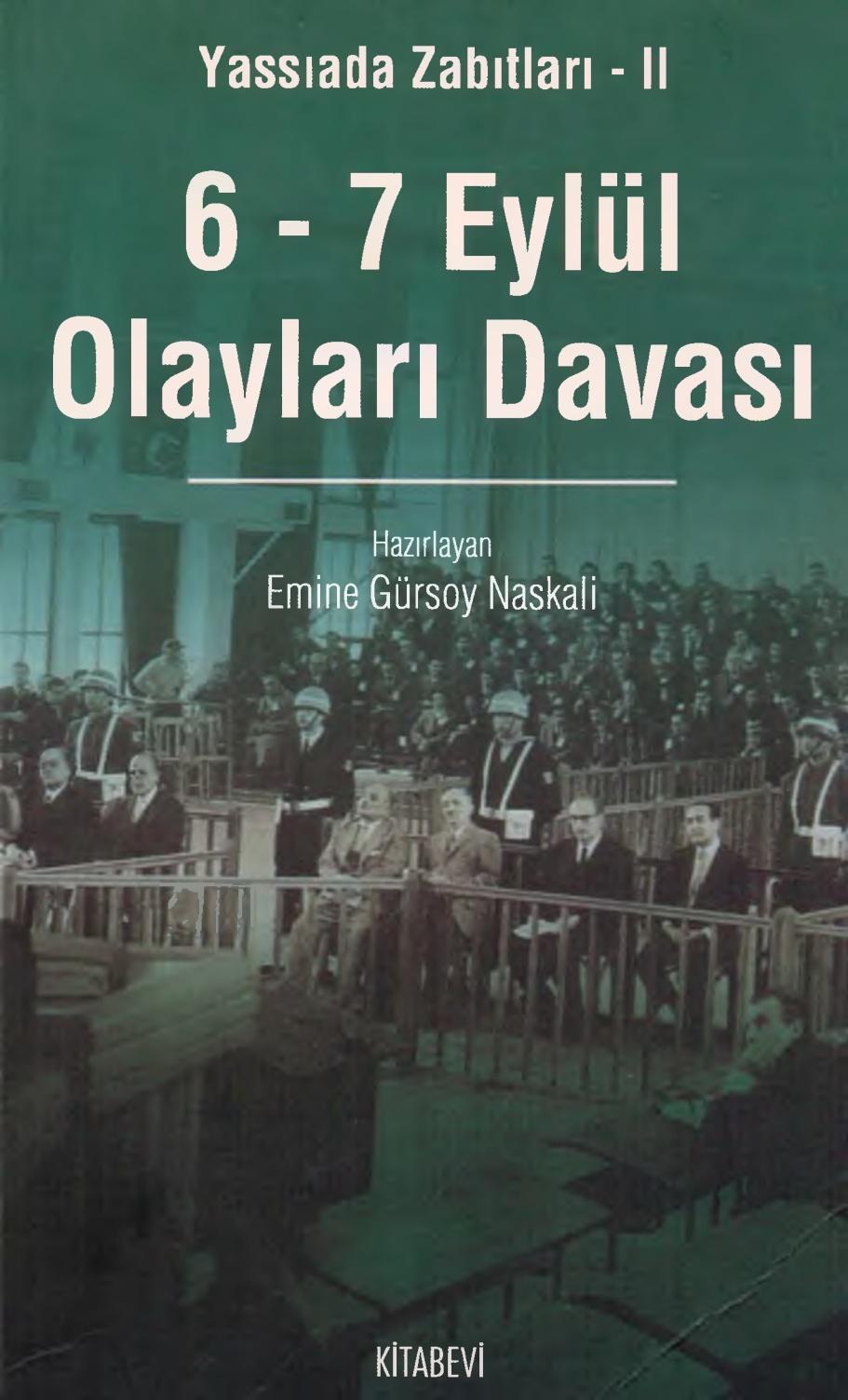
Yassıada Zabıtları - II

6 - 7 Eylül Olayları Davası

Hazırlayan
Emine Gürsoy Naskali

KİTABEVİ

6 - 7 Eylül Olayları Davası

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 315

Kapak
Minyatür

İç Düzen
Hülya Aşkın

Baskı
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8
Topkapı - İstanbul

Cilt
Bayrak Matbaası

İstanbul, Mayıs 2007

ISBN 978-975-9173-37-1

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 0107-34-007408

Online Satış
www.kitabus.com

© KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

Yassıada Zabıtları-2

6/7 Eylül Olayları Davası

Hazırlayan
EMİNE GÜRSOY NASKALİ

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

Giriş / 7
Birinci Oturum / 3
İkinci Oturum / 69
Üçüncü Oturum / 129
Dördüncü Oturum / 210
Beşinci Oturum / 260
Altıncı Oturum / 285
Yedinci Oturum / 331
Sekizinci Oturum / 395
Dokuzuncu Oturum / 424
Onuncu Oturum / 445
On Birinci Oturum / 472
On İkinci Oturum / 486
On Üçüncü Oturum / 542
Dördüncü Oturum / 548
On Beşinci Oturum / 552
On Altıncı Oturum / 602
On Yedinci Oturum / 607
On Sekizinci Oturum / 648
On Dokuzuncu Oturum / 673
Yirminci Oturum / 675
Karar Gerekçesi / 681
İndeks / 725

Giriş

6-7 EYLÜL OLAYLARI DAVASI

6-7 Eylül Olayları Davası, 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Yassıada'da kurulan darbe mahkemesinde görülen davalardan biridir. Dava,[1] 19 Ekim 1960 günü başlamış, 20 oturum yapılmış ve 5 Ocak 1961 günü sona ermiştir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, başbakan yardımcısı (eski dışişleri bakanı) Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay,[2] Alaeddin Eriş,[3] Kemal Hadımlı,[4] Mehmet Ali Balin,[5] Mehmet Ali Tekinalp,[6] Hasan Uçar,[7] Oktay Engin[8] bu davada sanık olmuştur.

***

6-7 Eylül 1955 tarihinde cereyan eden olaylar şöyledir: Türkiye, Kıbrıs konusunu sahiplenip Londra'da müzakerelere katıldığı sırada, 5 Eylülü 6 Eylüle bağlayan gece Atatürk'ün Selanik'teki evinde[9] bir

---

1 Esas No: 1960/3 kayıtlı dava.

2 6-7 Eylül 1955'te İstanbul valisi.

3 6-7 Eylül 1955'te İstanbul emniyet müdürü.

4 6-7 Eylül 1955'te İzmir valisi.

5 5 Eylül 1955'te TC Selanik konsolosu.

6 5 Eylül 1955'te TC Selanik konsolos muavini.

7 5 Eylülde TC Selanik Konsolosluğunda kavas.

8 Yunan uyruklu öğrenci.

9 Atatürk'ün Selanik'te doğduğu ev, Selanik Belediyesince Atatürk'e hediye edilmiştir. Celal Bayar'ın arzusuyla, 1950'de ev onarım görmüş ve Atatürk Müzesi olarak 10 Kasım 1953'te törenle ziyarete açılmıştır.

bomba patlamıştır. Haberin Türkiye'de duyulması üzerine İstanbul'da, özellikle Beyoğlu'nda Rum vatandaşların dükkânları tahrip edilmiştir. Menderes hükûmeti derhal sıkı yönetim ilan etmiş ve zarar gören vatandaşların zararının tazmin edilmesi için Meclis'te karar almıştır. Sekiz saat kadar bir otorite boşluğu yaşanmasından kendini sorumlu tutan İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiştir.[10] Olay sonrasında tutuklamalar olmuş, mahkeme yapılmış, ancak failler bulunamamıştır.

Aradan beş yıl sonra Yassıada'da görülen 6-7 Eylül davasının iddiası, Selanik'teki bombalama olayını, 6-7 Eylülde yaşanan galeyan ve tahrip olaylarını hükûmetin tertip ettiğidir. İddiaya göre hükûmet, Kıbrıs hakkındaki takip ettiği siyasetindeki kararsızlığı örtmek ve amme efkârını başka noktalara çekmek, gerek Yunan ve gerekse İngiliz efkârı umumiyesinde tesir yaratmak için 6-7 Eylül olaylarını tertip etmiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs davasına engel çıkartmak isteyen taraflar bile bu iddiadan daha farklı ve ileri bir iddia ile Türkiye'nin karşısına çıkamazlardı.

Bu iddiaya karşılık şu hususları belirtmek gerekir: Türkiye'nin o dönemdeki Kıbrıs siyaseti son derece başarılı olmuştur. Kıbrıs üzerinde Türkiye'nin söz hakkı yok iken DP'nin dış politikası sayesinde Türkiye, Kıbrıs konusunda söz sahibi ve taraf olmuştur. Türkiye bu başarıyı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya borçludur.

Kıbrıs'ta Yunanistan Silahlı Kuvvetlerinden Albay Grivas, EOKA'nın başına geçmiş ve öldürme olayları başlamıştı. Adada iki top-

---

[10] Arda Gedik ile yapılan görüşmeden naklen, İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik, "Devlet işleyişinde sorumlu olmak ayrı bir konudur; suçu olmak, ihmali olmak ayrı bir konudur." demektedir. "Namık Gedik 6-7 Eylül olaylarında devlet işleyişinin en üst noktasındaki idarî amir olarak, 8-9 saatlik bir otorite boşluğunun yaşanmış olmasından, bu olayların vuku bulmuş olmasından kendini sorumlu tutmuş ve istifa etmiştir; Bayar da bu istifayı tasvip etmiştir. Bu bir idare anlayışıdır." demektedir. Namık Gedik'in talebi üzerine İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş ve Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner de istifa etmişlerdir. Buna mukabil, içişleri bakanının istifa talebine rağmen, görevinde bir kusur yapmadığı açıklamasıyla İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay istifa etmeyeceğini söylemiştir.

lum arasında gergin bir ortam hâkimdi. Temmuz 1955'te İngiltere, Türkiye ile Yunanistan'ı Londra'ya üçlü bir konferansa çağırmıştı. EOKA'nın 28 Ağustos günü Türklere karşı kitlesel bir katliama girişeceği iddiaları üzerine 23 Ağustosta Türkiye, İngiltere'ye Kıbrıslı Türklerin can ve mal varlıklarının korunması yönünde bir uyarı notası vermişti. Ertesi gün de Menderes Liman Lokantasında basına bir açıklama yapmıştı.[11] Kıbrıs meselesinin gündeme girdiği bu sıralarda Yunanistan'da her vesile ile gösteri tertip ediliyor ve Yunanistan'ın millî görüşü ve talebi dile getirilip dünya kamuoyuna duyuruluyordu. Yunanistan'ın arzusu, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmekti. Türkiye'de ise muhtelif vilayetlerde miting düzenlemek için yapılan müracaatlara rağmen, valilikler gösterilere izin vermiyor, Türk hükûmeti sakin bir yol izlemeyi tercih ediyordu. Halk olarak Türkiye sessiz kalmış, bu millî davadaki hissiyatını belirtememiş oluyordu. Gerek 6 Eylül günü düzenlenen Kıbrıs mitingi, gerekse bu tarihten sonra yapılan Kıbrıs mitingleri bir milli heyecanın ifadesiydi. Celal Bayar mahkemede şu açıklamayı yapıyordu: "Millet olarak, devlet olarak ve hükûmet olarak legal esaslar dâhilinde tezimizi kendi efkârı umumiyemize, cihan efkârı umumiyesine kabul ettirmek ve onun etrafında çalışmak bizim için bir vazifedir. Bizim bütün mesaimiz bu noktada toplanmıştır." 6-7 Eylülde tahrip olaylarıyla sonuçlanan miting elbette ki sınırını aşan, kabul edilemez bir noktaya varmıştır. Tahrip olayının bir hükümet tertibi olması mümkün değildir, çünkü hiç bir siyasî iktidar kendi döneminde kontrol dışı hareketler, tahrip, kargaşa olsun istemez. Çünkü bu tür hareketler idarenin gücünü değil, tam aksine, boş bulunduğunun altını çizer.

***

Yassıada mahkemesi, Selanik'te Atatürk'ün evinde bomba patladığı haberini *İstanbul Ekspres* gazetesinin ikinci baskı yaparak duyurmasını hükûmetin tahriki olarak görmüştü. Haberin, Türk kamuoyunu tahrik amacıyla ve hükûmetin onayıyla Türk kamuoyuna duyurduğu iddia ediliyordu. Halbuki bomba olayını tüm dünya duymuştu,

---

[11] Mehmet Arif Demirer, *6 Eylül 1955 – Yassıada 6/7 Eylül Davası*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1995; Demirer bu kitabında pek çok önemli belge ve yorumu bir araya getirmiştir.

BBC haber olarak vermişti. Gerek Başbakan Adnan Menderes'in, gerekse Fatin Rüştü'nün bu iddiaya cevabı, "Herkesten çok Türkiye'yi ilgilendiren bu haber, Türk kamuoyundan mı gizlenip sansürlenecekti. Tüm dünya bu olayı duymuşken Türk vatandaşları mı bîhaber kalacaktı, üstelik nasıl olsa bu haberi kamuoyu duyacaktı." şeklinde olmuştu.

Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalanması olayı Yunan mahkemesinde de görülmüştü. Yassıada iddia makamı, doğrudan doğruya Yunan mahkemesinin kararına isnat ederek iddianamesini oluşturmuştu. Yunanistan'la ilişkilerimizin en kritik devresinde Yunanistan'da verilmiş bu karar, Soruşturma Kurulu tarafından tetkik edilmeden, olduğu şekliyle kararnameye alınmıştı. İddiaya göre bombayı Türk tarafı - Selanik'teki Türk Konsolosluğu ve adamları - yerleştirmişti.

***

6-7 Eylül olaylarında emniyet teşkilatının yanı sıra, ordu da asayişi temin için göreve çağırılmıştı. Ancak askerî birlikler olay mahalline vaktinde sevk edilemediği ve sevkedilen birliklerin başına emir kumanda edecek bir subay tayin edilmediği için etkili bir müdahale gerçekleşmemişti. Yargılama sırasında, askerî birliklerin niçin vaktinde gelmediği mahkemece soruşturulmamış, hiçbir şekilde tetkik edilmemiştir (Menderes'in bu hususta tahkikat yapılmasını talep eden dilekçesi Başhâkim Salim Başol tarafından reddedilmiştir). Buna mukabil, hadiseleri zabıtanın bastıramamış olması hükûmet aleyhine, yani olayların bir hükûmet tertibi olduğu yönünde bir delil olarak kullanılmıştır. Adnan Menderes'in ifadesiyle, Kıbrıs olayları dolayısıyla orduya 26 Ağustos'ta alarm tebliği verilmişti. Ordunun merkezi ve karargâhı İstanbul'un içinde ve hadisenin başladığı yere bir kilometre mesafedeydi. Hadiselerin başladığı sırada, 50, 100, 300, 500 kişinin orada burada toplanması ve herhangi bir harekete tevessül etmesi karşısında şayet askerî bir müdahale yapılabilmiş olsaydı bu iş orada bitirilecekti.

***

6 Eylül'de İzmir'de cereyan eden olaylarla ilgili olarak başsavcının şahitleri dinlenirken sanık İzmir Valisi Kemal Hadımlı, "Benîmle

birlikte, yanımda bulunan Güney Saha Komutanı Korgeneral Cemal Gürsel'i de göstericiler omuzları üzerinde taşıdılar ve alkışladılar. Bunun da zapta geçmesini istiyorum." yollu diretmesi üzerine mahkeme sanki birden beklenmedik şekilde bir buz dağına çarpmış bir tekne gibi alabora oldu. Hemen öğle tatiline geçildi. O günkü oturumlar bağlanırken alınan ara kararlarda bir iki celse sonra asıl karara gidilebileceği belirtildi. Mahkeme gidişindeki bu ani derlenip toparlanma, kamuoyunda ister istemez, olayların daha derinine gidilmeyeceği izlenimini uyandırdı.[12]

***

1991 yılına gelindiğinde, Fatih Güllapoğlu, *Tanksız, Topsuz Harekât* isimli bir kitap yayınlıyor. Konusu Özel Harp Dairesinin faaliyetleri. Güllapoğlu bu kitapta yeni emekli olmuş dört yıldızlı bir general ile yaptığı görüşmeye yer veriyor. Emekli orgeneral (Sabri Yirmibeşoğlu),[13] 6-7 Eylülün de bir özel harp işi olduğunu, mükemmel bir örgütlenme olduğunu ve amacına ulaştığını söylüyor. Bu görüşmeye Güllapoğlu'ndan başka birkaç basın mensubu da şahit oluyor.

***

Menderes, 6-7 Eylülde yaşanan tahrip olaylarının tertip olduğu konusunda, "Farz edelim ki öyle olmuş olsun, bugün davanın yenilenmesiyle ve bu işi bunlar yaptı demek suretiyle acaba ne kazanılmıştır?" sorusunu soruyor mahkemeye. İtibarımızın kırıldığı iddiasını reddediyor. Bu mahkeme ile itibarımızın tamir edilip geri alınması gibi bir konunun varit olmadığını, olaydan sonra üç defa Birleşmiş Milletlere gidildiğini ve Birleşmiş Milletlerde hakkımızın kabul ve teslim edildiğini söylüyor.

Zorlu da, "Başsavcı yanlış yoldadır." diyor ve Londra'ya Kıbrıs konusunu görüşmeye gittiğinde şahsını değil Türkiye'yi temsil ettiği-

---

12 Bu paragraftaki açıklamalar ve yorum, M. Hulûsi Dosdoğru, *6/7 Eylül Olayları*, İstanbul 1993 kitabından alınmıştır, s. 6. Cemal Gürsel şahit olarak mahkemeye çağırılmamıştır.

13 Tuğgeneral iken Özel Harp Dairesi Başkanlığı da yapmış bulunan emekli orgeneralin özel harp konusunda kitapları da bulunmaktadır: *Askerî ve Siyasî Anılarım*, *Devleti Güçlü Kılmak*.

ni söylüyor: "Ben orada Fatin Rüştü değilim, ben orada Türkiye hükûmetinin hariciye vekiliyim. Mahkûm etmek istediği adam, ben değilim; Türk milletidir." diyor. "Bu dava ne eski Reisicumhur Bayar'ın, ne Menderes'in, ne de Zorlu'nun davasıdır. Bu dava 1955 senesinde Türkiye'nin iki şehrinde hadis olan ve beynelmilel münasebetleri alakadar eden bazı vakıalar karşısında Türkiye'nin bünyesinden çıkan meşru bir hükûmetin ve kendisinden evvelki iktidarlar zamanında yüksek mevkileri işgal etmiş olan valileriyle, polis müdürleri ile, millî topluluklarla nasıl hareket ettiğini tespit eden tarihi bir vak'adır." diyor.

***

Davaya getirilen şahitler konusunda, Menderes'in avukatı Burhan Apaydın, şahitlerin kendi görüşlerini ifade etmek yerine Başsavcı Altay Egesel'in "küçük bir minyatürü" gibi ifade verdiklerini söylüyor ve "Bugün [Başsavcının] dinlenmesini istediği şahitler dün irtibat bürosu vasıtası ile bizzat başsavcı tarafından çağırılmış ve dinlenmişlerdir. Bunların içinden başsavcının işine yarayanlar mahkemeye getirilmiş, müdafaayı teyit eder mahiyette olanlar polis tarafından siz bizim iddiamızı teyit eder mahiyette konuşmadınız diye geri çevrilmiştir." diyor.

Sanıklardan Oktay Engin'in babası eski Batı Trakya milletvekili Faik Engin pulsuz dilekçe verdiği için şahitliğe çağırılmıyor.

İzmir Yamanlar kampında garsonluk yapan Adil Müftüoğlu, Celal Bayar aleyhine şahitlik yapmak üzere çağırılmıştı. Duyduklarını şöyle anlatıyordu: "Efendim, bazı konuşmalar oldu, olmadı değil. Bilmiyorum teferruatlı mı anlatayım, kabataslak mı? Bir balık mevzuu geçti, bir bey Cumhurbaşkanı Bayar'a, efendim balıkçılar dinamit kullanılmasından müthiş müşteki dedi. Celal Bayar ben de bir zamanlar Marmara'ya çıktım, bir iki balıkçı motoru gördüm, bunların da ilk şikâyeti bu idi, bunun üzerine İçişleri Bakanlığına tamim yaptırdım dedi." Başol, bu sözlere cevaben: "Şimdi bizim mevzuumuz balık mevzuu değildir, başka konuşmalar duydunuz mu?" diyor ve Adil Müftüoğlu'na duymadığı şeyleri söyletmeye çalışıyordu. Adil Müftüoğlu, yönlendirmelere yanaşmıyor: "Başka mevzu duymadım. Malumualiniz içeriye dışarıya girip çıkıyorduk, mutfakla sofra arasında 10-15 metre kadar mesafe vardı." diyordu.

Adnan Menderes, İsmet İnönü'nün şahit olarak dinlenmesini istiyor, mahkeme buna lüzum olmadığına oy birliği ile karar veriyor. İnönü bu davaya gelmediği gibi hiç bir davaya, hatta kendisini doğrudan ilgilendiren davalara da şahit olarak getirilmiyor.

İzmir'de cereyan eden olaylara şahit olan, hatta içinde bulunan Cemal Gürsel'in de şahit olarak mahkemeye çağırılması gündeme gelmiyor.

6-7 Eylül olayları davası şahitleri içinde iddia makamının celp ettiği en hatırlanacak şahit Rum Patriği Atenagoras'tır. Atenagoras şahit olarak çağırılmış, buna karşılık, 1955'te Atina'da Türkiye Büyükelçisi olarak bulunan Settar İksel'in şahadetine ihtiyaç görülmemiştir...

Yassıada'da tutuklu bulunan DP milletvekilleri ve diğer tutuklu şahitler: Samet Ağaoğlu, Hasan Polatkan, Behçet Uz, Celal Yardımcı, Aleksandros Hacopulos, Osman Kapani, Şem'i Ergin, Etem Menderes, Medeni Berk, Sıtkı Yırcalı, Nedim Ökmen, Hayrettin Erkmen, Emin Kalafat, Muammer Çavuşoğlu, Mükerrem Sarol, Nurettin Aknoz, Mithat Perin (*İstanbul Ekspres* gazetesinin sahibi ve başmuharriri), Kemal Aygün (Ankara'da vali ve belediye başkanı), Ethem Yetkiner (İstanbul valisi, 1955'te emniyet umum müdürü), Ahmet Salih Korur (başvekâlet müsteşarı).

DP yakınlarından şahit: Melahat Gedik (Namık Gedik'in eşi)

Siyasetçi, bürokrat, dernek mensubu şahitler: İspira Atenagoras (Rum patriği), Fethi Çelikbaş (*Yenigün* gazetesi sahibi, İstanbul Sanayi Odası reisi, Odalar Birliği azası, Burdur Demokrat Parti milletvekili, Genel İdare Kurulu üyesi, Avrupa Konseyi İstişare Assamblesinde Türk delegesi), Ekrem Alican (maliye bakanı, olay sırasında DP Kocaeli milletvekili), Turan Güneş (olay sırasında DP milletvekili), Nüvit Yetkin (CHP Meclis Gurubu sözcüsü), Coşkun Kırca (CHP Araştırma ve Yayın Bürosu uzmanı, olay sırasında Nato nezdinde Türk daimi delegeliğinde ikinci kâtip), Hüsamettin Canöztürk (stajyer doktor, Türkiye Millî Talebe Federasyonu başkanı ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti başkan vekili), Vefik Kitapçıgil (merkez valisi, olay sırasında İstanbul vali muavini),

Basından gelen şahitler: Hikmet Bil (Beyrut'ta basın ataşesi, olay sırasında Kıbrıs Türktür Cemiyetinin reisi, *Hürriyet* gazetesi muhabiri), Orhan Birgit (gazeteci, *Kim* dergisinden), Cihat Baban (gazeteci,

olay sırasında İzmir milletvekili), Aydın Konuralp (Kıbrıs'ta müntesir *Necat* gazetesi muhabiri), Orhan Rahmi Gökçe (*Sabah Postası* gazetesi başyazarı, İzmir'de *Anadolu Ajansı* müdürü), Aziz Ozan (gazeteci), Kemal Savcı (gazeteci), Selçuk Emre (Anadolu Ajansı istihbarat şefi), İlhami Kaymak (gazeteci), Murat Eröz (*Demokrat İzmir* gazetesi mürettibi).

Avukat şahitler: Rasim Atala, Ahmet Tevfik Tunçok, Halim Sait Kayılı, Nevzat Akın, Nevzat Karagil, Turgut Kayacan.

Asker kökenli şahitler: Refik Tulga (İstanbul valisi ve belediye reis vekili, olay sırasında Riyaseticumhur başyaveri), Vedat Garan (emekli orgeneral, olay sırasında İstanbul'da 1. Ordu müfettişi), Fazıl Bilge (emekli orgeneral, olay sırasında Çatalca müstahkem mevziinin müdafaasına memur ve karargâhı Hadımköyü'nde bulunan 3. Kolordu kumandanı), Arif Onat (hâkim, tümgeneral), Fahri Çoker (Deniz Kuvvetleri başhâkimi), Celal Altındağ (Askerî Temyiz Mahkemesi azalığı hâkim albaylıktan emekli), Aziz Celal Şengün (Beykoz'da Jandarma Karakol kumandanı), Hayrettin Sümer (43. Süvari Alayında süvari binbaşısı), İhsan Karaçam (malzeme ve eslaha subayı), Necip Bozkır (Sanayi Odasında memur, olay sırasında 3. Zırhlı Tugay, 3. Zırhlı Taburunda asteğmen).

Emniyet teşkilatından şahitler: Nevzat Emrealp (İstanbul Bölgesi Emniyet Başmüfettişliğinde emniyet başmüfettişi), Orhan Eyüboğlu (trafik şubesi müdürü ve emniyet müdür muavini), Necdet Uğur (Enek İnşaat Şirketi müdür muavini, olay sırasında İstanbul emniyet müdür muavini), Sabri Tunçer (emekli emniyet amiri), Davut Akdemir (Ankara'da komiser muavini, olay sırasında Ankara valisinin maiyet polisi), Şemsi Ülengin (emniyet müfettiş muavini), Necati Eğinç (emniyet amirliğinden emekli), Mehmet Araş (İzmir emniyetinde Karamanlar karakol komiseri), Cemal Sancak (İstanbul Millî Emniyet şefi), İbrahim Oğuz (İstanbul bölgesi başmüfettişi), Galip Aylav (belediye zabıtasında memur, olay sırasında emniyet amiri), Sadık Arca (emniyet amirliğinden emekli), Ahmet Hamdi Canoğlu (Adalar kazası emniyet amiri), Halil Tufan (millî emniyetten), Hikmet Çolak (İstanbul Emniyet Müdürlüğünde polis memuru), Haydar Tansu (emniyet başmüfettişliğinde vazifeli), Mehmet Göktün (Kınalıada'da komiser), Bekan Türerkan (Yapı Kredi Bankası idare işleri müdürü, olay sırasında 5. şubede 1. sınıf muamelat memuru).

Memur, esnaf, serbest ticaret sahibi, vatandaş: Hicri Tan (Beyoğlu Bekâr sokakta film ve sinemacılık işi), Dilek Engin (Oktay Engin'in kız kardeşi), Nabi Up (serbest ticaret, olay sırasında vilayet hususî kalem müdürü), İsmail Çoker (ticaret), Ali Halim Bayer (İzmir'de diş tabibi), Kamil Okan (diş hekimi, olay sırasına öğrenci), Müştak Tüzünsü (banka müdürü, olay sırasında şoför), Cemal Gökberk (İETT idaresi Bağlarbaşı havai hattında memur), Şevket Temiz (Ankara Bakır Fabrikası müdürü, olay sırasında İstanbul'un Çatalca ilçesinde çiftçi), İbrahim Serter (İzmir'de öğretmen), Faruk Bingöl (Petrol Ofisi Umum Müdürlüğünde mütercim), Arif Batu (makine teknisyeni), İsmail Tamçelik (sanayici, olay sırasında İstanbul Belediyesi levazım müdürü), Adil Müftüoğlu (lokantacı, olay sırasında Göl Gazinosunda garson), Mustafa Öztekin (garson), Kemal Yıldırım (Yalova'da dükkân sahibi), Mehmet Araç (deniz nakliyecisi), Ekrem Özkan (meyve nakliyecisi), Kemal Yıldırım (bakkal dükkânı sahibi), Burhanettin Yorulmaz (sebzeci), İbrahim Alper (İzmir'de öğretmen, yazın Büyük Yamanlar Kampı müdürü), Vehbi Soylular (Meriç Oteli idare memuru, CHP'li), Faruk Bingöl (Banka Di Roma Umum Müdürlüğünde vazifeli), Yakup Ulukan (Ankara Tıp Fakültesinde asistan), Maria Potpatiyas.

***

Sanık müdafiileri: Burhan Apaydın, Orhan Apaydın, Talat Asal, Hamdi Üge, Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Gültekin Başak, Orhan Ergüder, Nail Taner, Enver Safter Oder, Hikmet Tuncay, Lemi Budak, Sadettin Kerim Gökay, Abdulhak Kemal Yörük, Ekrem Korkut, Senai Meriç, Atalay Peköz, Sahir Erman, Hasan Nevzat Karagil, Atalay Tekiner, Sulhi Dönmezer, Nurullah Kunter, Sahir Kurutluoğlu, Zeki Kumrulu, Hilmi Dönmez, Nüvit Yetkin (müdafilik yapmadan istifa etmiştir).

***

Dava sonunda, Celal Bayar hakkında takibat yapılamayacağına, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Kemal Hadımlı hakkında verilecek kararın Anayasa davası ile birleştirilmesine, Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaeddin Eriş, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin'in beraatine karar verilmiştir.

***

Yassıada mahkemelerinin resmî tutanakları, ses kayıtlarından çözümlenerek hazırlanmış ve tarih belirtilmeden teksir şeklinde çoğaltılmıştır. Teksir hazırlanırken sansüre tâbi tutulup tutulmadığı veya ne ölçüde tanzim tarzında telif edildiği tarafımızca bilinmemektedir. Elinizdeki metin, kütüphanemizde bulunan bir teksir nüshaya dayanılarak neşre hazırlanmıştır. Bu cilt içinde, 6-7 Eylül davasının zabıt metni ve karar gerekçesi sunulmuştur. Yassıada avukatlarından, TBMM Başkanlığı da yapmış bulunan Sayın Hüsamettin Cindoruk, 6-7 Eylül olayları ve davası hakkındaki değerlendirmesini bu yayın için kaleme almıştır.

Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali
2007 İstanbul

Hüsamettin Cindoruk

6-7 Eylül Olayları

Londra ve Zürih antlaşmaları, Cumhuriyet tarihimizin Montrö ve Lozan antlaşmalarından sonra en başarılı ve belirleyici antlaşmalarıdır. 1959'da imzalanan Londra ve Zürih antlaşmaları Demokrat Partinin başarısıdır.

Bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bu antlaşmalar sayesinde varlığını sürdürüyor. Kıbrıs'taki kültürel ve ekonomik varlığımız bu antlaşmalar sayesinde ayakta duruyor, askerî birliklerimiz bu antlaşmalara dayanarak adada bulunuyor.

Milletlerarası siyasette AB dayatmalarına rağmen Türkiye, Londra ve Zürih hukukunun verdiği hakları ileri sürüyor.

Yaklaşık elli yıl önce yapılan bu uzlaşmanın yaşıyor olması, bu işin mimarları açısından da bir başarı belgesidir.

Londra ve Zürih antlaşmaları 1959'da imzalandığında, 6-7 Eylül 1955 olaylarının üzerinden dört yıl geçmişti. 6-7 Eylülde yaşananlar, Türkiye açısından, elem verici, hatta küçük düşürücü bir seyir takip etmişti. Olayların ertesi günü Türkiye, ilan ettiği sıkıyönetim yargısı ile davalar açmış, tutuklamalara girişmiş, yakılan Yunan bayrağından dolayı özür dilemiş ve de mağdurların zararlarını ödemiştir.

Yunanistan tarafı da kendi yargı sistemi içinde tahkikat yürütmüştür. Selanik'te Atatürk evine bomba attığı ileri sürülen kişileri suçlamış, cezaya çarptırmıştır.

Bu olaylardan sonra yapılan 1957 genel seçimlerinde, iki Rum asıllı vatandaşımız (Hacopulos ve Yoanidis) Demokrat Parti İstanbul aday listesinden milletvekili seçilmişlerdir.

27 Mayıs 1960 tarihine gelindiğinde, 6-7 Eylül sarsıntısı aşılmış, azınlıklar güven içinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Yassıada duruşmaları sırasında, Rum asıllı milletvekillerinden Hacopulos, ki kendisi Rum Lisesi müdürlüğü görevinde de bulunmuştur, ile Yoanidis demokrat ve cumhuriyetçi konuşmalar yapmışlardır.

Rumların İstanbul'dan göçleri iddia edildiği gibi Demokrat Parti döneminde, 6-7 Eylül hadiseleri dolayısıyla olmamıştır. Rumların İstanbul'dan göçleri İnönü'nün başbakanlığı döneminde, Yunan vatandaşlarının Lozan Antlaşmasına dayanan ikamet vizelerinin uzatılmaması ile 1964 yılında yaşanmıştır. Bu tarihte Bakanlar Kurulunun kararı ile İstanbul'da yaşayan 50.000'in üzerinde Rum azınlık, zorunlu bir göçe uğratıldılar. Gayrimenkulleri üzerinde tasarruf hakları 1964'te ellerinden alındı.

Rum okulları ve kiliseleri cemaatsiz, öğrencisiz kaldı. Denebilir ki, İnönü Lozan Antlaşmasında çözemediği bir konuyu, yürütmenin yetkileri ile sonlandırmış, mübadele metodunu tek taraflı geliştirmişti. Bu tasarruf, Kıbrıs sorununun çözümüne hiç bir katkı sağlamamış, üstelik bu ihtilaflarda sorumluluk payı olmayan insanlar âdeta tehcire zorlanmışlardır. Üstelik, İstanbul'da yaşayan Rum azınlığın 6-7 Eylül olayları nedeni ile göç ettikleri iddiası belleklere yerleşti. Sorumluluk Demokrat Parti iktidarına yüklendi.

Yassıada'da 6-7 Eylül davası da Demokrat Partinin çok başarılı dış politikasını, "inkılab"ın, yani darbenin, yapılma nedenleri arasına yerleştirme amacı ile açılmıştır.

Bu davayı açan Yüksek Soruşturma Kurulu Kararnamesi, 1960 yılında ülkemiz için yaşamsal bir önem taşıyan Kıbrıs uzlaşmazlığında devletin suçluluğunu itiraf eden bir belge niteliğindedir. Yunan tarafı için bulunmaz bir hüküm verilmiştir. Hatta bu karar, Ermeni iddialarına da destek oluşturmuştur. Çünkü Yüksek Soruşturma Kurulu, "Anayasanın tanıdığı kamu haklarının bir kısmından ırk mülahazası ile Rum vatandaşlarını mahrum bırakmak hedef ve gayesi ile bir araya gelen" Bayar, Menderes ve Zorlu'nun hadiseleri tertip ettiği anlaşıldığı için o gün yürürlükteki 141/4'e göre cezalandırılmalarını istemiştir.

Millî Birlik Komitesi, siyasî bir kararla davaya eski Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'yü de dâhil etmiştir.

On yıllık Demokrat Parti iktidarında iki dışişleri bakanı asaleten görev yapmıştır. Böylece Köprülü ve Zorlu da ırkçı nedenlerle hareket edebilen, tertiplere girişen, mal ve hizmetleri tahrip eden bir iktidarın dışişleri bakanları olarak fotoğrafa yerleştirilmişlerdir.

Yüksek Adalet Divanı, dava başladığı günden itibaren Yunan yargısının metodolojisini takip etmiştir. Dava, Selanik'teki Atatürk'ün evinin bombalanma senaryosu üzerine kurulmuştur. O kadar ki, Yunanistan'ın suçlayarak yargıladığı ve mahkûm ettiği genç öğrenci ile birlikte konsolosluk kavası ve konsolosluk mensupları da davanın sanıkları arasında yer alıyorlardı.

Başsavcı ve mahkeme, 6-7 Eylül olaylarının sanıklar tarafından tertip edildiğini ispat etmek için sınırsız ve bilgisiz şahitler dinliyor, tanıklara gördüklerini değil kanaatlerini, bilirkişi dinler gibi sorup duruyordu.

Davanın önemli bölümü, siyasî sanıklarla, çoğu CHP'li şahitler arasında bir düello gibi geçmiştir.

Aslında 6-7 Eylül olaylarının ertesi günü ilan edilen sıkıyönetim çok ciddî biçimde olayın tahrik ve tertipçilerini aramıştır. Yoğun kuşku, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin üzerinde toplanmıştı. Cemiyetin yönetim kurulu tutuklanmıştı. 1956 yılında Sıkıyönetim Mahkemesindeki davada sonuna kadar savunma görevi yaptım. Tutuklular, bugün Askerî Müze olan Harbiye kışlasında sağlıksız koşullarda yaşıyorlardı. Aralarında Hikmet Bil, Orhan Birgit ve Gökşin Sipahioğlu gibi genç ve başarılı gazeteciler de vardı. Askerî mahkeme yargıcı Mehmet Çokünlü daha sonra Yassıada'da Yüksek Adalet Divanı üyeliği yapmıştır, diğer yargıç Fahri Çoker de amiralliğe terfi etmiş ve askerî yargıtay başkanlığı yapmıştır.

1956 yılında sıkıyönetim mahkemesinde görülen davada çok ağır ve ciddî bir yargılama süreci yaşandı. Ortaya bir tertip veya tertipçi çıkmadı. Sarıyer, Beykoz, Adalar gibi ilçelerde bazı Kıbrıs Türktür Cemiyeti üyeleri münferit eylemlerde bulunmuşlardı. Sanıklar arasında Sarafim Sağlamer adında bir Rum vatandaşımız bile vardı. Orada edindiğim izlenim, Kıbrıs Türktür Cemiyeti bir eylem yapacak güce ve kadroya sahip değildi.

Mahkeme bazı demokratları da yargıladı. Onların da bir tertip içinde olmadıkları anlaşılıyordu. Kıbrıs Türktür Cemiyetinin başkanı o

zaman *Vatan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'dı. Olayların yaşandığı günlerde yurt dışında olduğu için hakkında dava açılmamıştı.

Kıbrıs Türktür Cemiyeti, görüldüğü gibi çoğu iktidara karşı, ancak yurtsever gazeteciler, gençlik ve talebe federasyonları, hatta bazı sendikalar tarafından kurulmuştu. Tam bir sivil toplum örgütüydü. Gazeteci Orhan Birgit, duruşmalarda kendisinin 1946 yılından itibaren iktidar karşıtı olduğunu, Hikmet Bil de 1954 seçimlerinde CHP'den aday olduğunu, fakat seçilemediğini açıkladılar.

Kısacası, dava bir süre sonra gevşedi, sanıklar tahliye oldular ve sıkıyönetim kalkınca İstanbul ağır ceza mahkemesinde beraat ettiler.

Bomba haberini ikinci baskı ile yayınlayan *İstanbul Ekspres* gazetesi yazı işleri müdürü Gökşin Sipahioğlu ise sadece gazete sahibi ile istişare ettiğini, gazetecilik içgüdüsü ile bu yayını yaptığını söyledi. Kendisi bugün dünya çapında bir şöhrete sahiptir.

Kıbrıs konusu, 1953-1954 yıllarında ülkenin gündemine düştü. Biz gençler için hızla önemli bir dava haline geldi. İlk yıllarda Demokrat Parti ve Fuat Köprülü Kıbrıs davasının gündemde olmadığını söylüyorlardı.

1954'te Ankara'ya o günkü cemaat lideri Faiz Kaymak ve Müftü Dânâ Efendi geldiler. Menderes ile görüşmek istiyorlardı. Köprülü'nün duyarsızlığından, gençlik örgütlerine şikâyetlerde bulunuyorlardı. Bu iki yaşlı Kıbrıslının içten kuşkuları ve anlattıkları etkileyici idi. Çeşitli saldırılara rağmen İngiliz idaresinin Türkleri korumadığını örnekleri ile anlatıyorlardı.

O günlerde sorun daha çok İngilizlere yönelik gibiydi. Adnan Menderes'ten randevu sağlamak zaman alacaktı. Bu yaşlı lideri Meclis Başkanı Refik Koraltan'la tanıştırdık, anlattıklarından çok heyecanlandı. Her ikisini de alıp Menderes'e götürdü. Dönüşlerinde çok umutlu ve sevinçliydiler. Başbakan çok ilgilenmişti. Güvence vermişti. Gerçekten de bu görüşmeden sonra Menderes'in gündemine Kıbrıs konusu girmiştir. Daha doğrusu devletin de Kıbrıs sorununa eğildiği dönem başlamıştır.

Türk gençliği de, siyasal partiler de, basın da Kıbrıs konusunu önemli bir millî dava olarak benimsemiştir. Özellikle Sedat Simavi'nin *Hürriyet* gazetesindeki başyazıları ile gazetenin haberleri Kıbrıs'ı sürekli gündemde tutuyordu.

Denebilir ki Türkiye, Hatay'ın ilhakından sonra, Lozan'da ıskalanmış Kıbrıs için ilk kez millî bir heyecan duymuştur.

O zamanki sloganları hatırlıyorum:

Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır.
Yavru vatan Kıbrıs.
Ya taksim ya ölüm.

Bu sloganlar Rumların adada yaptıkları tedhiş ve baskı olaylarına, İngilizlerle yapılan müzakerelere göre değişiyordu.

1958-1959 yıllarında Zorlu, dış politikada önceliği Kıbrıs davasına vermişti. Kıbrıs tarafında da yeni liderler devreye girmişti. 7 Haziran 1958 tarihinde Beyazıt Meydanında, sıkı güvenlik tedbirleri içinde, büyük bir miting yapıldı. Dr. Fazıl Küçük omuzlarda taşındı. 12 Haziran 1958 tarihinde Ankara'da Anıtkabir avlusunda da büyük bir miting düzenlendi. O mitingde ben de konuştum. Müthiş bir topluluk ve heyecan vardı. Konuşmamda İngiltere'yi ve Yunanistan'ı, Makarios'u hedef aldığımı hatırlıyorum. O tarihte Türkiye Millî Gençlik Teşkilatının ikinci başkanıydım. İsmet Giritli de başkandı. Ardından Adana'da, İzmir'de de coşkulu mitingler birbirini takip etti.

6-7 Eylül olaylarından halkımız ve devlet ders almış olacak ki, bu toplantılarda düzeni bozacak hiç bir olay yaşanmadı. Halk, dış politikaya ve Kıbrıs davasına ağırlık koydu. Halkın desteği ile Zorlu, Londra ve Zürih antlaşmalarına kadar devam eden süreci mükemmel yönetti.

6-7 Eylül olayları, bu süreçte yaşanan tepkilerin talihsiz bir dilimidir. Bu olayları tertip eden de yoktu, edecek bir örgüt de o tarihte ortada gözükmüyordu. Elli yılı geçtikten sonra bu olayların görgü tanığı, avukatı, gençlik lideri olarak samimi düşüncem budur.

O günün Türkiyesinde sokak hareketleri ve yasa dışı gösterilere alışık değildik. Toplum polisi, panzerler, su sıkan araçlar, maskeli uzman polisler, hatta göz yaşartıcı kullanan etkili güvenlik birimleri yoktu. Olayları karakol polisleri ile önlemek yetersiz kalıyordu. Bugünkü gözlüklerimizle tahrip ve yağma yapanların neden kısa sürede durdurulamadığını anlamakta zorlanabiliriz. Böyle hızla gelişen sokak hareketlerinin, askerî birliklerin ağır vasıtaları ve silahları ile önleme gayretinin hikâyesi bu davanın tutanaklarından takip edilebilir.

Bu davada, "ırkçı mülahazalarla" devletimizin bir kısım vatandaşlarına zarar verildiği kesin hükme bağlanmıştır. Yunan tarafı bu kararı bugün bile tantana ile kullanmaktadır.

Kararın gerekçelerini bizzat Salim Başol yazmış, hüküm fırkasında da Celal Bayar'm suçluluğunu vurgulayarak sıfatı itibarı ile kendisine ceza tayin edilemediğini belirtmiştir.

Bu karar sanıkları iki bölüme ayırmış; cumhurbaşkanı, başbakan ve dışişleri bakanını siyasî kimlikleri nedeniyle aslî fail saymış, bir valiyi de yanlarına katmıştır. Buna karşın, yağma eylemini yapan, mala zarar veren bir sanık ortada yoktur.

Bu karar, her üç siyaset adamının idam hükümlerinin gerekçelerinde yer almıştır. Davanın görgü ve bilgiye dayalı şahitlerinin dinlenme talepleri ise reddedilmiştir.

Sonraki yıllarda büyükelçiler Mahmut Dikerdem,[14] Melih Esenbel,[15] Semih Günver[16] ve diğerleri anılarını yayınlayarak âdeta bu kararı bozmuşlardır. 6-7 Eylül ile ilgili dava ve hükmün ülkemiz açısından verdiği zararları bir ölçüde hafifletmişlerdir.

Adnan Menderes'in Liman Lokantasında verdiği nutuk mahkemede okunmadı. Menderes 26 Ağustos 1955'te bir cümle kullanmıştır: "Kıbrıs, Anadolu'nun bir devamından ibarettir." Bugün de Türk tezinin temeli budur.

Zorlu, 28 Kasım 1958 günü Birleşmiş Milletlerde bir müzakerede bu cümleyi güçlendirmek için Shakespeare'in *Otello* oyunundan birkaç cümle okumuştur: (mealen) "Kıbrıs'm Türkler için ne kadar önemli olduğunu düşünecek olursak... bu kadar önem verdikleri bir konudan kolay kolay vaz geçeceklerini düşünmek abes olur." Yüzyıllar önce bir edebiyat şaheserinde bile Kıbrıs'ın Türkler için vazgeçilmezliği vurgulanıyordu. Zorlu, bu alıntı ile toplantıda hazır bulunan taraflı ve tarafsız yabancı misyon şeflerini etkilemişti.

Gerçekten *Otello* ve Kıbrıs ilintisi, Kıbrıs'm Türkler için öneminin altını çizmiştir.

---

14 Mahmut Dikerdem, *Ortadoğu'da Devrim Yılları*, İstanbul 1977.

15 Melih Esenbel, *Ayağa Kalkan Adam*, Ankara 1993.

16 Semih Günver, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü - Z, "Zorro" Gibi*, Ankara 1985.

Yassıada'daki 6-7 Eylül davası kararı, yaşanan olaylardan çok daha ağır hukuksal bir tahrip belgesidir.

Bu davanın tutanaklarını düzenleyip aynen yayınlayan Sayın Prof. Dr. Emine Gürsoy'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Özellikle Bayar, Menderes ve Zorlu'nun son savunmaları dikkatle okunmalıdır. İlk davalardan olan bu davada Salim Başol'un nispeten müsamahakâr davranarak son sözleri dinlediği söylenebilir; çünkü sonraki davalarda savunma hakkı tanımamıştır, konuşma hakkı vermemiştir.

Bayar'ın, Menderes'in, Zorlu'nun bu konuşmaları, Cumhuriyet tarihi dış siyaset pratiğinin içten anlatımlarıdır. Derstir. Vatanseverlik, devlet adamlığı, objektiflik öğütlerini içerir. Hepsine minnet sunuyor, rahmetler diliyorum.

6-7 EYLÜL OLAYLARI DAVASI

BİRİNCİ OTURUM

19 Ekim 1960 Çarşamba

Açılma saati: 9.30

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Rıza Tunç
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ferruh Adalı
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Abdullah Üner
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Cahit Özden
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Zabıt katibi: Necmi Ener

Başkan: Yassıada'da duruşma salonunda açık olarak duruşmaya başlandı. Sanıklar getirildi. Bağlı olmayarak yerlerini aldılar. Müdafiler hazır.

Şimdi sanıkların isim ve soyadları okunmak suretiyle yoklama yapılacaktır. İsimleri okunan sanıklar burada mevcut olduğunu göstermek için ayağa kalkacaklardır.

Celal Bayar

Adnan Menderes

Fatin Rüştü Zorlu

Fuat Köprülü

Fahrettin Kerim Gökay

Alaeddin Eriş

Kemal Hadımlı

Mehmet Ali Balin

Mehmet Ali Tekinalp

Hasan Uçar

Oktay Engin

Başkan: Şimdi sanık müdafilerini okuyorum.

Sanık Celal Bayar müdafii Nail Taner (burada)

Sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın, Talat Asal (burada)

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafii Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge (burada)

Sanık Fuat Köprülü müdafii Nüvit Yetkin (yok), Sahir Kurutluoğlu, Zeki Kumrulu (yok)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Abdulhak Kemal Yörük, Nurullah Kunter (burada)

Sanık Alaeddin Eriş müdafii Ekrem Korkut, Hamdi Üge

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Sulhi Dönmezer, Atalay Tekiner

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Karagil (burada)

Başkan: Yüksek Soruşturma Kurulunun 21.9.1960 tarih, Esas I, Karar I sayılı kararı ve sanıklardan Fuat Köprülü hakkındaki muhakemenin men'i kararının yeniden gözden geçirilmesi hakkındaki 3 sayılı

Kanunun 13. maddesine tevfikan Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesince yazılmış olan 29.9.1960 tarihli yazı. Bu yazı üzerine Yüksek Soruşturma Kurulunun sanık Fuat Köprülü hakkındaki son tahkikatın açılmasına dair 21.9.1960 tarihli ek kararı okundu.

(Yüksek Soruşturma Kurulunun Sanık Fuat Köprülü hakkında son tahkikatın açılmasına dair 21.9.1960 tarihli kararı okundu).

Başkan: Evvela yazıyı sonra ek kararı okuyun.

(Fuat Köprülü'nün muhakeme edilebilmesi için durumunun yeniden incelenmesine dair Milli Birlik Komitesinin 29.9.1960 tarihli yazısı okundu)

(Yüksek Soruşturma Kurulunun 2.10.1960 tarihli ek karar okundu)

Başkan: Sorgular başlayınca, sorguların bitmesine kadar sual sormak vesaire suretiyle hiç bir taraftan müdahale edilmeyecektir. Sorguların bittiğini ben "sorgular bitmiştir" şeklinde açık olarak bildireceğim.

Müdafi Nail Taner: Vazife hakkında maruzatta bulunacağım. Sorgudan evvel veya sorgudan sonra bu talebin is'af edilmesinin uygun olup olmadığının lütfen bildirilmesini rica ederim. Vazife hakkında konuşacağım beyefendi.

Başkan: Vazife her zaman mevzubahis olabilir.

Müdafi Nail Taner: Müsaade ederseniz arz edeyim.

Başkan: Kısa olarak.

Müdafii Nail Taner: Gayet tabii efendimiz, malumu devletleri olduğu veçhile müvekkilim sabık Cumhurreisi Celal Bayar 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun 41. maddesinde yazıldığı veçhile hıyaneti vataniye halinde Büyük Millet Meclisine karşı mesuldür, denilmektedir. Bu 41. madde Milli Birlik Komitemizin kabul etmiş olduğu 1 numaralı kanunun 6. maddesi gereğince tagyire uğratılmışsa da bu kanun muahhar bir kanun olup mukaddem kanunun hükmünü tagyir edemeyeceği kanaati hukukiyesindeyim. Cumhurreisleri İcra Vekillerinin harekatından, icraatından, mukarreratından sureti kat'iyede mesul değillerdir, denilmektedir. Binaenaleyh suçun işlendiği tarihte kanunen ve hukuken suç teşkil etmiyen bir keyfiyetten dolayı müvekkilimin kanunu muahharla yüksek ve adil mahkeme marifetiyle muhakemesine imkanı hukuki bulunmadığı kanaatindeyim.

Kaldı ki, yapılan usule ait tadilatın neticesinde Cumhurreisi ve İcra Vekilleri hakkında da Yüksek Adalet Divanının muhakeme yapabileceği tasrih edilmiştir. Ve filhakika bu husus mevzuatı hukukiye ile de sabittir. Ancak mevzuatı esasiye, bir kelime ile, kanunun tazammun ettiği fiilin icra edildiği tarihteki suç, kanunen tecrim edilmiş olmadıkça bu muahhar kanunda mevcut hükümlere istinaden takibat ve tahkikat yapılamayacağı kanaatindeyim. Bu takibat ve tahkikat hattızatmda doğrudan doğruya Meclis tarafından verilecek bir hükümle kabili infaz iken, bu salahiyet hükmünü bu gün muhterem Milli Birlik Komitemizin deruhte etmiş oldukları, bir numaralı kanun fetvasınca malumdur.

Ancak, arz ettiğim gibi, Sabık Reisicumhur Celal Bayar'ın suçun işlendiği tarihte kendisinin bu suçtan dolayı mahkum edilemiyeceği, muahhar tarihte hakkında takibat yapılamıyacağı ve ancak kanun müstakbel seçimlerle teşekkül edecek Meclisin kararı ile tezahür edeceği kanaatındayım.

Binaenaleyh müvekkilim hakkında vazifesizlik kararı verilmek suretiyle lazimei adaletin yerine getirilmesini yüksek heyetinizden saygı ile ve vazife noktasından istirham edeceğim. Karar yüksek mahkemenindir.

Başkan: Mütalaa, efendim.

Başsavcı: 491 sayılı Anayasanın, Reisicumhurun hiyaneti vataniye halinde Büyük Millet Meclisine sorumlu olduğu hakkındaki hükmü karşısında Milli Birlik Komitesinin sakıt Reisicumhurun hangi maddelerden Yüksek Adalet Divanında muhakeme edilebileceği hakkındaki kararı gayet sarih olup bu mevzuda makable şümul meselesi asla bahis mevzuu değildir. Milli Birlik Komitesi kararının bu sarahati karşısında sanık vekilinin yersiz olan mütalaasının reddine karar verilmesini saygı ile arz ederim.

Başkan: Bu hususu müzakere etmek için çekiliyoruz.

(Divan üyeleri müzakere için salondan ayrıldılar)

(Divan üyeleri yerlerini aldılar)

Başkan: Gereği görüşüldü: Şimdi karar veriliyor. Karar verilirken ayağa kalkılır ve ayakta dinlenir. Teşkilatı Esasiye Kanununun 41. maddesine göre Cumhurbaşkanı hiyaneti vataniye halinden mesuldür. Hiyaneti vataniye suçunun ne gibi suçlar olduğu da 7.7.1960 ta-

rihli gerekçede tafsilen tespit edilmiştir. Bundan başka gerek 3 sayılı Kanunun 13. maddesi, gerek Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 203. maddesine göre son tahkikatın açılmasına karşı itiraz edilemez.

Binaenaleyh Sanık Celal Bayar'ın sorgusunun, başlanmasına ittifakla karar verilerek anlatıldı.

(Sanık Celal Bayar sorguya çekildi)

Başkan: Kararname okundu, dinlediniz. 6-7 Eylül hadiselerinin, gerek o zamanki Türk hükümetinin Kıbrıs hakkındaki takip ettiği siyasetindeki kararsızlığı örtmek ve amme efkarını başka noktalara çekmek, gerek Yunan ve İngiliz efkarı umumiyesinde tesir yaratmak için tertip etmiş olduğunuz iddia edilmektedir. Bildiklerinizi söyleyiniz.

Sanık Celal Bayar: Anladığım kadar arzı malumat edeceğim. Anladığım şudur ki, ortada bir Kıbrıs davası vardır. Bu, en büyük milli davamızdır. Türk milleti en büyüğünden en küçüğüne kadar erkekli ve kadınlı bu dava ile alakadar olmuştur. Aynı zamanda Kıbrıs'ı ilhak etmek kararı kat'isinde olan Yunanlılar tezlerinin muvaffakiyeti için beynelmilel sahada, kendi milli sahalarında azami propaganda ve gayret göstermişlerdir.

Şu halde millet olarak, devlet olarak ve hükümet olarak legal esaslar dahilinde tezimizi kendi efkarı umumiyemize, cihan efkarı umumiyesine kabul ettirmek ve onun etrafında çalışmak bizim için bir vazifedir. Bizim bütün mesaimiz bu noktada toplanmıştır.

Başkan: Başka.

Sanık Celal Bayar: Ne emrediyorsunuz?

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin başlaması legal değil, illegaldir. Nerede ve kimler tarafından sevk edildi? Bir merkezden sevk edilmek suretiyle muhtelif kollardan İstanbul ve İzmir'de hareket başlamıştır. Tahrip vasıtaları harekete geçmiştir. Kararnamede okunduğu gibi bazı neticeler husule gelmiştir. Onları söyleyiniz. Diğer söylediğiniz hususların müdafaanızla alakası yok. Bunlar umumi mütalaalardır.

Sanık Celal Bayar: 6-7 Eylül hareketi İzmir, Ankara ve İstanbul'da mürettep olarak başlaması hakkında en ufak bir malumat ve bilgiye sahip değilim. Bunu böylece ifade ettikten sonra İstanbul'da bulunuşum meselesine geçiyorum. Benim İstanbul'da bulunuşum bir tesadüf eseridir. O günlerde İzmir'de bulunuyordum.

5 Eylül günü akşam üzeri Ankara'ya gitmek üzere askeri bir uçak hazırlanmasını söyledim ve derhal meydana kadar gittim. Bana oradaki askeri otoriteler, "Uçakla gitmek risk tevlit eder, tehlike var, binaenaleyh bu tehlikeyi göze alacak nisbette ağır bir işiniz yoksa gitmeyiniz." dediler. Bunu şu maksatla arz ediyorum: Mutlaka İstanbul'a gelmek hadiselere karışmak niyetinde değildim. Bunun üzerine uçaktan sarfınazar ettim. Bu bir hadisedir, vakıadır, tespit edilebilir.

Tayyare meydanından ayrıldık. İzmir limanına hakim olan bir yerde, bir gazinoda otururak Denizcilik Bankasının bir vapurunun liman içinde manevra yaptığını...

Başkan: Bunlar bir şey değil. Ben sual şeklinde soracağım. Bu kadar geniş bir tahrip hareketini kim idare etmiş olabilir, kendiliğinden mi? Elbette bunun bir mürettibi olmak gerektir. Siz o zaman Cumhurbaşkanı bulunduğunuza göre ve hadise mahalline gelmiş olduğunuza göre ne diyebilirsiniz? Kim tertip etmiştir, nasıl olmuştur? Bunun bir mürettibi olmak gerektir.

Sanık Celal Bayar: Arz ettim bunu. Her milli hareketi takip etmekliğimize maddeten imkan yoktu. O zaman efkarı umumiye şu halde idi ki, en küçük hadisede nümayiş ve miting yapmak arzu ediyordu. Binaenaleyh bunu yakinen takip etmek benim için mümkün değildi. İstanbul'daki hadisenin mürettibi olmadığını, eğer mürettibi olduğunu en ufak bir şekilde hissetmiş olsaydım vicdanıma, Allah'a ve tarihimize karşı en büyük günahı işlediğimi itiraf ederdim.

Başkan: Hükümet bir nümayişin yapılacağından haberdar imiş. Sizin haberiniz var mıydı?

Sanık Celal Bayar: Yoktu.

Başkan: Florya'dan şehre mutat olarak Edirnekapı'dan mı, yoksa Topkapı'dan mı gelirdiniz?

Sanık Celal Bayar: Benim mutadım şudur: Birinci derecede randevuma yetişmek isterim, ikinci derecede kalabalık yerlerden geçmek, halkı görmek isterim. Benim yaverlerim ve şoförlerim bunları bildikleri için ona göre hareket ederler ve kendileri karar verirler. Sualinizden şu manayı anlıyorum. Beyoğlu'ndan, Gazi Köprüsünden geçmek suretiyle, esas nümayişin yapıldığı güzergahı tercih etmek ve oralarda kendimi göstermek istemişim manasını anlıyorum. Sorunun esasını bu teşkil ediyor. Bu bir nazariyedir. Bunun aksine nazariye de olabilir.

Her hangi bir hareketi tasmim edenler kendilerini gizlemek için başka bir yer intihap edebilirler. Mutlaka her halükarda bu yolda giden insanların ve devletin bu yolda gitmesi mevzuu bahistir.

Başkan: Bilakis nümayiş nüve halinde başlamıştır. Gizlenmek olsa aykırı yollardan gidilebilir. Nümayiş başlamıştır. Onu görmek için mutat yolu terk etmişsiniz. Taksim'den Kabataş'a gitmek kısa yol değildir.

Sanık Celal Bayar: Bunu bana sorgu hakimleri de sordular. Nazarı dikkatinizi celp edecek hadiseler oldu mu diye? Açıkça ifade edeyim...

Başkan: Sorgu hakimliğindeki ifadeleriniz okunacak. Şimdi siz sorduklarıma cevap verin.

Sanık Celal Bayar: Bazı şeyler nazarı dikkatimi celp etmedi değil. Halkın bir kısmının bana fazla dikkat ettiğini farkettim. Başlarını çevirip bana bakıyorlardı. Eskisine nazaran bu bakanların adedinin fazla olduğunu hissettim.

Başkan: Bunlar bir şey değil. Nümayişin başlamak üzere olduğunu gördükleri için size bakmışlardır.

Sanık Celal Bayar: Ben hakikati ifade etmiş olmak için söyliyeyim, ihtimal soracaksınız bana. Florya'da istirahate çekilmiştim. Orada bulunduğum zamanda Valinin beni teşyie gelemeyeceğini söylediler. Kendisinin vazifeli olduğunu söylediler. Takdirle karşıladım. Nümayişi görmem meselesine gelince; nümayiş başladığı zaman aradan bir hayli zaman geçti.

Başkan: Hiç değilse Valinin nümayişin başlamak üzere olduğunu, nümayişin başladığını anlatmış bildirmiş olması lazımdır. Onun için her halde mutat yolu terk ettiniz.

Sanık Celal Bayar: Mutat yol yoktur, gidilir.

Başkan: Daha uzaklardan da gidilir. Sırası gelince evraklar arasında okunacak. Devletin istihbarat memurları bunu sizin telkin ettiğinizi raporlarına derç etmişler, böyle bir hareketin, nümayişin yapılmasını sizin telkin ettiğinizi yazmışlar.

Sanık Celal Bayar: Kararnameyi okudum ve hayretler içinde gördüm ki mücerret olarak telkin edilmiş deniyor. Bunun açıklanmasını ben de istiyorum.

Başkan: Sonra yine 6-7 Eylül hadiselerini müseccel komünistlere ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensuplarına izafe ediniz diye telkinde bulunmuşsunuz. Zaten takibatın derhal yapılmağa başlanmasına imkan yok ve böyle bir takibat da yapılmamış. Nasıl oluyor da, masum kimselere bu hadise üzerinde hiç bir tetkikat ve takibat yapılmadan bunları onlara yükleyin diye söylüyorsunuz?

Sanık Celal Bayar: Komünistlere yükleyin diye ne suretle benim yanımda ifade edildiğini hatırlamıyorum. Ne şekilde, konuşmak şeklinde mi, beyan şeklinde mi, bir vesika imzalamak şeklinde mi bilmiyorum.

Başkan: Reisicumhura şöyle şöyle yap diye bir vesika imzalatılır mı? Hiç takipsiz, tahlilsiz, araştırma yapılmadan falanlara yükleyin diye size bir vesika imzalatılabilir mi? Siz imza eder misiniz?...

Sanık Celal Bayar: Böyle bir şey hatırlamıyorum. Müsaade ederseniz buna ilaveten bir şey arz edeyim. İdarei örfiye ilan edildi ve İdarei Örfiye Kumandanı işe başlamak üzereyken Vilayet makamında kendisine şu sözleri söylemişimdir ve bunun tahkikini de ayrıca rica ederim. Mutlaka failleri bulacaksınız ve efkarı umumiyeye arz edeceksiniz. Bu bir zarurettir, şeklinde kendisi ile konuşmuşumdur. Kendisine sorulduğu vakit de eminim ki hatırlayacaklardır ve heyeti muhteremenizi bu noktada tenvir edeceklerdir. Failleri ben de aradım.

Başkan: Hükümetin fail olarak ileri sürdükleri kimseler beraat etmiş, şu halde 6-7 Eylül hadiseleri gibi muazzam bir hadise failsiz kalıyor. Örfi idare kararının alınmasında da kararsızlık var. Geceleyin almıyor, sabahleyin saat 8'de kaldırılıyor, ayni gün saat 15'te yani 8 saat sonra tekrar ilan ediliyor. Bu da umumi vaziyeti mütalaa etmediğinizi gösteriyor. Örfi idare ilan etmek, kaldırmak ve tekrar ilan etmek nihayet 12-13 saat içine sığıyor.

Sanık Celal Bayar: Örfi idarenin ikinci defa gündüz ilan edilmesi. Heyeti Vekile Ankara'ya gelmişlerdi, benim Riyasetim altında yapılan toplantıda örfi idarenin ilanı kararlaştırıldı ve ilan edildi. Hatıramı tazeliyerek ifade edeyim; İzmir'de de, Ankara da da örfi idare ilan edilmesine karar verildi.

Başkan: Selanik'te patlatılan bomba mürettep değil mi?

Sanık Celal Bayar: Müsaade buyurursanız buna cevap verebilmek için evvela hayretimi ifade edeyim. Okuduğum karardan çıkardı-

ğım mana doğru ise, milli maksatlarını müdafaa eden siyasi polislerin yaptıkları raporlara istinaden verilmiş kararların da burada mevzu-ubahis olmasının garibime gittiğini ifade etmek mecburiyetindeyim. Orada Türkiye Reisicumhurunun bomba hadisesi ile alakadarmış kaydına rastlandığını görmedim. Binaenaleyh bütün meçhulat içerisinde ben size ne söyliyebilirim.

Başkan: Sanık Celal Bayar'ın Yüksek Soruşturma tutanağındaki 66-67. sayfalarındaki mazbut ifadesini okutuyorum.

(Sanık Celal Bayar'ın Yüksek Soruşturma Kurulu tutanağının 66-67. sahifelerindeki ifadeleri okundu)

Başkan: Doğru mu bu ifadeniz?

Sanık Celal Bayar: Doğrudur.

Başkan: Şimdi soracağım. Bu nümayişlerin İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de ayni saatte yapılmış olması ve tahrip vasıtalarının da nümayişi yapanların yanında olması mürettep olduğunu göstermiyor mu, göstermez mi size?

Sanık Celal Bayar: Bu telakkiye bağlı bir keyfiyet. O esnada bütün memlekette nümayiş yapılması arzu ediliyordu. Belki tesadüf, belki gizli bir kuvvet tahrik etmiş, bunun hakkında malumat sahibi değilim. Ben, Başvekil, Hariciye Vekili veya herhangi bir zatla bir araya oturup telkin etmişiz, bu, bunun delili olamaz.

Başkan: Komünistlerin ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensuplarının masumiyetleri Türk mahkemeleri kararıyle tebeyyün ettiğine göre mürettipler sizce kim olabilir? O anda göze batan ve mürettip olduğu sanılan bu insanların masum olduğu anlaşılıyor. Bugünkü malumatınıza göre mürettip kimler olabilir?

Sanık Celal Bayar: Benim bildiğim Kıbrıs Türktür Cemiyeti milli bir maksatla kurulmuştur.

Başkan: Bunların masumiyeti tebeyyün etmiştir.

Sanık Celal Bayar: Memlekette Kıbrıs'a olan alakayı uyandırmıştır. Bundan fazla bir şey bilmiyorum. Şu dakikada.

Başkan: Emniyet Başmüfettişliğinin Ek 63'teki raporunu okuyun.

(Emniyet Başmüfettişliğinin Ek. 63'teki raporu okundu)

Başkan: Başbakanlıkta bulunan Ek. 66'daki imzasız raporu okuyun.

(Başbakanlıkta bulunan Ek. 66'daki imzasız rapor okundu)

Sanık Celal Bayar: Tarihi nedir?

Başkan: Tarihsiz, imzasız, fakat Başbakanlıkta bulunmuş. Bu okunan rapora ne diyeceksiniz?

Sanık Celal Bayar: Çok muhterem Reis bey tarihi yok, imzası yok bunun hakkında ne söyliyebilirim.

Başkan: Okunması usulden. Peki, siz yerinize oturun.

(Sanık Adnan Menderes sorguya çekildi)

Siz de kararnameyi dinlediniz, iddialar hakkında diyeceklerinizi bildiriniz.

Sanık Adnan Menderes: Müdafaalarımızın ne için kabul edilmemiş olduğu muhterem Yüksek Soruşturma Kurulunun kararnamesinde hülasa olarak madde madde gösterilmiş bulunuyor. Bu esaslar hakkında benden evvelki sanığa sualler tevcih buyurmuş bulunuyorsunuz. Tensip ederseniz aynı sırayı takip ederek bu suallere cevaplarımı arz edeyim.

Evvela benim müdafaamın ne için kabul edilmemiş olduğu meselesi çok muhterem Yüksek Soruşturma Kurulu Kıbrıs Türktür Cemiyetini benim kurmuş olmamdan dolayı bunun müdafaamda kabul edilmemesini bir sebep olarak göstermektedir. Kıbrıs Türktür Cemiyetinin bilahare hadise ile hiç alakadar olmadığı, masum bulunduğu tebeyyün ettiğine göre, masum bulunan bir cemiyetin benim tarafımdan kurulmuş bulunması onun rozetini taşımış olmamın benim için suç teşkil etmesi varit görülmemek icap eder.

Başkan: Efkarı tehyiç etmek noktasından bir nümayiş havası yaratmak noktasından.

Sanık Adnan Menderes: Arz edeyim muhterem Reis beyefendi, burada evvela yazılış tarzından Kıbrıs Türktür Cemiyetini benim çağırdığım, benim davet ettiğim ifade ediliyor, kararnamede; hakikaten Kıbrıs Türktür Komitesi benimle teması kendisi aradı; zannediyorum ki Vali tavassut etti, kendilerini onun üzerine kabul ettim. Ahmet Emin Yalman gibi yaşlı başlı tecrübe görmüş, insanlar ve diğer arkadaşlar vardı. Onları kabul etmemek günün şartlarına asla uygun değildi. Yunanistan'da birçok cemiyetler kurulmuş ve yine Yunanistan'da birçok tahrikler yapılıyor. Gene kararnamede ifade ve izah edildiği gibi bütün

dünyada Türkiye aleyhine tezvirat yapılmaktadır. Bunu karşılamak için kurulmuş bir cemiyetin bana müracaatını Başvekil olarak kabul etmemek milli vazifeyi anlamamış manasına gelirdi. Binaenaleyh Kıbrıs Türktür Komitesini bu sebeple Vilayet makamında müracaatlarına binaen kabul ettim. Bunun bir suç delili olarak kabul edilmesi ve buna ait müdafaaların varit görülmemesi için bu hususun bir delil olarak, kabul edilmesi varit değildir.

Reis beyefendi hazretleri, ikinci şıkka geçiyorum. 24 Ağustosta Liman gazinosunda nutuk söylemişim. Arz edeyim. Bu nutkum o zamanın matbuatında herkesçe ve bütün memleket tarafından tasvip edildi. Günün şartlarına göre. Çünkü herhangi bir nutkun kıymetini tespit edebilmek için o günün şartları içinde bulunmak lazım gelir, bir.

İkincisi, bu nutuk söylenmemiş olsa idi benim için bir suç teşkil ederdi. Sebebi, 28 Ağustosta Ada'da katliam yapılacağı ifade edilmiş. 28 Ağustosta Ada Türkleri katledilecekler denmiş. Şimdi iki şıktan birisini, katliam vaki olur veya olmaz. Katliam vaki olduğu takdirde İstanbul'da 6-7 Eylül hadiseleri böylesine değil, on kat fazla, on misli şiddetle tezahür ederdi. Binaenaleyh bir hükümet olarak içte ve dışta Yunanistan'ı ikaz etmesi, Makarios'u ikaz etmesi, Kıbrıs Rumlarını ikaz etmek vazifemdi. Liman Lokantasındaki nutku söylememiş olmaktan dolayı beni yüce Divanın huzuruna getirmiş olsaydınız hakikaten çok yerinde bir hareket olurdu. O nutku behemehal söylemek mecburiyetinde idim. Belki üç Türk polisinin öldürülmesi ile kalınmayacak daha da genişleyecekti. O nutku söylemem tertiplerin gevşetilmesini, aleyhimizde olan hareketin yavaşlatılmasını, hafifletilmesini mucip olmuştur. Aynı zamanda düşünmek icap eder ki, Kıbrıs meselesini Londra'da müzakere etmekte olan heyetimiz de mevcuttu. Onu da manen desteklemek icap ediyordu. Binaenaleyh Liman Lokantasındaki nutku hiç bir veçhile tahrik maksadına değil, aksine olarak büyük hadiseleri anlatmak ve nihayet Londra'daki heyetimizi manen takviye etmek ve Kıbrıs davamızı takviye etmek içindir. Çünkü yine muhterem Yüksek Soruşturma Kurulunun bu kararnamesindeki ifadelerine göre Türk tezinin açıklanmasında gecikilmiş olması bir suç olarak gösterilmektedir.

Liman Lokantasındaki nutuk Kıbrıs hakkında Türk tezini nüve halinde açıklayan bir nutuktur. Emir buyrulup da bu okunacak olursa...

Başkan: Okunacak.

Sanık Adnan Menderes: Okunacak olursa nutukta derhal bu husus tebarüz eder... Binaenaleyh Liman Lokantasındaki nutuk hakkındaki maruzatımı bu kadarla bitiriyorum.

Müdafaaların kabul edilmemesi hususunda birinci sebep, Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra'da Kıbrıs Türklerinin, beş altı bin Kıbrıs Türkünün nümayiş yapmasını emretmiş olması değil, nümayiş yapmasını teşkilatlandırması da değil, nümayiş yapmaları nasıl olur diye sorulduğu takdirde tasvip etmesi teşkil ediyor. Türk heyeti Kıbrıs meselesini Londra'da konuşurken Kıbrıslı Türkler Kıbrıs ile olan alakasını teyit ve tespit edecek olan İngiliz Hükümetimin gözü önünde ve İngiliz efkarı umumiyesinin gözü önünde Türk efkarı umumiyesinin ve Türklerin Kıbrıs'ta alakasının canlı bir misalini verebilecek olan bir hareketi Fatin Rüştü'nün tertip etmiş olması yerinde bir harekettir.

Yunanlıların her tarafta binlercesini yaptıkları bu gösteri hareketlerine mukabil Türklerin Londra'da yaptıkları gösteri hareketine Fatin Rüştü'nün müsaade etmesi ne suçluluk teşkil eder ve ne de müdafaamın reddi için bir sebep teşkil eder.

Başkan: Buradaki hadiselerle irtibatı noktasından bu husus ele alınmıştır.

Sanık Adnan Menderes: Arz edeyim efendim, Türk efkarındaki 4. madde olarak Türk efkarındaki hassasiyet malum iken, demek ki Türk efkarındaki hassasiyet malum. Biraz evvel benden evvelki sanığa irad buyurduğunuz suale cevap arz etmiş olacağım. Bu böyle her tarafta nasıl patladı? Kararnamede ifade olunduğu gibi haklı ve yerinde olarak uzun uzadıya anlatıldığı gibi efkarı umumiye meşbu bir hale gelmiş vaziyette bulunuyordu. Binaenaleyh mürettibi; şunu, bunu aramaya mutlak aramaya zaruret mevcuttur. Demek oluyor ki, efkarı umumiye hassas, kararnamede Yüksek Soruşturma Kurulunca kabul edilmiş bulunuyor. Asıl 6-7 Eylül hadiselerinin mayasının esasını bu teşkil eder. Şimdi orada biz hassas bulunuyormuşuz. Türk efkarının meşbu bir halde olduğunu biliyormuşuz. Gitmişiz Liman Lokantasına nutuk söylemişiz. Gitmemişiz, Kıbrıs Türktür Cemiyetini kurdurmuşuz, yahut kabul etmişiz, rozetini takmışız.

Başkan: Bunlara avdet etmeyin, ilerleyin.

Sanık Adnan Menderes: Şimdi bu hassasiyeti, efkarı umumiyenin bu hassasiyetini nazara almamışız. Selanik'e bomba gönderilmiş

deniyor. Selanik'e bomba gönderilme hadisesi sanki bir emri muhakkakmış gibi alınıyor. Yahut da bizim tarafımızdan yapıldığı bir emri muhakkakmış nazarı ile burada hareket ediliyor.

Selanik'e bomba gönderilmiş olması ve Selanik'te bombanın mürettep olarak patlatılmış olması Yunan hükümetinin ve mahkemesinin verdiği karara istinat ettirildi. Yunanistan'ın o gün içinde bulunduğu durum malum. Tertipli nümayişler, radyo, gazeteler, Makarios... Kıbrıs'ta insan öldürmeler vs... Bu heyecan içinde, bu hadiseler içinde, 6-7 Eylül hadiselerine sebebiyet veren bir bomba yahut da sebeplerden birini teşkil eden bir bombanın patlatılmasını Türkler mürettep olarak patlattı şeklinde göstermek suretiyle Kıbrıs davasında mühim kazançlar elde etmek imkanına sahip bulundukları aşikar. Kıbrıs'taki bu davayı muhakeme eden Yunan mahkemesinin adil ve tarafsız olması kabul edilebilir. Mahkeme adil ve tarafsız olabilir. Ancak delillerin tespiti ve umumi siyasi hava bu davanın bombanın atılmasının değil, davanın mürettep bir dava haline getirilmesinin sebebini teşkil eder. Biz o zaman hiç bir veçhile Yunan muhakemesinin bu kararını hakikati ifade eder kabul etmedik. Yunan muhakemesinin esbabı mucibesinde bombalar Türkiye'den getirilmiştir, deniyor. Maalesef kararnamede sadece Yunan mahkemesinin kararına istinad ediliyor. 15 Temmuzda Selanik'e bomba götürülmüştür, deniyor. Nasıl götürülüyor, ne suretle götürülüyor? Bir bomba bir bakkal dükkanından tedarik edilen bir nesne değildir. Bunun muhakkak resmi makamlardan tedarik edilmesi lazım gelir. Ondan sonra patlatılmasının günü Hariciyemizce kendilerine bildirilmiştir, deniyor. Bunlar nasıl tespit edilmiştir? Yunan mahkeme kararanda bu bomba Türkiye'den gelmiştir, deniyor. Bomba içeriden atılmıştır, deniyor. Bomba bizatihi Türk mamulü değil, her yerde yapılan bir bombadır. Fitili kısadır. Parmaklıklar da 1.80 boyunda, içerden atan adam dışarı çıkamaz, bunun içeriden atılması lazım gelir. İçeride yakalanan kavas atmıştır, deniyor. Bombanın fitilinin kısa olduğuna nereden hüküm veriliyor? Diğer patlamamış bomba vardır. Bu sebepten dolayı diyor ki, işte bu bomba fitili kısadır. Bombanın fitili kesilebilir. Mahkemenin hükmüne bu suretle bu milli davada, onlar için, bizim için büyük bir milli davada neticeler hasıl edecek olan bu unsur, bu husus, delailin tespiti sırasında şöylesine, böylesine yapılabilir.

Üçüncüsü, kavas'ın yatağının bozulmamış olması, kavas'ın yatağı bir anda düzeltilebilir. Delailin tespitinde, bunlar nasıl tespit edilmiş

bilmiyorum. Binaenaleyh Yunan mahkemesinin, bomba Türkiye'den getirtilmiştir, bomba içeriden atılmıştır, bomba kavas tarafından atılmıştır kaziyelerini muhakkak surette hakikatin ifadesi olarak ele almak mümkün değildir. Bir de buna oradaki ifadeleri...

Başkan: İtirafları...

Sanık Adnan Menderes: İtiraflar yapılıyor. Hakikaten ne şartlar altında itiraf etmişler... Ne şartlar altında itiraf ettiklerini kendileri anlatacaklar. Bu bomba hadisesinden evvel ve ahır hiç bir haberim yok. Şimdi bu bomba hadisesini geçiyorum. Muhterem Reis beyefendi hazretleri, bu bomba hadisesiyle ilgili olmak üzere Oktay Engin üç sene bilmem kaç aya mahkum oluyor. Bir sene sonra da Türkiye'ye iltica ediyor. Şunun sebebini kararnamede bulamadım. Bu noktanın tavazzuh etmesi lazımdır. Üç seneye mahkum olan bir insanın bir sene sonra Türkiye'ye iltica etmiş olması...

Başkan: Bunun ehemmiyeti yok. Sizin müdafaanızla alakalı değil.

Sanık Adnan Menderes: Hadise ile alakası bakımından arz ediyorum. Ne Bayar'ın ne Fatin'in bombanın gönderilmesi ve patlatılması hakkında Yunanistan mahkemesindeki ikrarları hilafına inkar etmişler, deniliyor. Bendeniz de inkar ediyorum. Bendeniz de ne bombanın gönderildiğini biliyorum, ne de kavas tarafından atıldığına kaniim. Ne de diğer hususlara kaniyim. Şimdi bunun üzerinde biraz fazla durmamın sebebi, kararnamede bomba hadisesi mihver olarak kabul edilmiş. Çünkü bombanın patlatılması etrafında bütün deliller toplanıyor, benim mesela Abdullah Efendide yemek yerken ısrarla illa radyoda neşri ilan edilmeli şeklinde emir vermişim. Bunlar bomba hadisesine bağlanıyor, bombanın patlatılmasından ileri geliyor. Bunun için bomba meselesinde esaslı olarak durmak lazım gelir kanaatındayım. Şimdi aleyhte bir delil de Dışişleri Bakanlığına hadiseyi bildirmiş, şifre gelmiş, şifrenin gelmesi gayet tabiidir. Şifrenin altına bir meşruhat yapılıyorsa gayet tabiidir.

Başkan: Cevabı verilmeyecek diye yazılmış.

Sanık Adnan Menderes: Cevabı verilmeyecek diye yazılmıştır. Acaba ne cevap verilmesi lazım gelirdi? Bomba patlatılmış, bu anda kim yazmış malum değil. Arapça harflerle bir yazı. Kim yazmış malum değil. Ondan sonra bunu da geçiyorum. Hadisenin Abdullah Efendide yemek yerken ısrarla İzmir, Ankara ve İstanbul radyosunda

öğle servisine mutlaka yetişdirilmesi hususunda ısrarlı emirler verdiğim bildiriliyor. Bunun zımnında yatan mana şu: O zamanın Başvekili, sakıt ve sabık Başvekil biliyordu, bomba patlatılacak, binaenaleyh bunu bekliyordu. Ve bunun öğle radyosunda intişarı hareketin başlaması için sebep teşkil etmişti. Hadise tasvir edildiği gibi değil, Reis beyefendi hazretleri. Biz orada yemek yiyorduk, Kalemi Mahsus Müdürü, ajansın bize müracaat ettiğini söyledi ve yemek esnasında ajansın böyle bir haber vermemesinin manasını kavrayamadım. Yani ajans bu haberi vermeyecek, o saatte vermezse iki saat sonra verecekler.

Başkan: Ajanstan kim müracaat etti? Şahıs olarak biliyor musunuz?

Sanık Adnan Menderes: Ajanstan müracaat edeni bilmiyorum. Kalemi Mahsus Müdürü ile konuşmuşlar. Ben ısrarla emir vermiş değilim. Ben istizana cevap vermişimdir. Abdullah Efendideki yemek öğleyin bir buçuk sıralarında belki de yemeğin son anlarında, böyle bir haberi bir hareket için bekliyen bir tertipçi insan öğleyin Abdullah Efendiye gider de yemeğini yer, böyle bir şey oldu mu olmadı mı diye sorar, o sıralarda gelecek bir istizanı bekler, bu mantıken pek uygun görülmüyor. Ben ajanstan haber gelirse neşredin demedim. Böyle bir haberin neşrine cevaz vardır, dedim. Çünkü bizim radyomuz neşretmese başka radyolardan öğrenecek, gazeteler yazacak ve nihayet aziz Atatürk'ün evine karşı, onun hatırasına karşı irtikap edilmiş olan bir hadiseyi gizlemek mevkiine girmek o anda havsalamın alamayacağı bir husus oldu. Yemekte bulunan arkadaşlarla beraber hadiseyi tetkik ettik. Bu vakıa değil, hadise değil, ruzmerre, her gün olan işler. Şimdi müsaade buyrun devam edeyim. Saat 4'te hadise Vali bey tarafından bana haber verildi. Saat 4'te Florya Köşkünün bahçesinde istirahatta değildim. Bu ifadelerimiz, soruşturma ifadelerimiz de öylesine tespit edildi. Bir kaç vekil arkadaşla beraber o zamanın Reisicumhuru nezdinde meselelerimizi görüşüyorduk. Zannediyorum Hasan Polatkan, Dahiliye Vekili, Kemal Zeytinoğlu ve 5-6 bakan arkadaş vardı. İstanbul Valisinin benimle konuşmak istediğini bildirdiler, gittim konuştum. İstanbul Valisi şimdi belki kelimesi kelimesine hatırlamıyorum. Meali şu idi: *Ekspres* gazetesi büyük puntolarla ikinci nüsha olarak heyecan telkin ettiğini ve kendisinin bunu iyi görmediğini, müsaade edin siz bu akşam gideceksiniz ben vazifemin başında kalayım, dedi. Ben kendisine şunu söyledim, "Kuvvetlerin kafi mi?", "Kafi." dedi. Arkasından

ilave ettim, "Şimdi, derhal Ordu Müfettişliğine müracaat et, vakit geçirmeksizin icap eden kuvvetleri al. Lazım geliyorsa daha da kuvvet al. On kişinin dahi bir arada bulunmasını mümkün kılmayacak sıkı bir inzibati tedbir içinde bulundur." diye söylediğimi hatırlıyorum.

Ondan sonra yine cürüm sebeplerinden, delillerinden birisi de Florya'dan dönüş yolunu değiştirmiş olmamız. Müsaade buyurursanız kendi namı hesabıma maruzatta bulunayım. Ben o zamanın Reisicumhurunun arabasında idim. Arabanın hangi yoldan götürüldüğünü, niçin güzergah değiştirildiğini tayin edecek vaziyette değildim. Kendi aramızda o derece meseleleri konuşuyorduk ki, etrafı görmemiz imkanı dahi yoktu, desem bunun caiz kabul edilmesini istirham ederim. Yolda halk kitlelerini görmüşüz, alakadar olmamışız diye tespit ediliyor. Çok muhterem Yüksek Soruşturma Kurulu bir taraftan iddialarını dermeyan edecek, bir taraftan biz müdafaa hakkımızı kullanacağız.

Başkan: Şüphe yok.

Sanık Adnan Menderes: Yüksek heyetiniz hakem olacak. Binaenaleyh, af buyursunlar şimdi bu yol değiştirmek keyfiyeti ve yolda nümayişçilere rastlamış olmamız keyfiyeti burada mübalağalandırılarak, biraz büyüterek söylenmiş gibi geliyor. Bendeniz ifadede; hiç kimseyi görmediniz mi yolda. Taksim'den geçerken. 15-20 kişi 30 kişi gördük geçiyorlardı. Bunlar sinemaya mı gider, şuraya mı gider, nazarı dikkatimi dahi celp etmedi. Sonra İstanbul'a gelirken ertesi günü hadiseleri konuşurken bana Taksim'de gördüğümüz küçücük bir kalabalık. Öyle nümayişe hamledilecek bir şey yok.

Başkan: Nümayişin nüvesi gibi bir şeymiş bu.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız hiç de o manzarayı haiz değildi. Gidiyorlardı. İstanbul Ordu Müfettişliğinin merkezi, büyük askeri kuvvetlerimiz mevcut, diğer zabıta kuvvetlerimiz mevcut. Böyle bir hal o zamanki hükümetin değil, hiç bir hükümetin başına gelmiş değil. Ordu Müfettişliği mevcut olan İstanbul'da bu kadar sür'atli kuvvetlerin ve vasıtaların elde bulunduğu bir yerde yüz binleri bir anda harekete gelebilmesi neticesinde bütün bu kuvvetlerin bir kısmı bir bakımdan vaktinde gelmemeleri, bir bakımdan da kafi derecede azimle hareket etmemiş olmaları karşısında hadiselerin vaki olmasını tahmin ve tasavvur etmek, bu tecrübeyi geçirmemiş hükümet-

ler için, geçirmemiş insanlar için, biz değil, böyle bir tecrübeyi birçok hükümetlerin, birçok insanların geçirmediklerine kaniyiz. Bu bir emri tabii telakki edilmek lazım gelir.

Gerek Taksim'de, gerekse Haydarpaşa İstasyonuna giderken nümayişçiler vardı deniyor. Müsaade ederseniz bu ifade hakikatin tam ifadesini teşkil ediyor diyemiyeceğim. Çünkü o zaman Reisicumhur giderken Haydarpaşa'da daima 100 kişi, 200 kişi her seferde bulunur. Bulunmadığı sefer yoktur. Binaenaleyh bunları bir nümayişçi kütlesi olarak...

Başkan: O belli olur. Nümayişçi topluluğu başka, teşyici topluluğu başka olur.

Sanık Adnan Menderes: Tamamen teşyi için gelmişlerdi. Bunların arasından şişmanca, irice bir zat trenin beklediği esnada, ben acele Londra'dan arandığım için telefon başında idim, az görebildim onu. Görebildiğim kadarını arz ediyorum. Orada bulunan insanlar teşyi için gelmişlerdir. Başka bir manzara arz etmiyordu. Biraz evvel başladığımı bitireyim. İçlerinden, birisi "emredin Kıbrıs'a gidelim, alalım." dedi. Bu o günlerin, hadiselerin telkin ettiği bir heyecanın, bir insan tarafından ifade edilmesi şeklinde anlamak icap eder. Bunlar niçin katıldı, diğer taraftan niçin bu şekilde hareket edildi. İnsanlar gibi büyük kuvvetler, askeri kuvvetlerin hepsi böyle bir harekete tevessül etmesi ve baskı... Hayır, Razgrat hadisesinde olduğu gibi, herhangi bir milli meselede Türk gençliği, Türk efkarı umumiyesi vagonli meselesinde olduğu gibi ve daha sonra Kıbrıs meselesinde olduğu gibi usulen hükümete müracaat edilir. Yunanistan'ın mütenazıran on kat yirmi kat şiddetle bu hareketleri yaptığı nazara alınarak hükümetçe durum terviç edilir, hatta buna muhalefet partileri de iştirak eder. Bu tabii bir şeydir. Yani o günün şartları içinde kendimizi o güne götürecek olursak bu nümayişleri kabul etmekten başka bir şey olamaz. Binaenaleyh, İstanbul'dan hareketimiz esnasındaki içimizde bir endişe mevcut olarak gitmedik; şu sebepten dolayı: Efkarı umumiyenin hassasiyeti var, bu hassasiyet bir kamçı ile bir yerde tezahüre vesile verebilir, tecelli edebilir. Amma 6 Eylül gecesi, gece yarısı mağazalar basılacak, şunlar olacak, bunlar olacak; yani guruptaki ve Meclisteki tahmin ediyorduk sözü sadece efkarı umumiyenin büyük hassasiyet içinde bulunması neticesinde bir tezahüre vesile olacak tertip, usul dairesinde bir nümayiş, tertip talebi karşısında bulunacağımızı ve hadiselerin bu olgun de-

receye gelmiş bulunduğunu taakkul etmemiz bakımındandır. 26 Ağustosta İstanbul Valisi yazmış, malumatımız var. 28'de katliam olacak diye. 28'de katliam olduğu takdirde 6-7 Eylül hadisesi olmazdı. Daha büyük hadiseler olurdu. Binaenaleyh, 28 Ağustosu karşılamak için esasen hem idare bakımından tertip olunmuş, hem de benim 24 Ağustosta söylediğim nutukla karşılamak ve önlemek tertipleri alınmış bulunuyor. Kuvvetlerimiz de kafi. Binaenaleyh bunlar iki gün evvel İstanbul'da Taksim meydanında Yunan gazetelerinin yakılması gibi olması ile bertaraf edilmesi bir olacak bazı taşkınlıklar, bazı heyecanlar halinde mütalaa edildi. Bunun için de hareket ettik.

Şimdi sırasıyla müsaade buyurursanız devam edeyim.

Başkan: Zaten hareket etmeniz icap ederdi. Hepinizin toplu olarak İstanbul'da bulunması başka şekilde manalandırılırdı.

Elbette hiç bir şeyden haberimiz yok diye İstanbul'dan uzaklaşmanız sizin lehinize bir hareket olur.

Sanık Adnan Menderes: Dahası var Reis bey hazretleri, böyle bir tertibi yapanlar tertip mahallinden uzak olurlar. Biz bilfiil bombanın fitilini yakacak değiliz.

Başkan: Devam buyrun efendim.

Sanık Adnan Menderes: Dahiliye Vekili hadiseleri yakinen takip etmek için, yani mürettep hadiseleri yakinen takip etmek için İstanbul'da bırakılmış. Dahiliye Vekili de hareket etmiş olsaydı daha ağır vaziyette olacağımıza şüphe yoktur. Dahiliye Vekili de geliyordu, hatta dedi ki, ne olur ne olmaz, ben kalayım. Peki, dedim. Haydarpaşa'dan döndü. Bu derece biz hadise ile uzaktan yakından irtibatlı bir vaziyette bulunduk.

Bidayeti emirde zannederim hükümetin neşrettiği bir beyannamede bu hadise niçin Kıbrıs Türktür Cemiyetiyle komünistlere atfedilmektedir, diye bir muahaza ve bir tecrime maruz bırakılmış bulunuyoruz. Buna arzı cevap edeyim. İstanbul'a İzmit'ten otomobil ile geldim, Vilayet konağına gelinceye kadar bir takım vasıtalarla karşılaştım. Hatta bizim otomobili durdurdular ve Kıbrıs Türktür rozetini koymağa çalıştılar. Bir taraftan Kıbrıs Türktür Cemiyeti var, onun yanında Kıbrıs Türktür diye nümayiş yapılıyor. Bu sebeple Kıbrıs Türktür Cemiyetinin bu hususta bir dahli olduğu kanaati bizde uyandı. Komünistlerin ifade edilmiş olması ise bu gibi hadiselerden daima istifade

edecekleri melhuz bulunduğundan ve bunlardan bazılarının da hadise mahallerinde bulundukları tespit edildiğinden dolayıdır sanıyorum. İntişarından bahsedilen gazete, yahut komünistlerin ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensuplarının tahriklerinin neticesi olması melhuz olmak lazım gelir. Beyanatın sebebi bu ilk müşahedenin ifadesi olarak kabul edilmek lazım gelir. Bunlar uzun boylu tetkik ve tahlil edildikten sonra ifade edilmiş şeyler değildir. Tutulan altı bin kişi liste üzerine tutulmuş değildir. Bunlar hadise mahallinde bir kısım fotoğrafla ve başka vasıtalarla sorgu altına alınmış olan insanlardır.

Valinin istifanamesi: Valinin istifanamesi biraz evvel olduğu gibi "resmi kayıtlardan azade memleketime ve hemşehrilerime tahrikçilerin yarattıkları bu güç durumdan milli izzetinefis ve şerefimizi yurt içinde ve dışında serbestçe açıklamak imkanı bulmak için" burada tahrikçilerin kimler olduğu ifade edilmiş değil. İma ediliyor ki, bu mektubu yazanın zihniyetinden bu tahrikçilerin maksadı kararnamenin tahrikçi olarak göstermek istediği şahıslardır. Halbuki bendeniz, o zaman bunu bu manada almadım. Valiliğe bırakıp daha serbestçe hadiseleri konuşayım manasına alınır.

Başkan: Kaçıncı sahifede?

Sanık Adnan Menderes: Sekizinci sahife.

Başkan: Tekrar okuyun.

Sanık Adnan Menderes: ... "resmi kayıtlardan azade memleketime ve hemşerilerime tahrikçilerin yarattıkları bu güç durumdan milli izzetinefis ve şerefimizi yurt içinde ve dışında serbestçe açıklamak imkanını bulmak için..."

Başkan: Açıklamak, diyor.

Sanık Adnan Menderes: Evet beyefendi. Şimdi kendisi burada sual irad buyursanız, bundan maksadı tahrikçilerden maksadı biz mi imişiz, anlaşılır. Buna bir an için dahi imkan ve ihtimal vermem. Çünkü böyle bir husus asla varit değil. Bu bir ifade tarzı, bir mizaçtır. Ben bu istifanameyi o zamanki Reisicumhura okudum. Kendisi "İyi bir validir, kaybetmeyelim, çalışsın." şeklinde konuştu. Kendisiyle konuştuk, zaten hazırdı. Binaenaleyh vazifesinden bir an için ayrılmadan devam etti.

Reis beyefendi hazretleri, Patrik Atenagoras'ın mektubundaki yazıları delil olarak gösteriyor. Bana gönderilmiş olan bu mektup, bende-

nize gönderilmiş olan bu mektup biraz evvel okundu. Yazılanlar malum. Bir taraftan kararnamede Patrik Atenagoras'ın, zengin Rumlardan Kıbrıs davasına yardım etmek için para topladığı zikrediliyor. Böyle bir isnadın altında bulunduruluyoruz. Diğer taraftan mektubu ki gayet tabii olarak...

Başkan: Efendim, cümle başına gelince öğle tatiline geçeceğim.

Sanık Adnan Menderes: Peki efendim. Bitirmiş olayım Reis beyefendi.

Başkan: Saat 12'ye geldi. 13.30'da devam edilmek üzere duruşmaya son veriyorum.

Kapanma saati 12.00

BİRİNCİ OTURUMUN DEVAMI

19.10.1960 Çarşamba

Açılma saati: 13.30

Heyeti hakime: Bundan öncekinin aynıdır.

Başkan: Sorguya devam ediyoruz.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi hazretleri, zannederim sözüm Patrik Atenagoras'ın bana yazmış olduğu mektupta bırakılmıştı. Şimdi bu mektupta zikredilenler aynen kabul edilip de bizim suçluluğumuzun delili olarak mı dercedilmiş oluyor kararnameye? O takdirde bir tezada düşülmüş gibi bir vaziyet hasıl oluyor. Çünkü arz ettim mi bilmiyorum, bir taraftan para toplamış Kıbrıs davasının halli için Rumlardan, bu davada da aleyhte taraflı bir insan olarak gösterilmekte, diğer taraftan da onun yazdığı mektup bir hakikatin ifadesiymiş gibi aleyhimizde suç delili olarak göstermektedir.

Başkan: Maddi hataya tetabuk ediyor. Sizin tertip edip etmemeniz başka. Hadisenin oluşu mektup muhteviyatına tetabuk ediyordu bu bakımdan...

Sanık Adnan Menderes: Bundan sonra kararnamede, sırada Dahiliye Vekilinin guruptaki konuşması geliyor. Dahiliye Vekilinin guruptaki konuşmasının manası daha doğrusu guruptaki konuşmasını değerlendirebilmek için, o gurup toplantısının nasıl olduğunu, iki üç cümle ile izahına müsaadelerinizi rica ederim.

O sabah toplandık. Öğleden sonra da Meclis toplanacak; o sabahki gurup toplantısı sadece idarei örfinin ilanını tasdik etmek lazım mı, değil mi mevzuuna münhasırdı. Bunları müteaddit konuşmalarımda ve o günkü guruptaki konuşmamda tespit etmiş bulunuyorum.

Şimdi sabık Dahiliye Vekilinin "Susayım" demesi, hadiselerin esasına girmek, ruznamenin ve bütün konuşmanın dışında olduğu için kendisi istifa etmiş bir insan olması dolayısıyla, istifası kendisini burada mesul ve suçlu gibi zımnen ve manen gösterebilecek bir vaziyette olduğu için diyor ki, idarei örfiyenin tasdik edecek vüs'atta, mahiyette ve ehemmiyette midir değil midir mevzuu konuşuluyor. Bunun ötesinde konuşulmuyor. O halde ben istifamın sebebini ve sorumluluğumun mevcut olup olmadığını esasa girilmediği için burada ifade ede-

bilecek vaziyette değilim. Bu sebeple derhal bir bahane ile susarım ve bir kelime ile Başvekil desin ki, Dahiliye Vekili istifa etmiş bulunuyor, bu hadise esnasında da Dahiliye Vekili bulunduğu için mesul değildir. Gurup zabıtları iyice tetkik edilecek olursa görülecektir ki o günkü konuşmamda esasa girmedim. İş adli makamata ve idarei örfiyeye tevdi edilmiştir. Binaenaleyh bunların tahkikata neticesine intizar edelim, dedim. O günkü toplantımızda idarei örfiye ilanına değer bir hadise karşısında mıyız, değil miyiz şeklinde olmuştur.

Başkan: Bu nokta anlaşıldı.

Sanık Adnan Menderes: Şimdi müsaade buyurursanız devam edeyim. Şimdi sanki, ben ifşaatta bulunuyormuşum gibi taviz verdi diyor muhterem Soruşturma Kurulu ve benim şurada, şey yapalım, Başvekilden şurada "Mesul değilsin desinler, ben de susayım, yoksa esasa girmiyorum." Susturan yok, "Eğer meşguliyet benim üzerimde ise müsaadenizle konuşayım." Buna karşı ben diyorum ki, zabta tam alınmamış...

Başkan: Bu nokta zabıtların tetkikiyle anlaşılacaktır.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade ediniz de benim söylediklerimi de kısaca tahlil edeyim. Burada nokta nokta geçilmiş. Dahiliye Vekili mesuliyetinin mevcut olduğunu bilmiş olsaydım derhal kendisinden o anda istifa etmesini rica ederdim. Şimdi tasavvur buyurun ifşaat yapacak olan Dahiliye Vekili, buna cevap verecek olan da benim. Ben diyorum ki, burada suç delili olarak gösterilmiş, ben diyorum ki, mesul olduğuna kanaatim olsaydı kendisine, bizatihi istifa etmesini değil, istifasını evvela ben kendim alırdım. Mesuliyetin zerre kadar kendisi üzerinde hisseden veya kendisine atfolunduğu isnadı veyahut fikri karşısında bulunan insanın vereceği cevap değil, burada bahsedildiği gibi bir taviz değil, hakikatin tam ifadesidir. Şimdi bunu da geçiyorum. Reis beyefendi hazretleri.

İzmit'te haber alındığı halde Sapanca'ya kadar gidilmesi: Bunun da kararnamede izahı yapılıyor. Müzakereler yaptılar, yolda dönelim mi, dönmeyelim mi diye, şeklinde ifade edilmiş. Vak'ayı arz edeyim.

İzmit'te Vali geliyor, "Dahiliye Vekilinden bir telefon aldık. Başvekile söyleyiniz hadiseler biraz genişlemek istidadını göstermektedir." şeklinde konuşuyor. Vahameti üzerinde bir şey söylemiyor. Derhal bendeniz diyorum ki, mütemmim malumat alın, istasyonda bize yetiş-

tirin. Sapanca'da telefonla Vali ile konuşuyorum; aldığı malumatı bildiriyor. Bunun üzerine ben döneyim diyorum. Bayar ben de gelmeliyim dedi. Hadiseler büyümüş, ben hemen dönüyorum dedim. Onun üzerine eski ve muhterem dostum Köprülü, ben de beraber geleyim dedi. Zannederim bir iki mebus arkadaş da vardı, beraberce döndük; aynı zamanda Valiye sür'at temin etmesi için İzmit'ten hem İstanbul'a telefon muhaveresi yapabilmek imkanını hazırlamasını, hem de vasıta hazırlıyarak trenden iner inmez daha sür'atle İstanbul'a dönmemizi temin etmesini söyledim. Sapanca'dan döndük. İzmit'e geldik. İlk işimiz telefona gitmek oldu. Telefonda İstanbul Valisi ile konuştum. Vali ve Dahiliye Vekiline derhal idarei örfiyenin ilan edildiğini radyo ile söyletiniz dedim. Çünkü radyonun konuşmasını hadiselerin önlenmesi için o anda müstacel vasıta ve en acele tedbir alarak düşündük. Biz yolda giderken daha önce bu hadise ika edilirken biz yolda iken dahi tedbirlerin alınması için çalıştık. İdarei örfiye ilan edilmiş olduğunu da söyleyin, dedik. Halbuki zannediyorum heyeti vekileye Ankara'da toplanın idarei örfiyeyi konuşun diye vekil arkadaşlarla konuşmakla beraber şunu da arz edeyim ki, o anda heyeti vekile olarak bir araya gelip idarei örfiyeyi resmen ilan etmiş vaziyette mi idik, değil mi idik bunu da iyice hatırlamıyorum. Sadece bunu önleyici bir tedbir olarak, acele önleyici bir tedbir olarak yatıştırıcı bir tedbir olarak düşündük. Çünkü burada biz, idarei örfiye ilan edildi, kaldırıldı, tekrar ilan edildi gibi sözler var, bunların izahsız kalmaması için arz etmiş bulunuyorum. Derhal heyeti vekileyi İstanbul'a davet ettim ve ilk toplantımızda Celal Bayar'a söylediğim gibi idarei örfiye kararını verdik. Şimdi eğer hatırımda kalan doğru ise yani idarei örfiye kararı verilmeden, yatıştırmak için idarei örfiye vardır şeklinde neşriyat yapılmışsa bunu legalize etmek için kalkması ve tekrar heyeti vekile kararı ile koymak gibi bir tedbir düşünmüş olacağım. Fakat bu hususlarda hafızam tam yardım etmiyor.

Başkan: Bu kayıtlardan tespit edilir.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Sıra, sabık Başvekil yardımcısı Fuat Köprülü'nün Meclisteki konuşmasına ve onu takiben benim Meclisteki konuşmama geliyor. Bu konuşma dikkat buyrulacak olursa, Başvekil yardımcısının konuşması biraz tavzih mahiyetindedir. Esas itibariyle ikisi aynı tem'ayı ihtiva etmektedir.

Şimdi sabık Başvekil yardımcısı Fuat Köprülü şunları söylüyor. Şunu söyliyeyim ki, bu hadiseden hükümet haberdardır. Ona göre ba-

zı tertibat da almıştı. Filhakika bunlar hakikatin tam ifadesidir. O tedbirler neler? O tedbirler 26 Ağustosta hazır kuvvetler bulundurulması için Ordu'ya müracaat edilmesi, izinlerin kesilmesi vesaire hakkında Vilayetin almış olduğu tedbirleri... Bunlar esaslı tedbirler cümlesindendir. Burada meşkuk geçilen bir noktaya daha işaret etmek istiyorum. Vali 18 taburluk bir kuvvetin saat 8'de, yani 20"de emre amade bulunmasını söylüyor, hatıram bana şimdi iyi yardım etmiyor, acaba Vali saat kaçta söyledi bunu Ordu Müfettişine? Saat 8'de hazır bulunulsun, emre amade olsun, 18 tabura ihtiyacım var demesine rağmen saat 8 yerine acaba bu kuvvetler kaçta geldi ve niçin gecikti? Hatıram bunları iyide kavrıyamıyor. Bu hususlarda tenvir edilmiş olması halinde hakkında daha etraflı malumat almayı mümkün kılacaktır.

Benim konuşmama gelince: Hadise başlangıçta tamamen nezih bir talebe ve gençlik topluluğu şeklinde cereyan etti. Dahiliye Vekaletinden aldığımız malumat bu. Yunan gazetelerinin 4 Eylül gecesi Taksim meydanında yakılması, gençlerin bazı milli hislerin şevkiyle nezih gösteriler yapmalarından ibarettir. Bunu ifade ediyorum ben. Ondan sonra - devam ediyorum - önlenmeleri için kuvvet var mı, haberimiz var mı, yok mu? Ben diyorum ki, vardı. Aynı şekilde ve aynı esbaba istinaden arz ediyorum. Vali haber vermiş 26 Ağustosta Orduya müracaat edilmiştir. Orduya, saat 8'de hazır olmak üzere kuvvet istenmiş, tabi bunlar hadiselerin meşru görülmesi karşısında bütün bunları hükümet olarak, bilmiyoruz, görmüyoruz demelerine imkan ve ihtimal yoktur. Ancak 6-7 Eylül gecesi olacaktır ve 6-7 Eylül gecesi bu şekilde olacaktır; bunu biliyorduk, bu manada alınmasına ihtimal ve imkan mevcut değildir. Devam ediyorum. Fakat hadise bir anda öylesine inbisat etti ve yaratılmış psikoz o derece müessir bir şekilde bütün zabıta kuvvetlerini, ilk anda hareketsiz bıraktı ki, Milletçe milli bir felakete maruz kalındığına, hakikaten baskına uğranıldığını kabul etmek lazım gelir. Büyük Millet Meclisinde Türk efkarı umumiyesine, Büyük Millet Meclisinde - muhalefet de dahil - bunu apaçık olduğu gibi söylüyorum ve o andaki bildiğimiz, duyduğumuz, hissettiğimiz hakikatlerin tam ifadesini teşkil etmektedir. Ondan sonra Reis beyefendi hazretleri, ertesi günü Bayar, Köprül'ü ve bendeniz toplanmışız. Emniyet Müfettişini çağırmışız ve Emniyet Başmüfettişine telkin etmişiz ki, bu hadise komünistlerin eseridir, bu hadise Kıbrıs Türktür Cemiyetinin eseridir. Burada bir makusluk, bir terslik var. Emniyet Müfettişini ça-

ğırmışsak telkinde bulunmak için değil, hadise hakkındaki görüşlerinin ne olduğunu izah için çağırmışsızdır. Buda hiç şüphe yok ne biliyorsunuz, sizin istimdadınız ve istihbaratınız nelerden ibarettir, dedik. Denilebilir ki, hadise daha çok taze, idarei örfiye makamlarınca henüz tevkifler yapılmamış, hadise olduğu gibi duruyor. Binaenaleyh bu anda Emniyet Başmüfettişiyle karşılıklı konuşulurken acaba şu mu, acaba bu mu diye konuşulması pek tabii bir keyfiyettir. Bunu, Emniyet Müfettişini çağırıp orada hazır bulunan üç kişinin bilhassa telkinde bulunması suretinde suçumuzu örtmenin yolunu aradığımız şeklinde kayıt ve tahdit etmek zannediyorum ki, doğru değildir.

Emniyet Müfettişinin raporunu da kıymetlendirmek lazım gelir. Emniyet Müfettişi mafevk makama rapor veriyor ve orada diyor ki, "Ben haber aldığıma göre, bir gün gayet gizli haber aldığıma göre, dün hükümet küçük bir nümayiş yapılması için müsaade etmiş, fakat iş büyümüş." Müsaade buyurursanız Emniyet Müfettişinin o gayet mahrem kaydı ile hatta zamanın Reisicumhuru aleyhinde yazacak şekilde mahrem olduğunu inandığı makama istihbar ettiği şeyin ne olduğunu nereden istihbar etmiş olduğunu söylemekte tereddüt etmemesi lazım gelirdi. Bu bakımdan da Müfettişin raporunun kıymetlendirilmesi icap ediyor kanaatindeyim.

Ondan sonra Reis beyefendi, Oktay Engin ailesine, iki üç sahife tutuyor, uzun... Oktay Engin ailesine yapılan yardımlardan bahsediliyor. Bu yardımların maksadı mahsusla yapılmış olduğu sarahaten değilse dahi imaen ifade edilmek isteniyor. Fakat hadiseler sıralanıyor. Şu şekilde: Oktay Engin'in 1953'te Hariciye Vekaleti adına bursiyer kabul edilmesi. Yunan Üniversitesinde bursiyer kabul edilmesi kararlaştırılıyor. 1953'te tahmin buyrulacağı vechile 6-7 Eylül hadiselerini tasavvur etmiş olsak, böyle bir ihtimali derpiş etmiş olsak, kuradan 1953'te buna ihtimal vermek elbette imkansız. Diyor ki 1953'te Yunan talebesi şu kadar alırken, bunlar daha fazla aldı diyor. Kur farkından olması ihtimali. Bunların tetkik edilmesi lazım gelir. 1953'te ona, yani Oktay Engin'e bursiyer olarak Yunan talebesinden fazla niçin drahmi verilmiş ve bunu kim vermiş? Bunu bizimle irtibatlandırmak değil, ayrı bir hadise olarak mütalaa edilmesi lazım geldiği kanaatindeyim. Çünkü taa 1953'e kadar geri giden bir tarihçesi vardır. Bu işin ondan sonra ailesine de bir takım yardımların yapılmış olduğu zikir ve tadat olunuyor. Ailesine yapılmış olan bu yardımlardan hiç bir haberimiz

yoktur. Bunlar yapılmışsa ayrılmıştır. Burada sanık olarak hazır bulunanlar Yüksek heyetinize arz edeceklerdir. Fakat derhal arz ve ifade edeyim ki, bundan asla haberim yoktur. Bahçıvan kadrosu ile hemşire olmuş, mektebi bitirmeden ebelik yapmış. Aksaray'da dükkan verilmiş. Bazı becerikli insanlar olur yollarını açarlar ve yapabilirler. Bunları Reisicumhura, Başvekile kadar suç delili olarak sirayet ettirmek zannediyorum ki, aykırı bir keyfiyet teşkil eder.

Dükkan verilmiş deniliyor, o yapılan dükkanlar hatırımda kaldığına göre bir kısmı bir müddet boş bile kaldı. Yani hiç talibi çıkmadı. Yıkılan dükkanların yerine falan yapılmıştır da onlar dükkanları yıkılanlar oraya geçsin diye yapılmıştır da, onlar bu haktan mahrum edilerek bu aile hususi bir imtiyaza mazhar kılınmıştır, şeklindeki bir düşünceye zannediyorum o dükkanların uzunca bir müddet bir kısmının işgal edilmemiş, boş kalmış olması hadisesi de isbat eder.

Ondan sonra, son tarihte dükkan kirasından bin lira borcu kalmış, tahsil edilememiş, bunlar Belediyenin işleri tabii, bilmem biz bu kararnamede bununla ne suretle alakalandırılıyoruz? Bunu da pek kavrayamadım.

Başkan: Anlaşıldı.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız bitireceğim.

Başkan: Bir dakika, bu maddi hadiselere cevap vereceksiniz. Hukuki sebepler müdafaanızda.

Sanık Adnan Menderes: Evet efendim, şimdi müsaade buyurursanız kararnamenin aslını, mihverini teşkil eden noktaya temas etmek istiyorum.

Başkan: Şimdi bazı sualler soracağım, onları da nazara alarak söylersiniz.

4 Eylülde gençlik Taksim'de, aleyhimizdeki Yunan gazetelerini yakmışlar. 5 Eylülü 6 Eylüle bağlayan gecede Atatürk'ün evinde bomba patlıyor. 6 Eylülü 7 Eylüle bağlayan gecede İstanbul'da, "6-7 Eylül hadiseleri" diye adlandırılan hadise vuku buluyor. Demek ki 4 Eylül, 5 Eylül, 6-7 Eylül gibi tarihler bir biri arkasına sıralanıyor. Bunun bir tesadüf eseri olmaması icap eder. Bunu memlekette kadir bir kuvvetin yapmış olması, bir talebe, bir gençlik hariçteki vaziyeti, dahildeki vaziyeti bu şekilde sıralayamaz. 4 Eylül, 5 Eylül, 6-7 Eylül yani bu bir birini takip eden hadiseler, yani hadiselerin böyle bir birine devretmek su-

retiyle yapılmış, bunu bir derneğin, gençlik teşekkülünün yapmasından ziyade, kadir bir kuvvetin yapmış olduğu intibaı uyanıyor.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Müsaade buyurursanız Reis beyefendi hazretleri, arz edeyim. Eğer buyurduğunuz şekilde gayet geniş teşkilata ihtiyaç gösterecek ve memleketin muhtelif taraflarında yüz binleri harekete geçirecek bir teşkilat tarafından yapılmış olsaydı, huzurunuzda 11 tane sanık bulunmazdı. Bu nasıl olmuş da, nasıl olabilir de? İma buyurmak istediğiniz "hükümet tarafından yapılmıştır." keyfiyetinin...

Başkan: Şimdi ben bu hakikatlerin künhünü soruyorum. Bu bir kanaat izharı değildir.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Öyle hadiseler olur ki, izahı hakikaten müşkül olur. Biz bir defa bombanın ne gittiğini, ne hariciyenin idare ettiğini, binaenaleyh, sesini bu hadiseler zincirinin yani bizim taksirimiz olan hadiseler zincirinin içinde olarak mütalaa etmiyoruz. Muhterem Reis beyefendi hazretleri, "Acaba hükümet", kararnamede izahsız kalan taraf bu. Hükümet yüz binleri harekete getiren hadiseleri hangi kanalla yapmış? Kıbrıs Türktür Cemiyeti ile mi, yoksa komünistlerle mi teşriki mesai ederek mi yapmış? Demokrat Parti teşkilatı mı kullanmış, hükümet teşkilatı mı kullanmış? Bunlar hakkında da kararnamede sarih bir hüküm mevcut değil. Yani hadise ile amili arasında irtibat tesis etmemiş. Amili üç kişilik, dört kişilik cemiyet kurulmuş olduğu şeklinde ifade ediliyor. Bayar, Menderes, Fatin Rüştü, falan... Bunlar bir cemiyet kurmuşlar, bir kerre bu cemiyetin kurulması...

Başkan: Cemiyet bahsi hukuki ciheti. O sonra, bir vakıa var. Çığ gibi büyümüş yüz binlerin bir kısmı çığ gibi büyümüş; harekete getirilmiş, 4 Eylül, 5'i 6'ya bağlayan. Eylül, 6'yı 7'ye bağlayan Eylül.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız bir nüvenin harekete geçmiş olduğuna hükmedebilmek için 4 Eylülde gençlerin gazeteleri yakmaları, 6-7 Eylül gecesi hadiseye öncü olanların aynı eşhas olduğunun tespit edilmesi lazım gelir.

Müsaade buyurursanız Reis beyefendi hazretleri, Yunan gazetelerinin Türkiye aleyhindeki yazılarından dolayı yakılması, büyük bir hadise teşkil etmez. Bu basit bir hadise.

Başkan: Maddi olarak kıvılcım o gün atılıyor.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız burada kararnamenin ilk sayfalarında uzun boylu tadat ediliyor. Daha evvel bir nebze arz ettiğim gibi o günlerde gazeteler mütemadiyen aleyhte yazıyor; Kıbrıs'ta katliam olacak, şu, bu olacak. Bütün bunların hepsi bir araya geldiği zaman ve ilk hareket olarak gazetelerin yakılması hadisesi ile irtibatlandırılmak, zannediyorum ki varit olmasa gerektir.

Başkan: Bir sual soracağım. Fahrettin Kerim, istifanamesinde bazı açıklamada bulunacağını söylemiş, fakat sonra istifası kabul edilmemiş. Ondan sonra kendisinden sordunuz mu, istifanamesinde açıklayacağı hususlar hakkında size bir şey söyledi mi?

Sanık Adnan Menderes: Her halde sormuşumdur.

Başkan: Bu açıklanmamış olan kısım ne imiş?

Sanık Adnan Menderes: Fahrettin Kerim beyin başka bir şey açıklamasına imkan mevcut değil. Çünkü başka bir şey varit değil. Kendisi istifa ettirilecektir, veyahut da çektirilecektir psikozu altındadır. Onun üzerine, ben takaddüm edeyim diye bir istifaname yazmış ve istifanamesinde de gelişi güzel tabirler kullanmış. Biz bunu bu manada aldık.

Başkan: İstanbul Valisinin yazılı istifanamesi gelişi güzel veya blöf şeklinde olmaz.

Sanık Adnan Menderes: Kendisi burada sorarsınız.

Başkan: Soracağım efendim.

Sanık Adnan Menderes: Böyle bir şeyin varit olacağı aklımıza gelmezdi.

Başkan: Fahrettin Kerim'in istifası ile aynı istikamette bir birini destekleyen, teyit eden bir başka mesele var. Namık Gedik diyor ki - kararnameye alman şeklini sonra ileride okuyacağız - kararnamede alınan parçaya göre: "Eğer meşguliyet benim omuzlarıma yüklenecek ise açıklayacağım husus vardır." diyor Namık Gedik. Hemen siz fırlamışsınız, "Hayır" demişsiniz. "Onun mesul olması icap edileceğini bilseydim istifaya ben davet ederdim." demişsiniz, dolayısıyla açıklamasını önlemişsiniz. Namık Gedik'in, Fahrettin Kerim'in açıklamak istemesi aynı istikamette bunu teyit ediyor.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Bu tamamen bir birinden ayrıdır. Grup toplantısını arz ettim, hangi mevzu ile olduğunu arz ettim.

Namık Gedik usul bakımından konuşmadı. Binaenaleyh bir istifanın yükü altında konuşuyor, diyor ki, susayım, susayım amma hiç olmazsa benim mesul olmadığımı arkadaşlarım bilsin ve Başbakanın ağzından söylensin bu. Başbakanın ağzından söylenmesi, Başbakanın bu işlerde gayri mesul olduğu kanaatine istinat eder. Başka türlü olur mu?

Başkan: Başka bir nokta. Yunanistan'daki tahkikatın büyük kısmı maddi duruma istinat ediyor. Mesela 1.80 irtifaında bahçe duvarı. Sonra yalnız Hasan Uçar'ın yatağı bozulmamış, yalnız onunla kalmıyor. Hasan Uçar yatağının arkasına saklanmış vaziyette yakalanmış, o da var. Şimdi Türkiye'de böyle maddi hadiselerin tespiti esnasında sulh hakimi de bulunur; böyle maddi hadiselerde hakikat hilafına bir tespit yapılabilir mi? Hadiselere başka bir yön vermek için hilafı hakikat zabıt tutmak imkanı uzaktır.

Sanık Adnan Menderes: Bunlar hakkındaki izahatı yüce heyetinize kendileri verecektir. Fakat ağacın altında tutulması keyfiyetine gelince; bunu tutan sulh hakiminden evvel oradaki polis veya jandarmadır. Sorgu hakimi vesairesi sonra gelir.

Başkan: Başka bir nokta. Oktay Engin'in aldığı burs miktarına zamanı gelince bakacağız.

Hükümet 1953'te başka talebeye Yunanistan'da ne miktar veriyormuş, eğer aynı miktar ise mesele yok, yoksa dikkate şayan olur. Kararnameye geçen hali ile, Oktay Engin'e istisnai hal yapılıyor nazarı çarpıyor. Memnun edilmek istendiği, hatta babası "yaptığımız hizmetlere karşılık" diye bir şey kullanmış yazılı müracaatında.

Sanık Adnan Menderes: Oraları ben bilmiyorum. Ben Oktay Engin'in de, Hasan Uçar'ın da isimlerini şimdi işitiyorum ve hiç bir zaman kendilerini görmüş değilim. Kim Hariciye Vekili idi ise, bunları bursiyer talebe olarak kim koyduysa 1955'teki 6-7 Eylül hadiselerini, onların ta o zaman derpiş etmiş olduğunu kabul etmek lazım gelir ki, biraz aykırı bulurum, Reis beyefendi.

Başkan: O başka bir nokta. Emniyet teşkilatının raporlarına göre 6-7 Eylül hadiselerini, komünistlerin yaptığı kanaatinde değildir. Şu halde komünistlerin yapmış olması nereden gelmiş olabilir? Emniyet teşkilatı sizlerle, görüşüyor, kendileri komünistlerin yaptığı kanaatinde değil, bu kanaati kim vermiş olabilir?

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Bu gibi hadiselerde, gizli teşkilat olarak mevcut olduklarından dolayı, mevcut cereyan ve imkanlardan istifade yolunu bilenler, komünistler olduklarından dolayı buna hükmetmek, arz ettiğim gibi hadiseler daha esaslı surette tahkik edilmeden peşin söylemek lazım gelir. Peşin söylemek için ilk akla geleni ortaya attık. Ondan sonra tahkik neticesinde bu ortadan kalktı, yani kaziyei muhkeme ne gösterdi ise o hasıl oldu.

Elbette 7 Eylül sabahında malumat başka, 15 Eylül günü malumat başka ve ondan sonraki zamanlarda malumat başka.

Başkan: Bunu Emniyet teşkilatı yapsa bir dereceye kadar makul olur. Çünkü komünistler böyle şeyler yaparlar, hadisede bir fail bulmak mevkiindedirler. Bu onlara yakışır, fakat onlar o kanaatte olmadığına göre telkinin sizden, hükümetten geldiği anlaşılıyor.

Sanık Adnan Menderes: Bu telkinde hiç bir mana mevcut değil Reis beyefendi. Çünkü böyle bir telkin yapmak suretiyle neyi istihdaf edeceğiz? Hükümetin üzerimizden alınmasını mı istihdaf edeceğiz? Müsaade buyurulursa kararnamenin eksik olan, boş olan tarafı budur. Hükümet ne yapmış? Hangi vasıta ile yapmıştır? Kiminle yapmıştır? 4 kişi cemiyet kurmuş, nasıl yapmıştır? Hangi teşkilatla yapmıştır? Patriğin mektubunda zikredildiği gibi her yerde 100 binler her türlü vasıtalarla vaktinde mücehhez olarak harekete geçmiş. Bunlar kabul olunduğu takdirde daha evvel de arz ettiğim gibi, bunların hangi ellerle ve hangi yollarla yapıldığının ortaya konulması lazım gelir.

Başkan: Siz hükümette iken bunlara el koymanız icap ederdi.

Sanık Adnan Menderes: Bizim vardığımız netice şudur: Bu, bir milli galeyanla Türkiye'nin her tarafından husul bulmuş bir harekettir. Zabıta kuvvetleri bu işte adeta bir milli vazife kendilerini resmi vazifelerini yapmaktan az veya çok alıkor, hissi altında kalmış olabilirler. Gelen askerler, Ordu birlikleri kat'iyen müdahale yapmamışlardır. Esaslı bir müdahalede bulunmamışlardır. Müsaade buyursanız bu noktadaki sözümü tamamlıyayım.

Bendeniz saat ikide Vilayet makamında Ordu Müfettişi Sayın Garan ile görüştüm. "Paşam niçin daha dikkatli tedbir almadınız?" dedim.

"Böyle hareket ettiğimiz daha büyük hadiseleri önleme bakımından iyi olmuştur." dedi.

Burada mukaddemesinde yazıyor, Yunan gazeteleri hergün aleyhinizde yazı yazar, Yunan radyosu her gün aleyhimizde söyler. Dünyanın her tarafından, aleyhimizde yapılan neşriyat Kıbrıs'ta insanlar öldürülüyor şeklindedir. Matbuat bununla meşguldür. İstanbul'un zengin Hıristiyan Rumlarından para toplanıp bu dava için gönderileceği şayiası gazetelerde mütemadiyen yer alır, bütün bunların karşısında karşılayıcı olan kuvvetlerin hiç olmazsa kollarının takatinin bir nebze kesildiğini, azimlerinin bir derece kırıldığını kabul etmek lazım gelir. Ondan sonra, hadisenin her tarafta birden meydana gelmesi hususuna gelince: İstanbul gibi nüfusu 1,5 milyonu geçmiş ve iki milyona varmış bir büyük şehirde 50-100 bin kişinin toplanıvermesi, o kadar güç bir şey değildir.

Başkan: Bunu büyük bir teşkilat idare ederse?

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Böyle bir büyük teşkilat varsa, mevcutsa mutlaka meydana çıkar.

Başkan: Başka bir nokta, Yunanistan'da, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evde bomba patlamadan evvel Türkiye'de amme efkarı mütehayyiç bir vaziyette mi idi?

Sanık Adnan Menderes: Evet.

Başkan: O takdirde bombayı Yunanlıların atmaması icap eder. Çünkü zaten galeyan var, ille bombayı atıp büsbütün coşturmak onun aleyhine olmak icap eder.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız bombayı atan Yunanistan'ın bir bütün olarak tasavvur edilmesi imkanı yoktur. Yunanistan'da yüzde 30-35 komünist mevcuttur. Bunlardan herhangi birinin böyle bir şey yapması daima varittir. Yunanistan'ı bir bütün olarak mütalaa etmek vaziyeti oluyor, öyle değil. Türklerle bir münasebeti mevcut mu, mevcut nasıl? Sabah, akşam Türklerle uğraşırlar. Sabah akşam Türklerin aleyhinde neşriyat yaparlar. Böyle bir vaziyette onların içinden ve milli hislerle harekete gelip Türklerin en mukaddes saydığı şu Ata'nın evine bir bomba atayım diyecek insanların çıkması hatıra gelmez mi?

Başkan: Yalnız oradaki komünistlerin böyle bir şey yapmaması icap eder.

Sanık Adnan Menderes: Bendeniz komünistleri misal olarak söyledim. Kıbrıs'ın ilhakını istiyen Cemiyet de yapabilir.

Başkan: Londra'da da aynı gün olmuştur.

Sanık Adnan Menderes: Nümayişin Londra'da ne gün olduğunu bilmiyorum.

Başkan: Haydarpaşa Garındaki konuşma esnasında Fatin Rüştü Zorlu size ne söyledi?

Sanık Adnan Menderes: Fatin Rüştü'nün bana söylediği, Londra'da cereyan etmekte olan müzakerelere dairdi. Fakat sarahaten hatırlamıyorum beyefendi. Yani kendisi daha iyi hatırlayacak, çünkü o, hadisenin içindedir.

(Sanık Adnan Menderes'in Yüksek Soruşturma'da mazbut sayfa 67-68'deki ifadeleri okundu)

(Korgeneral Behçet Türkmen'in raporu okundu)

Başkan: Arkasındaki ek raporu okuyun.

(Cemal Sancak'm Ek 37 No.lu raporu okundu)

Başkan: Böyle gözdağı mahiyetinde bir nümayişe müsaade etmişsiniz.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız Reis beyefendi arz edeyim. Bu Milli Emniyet raporları yüzde yüz tahkikat ve hadiseye istinaden raporlar olarak kabul edilmesi mümkün raporlar değildir.

Bu kadar sene vazife görmüş bir insan olarak arz ediyorum; istidlallerini toplar ve bunlar kıymetlendirilir. Şunlar 6-7 Eylülde zatı devletlerinin buyurduğu bu kadar muazzam hadiseler olduğu halde yine bu aynı Emniyet Müfettişinden 7 Eylülde Dahiliye Vekili sorduğu zaman hiç bir haberi olmadığını bildirmiştir. Ondan sonra da vaziyeti telafi etmek için oradan buradan, bir takım yakıştırma haberleri derleyip toplayıp merkezine bildiriyor.

Başkan: İstihbarat ancak o kadar olur. Böyle sızma, sezme haberler o kadar olur.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Reis beyefendi hazretleri günün hadiselerine göre türlü şayialar dolaşabilir. Bu hakikaten mevcut mudur, değil midir? Mevcut da olabilir, mevcut da olmıyabilir. Böyle bir şayia halkın arasında dolaşıyor diye pekala yazabilir adam.

Başkan: 12 Eylül 1955 tarihli Demokrat Parti Meclis grubu toplantısına ait zaptın 28. sayfasındaki Namık Gedik'in beyanatını okuyun. (Ek 54)

(Namık Gedik'in beyanatı okundu)

Başkan: İşte burası.

Sanık Adnan Menderes: Arz ettiğim gibi esasa girilmemek üzere idarei örfiyenin öğleden sonraki Meclis toplantısında tasdik veya ademi tasdiki üzerinde bir karar almak için toplanmış olan Meclis grubunda konuşuldu.

Başkan: Peki, neresini tetkik edelim bu müzakere zabıtlarının?

Sanık Adnan Menderes: Hangi zabıt beyefendi?

Başkan: Zabıt tamamen tetkik edilirse diyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes: Hatta ilersi var. Toplantının ne maksatla yapıldığıdır. Çünkü o meydana çıkmadıkça ne için "konuşmam pahasına" tabirini kullandığı kıymetlendirilemez.

Başkan: O günkü müzakere zaptının tamamının okunmasını istiyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes: Arz ettim. Eğer benim ifademde hilafı vaki bir husus varsa lütfen söylenir, ona arzı cevap ederim. Bendeniz arz ettim, o günkü toplantıda esasa girilmedi. Bazı grup arkadaşları Dahiliye Vekiline söyle bakalım neden istifa ettin, dedikleri için ayağa kalkıyor, diyor ki, "İstifa ettim amma mesul değilim, kendim istifa ettim. Bunlar bu celsede konuşulmayacak, yalnız idarei örfiyenin ilanı bahis mevzuudur." diyor.

Başkan: Sanık Adnan Menderes'in aynı gurup toplantısında vaki sayfa 48'deki ifadesini okuyunuz.

(Sanık Menderes'in sayfa 48'deki ifadesi okundu)

Sanık Adnan Menderes: Aynen arz ettiğim gibi değil mi, Reis beyefendi?

Başkan: Kararnameye alınan parçalar da aynen alınmıştır.

(Emniyet Başmüfettişi Cemal Sancak'm şifre yazısı okundu. Ek 63)

Başkan: Emniyet teşkilatı, biz bu hadisede komünist parmağı olmadığını söyledik. Ona rağmen Reisicumhur ve Başvekil "Komünistler yapmıştır." diyorlar.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurur musunuz Reis beyefendi hazretleri, bu 7 Eylülde oluyor değil mi?

Başkan: 7 Eylülde.

Sanık Adnan Menderes: Henüz hadiseden haberi yoktur. Biz kendisine istikamet göstermek istiyoruz. Komünistlere de bakın, Kıbrıs Türktür Cemiyetine de bakın. Şuraya da bakın, buraya da bakın diye kendisine istikamet gösteriyoruz. Malumat edinmek istedik, fakat mümkün olmadı.

Başkan: Onlar, tahkikatın usulünü daha iyi bilirler. Böyle hadiselerde ilk yakasına yapışılacaklar komünistlerdir.

Sanık Adnan Menderes: Eylülün 7'sinde bu kadar büyüyen bir hadisenin cereyanından haberdar olmayan insanlar karşısında bulunduğumuzu kayıt ve tespit etmek isterim.

Başkan: Emniyet teşkilatının, bu hadisede komünistlerin parmağı olmadığı yolundaki ilk teşhisinin kesinleşmiş mahkeme kararlarıyla doğruluğu tespit edilmiştir.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Ancak mahkeme kararlarına layık olduktan sonra çıkar. 7 Eylülde değil, Reis bey.

Başkan: Adnan Menderes'in Atina Büyükelçiliği vasıtasıyla Yunanistan Başvekiline yazdığı yağıyı okuyun. (Ek 66)

(Sanık Adnan Menderes'in Yunanistan Başvekiline yazdığı yazı okundu)

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Bunu yazan kim efendim?

Başkan: (Raportöre hitaben) Tarih ve numarası var mı?

Raportör: Yok efendim.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Reis bey, bir şey sormama müsaade buyurur musunuz? Bu mektubu ben mi yazmışım? Benim ifadem falan değil bu.

Başkan: (Raportöre hitaben) Bakın, kimin ifadesi altında?

Raportör: İmzası yok efendim.

Başkan: Başvekalette bulunan bir kağıt.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Reis bey ben zannettim ki, Yunan Başvekiline tavzihi mütezammın bir mektup yazmışım, imza ile tebliğ etmişim, yahut da Atina'daki sefire kendilerine bunu tebliğ etmek için göndermişim. Bu okunan şey o değildir.

Başkan: Başbakanlıkta arama yapılırken bulunmuş bir kağıt.

Sanık Adnan Menderes: Beyefendi, aklın ve mantığın haricinde bir şey bu. Ben sefire söylemişim. Kimin yazısı bu? Böyle şey olur mu? Ne imza var, ne tarih var.

Başkan: Başbakanlıkta bulunmuş bir kağıt, imza ve tarih yok.

Sanık Adnan Menderes: Aman beyefendi hazretleri. Başbakanlıkta bulunmuşsa benim mi olur? Nasıl olur böyle bir şey. Bundan ben mi mesul olurum?

Başkan: Siz de söylediniz bu bana ait değildir, dediniz. Bütün bu sözler zabıtlara geçiyor.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade eder misiniz Reis beyefendi? Madem ki okutuldu bunun üzerinde bir nebze tevakkuf edeyim.

Başkan: Söylediklerinizi zabta geçti. Tarih yok, imza yok, bana aidiyeti tespit edilemiyor diyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes: Bana aidiyeti tespit edilemez. Çünkü tamamen aleyhimedir.

Başkan: Sorgunuz bitti buyurun.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade ederseniz bir iki noktaya daha temas edeyim.

Başkan: Amma hakiki sebeplere değil, maddi hadiselere ait olacak.

Sanık Adnan Menderes: Kararnamede vekillerden üç, dört kişilik bir cemiyet kurdu deniliyor. Biz ertesi günü sabahleyin heyeti vekileyi İstanbul'a davet ettik ve devamlı olarak bu mesele üzerinde uzun müzakereler yaptık. Binenaleyh heyeti vekilenin diğer azası da Kıbrıs davasını ve 6-7 Eylül hadiselerini bütün teferruatına kadar incelemiş bulunuyor, çünkü o gün sabahtan akşama kadar bu mevzu üzerinde konuşmalara devam ettik. Bir de müsaade buyurursanız mutad yol Kabataş mı, değil mi meselesine de temas edeyim. Kabataş'tan bir defa değil, birçok defalar Haydarpaşa'ya geçtik. Binaenaleyh mutad yoldur, değildir diye bir şey tasavvur olunmaz. Bendeniz kararnameyi okuduğum zaman öbür yolda nümayişlerle karşılaşmamak için başka yol ihtiyar olundu zehabına kapıldım. Fakat şimdi anlıyorum ki, hilafı maksud imiş, bunun aksi maksud imiş. Yani neyi görmek isteyeceğiz, hangi hadiseyi görmek isteyeceğiz? Eğer bir an için suçlu olduğumuzu farz etsek, suçun üzerine mi gitmek için yolumuzu değiştirmiş bu-

lunuyoruz? Bilakis aşağı yolda hadiseler cereyan ediyor da onun için yukarki yolu ihtiyar ettik diye zannediyorum.

Başkan: Başka bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes: Müsaade ederseniz bir iki kelime daha arz edeyim. Şimdi avukatlarımız burada. Fakat bu kararnamelerin hiç birisi kendilerine tebliğ edilmiş değildir. Lütfediyorsunuz, evvela bahşolunmuş müsaade, avukat ile kendimi müdafaa edebilmek çok şayanı şükran bir hadisedir. Ancak bundan faydalanmak.

Başkan: Kararnameler yalnız sanığa tebliğ edilir, müdafilere değil. Böyle bir usul yoktur.

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Buraya gelirken hiç bir malumatları yoktur.

Başkan: Başka efendim?

Sanık Adnan Menderes: (Devamla) Arzım efendim, hakikaten bir avukat ile müdafaa edebilmenin imkanlarını bahşetmek şayanı şükrandır.

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu sorguya çekildi. Siz de kendinize taalluk eden kısmını anlatın.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Muhterem Reis beyefendi, kendimi, elinde kararname olmadan hafızama istinaden müdafaa etmek mecburiyetindeyim. Çünkü kararnamemi avukatlarıma vermek zorunda kaldım.

Başkan: Kararnameyi şimdi avukatlara vermeyecektiniz. Sorgu safhasında sizde olacaktı. Müdafaa zamanında avukatınıza verecektiniz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Müsaadenizle kararnamenin takip ettiği sıra üzerinden düşüncelerimi arz edeceğim.

Başkan: Kendinize taalluk eden kısmı.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, kararname bir tarihçe ile başlıyor. Tabii ben Kıbrıs davasını burada anlatacak değilim. Yalnız kendimce mühim olan bazı noktalara işaret etmekle edeceğim.

Kıbrıs davasının bizim zamanımızdaki başlayış tarihini Yüksek Soruşturma Kurulu 1953'ten almış. Bu hadise bizim zamanımızda 1953 ve 1955 senelerinde müşahede edildiği gibi bazı tezahürat ve nümayişler, hatta ihtilale sebep olduğu gibi 1949 tarihinde de Yunan hüküme-

tinin tavassutu ile İngiltere hükümeti nezdinde açılmış bir davadır. O zaman da "Yeşilada kızıl olamaz" şeklinde Türk efkarında bazı cemiyetler kurulmuş, mitingler yapılmak istenmiş, bunların bir kısmı polis kuvveti ile dağıtılmıştır.

Bizim zamanımıza tesadüf eden hususlara gelince; Soruşturma Kurulunun raporunda pek güzel belirtildiği gibi Türkiye hükümetleri bu dava karşısında çok sakin ve efkarı umumiyelerini takip etmez bir duruma gelmişlerdir. Bu sükunet, muhakkak ki meseleye alakasızlıktan değildi. Bu sükunet, İngiltere'nin bu davada göstereceği mukavemeti ölçmek için vakit kazanılması istenilmektedir. Türk hükümetleri, diplomatik teşebbüslerle mütemadi sondajlar yaparak İngiltere'nin mukavemetini ölçmeye çalışmışlar ve bu davada kendilerini, zaten mevcut ihtilafı körükleyecek bir duruma çıkartacak şekilde hareket etmişlerdir. Bu uzun zaman böyle devam etti. 1954 senesinde mesele Birleşmiş Milletlere kadar götürülünce o zaman Türk hükümeti artık kendisinin ortaya çıkması lazım geldiğine karar verdi.

Başkan: Bu kısımları geçelim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Bunlar yapılacak mitinglerle ve bunların karşısında Türk hükümetlerinin tutumlarının büyük alakası vardır. Türk hükümeti Birleşmiş Milletlerde kendi tezini müdafaa ettiği halde, miting teşebbüslerine mümanaatta bulundu. Bendeniz Londra'ya tezimizi müdafaa için hareket ettiğim zaman, 25 Ağustos tarihine kadar böyle devam etti. Ben Londra'ya hareket ederken Adana veya Mersin'de vilayet tarafından vaki bir miting talebini reddettim ve ondan sonra Londra'ya gittim. Yüksek Soruşturma Kurulunun raporunda beni, 141. madde mucibince kurulmuş olan bir müşterek cemiyete aza gösteriyor. Bunu nasıl tayin ettiğini de kararnameyi okuduğum zaman pek anlayamadım. Niçin anlayamadım? Yüksek huzurunuzda şunu arz edeyim ki, benim selefim Sayın Fuat Köprülü hakkında ademi takip kararı talep edilirken Abdullah Efendi Lokantasında Sayın Celal Bayar'la Sayın Menderes arasında yapılan görüşmede hazır bulunmadığını bir sebep olarak ileri sürüyorlar. Benim gibi yurtdışında Londra'da bulunan bir kimsenin Abdullah Efendi Lokantasında bulunmasına zaten imkan olmadığına göre bütün bu hadiseler ceryan ederken hadiselerden evvel burada bulunmama, arz ettiğim gibi, maddeten imkan yoktu. Hadiseler çıktıktan sonra o zamanki Başvekille telefonla konuşmuş olduğuma göre, bu hadiselerle ilgimi pek anlayamadım.

Başkan: Buradaki nümayişlere muvazi olarak Londra'da da bir mitingi tasvip etmişsiniz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Oraya da geleceğim Reis beyefendi. Bendeniz şunu arz edeyim ki, Londra'ya gittiğim zaman Yüksek Soruşturma Kurulunun raporunda gayet güzel ifade edildiği gibi bizim davamızın tamamı ile umumi efkara beynelmilel efkara aksettirilmesinde, evvelce arz ettiğim sebepler dolayısıyla, bir gecikme mevcut idi. Başka sebepler de vardır. Fakat bunlara müdafaamla yakından olmadığı için şimdilik temas etmiyeceğim. Ben orada günde üç kere gazetecilerle konferanslar yapıyordum. Bizim gazetecilerimiz bunu gayet iyi bilirler. Ben oraya ayak bastığım günün ertesi günü oradaki Kıbrıslı Türkler, Türk teb'ası değil, İngiliz teb'ası, bana müracaat ettiler. Yunan asıllı olan Rumlar bir miting yapıyorlar. Biz de buna karşı bir miting yapacağız dediler. Ben buna karşılık şu cevabı verdim: Misafir bir mümessilim, konferansa davet edilmiş bir kimseyim. Siz İngiliz teb'asısınız, size yapın veya yapmayın diye bir şey söyleyemem, sizin menafiimiz mevzubahis olduğuna göre ve böyle bir miting yapacağınıza göre, bu hareketi tabii görürüm, şeklinde cevap verdim.

Yüksek heyetinize şunu da arz edeyim, Kıbrıs davasını müdafaa için oraya giden murahhas bir heyetin bu günkü vaziyeti o zaman ve orada görmüş olsa bile, Türk milletini maznun sıfatı ile hesap vereceğini bilse dahi aynı şekilde hareket edeceğinden eminim.

Yine huzurunuzda şunu arz edeyim ki, bu miting sırf İngiliz teb'ası Kıbrıslılar tarafından yapıldı ve İstanbul mitinginden çok evvel yapıldı.

Başkan: Hangi tarihte?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: (Devamla) Dosyayı tetkik etme imkanını bulamadım.

Başkan: Mesela ne kadar evvel?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: (Devamla) Her halde 6 Eylülden hiç olmazsa bir hafta evvel. Konferans 30'da başlamıştı. Konferans başlamadan evveldi. Demek ondan evvel.

Şimdi ifademde arz ettim, fakat raporda bulamadığım bir başka bir hususa müsaade buyurursanız temas edeceğim.

Başkan: İfadeniz okunacaktır, onu geç.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: (Devamla) Şunu arz edeyim ki, ifademi amme menfaatleri mevzubahis olduğuna göre ona göre vermiş bulunuyorum ve bunu da beni isticvap eden Soruşturma Kuruluna söylemiş bulunuyorum.

Başkan: Başka?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Onu arz ediyorum. Vaki sualinize cevap vereceğim efendim. Bendeniz orada iken müzakerelerin revişi muhakkak ki bizim hükümeti itham altında bulundurur şekilde idi. Vaziyetin revşi şuydu: Bendeniz hükümete zannediyorum 3 veya 4 Eylülde bir telgraf çektim. Bu telgraf 4 veya 5 Eylülde hükümetin eline geçmiş olmalıdır. O telgrafta dedim ki, vaziyet o şekilde inkişaf ediyor ki, konferansta bir neticeye varmak imkanı mevkuttur. Şöyle bir vaziyet teressüm ediyor. Mütareke şeklinde taraflar kendi noktai nazarlarını muhafaza ile bu meselenin beş sene sonra tekrar ele alınması kayıt ve şartıyla bir dondurma imkanı hasıl oluyor. Bunu tercih ederiz şeklinde bir telgraf çektim. Bunu ne için çektim? Çünkü biliyordum ki, Türk hükümeti bu meseleye verdiği büyük ehemmiyete rağmen davanın had bir safhaya girmesini istemiyordu. Böyle bir telgrafı çeken bir adamın telefonla Başvekille konuştuktan sonra bu hadiseler olmuştur ve telefonla Başvekile miting yapılması hususunda bir istekte bulunmasına elbette imkan ve ihtimal yoktur. Çünkü, ben oradan, bir uyuşma zemini üzerinde hareket edilmesini, hükümete telkin eder vaziyette telgraf çekmiştim. Bu vaziyette Londra'ya ayın 25'inde geldim. Hadiselerden 9-10 gün evvel hareket eden benim, hadiselerin olduğu akşama temasla bir telkinde bulunmama elbette imkan yoktur.

Başkan: Bir dakika. Yüksek Soruşturma Kurulundaki ifadeniz okunacaktır.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Yüksek Soruşturma Kurulunun kararından bahsedeceğim. Yüksek Soruşturma Kurulunun kararında şu husus üzerinde duruluyor: Selanik Başkonsolosluğundan gelen telgrafın derhal bana gönderilmesi, Hariciye Vekaletinde çalışmış herhangi bir memura sorulursa bunun normal olduğunu derhal söylerler.

Dosyadaki Arapça harfe gelince: Ben Ankara'da bulunmadığıma göre bu şerhi benim vermeme imkan yoktur.

Ondan sonra diğer bir husus; Talat, Mustafa, Bursiyer talebe ve Engin Oktay'a gösterilen alakadan bahsediliyor. 1953-1954 senelerinde

bendeniz Hariciye Vekili değildim. Binaenaleyh bundan haberim yoktur. 1956-1957 senesinde kabinede dahil değildim. Hariciye Vekili değildim. Bunun yanında şu hususu da yüksek riyasetin dikkat nazarına arz ederim. Bu iki zatı "tazyikle" tabiri kullanılıyor kararnamede. Bu işi sevkeden Mehmet Ali Balin ve Tekinalp'e mükafat görmüşlerdir. Eğer tatmin etmek mevzubahis olsaydı, tatmin edilmesi için mükafata ve büyük yardımlara aynı şekilde Mehmet Ali Balin ve Tekinalp'ın da mazhar olmaları icap ederdi.

Başkan: Onlar büyüklerden mazhar olur, diğerleri gibi küçük değildir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: (Devamla) Onların terfileri de geri kalmıştır. Onu da söyliyeyim.

Yine Yüksek Soruşturma Kurulunun raporunda ve burada okunan hadiselerde, bu hükümetin yani 4-5 şahsın bir araya gelerek konuşmaları, okunan rapora göre hadiseden bir akşam evvel deniyor. O zaman ben yoktum, Londra'da idim.

Diğer bir hususu arz etmek istiyorum. Türk hükümetinin böyle bir hadise çıkmasında hiç bir menfaati olamaz. O kadar olamaz ki, aynı tarihlerde Türkiye'de beynelmilel para fonu banka toplantısı mevzubahisti. Binaenaleyh toplantıya gelen zevat burada iken böyle bir hadisenin çıkmasında hiç bir lüzum ve biç bir fayda mülahaza edilemez.

Bendenizin maruzatım bundan ibarettir.

Başkan: Yunanistan için de bunu icap ettirmez mi? Yani bombayı Yunanlıların atması da kendi menfaatlerine aykırıdır. Çünkü komünistlerin Kıbrıs Türktür Cemiyeti ile bir irtibatı tespit edilemiyor. O halde kim yapmıştır?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Müsaadenizle arz edeyim: Unuttuğu bir noktadır, sözümün başında da arz ettiğim gibi, Türk hükümetinin tutumu ile Yunan hükümetinin tutumu arasında büyük bir fark vardır. Türk hükümeti bu davayı daima sükunet ve sekinet içinde halletme yolunu tutmuştur. Yunan hükümeti ise aksi istikamette çalışmıştır. Hatta 1953 senesinde sefaretimiz, İngiliz ve Amerikan sefaretleri kordon altına alınmış, talebeler tarafından taşa tutulmuştur ki, aynı şekilde eğer son çıkan İngiliz Başvekili Mister Eden'in hatıralarını okursanız, bu hususlar orada gözükmektedir. Mister Eden, Amerikan meslektaşları ile konuşurken "Türkler az konuşursa, az hissediyor manası-

na gelmez." demiştir. Yine bir yerde "Türkler ağır bir millettir. Yavaş yavaş harekete geçerler, fakat harekete geçince önlerinde durulmaz." demiştir.

Bunu komünistler yapmış mı, yapmamış mıdır? Demin okunan, raporda Milli Emniyet Müfettişinin verdiği ifade de komünistler mesul gösteriliyor. Yine raporların birisinde "Kıbrıs Türktür Cemiyeti mesuldür." deniyor.

Başkan: Sonra hükümlerle suçsuz oldukları anlaşılmıştır. Mahkeme kararları ile tespit edilmiştir. Daha geniş bir tahkikat neticesinde suçsuz oldukları anlaşılmıştır.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Hükümlerle suçsuz oldukları anlaşılabilir, fakat bu bombanın, Mister Eden'ın hatıratında; Yunan Hariciye nazırının, daima memlekette fevkalade heyecanlı kimselerden bahsedildiği yazılıyor ve onlardan Yunan hükümetinin daima ürktüğünden bahsediliyor. Deminki sanığın söylediği gibi, pekala Yunan hükümeti tebası dışında bir şahıs tarafından bu bomba atılabilir. Yunanistan'da atılan bu bomba sonuncu bomba olmamıştır; 1957 senesinde Amerikan Kütüphanesi yine bir bomba ile havaya uçurulmuştur.

Başkan: Bitti mi?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: (Devamla) Bu kadar efendim,

Başkan: Sanık Fatin Rüştü Zorlu'nun Yüksek Soruşturma Kurulu tutanağının 65-66. sahifesindeki ifadesi okundu.

(Sanık Fatin Rüştü Zorlu'nun 65-66. sahifedeki ifadesi okundu)

Başkan: Bu, tabiatiyle Türk tabiyetinde bulunan Başkonsolos ve Muavini hakkında takibat yapabilirler mi idi? Yapamazlardı değil mi?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: (Devamla) Bu Konsolosluk vaziyetine tabidir.

Başkan: Yapamazlar mı? Kavas ve talebe Engin hakkında yapmaları, Yunan tabiyetinde olmalarından ileri geliyor. Siz diyorsunuz ki, ikisi hakkında yaptığı halde Hariciye mensubu olan Konsolos ve Konsolos Muavini hakkında takibat yapmamaları onlarla alakalı olmadığını gösterir, diye bir netice çıkarıyorsunuz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Müsaade buyurursanız bütün bunlar 1955 senesinde cereyan etmiştir. Hiç bir dosyaya bakmadan hafızasından bilhassa hukuki şeyleri cevaplandırmama imkan yok. Usul bakı-

mından zannediyorum burada hükümetin istimrarı meselesi bahis mevzuu idi. Yüksek Adalet Divanının huzuruna çıkan bir meselede sebakımızın ve seyyidatımızın hesabı görülmektedir. Sebak ve seyyiatımız Türk tarihinde yer alacaktır. Bu sebeple Yüksek Divanınız bu meseleyi ve dosyaları etraflı bir şekilde tetkik etmeden böyle fevri bir cevap vermekliğimi benden talep etmemelidir, bunu çok rica ederim.

Başkan: Takibat yapılması mümkün olsa idi evlabittarik yapılırdı.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Seneler geçtiği halde Başkonsolos ve Muavini hakkında takibat yapılmamış olması, Türk tabiyetinde olmasından ileri geliyor. Ben Vekaletten bir müddet ayrıldığım zaman, öyle zannediyorum ki, onlar hala orada vazifelerine devam ediyorlardı.

Başkan: Biraz evvel okunan ifadenize karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Hayır efendim.

Başkan: Sizin bakımınızdan okunması icap eden başka bir vesika var mıdır? Mesela *Hergün* gazetesi Londra'da bir miting yapılmasını tasvip ettiğinizi yazmış. Siz bu gün dahi tereddüt ederim diyorsunuz?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Yüksek Reis beyefendi. Mesele iki miting arasında bir münasebet mevzubahis değildir. Zaten burada mezmum olan...

Başkan: Bomba hadisesinin şifre ile size bildirilmesi normaldir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Normaldir. Esasen tezkere bana gelmeden evvel Londra saat ile 9.30'da heyete dahil bulunan Atina Büyükelçimize bir telefon muhaveresiyle bildirilmişti.

(Sanık Fuat Köprülü sorguya çekildi)

Başkan: Kararname okundu, kararnamede, hadisede isnad edilen kısımlarına cevap verin.

Sanık Fuat Köprülü: Bendeniz meselenin esası ile alakadar olmadığım ve tesadüfen içine karıştığım bu meselede doğrudan doğruya kendi hakkımdaki birtakım iddiaları karşılamakla iktifa edeceğim, çünkü meselenin her safhası asıl işin içinde bulunan ve meseleyi iyi bilen kimseler tarafından ayrı ayrı izah edilmekte ve işin esası meydana çıkmaktadır. Bir defa kararnamede bu mesele hakkında bana isnad edilen tek şey benim Büyük Millet Meclisinde idarei örfiye meselesi görüşülürken rahatsız ve yorgun bulunan Başvekilin yerine Başvekil

yardımcısı sıfatiyle, prensip olarak, evvelce haberim olmadığı halde onun müdafaasını yapmamdır. Ben tabii müdafaa yaparken, haberdar olduktan sonra elde ettiğim malumat, duyduğum şeylerin bir neticesini ifade ettim. Bir defa arz edeyim ki, ben o sıralarda İstanbul'da tesadüfen bulundum. Kendi hususi işlerim için gelmiştim. Ve hatta bir gün evvel Ankara'ya dönecektim. Reisicumhur telefon etmiş bana haber verdiler. Yarın akşam bizde gidiyoruz, beraber gidelim demişler. Onun üzerine bir gün daha kaldım. Ertesi akşam beraber gittik. Sabah, Yüksek Soruşturma Kurulunda arz ettiğim gibi, erkenden, çoktandır görmeğe vaktim olmayan oğlumu görmek için Anadolu kıyısına geçtim ve akşama kadar oralarda bulundum. Yemeği orada yedim. Sonra Haydarpaşa'ya gelip ve trene bindim. O dakikaya kadar bu işlerin hiç birinden malumatım yoktu. Hatta ondan evvel İstanbul'da bulunduğum müddetçe hiç bir resmi temasta bulunmadım. Doğrudan doğruya kendi hususi işlerimle meşgul idim. Bu itibarla trene bindiğim dakikada hiç bir şeyden haberim yoktu. Tren hareket ettikten sonra galiba İzmit'te bu vaziyetten haberdar edildik. Sapanca'ya kadar vaziyeti aramızda görüşmeğe başladık. Alakalıların demin izah ettikleri gibi Sapanca'dan geri döndük ve İzmit'te otomobile binerek İstanbul'a geldik. Vilayette tabiatiyle Vali ve Vilayet erkanı ile temas ettim. Bu mesele hakkındaki ilk izahatı Validen aldım. Yani esasen matbuattan havada bir gerginlik olduğu belli idi. Fakat İstanbul Vilayet teşkilatının bu vaziyeti hissederek icap eden tedbirleri aldığı, orduya müracaat ettiği, zabıta tedbirlerinin alındığı, izinlerin kaldırıldığı ilah... bunları da İstanbul'da öğrendim. Ve Mecliste hükümetin bu vaziyetten haberi vardı, dediğim zaman kendi şahsım namına değil, Başvekil namına konuştuğum için kendisinin malumatı vardı demek istedim.

Başkan: Bidayette men'i muhakeme kararı vermiş iken sonra...

Sanık Fuat Köprülü: Onun üzerine zeyil karar, zeyil karar arz ettiğim gibi iki şıktan terekküp ediyor: İkisi de evvelce Soruşturma Kurulunun ekseriyetle reddettiği, yani, "haberimiz vardı", "hükümetin haberi vardı" tarzındaki ifademin bu tarzı manasını kabul etmeyerek alakam olduğunu ifade ediyor ve sebep olarak da, bir kısmı var ki, ona istinat ederek eski mütalaamın başka tarzda olduğunu yani benim haberim olduğunu istidlal ediyor. Bu da bundan ibarettir.

Kararnamede diyor ki: "Mumaileyh Köprülü'nün hadiseler cereyan ettiği sıralarda Dışişleri Bakan Vekili olmasına, mürettep olduğu

21.9.1960 tarihli kararda mufassalan belirtilen, Selanik'te Atatürk'ün köşküne vaki suikaste ve dolayısıyla Kıbrıs davasını harici siyasetimizde olan inkar götürmez alakası hasebiyle muvakkat dahi olsa dış siyasetin sevk ve idaresini üzerine almış bir kimsenin haberdar bulunmaması iddiası mantıken şayanı kabil değildir)

Diş istidlal hakkında hiç bir mütalaaya girişmek istemiyorum. Çünkü bu mütalaa doğrudan doğruya maddi bir hata ise ben o tarihte Hariciye Vekili değildim, sadece Başvekil yardımcısı idim. Hadise ile hiç bir münasebetim ve malumatım asla yoktur.

Başkan: O sıralarda Dışişleri Bakanlığına kim vekalet ediyordu?

Sanık Fuat Köprülü: Zannedersem Başvekil vekalet ediyordu. Hatta Dışişleri Bakanlığına tayin yapılmadan evvelde bir müddet Başvekil baktı. 5-6 ay, Mayıs sonundan ta Eylüle kadar tamamen Hariciyeden uzaktım.

Maruzatım bundan ibarettir.

Başkan: Abdullah Efendi Lokantasında yemek yenirken yok mu idiniz?

Sanık Fuat Köprülü: Hayır efendim.

Başkan: Ankara'ya dönerken beraberdiniz.

Sanık Fuat Köprülü: Evet.

Başkan: Hadise işitilince İstanbul'a dönülüyor. İddiaya göre Celal Bayar, Adnan Menderes ve diğer sanıklar bu hadiseyi tertip etmiş ve aralarında anlaşmışlar. Siz hadisenin dışında iseniz İstanbul'a bu hadise için gelenlerden, Reisicumhur var, Başvekil var, Dahiliye Vekili var, benim gitmeme lüzum yok deseydiniz de Ankara'ya doğru yolunuza devam etseydiniz diye bir sual hatırıma geliyor.

Sanık Fuat Köprülü: Arkadaşları o zaman yalnız bırakmamak için onlarla beraber geldim ve meselenin de hakikaten memleket için büyük olduğuna kani olduğumdan öğrenmek istedim.

Başkan: Bu hadise onların tertibi mahiyetinde ise ki, - konuşmalardan onların tertibi olduğu sezilir - anlaşmış kimselerin kendi aralarında konuşmaları sezilir, siz böyle bir topluluğun dışındasınız, o vaziyette Ankara'ya devam etmeniz icap ederdi.

Sanık Fuat Köprülü: Bendeniz bunu bir memleket meselesi olarak ve böyle bir hadisenin memleket için ne kadar zararlı olduğuna ka-

ni olduğum için anlamak ve öğrenmek istedim. Yoksa ondan evvel olsun, ondan sonra olsun, hiç bir konuşmadan hiç bir şeyden malumatım yoktur.

Başkan: İstanbul'a döndükten sonra Emniyet mensupları ile Celal Bayar'ın, Adnan Menderes'in, Valinin konuşmalarını, bu işi komünistler yapmıştır, şeklindeki telkinleri işittiniz mi?

Sanık Fuat Köprülü: Bendeniz bunları işitmedim ve memlekette böyle teşkilata, kuvvetli bir teşkilata ihtiyaç gösteren böyle bir hareket dolayısıyla komünistlerin alakadar oldukları fikri doğrudan doğruya hatırıma geldi. Herkes de buna iştirak ettiler. Noktai nazarımız bu idi ve nitekim Mecliste de aynı tarzda şey ettik, hatta muhalefet aynı tarzda söyledi, hatta muhalefet hatipleri de aynı noktai nazarda bulundular. Yani böyle bir harekette kormünistlerin alakası olduğu noktai nazarı.

Başkan: Peki.

(Sanık Fahrettin Kerim Gökay sorguya çekildi)

Başkan: Anlatınız.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Muhterem Reis beyefendi, tarih boyunca İstanbul gibi bir şehirde 6-7 Eylül hadiseleri cereyan ederken iş başında mesul Vali olarak bulunan bir insan da sorguya çekilmesi en tabii bir hadisedir. Yalnız bu gün muhterem heyetinizin huzurunda bu hadiselerin bütün açıklığı ile meydana çıkacağına ve ilahi adalete inanıyorum.

Bana tevcih edilen şu noktadır: Yüksek Soruşturma Kurulunun kararnamesini okuduğumuz zaman onun ilk sahifeleri hiç bir kalemin tasvir ve tavsif edemeyeceği şekilde Türkiye'de ve İstanbul'da bulunan gergin havayı izah etmektedir. Ve bu hava mateessüf komşumuz dost Yunanistan'dan geliyordu. Her gün Yunan gazetelerinde Türk milleti aleyhinde beyanat çıkıyor ve şanlı bayrağımız Yunan askerlerinin ayakları altındaki resimleri muhtevi gazeteler memleketimize sokuluyordu. İşte o gazeteler Türk gençliği tarafından yakılmıştır. Bir taraftan memlekette 25 Ağustosta Kıbrıs'ta katliam yapılacağı haberi neşrolunuyor, gerek bizim, gerek Yunan gazeteleri havayı zehirliyordu. İstanbul gibi bir yerde meşguliyetini müdrik bulunan bir Valinin neyi yapması icap edeceğini zatı devletleri takdir buyurursunuz. Bu arada bana miting için müracaat eden gençler vardır. Bu gençlerin ba-

zılarını bu gün şurada oturan gazetecilerin arasında görüyorum. Bunlar o zaman talebe cemiyetleri içinde vazife almışlardır. İstanbul halkı arasında kardeşlik duygularını muhafaza edebilmek için gayret sarf ediyordum. Başvekile verdiğim istifanamemde de bahsettiğim gibi bu gençlere ifratkarane hareketlere geçmemelerini ve herhangi bir mitinge teşebbüs etmemelerini telkin ettim. Ve bir gün evvel tahaddüs etmiş olan gazete yakanları da emniyet teşkilatı toplamıştı. İşte bu hava içinde 24 Ağustos gecesi zamanın Başvekili tarafından Liman Lokantasında yapılan basın toplantısında hazır bulundum ve bu basın toplantısının memlekette büyük akisler yaptığını öğrendim. O gece bilhassa Başvekilin basına verdiği beyanat arasında İstanbul'daki ekalliyetler üzerindeki paragrafı biraz daha mülayim olarak İstanbul'daki ekalliyetleri diğer memleketlerdeki, Yunanistan'dakiler gibi düşünmediğimi tasrih ettim ve Türkiye'ye ve Türklere yakın olmak istediklerini teslim etti ve Türkiye ekalliyetleri hakkındaki paragrafın o şekilde tasrihini arzu etti. Ertesi gün gergin hava içinde, zaten o günlerde Milletlerarası Kriminoloji toplantısı vardı. Dahiliye Vekili onun için İstanbul'a gelmişlerdi. Emniyet Umum Müdürü de beraberdi. Ben de göçmen kongresinden yeni avdet etmiştim. İşte bu vaziyet muvacehesinde Başvekilin beyanatı mütemadi gazetelerde çıkan tahrikat karşısında Emniyet Müdürü teknik müşavirim olarak gerekli tertibatı aldılar. Bununla da iktifa etmedik. Dosyada mevcut olduğu gibi, Yüksek Soruşturma Kurulu kararnamesinde işaret edildiği gibi lazım gelen tertibat için icap eden makamlara yazılar gönderdim. 26 Ağustos tarihlidir. Bunların sureti zannedersem nezdi alinizde mevcuttur. Bu makamlardan bize gelen cevaplarda istediğimiz kuvvetin kıt'ayı muntazıra halinde emrimizde bulunduğu ve icabı halde derhal sevkedileceği yazılmıştır. Diğer taraftan Emniyette İstanbul'da bütün izinler kaldırılmış ve Jandarma Er Okuluna ve diğer yerlere bu haberler verilmiştir.

Aynı zamanda bizi ittiham eden şey, deniyor ki cemiyet teşkili yoktur, yalnız tertibatı tam ve vaktinde almamışlar ve öğle yemeğinde haberdar olmuşlardır. Öğle yemeğinde haberdar olmadığım biraz evvelki sabık Başvekilin ifadesinde mevcut. Ben öğle yemeğinde Abdullah Efendi Lokantasında o zamanın Reisicumhurla ve Başvekili ile beraberdim. 3'e kadar kaldım. Benim yanımda böyle bir şey geçmemişti. Bunu takdim ettiğim dosyalarda mevcut olması lazım gelir. O vakit Anadolu Ajansından Selçuk Emre'nin kağıdında yazılı Ajans Müdür

Muavini Nail gelip Hususi Kalem Müdürüne söylemiş, Hususi Kalem Müdürünün bizim yanımıza gelip bir şey söylediğini bilmiyorum. Ben saat 3'te Abdullah Efendi Lokantasından ayrılarak Vilayete geldiğim zamana kadar ne bomba hadisesinden, ne de herhangi bir tertipten haberdar değildim. Çünkü biraz sonra sabık Başbakana ben istifamı gelişi güzel vermedim. Gayet iyi düşünerek yazdım. Müsaade ederseniz okuyayım. Göreceksiniz ki, İstanbul'da 1949 teşrinievvelinden 1955'te bu hadisenin cereyan eylediği güne kadar bu dava için çalıştım. İnsanların bir birini sevmesini ve Türk tebaası olanların kardeş havası içinde geçinmeleri için çalıştım. 6-7 Eylül hadiseleri bu yüksek idealimi sarstığı için istifa ettim.

Reis beyefendi, Yüksek Soruşturma Kurulu kararnamesinde benim Abdullah Efendi Lokantasında bomba hadisesini duyduğum yazılıyor. Bu hakikatle tamamen zıttır. Saat 3,5'ta makamıma geldiğim zaman *Cumhuriyet* gazetesi muhabiri Fuat Ziya bana telefon ediyor. Dedi ki, haberiniz var mı? Atatürk'ün evine bomba atılmış. Bomba atıldığı için burada da Patrikhane'ye hücum edilecekmiş. Ben derhal telefona sarılarak gitmiş olan Başvekili aradım. Zeytinburnu'ndaki Kombina'da olduklarını söylediler. Riyaseticumhur Başyaverine de vaziyeti bildirdim. Biraz sonra da Reisicumhur beni aradı. Sordu. Kat'iyen bir nümayişe müsaade etmeyiniz. Tertibatınızı aldınız mı dedi. Evet tertibatımı aldım, dedim ve müsaade ederseniz ben, Atatürk gibi Türk milletinin sembolleşmiş bir kahramanının evine tecavüz vuku bulduğu zaman, esasen gergin olan havanın büsbütün infilak edeceğini, bir ruh hekimi olarak, psikolojiye vakıf bir insan olarak düşündüm. Tedbirlerimi aldım. Müsaade buyurursanız teşyie gitmeyeceğim dedim, kabul ettiler. Bir müddet geçtikten sonra *Hürriyet* gazetesi muhabiri olan Hasan Bedrettin telefon etti. Aynen hadiseleri bildirdi. O esnada telefonda Dahiliye Vekili çıktı. Vaziyeti ona da izah ettim. Bir taraftan Emniyet Müdürü ile temasta bulunuyordum. 26 Ağustosta aldığımız kıt'ayı muntazıra halinde bulunan kıt'aların haberdar edilmesi, Emniyet Müdürü bana şu dakikada yanında muavinleri ve Şube Müdürleri vardır, buna hazırlanıyor, biraz sonra kağıdı imzaya gönderecek dedi ve biraz sonra kağıdı imzaya gönderdi ve bununla iktifa etmedi. Ordu Kumandanına 17-17.30 arasında telefonla yazdığımız yazıyı geç gidebilir diye düşünerek okudu ve bunu Ordu Kumandanı da tasvip etti. Yüksek katınızca malumdur ki, Ordu iç hizmetinde muayyen bir nokta vardır. Bu nokta şu-

dur: Ordu İç Hizmetinin 79. maddesi "hal ve vaziyet icap ettirdiği zamanlarda kullanmak suretiyle her kışla ve ordugahta bir kıt'ayı muntazıra bulunur. Bunun kuvveti ihtiyaca göre tayin edilir." diyor.

80. madde: Kıt'aya muntazıra gece dahi silahlı bir harekete hazır bulunur.

Madde 81: Fevkalade hallerdi bütün kuvvet kıt'ayı muntazıra halinde bulundurulur.

Yüksek Soruşturma Kurulu diyor ki, geç haber verilmiş, vaktinde tedbir alınmasına imkan bırakılmadığı için bu cemiyetleri desteklemiş ve nümayişlere meydan vermiş. Yüksek Soruşturma Kurulu burada bu noktaları tetkik etmemiştir. Çünkü ben ve arkadaşım Emniyet Müdürü 26 Ağustosta Orduya yazdığımız tezkerelerde alınan cevaplarda her vakit emrinize amadeyiz, dendikten sonra kıt'ayı muntazıra hazır bulunduğuna göre lüzum yoktu. Ve bir haberimiz kafi idi. Fakat bunun da şimdi psikolojisini tahlil edeceğim.

Başkan: O halde zamanında sizin muayyen noktalarda bu kuvvetleri bulundurmanız icap ederdi. Halbuki bulundurmamışsınız.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Arz edeyim efendim. Gene İl İdaresi Kanunu der ki: bunlara ancak hadise başladıktan sonra haber vermek kafi gelmezse haber verilir. Şurayı Devlet Muhakemat Dairesi Umumi Heyetince bir takım vesikalar toplandıktan sonra hakkımızda karar verilmiştir. Yüksek Soruşturma Kurulu, Şuranın bu kararlarına göz atacak olursa görülür ki, şurada burada bir hadise olacağını kimse bilmiyordu ki bu kuvvetleri getirip oraya yerleştirsin de hazır bir halde bulundursun. Bunlar ancak o dakikada Garnizon Komutanına haber verilir ve onun tarafından tahrik edilir. Böyle olduğu gibi zatı devletleri nezdindeki dosyada bulunan ve kaziye'i muhakeme haline gelmiş olan Şurayı Devlet kararında da yazılıdır. Yüksek Soruşturma Kurulu diyor ki: saat sekize kadar niçin fazla kuvvet istemek mecburiyetinde kaldık. 26 Ağustosta gergin olan, umumi efkardı, 4 Eylülde Atatürk'ün evine bomba atıldığı gün şayialar bütün bütün ehemmiyetini artırmıştır. Çünkü Türk milletinin göz bebeği Atatürk'ün evine bomba atılıyordu. Şayialar varken, Türk milletinin göz bebeği Atatürk'ün evi bombalanıyor, Atatürk'ün manevi şahsiyetine tecavüzde bulunuluyor... Onun için fazla kuvvet istedik. Şu halde biz tedbirlerimizi almakta kusur etmedik. Saat beş buçukta Dahiliye Vekili ile görüştüm. Bana

söylediği şu idi: Bugün kendisi burada olmadığı için hakkında söylenen hususlar Dahiliye Vekaleti Teftiş Heyeti Dairesine cevap olarak tarafımdan verilmiş olduğu için, şimdi ölmüş bir insanın aleyhinde söylenmiş sözler olmadığını tasrih etmek isterim. Dahiliye Vekili dedi ki: Mademki nümayişler oluyor, ikinci Brutol hareket etmeyin... bu kelime soruşturma komisyonunda yanlış geçmiş.

Başkan: Evet anlatın.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: (Devamla) Saat beş buçukta Emniyet Müdürünü dışarıya şevkettim. Aldığımız tedbirlerle Reis beyefendi, ilk nümayiş dağıtılmıştır. Sonra biz Emniyet Müdürü ile giderken muavin Necdet'i yerine bıraktı ve bir kronometre bırakmak mecburiyetinde kaldı. Bu alet vasıtası ile dakikası dakikasına objektif olarak bütün hadiseler kaydedilmiştir. Orada gösterir ki, hadiseler her tarafta aynı saatte çıkmıştır. Hadisenin şehrin muhtelif yerlerinde muhtelif saatlerde çıkmıştır.

Şurasını da tebarüz ettirmek isterim ki, alınan tedbirler, sayesinde Patrikhane ve Yunan Konsoloshanesine 17-18 hücum yapılmıştır. Bütün bunlar bertaraf edilmiş ve kurtarılmıştır. Ve İstanbul'da kurtulan müessese pek çoktur. Hepsi değildir.

Yine müsaadenizle arz etmek isterim ki, 5300 tahrip var, bunun 3200'ünü Rumlar teşkil ediyor. Diğerleri kimler? İstanbullular. Türk malı da tahrip edilmiş, Ermeni malı da tahrip edilmiştir. Binaenaleyh evvel emirde tedbir almakta kusur etmedik. Vaktinde haber verdik. Yalnız kimseyi tenkit etmek için söylemiyorum, Kumandanları akşam telefonla aramıştım. Bunları yerinde bulamadım. Teşyie gitmişler, yerlerinde kalan nöbetçi subaylara söyledim. Bir kısım asker gönderildi. 66. Tümenle temas ettim. Merkez Kumandanının ifadesi var dosyamda. Şu halde tedbirler tam ve mükemmel olarak alındı. Bu tedbirlerden dolayı ben Emniyet teşkilatını takdir ettim. Hadise sür'atle büyümüştür. Bunların içine kimler karıştı? Ben bunların içine başka yabancıların, tahrikçilerin karıştığı zannmdayım.

Başkan: Kimmiş bunlar?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Saat yediyi on geçe tekrar Emniyet Müdürlüğüne giderken verdiğim emir şu idi: Sokağa düşen nümayişten hayır gelmez, derhal dağıtın. Hatta icap ederse göz yaşartıcı bomba kullanın demişimdir. Binaenaleyh tertibe dahil değilim. Yalnız

8 raddelerinde Emniyet Müdürüm bana Ağa camiinden telefon ediyor, diyor ki: Burada mahsur vaziyetteyim. Acele kuvvet gönderin, İtfaiyeyi gönderdim, tesiri olmadı. O kadar müterakim bir kalabalık olmuştur ki, bu kalabalığın teşekkülü ve askeri yardımlar niçin gelmediği mevzuunda da şunu söylemek isterim ki, Dahiliye Vekiline dönerek bu ne biçim şey dedim. Dahiliye Vekili de "Bu bir milli galeyandır." dedi. Bu milli galeyandır ki, müdahale etmesine, Polisin pasif kalmasına tesir etmiştir, gerekli bütün tedbirleri vaktinde almışızdır.

Başkan: Şimdi sorular.

Sorguya geçmeden evvel şunu hatırlatmak isterim ki, men'i muhakeme kararları muhkem kaziye teşkil edemezler. Gerekirse yine hakkınızda takibat yapılır. Yeni delil zuhurunda tekrar takibat yapılır. Hakkınızda takibata mani muhkem kaziye şeklinde bir karar mevcut değildir.

Şimdi Abdullah Efendi Lokantasında siz de vardınız, orada bomba hadisesinin radyolardan duyulduğu bahsedilmiş. Menderes'in ifadesine göre Ajans beni aradı diyor. Kararnameye göre, behemahal öğle bültenlerinde okunsun diye ısrarla emir vermiş. Her ne şekilde olursa olsun sizin de bunları duymanız icap eder.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Arz ettiğim gibi, benim yanımda böyle bir şey olmadı. Hususi Kalem Müdürü ile emir verilmiş, benim haberim yok, sarih olarak, kafi olarak bunu arz ederim ki, Abdullah Efendi Lokantasında bomba atıldığı haberini duymadım.

Bu husus ayrı. Ben de Selçuk Emre'nin bir raporu vardır.

Başkan: Buradaki ifadenizde başka muharrikler vardır, dediniz.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: (Devamla) Başka muharrikler olabilir. Çünkü Türk ve Yunan dostluğunu bozmak isteyenler vardır ve diğer taraftan İstanbul'da Türkler ve azınlıklar arasındaki iyi yaşama şartlarını bozmak isteyenler vardır, binaenaleyh bu daha ziyade dış memleketlerden gelen komünist tahrikler olabilir.

Başkan: Komünist tahrikleri olmadığı Polis tahkikatında tespit edilmiştir.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: (Devamla) Çok istirham edeceğim. Yüksek Soruşturma Kurulu "Polisin verdiği fezlekede komünist tahrikatı yoktur." deniyor. Ben bir buçuk ay evvel okumuştum. Polislerin bulunduğu komünist fezlekesi mevcuttu.

Başkan: Mahkemedeki tahkikat bütün tahkikatları içine alan gayet geniş bir tahkikattır. Onun ötesinde varılan karar için bir şey söylenemez. Bunda komünistlerin rolü olmadığı sureti katiyede tebeyyün etmiştir. Bir kısmı hakkında takipsizlik kararı vermiş ve bir kısmı hakkında da beraat kararı vermiş ve kesinleşmiştir.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Muhterem Reis beyefendi, komünistlerin bulunmadığı anlaşılmış fakat hadisede komünistlerin rolü olmuştur.

Başkan: Bir de böyle mühim hadiseleri yazarken saat konması icap eder. Siz de telefon etmişsiniz. Yazıları kaçta yazarsınız?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Yazıları saat beşten itibaren yazmağa başladım ve saat beş buçuktan itibaren Orduya bildirdik. Kaçta bildirdiğimiz gönderdiğimiz tezkerenin altında yazılıdır.

Başkan: Ordunun müdahalesi kaçta olmuştur?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bazı yerde sekiz buçuğa doğru olmuştur. Bazı yerde dokuz buçuğa doğru olmuştur. Gelen kıt'aların maalesef başlarında subayları yoktu. Ordu Kumandanı "Ben bir Muğlalı Mustafa olmak istemem ve memleketi kana boğmak istemem." demiştir.

Sonra kararnamede daha evvel subay tayin etmemiştir, diyor.

Erkanı Harbiyei Umumiye Riyasetinin yapmış olduğu bir tamim vardır. Buna göre bu gibi subayları Garnizon Kumandanları tayin eder. Hatta jandarma subaylarını bile ancak Dahiliye Vekaleti tayin eder.

Başkan: Bir de istifanamenizde bazı hususları açıklayacağım demişsiniz, nedir bunlar?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Efendim lütfen bu istifanamemi bir kerre okumama müsaade ederseniz mesele daha iyi anlaşılacaktır.

Başkan: Okuyun.

(İstifanamesini okudu)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: (Devamla) Şimdi buradaki açıklamanın tek manası şu; neşriyat yasağı yapılmış, ben Valiyim. Hakikati konuşmam, bütün dünya içinde Türk milleti, İstanbul itham altında. Aziz hemşehrilerimi bu ithamlardan korumak, yalnız onları değil Türklerin de, Ermenilerin de malının yağma edildiğini söylemek. Be-

nim o günkü kanaatim saat 8'den sonra araya çapulcuların ve dış tahrikçilerin karışmış olmasıdır.

Başkan: Açıklayamadığınız, kapalı kalmış bir husus var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Yoktur.

Başkan: Bilhassa hükümet aleyhinde. Sabık Başbakan aleyhinde açıklayamadığınız bir şey var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: (Devamla) Hayır efendim, yoktur.

Başkan: Sonra, Patrikhaneye telefon etmişsiniz "Bir şey olmaz, endişe etmeyin." demişsiniz. Böyle bir şey oldu mu?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: (Devamla) Efendim onlar bana daima telefonla müracaat ederler. Ben gazetelerde Patrikhanenin para gönderdiği hususu yazıldığı zaman dikkatlerini çektim.

Başkan: Tahaddüs edecek hadiselerden endişe etmeyin diye bir şey söylediniz mi?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: (Devamla) Hayır efendim. Yalnız radyoda konuştum. Vatandaşlarıma endişe etmemelerini söyledim.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay'ın, Yüksek Soruşturma Kurulu Tutanağının 78 ve 79. sahifesindeki ifadesi okundu.

(Sanık Fahrettin Kerim Gökay'ın ifadesi okundu)

Başkan: Bu ifade sizin değil mi?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Evet.

Başkan: Eski Emniyet Müdürü Sanık Alaeddin Eriş sorguya çekildi.

Sanık Alaeddin Eriş: Muhterem Reis beyefendi, 6 Eylül günü Park Otelde Sabık Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner'in Kriminoloji azalarma yemeği vardı. Yemekten çıktıktan sonra takriben saat 3-3,5 sıralarında gerek Anadolu Ajansa Müdürlüğünden, gerekse *İstanbul Ekspres* gazetesinde Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığı haberi verildi. Hemen Polis santralına emir verdim. Bütün Şube Müdürü arkadaşlar ve Müdür Muavinleri benim odama gelsinler, ben de şimdi Müdüriyete gelmek üzereyim dedim. Sonra Müdüriyete gittim. Arkadaşlara dedim ki: 26 Ağustosta alınmış olan tertibatı yeni baştan gözden geçirerek revizyona tabi tutacağız. Çünkü Atatürkümüzün Selanik'teki evi bombalanmıştır. Binaenaleyh tertibatı yeni baştan düzen-

lememiz lazımdır. Bunun üzerine saat 3,5'tan evvel bütün tertibatı gözden geçirdim. Bu meyanda Birinci Orduya yazı yazdık. Jandarma Er Okuluna, Polis Mektebine, Merkez Kumandanlığına, Belediye Otobüs idaresine yazılar gönderdik. Fakat bu yazıların gerek müsvedde haline getirilmesi, gerekse temyiz edilmesi ve numara atılması gibi bazı formaliteler yüzünden gecikeceği mülahazasiyle 1. Ordu Kumandanını araması için Polis santralına emir verdim. Saat 17-17.30 arasında 1. Ordu Kumandanı Vedat Paşa'yı buldular. Durumu anlattım, dedim ki: Bazı resmi formaliteler yüzünden bu yazı gecikebilir. Muhtevası yazının budur. Bu dakikadan itibaren hazırlıklı bulununuz, dedim. Peki dediler. Hatta nazarı dikkatimi celbetmiş olacak ki, altına yukarıdaki kuvvetlerden başka bin tane de asker istiyoruz, dedim. Bunu niçin, istiyorsunuz? dediler. İki asker, bir görevli jandarma, bir polis memuru ve bir de rütbeli amirle Beyoğlu semtinde ayrıca devriyeler gezdireceğim dedim. Peki dediler. Diğer taraftan Jandarma Er Okuluna telefon ettim. Aynı mülahaza ile Jandarma Er Okulundan bir binbaşı çıktı. Kendisine yazıyı telefonla söyledim ve dedim ki, yazıda saat tasrih edilmemişti, dedim ki hemen kendi vasıtalarınızla kuvvetleri gönderin. Büyük vasıtalarımız yoktur diye cevap verdi. O takdirde ufak vasıtalarla gönderin, ben de belediyeden otobüs temin edersem size gönderiririm dedim. Peki dediler.

Diğer taraftan santrala haber verdim. Ethem Yetkiner'i bulmalarını söyledim, buldular, kendisine anlattım. Yazı Polis Okuluna gelinceye kadar kendisinin, emir vererek mektebin tatil edilmesini rica ettim. Bütün bu yazıları hatırlattıktan sonra Müdür Muavini Ahmet Paftalı'yı çağırdım, esasen yanımda idi. Yazıları bizzat Vali beye götür imza ettirin. Yanına vasıta al. Ordu Kumandanına yazıyı bizzat götür. Diğer yazıları da mahalline sevket dedim. Maksadım gecikmesine mani olmaktır. O sırada saat tam 17.30 sıralarında Beyoğlu Başkomiseri telefonla beni aradı. 150-200 kişilik bir gurubun Yunan Konsoloshanesine teveccüh etmekte olduğunu...

Başkan: Saat kaç raddelerinde?

Sanık Alaeddin Eriş: (Devamla) 17.30'da efendim. Teveccüh etmekte olduğunu ve tecavüze yeltenildiğini, Emniyet Amirinin eski Taksim karakolundaki bütün kıt'ayı muntazırayı ve diğer memurları alıp sür'atle vak'a mahallıne gittiğini bildirdi. Telefonu kapatmadan Polis santraline emir verdim. Valiyi bağlayın dedim. Durumu Vali be-

ye anlattım. Bana verdikleri emir şu oldu: "Hemen atla git hadise ile meşgul ol ve teftiş et." Dairemden çıkmadan evvel Müdür Muavinim Ahmet Paftalı imzalanacak kağıtları götürmüştü. Necdet Uğur'u makamımda bıraktım. Kendisinin yanma gayet iyi not tutan bir iki memur oturtmasını ve alacağı haberleri, verilen emirleri, teşkilatın sevk idaresine ait olan bütün hususları bir muhtıra ile tespit etmesini söyledim. Ayrıca bütün şubelerdeki memurların da kıt'ai muntazıra halinde hazır olmalarını tembih ettim. Esasen 26 Ağustostan itibaren yapılan bir tamimle bu memurlar daima hazır bir vaziyette bulunuyorlardı. Evvelce alınmış, olan hazırlıklar meyanında Müdüriyetimizin önüne 3-4 tane otobüs gelmişti. Bu memurları otobüslere bindirdim ve Yunan Konsoloshanesinin takviyesine gönderdim. Kendim de Vali beyin emri ile otomobilime atlıyarak hareket ettim. Otomobilimi, şoför Kemal kullanıyordu. Yanımda da şoför Kemal ve şoför Hulusi bulunarak İstiklal caddesi arkasındaki Yunan Konsoloshanesine gittim. Oraya gittiğim zaman Konsoloshane ve civarının teşkilatımız tarafından tamamen tutulmuş, oraya tecavüze yeltenmek isteyen topluluğun bertaraf edilmiş, ancak bir iki cam kırılmıştı. Vaziyet tamamen sakindi. Normale avdet etmişti. Orayı gördükten sonra Vali beyin emri iktizası olarak umumi teftiş mahiyetindeki Patrikhanenin durumunu görmek istedim. Patrikhaneye doğru inerken, Fener'e gitmek üzere Şişhane yokuşunda Sabık Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner'in arabasını gördüm. Arabayı durdurdum, kendisine vaziyeti anlattım. Ben de geleyim dedi. Yanıma bindi, beraberce Patrikhaneye gittik. Patrikhane ve civarı gayet sakindi, anormal bir şey yoktu. Oradaki amir ve memurları teftiş ettim ve kendilerine müteyakkız bulunmalarını, herhangi bir hadisenin her an olabileceğini, hadisenin vukuu anında bertaraf etmek için icap eden talimat ve direktifi verdim. Bilahare yine Emniyet Umum Müdürü ile beraber Kasımpaşa - Feriköy - Harbiye istikametinden eski Taksim merkezinin bulunduğu şimdiki Opera binasının önündeki mevkie geldiğim zaman Taksim'in saat 6'yı 20 geçe olan manzarasından başka hiç bir gayri tabiilik yoktu. O zamanın normal kalabalığı vardı. Beş on dakika sonra İstanbul Kulübünün üst tarafındaki bakkaliye dükkanın önünde bir topluluğun biriktiğini gördüm. Mahiyetini anlamak üzere memur göndermeye lüzum görmeden kendim bizzat koştum. Gördüm ki, toplulukla bakkal arasında bir münakaşa cereyan ediyor, bayrak as diye. Vaziyeti anladım. Fakat memurlar saat 17.30'da Yunan Konsoloshanesine tevcih edilmek istenen tecavüz için tamamen oraya gittikleri

için orada memur yoktu. Bir iki memurla Kazancı bayırından İstiklal caddesine sarkmakta olan kalabalığa mani olmaya çalıştım ve bunun için memurlara emir verdim. Karakola döndüm. Vaziyeti orada bulunan Emniyet Umum Müdürüne ve telefonla Valiye bildirerek kuvvet bulunmadığını, kuvvetlerden mahrum bulunduğumuzu, binaenaleyh sür'atle bize kuvvet gönderilmesini rica ettim.

Başkan: Kuvvet yoktur diye söylemeniz saat kaçta oldu?

Sanık Alaeddin Eriş: Saat 18'i 55 geçe raddelerinde. Vali ile telefonla konuştuktan sonra bakkal dükkanının önünde birikmiş olan kalabalığın bir çığ gibi büyüyüp, etrafındaki halkın iştirakiyle İstiklal caddesine doğru sarktığını gördük. O zamanki Sabık Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner beyle birlikte karakola gittik. Kalabalığın arkasından Ağa camiinin önüne geldik. Burada herkes nümayişle iştirak etmişti. Gayet kesif bir kalabalık vardı. Her taraftan sesler yükseliyordu "Bayrak asın, bayrak asın.", "Atamıza el uzattılar.", "Uzanan eller kahrolsun." diye. Bu vaziyeti derhal Valiye arabadaki telsizle bildirmek istedim. Fakat arabadaki telsiz çalışmıyordu. Binaenaleyh Ağa camiinin karşısındaki yemişçi dükkanından telefon edip Valiyi bularak durumu anlattım. Sür'atle kafi kuvvet gönderilmesini tekrar ettim. Ve aynı zamanda ilk tedbir olarak da Beyoğlu itfaiyesine şahsen telefon ederek bütün kadrosuyla ve son sür'atle vak'a mahalline gelmesini söyledim. Bir iki dakika sonra itfaiye vak'a mahalline gelmiş, nümayişçiler üzerine su sıkmağa başlamıştı. İtfaiye devamlı çalışmasına rağmen bir şey yapamadı. Bu esnada Emniyet Umum Müdürü, ben ve iki şoför ve memurlarla birlikte fiilen bizde bu mücadeleye karıştık. Hayatımız bahasına. Hayatım bahasına diyorum. Çünkü o esnada başımın üstünde bir ses duydum. Dokunmayın o Emniyet Müdürüdür, diyorlardı. Tramvayın üstünden başıma bir odun parçasının vurulmak üzere olduğunu, başımı kaldırdığım zaman gördüm. Bütün bu vaziyetleri sık sık Valiye bildirdim ve kuvvet istedim. Bir hayli zaman sonra yani tahrip hareketinin başlangıcından bir müddet sonra Taksim istikametinden 50-60 kadar tek sıra halinde Jandarmanın geldiğini gördüm. Emniyet Umum Müdürü ile beraber onlara kendimizi tanıtarak, derhal müdahale etmelerini istedim. Fakat başlarında kıt'a subayları olmadığı için müdahale etmediler. Bu durumu da aynen Valiye bildirdim. Yapılacak başka iş yoktu. İstanbul İtfaiyesinden tekrar yardım istedim. İki gurup halinde gelen itfaiye de bütün çalışmalarına rağmen maalesef en ufak bir mües-

sir müdahalede bulunamadı. Bu hal karşısında orada durmanın fuzuli olduğuna kanaat getirerek sabık Emniyet Umum Müdürü ile Taksim Merkezine döndük. Bu, takriben saat 21.30 sırasında idi. Durumu oradan telefonla Valiye etraflıca izah ettim. Telefonu henüz kapamıştım ki, karakolun önüne iki üç askeri cemse gelmişti. Beherinin içinde 30-40 kadar asker vardı. Pencereden kendimizi tanıtarak müdahale etmelerini talep ettik. Fakat başlarını dahi çevirmediler. Bunun üzerine aşağıya koştum, bu talebimi tekrarladım, başlarında subay olmadığı için müdahale etmediklerini öğrendim. Durumu Valiye bildirdim. Valinin arzusu üzerine yanımda bulunan Ordu Kumandanı Vedat Paşaya da vaziyeti anlattım. Diğer taraftan memurlara hiç olmazsa lalettayin bir subay bulmalarını emrettim. Biraz sonra bir Jandarma subayı buldular. İsmini o anda tespit etmek mümkün olmadı. Sonradan bir piyade binbaşısı daha geldi. Bu binbaşının ismi bilahare bana tahkikatı yapan Dahiliye Vekaleti Teftiş Heyetinden sorulmuştu. O zaman tespit ettirmiştim. Beşiktaş İnzibat Karakol Kumandanı Bnb. Neçip olduğunu, bu zattan rica ettim. Siz subaysınız belki emrinizi dinlerler, dedim. Aşağı indi emir verdi. Yukarı çıktı, beni de dinlemiyorlar, başlarında kendi kıt'a subaylarını istiyorlar, dedi. Vali beye vaziyeti arz ettim. Vali bey de Paşaya söyledi. Paşa, Binbaşıyı bana verin, dedi. Telefonda Binbaşı da, Sayın Korgeneralim beni dinlemiyorlar, kıt'a subaylarını istiyorlar, başlarında dedi. Bu vaziyetten sonra orada daha fazla kalmayı lüzumsuz addederek Emniyet Umum Müdürü ile birlikte Vilayete geldik. Vilayette sabık ve müntehir Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Valiye telefonla anlattığımızı daha geniş bir mikyasta anlattım. On - on beş dakika kaldıktan sonra saat 22.30 raddelerinde, ki bu saatte, aynı zamanda - daha evvel arz ettiğim muhtırada tespit edilmiştir - müdüriyete döndük. Sabaha kadar ve ertesi günde devam etmek üzere teşkilatımız tarafından, hatırımda kaldığına nazaran arz ediyorum, 2700 çapulcu çaldıkları binlerce lira değerindeki eşyalarla Müdüriyete ve karakola topladık. Çalınan eşyaların mühim bir kısmı kumaş parçaları, diğerlerinin içinde altın saatler, fotoğraf makineleri, hatta pırlantaya müteallik şeylerde vardı. Bunları cümle kapısının sağ tarafındaki odanın içinde hıfzettik 7 Eylül günü ve gecesi... 8 Eylül günü ve gecesi dairede kaldım.

9 Eylül akşamı sabık ve müntehir Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik ile o zamanki Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Daireye geldiler. Kapı noktası haber verdi.

Başkan: Biraz muhtasar olsun.

Sanık Alaeddin Eriş: Bitiyor efendim.

Bu esnada Emniyet Umum Müdürü de bulunuyordu. Yukarı çıktılar. Biraz sonra sabık Başvekilin tavsiyesi olarak bir iki ay izin almamı Dahiliye Vekili bana teklif etti. Emniyet Umum Müdürünün yanında.

Başkan: Niçin?

Sanık Alaeddin Eriş: Öyle lüzum görülmüş, bir iki ay izin alsın demiş. Ben de hemen birkaç satırlık istifaname yazarak Emniyet Umum Müdürüne verdim. Şu maksatla; vazifemi 26 Ağustostan itibaren değil, mesleğe başladığımdan itibaren değil, gece gündüz bihakkın yaptığıma inandığım için bu teklifi şahsi ve mesleki bakımdan haysiyet şiken telakki ettim ve derhal istifa ettim. İstifam bir hafta sonra kabul edildi. 14 ay hiç kimseden en ufak bir müzaharet, yardım ve alaka görmeden açıkta kaldım. Devlet Şurası kararı Umumi Heyetten çıktıktan sonra sırf prestijimin iadesi ve aynı zamanda tekaütlük müddetimin ikmali bakımından teklif edilen Kırklareli Valiliğini kabul ettim. Maruzatım bundan ibarettir.

Başkan: Şu halde tedbir almakta gecikmediniz ve nümayişçilerin arasında bulunmanız da önlemeye matuftur.

Sanık Alaeddin Eriş: Tamamen arz ettiğim şekilde cereyan etmiştir.

(Sanığın Yüksek Soruşturma Kurulundaki tanık sıfatiyle mazbut ifadesi okundu)

Başkan: Bu ifadeye ilave edilecek bir şeyiniz var mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Yok.

Başkan: Sabık Cumhurbaşkanına gönderilen bir fotoğraf (Ek 68). Bu fotoğrafa bir bakın bakalım. Sizi nümayişçiler arasında gösteren bir resim. Vali Gökay'ın Reisicumhura yazdığı 5/12 tarihli ve Ek 68.

Bu fotoğraf ne maksatla gönderilmiştir?

Sanık Alaeddin Eriş: Bendeniz ne maksatla gönderildiğini bilemem. Hadiseden bir hafta evvel istifa etmiştim.

Başkan: Şu halde bu suali Vali Fahrettin Kerim Gökay'dan soruyorum.

Sanık Alaeddin Eriş: Arz ettiğim gibi bu fotoğraf benim müdafaamı teyit etmektedir. Filhakika tamamen nümayişçiler içinde mahsur kaldığımı ve fakat hangi anda çekildiği tespit edilmediğine göre, "Arabaya binerken çekildiğini ve etrafta bir tek inzibat kuvvetinin dahi bulunmadığını göstermektedir."

Başkan: Fahrettin Kerim bey, buyurun.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: İlk konuşmamda da arz etmiştim. Ağa camiinde Emniyet Müdürünün zor durumda kaldığını ve bilahare istifaname ile yazdığı mektupta Polisin bir kısmının pasif kalmış olması hususunu göstermek için gönderilmiştir.

Başkan: Peki, fotoğrafı getirin.

Sanık Kemal Hadımlı sorguya çekildi.

Sanık Kemal Hadımlı: Muhterem Reis beyefendi, Yüksek Soruşturma Kurulunun bizlere tevdi edilen lüzumu muhakememe ait mazbatadaki şahsıma atfı isnad edilen suçu musarraatan reddederim.

Başkan: Yüksek Soruşturma Kurulunun kararı reddedilmez. Son tahkikatın açılması kararına karşı müdafaanızı bildirirsiniz, reddetmek yoktur.

Sonra "Lüzumu muhakeme kararı mazbatası" diye bir laf yoktur. Yüksek Soruşturma Kurulunun son tahkikatın açılması hakkında kararı vardır.

Sanık Kemal Hadımlı: (Devamla) Efendim, ben bu suçu kabul etmiyorum. Bendenizin önce şahit sıfatıyla ifademe müracaat edildi. Bilahare sanık sıfatıyla sorguya çekildim. Aradan 60 ay geçmiş olmasına rağmen hafızamı toparlayarak ve 4 ay kadar hürriyetten mahrum bir halde soruşturma heyetine bir kısım bilgiler verdim. Bugüne kadar elimizde dosya bulunmadığı için hafızama dayanarak geçmiş olan vekaiyi ifademe zamimeten şimdi arz edeceğim.

İzmir'de 6-7 Eylül değil, 6 Eylül hadisesi olmuştur. Saat 18-19'da günün Emniyet Müdürü Zeki Demiroğlu bendenize telefon etti. O gün saat 18'de vazifemi bırakmış evime gitmiştim. Çocuklarım Çeşme Ilıcasında idiler. Vali Konağı büyük bir tamir görüyordu. Bendeniz bir tek odasında oturuyordum. Telefon geldiği zaman Emniyet Müdürü, beyefendi, Hükümet Konağı meydanındaki Belediye tarafından Beynelmilel Bulvarlar Nizamnamesi mucibince çekilmiş olan Yunan bayrağını beş on genç indirip yakmışlar. Derhal işe vaziyet ettik. Bütün fa-

illeri yakaladık, tahkikata devam ediyoruz. Fakat, hemen söyleyeyim ki, şu anda Basmahane kapısına büyük bir kalabalığın gelmekte olduğunu bana haber verdiler, dedi. Kendisine verdiğim emir; derhal hazır kuvvetle harekete geçiniz, dağıtınız. Nöbetçi Müdürüne de emir veriniz. Yurtiçi Bölge Kumandanlığı Nöbetçi Subayına bildirin kuvvet talep etsinler, dedim. Şoförüm saat 18'de ayrıldığı için evinde telefon vardı, davet ettim. Şoför Mehmet'in getirdiği arabaya bindim. 15 dakika sonra hareket ettim. Arzım şudur ki, evden idare etmedim, Hükümet Konağına girip çıkmadım, doğru vak'anın vuku bulduğu Basmahane Fuar kapısında otomobilden indim ve halkın ortasında yürüyerekten, tek başıma "dağılınız, yaptığınız suçtur, aksi takdirde kuvveti cebriyede" dedim. Halk büyük bir heyecan içinde, bendenizden daha evvel geldikleri için Yunan bayrağının indirilmesini istemişler, o anda bayrak indirilmiş ve benim istirhamım üzerine dağılmışlardı. Dağılan halk Fuar içinde konuşuyorlardı. Muhterem Reis beyefendi, o zaman Mülkiye Müfettişleri tarafından gelir hususunda yapılan tahkik dolayısıyla Fuar Müdürüne sormuştum. "Kaç bilet satılmıştı o gece?" o gece verilen bilgiye göre fuara 42 bin kişinin girmiş bulunduğu resmen tespit edildi. Bunlar Devlet Şurası evrakları meyanındadır. Fuar gündüz açılmaz. Saat 18'den sonra açılır. O gün 18'den sonra 42 bin insan biletli idi. Biletsizleri arz etmiyorum. Çünkü Meclisi Umumi ve Belediye azaları biletsiz girerler. Aşağı yukarı 50 bin kişi varmış demektir. Kapının yanında Fuarın Basmahane karakoluna girdim. Yurtiçi Bölge Kumandanını aradım bulamadım. Evine telefon ettim. Bir hanım evde bulunmadığını söyledi. Bunun üzerine derhal Yurtiçi nöbetçi subayını buldum. Karşıma bir binbaşı çıktı. Evrakta binbaşının ismi yazılı olmalıdır. Şu anda 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun maddei mahsusasına göre kuvvet talep ettim ve bu talebimi kanunun itlakı veçhile arz edeyim, derhal is'af edilmesi lazım geleceğini kendilerine söyledim. Nöbetçi Müdürlüğüne telefon ederek Yurtiçi Bölge Kumandanlığına kuvvet talebimizi tekrar ediniz, dedim. Oradan Fuarın ortasına doğru geldiğim zaman Yunan pavyonunun yakılmış ve tahrip edilmiş olduğunu gördüm. Halk büyük bir heyecan içinde, oraya buraya koşuşuyorlardı. Emniyet Müdürü vatandaşlara takip ediyordu. Bunların bir kısmını dağıtıyorlar ve büyük kitleyi kovalıyorlardı.

Fuar kapısında bendeniz telefon ederken Belediye Reisi Selahattin Akçiçek de benden evvel İzmir Belediyesi itfaiyesine telefon edip Fu-

ara davet etmişti. Geldiğim zaman Fuarın sabit bir itfaiyesi vardı. Oraya geldiğim zaman gerek bu sabit itfaiyenin ve gerekse Selahattin Akçiçek'in davet ettiği İzmir itfaiyesinin faaliyette bulunduğunu gördüm. Halkı dağıtın, suyu halkın üzerine sıkın dedim ve yangının 19 devlet pavyonlarına sirayet etmemesi için tahdit edilmesini temin ettim. Bunu takiben İngiliz Konsoloshanesi tarafından Alsancak Karakol merkezidir, oradan tekrar Yurtiçi Kumandanlığı emir subayından kuvvet talep ettim. Bu arada Karşıyaka Kaymakamını buldum. Bu hadisenin orada da ceryan edebileceğini, Turan mevkiindeki üssü bahri erlerinden faydalanmaları emrini verdim. Sonra Bornova Nahiye Müdürünü buldum. Bornova, ecnebilerin fazlasıyla mütemekkim bulunduğu bir yerdir, bu nahiye de topçu eğitim merkezi idi.

Nahiyelerde dört beş polisten fazla polis yoktur. Onlardan faydalanabileceğini kendilerine hatırlattım. Daha sonra bu vakıaların cereyan etmekte olduğunu telefonla Dahiliye Vekiline söyledim. O sırada Alsancak Karakolu merkezine bir polisin geldiğini gördüm. Bendenize halkın Yunan Konsoloshanesi önünde toplandığını ve binaya hücum ettiklerini söyledi. Derhal Emniyet Müdürüne gidiniz, ben de geliyorum, silah istimal edin, emrini verdim. Şu noktayı hemen açıklayayım ki, bu günün mevzuudur. Valiler zabıtaya silah kullandırmazlar. Polis Vazife ve Salahiyet Kanununa göre, Polisin silah kullanacağı zaman ve yer gösterilmiştir. Benim sözüm bir tavsiye ve ikazdan ibarettir. Hemen otomobile binerek birinci kordondaki Yunan Konsoloshanesinin önüne geldim. Geniş mikyasta toplanmış olan halk büyük bir heyecan ve galeyan hisleri halinde Konsoloshaneye hücum etmiş, eşyaları tahrip etmiş, bir kısmını yakmış, 40 kadar hazır kuvvet ekibi silah kullanmıştır ki, bunlar şahadetle sabittir. Ayrıca göz yaşartıcı bomba da kullanmış olmasına rağmen Konsoloshane tahrikten kurtarılamamıştı. Devam edeceğim yolun solu muhataralı ve tehlikeli idi. Sokağın arkasında İngiliz Konsoloshanesi, yolun üstünde İtalyan Konsoloshanesi, gibi bütün Konsolosluklar mevcut idi. Bunların üstlerinde ikametgahları vardı. Daha muhataralı olan biraz ilerde Nato Güney Doğu Kumandanlığının merkezi vardı. Burada bir Yunan müfrezesi bulunuyordu. Bu ana caddeyi halktan temizleyebilmek çok mühim bir mesele idi. Birinci Kordonun sol tarafı bütün bu binalarla meskun idi. Halka dağılınız hitabında bulundum. Vatandaşların üzerine ateş açtıramazdım. Hemen şunu da arz edeyim ki, bu gün dahi böyle bir vak'a olsa gene

böyle bir emir vermem. Bu ana caddeyi Birinci Kordonu halkla aşabilmek mühim bir mesele idi. Sağ tarafımız deniz, sol tarafımız bu binalarla meskundu.

Halka dağılınız, yürüyünüz, hitabında bulundum. Vatandaşlarımız üzerine o sırada ateş ettiremezdim. Ve hemen arz edeyim ki, bu günde böyle bir vak'a olsa yine böyle bir emir vermem. Vatandaşları oradan kemali sükun ile tehlikeli bölgeden Cumhuriyet meydanına kadar sevkettim.

Başkan: Zaten ateş ettirildiği hakkında, bir iddia yok ki.

Sanık Kemal Hadımlı: Cumhuriyet meydanına geldiler, oradan dağıldılar. Doğru vilayete geldim. Gelirken yine Birinci Kordon devamında olan Hükümet Meydanına doğru bir İngiliz gemisine halkın saldırmak üzere olduğunu ye İngiliz bayrağının indirilmekte olduğunu gördüm. Vali Muavini, İl İdaresi Kanununun 5. maddesi mucibince tarafımdan zabıta işleriyle tavzif etmiştim, ona emir verdim, İngiliz gemisinin tasalluttan kurtarılmasını söyledim. Saat 9.30 sularında Vilayete geldim. Henüz askeri kuvvet gelmemişti. Bu arada Emniyet Müdürü ve Jandarma Alay Kumandanı Vilayete dönüp gelmişler ve bendenizden emir beklemekte bulunmuşlardı. Telefon her dakika çalıyor, muhtelif yerlerde ufak, büyük nümayişçi guruplarının bulunduğunu bildiriyordu. Bir anda hafızama Büyük Cezaevi geldi. Muhterem Reis beyefendi, bu cezaevinde o tarihte 600-650 mevkuf ve mahkum bulunuyordu. Kazalardan ve muhtelif karakollardan celbettiğim kuvvetlerle 50 kadar Jandarma ekibi hazırlamıştım. Alay Kumandanına, bu şekilde derhal Cezaevini ikinci bir kordon halinde sarmasını rica ettim. Çünkü bir huruç hareketi ile harabezar olan Cezaevinin çökmesi ve mahkumların kaçması basit bir ihtimal değildi. Ona o vazifeyi verdim. Emniyet Müdürü ile polisleri tekrar telefonla diğer yerlere gönderdim. Bu sırada Karşıyaka Kaymakamından aldığım bir telefonda nümayişçi gurubunun Karşıyaka'da dağıtıldığı bildirildi. Saat 10.15 sıralarında Yurtiçi Bölge Kumandanı geldiler. Bugünkü Devlet Başkanı, Başvekil ve Silahlı Kuvvetler Başkumandanı olan Sayın Orgeneral Cemal Gürsel teşrif ettiler ve bendeniz mezundum. Şu anda vazifelendim, dediler. Telefonla Yurtiçi Bölge Kumandanlığına emir verdiler. Anlaşılıyor ki kendilerine Vekalet eden zat bizim talebimizi sür'atle is'af edememiş. Fakat muhterem Kumandanın teşrifi ile biraz sonra askeri kuvvetler saat on buçukta gelmeğe başladılar. Kendilerine dedim ki, muhte-

rem Paşam, Alsancak civarı mühimdir. Oralara ayrıca Yunan generallerinden Kara Kuvvetleri Kumandanı Vilyam Kopulos'un evlerine, albayların, yarbayların evlerine birer nöbetçi dikilmesini, muhafaza altına alınmalarını rica ettim. Bu vesile ile arz edeyim, Muhterem Reis beyefendi, son tahkikatın açılmasına dair olan kararda İstanbul ve İzmir Rumlarından bahsediliyor, İzmir'de Rum yoktur. İzmir'de ekalliyetlerden Rum vatandaşı yoktur. Belki iki üç tane bulunabilir. Binaenaleyh hemen arz edeyim ki, İzmir'de mevcut olan 15-20 kadar Yunanlı aile vardır. Bunlar ihracatçı, ithalatçı ve armatörlerdir. 60 kadar Yunan Ordusunun temsilcisi ve müfrezesi vardır. Çünkü İzmir'de Nato'nun üç devletinin askeri kuvvetleri bulunmaktadır. Türk, Amerikan, Yunanistan kuvvetleri vardır. Diğer devletler kononel ile ordularını temsil ederler. Benim için mucibi endişe olan noktalar bunlardı. Bunların evlerine nöbetçi gönderildi. Bendenizde muhterem Kor Amiralin arkasında iki kamyon askerle beraber orada iki nümayişçi gurubunu dağıttık. Ele başlarının bir kısmını emniyete gönderdik. Bu arada bir doktorun evi bir de pastacı dükkanındaki eşyaların tahrip edildiğini gördük. Bendenize o sırada haber alma polisi bir haber getirdi; "Beyefendi," dedi, "Eşrefpaşa ve Tepecik semtlerinde bir grubun kenar çarşısına doğru gelmekte olduğunu haber aldık." dediler. Derhal Sayın Orgenerale arz ettim, gidelim dediler. Oradan sür'atle yolları teftiş ede ede Mezarbaşı mevkiine geldik. Anafartalar Karakolu sokağında 200 kadar gencin bir gulgule ile gelmekte olduğunu gördük. Otomobilden indim. Askere emir verildi ve bu nümayişçi gurubu dağıtıldı. Anafartalar'da bizzat vazifelendim. Bunları da sorguya çekmek için Emniyet Müdürlüğüne gönderdim. Hiç şüphesiz bir saat sonra belki talana ve çapula gidilebilirdi. Bunu önlemiş oldum. Yine tekrar Alsancak bölgesini, Tepecik ve Fuar civarını ayrı ayrı birlikte dolaştım. Her yerde askeri kuvvetlerimiz, polis, merkez kumandanlığı erleri nümayişçilere ve asayişe hakim olmuş bulunuyorlardı Saat 11.15 sularında birlikte Vilayete döndük. Ve Vilayette durumu takip ettik. Son tahkikatın açılmasına dair olan kararda İzmir'den beraber bahsedilerek 3 ölü, 30 yaralı olduğu dercediliyor. İzmir'de bir tek kişinin burnu kanamamıştır. Kararnamede öyle bir lisan var ki, sanki İzmir'de de ölü ve yaralı varmış zehabını bendenizde hasıl ettiği için arz ediyorum. Ne ölmede ne tahribatta, ne yaralamada ve hatta parada İzmir dahil değildir, Reis beyefendi. Burada 60 milyon liralık bir tahsisat kanunu çıkmış, 27 milyon lirası sarf edilmiştir, deniyor. Böyle bir şey yoktur. Hasar ve zararı İzmirliler

Selahattin Sanver'in başkanlığında ufak tefek tahripleri tespit etmişler ve zarar görenlere vesika mukabilinde vermişlerdir. Arzım şudur ki, ne 27 milyon liranın bir kısmı İzmir'e gelmiştir, ne de sarf edilmiştir. Hadise kararnamede zikredildiği gibi değildir. Şimdi bendenize atıf ve isnat edilen, tedbir almamak suretiyle müsamaha meselesine geçiyorum. Bir defa mevzuatımız Valileri bu kabil hadiseleri önlemek için vazifelendirilmiş değildir. Biz yalnız tedbir alırız, on dört senelik Valiyim, Dahiliye Vekaleti Müsteşarlığından İzmir'e Vali olarak geldim. Formasyonum mesleğim dahilinde idi. Bu tedbirler alınmış mı alınmamış mı? Şimdi buraya geçiyorum. Her gün saat 11, bizim Emniyet saatimizdir. O saatlerde görüşürüz, Jandarma Kumandanı, Emniyet Müdürü gelir 24 saat içinde cereyan eden hadiseleri bildirir. Gelecekte cereyan edecek hadiseleri anlatır. O günde geldiler, zaten her sene Fuar mevsimi çok hassas bir mevsimdir. Bütün kuvvetler toplanır. İzmir'in o tarihteki polis kuvveti hiç mesabesindedir. Bendeniz 1954 senesi 18 Teşrinisani'de İzmir'e geldikten sonra bir yazı yazarak, "Bu memleketin polis kuvvetini biliyorum, halkını biliyorum, bölge halkı hareketlidir. Sıcak bir bölgedir, polis kuvvetleri azdır, günlük normal vak'alar karşısında kalan polis büyük vak'alar karşısında başarı gösteremez, burası ecnebilerin bulunduğu ithalat ve ihracat bölgesidir. Nato vardır. Muhtelif temayüller rol oynar. Bizi takviye edin." dedim. Bunlar Devlet Şurasına sunduğum dosyada vardır.

Hasılı 6 Eylül hadiselerini takip eden günlere kadar bizi takviye etmedi Dahiliye Vekaleti. Fakat bu hadiseden sonra kadromuzu 4/1 tevsi etti. Sanki bunun için bir hadisenin vukuu bulması lazımmış gibi. Emniyet Müdürüne emir verdim. Karakollardaki polisleri toplayın dedim. Esasen gece bekçilerini tensik etmiştim. Mali kaynakları elimizdedir. Bekçisi ile, polisi ile, Merkez Kumandanlığı erleriyle, jandarma erleriyle elimizde bulunan kuvvetin, aynı şekilde istismarı için emir verdim. Bu itibarla bir tedbir almama mevzuunda bana atıf ve isnad edilen maddeyi adalete uygun görmüyorum. Ben elimde olan bütün imkanları kullandım. Hadise vukuu bulduğu zaman bendenizde Çeşme'ye gitmiş olabilirdim. Evden vaziyeti telefonla idare edebilirdim. Hükümet konağına giderdim. Çünkü kaptan, köşkünü terk etmez, derler. Fakat ben öyle yapmadım. Hadiselerin içine girdim, hayatım tehlikeye girebilirdi. Bu, bir fûl psikolojisidir, her şey olabilir. Hele böyle 30 yıl evvel düşmanın mezalim fecayiine maruz kalmış bir Vila-

yette. İzmir hiç bir yere benzemez. Erzurum'da, Türk'e Rus için, Antep'te Türk'e Fransız için, Antalya'da İtalyan için bir şey söylenemez. Bu bilinmelidir. Binaenaleyh askeri kuvvetler de gelmiş olduğu halde İstanbul'da olamadı. Bunun illetini tarihte aramak lazım gelir.

Bir noktayı daha arz edeceğim. Kararnamede tatbikat maddesi olarak...

Başkan: O hukuki kısımdır. Müdafaa da söylersiniz.

Sanık Kemal Hadımlı: Kararnamede bir yanlışlık var. Onu arz edeceğim, müsaade ederseniz.

Başkan: Buyrun.

Sanık Kemal Hadımlı: 4500 kelimeyi ihtiva eden bu mazbatada benim için 30 kelime var.

Başkan: Hangi mazbata?

Sanık Kemal Hadımlı: Bu mazbatada İstanbul hadiselerinin delilleri irae ediliyor.

Başkan: Mazbata değil, son tahkikatın açılması kararı.

Sanık Kemal Hadımlı: (Devamla) Evet efendim, bu karar 4500 kelimelik bu kararda İzmir için 30 kelime vardır ve bütün İstanbul hakkında delil olarak irae edilen sebepler aynı esas ve mahiyette ve bir köprü ile bendenize bağlanıyor. Bendenize tevcih edilen suç için bir delil göremedim burada. Tek bir delil destirest değildir ki, onu çürüteyim ve müdafaamı huzurunuzda arz edeyim, yoktur.

Adeta İzmir, İstanbul'un bir mülhakısı imiş gibi mütalaa ediliyor. İzmir'de cereyan eden hadiseler tamamen suijeneristtir. İzmir'de Rum yoktur, Rumlara karşı yapılmamıştır.

Başkan: Onları söylediniz.

Sanık Kemal Hadımlı: Maruzatım bundan ibarettir.

Başkan: Başkaca tedbir almaya vaktiniz kafi değildi.

Sanık Kemal Hadımlı: Evet. Askeri kuvvet geldikten sonra vaziyete hakim olduk.

Şunu arz edeyim. Konsoloshanede bayrak çekmek meselesi var.

Başkan: Şimdi onu karıştırmayın. Nümayişler başladıktan sonra askeri kuvvet geldi.

Sanık Kemal Hadımlı: 3 saat sonra geldi. 7.30-10.30 arasında.

Başkan: Daha evvel isteyecektiniz.

Sanık Kemal Hadımlı: Daha evvel istiyemezdim. 5442 numaralı İl İdaresi Kanununun bir maddesi der ki: "Mevcut kuvvetle bastırılması imkanı olmayan hadiseler vuku bulduğu takdirde Vali en büyük Askeri Kumandandan kuvvet talep eder. Bu talebi derhal is'af olunur."

Başkan: Bir sual soracağım: Mürettipleri kim olursa olsun İzmir'deki hadiselerle İstanbul'daki hadiseleri bir biriyle irtibatlı görmüyor musunuz?

Sanık Kemal Hadımlı: Görmüyorum efendim. Şu noktadan görmüyorum. Bir defa, aynı saatte vuku buldu, deniliyor. Aynı saatte vuku bulmamıştır. İzmir'de 7.30'da İstanbul'da ise 4.30'da başlamıştır.

(Sanık Kemal Hadımlı'nın Yüksek Soruşturmada mazbut ifadesi okundu)

Başkan: Bu ifade sizindir ve doğrudur, değil mi?

Sanık Kemal Hadımlı: Evet efendim.

Başkan: Getirin dosyadaki fotoğrafları, sanığa gösterin.

(Fotoğraflar sanığa gösterildi)

Başkan: Bu fotoğraflar nümayişlere katıldığınızı mı? Yoksa, önlemek için çalıştığınızı mı tespit için çekilmiştir?

Sanık Kemal Hadımlı: Nümayişleri önlemek üzere muhtelif vasıtalarla ve sairelerle dağıtmak içindir. Bu fotoğrafları bendeniz aldırmadım, bilmiyorum, İzmir'de gazeteciler vardı, fotoğraf çekerler herkese sattıkları gibi Emniyete de satarlar.

Başkan: Yani nümayişe katılıp da, nümayişçileri teşvik için filan değil.

Sanık Kemal Hadımlı: Hayır efendim. Böyle bir şey olabilir mi? Fotoğraftaki evza ve hareket de gösteriyor ki, sırf onları ikna'a matuf hareketlerdir.

Başkan: (Avukatlara hitaben) Sormak istediğiniz bir husus var mı? Bazı vesikalar okundu ve okunmayan vesikaların da okunmasına lüzum kalmadı. Şimdi sorgu itibariyle sorulacak şey var mı?

Müdafi Talat Asal: Efendim, sorgu itibariyle bir nokta var. Fahrettin Kerim Gökay beyefendi, 10.10.1955 tarihli bir rapor vermişler. Bununla alakalı böyle bir raporu vermişler mi, vermişlerse bu raporun muhtevası nedir? Bunu rica edeceğim.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay, suali dinlediniz, cevap verin.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Anlayamadım efendim.

Müdafi Talat Asal: Fahrettin Kerim Gökay beyefendi Başvekalet makamına 10.10.1955 tarihli bir rapor vermişler. Böyle bir raporu vermişler mi? Vermişlerse muhtevası nedir?

Başkan: Ne hakkında vermişler?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Efendim, verdiğim rapor dosyalarda mevcuttur. Dosyada olması lazım gelir. Yok ise takdim edebilirim.

Başkan: Sorgu itibariyle sorulacak başka bir şey yok.

Müdafi Nail Taner: Muhterem Reisim, Fuat Köprülü verdiği ifadede, Evvel ve ahir malumatı olmadığını söylediler. Diğer taraftan hükümetin haberi vardı diyorlar. Binaenaleyh ben burada bir tezat görüyorum. Hükümetin haberi vardı demek için kendilerinin haberdar olması icap ederdi, çünkü kendileri hükümet erkanındandır. Malumatım yoktur diyorlar. Bunu nasıl telif edelim?

Başkan: Müvekkiliniz bakımından bir şey var mı?

Sanık Celal Bayar Müdafii Nail Taner: Müdafaamız bakımından sormam lazımdır. Çünkü aynı suçta müvekkilim de dahildir.

Sanık Fuat Köprülü: Efendim, izahatıma rağmen Vekil beyefendi iyi anlayamamışlar yahut duyamamışlar. Ben hadiseden şahsen haberim yoktu diyorum. Hadise olduktan sonra trende duydum. İstanbul'a gelip Vilayette lazım gelen malumatı aldıktan sonra hükümetin malumattar olduğunu tabiatiyle öğrenmiş oldum. Ve Büyük Millet Meclisinde beyanatta bulunurken şahsi maruzatımı değil, hükümetin şeyini söyledim.

Başkan: Gereği görüşüldü: Sorgulara devam edilmek üzere duruşmanın 21.10.1960 Cuma günü saat 9.30'a bırakılmasına ittifakla karar verildi.

Kapanma saati: 17.00

İKİNCİ OTURUM

21 Ekim 1960 Cuma

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Rıza Tunç
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ferruh Adalı
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Abdullah Üner
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Cahit Özden
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıkların on biri de getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerini aldılar. Müdafiler hazır. Yüzlerine açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafilerin yoklaması yapılacaktır.

Sanık Celal Bayar'ın müdafileri Nail Taner (yok), Enver Safter (yok)

Sanık Adnan Menderes'in müdafileri Burhan Apaydın (burada), Talat Asal (burada)

Sanık Fatin Rüştü Zorlu'nun müdafileri Hamdi Üge (burada), Orhan Cemal Fersoy (burada) Ertuğrul Akça (burada)

Sanık Fuat Köprülü müdafileri Nüvit Yetkin (yok), Sahir Kurutluoğlu (yok), Zeki Kumrulu (yok)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafileri Abdulhak Kemal Yörük (yok) Nurullah Kunter (yok), Sadettin Kerim Gökay (burada)

Sanık Alaeddin Eriş müdafileri Hamdi Üge (burada), Ekrem Korkut (burada)

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç (burada)

Sanık Mehmet Ali Balin müdafileri Sulhi Dönmezer (yok), Atalay Peköz (burada)

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut (burada)

Sanık Hasan Uçar müdafii (yok)

Sanık Oktay Engin müdafileri Sahir Erman (yok), Hasan Özkaragil (burada)

Başkan: Sanık Mehmet Ali Balin sorguya çekildi.

Sanık Mehmet Ali Balin: Muhterem Reis bey, bomba hadisesi hakkında Yunan mahkemeleri tarafından yapılan tahkikata dair Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından bendenize sorulan suallerden birisi, oradan talimat gönderip göndermediğimdir. Şifreli telgraftan bahsediliyor. Bendeniz hangi telgrafhaneye böyle şifreli bir telgraf verildiğini bilmiyorum. Saniyen bombaların Muavin Konsolos tarafından 15 Temmuzda Selanik'e gönderildiği iddia olunmaktadır. Bundan da malumatım yoktur.

Ben, bombaların getirilmesi için hiç bir imkan göremiyorum. Bundan başka kararnamenin diğer bir yerinde benim ve muavinim Konso-

losun bombaları Türkiye'den birlikte getirdiğimiz bildiriliyor. Buna da maddeten İmkan yoktur.

Başkan: Peki, nereden çıkmış, senin ve muavininin bombaları alıp götürdüğünüz kaziyesi?

Sanık Mehmet Ali Balin: Böyle bir bombadan malumatım yok.

Kararnamenin bir başka fıkrasında ise bu bombaları bendenizle beraber Muavin Konsolosun Türkiye'den Yunanistan'a götürdüğümüz ifade edilmektedir. Halbuki her ikimizin birlikte Yunanistan'dan ayrılmamıza maddeten imkan yok. Bu önce yapılan iddia ile tezat teşkil etmektedir. Zira önce, yalnız Muavin Konsolosun götürdüğü bildirilmektedir. Sonra da her ikimizin Türkiye'den Yunanistan'a bombaları taşıdığımız bildiriliyor. Buna maddeten imkan yok. Bize bu bombaları kim verdi, hangi makam vermiş? Bendeniz bu hususatı katiyen kabul etmem. Çünkü bu güne kadar bir bombanın ne olduğunu bile görmüş değilim. Yüksek Soruşturma Kurulunun bendenize yapmış olduğu soruşturma esnasında buradan Selanik'e talimat verdiğim bildirilmektedir. Bu talimatı da şifre telgraf ile bildirdiğimi söylediler. Mezun bulunan bir konsolosun Yunanistan'daki şifre defterlerini bulmasına nasıl imkan vardır? Bunu da anlamadım. Böyle bir şifre telgrafını çekmişsem hangi telgrafhaneden çekmişim. Çünkü bütün bu iddialar Yunan mahkemesinin iddialarına uymaktadır. Bendenizin bomba hadisesi ile yakından ve uzaktan hiç bir alakam yoktur. Binaenaleyh maruzatım bundan ibarettir.

Başkan: Benimle muavinimin buradan bombayı alıp Yunanistan'a götürmemiz maddeten mümkün değildir, dediniz. Burada tertip edenlerin size vereceğine göre alıp muhafaza içinde pekala gayet suhuletle götürebilirsiniz.

Sanık Mehmet Ali Balin: Muhterem Reis beyefendi, bendenizin maruzatı başka idi, her ikimizin aynı zamanda Türkiye'de bulunmasına maddeten imkan yoktur. Konsoloshaneyi kapatıp ikimizin birden burada bulunması mümkün değildir.

Başkan: Evvelki ifadelerinize bakıldı, bir mübayenet görülmedi. Selanik mahkemesi kararı okundu.

(Selanik Mahkemesinin kararı okundu)

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Atalay Peköz: Muhterem Reis beyefendi. Okunmasını emir buyurduğunuz kararların ve müstenidat-

larının Ceza Usulü Mahkemeleri Kanunun 231, 237 ve 242. maddeleri sarahati muvacehesinde okunmasına imkan olmadığı hakkında bir maruzatım vardır. Söz hakkının tanınmasını rica ediyorum.

Başkan: Geçen oturumda burada yok mu idiniz?

Müdafi Atalay Peköz: Geçen oturumda vardım efendim.

Başkan: O halde sorgu bitmiştir. Size söz verilinceye kadar konuşamazsınız.

Müdafi Atalay Peköz: Bu kararların ve müstenidatın okunması, müdafaa haklarımıza bir taarruzdur.

(Yunan Mahkemesi kararı okundu)

Başkan: Burada durun.

Bunları okumak demek, yabancı ilamları ve bu meyanda Yunan mahkemelerinin ilamlarının Türkiye'de meriyülicra olması demek değildir. Bomba orada atıldığına göre orada yapılmış olan tahkikat safahatını elbette gözden geçireceğiz.

(Ek 39'daki Yunan mahkemesi ilamının okunmasına devam edildi)

Başkan: Buna ne diyorsunuz? Burada Oktay'ın itirafı var, bu işi Hasan yaptı deniyor.

Sanık Mehmet Ali Balin: Onların maznunlardan sorulmasını rica ederim.

Başkan: Onlardan da soracağım.

Sanık Mehmet Ali Balin: Bu hususta başka bir malumatım yok.

Başkan: Oktay Engin, Hasan oğlu Mehmet kimdir? Yoksa Mehmet oğlu Hasan mıdır?

Sanık Oktay Engin: Hasan cevap versin.

Sanık Hasan Uçar: Onların canı nasıl isterse öyle yazıyorlar. Yunanlılar bazı yerde Hasan oğlu Mehmet, bazı yerde de Mehmet oğlu Hasan diye yazıyorlar.

Başkan: Peki oturun.

Oktay Engin'in ve Hasan Uçar'm imzalı mektupları varmış, kendileri de kabul etmişler, bundan malumatınız var mı?

Sanık Mehmet Ali Balin: Öyle bir mektup bendenize gönderilmiş değil, almış da değilim.

Başkan: Sana değil, bir birlerine gönderiyorlar.

Sanık Mehmet Ali Balin: Böyle bir şeyden malumatım yok.

Başkan: Dimitri'yi tanıyor musunuz?

Sanık Mehmet Ali Balin: Hayır efendim.

(Ek 39'daki Yunan mahkemesinin ilamının okunmasına devam edildi)

Başkan: Okunan ifadede Hasan oğlu Mehmet hakikatte Mehmet oğlu Hasan değil mi?

Sanık Mehmet Ali Balin: Esas adı Mehmet değil, Hasan'dır.

(Ek 39'daki Yunan mahkemesinin ilamının okunmasına devam edildi)

Başkan: Mehmet Ali Tekinalp buraya gelin, gerçi sizin sorgunuza başlamadık amma buradaki ifadeleriniz dolayısiyle size bir sual soracağım. Okunan ifadede bombayı sizin verdiğiniz söyleniyor, ne diyorsunuz?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Efendim, böyle bir şey kat'iyen varit değildir. Ne getirdim, ne kendisine verdim, ne talimat verdim, ne patlattırdım.

Başkan: Niye size böyle bir şey söylensin. Size böyle bir isnadda bulunabilmek için sebep var mı?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Hiç bir sebep göremiyorum beyefendi. Şimdi müsaade buyurulursa arz edeyim.

Başkan: Uzun değil, noktalar halinde. Şimdi okunan ifadede Sanık Oktay Engin'e bu bombayı patlatılmak üzere sanık Mehmet Ali Tekinalp verdi deniliyor, ne diyorsunuz?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Hayır efendim, ben kimseye hiç bir şey vermiş değilim. O noktayı müsaade ederseniz şimdiden arz edeyim.

Başkan: Peki, yerinize oturun.

(Selanik Mahkemesinin kararının okunmasına devam edildi)

Başkan: Ek 40'ı okuyun.

(Ek 40 okundu)

Başkan: İşte sizin bombaları nasıl getirdim, bu bombaları nereden çıkmıştır, efendim, dediğiniz hususlar, bunların ifşaatından itiraflarından çıkmış.

Sanık Mehmet Ali Balin: Bendenizin Reis beyefendi, bombaların getirilmesinden veya götürülmesinden hiç bir malumatım yoktur.

Başkan: Malumatım yok demek kolay. Gerekçede geniş malumat veriliyor.

Sanık Mehmet Ali Balin: Her halde Yunan makamatı bu bombanın Türkler tarafından atılmış olduğunu göstermek için böyle iddialarda bulunmuş olabilir, çünkü Yunanlılar bütün bu gibi ahvali daima Türklere atfederler.

Başkan: Peki, okumaya devam edin.

(Yunan Bidayet Mahkemesi kararının gerekçesinin okunmasına devam edildi)

"... bombanın hariçten getirilip içeriye sokulmasına maddeten imkan yoktur."

Başkan: Dışardan birisinin tedarik edip atması icap ediyor. Buna ne dersiniz?

Sanık: Muhterem Reis beyefendi hazretleri, Konsoloshanenin parmaklıklarını dışardan gelebilecek herhangi bir şahıs atlayarak geçebilir. Ata'nın evinin yanında bulunan parmaklıklardan herhangi bir şahıs atlayarak Konsoloshanenin bahçesine geçmesi imkanı vardır.

Başkan: Mahallinde tetkikat yapılmış, jandarmalar buradan geçmenin mümkün olamayacağını, 1.80 cm. İrtifadan atlamanın imkansız olduğunu tespit etmişlerdir.

(Okumaya devam edildi)

Başkan: Böyle atladıktan sonra hiç kimsenin görülmeden uzaklaşmasına, kaybolmasına imkan yokmuş, buna ne diyorsunuz? Hariçten birisinin yani faili hariçten olursa girmesi ve uzaklaşması imkansızmış.

Sanık Mehmet Ali Balin: Her halde habersiz girmiş ve bomba patladıktan sonra kaçmış olabilir.

Başkan: Görünmeden kaçması imkansızmış. İlamı okumağa devam edin.

(İlam, caddeden atlamasına imkan olmadığı hususunu belirten kısma kadar okundu)

Başkan: Diğer taraftan caddeden de atlanmasına imkan yokmuş.

Sanık Mehmet Ali Balin: Evet, caddeden girilemez, atlanamaz.

Başkan: Atlanamaz... Peki okumağa devam edin.

(İlamın okunmasına devam edildi)

Başkan: Sanık Hasan da gönderilen mektupların kendisine ait olduğunu kabul etmiş.

Sanık Mehmet Ali Balin: Bendenize hiç bir mektup gönderilmiş değil.

Başkan: Size değil, siz anlamıyorsunuz. Biraz anlayışınız kıt, öyle olduğu anlaşılıyor, dikkatinizi teksif edin.

Başkan: Ek 41'deki ilam okundu.

(Ek 41'deki ilam okundu)

Başkan: Siz kararnameye göre buradan atılma tarihini bildimişsiniz.

Sanık Mehmet Ali Balin: Böyle bir şey yapmadım efendim.

Başkan: Yapmadınız amma, atılma tarihini denk getirildiği de hadiselerden anlaşılıyor. Taksim meydanında gençler tarafından aleyhteki Yunan gazeteleri yakıldıktan, 4 Eylülde yakılıyor, bir gün sonra 5 Eylülü 6'ya bağlayan gece bomba patlıyor. 6 Eylülü 7'ye bağlıyan gece İstanbul'daki müessif ve feci hadiseler oluyor.

Sanık Mehmet Ali Balin: Beyefendi, bendenizin bomba ile hiç bir alakam bulunmadığı gibi böyle menfur bir fiile hatta cinayete de iştirak etmiş değilim.

Başkan: Okuyunuz efendim.

(Ek 41 okundu)

Başkan: Siz Türk tebaası olduğunuz için hukuken hakkınızda takibat yapılamaz. Oktay Engin ve sanık Hasan Uçar hakkında yazılanlar gösteriyor ki kendilerinin itirafları var ve bilirkişi tatbikatı bombanın hariçten değil, dahilden atılması lazım geleceğini tebarüz ettirmiş. Tekrar bu hususta ne diyorsunuz?

Sanık Mehmet Ali Balin: Efendim, Sefaret, Yunan Bidayet Mahkemesinin verdiği kararı kabul etmediği için kararın istinaf edilmesine karar verdik ve dosya İstinaf Mahkemesine intikal etti.

Başkan: Neticesi ne oldu? Onlarda tasdik etmişler.

Sanık Mehmet Ali Balin: İstinaf Mahkemesinde muhakemenin cereyanı sırasında bendeniz Selanik'te değildim. Sonradan öğrendiğime göre Hasan Uçar iki seneye mahkum edilmiş.

Başkan: Bu halde, mahkumiyet kararları ortadan kalkmamış.

Sanık Mehmet Ali Balin: İstinaf Mahkemesi o şekilde karar vermiş olabilir.

Başkan: Peki efendim.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp sorguya çekildi.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Efendim Selanik'te patlatılan bombanın Türkiye'den Yunanistan'a götürdüğüm ve bir müddet sakladıktan sonra hademe Hasan'a patlattırdığım bendenize isnad olunuyor.

Berveçhi peşin şunu arz edeyim ki, ben böyle bir suçu asla ve kata hiç bir yerde işlemedim. O halde hakkımda isnad olunan suçu huzurunuzda izah edeyim, açıklayayım.

Bendeniz her sene, senelik iznimde memlekete veya yakın bir Avrupa memleketine giderdim. 1955 senesinde senelik iznimi aldım, Haziran ortalarında zannediyorum. Türkiye'ye ailemi ziyarete geldim. 15 Temmuz günü malumları olduğu veçhile Türkiye'den Yunanistan'a uçakla avdet ettim. Bir kaç gün sonra Başkonsolos Mehmet Ali Balin izinli olarak gitti. Vekil olarak vazifeyi üzerime aldım. Patlama hadisesinin olduğu 5 Eylül gecesi takriben saat 1 raddelerinde eğer saatin kıymeti varsa çektiğim şifrede yazılıdır, tetkik edilebilir, telefon çaldı, karım telefona baktı ve bana dedi ki, kavas Hasan seni telefona çağırıyor. Telefona gittim, ne var Hasan dedim. Hatırımda kaldığına göre aynen şöyle söyledi: "Beyefendi bomba mı patladı nedir, bütün camlar kırıldı. Burada asker ve jandarma dolu, gelin bakın. Ben de peki dedim. Hemen mahalli tercümana telefon ederek, gelmek mecburiyeti vardır, Konsoloshaneye gelmesini söyledim. Konsoloshaneye gittim. Gece idi. Hakikaten Hasan'ın dediği vaziyeti aynı ile müşahede ettim. Camlar kırılmıştı. Sabahleyin daha iyi gördüm. Hatta bombanın patladığı yerde yarım karpuz büyüklüğünde bir çukurluk olmuştu. Ondan sonra bombanın patladığı yerdeki ağacın bütün yaprakları dökülmüştü. Hakikaten jandarma ve nizamiye askerleri vardı ve 60'a yakın asker vardı. Bunlar kendi aralarında fısıltı halinde konuşuyorlardı, aralarından birisi yüksek sesle konuşmak istese hemen iskat ediyorlardı. Bu sırada mahalli katip de geldi. Kendisi ile vaziyeti soruşturdum. Bana kimse cevap vermiyordu. O an için oranın şefi idim. Tabii vaziyete agah olmak benim vazifem idi. Soruşturmalarıma kimse cevap vermiyordu. Sonradan anladım ki, bana Hasan'ın telefon etmesi anı ile infi-

lakın olduğu an arasında 20 - 25 dakikalık bir zaman geçmiş. Hasan'a ne için böyle yaptın dedim. Efendim müsaade etmediler, dedi.

Filhakika telefonumuz çok meşguldü. Konsoloshanenin içine, hakları olmadığı halde girmişlerdi. Telefonumuzla mütemadiyen Atina'yı ve ilgilileri arıyorlardı. Kendilerince ilgili gördükleri makamları arıyorlardı. O esnada Nöbetçi Müddeiumumi, sonra Vilayet Jandarma Kumandanı geldi. Kendi aralarında bir müddet konuştular. O sıralarda jandarmanın karanlıkta tuttuğu el fenerinin ışığında yerde, mevzuubahis edilen ikinci bombayı bulduk, ben almak istedim. Tahkikat yapmak aklımdan geçti. Fakat malumu devletleri bir ecnebi, toprağında idik. İşe müdahale etmek cesaretini gösteremedim. Bombayı alıp onlarla münakaşa etmek istemedim. Bombayı alıp gittiler. Nöbetçi Müddeiumumi de gitmişti. Hava soğumağa başlamıştı, ben de içeriye çekildim.

Yüksek Soruşturma Kurulunun iddianamesinde mevzuubahis olan şifreyi vazife olarak yazmak üzere tespite başladım. Saat 9'a geliyordu, telefonla Selanik Mutasarrıfının beni ziyaret etmek istediğini bildirdiler. Orada bir Sancak teşkilatı var. Filhakika aradan geçen az bir müddet sonra Mutasarrıf geldi, kendisini kabul ettim.

Başkan: Kısa kesin.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Müessif hadiseden dolayı teessürlerini bildirerek, iki devlet arasında bu hadise olmamalı idi, dedi ve sözüne şunu ilave etti: "Bu işi Yunanlı bir el yapmamıştır." Tekrar bir iki laftan sonra gene bu işi "Yunanlı bir el yapmamıştır." dedi. Sonra Atina'dan telefon edildi. Saat 10'a doğru daha sonra o zamanki Ateşemiliter Albay Şefik bey erken kalktığı için saat 6'da Selanik Radyosunun verdiği haberi dinlemiş. Selanik radyosu bunu ilan etmiş. Sonra bana Vilayetten telefon ettiler. Can kaybı var mı diye sordular. Hayır, hayır dedim. Sadece camlar kırıldı, diye cevap verdim. Ondan sonra Vilayete gittim iadei ziyarette bulundum.

Başkan: İadei ziyareti bırakın, uzatıyorsunuz. Sorguda olduğunuzu unutmayın.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Vilayete gittim, rapor istedim. Hükümete bildireceğimi söyledim. Vait ettiler, fakat sonra tahkikat raporunu vermediler. Ertesi günü Selanik ve bütün Yunan gazeteleri vaziyeti peyderpey bildirmeye ve neşriyat yapmaya ve tahribat hakkında

fotoğraflar neşretmeye başladılar. O esnada bir de haber çıktı; denildi ki, yapılan tahkikata göre bu patlama hadisesi Konsoloshane içinden yapılmıştır. Yapan da büyüklerden himaye görmektedir. Bu haber bir gazetede çıktı.

Başkan: Acele ediyorsunuz efendim, Yunan gazeteleri mi yazdı?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Selanik gazetelerinden biri yazdı. Öğleye doğru telefon çaldı, katip aldı konuştu. Çok uzaktan, derinden bir ses demiş ki, evvelsi gece konsoloshanede patlayan bomba iki İngiliz turisti tarafından atıldı. Telefon eden hüviyetini bildirmemiş, bunu sefarethaneye bildirdim. 6 Eylül günü Hasan'ı karakoldan şahit sıfatıyla isticvap için çağırdılar. Orada hadiseyi anlattırmışlar. Kendisine demişler ki, bunu İngilizler yaptı değil mi? O da "Hayır böyle bir şey diyemem ve böyle bir zabtı imzalayamam." demiş, ikincisi, gazeteler neşriyata, başladı. Bundan sonra hadiseler normal olarak seyretti. Ayın 12'sinde Başkonsolosumuz Mehmet Ali bey acele olarak Selanik'e döndü. 13 Eylül günü ani olarak bir binbaşının riyasetinde tercümanlarla beraber bir heyet geldi ve benim şahit sıfatıyla ifademi aldılar. Bana sordular: "Kimden şüpheleniyorsun?" diye. Ben de kimseden şüphelenmiyorum, dedim. Sonradan öğrendim ki Hasan Uçar ayın 17'sinde sokağa çıkmış, kendisini kaybetmiştik. Hatırımda öyle kalmış. Sonra Hasan Uçar yakalandı, tevkif edildi. Bunu ertesi günü gazetelerden haber aldım. Bir kaç gün sonra Kasım ayı başlarında tekrar bendenizi şahit olarak Müddeiumumiliğe çağırdılar. Benden şahitlik hududunu aşan bazı sualler sordular. Mesela benim ne zaman İstanbul'a gittiğimi, ne zaman döndüğümü, ne kadar valiz getirdiğimi, hangi vasıta ile döndüğümü sordular. Bütün bunlara otomatikman cevap verdim. Hattı zatında bütün bu sualler maznunlara sorulacak sualler olduğunu söyledim. Bu cevapları verdikten sonra onlar gittiler. Nihayet bir gün zannederim Kasım ayının 10'una doğru iş uzadı. Tutulan iki küçük avukatın kifayetsizliğinin görülmesi üzerine Atina Büyükelçiliğinin hukuk müşaviri Vurvolis bu işe memur edildi. Kendisi akşamları Atina'ya dönüyor, gitmeden evvel bana gelip malumat veriyordu. Bir gün geldi Başkonsolos Mehmet Ali Balin makam odasına beni çağırdı, size bir şey söyleyeceğim dedi.

Başkan: Vurvolis kim?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Atina'dan gelen Hukuk Müşaviri, üzülmeyin demiş, ben Kartalis diye bir genç gördüm. Bu eski bir mah-

kummuş, dışarıya çıkabiliyormuş ve bazı vazifelerle tavzif ediliyormuş.

Başkan: Anlaşılmıyor biraz ağır konuşun.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Kartalis eski bir mahkummuş sokağa çıkma müsaadesi alan bir mahkum ve bu arada bazı vazifeler de görüyormuş. Bir gün Avukat Vurvolis Hasan'a demiş ki, ...

Başkan: Efendim avukatı geçin.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Efendim Hasan bir an evvel çıkabilmek için itiraf ederek demiş ki, bu işi ben yaptım ve bana Mehmet Ali bey verdi, Başkonsolos bey de emir verdi, o gün patlattım. Benim hakkımdaki isnad bu suretle husule gelmişti. Efendim ben bombayı götüremem. Bunun için bazı imkansızlıklar vardı. Bunu da müsaadenizle ikı küçük nokta halinde izah edeyim.

Başkan: Uzun konuşuyorsunuz, kısa olarak arz edin.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Efendim, ben bu hususta ne hükümetten, ne de bağlı bulunduğum Hariciye Vekaletinden veya başka bir yerden bir emir veya teklif almış değilim. Eğer beni hükümet tavzif etseydi beni resmen kurye olarak tavzif eder, elime kurye çantası verir ve ağzını kırmızı mühürle mühürlerdi. Sonra gerçi biz memleket dışında diplomatik masuniyeti haiziz amma memleketimizde gümrükte her zaman bavullarımız açılır ve muayene edilir. Bu bakımdan şahsi bir teşebbüs yapmama imkan yoktur. Çünkü arz ettiğim gibi kendi memleketimizde gümrükler bizi muayene etmek hakkını haizdir.

İkincisi, iddianamenin tetkikinden anlıyorum ki, iki devlet arasındaki hadisatın kızışması İstanbul hadiselerinin patlak vermesi sebep teşkil etmiş. 24 Ağustos tarihinde Türkiye İngiltere'ye bir nota vermişti. Sonra ortada bir Kıbrıs meselesi vardı...

Başkan: Bombanın sesini işittiniz mi?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: İşitmedim.

Başkan: Hasan Uçar bombanın patladığını size ne zaman haber verdi?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: 20-25 dakika sonra haber verdi.

Başkan: Hemen sonra Müddeiumumi yardımcısı geldi mi?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Hemen gelmedi.

Başkan: Heyet geldi, tahkikata başlandı. Hasan Uçar'ın yatağının bozulmamış olduğunu sen de gördün mü?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Görmedim.

Başkan: Şimdi soruşturma yapmak üzere Müddeiumumi ve Sorgu Hakimi geldiğine göre Konsoloshanede onlara refakat edecek kimdi? Siz mi idiniz?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Anlıyamadım.

Başkan: Soruşturma başladı, onlara refakat etmek lazım, kim refakat etti, onlar sizi görmüş.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Onları gördüğümü hatırlayamıyorum.

Başkan: Onlar gelince Hasan Uçar nerede idi?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Bahçede dolaşıyormuş.

Başkan: Bir ağacın arkasına saklanmış.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Bilmiyorum.

Başkan: Hasan'ın yatağına baktıklarında, sen orada mı idin?

Sanık Mehmet Ali Tekinalp: Hattı zatında Konsoloshaneye girmemeleri lazımda. Müsaade almaları lazımdır.

Başkan: Sanık Hasan Uçar sorguya çekildi.

Sanık Hasan Uçar: Sayın Başkan beyefendi. Ben Selanik'te olan hadisede orada hakikati anlattığım gibi burada da size aynen anlatacağım.

Efendim, ben Gümülcine Türklerinden namuslu bir ailenin çocuğuyum. 1954 senesinde Oktay Engin vasıtasıyla Selanik Başkonsolosluğuna kavas olarak girdim. 5 Eylül 1955 gecesi Selanik'teki Konsolosluğumuzun bahçesinde bomba patladı. Bütün Konsolosluk, bomba patlayınca sarsıldı. Hemen uyandım, çok korktuğum bir gürültü oldu. Pantolonumu ve gömleğimi alır almaz dışarı çıktım. Duvarlarda yarım metre duvar yarım metre de parmaklık var. Sokakta bir jandarma zabiti gördüm. Jandarma zabitinin arkasında bir de jandarma vardı. Beni göstererek, bunu da yakalayın dedi. Ben de Konsoloshanenin kavasıyım, dedim. Ondan sonra gelin Konsoloshaneye bomba atıldı dedim. Beraber Atatürk'ün doğduğu evin parmaklıklarından atladık. Parmaklıklardan sekiz on yaşında bir çocuk dahi atlayabilir. Ondan sonra sağa, sola baktı, bir kimse saklı olmasın diye, bana telefon var mı dedi.

Evet buyrun dedim. Beraber gittik telefona, odada başladı telefon etmeye. Telefonla konuşması yirmi dakika kadar sürdü. Saate bakmadım. Büyük makamlara vaziyeti bildiriyordu. Ondan sonra telefonu bıraktı, telefonu bırakır bırakmaz ben aldım ve İkinci Konsolos beyin evine telefon ettim. Hadiseyi bildirdim. Konsoloshaneye bomba atılmış, camlar filan kırılmış dedim. Hemen geliyorum dedi ve geldi. O gece tabii ben telefon odasının yanında bulunuyordum, gelen giden oluyordu. Konsolos bey ve katip gelmişti. Onlar bahçeye çıktılar. Konsolos bey Hasan dedi, gel bir dolaşalım etrafta neler ziyan olmuş görelim, ne kadar cam kırılmış diye baktık. Ondan sonra içeriye girdiğimiz zaman Konsolos bey Hasan yatma dedi. Bir şifre yazdı, bende telgrafhaneye götürdüm. Ondan sonra döndüm yattım. Sabahleyin benim yatağımın içinde cam değil bir kıymık parçası bile yoktu, yatağımın devşirilmiş olması meselesinde ise hiç kimse yatağımı kontrol etmedi, o kendilerinin uydurmasıdır.

Başkan: Oraya soruşturma için geldiklerine göre yatağa filan bakmaları icap ederdi.

Sanık Hasan Uçar: Hiç bir yere bakmadılar. Yaz olduğu için açık yatıyordum, yanı başımda yorganım vardı. Ondan sonra sabahleyin benim ifademi aldılar. Bende gördüklerimi anlattım. 6-7 Eylül hadiseleri olduktan sonra bütün Yunan gazeteleri hadiseyi yaşıyorlardı. Sonra şahitlerin hepsini saldılar. Benim bir ağacın altında yakalandığımı söylüyorlardı. Beni ağacın altında yakalamış olsalardı hiç bırakırlar mı idi. Beni ayın 17'sinde tevkif ediyorlar, hapishaneye atıyorlar. Bana evvela hapishanede iyilikle muamele ettiler. Hasan, "Sen Türk değilsin, bizdensin. Sana ev vereceğiz. Kabul et bu suçu." dediler. Ben de bunu yapmam, Allah'tan korkarım, dedim. Çok uğraştılar. Ben hiç kabul etmedim. Ondan sonra tabii gördüler ki kabul etmiyorum, başladılar zorlamaya. Bodruma atıp, "Hasan, bunu söylemezsen öldürüleceksin." Fakat ben buna rağmen hiç bir şey söylemedim.

Beni 14 suçtan mahkum Kartalis isminde bir mahkumun yanına koydular. Bu mahkum vasıtasıyla laf alıp götürmek istiyorlardı. Ben gene bu işkenceye rağmen bir tek laf söylemedim.

Orada beni Savcı tarafından sorguya çekilirken "Hasan, ne olur söyle, canını kurtar." dediler. Fakat benim vicdanım bunu kabul etmiyordu. Ondan sonra baktılar ki olmuyor, beni bir odaya koydular. Hazır yazılmış, sözde itirafta bulunuyormuşum.

Başkan: Kim aldı bu ifadeyi?

Sanık Hasan Uçar: Sorgu hakimi ve savcı.

Başkan: Sorgu hakimleri dünyanın hiç bir yerinde tazyik yapmazlar.

Sanık Hasan Uçar: Bana yaptılar. İster inanın, ister inanmayın. Allah biliyor.

Başkan: Peki, Oktay Engin'in kabul ettiği mektuplara ne diyorsun?

Sanık Hasan Uçar: Bana yaptıklarını ona da yapmışlardır. Bana yaptıklarını İstinaf Mahkemesinde anlatım. Bana neler yaptılar. Tabanca ile ve zorla imzalattırdıklarını söyledim. İki sene hapis cezası verdiler.

Başkan: Bombanın gerek patlamış, gerek patlamamış, hariçten atılması mümkün mü?

Sanık Hasan Uçar: Ben bombaları görmedim. Nasıl olduğunu, bilmiyorum. Bunlar uydurma şeyler. Yunanlılar bunu Türk hükümeti tertiplemiştir; Başkonsolos tertiplemiş ve bana İkinci Konsolos emir vermiş.

Başkan: İfadelerinize göre bomba hariçten mi atılmış?

Sanık Hasan Uçar: Bomba Konsoloshanenin içinden atılmadı.

Başkan: Hariçten atılması mümkün müdür?

Sanık Hasan Uçar: Mümkündür beyefendi. Çünkü çok yakın mesafe vardı. Müsaade buyurursanız iki noktayı daha belirtmek istiyorum: Ben Yunanistan'da bana yaptıkları zulüm dolayısıyla artık yaşamak istemiyordum. Buraya gelmek için bütün göçmenlere iki günde veya bir haftada göçmen pasaportu verdikleri halde bana altı ayda pasaport verdiler, çünkü buraya gelip de bana yapılan zulümleri açıklamamı istemiyorlardı. Altı ay sonra bir pasaport aldım, geldim. Gümülcine'de oturan eniştem bana yazdığı mektupta Hasan diyor, sana yapılan şeyleri sakın gazetelere bahsetme, çünkü biz mahvoluruz, diyor. Hiç merak etmeyin diyorum.

Ben Türk'üm Reis bey, Atatürk'ün evine bomba atmak değil, bir kedinin kuyruğuna dahi basmış insan değilim.

Başkan: Kafidir.

Başkan: Sanık Oktay Engin sorguya çekildi.

Sanık Oktay Engin: Muhterem Reis bey efendi, evvela bütün iddialar Selanik'teki Yunan iddialarının bir tekrarı olduğunu, aleyhimizde Yüksek Soruşturma Kurulunca tanzim edilen son tahkikat raporunun doğrudan doğruya bunlara dayandığı cihetle Selanik'teki mahkeme safahatını sizlere arz edeceğim.

Başkan: Mahkeme safhalarından evvel, evvela hadiseyi anlat. Maddi hadiseyi anlat.

Sanık Oktay Engin: Ben Selanik Üniversitesinde bulunuyordum. Bir yaz tatilinde Gümülcine'de olan ebeveynimin yanında idim. Türkiye ilk defa olarak Selanik Enternasyonel Fuarına iştirake karar vermişti. Ben Yunan mahkemesinin iddia ettiği gibi bu Fuarda Müdür olarak değil, tercüman olarak tavzif edilmiştim. Yani bombanın infilakı gecesi oradaki vazifem dolayısıyla Selanik'te bulunuyordum. Bomba infilakı olduktan sonra 6 Eylül günü Selanik gazeteleri Jandarma Kumandanı riyasetindeki ehlivukuf heyetinin mahallinde tahkikata başladığına ait...

Başkan: Bilirkişi heyetinde Savcı, Sorgu hakimi var mıydı?

Sanık Oktay Engin: Bilmiyorum. Mahallinde ehlivukuf tarafından tetkikat yapıldığını gazetelerden okudum. Bu heyetin 6-7 Eylül günü tahkikatını bitirdiğini yine gazetelerden öğrendim. Aradan on iki gün geçtikten sonra 17 Eylül tarihinde Konsoloshane hademesi Hasan'm tevkif edildiğini okudum, Hasan'ın Konsoloshanede vazife almasına ben delalet etmiştim. Hademeye ihtiyaçları vardı.

Başkan: Tavassut ettiniz, bu kısmı geçiniz.

Sanık Oktay Engin: 21 Eylül günü Gümülcine'de babamın evinden çarşıya giderken beni yakaladılar. Selanik'e götürüldüm. İlk sorgum sırasında bomba infilakını benim yaptığımı iddia ettiler. Buna sebep olarak da Türk hükümetinin bursiyer talebesi olduğumu, aşırı milliyetçi olduğumu, bunları 6-7 Eylül hadiselerinin cereyanına zemin hazırlamak için yaptığımı ve böyle bir harekete tevessül ettiğimi ifade ediyorlardı. Bunları kolaylıkla reddederek infilak anında gece nerede olduğumu isbat ettim. Böyle bir hareketin faili olduğum hakkındaki iddiaları çürüttüm. Bunun üzerine Konsolosluk kavası Hasan'ın bunu atmış olması lazım. Hasan bunu atabilir, sen bu hususta ne dersin dediler. Ben ne Hasan atabilir, ne başka bir Batı Trakya Türkü böyle bir suikasta methaldar olabilir dedim. Bunun üzerine ne için bu kadar

kat'iyetle konuşuyorsun, ne için bu kadar kat'i lisan kullanıyorsun? Ben bilmiyorum ki belki Hasan atabilir, bundan haberim yoktur. Bunun üzerinde bilhassa çok durdular. Sonra benim ağzımdan muğlak bir ifade kopartmak suretiyle velinimeti Oktay Engin dahi Hasan'ın böyle bir suçu yapabileceğini ifade etti diye Hasan'ı suçlandırmak istediler. Nihayet devam eden sorgularda ilk günlerde teşekkül eden bu ehlivukuf heyetinin raporuna istinad ederek bazı şeyler soruldu. Bu rapor bombaların dışarıdan atılamayacağını söylüyor. Çünkü infilakın olduğu yer taştır, sert bir yerdir ve bomba buraya dışarıdan atıldığı takdirde infilak hasıl olmaz.

Efendim arz edeyim ki, Selanik Başkonsolosu ve bilhassa aziz Atatürk'ün doğduğu evin duvarı o kadar basit ve atlanması o kadar kolaydır ki, normal bir insan elini sürmeden iki adımda oradan geçebilir. Ancak bu tahta parmaklık boyunda bir duvar vardır ve üzerinde yine bu boyda demir bir parmaklık vardır. Demir parmaklığın üzerinde sivri değil düz bir demir vardır buraya basmak ve atlamak mümkündür.

Başkan: İkisinin irtifaı cem'an ne kadardır?

Sanık Oktay Engin: Mikrofon boyunda olabilir. Ölçtüğüm bir şey değil tabii...

İkinci mesele Hasan Uçar 17 Eylülde tevkif edilmiştir. Ehlivukuf heyeti aym altısında toplanmış ve herhalde bir karara varmıştır. Mademki Yunan ehlivukuf heyeti ve Adaleti ayın altısında dışarıdan bombanın atılamayacağını tespit etmiş, bu hususta bir karar vermiş, niçin suçlu olan Hasan Uçar'ı ayın 17'sinde tevkif etmiştir? Bombanın mutlaka dahilden atıldığı iddia ediliyor. Madem bomba Hasan Uçar tarafından atılmış, niçin kendisi on gün sonra tevkif edilmiştir?

Sonra, Hasan'ın o gece bir ağacın altında yakalandığı iddia ediliyor. Şunu da arz edeyim ki, tevkif edildikten sonra hakkımızda birçok Rum şahitleri celbedilmişti. Bunların arasında beni tanıyanlar da vardı. Beni tanıyanlar hiç bir suretle bu hadise ile alakadar olduğuma dair bir beyanda bulunmamışlardır. Bu beyanların hiç biri dosyada yer almamıştır. Kendileri mutlaka benim aleyhimde ifade vermeleri hususunda Müddeiumumi ve sorgu hakimi tarafından zorlanmışlardır. Bunun Türk Adalet anlayışına ne kadar tezat teşkil ettiğini biliyorum. Maalesef bunu söylemek mecburiyetindeyim. Hadiseler bu şekilde cereyan etmiştir.

Sorgu Hakimi ve Müddeiumumi bana alenen, "Ben İstanbulluyum, benim İstanbul'da birçok akrabamın evleri tarumar edildi." dedi. Savcı da Anadolu muhacir Rumlarındanmış. Bu iş için seçilmiş iki adam 6-7 Eylül hadiselerinin intikamını almak için bu iki adama imkan hazırlanmış. Bu adamlar tarafsız değillerdi. Tevkif edildikten sonra tecrit edildim. Tek bir hücreye konuldum. İlk zamanlarda mütemadiyen Haşan hakkında muğlak ifadeleri bana bildirdiler. Bilhassa Konsoloshanenin Yunan düşmanı olduğunu, Türk-Yunan dostluğunu arzu etmediğini, bana ifadeleriyle kabul ettirmeye çalıştılar. Ben hepsini külliyen reddettim. Çünkü yapamazdım, hakikat değildi.

Bütün bu söylenenleri kabul etmeyince tehdide başladılar. Zorlamalarını ve tekliflerini kabul etmeyince hayat ve mematımızın onların elinde olduğunu ve Yunan tebaası olduğumuz için Yunan Adaletine hizmet etmemiz lazım geldiğini söylediler, bunları da reddettim.

Selanik'te gece saat 2'de sorguya gelen hakime avazım çıktığı kadar bağırdım. Bütün mahkumlar uyandı. Bu iddiaları kabul etmeme imkan yoktur. Bu tezde muvaffak olamayınca Kartalis diye bir Rum'u, esasen tecrit edildiğim için yemeğimi o getiriyordu yanıma verdiler. Bana, eğer mektup yazarsan mektuplarını götürürüm, ben buranın itimatlı adamıyım, yani Yunan hapishanesinin itimada değer adamı olduğunu söyledi. Ben de babama içinde bulunduğum ahvali bildirmek için bir iki mektup ilk günlerde tecrit edilmiş vaziyette iken gönderdim. Bu mektupların kaffesi Yunan Adaletinin ve o zaman hakkımızda yapılan takibatın ne kadar mürettep bir şekilde ortaya atıldığının hakiki ifadesidir. Bu mektuplarda benim itirafıma dair bir iki satır değil, bir iki kelime dahi bir şey yoktur. Öte beri almak için benden ara sıra liste istiyorlardı. Elma, meyve, şu, bu için. Ben de liste yapıp veriyordum. Bu listenin altına imza atılması da usuldendi. Bana kurşun, kalemi ile listeye imza atmam söylenmişti. Sonra üzerindeki ihtiyaçlar silinmiş, çok berbat bir Türkçe ile benim yazıma asla benzemeyen bir yazı ile olmayacak şeyler yazılmıştı. Tasavvur buyurunuz bizdeki "K" Fransızcada olduğu gibi "C" harfi ile yazılmıştı. Bu kadar gülünç şekilde yazım taklit edilmişti. Fakat bunların Yunan yazı mütehassısları tarafından tetkik edilmesini istedim. Yazı mütehassısları hepsini kabul ettiler, bir kaçını kabul etmediler. Bu da bir taktik eseri olduğunu gösteriyor. Aynı zamanda o sıralarda Selanik'teki hadiseler hakkında röportaj yapmağa gelen *Vatan* gazetesi muhabiri Burhan Arpat babamla

görüşüyor. Babam 7 defa müracaat ettikten sonra, takriben 4 ay sonra benimle beş dakika görüşmesine müsaade alabiliyor. Babam geldi, teati edilen her kelime Türkçe bilen memurlar tarafından zapta alındı. Ben dedim ki, bu memlekette Adaletin A'sı dahi yok. Bunların bize yaptıklarını dağdan inmiş komiteciler dahi yapmaz. Bunları söylerken bomba hadisesinde metbhaldar olduğumu ifade etseydim, Yunan kanunları gereğince azami 5 seneye kadar cezalandırılmam icap ederdi.

Yukarıdaki sözüm doğrudan doğruya adalete hakarettir. Bunun cezası altı sene hapisten başlar. Bunu bilerek söyledim. Benim bu sözlerim *Vatan* gazetesinde çıkmıştır, o gazetenin kolleksiyonunda mevcuttur. Halbuki Yunan Adliyesi benim bu sözüm hakkında hiç bir takibatta bulunmadı. Çünkü, işi aleniyete dökmekten korkuyorlardı. Yunan Bidayet Mahkemesinin iddianamesi hazırlandı, bize verildi. Bu iddianameye göre Hasan suçu itiraf etmiş. Başkonsolos kendisini bomba atmaya ikna edemeyince bu hususta benim tavassutum olmalıymış, ben de müfrit Yunan düşmanı olduğum için Hasan'ı ikna etmişim. Bu iddianameye kanuni müddeti zarfında, beş gün zarfında itiraz etme hakkı sanıklara bahşolunmuştur. Ben bu müddet zarfında iddianameye itiraz ettim. İddianamenin İstinaf Mahkemesinde tetkikini istedim. Çok gariptir ki, ve sonradan öğrendiğime göre Hasan üzerinde ağır baskı yapılıyormuş, bir defa itiraz hakkı maznunun en tabii hakkıdır. Suç olsa da, olmasa da itiraz, delilleri müdafaa etmek imkanından ibarettir.

Ayrıca Hasan'a vaat edilmiş, bizim sana söylediklerimizi söyle sana ev ve para vereceğiz demişler. Hasan'ın vaki itirazı üzerine İstinaf Mahkemesi bu itirazı kabul etmiştir. İstinaf Mahkemesi işi tahkik etmiş, delil kifayetsizliğinden red etmiştir.

Başkan: Bu safhaları geç. Sonunda siz mahkum oldunuz.

Sanık Oktay Engin: 9 aylık mevkufiyetten sonra, Yunan mahkemelerince serbest bırakıldım. 3 ay orada kaldım. Bu müddet zarfında Yunan mahkemeleri hakkımda en ufak bir delil dahi bulsalar bunu efkarı umumiyeye ilan etmez miydi? Ben hapishaneden çıktıktan sonra bilhassa emniyetin takipleri ve baskıları o kadar artmıştı ki, Batı Trakya'da bana selam vermek dahi suç teşkil ediyordu. Bu baskı altında Batı Trakya'da kalarak tahsilime hatta oranın havasını dahi teneffüs etmeme imkan olmadığı için anavatana iltica ettim. Çünkü, bu hadise den itibaren aleyhimize yapılan...

Başkan: Bunu da geçin. Türkiye'ye geldiniz.

Sanık Oktay Engin: Türkiye'ye geldim. Geldikten sonra, hiç bir geçim vasıtasına sahip değildim. İddianamede tadat edilen yardım ve vasıtaları anlatacağım.

Başkan: Bunlar verilmedi mi, kararnamede bildirilen vazifeleri almadın mı?

Sanık Oktay Engin: Kararnamede öyle bir dil kullanılmaktadır ki, ben sanki beş yaşında bir bebek imişim gibi elimi kolumu bağlayıp beslenmişim gibi bir Oktay Engin geldi, bunu besliyelim demişler.

Başkan: Böyle bir şey yok. Kararnamedeki vazifeleri aldınız mı?

Sanık Oktay Engin: Bu vazifeleri aldım, fakat bunlar hepsi birden değildi. Dört senede bir insan bir sürü işlere girebilir.

Başkan: Ben sual soracağım. Bütün diğer burslu talebelere de aynı miktarda drahmi veriliyor muydu?

Sanık Oktay Engin: Arz edeyim efendim. Türk hükümetinin Yunanistan'da benden başka bir bursiyeri yoktu. Yunan hükümeti, Yunanistan dahiline burs namı altında bir para vermemektedir. 550 drahmi diye bahsedilen şey, Selanik, Atina Üniversitelerinin her fakültesini birincilikle bitiren talebelerine mükafat olarak verilen bir paradır. Binaenaleyh, benim aldığım 963 drahmi, Türk parası ile 92 liraya tekabül eder ki, o zaman ne dahilde ne de hariçte bu kadar az burs kimseye verilmiyordu.

Başkan: Kararnamede söylenen vazifeyi ve diğer gayri menkul tahsislerini siz, kız kardeşiniz ve babanız almışsınız. Bu dikkati çekiyor. Buna ne diyorsunuz?

Sanık Oktay Engin: Kız kardeşimin durumunu arz edeyim.

Başkan: Bırakınız kız kardeşinizin durumunu. Bunları almışsınız. Bu dikkati çekiyor.

Sanık Oktay Engin: Kız kardeşim hiç bir yardım almamıştır.

Başkan: Size Bakanlar Kurulu kararı ile verilmiş. Adnan Menderes malumatım yoktur dedi. Bakanlar Kurulu kararı ile verildiğine göre bilmesi icap eder.

Sanık Oktay Engin: Müsaade buyurursanız, Bakanlar Kurulu kararını hangi ahval dahilinde...

Başkan: Kafidir.

Bir dakika buraya gel bakalım. Adnan Menderes'i ne vakit tanıdın?

Sanık Oktay Engin: Kendisini hiç bir zaman görmedim. Tanımıyorum.

Başkan: Geçen oturumda, Dışişleri Bakanı, Londra'da iken kendisine Başvekil Adnan Menderes'in vekalet ettiği zabıtlara bakılarak tespit edildi. Fuat Köprülü'nün değil, Başvekilin vekalet ettiği tespit edildi.

Şimdi, iddia makamının bazı sualleri var. Herkes dikkatle takip etsin.

Başsavcı: Önce, geçen oturuma ait bir noktanın açıklanmasını temin etmek istiyorum.

Geçen celsede okunan bir yazının, ihtilalden sonra Başvekaletin demir kasası içinde bulunduğu malumu devletleridir. Bu yazının mahiyeti tamamen açıklanmadı. Hakikatte bu yazı bir Milli Emniyet raporudur. Bütün devlet memurları, halen devleti idare edenler bilirler ki, Milli Emniyet raporları tarihsiz, imzasız olarak tanzim edilir. Milli Emniyet mensuplarının vazifelerine devam edebilmeleri, isimlerinin, şahıslarının gizliliği ile mümkündür. Bu itibarla raporun Başvekalet kasasında tarihsiz ve imzasız bulunması değerinden hiç bir şey kaybetmesini icap ettirmez.

Ayrıca Fuat Köprülü ve Fahrettin Kerim Gökay'ın sanık sıfatıyla vermiş oldukları ifadelerden başka şahit sıfatıyla vermiş oldukları ifadeler arasında hadisenin tertipli olup olmadığı noktasında esaslı farklar mevcuttur. Bu hususun okunmasını arz ediyorum.

Başkan: Okuyalım, ondan sonra efendim.

Sanık Fuat Köprülü'nün tanık sıfatıyla verdiği ifade okundu.

(Fuat Köprülü'nün tanık olarak verdiği ifade okundu)

Okunmasını istediğiniz bu mu?

Başsavcı: Evet.

Başkan: Fuat Köprülü: Bu hadise hakkında evvelce tanık olarak bu ifadeyi vermişsiniz, şimdi okundu. Bu ifade de 6-7 Eylül hadiselerini, Fatin Rüştü Zorlu'nun telkini ile, ilhamı ile hükümet tarafından yapıldığını söylemişsiniz, kanaatim böyle demişsiniz.

Sanık Fuat Köprülü: Efendim, ifadede zuhuller var. Zannediyorum ki yazılırken bazı cihetlerde yanlışlıklar olmuş. Sonra heyeti mec-

muasına da dikkat etmemişim. Bir takım hadiseler ve bazı şeyler var ki, ben söylediğimi hiç hatırlamıyorum. Mesela niçin geç kalıyoruz? Ben kimseye de sormadım. Ne olduğunu bilmiyorum. Yalnız orada söylenenlerden istasyonda Başvekille Avrupa'da bulunan o zamanki Hariciye Vekili arasında bir görüşme olduğunu biliyorum.

Benim mantığım şu idi: Bu manzara ve hadise hakikaten, dehşet verici idi. Muayyen yerlerin kısmi azamı Rumlara ait olmak üzere; mamafih diğer unsurların ve bu arada Türkler de tahribata uğradığını sonra öğrendim. Bütün bunlar; bu işin, her halde bir teşkilat tarafından yapıldığını gösteriyor. Böyle bir hadiseyi ya hükümet yapabilir, yahut gizli bir kuvvet, açık bir kuvvet bunu yapamaz. Onun için bunun muhtelif sebeplerle komünistler tarafından yapıldığını söyledim.

Başkan: Komünistler kısmı değil...

Sanık Fuat Köprülü: Arz edeceğim; iptida bunun hükümet tarafından yaptırıldığı asla akla gelmedi, bunu tasavvur edemedim. Böyle bir hareketin bir hükümet tarafından yaptırılması kolay kolay tasavvur olunamaz. Böyle bir hareketin memleket için mucip olacağı zararlar gayet açıktır. Bunu bilmemeğe, anlamamağa, hatta bir çocuğun dahi anlamamasına imkan yoktur. Bu meselenin İstanbul'a geldiğimiz zaman bu hadisenin böyle bir havanın bulanması ve bir takım hadiselerin çıkabileceği mevzubahis idi. Hükümetin bunu nazarı itibare alarak, İstanbul Valisinin veya Emniyet Müdürünün bunu nazarı itibare alarak gerek Polise, gerek Orduya müracaat etmek suretiyle tedbirler alması...

Başkan: Tedbirler filan geçin efendim. Ağzınızdan çıkan cümlelere dikkat etmeniz lazımdır. Okunan zabıtta imzanız vardır. Sizin imza ettiğiniz ifade bu. Fatin Rüştü tarafından ilham edilen ve Adnan Menderes tarafından tertip edilmiş bir hadise olduğunu iddia etmişsiniz.

Sanık Fuat Köprülü: Belki bu hadise küçük bir nümayiş yapılması, efkarı umumiyeye karşı, harice karşı bunun, Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki alakasını göstermek için bir tertip yapıldığı ve bunun idare edilemeyerek aklıma geleni kat'i olarak söylemeğe ve bu hususta bir delile sahik olmama imkan yok. Bu yalnız kanaati fikriyemdir. Kendilerinden işittiğimden başka bir bilgiye sahip değilim.

Başkan: Şöyle bir zehap hasıl olabilir. Bu hadisede bidayette tanık olarak ifade verdiniz. Sonradan sanık olarak ifade verdiğiniz için oraya yanaşmamış olabilirsiniz.

Sanık Fuat Köprülü: Benim bütün ifadelerim bir birine mütebayin değildir. Evvelce de arz ettiğim gibi, bu hadiseye tesadüfen karışmış bir insanım. Kendi tabiatım, ahlakım bu hadisedeki tertibe iştirak edecek, düşünecek kadar mantıktan, akıldan ve memleket menfaatlerinden azade değilim. Her halde bunları idrak edecek kabiliyetteyim.

Başkan: Sizin için değil, Fatin Rüştü bakımından, Adnan Menderes'in tertip ettirmesi bakımından.

Sanık Fuat Köprülü: Arz ettim, bunlar sırf Kıbrıs meselesi o zaman mitinglerin ne şekilde yapıldığı malum. Kıbrıs meselesi...

Başkan: Kafi, kafi...

Sanık Fahrettin Kerim Gökay'ın tanık sıfatı ile alman ifadesi okundu.

(Fahrettin Kerim Gökay'ın tanık sıfatı ile verdiği ifade okundu)

Peki durun. Okunmasını istediğiniz bu mu?

Başsavcı: Evet.

Başkan: Bir taraftan okuyacağız; bir taraftan da kesip sual soracağım. Şuraya kadar okunan kısım hakkında bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Dünkü ifadelerimle bunun arasında herhangi bir tezat görmüyorum. Dünkü arz ettiklerimin aynen tekrarından ibarettir. Bana sorulan sualler, muayyendi, mahduttu. Binaenaleyh şahit olarak verdiğim ifade meselenin baştan aşağı bir kronolojisi olduğu için sizlere bir tezat gibi gelmiş olabilir. Ben hiç bir tezat görmüyorum.

Mesela Emniyet Müdürünün sözüne gelelim: Emniyet Müdürü dün de arz ettiğim gibi birinci kısımda ilk yapılan şeyler tamamıyla bastırılmıştır. Bilahare dün söylediğim gibi Asmalımescit'ten yapılan telefon konuşması, bendenize şahit olarak sorulmuştu.

(Sanık Fahrettin Kerim Gökay'ın Yüksek Soruşturma Kurulunda sanık olarak alman ifadesinin okunmasına devam edildi)

Başkan: Okunan ifadenizde Başvekil ve başka bakanların otomobille karşıya giderlerken nümayişleri gördüklerinden bahsediliyor.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Benim istihbaratım neticesinde, vilayet şoförü, oradan geçtikleri zaman kalabalık bulunduğunu söyledi. Bilahare Haydarpaşa'da mutad teşyiler olmuş, orada da kalabalık bulunduğunu ve Kıbrıs hakkında konuşmalar olduğunu öğrendim.

Başkan: Londra'daki nümayişlere dair ne diyorsunuz?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Benim elime geçmiş bir rapor vardı. Bu raporu Yüksek Soruşturma Kuruluna da gösterdim. Avukat Nevzat Karagil Londra'da bulunmuş. Sefarette yapılan bir toplantıda böyle bir nümayişin Kıbrıs milli menfaatleri bakımından faydalı olacağının Hariciye Vekili tarafından telkin edildiği benim elimde bulunan o raporda vardır. Soruşturma Kurulunda da bahsetmiştim.

(Sanık Gökay'ın tanık olarak verdiği ifadenin okunmasına devam edildi)

Başkan: Okunan ifadenizde böyle bir tezat var diyorsunuz?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bu hadiseyi Dahiliye Vekili ilk dakikadan itibaren milli galeyan olarak vasıflandırdı. Başvekili Reisicumhuru iş'hat ederim. İlk beyanlarda bu mesele Büyük Millet Meclisinde bir komünist hareketi olarak ifade edilmişti. Bunun bir milli galeyan olarak ifade edilmesini bir tezat olarak kabul ediyorum.

Başkan: Sanık Fuat Köprülü, Sanık Fahrettin Kerim Gökay ikiniz mikrofona.

Fuat Köprülü ifadesinde; Fahrettin Kerim Gökay'ın sözlerinin teybe alındığını söylemiş, böyle bir ifadesi varmış.

Sanık Fuat Köprülü: Bu, arz ettiğim gibi o zamanki şayialardan, dedikodulardan ibarettir. Bu hususta hiç bir malumatım yoktur.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay'ın ifadesinin teybe alınmış olduğu hakkında sizin bir malumatınız var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bu mevzu üzerinde birçok şaiyalar çıktı. Benim bir adetim vardır. Dakikası dakikasına not ederim, dakikası dakikasına not tutulmuştur.

Başkan: Kafi.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu ve Fuat Köprülü'nün Yüksek Soruşturma Kurulundaki mazbut ifadelerine kısaca cevap verin, bunu siz ilham etmişsiniz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Öyle zannediyorum ki, kendilerinin söylediği gibi bu ifade hiç bir delile, hiç bir müspet vakıaya istinat etmemektedir. Aksini söylüyorlarsa hangi delillere, hangi vakıaya istinat ettiklerini lütfen müsaade buyurun, gelip burada söylesinler.

Başkan: Sanık Adnan Menderes, Fuat Köprülü'nün Yüksek Soruşturma Kurulundaki mazbut ifadesine çok kısa cevap verin.

Sanık Adnan Menderes: Fuat Köprülü'nün değil mi efendim?

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu'nun ilhamı ile sizin tertip ettiğiniz kanaatini izhar etmiş.

Sanık Adnan Menderes: Tamamen tahminden ibaret olduğunu esasen kendisi söyledi. Tahminden ibarettir dedi. Yalnız tevazuhu lazım gelen bir iki nokta olduğunu arz etmeme müsadenizi rica ederim.

Fahrettin Kerim Gökay dünkü beyanatından Abdullah Efendide Ajans memuruna:

Başkan: Fahrettin Kerim'in değil, Fuat Köprülü'nün Yüksek Soruşturma Kurulunda mazbut ifadesine cevap verin.

Sanık Adnan Menderes: Fuat Köprülü'ye tevcih ettiğiniz bir sual vardı. Cevapsız kaldı, trende bu mesele konuşuldu mu, bunun bir tertip eseri olduğu hakkında bir şey soruldu. Bu sual cevapsız kaldı.

Başkan: Şu halde tahmine müstenit, delile müstenit değil demek istiyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes: Buaradaki ifadesinde...

Başkan: Benim sorduğuma kısa olarak cevap vermezseniz sözünüzü keserim.

Sanık Adnan Menderes: Fuat Köprülü'nün buradaki ifadesinde, dönelim dediği yazılı. Halbuki böyle değil. Sapanca'dan dönelim diye ben söyledim. Bayar ben ne yapayım dedi, sen de beraber gel dedim. Ondan sonra hadiseleri bilmemesine imkan ve ihtimal yoktur. Çünkü biz İstanbul'a geldikten sonra müteaddit toplantılar yaptık.

Başkan: Kafi. Bitti. Başka sorular var mı efendim?

Başsavcı: Alaeddin Eriş ile Kemal Hadımlı'nın şahit sıfatı ile alınmış ifadeleri var. Bu ifadelerle sanık sıfatıyla alınan ifadeleri mutabakat arz etmemektedir. Bu ifadelerin de okunmasını mütemmim malumat alınması bakımından rica ederim.

Başkan: Sanık Alaeddin Eriş'in tanık sıfatıyla alınmış ifadesi okundu.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Fahrettin Kerim beyin ifadesi hakkında maruzatta bulunmak istiyorum.

Başkan: Sonra, şimdi okuyoruz.

(Sanık Alaeddin Eriş'in tanık sıfatıyla alınan ifadesi okundu)

Başkan: İfadenizde ismi geçen Hikmet Bil kim?

Sanık Alaeddin Eriş: Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı idi.

(Sanık Alaeddin Eriş'in tanık sıfatıyla verdiği ifadesinin okunmasına devam edildi)

Başkan: Asılacağını duydum demişsiniz. Böyle bir şey duydunuz mu?

Sanık Alaeddin Eriş: Evet efendim, böyle bir şey duydum.

(Sanık Alaeddin Eriş'in tanık sıfatıyla verdiği ifadesinin okunmasına devam edildi)

Başkan: Bu sözleri işittiniz mi?

Sanık Alaeddin Eriş: Nümayiş esnasında, Atatürk sana el uzattılar, sana uzanan eller kırılsın, kahrolsun, diyorlardı. Vitrinler kırılırken bu sözler sarf ediliyordu. Gördüğüm manzara şu idi, eline lalettayin bir tahrip aleti alan...

Başkan: Tamam efendim, ifadeyi okumaya devam edin.

(Sanık Alaeddin Eriş'in tanık sıfatıyla verdiği ifadesinin okundu)

Başkan: Öğleden sonra duruşmaya devam edeceğiz.

Kapanma saati: 12.00

İKİNCİ DURUŞMANIN DEVAMI

21.10.1960 Cuma öğleden sonra

Açılma Saati: 13.30

(Heyette tebeddülat yoktur)

Başkan: Yalnız Fuat Köprülü müdafi Hikmet Tuncay buradasınız. Diğer müdafii Lemi Budak yok.

Şimdi Fahrettin Kerim'in ifadesine göre Fatin Rüştü Zorlu bir şey söyleyecekti.

Gelin ve kısa olarak ifade edin.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, Fahrettin Kerim Gökay ifadesinde başvekille benim aramda Londra'da vaki olan telefon muharebesi esnasında "işte senin istediğin mitingi yaptık" şeklinde ifadede bulundu. Bu ifadesini acaba neye istinad ettiriyor? Kendisi mi duymuş, yoksa başkasından mı duymuş? Başkasından duymuşsa kim bunu söylemiş, bu hususların tavzihini rica ediyorum.

Başkan: Fahrettin Kerim Bey kısa bir şekilde cevaplandırınız.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Efendim, deminki mevzuatımda arz etmiştim. İsmet İnönü'nde bunun hakkında bir rapor vardır. Yüksek Soruşturma Kurulu bana "bu seyahatimin tehirinin sebebini sorduğu zaman, Aziz Balkan namında bir muharririn İsmet İnönü'ye vermiş olduğu raporda bu aynen nakledilmiştir. Ben kendim duymadım. Gerek Haydarpaşa mülakatı, gerek avukat Nevzat'ın beyanında mevcuttur.

İsmet İnönü'ye 6-7 Eylül hadiseleri hakkında vermiş olduğu bu raporun bir suretini bana verdi.

Bu raporun içerisinde bunlar mevcuttur. Yüksek Soruşturma Kurulu bana sordu. Orada naklettim.

Başkan: Peki Celal Bayar, siz cevap vereceğim demiştiniz.

Sanık Celal Bayar: Sayın Başkanım, konuşmaları tam manasıyla takip edemiyorum. Maruzatımda yanlış varsa bunun için beni mazur görmenizi rica ederim.

Sayın Prof. Fahrettin Kerim'e atfen okunan raporda bizim 6 Eylülde Haydarpaşa'ya gittiğimiz zaman yolda müşkülata uğradığımız ve

yol değiştirdiğimiz ifade ediliyor. Bunun izahını rica edeceğim. Böyle bir hadise olmamıştır; bir ikincisi, hatırımızda iyi kaldığına göre o gün yolculuğumuzu Sayın Prof. Fuat Köprülü ile beraber yapmıştık. Onun görüşü nedir? Kendilerinden rica edeceğim.

Üçüncüsü, eğer yanılmıyorsam, Sayın Müddeiumuminin beyanatı geçen günkü tarihsiz ve imzasız bir vesikaya ait idi. Bu vesikada beni alakadar ediyordu. Bugünkü celsede imzasız ve tarihsiz bir vesika kıymetinden bahsetmez buyurdular.

Başkan: Bunları müdafaanızda bildirirsiniz.

Sanık Celal Bayar: Bu hususun şimdiden tevzihini rica edeceğim.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay, yol değiştirme diye bir şey yoktur, nereden çıkardı diyor.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Demin de arz ettiğim gibi vilayet şoförü kendilerini götüren vilayet şoförü Mehmet efendidir. O bana söylemiştir. Kalabalıktan bunun neş'et ettiğini söylemiştir. Kendisinden sorulmasını rica ediyorum.

Başkan: Siz Fuat Köprülü ne diyorsunuz?

Sanık Fuat Köprülü: Bendeniz deminki şeyi doğru anladımsa Haydarpaşa'ya kadar beraber geldik dediler. Anlamadım ben o gün hiç kimseyle görüşmedim. O gün Anadolu tarafına geçmiştim ve akşam treni hareketinden yarım saat evvel geldim. Kendilerine mülaki oldum.

Başkan: Yani yalnız geldiniz öyle mi?

Sanık Fuat Köprülü: Evet, yalnız geldim.

Başkan: Güzergahta idiniz, beraber değildiniz;

Sanık Fuat Köprülü: Anadolu tarafında idim.

Başkan: Başka sual...

Savcı: Muhtelif sanıklara soracağımız bazı sualler var, arz ediyorum:

1. Adnan Menderes'in ifadesinde Atatürk'ün evine atılan bombanın Yunanlılar tarafından yapılan bir tertip neticesi patlatılmış olacağı iddiasından bulunuyorsunuz. Bir milletin en sevgilisi olan en büyük zatın hatırası olan yere Yunanlılar tarafından bomba atılmış olduğunu kabul etmiş olmasına göre, bombanın atıldığını bildiren şifreye cevap

verilmiyor. Yunanistan'a Atatürk'ün evine atılan bombadan dolayı bir protestoda bulunup bulunmadığını hususlarının kendisinden sorulmasını arz ediyorum. Müsaade ederseniz suallerimizi sıralayalım efendim.

2. Yunan hükümeti tarafından bu bomba hadisesi kavas Hasan Uçar ile Oktay Engin'e yükletilerek bombanın Konsolos ve Muavini tarafından tedarik edildiğini de iddia suretiyle bir dava mevzuu yapılmış olmasına göre, aksi tez ve kanaatte olduğunu söyleyen sabık hükümet erkanı bu harekete karşı ne gibi siyasi tedbirlerde bulunduğunu öğrenmek istiyoruz.

3. Atenagoras mektubunda Türk hükümetine karşı fevkalade ağır ithamlarda bulunarak İstanbul'daki tahribatın vasıtaları ve hedefleri de evvelden hazırlanmak suretiyle Rum ırkına karşı tevcih edildiğini iddia edilmesine karşı bu mektubu yazan şahsın bu ithamına cevap verilecek yerde Atenagoras'm pozisyonu itibariyle böyle bir ithamname göndermeye salahiyetli olup olmadığının tetkikiyle iktifa edilmiştir. Sebebi? Atenagoras'm Türk vatandaşı sıfatıyla vaki protestosu kabul mü edilmiştir veya hükümet aczini mi idrak eylemiştir? Bu noktanın açıklanmasını istiyorum.

Başkan: Bunlar kısaca açıklansın. Hattızatında esasa taalluk eder. Bununla beraber bu kısaca Adnan Menderes tarafından cevaplandırılsın.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, bana tevcih olunan suallerden birincisi "büyük Atatürk'ün evine bombanın Yunanlılar tarafından atıldığını ifade etmiş olmama göre ne için bunu bildiren şifrenin altına cevap verilmesin şerhi verilmiş ve ne için hükümet protestoda bulunmamıştır" şeklinde olmuştur. Bomba Yunanlıların atıp atmadığı hususu o gün bilinip meselenin mahiyeti o gün takdir edilip harekete geçmemizin imkansızlığını takdir buyurulacağından eminim. Bundan evvelki sorgu esnasında zatı devletleri tarafından tevcih olunan bir suale mukabil, o halde bomba Türkiye'den götürülmemiştir, bunlar atmamıştır, kim atmıştır? Nasıl olmuştur? Şeklinde tevcih buyurduğunuz suale karşı Yunan komünistleri atmıştır, olabilir ki fanatik...

Başkan: Peki diğerine geçin.

Sanık Adnan Menderes: Diğer iki suali not edemedim. Kalemim bozuldu. Lütfederseniz arzı cevap ederim.

Başkan: Peki şimdi Yunan hükümeti Hasan Uçar ve Oktay Engin'i tevkif etmiş, halbuki hükümet onların masum olduğu kanaatinde ve aksi tezde, böyle bir siyasi tepki bir şey oldu mu diye soruyorlar.

Sanık Adnan Menderes: Onu da arz edeyim müsaade ederseniz.

Kararnamede İstinaf Mahkemesi tarafından Oktay Engin'in mahkumiyetinin nakzedilmiş olduğu hususu yazılı değil, üç sene mahkum olduğu yazılıyor. Ondan bir buçuk sene sonra Türkiye'ye iltica ettiği yazılıyor. Halbuki burada işittiğime göre, şimdi işittiğime göre Oktay Engin 9 ay yattıktan sonra Yunan İstinaf Mahkemesince beraat kararı verilmiş olduğu anlaşılıyor. Kararnameden bu manayı çıkarmak imkan olmadı.

Herhangi bir tepkiyi hariciyenin daha iyi izah etmesi lazım gelir. Kendisine bu sualin tevcih buyurulmasını rica ederim.

Başkan: Atenagoras'ın ağır ithamları muhtevi mektubuna ne dersiniz?

Sanık Adnan Menderes: Evet efendim, şimdi devletler arası münasebette herhangi bir devletin mahkemesinin vermiş olduğu kararı beynelminel münasebetler olarak münakaşa edip, sizin mahkemelerin verdiği karar doğru değildir; Hasan Uçar'ın ve Oktay Engin'in masumiyeti zahirdir. Sizin mahkemeniz doğru karar vermemiştir, şeklinde bir harici teşebbüs yapmak zannederim ki...

Başkan: Bunu Dışişleri bakanına bırakınız. Atenagoras'ın mektubu ağır ithamları ihtiva ediyor, diyor.

Sanık Adnan Menderes: Atenagoras'ın mektubu.

Başkan: Evet.

Sanık Adnan Menderes: Atenagoras'ın mektubunu o günün teessürü ile yazılmış bir mektup telakki ederek bir tarafa bıraktım.

Başkan: (Başsavcıya hitaben) Şimdi efendim esasta nazara alınacak sualleri bırakalım. Soruya ait sualler varsa soralım.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi müsaade buyurur musunuz?

Başsavcı: Hadiseyi müteakip DP grubunda ve Mecliste mesullerin bulunacağı ve ağır cezaları çarptırılacağı hususunda teminat verilmesine ve örfi idarenin ilanı bakımından büyük laflar edilmiş ve müşterek karara da varılmıştı. Bilahare askeri mahkemeler kurulmuş ve bu

mahkemelere sevkedilen binlerce vatandaşın hele hadiseyi müteakip hemen suçlu ilan edilerek mahkemeye verilen komünistler sonradan beraat etmiş olduğu halde evvelce grupta ve mecliste alınan karar hilafına mesulleri neden araştırılmamıştır? Kendilerinden bu hususun sorulmasını rica ediyorum.

Başkan: 6000 kişi tevkif edilmiş başka ne yapsınlar? Bunlar esasla ilgilidir.

Başsavcı: Efendim bu sualimizin sorulmasını lüzumlu görüyoruz.

Başkan: Başka bir şey var mı?

Başsavcı: Bütün dünya matbuatı tarafından Türk milletinin barbarlığına yeni bir misal olarak gösterilen 6-7 Eylül hadiseleri hakkında gerek parti grubunda, gerek Mecliste bir meclis tahkikatı açılarak gerçek mesullerin cezalandırılması yoluna gidilmesi ısrarla talep edildiği halde grupta sadece örfi idarenin tasdiklerine gayret sarfedilip mesuller hakkında tahkikat açılmasını şiddetle mukavemet ve muhalefet edilmiştir. Mecliste müteaddit defalar aynı hal tezahür eylemiştir. Eğer bu hadiselerin mürettibi kendileri değil de başkaları idi ise ne diye bu tahkikatın açılmasını ve hadiselerin bütün detayları ile incelenmesine en büyük şiddetle mukavemet etmişlerdir?

Sanık Adnan Menderes: Tertipcilere mukavemet etmediğimiz nihayet bir tasvipten ibarettir. Şayet o gün bizim gibi grupta Mecliste bu meclis tahkikatının açılması lüzumuna kani olmuş olsaydık tertipçilerin mukavemeti ne derece şedit olursa olsun elbette bu mukavemet kırılır, Meclis tahkikatı açılırdı. Kaldı ki müteaddit idari örfiye mahkemeleri en geniş şekilde tahkikat açmak suretiyle kanuni lazime yerine getirilmiş bulunuyordu. Bu sebeptendir ki zannediyorum başsavcının suallerini karşılamış bulunuyorum.

Başkan: Gruba müessir olduğunuza göre meclis tahkikatı açılması... yoksa mahkemelerdeki takibat başka. Meclis tahkikatı başka.

Sanık Adnan Menderes: Grupta ve Mecliste tahkikat açılsın veya açılmasın diye bir müzakerat açılmadı Reis beyefendi.

Gruptaki bu şeylerin müzakeresi ilan edilmiş olan idarei örfiyenin tasdiki lazım gelir mi, gelmez mi hususunun tezekküründen ibarettir.

Başkan: Muhalefet istemiş. Siz bunu önlemişsiniz halbuki bir meclis tahkikatı gerekirdi.

Sanık Adnan Menderes: Sayın Reis beyefendi, idarei örfiye ilan edildiğini ve her tarafta mahkemeler kurulduğuna ve binlerce sanık isticvap ve sorguya çekildiğine göre, neticeyi beklemek tabii bir şeydi. Bendeniz tek başıma gruba hakim olduğum hususunda bir mütalaa elbette dermeyan edilmez.

Başkan: Fiili durum öyleydi.

Şimdi kurulan mahkemeler tahribat yapanlar için. Yoksa meclis tahkikatı, bazıları tevkif edilmiş veya beraat edilmiş o başka. Meclis tahkikatı, kim tertip etti, müterettip var mı, noktasına matuftu.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurur musunuz; tahribat yapanların bu kadar geniş ölçüde ele geçirilmesinden sonra hadisenin aslına intikal etmek suretiyle nasıl yapıldığını kurulmuş olan mahkemelerin tahkik etmemesine imkan yok. Yalnız kurulan mahkemeler sadece tahribat yapanları isticvaba çekmek için değil; hadisenin künhüne, aslına ve esasına intikal etmek için elbette sarfı gayret edecekleri tabiidir.

Başkan: Bunlar tespit edilmemiştir. Fakat hadisenin mürettep olduğu meydanda.

Sanık Adnan Menderes: Hadisenin mürettep olduğu meydanda denildiği zaman umumi olarak konuşuluyor gibi geliyor bendenize. Burada anılan ifadelerden hadisenin bir defa mürettep olduğu iddiası bombanın Türkiye'den Yunanistan'a gönderilmesine ve 6 Eylülde attırılmasına, benim nutuk söylememe, vesaire gibi esvaba istinat ettiriliyor. Halbuki devam olunan soruşturmada hususların bir türlü tebeyyün etmemesini müşahede etmek mümkündür.

Başkan: Hadisenin sıcağı sıcağına meclis tahkikatı açılsaydı hakikatler daha büyük bir isabetle tespit edilebilirdi. Şimdi açılan bu dava 1955-1960 aradan 5 sene geçmiş ve açılmış oluyor.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız arz edeyim. Meclis tahkikatının açılması Meclisin hükümeti mesul görmesine vabeste olan bir keyfiyettir. Mesul görmediği takdirde Meclisin, meclis tahkikatı açması hususunu hükümetten sormak veya beklemek doğru değildir.

Başsavcı: Türklerin hukuki ammesi (can, mal, ırz masuniyeti) Anayasada teminat altına alınmıştır. Fakat bu teminat mevcut kanunların hükümleri dairesinde tecavüzün def'i veya suçlunun cezalandı-

rılması veya mutazarrırın zararını mütecavizden dava edilmesi hakkını ihtiva eder.

Rum Cemaati hakkmdaki noktaya gelince:

Rum ekalliyeti, Lozan Muahedesini sarih hükümlerine göre Türk kanunlarına tabiidir ve Türk vatandaşı hakkına sahiptir. Ancak yabancılar hakkında devletler arası prensipler mevzubahis olabilir. Sabık hükümetin Anayasanın teminat altına aldığı haklardan can, mal, ırz masuniyeti konusunun, mevcut kanunları bir tarafa bırakarak yabancılara yapılan muamele misillü devlet kasasından karşılanması veyahut da bu hususta gösterilen hassasiyet ve telaşın sebebi nedir?

Hadiseleri müteakip hiç bir tahkikata girişilmeden zararın hükümetçe ödenmesi kabulü ilan edildikten sonra dahi hadise müsebbiplerin tespiti hakkmdaki taleplere neden mukavemete devam edilerek hazine zararının bu yoldan önlenmesi düşünülmemiştir, gerçek mesuller araştırılmamıştır?

Sanık Adnan Menderes: Gerçek mesullerin araştırılıp araştırılmadığı hususunda biraz evvel arzı cevap etmiş bulunuyorum.

Zararları ika edenler tarafından ödettirilmesi keyfiyetine gelince; hadisedeki vaziyet, manzara ve hususiyet bu imkanı bırakmayacak bir şumul arz etmekte. Binaenaleyh ancak muhterem Başsavcı beyefendinin bu tahribatı yapanların şahsen nasıl tespit edebileceği bunların yaptıkları tahribatı ödetmek hususunda nasıl mahkum edebileceklerini, nasıl tasavvur ettiklerini bendenizin kafam almıyor. Hadise o kadar geniş olmuştur.

Başkan: Peki efendim bir kısmı esasa girmektedir. Başka?

Başsavcı: Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Sapanca'dan İstanbul'a avdet ettikleri zaman gerek idari gerek askeri makamlara örfi idare ettiklerini söylemek suretiyle onların arzusuna uygun hareket teşvik eylemişlerdir. Bakanlar kurulunun diğer üyeleri Ankara'da bulunduğuna göre örfi idarenin bu suretle ilan edildiğini ilgililere bildirmenin ne suretle mümkün olduğunun açıklanmasını istiyoruz.

Sanık Adnan Menderes: Arz edeyim Reis beyefendi. Öğleden evvel Gökay'ın soruşturması yapılırken kendisinin verdiği cevapta idarei örfiyeyi ilan ettim ve birtakım yatıştırıcı sözler söyledim diye burada ifadelerde bulundu.

Şimdi tasavvur buyurunuz. Sapanca'dan trenle dönmekteyiz ve hadiseleri Sapanca'da öğrenmiş bulunuyoruz. Bu itibarla valiye, ordu müfettişine alakalıları yatıştırıcı ve halkı dağıtmak için ne mümkünse, ne gibi telkinat yapmak kabilse yapınız. Bu arada idarei örfiye ilan edildi diye söyleyiniz dedik.

Gökay buradaki ifadesinde şunu söyledi: Ben idarei örfiye ilan edilmiş olmasını söyleyemem. O gün radyoda yaptığım konuşmalar hadisenin daha fazla büyümesini önlemiştir, dedi.

Başsavcı: Kendi tarihimiz ve dünya tarihi bir sürü halk hareketleri neticelerini göstermektedir. Menderes'in kendi başkanlığındaki hükümetin 6-7 Eylül hadiseleri gibi bir hadise ile ilk defa karşılaştığını söylemek suretiyle kusurlarının bu mevzudaki tecrübesizliklerine verilmesini ima eden sözlerinin kendisine şu hususun sorulmasını zaruri kılmaktadır:

6-7 Eylül hadiselerinden sonra Menderes değil, İstanbul halkı, memleketin 26 milyonun "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır" ve müteakiben "Ya Taksim, Ya Ölüm" diye ayağa kaldırmıştır. Devlet radyosu günlerce ve aylarca memleketi bir meydan mitingi havasında teşhir etmiştir. Bu kadar muazzam kitlelerin harekete geçirilmesinde bir 6-7 Eylül hadisesi asla tanzim edilmediğine göre mesele bir tedbirsizlik meselesi değil, bir taktik meselesidir. 6-7 Eylül hadiseleri kendileri tarafından ve daima devam eden taktikleri icabı, meseleleri sokakta halletmek itiyatlarını izaha yaramaktadır. Bu hususta kendi memleketimizde ve kendilerinin devlet idaresine ve mesuliyetine iştirak ettiği devirlerde bir Hatay, bir Razgrat, bir Vagonli hadisesi vardır. Ve bunlarda idare mesuliyetini müdrik olarak vazife görmüştür. Şimdi kendisinden soruyoruz. Neden bu hadiselerde, bu tecrübelerden istifade ederek Türk milletinin alnına kara bir leke sürülmüş bir şekilde olaylara sebep olmuştur?

Müdafii Talat Asal: Bu sual değildir, müsaade eder misiniz Reis bey?

Başkan: Hayır...Sizi susturmak için başka ne yapmalı?

Neden geçmiş hadiselerden istifade edilmemiş de böyle yapmış deniyor.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade ederseniz arz edeyim.

Bu bir defa Başsavcının ifadeleri, tertibin vukuunun muhakkak olduğu esasına göre irat ve tevcih edilmiş bir sual oluyor. Halbuki biz

böyle bir tertibin mevcut olmadığını iddia etmekteyiz ve böyle bir tertip hakikaten mevcut değildir. Türk hükümetinin Kıbrıs davasında tuttuğu istikamet, Yunanlıların büyük gürültü yapmalarına mukabil sükun ve vakar içinde vaziyeti idare etmektir. "Ya Taksim Ya Ölüm" mitinglerine gelince; bunlara müsaade etmek zamanı ve sırası geldiği için izin verilmişti. Bunların hiç birisinde 6-7 Eylül hadiselerini zuhur etmesi değil, bunun binde bir ikmalini taşıyan bir manzara dahi vukua gelmemiştir. Yunanistan'da cereyan eden geceli gündüzlü nümayişlere mukabil, Türkiye daima sükutu muhafaza etmiştir. Hatta benim bu yüzden muahezeye uğradığım bir vakıadır. Vaktaki işler ilerledi ve 26 Ağustosta katliam yapılacak denildi. Başvekil olarak o beyanatı yapmak mecburiyetinde kaldım. İlk defa o zaman konuştum. Sonra seneler senesi Kıbrıs Meselesinin beynelmilel münasebetlerle, konferanslarla halli için gayret sarfetmek suretiyle ne miting, ne gösteriş, ne şu, ne bu... bütün bunların tamamı ile tevakki ettik.

Başkan: Bunlar esasta nazara alınacak şeylerden ibarettir.

Maddi hadisenin tenviri bakımından sualler varsa, onları soralım. Neden geçmiş hadiselerin tecrübelerinden istifade etmemiş. Bu esasla alakalıdır.

Başsavcı: Atenagoras'm malum mektubundan sonra sakıt Başvekilin bu zatı muhtelif zamanlarda kabul edip kendisiyle üç defa konuştuğu hakkında şahadet vardır. Kendisine soralım. Atenagoras ile o mahut mektuptan sonra neler konuşmuştur?

Sanık Adnan Menderes: Atenagoras ile üç defa konuştuğumu hatırlamıyorum.

Başkan: Şahadet varmış.

Sanık Adnan Menderes: Şahadetin ne olduğunu ifade ederlerse belki hatırlayabilirim. Ne konuşmuş olabilirim?

Başkan: Bunu siz bilirsiniz.

Sanık Adnan Menderes: Yani müsaade buyurursanız bu sualin zammında itham edici bir mana mevcut olmasaydı bunun üzerinde durmazdım. Atenagoras'la konuşmak bir suç teşkil eder mi?

Başkan: Peki, şahadet geldiği zaman tekrar sorarım. (Savcıya hitaben) Başka?

Başsavcı: Başka sual sormayacağım.

Başkan: Maddi hatalar varsa sorunuz.

Başsavcı: Mümkün olduğu kadar tamam. Maddi hata bakımından sanıkların sorgusunu ikmal edecek şekilde suallerimi arz ediyorum.

Başkan: Buyurun.

Başsavcı: Fahrettin Kerim Gökay'a sual soracağız.

Başkan: Buyurun.

Başsavcı: Fahrettin Kerim Gökay, istifanamesinde bu sıfatı ile vazife göremeyeceğini bildirdiği halde ve sorgusu esnasında da "İdareyi kaybetmiştim, artık bu tarzda vazife göremezdim." dediği halde neden vazifeye devam etmiştir? Bu hususu kendileri açıklasın.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: İstifanamem evvelce burada okuduğum gibidir. İstifanamemi yazdığım sırada, 6-7 Eylül hadiselerini takip ettiğim zaman idareme uymadığı için, idaresi kırılmış bir adam olarak istifa ettim. Bundan sonra niçin vazife gördüm? Dün evvela sabık Başvekil kati olarak ifade etti. "Valinin çalışmasına devam etmesini o zamanki Reisicumhur ile muvafık gördük" dediler. İstifanamemi kabul etmediler. İkinci bir şey arz edeyim: o zaman çıkmış olan azınlıklara ait gazeteler okunacak olursa, bilhassa *Journal D'orient* gazetesi ilk günden itibaren İstanbul'daki azınlıkların Gökay'ın bu işte herhangi bir sorumluluğu bulunmadığını ve İstanbul Mebusu Hacopulos da dahil olduğu halde yerimde kalmamı ve yaraları tamire çalışmamı rica ettiler. Binaenaleyh memleketime ve milletime hizmet etmek için vazifeme devam ettim.

Başsavcı: 26 Ağustosta ordudan istenilen yardım, 28 Ağustosta Kıbrıs'ta vukuu muhtemel katliamın aksülamelini önlemek için bir ihtiyat kuvveti hazır bulundurulması talebinden ibarettir. Nitekim, evrakın tetkikinden de anlaşıldığı gibi askeri makamlar bu muntazır kuvveti üç süvari bölüğü ve bir motorlu bölük olarak tespit etmişlerdir. Fakat o tarihte katliam olmamış ve ondan sonra bu tedbirin devamı olan askeri makamlara hiç bir yeni müracaatta bulunmamıştır. Halbuki İstanbul gibi milyonları aşan nüfuslu bir şehirde bu hareket, bir saniyede, bir dakikada meydana gelmez. Kendisini daha evvel tedbirler alması, hiç olmazsa 26 Ağustosta aldığı tedbirleri yeniden teyit ve tevsik etmesi lazım gelirken, hadiselerin başlamasından çok sonra müdahaleyi icap ettirecek şekilde tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin bu kadar geç kalması sebeplerini sanıktan soruyor.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Pek muhterem Savcı beyefendi benim, maruzatımı umumi olarak tespit etmemiştir.

Evvela, tanık olarak yapmış olduğum ifadelerimdeki bazı noktaları tekrar arz edeyim.

Polisle, Emniyet teşkilatı ile alınan tedbirlerdir. Şunu da arz edeyim ki, 26 Ağustosta ordudan istediğimiz kuvvet karşısında ordu kıt'ayı muntazıra halinde emri ahara kadar hazır bulunduğunu bildirdi. Binaenaleyh 28 Ağustosta katliam olmamış, herhangi bir müracaat vukuu bulmadan kıt'ayı muntazıra kaldırılmıyor. Dün de arz ettiğim gibi Ordu İç Talimatnamesinin 79, 80 ve 81. maddelerinde yazıldığı üzere kıt'ayı muntazıra geceleri dahi uyutulmaz, diyor. Binaenaleyh biz nasıl kendi kuvvetlerimizi iş'arı ahire değin izinleri kaldırmadıksa, dün de arz ettiğim gibi 28 Ağustosta almış olduğumuz kuvvetler kıt'ayı muntazıra halinde devam ediyordu. Ne kanunlarda, ne talimatnamelerde böyle bir hüküm var; biz yazmış olsaydık kaldırınız diyerek...

Başkan: Başka?

Başsavcı: Fuat Köprülü hakkında bazı suallerimiz var.

Köprülü'nün şahit sıfatıyla alınan ifadesinde hadiselerin akabinde tahkikata geçilmezden evvel peşin verdiği bir hükümle 6-7 Eylül hadiselerinin komünist tertibi olduğunu hükmünü verip Milli Emniyet Şefi ve Emniyet Müdürünü yanına davetle fişe merbut komünistlerin derhal tevkifi emrini verdikten sonra kesinleşmiş mahkeme ilamlarıyla tertibin komünistler tarafından yapılmadığı anlaşıldığını beyan etmiş ve hadise böyle olmadığına göre bunun Menderes'in tertibi olduğunu bildirmiştir. Buna göre Başvekil yardımcısı olarak işi tahkik ve tamik etmeden peşin verdiği hükümle binlerce vatandaşın hürriyetini tahdide müncer olan emir vermesi ve Meclisteki "hükümetin haberi vardı..." şeklindeki beyanını da Vali ile İstanbul Emniyet Müdürü arasında ihale mevzuu olan hükümet tedbirini, bu şekilde meşguliyet mevkiini işgal etmesine rağmen Mecliste konuşması, hükümet işlerini hafife aldığının bir delilidir. Bugün dahi bilemediğini söylediği bu hadiselerin müdafaasını üzerine alması sebebinin açıklanmasını rica ederim.

Sanık Fuat Köprülü: Şimdiye kadar olan müteaddit beyanlarım ve evvelce Soruşturma Kuruluna verdiğim ifadelerim, bütün bu suallere cevap teşkil eder. Fakat tekrar arz edeyim iptida komünistlerin tevkif edilmesi hakkında Emniyetin salahiyetli zatlarını çağırıp emir

verdiğim hakkındaki ifade hiç bir delile dayanmaz. Böyle bir şey vaki değildir. Nitekim dün okunan Emniyet raporunda da Emniyet Başmüfettişinin benim ve eski Başvekilin yahut Reisicumhurun bulunduğu; hatırımda kaldığına göre bir toplantıda benim kendisinden bu işle komünistlerin alakası var mı, yok mu diye sorduğumu ifade etmektedir.

Ben, sırf tenevvür için bu işlerden dolayısıyla alakadar olan ve bilmesi icap eden bu zata sırf malumat edinmek için bunu sordum. Bu, bir.

İkincisi, Mecliste ani olarak Başbakanın konuşamayacak bir vaziyette bulunması dolayısıyla, hiç konuşamayacağımı hatırımdan geçirmediğim halde, çünkü meseleyi tamamen dışından biliyordum.

Başkan: Onları söylediniz.

Sanık Fuat Köprülü: Savcı beyefendi bunlar söylenmemiş gibi bir sual tevcih ettiler de onun için tekrar ediyorum. Mecliste bu mecburiyet tahtında Başvekil yardımcısı sıfatıyla mecbur oldum ve izahat verdim. İzahat, hiç bir netice vermemiş olan tahkikat neticelerine herhangi bir malumata, müsbet bir bilgiye istinat etmiyor. O hadisenin ertesi sabahı heyeti vekile toplandığı zaman burada umumiyetle bu kadar geniş bir harekette komünistlerin rolü olduğu tahmin ediliyordu. Ben de buna iştirak ettim ve nitekim o zaman görüştüğüm Emniyet Müfettişleri başta bu hadisenin bu yönden ele alınmasını söylediler. Nitekim gine o zaman Emniyet teşkilatının başında bulunan General Behçet Türkmen, bana o sırada, İstanbul'da bulunan Amerikan istihbarat şefi, eski Hariciye Nazırının kardeşinin gördüğü vaziyet, tahribat şekillerinin tamamıyla komünist tekniği ve usullerine uygun olduğunu ifade etmiştir. Ben bu işlerin mütehassısı değilim, işittiklerimi ifade ediyorum.

Ondan sonra Mecliste, müzakere esnasında muhalefet partisine mensup arkadaşların da bu işte komünistlerin iştirakinin mümkün olduğunu; faraziye olarak onlarda ileri sürdüler. Demek oluyor ki herhangi bir maksat...

Başkan: Kafi... Başka?

Başsavcı: Başka soracak sualimiz yoktur. Yalnız demin maruzatta bulunmuştum. Alaeddin Eriş ile Kemal Hadımlı'nın ifadelerinin okunmasını istemiştim. Sadece Alaeddin Eriş'in ifadesi okundu; Kemal Hadımlı'nm da ifadesinin okunmasını rica edeceğim.

Başkan: (Müdafilere hitap ederek) Sorgu ile ilgili sualleriniz var mı? Yani müvekkilime şunu sorun, yahut diğer sanığa şunu sorun, aydınlansın şeklinde sualleriniz var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Efendim Fahrettin, Hasan Uçar için tutulmuş bulunan avukatın vazifeden azledildiğini ve Hazine avukatı olup Konsolosluğun müşavirliğini yapan Leonidis'in avukat olarak tutulduğunu ve bu avukatın da kendisine bazı gizli malumat verdiğini beyan etti. Fakat bu gizli malumatın neye taalluk ettiği açıklanmamıştır. Bu cihetin Fahrettin'a sorularak açıklanmasını rica ediyorum.

Sanık Mehmet Ali Tenikalp: Efendim avukat bana bir malumat vermedi. Yalnız o gün kapıları kapadı, kimse çıkmasın dedi ve bana siz de itham olunmak üzeresiniz dedi. Ertesi günü aleyhimizde ithamnameler geldi. Mesele budur, efendim.

Başkan: Başka?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: İstinaf Mahkemesindeki konuşması hakkında Oktay Engin bazı açıklamalarda bulunmak istedi, fakat yapılamadı.

Başkan: Onu geçiniz, başka bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Fahrettin Kerim beyefendiden bir sorum var: 26 Ağustos tarihinde ittihaz edilmiş bulunan tedbirlere 6 Eylül tarihinde devam ediliyor mu idi? Yani izinlerin kaldırılmış olması, Orduya yazı yazılmış olması gibi tedbirlerin kaldırılması hususunda herhangi bir emir verilmiştir? 6 Eylül tarihinde evvelce alınmış olan tedbirleri devam ediyor mu idi?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Biraz evvel maruzatta bulundum. Devam ediyordu. Yalnız, muayyen kadro dahilinde polislerin izinleri kaldırılmıştı, diğer tedbirler devam ediyordu.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Bendeniz meseleyi maddiye üzerinde müvekkilime iki sual tevcihini rica ediyorum:

Müvekkilim Londra'da Konferans devam ettiği sırada hükümete bir telgraf çekmiş midir? Çekmişse bu şifrenin mahiyeti nedir? Lütfen açıklasınlar.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Londra'da bulunduğum zaman elbette hükümete muhtelif telgraflar çektim. Bunların hadiseyi alakadar etme-

si bakımından en mühimi, meselenin bir dondurulma, yani bir nev'i mütareke şeklinde tarafeynin noktai nazarlarını muhafaza ederek beş sene müddetle her türlü faaliyetten tevakki etmelerine dair bir teklif üzerinde durulacağını ifade etmem olmuştur.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Londra'dan kaç tarihinde dönmüştür, dönüşünde Başbakanla görüşme yaptılar mı? Yaptılarsa bu görüşmenin meali nedir?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Londra'dan 8 Eylül sabahı hareket ettim. Bir akşam geç vakit 10-10.30 sularında İstanbul'a vardım. Başvekil beyle ertesi günü Vilayette buluştuk ve orada bu hadiselerden bahsettik.

Başkan: Müdafilerin başka sorgu sualleri var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim bendenizin bir maruzatı vardır. Demin Fahrettin Kerim Gökay bendenizin sualine raporun kime verildiğini bahsetti. Fakat raporun kimin verdiğini söylemedi. Rapor İsmet İnönü'ye verilmiş, fakat kimin tarafından?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Zannedersem bendenizi işitmemiştir. Gazeteci Aziz Balkan diye ismini de söylemiştim.

Başkan: Burhan Apaydın, kararnamenin nesine cevap istiyorsunuz?

Müdafii Burhan Apaydın: Muhterem Reis beyefendi, evvel emirde şu hususu arz etmek isterim:

Muhterem Riyaset makamı ile müdafaa sırasında usule müteallik bazı hususlarda küçük de olsa tezahür eden bazı vakıalar sizlerin zengin tatbikat tecrübenize ve ihtisasınıza olan hürmetimize rağmen bizim dosyaya vukufiyet peyda edememizden mütevellit bir müdafaa psikolojisinin tezahürlerinden ibaret olduğunu bilhassa kayıt etmek isterim. Efendim, bendenizin maruzatı doğrudan doğruya kararnameye tealluk edecektir. Zatıalileri sorguya geçmeden evvel herhangi bir şekilde sual tevcih edilmemesini buyurdukları için bendeniz de maruzatımı şimdi arz ediyorum:

Efendim, kararnamede iddia makamı, Yunan mahkemesinin kararına istinat etmektedir. Bu Yunan mahkemesi kararı mücerret celbedilerek dosyaya konulmuş mudur, yoksa Soruşturma Kurulu tarafından Yunan Mahkemesine müteallik olan dosya suretleri getirilmiş ve tetkik ettirilmek suretiyle delil olarak mı ikame edilmiştir?

İkinci husus, Yunanistan'la olan münasebetlerimizin en kritik devrinde Yunanistan'da verilmiş bu kararın haklılık derecesine hangi araştırmaya binaen kanaat getirmiş bulunmaktadırlar? Çünkü Yunan mahkemesinin kararı okunduğu vakit, gördük ki Yunan mahkemesi kararında bir takım delillere istinat edilmektedir.

Başkan: Temas ettiniz, bakacağız.

Sanık Adnan Menderes Vekili Burhan Apaydın: Fenni raporlardan bahsedilmektedir. İddia makamı kendi kararnamesine istinat ettirmiş olduğu bu delili fenni rapor tabirini hangi kanaate istinaden beyan etmekte ve Yunan mahkemesinin yaptırmış olduğu ehlivukuf tetkikatı ki, usulsüzdür - orada alakası olmayan kimselere yaptırılmıştır - buna hangi noktadan istinat ediyorlar?

Üçüncüsü, bu suç unsurları ile alakalıdır...

Başkan: Tanıkların sorgusu yapıldığı bir safhada suç unsurları mevzuubahis olabilir mi? Esas müdafaanızda mevzubahis edersiniz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Müsaadenizle arz edeyim. Bizim hiç bir suretle huzurunuzda sizlerin zamanını israf etmek gibi bir kastımız yoktur. Bizim buradaki titizliğimiz hem müvekkil hakkını, hem de, bu dava bir müvekkil hakkı değil, bütün millete...

Başkan: Bunların sarası değil.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Beyefendi şunu arz etmek isterim. İddia makamının tevcih buyurmuş olduğu sualleri ne için zatıaliniz müvekkilime tevcih buyurdunuz. Elbetteki delil ile alakalı husustur. Nihayet mahkeme delillerin...

Başkan: Kısa olarak.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Zatıaliniz kısa kesin diyorsunuz. Ben daima kısa keşmek istiyorum. Müsaade buyurursanız kısaca bitireyim beyefendi.

Şimdi kararnamede iki husus vardır: Birincisi tertibe taalluk ediyor, diğeri kaste taalluk ediyor. Bize isnat edilen madde 141. maddedir. Huzurunuza bir dava gelse de bir adam öldürme davası gelse, 448. maddeye isnat olsa fakat içerisinde maddi vakıalar bununla alakalı olmasa, o takdirde beyefendi, iddianame ve kararnamenin tavzihi zarureti hasıl olmaz mı? Bunları arz ediyorum.

Şimdi kanunda ırk mülahazası ile kamu haklarını...

Başkan: Şimdi kesiyorum. Bu esasla ilgilidir.

Müdafii Burhan Apaydın: Müvekkilimin bu hadisede siyasi bir mülahaza ile mi, yoksa ırk mülahazası ile mi hareket ettiği hakkında bir kanaat var mı? Bir sual soracağım, 6-7 Eylül hadisesinden sonra memlekette Kıbrıs davası üzerinde yapılmış olan mitingleri müvekkilim tarafından halkı ayağa kaldırmak şeklinde tavzih ettiler. Türkiye'de Kıbrıs için yapılmış olan mitingler, şu ifadeye göre, doğrudan doğruya hükümetin tertibi midir, yoksa milli bir heyecanın ifadesi midir?

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Atalay Peköz: Muhterem Başkanım, sorguya taalluk eden bir husus mevzubahis edildi.

Başkan: Karanlık kalmış bir nokta mı var? Yoksa esasta söylersiniz.

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Sayın Başkanım, ufak bir tavzihim vardır; arz edeceğim. Maddi bir hata olsa gerektir.

Başkan: Söyleyin.

Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Oktay Engin 21-22 Eylül 1956 gecesi gizlice Türkiye'ye iltihak eylemiş ve Yunan tebasından olduğu halde icra vekilleri heyeti kararı ile İstanbul Belediye Eğlence Yerleri Kontrol Memurluğuna tayin edilmiştir, deniyor.

Başkan: O da esasa taalluk ediyor. Buyrun oturun. Sorgu ile esası tefrik edemiyorsunuz.

Sanık Kemal Hadımlı'mn tanık sıfatıyla alınmış ifadelerini okutuyorum.

(Kemal Hadımlı'nın tanık sıfatı ile alman ifadesinden dört satır okundu)

Başkan: Bir dakika, tespit ettiğiniz bir mübayenet var mı? Tanık sıfatı ile alınan ifadesinin okunması zarureti nereden çıkıyor?

Başsavcı: Kemal Hadımlı bu ifadesinde şahit olarak alman ifadesinde hadisenin hükümet tertibi olduğunu kabul ediyor. Halbuki sanık olarak vaki ifadesinde ise bunu reddediyor. Sadece bu noktadan okunmasını istedim.

Başkan: Bu şekilde ifadesinin tamamının okunması lazım gelir. Tespit etmiş iseniz yalnız o kısım okunsun.

(Kemal Hadımlı'nın tanık sıfatı ile "İzmir için söylediklerim dışında, İstanbul için..." diye başlayan ifadesi okundu)

Başkan: Burası mı?

Başsavcı: Evet efendim.

Sanık Kemal Hadımlı: Reis beyefendi, Başsavcının bir yanlışlığı vardır. Ben 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğunu şahadetimde zikretmedim.

Başkan: Tekrar o kısım okunsun.

(Kemal Hadımlı'nın ifadesinin alakalı kısmı okundu)

Sanık Kemal Hadımlı: Bunun mürettep olduğu nereden bellidir? Bu bir hükümet mevzuu değildir. Bu bir milli davadır. Hükümetin takip etmiş olduğu bu davaya millet de sarılmış ve bundan neş'et etmiştir. Bir fikri, vicdani ve hukukiden ibarettir. Bunun mürettep olduğu nereden çıkıyor?

Başkan: Şimdi delillerin tetkikine girişilecektir. Tanıkların beş tanesi halen mevkuftur.

Başsavcı: Dinlenmesini arzu ediyoruz, bir karar verilmesini talep ediyoruz.

Başkan: Gereği görüşüldü: Tanıklardan beşinin mevkuf olduğu anlaşıldığından bu gün dinlenmelerine ittifakla karar verildi.

Nurettin Aknoz'u çağırın.

(Nurettin Aknoz salona alındı)

Başkan: Adınız.

Tanık: Nurettin Aknoz.

Başkan: Babanızın adı?

Nurettin Aknoz: Sadık Aknoz.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Nurettin Aknoz: 1896.

Başkan: Şimdi mevkufsunuz.

Nurettin Aknoz: Evet.

Başkan: Neden dolayı?

Nurettin Aknoz: Mebus olmam dolayısiyle.

Başkan: Burada on bir sanık var, arkanızı dönüp bakın. Bunları tanıyor musunuz, akrabalık ve hısımlık gibi şahadete mani bir haliniz var mı?

Nurettin Aknoz: Hayır efendim.

Başkan: Yemin edeceksiniz.

(Tanık Nurettin Aknoz'a yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında tanık sıfatıyla bildiklerinizi, gördüklerinizi söyleyiniz.

Tanık Nurettin Aknoz: Efendim, Erzurum'da 1. Ordu Müfettişi iken Kara Kuvvetleri Kumandanlığı inhilal edince beni Ankara'ya çağırdılar. Kara Kuvvetleri Kumandanlığına vekalet etmek için.

6-7 Eylül hadiselerini gece yarısı haber aldım. 7. günü akşam üstü bir telefon emri ile İstanbul'a gelmekliğim ve İdarei Örfiye Kumandanlığını deruhte etmekliğim emredildi. O gün akşam üstü saat 9'da bu emri almıştım. Yemek yiyordum. Bir tayyare bularak fırtınalı bir havada İstanbul'a geldim. Gelişim takiben 11.30'da idi. Merkez Kumandanı otomobili ile tayyare meydanında beni karşıladı ve doğruca Harbiye Mektebindeki 1. Ordu Karargahına gittim. Karargahta eski Ordu Müfettiş Muavini ve onun heyetini ve bazı kimseleri buldum. Vaziyeti kendilerinden sordum, askerin her tarafa dağınık bir halde olduğunu öğrendim. Asker geldiği vakit her birisinin hangi kıt'aya mensup olduğu düşünülmeden tabur tabur, bölük bölük, sevkedilmiş bulunmuşlar. Bu vaziyette değiştirilmemiştir. Yolda gelirken Beyoğlu'nda yapılmış olan tahribatı müşahede ettim. Askerler dağınık vaziyette, tertipsiz bir vaziyette olduğunu gördüm. İlk işim bu vaziyetleri gördükten sonra, bir emniyet tedbiri almak oldu. Oturdum, bir emir hazırladım. Bu emri hazırladıktan sonra İdarei Örfiye Kanununu aldım, tetkik ettim, bir idarei örfiye emri hazırladım. İlk tebliğ budur.

Bu emirleri hazırlattıktan sonra saat 4 civarında sabaha karşı yattım ve sabahleyin Vilayete gelmekliğim emredildi, geldim. Vilayette Vekille Valinin odasında toplanmışlar, konuşuyorlardı. Sonra Cumhurbaşkanı seni çağırıyor dediler, gittim. Yanında Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi İsmail Hakkı Tunaboylu vardı. Beraberce yanma gittik. Adnan Menderes'in orada olmadığını zannediyorum, yoktu.

Celal Bayar müteessir bir vaziyette idi. Bana, şimdi hatırımda kaldığına göre, belli başlı söylediği söz şudur: "Vaziyeti gördünüz, vazifeye başlamadan evvel ne yaptınız, ne yapmanız geldiğini beraberce konuşalım." dedi. Ben dedim ki, verilecek emirleri verdim ve birliklere tebliğ ettim. Örfi idare emri tebliğini gazetelere yolladım ve gece git-

tim yattım, dedim. Bana sureti umumiyede şöyle söyledi: "Çok müşkül durumdayız. Türkiye'yi ikinci defa olmak üzere siz kurtaracaksınız." "Estağfurullah." dedim.

Sonra benim bir prensibim vardır. Vazifeyi alırım. Fakat icra şekline kimseyi karıştırmak istemem. Bundan dolayı emirlerimi hiç kimseyi dinlemeden ve hiç kimseye danışmadan yazdım ve verdim. Müteakip safhalara gerek Cumhurreisi, gerek Başvekil ile görüştüm ise de kat'iyen işime müdahale etmediler ve bilmünasebe bir gün dedim ki...

Başkan: Bunları bırakınız. 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve tertipçilerin kimler olduğu merkezindeki bilgileriniz nedir?

Tanık Nurettin Aknoz: İlk vaziyeti gördüğüm vakit ve yapılan tertiplerin neler olduğunu işittiğim vakit hatırıma ilk gelen, herkesin hatırına geldiği gibi, bu işin bir komünist işi olup olmadığıdır. Ben buna ihtimal veriyordum. Bu bakımdan emniyet tertibatını ikinci bir defa memlekette böyle bir asayişin ihlaline sebebiyet vermeyecek bir tarzda gayet kuvvetli bir şekilde alınması kanaatinde idim. Fakat mahkemeler kuruldu. Yapılan tahkikattan peyderpey bana verilen haberlere göre bu işlerin komünistler tarafından yapılmadığı, Kıbrıs Türktür Cemiyeti azalarının ve onların kışkırttığı bazı gençler tarafından yapıldığı kanaati hasıl olmaya başladı ki, bunun neticesini örfi idare kaldırılmadan evvel alamadım. Alamamamızın sebebi de İzmir'de ilan edilen örfi idarenin evrakının bize devredilmesi ve bu evrakın asıl Kıbrıs Türktür Cemiyetini muhakeme edecek mahkemeye tevdii edilmesi gecikti.

Başkan: Şimdi Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensupları yapmış ise onları da bir tahrik eden var. Onlar kendi kendine mi harekete geçmişlerdir, yoksa tahrik eden bir kuvvet var mıdır?

Şahit Nurettin Aknoz: Bunların tahkikini idari örfiye mahkemelerinden iki no'lu mahkemeyi memur etmiştim, onlar dahi bir netice alamamıştır.

Başkan: Sizin böyle idareyi örfiye kumandanı bulunmanız dolayısıyla bilirsiniz, istihbaratınız olur, sezişleriniz olur, Kıbrıs Türktür Cemiyeti kendi kendine mi harekete geçmiştir, yoksa onu harekete geçiren bir kuvvet, bir amir var mıdır?

Şahit Nurettin Aknoz: Bu hareketin mürettep olduğu yapılan tetkikattan anlaşılmıştır. Fakat Kıbrıs Türktür Cemiyeti, bunu bilmiyor-

dum. Bu asıl ifadelerine müracaat edilen ve zanlı diye tevkif edilmiş bulunan insanların verdiği ifadeden çıkacaktır ki, o zaman ifade verdikleri bana bildirilmedi.

Başkan: Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve arkadaşlarının tertip ettiği hakkında bildiğiniz veya kanaatiniz var mı?

Tanık Nurettin Aknoz: Kat'iyen yoktur. Böyle bir şey hakkında en ufak bir malumat verilmemiştir.

Başkan: Yüksek Soruşturma Kurulunca alınan ifadenizin son kısmında: "Hadisenin bir hükümet tertibi olduğunu işitmem üzerine işi tahkik ettim, bunun hiç bir deliline rastlanamadığını itimat ettiğim hakimler ifade ettiler." Böyle söylemişsiniz.

Nurettin Aknoz: Belki zapta yanlış geçmiş olabilir. Gayet vazıh olarak arz edeyim. Bana ne resmi ve ne de hususi bir şekilde kimse bu işin hükümet tarafından veyahut hükümetteki filan filan kimseler tarafından yapıldığını söylemediler. Yalnız bana sağdan soldan gelen haberler vardı.

Başkan: Buraya nasıl geçmiş, siz imza etmişsiniz. Her şeyi dikkatle takip ettiğinizi söylüyorsunuz.

İfadenizin son kısmını tekrar okutuyorum.

(İfadenin son kısmı okundu)

Şahit Nurettin Aknoz: Böyle ifade verdiğimi katiyen hatırlamıyorum. Müsaade buyurulursa bir noktayı tavzih edeyim. Bana Adnan Menderes'in idareyi örfiye vasıtası ile seni kullanarak diktatörlük yapacağı şeklinde bazı sözler sağdan soldan söylendi. Fakat böyle bir şeye desteres olamadım. Bana gelen bazı endişeli muhalefet mensuplarına dahi bunu açıkça ifade ettim.

Başkan: Her şahit dinlendikçe sanıklardan şahide bir diyecekleri olup olmadığının sorulması usul icabıdır. Şimdi sanıklara soruyorum bu şahadete karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Şahide şu noktanın sorulmasını istirham edeceğim: Benimle konuşması vaki olmuştu, hatırlamadığını söyledi. Fakat zannediyorum ki, yani sabık Reisicumhur ile beraber veyahut da ayrıca, ağlebi ihtimal sabık Reisicumhur ile beraber kendisi ile konuştuğumuz zaman: "Meselenin bütün hakikatini meydana çıkarmak lazım gelir, her hususta tamamen serbestsiniz." Tarzında konuştum mu, konuş-

madım mı bütün idareyi örfiye devamı müddetince en küçük bir müdahale olmuş mudur? Lütfen bu hususun sorulmasını rica ediyorum.

Başkan: Müdahale olmadığını söyledi.

Şahit Nurettin Aknoz: Bir noktayı arz edeyim. Birinci günü ilk vazifeye başladıktan sonra Cumhurreisi ile konuştuğum zaman Adnan Menderes orada mı idi, değil mi idi bunu iyice hatırlamıyorum. Yalnız ondan sonraki konuşmalarımızda vardı.

Başkan: Evet.

Şahit Nurettin Aknoz: Evet efendim, böyle söylemişti ve ben buna karşı şöyle bir cevap vermiştim; dedim ki, "Elimden gelen bütün gayretle çalışıyorum ve çalışacağım. Amma doğruda yapabilirim yanlışta yapabilirim, yanlış yaparsam her türlü cezaya razıyım fakat işe kimsenin karışmamasını istirham ederim."

Başkan: (Savcıya hitaben) Başka?

Başsavcı: Küçük bir sual. Kendisi İdareyi Örfiye Kumandanlığına tayin edildikten sonra İdareyi Örfiye Hakimlerini her 15 günde bir yanma celp edip kendilerinden sual sormayı itiyat etmiştir ve burada salonda Emniyet Müdürünü, salonda Milli Emniyet şefini almak suretiyle, "Bu hadiseler komünistler tarafından yapılmıştır. Bunları mahkum edeceksiniz, sehpaları kurduracağız ve onları mahkum edeceğiz." diye hakimlere talimat vermiştir. Kendisinden bu hususun sorulmasını rica ediyoruz.

Şahit Nurettin Aknoz: Arz edeyim efendim. İlk evvela arz ederken bendeki kanaat, işin yapılış şekline göre bunun komünist işi olduğu merkezinde idi ve hakimleri ilk topladığım vakitler bu noktayı nazar bende mevcut idi. Çünkü "Kıbrıs Türktür Cemiyeti" hakkında tetkik yapan heyet de buna ait daha bir şey ilan etmemişti. Bilakis aldığım malumat bu tutuklular içersinde 17-18 kadar komünist zanlısının bulunduğu idi. Bu noktayı nazarda ben ilk önce kendim, ondan sonra o vakit İstanbul Emniyet Müdürü olan daha evvel hadise esnasında Beyoğlu Kaymakamı bulunan zatın kendi görüşlerini anlamasını ve arkadaşlarımdan birisinin yeni vazifeye başlaması dolayısıyla tenvir etmesi bakımından çağırmıştım.

Başkan: Her 15 günde bir çağırıyor muşsunuz, ısrar ediyormuşsunuz, ilk temasınız bu noktadan olabilir. Ama her 15 günde bir çağırmanız manalıdır.

Şahit Nurettin Aknoz: Bunların her birisinin ayrı sebebi vardır, ilk çağırdığım zaman bu noktayı nazardandır. Fakat müteakip çağırdığım zamanlar yapılan tahkikatın biraz üstün körü yapıldığını, bizim elimize kafi deliller vermediğini gördüğümüzden dolayı yine mahkeme azası arkadaşlarımın nazarı dikkatini çektim. Fakat komünist meselesi ortadan kalktıktan sonra bir daha toplamış değilim. Bunu ilk zamanlar yaptım.

Sanık Adnan Menderes: Bir noktanın tavzihini rica ediyorum. Kıbrıs Türktür Cemiyetini koruduğumu ve teşvik ettiğim iddiası karşısındayım. Şahit idareyi örfiyenin başında ve amiri adli olarak uzun zaman vazife görmüştür. Kıbrıs Türktür Cemiyetini veya azasını himaye edecek herhangi bir tesir yaptım mı, yapmadım mı? Bunun sorulmasını rica ediyorum.

Şahit Nurettin Aknoz: Böyle bir tesire hiç maruz kalmadım.

Başkan: Kemal Aygün'ü getirin.

(Şahit Kemal Aygün huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Kemal Aygün.

Başkan: Babanızın adı?

Kemal Aygün: Mehmet Ali Aygün.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Kemal Aygün: 1916.

Başkan: Şimdi tutuksunuz değil mi?

Şahit Kemal Aygün: Evet efendim.

Başkan: Arkanıza bakın, orada sanıklar var, tanıyor musunuz bunları, şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Kemal Aygün: Tanıyorum ve şahadete mani bir halim yoktur.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında malumatınız varmiş. Hassaten bu hadiseler zamanın Başvekili Adnan Menderes, Fatin Rüştü ve arkadaşlarının tertip ettiği noktasında, zaviyesinden bildikleriniz nedir?

Şahit Kemal Aygün: Bu hadisenin cereyanı sırasında Ankara Vali ve Belediye Reisi bulunuyordum. İstanbul'da beynelmilel Cinai Kri-

minoloji Kongresi toplantısı vesilesi ile ve eski Emniyet Umum Müdürü sıfatıyla, o zamanın Dahiliye Vekili ve Emniyet Umum Müdürü bu kongrede bulunmak üzere beni davet ettiler. Ayın beşinde İstanbul'a geldim. 6sında Emniyet Umum Müdürünün kongre delegelerine öğle yemeği vardı. Park, oteldeki bu yemekte bulundum. Sonra Kadıköy'deki evime gittim. Saat beşe kadar annemin yanında durdun. Saat 5'te iki kızımı yanıma alarak ailemin oturduğu Florya'ya gitmek üzere hareket ettim. Üsküdar iskelesine geldiğim zaman şoförüm bir gazete Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atıldığı...

Başkan: *Ekspres* gazetesi mi idi?

Şahit Kemal Aygün: Evet efendim. Bomba atıldığını yazdığını ve Emniyet Müdürünün de Kadıköy ve Üsküdar ve diğer emniyet amirlerini bazı hadiselere karşı tertip almak üzere Emniyet Müdürlüğüne çağırdığını söyledi. Karşı tarafa geçtim. Çocuklarım Taksim'den gitmeyi istediler. Park otele doğru çıkarken takriben saat 6 ya geliyordu. İlk olarak Park Otelin karşısındaki evlere doğru 5-10 kişinin "bayrak as, bayrak as" diye bağırdıklarını gördüm. Parça parça evlere bayrak asmaya başladılar. Taksim meydanına geldiğimiz zaman eski Taksim Karakolunun önünde, Abide tarafında bir kac. yüz kişinin toplanmakta olduğunu gördüm. Bunun üzerine İstiklal caddesinden gitmeyi doğru bulmadım ve Talimhaneden Tarlabaşı ile İstiklal caddesi arasındaki yoldan sür'atle arabayı sürdürdüm. Talimhaneye girdiğimiz zaman yine 5-10 kişinin ellerinde değneklerle bir taraftan "bayrak as" deyip bir taraftan da oradaki bir kolacı dükkanına tecavüz etmekte olduklarını gördüm. Yolumuza devam ettik. İstiklal caddesine muvazi olan yolda bazı gurupların bağrışmakta olduklarını ve bir kısmının tecavüze başladıklarını müşahede ettim. Biraz sonra bu kalabalığın daha arttığını ve tecavüzün umumileşmeye başladığını müşahede ettim. Bu arada bir Polis memurunun bir sopa ile halkı dövmekte olduğunu gördüm. Yollar tıkalı olduğu için oradaki Abanoz sokağına otomobilimle girdim. Bu sokaktaki evlerden yataklar atılıyordu. Hatta bir evde yangın başlamış bulunuyordu. İngiliz Başkonsolosluğuna geldik, orada da tıkandık. Herkes arabalara hücum etmeye başlayıp "Kıbrıs Türktür" pankartı olmayan arabaları taşlıyorlardı. Oradan geçen birisi bize de "Kıbrıs Türktür" pankartı verdi. Önde oturan kızım bu pankartı arabanın camına dayadı ve yavaş yavaş ilerletmeye başladık. Kalyoncu kolunun önüne kadar geldik. O sırada yaralı bir adam kapımızı açıp

arabaya bindi. Biraz ilerde indi. Tozkoparanca geldiğimiz zaman büyük bir halk kitlesinin geldiğini gördük. Buradaki kalabalık hattı azamiyi bulmuştu. Oradan bir adam arabamıza bindi, beni tanımıştı, bağırarak, "Hasta var, yol açın" diye bağırarak bizi Unkapanı köprüsüne getirdi. Unkapanı köprüsünde Polis çok sıkı tertibat almıştı. Bilhassa Fener ve karşı tarafta tertibat çok sıkı idi. Arabama iki Polis verildi. Florya'ya gittim. Florya'ya gittiğim zaman saat 8.30 falan idi. Çok heyecanlı idim. Ankara'yı düşünüyordum. Derhal Ankara'yı istedim. Ankara Emniyet Müdürünü buldum. Buradaki vaziyeti anlattım. Kendisi, daha evvel aldığımız Askeri Kumandanlıkla birlikte aldığımız müşterek planının tatbik edildiğini, ufak bir hareket başlamışsa da bunu önlediğini ve tertibat aldığını söyledi.

Bilhassa Altındağ'ın abluka olunmasını söyledim. Ben şimdi hareket edeyim mi dedim. "Yarın sabaha kalabilirsiniz, burası sakin" dedi. Bu arada Mükerrem Sarol beyin eniştesini zannederim Mükerrem Sarol aradı. Bu arada ben de konuştum ve İstanbul'daki durumu Mükerrem Sarol'a anlattım. Vaziyetin çok vahamet kesbettiğini söyledim. Bunun için örfi idare icap eder, dedim. Kendisi de "Reisicumhur Başvekille irtibata çalışıyorum" dedi. O gece böyle geçti ertesi günü sabah Ankara'ya gittim. Hadiseye taalluk eden malumatım bundan ibarettir. Bir veya iki gün sonra, eski Reisicumhur, Başvekil, Meclis Reisi ve vekiller buradan Ankara'ya geldiler. Kendilerini karşıladık. Başvekalete gittiler. Oradan beni çağırdılar. O zamanki Ankara Garnizon Kumandanı İhsan Paşa da beraber çağırılmıştı. Yanlarına gittik. İhsan Paşaya bilhassa Ankara'da bir hadise olmamasından dolayı teşekkürlerini bildirdiler. Ankara hakkında izahat aldılar. İstanbul'daki hadiselerden büyük teessürle bahsettiler. Hepsi çok elemli ve üzgündü. Akşam olmuştu. Geri kalan konuşmayı köşkte yapalım dediler. 8,15'teki radyo gazetesinin sonunda benim Ankara Valiliğinden Emniyet Umum Müdürlüğüne tayinim okundu. Başvekil benim eski bir Polis olmam dolayısıyla seni buraya getirdik dedi. Bu işin mutlaka mesullerini bulmak için her şeyi yapacaksın, dedi.

Ertesi günü Dahiliye Vekaletine getirilmiş olan Etem Menderes'le İstanbul'a geldik. İstanbul'da Polisten gerekli izahatı aldım. Genelkurmay Başkanı da orada bulunuyordu. İdarei örfiye Kumandanı paşayı ziyaret ettim. Yapılan tahkikata göre 20 - 30 evin aranması icap ediyordu. İdarei örfiye Kumandanı Paşa bu şekilde münferit arama kararını

Polise vermeyi uygun bulmadı. Taşlıtarla ve Zeytinburnunu abluka altına alacağını söyledi. Ben de kendisine böyle umumi aramadan ziyade ani ve münferit aramalar icap ettiğini ve bu hadisenin daha çok bir komünist hareketi mahiyeti gösterdiğini ifade ettim. Fakat bu arama bakamından kendileriyle mutabakata varamayacağımız için ve asıl salahiyet de kendilerinin olduğu için oradan ayrıldım. O gün akşam Reisicumhur ve Başvekil hususi bir tayyare ile İstanbul'a geldiler. Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi ile beraber beni huzurlarına çağırdılar. Orada Örfi İdare Kumandanı ile aramızda anlaşmazlık çıktığını, bunun ne olduğunu sordular. Geniş bir arama ile çalışmak istemekte Paşa; biz Polis olarak münferit aramaları tercih ederiz, dedim. Benim artık orada İstanbul'da kalmam muvafık görülmedi. Orada tekrar Başvekil aynen şu tabiri kullandı: Dedi ki: "Başta ben olmak üzere bu hadisede kimler suçlu ise mutlaka meydana çıkaracaksınız."

Başkan: Başta ben olmak üzere mi dedi?

Şahit Kemal Aygün: Aynen bu tabiri söyledi. "Başta ben olmak üzere kimler suçlu ise mutlaka meydana çıkaracaksınız." dedi. Ben kendilerine, Polis teşkilatının nihayet hadiseyi yapanları meydana çıkarmakla meşgul olacaklarını, asıl memurların hatalarını aramak işinin normal teftiş heyetlerinin vazifesi olduğunu, binaenaleyh Dahiliye Bakanlığı Teftiş Heyeti Reisi Recai beyin vazifelendirilmesinin muvafık olacağını söyledim. O halde onu çağırınız dedi. Teftiş Heyeti, Recai beye telefon ederek tahkikatı idare etmek üzere İstanbul'a davet etti. Ben zannederim ertesi günü Ankara'ya döndüm. Tahkikatın başlangıç ve seyri hakkında esas malumatım budur. Bundan sonraki durum Milli Emniyet ve Emniyet teşkilatı ve örfi idarenin sevki idaresinde tahkikat tekemmül ettirildi.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri iddiaya göre müretteptir. Adnan Menderes ve Fatin Rüştü'nün bunları tertip ettiği hakkında bir bilginiz ve sezmeniz var mı?

Şahit Kemal Aygün: Efendim, 6-7 Eylül hadiselerinin oluşundan sonra kendilerini ilk gördüğüm dakikadan itibaren bu hadiseden büyük bir elem duyduklarını müteaddit defa müşahede ettim. Her ikisi de bunun memleketimiz için bir yüzkarası olduğunu büyük bir teessür ve ızdırapla söylüyorlardı. Bunun müsebbiplerinin mutlaka bulunması için kafi emirler veriyorlardı. O zaman hadisenin bir komünist hareketi mi veya başka bir hareket mi olduğu devamlı olarak münakaşa

ediliyor ve muhtelif fikirler ileri sürülüyordu. Müteaddit defa gerek bendenizi, gerek Milli Emniyet Reisini Reisicumhur bizzat köşke çağırıp bu mevzuda mütalaalarımızı sordu. Filvaki hadisenin bilhassa taktik tarafı bir komünist hareketi olarak müşahede edilmekte idi. Amma bütün tahkikat neticesinde bendeniz bu hadisenin bir komünist hareketi olduğunu müspet bir delil elde edemediğimiz için bu hususta kiler nihayet faraziye ve tahminden ibaret çalıyordu. Kendilerine ne mebdeinde, ne sonunda en ufak bir malumata, sahip olmadığı gibi, aksine bu meselede büyük bir elem duyduklarını ve zabıtanın anında tedbir alamadığını ve alınan yerlerde bu hadisenin çıkmadığını söylediler ve Ankara'yı da buna misal olarak gösterdiler.

Başkan: Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensupları aleyhine açılan davalar da beraatla neticelenmiş, fakat Eylülde Taksim'de gençler Yunan bayrağını yakıyorlar. 5'i 6'ya bağlıyan gece, Selanik'te bomba patlıyor, 6'yı 7'ye bağlayan gece de 6-7 Eylül hadiseleri oluyor. Bu hadiselerin böyle bir birini velyetmesi, hadisenin tertip eseri olduğu hissini uyandırıyor. Kim yapmış olabilir sizce? Siz de Vali, Emniyet Umum Müdürlüğü yapmış olduğunuza göre istihbaratınız, sezişleriniz olmak mümkündür.

Şahit Kemal Aygün: Efendim hadiseyi müteakip bu mevzu üzerinde müteaddit defalar görüşmeler yaptık. Kendi aramızda, salahiyetli arkadaşlar arasında, hatta yabancı uzmanlar arasında görüşmeler yaptık. İtiraf edeyim ki, eğer bütün imkanlara sahip ve kalite itibarıyla çok yetişmiş bir zabıta teşkilatına malik olsaydık, hadisenin anında işe el koyup hakiki mürettipleri meydana çıkarmak mümkün olabilirdi. Bu meydana çıkarılmamış ise eksik faaliyetlerimizden ileri gelmez, ehliyetimizin eksikliğinden, imkanlarımızın azlığından ileri gelmiştir.

Hadiseye tekaddüm eden günlerde memleketin umumi efkarında büyük bir heyecan mevcuttu. Gerek Yunanistan'da, gerek Kıbrıs'ta katliam ihtimali ve her gün mitingler... Türkiye'de maalesef buna ait toplantılara izin verilmeyişi gençlerin ve vatandaşların üzerinde adeta bir bomba halinde tesir bırakmış bululuyordu. Yani bence heyecanı milliyeyi tahrik için ufak bir sebep kafi idi, Kıbrıs Türktür Cemiyeti tahrip kısmınla değil fakat, bu heyecanı alevlendirmekte ve hareketi yapmakta mutlaka öncü idi ve bütün pankartlar hazırlanmıştı, Kıbrıs Türktür Cemiyeti tarafından hazırlanmıştı. Yalnız hadise olduktan sonra iş tahrip tarafına dönünce, halkın o andaki psikolojisinden istifa-

de eden yine komünistlerin bir hareketi olduğuna o zamanda ve halen de kaniim efendim. Yani bir tahrip hazırlığının herhangi bir kimse tarafından yapıldığına kani değilim. Tahrip büyük bir heyecanın ifadesidir.

Başkan: Şahidin evvelce alınmış olan ifadesi okundu.

Şahit Kemal Aygün: Demin arz ettiğim gibi saat 18'e doğru Taksim meydanındaki hadiseleri gördüm. Buradaki maruzatım budur. Bendeniz henüz 8.30'da hareket eden trene binmiş olan Devlet adamlarına o günkü mesul idareciler tarafından İstanbul'da bu gibi hadiselerin başladığını haber vermiş olmalarını tabii telakki ederim. Ancak İstanbul'da başlamış olan böyle bir nümayiş hareketi mutlaka Devlet Reisi ve Başvekil tarafından bastırılmaz. Esasen Dahiliye Vekili de gitmemiş, İstanbul'da kalmıştı. Onlar bu hareketi şiddetle bastırabilirdi, işin mebdeinde Taksim meydanında hiç bir Polis görmedim, tek gördüğüm Polis tek başına bir süre kalabalığı dağıttı. Onun için bazı zabıta kuvvetlerinin umumi heyecan havasına kendilerini kaptırarak şiddetli müdahale etmediklerine kaniim. Baştan şiddetle müdahale olsaydı hadisenin bu kadar inkişaf etmeyeceğine kani idim.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay, şahidin bu ifadesine ne diyorsunuz?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Görüşlerimiz uyuyor. Dün de arz etmiştim. Milli galeyan tesiri altında gerek yardımcı kuvvetle ve gerekse Emniyet kuvvetlerinin pasif kaldığına. Fakat şunu tanık da bildiriyor ki, Yunan Konsolosluğuna yapılan hücum püskürtülmüştür.

Başkan: Alaeddin Eriş.

Sanık Alaeddin Eriş: Efendim, şahit eski bir polistir. İstanbul'da zabıta teşkilatının o günkü resmi polis kadrosuyla kısa fasılalarla İstanbul'u istila eden bu hareketin bastırabileceğine kendileri kani midirler? Bu cihetin sorulmasını rica ediyorum.

Şahit Kemal Aygün: Efendim doğru ve yerinde bir sual. İstanbul Polis kadrosu, bilhassa resmi kadrosu kağıt üzerinde kabarıktır amma tatbikatta bu günü bilmiyorum, bizim alındığımız 5 ay evvel Taksim meydanındaki bir hadiseye 5 polisin bir saatte yetişmesi güçtü. Bu itibarla resmi kadronun kifayetsizliği ve müdahalede aciz göstereceği muhakkaktır.

Başkan: Diğer sanıklara bir diyeceğiniz var mı? Yoktu.

Sanık Alaeddin Eriş: Bir ciheti arz edeceğim. Bendenizin bu gün hatırladığıma göre, 15 aylık Emniyet Müdürlüğüm esnasında İstanbul Emniyet teşkilatı, bu günkü beynelmilel ölçülere göre anca altıda bir noksanı ile çalışmaktadır. Bu cihetin tebarüz ettirilmesini hassaten istirham ederim. Yani kadro mevcut değil, nazari kadro olarak sivil 2200...

Başkan: Kafi, kafi.

Şahit Şem'i Ergin'i çağırın.

(Şahit Şem'i Ergin salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Şem'i Ergin.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Şem'i Ergin: Hüseyin Rahmi Ergin.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Şem'i Ergin: 1829 doğumluyum.

Başkan: Geri tarafta 11 sanık var. Dönün bakın tanıyor musunuz?

Şahit: Evet tanıyorum, efendim.

Başkan: Onlarla akrabalık, hısımlık ve şahitliğe mani haliniz var mı?

Şahit Şem'i Ergin: Yok efendim.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında malumatınız var mı? Bilhassa bunun mürettep olduğu ve mürettiplerinin kimler olduğu hakkında şahit sıfatiyle bildiğinizi söyleyiniz.

Şahit Şem'i Ergin: Bendeniz 6-7 Eylül hadiselerinin vukuu anında heyeti vekileye dahil değildim. Ve İstanbul'da bulunuyordum. Ancak hadiseden tahminen üç ay sonra Üçüncü Menderes kabinesine Devlet Vekili olarak iştirak ettim. İlk kabine toplantısında Örfi İdare Mahkemelerinde haklarında tahkikat yapılmakta olan maznunların adedinin kabarık bulunduğunu gördüm. Tahmin ediyorum bunlardan şikayet vaki olmuştur. Daha evvel dört bin küsur tutukludan birçok şikayetler vaki oluyordu. Aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen ifadelerimiz alınmadı diye.

İlk hükümet toplantısında bendenizi ve diğer Devlet Vekili rahmetli Cemil Bengü'yü bu işe memur ederek, İstanbul'a gidin, temas

ediniz, İdarei Örfiye Mahkemelerinin daha sür'atle yürümesi bakımından gereken tedbirleri alın, dediler. Cemil Bengü ile beraber İstanbul'a gittik. Adli amirlerle ve Ordu Kumandanı ile temaslar yaptık. Tahkikatın neden yavaş gittiği üzerinde duruldu. Bize hakimlerin takviye edilmesini söylediler ve 4000 küsur maznunun kışlalara tevzi edildiği, bunların durumlarının kötü olduğunu ifade ettiler. Bu görüşmelerimizin neticesini iki gün kaldığım İstanbul'dan dönüşte Başvekil ve Reisicumhura şifahen rapor halinde bildirdim ve hakimler kadrosunun takviyesini, bu maznunların kışlalarda tutulmamasını, İskan Dairesinin bir tahaffuzhanesi vardır, buranın maznunlara tahsis edilmesini talep ettik ve bunun peşinden de, "Mademki bu işle bu kadar ilgilendin, Milli Müdafaa Vekilliği Başvekilin uhdesindedir, yarından itibaren Devlet Vekilliğine ilaveten Milli Müdafaa Vekilliği vazifesini de deruhte ederek bu işlerin sür'atle intacı yolunda kendi görüşlerini tatbik et." emrini aldım ve ertesi günü vazifeye başladım.

Benim İstanbul'daki 6-7 Eylül hadiseleri hakkında bilgim, malumatım hakkında Yüksek Soruşturma Komisyonu Tahkikat Encümeninde arz ettiğim gibi, hadiselerin sebebini sordular, sebebi ancak üç ay sonra yapılan tahkikattan ve bir de o zaman vekil olan Fuat Köprülü'nün, yine o zaman gurupta veya Mecliste verdiği beyanata, Kıbrıs'ta vukua gelen hadiseler karşısında Kıbrıs Türktür Cemiyetinin milli reaksiyon göstermesi yolunda tahmin ediyorum bir fikir hasıl olmuştur. Ancak hadiselerin vukuu sırasında nereden geldiği belli olmayan nümayişçiler veya vaziyete katılmış olanlar bilinen hadiseyi vukua getirmiştir. Bendenizin malumatım bundan ibarettir.

Başkan: Evvelce verdiğiniz ifade de, hükümetin muvaffakatiyle başlamış ve miting sonra bu şekli almıştır, diye söylemişsiniz.

Şahit Şem'i Ergin: Aynı şeydir efendim. Aynı şeydir. Sayın Reis bey, Vekil olarak Köprülü'nün verdiği şey ve Kıbrıs Türktür Cemiyetinin mensuplarının - hakimlerden benim öğrendiğim malumata göre - mukabil bir nümayiş yapmak için müsaade istemişler bunun neticesinde nümayiş tertip etmişler. Fakat hadise yalnız nümayişçilerin elinde kalmamıştır.

Başkan: Sanıklar bu ifade karşısında bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensuplarının nümayiş yapmak için müsaade istediklerini ve bu müsaadenin kendi-

lerine verildiğinin bazı İdare Örfiye hakimleri tarafından söylenmiş olduğunu ifade etti. Şem'i Ergin'in bu noktayı tavzih etmelerini rica ederim. Çünkü Kıbrıs Türktür Cemiyetine hükümetçe hiç bir veçhile bir nümayiş yapması için müsaade verilmiş değildir.

Şahit Şem'i Ergin: Bendenizin ifadesi bir kat'iyet kesbetmemektedir. Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensuplariyle konuşmuş değilim. İki günlük İstanbul'daki tahkikatımdan edindiğim malumat ve yine tahmini olarak Köprülü'nün Mecliste vermiş olduğu beyanata istinaden arz ettim.

Başkan: Şahit Aleksandros Hacopulos'u çağırınız.

(Şahit Aleksandros Hacopulos salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Aleksandros.

Başkan: Soyadınız?

Şahit: Hacopulos.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: 1327.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Kostantin Hacopulos.

Başkan: Arkada sanıklar var, bunlarla şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Yok efendim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkındaki bilginiz; hassaten bu hadiselerin mürettep olduğu ve mürettipleri hakkında bilginiz? O zaviyeden söyleyin.

Şahit Aleksandros Hacopulos: Muhterem Reis beyefendi, ifademi vermiştim, bir müddet evvel onu teyit ediyorum. Aynen okunsun.

Başkan: Unuttunuz mu?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Hayır, unutmadım.

Başkan: Söyleyin o halde.

Şahit Aleksandros Hacopulos: Hadiseleri müteakip derhal ertesi gün anne ve babamın ikamet ettikleri Edirnekapı'daki evlerine gittim.

Evin harap olduğunu, anne ve babamın tecavüze maruz kaldığını üzülerek gördüm. Kendilerini hastahaneye kaldırdım ve ondan sonra Vilayetle temas ettim. Bilhassa Rum camiasına yapılmış olan bu hareket için mümkün olan tertibatın ve ileride yapılacak her şeyin yapılması için temaslarda bulundum. O günden itibaren bir iki defa eski Vali Fahrettin Kerim Gökay'ı gördüm. Eski Başbakan Menderes'le konuştum, birçok yerleri beraber gezdik; tahribe uğrayan mektep, kilise ve evleri beraberce gördük.

Daha başka arzularınız varsa arz edeyim efendim.

Başkan: Bu hadiselerin mürettep olduğu ve mürettipleri hakkında bir bilginiz var mı?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Mürettep olduğuna dair bir şey bilmiyorum.

Başkan: Mürettep olduğu hakkında kuvvetli karineler var. Mürettipler hakkında bilginiz.

Şahit Aleksandros Hacopulos: Mürettep olup olmadığını bilmiyorum.

Başkan: (Savcıya hitaben) Bir diyeceğiniz var mı?

Başsavcı: Annesinin, babasının Edirnekapı'da oturduğunu söylüyor. Annesinin ve babasının evinin yakınında karakol var mıdır?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Evimizin yanında karakol vardır. Ailemi de bilirler. Çünkü orada doğduk, senelerce o mahallede oturduk ve büyüdük.

Başkan: Peki gidin.

Şahit Ethem Yetkiner'i çağırın.

(Şahit Ethem Yetkiner salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Ethem.

Başkan: Soyadınız?

Şahit: Yetkiner.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Ethem Yetkiner: Hüsnü Yetkiner.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Ethem Yetkiner: 1323.

Başkan: Şimdi mevkuf musunuz?

Şahit Ethem Yetkiner: Evet efendim.

Başkan: Geriye dönün, orada 11 sanık var. Bunlarla akrabalığınız, hısımlığınız ve şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Ethem Yetkiner: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur...

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Ethem Yetkiner'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında bildiğinizi ve o zamanki vazifenizi ve hadisenin mürettep olduğu bilhassa mürettipleri hakkındaki bilgilerinizi söyleyiniz.

Şahit Ethem Yetkiner: Efendim, 6-7 Eylül hadiselerinin cereyan ettiği sırada ben Emniyet Umum Müdürü bulunuyordum. Ve o tarihte başka bir vazife ile İstanbul'a gelmiştim. İstanbul'da Beynelmilel Kriminoloji kongresi toplanıyordu. 6 Eylül sabahı Celal Bayar İzmir'den İstanbul'a geldi, Adnan Menderes İstanbul'da bulunuyordu. O gün öğleyin Abdullah Efendi Lokantasında yemek yediklerini haber aldım. Bizim de kongre delegeleri için Emniyeti Umumiye adına Park Otelde bir yemeğimiz vardı. Oraya o zaman İstanbul Emniyet Müdürü olan Alaeddin Eriş'le birlikte giderken Ajanstan birinin Emniyet Müdürünü aradıklarını ve Celal Bayar ile Adnan Menderes'in nerede olduğunu sordular. Bilahare anladım ki araştırmanın o gün öğle ajansında verilen haberle alakası varmış. Ben romatizmadan rahatsızdım. Yemekten sonra evimde istirahate çekilmiştim. Saat tahminen 4-5 arası, o zamanın Emniyet Müdürü Alaeddin bey evime telefon etti ve nümayişin başladığı haberini aldığını, bunun için hazırlık yaptığını söyledi. Aynı zamanda Vali beyin makamlarında olduğunu söyleyerek bu akşam Haydarpaşa'ya gelemiyeceğim, malumatın olsun dedi. O gün öğle ajansında Selanik'teki bomba hadisesinin haber verildiğini, ayrıca *Ekspres* gazetesinin ikinci baskı yapmak suretiyle bu haberi verdiğini bildirdi. Havanın elektrikli olduğunu haber verdi. Ben bunun üzerine Fahrettin Kerim Gökay'a telefon ettim. Böyle bir malumatım var. Vilayete gelmek istiyorum, dedim. Biz tedbirlerimizi aldık. Arzu ederseniz siz de gelin dedi. Onun üzerine biz saat 6'ya doğru, evden çıktık. Büyük Parmakkapı bulunduğu sokak üzerinde büyük bir kalabalığın

yaklaştığını gördüm. Bir polise sordum. Biraz evvel Konsoloshaneye tecavüz etmek istediler, fakat polisler tarafından dağıtıldı. Bu kalabalık onun bakiyesidir, dedi bana. Yoluma devam ettim. Tokatlıyan Oteli önünde itfaiye arazörleri, o zamanın Emniyet Şube Müdürlerini ve Emniyet Amirlerini gördüm. Durdum, sordum. Hadiseyi aynen anlattılar. Yani biraz evvel yapılan tecavüzü dağıttıklarını, Emniyet Müdürünün de orada bulunduğunu ve ayrıldıklarını söylediler. Ben orada bulunan Şube Müdürlerine, bilhassa Amerikan ve Rus Konsoloshanelerinin ve diğer Konsoloshaneleri muhafaza altına almalarını söyledim. Hatta iki tanesini de beraberime alarak birisini Rus Konsoloshanesi önünde bırakarak Vilayete gitmek üzere yoluma devam ediyordum. Beyoğlu Kaymakamlığı önüne geldiğim zaman arkamdan Emniyet Müdürü de yetişti ve bana mülaki oldu. Kendisinin Fener Patrikhanesine gitmekte olduğunu ve oraya bir tecavüz olmasından korktuğunu ve korumak için alman tedbirleri görmek istediğini söyledi. Ben de beraber gidelim, sonra Vilayete döneriz, dedim. Beraberce oraya gittik. Orada telsizle, Haylayf pastahanesine bir tecavüz vaki olduğunu, bunu takiben Taksim'de kalabalık başladığını söylediler. Bütün bunları Emniyet Müdürü telsizle hem Valisine ve hem de Haydarpaşa Emniyet Amirliği vasıtasıyla o sırada Celal Bayar ve Adnan Menderes'in Ankara'ya gitmeleri dolayısıyla onları teşyi için Haydarpaşa'ya gitmekte olan Dahiliye Vekiline haber verdi. Biz Patrikhane'den döndükten sonra Haylayf'tan dolaşarak Taksim'e geldik. Biraz sonra Emniyet Müdürü Vali ile yaptığı telsiz muhaberelerinde Askeri yardım ricasında bulunuyordu. Taksim'e geldikten sonra İnkara Bakkaliyesi önünde büyük bir kalabalık toplandığını ve Beyoğlu Karakolunda kalabalığın büyük olduğunu gördük ve birlikte İstiklal caddesine doğru yürüdük. Ancak, Ağa camiinin bulunduğu yere geldiğimizde cadde aşağıdan itibaren muhteşem bir kalabalık ile doluyordu. Ellerinde bayraklar ve Atatürk'ün resmi vardı. Aynı zamanda saat 7 olmuştu. Saat 17'den sonra tahrip hareketleri başlamıştı. Ellerinde sopalar vardı. Camlara saldırıyorlardı. Bütün kuvvetimizi hatta arabaları kullanan şoför polislere varıncaya kadar kullanma çarelerine başvurduk. Hatta bizi de tecavüze muhatap tutuyorlardı. Bursa sokağında bulunan bir meyvacı dükkanına sığınmak suretiyle mütemadiyen telefonla asker ve itfaiyeden yardım istiyorduk. Bir müddet sonra Taksim'deki Polis Merkezine, şimdiki Operanın bulunduğu yere geldik. Bir saat sonra ancak 21'i 18 geçe askeri yardım başladı. Fakat tahrip devam ediyordu.

Polis kafi gelmiyordu. Asker de ilk geldiği anda vaziyeti kavrayıp tam manasiyle müdahale edemedi. Çünkü çok fazlaydı. Kalabalık bu suretle tahribin devam ettiği hakkında yer yer haberler gelmeye başlıyordu. Kadıköy'de ve diğer kazalarda aynı şekilde devam ettiği hakkında haberler geliyordu. Nihayet 10'a doğru Vilayete geldik. Vilayete gelirken Karaköy'de, Galata'da birçok tahribat yapıldığını gördük. Vilayette vali makam odasında o zamanın Dahiliye Vekili ve Vali Fahrettin Kerim ve Paşalar vardı. Bunlarla da konuşuluyor ve bu işin önlenmesi hakkında emirler yeriliyordu. Bilahare de İzmit'ten veya Sapanca'dan Reisicumhur Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes'in geri dönüp gelecekleri haber verildi ve emniyet tertibatı alınması ve kendilerinin karşılanması için o zaman Dahiliye Vekili bana Emniyet Müdürüne vazife verdi, karşıladık. Motorla Sirkeci araba vapuru iskelesine çıktılar. Asabi, telaşlı ve heyecanlı idiler. Bize sert muamelede bulundular, sitem yaptılar, adeta, vazifeyi, yapmamış insanlar, hadiseye mani olmamış insanlar olarak muamele yaptılar; kendilerini almak üzere götürdüğümüz resmi arabalara binmediler, taksi ile vilayete geldiler. Vilayette konuşmalar devam etti. Bazı vekiller de vardı. Ekserisi Namık Gedik'i iyi tedbir almamakla, hadiseyi önleyememekle itham etmeye başladılar. O da kendisini müdafaa ediyor başından sonuna kadar ciddi olarak çalıştığını, Polis, Vilayet elinden gelen her şeyi yaptığını, askerin büyük gayret sarfettiğini, fakat birden bire inkişaf etmiş ve o günkü hava dolayısıyla çok büyük bir kalabalık şeklini almış olan halkın zaptedilemeyeceğini, araya fena niyetli insanların karışması suretiyle yağmacılık şekline döküldüğünü izah ediyor. O gün Vilayette kaldım. Ertesi sabah Taksim'de Rum Kilisesine yeni bir tecavüz bulunduğunu haber aldık. Hatta kendileri de Vilayetten oraya gittiler, gördüler. Bilahare İstiklal caddesi üzerindeki tahribatı bizzat müşahede ettiler. Örfi idare ilan edildi ve işlerin tahkikine başlandı.

Başkan: Şahidin Yüksek Soruşturma Kurulunca mazbut ifadesi okundu.

Başkan: Ne diyorsunuz ifadenizin bu kısmına?

Şahit Ethem Yetkiner: O zamanki şayialar beni bu kanaate götürdü. Çünkü ben üç gün sonra Emniyet Umum Müdürlüğü vazifemden ayrıldım ve hastalandım. Ondan sonra bu işlerle meşgul olmadım. O zaman işittiklerim bu merkezde idi. Fakat vazifede bulunduğum sırada bunu bu tarzda hükümet tarafından yapıldığına dair hiç bir bilgim yoktur.

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu, şahide karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, kendisinden lütfen sorulmasını rica ediyorum. Benim bu hususlarda telkinlerde bulunduğum kimden duymuştur?

Başkan: O zamanki şayialar diyor.

Şahit Ethem Yetkiner: Şayiaya müstenit bilgidir. Hakikatte bu mevzuda hiç bir bilgim yoktur.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Bunlar daha ziyade Kıbrıs davasının müdafaasında gösterdiğim tecellülatın eseridir.

Başkan: Diğer sanıklar; şahide karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Acaba şahit bu şayiaların menşeini tespit edebilir mi?

Başkan: Şayia, halk diline düşer. Menşei odur. Herkes söyler ama nereden çıktığı belli olmaz.

Sanık Adnan Menderes: Muayyen bir yerden işitmiş mi acaba?

Başkan: Muayyen yerden işitilen şayia olmaz. Vakıa olur.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Emniyet Müdürü Alaeddin beyle birlikte Beyoğlu'nda bulundukları sırada, vaziyet nasıldır diye kendilerine bir sual sorulup buna karşı bir cevap vermişler midir?

Şahit Ethem Yetkiner: Hatırladığıma göre Fahrettin bey bizden daima sorardı, soruldu. Biz de kendisine hadiseyi bildirdik.

Başkan: Bugün celp edilen şahitlerin dinlenilmesi işi bitti. Şahitlere sorulacak başka bir şey var mı?

Şahitler götürülsün.

Savcı: Diğer şahitlere yüksek mahkemenizce müzekkere yazılmasını ve duruşmanın talikini rica ederim.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Demin bir gazetecinin ismini Aziz demiştim, şimdi öğrendim soyadı Balkan imiş.

Başkan: Gereği düşünüldü. Diğer şahitlerin çağırılıp dinlenmelerini ve duruşmanın 24.10.1960 Pazartesi günü saat 9.30'a bırakılmasına ittifakla karar verildi.

Kapanma saati: 15.45

ÜÇÜNCÜ OTURUM

24 Ekim 1960 Pazartesi

Açılma saat: 9.35

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Şimdi müdafilerin yoklamasını yapıyoruz.

Sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın, Talat Asal (burada)

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafileri Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge (Buradalar)

Sanık Fuat Köprülü müdafileri Nüvit Yetkin, Sahir Kurutluoğlu, Zeki Kumrulu (yok), Hikmet Tuncay (burada)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafileri Abdulhak Kemal Yörük, Nurullah Kunter (yok), Sadettin Kerim Gökay (burada)

Sanık Kemal Hadımlı müdafileri Atalay Peköz (yok)

Sanık Mehmet Ali Tekinalp'm müdafileri Ekrem Korkut (burada)

Sanık Oktay Engin'in müdafileri: Sahir Erman, Hasan Nevzat Karagil.

Başkan: Şahitlerin dinlenmesine devam olunacaktır.

Başsavcı: Sanıkların dinlenilmesinden önce ihzar edilmiş olan şahit Coşkun Kırca'nın, ehemmiyetine binaen önce dinlenmesine karar verilmesini rica ederim.

Başkan: Şahit olarak ikame edilen Coşkun Kırca'nın, ehemmiyetine binaen dinlenmesi isteniyor.

Gereği düşünüldü: Bugün iddia makamınca tanık olarak dinlenmesi istenilen Coşkun Kırca'nın dinlenmesine oybirliği ile karar verildi.

(Coşkun Kırca salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Coşkun.

Başkan: Soyadınız?

Şahit: Kırca.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Coşkun Kırca: Mehmet Ali Haşmet Kırca.

Başkan: Doğumunuz?

Şahit Coşkun Kırca: 1927.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Coşkun Kırca: Cumhuriyet Halk Partisi Araştırma ve Yayın Bürosu Uzmanı.

Başkan: Resmi vazifeniz?

Şahit Coşkun Kırca: Yoktur.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz?

Şahit Coşkun Kırca: Nato nezdinde Türk Daimi Delegeleğinde ikinci katip.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz?

Başkan: Bunlardan akrabalık, hısımlık gibi şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Coşkun Kırca: Fuat Köprülü'nün damadıyım.

Başkan: Fuat Köprülü bakımından şahadetten çekinme haliniz olabilir.

Şahit Coşkun Kırca: Çekinmiyorum.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Bu 6-7 Eylül hadiseleri hakkında ne biliyorsanız söyleyin. Bilhassa tebarüz ettirilmesi lazım olan cihet, bu hadisenin mürettep olup olmadığı, mürettep ise mürettiplerinin kimler olduğu hususlarıdır.

Şahit Coşkun Kırca: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettiplerinin kimler olabileceği hakkındaki kanaatim: Nato nezdindeki murahhas heyette bulunduğum sırada Türkiye Devlet Vekili ve Hariciye Vekil Vekili Fatin Rüştü Zorlu'nun bizzat Başvekile arzı rica-

sı ile ibaresini taşıyan telgraflarının Ankara'ya gönderildiği gibi Nato'ya da gönderildiği ve hayli kuvvetli olduğunu sandığım bir istidlal vardır. Hadiseden önce idi, 27 Ağustos tarih ile 30 Ağustos tarihi arasında Ankara'ya gönderilen bir telgrafın suretini okuduğumu hatırlıyorum.

Başkan: Nereden?

Şahit Coşkun Kırca: Kıbrıs meselesinde. Gerek kararnameden, gerek duruşma safahatından, bu vesikanın iddia makamının eline geçmemiş olduğu zehabı bende hasıl oldu. Bu telgrafta mealen şöyle deniyor: İngilizler...

Başkan: Telgraf nereden gönderiliyor biliyor musunuz?

Şahit Coşkun Kırca: Şifre.

Başkan: Nereden gönderiliyor?

Şahit Coşkun Kırca: Londra Büyükelçiliği vasıtasıyla Ankara'da Hariciye'ye Başvekil Adnan Menderes'e arzı kaydı ile gönderilmektedir.

Bu şifre telgrafta mealen şöyle deniyordu:

"İngilizler nazdinde tezimizin kabulü için gereken bütün ısrarları yapmaktayız. Ancak, kendileri de Yunanlılara ileride self-determination vaadi yolu ile bir temayül olabileceğini seziniyoruz. Her ne kadar yaptığımız kesin teşebbüsler kendilerini bir hayli şaşırtmışsa da yine de bu hususta çok çalışılması gerektiği kanaatindeyiz. Biz burada elimizden geleni yapıyoruz, gazeteciler de yapıyor. Ayrıca Başbakanın da ilgililere gereken emirleri vermesinde büyük fayda olacağı bu telgrafın sonunda ifade ediliyor. O anda aklıma gelen istidlaller şunlardır: Verilecek emirler kime verilebilir? Hariciye'ye emir vermek suretiyle Ankara'daki İngiltere Büyükelçiliği nezdinde teşebbüste bulunmak veyahut benzeri teşebbüsleri Londra Büyükelçiliği vasıtasiyle yapmak her halde bahis mevzuu olamazdı. Çünkü Hariciye Vekaletinin en mesul idarecisi bizzat Londra'da İngiliz Hariciye Nazarı McMillan'ın nezdinde tam salahiyetli bulunmakta idi. Kaldı ki, bu telgrafta bir talimat alınması hususunda bir ricada bulunulduğunu da hatırlamıyorum.

Akla gelebilecek diğer bir ihtimal, gazetelerin o zaman statüko, değiştiği takdirde Kıbrıs'ın tamamen Türkiye'ye iade edilmesi lazım geleceği, gazetelerin esasen yaptıkları şiddetli neşriyatın daha da şid-

detlendirilmesi yolunda bir telkinde bulunması pek akla gelmiyordu. Çünkü esasen gazetelerimiz o zaman bu hususta neşriyatta şiddetin balasına varmışlardı. Oradan da kafamda bir istifa belirdiğinin burada vicdanen ifade etmek mecburiyetindeyim. Bilahare hadiseler çıktıktan sonra bu hadiseleri bu telgrafa mantıki teselsül ve istidlal yolu ile bağlayarak şu şekilde tefsir etmeye mütemayil oldum: Türk hükümeti Kıbrıs meselesinde birden bire siyaset değiştirmiştir. Değiştirdiği bu siyasetin Türk efkarı ve milleti tarafından da desteklendiğini dünya efkarına, İngilizlere ve Yunanlılara göstermek ihtiyacını duymuş olabilir. Bu itibarla bazı nümayişlerin tertip edilmesini arzu etmiş ve teşvik etmiş olabilir. Bu nümayişlerin vüs'atinin vahamet derecesi ne olmalıdır, nasıl olmalıdır? Bu hususta malumatım yoktur.

Ancak örfi idarenin ilanından sonra Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa rağmen izin verilerek teşvik edilmiş, nümayişlerin yapılmış olması da aynı taktiğin o zaman da düşünülmüş olacağını, ancak bu taktiğin Londra'da bulunan Fatin Rüştü tarafından Başbakan...

Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Reis beyefendi, malumu alileridir ki, şahit bilgisi üzerinde ve vak'alar üzerinde bilgilerini söyleyecektir. Yoksa temsili mahiyette değil.

Başkan: Bu hususu sonunda söylerdiniz.

Şahit Coşkun Kırca: Bu hususta ki kanaatimi yakınlarıma, arkadaşlarıma devamlı surette ifade etmiştim. Yalnız mevzuubahs olan şeyin bir parola, şifre telgrafı oluşu dolayısıyla mesleğime dayandığı yahut bu ithamın hangi mesnede dayandığını açıkça söylemek mevkiinde olamazdım. Bir muhalefet mensubu olduğum için devlet sırlarını ve şifreleri açıklamak suçu ile suçlandırılabilirdim.

Hatta bu işin tahkikat mevzuu yapılmasına kalkışıldığı takdirde vesikaların imhası bahis mevzuu olabilirdi diye düşündüm. Bilahare yine bazı arkadaşlarımdan duymuş olduğum, son zamanlarda duyduğumu ifade etmek isterim.

Bu istidlaller beni kuvvetlendirdi. Aşağı yukarı zannedersem bir hafta veya on gün kadar önce Turan Güneş bana şunları söyledi:

"12 Eylül 1955 günü sabahı yapılan Demokrat Parti Meclis grubu toplantısında bir aralık toplantıya ara vermek lüzumu duyulmuş. Verilen bu ara esnasında mebuslar dışarı çıkmıştı. Şu anda tam manası ile yer tasrih edemeyeceğim, ya tuvalette veya koridorda Fatin Rüştü, et-

rafındaki mebuslara, "Canım bu işi bu kadar izam etmeyiniz. Hadiseler Londra'da..."

Başkan: Bu iş 6-7 Eylül hadiseleri değil mi?

Şahit Coşkun Kırca: Evet. "Bu hadiseler Londra Konferansında beni hayli kuvvetlendirmiştir." demiştir. Bu hususu da ifade etmek isterim.

Başkan: Bu şifreli telgraf 6-7 Eylül hadiselerinde vazifeli olanlara emir veriniz manasına mı geliyor?

Şahit Coşkun Kırca: Benim mantıki istidlal yolu ile vardığım kanaat budur.

Başkan: Bu malumatı sizin bildiğiniz nereden anlaşıldı, kimlere söylediniz?

Şahit Coşkun Kırca: İddia makamına müracaatta bulundum.

Başkan: O şifreli telgrafın dosyada olması icap eder, değil mi?

Şahit Coşkun Kırca: Muhakkak Reis bey. Yalnız Yüksek Soruşturma Kurulunun 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili olarak Hariciyeden hangi dosyaları celp ettiğini bilmiyorum. Bu bakımdan celp edilmemiş bir dosyanın içinde de olabilir.

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu, şahidin ifadesine karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, bahsolunan telgraf doğrudan doğruya Ankara'ya çekilmiştir. Başvekile gönderilen telgraflarda emrinin alınması istendiği zaman, "Başvekile arzı ricası ile" diye bir şerh verilmesi adettir. Bilhassa o zaman, Başvekil İstanbul'da bulunuyordu, bendeniz telgrafı gayet tabii olarak Merkeze, Ankara'ya çekiyordum. Kendisinin, istidlal, mantıki istihraç şeklinde söylediği bu telgrafından endişe izhar ediyordum. Bu endişeler İngilizlerin ileride Kıbrıs meselesinde bizim oradaki Türk vatandaşlarımızın, ırkdaşlarımızın aleyhinde, bir kısım emniyet davalarımızın aleyhinde Yunanlıların arzusunu nisbeten tatmin edecek istikamette gitmeleri endişesi belirtilmişti. Onun için bu telgrafın mündericatında, gerek İngiltere Hariciye Nazırı nezdinde, gerek İngiltere Başvekili nezdinde, gereken teşebbüslerde bulunduğum ifade ediliyordu. Sonunda şahidin bildirdiği hususta; benim bu teşebbüslerimin hükümetimizi tam takviyeye mazhar olduğunu göstermek için ilgililer dediğim İngilizler ve İngiltere, Amerika Bü-

yükelçilikleri nezdinde bilhassa Başvekilin emri ile teyit edilmektedir ki, burada kendisinin teşebbüsü biraz daha devam etmiş olsaydı, bir heyet murahhas başkanının dahi kendisinin sık sık reyi hod ile hareket etmediğini göstermek için merkezden takviye ettirmenin bir adet ve usul olduğunu öğrenirdi.

Diğer bir husus, bu telgrafın tamim sureti ile Paris Büyükelçiliğine veya diğer Büyükelçiliklere gitmesi gayet tabiidir. Böyle bir telgraf Londra'dan Paris'e gönderilmemiştir. Muhakkak ki Ankara'dan Paris'e gönderilmiştir. Kendisi Nato Daimi Delegeliğinde idi. O zaman bendenizin maiyetinde bulunuyordu. Bir müddet sonra istifa etmiştir.

Başkan: Şimdi şifre yazısı bulunsun, mesele daha iyi tavazzuh eder.

Başsavcı: Talep etmenize rağmen bu telgrafın aslı veya sureti gönderilmemiştir. Yüksek Soruşturma Kuruluna Hariciye Vekaletinden 6-7 Eylül ile ilgili 19 dosya gönderilmiştir. Bu dosyalar meyanında bu telgraf mevcut değildir.

Başkan: Şimdi bulmak için bir çare var mı?

Başsavcı: Meali ve metni ile bahsedilmek suretiyle tekrar sorulabilir.

Başkan: O halde bu nokta tel yazısı bulununca daha ziyade tavazzuh edecektir.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Bu nokta etrafında başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Araştırmayı kolaylaştırmak için şunu arz edeyim: Bu telgraf tamamı ile şahidin söylediği şekilde olması gerektir.

İkinci bir husus da, bu telgrafın muhakkak ki aslı Londra Büyükelçiliğinde mevcuttur. Bendeniz rica edeceğim, bütün, o anda o zaman çektiğim telgrafların hepsi dosyaya girsin ve hepsi de okunsun.

Başkan: Şimdi Turan Güneş'in işittiği bu konuşmadan bahsediyor şahit.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Turan Güneş beyle bu mevzuda konuştuğumu hatırlamıyorum. Yalnız bu izam edilip edilmemesi meselesi hakkında müsaade buyurursanız izahatta bulunayım. Bu aynı zamanda Fahrettin Kerim beyin tanık olarak ifadelerinde de mevcut idi. 6-7

Eylül hadiseleri olduktan sonra birçok tanıkların ve sanıkların ifade ettikleri gibi hükümetimiz üzerinde ve milletimiz üzerinde gayet tabii olarak bazı tepkiler yarattı. Bazı üzüntüler yarattı. Hatta Kıbrıs davasını, dava olabilecek kadar ileri gitmek ihtimali de mevzuubahis safhalar geçirdi. Fakat muhakkak olan bir şey varsa hiç bir tertip eseri olmayarak bu vakaların muhtelif amillerin tesiri ile, hadise olan bu vakalar Kıbrıs davasını zayıflatmasını önlemek benim başlıca vazifelerim arasında idi. Zaten bu hadiseler sonunda bazı teşebbüslerle karşılaştık. Bu davadan vazgeçmek hususunda bazı teşebbüslerle karşılaştık. Bu husta benim metanet göstermem ve üzücü hadiseler karşısında, hakiki üzüntümüzü ifade eden bütün vaziyetleri almamıza rağmen Kıbrıs davasını hiç bir surette zaafa uğratmamak için de gerekli tedbirleri almak benim vazifemdi. Bu tedbirlerden birisi bu idi.

Başkan: Bundan başka siz demişsiniz ki, 6-7 Eylül hadiselerinden sonra Meclis koridorunda konuşmuşsunuz, "Bunlar üzerinde fazla istidlal etmeyin." yolunda bir söz söylemişsiniz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Bunu hiç hatırlamıyorum.

Başkan: (Sanık Adnan Menderes'e hitaben) Adnan Menderes bu şahadet karşısında bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Efendim hadise beş altı sene evvel vaki olmuştur. Şimdiye kadar okudukları tarih her halde beş sene evvel olması lazım gelir. Şahit esasen "mealen hatırladığıma göre" demektedir. Biraz evvel buyurduğunuz gibi telgrafın aslı okunmadı ve irtibatları kurulmadı. Mealen hatırlanan ve irtibatı bulunmadan mealen hatırlanması ve sübjektif olarak, enfüsi olarak tefsire tabi tutulan bir telgraf üzerinde mütalaa ve hüküm yürütmek doğru olmaz kanaatindeyim. Fatin Rüştü'nün çektiği telgrafların bulunmamasına imkan ve ihtimal mevcut değildir. 6-7 Eylül hadiselerine takaddüm eden günlerde...

Başkan: Peki, böyle bir şifre telgraf yazısı hatırlamıyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes: Müteaddit şifre telgraflar geldi.

Başkan: Bu mealde mi?

Sanık Adnan Menderes: Bu mealde olup olmadığını hatırlamıyorum.

Başkan: (Diğer sanıklara hitap ederek) Bu ifadeye karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: Fatin Rüştü Zorlu'nun mezkur konferans esnasında merkeze çekmiş olduğu bütün şifreli telgraflar muhterem şahidin elinden geçmiş midir, hepsinden haberi var mıdır?

Şahit Coşkun Kırca: Biraz evvel arz ettim. Fatin Rüştü Zorlu da aynı şeyi teyit etti. Londra Konferansı esnasında çektiği telgrafların Nato Daimi Delegeliğine servis yapıldığını söyledi. Ben doğrudan doğruya Londra'dan yapıldığını sanıyordum. Kendisi Ankara'dan geçtiğini söylüyor.

Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Avukat Ertuğrul Akça: Sualime cevap değil. Bütün şifre yazılarını görmüş müdür?

Başkan: Gördünüz mü?

Şahit Coşkun Kırca: Bütün tel yazılarını dikkatle okudum.

Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Şu halde bütün tel yazılarını gördüğünü söyleyen şahit acaba şu telgrafı da hatırlıyorlar mı? "Bu meseleyi şimdi... siyasi tansiyon çok yüksektir bir müddet donduralım. 2-3 sene statükoyu muhafaza etmek üzere bir tarafa bırakalım..."

Şahit Coşkun Kırca: Böyle bir telgrafı da okuduğumu hatırlıyorum, fakat bu telgrafın benim bahsettiğim telgrafa takaddüm edip etmediğini hatırlayamıyorum.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Muhterem Reis beyefendi, istidlalleri mevzuunda şahit yemin etmemiş bulunduğu cihetle, bilgisinin dışında kalan halleri, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 57. maddesi dışında kalır. Bu ciheti böylece tespit ettikten sonra şu noktanın sorulmasını rica ederim: Şahit, bu şahitliği yapmak için herhangi bir makamdan izin almış mıdır?

Başkan: Lüzum var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Şahitliği 49. maddeye mugayirdir.

Başkan: İzin almış mıdır, diye soruyor?

Şahit Coşkun Kırca: Herhangi bir makamdan izin almış değilim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: 49. maddeye mugayirdir beyanları.

Başkan: Tanık Celalettin Altındağ'ı çağırınız.

(Şahit Celalettin Altındağ huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit Celal Altındağ: Adım Celal Altındağ.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Celal Altındağ: Nazım.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Celal Altındağ: 1325 doğumluyum.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Celal Altındağ: Askeri Temyiz Mahkemesi Azalığı Hakim Albaylıktan emekliyim.

Başkan: Geride on bir sanık var. Dönün bakın, tanıyor musunuz, şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Celal Altındağ: Şahsen tanıyorum, şahadete mani hiç bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Celal Altındağ'a yemin ettirildi)

Başkan: Bu, 6-7 Eylülün hadiseleri hakkında ne biliyorsunuz? Hassaten mürettep olduğu ve mürettep ise mürettipleri hakkında ne biliyorsunuz, söyleyin.

Şahit Celal Altındağ: Efendim ben o tarihlerde Askeri Temyiz Mahkemesi Müddeiumumiliği Başmuavini idim. Müddeiumuminin izinli bulunması sebebiyle Müddeiumumiye vekalet ediyordum. 9 Eylül 1955 günü eve geldiğim zaman Vekaletten çağrıldım, İstanbul'da vaki bir telefon görüşmesinden sonra İstanbul Örfi İdare Adli Müşavirliğine tayin edildim. Bu hususu Askeri Temyiz Reisine bildirdim ve o gün trenle hareket ederek örfi idaredeki vazifemin başına geldim. Ancak itiraz ettimse de kabul olunmadı. Bunun üzerine derhal vazifeme başladım. Vazifeme başladığım zaman ilk defa umumi durum hakkında bir bilgi edinebilmek için Haydarpaşa'ya gittim, oradan Selimiye kışlasına kaçtım. Ben binden fazla veya o civarda bir mevkuf durumu gördüm. Bunlar Selimiye kışlasındaki koğuşlara yerleştirilmişlerdi. İstanbul Pertev Niyal Lisesinde de beş yüz kadar mevkuf vardı. Harbiye'de de Kıbrıs Türktür Cemiyetinden 80-90 kişi, ayrıca 40-50 kişi de komünistlerden olmak üzere sanık durumu gördüm. Vazifeye başladığım zaman İstanbul'daki idarei örfiyeye Komutanlığına Ankara ve İzmir de bağlı idi. Hem İstanbul'daki durumu tetkik etmek, hem

de diğer Vilayetlere adli tamimleri yapmak zarureti vardı. Bunları, işin idari ve adli makamlarla olan kısımlarını da teemmül ederek icap eden tamimleri yapıyorduk. Hadisenin tahkikine ve takibine mahkemeler geçti. Hadise takibatın aldığı seyre göre şu şekilde cereyan etmişti:

6-7 Eylül hadiselerinden evvel o sıralarda Kıbrıs davası dolayısıyla Yunanistan'la Türkiye arasında gergin bir hava esiyordu ve İstanbul'da Kıbrıs Türktür Cemiyeti diye bir cemiyet faaliyette bulunuyordu ve malumu devletleri olduğu gibi bütün memleketi ilgilendiriyordu ve bu gergin hava içinde, 26 Ağustos tarihinde Kıbrıs'ta Türkler aleyhine bir kıyam olacağı hakkında gazetelere bazı havadisler de gelmiş bulunuyordu. Bu havadisler üzerine Kıbrıs'ta böyle bir şey yapılacak olursa Türkiye'de de mukabil bir nümayiş yapılacağı hakkında bir cereyan, bir hava esmiş bulunuyordu. Ancak bu hava ve cereyan menfi düşünceli ve bu nümayiş sırasında bir yağma, bir tahrip yapmak suretiyle bir menfaat temin etmek hevesinde olan insanları da böyle bir tahribe hazırlamış bulunuyordu. 26 Ağustos günü Kıbrıs'ta böyle bir hadise cereyan etmedi. O sıralarda 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla Ordunun da İstanbul'da resmi geçite hazır bir vaziyette bulunması sebebiyle her halde bu menfi düşünceli insanların böyle bir nümayişin pek de kendi lehlerine olmayacağı ve kolayca bastırılabileceğini düşünerek 30 Ağustos tarihinde böyle bir nümayişi uygun görmemişler ve teşebbüs etmemişler. Fakat, gergin hava devam ediyordu. O sıralarda 6 Eylül günü öğle üzeri, radyodan Selanik'teki Atatürk'ün evinin yakınındaki Konsoloshanede bir bomba patladığı haberini duyduk. Bu haber şüphesiz gergin olan havayı büsbütün kıvılcımlaştırmıştı. Öğle üzeri *İstanbul Ekspres* gazetesi büyük bir manşetle...

Başkan: Bunları biliyoruz. Hassaten işaret ettiğim noktaya gelin. Mürettep olduğu veya mürettipleri kim olduğu noktasına.

Şahit Celal Altındağ: Oraya geliyorum efendim. Bomba patlaması haberi ikinci bir bomba tesiri yarattı ve akşam üzeri 5-6 sıralarında Beyoğlu semtinde bir talebe nümayişi şeklinde bir hadise başlamış ve onun arkasından talan ve tahrip şekline inkilap etmişti. Beyoğlu ve Beşiktaş semtlerindeki halkın da nümayiş yapması üzerine bazı emniyet makamlarına vaki müracaatlar semeresiz kalmış, tahrip ve talan hadisesi İstanbul'un en merkezi yerinden en uzak semtlerine kadar yayılmağa başlamıştı.

Bu hadisenin mürettep olup olmadığı meselesinde şunu düşünebiliriz: Bu bir tertip ise, nagahani bir hadise ise o halde niçin zabıta ve emniyet kuvvetleri buna karşı ciddi bir tedbir almadılar? Neye önlenmedi? Çünkü hadisenin bu günkü sanıklar tarafından tertip olunduğuna dair elimizde bir delil yoktur. Bu hava hükümetin bir teşviki eseri olduğunu gösteriyordu.

Başkan: Teşvik neticesi olduğu gayet aşikardır, diyorsun. Fakat, mürettep olduğu hakkında bir şey söylemiyorsun, orasını söyleyin.

Şahit Celal Altındağ: Elimizde bir delil yoktur.

Başkan: O halde mürettep olur.

Şahit Celal Altındağ: O, Yüksek Mahkemenin takdirine vabestedir. Bir nümayiş hadisesi 15-20 gün evvel, hatta bir ay evvel bilindiğine göre buna karşı gayet ciddi bir tedbir alınır. Böyle bir nümayiş yapılması zarureti varsa emniyet tedbirleri altında yapılırdı. Eğer yapılmasına lüzum yoksa mani olunurdu.

Başkan: Şahide karşı bir diyeceğiniz var mı? Sanıklar.

Sanık Adnan Menderes: Muhterem Reis beyefendi hazretleri, şahidin ifadatı; umumi mahiyet ve şimdiye kadar gelip geçmiş olan sözleri delil olarak serdetmekten ibaret kalıyor. En ziyade istinat ettiği çokta; eğer mürettep olmasaydı önlenebilirdi şeklindedir. Bu noktada maruzatım var Reis beyefendi. Burada sebkeden ifadelerden anlaşılmış olduğuna göre Vilayet makamı, Emniyet makamları bütün tertiplerini almışlar ancak Ordudan da verilen emir üzerine falan sahada bulunmak üzere kuvvet istemişler. Bu kuvvet de vaktinde gelmemiş. Madde bir... Bu cihet tahkik edilmedi. Geldiği zaman da müessir şekilde müdahale etmemiş. Bu iki cihetin tahkiki lazım gelir.

Başkan: Bu sözleriniz şahadete karşı değil, umumi olarak sizin müdafaanıza taalluk ediyor.

Sanık Adnan Menderes: Esasen şahidin ifadatı, umumi olarak bu hadisenin mürettep olacağına dairdir. Bir taraftan diyorlar ki, bu gergin hava...

Başkan: Şahide sorulacak bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes: Mevcut olan gergin hava menfi unsurları esasen harekete getirmişti. Hatta o kadar ki 26 Ağustosta harekete geçeceklerdi, yani bomba patlamadan evvel harekete geçeceklerdi. An-

cak 30 Ağustosta Ordunun geçit resmine hazırlanmış olmasından dolayı bunun mümkün olamayacağını derç ederek tehir etmişlerdir, şeklinde ifadelerde bulundu. Kendileri o zaman İstanbul'da bu işi tahkikle vazifeli oldukları için bir delil olarak acaba bu mütalaalarını tespit etmişler midir, etmemişler midir?

Başkan: Şahide karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Şahitten sorulmasını istirham ediyorum. Kendisi alelacele böyle bir vazife ile tavzif edilip İstanbul'a gönderildiğine göre bütün söylediklerinin tahkike istinat etmesi lazımdır. Acaba şimdi şahadette bulunduğu husus hakkında iki satırlık bir mütalaa tespit etmiş midir, etmemiş midir?

Başkan: Böyle bir şeyi bir mercie bildirdiniz mi?

Şahit Celal Altındağ: Bu zaten bütün efkarı umumiyece bilinen hususlardır. Ayrıca bildirmeye lüzum yoktur.

Başsavcı: Dün Aknoz paşaya sorduğumuz suali, Aknoz paşa Örfi İdare Kumandanı tayin edildikten sonra hakimleri celp ederek bunlara "Bunları Reisicumhur ve Başvekil komünistler tarafından yapıldığını söylüyor."

Başkan: İdarei Örfiye Kumandanı zaman zaman çağırırdı, şunları yapın, bunları yapın diye şahadette bulundu. Böyle bir şey var mıdır, tahkikatın istikametini o şekilde çevirin diye bir şey oldu mu?

Şahit Celal Altındağ: 15 günde bir İstanbul'da Örfi İdare Kumandanlığında toplantı yapılır ve hasbihallerde bulunulurdu. Hasbihallerden birisinde Hayrettin Nakiboğlu ve Cemal Sancak da bulunmuşlardı. Bu toplantıda hakimlere, hadisenin komünistler tarafından mürettep olduğunu söylüyor ve icap ederse en ağır cezaların, idam cezalarının verilmesini açıkça söylüyordu. Hakimler de mürettep olduğuna, komünistler tarafından yapıldığına dair bir delil yoktur, delil olmayınca tecrimine de imkan yoktur. Nasıl böyle bir hükmü verebiliriz, diye itirazda bulundular ve emniyetçe böyle bir delil varsa kendilerine verilmesini istediler. O zaman Örfi İdare Kumandanı da gerek Emniyet, gerekse Milli Emniyet Müfettişine; bu hususta komünistlerin yaptığına dair deliller verebilir misiniz?" dedi. Onlar da "Efendim bu hususta müspet bir delil veremeyeceğiz." diye itirazda bulundular.

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Muhterem şahit Askeri Mahkemenin Müddeiumumisi sıfatı ile zabıta kuvvetlerini 26 Ağustostan itibaren talep ettiğim ve vaktinde gelip gelmediği hakkında bir malumatları var mı?

Şahit Celal Altındağ: Efendim bu hadiseler sırasında orada bulunmadığım için askeri kuvvetlerin ne zaman vazifeye başladıklarını bilmiyorum. Gece yarısı askeri birlikler kan dökülmesin diye hadiseyi bastırdığına muttaliyim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: 26 Ağustos tarihinden itibaren İstanbul Valiliğince gerekli tedbirlerin alındığına ve ciheti askeriyeye bu hususta yazı yazıldığına şahit, bu tahkikatı idare eden bir zat olarak muttali midir?

Şahit Celal Altındağ: Efendim, Emniyet kuvvetlerine ait kısmı o zaman örfi idare hareket kısmı takip ediyordu. Yalnız daha evvel Vilayetçe Orduya müracaat edilmiş, zannediyorum, yanılmıyorsam, 4 bölüklük bir kuvvet talebinde bulunmuştur ki, İstanbul gibi geniş bir mıntıkada 4 bölüklük bir kuvvetin böyle bir hadise esnasında hiç bir tesiri olamaz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: 4 bölüklük bir kuvvet istenildiği için gerekli tedbirlerin alınmadığını mı demek istiyor şahit?

Şahit Celal Altındağ: Şüphesiz, bu bir fevkalade hadisedir, sivil idareden ziyade memleketin emniyeti ile alakalı olduğu için askeri mütehassıslarla istişare edip kafi bir kuvvetin temini hususunda daha evvel tedbir alınması lazımdır.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, şahitten bir noktanın sorulmasını rica ediyorum.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Sadettin Kerim Gökay.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Şahide Vilayet makamından ne kadar kuvvet talep edildiğini sordular, 4 bölük diye cevap verdi. Buna ait yazıya muttali olmuşlar mıdır?

Şahit Celal Altındağ: Efendim, bu husus o zaman Harekat Şubesi ile temas edilerek ediliyordu. Oradaki dosyalarda bu husus kayıtlıdır.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Uzun uzadıya düşünmeye hacet yok, Orduya yazdığım tezkere burada, bir şey talep etmedim, kuvvet talep ettim.

Başkan: Şahitten sorulacak bir şey değildir. Soracağınız başka şey var mı?

Sanık Adnan Menderes: Emniyet Başmüfettişi Cemal Sancak'ın bir raporundan bahsolundu ve burada komünistlerle alakalı değil, fakat tertibi hükümet yaptı mealinde bir şey. Şahidin ifadesinde Cemal Sancak, hadiseden 15-20 gün sonra komünistler üzerinde durduğu ifadatında tespit edilmiş bulunuyor. Bu nokta üzerinde vuzuha varmak lazım gelir. Cemal Sancak bunu işitmiş mi?

Başkan: Şahit konuşmasında; Hayrettin Nakiboğlu ve Cemal Sancak vardı diye söyledi.

Şahit Galip Aylav'ı çağırın.

(Şahit Galip Aylav huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit Galip Aylav: Adım Galip Aylav.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Galip Aylav: Halil.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Galip Aylav: 1318 doğumluyum.

Başkan: Mesleğiniz ve vazifeniz?

Şahit Galip Aylav: Efendim evvelce Emniyet Amiri idim. Şimdi Belediye Zabıtasında çalışıyorum.

Başkan: Geri dönün, arkada 11 sanık var, tanıyor musunuz, şahitliğe bir mani haliniz var mı?

Şahit Galip Aylav: Vazifem dolayısıyla bazılarını tanıyorum, diğerlerini tanımıyorum. Şahadete mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Galip Aylav'a yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında ne biliyorsunuz, bilhassa 6-7 Eylül hadiseleri mürettep midir, tertip edilmişse kimler tertip etmiştir. Bu hususta bilginiz var mı?

Şahit Galip Aylav: Müsaade ederseniz anlatayım. Efendim, 6-7 Eylül hadiseleri sırasında Eyüp Kazası Emniyet Amirliği vazifesinde bulunuyordum. Gece saat 3'e doğru Beyoğlu'ndan gelen bir kalabalığın Galata'da tahribat yaptığını haber aldım. Evvelce verilen emir üzerine kuvvetimiz kıt'ai muntazıra halinde merkezde bekliyordu. Bendeniz Bayram Paşa ile Taşlıtarla arasında irtibat tesis ettim. Gerek Taşlıtarla mıntıkasında, gerek Eyüp mıntıkasında 263 fabrika mevcuttu. Bunlarda bir cam dahi kırdırmadık. Bu mıntıkada 73 kişi tevkif ederek İdarei Örfiye Kumandanlığına teslim ettik. Müfettişlerin yapmış oldukları tahkikat neticesinde mıntıkamda hiç bir şey olmadığı anlaşıldı. Bendeniz daha evvel Beykoz'da iken naklen Eyüp mıntıkasına tayin edilmiştim. Beykoz'da bulunduğum zaman Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensupları kahvelerde birçok toplantılar yapıyorlardı. Kendi mıntıkama dahil olduğu için bunları yakinen takip ediyordum. Çünkü o zaman galeyan fazla idi ve bu hareket fabrikalarda da başlamıştı. Söylenti halinde hatta bu hadiselerden 15-20 gün evvel de bir akşam evden haber aldım, iskelede 200 kişi toplanmış karşıya geçmek istiyorlardı. Derhal iskeleye koştum. Baktım bunlar hakikaten ayak takımı insanlar. Gelen vapur yolcularını çıkardıktan sonra bunları vapura koymadım. Ertesi sabah bir terzinin karşı tarafta tahribe uğradığını haber aldım. Cevat Çapanoğlu'na dedim ki, bu hadiseler, bu toplantılar ileride vahim neticeler doğuracaktır, Vilayete yazı ile arz edelim. Yazıyı hazırladım. Cevat Çapanoğlu tashih etti, müşterek imza ile Vilayete gönderdik. Cevat Çapanoğlu bilahare Beyoğlu Kaymakamı oldu. Bir gün telefonla beni acele istedi, dedi ki, zata mahsus olarak bir yazı yazmıştık. Bu yazıyı dosyada bulamadık, bir nüshası daha yok mu? Dedim ki, yazıyı iki nüsha olarak yazmıştık, bunun bir nüshası Eyüp'te; Rahmi'dedir. Rahmi'den bu yazının aslını aldım getirdim. Vali Fahrettin Kerim Gökay'a bizzat Cevat Çapanoğlu verdi.

Başkan: 6-7 Eylül olaylarının tertip edildiği hakkında bir bilginiz var mı?

Şahit Galip Aylav: Efendim bendeniz Eyüp Emniyet Amiri bulunuyordum. Benim mıntıkam dahilinde böyle bir toplantı halinde teşebbüs vaki olmadığı için delalete müstenit bir şey söyleyemem. O zamanın büyüklerinin bunu daha iyi bilmeleri lazım gelir.

Başkan: (Sanıklara hitaben) Bir diyeceğiniz var mı? (Yok sesleri) Yok.

Şahit Sadık Arca'yı çağırın.

(Şahit Sadık Arca huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Sadık Arca.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Sadık Arca: Ali.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Sadık Arca: 1317.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Sadık Arca: Emniyet Amirliğinden emekliyim.

Başkan: En son Emniyet Amirliğiniz?

Şahit Sadık Arca: Sirkeci İstasyonunda.

Başkan: Arkanıza bakınız, 11 sanık var. Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Sadık Arca: Yok.

Başkan: Peki, yemin edeceksin.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin tertip edilmiş olduğu hakkında bir bilginiz var mı? Tertip edilmişse kimler tertip etmiş olabilir?

Şahit Sadık Arca: Efendim, 6-7 Eylül hadiseleri sırasında Sirkeci Emniyet Amiri idim. 26 Ağustos 1955 tarihinde bir ay izin alarak Ankara yolu ile Amasya'ya gittim. Eylülün 10. günü Amasya'ya gelen İstanbul gazetelerinden, İstanbul'da büyük halk kitlelerinin Rum vatandaşların mağaza ve evlerini tahrip ettiklerini okudum. 11 Eylül günü Ankara'da Emniyet Umum Müdürlüğüne uğradığım zaman İstanbul'daki arkadaşlarımdan birçoklarının emekliye sevk edildiğini öğrendim ve kendimin de bu listeye dahil olduğunu hissettim. İstanbul'a döndüm. Bir gün 30-40 kadar bir topluluğun İstasyon büfesinde radyo, tabak ve bardakları kırdıklarını öğrendim. İşittiğimize göre bu da hükümetin sureti katiyede haberi olduğunu ve o zamanın Başvekili Menderes'in ve arkadaşlarının o hadiseler dolayısıyla halkı bir Kıbrıs gösterisi yapmasını arzu ettiklerini ve yapılan mitingin vahametinden bahsettiğini işittim.

Başkan: Nereden işittiniz?

Şahit Sadık Arca: Ağızdan işittim. İlk zamanlarda zabıtanın matlup derecede vazifesini yapmadığı ve bilahare askeri birlikler gelip işe hakim olduklarını öğrendin, çünkü izinli idim.

Başkan: Şahide karşı bir şey diyeceğiniz var mı?

Tanık Hikmet Bil'i çağırınız.

Mübaşir: Hikmet Bil gelmemiştir, efendim.

Başkan: Tanık Orhan Birgit'i çağırınız.

(Tanık Orhan Birgit salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Orhan.

Başkan: Soyadınız?

Şahit: Birgit.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Orhan Birgit: Fehmi.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Orhan Birgit: 1927.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Orhan Birgit: Gazeteciyim, *KİM*'de çalışıyorum.

Başkan: Arkanıza dönünüz, bu 11 sanığı tanır mısınız? Hısım ve akrabalık gibi şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Orhan Birgit: Tanırım, şahadete mani bir halim yoktur.

Başkan: Elinizdeki yemin fıkrasını okuyarak yemin edeceksin!

(Şahit Orhan Birgit'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında ne biliyorsanız söyleyin. Bilhassa tespit edilmesi icap eden noktalar; bu hadiselerin mürettep olup olmadığıdır. Mürettip ise kimler tertip etmişlerdir?

Şahit Orhan Birgit: Bendeniz, bu hadiselerden dolayı tevkif edilen ve uzun müddet cezaevinde kalan; önce Örfi İdare 2 numaralı Askeri Mahkemesinin sonra da örfi idarenin lağvı üzerine 1. Ağır Ceza Mahkemesinin huzuruna çıkarılan sanıklardan birisiyim.

Başkan: Kıbrıs Türktür Cemiyetinin mensubu olduğunuz için mi?

Şahit Orhan Birgit: Evet efendim. Eğer mahkemeniz lüzum görürse Kıbrıs Türktür Cemiyetinin nasıl kurulduğunu kısaca anlatayım.

Başkan: Hayır, şimdi değil. Evvela bunu söyleyin; sonra lüzum görülürse onu da söylersiniz.

Şahit Orhan Birgit: Reis beyefendi, 6-7 Eylül olanları Selanik'te Atatürk'ün evine atılan bombanın Türk umumi efkarına çok heyecanlı bir surette aksetmesi üzerine 6 Eylül akşam üzeri başlamıştır. Biz o gün Cemiyet Genel Sekreterinin daveti ile öğleden sonra Talebe Federasyonunda toplandık. Gazeteciler, muhtelif milli teşekküller ve biz Selanik'te patlayan bomba hakkında efkarı umumiyeye görüşümüzü bildirmek istedik ve bir beyanname kaleme aldık. Bu beyanname gazetelere gönderildi. Ertesi günü gazeteler idarei örfiye altında çıktığı ve sansürden geçtiği için bunun yayınlanması imkansız oldu. O beyannamenin ana hatları ile bomba hadisesi takbih ediliyordu. 7 Eylül sabahı evimden alındım ve Birinci Şubeye getirildim.

Başkan: Kıbrıslı mısınız?

Şahit Orhan Birgit: Hayır efendim.

Birinci Şubeye getirildik. Gece geç saatlerde sorguya çekildik. Sorguda önümüze daha evvelden tespit edilmiş bazı sualler koydular. Bunların en önemlisi; gayrimüslim vatandaşların evlerinin bulunduğu yerlerin cemiyet tarafından tespit edildiği ve işaret edildiği hakkında idi. Halbuki böyle bir şey yoktu. Bizim cemiyetimizin ne gayesi, ne de bünyesi bu kadar büyük bir teşkilata elvermez vaziyette idi. O gece örfi idareye teslim edilmek üzere Harbiye'ye götürüldük. Polis, bizim yeraltı hücrelerinde yatırılmamızı söyledi. Oradaki örfi idareciler bunu kabul etmemişler ve bizi yine güneş görmez bir odada sabahlatmışlardır. 24 gün tevkif müzekkeresiz yatırıldık ve 24 gün sorgu yargıcının huzuruna çıkarılmadık. 24 gün sonra yapılan yargımızda bizim suçsuz olduğumuzu öğrendiğini yakında adli amirden tahliyemizi isteyeceğini beyan etti. Aylar geçti, tahliye peyderpey yapılıyordu. Fakat cemiyet merkez bünyesi tahliye edilmedi. Bu arada duyuyorduk, o zamanki İstanbul Emniyet Müdürü, hadisenin diğer sanıkları olarak tevkif edilen sanıklarla bizi bağlamak için hakkımızda komünist takibatı yaptırmak üzere uydurma bir takım dosyalar hazırlamağa çalışmıştır. O zaman İdarei Örfiye Kumandanı - maalesef burada yalan söylemiştir - Ankara'ya gidip geliyor, hakimleri topluyor ve hakimlere bizim idamımızın

Ankara'dan istendiğini söylüyordu. Kanundaki maddeleri de bilmediği için yalnız maddeler söylüyor olduğunu, o toplantıya katılan hakimler söylüyordu. Bizim ilk tevkifimiz, devletin arzı ulusal şahsiyetini bozmak suçu ile olmuştur. Nihayet bendeniz 106 gün sonra tahliye edildim. Diğer arkadaşlarım da benden bir gün sonra çıktılar.

Başkan: Ben ne sordum size? Mürettep olup olmadığı meselesini sordum.

Şahit Orhan Birgit: Ben, mürettep olduğuna dair bir şeyi kesin olarak bilmiyorum. Yalnız Örfi İdare Mahkemesinde bir şahit dinlenirken, ifadesini zapta geçirmeğe çalıştı. Başkana rica ettim, iddia makamı bizim zapta geçirme talebimizi kabul etti. Sarıyer Emniyet Amiri Hikmet Çolak, o gün Sarıyer Emniyet Amirliği telefon santralı imiş. Emniyet Müdürlüğünden gelen telefonları aşağıya, karakollardan gelen telefonları Emniyet Müdürlüğüne ulaştırıyordum. Kendisine olay hakkında bilgisini soran Reis Paşaya dönerek, Paşam çok iyi bildiğiniz gibi biz o gün yıkma ve yağma hariç, diğer şeylere müsamaha emri aldık, dedi. Bu duruşma zabıtlarında vardı. Yüksek Soruşturma Kurulunda söyledim bunu.

Başkan: Kime söyledi Hikmet Çolak?

Şahit Orhan Birgit: 2 No.lu Örfi İdare Mahkemesinde söyledi. Dosyada vardır. Polisin bu işi bildiğine dair bilgisi bundan ibarettir.

Başkan: Dosya, hangi dosyada olacak?

Şahit Orhan Birgit: Efendim, Hikmet Çolak'ın bilgisini muhtevi dosya 2 numaralı Askeri Mahkeme ile 1 numaralı Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir.

Başkan: Şimdi kısaca anlatınız: Kıbrıs Türktür Cemiyeti nasıl kuruldu. Bilhassa Adnan Menderes sizi makamına çağırmış ve yakasına cemiyetin rozetini takmışsınız.

Şahit Orhan Birgit: Efendim, 1954 yılında Türkiye Milli Talebe Konfederasyonu kuruldu. Kıbrıs davasının Birleşmiş Milletlere götürülmesi dolayısıyla Türkiye'deki umumi efkarı hazırlamak için bir kampanya açılmasını düşündük. Bunun açılmasını düşünürken gençlik teşekkülleri ile gazetecilerin el ele vermesi lüzumu hasıl oldu ve gazetelere davetiyeler gönderildi. Zannediyorum, Ağustos ayında idi, 1954 yılının. *Yenisabah* gazetesinde çalışıyordum. Gazete sahibini temsilen gittim. Orada çeşitli teşekküller mensupları vardı. Türk umumi

efkarının o güne kadar hazırlanmadığı söylenerek tezimizin dünyaya duyurulması için bir komite kuruldu. *Vatan, Hürriyet* ve *Yenisabah* gazetesi temsilcileri ve sahipleri yer aldılar. Komitenin bir hükmi şahsiyeti yoktu. Başvekili ziyaret edelim ve durumumuzu tescil ettirelim fikri ortaya çıktı. Ve Ahmet Emin Yalman zannediyorum o zamanki İstanbul Valisinin aracılığı ile Hükümet Başkanından randevu temin edilmişti. Çok enteresan olmuştu. O zaman Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü böyle bir komitenin lüzumuna dahi kani değildi. Kıbrıs'ın ana hatları görüşüldü. Başbakan komitenin kurulmasından memnun olduğunu söyledi ve aynen Kıbrıs Türktür, Yunanlı olmayacaktır, dedi. Bu sözlerin efkarı umumiyeye aksettirilmesi istendi ve buna muvafakat verildi ve gazetecilerin basın toplantısı halinde efkarı umumiyeye aksini temin için gazetelerde yer aldı.

Başkan: Kıbrıs Türktür Cemiyeti, bu şekilde cemiyet haline geliyor demek.

Şahit Orhan Birgit: Cemiyetin başlıca iki fonksiyonu olmuştur. Türkçe ve İngilizce Pankartlar bastırıldı. Dış memleketlerde lazım gelenlere dağıtıldı. Bilahare 6-7 Eylül olayları esnasında nümayişçilerin bir kısmından ele geçen bu pankartlar bir sene evvelinden bastırılmaya başlanan pankartlardır. İkinci konfederasyonda Birleşmiş Milletlerdeki yabancı delegasyonlara Kıbrıs'ın jeopolitik ve tarihi bakımından durumunu anlatan bir kitap basılmıştır. Cemiyetin bu hadiselerle alakalı olmadığını tahmin ediyorum

Başkan: Öyledir ki, siz de itiraf etmişsiniz.

Adnan Menderes'in müdafaasında şöyle bir şey geçiyor: Vilayet makamına Kıbrıs Türktür komitesini davet etmiş, Cemiyet kurun diye. Adnan Menderes; "Ben davet etmedim." diyor, "Onlar müracaat etmiş." diyor.

Şahit Orhan Birgit: Efendim biz müracaat ettik.

Başkan: Kıbrıs Türktür Cemiyetinin bir rozeti var mı?

Şahit Orhan Birgit: Bu rozet kağıttan yapılmış rozetlerdir.

Başkan: Bir rozet varmış, Adnan Menderes takıyormuş.

Şahit Orhan Birgit: Arz ediyorum. Bizim rozetlerimiz maden değildi. Pankartların küçültülmüş şekli idi. Üniversitenin açılışında Adnan Menderes'e rozet takılmış, Celal Bayar'a da takmışlar, fotoğraflarını görmüştüm.

Başkan: (Sanıklara hitaben) Şahadete karşı diyeceğiniz bir şey var mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Efendim, şahit şahadeti esnasında Emniyet Müdürü tabirini kullandı, acaba isim tasrih edebilir mi?

Şahit Orhan Birgit: Alaeddin Eriş, 6-7 Eylül olaylarından sonra işinden alınmıştır. Ben Hayrettin Nakiboğlu'nu kastettim. Fakat bir noktayı kendileri hatırlattılar. O zaman kulağımıza geliyordu, bu hususu gayri resmi olarak ifade ediyorum. Bizim ifadelerimizi Adnan Menderes tetkik, etmiş, bu ifadelerle bu adamları mahkum ettiremeyiz, diye Alaeddin Eriş'e çıkışmış. Bunları bize idarei örfiye subayları naklettiler.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Efendim, Cemiyet 6 Eylül tarihinde bir beyanname neşretmiş; bu beyannameyi kim kaleme almıştır ve kimin isteği üzerine kaleme alınmıştır? Beyanname, gazetecilerin talepleri üzerine...

Şahit Orhan Birgit: Beyanname gazetecilerin talepleri üzerine Cemiyet İdare Kurulu tarafından kaleme alınmıştır. Raportörlerden birisi de benim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Teşekkür ederim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: 5 veya 6 Eylül tarihlerinde Kıbrıs Türktür Cemiyeti bir miting yapmak üzere müracaatta bulunmuş mudur?

Orhan Birgit 5-6 Eylül tarihlerinde Kıbrıs Türktür Cemiyeti bir miting yapmak için müracaatta bulunmamıştır. Müracaatta bulunan Türkiye Gençlik Teşkilatıdır. Bomba hadisesi umumi efkarı tehyiç ettiğini gençler görmüşlerdir. Merkezi Parmakkapı'dadır; Fahir Ersan, Hüsamettin ve diğer arkadaşlar bu hadisenin bir miting şeklinde sokağa çıkacağını fark ederek Mülkiye Amirine müracaat etmişler ve demişlerdir ki, izin altında, kordon altında birkaç gün sonra miting yapılacağını ilan ederseniz, halkın deşarj etmesini önlersiniz. Zaten halk da deşarj olmuştur. Kim verdi bilmiyorum.

Başkan: Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu'nu çağırınız.

Şahit gelmeden söyleyeyim; her şahit dinlendikten sonra, bir diyeceğiniz var mı diye sanıklardan soruyorum. Bir diyeceğiniz varsa o zaman söyleyin.

(Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu salona getirildi)

Başkan: Adınız?

Şahit: Ahmet Hamdi Canoğlu.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: 1318.

Başkan: Ne işle meşgulsünüz?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Birleşik Tasarruf Bankası istihbaratta çalışıyorum.

Başkan: Hadise zamanında vazifeniz?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Adalar Kazası Emniyet Amiri.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani haliniz var mı?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Bazılarını tanırım, şahitliğe mani halim yoktur.

Başkan: Söyleyin bakalım, 6-7 Eylül hadiseleri hakkında ne biliyorsunuz? Bilhassa 6-7 Eylül hadiseleri mürettep olarak mı hazırlanmış, mürettep ise mürettipleri kimlerdir?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Efendim birkaç hadise ile vaziyeti arz edeceğim:

1955 Eylül ayında Adalar Kazası Emniyet Amiri idim. O gün arabacılar arasında bazı esrar kaçakçılığı haberi verildi. İkinci Şube ile temas edip yakalatmak için İstanbul'a inmiştim, çünkü her zaman inmiyordum. Ağustos sonlarında izinler kesikti. Bu iş için Emniyet Müdürlüğüne geldim. İkinci Şube Müdürü ile temas ettim ve ertesi gün birkaç sivil polisin gönderileceğini vaadederek oradan ayrıldım. 3. Şube Müdürüne gittim, dedim ki, buraya gelmişken Eylül maaşımı aldım, eve gitsem, maaşı versem, yemeğimi yesem ve akşam buraya gelsem nasıl olur? dedim. Olmaz dedi. Orada da mühim bir hadise olacağını söylemediler. Oradan çıktığımda gittim yemek yedim. Baktım, ortada bir fevkaladelik vardı. Köprüaltı karakoluna geldim. Vesait olmadığı için Ada'ya gidemedim. Tacettin Paşa ile Kaymakam Muzaffer bey orada imişler. Burada mühim bir şey yok dediler. Saat bire kadar orada bekledim. Saat birde Kadıköy'üne gittim. Kartal'dan motorla saat 4 sıralarında Ada'ya geldim. Kırılan kırılmış, dökülen dökülmüştü. Ertesi günü tahkikata başladım. Kırıcıların, yağmacıların ifadelerini aldım. Orada Şakir bey isminde birisi bana müracaat etti, bir isim verdi.

Başkan: Kim imiş bu?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Eski Emniyetçilerden, Ada eşrafından bir zat. Bana dedi ki, Demokrat Parti Ada Ocak Başkanı Tevfik bey yine 20-30 kişi veya birkaç kişi bunların başında olduğu halde, birkaç cam kırdığını biz gördük, ihbar ediyoruz, dediler. Biz tahkikata başladık, Tevfik'i içeriye aldım. Bu defa ora Kaza İdare Heyeti Başkanı Avukat Salih, telefonla bana dedi ki, "Siz Tevfik'i içeriye almışsınız, kimden emir aldınız?" Ben de, "Siz de bilirsiniz, avukatsınız, kimden emir alabilirim?" diye sordum. "Bunu yapmasanız daha iyi olur, muhalefete hizmet ediyorsunuz." dedi. İsmini sordu. Söyledim. O hiziptendir. Bizi sevmeyenlerdendir. Ben sizin hizbinizi ne bileyim, dedim. O zaman Ada'da yapılan tahribatı, Pendik'ten, Kartal'dan motorla gelenler yaptılar, yıktılar dediler. Bunun üzerine o sıralarda bir Emniyet Müfettişi geldi, size yardım edebilir miyim dedi.

Başkan: Adı nedir Emniyet Müfettişinin?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: 5 sene oldu, bilmiyorum.

Ben de dedim ki, Kartal'dan, Pendik'ten gelenleri tevsik edebilirseniz kafi, başka bir şey istemem. Peki dedi, gitti. Bana motorun numarasını ve tanıdığım birkaç kişiyi tespit ettirdi. Telefonla haber verdim, ekip gönderdik ve topladık. Onlara ilk sualim şu oldu:

"Siz Pendik'te ve Kartal'da oturuyorsunuz. Büyükada'da Rumlar hangi evde oturuyor, hangi Rum'un, hangi evde, hangi Müslümanın hangi evde oturduğunu ne biliyorsunuz da kırdınız onları?" "Efendim," dediler, "Biz buraya geldiğimiz zaman hangi evin bir penceresi kırılmışsa, iki üç penceresini de biz kırdık." dediler.

Başkan: Birinci pencereyi kıran, oranın Rum, evi olduğunu ne bilmiş?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Birinci pencere evvelce kırılmamıştır. Bunu Ada Demokrat Partililer kırmışlardır.

Ondan sonra onları da sevkettim. Bilahare İkinci Şube Müdürü telefon etti. Sen yolcusun, ona göre kendini kullan dedi. Gidip kendisini gördüm. Bana Ocak Başkanını içeriye attığın için gidiyorsun dedi. Ve Öyle oldu. 10 gün sonra 5. Şubeye verildim. Bir ay sonra da tekaütsün dediler.

Başkan: Şahide karşı söyleyecek bir şeyiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Vilayet makamınca Ağustos tarihinde yapılan tamim üzerine oranın Emniyet Müdürü bu-

lunan şahıs gerekli tedbirleri almış olmalı idi, niçin almamış ve bu emre riayeti kendisine ne için vazife edinmemiş?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: O zaman lazım gelen tedbirler alınmıştı. Hatta polislerden birisini İstanbul'a hareket etmeden evvel Ada'daki Rum Mektebini korumağa memur ettim. 30-40 kişi Mektebe hücum etmesine rağmen iki el silah atmak suretiyle bunları Mektebe sokmamıştır.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, şahit bu hadisenin olmasından evvel tedbir aldım, diyor. Acaba bir seziş, bir anlayış ve bir duyuşla bunun tertip olduğuna dair, yani Adalar'da yani vazifei memuriyetinde vuku bulması muhtemel hadiselerin mevcut olduğuna dair bir sezintisi var mıydı, yok muydu?

Başkan: Suali dinlediniz. Anlatın bakalım.

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Anlamadım.

Başkan: Bu hadisenin bir tertip eseri olduğu hakkında bir sezişiniz, duyuşunuz var mı?

Şahit Ahmet Hamdi Canoğlu: Efendim o kırıcıların başında Ocak Başkanı bulunduğuna göre tertip edenler de muhakkak surette Demokratlardır.

Sanık Adnan Menderes: Şahidin öyle bir sezişi olmadığı İstanbul'a rahatı kalple gidişinden ve İstanbul'da kalmak için müracaat ettiği anlaşılıyor. Vazifei memuriyetinin sahasında eğer bir şey olabileceğini, bir tertibin mevcut olabileceğini sezmiş olsaydı, elbette vakıanın zuhur edeceği günü Ada'daki vazifesini terk edip başka bir tarafa gider ve hatta gece kalması için müracaatta bulunmazdı.

Başsavcı: O zaman kendileri de, aynı huzuru kalple, Sapanca'ya doğru gittiler.

Başkan: Adınız?

Şahit: Adım Fahri Çoker.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Fahri Çoker: Galip.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Fahri Çoker: 1913 doğumluyum.

Başkan: Şimdiki vazifeniz?

Şahit Fahri Çoker: Deniz Kuvvetleri Baş Hakimiyim.

Başkan: Sanıklar arkada oturuyorlar, kendilerini tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Fahri Çoker: Şahsen tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Fahri Çoker'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olup olmadığı mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkındaki bilgilerinizi söyleyin.

Şahit Fahri Çoker: Efendim hadiseler sarasında bendeniz Gölcük'te izinde bulunuyordum. 20 Eylül tarihinde vazifeye başladığım zaman örfi idarenin Kadıköy bölgesinde 3 A Nolu Mahkemesi Baş Hakimliğine tayin edildiğim hakkında bir emir tebellüğ ettim. Ertesi gün derhal vazifeye başladım. Henüz mahkemede hiç bir evrak yoktu. Bütün tutuklar Selimiye'de bulunuyorlardı. Peyderpey evrak gelmeye başladı. Bunların hepsi o bölgede işlenen tahrip, yıkma hadiselerine ait olan dosyalardı. Fakat bunlar üzerinde çalışmaya fırsat kalmadan bir gün Örfi İdare Kumandanlığından çağrıldım. Ve bendenizin 2 No.lu Mahkeme Hakimliğinde çalışacağım tebliğ edildi. Söylendiğine göre 6-7 Eylül hadiselerinin tertipçileri hakkmdaki dosyalar 1955 yılının 3 Ekiminde tevdi edilmiş ve Mahkeme göreve başlamıştı.

Başkan: Onlar kimler, komünistler mi, yoksa Kıbrıs Türktür Cemiyeti mi? Bunlar hakkında karar verilmiş, bir kısmı ademi takip kararı almış ve bir kısmı beraat etmiştir.

Şahit Fahri Çoker: Bu dosyaları teslim aldığım zaman gördüm ki, hadise gecesinde ve ertesi günü Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Genel Merkez İdare Kurulu azaları ile İstanbul'da mevcut bütün şubelerinin idare heyeti azalarını yakalamışlar, Harbiye'ye hapsetmişler. Bunlar hakkında 24 Eylülde tevkif kararı verilmiş, sorguları yapılmış ve ondan sonra da dosya bize intikal etmiş. Bendeniz sadece bu hadiseyi tahkik ettim. Bunların suçlulukları üzerinde durduk ve o şekilde bunların devletin arsı ulusal şahsiyetini bozmak...

Başkan: "Bunlar" dediğiniz komünistler mi? Yoksa Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensupları mı?

Şahit Fahri Çoker: Efendim, bu iki numaralı mahkemeye komünistler de verilmişti. Bu mahkemeye başka bir arkadaş da bakıyordu.

Başkan: Ben diyorum ki, komünistlerin bir kısmı hakkında takipsizlik kararı verilmiş... Bunlar malum.

Kıbrıs Türktür Cemiyeti hakkında İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi beraat kararı vermiştir. Bunları sormuyorum. Bilhassa tebarüz ettirmek istediğim, bu hadiselerin mürettep olduğu hakkında herhangi bir malumatınız var mı? Varsa mürettipleri kimlerdir?

Şahit Fahri Çoker: Biz, bunlar tarafından tertip edilmediğini tespit ettik. Bu mevzuda başka bir bildiğim yoktur.

Başkan: Sanıkların bu hadiseleri tertip ettiklerine dair malumatınız, sezişiniz, duyuşunuz gibi bir şey var mıdır?

Şahit Fahri Çoker: Yoktur efendim.

Başkan: Yalnız Örfi İdare Kumandanı zaman zaman Askeri Hakimleri, tahkikata istikamet vermek için toplarmış. Onun hakkında...

Şahit Fahri Çoker: Evet efendim. 24 Eylül 1955 tarihinde ilk toplantıya gittim. Bu toplantıya mevcut 26 hakim ve 3 adli amir davet edilmişlerdi. Milli Emniyet şefleri da orada bulunuyorlardı. Bize, Orgeneral Nurettin Aknoz, bu hadiselerin tamamen komünistlerin tertibi ve eseri olduğu hakkında uzun boylu nutuklar verdi ve "meydanlarda salkım salkım insanların asılı olduğunu görmek istediği" hakkında sözler söyledi. Bu toplantılar her hafta Perşembe günleri tekerrür ederdi. Bilhassa arkadaşların aksi sualleri nahoş durumlar hasıl ettiği için, aralık ayından itibaren bu toplantılar sadece adli amirlere ve güya tertipçilerin tahkikatına memur edilmiş olan bendenize inhisar etmişti.

Başkan: (Başsavcıya hitaben) Bir diyeceğiniz var mı?

Başsavcı: Gökay'ın Sabık Reisicumhura 13.9.1955 tarihinde bir telefon yazısı vardır. Bu telefon yazısı okunduktan sonra kendisine bir sual soracağım. (Ek 68/2 olacak)

Başkan: Ek 68/2'yi okuyun.

(Ek 68/2 okundu)

Başkan: Şimdi okunan yazıda bir isim geçiyor. Kimdir bu?

Şahit Fahri Çoker: Efendim, Sarıyer'e ait yazdığım tahkikatta bir komiserin bu şekilde bir ifadesi olduğunu hatırlıyorum. Yalnız komünistler hakkında böyle bir ifade olduğunu bilmiyorum.

Başkan: Komünist mahkum diye bir şey geçiyor onun hakkında bir şey bilmiyorsunuz.

Şahit Fahri Çoker: Hayır efendim.

Başkan: Sorulacak bir şey var mı şahitten?

Başsavcı: Şunu sormak istiyoruz; şimdi Gökay Reisicumhura yazdığı yazıda hadisenin komünistlerin tahriki ile meydana geldiği kanaatinin tahkikatla anlaşıldığını söylüyor. Şahit ise tam aksini ifade ediyor. Kendisi tahkikatı yapan hakim olarak Gökay'a bir şey söylemiş midir?

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim'e buna dair bir şey söylediniz mi?

Şahit Fahri Çoker: Hayır efendim. Hiç bir vakit böyle bir beyanda bulunmadım, iddianame tanzim edilmeden evvel Milli Emniyetin (K) servisine bakan daire ki, soruşturma dosyasında olacaktır, bu kanaatim hiç bir zaman vücut bulmamıştır. O kadar ki, iddianamenin tanzimine tekaddüm eden günlerde...

Başkan: Peki efendim, vücut bulmamıştır.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bu yazıdaki malumatı ne suretle edindiniz?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Emniyet Müdürlüğünden aldığım malumat.

Başkan: Şahit Nevzat Emrealp'ı çağırınız.

(Şahit Nevzat Emrealp salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Adım Nevzat Emrealp.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Nevzat Emrealp: Osman.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Nevzat Emrealp: 1332 doğumluyum.

Başkan: Şimdiki vazifeniz?

Şahit Nevzat Emrealp: İzmir Emniyet Müdürüyüm.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında vazifeniz neydi?

Şahit Nevzat Emrealp: İstanbul Bölgesinde Emniyet Başmüfettişliğinde Emniyet Başmüfettişi idim.

Başkan: Geride 11 sanık var. Bakın kendilerini tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı? Akrabalığınız, hısımlığınız mevzuubahis mi?

Şahit Nevzat Emrealp: Yalnız üç tanesini tanıyorum. Bir akrabalığım yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Nevzat Emrealp'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında bilginiz. Ama şu noktadan: Bu hadiseler mürettep midir, tertip edenler kimlerdir?

Şahit Nevzat Emrealp: Efendim, hadiselerin bir tertip olduğunu kat'i olarak söyleyemem. Yalnız hadiselerin bir talimatla veyahut herhangi bir direktifle başlamış olduğuna ve bir nümayiş ve gösteri şeklinde inkişaf ederken, bilahare bu inkişaf genişleyerek tamamen yıkıcı ve tahripçi bir mahiyet aldığına bizzat şahit oldum ve raporlarımda bunları açık olarak ifade ettim.

Başkan: Başka? Evvelki ifadelerinizde bir ajanın verdiği rapordan bahsetmişsiniz.

Şahit Nevzat Emrealp: Muhtelif raporlar vardır. Hangisi olduğunu bilmiyorum.

Başkan: Bu iş hakkında bilgi toplamak için Kıbrıs Türktür Cemiyeti azalarının arasına sokulmuş bir ajanın.

Şahit Nevzat Emrealp: Kıbrıs Türktür Cemiyeti azaları tevkif edilip Harbiye'ye sokulduktan sonra bunlar arasına güya tevkif edilmiş gibi bir elemanımız sokuldu. Bunun 3-5 gün sonra bize yolladığı bir raporda, Hikmet Bil ile Orhan Birgit'in, bu hadiseleri direktifleri altında yaptıklarını, şimdi kendilerinin tamamen terkedilmiş olduğunu...

Başkan: Bir daha tekrar edin, orasını.

Şahit Nevzat Emrealp: Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkana Hikmet Bil ile Orhan Birgit'in 6-7 Eylül hadiselerini bir talimata uyarak harekete geçirdiklerini, fakat şimdi yüzüstü bırakıldıklarını ve bir mahkeme huzuruna çıkarlarsa kimden direktif aldıklarını açık olarak bildireceklerini bildiriyorlardı.

Başkan: Yani bir talimatla hareket edilmiş. Fakat, bu talimatı veren makam artık kendilerini tutmuyormuş diye bildirdi. Başka bir şey bilmiyor musunuz?

Şahit Nevzat Emrealp: Hayır bilmiyorum.

Başkan: Tanığın Yüksek Soruşturmadaki ifadesini okuyunuz.

(Şahit Nevzat Emrealp'in Soruşturma Kurulundaki alakalı ifadesi okundu)

Başkan: Bunları unuttunuz mu, şimdiki ifadenizde bunları söylemediniz.

Şahit Nevzat Emrealp: Bu raporlar Milli Emniyet Başkanlığına verilmiştir. Ve her satır ve cümlesi muayyen bir memurun raporuna istinat eder. Her günkü istihbarat, günlük raporlar halinde intikal ettirilir.

Başkan: Bunları bidayette söylemediniz, unuttunuz mu?

Şahit Nevzat Emrealp: Hayır, evvelce ifade verdiğim için söylemedim.

Başkan: Öyle mi, doğru mu?

Şahit Nevzat Emrealp: Evet, doğrudur efendim.

(İfadesi okunmaya devam edildi)

Başkan: Nümayiş şekli tertiptir, fakat talan sonradan oluyor?

Şahit Nevzat Emrealp: Zaten saat 21'e kadar talan yoktu. Vitrinler ve eşyalar kırılıyordu. Talan sonradan başladı.

(İfadesi okunmaya devam edildi)

Başkan: Bu okunan ifadeniz doğru mu?

Şahit Nevzat Emrealp: Doğrudur efendim.

Başkan: Şahit Orhan Birgit, huzura gelin. (Orhan Birgit'e hitaben) Bu şahidin söylediklerini dinlediniz. Hikmet Bil ve sizin bir talimat üzerine harekete geçtiğinizi söylüyor. "Fakat sonra bizi terkettiler, mesuliyet bizim üzerimizde kalıyor, şayet mahkum olursak..."

Şahit Orhan Birgit: Böyle bir şey olmamıştır. Bendeniz Demokrat Parti iktidarının 1946'dan beri karşısındayım. Adnan Menderes bu işi yaptıracak olsa", niçin bendenize söylesin? Bana yaptıramaz, çünkü ben Halk Partiliyim. 1946-1947'den beri Halk Partisinde kayıtlıyım. Demokrat Parti iktidara geldiğinden beri Adnan Menderes'in çeşitli tezahürlerine muhatap oldum. Son defa Tahkikat Komisyonuna götürüldüm. Böyle bir şey olsa o zaman da söylerdim, şimdi de söylerdim. Bendenizin şahsi kanaatim şudur: Kıbrıs Türktür Cemiyeti şimdiye kadar Emniyet Müdürlüğünde bir biriyle tanışan ve sembolik bir teşekkülün bu işi yapmasına hatta Adnan Menderes tarafından kullanılma-

sına lüzum yoktur. Uşak ve Topkapı hadiselerinde olduğu gibi Adnan Menderes bu işte de kendi adamlarını kullanabilirdi.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Şahidin bu şekilde konuşması doğru değildir.

Başkan: İtirazınızı sonra söylersiniz.

Şahit Orhan Birgit: Bendeniz tarih önünde çok ağır itham karşısında kaldığım için bunu söylüyorum. Bendeniz mahkemeden geçmiş ve beraat etmişimdir. Bundan daha önemlisi Türk ve dünya efkarı umumiyesi karşısında Adnan Menderes'in adalet dışı bir suçuna maşa olmayacağımdır. Binaenaleyh eğer mümkünse tanık bu ajanı getirsin, karşılaşalım. Şahsen ben kendim için konuşuyorum. Böyle bir arkadaş ne zaman, nerede yüzleşmiştir bizimle? Bizim cezaevinde müteaddit müracaatlarımız olmuştur. Bir çok defalar kendisine müracaat etmişizdir. Adnan Menderes'in bu işte bizi maşa olarak kullanmaya teveccüh etmesi çok ağırdır.

Başkan: Halk Partisine kayıtlı olduğunuz için böyle bir şey vaki olamaz hakikaten. Fakat şu bakımdan, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin mensubu ve Cemiyetin başında, ileri gelenlerinden iseniz olabilir.

Şahit Orhan Birgit: Reis beyefendi, özür dilerim. Benden sonra dinlenen Fahri Çoker bizim hakimimiz idi. Cemiyetin normal bir bünye ile teşekkül ettiğini görmüşlerdir. Dünyada hiç bir cemiyet bu kadar bir birini tanımayan insanlardan bir araya gelmemiştir.

Başkan: O ajanı nasıl bulacağız?

Şahit Nevzat Emrealp: Ajanın verdiği rapor Emniyet dosyalarında mevcuttur ve ajanı bulmak da mümkündür zannederim.

Başkan: Adnan Menderes bir diyeceğiniz var mı bu ifadeye?

Sanık Adnan Menderes: Şahit mütalaasını neye istinat ettiriyor? Maiyet Polisi Nuri, Taksim'den geçerken kalabalığı gördüğümüz halde bu kalabalıkla alakadar olmamamız noktasına gelince; Polis Nuri arabamızda mı, bizimle beraber miymiş? Çünkü o zaman Reisicumhurun arabası ile geldiğimize göre maiyet polisinin Reisicumhur polislerinden birisi olması lazım gelir.

Başkan: Sizin arabanız da onu takip etmez mi? Boş olarak.

Sanık Adnan Menderes: Ancak, şahidin verdiği ifadede Bayar'la kalabalığa gördüğümüz halde bir birimize bakmışız, gülümsemişiz. Bunu bir kerre maiyet polisinin görmesine imkan yoktur.

Başkan: Bu Polis Nuri hangi arabada imiş? Yanlarında mı imiş?

Şahit Nevzat Emrealp: Efendim bir gün müntehir Namık Gedik bendenizi Vilayete çağırmışlardı. Vilayet kapısında içerdekilerin çıkmasını beklerken Polis Nuri ile konuşuyordum. Florya'dan Haydarpaşa'ya gitmek üzere hareket ettikleri vakit Taksim'den geçilirken nümayişlerin başlamış bulunduğunu ve Sabık Reisicumhur ile Başbakanın ayrı arabada olduklarını ve her zaman kalabalıklara karşı yakın bir alaka gösterdikleri halde o gün hafif bir gülümseme ile alakadar olmadan geçtiklerini bana bildirmişlerdi. Ve aynı gün tahkikatı ele almak maksadı ile Ankara'dan gelmiş olan Milli Emniyet Müdürü Behçet Türkmen'e bunu arz ettim ve dedim ki: Paşam biz bunları başka taraflarda arıyoruz. Fakat hadiseler bizi başka istikametlere götürüyor. Ben bir an evvel hatırlattım. Başlangıçta bir nümayiş yapılacağına göre bilgi mevcut olduğunu gösteriyor.

Başkan: Polis nerede imiş?

Şahit Nevzat Emrealp: Onu bilmiyorum. Bendeniz sadece Polis Nuri'nin bana intikal ettirmiş olduğu bilgileri yazdım.

Başkan: Adnan Menderes, benim polisim olduğuna göre Reisicumhurun arabasında oturmaması lazımdır, diyor.

Celal Bayar, şahide karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Celal Bayar: Muhterem Başkan, bu mevzuda verdiğim ifadeleri tekrar edecek değilim. Yalnız şu ciheti belirtmek istiyorum. Bizim oradan geçtiğimiz, yol beş sene evvelisi de bu gün de çok kalabalık olan bir yerdir. Ve trafik bakımından da geçilmesi müşkilatlı olan bir mıntıkadır. İş saatlerinde ve bizim oradan geçtiğimiz zamanda orası beş sene evveline nazaran trafik bakımından bu gün de aynı saatte geçmekte müşkilat vardır. Bunu söylemekle orada fazla bir hususiyet nazarı dikkatimizi celp etmiş değildir.

Yani, tasrih edeyim, iş saatlerinde ve akşamın o zamanında bu gün dahi orada kalabalık mevcuttur ve daima bir trafik müşkilatı vardır. Biz de trafik müşkilatına maruz kalmışsızdır. Bu tabii haldir, bunu böyle telakki ettik.

Başkan: Şimdi sanık Fatin Rüştü Zorlu.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, şahit ifadesinde, benim o zamanın Başvekili ile bir telefon muhaveresinde bulunduğumu söylü-

yor. Bunu da aynı ajanın ifadesinden mi öğrenmiştir, yoksa kendisi mi duymuştur, duymuş ise kimden duymuştur?

Şahit Nevzat Emrealp: Efendim bu haber de, bir memur raporuna istinat eder. O zaman bu bir telefon görüşmesi olarak yanlış tespit edilmiş olduğunu ve müteakiben şifreli bir telgraf olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

Başkan: Kimden?

Şahit Nevzat Emrealp: Böyle bir haberin Londra'dan Türkiye'ye intikal ettirilmiş ve gizli tahkikatta telefon diye öğrenilmiş idi. Halbuki doğrudan doğruya Hariciye Vekaletine çekilen şifreli telgraf olduğunu öğrendik.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Bu şifre telgrafından bu gün bahsedildi. Kendisi acaba kimden öğrenmişti?

Başkan: Orası anlaşılmıyor. Başka soracak var mı?

Fahrettin Kerim Gökay: Efendim iki noktadan bahsettiler: Birisi Başvekille vuku bulan toplantıda benim böyle bir şey olursa felaket olur diye itiraz ettiğimi ifade ettiler. Gerçi bu benim için güzel bir şey. Bu, üç kişi ile vuku olan bir konuşma idi. Böyle bir şey olmadı. Başka noktalar üzerinde konuştuk. Bunu nereden duydular?

Başkan: (Şahit Nevzat Emrealp'a hitaben) Nereden duydunuz?

Şahit Nevzat Emrealp: Bu yalnız benim mesmuatım olarak değil, koskoca bir teşkilatın muhtelif elemanlarının verdikleri ve halen dosyasında mevcut olan raporlar üzerine arz edilmiştir.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: İkinci nokta, 6-7 Eylül hadiselerinden evvel Patrikhaneye telefon ederek, böyle bir hadise olacak, korkmayın, demişim. Böyle bir telefon olmadığına göre hangi tarihte, ne zaman ve kime telefon etmişim. Buna ne şekilde muttali olmuşlar?

Başkan: Okunan evrak arasında var.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Fakat şimdi bu şahide soruyorum.

Şahit Nevzat Emrealp: Hatırladığıma göre Patrikhane'de mühim bir mevki işgal eden zat tarafından bu haber bize verilmiştir.

Başkan: Başka?

Sanık Alaeddin Eriş: Şahit, Yüksek Soruşturma Kuruluna vermiş olduğu ifadesinde; bu hadisenin tertip edildiği ve İstanbul Valisi ile

Emniyet Müdürü tarafından tatbik edildiği tespit edilmiştir, diyor. Bu da bir ajanın mı raporlarına istinat etmektedir, yoksa şahsi kanaati midir?

Şahit Nevzat Emrealp: Efendim, arz edeyim: Biraz evvel arz ettiğim gibi bu iş başlangıçta bir nümayiş olarak başlamış, fakat sonradan mahiyeti genişlemiş ve bir felaket meydana gelmiştir. Taksim'de Ankara Pazarı yakılarken Alaeddin Eriş bey ve Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner bey yanlarında 60 kadar Polis olduğu halde şimdi yıkılmış olan Taksim Karakolunun önünde duruyorlar ve nümayişi tasvip ediyorlardı.

Sanık Alaeddin Eriş: Bizzat kendileri görmüşler midir bunu?

Şahit Nevzat Emrealp: Bizzat gördüm. İkisini bir arada.

Sanık Alaeddin Eriş: Saat kaçta görmüşlerdi?

Şahit Nevzat Emrealp: 21-21.30 arası idi.

Başkan: Başka mühim bir nokta var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Muhterem Riyaset makamı müvekkilimin ifadesi alınırken kendilerine şu suali tevcih buyurmuşlardı: Bu kadar azim bir hadiseyi teşkilatlı, kademeli bir kadroya yaptırılmış olması hatıra gelebilir, buyurmuşlardı.

Şimdi efendim, bu şahit, hadiselerin bu kadar içinde bulunduğuna, Emniyet teşkilatı içinde bulunduğuna göre, hükümet böyle bir hadiseyi kazma, kürekle, vesaire ile evvelden tertip etmeğe tevessül etmiş olsaydı böyle bir vaziyeti hangi teşkilatla yapardı, hangi teşkilata müracaat ederdi ve kendilerinin malumatları dışında böyle gizli bir teşkilat veya bir parti tevessül etseydi malumatları olabilir miydi, olamaz mıydı?

Şahit Nevzat Emrealp: İfadelerimde hiç bir tertipten bahsetmedim. Fakat bu hadiselere takaddüm eden günlerde, yalnız İstanbul'da değil, bütün Türkiye havası o kadar meşbu idi ki, ufacık bir kıvılcım harekete geçirebilirdi. Benim bütün elemanlarımdan, teşkilattan topladığım bilgi sadece ve sadece bunun bir gösteri ve nümayiş olarak başlanması için bir direktif, yahut müsamaha ettikleri ve muvafakat gösterildiğidir. Bunun dışında iş değişmiştir. Bunlar bir tertip, yani arz edeyim ki, Beykoz'da Mehmet Kaptan'ın çok geniş bir hareket ve tertibat aldığını, 3-5 gün sonra öğrenmiş bulundum. Aynı gece Taksim'de iki tane, üç tane kamyon dolusu kazma ve küreğin Mecidiyeköy'ün-

den getirildiğini gördüm. Bunlar o zaman gelir gelmez halka dağıtıldı. Bizim tahkik sınırımız bunun ilerisine geçmediği için bu, kazma ve küreklerin kimler tarafından getirildiğini, kimden direktif alınarak getirildiğini tahkik edemedim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Bu hadiseden sonra hükümet mensuplarında teessür müşahede etmiş midir, bu teessürlerden çıkardığı mana nedir?

Şahit Nevzat Emrealp: Ertesi gün sabahleyin Fahri Balta'nın mıntıkasında gezdik, büyük teessür gösterildiğini haber aldım.

Sanık Adnan Menderes: Bir nümayişe ve gösteriye müsaade edilmiş hükümetçe. Zan ve tahmin ediyor.

Başkan: Böyle bir şey oldu diyor.

Sanık Adnan Menderes: Bunu hangi teşekkül yapmış? Çünkü bu nümayişin yapılması için müsaade edilmiş, tevkifhanelere ajanlar gönderip de nelerin konuşulduğunu tespit etmek için bir odanın içine ajan sokmuş olan bir insanın bu gösteriye ne suretle müsaade edilmiş olduğunu ifade etmesi lazım gelirdi.

Başkan: Nümayişe müsaade ettirmişsek hangi teşekküle yaptırmış olabiliriz, diyor.

Şahit Nevzat Emrealp: Efendim, kapalı bir odada verilmiş bir direktifin dışarıdan duyulmasına imkan yoktur. Fakat herhangi bir küçük direktif neticesinde bir nümayiş tertip edilebilir.

Başkan: İstanbul'un her noktasından, doğudan, batıdan, şimalden her noktasında hareketler başlıyor, tahrip aletleri de aşağı yukarı aynı imiş. Mürettep olduğunu çıkarmıyor mu ortaya bu?

Sanık Adnan Menderes: Hayır efendim. Tahrip vasıtaları, her zaman kullanılabilecek şeylerdir.

Başkan: Mesela Pendik'teki nümayişçi ile, Edirnekapı'daki nümayişçilerin kullandıkları tahrip vasıtası hep ayni.

Sanık Adnan Menderes: Kazma, kürek ve sopa. Tahrip aletleri bunlar. Her zaman kullanılabilecek şeylerdir. Bunları ileri sürerek ayniyeti iddia etmek doğru olmaz. Ama, bomba olur, şu olur, bu olur, o zaman denilebilir ki, tahrip vasıtaları aynı idi.

Başkan: Peki efendim. Diğer şahide geçiyoruz.

(Şahit Orhan Eyüboğlu salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Orhan Eyüboğlu.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Osman.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Orhan Eyüboğlu: 1334.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkmdaki malumatınız ve bilginiz nedir?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Reis beyefendi, bendeniz 6-7 Eylül hadiselerini müsaade ederseniz üç safhada mütalaa ettiğimi arz edeyim: Nümayiş safhası, tahrip safhası, yağma safhası... Nümayiş safhasını hükümet erkanınca - İstanbul Valisi müstesna - haberdar edilerek yapıldığına şahsen kaaniyim. Fakat bu nümayiş safhasında bir müsamaha ve rıza kısmı vardır. Bu kısım da İstanbul Valisinin - şahsi kanaatimi arz ediyorum - müsamahası olduğuna kani değilim. Bunun esbabı mucibesini arz edeyim.

Başkan: Mesnetlerini.

Şahit Orhan Eyüboğlu: Mesnetlerini arz edeyim. Efendim 6-7 Eylül günü hadise sırasında...

Başkan: Hadise sırasında ne iş yapıyordunuz?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Trafik Şubesi Müdürü ve Emniyet Müdür Muavini idim..

6 Eylül günü saat 6 raddelerinde o zamanın Emniyet Müdürünün makam odasında Alaeddin bey ile durum müzakere ediliyordu. Bir telefon haberi geldi. Bu telefon haberinde Yunan Konsoloshanesine doğru bir kalabalığın yürüdüğü bildiriliyordu. Sür'atle hadise mahalline gittik. Bir çok şube müdürü ile bir otobüs dolusu sivil memuru Yunan Konsoloshanesine gönderdik. Orada bir kalabalık göremedik. Orada iyi tertibat alınmıştı. Beyoğlu'na doğru yürürken Galatasaray Lisesinin arkasındaki Zapyon Lisesinin önüne geldiğimiz zaman bir kalabalığın bize doğru geldiğini gördük ve sür'atle müdahale yaptık. Bu kalabalık dağıldı. Fakat bu arada mektebin birkaç camı kırıldı. Biraz sonra zamanın Emniyet Umum Müdürü Yetkiner'e tesadüf ettim,

durumu kendisine anlattım. Bana aynen şöyle söyledi: "Orhan bey, bir cam için bu kadar şiddet göstermeyin. Müsaade isteyerek yanından ayrıldım. Müsamaha edildiği hakkındaki kanaatim buradan başlamıştır. Bilahare teemmül ettiğim vakit birçok hususları da düşündüm. Bunlar da kanaatimi takviye etmiştir. Arzu ederseniz onları da arz edeyim.

Reis beyefendi, hadisede tahrip safhası saat 7.30 - 8.00 sıralarında başlamıştır.

Başkan: Yani 19.30-20 sıralarında.

Şahit Orhan Eyüboğlu: Evet 19.30-20 sıralarında başlamıştı. Sonradan öğrendiğime göre zamanın Başbakanı ve yanındaki arkadaşları da saat 20.20'de Haydarpaşa'dan hareket etmişlermiş. Düşünerek çıkardığım netice şudur:

Pendik'te öğrenmeleri mümkün idi, olmazsa Gebze'de öğrenmeleri mümkündü, olmazsa İzmit'te öğrenmeleri mümkündü. Sapanca'da öğrenmişler. Bu da intibaımı takviye etmiştir.

Üçüncü husus şudur: Bu haber *Ekspres* gazetesinde çıkmıştır. *Ekspres* gazetesinin sahibi, o zaman öğrendiğime göre, Demokrat Partinin en tutulan elemanlarından birisidir.

Başkan: Kim bu tutulan adam?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Mithat Perin. O zaman işittiğime göre zamanın Başvekili, Mithat Perin'i çok severmiş. Bu haber *Ekspres* gazetesinde çıktı. Mithat Perin'in nezaret altına alındığını da duydum. Bir çok kimseler nezaret altında tutulurken, bir telefon emri üzerine, işittiğime göre, Mithat Perin'i salıvermişler. Bu da, benim bu mevzudaki intibaımı takviye eden hususlardan birisidir.

Askerler yardıma çağrılmıştı. Erler, silahsızdı; başlarındaki subaylarla yaptığım temasta, subayların kesin bir direktif almadıklarını gördüm. Subaylar ne yapacaklarını bilmiyorlardı.

Başkan: Önlemek hususunda öyle mi?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Evet efendim. Hatta o kadar ki, bir aralık saat 9'a doğru Emniyet Müdürlüğünde bulunan Emniyet Müdür Muavini Necdet Uğur'un talebi üzerine otomobille Ayazağa'ya gittim. Hilton'a hücum edilecekmiş. Oradaki süvari birlikleri harekete hazır vaziyette idiler. Fakat hareket etmiyorlardı. Kendileriyle temas ettim.

Subaylara durumu anlatım. İstanbul'un yakılacağını ve yakılmakta olduğunu bildirdim. Derhal o zaman harekete geçtiler.

Yine bu mevzudaki intibaımı kuvvetlendiren hadiselerden biri de eski İçişleri Bakanı Namık Gedik'in Vilayette sarfetmiş olduğu sözleri duymuş olmamdır.

Başkan: Neler söylemiş?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Galeyanı milliden ve şiddetli muamele yapmaktan bahsediyordu. Bu arada müsaade buyurursanız tahrip ve yağma safhası hakkındaki noktai nazarımı anlatayım: Tahrip ve yağma safhasında, vicdani kanaatıma göre, zamanın idarecilerinin ve hükümet erkanının bir bilgisi ve temennisi olduğuna kani değilim. Neden? Sebebini arz edeyim: Saat 6,5 raddelerinde iki cam için bana şiddet göstermeyin diyen Emniyet Genel Müdürünün tahrip başladığı zaman nümayişçilerle bizzat mücadeleye girişmiş olduğunu duydum ve gene o sırada Kadıköy'üne gelen Cumhurreisinin Kadıköy Kaymakamını şiddetle payladığını ve yağmacılarla bizzat mücadele ettiğini işittim.

Başkan: Tabii, yağma arzu edilmez.

(Sanıklara hitaben) Şahidin ifadesine bir diyeceğiniz

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Orhan Eyüboğlu'ndan sorulmasını rica ediyorum. O gece kendisine bir emir verdim mi? Verdimse ne şekilde bir emir verdim? Söylemelerini rica ediyorum.

Şahit Orhan Eyüboğlu: Efendim, telefon irtibatı kesilmişti. Bir aralık Vali bey seni arıyor dediler. Emniyet teşkilatı darmadağın olmuştu. Vali beyin beni Vilayete çağırdığını işitince gittim. Bana "Park Otele hücum yapılacakmış," o zaman para fonu dolayısiyle İstanbul'da birçok ecnebiler vardı, "ne yapıp yapıp, orayı koruyun." dedi. "Silah kullanabilir miyim?" dedim. "Kullanacaksınız." dedi. Sür'atle Park Otele geldik. Hakikaten oraya hücum başlamıştı. Oradaki kalabalığı defettik.

Başkan: Sanık Alaeddin Eriş.

Sanık Alaeddin Eriş: Orhan Eyüboğlu şahadetinde Vali Gökay'm hakkmdaki kanaatini ifade ettiler. Acaba gerek nümayiş, gerek yağma ve gerek tahrip hareketlerinde en ufak şekilde müsamaha gösterdiğim kanaatinde midirler?

Başkan: Nümayiş, tahrip, yağma hakkında kanaatinizi söyleyiniz.

Şahit Orhan Eyüboğlu: Efendim, o zaman Müdürüm olan Alaeddin Eriş beyin kendisine hürmet ederdim. Ve bu mevzudaki direktiflerinin uygun olduğu kanaati bendenizde vardı. Nitekim, benim şubem umumiyetle bu gibi hareketlerde toplu bir halde bulundurulurken, o tarihte şubemi başka şekilde tanzim etmiş olduklarını gördüm. Netice olarak arz edeyim ki, ben, Alaeddin Eriş beyin gerek nümayiş mevzuunda, gerek tahrip ve gerekse yağma mevzuunda bir müsamaha göstereceğine kani değilim.

Başkan: Gösterdiğine de kani değilsiniz öyle mi?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Evet, gösterdiğine de kani değilim.

Sanık Alaeddin Eriş: İkinci sualimi arz edeyim Reis beyefendi: 26 Ağustostan itibaren, hatta 6-7 Eylül hadiseleri esnasında gerek kendilerinin gerekse teşkilatlarının Trafik Şubesinin herhangi bir şekilde nümayişçilere karşı şahsen kendilerine vazife görmeleri halinde müsamaha göstereceklerine dair en ufak bir emir vermiş miyim?

Başkan: Hayır, evvelki soruya dahil bu. Başka şekilde soru soracak.

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Efendim, şahit ifadesinde nümayiş hareketlerinden hükümetin haberdar olabileceği gibi umumi fikir geldi. Hadisemizde hükümetin heyeti umumiyesi değil o tarihte Reisicumhur olan ve hükümetin üç azası sanıktır. Şu halde istirham ediyorum, şahitten sorulsun, sanıklar arasında bulunan Fuat Köprülü, bu hadisenin nümayiş ve tertip safhasına muvafakat etmiş midir, kendisinin böyle bir mesmuatı var mıdır?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Bu mevzuu bilemem.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Taksim'de memurlarımla tertip aldım diyorlar. Acaba kaçta? Ethem Yetkiner kendisine müsamaha ediniz demiş. Bu sözü söylediği zaman saat kaçtı? Bu hadiseleri saati saatine tespit eden bir kronoloji tutulmuş mudur?

Şahit Orhan Eyüboğlu: Efendim arzu ederseniz bütün cereyanı hadiseyi başlangıcından sonuna kadar arz edeyim. Emniyet Müdürü Necdet bey tutmuş bunu, işittim. Ethem Yetkiner'le yaptığım konuşma 6-6.30 sıralarında idi. Taksim'deki toplanma ise 8.30-9.00 raddelerindedir.

Başkan: Kafi.

Duruşmaya saat 13.30'da devam edeceğiz.

Kapanma saati: 12.00

ÜÇÜNCÜ OTURUMUN DEVAMI

Açılma saati: 13.30

(Heyet evvelkinin aynıdır)

Başkan: Tanık Nevzat Karagil.

(Nevzat Karagil huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Nevzat.

Başkan: Soyadınız?

Şahit: Karagil.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Nevzat Karagil: Hüseyin.

Başkan: Yaşınız?

Şahit Nevzat Karagil 336 doğumluyum.

Balkan: Mesleğiniz?

Şahit Nevzat Karagil: İstanbul Barosu avukatlarındanım.

Başkan: Dönün, arkanızdaki sanıklara bakın. Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Nevzat Karagil: Oktay Engin'in avukatıyım.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin tertip olduğu ve tertipe tertipçilerin kimler olduğu hakkında bilginiz nedir?

Şahit Nevzat Karagil: Efendim, eğer müsaade buyurursanız 6-7 Eylül hadiselerine girmeden evvel Kıbrıs davasının kısa bir kronolojisini arz edeyim.

Başkan: Buna lüzum yok, benim istediğim malumatla alakası var mı?

Şahit Nevzat Karagil: Tutum meselesi bakımından vardır. 20 Ağustos 1955 tarihinde Kıbrıs Türk Kültür Cemiyetinin Başkan yardımcısı olarak ben ve Doktor Burhan Nalbantoğlu ile beraber Londra'da bu cemiyeti temsile gidiyorduk.

Başkan: Siz Kıbrıslı mısınız?

Şahit Nevzat Karagil: Kıbrıslıyım.

O tarihlerde Sirkeci'den trenle hareket ettik. 21 Ağustos sabahı Bidyum'da Yunan makamları beni Yunanistan'a sokmamaları üzerine tekrar İstanbul'a dönmek mecburiyetinde kaldım ve İstanbul'a geldim. İstanbul'a geldikten sonra 2-3 gün içinde Londra'ya gitmek için diğer vasıtalardan istifadeye çalıştım. Ancak 25 Ağustos 1955'te evvela uçakla Selanik'e, sonra da trenle Belgrad'a gittim ve 27 Ağustos tarihinde Londra'ya vasıl oldum. 27 Ağustosta Londra'da bir salon toplantısı tertip edilmişti. Bu toplantıya Dr. Fazıl Küçük, Ahmet Mithat Belger de katıldılar. O zaman oradaki Türklere Kıbrıs mevzuunda malumat vermiştik. 29 Ağustosta Londra üçlü Kıbrıs konferansı açıldı. Bu konferansta bendeniz de bulundum. Bundan evvel Londra'daki Kıbrıs Türktür Cemiyeti bir miting tertibi için lazım gelen müsaadeyi İngiliz makamlarından almış bulunuyordu. Bendeniz Kıbrıs'tan gelenler ve Türkiye'den gelen arkadaş Dr. Nalbantoğlu, oradaki arkadaşlara bu mitingin başarılı geçmesi için elimizden geldiği kadar yardım ettik. 2 Eylül günü bendeniz Kıbrıs Türktür Derneği namına oradan tertip etmiş olduğum basın toplantısı ile Kıbrıs tezimizi dünya matbuatına açıklamış bulunuyordum. Mitingi 4 Eylül Pazar günü tertip etmiştik. 4-5 bin, hatta 5-6 bin Kıbrıslının iştirak ettiği bu toplantı o güne kadar Londra'da tertip edilmiş bulunan en başarılı bir miting olmuştur. Bir çok yürüyüşlerden sonra Mr. Eden'in oturmakta olduğu Warning Street'e gelindi. Bu arada Kıbrıs Türklerinin tezi Mr. Eden'e takdim edildi. Oradan doğrudan doğruya Tarafalgar meydanına gidildi. Hatipler günün konusu olan Kıbrıs davasını İngilizce ve Türkçe olarak anlattılar. Nihayet ertesi günü Türk Elçilik binasında bir kokteyl parti verilmişti. Bunda bendeniz bulunmuştum. Kalabalık aracında İngiliz delegasyon heyeti, Yunan heyeti, Türk heyet ve ayrıca Kıbrıs'tan gelenler ve Türkiye'den gelen Kıbrıslılar bulunuyordu.

Başkan: Türk heyeti içinde bu sanıklardan kimler vardı?

Şahit Nevzat Karagil: Türk heyeti içinde Fatin Rüştü Zorlu vardı. Buradaki sanıklardan başka kimse yoktu. Saat 4'te başlayan toplantı gecenin 8-9'una ve hususi sohbetler halinde 12'ye kadar devam etti.

Başkan: Bunlara lüzum yok, değil mi efendim.

Şahit Nevzat Karagil: Yalnız o toplantıda Londra'daki mitingin başarılı geçmesi müzakere konusu olmuştu. 5 Eylül gecesi idi. Acaba Türkiye'de böyle bir miting yapılsa, 7 Eylül günü yapılacak olan salon toplantısı üzerinde bir tesiri olabilir mi, olamaz mı şeklinde bir müzakere yapılıyordu. Fakat, böyle bir kararın verilip verilmediği hususunda bir kanaatim yoktur. 6-7 Eylül hadiseleri hakkında bildiklerim bundan ibarettir. Ondan evvelki çalışmalar Kıbrıs Türktür Cemiyeti faaliyetlerine inhisar etmektedir.

Başkan: Londra'daki miting ne zaman yapıldı?

Şahit Nevzat Karagil: Londra'daki miting 4 Eylül 1955 Pazar günü yapıldı.

Başkan: Bir hafta evvel demişlerdi.

Şahit Nevzat Karagil: Yanılıyorlar.

Başkan: Sonra kaç Eylülde toplandınız?

Şahit Nevzat Karagil: Basın toplantısını mı soruyorsunuz?

Başkan: Bir salon toplantısı yapmışsınız.

Şahit Nevzat Karagil: 27 Ağustosta yapıldı.

Başkan: Mitingten sonraki toplantı kaç Eylülde yapıldı?

Şahit Nevzat Karagil: 5 Eylülde yapıldı.

Başkan: Türkiye'de böyle bir miting yapılsaydı, 7 Eylül toplantısına müessir olur diye konuşmalar olmuş, bundan haberiniz var mı?

Şahit Nevzat Karagil: Bu gibi konuşmalar yapıldığında orada Orhan Eralp ve Settar İlksel beyler de vardı.

Başkan: Fatin Rüştü bu konuşmalara katıldı mı?

Şahit Nevzat Karagil: Bu hususta kafi bir şey söyliyemiyeceğim. Ben gurupların yakınlarında duruyordum.

Başkan: Şimdi Yüksek Soruşturma Kuruluna vermiş olduğunuz ifadenizde Fatin Rüştü Zorlu'nun Türkiye'de bir miting yapıldığı takdirde faydalı olacağı kanaatini ileri sürüyor ve böyle bir miting yapmayı...

Şahit Nevzat Karagil: Konuştuğum Orhan Eralp...

Başkan: Bırakın Orhan Eralp'ı şimdi. Okuduğum ifadenin bu kısmına ne diyorsunuz?

Şahit Nevzat Karagil: Bir kat'iyet ifade etmez. Böyle bir karar verildiğinden haberim yok.

Başkan: Şu okuduğum kısma ne diyorsunuz?

Şahit Nevzat Karagil: Buna yakın bir şey.

Başkan: Şahidin ifadesine bir diyeceğiniz var mı?

Başsavcı: Şahit, Yüksek Soruşturma Kurulundaki yeminli ifadesini ketmektedir. Hakkında kanuni muamele yapılmasını istiyorum. Orada Fatin Rüştü'nün söylediği sözler hakkında sarih beyanı vardır, bu noktayı ketmediyor.

Başkan: Buna yakın söyledim diyor.

Şahit Nevzat Karagil: Bendeniz Kıbrıs davasında Fatin Rüştü'ye karşı mücadele etmiş bir insanım.

Başkan: Tanık hakkında Yüksek Soruşturma Kuruluna verdiği ifadesi ile burada vermiş olduğu ifadesi arasında fark dolayısıyla takibat yapılmasına esas olacak bir müzekkere yazılmasına mahal olmadığı kararlaştırıldı.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim tanıktan sefarethanedeki toplantıda şahsen benimle konuşup konuşmadığının sorulmasını rica ederim.

Şahit Nevzat Karagil: Konuşmadım dedim, dinliyordum. Bu toplantıda sefarethanede değil, sefirin evinde idi. Yani eski sefarethane binasında idi.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Kendisinin son verdiği ifadede bu görüşmenin daha ziyade Orhan Eralp, Settar İlksel arasında cereyan ettiğini bildiriyorlar. Benim bir söz söylediğimi kendileri duymuşlar mı?

Başkan: Bunu sorduk, başka?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Fatin Rüştü Zorlu Londra'daki konferansta Kıbrıs davasında Türk hükümetinin daha zecri davranması hususunda Kıbrıs Türkleri tarafından bir veya müteaddit ikaza muhatap kalmış mıdır?

İkincisi, yine Fatin Rüştü Zorlu, Londra Konferansı sırasında oradaki arkadaşlarımızın velevki ima suretile dahi olsa bir miting yapmasına icbar eylemiş midir?

Bir üçüncü sual daha var, efendim, Londra'da kendileriyle temas eden arkadaşlarımıza Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'de de muazzam mitingler tertip edildiğinde, davamızın millet tarafından benimsendiğini çok yakın zamanda dünya efkarına duyurulabileceğini ima suretiyle olsun söylemişler mi?

Şahit Nevzat Karagil: Bildiklerimi arz ettim, efendim.

Başkan: Peki.

Tanık İbrahim Oğuz

(İbrahim Oğuz huzura alındı)

Başkan: Adınız, soyadınız?

Şahit: İbrahim Oğuz.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İbrahim Oğuz: Emin.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit İbrahim Oğuz: 1327.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit İbrahim Oğuz: İstanbul Bölgesi Baş Müfettişiyim.

Başkan: Hadise tarihinde de aynı vazifede mi idiniz?

Şahit İbrahim Oğuz: Evet aynı vazifede idim.

Başkan: Geri dönün bakın. Sanıklar hakkında şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit İbrahim Oğuz: Hayır.

Başkan: Yemin ettireceğiz.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında, müretteptse mürettiplerin kimler olacağı hususunda bildiklerinizi söyleyiniz.

Şahit İbrahim Oğuz: Efendim, 1956 senesinde evimin yanması sebebiyle Samatya'da Balıkçı sokakta bir apartmanın zemin katma taşındım. Orada Oktay Engin'i tanıdım. Kendisini hem servis bakımından, hem de ahbaplığımız bakımından bir münasebet tesis ettik. Kendisi bana ağabey diye hitap ediyordu. Yunanistan'dan getirmiş olduğu rakıları birlikte içtik...

Başkan: Bunları bir tarafa bırakınız.

Şahit İbrahim Oğuz: Peki efendim. Selanik'te Atatürk'ün evine bombayı atmazdan evvel Menderes'in babası ile mektuplaştıklarını, şayet bu bombayı attığı takdirde para yardımında ve makam verileceğini söyledi. Ben de bu söylenen hususları servis raporuma derç ederek verdim.

Başkan: Bombayı attım dedi mi?

Şahit İbrahim Oğuz: Attım dedi.

Başkan: Bombayı nasıl atmış?

Şahit İbrahim Oğuz: Bunun üzerinde durmadık. Bunu gayet iftiharla, kahramanca bir eda ile ifade etti.

Başkan: Nasıl attı, kaç defa attı diye sormadınız mı?

Şahit İbrahim Oğuz: Hayır efendim.

Başkan: Bunu ne vakit söyledi?

Şahit İbrahim Oğuz: Türkiye'ye geldikten sonra, 1957 Mart aylarında ise bunu Türkiye'ye göçmen olarak gelen babası da teyit etti.

Başkan: Oktay Engin sana bunu söylerken kimse duydu mu?

Şahit İbrahim Oğuz: Hayır efendim, ikimizdik.

Başkan: Evvelki ifadede falan falan duydu demişsiniz. Tanığa Yüksek Soruşturma Kurulundaki ifadesine göre soruldu: Yüksek Soruşturma Kurulunda alınan ifadesinde Ahmet Şenova, Mehmet Şenova da vardı, konuşmamız arasında demişsin. Ahmet Şenova, Mehmet Şenova'nm da Oktay Engin'in sana söylediği bu sözler hakkında malumatı var mıdır, olabilir mi?

Şahit İbrahim Oğuz: Efendim onlar da Selanik'ten geldikleri için ve o evi aldıkları için bunu kendileri de bana söylemişlerdi. Oktay'ın bombayı attıklarını ve Türkiye'ye kaçarken yardım ettiklerini bana söylediler. Hatta Selanik'ten bombayı attıktan Sonra Türkiye'ye kaçarken elinde getirmiş olduğu tabancayı da biz verdik dediler.

Başkan: İddiaya ve hadiseye göre bombayı Oktay Engin değil, Hasan Uçar atmış, Oktay Engin, Hasan Uçar'ı temin etmiş.

Şahit İbrahim Oğuz: Orasını bilemiyorum.

Başkan: Tahsiliniz nedir?

Şahit İbrahim Oğuz: Muallim Mektebi 7.

Başkan: Epeyce tahsiliniz var, bunları soruşturmanız icap ederdi. Sanık Oktay Engin.

Sanık Oktay Engin: Muhterem Reis beyefendi, şahit şahadete bir durumda mani olmadığını söylemek suretile Yüksek Divan huzurunda yalan söylemiştir. Şahitle dargın bulunuyoruz. Aramızdaki hadise şudur: Oturmakta olduğu evi benim hemşehrim olan Ahmet Şenova'dan satın almışlar...

Başkan: Kim almış?

Sanık Oktay Engin: Tanığın oturmakta olduğu evi satın almışlar, Ahmet Şenova satın almış.

Başkan: Ev meselesinden aranız açık. Başka?

Sanık Oktay Engin: Ayrıca babamla şahit arasında ihtilaf mevcut idi. Mahkemeye intikal etti. Bu hususta tanığın çalışmakta olduğu servis şefi beni çağırdı.

Başkan: Kim imiş?

Sanık Oktay Engin: Milli Emniyet Başmüfettişi Rahmi bey. Beni çağırdı. Ev sahibinin parasını vermediğini, kendisine baskı yaptığını ifade etti. Tanık bir hafta zarfında evden atıldı.

Başkan: Aranız açık mı?

Şahit İbrahim Oğuz: Bana söylediği böyle.

Başkan: Aranız açık mı?

Sanık Oktay Engin: Efendim, kendilerine bir sual tevcih etmek isterim. Benim itirafımı müteakip madem ki rapor vermişlerdir, teşkilatı bu hususta ne gibi hareketlerde bulunmuş ve benimle alakalı tahkikatın kimler tarafından yapıldığını söyleyebilirler mi?

Şahit İbrahim Oğuz: Raporları verdikten sonra, Yunan işlerine bakan arkadaşlarla gayet samimi idiler. Oktay, kendisinin Milli Emniyette olduğunu ifade ederdi. Bu sırada vermiş oldukları raporları bana atfettirmiş olacaklardır. Bana karşı cephe aldılar. Müteaddit defalar hakarete uğradım.

Başkan: Senin hakkında ne gibi muameleler yapıldı?

Şahit İbrahim Oğuz: Sonrasını bilmiyorum.

Başkan: Peki.

Başkan: Diğer sanıkların, şahidin bu ifadesine bir diyecekleri var mı?

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: Bir sual soracağım. Muhterem Reis beyefendi, verdiği rapor imzası tahtında mı vermiştir?

Başkan: Cevap verin.

Şahit İbrahim Oğuz: Bizde imza mevzuu bahis olmaz.

Başkan: Şahit Aziz Ozan.

(Şahit Aziz Ozan huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Aziz.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Aziz: Ozan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Aziz Ozan: Bilal.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Aziz Ozan: 1328.

Başkan: Şimdi ne işle meşgulsünüz?

Şahit Aziz Ozan: Serbest gazeteciyim.

Başkan: Hadise sırasındaki vazifeniz?

Şahit Aziz Ozan: Gene gazeteciyim.

Başkan: Arkanıza bakın, 11 sanık var, bunları tanıyor musunuz?

Şahit Aziz Ozan: Tanıyorum.

Başkan: Şahadete mani bir haliniz yok; şimdi size yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında malumat.

Şahit Aziz Ozan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu kanaati bendenizde kesindir.

Başkan: Mesnedi?

Şahit Aziz Ozan: Vak'adan sonra bir rapor hazırladım ve Sayın İnönü'ye sundum. Bu rapor müşahadelerime ve elde ettiğim bilgilere istinat etmektedir. Aradan beş sene geçtiği için hepsini şu anda hatırlayıp tekrarlayacak durumda değilim. Yalnız, gerek rapor hazırlarken ve gerekse sonradan elde ettiğim bilgiler bu işin kesin bir şekilde mürettep olduğunu ve tertipçilerinin Bayar, Menderes, Fatin Rüştü Zorlu başta olmak üzere, oldukları kanaatine vardım. Vicdani kanaatim kesin olarak Namık Gedik'in bu işin tertipçisi olduğudur. Şu anda bu bilgileri istinad ettirebilecek noktalardan hatırladıklarım şunlardır:

Demokrat Parti Ocak Başkanlarmdan biri benim arkadaşlarımdan birkaç kişi arasında vak'ayı müteakip şu konuşmayı yapmıştır; rapor-

da mevcuttur. Bize Parti teşkilatından genel merkeze atfen talimat verildi. Bu talimatta Kıbrıs için bir miting hazırlanacağı bildiriliyordu. Bu maksatla Taksim'de toplanacaktık. Genç üniversiteliler orada Kıbrıs'la alakalı nutuklar söyleyeceklerdi. Daha sonra İstiklal caddesinden aşağı doğru "Kahrolsun Yunanistan, Kıbrıs Türktür" diye bağırarak yürüyecektik ve yolda rastlayacağımız gayri müslim ve daha ziyade Rum mağazalarını taşlayacak, kıracaktık. Aldığımız talimat bu idi. Katiyen yağmaya tenezzül etmeyecektik. Bu talimatı tatbikat kat kat aştı. Bunun sebebini biz de anlamadık, demiştir. Hatırlıya bildiğim beş sene sonra bir bu.

Bir diğeri, Tepebaşı'nda benim malumat topladığım Rum vatandaşlardan birinden, bir kadın ki daha sonra da mükerreren dinledim, şimdi dahi kim olduğunu araştırırsak belki bulabileceğimiz bir polis memuru, vak'a başlayınca telaşlanan yaşlı bir Rum kadınını...

Başkan: Polisin ismi neymiş?

Şahit Aziz Ozan: Şimdi bilmiyorum. Bunları Maria Kortias adında bir kadından duydum. Polis memuru şunu söylemiştir: "Telaşlanmayınız madam, kan dökülmeyecek, cana kıyılmayacak, yalnız dükkanlar ve mağazalar kırılacak." Bu şekilde teminat vererek ve hadiseyi bilerek konuşmuştur.

Başkan: Kadının ismi ne?

Şahit Aziz Ozan: Maria Kortias, daha evvel Soruşturma Kurulunda adresini takdim etmiştim. Bunu da itimat edebildiğim, icabında ismini verebileceğim arkadaşlardan dinledim. Vak'adan 10 gün kadar evvel bir gün Vilayette Menderes, Profesör Gökay ve Sedat Erkoğlu bulundukları bir sırada Profesör Gökay, Menderes'e hitaben, "Ortada bir şeyler seziliyor, halk galeyan halindedir. Bir hareketin vuku bulması ihtimali belirtileri vardır. Bu gibi hareketler yapılacak olursa çok vahim neticeler verebilir." demiş. Buna karşı Menderes - ki kısmen raporumuzda da mevcuttur - "Çok telaşçısınız Vali Bey, biz icabında her şeyi halledebiliriz." demiş. Bir de Sarafim Sağlamer isminde birisinden bahsetti. Elinde listeler bulunmuş. Ayrıca müşahadelerime istinaden söylüyorum: Polis memurları hatta jandarmanın hadiseye seyirci, hatta teşvikkar davrandıklarını göstermiştir. Bunları kendim müşahede ettim. Bütün bu kanaatler, görgüm ve bilgim neticesinde mutlaka bu işin bir tertip olduğu yolundadır.

Başkan: Bunları bir gazeteci olarak müşahede ettiniz?

Şahit Aziz Ozan: Evet efendim.

Başkan: Bir rapor yazmışsınız, ne sebeple yazdınız?

Şahit Aziz Ozan: Efendim, bir gün Fazıl Şerafettin Bürge ile İsmet İnönü'yü ziyarete gitmiştik. Orada 6-7 Eylül hadiseleri tezekkür edildi. İsmet İnönü bu hususta topladığımız bilginin kendisine Mecliste konuşmalarına mesnet yapmak maksadı ile araştırmamızı istedi. İşte bu maksatla bu bilgileri topladım.

Başkan: Şahide karşı sanıkların bir diyeceği var mı?

Sanık Adnan Menderes: Delil olarak birkaç konuşma nakletti. Fakat bunları kimlerle konuştuğu hakkında bir isim hariç, başka isim vermedi. Acaba vilayette Erkoğlu, Gökay ve bendeniz konuşurken bu sözlerin şahidi olan zat kimdir?

Başkan: Bu konuşmaları sizden başka duyan oldu mu?

Şahit Aziz Ozan: İsmail Tamçelik adındaki arkadaşım dinledi. Ayrıca, müsaade buyrulursa bu vesile ile hatırladığım bir husus var; Sayın Profesör Gökay'la o tarihten itibaren birçok defalar görüştüm. Hatta kendisinin istifa meselesini de biraz görüştüm. Ya başkaları namına veya kendi namına, iyi tanıştığım için istifasının leyh veya aleyhinde kendisi ile konuştuklarım oldu.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay'la mi iyi tanışıyorsunuz?

Şahit Aziz Ozan: Evet efendim, o konuşmaları Gökay da bazen kafi şekilde açıklamamakla beraber, zaman zaman bu işin mürettep olduğunu söylemiştir. Mesela istifa meselesinde bana Gökay şunu nakletmişti: İstifasını geri alma sebebi hakkında, "Bir cinayet işlediler, şimdi bunun altından kalkmaya çalışıyorlar. Kendilerini Türk ve dünya efkarı umumiyesinden kurtarmak için verilecek kurban arıyorlar. Eğer istifa edip aralarından ayrılacak olursam mürettep dosyalarla, müretteр mahkemelerle beni mahkum edebilirler. İşte istifamı geri almamın bir sebebi de budur." demişti. Bu suretle hadisenin mürettep olduğunu bana o da söylemişti.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Evvela üç kişi arasındaki şeyi İsmail Tamçelik'ten işitmiştim, diyor. Aziz Ozan benimle görüşmüştür. Fakat istifamın sebepleri şöyle olmuştur; böyle olmuştur diye bir izahat verdiğimi katiyen hatırlamıyorum.

Başkan: Bunları niçin söylüyor?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bilmiyorum kendisinden sorun, ben şimdiye kadar ne konuştuysam bildiklerimi söyledim.

Başkan: Sizi itham eder şekilde konuştu, siz cevap verin.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Ben diyorum ki, Aziz Ozan'a belki şu tarzda izahat vermişimdir. Bahsettikleri istifam belki ikinci defa teklif edilen istifadır. Böyle bir şeyi kabul etmedim. Kurban arıyorlar demişimdir. Birinci istifam hakkında kendileriyle konuşmadım.

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, kendisi ifadesinde, bu hadiseyi Bayar, Menderes ve Zorlu tertiplemişlerdi, demiştir. Bu hadiseyi, benim tertiplediğim hakkında bir malumat vermediler. Bu hususun kendisinden sorulmasını istiyorum.

Başkan: Bunun hakkında bir malumatınız var mı?

Şahit Aziz Ozan: Şu anda hatırıma geldi, hadise sırasında Londra'da bulunan Avukat Nevzat Karagil bana Londra'da yapılan mitinglerden bahsetmişti. Bir veya iki gün sonra verilen bir kokteylde Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'de böyle bir hareket yapılsa nasıl olur, tarzında konuştuğunu mükerreren bana nakletmişti. Beş sene sonra şimdi hatırıma gelebilenler bunlar.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Londra'daki mitingle İstanbul'daki hadise arasında hiç bir münasebet olmadığını arz ederim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Efendim, İnönü'ye verilmiş olan raporun bir sureti Fahrettin Kerim Gökay'a verilmiş midir?

Başkan: Verdiniz mi?

Şahit Aziz Ozan: Bir müddet sonra verdim.

Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Bir Ocak Başkanının isminden bahsediliyor. Bu zat hazırlanmış olan rapora mesnet teşkil etmektedir. İsmi nedir?

Şahit Aziz Ozan: Kendisi Kılıçoğlu, Ocak Başkamdır, şu anda ismini hatırlamıyorum.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: İnönü'ye verildiği bildirilen raporda Gökay'm tertip eserinden haberi vardır şeklinde herhangi bir yazı yazılmış mıdır?

Başkan: Raporda böyle bir sarahat var mıdır?

Şahit Aziz Ozan: Zannediyorum, raporda böyle bir sarahat yok. Yalnız, sonradan biz gene çalışmalarımıza devam ettik bilgi topladık, topladığımız bu bilgiyi Nüvit Yetkin'e şifaen sunduk.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Teşekkür ederim efendim.

Başkan: Şahit Cemal Sancak.

(Cemal Sancak huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Cemal.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Cemal: Sancak.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Cemal Sancak: Celal Sancak.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Cemal Sancak: 1320.

Başkan: Şimdi ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Cemal Sancak: Emniyet Başmüfettişliğinden emekliyim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasındaki vazifeniz?

Şahit Cemal Sancak: İstanbul Milli Emniyet Şefi idim.

Başkan: Arkanıza dönüp bakınız, sanıklarla şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Cemal Sancak: Alaeddin Eriş'e kadar olanını tanıyorum.

Başkan: Akrabalık, hısımlık gibi bir durumunuz var mı?

Şahit Cemal Sancak: Yok.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri mürettep olduğu ve mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bildiklerinizi söyleyin.

Şahit Cemal Sancak: Efendim, 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğunu emin bir kaynağımızdan öğrenerek hadisenin ertesi günü bağlı bulunduğum Milli Emniyet Reisliğine bir şifre ile arz etmiştim.

Ayrıca, bütün teşkilatın müşahade ve kıymetlendirilmesi bu hareketin mürettep olduğunu göstermekte idi.

Başkan: Ana hatlarını söyleyin.

Şahit Cemal Sancak: Ana hatlarını arz edeyim efendim. Bir defa hepimizin müşahadesine göre nümayişler tahribe dönünce zabıta tamamen pasif kalmış, hatta müsamahakar davranmıştır. Zabıta bu hareketleri men etmesi salahiyeti dahilinde iken, en ufak bir harekete tevessül etmemiştir. Buna bir misal arz edeyim, İstanbul'da arada sırada değişmekte olan binalarımızın birine nümayişçiler burası bir ecnebi müessesedir diye girmek istemişler ve orada bulunan bir erimiz 100 kadar nümayişçiyi tabancasını çekerek püskürtmüştür. Bu misal gösteriyor ki, eğer zabıta aktif olarak hareketi önlemek isteseydi pek ala önleyebilirdi. Hadisenin ertesi günü maiyetimdeki şeflerle yaptığım toplantıda onlar da aynı kanaatte ısrar ettiler.

Başkan: Kimler?

Şahit Cemal Sancak: Muavinim olan Nevzat Emrealp, diğer muavinim İzzet Cebe ve bütün şube müdürü olan arkadaşlar.

Başkan: Devam ediniz.

Şahit Cemal Sancak: Hadiseyi kendi zaviyemden anlatmamı mı emrediyorsunuz efendim?

Başkan: Öğrenmek istediğimiz noktayı, mürettep olup olmadığını tenvir ediniz.

Şahit Cemal Sancak: Mürettep olup olmadığı hususunda bilgilerim bunlardan ibarettir. Mürettep olduğu hakkında elimizde bir vesika yoktur. Bu hareketi tertip edenlerin bize yazılı bir emir vermeyeceklerini tahmin buyurursunuz.

Başkan: Celal Bayar hadiseyi müteakip gelmiş, bunu komünistler yapmıştır şeklinde telkinde bulunmuş.

Şahit Cemal Sancak: Efendim, hadisenin ertesi günü Vilayete çağrıldığımı bildirdiler. Vali odasının kapısında Alaeddin Eriş, Başsavcı Hicabi bey bulunuyordu, Menderes her üçümüzü çağırdı; Fuat Köprülü bey sizinle görüşecek, dedi. Fuat Köprülü bizi alıp küçük bir odaya götürdü; Hadisenin mahiyeti nedir, dedi. Biz kendisine Alaeddin Eriş, Başsavcı Hicabi bey vak'ayı anlattık. O bir milli galeyandır, dedik. Hayır, bu bir komünist tertibidir. Başvekil ve benim kanaatim budur,

dedi. Ben de, böyle bir komünist tertibi olsaydı vazifemiz icabı evvelden haber almamız lazım geldiğini, bu hususta hiç bir haber almadığımızı söyledim. Fakat, kendisinin emri bu idi, buna nazaran, müseccel komünistlerin sicillerini hazırlattırıp tevkif ettireceklerini söyledi.

Başkan: Komünistlerin listesini her halde bilirsiniz.

Şahit Cemal Sancak: Evet efendim, esasen teşkilatın vazifesi budur; Nitekim, bütün arkadaşları topladık, hükümetten böyle emir aldık, şimdiye kadar bu hususta bir haber almış değiliz. Pek zayıf bir ihtimal ile atlamış olabiliriz. Bu sebeple bütün mesaimizi bu işlere teksif ettik. Yapmış olduğumuz bütün araştırmalar neticesinde komünistlerin bu işte bir rol oynamadıkları neticesine vardık.

Başkan: O neticeyi Köprülü'ye ve Menderes'e bildirdiniz mi?

Şahit Cemal Sancak: Örfi idare teşekkül ettikten sonra örfi idare emrinde çalışmam emredildi. Bütün raporları bu makama, aynı zamanda Milli Emniyet Reisliğine bildiriyorduk. Şüphesiz onlar arz etmiştir.

Başkan: Köprülü'den başka size bu yolda telkinde bulunuldu mu?

Şahit Cemal Sancak: Hayır, başka kimse ile bu hususta konuşmadım.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay bakımından hadise ile ilgili bir malumatınız yok mu?

Şahit Cemal Sancak: Fahrettin Kerim Gökay'la açık olarak bir şey konuşmadım. Yalnız kendisi - hangi vesile ile bilmiyorum - bu hadiselerin içyüzünü bir biz biliriz diye ifadede bulunmuşlardı. Fakat bunu ne vesile ile ve niçin söylediklerini bilmiyorum.

Başkan: Başka bildiğiniz?... Yok. Sanıkların bir diyecekleri var mı?

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi. Şahit, Fuat Köprülü bu hadiseyi komünistler yapmıştır, telkininden sonra o zamanki Örfi İdare Kumandanı bulunan Aknoz Paşanın yaptığı toplantıda buna komünistlerin methaldar olduğu ifadesinde bulundu. Öğleden evvel dinlenen şahitler ifade ettiler. Bu tezadı nasıl izah eder? Bu nokta bir.

Başkan: İlk olarak bunu soralım: Burayı söyleyin.

Şahit Cemal Sancak: Efendim Örfi İdare Kumandanına sarih olarak komünistlerin bu hareketi yapmış olduklarını kat'iyen söylemiş

değilim. Ancak, Örfi İdare Kumandanı komünistlerin bu işte başlıca rolü oynadığına o kadar kaani idi ki, Milli Emniyet tarihinde ilk defa olarak vazife halinde iken, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin evrakını ele geçirmek için bölgenin Örfi İdare Kumandanlığına başvuran bir arkadaşı komünisttir diye tevkif ettiler.

Başkan: Zaten raporda da böyle geçiyor.

Şahit Cemal Sancak: Evet efendim.

Sanık Adnan Menderes: İkinci nokta, Reis beyefendi, dediler ki polisin atıl kalması, vazife görmemesi delillerden biridir. Bütün polis memurlarının atıl kalacak kadar ıttıla kesbettikleri bir hususu İstanbul Emniyet Baş Müfettişi nasıl daha evvelden keşfedemez, nasıl daha evvelden bilemez? Diyorlar ki, hadiseyi ertesi günü Fahrettin Kerim'den dinledikten sonra kıymetlendirmek için arkadaşlarla toplandık. Yani daha evvelden bu hadisenin vuku olacağına dair bir malumatları yokmuş.

Başkan: Sanık diyor ki, diğer zabıta memurları bilir de siz nasıl bilmezsiniz?

Şahit Cemal Sancak: Efendim Emniyet Baş Müfettişi deyince beni zabıta ile karıştırmamak icap eder. Ben Milli Emniyet Şefiyim, unvanımız İstanbul ve bölgesi Emniyet Baş Müfettişliğidir.

Başkan: Zabıtanın vakıf bulunacağını biliyor mu idiniz?

Şahit Cemal Sancak: Zabıtanın vakıf bulunduğunu gerek ben şahsi müşahademe, gerekse o akşam bütün şehri dolaşan arkadaşların müşahadelerine istinaden söylüyorum.

Başkan: Zabıtanın pasif kalacağından bahsedilmişti demiştiniz.

Şahit Cemal Sancak: Zabıtanın, hadise sırasında pasif kaldığını görüyordum.

Başkan: Zabıtanın pasif kaldığını görüyorsunuz. Zabıtanın hadiselere karşı pasif kalacağını evvelce bilmeniz icap etmez mi?

Şahit Cemal Sancak: Zabıtanın pasif kalacağını evvelden bilmem için benim de o işlerde methaldar olmam lazım.

Başkan: Sualden anladığım şu: Zabıta, gizli olarak, hadiselere müdahale etmeyin, pasif kalın diye emir almış. Sizde böyle bir zan uyandı mı? Böyle bir şey olabilir mi?

Şahit Cemal Sancak: Hükümet terviç ederse olur.

Sanık Adnan Menderes: Bütün zabıta teşkilatı malumattar oluyor da kendileri malumattar olmuyor.

Sanık Fuat Köprülü: Efendim, aradan çok zaman geçtiği için kendileriyle konuştuğumu pek iyi hatırlamıyorum, O zamanlar ben bu meselenin tahkikatı ile meşgul değildim. Yalnız, kabineye dahil olmam sebebiyle, o sıralarda Başbakanın işinin olması dolayısıyla belki kendisiyle ben konuşmuş olabilirim. Fakat esas şayanı dikkat olan taraf şudur ki, ben kendileriyle 7 Eylül sabahı konuşuyorum, bu hadisede komünistlerin alakası var mı, yok mu diye bir sual soruyorum, bunu sormam ise bu hadiseyi komünistler tarafından yapıldığı kanaati bende hakim olduğundandır.

Fakat tabiatı ile böyle bir hüküm vermek için bunu bir medar addetmezdim, kendisine soruyorum.

İşin garibi kendisi hadiseye yeni muttali olmuş, lazım gelen tahkikat yapılmamış, yeraltı teşkilatından aldığım malumat şöyledir, diye tahkik etmeden böyle bir hüküm veriyorlar.

Başkan: Söylediler, komünistlerin hareketleri gizli olduğu için daima takip ve kontrol altındadırlar. O zaman hükümet hiç tahkik etmeden hadiselere başka bir seyir vermek için - şahide göre - bunu komünistlere yüklemişlerdir; eğer böyle bir harekete başvurmuş olsalardı, daima kontrol altında oldukları için biz sezerdik, bunu hükümet yapmıştır, dediler. Bir komünist tahriki olamaz çünkü daima el altında bulunduruluyorlar.

Sanık Fuat Köprülü: Tahkikatı yapmak mecburiyetinde idi. Tahkikatı da alakalı merciler teşkilatları vasıtası ile yapar. Yoksa kendisine soruyoruz, ani olarak kendisi yoktur demiş. Tahkikat edebilirlerdi. Ve ondan sonra da hiç bir alakaları yoktur şeklinde bir malumat verirlerdi, Örfi İdare Kumandanlığına başka türlü söylemezlerdi.

Başkan: Şahidin ifadesine göre siz hadiseye başka bir istikamet vermek için komünistler yaptı diye telkin edici bir konuşma yapmışsınız.

Sanık Fuat Köprülü: Katiyen 6-7 Eylül hadiselerine başka bir istikamet vermek maksadım yoktu. Daha evvelki beyanlarında ve Meclisteki konuşmamda ifade ettiğim gibi ben bir zan olarak, bir tahmin olarak bunun komünistler tarafından yapılmış olmasını ileri sürdüm. Yoksa başka bir istikamet vermek asla bahis mevzuu değildir. Başka istikamet verip vermemekle benim hiç bir alakam ve menfaatim yoktur.

Başkan: Daha açık söyleyeyim, şahit hadiseleri komünistlerin yapıp yapmadığını daha evvelden bilecek durumdadır. Çünkü zaten kendisi komünistlerin hareketlerini takiple vazifelidir. Ama siz ve hükümet bilemez. Komünistlerin yapıp yapmadığı hususunda hiç bir tahkikat yapmadan komünistler yapmıştır diye bir telkinde bulunulmuştur.

Şahadete başka bir diyeceği olan var mı? Sanık Alaeddin Eriş.

Sanık Alaeddin Eriş: Reis beyefendi, bendeniz iki nokta üzerinde durmak istiyorum. Bunlardan bir tanesi, Cemal Sancak bey diyorlar ki, zabıta vakıf bulunuyordu, bu yüzden bastırmamış ve önlememiştir. Bunu bilhassa kendilerinin ve arkadaşlarının müşahadelerine atfen beyan ettiler. Kendilerinin uzun zaman İstanbul'da vazife görmeleri karşısında, acaba birkaç saat zarfında bütün İstanbul'u istila eden bu hadise muvacehesinde polis teşkilatı gerekli bütün tedbirleri almış olmasına rağmen, teşkilatın kemiyet bakımından bu hadiseyi yatıştırmasına ve önlemesine imkanı maddi var mı idi?

Şahit Cemal Sancak: Efendim, gerek şahsi müşahedeme, gerek arkadaşlarımın bildirdiklerine göre, bir yandan tahribat devam ederken diğer taraftan kıtai muntazıra halinde, yani 30-40 kişilik guruplar tamamen bu işe seyirci kalmışlardır.

İkincisi, efkarın galeyan halinde bulunduğu bir sırada, 26 Ağustostan sonra zabıta iddiaya göre uyanık bulunacaktı.

Sanık Alaeddin Eriş: Zabıta tamamen uyanık bulunmuştur. Patrikhane, Konsoloshane gibi...

Başkan: Başka soracak sual?

Sanık Alaeddin Eriş: İkinci nokta; Fuat beyefendi, odasında bendenizin, Başsavcı Hicabi beyin de beraber bulunduğunu söylemişlerdi. Zannediyorum ki yanlış hatırlıyorlar. Bir gün sonra ki, istifama kadar devlet erkanından hiç birisi ile kat'iyen karşı karşıya gelmedim. Bu hususun Fuat Köprülü beyden sorulmasını isterim.

Şahit Cemal Sancak: Efendim, üçümüz de vardık.

Başkan: Alaeddin Eriş bey de var mı idi? Bu konuşmayı esas olarak hatırlamıyorsunuz.

Sanık Fuat Köprülü: Demin arz ettiğim gibi, orada kendisiyle konuşup konuşmadığımı tamamıyla hatırlamıyorum.

Başkan: Kafi.

Başsavcı: Efendim, şahitten iki sual sorulmasını rica ediyorum.

Aknoz Paşa her 15 günde bir hakimlerle yapmış olduğu toplantıda kendileri de bulunuyorlarmış. Aknoz Paşanın söylediği sözler hakkında aydınlatıcı malumat vermesini.

İkinci husus ise, şahidin hüviyeti tamamıyla açıklanmadı, bu husus karanlık kaldı. Milli Emniyetin vazifesinin açıklanmasını, Milli Emniyetle, zabıta ve emniyetin bir birinden farklı olan durumlarının açıklanarak kendilerine tevcih edilen sualler, vazifesini yapmadığı intibaını uyandırmaktadır. Bu suallere cevap vermelerini rica ediyorum.

Başkan: Aknoz Paşa zaman zaman 15 günde bir hakimleri topluyor mu idi? Bunu komünistler yapmıştır diye telkin yapıyor mu idi?

Şahit Cemal Sancak: Toplantıların birinde ben de bulundum. Beni ve o zamanki Emniyet Müdürü olan Hayrettin Nakiboğlu'nu çağırdılar, hakimlerle bu mevzu üzerinde konuşmaya davet ettiler. Bilhassa bizim zaviyemizden komünistlerin nasıl gizli faaliyette bulunabileceklerini, ve bu gibi hareketleri nasıl hazırlayacakları hakkında malumat vermemizi istediler. Bendeniz o zaman bu işlere memur Tuğgeneral Şevki Mutlugil'i beraber aldım götürdüm. İhtisasına binaen sözü kendisine bıraktım, fakat bu daha ziyade nazari bir görüşme oldu. Yani komünistlerin faaliyetleri ve bunları nasıl tatbik edecekleri hakkında nazari bilgi vermekten ibaret kaldı.

Başkan: Efendim, gayet kısa ana hatları ile bir iki cümle halinde Milli Emniyetle zabıtanın vazifelerini bir birinden ayıran hususları söyleyin.

Şahit Cemal Sancak: Efendim, Milli Emniyetin vazifesi isminden de anlaşılacağı üzere dış düşmanlarla mücadele etmektir. Memleketin bünyesine müteveccih casusluk ve sabotaj faaliyetleri ile aynı zamanda hem iç ve hem de dış tehlike olabilecek komünistlerle mücadeledir. Zabıtanın da biliyorsunuz.

Başkan: Sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Reis beyefendi, bu tertibin komünistlerden başka bir teşekkül etrafından daha gizli bir şekilde yapılabilmesi mümkün değil mi?

Şahit Cemal Sancak: Böyle bir teşekkülün memleketimizde faaliyette bulunduğunu ne biliyorum, ne de ihtimal veriyorum.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Şu hale göre komünistlerin yapacakları bütün tertiplerden haberdar olacaklar. Bir emniyet şefi, bunun haricinde, ondan daha zayıf bir teşkilatın yapabileceği faaliyetlerden ne suretle haberdar olabilir?

Başkan: Komünizm bizde mazisi olan, 25-30 sene kadar geriye giden bir faaliyettir ve hükümet bunu kontrol altına almıştır.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Bu tertibi komünistler yapsa idi haber alabilecekler mi idi?

Şahit Cemal Sancak: Alabilirdik.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Nazım Hikmet'in Türkiye'den bir teşkilat tarafından kaçırılması hadisesini ne suretle haber alamamışlardır efendim?

(Kemal Savcı huzura alındı)

Başkan: Adınız, soyadınız?

Şahit Kemal Savcı: Kemal Savcı.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Kemal Savcı: Mustafa Savcı.

Başkan: Doğumunuz?

Şahit Kemal Savcı: 1926.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Kemal Savcı: Gazeteciyim.

Başkan: Hadise anında da gazetecimi idiniz?

Şahit Kemal Savcı: Hadise anında da gazeteci idim. *Yeni Sabah* gazetesinde çalışıyordum.

Başkan: Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Kemal Savcı: Hayır.

Başkan: Yemin ettireceğiz.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettipleri hakkında, tertipçileri hakkında bir malumatınız varsa söyleyin?

Şahit Kemal Savcı: Malumatım daha ziyade Selanik'teki bomba hadisesinden sanık bulunan Oktay Engin hakkındadır.

Bir gün bana gazeteden bir mektup verildi. Bu mektupta Oktay Engin'in, Selanik'teki bomba hadisesinden sanık bulunan Oktay Engin'in Türkiye'ye kaçtıktan sonra hükümet tarafından himaye gördüğü yazılı idi.

Bundan önce zamanın vekillerinden Fuat Köprülü 27 Mayıstan sonra bir hususi beyanat verdi, 4 Haziran tarihinde gene Ankara'da bir hususi beyanat verdi. Bu beyanatlar üzerine mektubu değerlendirdim. Bu mektupta zikredilen hususları ayrı ayrı tetkik ettim. Oktay Engin'in himaye gördüğü meydana çıktı. Tahkikat sonunda Kadırga'da kendisine bir ev verildiğini, tapu dairesinden tahkik etmek suretiyle öğrendim. Ayrıca Üniversite kalemine giderek yaptığım tahkikatta bana orada Oktay Engin'e, çekler geldiğini beyan ettiler. Yine bunlardan ayrı olarak İstanbul Belediyesi ve Fatih Belediyesinden muhtelif memuriyetlerle maaş komisyonuna çıktığım zaman arz ettim. Bu arada Oktay Engin'le temas imkanını aradım, Belediyede bularak konuşmak istediğimi bildirdim. Kendisi gazeteye gelirim dedi, kısa bir zaman sonra gazeteye geldi. Kendisinin bomba hadisesinin sanığı olduğunu, bir ihbar mektubu aldığımı söyledim. İnkar etti, haberi olmadığını söylediler. Yalnız dedim ki, siz himaye görmüşsünüz. Benim çektiklerim karşısında gördüğüm himaye azdır bile dediler. Çektikleriniz nedir dedim. Yunan makamları çok sıkıştırdılar dedi. Çok ısrar ettim başka bir şey söylemedi. Bilahere Hasan Uçar'la temas ettim, Çarşamba'da oturuyordu, kendisi evde idi, üzerinde pijama ile benimle konuştu. Bomba saat 1,5 sıralarında patlamış, o sırada uykuda imiş, dışarıya çıktığında biri patlamış biri de patlamamış iki bomba bulduklarını söyledi. Kim atmış olabilir dedim. Bir şey söylemedi. Yani bizim tarafımızdan mı yoksa Yunanlılar tarafından mı atıldı dedim. Bir şey söylemedi. Yalnız Oktay Engin, Yunanistan'da Hasan'ın kendisi aleyhinde beyanda bulunduğunu söylemişti.

Başkan: Mesela nasıl, ne şekilde?

Şahit Kemal Savcı: Sizin aleyhinizde herhangi bir delil yokken Yunan makamları sizi niçin mahkum etti dedim. Hasan Uçar'ı çok sıkıştırdılar, galiba tazyik ile ondan benim aleyhimde ifade aldılar dedi. Hasan Uçar'a sana ev verildi mi dedim, hayır dedi. Kore'de kolunu kaybetmiş, bacağı kopmuş herhangi bir gaziye ev verilmiyordu. Oktay Engin'e ev verilmesi benim dikkatimi çekti. Sonra herhangi bir himaye

görmediniz mi dedim, hayır dedi. Bu ev, kimin dedim Mehmet Ali Balin'in. Geldiğimden beri burada kirasız oturuyorum, dedi. Oktay Engin hakkındaki malumatım bu kadar, efendim.

Başkan: Bu hadise hakkında başka malumatınız var mı?

Şahit Kemal Savcı: Başka malumatım yoktur. Yalnız 6-7 Eylül hadiselerini bir gazeteci olarak takip ettim. Eğer bu hadiseler hakkında bir şey...

Başkan: Hadisenin mürettep olduğu ve tertipçileri hakkında bir şey biliyorsanız söyleyin. Hadisenin maddi kısmı zaten belli.

Şahit Kemal Savcı: Tertip olup olmadığı hakkında bir şey bilmiyorum. Fakat gazeteci olarak musamahalı bir durum müşahade etmiştik. Mesela Taksim meydanında Ankara Pazarının önünde idik; saat 17.30-18 sıralarında zamanın Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş ve yanında zamanın Umum Müdürü Ethem Yetkiner olduğu halde Taksim meydanına geldiler. Nümayiş yeni başlamıştı. Bizi görünce gazeteci olduğumuzu bildikleri için yanımıza geldiler, ne haber çocuklar dediler. Hadiseleri takip ediyoruz dedik. Yalnız nümayiş yeni başlamıştı. Alaeddin Eriş o sırada bize çok vakur bir hareket, anlayış içinde cereyan eden bir nümayiş, insanın bu topluluk ve bu heyecan karşısında gözlerinden yaş akacağı geliyor dedi. Bilahere yarım saat veya bir saat, zaman tayin edemeyeceğim, Alaeddin Eriş'i şehirde dolaşırken gördüm, çünkü kepenkler camlar kırılıyordu, o zaman çok müteessirdi.

Başkan: Bitti mi?

Şahit Kemal Savcı: Evet efendim. Söyleyeceklerim bu kadar.

Başkan: Sanık Hasan Uçar. Sen Mehmet Ali Balin'in evinde kirasız oturuyormuşsun?

Sanık Hasan Uçar: Evet efendim, karım 14 senedir onların yanında evlatlık olarak bulunmuştur. Yunanistan'dan geldim, beni yanlarına aldılar. Karım, kayın validesinin işlerine bakıyordu.

Başkan: Sanık Oktay Engin; ne diyorsun şahidin ifadesi ne?

Sanık Oktay Engin: Efendim, evvela bir sual tevcih etmek istiyorum. Benim hakkımda mektup aldıklarını beyan ettiler. Bu mektupta imza ve açık adres var mı?

Şahit Kemal Savcı: Efendim, mektup yanımda takdim edeceğim; Ali diye bir imza vardır.

Şahit Kemal Savcı: Efendim mektup yanımda takdim edeyim.

Başkan: İmzalı mı?

Şahit Kemal Savcı: Ali diye bir imza var.

Başkan: Adres.

Şahit Kemal Savcı: Uzun Yusuf diye bir adres var ama sarih bir adres değil. Yalnız iddia edilen hususlar hep doğru çıktı.

Sanık Oktay Engin: İkinci husus olarak şunun sorulmasını rica edeceğim. Üniversite kaleminden tahkik etmişler, bana muhtelif tarihlerde çeklerin geldiğini beyan ettiler. Bu çekler nereden gelmiştir, izah etsinler.

Başkan: Onlar sorulacağı kadar soruldu.

Sanık Oktay Engin: Hasan'ın yardım görmemesi, bu husus kendi ifadesine göre benim aleyhime bir şahadete atfediyorlar.

Başkan: Mektup yanında imiş, fakat sarih bir adres yok.

Başsavcı: Vesika olarak bize ibraz etsinler.

Başkan: Şahit Kemal Savcı'dan soruldu; ifademde bahsettiğim mektup yanımdadır. Açık adres yok, muhtevasında gösterilen hususların çoğu teyit edildi, dedi ve mektup kendisinden alındı dosyaya kondu.

Alaeddin Eriş, bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Efendim söyledikleri vakıaya uygun değildir. Bu vakur bir harekettir diye gözlerim yaşararak ifadede bulunduğum asla varit değildir.

Başkan: Diğer sanıkların bir diyeceği var mı? Şahit Refik Tulga'yı çağırın.

Başkan: Adınız?

Şahit Refik Tulga: Refik Tulga efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Refik Tulga: Halit.

Başkan: Doğum tarihi?

Şahit Refik Tulga: 9 Ekim 1907.

Başkan: Şimdiki vazifeniz?

Şahit Refik Tulga: İstanbul Valisi ve Belediye Reis Vekili.

Başkan: Hadise sırasında vazifeniz?

Şahit Refik Tulga: Riyaseticumhur Başyaveri.

Başkan: Arkanıza dönüp sanıklara bakın. Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Refik Tulga: Hayır efendim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettepse tatbikçilerinin kimler olduğu yolundaki bilgilerinizi söyleyin.

Şahit Refik Tulga: Va'kanın yakından bir şahidi olarak vak'aların zihnimde bıraktığı intibaları tahlili neticesinde edindiğim kanaat bu hadisenin bir tertip olduğu ve mürettiplerinin de devlet ve hükümet kademesinde bulunduğu kanaatındayım.

Başkan: Vak'alarm mesnetlerini de söylerseniz, açıklarsanız daha iyi olur.

Şahit Refik Tulga: Gün 3 Eylül Cumartesi, sene 1955. Öğleye doğru sakıt Cumhurbaşkanı tarafından çağrıldım. Öğleden sonra derhal Uçakla İzmir'e hareket edeceğimiz bildirildi. İzmir'den geleli 5. gün olmuştu ve İzmir'de 10 gün kalmıştık. Devlet Reisi sebepsiz bir yere gidemezdi. Halbuki İzmir'de yapılacak bir iş olmadığına kaani idim. Zira oraya Irak Veliahdını ve diğer Iraklıları gezdirmek için götürmüşlerdi, 20 Ağustosta onlar hareket ettikten sonra Fuarı açmışlardı. Fuar ziyaret edilmiş, fabrikalar gezilmişti. 27 Ağustosa kadar orada istirahat etmek suretiyle vakitlerini geçirmişlerdi. Binaenaleyh aradan 5 gün geçmeden tekrar İzmir'e gitmemizdeki sebep ve manayı anlamadım. Fakat emir verildiği için hava kuvvetleri ile temas etmek suretile bir tayyare hazırlattım ve Cumartesi günü saat 14.45'te İzmir'e hareketle saat 16.45'te muvasalat ettik. Tayyare meydanında bizi karşılayanlar şayanı dikkat idi; Devlet Vekili Osman Kapani, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Behçet Uz ve diğer partililer, bilhassa Parti Başkanı Enver Dündar Başar, Vali, İkinci Bölge Kumandanı ve saire, o geceyi İzmir'de geçirdik. Tabii yanlarındaki bütün hareketlerine şahit değildim. Çünkü partililerle konuştuğu zaman, devlet erkanı ile konuştuğu zaman Başyaverin vazifesi içeride bulunmak değildir. Onun için ne konuştuklarını bilmiyorum. Demin de arz ettim; uzun müddet İstanbul'da kaldıktan sonra ve bilhassa İzmir'de görüşülecek işlerin hepsi-

ni gördürdükten sonra, beş gün müddetle tekrar İzmir'e avdet etmek her halde mühim bir sebebe istinat etmektedir. Bilhassa Partililerle temasın ne olduğu hakkındaki görüşmeler bende şüpheler uyandırdı. Ankara'da da o zaman vekillerden, devlet ve hükümet erkanından kimse yoktu, halbuki devletimiz o anda büyük bir tehlikeye maruzdu, Nato ittifakının çevrelediği iki müttefik devlet arasında ihtilaf çıkmıştı. Belki de harbe kadar gidecektik. Böyle bir anda devletin başında hükümet erkanından bir kimsenin bulunması lazım gelirken hepsi İstanbul ve İzmir'de temerküz etmeleri çok garipti. Bundan sonra Ankara'ya avdet edeceği, fakat Ankara'ya gitmekten birden bire cayarak Kadife Kalede otururken limandan hareket etmek üzere bulunan veya hareket etmiş olan Adana vapuruna yetişmek için emir verildi. Bu emrin icrasının güç olduğunu vapuru durdurmanın, eşyaları yüklemenin ne kadar zor olduğunu biliyordum. Nihayet vapuru durdurduk ve kendimizi içine attık. Fakat kısa bir müddet içinde yapılan bu tehirle İstanbul'a avdet edildi. Şunu da istidraten arz edeyim, 27 Ağustosta İstanbul tariki ile Namık Gedik Ankara'dan İzmir'e gelmiş bulunuyordu ve kendisi Güney Batı Anadolu'da yaptığı bir seyahatten avdet etmişti. 6 Eylül tarihinde saat 11'de İstanbul'a geldik. Tahtımda sakıt Başvekil o zamanki Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekil Vekili Köprülü, Polatkan, Zeytinoğlu ve diğer vekiller, mebuslar ve yine partililer bulunuyordu. Tabii Vali, Kumandan ve Emniyet Müdürleri ve memurlar da hazırdı. Öğle vakti Abdullah Efendi Lokantasına gidildi. Biz biraz uzakta kalıyorduk. Rahmetli Muzaffer Ersü ile beraberdik. Saat 12.45'ti. Muzaffer Ersü'yü telefondan çağırdılar. Avdetinde, çağıranın Nail Mutlugil olduğunu - o zamanki Anadolu Ajansı Umum Müdür Muavini idi - bilahere bana söyledi. Konuşmalarının da Selanik'te patlayan bir bomba hadisesi ile alakalı olduğunu bildirdi. Sabık Başvekile arz etti, ondan emirler aldığını gördüm. Fakat neler konuşuldu bilmiyorum. Buradan Zeytinburnu soğuk hava deposuna gidildi. Yine büyük bir kalabalık bu geziye iştirak etti. Vekiller, mebuslar ve parti erkanı. Oradan Florya'daki Deniz Köşküne dönüldü. Adetleri öğleden sonra, yemekten sonra daima siyes yapmak olduğu halde o gün saat 7'ye kadar Köşkte kaldılar. Bir çok defalar Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü içeriye girip çıktı. Fakat ne konuştuklarını bilmiyorum. Saat 7'yi 5 geçe oradan ayrıldık ve İstanbul'a hareket ettik. Maksat Kabataş iskelesinden motörle Haydarpaşa'ya geçmek ve Ankara'ya avdet etmek. Tren 8'i 5 geçe kalkacaktı, Zaman gayet dardı. Şoföre gayet hızlı

gitmesi söylendi. Şoför 7,5'ta iskelede bulunmak emrini aldı, sür'atle hareket etti. Aksaraya, geldiğimiz zaman devlet ve hükümet reislerini baş başa bırakmak lüzumunu hissettim. Her zaman, daima arada kapalı duran camın, şoförün öbür tarafında bulunmak adetimdi. Ne konuştuklarını işitmedin. Biraz sonra Taksim istikametine teveccüh etmemiz bildirildi. Halbuki Kabataş'a sür'atle yetişmemiz için mutala Ordu Caddesinden ve Vilayetin önünden geçmemiz icap ediyordu, Taksim'e geldiğimiz zaman abidenin karşısına girmek üzere idik ki, kalabalık gördük. Polis memurları elleri ile buraya girmememizi işaret ettiler. Geri dönmemiz ve en kısa yoldan Kabataş'a gitmemiz söylendi. Ayazpaşa üzerinden Kabataş'a geldik. Yolda tesadüf ettiğimiz manzara şu idi. O zaman mevcut olan Taksim Karakolu önünde kalabalık gördük. Fakat bu kalabalığın mahiyetini tahmin edemedik. Beyoğlu'nda her zaman kavgalar, gürültüler olur. Burayı sür'atle geçtik. Acar motoruna bindik Haydarpaşa'ya çıktık. Haydarpaşa'ya çıktığımızda tahminen saat 8'e 5 vardı, trenin kalkmasına 16 dakika vardı. Burada en mühim hadise garın içerisinden cereyan etti. Kötü kılıklı insanlar garın içerisine girmek suretiyle bağırıp çağırmaları, bilhassa, "Emret Kıbrıs'ı alalım" diye bağırıyorlardı. Köprülü Florya'ya gelmişti, zannederim Anadolu yakasındaki evlerine gitmişlerdi, Haydarpaşa garında Celal Fuat Türk geldi ve Firuzan Tekil ispatı vücut etmişlerdi. Tam trenin kalkacağı anda 1. İşletme Müdürü Rüştü Sarp gelerek Londra'dan telefonla Başbakanın arandığını söyledi. Ben şef treni bularak treni durdurdum, kendilerinin avdetine kadar bekledik. Takriben 15-20 dakika sonra avdet ettiler ve tren hareket etti. Saat 8.30'da vak'alar başlamıştı. Bu müddet zarfında ben Riyaseticumhur Başyaveri olarak hiç bir kimseden hiç bir tebligat almadım. Halbuki İstanbul gibi bir merkezde mühim hadiselerin cereyan etmiş olduğunu bilahare öğrenmiş bulunuyordum. Tren hareket etti ve 10.30 raddelerinde İzmit'e gelindiği sırada facianın ilk haberleri bize ulaşmış bulunuyordu. Bana haber veren bir telgrafta - ki bunun altında Rüştü Sarp'ın imzası vardı - İstanbul'da 56 yerde yangın çıktığı, Rumlara ait binalara tecavüz edildiği, kilise ve dükkanların tahrip edildiği bildiriliyordu. Bu telgrafı kendilerine verdim fakat daha evvel Valinin kendilerine bir iki telgraf verdiğini tahmin ediyordum. Buradan sür'atle geriye dönmemiz lazım gelirken dönmedik ve yolumuza devam ettik. Dönmemiz lazımdı çünkü bıraktığımız şehirde büyük bir facia cereyan ediyordu. Böyle bir faciaya bir devlet başkanının asgari hükümet başkanının mü-

dahale etmesi lazım gelirdi kanaatindeyim. Yolunuza devam ettik. Saat takriben 23'te Sapanca'ya geldiğimiz zaman treni durdurmamızı ve telgrafhaneden İstanbul'a irtibat yapılmasını bildirdiler. Sapanca'da indim, postahaneye koştum, Sapanca o zaman nahiye merkezi olmadığı için mevcut olan postahane kapanmış ve postacının da çok uzakta bulunan köyüne gitmiş olduğunu öğrendim. Hiç bir şey yapmamıza imkan olmadığı için geldim. Bu müddet zarfında İstanbul'a geriye dönme kararında olduklarını öğrendim. Bana derhal treni çevirmemizi bildirdiler. Trende iki lokomotif vardı. Biri hususi vagon takılmak suretiyle ve bütün yollardaki trenleri durdurmak suretiyle İzmit'e avdet ettik. İzmit'ten İstanbul ile irtibat sağlandı. Bu temasları esnasında Vali ve Kumandanlarla görüştüler. Kumandana silahla mukabele etmek emrini de verdiler. Bundan sonra İstanbul'a otomobillerle hareket ettik. Büyük bir hızla gidiyorduk. Takriben saat bir idi. Pendik civarında ilk soyguncularla rastladık. Bunların otomobillerinin kaputları üzerine Türk bayrakları sarılmıştı. Ve bir iki tanesini bilahare durdurduğumuz zaman bazılarında bir şey yoktu. Şu hal gösteriyor ki, bu tertibin tertipçileri particilerdi. Çünkü ancak büyük bir parti teşkilatıdır ki, İstanbul'a çok uzaklardan bu kadar insanı taşıyabilir ve onların ellerine muayyen bir birine benzeyen aletler tevzi edebilirdi. İstanbul'a gelirken 6 yol ağzında durduk. Bir çok insanları durdurduk ve bir kısmını kamyonlara doldurarak polislere teslim ettik. İstanbul'a geldiğimizde Vilayette toplanıldı. Tabii bu toplantıya iştirak edemezdim. Bu sırada örfi idare ilanına karar verildiğini zannederim. Bu hususta yine bir vak'aya şahit oldum, örfi idarenin ne şekilde yazılacağı hakkında kimsenin bilgisi yoktu. Nihayet Ankara'dan İkinci Cihan Harbi sırasında ilan edilen örfi idare kararı getirilerek kopya etmek üzere örfi idare hakkındaki kararnameyi yazdılar; kararnameyi yazan Ahmet Salih Korur. 10 Eylüle kadar İstanbul'da kaldı ve 10 Eylülde Ankara'ya avdet ettik.

Başkan: Bu kadar mı?

Şahit Refik Tulga: Evet efendim.

Başkan: Florya'dan mutat yol tercih edilmeden niçin Taksim'den Kabataş'a gidildi? Nüve halinde Taksim'de başlayan nümayişi görmek için mi?

Şahit Refik Tulga: O günkü şartlar içinde bizim için mutat yol Ordu Caddesi, Ankara Caddesi, Galata Köprüsü ve Kabataş'tır. Bu yol üzerinde anormal hiç bir kalabalık mevcut değildir.

Başkan: Şu halde Taksim'deki nüve halinde başlayan nümayişi görmek için mi Taksim'den geçtiler.

Şahit Refik Tulga: Olabilir.

Başkan: Başvekilin arabası sizi takip ediyor muydu?

Şahit Refik Tulga: Evet, arkadaki arabada rahmetli Muzaffer Ersü de vardı.

Başkan: Polis Nuri var mıydı?

Şahit Refik Tulga: Ben yalnız Muzaffer Ersü'yü gördüm.

Başkan: Haydarpaşa'dan bir telefon muhaberesi olmuş, Fatin Rüştü Zorlu Londra'dan Başvekili aramış. Bu aramada Fatin Rüştü Zorlu mu Başvekili aramış yoksa Başvekil mi Fatin Rüştü'yü aramış?

Şahit Refik Tulga: Hatırladığıma göre Birinci İşletme Müdürü Rüştü Sarp gelerek Fatin Rüştü Zorlu'nun kendilerini Londra'dan aradığını söyledi.

Başkan: Sanıkların şahide bir diyecekleri var mı? Sanık Kemal Hadımlı.

Sanık Kemal Hadımlı: Muhterem Refik Tulga İzmir vilayetindeki konuşmalara temas ediyorlar. Bendenizce, sabık ve sakıt Reisicumhurun 3 ve 4 - hatırladığıma göre - 3 Eylül günü İzmir'e yaptıkları seyahatin ne sebeple yapıldığını arz etmeleri icap ederdi, aylarca evvel ya Verem Savaş Derneği yahut da Yardım Sevenler Cemiyeti tertip ettiği büyük bir gala ile 400-500 bin lira bir para temin etmiş ve bu para ile derneğin bina ihtiyaçlarını karşılayacaklarmış. O zamanki Sağlık Vekili Behçet Uz kendilerine İzmir Üniversitesinin açıldığını, binaya ihtiyaç gösterdiklerini bilhassa Tıp Fakültesi Göğüs Cerrahisi için bir hastahane binasına büyük bir ihtiyaç olduğunu ve ne yapmak lazım geldiğini ifade ettiler. Kendilerine, Ankara'da çalışmış büyük bir gala inşaatına başlayın demişlerdir. Aylarca evvel İzmir'e gelmiş olan Behçet Uz bey tarafından bize telkin edilmiştir.

Başkan: Şahitten sorulacak bir şey var mı? Üst tarafını müdafaanızda söylersiniz. Şahitten aydınlatılmasını istediğiniz bir nokta var mı?

Şahit Kemal Hadımlı: Bendeniz üç tane seyahatin sebep ve maksadını arz edeceğim beyfendi.

Başkan: Müdafaanızda söylersiniz. Şahitten sorulmasını istediğiniz bir nokta var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: 3 Eylülü 4 Eylüle bağlıyan gece acaba Vali beyefendi nerede olduklarını hatırlıyorlar mı? Ya bir evvel veya bir sonra.

Şahit Refik Tulga: 3 Eylülü 4 Eylüle bağlıyan geceyi hatırlamıyorum. 4 Eylülü 5 Eylüle bağlıyan gece Yamanlar Kampında idik.

Sanık Kemal Hadımlı: Yüce Divan huzurunda bir tarih yanlışlığı yapmayın.

Başkan: Efendim tarih yanlışlığının filan bir kıymeti yok. Kesiyorum, sonra söz veririm. Bir defa şahit esbabı mucibesini söyler, İzmir'den henüz pek yakın bir zamanda döndüğümüz halde tekrar gidişin şu manası olmak lazım gelir demektedir. Siz de bunun üzerinde duracaksınız.

Sanık Kemal Hadımlı: Efendim, o gece Göl Gazinosunda verilen galada bulundum ve o galadan 300 bin liraya yakın para temin edildi. Efendim şahitleri Behçet Uz, Selahattin Akçiçek beylerdir. Reisicumhurun bu seyahatinin 3-4 gecesi bu şekilde geçti.

Başkan: Asıl calibi dikkat olan nokta İzmir'den yeni gelindiği halde tekrar İzmir'e gidip partililerle yakından temas ettiler diye işaret ediyorlar.

Sanıklardan başka diyeceği olan varım? Celal Bayar.

Sanık Celal Bayar: İzmir'den hareketimizin sebebini izah ettiler. İstanbul'a vapurla geldik. Kendilerinden bir nokta öğrenmek istiyorum; İzmir'den İstanbul'a gelmek hususunda bir arzu izhar etmişim; bunun aksi haizi ehemmiyettir...

Başkan: Bilakis; istikamet değiştirdik, dedi. İstanbul'a gitmemiz programda yokken İstanbul'a gidildi, dedi.

Sanık Celal Bayar: Programımız Ankara'ya gitmekti, Ankara'ya gitmek için de hep beraber tayyare meydanına gittik. Tayyare hazırdır. Hareket edeceğimiz zamanda bir risk oldu; tayyarenin hareketi için lazım selen şartların müsait olmadığı söylendi. Bunu hatırlıyorum. Tayyare kalkmadı. Ondan sonradır ki, vapura yetişmek meselesi çıktı.

Başkan: Ankara'ya uçağı harekete getirmek müşkül mü? Uçak hazır değilse ikinci bir uçağı hazırlamak mümkün değil mi?

Sanık Celal Bayar: İstanbul tariki ile Ankara'ya gitmek istedik.

Başkan: Şahit ifadesinde İzmir'e pek yakın zamanda gidildi, dedi. İstanbul'a gelmemizin ilzam edilmiş olmasında bir maksat görülüyor.

Şahit Refik Tulga: Efendim, İzmir'den bizi götüren uçak sağlam bir uçaktır, uçağın pilotları Devlet Başkanını taşımağa tahsis edilmiş pilotlardır. Değil Türkiye'de, dünyanın her tarafında her türlü hava şartları içerisinde uçabilen yeşil karta sahip pilotlardır. Onlar uçabilir dediler. Fakat etrafta bulunan partililerin ısrarları üzerine uçuştan vazgeçildi.

Başkan: Uçağın Ankara'ya gelmesi için başka bir mani yok muydu? Yol istikameti değiştirilmiş İstanbul hadiselerini germek ve bulunmak istemiş olabilirsiniz. Bu hususa ne dersiniz?

Sanık Celal Bayar: Seyahat programında bir değişiklik yapmadım. Ankara'ya dönüşümü, İstanbul yolu ile yapmayı tercih ettim.

Başkan: Uçak sağlammış.

Şahit Refik Tulga: Evet uçak sağlamdı ve hiç bir arıza yoktu.

Sanık Celal Bayar: Benim için kısa yol bu idi.

Başkan: Uçak sağlammış, sizin dediğiniz gibi uçakta hiç bir arıza olmamış. Evvela sanıklar soracaklar sonra müdafileri soracak.

Sanık Adnan Menderes: Müdafaama, taalluk ettiği için üzerinde durmak lazım geliyor.

Uçağın sağlam olduğu üzerinde mesele yok. Hava muhalefeti yüzünden hareket edilmediğini söylemek istiyor sabık ve sakıt Reisicumhur. Bu hususta bilhassa muhterem tanıktan sormak isterim.

İkinci nokta, eğer Ankara'ya gelmek makbul ise, İstanbul yoluyla gelmek makul ise niçin hava meydanına kadar gelinmiş olsun da dönülsün. Ankara'ya gitmekte hakiki ve ciddi bir mani olmadığı halde ne için hava meydanına gidilmiş olsun. Ondan sonra hareket etmiş olan bir vapura yetişip de İstanbul'a geçelim diye bir yol takip edilmiştir. Üçüncüsü, muhterem tanıktan tavzihini rica edeceğim nokta 6 Eylülde İstanbul'a gelmişiz, öğleyin Abdullah Efendide yemek yemişiz, oradan kalkmışız Zeytinburnu'ndaki tesisatı gezmişiz. Vekillerle birlikte Florya'ya gitmişiz. Saat 3'ten sonra siyes zamanını geçirmişiz. Vekiller ve misafirleri var, beraberiz. Orada hadiselerin cereyan ettiğine dair malumatımız olması lazım gelir ki, yolu değiştirmek gibi bir maksat takip etmiş olalım. Biz Florya'da iken kendileri Başyaver bulundukları için

Vali ile olan görüşmemizden başka herhangi bir görüşme olmuş mu ki, biz İstanbul-Kabataş yolu ile Haydarpaşa'ya geçerken yol değiştirmek için herhangi bir sebep his etmiş olalım?

Başkan: Şimdi efendim, siz zaten maddi hadiselerin bir azını Meclisteki beyanlarınızda ve burada tahkikat safhasında kabul ediyorsunuz. Nümayiş safhasmda kalan kısmını zaten kabul ediyorsunuz. Artık bunun karanlık bir tarafı yok ki, bu kadarını görmek için İstanbul'a uğrarsınız.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi bir nümayişe müsaade etmek hükümetin her zaman hakkıdır.

Başkan: Peki. Başka ne soralım?

Sanık Adnan Menderes: Sorulacak nokta şu: Sapanca'da İstanbul'la görüştük mü, görüşmedik mi? Ben görüştüğümüzü hatırlıyorum. İzmit Valisinin verdiği malumat nakıstı. Kendilerinin sakıt Reisicumhura intikal ettirdikleri telgrafı Sapanca'ya hareket ettikten sonra mı yoksa evvel mi vermişlerdir?

Şahit Refik Tulga: Sayın Başkan müsaade buyrulursa İzmir'den hareketimizi biraz daha tafsil etmek istiyorum. İstanbul'a gelmek bizim için zaman kaybı demekti. İzmir'le Ankara arasında eğer tayyare ile gitmekte bir mahzur bulunuyordu ise, bunun üzerine deniz üzerinden zaman kaybetmektense tren ile Ankara'ya gitmek mümkündü. Sapanca'ya gelince; Sapanca demin de arz ettim, küçük bir yerdir, postahanesi gece kapalı idi. Bunun böyle olduğunu her zaman posta idaresinden tespit etmek mümkündür. Oradan böyle bir konuşma yapmamıza maddeten imkan yoktur.

Başkan: Sorulacak bir husus var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Reis beyefendi, hakikatin tecellisi için bir şey arz etmek istiyorum; sabık ve sakıt Reisicumhur İzmir'den tayyare ile hareket etmek istemişlerdi, bu günkü gibi gözümün önündedir, şimşekler çakıyordu, meydanda Hamdullah Suphi Paşa vardı... Bakın; muhterem şahit bakışları ile de beni tasdik ediyor, Şato gazinosunda oturdular o sırada vapur göründü, dediler ki, vapurla gidelim.

Başkan: Vaziyetin bir an için böyle olduğunu kabul edelim. Şahit dediler ki, İzmir'le Ankara arasında tren hattı vardır.

Başka sorulacak bir şey var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Benim için, İzmir Valisi olarak şahsen o gün, Reisicumhurla şurada veya burada hususi veya resmi surette bir görüşme yapmışlarsa, benim hakkımdaki kanaatlerini söylesinler.

Şahit Refik Tulga: Daima yanlarında bulunuyorlardı. Hususi bir konuşma talep etmeğe lüzum yoktu.

Başkan: Şahit Nabi Up. Adınız?

Şahit: Nabi.

Başkan: Soyadınız?

Şahit: Up.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit: Ferit.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit: 1916.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit: Serbest Ticaret.

Başkan: Hadise sırasındaki vazifeniz?

Şahit: Vilayet Hususi Kalem Müdürü.

Başkan: Arkanıza dönünüz 11 tane sanık var tanıyor musunuz? Şahadete mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Nabi Up: Tanıyorum şahadete mani bir halim yoktur.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettepse mürettiplerinin kimler olduğu hakkındaki bilginiz nedir?

Şahit Nabi Up: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olup olmadığı hakkında bir şey söyleyemem. Yalnız ben Vilayette bulunduğum sırada saat 5-6 sıralarında Nişantaşı'nın tahrip ve yağmasına başlanıldığını, ondan sonra Beyoğlu'na bu hadisenin sirayet ettiğini, akşam 8'den sonra en son raddeye varmıştı. Bu sırada Dahiliye Vekili - o zamanki - Vilayete geldiler, saat 8.5 tan sonra ve Fahrettin Kerim Gökay'ın odasına girdiler. Fahrettin Kerim bu hadiselerin bir komünist ve anarşist hadise olduğunu söyledi. Bunun üzerine Dahiliye Vekili bunun bir komünist ve anarşist hareket olmadığını milli bir galeyan olduğunu sert bir ifade ile bildirdiler. Biraz sonra şehre tanklar geldi. Ancak ondan sonra hadiseler duruldu.

Başkan: Sanıkların şahide bir diyeceği var mı? Yok.

Yalnız bu şahide göre İçişleri Bakanı bunun bir milli galeyan olduğunu söylemiş diğer sanıklar ise bunun bir komünist tahriki hareket olması lazım geldiğini söylemişlerdir. Burada bir tutmamazlık var.

Hükümetin Başkanı siz olduğunuz için sizden soralım. Bu şahadete göre Dahiliye Vekili bunun bir milli galeyan olduğunu söylemiş hatta İstanbul Valisine de çıkışmış. Neden komünistlerin hareketi olsun demiş. Halbuki sanıkların diğer ifadelerine göre bidayette hiç bir tahkik ve araştırma yapılmaksızın bu bir komünist hareketidir, bunu ancak komünistler yapar denmiştir.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, Dahiliye Vekilinin sözleri şimdi şahidin ifade ettiği gibi 6 Eylül akşamı 8 veya 9'da yani ilk aldığı malumat ve ilk aldığı intibalara göre söylenmiş olan sözler ve ifadelerden ibarettir. Tabiatiyle zaman geliştikçe hadise üzerinde müşahadeler, tetkikler ve tahkikler derinleştikçe...

Başkan: Tahkik ve tetkik değil, hadisenin neticesinde hasıl olan harabat ve tahrip karşısında hiç bir tetkik ve tahkik yapılmaksızın komünistlerdir denmiş.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, Dahiliye Vekilinin o heyecan içinde Vilayet konağına gelip de Vali ile hangi şartlar altında konuştuklarını ve kimin neye cevap vermiş olduğunu burada izah etmeme imkan yok.

Başkan: Sanık Fahrettin Gökay müdafii.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Şahitten şu hususun sorulmasını rica edeceğim. Valinin yanında veya başka bir odada Dahiliye Vekilinin zabıtaya karşı zor kullanmayın dediğini duymuşlar mı?

Şahit Nabi Up: Brütal hareket etmeyin dedi.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Hususi Kalem Müdürü olarak bilmeleri icap eder. Askeri kuvvetler celbi için saat kaçta müracaat edilmiştir?

Şahit Nabi Up: Efendim, saat 6.00-6.30 raddelerinde Birinci Orduyu ve 15. Kolordu Kumandanlığım, Davutpaşa Kışlası Kumandanını müteaddit defalar aradım.

Başkan: Şahit Şemsi Ülengin.

(Şahit Şemsi Ülengin huzura alındı)

Başkan: Adınız, soyadınız?

Şahit: Şemsi Ülengin.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit: Münir Ülengin.

Başkan: Doğumunuz?

Şahit: 1337.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit: Emniyet Baş Müfettişliği mensubu.

Başkan: Emniyet Baş Müfettişliği mensubu ne demek?

Şahit Şemsi Ülengin: Emniyet Müfettiş Muaviniyim.

Başkan: O zamanki vazifeniz?

Şahit Şemsi Ülengin: Aynı vazifede idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Şemsi Ülengin: Hayır efendim.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğunu bilirseniz, mürettep ve tertipçilerinin kimler olduğunu da bilirsiniz.

Şahit Şemsi Ülengin: Arz edeyim, hadise günü Haylayf gazinosunun civarında bulunuyordum. Hadise bu gazinonun camlarının kırılması ile başladı. Zannederim bir hesap pusulası yüzünden hadise başladığında orada bulunan resmi polis işe müdahale etmek istedi, kalabalık içerisinden bazı şahıslar polise hitaben "Senin milliyetin yok mu? Sen bu işe karışma." diyorlardı. Bu sırada bir gurup Dolapdere istikametine, bir gurup da Taksim'e gidiyordu. Taksime giderken daha yukarılarda, ellerinde bayraklar ve önlerinde bir davulcu vardı. Bayrak asılı olmayan bütün vitrinleri kırıyorlar. Türk bayrağı olmayan...

Başkan: Bunlar malum. Hadiselerin mürettep olduğu ve müretteptip ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında malumat verin.

Şahit Şemsi Ülengin: Bir iki hadiseyi arz edeyim. Taksim'e geldik. Taksim meydanını aşağı yukarı dolduran bir kalabalık vardı. Kısmı azamı Ankara Bakkaliyesi önünde toplanmışlar ellerinde taş ve so-

palar olmak üzere ve önlerinde polis, jandarma geziyorlardı. Bunlar da Ankara bakkaliyesinin önüne gittiler. Hatta bir jandarma tüfeği ile bir taşı kırdı, birini polise diğerini de kendisi alarak sivillere verdiler, "At hemşerim diye taşın cama atılmasını sağladılar. Bu taş atma ameliyesi sırasında zabıta hiç bir şekilde müdahalede bulunmadı. Gayet sakin olarak önlerinde gezdi bilahere kalabalığın arasından biri - şimdi hatırlamıyorum - sıra Güney Park'tadır dedi ve kalabalık döndü Güney Park'a gitti. Ben de gittim Güney Park'ın tahribi aşağı yukarı 5-10 dakika bir şey sürdü. Evvela bu kalabalık Talimhane'ye döndü, sonra da sevkü idare edilmek suretiyle Tarlabaşı istikametine döndüler. Orada birçok Rumlara ait parçacı, otomobil mağazalarını tahrip ettiler. Bu arada Aya Tiriyata kilisesinde bir yangın çıktı. Benim evim bu istikamette olduğu için bu tarafa gittim, eve gittim. İtfaiye gelmiş fakat su yok. Yangın söndürülemiyor. Halk orada bulunan bir kadının dükkanını kırarak gaz tenekelerini alıp kilisenin içine döküp yakıyorlardı. Sonradan İstiklal caddesine çıktım, Maşeli... sokağının başında Yavru mağazasını kırıyorlardı. Bu arada zamanın Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş resmi bir araba ile geldi, seyretti ve hatta kendisini alkışladılar, otomobil yürüyüp gitti.

Başkan: Yani mani olmadı. Teşvik edici bir vaziyet aldı öyle mi?

Şahit Şemsi Ülengin: Hiç ses çıkartmadı, kendisini alkışladılar, bilahere aşağıya doğru yürüyüp gittiler.

Sonra bir hadise daha var, belki ilk ifademde unutmuşumdur. Tünele giderken bir Bolere mağazası vardır. 10-15 kişilik bir topluluk, ellerinde demir çubuklar ve İngiliz anahtarları, mağazanın kırılması için yürüdükleri zaman, orada resmi bir polis memuru vardı. Kendilerine dedi ki, burası bir Fransız dükkanıdır, dokunmayın. Burası Fransız dükkanı imiş dokunmayalım dediler ve dokunmadılar.

Şimdi efendim, yukarıdaki arz ettiğim olaylar muvacehesinde bunun bir tertip olması gerekir. Çünkü İstanbul'un asayişi ile birinci derecede mesul olan eşhas, şehirde talan yapılıyor, mağazalar yıkılıyor, zabıta alakadar olmuyor. Hiç bir şey olmuyormuş, gayet normal vazife yapıyorlarmış gibi hareket ediyorlardı. Kanaatim, bunun bir tertip olması ve hükümet tarafından yaptırılmış olması merkezindedir.

Başkan: Alaeddin Eriş! Şahidin ifadesinden, nümayişe müdahale etmemeniz, tasvip ettiğiniz manası çıkıyor.

Sanık Alaeddin Eriş: Sureti katiyede böyle bir şey varit değildir. Tahrip saat 18.30 kararlarında Ankara bakkaliyesinin üst tarafında başladı. Emniyet Umum Müdürü ile Ağa camiinden beraber hareket ettik. Orada bir adım atmak imkanı yoktu.

Başkan: Bu şahit niçin böyle söylüyor?

Sanık Alaeddin Eriş: Bilmiyorum. Acaba beni saat kaçta ve nerede gördü?

Şahit Nabi Up: Ben kendisini Yavru Mağazası önünde gördüm. Ağa camiye inmeden birinci sokak başında.

Başkan: Salkımsöğüt'te mi?

Şahit Nabi Up: Taksim'den biraz aşağıda.

Sanık Alaeddin Eriş: Bu söylenenler sureti kat'iyyede varit değildir. Ben Ağa camiinin yanında bulunan yemişçi dükkanından itfaiyeye telefon ediyordum.

Başkan: Oraya varmadan diyor. Niye böyle söylesin?

Sanık Alaeddin Eriş: Benim itfaiyeye telefon ettiğim sabittir.

Başkan: Şahit Nüvit Yetkin'i çağırın.

(Şahit Nüvit Yetkin huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Nüvit.

Başkan: Soyadınız?

Şahit: Yetkin.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit: Talat.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit: 1916.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit: Avukatım.

Başkan: Sanıklara bakın, tanıyor musunuz?

Şahit Nüvit Yetkin: Hariciye ve Emniyet mensuplarını tanımıyorum. Diğerlerini tanıyorum.

Başkan: Yalnız avukat listesinde sizin de Fuat Köprülü'nün müdafii olduğunuz görüldü.

Şahit Nüvit Yetkin: Efendim, muvafakatim dışında sanık vekalet vermiş geç istihbar ettik. Yalnız bu vekaleti kabul etmediğimizi noter marifetiyle kendisine duruşmalar başlamadan iki gün evvel - İkinci Noter vasıtasile - tebliğ ettik.

Başkan: Fuat Köprülü bu vekaletnameyi adadaki noterden mi gönderdiniz?

Sanık Fuat Köprülü: Burada vekaletname yapmıştım. Fakat sonradan kendileri istinkaf edince noter başka bir vekaletname yapmak için geldiği zaman müdafiim istifasını bana tebliğ etti.

Başkan: Bu 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve müretteptse tatbikçilerinin kimler olduğu merkezindeki bilgilerinizi söyleyin.

Şahit Nüvit Yetkin: Reis beyefendi, bendeniz bu mevzu üzerindeki toplayabildiğim bilgileri 13 Ocak 1956 günü Büyük Millet Meclisinde bir meclis tahkikatı münasebeti ile ifade etmiştim ve bu konudaki beyanlarım zabıtlara geçmiş bulunuyordu. Bilahare Yüksek Soruşturma Kurulu bendenize bu mevzudaki bilgilerime müracaat ettiği zamanda orada da bildiklerimi arz etmiştim.

Başkan: Yani bildikleriniz Meclisteki beyanlarınızdan ibarettir. Bunun dışında bir şey var mı?

Şahit Nüvit Yetkin: Meclisteki söz usulü ve Reisin bize konuşmak için verebildiği imkan nisbetinde arz etmeye çalışmıştım. Bu ifademi şimdi tamamı ile hatırlamama imkan yoktur. Ancak netice olarak orada ifade ettiğimiz gibi bu hadisenin bir tertip eseri olduğu ve Kıbrıs mevzuunda Londra'da yapılan müzakerelerde lehimize bir hava yaratmak için bir taktik olarak buna tevessül edildiği kanaatindeyim. Bu kanaatimizin mesnetlerini Büyük Millet Meclisinde arz ettiğimiz vakıalarda göstermiştim.

Başkan: Onlar mazbut, icap ederse bakılır. Başka malumatınız var mı?

Şahit Nüvit Yetkin: Bunun haricinde başka bir bilgim yoktur.

Başkan: Sanıkların bir diyecekleri var mı?

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Nüvit beyefendi Cumhuriyet Halk Partisinin Meclis gurubu sözcüsü bulunuyorlardı. Kendisinden daha evvel dinlenen bir gazeteci bu mesele hakkında Partiye mufassal bir rapor verdiğini ifade etti. Bütün bu kanaatler, o gün-

kü iktidar ve muhalefet hatiplerinin konuşmaları neticesinde acaba Fuat Köprülü'nün bu tertibin içinde dahil olduğunu ifade edebilirler mi? Birinci sualim budur.

Şahit Nüvit Yetkin: Efendim, ne Fuat Köprülü'nün ne de Heyeti Vekileden herhangi birisinin, Adnan Menderes'in, Fatin Rüştü Zorlu'nun ve müntehir Namık Gedik'in bu tertipte methaldar olduklarına dair bir delil elde edemedik. Bu hadise hakkında teşkilatımızın yüzlerce insandan aldığı malumatı, hadiseyi görmüş olanların şahadeti hakkındaki intibalarımı arz ettim. Sadece müntehir Namık Gedik, Fatin Rüştü Zorlu, Adnan Menderes...

Başkan: Celal Bayar?

Şahit Nüvit Yetkin: Devlet Reisinin de bu işten haberdar olduğu kanaatindeyim.

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Hadisenin olmasını müteakip muhalefet safları arasında bu işlerde komünistlerin parmağı olabileceği hakkında kanaatte bulunan arkadaşları mevcut mu idi?

Şahit Nüvit Yetkin: Hadisenin başlangıcı, yani nümayiş olarak tertibi bir komünist tertibi veya parmağı olacağı kimsenin aklına gelmiyor. Sadece nümayiş olarak başladıktan sonra tahrip ve yağma safhası komünistlerin bir tertibi olacağı hususu ise biraz umumidir.

12 Eylülde örfi idarenin tasdiki için Mecliste yapılan müzakerelerde ve hükümetin 12 Eylül 1955'te yaptığı konuşmalarda ise hükümetin bu işten malumattar olduğu, hadisenin tarzı cereyanı bu işin bir tertip eseri olduğunu ifade ettiler. Ayrıca bunun bir komünist tertibi şeklinde tavsif ettiler.

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Kendileri bidayette müdafaayı kabul etmiş olmalarına rağmen sonradan kabul etmemeleri, bizi efkarı umumiye karşısında müşkül durumda bıraktı. Bir şey daha var müvekkilimin kendilerini evvelce vekil tayin etmiş olmalarını kabul etmemesi bizi efkarı umumiye karşısında müşkül durumda bıraktı. 1960 Nisan ayından itibaren kendileri müvekkilimle beraber 15 gün seyahat etmişler bu arada memleketin umumi dertlerini olduğu gibi 6-7 Eylül hadiselerini de kendileriyle görüşmüşlerdir. Bu sırada kendilerinin Köprülü ile yaptıkları konuşmalar var mı?

Şahit Nüvit Yetkin: 1960 senesinin Nisan ayında Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Fuat Köprülü ve ben güneye bir gezi yapmıştık. Bu ge-

zide bir araya geldiğimiz zaman hasbıhal ederdik. Biz ve bazı gazeteciler 6-7 Eylül hadiseleri hakkında fikirlerini sordular. Kendileri bunda, bir hükümet mensubunun tertipli olduğuna imkan olmadığı fakat Sapanca'da Validen yaptığı istihbar sonunda yine bunun Vali tarafından daha evvelce ikaz edilmiş ve hükümet veya müntehir Namık Gedik'in haber verilişi hususuna muttali olunca hükümetin haberi olduğunu Büyük Millet Meclisinde bu sebeple ifade etmişti. Ondan sonra bunun bir komünist tertibi olduğu kanaatinde samimi olduğunu fakat sonradan hadisenin mesullerini meydana çıkarmamak hususunda adeta kasti olarak o zamanki Başvekilin Meclise getirmemek hususunda ısrar edişinden kanaatlerini değiştirerek bunun kendileri tarafından tertip edildiği kanaatinin uyandığını kendi ağzından dinlemiştim.

Başkan: Başka gelen şahit var mı? Yok.

Müdafii Nail Taner: Muhterem Başkan, tanık müvekkilimin bu tertipten haberi olduğunu bildirdiler. Bu bilgileri neye istinat ediyor. Efendim, afaki şekilde bilgi, şahadet teşkil etmez.

Şahit Nüvit Yetkin: Efendim hadise günü sakıt Devlet Reisinin sakıt Başvekille Birlikte Vilayette beraber bulunduğunu ve bu hazırlıklardan haberdar olduğunu sadece mesmuatıma istinaden arz ettim. Görgüme istinad eden bir bilgim yoktur.

Başkan: Sanık Adnan Menderes.

Sanık Adnan Menderes: Şahit beyefendi hukukçudur, avukattır. Binaenaleyh gayet ince ve isabetli olarak ifade etmenin lüzumunu herkesten iyi takdir edecek vaziyettedir. Mecliste konuşulanlarla burada, yüksek huzurunuzda konuşulanlar başka başka olabilir. Şimdi kendilerinden bir hukukçu sıfatı ile bizim tertip ettiğimiz hakkındaki maddi delillerini işaret etmesini çok rica ederim. Gerek Meclisteki zabıtları...

Başkan: Maddi delilleri var mı diyor?

Şahit Nüvit Yetkin: Topladığım bütün delilleri müzakerenin imkan verdiği nisbetlerde Mecliste sayıp dökmüştüm. Bu deliller şahsen benim rüyetime istinad etmiyordu. Hadisenin taze intibalarını taşımakta olan birçok insanları dinledim. Sima ve rüyete müstenit olarak topladığım bütün delilleri arz ettim. Hadisenin, aralarında deniz olan üç vilayette birden başlamış olması keyfiyeti, benim bu işte tertip olduğu zannını kuvvetlendirdi. Hadiseden çok daha evvel bir takım hazırlıkların ve bir takım tertip alet ve malzemenin Demokrat Parti binala-

rında veya bir takım resmi müesseselerde, otobüs idaresi gibi yerlerde biriktirilmiş olması ve ayrıca bütün bunların aynı günde saat 5.30'da başlayan nümayişlerin saat 8.30'da, yağma haline geldiğini daha Sapanca'ya varmadan evvel öğrenmesi kabil iken, örfi idare ilanını Haydarpaşa'da vermesi icap ederken, bunları yapmamış olması bu hadisenin bir tertip olduğu ve mürettibinin de başta Adnan Menderes olduğu kanaatindeyim.

Sanık Adnan Menderes: Şimdi sizin söyleyeceğiniz şahidin ifadelerinin tekrarı olacaktır.

Başkan: Bunları müdafaanızda söyleyebilirsiniz...

Sanık Adnan Menderes: Sayın Refik Tulga'nın şahadetlerindeki mübayenete işaret edeceğim. Biz Florya'dan çıktığımızdan sonra nazarı dikkati celp iddiasıyla veya bir şey görmek gayesiyle Haydarpaşa'ya...

Başkan: O kısmı biliyoruz. Refik Tulga ile Nüvit Yetkin'in şahadetleri arasında da bir mübayenet yoktur. Her iki şahidin şahadetleri arasındaki mübayenet nerede?

Sanık Adnan Menderes: Şahit ifadesinde 5.30'dadır dedi de.

Başkan: Listedeki şahitlerden yalnız üçü gelmedi.

Başsavcı: Bu şahitlerin celbi için makamınıza bir yazımız var. Sonra Etem Menderes'in İzmir'deki hadiseler hakkında malumatı olduğu için onun da şahit olarak dinlenmesini istiyoruz. Sonra bazı şahitleri izhar edeceğiz. Bunları dinleyelim.

Başkan: İsimleri var mı?

Başsavcı: Hayır, isimleri yok.

Sanık Fuat Köprülü müdafii Lemi Budak tarafından verilmiş 17.10.1960 tarihli dilekçe okundu.

(Sanık Fuat Köprülü müdafii Lemi Budak tarafından verilmiş 17.10.1960 tarihli dilekçe okundu)

Başkan: Sanık Fuat Köprülü'den soruldu. Ne biliyorsunuz efendim? Müdafiiniz Lemi Budak böyle kaç tane şahit göstermiş.

Sanık Fuat Köprülü: Benim bu talepten haberim yok, Lemi Budak bana yazacaklardı fakat sonradan vazgeçildi. Bundan malumatım yoktur efendim.

Başkan: Bundan vaz mı geçiyorsunuz?

Sanık Fuat Köprülü: Efendim, avukatım da bu hususta malumat sahibidir. Benim maddi malumatım yok.

Başkan: Maddi hadiseyi sanık bilir, bu hadiseyi sizin bilmeniz icap eder. Avukatınız nasıl bilecek?

Sanık Fuat Köprülü: Malumatım yok efendim.

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Efendim Yüksek Soruşturma Kurulunun çok acele olarak davaları hazırlamak durumu karşısında bize atfedilen suçların neler olacağını bilememiz muvacehesinde şerikim birçok şahidin dinlenmesini istemiş. Ancak bu şahitlerden bir çoğunun dinlenmesine artık lüzum kalmadı.

Başkan: Mesela kimler?

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Mesela yalnız Turan Güneş dinlensin.

Başkan: Sanık Fuat Köprülü müdafii, arkadaşının verdiği dilekçedeki şahitlerden yalnız Turan Güneş dinlensin, diğerlerinin dinlenmesine lüzum yok dedi.

Orhan Rahmi Gökçe tarafından İzmir'den çekilen tel yazısı okundu.

(Tel yazısı okundu)

Başkan: Dinlenmesini istiyor.

Sanık Kemal Hadımlı: Şahsım hakkında ihbar yapılıyor. Yalan söyleniyor. Bendeniz 5,5 sene İzmir'de valilik yaptım. Kendisini, bir makalesinden dolayı, Ceza Kanununun suç saydığı bir makalesinden dolayı örfi idareye verdim. Oradan kalma bir hissin tesirinde o ihbarı yapmış olabilir. Bendeniz ömrümde yalan söylemiş bir insan değilim.

Başkan: Şu halde dinlenmesini istiyorsunuz. Ama bitaraf bir şahit olamaz.

Sanık Kemal Hadımlı: Dinlenmesini arzu ederseniz dinlensin.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Efendim, Orhan Rahmi Gökçe'nin şimdi okunan vesikası hakkında söyleyeceklerim var.

Başkan: Buyurun efendim. Başka konuşacak müdafiiler?

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Efendim, bir talik mevzuu bahis olduğuna göre bizim de delillerin toplanması hususunda maruzatımız vardır, arz edeyim.

Hariciye Vekaletinde mevcut olan Kıbrıs'a müteallik dosyanın celbi iktiza eder. Bilhassa 25.8.1955 tarih ve 7 numaralı talimat ve şifrelerin celp edilerek getirilmesi, (Londra'dan hükümete gönderilmiş olan şifrelerin hepsi)

İkincisi Selanik'te bomba patlatıldıktan sonra bu mevzu ile alakalı olarak Hariciye Vekaletinde bir dosya açılmıştır. Bu dosyanın celbi. Selanik hadise ile ilgili çekilmiş olan şifreler burada mevcuttur.

25.8.1955 tarihinde Londra Konferansına murahhas olarak giden Muharrem Nuri Birgi ve Settar İlksel'in, miting hadisesi dolayısıyla şahit olarak dinlenmelerine, ondan sonra bizim kalemi mahsusumuzda bulunan Hayrettin Ozansoy adında bir şahit vardır. Bu şahit bizim muhtelif yerlerde mitingler yapılması için müracaatları kabul etmediğimizi bilir. Bunun da şahit olarak dinlenmesini istiyorum.

Başkan: Yani tahkikatın tevsiini istiyorsunuz.

Mehmet Ali Balin Müdafii Atalay Tekiner: 5 Eylül 1955'te Selanik'te patlatılan bomba hadisesi sebebiyle bu bombanın kimin tarafından atıldığı ve kimin tesiri altında atıldığı hususunun yurt içinde ve yurt dışında herhangi bir tahkikat konusu olup olmadığını Milli Emniyet Riyasetinden sorulmasını veya halen huzurunuzda bulunan Milli Emniyet mensubu zevattan tahkikini dilerim.

Müdafii Senai Meriç: Tevsii tahkikata müteallik yazılmış bir dilekçemiz var, emrederseniz vereyim.

Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Hadisenin olduğu gün yani 6-7 Eylül günü ve gecesi Vilayette cereyan eden hadiseleri bilen bazı tanıklarımız var. Bu tanıklar vaktiyle Vilayetin sorduğu suallere yazılı olarak da cevap vermişlerdi. Yüksek Divana bu yazılı vesikaları aynen takdim edeceğim. Bu vesikaların resmiyeti kabul buyrulmadığı takdirde buraya imzasını koyan şahısların tanık olarak dinlenmesini istiyoruz.

Başkan: Bu şahıslar dilekçede yazılı mı?

Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Dilekçede yok ama olduğu gibi dosyayı takdim edeceğim. Hadise anında yani saat 19'dan itibaren Emniyet Müdürlüğünde Müdür Muavini Necdet hadisenin bütün saat ve dakikasını cereyan eden muameleyi kronolojik olarak tespit etmiştir. Kendisinden ayrıca kronoloji tanzim etmişler mi, etmemişler mi, bunun sorulmasını istiyorum. Hadise tarihinde Beyoğlu Kaymakamı Cevat Çapanoğlu'nun da Vilayete verdiği resmi bir rapor ve yine Vali

Muavini Vefik Kitapçıgil'in Vilayet makamına verdiği resmi rapor, Üsküdar Kaymakamı Kemal Menteş'in ve Ajans muhabiri Selçuk Erengil'in Vilayette verdikleri resmi raporlar bu dava ile alakalıdır. Zatı alinize takdim ediyoruz. Kabul buyrulmadığı takdirde bu şahısların şahit olarak celbini rica edeceğiz.

Başkan: Veriniz efendim, kaydiyesini yaptırırsınız.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Efendim özür dilerim, demin okunan telgrafa itiraz için söz almıştım. Şimdi tevsii tahkikat için söz alıyorum. Müvekkilimle bir defa görüşebildik. Bunun neticesinde müdafaa bakımından delillerimizi hazırlamış bulunuyoruz. Tahkikatın aldığı son safhadan sonra kendisiyle bir daha görüşemediğimiz için hazırladığımız hususları yazılı olarak Yüksek Divana takdim ediyorum. Burada delillerimizi arz ettik ve şahitlerin ve vakıaların nelerden ibaret olduğunu ifade ettik. Bir dilekçe ile 13 merbutatı vardır. Bazı hususların tevsikini ve bazı şahitlerin dinlenmesini istiyoruz.

Başkan: Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç tarafından verilen 21.10.1960 tarihli dilekçe ve merbutları okundu.

Başkan: (Başsavcıya) Bu müdafaa delilleri hakkındaki mütalaanız?

Başsavcı: Bunlar hakkında amme delillerinin tamamlanmasından sonra bir karar verilmek üzere şimdiden bir kararın verilmesine mahal yoktur.

Başkan: Bugünkü amme ve müdafaa delillerinin toplanmasındaki isteklere dair bir müzakere yapıp geleceğiz.

(Heyet müzakereye çekildi)

(Heyet yerlerini aldılar)

Başkan: Gereği düşünüldü:

1. Listede mevcut olup gelmemiş bulunan 4 tanığın çağrılıp dinlenmesine,

2. Bugün iddia makamı tarafından ikame olunan Etem Menderes'in tanık olarak getirilip dinlenilmesine,

3. İzmir'den, Sanık Kemal Hadımlı hakkında tel yazısı göndermiş olan Orhan Rahmi Gökçe'nin tanık olarak çağrılıp dinlenmesine,

4. Bu gün dinlenmiş olan Orhan Birgit'in ifadesinde geçen Polis Hikmet Çolak'ın tanık olarak çağrılıp dinlenmesine;

5. Tanık Aziz Ozan'ın ifadesinde adı geçen 6-7 Eylül 1955 tarihinde Kılıçali Paşa DP Ocak Başkanı olduğu anlaşılan şahit ile Marya Pofyas'ın tanık olarak çağrılıp dinlenmelerine;

6. Bu gün dinlenen Coşkun Kırca'nın ifadesinde ismi geçen ve sanık Fuat Köprülü müdafii tarafından dinlenilmesi istenilen Turan Güneş'in tanık olarak çağrılıp dinlenmesine,

7. Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Sadettin Kerim, Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç ve Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafilerinin celp ve dinlenmelerini istedikleri tanıkların yukarıda zikredilen amme delilleri toplandıktan sonra, ibraz ettikleri vesikalar tetkik edildikten sonra dinlenip dinlenmemeleri ve Dışişleri Bakanlığından karar verilmesine,

8- Sanık Oktay Engin ve Hasan Uçar'ın mahkumiyeti ile neticelenen Selanik Mahkemesinde mevcut dosyadaki Hasan Uçar ve Oktay Engin'in el yazıları olduğu iddia edilen mektup ve yazıların yine iade edilmek üzere Dışişleri Bakanlığı vasıtası ile celp ve tetkikine ve duruşmanın 25.10.1960 Salı günü saat 9.30'a bırakılmasını ittifakla karar verildi.

Kapanma saati: 16.50

DÖRDÜNCÜ OTURUM

25 Ekim 1960 Salı

Açılma saati: 9.30

Heyet: Önceki gibi.

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiiler hazır. Açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafiilerin yoklamaları yapılacaktır.

Sanık Celal Bayar müdafii Nail Taner, Enver Safter Oder (yok)

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal

Sanık Fatin Rüştü müdafiileri Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge (yok)

Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay, Lemi Budak (yok)

Fahrettin Kerim Gökay müdafii: Abdulhak Kemal Yörük, Sadettin Kerim Gökay

Alaeddin Eriş müdafii: Hamdi Üge (yok) Ekrem Korkut

Kemal Hadımlı müdafii: Senai Meriç

Mehmet Ali Balin müdafii: Sulhi Dönmezer (yok), Atalay Tekiner

Mehmet Ali Tekinalp müdafii: Ekrem Korkut

Hasan Uçar'ın müdafii yok.

Oktay Engin müdafii: Sahir Erman (yok), Hasan Nevzat Karagil.

Tanık İspiro Atenagoras'i dinleyeceğiz. Onun için Türkçe ve Rumcaya vakıf bir tercüman bulunması lazım; tercüman hazır mı?

Vazifeli Binbaşı: Atenagoras'ın tercümanı hazır efendim.

Başkan: Kendisi mi getirdi?

Vazifeli Binbaşı: Evet efendim, beraberinde getirdi. Patrikhanenin hukuk müşaviri imiş.

Başkan: Tercümanın bitaraf olması lazımdır. Şahidin getirdiği tercüman hukuk müşaviri olduğuna göre, arzusuna şayan şekilde ifadeleri tercüme etmesi mümkündür. Onun için Türkçeye ve Rumcaya vâkıf dinleyiciler arasında bir tercüman var mı? Varsa buraya gelsin.

İspiro Atenagoras'ı çağırınız.

(Şahit İspiro Atenagoras huzura alındı)

Başkan: Evvela şahadetinize müracaat etmeden şunu öğrenmek istiyorum. İfadenizi Türkçe mi vereceksiniz, yoksa başka bir yabancı dil ile mi vereceksiniz?

Tercüman Kaludi Laskari: Türkçeyi iyi anlayamadığını, kavrayamadığını ve dolayısı ile Rumca söyleyeceğini ifade ediyor. Ben de, Rumcayı Türkçeye çevireceğim.

Başkan: (Dinleyicilere hitaben) Başka Rumca ve Türkçe bilen bir kimse yok mu?

(Dinleyiciler arasından Rumca ve Türkçe bilen birisi huzura geldi)

Başkan: Öyleyse, siz de tercümanın yanında ikinci bir tercüman olarak bulunursunuz.

Evvela tercümanların hüviyetleri tespit edilecek ve yemin verilecektir. Ondan sonra doğru tercüme edecekler.

Sağdaki birinci tercüman:

Başkan: Adınız?

Tercüman: Kaludi Laskari.

Başkan: Babanızın adı?

Tercüman Kaludi Laskari: Hristaki Laskari.

Başkan: Kaç yaşındasınız.

Tercüman Kaludi Laskari: 66.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Tercüman Kaludi Laskari: İstanbul Barosunda avukat.

Başkan: İspiro Atenagoras ile akrabalık, hısımlığınız var mı?

Tercüman Kaludi Laskari: Yoktur. Yalnız Patrikhane hukuk müşavirlerindenim.

Başkan: (İkinci tercümana hitaben) Adınız?

Tercüman: Aleko Stefan.

Başkan: Babanızın adı?

Tercüman Aleko Stefan: Papadopulos.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Tercüman Aleko Stefan: 1934.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Tercüman Aleko Stefan: *Embros* gazetesi yazı işleri müdürüyüm.

Başkan: Atenagoras'la bir akrabalığınız, tercümanlığa mani bir haliniz var mı?

Tercüman Aleko Stefan: Yok efendim.

Başkan: Evvela birinci tercümanın, sonra ikinci tercümana yemin vereceğim.

(Her iki tercümana yemin ettirildi)

(Şahidin ifadesi iki tercüman vasıtasile alındı)

Başkan: Şimdi şahidin hüviyeti tespit edilecektir. Adınız?

Şahit: İspiro Atenagoras.

Başkan: Baba adınız?

Şahit İspiro Atenagoras: Mando.

Başkan: Kaç yaşındasınız?

Şahit Atenagoras: 75 (Yetmişbeş)

Başkan: Şimdi burada Rum Patriği bulunuyorsunuz?

Şahit Atenagoras: Evet.

Başkan: Geride sanıklar oturuyor, tanık dönüp baksın, şahitliğe mani bir hali var mı?

Şahit Atenagoras: Yok.

Başkan: Şimdi (Tercümana hitaben) sizin vasıtanızla tanığa yemin ettireceğim.

(Tanığa tercüman vasıtasile yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül 1955 hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bir bilgileri varsa bildirsinler.

Şahit İspiro Atenagoras: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğuna dair bir malumatım yoktur. Ve kimlerin tertip ettikleri hakkında da bir bilgim yoktur.

Başkan: Hadisenin vukuundan evvel İstanbul valisinden veya resmi makamlardan, nümayiş veya ona benzer hareketler olacaktır, endişe etmeyin, emniyet temin edilmiştir yollu telefon veya sair şekilde bir ihbar yapılmış mıdır kendilerine?

Şahit İspiro Atenagoras: Vakadan iki saat evvel o zamanki İstanbul Valisi Patrikhaneye telefon ederek, İstanbul'da vuku bulacak hadiselerden telaşlanmayınız, şeklinde telefonla ihbarda bulundu.

Başkan: Takriben saat kaçta?

Şahit İspiro Atenagoras: Saat 5'te.

Başkan: Saat 5'ten evvel veya sonra hadiseleri ve olayları çıkaranlar henüz sokakta görülmemekte olduğu sıralarda Patrikhanenin emniyetini sağlamak için bir tertibat alındığını görmüşler mi?

Şahit İspiro Atenagoras: Bu hadiseden birçok gün evvel esasen Patrikhane etrafında emniyet tertibatı alınmıştı.

Başkan: Kim almıştı?

Şahit İspiro Atenagoras: Hükümet.

Başkan: Ne kadar evvel?

Şahit İspiro Atenagoras: İki hafta kadar evvel bu tertibat alınmıştı.

Başkan: 6-7 Eylül günü ve gecesi, bilhassa gündüz, bu tertibat biraz daha kuvvetlendirildi mi?

Şahit İspiro Atenagoras: O gün Ordu birlikleriyle ayrıca takviye edilmiş oldu.

Başkan: Hadiseden ne kadar evvel?

Şahit İspiro Atenagoras: Patrikhane içinde bir hafta mahfuz olduğumuz için hangi muhafaza tedbirlerinin alındığını ve takviye edildiğini takdir edemiyorum.

Başkan: Patrikhane, 6-7 Eylül hadiselerinden evvel böyle bir hadise veya buna benzer vak'alar olacağını sezip veya haber alıp vilayete veya herhangi bir makama şifahi veya yazılı olarak müracaatta bulundun mu?

Şahit İspiro Atenagoras: Bundan Patrikhanenin ne haberi vardı, ne de hiç bir makama haber vermiş değildi.

Başkan: Bu hususta başka bir bilgisi var mı?

Şahit Atenagoras: Hiç bir şey ilave edecek değilim.

Başkan: Hadiseden sonra Başvekile müracaat etmiş, eski ifadesine göre. Böyle bir şey olmuş mudur?

Şahit Atenagoras: Hadiselerden sonra Başvekile müracaat ettim.

Başkan: Tahminen ne kadar sonra?

Şahit Atenagoras: Bir hafta sonra küçük bir telgraf yazdım. 15 Kasım 1955'te de bir istida ile müracaat ettim.

Başkan: Neticesi ne oldu?

Şahit Atenagoras: Hiç bir şey... Cevap almış değilim.

Başkan: O istidada Başvekile neler bildirdiniz?

Şahit Atenagoras: Telgrafta yazdığım şeyleri tekrar bildirdim.

Başkan: (Her iki tercümana hitap ederek) Doğru tercüme edildi mi?

Her İki Tercüman: Evet efendim.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Şahidin ifadesine karşı bir deyeceğiniz var mı? Yok.

İkinci şahide geçiyorum.

Başsavcı: Bizim de bir sözümüz var. Dosyada (Ek 65'te) Başvekile yazdığı bir mektup vardır. Bu mektupta hadisenin bir merkezden idare edildiğini ve aynı cins tahrip vasıtalarıyla aynı zamanda hareket edilerek bilhassa Rum ırkına karşı tecavüzlerin desteklendiğini söylüyor. Burada hadisenin mürettep olmadığı hakkındaki sözleriyle bu mektuptaki izahatı bir birine zıt durumdadır. Kendisine bu hususların sorulmasını istiyoruz.

Başkan: Tanığın Ek 65'teki yazılı müracaatını okuyunuz.

(Patrik'in Ek 65'teki yazılı müracaatının 1. sahifesi cümle cümle okunarak Rumcaya tercümesi yapıldı)

Şahit İspiro Atenagoras: Bu mektubun muhteviyatı tamamen hakikattir.

Başkan: Bilhassa şurasını tekrar ediyorum. "Muayyen bir program ve plan mucibince teşkilatlandırılmış bir sevk ve idare tahtında

hazırlanmış bulunan kitleleri şehrin muhtelif noktalarından ve aynı zamanda bir işaretle hareketi..." diyorsunuz. Böyle olunca mürettep olarak hareket edilmiş olmaz mı?

Şahit İspiro Atenagoras: Şahsi bir kanaatim bu mesele hakkında yoktur.

Başkan: Kendisi bunu vermiş. Burada imzası da vardır. Rum Patriği Atenagoras diye bir imzası var mı?

Şahit İspiro Atenagoras: Verilmiş ve imzamı taşıyor. Bu istida içinde mevzuubahis olan vakalar klisenin en büyük mercii olan Sn. Sinot Meclisi tarafından toplanmış olan malumat üzerine kaleme alınmıştır.

Başkan: Burası güzel, şimdi şu şekilde olursa, gece vakti aynı zamanda ve bir işaretle hareket ederek diye olayları kabul etmişler. Böyle olunca mürettep olması icabetmez mi?

Şahit İspiro Atenagoras: Şahsen bir kanaatim yoktur. Böyle yahut şöyle olmuştur diye kati bir ifadede bulunamam.

Başkan: Sorulacak başka bir şey var mı tanıktan? Tanık çekilsin, tanığın burada bir yerde oturmaları icabediyor. Orada bir yer gösterin.

(Tanık çekilip gösterilen yere oturdu)

Başkan: Hikmet Bil, yok. Arif Onat.

(Şahit Arif Onat huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Arif Onat.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Arif Onat: İsmail Onat.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Arif Onat: 1900.

Başkan: Şimdilik vazifeniz?

Şahit Arif Onat: Hakim, tümgeneral.

Başkan: Geriye bakın, sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Arif Onat: Yok.

Başkan: Yemin vereceğim?

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkındaki bilginizi söyleyiniz?

Şahit Arif Onat: Efendim, 6-7 Eylül hadiselerinin tamamen müretteb olduğuna ve bu tertibin hükümet tarafından yapıldığına veya onun tarafından desteklendiğine tamamen kaniim. Müsaadenizle olayı, içinde yaşamış bir kimse sıfatıyla, hikaye edeyim. Hadiseye tekaddüm eden günlerde bir vazife ile İstanbul'a gelmiştim. Mezkur gün akşamı iki hakim arkadaşımla beraber İstiklal caddesinde, bir yerde, yemek yemek üzere Harbiye'den yaya olarak Taksim'e inmiştik. Taksim'e vardığımız zaman anormal bir kalabalık vardı. İstiklal caddesine girdiğimizde *Ekspres* gazetesinin ikinci baskısı büyük manşetlerle Atatürk'ün Selanik'teki evi bombalandı, diye yazıyordu, gazetenin kapışılmakta olduğunu gördük. Halk heyecanlı idi. Yürüdük, İngiliz Sefarethanesinin karşısına tesadüf eden bir yerde bir Rum vatandaşın temiz bir lokantası varmış, oraya girdik, oturduk. Şuradan buradan konuşuyoruz. Bir müddet sonra cam kırılmasından tehassul eden sesleri işitmeye başladık. Bazı kimseler, lokantaya gelenler de İstiklal caddesinde dükkan vitrinlerinin kırılmakta olduğunu söylediler. Aradan yarım saat kadar geçmedi bulunduğumuz caddede camlar kırılmağa başlandı. Merak saikasıyla dört arkadaş dışarı gittik. Ellerinde tahrip edici vasıtalar bulunan grupların aşağıdan, İngiliz Sefarethanesine doğru gelmekte olduğunu müşahede ettik. Yerimize geldik, oturduk. Oturduğumuz yerdeki pencerede perdeler vardı. Mahsus perdeleri açtık. Belki biz subayları görürler de gelmezler dedik. Sıra bizim oraya geldi. Bizi görmüş olmalarına rağmen, baltalarla camlar tepemize indi. Bu grupların arkasını polisler takip ediyordu. Ama, öyle bir takiptir ki, mani olmak değil, hariçten onlara bir müdahale olursa bunu önlemek gibi bir tavır ve edaları vardı. Oradan ayrıldık. Beraber olduğumuz arkadaşlar evlerine gittiler. Ben, Harbiye'de kalıyordum. Ordu evine gitmeyi düşündüm. Hangi sokağa saptımsa, yukarı pencerelerden atılan türlü türlü eşyalar yüzünden o sokağın içerisine giremedim. Nihayet tünel tarafından ana caddeye girdim. Polis hiç bir yerde yok. Efendim, eğer ellerinde baltalar, sopalar olanlar, hatta bazılarının elinde listeler ki, şu dükkan Rum dükkanı, şu da Ermeni dükkanına aittir gibi tefrikler yapılarak tahrip ediliyordu. Caddenin ortasından gitmek zorunda kalıyordum. Herhangi bir şeye maruz kalmayayım diye, Galatasaray'a geldim. Orada bir

otomobilin camlarına "Kıbrıs Türktür" pankartları yapıştırılmış, bayraklarla süslenmiş, içinde bazı şahıslar "Yıkın, kırın, cana dokunmayın." diye, bağırıyorlardı... Hırsızlık yapmayın diyorlardı. Yukarı doğru yürüdüm. Ağa camiinin önüne geldiğim zaman muntazam bir jandarma kıtası vardı. Tam karşı tarafta, zannederim sinema vardı. Onun holünün önündeki subaylar başlarındaki silahlı birlikler de seyirci. O andaki müşahedem şudur: Demek ki Kıbrıs'ta, Garbi Trakya'da öyle hadiseler cereyan etmiş ki halk ve nihayet hükümet bu işi bir mukabelei bilmisil olmak üzere yaptırıyor. Bu kanaat bende tehassul etti. Taksim'e geldiğim saman büyük kilisenin çan kulesinin yanmakta olduğunu gördüm. Camlı köşkün önüne geldim. Eski merkez kumandanlarından ismini hatırlayamıyorum, emekli general arkadaşımla karşılaştım. Oradan seyrediyoruz. Daha askeri birlikler gelmemişti. Halktan bir kısmı bize hitap ettiler. Paşam, gördünüz mü, Türk milleti böyle yapar. Kendilerine cevap verdim. Milli servet heder oluyor, bunun acısını ileride çekeceğiz. Bunu söylemekle beraber bir hakarete, maalesef maruz kaldım. Arkadaşımın müdahalesiyle oradan ayrıldık. Doğru Harbiye'ye geldim. Komutanlık odasında Danyal Yurdatapan telefon başında idi. Yanında birkaç kurmay subay vardı. Bunlar Vilayet konağında bulunan Ordu Komutanı ile muhavereler yapıyorlardı. Bazen Ankara'dan da telefon geliyordu. Hatta o kadar garip ki, mesela o zamanın Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi rahmetli Tunaboylu Taksim'de bando çaldırılmasını tavsiye ediyordu. Halk ihtiram vaziyetine geçecek bu suretle sükuta davet edilecekti. Böyle bir şey olamazdı. Sabaha karşı Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi de geldi, Ordu evinde bize mülaki oldu. Kendisine bir emirleri olup olmadığını sordum, "Benim yanımdan ayrılma." dedi. Beraberce aynı jiple İstiklal caddesine gittik. Orada sakıt Reisicumhur ve Başvekil de bulunuyorlardı. Ben müşahedelerimi Tunaboylu'ya arz etmiştim. Gel dedi Reisicumhurla Başbakana da söyle. Burada benim müşahedelerim, polisin ve zabıtanın en ufak şekilde müdahalesi bulunmadığıdır. Oradan Vilayet konağına gidildi ve komünistlerin bu işi yaptığı noktası üzerinde duruyorlardı. Milli Emniyette çalışan emekli Hakim General Şevki Mutlugil vardı ki, bu kısma bakar, katiyen komünistlerin bu işte parmağı olmadığı hususunda ısrar etti. Tekrar Kumandanlığa, Harbiye'ye döndük. Gece Aknoz geldi, üç adli amirlik ve refakatlerinde ikişer mahkeme kurulması emredildi. Ve ben bundan sonra bu mahkemeleri faaliyete geçirmekle meşgul oldum. Yalnız bir iki olayı aynen burada söylemem lazımdır, efendim.

Birincisi, Etem Menderes'le birlikte İzmir'deki örfi idare mahkemelerini görmek üzere, İsmail Hakkı Tunaboylu ile beraber aynı tayyare ile İzmir'e gitmiştik. İzmir'de de aynı gün ve saatte bu hadiselerin meydana geldiğini esefle gördük, öğrendik. Benim de işim bittikten sonra Ankara'ya gittim. Sonra tekrar İstanbul'a intikal ettim. İstanbul'a gidişimde Etem Menderes'i vekillikten ayırmışlardı. Fuat Köprülü'yü vekil olarak bırakmışlardı. İstanbul'da her mahkemeye uğruyor, ihtiyaçlarını tespit ediyor ve suç mevzuları, suç mevzularını sanık mevcutlarını tespit ile uğraşıyordum. Hakim arkadaşlarım şikayet ediyorlardı. "Efendim, elde dosya yok. Binlerce kişi Selimiye kışlasına doldurulmuş, arkasından polis ekipleri gönderilmiş, bunların tespit ettiği ifadeler de muhakemelerin yürütülmesi isteniyor. Arkasından İzmir'e gitmek için vapura binmiştin. Vapurdan indirildim, sebebini bilmiyorum. Ankara'ya çağırıldım, Ankara'ya gittiğimde vekil vekili olan Fuat Köprülü oradan ayrılmıştı. Ben de İzmir'e gittim. İzmir'e gittiğim zaman, Yurtiçi Bölge Komutanı, halen Devlet Reisimiz bulunan Cemal Gürsel Paşayı ziyaret ettim. Arif geldin ama, hakimler yoktur, bunlar İstanbul'a çağırıldı. Hakimle örfi idare komutanı konuşur mu? Bununla alakadar ol, dedi. Peki, Sayın Paşam dedim. Oradaki işlerimi bitirdikten sonra İstanbul'a geldim. Filhakika bütün hakim arkadaşlarımla yaptığım temasta bunların Harbiye'de toplandığını, emniyet müdürünün ve merkez kumandanının da orada hazır bulunduğunu ve hakimlere bazı talimatlar verildiğini, ezcümle ademi takip kararının verilmemesi mevzuunda şiddetli emir verildiğini, hatta bu iş komünistlerin mahsulüdür, köprü üzerinde salkım salkım asılacaklarını söylediler.

Keçiburlu mahkemesi baş hakimi Fahri Çoker onun mahkemesiyle meşgul olduğum sırada bana bir şey hikaye etti. Bir de zabıt okudu. Hatırımda kaldığına göre bir talebe teşekkülü mümessilleri Valiyi ziyaret etmişler ve bir nümayiş yapılmasına müsaade etmemişler ve vali "Bir müddet sonra kafi derecede deşarj olacaksınız." demiş.

Ben buradan da not aldıktan sonra Ankara'ya geldim. Raporumu hazırlıyordum. İstanbul'da hakim Milli Emniyette çalışan Şevki Mutlugil bana telefon etti. "Arif, dedi, Vekili git gör, Selimiye'de küçücük çocuklar, genç kızlar, genç kadınlar var. Bazı ahlaksızlıkların yapılagelmekte olduğunu esefle görüyoruz. Bunu Vekile söyleyin, biran evvel bunları buradan çıkarttırın. Fuat Köprülü'yü ziyaret ettim. Maalesef benim bu sözüme karşı güldüler. Aknoz iyi yapar, dediler. Ve ben

bir rapor hazırladım ve raporumu da madde madde yapılan kanunsuzlukları da belirterek muavinim İbrahim ile müsteşara arz ettirdim.

Bundan sonra da Mecliste bir toplantı vardı. Onu da hikaye edeyim mi?

Başkan: Hayır... sizin şahadetiniz şöyle olmalıydı. Müretteptir. Çünkü hadisenin şu, şu şekilde tezahürü, mürettep olduğunu gösterir şeklinde anlatsaydmız, tecrübenize göre daha iyi olurdu, diyorum bir.

İkincisi, mürettep olduğunu kabul ettiğinize göre sanıkların alakaları derecesi? Geriye dönün, altı sanık İstanbul olayları ile alakalıdır. Bunların alakaları derecesini söyleyebilir misiniz?

Şahit Arif Onat: Efendim, aynı gün ve aynı saatte üç şehirde cereyan etmiştir, polis ve jandarma tamamen bu işe girmemiştir. Sonra valinin bu sözü, yani "kafi miktarda deşarj olacaksınız" sözü ve nihayet komünistlerin bu işte en ufak bir ilgilerinin olmadığının meydana çıkışı...

Başkan: Diyorum ki, mürettep olduğunu kabul ettiğinize göre şu altı sanığın alakaları derecesi?

Şahit Arif Onat: Bunu kestiremem efendim.

Başkan: Mesela Fuat Köprülü'nün, Celal Bayar'ın alakası derecesi?

Şahit Arif Onat: Onu bilemiyorum. Yalnız müsaade buyurun Reis beyefendi, benim bu raporumdan sonra bir gün bana müsteşar emir verdi. Örfi idare dosyalarını alıp Meclise gideceksin, orada seni dinleyecekler, dedi. Meclise gittim. Kapıdan girdiğim zaman Etem Menderes'le karşılaştım. Bana dedi ki "Şimdi sizi yukarıda dinleyecekler, size iki arkadaş tefrik edecekler İstanbul'daki kanunsuzlukların neler olduğunu birer birer göstereceksiniz." dedi. Yukarıya Meclis reisinin odasına alındım. Orada Reisicumhur, Meclis reisi daha bir takım kimseler vardı. Şem'i Ergin ve Cemil Bengü de orada idi. Bunlara raporumu okudum. O raporun bir maddesinde, demin arz ettiğim gibi, "kafi derecede deşarj olacağız" kayıtlı idi. Niçin alakadar olmadılar, bunun manası neydi?

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin Meclisteki müzakeresinde alakalı veya dinleyici olarak bulundunuz mu?

Şahit Arif Onat: Bulunmadım.

Başkan: Arkada bulunan sanıkların bu işle derecei alakaları hakkında bir beyanda bulunamaz mısınız?

Şahit Arif Onat: Hayır efendim.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Bu şahadete karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Muhterem Reis beyefendi, şahitlerin ifadelerine karşı kendimi müdafaa edemiyorum. Çünkü tespit ediniz, müdafaa zamanında söylersiniz diyorsunuz.

Başkan: Şahitten tahkik edecek, karanlık kalmış cihetleri burada sordurmak hakkınızdır. Bir de şahadetin talili müdafaaya taalluk eder.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Şimdi, "Yarım saat sonra fazlasıyla deşarj olacaksınız..." dediğimi ifade ediyor şahit. Bunu acaba hangi talebe teşekkülüne söylemişim ve saat kaçta söylemişim?

Şahit Arif Onat: Zabıtlarda vardır efendim. Onu şimdi kati olarak ifade edemeyeceğim.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: O halde yarın bu şahitlerin ifadeleri alındıktan sonra iddia makamı iddianamesini okuyacaktır. Binaenaleyh iddia makamının iddianamesinin bütün adalet esaslarına dayanabilmesi için müsaade buyurursanız, o talebe cemiyeti reisi şimdi burada, gazeteciler arasındadır. Kendisinin de şahit sıfatıyla dinlenilmesini rica ederim. Hadise başladıktan sonra konuşulmuştur.

Başkan: O talebe cemiyeti reisinin adı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Nejat Çerman.

Başkan: Peki efendim. Başka bir şey diyeceğiniz var mı?

Tanık Etem Menderes'i çağırınız.

(Tanık Etem Menderes huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Etem Menderes.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Etem Menderes: Kadri.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Etem Menderes: 1315.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Etem Menderes: Sabık Milli Müdafaa Bakanı.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Hısım ve akrabalığınız gibi şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Etem Menderes: Kısmen tanıyorum, şahadete mani halim yoktur.

Başkan: Yazılı yemin fıkrasını okuyarak yemin edeceksiniz.

(Şahit Etem Menderes'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkındaki bilgileriniz nelerdir?

6-7 Eylül 1955'te İstanbul, Ankara ve İzmir'de vukua gelen hadiselerin mürettep olduğu, mürettepse tertipçilerinin kimler bulunduğu hakkındaki bilgilerinizi söyleyin.

Şahit Etem Menderes: Efendim, benim bu mesele üzerindeki kanaatim, bir hazırlık, bir tertip yapılmış... Fakat bunun komünistler tarafından yani bu zihniyette olanlar tarafından hazırlanmış olduğu kanaatindeyim. Bunda bir tertip mevcut olduğunu fakat bunun Kıbrıs meselesinden istifade ederek sol zihniyetli bir zümre tarafından tertip edildiği kanaatindeyim bidayetten beri.

Başkan: O kanaatin varid olamayacağı, gerek adli tahkikatla, gerek komünist faaliyetinin 30-31 seneden beri hükümetin kontrolü altında bulunmuş olması ile anlaşılıyor. Komünistliğin bizde 30-31 senelik bir mazisi vardır. İlk gizli hareket başlayınca bunlar müeyyide ve kontrol altına alınmıştır. O tarihten beri bir ekip nezarette iken diğer ekibin faaliyette bulunacağı nazarı itibara alınarak Milli Emniyetçe daima kontrol altındadır. Öyle olsaydı, 6-7 Eylül hadiselerini komünistler yapsaydı, Milli Emniyet daha evvel bunların hareketlerini sezenler ve kendilerini yakalardı. Kaldı ki, komünistlerin yapmadığı bir kısmı hakkında ademi takip kararı verilmiş olması ve bir kısmı hakkında da beraat kararı verilmiş olmasıyla mertebei sübuttadır. Binaenaleyh o kanaatiniz sarsılmıştır artık, yoktur öyle bir şey...

Şimdi daha ziyade bunu kimler yapmıştır? Gerek komünistler yapsın, gerek Kıbrıs Türktür Cemiyeti yapsın, gerekse Demokrat Parti yapsın... Kimlerin yaptırmış olması icab eder? Kimler yaptırmış? Sanıklar yaptırmışlar mıdır, bu noktayı söyleyin.

Şahit Etem Menderes: Bir toplantı için hükümete müracaat edilmiş, bu toplantı vukua gelmiş ve men edilmiş. Bu akın hasar husule

gelen yere dağıldığı zaman, bu zihniyette bulunan veyahut yağma zihniyetinde bulunan bir kısım kimseler, mağazalar üzerinde tahribata, tevessül edince bu zihniyette olanlar da buna iltihak edebilirdi. Aynı zamanda vukua geldiğine göre, daha evvel bu ihtimal düşünüldüğüne göre bir irtibat tesis edilebilir.

Başkan: Bunu kim yapıyor? İzmir'de, Ankara'da, İstanbul'da olduğuna göre irtibatları kim tesis etmiştir. Burasını tespit edeceğiz.

Şahit Etem Menderes: Hükümetin başında olanların böyle bir tahribe ve böyle bir hususu düşüneceğine inanmam. Belki seyri bu istikamete girebilir. Nihayet hükümetin yapabileceği bir müsaade vermekten ibaret olabilir. Çünkü o zaman Yunanistan'da, her yerde mitingler yapılıyordu, fakat Türkiye'de yapılmıyordu, müsaade edilmiyordu. Muhtelif vilayetlerden talep edilmiş olmasına rağmen müsaade edilmiyordu. İstanbul'da müsaade edildi mi, edilmedi mi bilmiyorum. Bunu vali bilir.

Başkan: Şimdi, bidayette demek bir müsaade ile olmuştur. Öyle mi efendim?

Şahit Etem Menderes: Müsaade edilip edilmediğini bilmiyorum.

Başkan: Bidayette böyle bir şey için bazı mercilerin haberdar olması lazım değil mi?

Şahit Etem Menderes: Evet.

Başkan: Biz sanıkların hareketini tespit edeceğiz.

Şahit Etem Menderes: Haber mahalli emniyet müdürüne, valiye, Dahiliye Vekiline, Başvekile ve Devlet Reisine verilmiştir.

Başkan: Evvela Polis Müdürüne, sonra Valiye, Dahiliye Vekiline, Başvekile ve Devlet Reisine.

Başkan: Fuat Köprülü'ye.

Şahit Etem Menderes: Fuat Köprülü Hariciye Vekili olduğuna göre.

Başkan: O zaman değilmiş.

Şahit Etem Menderes: Beraber bulunduklarına göre malumatı olabilir.

Başkan: Celal Bayar.

Şahit Etem Menderes: Malumat verildiyse malumatı olabilir.

Başsavcı: Ek 69'da bir telefon notu vardır. Dahiliye Vekaleti Vekili Etem Menderes'in İzmir Valisini kusurlu gördüğüne dair telefonla alınan bir notu lütfen okutulacak olursa kendisinin İzmir'deki hadiseler hakkında açık kanaati daha ziyade tavazzuh eder.

Başkan: O halde Ek 69'daki telefon notunu okuyunuz.

(Ek 69'daki not okundu)

Başkan: Bu nedir efendim?

Şahit Etem Menderes: Efendim, başlangıcından da bellidir. İzmir'e ilk gittiğim zaman edindiğim intibaı yazmışım. Ondan sonra bu gibi hadiseler üzerinde herkes kendine göre bir fikir beyan ediyor. Muhtelif insanlarla, arkadaşlarla konuştuktan sonra, edindiğim intiba, beni aksi istikamete sevk etmiş olacak. Efendim, kimi der ki şu polis müfrezesi şuraya götürüleceğine, buraya götürülseydi... Herkesin bir planı olmak lazım gelir. Bu takdirde bunun tesiri altında kalmamak mümkün değil. Ben de bu tesir altında kalmak suretiyle bunu yazmışım.

Başkan: Kime yazdınız?

Şahit Etem Menderes: Hatırlayamıyorum, belki Başvekile hitaben yazmışımdır. Fakat bence, salim bir fikirle meseleyi mütalaa ettikten sonra edindiğim kanaat budur. Bizim memleketimizde bu gibi büyük hadiseler vuku bulmamıştır. Ve zabıta da, polis de böyle ani, büyük, şaşırtıcı hadise karşısında nasıl bir tedbir alacağı hakkında vazife görmüş ve tecrübe sahibi olmuş değildir. Hatta onları sevk ve idare edenler dahi aynı vaziyettedir, nagehzuhur, hatıra gelmeyecek bir hadise karşısında gerek sevk ve idare edenler, gerek vazife ifa edenler de şaşırabilir. Nihayet burada kasıt yoktur.

Başkan: Kıbrıs davası dolayısı ile umumi efkar galeyan halinde olduğuna göre, tedbir almak icab eder. Mesela, daha evvel 26 Ağustosta Kıbrıs'ta umumi bir katliam yapılacağı işitilmiştir. Bu, gayet mühim bir hadise. Bunun buradaki aksülameli o derece olabilir. Buna göre tedbirinin düşünülmesi gerektir.

Şahit Etem Menderes: Valinin buna göre herhalde bir tedbiri vardı. Fakat bu kafi mi, değil mi bilmem.

Başkan: Şahit karşısında bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Efendim, istifamdan bir gün evvel 8 Eylül günü Etem bey Emniyet Müdürlüğüne yanlarında yaverleri olduğu

halde geldiler. Hadiseyi kendilerine 1,5-2 saat anlattım. 26 Ağustosta tedbir alındığını neden tedbir almaya mecbur olduğumuzun sebep ve amilini zikretmek suretiyle uzun uzun anlattım. Ve neticede Ağa camiinde güç bir vaziyette kaldığımı izah ettikten sonra hadisenin vuku bulmasından duyduğum büyük teessürü kendisine heyecanla anlatmıştım. Tedbir aldığımızı söylemek istiyor.

Şahit Etem Menderes: İzmir hakkında konuşuyorum.

Başkan: İzmir hakkında konuşuyorum. Kendisini alakadar etmez diyor.

Sanık Alaeddin Eriş: Bendeniz başka bir şey soruyorum. Bir gün öğle üzeri Ethem bey makamıma geldi. Hadiseyi uzun uzun anlattım. Tedbir almayı bizi mecbur eden sebep ve amili zikrettikten sonra kendimin Ağa camiinde mahsur kalmak suretiyle hadisenin dejenere olmasından çok müteessir olduğumu söylemiştim. Bu hadiseyi hatırlıyorlar mı?

Şahit Etem Menderes: Evet, İstanbul hadiseleri hakkında böyle konuştuk. Ondan sonra orada zaten vilayetle mahalli kumandanlığın hazırladığı 3 veya 4 dereceli planlar mevcut olacak. Bunlardan birisi, zabıta ile müşterek hadisenin tatbiki mevzubahis olabilir.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Bu soruşturmalar sırasında o gün 6-7 Eylül hadisesinin vuku bulduğu tarihte İzmir'de ne kadar zabıta kuvveti mevcut olduğunu, istenilen askerin zamanında gelip gelmediğini hatırlayabilirler mi?

Şahit Etem Menderes: Kuvvetin miktarını şimdi hatırlayamam. Aradan zaman geçmiştir. Bu bir kadrodur. Tetkik edildiği zaman anlaşılır.

Sanık Adnan Menderes: Yalnış anlaşılan bir nokta oldu. Muhterem beyefendi, malumatı var mı diye sordunuz, yani hükümet erkanından o zamanın Devlet Reisinden başlamak üzere bunların malumatı var mı diye soruldu. Hangi meselede malumatı var mıdır, hususu tavazzuh ve tesebbüt etmedi. Şahit ifadatında: Daha evvel İstanbul'da bir miting tertibi için müracaat edildiği yahut da Taksim'deki bir küçük toplantının vücut bulduğu mevzuu teşkil ediyordu. Bundan malumatımız mı var kastediyor, yoksa tertibimiz mi? Yoksa mürettep olduğu, yahut da hadisenin 6-7 Eylül gecesi vuku bulacağı hakkında sanıkları malumatı vardır, malumat verilmiştir mi demek istiyor. Bu noktaların tavazzuhunu rica ediyorum.

Başkan: Büyük neticeler hariç, pek farklı değil.

Sanık Adnan Menderes: Çok farklı Reis beyefendi, affınıza mağruren söylüyorum.

Şahit Etem Menderes: Emniyet Müdürlüğünden başladığımıza göre bir cemiyetin toplantısı için müracaat edilecek olursa, bir birine derecattan geçerek malumat verildiğinden, derecatın malumattar olması icab eder, derecatın malumattar olmasını izah ettim

Sanık Adnan Menderes: Tatmin edilmiş oldum. Yani bir toplantının yapılması için alelusul kimlere müracaat edildiğini ve bu makamların bunu reddettiğini söylüyor şahit.

Celal Bayar Müdafii Nail Taner: Muhterem Başkanım, karanlık kalıyor. Bu toplantı için kim müracaat etmiş, hangi teşekkül, hangi şahıs?

Şahit Etem Menderes: Bunu mahalli idare bilir.

Başkan: Vali orada. Öyle bir müracaat olmuş ise emniyet müdürüne, valiye ve sonra aledderecat, Dahiliye Vekaletine kadar gider.

Sanık Celal Bayar Müdafii Nail Taner: Kendileri toplantı için kimin müracaat ettiğini bilmiyorlar mı?

Başkan: Bilmiyorlar.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Efendim, bir şey soracağım.

Başkan: Dün müvekkiliniz orada sabrettiği halde siz söz almadan konuştunuz. Böyle devam edecek olursanız, hakkınızda tedbir ittihaz edilebilir. Şimdi söyleyiniz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Rum ırkının haklarını ortadan kaldırmak için herhangi bir maksatla Adnan Menderes cemiyet kurmuş veya bu hususta yol göstermiş midir? Tanığın bu hususta bir malumatı var mıdır ve kanaati nedir?

Başkan: Ondan daha azını bilmiyorum, dedi. Buyurun oturun. Bu mecliste Fuat Köprülü hükümet namına konuşma yapmış, hükümet haberdardı, diyor. Konuşması mazbut.

Tanık Etem Menderes: Hatırlıyorum efendim. O zamandan hatırlıyorum. Hükümetin bu miting talebinden malumattar olduğunu ifade ettiğini hatırlıyorum. Esasen, toplantı talebinden malumattar olmasına izafe ediyorum.

Sanık Kemal Hadımlı: Etem Menderes, İzmir'e geldikleri zaman bendeniz karşıladım. O gece bir tetkik yaptılar. Ertesi günü gidiyorlardı ve ben teşyi edeceğim dedim. Kabul etmediler. Sonra telefon ettim. Gelin beraber gidelim, dediler. Kendisi de beraber otomobille giderken tetkikiniz neye müncer oldu dedim. Bugünkü noktai nazarını bendenize açıklayınca dedim ki, biz şöyle şöyle çalıştık, elimizde şu kuvvetler vardı. Vatandaşlar üzerine ateş mi etseydik? dedim. Bana dediler ki, Kemal Hadımlı "Ben bunu sizden dinlemedim. Dışardan dinlemiştim; siz haklı imişsiniz, şu anda anlıyorum sizi haklı görüyorum." dediler.

Tanık Etem Menderes: Bahsettiklerimi tekrar ediyor. Demin arz ettim. Etrafla konuştuktan sonra insanın kanaatinin nasıl tezelzüle uğradığını arz etmiştim.

Başkan: Tamam.

Şahit Orhan Rahmi Gökçe'yi çağırın.

(Şahit Orhan Rahmi Gökçe huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Orhan Rahmi Gökçe.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Hamza.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: 1319.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: *Sabah Postası* gazetesi başyazarı ve İzmir'de *Anadolu Ajansı* müdürü.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Geriye dönün, bakın. Tanıklığa mani bir haliniz var mı?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Hayır.

Başkan: Yemin ettireceğim?

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Siz İzmir olayları ve sanık Kemal Hadımlı hakkında şahadette bulunmak üzere bir tel yazısı göndermişsiniz. Dün burada okundu. Ve tanık olarak dinlenmenize karar verildi. Aranızda gelmiş geçmiş olabilir. Biz onları sormuyoruz. Davanın mevzuu İstanbul'da, İzmir'de ve Ankara'da 6-7 Eylül tarihinde vukua gelen olayların mü-

rettep olduğu ve mürettep ise tertipçilerin kimler olduğu noktasını tespit ediyoruz.

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Şahsi herhangi bir meseleyi konuşacak değilim. Maruzatım adalete yardımcı olmaktan ileri geçmeyecektir. Bendeniz hadisenin mürettep olduğuna kaniim. Şöyle ki İzmir'de Yunan bayrağının yakılması hadisesi saat 5 sularında başlamıştır. Ve yakılan yer Hükümet Konağının 25-30 metre ilerisindedir. Vilayet makamının penceresinden hadiseyi görmek mümkündür. Polis Müdürlüğünün kapısından bakılınca da hadiseyi gene görmek mümkündür. Tasavvur buyurun, birkaç kişi geliyor, 5-10 meraklı etrafa toplanıyor, Yunan bayrağını indiriyor, yakıyorlar. Burada zabıtanın ve Hükümet Konağının önünde bu hadise cereyan ediyor. Mütecasirleri bırakıp gidiyorlar. Biz gazeteci olarak hadiseyi takip etmeye başlıyoruz. Zabıtanın ciddi herhangi bir müdahalesini görmüyoruz. Bu hadise 7.30 sıralarında fuara intikal ediyor. Fuarda yine müdahale hadisenin ciddiyetiyle kabili telif olmayacak şekilde zayıftır. Bunları bir kenara bırakarak asıl meseleye temas edeceğim. Bendeniz bir gazetenin başında olan adam sıfatıyla arkadaşlarımı vazifeye davet ettim. Hepsini muhtelif istikametlere sevkettim. Gazetenin yazı işleri müdürü Daver Ünal arkadaşımızı da bu meyanda vazifelendirdim. Kendisine İzmir Valisini görürsünüz, bu hadiseler etrafındaki mütalaasını sorarsınız diye emir verdim. Arkadaşımız Daver Ünal Alsancak karakolunda başka bir arkadaşı da yanında olduğu halde Valiyi görüyor ve soruyor, nedir mütalaanız, bu hadise etrafındaki görüşünüz nedir diyor. Vali şu cevabı veriyor: Bu hadiseler, Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalanmasının ve Kıbrıs'taki hadiselerin milli vicdandaki aksülamelinin bir tezahürüdür diyor. Bunu takiben yazı işleri müdürümüz dönüyor, diğer muhabirlerimiz de geliyor. Biz yine hadiseyi takibetmekte berdevamız. Çünkü, bu defa da Yunan Konsoloshanesinin yakılmakta olduğu görülüyor. Fotoğrafçılarımız gece vakti hadiseleri tespit ediyorlar. Orada, İzmir valisini, vazife ifa eden bir insan hali içinde değil, mütebessim ve kalabalığı teşvik eden bir insan; onlarla beraber yaşayan ve bulunan bir insan hali ve şevki içinde görüyoruz. Fotoğraflar hadiseleri tespit eder mahiyettedir. Şapkasını çıkarmış, kalabalığa gülüyor, iltifat ediyor... Burada huzurunuzda ikinci kısım...

Başkan: İzmir Valisini bu ruh haleti içinde görenler kimdir? Gazete muhabirleri arasında görenler kimlerdir?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Daver Ünal, Doğan Özgüder görüyor. Zaten o akşam büyük bir kalabalık vardı. Bilahare ertesi gün o günün Başbakanı Adnan Menderes, İzmir Valisi tarafından milli bir aksülamel ve tezahür olarak ifade edilen hadisenin aksine bir şekilde komünistlerin yaptığı iddiasına bağlıyor. Şimdi tasavvur buyurun, o akşam bendeniz valinin beyanatını gazeteye koymak üzereydim. Diğer taraftan İstanbul hadiselerini telefonla takip ediyoruz. Büyük hadise olup olmadığı meselesi veya halkın takdirinden çıkmış mesele olup olmadığı yarın tamamen anlaşılır veya başka türlü tevil ve ifade olunabilir, dedim. Benim tahminim ertesi günü doğru çıktı.

Vali ile şahsi hiç bir alakam yoktur. Tarihi bir mahkemenin huzurunda bulunduğumu idrak ediyorum. Herhangi bir vatandaşımı, herhangi bir şekilde şaibedar etmek istemem. Haksız töhmetler altında bulundurup onu müteezzi ve müteellim etmek istemem. Çünkü, şahsen bunun acısını çekmiş bir insanım. Kendi vicdanımda bunu duyarım. Yalnız, şunu bir kanaat olarak belirtmek isterim ki, dün bir şahit Namık Gedik'in bunu aynı akşam "milli galeyan" olarak ifade ettiğini söylemiştir.

Başkan: Nereden vakıf oldunuz buna?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Gazetelerde gördüm. Bu nasıl bir tesadüftür ki, İzmir Valisi de hadiseyi aynı zaviyeden görüyor ve "milli galeyandır" diyor? İşte bu benzeyiş bendenizi bir sürü hükme sevkediyor.

Başkan: Hadiseler olurken, "Bu bir milli galeyanın tezahürüdür." demiş. Hemen olduktan sonra, bunları yapsalar yapsalar komünistler yapar denmiş. Burada bir tutmamazlık var: Sizin şahadetiniz bunu teyit eder mahiyettedir. Namık Gedik böyle söyledi, İzmir Valisi hadise olurken böyle söylemiştir... Hadise olduktan sonra vahim neticeler meydana çıkınca bu sefer komünistlerin üzerine atıldı. Artık milli galeyan denmiyor. Komünist faaliyetlerinin neticesi deniyor.

Tanık Orhan Rahmi Gökçe: Yalnız bendenizin görüşü değil, Vali ile görüşmek değil...

Başkan: İhtiyaten fotoğraflar getirdiniz mi?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Hayır.

Başkan: Yazı İşleri Müdürü Daver Önal burada mı?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Hayır efendim İzmir'dedir.

Başkan: O fotoğrafları istersek şu anda ibraz edebilir misiniz?

Tanık Orhan Rahmi Gökçe: Peşin ibraz edilen fotoğraflar aşağı yukarı bizlerin verdikleri fotoğraflardır.

Başkan: Daver Önal yine gazetede mi çalışıyor?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Hayır efendim, Karşıyaka'da hususi bir işte çalışıyor.

Başkan: Daver Önal deyince bulunabilir mi?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Evet efendim, telefon rehberinden de bulunabilir.

Başkan: Doğan Özgüder şimdi nerededir?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Şimdi *Sabah Postası*'nda bulunabilir.

Başkan: Başka bir bilginiz var mı?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Yok efendim.

Sanık Kemal Hadımlı: Efendim, Sayın Orhan Rahmi Gökçe'ye bir sualim var. Gazetesi hangi fırkayı temsil ediyor? 1957'de hangi partinin listesinde idi?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Bendeniz Halk Partiliyim ve gazetem bittabi Halk Partisi mensubu bir gazetedir. 1950-1954-1957'de Halk Partisi adaylarından idim.

Sanık Kemal Hadımlı: İl, ilçe kurullarında bulunmuşlar mıdır?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: İl, ilçe idare kurulunda bulundum. İl idare kurulu azasıyım.

Sanık Kemal Hadımlı: Bir defa Vilayete ziyarete gelmişler midir?

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Hayır, gitmedim. Sebebini sorarlarsa izah ederim.

Sanık Kemal Hadımlı: Arz edeyim. Sorgum esnasında bir noktaya temas etmiştim. Alsancak'tan çıktıktan sonra Yunan Konsoloshanesinin yakıldığı haberini, verdikleri zaman zabıtanın silah kullanmasını tavsiye ettim ve zabıta silah kullandı ve ondan sonra muhlik bir yere geldik demiştim. Bu muhlik yerin sol tarafında konsolosluklar bulunuyordu. Devamında da Nato binası vardı. Sağımızda deniz vardı, demiştim. Bütün amut yollar bu birinci kordona çıkıyor. Halk tealükle toplanıyordu. Etrafında asker ve polis de yoktu. Ne yapabilirdim? Bir vali olarak vatandaşları sulhü sükun içinde ana yoldan Atatürk mey-

danına götürmek için onları ikna, teskin, yürüyünüz, beraber gidelim demekten başka elimde ne vardı benim?

Başkan: Bu ifadeniz şahide karşı değil ki, müdafaanıza taalluku olabilir. Şimdi yapılan soruşturmalarda söyleyeceğiniz bir husus var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Arz edeyim efendim. Yunan bayrağının yakıldığı meselesine gelince kendilerinin ifade ettikleri gibi hadise beşe on kala değil, altıya on kala olmuştur.

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Olabilir.

Sanık Kemal Hadımlı: Mühim bir nokta arz edeyim. İzmir'de Yunan bayrağının yakıldığı yerde istihlaste altı subayımız kesilmiştir; ikincisi, yine Yunan bayrağının yakıldığı yerde Alsancak mahallesindeki mektep ve canilere gaz dökülerek vatandaşlarımız yakılmıştır. Üçüncüsü, Yunan Konsoloshanesinin olduğu yerde üç subayımız şehit edilmiştir.

Başkan: Tamam efendim. Kafi... Buyurun Adnan Menderes.

Sanık Adnan Menderes: Muhterem şahidin gerek çektiği telgrafta gerekse şimdi verdiği ifadelerde esas nokta, valinin önce milli galeyan eseri demesi ve bilahare de komünistlerin yaptığı şekilde bir ifadede bulunmasıdır ki, tezat teşkil ediyor. Şahit kültürlü bir insandır. Bunun içinde mübayenet olup olmadığını tefrik edebilecek vaziyettedir. Komünistler veya herhangi bir teşekkül durup dururken hükümet, yapabilme kudretine sahip değillerdir. Zemin müsait olduğu için hayırhah olmuş olabilirler. Bu cihette mübayenet olup olmadığı hususunda düşünerek tekrar ifadelerini teyit etmelerini istirham ederim.

Başkan: Mübayenet görülmüyor. Bidayette milli bir galeyan denmiş, fakat, müessif neticeler husule gelince artık bunu milli galeyan diye tavsif etmeye imkan yoktur. Burada bir fail aramak...

Şahit Orhan Rahmi Gökçe: Maalesef bu faillerden birisi de bendeniz oldum, İzmir'de.

Başkan: Şahit Hikmet Çolak'ı çağırın.

(Şahit Hikmet Çolak yok efendim sesi)

Şahit Kılıçali Demokrat Parti Ocak başkanını çağırın (Yok sesleri)

Şahit Maria Potpatiyas'ı çağırın. (Şahit Maria Potpatiyas huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Maria.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Maria: Potpatiyas.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Maria Potpatiyas: Konstantin.

Başkan: Kocanız var mı, adı?

Şahit Maria Potpatiyas: Viktor.

Başkan: Kaç yaşmdasmız?

Şahit Maria Potpatiyas: 48

Başkan: Nerede oturuyorsunuz?

Şahit Maria Potpatiyas: Tepebaşı, Yeni Dünya Apartmanı No: 9

Başkan: Türkçe biliyor musunuz?

Şahit Maria Potpatiyas: Az bilirim, anlatırım.

Başkan: Geriye bakın, 11 sanık var. Bunlarla bir yakınlığınız var mı?

Şahit Maria Potpatiyas: Hayır, yok.

Başkan: Şimdi yemin edeceksiniz.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında polisle bir konuşmanız olmuş.

Şahit Maria Potpatiyas: Ben 6-7 Eylül tarihinde Tepebaşı tarafında idim. Yukarıdan bir kalabalık geldiğini ve kahrolsun Yunanlılar diye bağırdığını, küfür ettiğini gördüm, korkarak hemen evime kaçmağa başladım. Bir taraftan da hasta olan kocamın İstanbul tarafından eve nasıl geleceğini düşünerek ağlıyordum çünkü kocam hasta olduğundan koşamazdı. Sokaktan benim ağladığımı gören ismini bilmediğim bir madam, ağlama, hiç bir şey olmayacak, yalnız camlar kırılacakmış, kan akmayacakmış, bunu bana bir polis söyledi, dedi. "Kırılacak, kan akmayacak, korkma madam." dedi. Sonra ne zaman gittim apartman kapısına, gördüm kocam orada. Pencereden baktım, baktım, gördüm kırıyorlar dükkanları, atıyorlar eşyaları, ne zaman gördüm, polis geliyor dedim; polis de bir tekme vurdu eşyalara.

Başkan: Ne dedi o bayan?

Şahit Maria Potpatiyas: Madam korkma hiç bir şey olmayacak, dedi.

Başkan: Tanıyor musunuz bu bayanı, şimdi görsen tanır mısın?

Şahit Maria Potpatiyas: Altı ay var ölmüş bu bayan.

Başkan: Nerede oturuyormuş, ismi neymiş?

Şahit Maria Potpatiyas: İsmi Yogiyanidis.

Başkan: O size böyle söylerken bunu bir duyan oldu mu? Yani madamın size bu söylediklerini işiten oldu mu?

Şahit Maria Potpatiyas: Hayır, yalnız ben idim, deli gibi koşa koşa ağlayarak geliyordum.

Başkan: Sanıkların bir diyeceği var mı?

Tanık Turan Güneş'i çağırın.

(Tanık Turan Güneş huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Turan Güneş.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Turan Güneş: Hurşit.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Turan Güneş: 1338 doğumluyum.

Başkan: Şimdi ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Turan Güneş: Avukatım efendim.

Başkan: Geriye bakın, sanıkları tanıyor musunuz? Şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Turan Güneş: Bazılarını gazetelerden tanıyorum, diğerlerini tanırım efendim. Şahadete mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Turan Güneş'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında milletvekili idiniz?

Şahit Turan Güneş: Evet.

Başkan: Nere milletvekili?

Şahit Turan Güneş: Demokrat Parti Kocaeli milletvekili idim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise tertipçilerin kimler olduğu hakkındaki bilgileriniz, Meclis içi veya dışı, ana hatlarıyla.

Şahit Turan Güneş: Efendim, bildiklerimi izah edeyim. Meselenin hukuki mahiyeti olduğu gibi siyasi mahiyeti de vardır. Bendeniz siyasi cihetiyle meşgul oldum. Benim vakalara dayanan bilgim Demokrat Parti Meclis grubu müzakerelerine inhisar etmektedir ve bu bilgim muvacehesinde yapmış olduğum teşebbüsler vardır. Bendeniz şahit sıfatıyla bunları anlatmak durumundayım. Hadiseler sırasında İstanbul'da bulunuyordum. Hadiselerin cereyan tarzı üzerinde anlatacak fazla bir şeyim yoktur. Benim bildiğim bu hadiselerin ceryanı esnasında inzibat kuvvetlerinin, polis olsun, asker olsun müdahalede bulunmadıklarıdır. Bunu gözümle görmüş değilim, yalnız o tarihte Şişli'de kain validemin evinde oturmakta idim. Bir Rum vatandaşın dükkanı saat 10 sıralarında tahrip edildi. Daha evvel 7-8 arasında Şişli'de dolmuştan inerken Haylayf mezeci dükkanından birkaç şahıs çıktılar ve Haylayf'ın dükkanını taşladılar, o zaman milletvekiliydim. Oradaki polise, "Taşlıyorlar baksanıza, müdahale edin." dedim. Polis ben trafik polisiyim, karışamayız dedi. Ve sonra bu taşlayanlardan bir tanesini yakaladılar. Saat 10 sularında Ayazpaşa'dan gelen askeri birlikler Taksim'e doğru gitmiştiler. Ağabeyim Taksim'de oturur, orada dükkanların yıkılmakta olduğunu, polisin müdahale etmediğini söyledi. Ben de telefonla kendisine, "Askerler geliyor, belki de ateş açacaklardır, pencereden falan bakmayın." dedim. Fakat onların da müdahale etmediği veya müessir müdahale etmediği anlaşıldı. Ertesi günü İstanbul'un sokaklarındaki manzara malum. Onun üzerine örfi idare ilan edilmişti. Biz Ankara'ya grup ve meclis toplantısına çağırıldık. Mecliste ve Demokrat Parti Grubunda fevkalade elektrikli bir hava hakim idi. Hadiseler hakikaten çok üzücü mahiyette görülüyordu ve bu şartlar altında Demokrat Parti Meclis grubu toplandı. Tabii Demokrat Parti Meclis grubu ve Meclis toplantılarının bütün safahatını hafızada tutmamıza imkan yok, namütenahi grup ve meclis toplantıları oldu. Ancak sivri noktalarını, tabir caizse izah edebileceğim. O zamanki grup toplantısına, Bursa Milletvekili ve Grup Başkanı Hulusi Köymen başkanlık etmekteydi. Zamanın Dahiliye Vekili Namık Gedik istifa etmişti. Bu şartlar altında bilhassa zamanın Başvekili Adnan Menderes'in bulunduğu ve diğer hükümet erkanının da bulunduğu - şu an-

da isimlerini tespit etmeme imkan yok - celsede müzakereler başladı. Hava çok elektrikli idi. Zamanın Başvekili rengi soluk ve heyecanlı görülüyordu. Muhtelif hatipler konuştular. Biz o zaman birkaç arkadaşla birlikte, bu hadiseden birkaç ay evvel Demokrat Parti milletvekillerinden 12 arkadaş ispat hakkının kabulü için bir takrir vermiştik. Bu takrir büyük in'ikaslar yarattı ve Demokrat Parti Genel Başkanı ve genel idare kurulu ile aramızda büyük ihtilaflar çıktı. Bu takrire koymuş olduğumuz imzanın geri alınması için muhtelif tazyikler yapıldı. Bir kelime ile Demokrat Parti başları ile aramız açık bulunuyordu. Meclis ve grup toplantılarında izah edilen bir planın tatbik edilmesine çalışılıyordu. Gerek kendini savunacak olanlar, gerek hükümeti tenkit etmek isteyenler müdafaa ve tenkitlerini yapabilmek için kendi aralarında hangi sırada konuşulması lazım geldiğini tespit etmeye çalışırlar. Bazı arkadaşlar aramızdaki ihtilaflar sebebiyle bizim söz almamızın Adnan Menderes'in hadiseleri bu tarafa doğru kaydıracağı kanaati ile bizim hatipler konuştu. Aklımda kaldığına göre Fahri Belen Paşa ile Kastamonu mebusu Muzaffer Tanöver konuştu. Bu müzakerelerin sırasında çok aleyhte olan bir hava esmekteydi. Mesela Adnan Menderes, Namık Gedik'in istida etmesi sebebiyle üzerine varılmaması mealinde bir konuşma yaptı. Aklımda yanlış kalmadıysa Namık Gedik geriden söz istedi. Zannediyorum ki bir aralık kürsüye de geldi. Mesuliyetin benim üzerimde olduğu ima ediliyorsa Başvekilim müsaade etsinler konuşayım, dedi.

"Konuşsun bırakın, neye mani oluyorsunuz?" gibi sözler ceryan etti. Ondan sonra Aydın milletvekili kürsüye geldi. Ve Başvekilin konuşmasından ve Namık Gedik'in üzerinde kaldığını hissediyorum. Bu şartlar altında ben çalışamam. Demokrat Partiden istifa ediyorum dedi.

Başkan: Kimdi bu Aydın milletvekili?

Tanık Turan Güneş: Cevat Ülkü idi. Adnan Menderes, Namık Gedik istifa etmiştir, hadise tahkik konusu olmaktadır, mücerret Namık Gedik'i suçlu addetmiyorum, mealinde bir konuşma yaptı. Bunun bir komünist tertibi olduğunu veya olabileceğini beyan etti. Bunun üzerine arka sırada oturan Karaosmanoğlu, sen bütün komünistleri gözümle takip eder durumdayım, ellerini kollarını uzatamazlar diyordun, şimdi birkaç saat içinde memleketi altını üstüne getirebiliyorlar diye oturduğu yerden bağırdı.

Müzakereler bu şekilde devam ediyordu. Zannediyorum Adnan Menderes'in müdahalesiyle grupta "Örfi idare kararının tasdiki veya ademi tasdiki için toplantı yapmaktadır, 6-7 Eylül hadiselerinin sebepleri üzerinde durmaya mahal yoktur. Kaldı ki, bunun üzerinde durulacak olursa, burada konuşulanlar dışarı sızabileceği, için bunda birtakım mahzurlar doğmak mümkündür." denildi. Neticede yalnız örfi idare kararının tasdiki mi konuşulacaktır, yoksa aynı zamanda 6-7 Eylül hadiselerinin sebepleri ve cereyan tarzı da konuşulacak mıdır şekli oya konuldu.

Başkan: Demokrat Parti grup müzakerelerinin bir gündemi olmuyor mu?

Şahit Turan Güneş: Gündemi olur, şüphesiz. Örfi idarenin tasdiki zımnında toplanılmıştı. Zannediyorum Meclis, Cumhurbaşkanı tarafından örfi idare kararının tasdiki için çağırılmıştı. Bizim tezimiz grupta şu idi: Örfi idare kararının tasdiki için çağırılmıştı. Bizim tezimiz grupta şu idi: Örfi idare kararının tasdik edilebilmesi için aslında örfi idare ilanını icap ettirecek sebepler var mı? Normal inzibat kuvvetleriyle bu hadiselerin önlenip önlenemeyeceği ve hadiselerin nasıl cereyan ettiği hususlarının bilinmesine bağlı idi. Örfi idarenin ilanı muayyen şartlara bağlıdır.

Binaenaleyh bu kabil şartlar bulunup bulunmadığı, 6-7 Eylül hadiselerinin bizatihi müzakere edilmesi de anlaşılabileceği hususunda bir iddia var, bunun karşısında bunun yani müzakerelerin dışarıya sızması ihtimaline binaen mahzurlar doğacağı tezi ileri sürülüyordu. Reis Hulusi Köymen müzakerelerin yalnız idarei örfiyenin ilanı hususuna inhisar ettirilmesini isteyenler parmak kaldırsınlar dedi. Demin de arz ettiğim gibi, grup umumi havası bu meselenin tamamının müzakere edilmesi yolunda, idi. Çok az parmak kaldırıldı. Onun üzerine Hulusi Köymen şaşırdı. Ve idarei örfiyenin tasdikiyle beraber 6-7 Eylül hadiselerinin müzakeresini isteyenler diye aksi tezi reye koymadı. Dedi ki, arkadaşlar reyler anlaşılmadı. Onun için Meclis iç tüzüğündeki mevcut usule göre müzakereler yalnız tasdik keyfiyetine inhisar ettirilmesini isteyenler ayağa kalksınlar, dedi. Çok az adam ayağa kalktı. Aşağı yukarı grubun üçte biri. Reis şaşırdı ve etrafına bakmaya başladı. Zannediyorum o sırada Adnan Menderes kendisine bazı şeyler söyledi. Fakat bunu kati olarak ifade edemeyeceğim, muhterem Reis bey, onun üzerine Hulusi Köymen Türk Parlamentosunda şimdiye kadar

görülmemiş bir usule başvurdu. Dedi ki, müzakere edilmesini istemeyenler dışarı çıksınlar... Müzakere edilmesini isteyenler içeride kalsınlar, dedi. Takdir buyurursunuz ki Meclis iç tüzüğüne göre oyların sayılmasında lehde ve aleyhte olan iki şıkkın reye konulması lazım gelir. İki şık reye konulduğu takdirde reylerin biri birine yakın olması suretiyle bir tereddüt hasıl olursa veya parmakların sayılması zor ise ayağa kaldırmak suretiyle rey verilir. Yani iki şık vardır. Fakat her ikisinin yalnız bir tarafını reye koymakla iktifa etti, diğerini reye koymadı. Çünkü grup temayülünün, müzakere edilmesi istikametinde olduğu açıkça belli idi. Onun üzerine Meclisin içinde bulunanlar, dışında bulunanlar kabilinden, aslında bir benzeri İngiltere parlamentosunda tatbik edilen bir usulü ilk defa olarak Türk Parlamentosunda tatbik ettiler. Bunun üzerine grupta daha vahim bir hava esmeye başladı. Milletvekilleri kürsüye doğru fırladılar. Hulusi Köymen'e ağır sözler sarf ettiler. Zannediyorum, bu sarfedilen sözler ve vahim hava eserken Adnan Menderes kürsüde idi. Fakat, oylamadan evvel mi, yoksa sonra mı çıkmıştır pek kestiremeyeceğim. Bu manzara görülünce Hulusi Köymen celseyi tatil ediyorum dedi. Bir saatlik bir tatilden sonra tekrar içeri girdik. Bir saatlik tatil sonunda, tekrar oylamaya başvurulduğu zaman tamamının müzakeresini isteyenler pek küçük bir rakama inmiş görünüyordu. Zannederim 90 kişi kalmıştık. Ve bu şekilde 6-7 Eylül hadiselerinin bizatihi hadiselerin müzakeresi imkanı da ortadan kalkmış oldu. Grup müzakeresinde söz istediği fakat kifayeti müzakere takriri sebebiyle konuşamadığı anlaşılan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Ankara Palas'tan bir telgraf göndererek Demokrat Partiden istifa ettiğini haber aldım. Kendisi telgrafı akrabası vasıtasıyla Mecliste çekmek üzere göndermiş. Telgrafı gelip bize haber verdiler. Kendisiyle görüştüm, Bana, konuşmasına mani olunduğunu bu şartlar altında öğleden sonraki mecliste konuşacağını söyledi.

Biz kendisine Demokrat Partiden istifa etmemesini, bizi partiden büyük bir ihtimalle ihraç edeceklerini, kendisinin bizi desteklemesinin bize büyük kuvvet vereceğini söyledik. Kendisi bu suretle ispat hakkına iltihak etti. Ondan sonraki hadiseler pek 6-7 Eylülle ilgili değildir. Bu hadiseden sonra yine muhtelif zamanlarda bütçe müzakereleri vesilesiyle ve Meclis tahkikatı vesilesiyle bu nümayişten zarar görenlere 60 milyon lira tazminat verilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle müteaddit defalar bu mesele bahis konusu oldu ve daima bir Meclis

tahkikatı açılması defaatle talep edildi. Biz o zaman Hürriyet Partisini kurmuş bulunuyorduk. Bu kabil müzakerelerden hangisinde olduğunu sarahaten hatırlayamadığım fakat, ilk grup toplantısında olduğunu zannettiğim bir hadise de şudur: Yine böyle bir heyecanlı müzakere sırasında idi gruplar. Koridora çıktığımızda birkaç milletvekili, şimdi kimler olduğunu pek hatırlayamıyorum, bunun milli itibarımızı fevkalade sarstığımızı, rezil olduğumuzu söylüyorlardı. Çünkü 6-7 Eylül günü İstanbul'da, bir Mukayeseli Hukuk Kongresi toplanmış bulunuyordu. Biz de orada bulunuyorduk. Yunanlı meslektaşlarımız vardı ve onların yüzlerine bakamıyorduk.

Başkan: Siz aynı zamanda doçentsiniz, değil mi?

Şahit Turan Güneş: Evet efendim.

Başkan: Ne doçentisiniz?

Şahit Turan Güneş: Esas Teşkilat doçenti.

Bunları anlatırken Fatin Rüştü geçti, canım dedi, izam ediyorsunuz. Bu hadiselerin cereyanında Londra'da idim, bu hadiselerin cereyanından sonra kendimi kuvvetli hissettim, müzakerelerde daha kuvvet aldım, dedi. Bu, Büyük Millet Meclisi postahanesinin yanında, yüz numara kapısının yakınında cereyan etmiştir.

Ondan sonra muhtelif defalar 6-7 Eylül hadiseleri üzerinde duruldu. Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili arkadaşlarımızdan birisinin, zannediyorum Mehmet Hazer'in vermiş olduğu Meclis tahkikat talebiyle bu mesele görüşüldü. Aklımda yanlış kalmadıysa, rahmetli Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci "Neye bu hadiseler için tahkikat açılmasını istemiyorsunuz?" diye Başvekile oturduğu yerden veyahut da meclis kürsüsünden hitap etti.

Başkan: Mustafa Ekinci mi dediniz?

Şahit Turan Güneş: Evet, Mustafa Ekinci. Kendisi Cenabı hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Zannediyorum Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da bu mealde bir konuşma yapmıştır. Başvekile, "Bu hadiseler üzerinde Meclis tahkikatı açılmasını behemehal kabul etmelidir." demiştir.

Fakat, bütün bu uğraşmalar bir netice vermedi ve 6-7 Eylül hadiselerinin tahkiki mümkün olamadı. Bidayette örfi idarenin yapmış olduğu tahkikte maalesef hiç bir şey bulunamadı. Bendenizin 6-7 Eylül

hadiseleri ve bu hadiselerle ilgili olarak cereyan eden siyasi hadiseler hakkındaki bilgim, hatırlayamadığım taraflar bir tarafa bırakılacak olursa bundan ibarettir efendim.

Başkan: Şimdi tüzüğe göre bir işari rey verme usulü var. Bir de açık rey var. Yani tayini esami, işari rey, parmak kaldırmak veya tamamen ayağa kalkmak suretiyle olur. Asıl sağlam olan usul açık rey, yani tayini esami. Ona gitmek icab ederdi.

Şahit Turan Güneş: Evet, iç tüzük hükümleri malum. Aslında mücerret parmak kaldırma usulü ile işari reyle olmuş olsa idi, lehde ve aleyhde olan tezler oya konmuş olsaydı, zannediyorum ki, bunun umumi olarak müzakeresini isteyenler kazanacaklardı. Fakat Hulusi Köymen'in yaptığı usulsüzlük dolayısıyla iki tezi de reye koymamış olması ve arkasından ayağa kalkmak suretiyle yapılan oylama bu neticeyi doğurmuştur. Çünkü işari reyle iki usul kullanılır. Ya parmak kaldırılır veyahut da ayağa kalkılır. Hulusi Köymen'in tatbik ettiği usul zaten hiç bir zaman Mecliste tatbik edilen bir usul değildir.

Başkan: İşari reyle her iki şık reye konsaydı bu hadisenin iç yüzü belli olacak mı idi?

Şahit Turan Güneş: Evet efendim. O zaman başkan Hulusi Köymen tüzükte olmayan bir reye koyma usulüne başvurdu. Bu şekilde reye konulup grup müzakere zabıtlarından tespit edilebilir mi?

Tanık Turan Güneş: Grup müzakereleri neşredilmez. Binaenaleyh grup müzakereleri zaptının ne şekilde olduğunu bilmem; Çünkü bu zabıtların sonradan usulüne uydurulması da pek ala mümkündür. Çünkü bunlar üzerinde bizim bir kontrol hakkımız mevcut değildi. Fakat o celseyi yaşamış olan Milletvekilleri bunu bilir. Öyle unutulur hadiselerden değildir. Bu hadise itibariyle, zannediyorum bunu benim gibi hatırlayacaklardır.

Başkan: Şimdi başta başbakan olmak üzere 6-7 Eylül hadiselerinin içine girilmemesini istemesi ve ondan kaçınması neyi göstermiş olacaktır?

Şahit Turan Güneş: Biz bu meseleyi daimi olarak takip ettiğimiz için, ilk hadiselerin cereyanında intibaımız, 26 Ağustostaki Liman Lokantası nutku, belki 24 Ağustostur, tarihi pek hatırlayamadım. Bunu nutkun çok ateşîn ifadesi memleketteki bir takım efkarı bir hayli kandırdık ve bir nümayiş hareketinin bir yağma, yıkma ve dökme haline

inkılap ettiği yolunda idi. Sadece ondan sonra hadiselerin daimi olarak takibi; fakat aslında mesullerinin meydana çıkarılması için hiç bir ciddi çalışma yapılmaması ve bu kabil ciddi çalışmaları da hükümetin önleyişi bizde bir intiba bıraktı. Fakat, bir vaka olarak diyemem. Bir intiba olarak, bunun bir tertip eseri yahut nümayiş olarak bir iki kırma, dökme ile yönetilmek istenilen fakat sonradan hududu aşılan bir hadise olduğu intibaını yaratmıştır. Binaenaleyh, ben; hükümet bunu tertip etmiştir diye bir vakaya sahip değilim. Ama, bizim daimi olarak bu meseleyi kovalamamız, Allah taksiratını affetsin, Namık Gedik ve arkadaşlarının bu hadisede methaldar olduğu intibaına vermiştir. Nitekim Mecliste karşılıklı polemikler esnasında Namık Gedik'e 6-7 Eylül hadiselerinin mesul insanı demek insanı celse bırakacağı için biz kendisine, 6-7 Eylül hadiselerinin kahramanı diye tarizlerde bulunurduk.

Başkan: O gitti, şimdi burada sanıklar var. Onlardan hangisinin Namık Gedik devresinde mesul olması icabeder? Bir vakıaya istinat etmiyorsunuz.

Şahit Turan Güneş: Bizim intibaımız sadece bir intiba olmak üzere Namık Gedik'in bu hadiselerin baş mürettiplerinden olduğunu fakat Adnan Menderes'in kendisini himaye ettiğini tahmin ediyorduk. Çünkü Namık Gedik'in ondan sonraki hareketleri de gösteriyor ki kendisi başvekil muvacehesinde muti bir Dahiliye Vekili idi. Böyle bir işte de bu adamın eli bulaşmış olması muhtemeldir. Ondan sonra Başvekil muhtemel olarak kendisini Dahiliye Vekili olarak tutmakta fayda görüyor diye düşündük. Fakat tekrar ediyorum. Bu sadece bizim düşüncemizden ibarettir. Yüksek mahkemeniz elbette tahkikatı meydana çıkaracaktır.

Başkan: Sanıklara göre intibalarınız nedir? Mesela Fuat Köprülü'nün alakası şu kadardır, veya yoktur diyebilirsiniz. Şu sanık bu işte şu kadar alakalıdır diyebilirsiniz.

Şahit Turan Güneş: Bendeniz grup müzakerelerini anlattım. Tabiatıyla grup müzakerelerinde Cumhurbaşkanları bulunmazlar. Bu bakımdan kendisi ile alakadar bulunmadığı için suç ile irtibat derecesini tespit edemem. Adnan Menderes'in suç derecesini, anlatışım hadiselerden çıkarabilirsiniz.

Fatin Rüştü Zorlu için aramızda geçen tek muhavere; Meclisteki konuşmamızdır. Binaenaleyh, hükümet olarak yahut bir mesul vekil

olarak eğer böyle bir tertip mevcutsa, kendisinin burada ne gibi bir yer işgal ettiğini bildirecek bir vakıaya şahit değilim.

Fuat Köprülü'ye gelince; kendisi bu hadiseler münasebetiyle öğleden sonraki meclis toplantısında hükümet adına konuştu. Yalnız hükümet adına konuşma, bir milletvekilinin konuşması, bize aslında konuşanların kanaatlerini göstermez. Siyasi tecrübemiz odur ki birçok defa bir mebusun veya bir vekilin biraz kenarda köşede bekledikten sonra, kendisi Partisi içindeki durumu itibariyle kürsüye sevkedilip konuşturulmuştur. Binaenaleyh, bu hadiselerde konuştu diye Köprülü'nün hadise ile ilgili olduğunu ben bir delil olarak ileri süremem. Ondan sonra Köprülü Demokrat Partiden ayrıldı ve 1957 seçim kampanyasını bizimle beraber yaptı. Kendisinin gayet şedit, sert bir konuşma üslubu vardır. Bu seçim kampanyasında da Demokrat Partinin yıkılması için elinden gelen faaliyeti sarfetti, bu üslubu içinde, eğer bir tertip varsa ve kendisi işlemişse tahmin ederim ki, bir gün burada Yüksek Adalet Divanının, Demokrat Partinin yıkılması halinde, kurulacağını tahmin ederek, böyle bir suçu işlediği takdirde kendisinin de suçunun meydana çıkmasını düşünerek muhtemelen Demokrat Partinin yıkılması için bu derece canı gönülden çalıştı. Binaenaleyh demin arz ettiğim gibi bizim daima 6-7 Eylül hadiseleri üzerinde ısrar etmemiz aslında Namık Gedik'in bunda parmağı olacağı ve Adnan Menderes'in kendisini himaye ettiği yolunda idi. Diğer şahısların alaka derecelerini bilmiyorum.

Başkan: Şahidin söylediklerine karşı sorulacak bir şey var mı?

Sanık Fuat Köprülü: Kendisinin hafızasına müracaat ediyorum. Grup ictimaına Cevat Ülkü'nün istifası ve gürültü sırasında Namık Gedik'in arkadan bırak beni söyleyeyim dedikten sonra ve bir takım ifşaatta bulunacakmış gibi vaziyetlerle bağırırken ben bulunduğum yerden bir parça da ayağa kalkarak, Hulusi Köymen'e neden söz vermiyorsunuz, söz veriniz diye konuştuğumu hatırlıyorlar mı?

Şahit Turan Güneş: Konuşsun filan diye söylediklerini hatırlıyorum ama, niçin söz vermiyorsunuz diye bir şey söylediklerini hatırlamıyorum, çünkü aradan beş sene geçmiştir.

Sanık Adnan Menderes: Meclis, Reisicumhur tarafından idarei örfiyenin tasdiki maddesinden dolayı fevkalade içtimaa davet olunmuştur. Fevkalade içtimada ruzname maddesi ne ise müzakereler ona inhisar eder. Öğleden sonra meclis toplantısı olacak, öğleden evvel

grup toplantısı olacak. Bendenizin oradaki ifadem hadisenin örfi idarenin ilanını mucip olacak ehemmiyet arz ediyor mu etmiyor mu? Bunun üzerinde müzakere edelim diye ruzname maddesine inhisar ettirelim, olduğunu hatırlıyor mu muhterem şahit, hatırlamıyor mu? Bu cihetin tavzihini rica ederim.

Şahit Osman Turan: Muhterem Reis bey, benim anlayabildiğim şu: Bu gündem maddesi üzerinde müzakereler cereyan etsin tezini müdafaa ediyordum, diyor sanık.

Hakikaten gündemin maddesi örfi idare ilanı idi. Yalnız hadisenin cereyan tarzı, aslında normal, inzibat kuvvetleriyle önlenecek bir hadise olup olmadığını tespit etmeden ve neticede bu hadisenin bilfarz hükümetin beceriksizliğinde mi yoksa hadisenin şümulünden mi doğduğunu tespit etmeden idarei örfiye gibi vahim bir karar almayı biz doğru bulmuyorduk. Ve bu meselenin bir reyle halledilmesi hususu karargir olmuştu. Binaenaleyh, usul meseleyi reylemek suretiyle zaten bertaraf edilmiş oluyordu.

Başkan: Yani 6-7 Eylül hadiselerinin içine girmek örfi idarenin neticesini teşkil ediyordu.

Şahit Turan Güneş: Evet, bizim noktai nazarımız bu idi.

Başkan: Siz ne söyleyeceksiniz?

Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, aynı hususa aitti. Teşekkür ederim.

Başkan: Başsavcı tarafından bazı şahitlerin dinlenilmesinin lazım geldiği isteniyor.

Başsavcı: Efendim, bazı şahitler gelmedi. Yalnız Ekrem Alican'ın dinlenilmesine karar verilmesini istiyoruz. Birkaç şahidimiz Milli Emniyet mensubudur. Bunların hüviyetlerinin efkarı umumiyece bilinmesini arzu etmiyoruz. Vazifelerini ifa edebilmeleri için hüviyetlerinin gizli kalması icabediyor. Bunların ifadelerinin gizli bir celsede tespit edilmesini rica ediyoruz.

Başkan: Milli Emniyet mensuplarını öğleden sonra dinliyelim.

Ekrem Alican hazırdır.

Gereği görüşüldü. Şimdi yüksek iddia makamı tarafından dinlenmesi istenilen Ekrem Alican'ın tanık olarak dinlenmesine oy birliğiyle karar verildi.

(Ekrem Alican huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Tanık: Ekrem

Başkan: Soyadınız?

Şahit Ekrem: Alican.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Ekrem Alican: Yusuf.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Ekrem Alican: 1916.

Başkan: Şimdiki vazifeniz?

Şahit Ekrem Alican: Maliye Bakanı.

Başkan: Hadise tarihinde?

Şahit Ekrem Alican: Kocaeli meb'usu idim.

Başkan: Geride 11 sanık var. Bakınız, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Ekrem Alican: Hayır efendim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise mürettiplerinin kimler olduğu hakkındaki bilginizi söyleyiniz.

Şahit Ekrem Alican: Efendim, benim bu mevzuda Parlamentodaki müzakereler dışında herhangi bir bilgim mevcut değil ve olamazdı da. Meb'ustum. Hadiseler oldu. Bu hadiseler olduktan sonra Parlamentoda, Demokrat Parti Meclis grubunda ve Mecliste buna ait müzakereler oldu. Bunlar hakkında malumatım vardır. Fakat meselenin esası hakkında bendenizin bir malumatı yoktur.

Başkan: Meclis zabıtları neşredildi. O resmidir. Onu tespit etmek mümkün. Ancak, gruptaki müzakerelerde hadisenin mürettep olduğu ve mürettiplerinin kimler olabileceği hakkında bir bilginiz, bir sezişiniz var mı?

Şahit Ekrem Alican: Bu hadiseler olduğu sırada memlekette bu hadiselerin bazı kimseler tarafından tertip edildiği yolunda dedikodular ve şayialar dolaşmakta idi. Bu dedikodular ve şayialar meb'uslara kadar intikal etmişti. Bendeniz o tarihte Demokrat Parti meb'usu idim.

Bizlerde de hadiseler bir aksülamel yaratmıştı. Bu sırada Meclisi o zamanki Reisicumhur tarafından toplantıya davet olundu. 12 Eylül 1955 tarihinde o toplantıya iştirak ettik. O gün sabahleyin meclis parti grubu umumi heyeti toplandı. Öğleden sonra da meclis umumi heyeti toplandı. Demokrat Parti Meclis grubu umumi heyet müzakereleri sırasında hadiselerin esasının münakaşasına girilmemesi yolunda o zamanki Başvekilin gayret sarf ettiği açıkça meydandaydı. Müzakerelerin safahatını bilmiyorum. Yüksek heyetinize anlatayım mı? Bu safahatı anlatacak olursak böyle bir gayretin yani 6-7 Eylül hadiselerinin esası hakkında Demokrat Parti Meclis grubunda müzakere açılmaması gayretinin açıkça meydanda olduğu anlaşılıyordu.

Başkan: Şimdi siz de ispatçılar arasında mısınız? Siz de o zaman 12 ispatçılardan mısınız?

Şahit Ekrem Alican: Evet efendim. 11'dik. Bir arkadaş imzasını geri almıştı. 10 kişi kalmıştık.

Başkan: Umumi hatları, nirengi noktaları üzerinde.

Şahit Ekrem Alican: 1955 yılının hatırımda kaldığına göre Nisan ayında biz ispat hakkı kanun teklifini vermiştik. Bu kanun teklifinin mecliste hatta Demokrat Parti grubunda müzakere edilmemesi için o zaman Demokrat Partiye hakim olan liderler gayret sarfetmekte idiler. Bu mevzuda bizleri kanun teklifimizi geri almamız yolunda harekete sevk etmeye çalışıyorlardı. O yaz ayları bu şekilde geçti. Bu kanun teklifimizi yapmış olan insanlara baskı yapılması ve kanun teklifini geri aldırtmaya gayret sarf edilmesi bir taraftan da sonbaharda yapılacak olan Demokrat Parti Büyük Kongresine ispatçıların gidememesi imkanlarının ihzarı gayretini göstermiştir. Bu bakımdan liderlerle aramızda soğukluk hasıl olmuştu. Hadiseler böyle cereyan ederken 6-7 Eylül hadiseleri meydana geldi. Bu hadiseler meydana gelince Demokrat Parti içerisindeki birçok mebuslar da tabiatıyla o arada bizler de bu hareketin bir tertip eseri olduğu yolundaki dedikoduların yarattığı bir infial vardı. Biz bu infial ile Ankara'ya gittik. Bendeniz, yazları Adapazarı'nda geçirirdim. Bu hadise dolayısıyla Ankara'ya davet ettiler, gittik. Ankara'ya gittiğim zaman, zaten geniş bir mebus kitlesiyle temasım da yoktur. Mahdut arkadaşlarım vardır. Siyaset arkadaşlarım. Onlardan edindiğim intibalar Demokrat Parti Meclis grubunun içinde bu hadiselere karşı bir hareketin mevcut olduğu Meclis grubu toplandığı zaman hükümetin istifaya davet edileceği Meclis tahkikatı açtırılacağı

yolunda bir takım sözler bana aksetmekteydi. Bu hava içinde 12 Eylül Pazartesi sabahı Demokrat Parti Meclis grubuna iştirak etmek üzere bendeniz Meclise gittim. Mecliste hakikaten bir elektrikli hava mevcut idi. Hatta mebuslar teessürlerini beyan ediyorlardı. Hatta, bu arada bir mebus da Demokrat Parti Meclis grubundan bir karar almak üzere, İstanbul'da zarara uğramış vatandaşlara mebusların birer aylık tahsisatlarını terk etmek üzere bir takrir hazırlamıştı. Bendenize de bu takrir getirildi. Siirt Mebusu Suat Bedük vardı, bu takriri gazinoda dolaştırıyordu. Bilahare bu takrir Demokrat Parti Meclis grubuna verilmedi. Bu hava içerisinde DP Meclis grubu toplandı. Tabii beş sene evvel cereyan etmiş olan hadiseleri şu anda belki tam teferruat ile izah etmeme imkan yoktur. Belki sıralarını tespit etme bakımından takdim tehirler olabilir. Yüksek heyetinize evvela bu hususu açıkça ifade etmek isterim. Yalnız ana hatları ve sivri noktaları itibariyle ifade etmeye çalışacağım.

DP Meclis grubu toplandığı zaman o zamanki Başvekil Adnan Menderes kürsüye geldi. Belki ondan evvel bir iki hatip konuştu veya konuşmadı. Esas noktaları arz ediyorum. Riyaset mevkiinde Hulusi Köymen vardı, DP Meclis grubu reisi olarak. Örfi idare kararının Meclisçe tasdikini isteyen bir konuşma yaptı ve hadiselerin komünistlerin tahrikiyle meydana geldiğini ve hadiseleri önlemek için hükümetin büyük gayret sarf ettiğini fakat, bu gayretlere rağmen yıkılmanın önlenemediğini ifade etti. Bu hadiselerin Meclis grubunda müzakere edilmesine taraftar olmadıklarını, münakaşa edilmemesini, tahkikatla neticenin meydana çıkarılacağını ve sonunda bütün hakikatlerin aydınlanacağını, bu bakımdan örfi idare kararının tasdikini istedi ki bu talep o zaman grupta esasen elektrikli bir hava vardı. Grupta meselelerin esasının münakaşasını isteyen bir hareket yaratılmıştı. Birçok mebuslar bunu istiyordu. O zaman Dahiliye Vekili olan Namık Gedik istifa etmişti. Onun da grupta konuşmasını isteyenler vardı. O sırada Çelikbaş usul hakkında söz alarak bu mevzuun esaslı olarak münakaşa edilmesi yolunda bir konuşma yaptı. Ve bu yolda da bir takrir verildi. Yani hadisenin esasının münakaşa edilip edilmemesi mevzuunun karara bağlanması yolunda bir takrir verildi. Bu takrir üzerine görüşmeler açıldı mı, açılmadı mı şu anda hatırlamıyorum. Takririn oya konması meselesi ortaya çıktığı zaman zannediyorum ki, bu celsenin en şayanı dikkat hadisesi ve demokratik rejimimizin meclislerinde iktidar partileri Meclis gruplarına hükümetlerin müdahaleleri bakımından ve ya-

hut parti liderlerinin müdahaleleri bakımından şayanı teessüf sayılabilecek ve demokratik rejime engel olduğuna inandığım hadiseler cereyan etti. Reyleme yapılırken, bariz olarak belli idi ki, grup umumi heyeti esasın görüşülmesini arzu etmekte idi. Diğer taraftan o zamanki Başvekil ve onun etrafındakiler de esasın görüşülmesini arzu etmemekte idiler, Köymen, meseleyi rey'e vazetti. Hatırımda kaldığına göre hadiselerin görüşülmemesini arzulayanların işari reyle ellerini kaldırmalarını istedi. Ellerini kaldırmak suretiyle bu istikamette rey verenlerin adedi az idi. Bu azlığı reisin kendisi de müşahede ettiği için biraz şaşırmış vaziyette idi. Çünkü arkasından esasın müzakeresini isteyenlerin oylaması gelecekti, ekseriyetin temin edileceğini bildiği için, şaşırma devresi geçirdi. Parlamentolarda, işari şekilde reylerin tayinine imkan olmazsa veya tereddüt edilirse, rey verenler ayağa kaldırılır.

Bu sefer bu hadiselerin müzakere edilmemesini arzu edenler ayağa kalksın dendi. Bu, parlamento hayatında birer taktiktir. Ayağa kalkmak suretiyle herkes kendisini belli edeceği için, gizli olması umumiyetle liderlerin arzularının aleyhine çıkarıldığı için, ayağa kalkmak hareketinde belli olması mümkün olacağından, burada ayağa kalkmayanlar bulunabilir diye bu usule başvuruldu. İlk rey verenlerin adedini fazla geçmedi. Bunun üzerine hakikaten Riyaset makamının şaşkınlığı büsbütün arttı. Ve parlamento hayatımızda emsaline rastlamadığım - yedi sene mebusluk yaptım - bilahare bana söylenildiğine göre duydum, o zamanki Başvekil, müzakerelerin esasına girilmemesini isteyenleri dışarıya çıkar şeklinde, bunların dışarıya çıkması ihtimaline binaen müdahalede bulunmuş reise. Ben duymadım, arkadaşlar söyledi ve reis, müzakerelerin esası üzerinde müzakere açılmamasını isteyenler dışarı çıksın, diğerleri içeride kalsın bu suretle saymak imkanını bulacağız diye garip bir oylama ile böyle bir sisteme başvurdu. Böyle bir oylamaya başvurulunca umumi feveran büsbütün arttı ve reise bir takım elfazı galiza ile hitap edenler oldu. Grup ayaklandı. Bu ayaklanış karşısında reis celseyi tatil ediyorum dedi.

Başkan: Çıkan, çıkmayan belli olmadı diye mi?

Şahit Ekrem Alican: Herkes hücum etti, meselenin esasının müzakeresini istemeyenler dışarıya çıksın denildi. Bunun üzerine herkes, bu nasıl oylama diye reise hücum etti. Reis vaziyete hakim olamayınca zannedersem, 15-20 dakika celseyi talik etti, o talikle beraber bizler aşağıya doğru hücum ettik. Şu hususu hatırlıyorum: O zamanki Başve-

kil siyaset kürsüsünün mikrofonunun yan tarafında yüzü Meclise müteveccih olarak duruyordu. Hızla yanına yaklaştım ve dedim ki "Beyefendi, niçin korkuyorsunuz? Meselenin esasının görüşülmesinde ne mahzur var?" dedim.

Bana dedi ki, "Burada konuşulanların duyulmasını mahzurlu telakki ediyoruz." Ben de kendisine cevaben idarei örfiye ilan etmişsiniz. Neşrini yasak edersiniz, dedim. O da yine cevaben, ağızdan ağıza duyulur diye cevap verdi. Ben de kendisine, şu halde siz arkadaşlarınıza itimat etmiyorsunuz, dedim. O da etmiyorum dedi. Ve Meclisin Bakanların oturduğu kapısından dışarı çıktı.

Aradan ne kadar geçti bilmiyorum. Herkes dışarı çıktı. Sonra grup tekrar toplandı. Herkes yerini aldı. Bu defa grubun başlangıcındaki hararetli durum ortadan kalkmıştı. Riyaset mevkiinde Eskişehir mebusu Abidin Potuoğlu vardı. Bu defa takrir yeni baştan reye vazedilerek büyük bir ekseriyetle, meselenin esasının görüşülmemesi mevzuu karara bağlandı.

Ondan sonra örfi idare meselesi münakaşa edildi ve bu mevzu da karar bağlandı. Bu arada Namık Gedik'in konuşması, konuşmaması meselesi görüşülürken, teferruatı hatırlayamıyorum, Namık Gedik'e suçun yükletilmesi gibi havanın yatırılmış olması kanaatine varılarak Namık Gedik de oturduğu yerden, Meclisin orta kısımlarında oturuyordu, isyan alametleri belirmişti. Bir de Aydın mebusu Cevat Ülkü vardı. Hatırımda kaldığına göre, Cevat Ülkü bundan muğber olarak "Demokrat Partiden istifa ediyorum" diye kürsüye çıkmış, Partiden istifa ettiğini beyan ederek dışarı çıkmıştı. Bilahare Adnan Menderes'in bu hadiseleri yatıştırıcı konuşmaları devam etti ve ondan sonra grup toplantısının sonunda Cevat Ülkü geldi. Meselenin halledilmiş olduğunu ve Partiden istifa etmek niyetinden vazgeçtiğini bildirdi. Bendenizin malumatım bundan ibarettir.

Başkan: Şimdi böyle 6-7 Eylül hadiselerinin içine girmekten kaçınmak, sakınmak istiyordu hükümet. Bundan çıkan mana, 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçinin kim olduğunun tespit edilmemesi ve karanlıkta kalması değil mi?

Şahit Ekrem Alican: Efendim, 6-7 Eylül hadiseleri mevzuunda bundan çıkan mana tabiatıyla mürettep olduğu manası da çıkabilir, samimiyet varsa tahkikatın selameti bakımından bunun gizli tutulması

manası da çıkabilir. Bendeniz bu bakımdan, kati bir şey söyleyemem. Yalnız 6-7 Eylül hadiselerinin içerisinde bir tertip kokusu aşikar olarak meydanda idi ama, tertibin şümulü ve vüsati hakkında bendeniz bir şey söyleyemem.

Başkan: Geride 6 sanık var. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay ve Alaeddin Eriş ile Kemal Hadımlı'nın 6-7 Eylül hadiselerinin tertipçileri olduğu ve alaka dereceleri hakkında bir intibaınız var mı?

Şahit Ekrem Alican: O zaman partiye ve hükümete mutlak şekilde hakim olduğuna inandığımız insanlar Adnan Menderes ve Celal Bayar'dı. Bu iki insan, bunlar, gerek partiye ve gerekse hükümete yüzde yüz hakimdi, diyebiliyorduk. Bunda bir tertip varsa, buna hakim olan insanlar tarafından olabilir. Dediğim gibi de tertip bir defa hazırlama, organize etme fikri mevcut, şümulünü bilmem.

Başkan: Diğer Fatin Rüştü Zorlu, Fuat Köprülü, Vali, Alaeddin Eriş hakkında bir şey var mı?

Şahit Ekrem Alican: Buna bir şey söyleyemem.

Başkan: Sanıkların, tanığın ifadesi hakkında söyleyecek bir şeyleri var mı?

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, muhterem şahit, tertibin mevcut olduğu anlaşılıyor, dedi. Fakat tertibin hükümet tarafından veya bizim tarafımızdan yapılıp yapılmadığı hususunda kati bir şey söylemedi, tereddüdünü ifade etti. Onun üzerine, sual tevcih buyurdunuz, derecei alakası nedir diye, sual tevcih buyurdunuz. Evvela tertibin mevcudiyeti üzerinde kati bir fikir söylemelidir ki, şahit derecei alakamız üzerinde bir tefrik yapmak nispetinde...

Başkan: O nispette...

Sanık Adnan Menderes: Bu noktanın tavazzuh etmesi lazımdır. Kemali dikkatle dinledim, delil olarak grup müzakerelerinin ve umumi müzakere açılmaması hususunda teşebbüsümüzü ileri sürdü. Ve böyle bir fikir verebilir. Ancak derhal ilave ederek dediler ki, bu samimi de olabilir.

Başkan: Bunlar zapta geçiyor.

Sanık Adnan Menderes: Bunlar konuşulduktan sonra, muhterem şahidin esas hakkında yani tertibin mevcudiyeti hakkında çok esaslı

tereddüt içinde bulunduğu aşikar. Böyle olunca, acaba bunların arasında tedriç ne şekilde?

Başkan: Söyledikleri nispette. Tabii bizim de bu mevzuda bunları araştırmamız gerek. Yoksa birtakım bilgiler almak değil. Oraya bağlamak için söyledikleri nispette alaka dereceleri olabilir.

Bir de Fuat Köprülü'nün Adnan Menderes adına yaptığı konuşmada hükümet haberdardı demiş. Bu deyişe göre, hadisenin mürettep olması ve tertipçiler bakımından kanaatiniz nedir? Sizler kanaat getiremezsiniz biz nasıl getireceğiz? O itibarla soruyorum.

Şahit Ekrem Alican: Fuat Köprülü, benim hatırladığıma göre Mecliste hükümet adına bu işin müdafaasını yapmış ve Mecliste, hükümet hadiseden haberdardı, fakat saatini ve gününü bilmiyordu şeklinde galiba bir beyanda bulunmuştu. Benim kanaatimce Köprülü'nün bu ifadesi son dakikada böyle söylemek ihtiyacını duyduğunu gösteriyor gibi geldi bana. O gün Mecliste muhalefette konuşuyordu. Köprülü'ye müdafaada bulunmak vazifesi verilmişti. Birden alınmış vazifenin edası sırasında "Evet böyle bir meseleden haberdar idik. Ama, gününü ve saatini bilmiyorduk." dediler.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Şahide karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Pek muhterem şahit, birinci gün grup toplantısında Adnan Menderes'in konuştuğunu ve konuşmanın ana hatlarını izah ettiler. Şimdi kendilerinin uzun bir politika tecrübeleri vardır. Hadiseden 5-10 dakika evvel kürsüye sürülen Fuat Köprülü'nün birinci günkü konuşması bir parlamento havasının konuşması icabı mıydı?

Şahit Ekrem Alican: Efendim, Fuat Köprülü öğleden sonra konuştu. Bendenizin hatırımda kaldığına göre Mecliste, Adnan Menderes öğleden evvel Demokrat Parti Meclis grubunda konuştu. İkisinin konuşmalarının istikameti, Sayın avukat beyefendi bunu ifade etmemi istiyorsa, bir birine uygun değildi. Adnan Menderes hadiseleri grupta ifade ederken komünistlerin tertibidir. Maalesef hükümet tedbir almıştır, almamıştır dedi. Fuat Köprülü hükümetin haberi vardır dedi.

Başkan: Fuat Köprülü'nün ifadelerinin mahiyetine de işaret ettiniz, izah ettiniz.

Sanık Adnan Menderes, tüzükteki oylama usulü malum; kapıdan dışarı çıkarmak suretiyle rey alınması usulü tüzükte mevcut değildir.

Meclisin itiyadından olmadığına göre, nasıl muvafakat ettiniz? Bunu siz söylemişsiniz.

Sanık Adnan Menderes: Ben bu noktayı hatırlamıyorum, Reis beyefendi.

Başkan: Hulusi Köymen nasıl yapabilir böyle bir oylamayı? Tüzükte böyle bir şey yok. İşari ve açık rey vardır, nasıl tatbik edebiliyorsunuz?

Sanık Adnan Menderes: Arz ettiğim gibi hatırlamıyorum, Reis beyefendi.

Başkan: Siz hatırlamıyorsunuz ama, böyle reye konuşu...?

Sanık Adnan Menderes: Benim söylediğim gibi; bu hengame arasında ne cereyan ettiğinin bir takım safhalarını hatırlamayabilirim.

Başkan: Siz hatırlamıyor musunuz? Bu şekilde oya konuşunu?

Sanık Adnan Menderes: Bu şekilde oya konuşunu da hatırlamıyorum. Yalnız, bir kargaşalık olduğu zaman kabul edenler ve etmeyenler diye o anda vehleten akla gelmiş olan bir nokta olabilir.

Başkan: Ama, Meclisin mutadı değil...

Sanık Adnan Menderes: Evet, Hulusi Köymen'in bu hareketini müdafaa edecek değilim, kendisinin müzakere esnasında kabul etmeyenler dışarı çıksın dediğini hatırlamıyorum.

Başkan: Duruşma uzadı, vakit gecikti. Duruşmaya saat 14'te devam edilmek üzere oturuma son veriyorum.

Kapanma saati: 12.20

DÖRDÜNCÜ OTURUMUN DEVAMI

25 Ekim 1960 Salı

Açılma Saati: 14.00

(Heyet önceki gibidir)

Başkan: Tanık Hikmet Çolak.

Tanık Hikmet Çolak'ın gelmediği anlaşıldı.

Sanık Adnan Menderes. Gerek Mecliste ve gerek Parti gruplarında oylama usulü Meclis iç tüzüğüne tabi değil mi?

Sanık Adnan Menderes: Evet efendim.

Başkan: İç tüzüğe göre bir işari rey yani parmağını kaldırarak veya ayağa kalkarak rey verme usulü vardır. Bir de açık oy yani tayini esami ile rey verme usulü vardır. Böyle, müzakere salonundan, rey verenler çıksın diye rey toplama usulü yoktur. O gün, 12 Eylül 1955 tarihli grup toplantısında, bu gün dinlenen iki şahidin ifadesine, göre; kabul edenler, kapıdan çıksın şeklinde reye konmuş. Bunu hatırlamıyorsunuz?

Sanık Adnan Menderes: Layıkı ile hatırlayamıyorum efendim.

Başkan: Demokrat Parti Meclis grubunun 12.9.1955 Pazar günü saat 10'da akdettiği toplantının zabtını okutuyorum.

(Demokrat Parti Meclis grubunun 12.9.1955 tarihli grup zabtı okundu)

Başkan: Yani sabahleyin iki şahit dinlendi. Turan Güneş ve Ekrem Alican'ın şahadetleri tamamen uygun şekilde cereyan etti. Sizin müdahale ettiğiniz anlaşılıyor. Halbuki böyle bir oylama hali, dışarı çıkarak oylama şekli ne usule ne de Meclis tüzüğünde mevcuttur.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, sonradan oylama yapılmış tekrar toplantı yapıldığı zaman oylama usulüne uygun şekilde yapılmış; anlaşılıyor ki, o zaman kargaşalık...

Başkan: Oylama yapılmış amma, yatıştırılmış bilahare rey toplanmış. Yatışmış vaziyette oylama.

Sanık Adnan Menderes: Bu anda yanlış takdir edilebilir, hatıra gelmeyebilir, bir heyecan anıdır.

Başkan: Salonu terk etsin şeklinde reye koyma usulü var mıdır? Tüzükte var mıdır, tatbikatta var mıdır?

Sanık Adnan Menderes: Bilmiyorum.

Başkan: Tüzükte olmadığına göre yoktur. Tatbikatta da yoktur. Milli Emniyet mensuplarını getirsinler.

Başsavcı: Tanıkların gizli celsede dinlenmesine karar verilmesini talep ediyoruz.

Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Efendim, muhterem mahkemece dikkat buyurulmuştur ki, iddia makamı her gün ayrı ayrı deliller göstermekte ve ilk tahkikat sırasında toplananların dışına çıkmaktadır. Aynı zamanda tavsii tahkikat yoluna gitmektedir. Malum aliniz bu deliller irae edilirken biz ilk tahkikatta toplanana vakıf bulunduğumuz için şimdi, bu gün neler söyleyeceklerini bilmiyoruz. O itibarla evvela tavzih etmeleri lazımdır.

Kanunun emniyet mülahazası ammenin emniyetine taalluk eder. Gizliliğe taraftar olmadığımızı arz etmek isteriz.

Başkan: İlk tahkikatın dışına çıkılır. Son tahkikat ilk tahkikatla mukayyet değildir. İlk tahkikattaki deliller tekrar edilir, noksanlar ikmal edilir.

Gereği görüşüldü: Baş savcılık makamının dinlenmesini istediği Milli Emniyet mensuplarının gizli bir oturumda dinlenmesine oy birliğiyle karar verildi.

Dinleyiciler yavaş yavaş arka kapıdan çıkacaklar.

GİZLİ CELSE

Başkan: Kapılar kapansın.

(Kapılar kapandı)

Başkan: Vazifelilerden başka salonda kimse yok. (Başsavcıya) Bu tanıklar kimler efendim?

Başsavcı: Haydar Tansu, Halil Tufan.

Efendim bir istirhamda bulunacağım; gizli celsenin devamı zarfında şahitlerin resminin çekilmemesini emir buyurun.

Başkan: Şahitlerin resmi çekilmesin. Haydar Tansu'yu çağırın.

(Haydar Tansu huzura alındı)

Başkan: Adınız, soyadınız?

Şahit: Haydar Tansu.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Haydar Tansu: 1914.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Haydar Tansu: Ali.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Haydar Tansu: Emniyet Baş Müfettişliğinde vazifeliyim.

Başkan: Geri dönün, bakın. 11 sanıktan tanıdıklarınız var mı, şahitliğe mani bir haliniz, akrabalığınız, hısımlılığınız falan var mı?

Şahit Haydar Tansu: Yok efendim.

Başkan: Yemin ettireceğim?

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettepse mürettibinin kim olduğu hakkında malumatınız var mı?

Şahit Haydar Tansu: Efendim, 6-7 Eylül hadiseleri gelişi güzel bir hadise değildir, bu tamamıyla müretteptir. Esasen ilk ifademde de bunu bir raporla bildirmiştim.

Başkan: Mürettep olduğunu neye istinaden söylüyorsunuz?

Şahit Haydar Tansu: Bu hadisenin mürettep oluşu, İstanbul'da başlayan vak'aların hepsinin aynı saatte olması, diğer taraftan yapılış şekli aşağı yukarı gene hepsinde aynı olması bende bu intibaı uyandırdı. Şöyle ki, evvela dükkanlar kazma kürekle tahrip ediliyor, mal dışarı çıkarılıyor ve parçalanıyordu. Burada nazarı dikkatimi celb eden husus şu oldu: "Alma lan, gavur malıdır." deniyordu. Bu ibare bilhassa bu hadisenin mürettep olduğunu gösteriyor. Saniyen, bu hadise eğer mürettep olmasa idi, İstanbul'un muhtelif köşelerinde aynı zamanda başlaması mürettep olduğunu gayet sarih olarak göstermektedir.

Başkan: Sen böyle teşhis edecek bir bilirkişi misin, tahsilin nedir senin?

Şahit Haydar Tansu: Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezunum.

Başkan: Başka bilgin var mı?

Şahit Haydar Tansu: Bu vazifeyle, 6-7 Eylül hadiselerini incelemek üzere 11 Eylül 1955'te Sayın ve muhabbetle andığımız şefimiz Cemal Sancak bey bizi ve beni diğer arkadaşlarla müşterek olarak topla-

dıktan sonra bu hadiseyi bizzat inceledim. Bize verilen talimat şu idi: Her tarafa baş vuracaksınız. Mürettep olan bu hadisenin faillerini ortaya çıkaracaksınız. Bütün arkadaşlar ve bende muhtelif branşlarda vazifeler almıştık. Bana düşen, "Kıbrıs Türktür" mevzuunu ele almak ve bilhassa bu cemiyetin bu işle alakalı olup olmadığını tespit etmekti. Yaptığım tetkikler neticesinde o sıralarda hapiste yatan Hikmet Bil'in bana bilhassa söylediği sözü çok enteresan buldum: Sabık Başbakan Adnan Menderes'in bana tevdi ettiği bir sırlardır. Kafamı koparsanız da bu sırrı kat'iyyen söylemem. Kendisini görün ben hapisteyim, müteaddit defalar kendisi ile zaten "Kıbrıs Türktür" mevzuu ile alakalı olmak üzere görüştüm, demiştir. Ben esasen müsebbipleri ortaya koymak için, zamanın Başbakanı ile görüşmelerimizle alakalı değilim. Bizim bu hadiseler hakkında fikriniz nedir diye Hikmet Bil'e bilhassa hapiste iken sordum ve 2-3 gün müteaddit defalar bu soru üzerinde işledim. Aldığım cevap bütün arkadaşlarının masum olduğu idi. Yalnız Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Genel Sekreteri olan Kamil Önal nazarı dikkatimi çekiyordu. Hatta ikide bir sesleniyor, üstat benim bir dosyam olacaktı, Türk Talebe Federasyonunun üzerinde bir odam vardı, acaba o dosyam ne oldu, demiştir. Bunun üzerine tetkikatm işte bu yönden yürütülmesini faydalı buldum.

Başkan: Kıbrıs Türktür Cemiyetinin alakalı olmadığı anlaşılmıştır.

Şahit Haydar Tansu: Esasen mahkemede bu husus tespit edilmiştir. Benim burada söylememe dahi lüzum yok. Benim asıl söyleyeceğim şudur: Bu hadiseyle alakalı yaptığım tahkikat neticesinde, bigünah onlardan bahsediyorum, zamanın örfi idare kumandanı Aknoz Paşa'ya müracaat etmiştik. O gün orada Emniyet Müdürü bulunan Nakiboğlu da vardı. Beni kendisine takdim etti. Paşaya; isterseniz bana bir yüzbaşı verin size Federasyon binasında Kemal Önel'in evrakını getireyim dedim. Bu işi kimin namına yapacaksınız diye bir suale muhatap oldum...

Başkan: Kıbrıs Türktür Cemiyetinin 6-7 Eylül hadiseleri ile alakası olmadığı tespit edilmiştir. Bu hususta bildiğiniz başka bir şey var mı?

Şahit Haydar Tansu: Ben, hapis olmam dolayısıyla bu güne kadar çözemediğim bir mevzu vardır. 36 gün hiç bir sebebe istinat etmeden.

Başkan: Soracağınız başka bir husus var mı?

Başsavcı: Bazı izahları olacak, bırakalım kendisi izah etsinler.

Şahit Haydar Tansu: Bu suretle ben bu evrakları ele geçirmek istediğim halde beni hapsettiler, hiç kimse ile temas ettirmediler. Aknoz Paşanın muhtelif şahıslara söylediği söz, bu arkadaş geldi bir takını şeyler söyledi, kendisini Tansu ile karıştırdım onun için hapsettirdim demiş. Bilakis bana karşı olan ifadesinde "Ben seni muhafaza için hapsettirdim." dedi. Benim şahsi kanaatime göre, beni hapsetmeleri oradaki evrakları ele geçirmeme mani olunmak için hapsetmişlerdir.

Benim şahsi kanaatime göre, beni hapsetmelerinin sebebi oradaki evrakı ele geçirmeme mani olmaktı. Söyleyeceklerim bundan ibarettir. Bu evraklar bu kadar mühimse Aknoz Paşa bu evrakı tetkik etti mi, etmedi mi, bilmiyorum, bu bakımdan Aknoz Paşa'nm sabık devlet vüzerasmdan bir talimat almış mıdır, almamış mıdır bunu da bilmiyorum. Söyleyeceğim bundan ibarettir.

Başkan: Sorulacak başka bir şey var mı? Ben bir şey anlamadım. Bilirkişi gibi konuştu, bir şeyler söyledi.

Başsavcı: Bir tek sual soralım, kendisi hadiseleri görmüş müdür, görmemiş midir? Hadiseler sırasında Demokrat Parti pankartlı şahıslar var mı idi?

Şahit Haydar Tansu: Hadiseler sırasında bendeniz dışarıda idim, böyle yığın halinde DPliler vardı.

Başkan: Nerede?

Şahit Haydar Tansu: Beyoğlu'nda.

Sanık Adnan Menderes: DPli şahıslar vardı diyor. Muhterem Başsavcı ise, bayraklı olarak mevcut olup olmadıklarını sordu. Halbuki kendisi kalabalık arasında DPli şahısları gördüklerini söylüyorlar.

Şahit Haydar Tansu: Bayraklı olup olmadıklarını görmedim. Fakat DPli şahıslar olduğunu biliyorum.

Başkan: Halil Tufan'ı getirin.

(Şahit huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit Halil Tufan: Halil Tufan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Halil Tufan: Mehmet.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Halil Tufan: 1909.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Halil Tufan: Milli Emniyetteyim.

Başkan: Sanıklara bakın, tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Halil Tufan: Dört tanesi hariç, diğerlerini bir vesile ile tanıdım. Şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bir bilginiz var mı?

Şahit Halil Tufan: 6-7 Eylül hadiseleri müretteptir ve bunun mürettipleri sabık Demokrat Parti hükümeti ve onun idarecileridir. Bana bu intibaı ve kanaati veren saik, eskiden İstanbul'da Kaymakamlık ve Emniyet Şube Müdürlüğünde bulunmam dolayısıyla İstanbul Emniyet teşkilatının vazifeleri hakkındaki tecrübelerim. Ve 6-7 Eylül hadiseleri gecesi 18'den 24'e kadar ikametgahımın Taksim'de olması dolayısıyla ve hadiselerin mihrakını teşkil eden Beyoğlu mıntıkasında o gün vaki olan hadiselere ve vakıalara şahit olmaklığımdır; ikincisi, mesmuatıma dayanan, yani 6-7 Eylül hadiselerini takip eden zamanlarda bazı mesmuatıma dayanan şeylerdir.

Sene 1955, 6 Eylül saat 3,5'te *Ekspres* gazetesi büyük manşetlerle Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığını yayıyordu. Aylardan beri radyo ve gazetelerin neşriyatı efkarı umumiyeyi tehyiç edici mahiyetteydi. Bu bomba hadisesinin vukuu İstanbul halkı efkarında ateşi körükleyici ve şiddetlendirici bir mahiyette idi. Saat 5'ten sonra evime gitmek için Eminönü'nden geçerken Emniyet resmi arabalarının düdük çalarak köprüden Beyoğlu istikametine doğru gittiklerini gördüm. Beyoğlu'na geldiğim sırada müşahade ettiğim manzara şu idi: Bir gençlik grubu ellerinde bayraklar ve Kıbrıs Türktür Cemiyetinin pankartlarını havi levhaları müesseselere dağıtıyorlar ve yüksek sesle geçiyorlardı. İkametgahımda bir müddet kaldıktan sonra saikayı merakla dışarı çıktım, talimhanedeki dükkanların kepenkleri kırılıyordu, dükkan sahipleri panik halinde kaçıyorlardı. Taksim'deki Ankara pazarının taşlandığını gördüm. Beyoğlu istikametine, gittiğim sırada Ağa camii civarında daha kalabalık bir zümrenin taşkınlıklarına şahit oldum.

Hadiseyi bu şekilde anlattıktan sonra esasa geçiyorum. Ağa camiiye geldiğim sırada, Ağa camiinin yanında o zamanın Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'i gördüm. Kendisi ile bu mevzuu musafaha ederken cam kırılma hadisesinin arkasının daha vahim iktihamı gayrı kabil hadiseler doğurabileceğini söyledim. Ne yapabileceğini sordu. Bende yapılması icap eden şeyin bu harekete mani olunmasını ve köprüyü açmasını söyledim. Ayrıca motorize kıtaların da muayyen yerlere ikame edilmesi suretiyle 200 bin kişinin Beyoğlu tarafına geçmesine mani olursunuz, dedim. Bir an durakladı. O sırada yanımıza kanter içerisinde Alaeddin Eriş ve muavinleri geldi, bir şeyler konuştular fakat gürültüden konuşulan şeylerin mahiyetini anlayamadım. Şimdi hatırlıyorum Umum Müdür sabır gösterin bu talebe nümayişidir dedi. Bende kendisine bu nümayişin Taksim meydanında yapılmasının daha doğru olacağını söyledim. Biz iki dakika sonra otomobillere binerek Taksim meydanına geldik. Taksim meydanına geldiğimiz zaman, Opera binasının üzerine çıkıp oradan hadiselere şahit oldular. Bir müddet geçtikten sonra askeri motorlu vasıtalar geldi, içerisine sivil şahıslar binmişti. Taksiler dolu olarak süratle geçiyordu. Bu bir talebe nümayişinden çıkmış, tahripkar bir durum almıştı. Beyoğlu'nda manzara malum.

Başkan: Bunlar malum.

Şahit Halil Tufan: Burada arz etmek istediğim, Emniyet Genel Müdürünün ve Polis teşkilatının vazife hissinden uzak hadiselere seyirci vaziyette kalmalarıdır. Bu hadiseleri takiben saat 12'ye doğru o zaman Esat Budakoğlu ve gazeteci olan Bahadır Dülger'e rastladım. Bana, "Sen eski bir emniyetçisin, bu hadiselere ne dersin?" dediler. Hadiseler malum, dönün arkanıza bakın, kiliseler yanıyor, bu yüz kızartıcı hadiselere mani olunmazsa bu leke Türk milletinin yüzünden silinmeyecektir. Bu hadiseleri müteakip Emniyet mensubu arkadaşlarla ve kaymakamlarla görüştüğümüz sırada bu hadisenin tahlilini yaparken bunun muharriki kim olabilir, ne olabilir dediğimiz sırada, geçmiş gün hatırlamıyorum, arkadaşlardan bir tanesi dedi ki, bu zaten Emniyetin muvafakati tahtında oldu. Sabık Başvekil Haydarpaşa'da trene bindiği sırada haftalardan beri müsaade edilmeyen gençlik nümayişine müsamaha etmiş ve göz yummuştu. Bir nevi müsaade etmişti. Cam, çerçeve kırıldığı takdirde buna da müsamaha edersiniz şeklinde bir imada da bulunmuştur. Hikmet Bil'in mahkemesine bakan hakimin değiştirilmesi dikkatimi çekmişti. Adliye sarayının açılması ve o sırada De-

nizcilik Bankasının bir tesisinin tamamlanması münasebetiyle yapılan vaki davete gittiğimiz sırada sabık Başvekilin de orada bulunduklarını gördüm. Sabık Başvekil başı ile tanıdıklarına selam verirken sağ tarafta bulunan bir şahsa daha iltifatlı şekilde selam verdi, baktım, Hikmet Bil idi. Sonra bu merasim bitince arabasına binip gittiler. Bütün bu mesmuatım ve arkadaşlarla yaptığım konuşmalar bana bu hadisenin mürettep bir hadise olduğu intibaını verdi.

Başkan: Başka bir bildiğiniz var mı?

Şahit Halil Tufan: Başkaca bir bilgim yoktur.

Başkan: Bu hadiseler mürettep ise bu sanıkların alaka dereceleri nedir?

Şahit Halil Tufan: Efendim, bütün asapların gerildiği bir sırada Başbakan ve etrafındakiler nümayişlerin başladığı bir anda burayı bırakıp gidiyorlar. Devrin en mesul bir makamını işgal eden Emniyet Umum Müdürü Beyoğlu gibi bir yerde camlar ve çerçeveler kırılıyorken sadece bir müşahit gibi kalıyor. Benim teklifimi samimi olarak kabul etmiş olsaydı hiç olmazsa bu tahribatın önüne geçilebilirdi.

Başkan: Soracağınız bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Kendisine şu noktanın sorulmasını istirham edeceğim. Bu hadiseleri hükümet bir tertip halinde yaptırmak isteseydi, her şeyden evvel kendi emrinde bulunan Milli Emniyet teşkilatının bu iş için vazifelendirilmesi birinci planda yapılması lazım gelen bir husus mu idi?

Şahit Halil Tufan: Diyorlar ki, hükümet bunu yaptırmış olsa idi, Milli Emniyetin bundan haberdar olması lazımdı. İstanbul gibi geniş bir muhitte bir miting, hükümetin arzu etmediği bir miting olsa bunu hükümet her kuvveti ile önleyebilirdi. Nitekim aynı hükümet 27 Nisan günü İstanbul Üniversitesinin Beyoğlu'ndaki Teknik Üniversite ile birleşme arzusunu gösterdiği zaman köprüleri açtı ve bu hadiseye mani oldu. Saidi Nursi hadisesinde de hükümet bütün kuvvetini topladı, buna mani oldu. Benim kanaatim hadiseler evvela bir gösteri sonra tahrip, sonra da yağma haline gelmiştir.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Bir sual soracağım. Eğer hükümet, planlı bir şekilde evlerin, vesairenin tahrip edilmesini kararlaştırmış ise bu hususta Milli Emniyet Şeflerinin haberleri olur muydu, olmaz mıydı? Bu hususu rica ediyorum.

Şahit Halil Tufan: İstanbul'un her tarafında kazma, kürekle birden bire başlaması bu hadisenin bir tertip ve tertipçisinin de hükümet olmasıdır.

Başkan: Şahit Hikmet Çolak?

(Şahit Hikmet Çolak huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Hikmet.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Hikmet: Çolak.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Hikmet Çolak: Raif.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Hikmet Çolak: 1927.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Hikmet Çolak: İstanbul Emniyet Müdürlüğünde polis memuru.

Başkan: Sanıkları tanır mısın, yemin ettireceğim şahadete mani bir halin var mı?

Şahit Hikmet Çolak: Şahadete mani bir halim yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğunu biliyor musunuz?

Şahit Hikmet Çolak: Tertip edenlerin kimler olduğunu bilmiyorum, yalnız hadise günü Sarıyer Emniyet Amirliğinde komiser vekilliği yapıyordum ve aynı zamanda vazifeli idim. Saatini hatırlıyamadığım bir vakitte gruplar halinde birçok sivil şahıslar bazı Rum ve Ermeni vatandaşların kapılarını taşladıkları ve dükkanlarının camlarını kırdıklarını haber aldım. Bir grubunda Sarıyer'e geldiğini öğrenince Emniyet Amiri Mustafa Özçelik'e telefon ettim. Amirim bunları önleyin, mani olun dedim. Kendisi bana bu hususta bir cevap vermedi, karakoldan ayrılma, dedi. Ben bazı kimselerin dükkanları kırdığını yağmacılık yaptığını söyledim, bana yangın ve yağmacılık olmasın, bunları yapanları ve birbirlerini yaralayanları karakola getirmelerini söyledi. Ben de bu şekilde mevcut bulunan bekçilerle yangın olmasın, yağma-

cılık yapılmasın diye tertibat aldım. Benim hadiseden bildiğim ve gördüğüm bundan ibarettir Sayın yargıcım.

Başkan: Orhan Birgit'in ifadesine göre sanık Hikmet Çolak'tan soruldu.

(Orhan Birgit'in ifadesinin bir kısmı okundu)

Başkan: Siz böyle söylemişsiniz. Ölüm ve yaralama hariç her şeye müsaade edilmiştir demişsiniz?

Şahit Hikmet Çolak: Arz etmiştim Sayın yargıcım. Ben Emniyet Amirliği ile telefonla muhabere temin ettiğim zaman bana dedi ki, evladım sen hiç bir şeye karışma, yalnız yağmacılık olmasın, yağmacılık yapanları topla, başka hiç bir emirde bulunmadılar.

Başkan: Yağmacılık olmasın amma, kırmak, toplanmak, dökmek olsun mu dedi?

Şahit Hikmet Çolak: Sen, yangına bak başka işe karışma dedi. Esasen bunlar olmuştu.

Başkan: Sanıktan sorulacak bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Emniyet Amiri söylediği zaman bu esasen olmuştu diyor.

Başkan: Söyledi.

Hikmet Bil gelmemiş, Kılıçali Demokrat Parti ocağı başkanı gelmemiş, bir de Dışişleri Vekaletine yazılan müzekkerenin cevabı henüz gelmemiştir.

Başsavcı: Bu şahitlerin yeniden celbi, İsmail Akça ile arkadaşlarının celbi - ki bu zat bucak başkanı değil ilçe idare heyeti azası imiş - ve Hariciye'ye tekrar müzekkere yazılmasına dair makamımız müzekkere yazılmasına karar verilmesini arz ederiz.

Başkan: Gereği görüşüldü:

1. Tanık Hikmet Bil ve Demokrat Parti İlçe İdare Heyeti üyesi İsmail Akça ile dört arkadaşının celp edilmelerine.

2. Dışişleri Bakanlığına yazılan müzekkerelerin cevabının beklenmesine ve duruşmanın 27.10.1960 Perşembe günü saat 9.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Kapanma saati: 14.50

BEŞİNCİ OTURUM

27 Ekim 1960 Perşembe

Açılma saati: 9.30

(Heyet: Önceki gibi)

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar, müdafiiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafiiler; bu taraftakiler tamam. Diğer taraftakiler de tamam mı?

(Tamam sesleri)

Tanıkların dinlenmesine devam edilecek.

Hikmet Bil: Gelmemiş.

İsmail Akça: Gelmemiş.

İsmail Akça'nın dört arkadaşı diye verildi bize.

Başsavcı: Efendim, bunlar Kemal Yıldırım, Burhan Kaptan, Mehmet Araç ve Ekrem ismindeki şahıslardır.

(Şahit Kemal Yıldırım huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Kemal Yıldırım.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Kemal Yıldırım: Kamil.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Kemal Yıldırım: 1324.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Kemal Yıldırım: Ticaretle iştigal ediyorum.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında gene ticaret mi yapıyordunuz?

Şahit Kemal Yıldırım: Evet, bakkaliye dükkanım vardı.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, dönün bakın akrabalık, hısımlık veya başka bir münasebetiniz var mı?

Şahit Kemal Yıldırım: Hayır.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise bunun kimler tarafından yapıldığı hakkında bilginiz, malumatınız?

Şahit Kemal Yıldırım: Böyle, bir malumatım yoktur.

Başkan: Ne biliyorsunuz o halde?

Şahit Kemal Yıldırım: Hadisenin ikinci günü İstanbul'a indim. Caddeleri gezdikten sonra halde duvarın dibinde Doğruyol motorları ambarına uğradım. Ambar sahibi Mahmut Karakaya isminde bir arkadaştı. Bununla konuştum. Bu arkadaş da yapılan tahribatın çok fazla olduğunu, buna polisin seyirci kaldığını söyledi. Mahmut Karakaya isimdeki bu arkadaş, bir buçuk sene evvel vefat etti. Biz, böyle konuşurken dışardan tanımadığım bir şahıs içeri girdi. Mahmut'la bir iş üzerinde konuştular. Mahmut'un bir sözüne karşı dedi ki, Mahmut ağabey bize polis yardımcı olmuştu ne diye kalkıp da müdahale etsin.

Başkan: İsmi ne?

Şahit Kemal Yıldırım: İsmail isminde biri imiş. Ben tanımıyorum.

Başkan: Soyadı nedir?

Şahit Kemal Yıldırım: Bilmiyorum.

O çıkıp gittikten sonra, kimdi bu dedim. İsmail, bizim İsmail dedi. Ne iş yapar dedim. Fatih Atik Ali Demokrat Parti ocağında vazifelidir dedi. Bildiğim bundan ibarettir.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Şahidin bu ifadesine karşı bir diyeceğiniz var mı?

(Şahide hitap ederek) çekiliniz.

(Şahit salondan çıkarıldı)

Başkan: Diğerleri kimdi?

Başsavcı: Burhan Kaptan, Ekrem.

Başkan: Şahit Burhan'ı çağırınız.

(Şahit huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Burhanettin.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Burhanettin: Yorulmaz.

Başkan: Baba adınız?

Şahit Burhanettin Yorulmaz: Osman.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Burhanettin Yorulmaz: 1341.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Burhanettin Yorulmaz: Sebze müteahhidiyim.

Başkan: Bak, arkana bak, tanıyor musun? Orada 11 sanık var. Şahitliğe mani bir halin var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Burhanettin Yorulmaz: Şahitliğe mani bir halim yok, yemin ederim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Bu 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bir malumatın var mı? 6-7 Eylül hadiseleri hakkında ne biliyorsan söyle bakalım, seni şahit olarak göstermişler.

Şahit Burhanettin Yorulmaz: Hadise gecesi ben evden dışarı çıkmadım. Sabahleyin hadiseleri gazetelerden öğrendim. İşim icabı geçtiğim yollarda hadise ile ilgili bir şey yoktu. Yalnız yazıhanemin yanındaki dükkan tahrip edilmişti. Başka bir yeri dolaşmadım. Başka bir şey bilmiyorum.

Başsavcı: İsmail Akça ile Kılıçali Paşa Demokrat Parti ocak azası Kemal Yıldırım dükkanına gelerek biz merkezden emir aldık, Taksim'e gideceğiz, nümayiş yapacağız. Oradan Galatasaray'a doğru yürüdüğümüz sırada rastladığımız Rum dükkanlarını ve evlerini yıkacağız, kıracağız ve tahrip edeceğiz diye söylemiştir.

Başkan: Böyle bir şey işittin mi?

Şahit Burhanettin Yorulmaz: Kemal Yıldırım'm dükkanı Yalova'dadır. Benimki de İstanbul'dadır.

Başkan: Kemal Yıldırım'ı tanıyor musunuz?

Şahit Burhanettin Yorulmaz: Tanıyorum efendim.

Başkan: Sizin dükkanda veya başka bir yerde böyle bir şey konuşulmadı mı?

Şahit Burhanettin Yorulmaz: Hayır efendim hiç hatırlamıyorum.

Başkan: Kemal Yıldırım gelsin.

(Kemal Yıldırım mikrofona geldi, yüzleştirildi)

Başkan: Böyle bir konuşma olmadı diyor.

Şahit Kemal Yıldırım: Bu iş benim dükkanda olmadı. Bu İstanbul'da oldu. Benim dükkan Yalova'dadır.

Başkan: İstanbul'da nerede idi?

Şahit Kemal Yıldırım: Duvardibinde, arkadaşla müşterek bulundukları Mahmut Karakurt'un yazıhanesinde oldu. Kendi işleri ile meşgullerdi. Bizim bundan, böyle bir konuşmadan haberimiz olmadı.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Şahidin bu ifadesine karşı bir diyeceğiniz var mı? (Yok sesleri)

Çekiliniz. (Şahit çıkarıldı) Şahit Mehmet Araç'ı çağırınız.

(Şahit Mehmet Araç salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Mehmet.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Mehmet: Araç.

Başkan: Baba adınız?

Şahit Mehmet Araç: Osman

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Mehmet Araç: 1324.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Mehmet Araç: Deniz nakliyesiciyim.

Başkan: Geride oturan sanıkları tanıyor musunuz?

Şahit Mehmet Araç: Bir kısmını tanıyorum.

Başkan: Şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Mehmet Araç: Yok efendim. (Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Hadise hakkında ne biliyorsunuz, anlat bakalım.

Şahit Mehmet Araç: Bir şey bilmiyorum, ben Yalova'da idim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bir malumatın var mı?

Şahit Mehmet Araç: Yoktur efendim.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Şahidin ifadesine karşı bir diyeceğiniz var mı?

(Hayır sesleri)

(Şahit huzurdan çekildi)

Başkan: Tanık Ekrem'i çağırın;

(Şahit Ekrem Özkan huzura alındı)

Başkan: Adın?

Şahit: Ekrem Özkan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Ekrem Özkan: Mehmet.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit: Ekrem Özkan: 1913.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Ekrem Özkan: Meyve nakliyeciliği.

Başkan: Tanıyor musunuz bu arkada oturan sanıkları?

Şahit Ekrem Özkan: Hayır tanımam.

Başkan: Yemin ettireceğim?

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında malumatınız var mı? Mürettep ise kimler tertip etti, bilginiz?

Şahit Ekrem Özkan: Hiç bir bilgim yoktur.

Başkan: Bu bapta konuşma falan işitmediniz mi?

Şahit Ekrem Özkan: Hatırlamıyorum.

Başsavcı: Bu da İsmail Akça'nın dükkanında mürettep olduğuna dair bir şey duymuş mu, bir şey biliyor mu?

Şahit Ekrem Özkan: İsmail Akça diye bir kimse tanımıyorum. Ben yazıhanede çalışıyorum.

Başkan: (Sanıklara hitaben) Diyeceğiniz bir şey var mı? Buyurun.

(Şahit salondan ayrıldı)

Başsavcı: Yalnız Fethi Çelikbaş ve Cihat Baban'ın Mecliste bu mevzuun konuşulması sırasındaki bilgileri var. Bu itibarla bu şahitleri ihzar ettik. Eğer karar verilse dinlenmesini istiyoruz. Bir de Aydın Konuralp'ın şahadetini rica ediyoruz.

Başkan: Gereği görüşüldü, Cihat Baban, Fethi Çelikbaş ve Aydın Konuralp'm tanık olarak dinlenmelerine oy birliği ile karar verildi.

(Şahit Cihat Baban salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Cihat.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Cihat: Baban.

Başkan: Baba adınız?

Şahit Cihat Baban: Hikmet.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Cihat Baban: 1911

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Cihat Baban: Gazeteciyim.

Başkan: Hangi gazetede?

Şahit Cihat Baban: *Yenigün.*

Başkan: Hadiseler olduğu zaman?

Şahit Cihat Baban: İzmir milletvekili idim.

Başkan: Sanıklara bakınız; şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Cihat Baban: Şahitliğe mani bir halim yoktur. Yalnız Menderes'in son zamanlarda açtığı dava dolayı ile kendi husumeti var mı bilmiyorum.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkmdaki malumatınız?

Şahit Cihat Baban: Efendim, 6-7 Eylül hadiseleri olduğu zaman bendeniz memlekette değildim. Bir konferans dolayası ile Finlandiya'da bulunuyordum. Hadiseye Paris'te bir taksi içinde muttali oldum. Fransız gazetelerini okurken, o vesile ile bu işi öğrendim. Geldiğim zaman grup toplantısı olmuştu.

Başkan: 12 Eylül tarihli grup toplantısı değil mi?

Şahit Cihat Baban: Evet. O grup toplantısında bulunamadım, yalnız, onu takiben Namık Gedik'e rast geldim. Kendisine, istifa ettiğine iyi ettin. Bir devlet adamı olabilmek için istifa etmenin zaruri olduğu zamanlar da vardır dedim.

Bana alakama teşekkür etti. O sırada kapıdan Adnan Menderes çıkıyordu. Onu göstererek, "Beni," dedi, "çamura vurmak istedi, muvaffak olamadı." dedi. Aradan zaman geçti, kendisi Dahiliye Vekili oldu. Yazdığım yazıda, sen beni hükümete karşı, Başvekilime karşı istifaya teşvik etmek suretiyle bir yazı yazdın. Bunu karakterini ifade bakımından söylüyorum.

Başkan: Namık Gedik'in?

Şahit Cihat Baban: Evet, 6-7 Eylül olaylarından sonra mevkuflar içerde idiler. Orada tanıdığım bir iki kişi vardı. Bu meyanda Hikmet Bil'i ziyarete gittim ve kendisiyle konuştum. Bana dedi ki, "Bir gün evvel Adnan Menderes beni arabasına aldı, size yardım edeceğim, teşvik edeceğim dedi. Kıbrıs'a bir takım yardımlar için vaadlarda bulundu. Ertesi gün beni buraya tıktı, bunun adı namussuzluktur, bu da başıma geldi, buna da şahit olduk."

Başkan: Hikmet Bil, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin ikinci reisidir. Şimdi nerede bilebilir misiniz?

Şahit Cihat Baban: Beyrut'ta basın ataşesidir. Hadise hakkında bildiğim bundan ibarettir. Yalnız yıkılmıştı, yakılmıştı. Örfi idare ilan edilmişti. *Tercüman* gazetesini çıkarıyordum. O sırada umumi hava bunun bir tertip eseri olduğu mahiyetinde idi. Yakılmıştı, yıkılmıştı, vapurlar tutulmuş, geçilmiş; 3000 kişi tevkif edilmişti. Aknoz Paşa idaresi teessüs etmişti. Evlerin bacalarına kadar müdahale eden, sokakta yürümeye kadar müdahale eden bir takım ağır baskı tedbirleri alınmıştı, ortalıkta bir tedhiş havası esiyordu. 3 bin kişi tevkif edilmiş, fotoğrafları alınmıştı, bir tek suçlu çıkmadı. Bu da gösteriyor ki, ya hükümet suçluları meydana çıkaramıyor, yahut da ortada suçlu yoktu. O

halde bu hadisenin hükümet tarafından tertip edildiği kanaatini veriyordu.

Başkan: Tertip olduğuna göre bu tertibin buradaki sanıklara bağlanması lazım gelir. İntiba ve kanaat şeklinde, bilhassa 11 sanıktan yedisi hakkında. Buna göre Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaeddin Eriş ve Kemal Hadımlı'nın suç dereceleri hakkında bir kanaatiniz varsa bildirebilir misiniz?

Şahit Cihat Baban: Alaeddin Eriş ile sonradan görüştüm. Kendisi ile yakın askerlik arkadaşlığım vardı. İntibaım şudur: Tertip olduğu hakkında kendisinin bilgisi yoktur. Ben Park Otelde oturuyordum, dedi. Bir arkadaş Bayar, Menderes Abdullah Efendi Lokantasında yemek yerlerken bomba hadisesini kendilerine ulaştırmışlar, ben hadiseye böyle muttali oldum, dedi.

Sonra Köprülü ile de konuştum. Köprülü bu işin nasıl bir tertip olacağını anlamamak yolunda bir ifade kullanıyordu. Müteakip konuşmalarım oldu. Her defasında da ademi malumat beyan ediyordu. Eğer bir tertip olmuşsa Konsolos beyleri tanımıyorum...

Başkan: Onlar değil.

Şahit Cihat Baban: Eğer bir tertip olmuşsa bundan Başvekilin malumatının olmaması bence mümkün değildir.

Başkan: Diğerleri, Fatin Rüştü, Celal Bayar hakkında?

Şahit Cihat Baban: Başvekil her hadiseden haberdar olurken Devlet Reisinin de haberdar olması lazım gelir.

Başkan: O sırada Fatin Rüştü Londra'da. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim hakkında mütalaa; bilgi, intiba ve kanaatiniz?

Şahit Cihat Baban: Kanaatimi arz edeyim. Bilmeyebilirler de, bilebilirler de.

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı?

(Cihat Baban salondan çıkarıldı)

(Fethi Çelikbaş salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Fethi Çelikbaş.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Fethi Çelikbaş: İbrahim.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Fethi Çelikbaş: 1912.

Başkan: Şimdiki işiniz?

Şahit Fethi Çelikbaş: *Yenigün* gazetesi sahibiyim, İstanbul Sanayi Odasının Reisi, Odalar Birliğinin azasıyım.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz?

Şahit Fethi Çelikbaş: Burdur Demokrat Parti milletvekili idim. Genel İdare Kurulunda üye idim, Avrupa Konseyi İstişare Assamblesinde Türk Delegesi idim.

Başkan: Geride 11 sanık var, bakınız tanıyor musunuz? Akrabalık, hısımlık vesaire gibi şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Fethi Çelikbaş: Hadımlı'ya kadar olanını tanıyorum. Öbür tarafını tanımıyorum, yoktur.

Başkan: Şimdi size yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında malumatınız var mı? Şayet tertip ise tertipçileri kimlerdir?

Şahit Fethi Çelikbaş: 6-7 Eylül hadiseleri cereyan ettiği gün İstanbul'da Kandilli'de evimde idim. Gece yer yer gürültüler oldu. Arnavutköy tarafında yangın çıktığını kendim gördüm, Kandillide de bazı evlere taarruz vaki olduğunu görmem mümkün oldu. Ertesi gün vaziyeti yer yer görmek istedim. Ve araba vapuru ile karşıya geçtim, Otomobille Tahtakale'ye gittim. Ve Beyoğlu tarafını da yaya olarak dolaştım. Tahribat muazzam idi, sokaklar kalabalıktı, Ertesi gün ve yer yer de yine tahribatı gördüm. Hadiseden müteessir olmamaya imkan yoktu. Çünkü, o tarihlerde Milletler Arası Para Fonu'nun İstanbul'da bir de toplantısı vardı.

Dünya politikasına müessir olan yabancı devlet mümessillerinin gözü önünde cereyan eden bir hadise idi. Nihayet Reisicumhurun Meclisi toplantıya davet etmesi üzerine 12 Eylüldeki toplantıda hazır bulunmak üzere Ankara'ya gittim. 12 Eylül Pazartesi sabahı grup umumi toplantısı vardı. Öğleden sonra saat 3'te Meclis umumi heyeti toplanacaktı. Avrupa'daki vazifelerim dolayısiyle memlekette cereyan eden hadiselere agah olmadığım için Turan Güneş'le vaziyeti evinde konuştuk. Ben o zaman ispat hakkı teklif edenlerin partiden tard edi-

leceği hakkında bir cereyan olduğunu Avrupa'da iken duymuştum. Arkadaşlardan da söyleyenler olmuştu. Bazı arkadaşlar takriri geri almamızı teklif ediyorlardı.

Başkan: İspat hakkı isteyen teklife dahil miydiniz?

Şahit Fethi Çelikbaş: Dahildim, Turan Güneş beyin evinde vaziyeti müzakere ederken arkadaşlarımıza Pazartesi günü grup toplantılarında ispatçılardan kimsenin müzakereye katılmamasının muvafık mütalaa edildiği hakkındaki bir beyanı üzerine, beni şahsen; ben şahsen sık sık kürsüye çıkıp konuşmaktan zevk duyan insan değilim, amma bir vazife vardır, bunun yapılması lazımdır, bize böyle bir temenni izhar edilmiştir, bunun kabul edilmesi lazımdır mütalaası ile noktayı nazarımı evde söyledim. Ertesi günü Pazartesi sabahleyin Meclise gittiğimizde koridorlardaki hava sinirli idi ve Refik Koraltan bey saat 10.00'da Meclis açılmadan evvel bana geldi, yanında bazı arkadaşlar da vardı, "Mütesanid, tecellüt içindeyiz, muvaffak olacağız, bizi kimse yıldırmayacak." diye bir beyanda bulundu.

Başkan: Kim söyledi?

Şahit Fethi Çelikbaş: Refik Koraltan. Ön kapıdan, icra vekilleri heyetinin oturduğu yerden saat 10'u beş geçe salona girdim, salona girince Başvekille o anda bir münakaşamız oldu. Sonra gittim Fevzi Lütfi bey yanında yer verdi, oturdum. Çok sıkışık oturuyorlardı, Zeyyad Ebüziya'nın yanına oturdum. Önünde müntehir Namık Gedik oturuyordu, Namık Gedik'in sağında ise Aydın Milletvekili Nail Geveci vardı. Biz şahsen müzakerelerin cereyan tarzına intizar ettik. Bir takrir verilmiş, takrir gereğince müzakere açılmadan hükümetçe ilan olunan idarei örfiyenin tasvibi arzu ediliyordu. Konuşmamak üzere dün arkadaşlarla mutabık kaldığımız için teessürle bakıyordum. Grup reisi mevkiinde Reis Hulusi Köymen vardı. Takrir reye kondu, ekalliyette kaldı. Aleyhte rey'e koymadı, ayağa kalkın dedi. Aynı şey oldu. O sırada Refik Koraltan ayağa kalkıp bir beyanda bulundu. Ben beyanının ne olduğunu anlayamadım. Fakat Reis o sırada celseyi derhal tatil etti, 5 yahut 15 dakika. Fakat Reisin tatil ettiği müddetten çok zaman geçtikten sonra üçüncü toplantıyı yaptık. Ben salonu terketmedim. Riyaset kürsüsüne doğru giderek ekseriyet takririnin reddi ile müzakere açılmasını istedim ve Reis vekillerinden biri kürsüye çıksın müzakereye devam edelim dedim. O anda 70-80 kişi içerde kaldı. Ben içerde kalanlar arasında idim. Namık Gedik önümde oturuyordu. Bir şeyler

söylemek istiyor ve icra vekilleri heyeti tarafına bakarak Başvekili kastederek, Başvekil aleyhinde beyanlarda bulunuyor, kendisinin konuşturulmasını, aksi taktirde gayri mesul olduğunun beyan edilmesini istiyor. Mütemadiyen önümde bunları söylüyor. Bütün bu hadiseler içerisinde dışarı girip çıkanlar oldu. Başvekil Meclis zabıt katiplerinin yanındaki sırada elini çenesine dayamış, benzi uçuk bir şekilde Namık Gedik tarafına doğru bakıyordu. Nihayet ikinci defa grup toplantısı açıldığında vaziyet adeta tebellür etmiş hale geldi. Sordum ne oldu? Koridorlarda bazı arkadaşlar, kendilerini hatırlamıyorum, sözde Fevzi Lütfi bey Başvekile komplo kurarak. Başvekili devirmek istiyorlar diye propaganda açıldığı hakkında bazı şeyler söylendiğini bana naklettiler. Salondan içeriye girdik, içerde müzakerenin safahatını adım adım bilmiyorum ama nihayet işin tasvibe gideceğini fark edince usul hakkında söz istemek mecburiyetinde kaldım, kürsüye çıktım, beyanda bulunarak dedim ki, bu hadiselerin bir numaralı mesulü istifa etmiştir, üç tane general vazifeden almıyor, Emniyet Umum Müdürü değiştiriliyor, bütün bunlar karşısında biz hiç müzakere açılmadan karar vereceğiz; bu, kabul edilecek bir keyfiyet değildir. Çok rica ederim ısrar etmeyelim, müzakere açalım, neticesine göre takrir reye konur. Doğrudan doğruya reddedilmesinin imkanı yoktur. Çünkü memlekette büyük karışıklıklar olmuştur, idarei örfiye belli, esasen bunu reddetmeye imkan yok. Büyük karışıklıklar olmuş. Fakat, benim noktayı nazarım kabul edilmiyor o celsede veya birinci celsede, hatırlıyamıyorum şimdi, Fahri Belen de konuşuyor, esas hakkında, sonra mevzuun dışına çıkıyor. Tevfik İleri konuşuyor, takrir müzakeresiz kabul edilmelidir diyor; işte bu hava içinde sonunda takrir reye kondu ve müzakere açılmaması kabul edildi. Fakat, yine bu müzakereler esnasında bir aralık Cevat Ülkü, Aydın milletvekili kalktı, kürsüde teessürünü beyan etti. Ve ben istifa ediyorum dedi. Ve salonu terk edip gitti. Bu durum karşısında benim müşahadem şu noktalara takıldı. Aydın Milletvekili Cevat Ülkü hadisenin cereyan tarzından müteessiren istifa edip salonu terk ederek gidiyor. Nail Geveci, Namık Gedik'in yanında bulunuyor ve Namık Gedik, ya kendisine konuşma müsaadesi verilmesini yahut Başvekilin kendisinin gayrı mesul olduğunu ifade etmesini ısrarla istiyor. Bu dikkatimi çekti.

Şimdi not defterimden, tespit ettiğim hususu arz edeceğim: 6 Eylül sabahı *Cumhuriyet* gazetesinin ikinci sahifesinde şu haberi okuya-

rak Ankara'ya gitmiştim. 6 Eylül 1955 günü *Cumhuriyet* gazetesinin ikinci sahifesinin üçüncü sütununda; "Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik bir muhabirin sorduğu suali şu şekilde cevaplandırıyor: Memlekette asayiş durumu memnuniyet vericidir. Bilhassa İstanbul'da suçlar gittikçe azalmakta, umumi suç yekunu 1949 senesinde 10.000'in üstünde iken, 1954 senesinde bu rakkam 4620'ye düşmüştü. İstanbul'da nüfusun, her sene arttığını gözönünde bulunduracak olursak bu netice memleket hesabına memnuniyet vericidir. Bu iyi neticenin sebebini vatandaşların olgunluğunda ve zabıta kuvvetlerimizin çalışmasında aramak yerinde olur kanaatindeyim." 6 Eylülde bu çıkıyor. 6 Eylül gecesi emsaline rastlanmadık hadiseler zuhur ediyor, elbette bu durum karşısında Dahiliye Vekilini konuşturmak bizim için zarurettir. Fakat bu imkan maalesef açılmadı. Bu hadiselerin mürettep olduğu hakkında kat'i kanaatim vardır. Çünkü zabıta müdahale etmemiştir. Benim görüşüme göre Başvekil Adnan Menderes o tarihte bu tertibin içinde idi, müntehir Namık Gedik o tertibin içinde idi. Fakat onun dışında siyasi mesuliyet taşıyanlardan kimin bulunabileceğini kestiremem...

Memurlara gelince; o devirde memur ve hükümet münasebetleri esefle huzurunuzda beyan etmeğe mecburum ki, hukuki olmanın çok dışında, çünkü bütün memurlar kendilerini tayine muktedir bir organı değil, her şeye kadir gözüken Başvekilin emrine muntazır vaziyette idiler. Umumi hava da bu idi.

Maruzatım budur. Suallerinize muntazırım.

Başkan: Adnan Menderes; Namık Gedik'in son tahkikatın açılması kararına geçirilen sözünü siz o günkü müzakerelerin havasını, esprisini bilmeden tahkik etmek mümkün değildir, demiştiniz. Geçen oturumda iki milletvekili dinlendi. Bu gün de iki milletvekilini dinledik. Vakıfız hadisata. Bunlardan başka bir de geçen oturumda Demokrat Partinin 12 Eylül grup toplantısının ait zabıt okundu. Oradan hava mükemmel anlaşılıyor, gürültüler oluyor, Nihat İyriboz yalnız, örfi idarenin tasdikinin rey'e konması icap eder, bunun dışında bir şey yapılamaz, diye bir takrir vermiş, gürültüler olmuş ve nihayet Reis "Takriri rey'e arz ediyorum. Kabul edenler işaret buyursunlar." demiş.

"Başvekil Adnan Menderes - Kabul edenler dışarı çıksınlar."

"Refik Koraltan (İçel) - Usul hakkında konuşacağım. Olmaz sesleri, gürültüler."

"Reis - Bir kolaylık teklif ediliyor. Takriri kabul edenler bir dakika için dışarı çıksınlar.

(Gürültüler masalara vurmalar, burada, burada sesleri)

Reis - Celseyi 5 dakika tatil ediyorum.

(Kapanma saati: 11.00)

Başkan: Şimdi geçen oturumda iki milletvelinin beyanları, bu günkü şahadet ve şu müzakere zabıtları bu müzakerenin havasını gayet güzel izah ediyor. Müzakere sırf örfi idarenin tasvibine, tasdikine inhisar ettirilmek isteniyor hükümetçe; fakat kendi arkadaşları - Meclis değil grup olduğuna göre - sıkı yönetimin tasvibi, tasdiki cihetine gidilebilmesi için evvela bunun sebeplerini anlamak icap eder. Bu sebeplerle tasvibe, tasdike gitmek asla mümkün olmaz demiş. Gürültüler çıkmış fakat o gürültüler neticesine Reisin hileli şekilde meseleyi oya koyması ile hadisenin örtülmüş olduğu anlaşılıyor. Bunun hakkında cevabınız nedir? Bir defa bu şekilde tüzükte hüküm olmadığı gibi böyle bir tatbikat da yoktur.

Sanık Adnan Menderes: Yüce makamınızda muhterem şahide bir sual tevcih buyurulmasını istirham edeceğim. Arzu etmişler idarei örfiyenin sebebi vaz'ı üzerinde konuşalım ve bu meselenin esasına girelim demişler. O günkü oylamada buna muvaffak olamamışlar. Başka grup müzakerelerinde aynı mevzuu konuşmak için, tahkik etmek için bir teşebbüse geçmişler takrir vermişler ve buna mani olunmuş mudur? Bunun cevabını muhterem şahit ifade etsinler.

Başkan: Efendim, sıkı yönetim tastik ediliyor, mesele kapatılıyor.

Sanık Adnan Menderes: Grup her zaman için meselenin esasını müzakere edebilir, hiç bir mani yoktur. Çünkü öğleden evvel grup toplanıyor.

Başkan: 12 Eylül değil mi?

Sanık Adnan Menderes: Bilmiyorum. Tensip buyurur musunuz sualimin sorulmasını?

Ondan sonra da bir müddet Demokrat Partide kalmışlardır. O günkü konuşmalar esnasında şu şekilde olmuş, bu gürültüler olmuş anlattı. İdarei örfiyede tasvip ediliş fakat meselenin esasında bir tertip olduğu kanaati samimi ve ciddi olarak deliller karşısında siyasi iffet ve namusları derhal kendilerini harekete getirip müzakere açılması için takrir verme yoluna giderlerdi.

Başkan: Peki.

Şahit Fethi Çelikbaş: Hafızalarını biraz geriye irca etmek istiyorum. Bu sual muvacehesinde.

Pazartesi günkü müzakereler sonunda Meclis tatile girdi. İspat hakkına ilk imza koyan arkadaşlar 12 kişi idik. Birisi, Seyfi Kurtbek imzasını geri aldı. 11 kişi istifa etmiştir. Bu istifa Demokrat Partinin Ekim 1955'teki kongresinde olmuştur. Bu itibarla bu olaylardan sonra grupta bu işi müzakere etmek için bizim tarafımızdan bu meselenin ortaya atılması mümkün değildir. Meclis Kasımda açılır, grup mesaisi de Kasımda başlar. Grup müzakeresi Meclis müzakeresini takip edince dağılmıştır. Kongre yapmak imkanları üzerinde dururken tüzük ihlal edilerek genel idare kurulunun iki üyesi olmamıza rağmen - Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve ben - iktidar hükümeti partisinin kapıdan zabıta sokması neticesinde bir skandal çıkarmamak düşüncesi ile kapıya dahi gitmeden kongreye alınmadık.

Başkan: Şimdi benim sözümü cevaplandırmadınız. O günkü müzakerelerin havası anlaşılmaktadır. Namık Gedik de konuşturulmamış.

Sanık Adnan Menderes: Namık Gedik'in söz aldığı takdirde ifşaatta bulunacağı yani kendisinin mesul olmayıp Başbakanın mesul olduğu hususunda beyanatta bulunacağını istidlal etmek için küçük bir emare mevcut değildir. Binaenaleyh Namık Gedik'in bana çektiği bir telgraf vardır; bu telgraf Başvekalet evrakı meyanında bulunabilir. O istifanamenin okunmasını isterim. Öyle bir telgrafı çeken bir insanın aleyhte bir beyanda bulunmasının imkan ve ihtimali var mıdır. Ortaya çıksın.

İkincisi kendileri genel kurul azası idiler. Bu hadise Eylülde oluyor, Kongre 25 Teşrinievvel'de oluyor. Her zaman için genel kurulu toplantıya davet edip herhangi bir ehemmiyetli meseleyi tahrik edebilirlerdi. Bana şahsen neden bu işin tertip olduğu hususunda şüphesi olduğunu ve bunun üzerinde müzakere açılması lüzumuna dair bir şey söylemiş değildir, bir teşebbüs yapmış değildir. Şu sebepten, bu sebepten partiden ayrılmak hususunda verdikleri malumat ancak yan meselelerdir.

Başkan: O günkü müzakereyi o şekilde kapatınca, bunun tertip eseri olduğunu konuşalım deseydi konuşturacak mıydınız, bu şekilde müzakereleri kapattığınıza göre?

Sanık Adnan Menderes: Ben kapattırmadım, ben riyasette değildim, beyefendi.

Başkan: Riyasette değildiniz şüphesiz.

Sanık Adnan Menderes: Bir heyecan içinde herkes ayağa kalkmıştı.

Başkan: Buyurun Burhan Apaydın.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurur musunuz, vekilimin yerine ben konuşayım.

Başkan: O konuşsun.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Şu hususu istirham edeceğim: 6-7 Eylül olaylarının tertip olduğu hususundaki kanaatleri bu grup toplantısı esnasında, teessüs etmiş mi; yoksa bilahare mi teessüs etmiş? Ne suretle teessüs etmiş olursa olsun partiden ayrılmış olmak teşrii vazifenin ifasına mani değildir, Meclisde bu sıfatları devam ettiğine göre bu hususu niçin Meclise getirmemişler?

Şahit Fethi Çelikbaş: Grup müzakerelerinde hadiseler üzerine müzakere açılmadan hükümetçe alınan idarei örfiyenin tasvip edilmesi hususunda gayret göstermeler ve siyasi davranışlarına bakarak kanaati kamile sahibi oldum, dedim. Eski Başvekil gayret sarfediyor, kendisinin yakını olan Tevfik İleri gayret sarfediyor, Grup Reis Vekili Başvekilin bulunduğu tarafa bakarak onun işareti ile celseyi tatil ediyor. Bütün arzumuz bu meselenin derinliğine konuşulması idi. Hatta ben konuşurken ön sıralarda Muğla Meb'usu Nuri Özsan oturuyordu. Bana hitap ederek gazeteleri okumadınız mı diyordu. Ben de gazetelerde çıkan bir iki satırdan hadiselere sizin kadar nüfuz edecek zekaya sahip değilim cevabını verdim.

Teşrii Meclise gelince; nihayet bütün bu meseleler, soru olarak kürsüye getirilmedi. 60 milyon liralık bir tazminat kanunu dolayısı ile bu mesele Meclise getirildiği zaman ben o zaman kurulmuş olan Hürriyet Partisi sözcüsü olarak kürsüye çıktım, devletin zarar gören halkın zararını tazmin etmek vazifesini kabul ediyoruz. Müspet oy vereceğiz. Ancak 6-7 Eylül hadiseleri hakkında Meclis tahkikatı açılmasına dair ilk noktai nazarımızı muhafaza etmekte devam ediyoruz, diyerek direndiğimizi gösterdik. Bu kabul edilmedikten sonra tekrar kürsüye buna dair bir şey getirmek Meclis mesaisinin ciddiyetiyle bağdaşamaz.

Sanık Adnan Menderes: Bir şey rica edeceğim.

Başkan: Sordunuz artık.

Sanık Adnan Menderes: Tensip buyurmuyorsanız, vaz geçeyim.

Başkan: Zabıtlar meydanda, nasıl kapattığınız meydanda. Rey usulünü bilmemeniz heyecana kapılıp reyin nasıl verileceğini bilmemeniz mümkün değil.

Sanık Adnan Menderes: Beyefendi, bendeniz Riyaset kürsüsünde değildim.

Başkan: Elbette değildiniz, burada belli. Hulusi Köymen "Takriri reye arz ediyorum, kabul edenler işaret buyursunlar.

Başvekil Adnan Menderes - Kabul edenler dışarı çıksınlar."

Sanık Adnan Menderes: Bunlar yan sözler, müsaade buyurursanız şahide bir sual tevcih edeyim. O gün reylerini öğleden sonra Mecliste kullanmışlar mı?

Şahit Fethi Çelikbaş: Arz edeyim. Eğer bu olaylarda açık oy teklifi yapılmış olsaydı, hakikaten üzerinde durulacak bir keyfiyet idi. İşarı oyla reyin kullanılıp kullanılmadığı her zaman muhtacı tahkik bir mevzu olmakta devam eder.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurursanız Reis beyefendi, gayet mühim bir nokta var.

Başkan: Sonra söylersiniz. Tanık Aydın Konuralp.

(Şahit Aydın Konuralp huzura alındı)

Başkan: İsminiz?

Şahit: Aydın Konuralp.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Aydın Konuralp: Hürrem.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Aydın Konuralp: 1931.

Başkan: İşiniz?

Şahit Aydın Konuralp: Kıbrıs'ta münteşir, *Necat* gazetesinin muhabiriyim.

Başkan: Geride oturan sanıkları tanıyor musunuz?

Şahit Aydın Konuralp: Evet.

Başkan: Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Aydın Konuralp: Hayır yoktur.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkmdaki bilgileriniz nedir?

Şahit Aydın Konuralp: Bendeniz 1951'den beri Ankara'da Kıbrıs-'la ilgili her türlü faaliyete karıştım. Hadiselerden bir müddet evvel Kıbrıslı liderlerden Faiz Kaymak ve Ankara'da bulunan Kıbrıs Türktür Derneği Başkanı Mehmet Ertuğruloğlu ile birlikte o zamanki Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu'yu ziyaret ettik. Bu hadise 1955 Londra Konferansının arifesinde olmakta idi. Kıbrıs'ta durum vahamet kesbediyordu, ilk öldürme hadiseleri de başlamıştı. Daha evvel, aylarca önce hadiseler olmadan evvel haber vermemize rağmen hiç bir tedbir alınmamıştır. Bu sefer katliam hikayesini ortaya attık. Kıbrıs'ta 28 Ağustosta katliam olacağına dair kafi bir bilgi yoktur, hükümeti daha iyi angaje edebilmek gayesi ile bunu biraz da biz ortaya attık. Bunun üzerine Hariciye Vekili tertip alalım dedi. Üç devlete nota verildi ve bazı askeri tedbirler alındığını gördük. Benim şahsi kanaatim, 6-7 Eylül hadiseleri bu katliam hikayesi üzerine hazırlanmıştı. Yani 28 Ağustosta Kıbrıs'ta katliam yapılırsa Türkiye'nin cevap vermesi maksadı ile tertip edilmiştir.

İkincisi, Kıbrıs Türktür Cemiyeti daha evvel kuruldu. Ankara'da şube açmak için 6 arkadaşla birlikte bize salahiyet verildi. 2 Ağustos günü Ankara'da o zamanki Ankara valisi Kemal Aygün'e müracaatımızı bildirdik. Kemal Aygün dilekçemizi imzaladıktan sonra şunu söyledi, "Bir kaç gün daha sabret." Bunun üzerine ben de vazgeçtim, birkaç gün daha sabretmeyi uygun buldum. Ancak, 6-7 Eylül hadisesinin patlak verişi bu birkaç gün daha sabredin kelimesinin ne mana ifade ettiğini o zaman anladım. 3 Eylül günü İstanbul'dayım, Kıbrıs Türktür Derneğinin bir eşya piyangosu vardı. Bununla meşgul olmak için gelmiştim. 6 Eylül günü saat 18 sıralarında Beyoğlu'nda idim. Tam Konak otelinin önünden geçerken bir kalabalık gördüm. Daha evvelden tanıdığım bir şahıs Konak otelinin müsdahdemleri ile münakaşa etmekte idi. Bu şahıs derken baktım dışarı bir masa çıkarıldı, bu şahıs üzerine çıktı ve konuşmaya başladı. Bu şahıs Mürşit Yolgeçen'di. Bu şahıs, Mürşit Yolgeçen, Milli Türk Talebe Cemiyetinde iktidarın adamı diye bilinen bir genç idi. Bunu gözlerimle gördüm. İkincisi Kadıköy'ünde hadiseleri idare edenin Sarafim Sağlamer isminde Kızıltoprak Demok-

rat Parti Başkanı olan bir kimse olduğunu birçok şahıslar söylediler. Sonra Beykoz'da Mehmet Kaptan'ın 6-7 Eylülden evvel de bu gibi birçok hadiselere teşebbüs ettiğini söylediler. Hatta efendim, sonradan duyduğumuza göre 6-7 Eylüldeki mahkeme esnasında "Beni fazla söyletmeyin cebimde Mükerrem Sarol'un yazılı emri var." dediğini de duymuşuzdur. Sarafim de, Mehmet Kaptan da mevkuftular. Benim kanaatim efendim, 6-7 Eylül bu üç şahsında tatbikçisi olarak görünüyor. Bu da doğrudan doğruya bunu Demokrat Partiye bağlamaktadır.

Başkan: Demokrat Partiye bağlıyorlar. Peki, Demokrat Partiye bağlanırsa bunda sanıkların alakası derecesi, dönün geriye şu soldaki 4 sanık hariç 7 sanığın alakası derecesi?

Şahit Aydın Konuralp: Efendim arz etmiştim. 6-7 Eylül hadiseleri katliam hikayeleri üzerine hazırlanmıştı. 28 Ağustosta katliam olmayınca yapılmadı. Daha evvel miting mevzuubahis olamaz. Miting yapılsaydı, gençlik teşekküllerine haber verilebilirdi.

Başkan: Mürettep dediniz, mürettepse 7 sanığın alakası derecesi?

Şahit Aydın Konuralp: Bunu bilemem.

Başkan: (Sanıklara hitaben) Bir diyeceğiniz var mı şahide karşı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, kendisi beni ne zaman ziyaret etmiş? Tarihini hatırlıyorlar mı?

Şahit Aydın Konuralp: Efendim, Londra Konferansına gitmeden önce.

Başkan: Ne kadar önce?

Şahit Aydın Konuralp: Ya bir, ya iki gün, çünkü ertesi günü İstanbul'a hareket edip Londra'ya gittiler.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Yazılarında Halis Kaymak'la Ertuğruloğlu varmış. Kendilerinin icad ettikleri 28 Ağustostaki katliam hikayesini ben biliyor mu imişim?

Şahit Aydın Konuralp: Efendim bilmiyorum, zannetmem. Çünkü alınan bazı tedbirler inandıklarını gösteriyor.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Kendileri bazı askeri tedbirlerin alındıklarını söylüyorlar bunlar hakkında tedbirler alındığını da biliyorlar mı?

Şahit Aydın Konuralp: O arada duyduğumuza göre donanmanın böyle bir gösteriş için İskenderun'a gittiğini söylemişlerdi.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Kıbrıs duvarlarına Kıbrıslı Türklerin katliam edileceğine dair yazılar yazdırmışlar mıdır?

Şahit Aydın Konuralp: Hayır efendim, Kıbrıs'ta o gün için böyle bir şey yoktu, fakat her zaman olabilirdi.

Başkan: Adnan Menderes, evvelki şahide bir şey soracaktınız ısrar ediyor musunuz? Belki heyecanlı sual sorarsınız diye o zaman sizi oturttum. Israr ediyor musunuz?

Sanık Adnan Menderes: Ediyorum.

Başkan: Kimden soracaksınız?

Sanık Adnan Menderes: Fethi Çelikbaş'tan.

(Şahit Fethi Çelikbaş tekrar huzura alındı)

Sanık Adnan Menderes: Bunun mürettep olduğuna dair kanaatler tahassül etmişse Demokrat Partiden istifa etmeden evvel herhangi bir teşebbüsleri olmuş mudur? Bu nokta üzerinde sarahata varmalarını çok rica ederim.

Şahit Fethi Çelikbaş: İspat hakkı teklifinden itibaren Genel İdare Kurulunun toplantılarına dahi çağrılmadım. Bu itibarla bu çeşit bir teşebbüsün ne muamele göreceğini bilen bir insanın diğer bir siyasi faaliyeti önemli addedilir. Onun için herhangi bir teşebbüste bulunmayı zait addettim. Bilahare yaptığım teşebbüsler mesmu olmamıştır.

Başkan: Farz edelim ki, bir milletvekili kendine düşen vazifeyi yapmamış olsa sizin şu zabıtlardaki müdahalenizi bertaraf edebilir mi?

Sanık Adnan Menderes: Şu netice çıkar Reis beyefendi: O zaman samimi kanaatte olmadıkları neticesi meydana çıkar, bu kanaate varmamış oldukları neticesi çıkar. Olsa olsa benim yaptığım müdahale gürültüyü bertaraf etmekten ibarettir. Yoksa bu 6-7 Eylül hadiselerinin tertibinin bir delili olarak gösterilemez.

Başkan: Kafi, buyurun.

(Fethi Çelikbaş salondan çıktı)

Hikmet Bil gelmedi. Dışişleri Bakanlığına yazılan müzekkerenin cevabı gelmedi.

(Tuğrul Akın'ın ifadesi okundu)

Başkan: Okunan yazıya dair bir şey söyleyecek misiniz?

Sanık Kemal Hadımlı: Evvelki gün avukatımın Yüksek Makamınıza sunduğu dilekçeye bağlı iki melfuf vardır. Bunlardan birisi o gün Emniyet Müdürlüğünde nöbetçi bulunan komiserin beyanıdır. Onun okunmasını istiyorum.

Bir de Vali muavininin yazısı vardır. Bunlar okunursa şimdi okunan yazının hakikate uygun olmadığı anlaşılacaktır.

İkincisi, o gece Yurtiçi Bölge Kumandanı evinden gelmemiştir. Kendisi ile beraber Karşıyaka'da oturmakta olan İzmir Mebusu Ekmel Kavur da buradadır. Onun yanından ayrılmış ve Yunan pavyonunun yanmakta olduğunu gördüğü zaman harekete gelmiştir. Yani o yazı mavakaya uygun değildir.

Başkan: Hepsini birlikte nazara alacağız.

(İstanbul Selimiye kışlasında Yedek Subay Bahattin Alıcıgüzel'in yazısı okundu)

(Devlet Demir Yolları İstasyon Şefi Yaşar Temizsoy'un yazısı okundu)

Başkan: Yazı okundu.

Sanık Celal Bayar Müdafii Nail Taner: Usul hakkında maruzatta bulunacağım.

Başkan: Buyurun.

Sanık Celal Bayar Müdafii Nail Taner: Malumalileri olduğu veçhile 3 No.lu kanunun birinci maddesi gereğince Yüksek Adalet Divanınca CMUKnun bütün hükümlerinin uygulanması icap eder, bunu amirdir. Bu usulü hükümler dairesinde malumu alileri olduğu veçhile tutulan zabıt suretlerinin müdafilere verilmesi mecburi ve zarurettir. Binaenaleyh, bunlardan birer sureti dosyamıza konmak ve tetkik edilmek üzere bize verilmesini rica ediyorum.

Başkan: Hangi zabıtların?

Müdafii Nail Taner: Mahkemede tutulan zabıtların kanuna göre müdafiilere verilmesi lazımdır.

Başkan: Sizin söylediğiniz Hukuk Usulü Mahkemeleri Kanununa göredir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda böyle bir şey yoktur.

Müdafii Nail Taner: Adliye Vekaletinin bir tamimi ile Ceza Mahkemelerinde tutulan zabıtlar bize verilmiştir.

Başkan: Buyurduğunuz Hukuk Usulündedir, Ceza Usulünde böyle bir şey yoktur.

Sanık Celal Bayar Müdafi Nail Taner: Ceza Muhakemeleri Usulüne göre de veriliyor. Bütün Ceza Mahkemelerinden alıyoruz.

Sanık Adnan Menderes: Bir mübayenet işaret etmek isterim. Sayın General Refik Tulga Sapanca'da bir köy telefonu olduğunu ve bu telefonun uzaklarda olduğunu ve bu telefonla görüşemediğimizi söyledi. Yüce Divanın soruşturması esnasında bendeniz Sapanca'dan mütemmim malumat aldıktan sonra avdet ettiğimizi ifade etmiştim. Şimdi okunmasını emir buyurduğunuz telgraf Sapanca'dan konuştuğumuzu ve oradan ilk emirlerin verildiğini tespit eden bir telgraf ki mübayeneti açık olarak ortaya çıkarıyor.

Başkan: Şimdi iddia makamının mütalaası.

Başsavcı: Gelen telgraftan da anlaşılıyor ki, o telgraf Devlet Demir Yolları telgrafhanesi vasıtasıyla kendilerine bildirilmiştir. Sapanca gibi küçük bir nahiye merkezinde saat 8.00'den sonra telgrafhanelerin açık olmayacağı aşikardır. Nitekim Refik Tulga bir vakıadan bahsettiler. Tabii bir Başvekil emrederse telgrafhane de açılır, telefonla konuşulabilir. Binaenaleyh Refik Tulga'nın şahadeti ile bu telgraf arasında mübayenet bahis mevzuu değildir.

Başkan: Evet. Diğer hususat hakkında, Hikmet Bil gelmedi, Dışişleri Bakanlığından cevap gelmedi.

Başsavcı: Hikmet Bil'in Beyrut'ta olduğunu tespit ettik. Ve celbedilmesi için müzekkere yazdık. Bu hususta makamımıza yazı yazılmasını istiyoruz.

Sonra, Hariciye Vekaletinin yazmış olduğu cevabi yazının gönderildiğini telefonla istihbar ettik. Onun da gelmesine intizar edilmesini rica edeceğiz. Bunun dışında delillerimiz meyanında, Yüksek Adalet Divanına sunulan 6-7 Eylül hadiselerinin fotoğrafla tespiti mevzuu vardır. Buraya projeksiyon tedarik ettik. Yüksek Adalet Divanına projeksiyonla fotoğrafları göstereceğiz, orada polis ve inzibat kuvvetlerinin tahrip hadiselerine nasıl seyirci kaldığını görmüş olacaksınız. Buna müsaade edilmesini rica ederim.

Başkan: Şimdi mi gösterilecek, öğleden sonra mı?

Başsavcı: Şimdi.

Sanık Adnan Menderes: Usule dair maruzatta bulunacağım.

Başkan: Projeksiyonla fotoğrafları seyredeceğiz. Bunun usulü ne olacak?

Gereği görüşüldü: 6-7 Eylül hadiselerinin vukuu sırasında zabıtanın işe müdahale etmeyerek seyirci kaldığını gösterir fotoğrafın projeksiyonla seyredilmesine oy birliği ile karar verildi.

(10.48'de projeksiyonla fotoğraf gösterilmeye başlandı)

Başsavcı: Resimde görüldüğü üzere polis memuru tahribatta iştirak etmektedir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Başsavcıya cevap vereceğim. Şimdi gösterilen fotoğrafta görünen Emniyet memuru bir trafik memurudur. Bu, bir.

İkincisi, kimi ve ne şekilde burada teşvik ettiğini lütfen bu resmi inceleyerek Saym Savcı bey anlatsın.

Başkan: Hepimiz görüyoruz. Herkes anladığı kadar anlar.

(Projeksiyona devam edildi)

Başkan: Gazeteciler görüyorlar mı? (Hayır sesleri) O halde bunu isterseniz bırakalım, daha iyi tecrübe etsinler gazeteciler ve dinleyiciler de görsünler.

Başsavcı: Evet tehir edelim ve bir gece saatinde yapalım.

Başkan: O halde şimdi tehir ediyoruz.

Projeksiyona saat 10.55'te nihayet verildi. Salonun tamamen karanlık olmaması da fotoğrafların layığı ile görülmemiş olmasında amil olabilir.

Efendim, şimdi diğerlerini öğleden sonraya mı bırakalım?

Başsavcı: Kesin olarak gelip gelmeyeceği hakkında bir malumatımız yoktur. Hariciyeden gelecek cevap belki bu gün gelemez.

Başkan: Şimdi sizin, Saadettin Kerim'in istekleri hakkında inceleme yapılıyor. Gelecek oturumda karar vereceğiz.

Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Geçen gün bendeniz şahit olarak dinlendiğim zaman Oktay Engin hakkında bir beyanda bulunamadım. Bu gün kısaca yazılmış olan dilekçemi ve dört dergi ile bir gazeteyi takdim ediyorum. Ayrıca dört şahidimizin dinlenmesi için karar ittihazını rica ediyorum.

Başkan: Dilekçeyi verin okuyacağız.

(Dilekçe okundu)

Başsavcı: Oktay Engin hakkında vekilinin istidasında zikrettiği hususlar hadise ile asla alakalı değildir, Oktay Engin'in Yunanistan'daki hayatını, idealistliğini, Atatürkçülüğü ve kendi cemiyeti içinde yapmış olduğu mücadeleyi gösteriyor ki, hadisemizle asla bir ilgisi yoktur. Bu itibarla avukatın dilekçede ileri sürdüğü taleplerin reddine karar verilmesini istiyorum.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi. Tahkikatın tevsii hususunda çok muhterem Başsavcı tarafından her gün yeni şahıslar ve yeni deliller ikame edilmektedir. Projeksiyonla emniyet memurlarının vazife görüp görmedikleri, yahut da vazifeleri nasıl gördükleri hususunda intibalar edinmek üzere resimler gösterileceği için arzım şu: Yalnız inzibat memurları, yalnız polis memurları ve emniyet memurları değil, hadisenin bastırılmasıyla aynı zamanda askeri birliklerde vazifelendirilmişlerdi. Bu mevzu hiç bir tetkike tabi tutulmadı. Üç bölük istenmedi. Bu üç bölük kafi değil diye bir şahidin ifadesi vaki oldu. Ve bendenize Vali saat 4'te telefon ettiği zaman...

Başkan: Neleri tahkik edelim, madde madde onları söyleyiniz.

Sanık Adnan Menderes: Evet efendim.

Madde 1- Hangi saatte nerelerde bulunmak üzere ne kadar kuvvet istenmiştir? Bunlar zamanında gelmişler midir?

Madde 2- Vazife görüş esnasında bunlar zamanında gelmişler midir?

Madde 3- Vazife görüş esnasında hal ve tavır ne olmuştur? Çünkü bunu yalnız emniyet memurları değil bazı yerlerde aynı lakaydiyi askerlerin de göstermiş olması bir milli heyecanın, onların da tahtı tesirinde olduğunu açık olarak gösterecektir.

Madde 4- Hadiseyi müteakip ertesi sabah heyeti vekile İstanbul'a çağırılmış ve müzakere cereyan etmiştir. Hadiseyi sıcağı sıcağına tahkik eden, hadise etrafında malumat alan, bunu adeta bir soruşturma şeklinde müzakereler esnasında devam ettiren o zamanki heyeti vekile azasının hepsinin dinlenip hadiseyi müteakip intibalarının neler olduğunun tespit edilmesi lazım gelir.

Başsavcı: Adnan Menderes'in tevsii tahkikat zımnında söylemiş

olduğu noktalar dosyada mevcut olup Yüksek Adalet Divanına sunulmuştur. Kimlerin vazifelerini yapmadığı, kimlerin ve Ordu birliklerinin ne zaman davet edildiği, ne zaman işe müdahale ettikleri, müdahale dereceleri, inzibat kuvvetleri, polisin ve emniyetin hadise ile ne suretle alakadar oldukları deliller meyanında Yüksek Adalet Divanına sunulmuş ve tetkikinize arz edilmiştir. O anda heyeti vekileye dahil olan zevatın durumları Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından ayrı ayrı incelenmiş ve malumatı olanların da malumatına müracaat edilmiştir. Malumatı olmayanların da hiç bir suretle hadise ile ilgili olmadıkları görüldükleri için bilgilerine müracaat edilmemiştir. Bu itibarla Adnan Menderes'in tevsii tahkikat hususunda demin de ileri sürdüğü gayri varit olan taleplerinin reddine karar verilmesini istiyorum.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi söz istiyorum.

Başkan: Şimdi tahkikatın genişletilmesi hakkında başka bir isteğiniz var mı? Varit olan şeyler hakkında.

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: Muhterem Reisim, biz tevsii tahkikat talebimizden evvel acaba Yüksek İddia Makamı bize karşı daha şahit gösterecek mi? Çünkü mütemadiyen şahit gösteriyorlar. Bunun sonu alınmadan biz ne şekilde, hareket edeceğimizi bilemiyoruz. Bu gün projeksiyon geldi, yarın da tertipçi olarak ufak mikroplar keşfettik, gösterilecektir, diye mikroskop getireceklerdir.

Hakikaten biz çok güç durumdayız karşı tarafın da sonu alınmadan biz nasıl tevsii tahkikat hakkında talepte bulunabiliriz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, avukatlarım henüz dosyaları tetkik etmek imkanını bulamamışlardır. Yüksek huzurunuzda da bu yüzden tarih hususunda mübayenetlerde bulunmak mecburiyetinde kalıyorum. Bunu da yüksek huzurunuzda arz etmiştim. Şimdiye kadar dosya mevcudunun ve bize ait vesaikin tetkikine imkan bulamadık.

Diğer taraftan öyle zannediyorum ki ileri sürdüğü şahitler var, şahitlerin buraya celbinin huzurunuzda ifade edilmesini icap ettirmektedir. Bugün iki şahit bildirildi, bazı müracaatlarda bulunduğunu söyledi. Diğer şahit Mehmet Ertuğruloğlu ve Faiz Kaymak'ın vak'ada hazır bulunmaları sebebiyle şahitlerle beraber dinlenmesini doğru buluyorum. Diğer tevsii tahkikat hususunda bazı şahitlerin dinlenmesi ve dosyaların hakikaten vekiller tarafından etraflı bir surette tetkik edildikten sonra mütalaa talep buyurmanızı bilhassa rica edeceğim.

Başkan: Tahkikat tevsii hususunda başka söyleyeceğiniz?

Sanık Adnan Menderes: Tahkikat tevsii talebime karşı çok muhterem Başsavcı delil olarak askeri birliklerin ne suretle hareket ettiği hakkında kararnamede sarahat vardır buyurdular. Kararnamede sarahat yoktur.

Başkan: Peki bakacağız. Siz söylediniz, iddia makamı söyledi biz de bakacağız. Başka bir talebiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: İkinci nokta üzerinde de mütalaaları varit değil.

Başkan: Varit değil, değil. Biz hakem vaziyetindeyiz. Bunları takdir edeceğiz. Yani bir isteğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Heyeti Vekilenin hangilerinin bu işle alakadar olduğunun tahkik edilmesini istiyorum.

Başkan: Buyurunuz, oturunuz. Şimdi, gereği düşünüldü:

1. Hikmet Bil'in eski karar gereğince celp edilmesine,

2. Dışişleri Bakanlığına yazılan tezkere cevabının beklenilmesine,

3. Müdafiiler ve sanıklar tarafından ileriye sürülen istekler hakkında gelecek oturumda bir karar verilmesine ve duruşmanın 1 Kasım 1960 Salı günü saat 9.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Kapanma saati: 11

ALTINCI OTURUM

1 Kasım 1960 Salı

Açılma saati: 9.30

(Heyet: Önceki gibidir)

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerini aldılar. Müdafiler hazır. Açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafilerin yoklaması yapıldı.

Sanık Celal Bayar müdafiileri Nail Taner burada, Enver Safter Oder burada.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal burada.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafiileri Orhan Cemal Fersoy burada, Ertuğrul Akça burada, Hamdi Üge burada.

Sanık Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay burada, Lemi Budak yok.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdanfii Saadettin Kerim burada.

Alaeddin Eriş müdafii Hamdi Üge burada, Ekrem Korkut yok.

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç burada.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut yok.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz burada.

Sanık Hasan Uçar müdafii yok.

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil burada, Sahir Erman yok.

Başkan: Prof. Sahir Erman tarafından çekilen tel yazısını okuyunuz.

(Prof. Sahir Erman'ın tel yazısı okundu)

Başkan: Sahir Erman'ın bundan haberi yokmuş.

Şahit Hikmet Bil huzura alındı.

Adınız?

Şahit: Hikmet.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Hikmet: Bil.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Hikmet Bil: Hüseyin Hüsnü.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Hikmet Bil: 1334.

Başkan: Şimdi ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Hikmet Bil: Beyrut'ta Basın Ateşesi.

Başkan: Hadise anında ne işle meşguldünüz?

Şahit Hikmet Bil: Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Reisi ve aynı zamanda *Hürriyet* gazetesinin muhabiri idim.

Başkan: Arkanıza dönün 11 tane sanık var, bunları tanıyor musunuz, yemin ettireceğim, şahitliğe mani bir haliniz var mı.

Şahit Hikmet Bil: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerini bu sanıkların tertip ettiği iddia edilmektedir. Bu hadiseler hakkında şahit sıfatıyla bildikleriniz var mı?

Şahit Hikmet Bil: Efendim, 6-7 Eylüle tekaddüm eden gün sabah saat 8,5'ta Başvekalet Kalemi Mahsus Müdürü Ersü'den evde bir telefon aldım. Saat 10'da yeni yapılan Adliye Sarayının açılış töreni vardı.

Başkan: Yeni yapılanı filan bırakın, bu hadisenin mürettep olduğu mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bildiklerinizi anlatın.

Şahit Hikmet Bil: Bendeniz oraya davet edildim. Davet eden Adnan Menderes idi. Açılış töreni yapıldı.

Başkan: Ne töreni?

Şahit Hikmet Bil: Sultanahmet'te yeni bir Adliye binası yapılmıştı, onun açılış töreni yapılıyordu. Nutuklar söylendi ve merasim bittikten sonra kendisi otomobile biniyordu. Otomobile binerken, yine bu gün

hatırlamadığım ya Vali bey, ya o zamanki Adliye Vekili binmek üzereydi. Uzaktan seyrediyordum. Bu anda Muzaffer Ersü yanıma geldi; beyefendi sizi istiyor dedi. Otomobile bindim. Kendisi sağ tarafta oturuyordu. Beni sol tarafa oturttu. Otomobil Divanyolu istikametinde yürüyüşe geçti. Hatta iyi hatırlıyorum, pencereler açıktı. İçeriye istidalar atanlar vardı. Divanyolundan Beyazıt istikametinde otomobil yürümeye başladı. Adnan bey öndeki camı kapadı, ikimiz yalnızdık. Ben, bir hafta, on gün evvel Kıbrıs ve Londra'ya yaptığım seyahatten yeni dönmüştüm. Kıbrıs'taki durumu sordu, Kıbrıslıların maneviyatının iyi olduğunu Londra'da bir basın toplantısı yaptığımı söyledim. Gazetelerde davamızı savunduğumuzu bildirdim. Sonra kendisi bana sordu, ben Liman Lokantasında bir nutuk verdim. Nasıl buldunuz dedi. Gayet iyi beyefendi dedim. Biz cemiyeti zaten halka bağlı olan Kıbrıs davasını devlete mal etmek için kurmuştuk. Görülüyor ki, zatıaliniz mükemmel benimsemişsiniz. Müsaade ederseniz bu Cemiyeti feshedelim dedim. Yok, daha dursun, cemiyet bize lazım, dedi. Ondan sonra Fatin Rüştü'den bir şifre aldığını söyledi. Bu şifresinde Fatin Rüştü, bu gün Yunan delegelerinin oturup kalktığı sandalyeyi şaşırdığını söylüyor, dedi. Zaten Fatin Rüştü'nün vazifesi Türk tezini savunmak ve konferansm torpillenmesidir, vazifesi orada Türk tezini savunmaktan ibarettir, dedi. Biraz aktif olmamızı istiyor dedi. Ondan sonra Yunanlıların bir beyaz kitap çıkarttıklarını ve bilahare bunu toplattırmış olduklarını, kendilerinin bir tane ele geçirmiş bulunduklarını söyledi ve bir tane de size göndereyim, ibretle okuyun, dedi. Kitapta Bozcaada ve İmzor'u da istemektedirler, zaten Garbi Trakya ellerinde, İmroz ve Bozcaada'yı da istiyorlar, şimdi bir de Kıbrıs, artık bu Lozan konferansının tadili olmuştur, bir yuvarlak masa meseleleri olmuştur, dedi. Yarın 12 Ada'yı isteyen şiddetii bir nutuk söyleyeceğim, arkadaşlarınıza bunu söyleyin, dedi. Ondan sonra, Fatin Rüştü avdet ettikten sonra, Kıbrıs hakkında, Kıbrıs siyaseti hakkında yeni bir hattı hareket tayin edeceğiz. İstanbul'da kalırsam sizi ararım, Ankara'ya dönersem sizi çağırırım, dedi. Cemiyetimize bu muhavereden üç beş ay evvel beş bin liralık bir yardım yapmıştı, yardımına teşekkür ettim. Bu suretle kendisine veda ettim, denize gireceğini söylemişti, kendisinden müsaade istedim. Bir gün evvelki durum bundan ibarettir.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve müretteb ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bildikleriniz? Aktif olma kelimesinden ne anladınız?

Şahit Hikmet Bil: Bu konuşmanın bendenizde bıraktığı intiba şudur: Fatin Rüştü kendisine aktif olmasını tavsiye etmiş, çünkü, o sıralarda Kıbrıs'ta bir katliam yapılacağı söyleniyordu. Aktivitenin olsa olsa ya Yunanistan'a veya İngiltere'ye diplomatik yollardan bir demarş yapılacağı manasında aldım. Böyle düşünmüş olabilir veya kendisinin 12 Ada'yı isteyeceğini Liman Lokantasında söylediğine göre bu nutku diğer bir yerde de söyleyeceğini tasavvur ve tahmin ettim. Ertesi gün 6-7 Eylül hadiselerinin tertip edilmiş bulunması, İstanbul'un yakılıp yıkıldığı...

Başkan: Bunlardan başka bilginiz?

Şahit Hikmet Bil: O günkü konuşmam bundan ibaretti.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin tertip olduğu, tertipse tertip edenler hakkında başka bir malumatınız var mı?

Şahit Hikmet Bil: Kendisiyle bir defa görüştüm. Yalnız şimdi hatırlıyorum, 6-7 Eylül gecesi saat 8 sularında Vilayete gitmiştim.

Hadiseler cereyan ediyordu, yanımda cemiyet idare heyetinden arkadaşlar vardı. Zannediyorum, bu gün vapurda gördüm, o zaman Federasyon Başkanı bulunan Doktor Hüsamettin Canöztürk de vardı. Biz Vilayete gittiğimizde, radyo halkı sükunete davet ediyor, spotlar veriyordu. Biz de Kıbrıs Türktür Cemiyeti olarak buna 2-3 satırla, yardım edelim diye düşündük; Vilayete gittik. Odaya girdiğimiz zamanki anı hatırlıyorum. Vali bey sür'atli adımlarla ileri geri dolaşıyordu. Yanında Emniyet Umum Müdürü ve Başsavcı oturuyorlardı. Öbür tarafta ise telefonda Doktor Namık Gedik konuşmakta idi. Telefonla Mükerrem Sarol ile konuşuyordu ve diyordu ki, "Sizin bildiğiniz gibi değil, şehir yandı, harap oldu."

Başkan: Sizin bildiğiniz gibi değil, evet devam edin.

Şahit Hikmet Bil: Bildiklerinin tersine çıkmıştı.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, şahidin iyi hatırlamasını rica edeceğim. Kendisini bendeniz çağırmadım, müteaddit müracaatlar yaptı. Bunun üzerine Kalemi Mahsus Müdürümle kendisine haber gönderdim. Adliye Sarayının, açılışına giderken alıp kendisiyle görüştüm dedim. Kalem Mahsus Müdürüne müteaddit müracaatlar yaptığını gayet iyi hatırlıyorum, kendisine sorunuz. Muhterem şahidin bunu hatırlaması lazım.

Başkan: Sizden evvel dinlenen şahit de öyle söyledi. Gerçi iddiaya göre sanık Adnan Menderes sizi çağırmış; sizden evvel dinlenen şahit

Adnan Menderes'in çağırdığını değil, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin müracaat ettiği merkezinde bir şahadette bulundu. Şimdi siz de, Menderes'in sizi çağırdığını söylüyorsunuz.

Şahit Hikmet Bil: Efendim, sanığın iddia ettiği gibi benim kendisi tarafından kabulümü müteaddit defalar talep etmem için evvela vakit müsait değildi. Ben Londra'dan döneli beş gün oluyordu. Kendisi de İstanbul'da değildi. Bir gün evvel İstanbul'a gelmişti. Müteaddit talep için evvela vakit yoktu.

Başkan: İdare heyetinden başkaları müracaat etmiş olabilir.

Şahit Hikmet Bil: İdare heyetinde konuşulan karar altına alınan şeyler dahi bendenizin malumatı tahtında olurdu.

Başkan: Böyle ileri olarak sizden sonra kim geliyor?

Şahit Hikmet Bil: Benden sonra İkinci Başkan Dr. Hüsamettin Canöztürk ve Orhan Birgit geliyor.

Başkan: Orhan Birgit söylemiş olacak.

Şahit Hikmet Bil: Ben arkadaşlarıma çağırıldığımı söylemiştim. Sonra avdette arkadaşlarla toplandık ve söylenilenleri naklettim.

Sanık Adnan Menderes: Bu nokta üzerinde israr ediyorum bir.

İkincisi, avdette Kıbrıs Türktür Cemiyetinin reisi olarak mutlaka Kıbrıs Türktür Cemiyetinin idare heyetini toplamak suretiyle beyanda bulunmuş olacaktır. Zamanın Başbakanı ile konuştuktan sonra ne görüştüklerini, cemiyetin faaliyet sahasını alakadar eden mevzularda zamanın Başvekilinin neler söylediğini idare heyetine anlatmış olacaktır. Binaenaleyh idare heyetine neler anlattığını gerek kendisinden gerekse idare heyeti azasından tahkik etmek lazımdır, kanaatindeyim.

Başkan: Arkadaşlarınıza anlattınız mı?

Şahit Hikmet Bil: Evet efendim, arkadaşlarımın hepsine hikayeyi anlattım. Yalnız Ahmet Emin bey yurt dışında bulunuyordu, o bilmez. Demin ismini zikrettiğim üç arkadaşım biliyorlar.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Efendim, bu, riyaset makamınca tevcih buyrulan sual ile alakalıdır. Muhterem Hikmet Bil Örfi İdare Mahkemesinde vermiş bulunduğu ifadesinde, hükümetin tasvibinin alındığını ve hükümetin görüşüne uygun faaliyet göstermenin şart olduğunu ileri sürmüş ve teklifini kabul ettireceğini bildirerek Hükümet Reisinden randevu aldığını söylemiştir.

Şimdiki ifadesi ile örfi idare mahkemesi huzurundaki beyanları arasındaki mübayeneti nasıl izah ederler?

Şahit Hikmet Bil: Zannediyorum, avukat bey hadiseyi karıştırıyor. Biz, Kıbrıs Türktür Cemiyetini kurmadan evvel bir komite kurmuştuk, gençlik teşkilatının bir talebi üzerine, daveti üzerine bir komite kurmuştuk. Ben komite azası sıfatıyla Başvekilden bir randevu talebinde bulundum. Vilayete gittim. Orada Namık Gedik de vardı, Mükerrem Sarol da vardı, Hüsamettin Canöztürk vardı, Ahmet Emin bey vardı. Bize o gün Kıbrıs meselesinin konuşulacağı söylendi. Adnan Menderes, Fuat Köprülü'ye, Hoca sen ne dersin, dedi. O da Kıbrıs diye davamız yoktur, dedi. O günkü konuşmalardan sonra, toplantıdan çıkarken komitemizin hukuki bir hüviyet kazanması için cemiyet haline getirilmesi talebinde bulunduk. Fakat sonradan mahkemede, hükümetin müsaadesi olmaksızın yabancı bir devlet aleyhine hasmane hareketler yaptığımız iddia olunarak mahkemeye sevkedildik.

Başkan: Başka sorulacak bir şey var mı?

Tanığın Yüksek Soruşturma Kurulunca alınmış ifadesini okuyoruz.

(Tanığın Yüksek Soruşturma Kurulunca alınmış ifadesi okundu)

Başkan: Bu kısma ne diyorsunuz?

Şahit Hikmet Bil: Ben söyledim, kendisi bana Dr. Namık Gedik'in Optalidon yutarak Dahiliye Vekilliği yapıyor dedi.

Sanık Adnan Menderes: Kıbrıs Türktür Cemiyeti azası olan ve burada şahitlik yapan, kendilerinin bendenizden randevu istediğini söyleyen şahitle şu andaki ifadeleri arasındaki mübayenetin karşılaştırılıp tespit ettirilmesini rica ederim.

Başkan: Söylememiş, gerekirse yüzleştirileceğim.

Sanık Adnan Menderes: İkincisi, kararnamede komitenin cemiyet haline getirilmesini bendenizin tahakkuk ettirmiş olduğum söyleniyor. Halbuki Hikmet Bil burada ifade etti. Benden randevu talep etti. Komitenin cemiyet haline getirilmesi neticesi usulüne matuf teşebbüslerde bulunduklarını işaret etti. Buradaki tezada işaret etmek isterim.

Başkan: Bunu da defaatle ifade ettim. Usul hükümleri malumunuz değil. Şahitlerin ve şahadetlerin tahlili sonra yapılacak, sorulacak. Şahitten sorulacak, karanlık kalmış noktalara münhasır olacak diye defaatle söyledim.

Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Efendim müsaadenizle sual soracağım. Bu muhterem şahit Dr. Fazıl Küçük'ten bir mektup aldığını hatırlıyor mu?

Şahit Hikmet Bil: Kendisi şahsi dostum olduğu için çok sık mektup alırdım.

Başkan: Mektupla ne olmuş?

Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Ek 8'in okunmasını rica ediyorum.

Başkan: Ek 8'deki Kıbrıs Türktür Cemiyetinin 18.8.1955 tarihli tebliği okunsun.

(Ek 8'deki Kıbrıs Türktür Cemiyetinin 18.8.1955 tarihli tebliği okundu)

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Tamimden sonra ne gibi bir faaliyette bulunulduğunu şahitten soruyorum efendim.

Şahit Hikmet Bil: Bu tamimin üzerinde her ne kadar gizli yazılı ise de Örfi İdare Mahkemesinde tespit edilmiştir ve dosyalarda vardır. Bu geç kalmış bir mektuptur. Bahsedilen katliam hikayesi bu mektubun teşekküllere gönderilmesinden 6 gün evvel bütün gazetelerde çıkmış bulunmaktaydı. Esasen o günlerde teşekkül kapalı salon toplantıları yapmakta ve davayı halka anlatmaya devam etmekte idiler.

Başkan: Oktay Engin müdafii Nevzat Karagil.

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Hikmet Bil ve Genel Sekreter Kamil Önal, Temmuz içerisinde Kıbrıs'a gitmişlerdi. Kıbrıs'a gittikleri zaman orada Kıbrıs Milli Türk Teşkilatının adını Kıbrıs Türktür Cemiyetine çevrilmesinde yardım etmişlerdir. Bu teşekkülün başında bulunan Dr. Fazıl Küçük ile görüşmüşlerdir. Acaba 28 Ağustos katliamı hakkında Dr. Fazıl Küçük'ten o gün bir şey öğrenmişler mi? Yani o günlerde Kıbrıs'ta böyle bir katliamın yapılacağı hakkında böyle bir şayia dolaşıyor mu idi?

Şahit Hikmet Bil: Böyle bir şey söylemedi. Esasen iddia ettikleri gibi, Doktor Fazıl Küçük o sıralarda Genel Başkan değildi. Kongre yapıldı, o gün başkan seçildi. Esasen o günlerde Kıbrıs sokaklarında her gün bir ölü vardı.

Başsavcı: Kendileri Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı olarak 6-7 Eylül hadiselerinden önce memleketteki havanın gerginliğini, tama-

mıyla davanın halk efkarı tarafından benimsenmiş olduğunu nazarı itibare alarak bu miting için Vilayete müracaat etmişler mi? Eğer müracaat etmişlerse Vali ile bu hususta neler konuşmuşlardır? Bunun açıklanmasını rica ediyorum.

Şahit Hikmet Bil: Efendim, ben şahsen ve Cemiyet İdare Heyeti olarak asla böyle bir talepte bulunmadık. Müracaatta bulunanlar Gençlik teşkilatından müteşekkil, zannediyorum beş kişilik bir heyetti. Gene tahmin ediyorum bu heyet içersinde İhsan Çelikkol, Hüsamettin Canöztürk ve diğer arkadaşları Valiyi ziyaret etmişler ve Validen Okmeydanı'nda veya Gülhane Bahçesinde ihata edilmiş, kuvvetlerle sarılmış zararsız bir bölgede miting yapmak için talepte bulunmuşlar, onu bana kendileri anlattılar.

Başkan: Vali onlara ne demiş?

Şahit Hikmet Bil: Zaten millet deşarj oluyor demiş.

Başkan: Başka?

Şahit Hikmet Bil: Bana naklettikleri bu. Fakat biz Kıbrıs Türktür Cemiyeti olarak bir talepte bulunmadık. Bendeniz hadiseden 7 ay evvel muhalif partiden namzetliğimi koymuştum.

Başsavcı: Kendileri 6-7 Eylül hadiselerinin akabinde tevkif edildiler. Ceza evine girdiler, uzun zaman mevkuf kaldılar. Bu arada cezalı olarak muhtelif vatandaşlar Selimiye'de şurada burada içeri alındı ve bu arada Demokrat Parti teşkilatına mensup olan bir takım insanlar cezaevinde iken, yapılan seçimlerle bazı kademelere tayin edilmişlerdir. Bu husus hakkında kendilerinin bilgi sahibi olduklarını sanıyorum.

Başkan: Evet, ne diyorsunuz?

Şahit Hikmet Bil: Hatırladım, isim olarak zikredemeyeceğim. Belediye reisi ve azalıklarına, yedeklere, bucak başkanlıklarına seçilmiş arkadaşlar vardı.

Başkan: İsim olarak?

Şahit Hikmet Bil: Beş sene geçti, isim olarak hatırlamıyorum.

Başkan: Şahitten sorulacak bir şey var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Kendilerine şu suali sormak istiyorum: Benim telgrafımdan bahsettiler; bu telgrafın kaç tarihli olduğunu hatırlıyorlar mı ve kendilerine bir mektup gösterilmiş mi?

Şahit Hikmet Bil: Efendim bana telgrafın geldiğini Adnan Menderes ağızdan söyledi; göstermedi.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: İkincisi, kendilerinin gizli tamiminde faal olmaktan bahsediyorlar. Bu, faal olmaktan kasıtları nedir?

Şahit Hikmet Bil: Faaliyetten kasitlerimiz kapalı salon toplantılarına devamdan ibarettir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Üçüncüsü, kendileri Kıbrıs'ta bulunmuşlar. O zaman bu katliam haberlerini Fazıl Küçük kendilerine mektupla yazmış. Bunları orada müşahade etmişler mi?

Şahit Hikmet Bil: Orada müşahade etmiş olsaydım Dr. Küçük bana zaten mektupla yazmazdı.

Başkan: Öyle ya... Buyurun Adnan Menderes, yalnız sual soracaksınız.

Sanık Adnan Menderes: Benim sözlerim arasında aktif olmak lazım gelir tabirini kullandığımı ifade ettiler. Bunun anlattığı mana nedir?

Başkan: Pasif değil, biraz daha hareketli ol demek istemişsiniz.

Sanık Adnan Menderes: İkincisi, hadiseye tekaddüm eden günde, yani ancak 24 saat evvel benimle görüşmüşlerdir. Kıbrıs Türktür Cemiyeti, Kıbrıs davası üzerinde en faal bir cemiyetti. Benim kendilerine aktif ol demek suretiyle harekete geçiniz, kırıp dökünüz, nümayiş yapınız, nümayiş talep ediniz, velhasıl 6-7 Eylül hadiselerinden herhangi bir hadiseye dair imada bulunup bulunmadığımı lütfen söylesinler.

Şahit Hikmet Bil: Efendim, sanık aktif ol demedi; Fatin Rüştü aktif olmamızı istiyor, dedi. Kendilerine demiş, bize değil. Gelen telgraf bana değil, kendilerinedir.

Başkan: Zamanın Başvekiline aktif olmaktan ne kastediyorsunuz diyebilir mi idi?

Şahit Hikmet Bil: Zaten kendilerinden soramazdım.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Talebe birlikleri hangi saatte miting için müracaat etmişlerdir?

Şahit Hikmet Bil: Bu, müracaat eden arkadaşlardan, şimdi salonda bulunduğunu zannediyorum, Hüsamettin Cansu'dan sorulsun;

aradan beş sene geçti, şimdi hatırlayamıyorum. Ben ağızdan duyduğumu naklettim.

Başkan: Haydar Tansu ile bir konuşmanız olmuş, sana bir sır tevdi edilmiş.

Şahit Hikmet Bil: Efendim, beni o akşam saat 9.30 veya 10.00 sularında tevkif ettiler, Birinci Şubeye götürdüler. Seni Vali bey istiyor diye aldılar götürdüler ve bir odaya kapadılar. Bu sırada dışarda hadiseler cereyan ediyordu. Saat 10-12 vardı. Sabaha karşı Emniyet Müdürünün falaka odası vardı, beni oraya götürdüler, karşımda kolları sıvalı insanlar vardı, yerde yataklar vardı. İlk ifademi orada aldılar. O ifadem sırasında karşımda oturanın kim olduğunu hala bilmiyorum. Belki Şube Müdürüdür, belki de Milli Emniyet ajanıdır. Onlar bana "Adnan Menderes sana ne söyledi?" diye ısrarla sordular. Ben kendilerine hükümet Reisi ile tesadüfen karşılaştığımı ve konuştuğumu söyledim. Eğer söylenmesi lazım gelen bir husus varsa hakim önünde söylerim, dedim. Bana burada söyleyeceksin, yoksa seni döveriz dediler. Dövün dedim, tabii dövemediler.

Başkan: O sır nedir?

Şahit Hikmet Bil: Efendim, bendenize konferansın torpilleneceğini söylemişlerdi. Bu lafı söylemiş olsam davaya ihanet etmiş olacaktım. Sonradan bu laf ağızdan ağza dolaşmak suretiyle Amerikan ve İngiliz gazetelerince duyularak büyük manşetlerle çıkacak ve Kıbrıs davası o anda bitecekti.

Başkan: Hayri Tansu'nun ifade ettiği sır bu olacak?

Sanık Adnan Menderes: Kendisi Basın Ateşeliğine hemen hadiseleri müteakip tayin edildiğini, çağırıp kendisini tayin ettiğimizi söyledi. Tayin ne zaman olmuş, biz mi kendisini tayin etmişiz? Çok ısrarla istirham ederim, talepleri üzerine mi olmuştur?

Başkan: Söyleyin.

Şahit Hikmet Bil: Efendim, bendeniz 5,5 ay hapis yattım. Bir sene evvela Örfi İdarede, bilahare Ağır Cezada davam devam etti. Gazetede çalışıyordum, beyefendinin emriyle gazetede çalışmaktan men edildim. Bunun üzerine bir yazıhane açarak sekiz ay kadar avukatlık yaptım. Bütün bunlar hesaplanırsa iki buçuk sene sonra Basın Ateşeliğine tayin edildiğim ortaya çıkar.

Başkan: Kendi müracaatınız üzerine mi?

Şahit Hikmet Bil: Zabıtta da var, kendilerinin talepleri üzerine. Zaten yazıhane açmış çalışıyordum. O zaman da yine davet üzerine gittim. Kalem Mahsus Müdürü Muzaffer Ersü davet etti.

Sanık Adnan Menderes: Kat'iyen. İkincisi Reis beyefendi, ilk ifadeye çekildiği zaman akşam saat 1'de 2'de ifademi aldılar, dediler. Ondan sonra da Valinin odasına gitti dediler.

Başkan: Ne ise efendim, o bir şey değil. Peki buyrun efendim siz oturun.

Sanık Adnan Menderes: Bir noktayı istirham edeceğim efendim. Bu ifadelerini polise vermemişler mi? Örfi İdare Mahkemelerinde acaba ifadelerini vermişler mi?

Başkan: Buyurun efendim siz çekilin kafi.

(Şahit salondan çıktı)

Başkan: Evvelce dinlenen sabık İstanbul Milletvekili Hacopulos getirilmiş mi?

Gereği görüşüldü: Evvelce dinlenmiş bulunan İstanbul sabık Milletvekili Aleksandros Hacopulos'un tekrar dinlenmesine oy birliği ile karar verildi.

(Aleksandros Hacopulos huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Aleksandros Hacopulos.

Başkan: Babanızın adı, doğum tarihiniz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Kostantin, 1327.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Öğretmendim efendim.

Başkan: Evvelce dinlendiniz ve yemin verildi. Halen o yeminin ahdi altındasınız, sizi tekrar dinleyeceğiz. Evvelki ifadenizi kısa kesmiştiniz. Halbuki Büyük Millet Meclisindeki konuşmanızda başka tafsilat var. Ona göre hatırlayın ve söyleyin bakalım.

Şahit Aleksandros Hacopulos: Muhterem Reis beyefendi, istediğiniz noktaları sorunuz, arzı cevap edeyim.

Başkan: Efendim, 80 yaşındaki annenizle bir konuşmanız var.

Şahit Aleksandros Hacopulos: Efendim, hadise günü eve gittim, annen ve babamı fena bir halde gördüm. Onları aldım hastahaneye gö-

türdüm. İlk ifademde de söylediğim gibi, polisin vazifesini yapmadığını, eğer emniyet kuvvetleri vazifesini yapmış olsaydı bu hadiselerin büyümeyeceğini ifade etmiştim. Nitekim, bundan bir, bir buçuk ay evvel vermiş olduğum ifade de bunu teyit eder.

Başkan: Annenize bir şeyler söylemişsiniz.

Tanık Aleksandros Hacopulos'un Büyük Millet Meclisi zabıt ceridesinin 12.9.1955 tarihli oturumundaki beyanı okundu.

(Tanık Aleksandros Hacopulos'un Büyük Millet Meclisi zabıt ceridesinin 12.9.1955 tarihli oturumundaki beyanı okundu)

Başkan: Bu ifadenizden ne kastediyorsunuz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Efendim, hadiseler malum, birçok faktörler inzimam etmiş ve bir miting tertip edilmiş.

(Hacopulos'un Büyük Millet Meclisindeki konuşmasının okunmasına devam edildi)

Başkan: Ne diyorsunuz buraya?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Elbette, Reis bey, bu hadise bir günün eseri değildir. Bir çok faktörler inzimam etmiş ve bu hale gelmiştir.

(İfadenin okunmasına devam edildi)

Başkan: Gelenler "Madam, endişe etmeyin, canınıza kıymayacağız, biz yalnız yıkıp, kırıp, tahrip edeceğiz." demişler. Siz bunları Mecliste söylemişsiniz. Niçin bunları o zaman söylemediniz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: O zaman sormadınız.

Başkan: Ne bileyim sizin bunları bildiğinizi?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Sormadığınız için söylemedim.

Başkan: Hatta Mecliste Başbakanı işaret ederek, konuşmalar yapmışsınız (Gelenler bunları söylemiş) "Sizi asmayacağız, kesmiyeceğiz, yalnız eşyalarınızı kırıp, dökeceğiz." demiş.

(İfadenin okunmasına devam edildi)

Başkan: Buna ne diyorsunuz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Evet efendim, emniyetimiz vazifesini yapmamış; kırılan dökülene bitaraf kalmıştır.

Başkan: Zaten tekrar dinlenmenizin sebebi evvelce gayet sathi bir malumat vererek savuştuğunuz için şimdi yeniden dinleniyorsunuz. Zabtı okumağa devam edin.

Türkiye Büyük Millet Meclisi zabtından Aleksandros Hacopulos'un 6-7 Eylül hadiseleri dolayısiyle yaptığı konuşmanın okunmasına devam edildi)

Başkan: Bunlara ne diyorsunuz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Teyit ediyorum (Zabtın okunmasına devam edildi)

Başkan: Emirler var demişsiniz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Efendim, hadise böyledir. Emrin kimin tarafından verildiğini bilmiyorum. Bunu yapanların cezalandırılmasını talep ettim. Sonuna kadar okuyun.

Başkan: Talep ettiniz başka, orada mazbut. Biz bunu tetkik etmeseydik siz burada gayet sathi bir malumat vermiş olacaktınız.

Şahit Aleksandros Hacopulos: Reis beyefendi, siz bana bir noktayı sordunuz.

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Şahit Hacopulos benimle müteaddit konuşmalar yapmıştır. Tertipçilerin kimler olduğuna dair hiç bir şey ifade etmemiştir. Burada kendisinden bilhassa rica edeceğim yüksek huzurunuzda buradaki üstü kapalı isnatların mevzuu ve matufu kimlerdir? Bunu tasrih etsin.

Şahit Aleksandros Hacopulos: Tertipçilerin kimler olduğunu bilmiyorum, hadiseleri biliyorum ve izah ettim. Hatta tertipçilerin ceza görmesini talep ettim.

Başkan: Güzel hadiseleri bilmeniz ve hadiselerin cereyan tarzı sizi bir neticeye götürmez mi?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Şayet bu hadiselerin hükümet tarafından organize edilmiş olduğunu bilseydim, bunu da açık olarak ifade ederdim. Bu hususta müsbet veya menfi bir fikrim yoktur. Hadise kötüdür, fenadır. Konuşmalarımın sonunda kimler yaptıysa şiddetli ceza görmelerini talep ettim...

Başkan: Sizin talebinize lüzum yok, ihtiyaç da yok. Şimdi, zabıta göz yummuştur diyorsunuz. Zabıta hükümetten başka birinin emriyle göz yumar mı?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Kati olarak nasıl ifade edebilirim, fakat hadise şöyledir, Jandarma ve Emniyet kuvvetleri göz yummuştur.

Başkan: Bilhassa 7 sanığın 6-7 Eylül hadiselerini tertip ettikleri hakkında bildikleriniz?

Şahit Aleksandros Hacopulos: Tertip ve organize olduğu hakkında müspet veya menfi bir bilgim yoktur.

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı efendim?

Başsavcı: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında kendisi Büyük Millet Meclisinde konuşurken tahkikat açılmasını; polisin, jandarmanın gözü önünde tahriplerin yapıldığını, bunların mesullerinin meydana çıkarılmasını ve cezalandırılmasını istiyor. Açıkça hükümetin bu mesulleri bulması ve cezalandırılması lazımdır, diyor. Buna mukabil zamanın Başvekili yine 6-7 Eylül hadiselerinin Mecliste tahkik mevzuu yapılması hakkındaki tekliflere şöyle cevap veriyordu: "Muhterem arkadaşlar; Adnan Menderes eğer Adnan Menderes olsaydı, Adnan Menderes eğer Başvekil bulunmamış olsaydı, eğer Adnan Menderes hükümet Reisi olarak Türk hükümetini temsil etmiyor olsaydı, Adnan Menderes şimdi açın tahkikatı bakalım, nasıl haip ve hasır olacaktı, hissiyatının icabına göre hareket ederdi. Ben mücerret Adnan Menderes değilim, bu hadiseden beklediğiniz fırsatı, avucunuzu yalayın, kat'iyen vermeyeceğim. (Soldan şiddetli alkışlar, bravo sesleri)"

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, tahkikat açılmamıştır. İdarei örfiye ertesi günü ilan edilmiştir. Müteaddit mahkemeler işi ele almıştır. Meclis tahkikatının, birçok mahkemelerin varacağı bir neticeden ötesinde netice verecek bir teşebbüse geçmesini ümit etmek ne dereceye kadar caizdir bilemem. Şimdi burada söylenen ifadeler; iki partinin karşılıklı mücadelesinin ifadesini teşkil etmektedir. Yani hükümet aleyhine tahkikat açıldığı takdirde derhal hükümet düşer ve yerine başka bir hükümet gelir. 6-7 Eylül hadiselerini ele almak suretiyle bir Meclis tahkikatının açılması talebi geliyor. Ve daha ziyade Meclis tahkikatının açılması, hadiselerin meydana çıkarılması maksadından ziyade hükümeti ıskata matuf olan hususa cevap vermem bir nev'i parlamento ifadesinden ibarettir.

Başkan: Şahide karşı sorulacak bir husus var mı? Bazı tel yazıları geldi, beni şahit olarak dinleyin...

Başsavcı: Bizim de makamınızdan bazı taleplerimiz vardır. Efendim, 6-7 Eylül hadiselerini yüksek huzurunuza getirmekten maksadımız şudur: 6-7 Eylül hadiseleri neticesinde tahkikat açılmaması sure-

tiyle bütün dünyada Türk milleti barbar olarak tanıtılmak istenmiş. Şimdi biz hadisenin gerçek suçlularını gerek Türk efkarına, gerekse dünya efkarına göstermek suretiyle Türk milletinin barbar olmadığını, bu hadiselerin bazı tahrikçilerin maksatlı tahriklerinin neticesi olduğunu açıklamak istiyoruz.

Bu dava açıldıktan sonra bazı kimseler müteaddit telgraflarla müracaatta bulunuyorlar, biz 6-7 Eylül hadiselerinin nasıl tertip edildiğini biliyoruz, diyorlar. Mağdur olan bu vatandaşların dinlenmesini istemek hakkımız olduğu gibi avukat arkadaşların da bunlardan bazısını talep ettiklerini sanıyoruz. Şimdi bu şahitleri bildiriyoruz.

İzmir'den Avukat Rasim Atala; Doktor Yakup Ulukan, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Paratoloji Asistanı; Faruk Bingöl, Bahçelievler 17. sokak; Murat Ersoy, *Demokrat İzmir* gazetesinde mürettip; Aziz Celal Şengün; İbrahim Serter, Vehbi Soylular, Avukat Turgut Kayacan, Kınalıada Emniyet Amiri Mehmet Göktun, Bekan Tümerkan, Dr. Halil Bayer, Necip Bozkır ve şimdi Hikmet Bil'in ifadesinde ismi geçen Hüsamettin Canöztürk'ün dinlenmelerine karar verilmesini rica ediyorum.

Başkan: Peki gelen yazıları okuyayım.

(Milli Eğitim Memuru Bedii Erim'den gelen tel yazısı okundu)

(Ömer Türkmenilli'den gelen tel yazısı okundu)

(İlhami Kaynak'tan gelen tel yazısı okundu)

(Hicri Taşçı'dan gelen tel yazısı okundu)

(Emniyet Genel Müdürlüğünün 22 Ekim 1960 tarih ve 119383 numaralı yazısı okundu)

Başkan: Yüksek Soruşturma Kuruluna ve Divana 4 tel yazısı geliyor. Bu yazıda müracaat edenler iddia makamının bildirdiği isimlere dahil değil.

Başsavcı: Bize de böyle geliyor. Biz, mütenazır olup olmadığını bilmiyoruz.

Başkan: Kıbrıs mevzuunda bir şifre var. Kıbrıs ile ilgili şifre dosyasının celbi istendi. Bunun hakkında bir karar vereceğiz. Direkt bir şifre yazısı varsa dosyayı celbetmeyebiliriz.

Başsavcı: Malum telgraf hakkında biz müracaat ettik. Bize bir hülasa gönderildi. Bu telgraf Nato ile ilgili olduğu için biz bütün teferru-

atını göndermeyi mahzurlu görüyoruz. Yalnız ilgili kısmı gönderiyoruz diye bir telgraf geldi. Arzu buyurursanız Yüksek Divana takdim ederim.

Başkan: Şimdi verilebilecek mi, okuyalım.

Divana dinlenmeleri hakkında müracaat edenler için mütalaa, efendim?

Başsavcı: Yüksek Divanda şimdi okunan gazetelerdeki telgraflardan ve istidalardaki şahitlerin umumiyetle İstanbul'daki hadiselerin cereyan tarzına ait bilgi vermeleri, hadisenin cereyan tarzı tamamıyla malumu devletleridir ve Türk efkarının malı olmuştur. Bizce bunların ayrıca dinlenmesine lüzum yoktur. Yüksek heyetiniz tensip buyurursa, bu şahitlerin dinlenmesinden sarfınazar edilmesi yerinde olur. Çünkü hadise İstanbul'da yüz binlerce kişinin gözleri önünde cereyan etmiştir. Yüz binlerce insan kendilerine yükletilen bu ağır ithamdan kurtulmak için müracaatta bulunmuştur, hadiselerin tahrikçileri hakkındaki beyanlarında bir sarahat bulunmadığı için bu şahitlerin dinlenmesine karar verilmemesi teklifinde, bulunuyoruz.

Başkan: Yalnız İzmir'den *Yeni Asır* gazetesinde şahit olarak dinlenmesini isteyen şahsın zabıtanın ilgisizliğini gördüğünü, bu hususta emir verildiğini ifade ediyor.

Başsavcı: Bu şahsın tensip buyrulduğu takdirde dinlenmesini isteriz. Ancak bize bazı müracaatlar vaki olmaktadır. Mesela Yüksek Adalet Divanının bir duruşmasında okunması kaydıyla bir gazete gönderilmiştir. Gazetenin adı *Davamız*'dır. 6-7 Eylül hadiselerinin tertip ve tahrikleri hakkında güzel bir makale neşretmiştir. Bu makalenin Yüksek Adalet Divanının duruşmasında okunmasını keza, 5 Haziran tarihli.

Başkan: Gazete yazarının adı nedir?

Başsavcı: Suat Kansu imzalıdır, İzmit'te mütekait müfettiştir. Keza Fuat Köprülü 6-7 Eylül hadiselerini ve bunu hükümetin tertip ettiği hakkındaki *Yeni Sabah* gazetesine vermiş olduğu beyanatı da arz ediyoruz. Bu da okunsun.

Başkan: Şifre?

Başsavcı: Şifreyi şimdi bulamadık, sonra arz ederiz.

Başkan: İddia makamından gazeteler alınsın ve bana verilsin.

Gereği düşünüldü: Sanık Fuat Köprülü'nün "Fuat Köprülü 6-7 Eylül hadiselerini açıkladı" başlığını taşıyan *Yeni Sabah* gazetesinin 5 Haziran 1960 tarihli nüshasındaki beyanı ve *Davamız* adlı gazetedeki "Bayar ve Menderes 6-7 Eylül hadiselerinin tertipçisidirler" yazılarının okunmasına oy birliği ile karar verildi.

Okuyun.

("Fuat Köprülü 6-7 Eylül olaylarını açıkladı" adlı makale okundu)

Başkan: Sanık Fuat Köprülü.

Sanık Fuat Köprülü: Efendim, bu konuşmam içinde bir takım yanlışlıklar, bazı süitefehhümler, yanlış anlamalar, yahut maksatla bazı yanlış yazılar cihetler var. Mesela Selanik'teki bomba meselesi gibi. Benim söylediğim şu idi: Selanik bomba meselesini kim tertip etti, ne oldu bu ayrı mesele. Bunun hükümet tarafından tertip edilmediği ve oradaki sanıkların bu işle alakası olmadığı sonradan ikinci defa Hariciye Vekaletine geldiğim zaman bu mesele hakkında Atina Sefareti ile Hariciye arasında başlamış olan muhabere neticesinde biliyordum ki, bu musanna bir şeydir. Yoksa hükümetin tertip ettiği bir şey değildir. Yalnız, bu, hadisenin birdenbire İstanbul'da bir gazete tarafından efkarı tehyiç edecek bir şekilde ilan edilmesi, radyodan adeta tahrik edici bir şekilde beyan edilmesi ve böylece esasen çok asabi olan havanın büsbütün asabileştirilmesi hükümetin bir tertibidir. Yoksa hükümet istese bunu daha basit, daha sakinleştirilmiş bir hale sokabilirdi. Heyeti umumiyesi itibariyle bu beyanla benim diğer beyanlarım ve burada Yüksek Adalet Divanı huzurundaki beyanım arasında vakıalar itibariyle hiç bir ayrılık gayrılık yoktur. Şunu arz edeyim ki, bendeniz daha ilk günden itibaren bunun hükümet tarafından tertip edildiğini aklıma sığdıramadım. Bu kanaat bana neticeleri gördükten sonra, yani binlerce adam tahribata, yağmaya iştirak eden binlerce adam mahkemeye verildikten sonra ve bunlardan hiç bir netice çıkmadıktan sonra, yapılması icap eden tahkikat yapılmadıktan veyahut neticeleri tamamıyla başka türlü çıktıktan sonra o kanaate vardım. Çünkü mesulleri en büyüğünden en küçüğüne kadar cezalandırılacaktır, o zaman hükümetteki arkadaşların noktai nazarları da bu idi. Ben de bunlara şiddetle iştirak ediyordum. Ayrıca mesele grupta konuşulduğu zaman kendisinin mesul olmadığını veyahut kendisinden daha büyük mesuller bulunduğunu söylediği zaman; konuşsun, söz veriniz konuşsun diye ısrar ettim. Çünkü bütün maksadım, bu hadisenin meydana çıkması, anlaşılması idi. Maalesef ol-

madı ve önlendi. Niçin önlendi, nasıl önlendi bunu ancak sonradan öğrendim. Aylarca, Divanı Harbin kurduğu mahkemelerin tahkikatından sonra Ceza Mahkemesine intikal etti. Tahkikatın neticesi alındığı zaman bendeniz çoktan hükümetten çekilmiş bulunuyordum. Ancak bütün bunları gördükten sonra, vaziyeti anlayabildim. Devletin böyle yüksek siyasi menfaatlere taalluk eden işlerinde halkın asabını vatanperverlik duygusuyla tahrik ederek memlekette bir demagoji ve nümayiş havasının yaratılması meselesinde davayı hususi teşekküllerle ve sokak mitingleriyle değil, doğrudan doğruya devletlerin mesuliyetlerine sahip olan insanlarla, heyetlerle, diplomatik yollarla halledilmesi benim için bir prensip olmuştur. Ben her zaman bu fikre sadık kaldım. Yapılan tahkikat aylarca sürdü, bir netice çıkmadı. Bir tarafta yağma yapılmış, tahribat yapılmış, neticede hiç bir şey çıkmıyor, hepsi tahliye ediliyor. Bu her halde bir tertip. Bunları gördükten sonra ve doğrudan doğruya bir komünist tertibi olmadığına kani oldum. Fakat hala bir komünist eseri olduğuna kaniyim. O zaman bir komünist eseri olmadığına kani olmamın sebebi, herkesin tahliye edilmesi ve ortada bir mesulun bulunmaması. Bu bende bir tertip kanaatini hasıl etti.

Başkan: Tertipçisi kim?

Sanık Fuat Köprülü: Bütün nüfuz ve kudreti elinde toplamış olan hükümetin başı, Başvekil. Yalnız geçen sefer de arz etmiştim. Bu tertibi yapanlar böyle yağma şeklinde değil - zira bu sonradan korkunç bir hal aldı - sadece Kıbrıs için faydalı olur mülahazasiyle bir miting olarak tertip etmişlerdir.

Başkan: Şimdi sizin şahadetinizde, yani şahit sıfatıyla verdiğiniz ifade ile sanık sıfatıyla verdiğiniz ifadeler arasındaki mübayeneti suitefehhüm olmuş, anlaşılmamış, maksatlıdır, filan diye izah ettiniz.

Sanık Fuat Köprülü: Lütfen izah buyurmanızı rica edeceğim. Bendenizin ifadeleri arasında hiç bir mübayenet yoktur.

Başkan: Tanık sıfatı ile ve sanık sıfatı ile verdiğiniz ifade arasındaki farkları okuduk ve sorduk. Bunu tekrar yapacak değiliz. Şimdi *Yeni Sabah* gazetesi büyük puntolarla, bir başyazı - "Fuat Köprülü 6-7 Eylül olaylarını açıkladı" - yazmış. Buradaki beyanınızı da yine suitefehhüm olmuş falan diye biraz hafifletmek istiyorsunuz.

Sanık Fuat Köprülü: Yalnız bir noktayı arz edeyim. Bu Selanik meselesinde bir yanlışlık var. Diğerleri umumiyet itibariyle doğrudur.

Başkan: Bundan haberiniz olması icap eder. Haberiniz olması lazım geldiğine göre bu yazıyı görünce yanlış anlaşılmış, ben öyle söylemedim demeniz icap ederdi. Muhabirle karşı karşıya bulunuyordunuz.

Sanık Fuat Köprülü: Bendeniz yazı çıktıktan sonra Ankara'da, idim. Gazeteyi görüp okuyamadım. Bunu arz edeyim.

Başkan: Böyle verdiğiniz beyanatları okumanız lazımdır. Yahut, hiç beyanat vermemek gerekir.

Sanık Fuat Köprülü: Maalesef okumadım, bulamadım.

Başsavcı: Saym Başkanım, bu yazının da okunmasını talep ediyorum.

Başkan: Peki efendim.

Şimdi ikinci gazeteyi okuyoruz.

(*Davamız* adlı gazetede Suat Kansu imzalı yazı okundu)

Sanık Celal Bayar Müdafii Nail Taner: Gazetenin ismi ve tarihi?

Başkan: 18 Ağustos 1960 tarihli *Davamız* isimli gazete.

(Başsavcılık tarafından Hariciyeden gelen tel sureti verildi)

Başkan: Bu tel yazısı tasdiksiz efendim.

Gereği görüşüldü: Bugün iddia makamı tarafından dinlenmesi istenen 12 tanığın dinlenmesine oy birliği ile karar verildi.

Avukat Rasim Atala, gelmemiş.

Yakup Ulukan.

(Dr. Yakup Ulukan huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Yakup Ulukan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Yakup Ulukan: Mehmet.

Başkan: Doğumunuz?

Şahit Yakup Ulukan: 1922 doğumluyum.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz, hadise sırasındaki vazifeniz ne idi?

Şahit Yakup Ulukan: Ankara Tıp Fakültesinde asistanım.

Başkan: Geri dönün, arkadaki sanıkları tanıyor musunuz?

Şahit Yakup Ulukan: Bazılarını tanıyorum, bazılarını tanımıyorum.

Başkan: Şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Yakup Ulukan: Hayır.

(Şahit Yakup Ulukan'a yemin ettirildi)

Başkan: Şimdi efendim, 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise mürettiplerin kimler olduğu hakkmdaki malumatınız nelerdir?

Şahit Yakup Ulukan: Tertip olduğuna kaniyim.

Başkan: Neden?

Şahit Yakup Ulukan: Şöyle ki, ben hadise gecesi saat 9'dan 5'e kadar Mahmutpaşa, Eminönü, Köprü, Karaköy ve Üsküdar semtlerinde çok enteresan hadiselere şahit oldum. Hadiseler çok feci idi. Polis elini arkasına koyarak hiç bir şeye karışmıyordu. Tahminen saat 2 raddelerinde Eminönü'nden karşıya geçmiştim. Yanımda Remzi Kitapevinin sahibi vardı. Bana hitaben Yüzbaşım her halde karşıya geçemeyeceğiz. Benim Harbiye'de evim var, oraya gidin istirahat edin dedi.

Saat 2'de tanklar, zırhlı arabalar ve bir sürü generalin hadise mahalline gelmiş olmasına rağmen hiç birisi hadiseye karışmıyordu. Tamamen duruyorlar ve bakıyorlardı. Bu sırada Galata Bonmarşesi ile Tokatlıyan yıkılıyordu ve kaşar peynirleri tekerlek gibi denize yuvarlanıyordu. O gece Eminönü'nde caminin merdivenlerinin üzerinde idim. Caminin etrafı dolu idi. Birisi arabanın içinde hoparlörle şöyle bağırıyordu, "Yurttaşlar, vatandaşlar, Adalara gidelim. Kadıköy'e gidelim." Bunun üzerine etraftaki serseri grubu dağıldı. Gittim baktım, mikrofonun başında Papaz sakallı birisi oturuyor. Sen kimsin dedim? Ben bu kalabalığı sükunete davet ediyorum, dedi. Çık bak etrafta bir tek insan var mı? diye söyledim. Bütün bu serseriler ellerinde kasap satırları, sopalar, eskiden kalma topuzlarla dağıldılar. Erler bu sırada teker teker dizilmişti. Uzun boylu sarışın bir polis bana çok yakındı. Buna sesini çıkarmıyordu. Bana bak dedim, seni ben tevkif ederim. Elebaşısın, sus dedim. Adam kenara çekildi. Sonra arabasını boşalttı. Bizim yanımıza geldi, Yüzbaşım müsaade ederseniz eve gideyim dedi. Bakın kimse yok, polise bu adam elebaşıdır, şunu tevkif edin dedim. Ben deli miyim Yüzbaşım dedi, ben tevkif edemem. Eğer cesaretiniz varsa siz alın götürün dedi. Ben vazifeli değilim, ben vatani vazifemi yapıyorum, üzerimde hiç bir şey yok, sizde silah var dedim. Bu şekil-

de adam kenara çekildi ve bu adamı iyice tetkik ettim. Fakat o heyecan içerisinde hatırlayamadım kimdi. Ertesi gün Sirkeci'de bulunan İkinci Şubeye gittim. O zaman İkinci Şube bu meselelere bakıyordu. Oradaki insanı ihbar ettim, böyle, böyle bu hadisede bu insan ele başıdır dedim. Resmini görsen tanır mısın dediler, tanırım dedim. Bana resmini gösterdiler gayet iyi tanıdım. Çünkü, hokkabaz, sihirbaz kıyafetinde idi. Bu Abra Kadabra idi, asıl ismi Ömer Lutfi'dir. Bunu zaten pek çoğu ihbar etti, şimdi tevkif edeceğiz dediler. Sonradan öğrendim, Abra Kadabra ile bizzat konuştum. O gece Fatih'te bir yerde temsil verecekmiş. Kimse gelmemiş, hanımına telefon etmiş, kimse gelmedi eve geliyorum biraz rahatsızım demiş. Dışarı çıkmış, sakalı olduğu için, bakın bir papaz kaçıyor demişler, yakalamışlar. Adam yalvarmış, yakarmış, neticede sünnetli olduğunu göstermiş kurtulmuş. Demişler ki, mademki sen bizdensin, arabaya bin biz ne emredersek onu yapacaksın. Arabaya binmiş ve Eminönü'nde kendisini dinlediğim zaman o adamların isteği üzerine konuşmuş. Hakikaten adam arabadan inmemişti, arkadan çık dedikleri zaman çıkmıştı. Bu ihbarı yaparken çok enteresan bir durumla da karşılaştım.

Zannederim Üçüncü veya Dördüncü Şube Müdür Muavini Sabri bey vardır, Üsküdar'da oturur, kendisini tanırım. Odasında oturduk, arkadaşları vardı, aynen şöyle konuşuldu: Bana dediler ki, Yüzbaşım Allah seni inandırsın içerde en az üç bin Demokrat Partili var, bu gece 6-7 Eylül hadiseleri dolayısıyla tevkif edilenlerin en az üç bin kişi Demokrat Partili vardır. Bu üç bin kişi hakkında sabahtan beri telefonlar çalışıyor, kodamanlar telefon ediyor, şuranın ocak başkanıdır, buranın ocak başkanıdır, bırakın diyorlar. Yahut bizzat kendileri gelip alıyorlar. Göreceksiniz birkaç gün sonra bunlardan kimse kalmayacak. Bu sözleri Sabri bey söyledi.

Başkan: Bu Sabri bey kim?

Şahit Yakup Ulukan: Reis bey; zannediyorum. Ya Üçüncü Şube Müdür Muavini idi, yahut Dördüncü Şube Müdür Muaviniydi.

Başkan: Şimdi nerede?

Şahit Yakup Ulukan: Tahminen İstanbul'da olduğunu zannediyorum. İyice bilmiyorum.

Başkan: Devam edin bu gördüklerinize göre hadise mürettep midir, bu sanıklar mı tertip eden?

Şahit Yakup Ulukan: Bu şekilde ithamda bulunmadım, zira Demokrat Partililer, Taşlıtarla'dan gelen Demokrat Partililerin hükümet büyüklerinden emirler alıp almadıkları hususunda bir şey bilmediğini, yalnız Emniyette 3 bin tane Demokrat Partilinin olduğunu söyledi.

Başkan: Büyük çapta bir hadiseyi kim yapabilir?

Şahit Yakup Ulukan: Benim kanaatime göre bunu hükümet yaptırmış olabilir. Yalnız o zaman hükümetin bunu sureti mahsusada İstanbul'u yıkıp, yakmak ve imha etmek için değil, belki miting yapmak için yapmış olabilir. Zira hadise başladığı zaman üsteğmen olan kayınbiraderim Taksim'den eve gelirken niçin geç kaldığını sorduğum da, talebe mitingi vardı, onları seyrediyordum. Fakat kısa bir zaman sonra Taksim meydanını serseriler doldurdu, talebeler çekildi, ben de oradan ayrıldım dedi. Belki hükümet Kıbrıs işinde bir göz dağı vermek için, buna müsaade etmiş olabilir. Hükümet olarak memleketi maddi ve manevi şekilde yıkacaklarını hiç zannetmiyorum.

Başkan: Mitinge müsaade etmiş olacaklar.

Şahit Yakup Ulukan: Tahmin ediyorum. Yalnız bir şey daha var, hadiseden iki ay sonra yahut üç ay sonra Ankara'da bir doktor arkadaşım o sırada Halk Partisi Gençlik Kolları Genel Başkanı Dr. Ergin Erten bana şöyle anlattı: "Ağabey, bu hadiseden iki üç ay evvel bütün evler ve dükkanlar teker teker işaretlenmiş."

Başkan: Kim bunu söyleyen?

Şahit Yakup Ulukan: Doktor Ergin Erten. O zaman Cumhuriyet Halk Partisi Gençlik Kolları Genel Başkanı idi. Şimdi kendisi Ankara Tıp Fakültesi Kadın Doğum kısmında Asistandır.

Başkan: Peki; böyle iki üç ay evvel dükkanlar işaretlenmiş. Bunu kim yapmış olabilir.

Şahit Yakup Ulukan: Bilmiyorum efendim.

Başkan: Netice çıkarmak lazım, bir yere bağlamak lazım.

Şahit Yakup Ulukan: Mesela komünistler yapabilir.

Başkan: Komünistlerle bir alakası yoktur.

Şahit Yakup Ulukan: Bilmiyorum efendim.

Başkan: Peki buyurun.

(Şahit Yakup Ulukan salondan çıktı)

Başkan: Tanık Faruk Bingöl'ü çağırın.

(Faruk Bingöl huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit Faruk Bingöl: Faruk Bingöl efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Faruk Bingöl: Abdurrahman.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Faruk Bingöl: 1928.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Faruk Bingöl: Petrol Ofisi Umum Müdürlüğünde mütercim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, dönüp bakın. Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Faruk Bingöl: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Efendim 6-7 Eylül, hadiselerinin maddi kısmı malum. Eminönü'nde şöyle olmuş, bunu soracak değiliz. 6-7 Eylül hadiseleri mürettep midir, mürettepse tertipçileri kimdir?

Şahit Faruk Bingöl: Efendim, ben hadiselerin teferruatına girmeden müşahede ettiğim ve bunların tertip olduğu kanaatini uyandıran bir takım hadiseler zikredeceğim.

Bir tanesi, şimdi saatini kat'i olarak hatırlamıyorum, müsaade ederseniz hatırladığım gibi anlatacağım, takriben saat 9 sularında idi. Yeldeğirmeni'nde oturuyordum. Kapımızın önünden bir kalabalık geçiyordu. Omuzlarında bir peştamal gibi sarılmış Türk bayrağı ve ellerinde Atatürk'ün büstü vardı. Şu şekilde bağırıyorlardı: "Başımızda Menderes var, emir verirse Kıbrıs'ı gidip zapt ederiz." Bunların sabık devlet ricalini istasyonda uğurlayanlardan olduklarını tahmin ettim. Çünkü istasyonda Celal Bayar ağladı gibi bir takım sözler sarf ediyorlardı.

İkincisi, karşımızda bir Rum bakkalı vardı. Bunu bir takım şahıslar tahrip ettiler, bir kısmı geldi, yağma etmekle meşguldü. Kasa muhteviyatı yere dökülmüştü. Ufaklık paralar dağılmıştı, birisi ateş yakmak istedi, çünkü paraları seçemiyordu. Bu sırada bir polis memuru

geldi, "Çocuklar ateş yakmayın, ne isterseniz yapın!" dedi. Ateşin söndürülmesini beklemeden gitti.

Başkan: Bu polisi tanır mısınız?

Şahit Faruk Bingöl: Tanıyamam. Üçüncü müşahedem, saatini pek hatırlayamıyorum, örfi idare ilan edilmişti, askerler geldi, ana cadde üzerinde iki sıra olarak bu askerleri dizdiler. Bu sıralarda yan sokaklarda yangın ve yağma devam ediyordu, fakat buna asker müdahale ettirilmedi. Tam bu sıralarda 3-3,5 sıralarında olsun, 2-3 resmi araba geldi Kadıköy'deki Odeon mağazasının sırasında durdu. En öndeki arabanın içinde Celal Bayar, Adnan Menderes ve Köprülü ve Fahrettin Kerim Gökay vardı. Orada işçi kılıklı bir vatandaşı tevkif ettiler, sebebinin ne olduğunu anlayamadım. Çünkü adam hiç bir şey yapmamıştı. Bu hususta başka diyeceğim yoktur. Benim müşahedelerim budur.

Başkan: Bundan neyi çıkarıyorsunuz?

Şahit Faruk Bingöl: Sebebi olmadan gelişi güzel bir adamı tevkif ettiler. Bunda müsamaha ve tertibin olduğu muhakkak. Başka diyeceğim bir şey yok.

Başkan: Sanıkların bu tertiple alakaları nedir?

Şahit Faruk Bingöl: "Başımızda Adnan Menderes var" diye bağırıp çağırıyorlardı.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, şahidin ifadesinin son kısmına temas edeceğim, diyorlar ki: Köprülü, Menderes, Celal Bayar bir kişiyi tevkif ettiler. Halbuki Köprülü vermiş olduğu ifadesinde tek başına 47 kişiyi tevkif ettiğini bildiriyor. Biz Kadıköy'e geldiğimiz zaman kamyon dolusu insanları tevkif ettirip gönderdik. Şimdi o zamanın Başvekili ve vekillerinin bu hadise ile derecei alakaları; yalnız bir kişiyi tevkif etmekle kalmışız, diğerlerini takip etmemişiz. Demek oluyor ki, bırakıp gitmiş, yahut da hiç görmek istememiş. Biz oraya geldiğimiz zaman Sayın Tulga'nın ifadesiyle sabittir, kamyon kamyon insan tevkif ettirdik. Şahidin ifadesiyle zaman ve hadiseler arasındaki mübayeneti arz etmek isterim.

Şahit Faruk Bingöl: Kendileri arabadan inmediler, yalnız inen Fahrettin Kerim idi. Menderes bir adamı işaret etti ve yakaladılar.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Efendim. Ben o akşam Vilayette idim. Acaba beni bu boyumla posumla başkasına mı benzettiler?

Başkan: Murat Ersoy'u getirin... Gelmemiş. Şimdi ifadesini aldığım şahit Faruk Bingöl gelsin.

Hadise zamanı vazifeniz neydi?

Şahit Faruk Bingöl: Banka Di Roma Umum Müdürlüğünde vazifeli idim.

Başkan: Peki. Şahit Aziz Celal Şengün'ü getirin.

(Şahit Aziz Celal Şengün huzura alındı)

Başkan: Admız?

Şahit: Aziz Celal Şengün.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Aziz Celal Şengün: Şevki.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Aziz Celal Şengün: 1324.

Başkan: İşiniz?

Şahit Aziz Celal Şengün: Gelibolu'da ticaret yapıyorum.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz?

Şahit Aziz Celal Şengün: Beykoz'da Jandarma Karakol kumandanı idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Aziz Celal Şengün: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri mürettep midir, mürettepse tertipçileri kimlerdir? Sizin bu noktadaki bildiklerinizi dinleyeceğiz. Hadiselerin maddi tarafını anlatmayın. Beykoz'da böyle olmuş, Sarıyer'de şöyle olmuş diye bir malumat istemiyoruz.

Şahit Aziz Celal Şengün: Bu hadisenin mürettep olduğunda şahsen tam bir kanaat sahibiyim.

Başkan: Sebep?

Şahit Aziz Celal Şengün: Ben 6-7 Eylül hadiselerinden dolayı tevkif edilmiştim. Süleymaniye Örfi İdare Mahkemesinde duruşmada iken...

Başkan: Komünist diye mi tevkif edilmiştiniz?

Şahit Aziz Celal Şengün: Hayır efendim, Beykoz'dan Yeniköy'e geçen bir vapuru zorla kaldırmışsınız iddiasıyla tevkif edilmiştik. Duruşmada Yeniköy Emniyet kadrosundan bir polis memuru şahit olarak dinleniyordu. Reis kendisine, maznunları Yeniköy'e gelen tahripçilerin başında gördünüz mü dediği zaman, hayır efendim içerde idim, dedi. Başkan içersi neresi diye sordu. Şahit, kilise bahçesi, dedi. Başkan orada ne yapıyordunuz diye sordu. Orada vazifelendirilmiştik, dedi. Kim vermişti bu vazifeyi diye sordu. Karakol amirim olan komiser vermişti. 3 günden beri arkadaşlar arasında münavebe ile bekliyorduk. Dini müesseselere tecavüz yapılmayacak, yalnız dışarlar tahrip edilecek, yakılacak, yıkılacak, fakat dini müesseselere kimse tecavüzde bulunmayacak, nihayet kendini bilmeden, istemeyerek böyle bir tecavüz vaki olursa, o zaman müdahale edeceksiniz, dedi.

Başkan: Kim dedi bunu?

Şahit Aziz Celal Şengün: Bir polis memuru, Yeniköy Emniyet Müdürlüğündeki bir polis memuru.

Başkan: Görsen tanır mısın?

Şahit Aziz Celal Şengün: Belki tanırım, Reis. Ne zamandan beri vazife görüyorsunuz, dedi. Hadise tarihinden üç gün evvelinden beri kilisede vazife görüyordum, dedi. Reis bey vazife görüyorum sözünü duyunca birbirlerine baktılar ve gülüştüler ve başka mevzuda sualler sordular. Bunun üzerine ben müdahale ettim, şahidin bu sözleri zapta geçsin, çünkü hadise bir tertiptir, dedim. Bu da gösteriyor ki, hadise müretteptir. Yeniköy Emniyet Başkomiserliğine verilen bu emir ve talimat bütün Emniyet teşkilatına teşmil edilebilir. Binaenaleyh 6-7 Eylül hadiselerinin bir tesadüf olmayıp, evvelce tertiplenmiş olup bu hususta Emniyet teşkilatına bu yolda talimat ve emir verilmiş olduğu anlaşılıyor. Ben de bunu tertibin bir delili olarak kabul ediyorum.

Başkan: Bu tertibin sanıklarla ilgisi ne olabilir, kimler tertip etmiş olabilirler?

Şahit Aziz Celal Şengün: Sırasıyla Hükümet Reisi, Devlet Reisi, Dahiliye Vekili ve İstanbul Valisinin bu işi tertip etmiş olduğuna kaniim.

Başkan: Bu ifadeye karşı bir diyecek var mı?

Sanık Celal Bayar Müdafii Nail Taner: Sayın Başkan, tertip hakkında zabıtaya emir verildiğinden bahsediliyor. Kendileri o zaman

Beykoz Jandarma Karakol Kumandanı olduklarına göre kendilerine böyle bir emir verilmiş midir?

Şahit Aziz Celal Şengün: Hayır verilmedi.

Başkan: Şahit İbrahim Sertel (Alper).

(Tanık İbrahim Alper huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: İbrahim.

Başkan: Soyadınız?

Şahit İbrahim: Alper.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İbrahim Alper: İbrahim.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit İbrahim Alper: 1333.

Başkan: Halen ne iş yapıyorsunuz?

Şahit İbrahim Alper: Zonguldak'ta öğretmenim.

Başkan: Hadise esnasında ne iş yapıyordunuz?

Şahit İbrahim Alper: İzmir'de öğretmendim, yazın da Büyük Yamanlar Kampı Müdürlüğünü yapıyordum.

Başkan: Sanıklara dönün, bakın, tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit İbrahim Alper: Hayır, yok.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında malumatınız? Hadisenin maddi kısmı üzerinde değil.

Şahit İbrahim Alper: Ben o tarihte, yani 1955 yaz ayında Büyük Yamanlar Kampı müdürü idim. Sakıt Devlet Başkanı Bayar, 3 Eylül günü İzmir'e gelmişlerdi, 4 Eylülde Büyük Yamanlar'da misafir olarak geçirdiler. Akşam yemeği yiyeceklerdi. Müdür olduğum için bana talimat verildi. İzmir Valisi Hadımlı ve Verem Mücadele Cemiyeti Başkanı Dr. Ali Halim Bayer tarafından, akşam yemeğini ayarlayalım diye. Evvela bir içki, sonra içerde yemek verildi, 23.30 sıraları idi, yemek

bitmiş kahve veriliyordu. Müdür olarak ayakta idim. Yemekte sakıt Cumhurbaşkanı Bayar, sabık Sağlık Bakanı Behçet Uz ve Devlet Bakanı Osman Kapani ve İzmir Belediye ve Parti Başkanı Enver Dündar Başar vardı.

Başkan: Vali yok muydu?

Şahit İbrahim Alper: Vali de vardı, milletvekilleri de vardı. Hepsinin ismini bilmiyordum. Kahve verildiği sırada Enver Dündar Başar Kıbrıs hadiseleri dolayısıyla, "Rumlar çok ileri gittiler, bu partilileri de sabırsızlandırıyor." dedi. Sabık Devlet Başkanı, "Heyetimiz Londra'dadır, şayet tezimiz muvaffak olmazsa, ben Rum-Türk dostluğuna çok ehemmiyet vermiştim, bunu Rumlar anlamadılar. Bu tez aksi tesir gösterirse ve Selanik'te bir bomba patlarsa İstanbul ve İzmir'deki Rumların halini o zaman görün. Devlet ve hükümet kararlıdır. Hiç merak etmeyin." dediler.

Başkan: Henüz Selanik'te bir bomba patlamamıştı değil mi?

Şahit İbrahim Alper: 4 Eylül günü akşamı idi. Bilahare vapuru mendirekten çevirerek İstanbul'a gittiler. Benim başka bildiğim yoktur. 5 Eylül sabahı polisin 11 numaralı jipi telsizle Ankara'dan havadis var mı? diye sordular. Binbaşı Ahmet beyden bir havadis var mı? diye sordular. Bu sırada Başyaver, şimdiki İstanbul Valisi geldi, telsizle onlarla konuştu.

Başkan: Bomba ne vakit patladı?

Şahit İbrahim Alper: Selanik'teki bombanın patlayışını radyolardan duydum.

Sanık Adnan Menderes: Hadise mühimdir. Müsaade ederseniz ben söyleyeyim. İlk şahit de eğer büyük bir kalabalık huzurunda Selanik'te patlatılan bombanın Devlet Reisi tarafından iki gün evvel ifade edilmiş olduğu açıklandı. Orada kimler varsa hepsinin dinlenmeleri, aksi takdirde kavli mücerretten ibaret bir hadise olacağı aşikardır. Selanik'te patlatılan bomba iki gün evvel Devlet Reisi tarafından ifade edilmiş olması...

Başkan: Anlaşıldı. Şimdi Celal Bayar'ın maiyetinde bulunanlar, yani orada tarafsız olan kimseler var mıydı, sizden başka?

Şahit İbrahim Alper: Ben yemekte oturmuyordum ayakta duruyordum.

Başkan: Bu konuşmaları duyması lazım gelenler kimler olabilir?

Şahit İbrahim Alper: İlk anda 20 kişi vardı. Kahve içildiği zaman Yurtiçi Bölge Kumandanı Cemal Paşa da vardı. Sonradan İzmir'e gitmek için müsaade isteyip ayrıldı.

Başkan: Başka yanlarında kimse yok muydu?

Şahit İbrahim Alper: Şimdi hatırlıyorum, İzmir Göl Gazinosunun garsonları vardı. Hatırıma şimdi geldi, içerde kahve veren garsonlar vardı. Bu garsonları o tarihteki resepsiyondan çıkarabiliriz. İzmir'in Göl Gazinosundan getirtmiştik. Garsonlardan birinin adı Ahmet idi.

Başkan: Yemekte kimler vardı?

Şahit İbrahim Alper: Celal Bayar, Devlet Bakanı Osman Kapani, Sağlık Bakanı Behçet Uz, İzmir Valisi Enver Dündar Başar ve kapının yan tarafında da Başyaver vardı.

Başkan: O böyle bir şey söylemedi. Duysa söylerdi. Şahidin bu ifadesine karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Celal Bayar: Şahidin ifadelerini işitmedim. Son sözlerini anlayamadım. Bir yerde bizimle beraber bulunmuş ve benim ifadelerimi işitmiş, bunu huzura alilerinizde söylüyorlar. Bu vak'a nerede cereyan etmiş, hangi saatte ve kimlerle?

Başkan: Söylemişti. İşitmedim diyor, tekrar söyleyin.

Şahit İbrahim Alper: Yemek, Büyük Yamanlar kampı gazinosunda verildi.

Başkan: Sizin başta bulunduğunuz bir yemek verilmiş, siz de böyle bir konuşma yapmışsınız. Şahit öyle söylüyor. Eğer münasipse bir kulaklık kullanın. Hem siz müşkülat çekmezsiniz, hem de biz... İşitmemişsiniz tekrar etmek lazım geliyor. Şayet isterseniz size bir kulaklık verelim. Yamanlar Kampı gazinosundaki yemek esnasında eğer Selanik'te bir bomba patlarsa İstanbul, İzmir Rumları filan diye konuşmuşsunuz.

Sanık Celal Bayar: Selanik'te patlayacak bir bombadan bahsedişim gayri vakidir. Böyle bir konuşma gayri vakidir. Çünkü malum olmayan bir şeyden bahsedilemez. Ben zannediyorum ki, bu şahit sureti mahsusada aleyhte bulunmak için tertip edilmiştir. Diğer şahitleri dinlediğiniz zaman hakikatin meydana çıkacağından sureti katiyede emindim.

Başkan: Şahit Vehbi Soylular. (Şahit huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit Vehbi Soylular: Vehbi Soylular.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Vehbi Soylular: İsmail.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Vehbi Soylular: 1310.

Başkan: Şimdiki işiniz?

Şahit Vehbi Soylular: Serbest katip.

Başkan: Hadise tarihindeki işiniz?

Şahit Vehbi Soylular: Meriç Oteli idare memuru idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, yemin verdireceğim, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Vehbi Soylular: Şahitliğe mani bir halim yoktur.

(Yemin verdirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettep ise mürettiplerinin kimler olduğu hakkındaki bildiklerinizi söyleyin. Maddi hadiseleri, Beyoğlu'nda şöyle oldu, Sirkeci'de şöyle oldu, bunları anlatmayın. Malum şeylerdir.

Şahit Vehbi Soylular: Efendim, 6-7 Eylül hadiselerini iki safha olarak görüyorum. Birisi bomba hadisesi, birisi de İstanbul hadiseleri ve dolayısıyla İzmir, Ankara...

Başkan: Tahsilin ne kadar?

Şahit Vehbi Soylular: Manastır idadisi beş.

Başkan: Devam edin.

Şahit Vehbi Soylular: Dolayısıyla bu İstanbul hadiseleri hakkındaki bilgimi arz etrmek istiyorum; bomba hadisesi hakkında hiç bir bilgim yoktur. Meriç Otelinde idare memuru iken saat 6.30'da iş başına geldim. Hiç bir şeyden haberim yokken, saat 7.00'de çayımı içerken o merkezin Komiseri Hamdi geldi. Oturdu kendisine çay söyledim. Aradan birkaç dakika geçmişti, dışardan müşteriler gelmeye başladı. Talebeler nümayiş yapıyorlarmış, şeklinde konuşuyorlardı. Ben, Hamdi ne oluyor dedim. "Aldırma boş ver." dedi. Aradan kısa bir zaman daha geçtikten sonra bir gurup gelerek karşımızdaki dükkanın camlarını kırmaya başladılar. Hamdiye niye müdahale etmiyorsun dedim. "Aldırma boş ver." dedi.

Başkan: Bu komiser şimdi nerede bulunuyor?

Şahit Vehbi Soylular: Eminönü Oteller Müdürüdür. Aradan bir iki dakika geçtikten sonra yapılan bu tahribat karşısında dayanamadım. Türk milletinin bir azası sıfatıyla tekrar Komiser Hamdi'ye bu işe müdahale etmeye mecbur olduğunu söyledim. Gene bana "Aldırma boş ver, emir vilayetten geliyor. Celal Bayar, Adnan Menderes Vilayette." dedi. Allah Allah böyle münasebetsiz iş olur mu? Ben çıkmadım. Zira otel yalnız idi ve üzerimde 17 bin lira müşterilerin parası vardı. Hamdi'den ummadım, saat 11'e kadar misafir kaldı, bir arkadaşı ile gelmişti, belediye komiseri idi, şimdi yine dolaşıyor görüyorum. Bu arkadaşı o zaman bir paket bıraktı, sonra bir paket daha getirdi. Hamdi de bunları aldı. Çıktılar gittiler. Bu durum karşısında halkta büyük bir endişe var, kırılan kırıldı. Taharri Polis Osman - o da şimdi istifa etmiş bir kahve almış - Osman da kırmağa başladı. Böyle şeye lüzum yok amma ben 1908 kahramanlarındanım. Evvel allah böyle bir tertibe razı değilim. Yani hiç böyle çirkin şeylere razı değilim. Böyle görünce bu sefer ne yaptım. Müteessirane birkaç gün ne olacağını bekledim. Bir de baktım o akşam örfi idare ilan edildi vesaire, vaziyet bastırıldı. Aradan 10-20 gün geçti. Merkezdeki polislerden birini gücendirdim. Otelde parasız yatan bir adamdı. Gitti merkeze, merkez beni çağırdı, bu sizin otelde birkaç gün daha yatacak dedi. Çünkü karakolu badana yapıyorlarmış. Öyle söyledi. Ben yatamaz dedim. Borçlanmıştır dedim. Benden alırsın o kadar, dedi. Borcu var olmaz dedim. Bana yatacak, o kadar söylüyorum, ben sana emrediyorum dedi. Ben otele geldim baktım o yatıyor. Bunun üzerine ben bu otelde çalışmam dedim, işte anahtarlar. Sonra gitti beni merkeze ihbar etti. Haksız muamele yapmıştır diye, beni tartaklaya tartaklaya götürdü. Bir muhbir diye ifademi aldı. Ben o akşam tahribat yapmışım. Dedim ya, hadiseden sonra örfi idare ilan edildi vesaire, 20 gün sonra onu karşısına oturtuyor, muhbir sıfatıyla ifadesini alıyor. Ben de tahribat yapmışım gibi gösterildim. Çünkü isticvap etmeden kamplara sevkedildiğini biliyordu. Bunun üzerine müteessir olarak, 9 sahifelik pullu adresli bir dilekçe yazdım.

Başkan: Hamdi ile konuşmanız sırasında Komiser Hamdi'nin emir Validen geliyor, ona da Başvekil söylemiş dediği zaman yanında başkaları var mı idi?

Şahit Vehbi Soylular: Kahveci Ali vardı, duymuş, görmüş olması lazım.

Ondan sonra 9 sahifelik dilekçeyi verdim. Burada kendi namıma konuşuyorum, Parti namına bir şey söylemiyorum.

Başkan: Hangi parti?

Şahit Vehbi Soylular: Ben Halk Partiliyim. Demokrat Parti iktidarını tasvip etmiyor değildim. İlk 3-4 sene çok güzel çalışıyorlar, neme lazım. Bu sefer de bir dilekçe yazdım.

Başkan: Ne zaman yazdın?

Şahit Vehbi Soylular: Kamp içinde. İspat hakkı istiyorlar, niçin vermiyorsun, hırsızlıklara mani olmak istemiyor musun? İttihat ve Terakki de nazımlarını silki askeriden tard etmişlerdi...

Başkan: Bırak bunları... Sen 6-7 Eylül hadiselerini anlat.

Şahit Vehbi Soylular: Dedim ki, eğer Hamdi'nin dediği doğru ise ben ne diye yatayım, sen gel yat ben çıkayım, Hamdi yalan söylediyse ben niye yatayım gelsin o yatsın. İki generale işten el çektirmişsin bunlar haklıdır. Hapisten çıktıktan sonra Hamdi bana bu meseleden dolayı sorguya çekildiğini söyledi. Ben hapiste iken her halde göndermiş olduğum dilekçeden haber almış olacaklar ki, beni sorguya çekmeden serbest bıraktılar.

Başkan: Başka diyecek bir şey var mı? Böyle söylüyor. Şahit Avukat Turgut Kayacan.

Başkan: Adınız?

Şahit: Turgut.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Turgut: Kayacan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Turgut Kayacan: Kamil.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Turgut Kayacan: 1332.

Başkan: Ne işle meşgulsünüz?.

Şahit Turgut Kayacan: İstanbul Barosu avukatlarındanım.

Başkan: Hadise tarihindeki işiniz?

Şahit Turgut Kayacan: Gene ayni.

Başkan: Arkanızı dönün, geride 11 sanık var, tanıyor musunuz, yemin ettireceğim, şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Turgut Kayacan: Tanıyorum, şahadete mani bir halim yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında malumatınız? Yalnız maddi unsurları tahkik etmiyoruz, onlar malum.

Şahit Turgut Kayacan: Efendim, bu hadisenin mürettep olduğu hakkında en ufak bir şüphe olmasa gerek.

Başkan: Siz bir partiye mensup musunuz?

Şahit Turgut Kayacan: Hayır efendim.

Başkan: Peki mürettep olduğunu nereden çıkarıyorsunuz?

Şahit Turgut Kayacan: Çünkü hadise günü Tokatlıyan'da idim. Yanımda Jandarma Yüzbaşısı İhsan Karaçam vardı. Telefon hücresinde Vali Fahrettin Kerim'le konuşuyordu. Zira o sırada Tokatlıyan da kırılmağa başlamıştı. Telefon hücresinden çıktığı zaman Vali "Siz karışmayın." demiş.

Başkan: Kim bu adam?

Şahit Turgut Kayacan: Evvelce Gerze'de idi, sonradan İstanbul'a nakletmiş. Vazifeli bir Jandarma Yüzbaşısı vaziyeti söyler de Vali de buna siz karışmayın derse bunu başka türlü kabul etmemize imkan yoktur beyefendi.

Başkan: Başka?

Şahit Turgut Kayacan: Muhterem Reis, yalnız İstanbul'da hadise olsaydı bunu tertip eden İstanbul Valisidir derdim. Fakat yüksek malumunuz ki, üç vilayette birden olduğuna göre Valinin üstünde bir makamın bu işle ilgilenmesi icap ediyor. Mantık kaideleri bunu icap ettiriyor. Binaenaleyh, bu takdirde Valinin üstüne çıktığımız vakit Dahiliye Vekaletine ve hükümete gitmek icap eder. Şu vaziyette göre hükümet de bu işin tertipçileri arasındadır.

Efendim bendenizin diğer bir kanaatine göre bu hadisede - dışarda mahkemenizin seyrini takip ediyoruz - yalnız sanıklarla Celal Bayar veya Menderes'in tertibi olup o tarihlerde sözü daima yerine getirilen Köprülü'nün haberinin olmamış olmasını düşünmeye bile ben imkan göremiyorum.

Başkan: Peki, bu mantık silsilesi öyle. Teselsül ettirebileceğiniz başka bir vak'a var mı?

Şahit Turgut Kayacan: Efendim şunu arz edeyim ki, bu Demokrat Partinin bir tertibi ise, her üç şahsın Bayar, Menderes ve Köprülü'nün müşterek hareket ettikleri bir eserdir. Çünkü daha evvel de kendilerinin yanında partide çalıştığım için Köprülü ve Celal Bayar'ın istemediği bir hususu Menderes hiç bir zaman yaptıramamıştır.

Başkan: Köprülü ile hiç bir husumetiniz var mı?

Şahit Turgut Kayacan: Hayır efendim.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: O curcuna içinde o akşam gayet müteessir bir halde, adeta bir sinir hastası halinde bana geldiler. Sonra zannederim tevkif mi edilmiş ne olmuş bilmiyorum. Bu jandarma yüzbaşısı nerede oturuyorsa lütfen söylesinler.

Şahit Turgut Kayacan: Zannederim emekli olmuş, adresini bilmiyorum. Benden evvel dinlenen şahit adresini bilir zannederim.

Başkan: Gelin bakalım.

Şahit Aziz Celal Şengün: Adresini bilemem, benim yüzbaşımdı, İstanbul'da Şehremini'de oturuyordu. İstanbul Jandarma teşkilatı adresini bilir.

Başkan: Şahide karşı bir diyeceği olan var mı? Yok. Şahit Emniyet Amiri Mehmet.

(Şahit Mehmet Göktun huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Mehmet Göktun.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Mehmet Göktun: Nail.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Mehmet Göktun: 1325.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Mehmet Göktun: Artvin Vilayeti Borçka kazasının başkomiseriyim.

Başkan: Hadise sırasındaki vazifeniz?

Şahit Mehmet Göktun: Kınalıada Komiseri idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Mehmet Göktun: Yok.

Başkan: Yemin ettireceğiz.

(Şahit Mehmet Göktun'a yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise mürettiplerinin kimler olduğu hakkındaki malumatınızı söyleyin, maddi hadiseleri değil.

Şahit Mehmet Göktun: Oradaki hadiselere göre mürettep olduğunu tahmin ediyorum. Hadise şöyle oldu, gece yarısı geç vakitte motorla Ada'ya gelerek bazı yerleri tahrip etmek istediler ve bazı isimler sordular.

Başkan: Kimin ismini sordular?

Şahit Mehmet Göktun: Dimitri'yi sordular. Kendisinin Yunanistan'a gittiğini, burada olmadığını söyledim. Motoru yanaştırıp Ada'ya çıkmak istediler. Ben kendilerine, elimdeki dinamiti göstererek - dinamit tedarik etmiştim - Ada'ya çıkamayacaklarını, bu hususta emir aldığımı, zaten bu adanın çocuk adası olduğunu söyledim. Benim bu ısrarım karşısında fazla durmadılar, çekilip gittiler.

Başkan: Başka kimseyi sormadılar mı?

Şahit Mehmet Göktun: Dimitri'yi sordular. Başka kimseyi sormadılar. Ben kendilerine buranın bir çocuk adası olduğunu, gene kendilerine söyledim. Dimitri'nin iskelenin yanında bir apartmanı vardı. Hadiseden beş on gün evvel Yunanistan'a gitmişti.

Başkan: Hadisenin tertip olduğunu bundan mı anlıyorsunuz? Hadisenin sanıklarla ilgi derecesi nasıldır?

Şahit Mehmet Göktun: Efendim, şimdi İstanbul'da olan hadiseye göre polisin ve ordunun vaziyetine göre bu adamları ismen arayınca bunun bir tertip olduğunu anladım.

Başkan: Kimler tertip etmiş, sanıklar mı?

Şahit Mehmet Göktun: On beş senedir Ada'dayım, bilmiyorum.

Başkan: Sanıkların bir diyeceği var mı?

Sanık Adnan Menderes: İyi anlayamadım, affınıza, istirham ederim, o zaman Emniyet memuru imişler.

Başkan: Kınalıada'da komiser.

Sanık Adnan Menderes: Emniyet Amirliğinden, Valilikten veya herhangi bir makamdan bir emir almışlar mı? Şayet böyle kimseler Adaya gelirse mani olmayın diye?

Şahit Mehmet Göktun: Komiser Seyfi saat dokuzu beş geçe, Ada'da kırılma başladı, sen tertibat al, aman mümkün olduğu kadar Ada'ya kimseyi sokmamağa çalış, dedi...

Başkan: Yani aksine bir emir vermiş.

Başsavcı: 12.9.1955 günkü Meclis zaptından İzmir Mebusu Mehmet Ali Sebük'ün ifadesini okuyorum.

(12.9.1955 tarihli Meclis zaptı okundu)

Başkan: Böyle bir şey söylemişsiniz.

Şahit Mehmet Göktun: Evet efendim, iki motorla gelmişlerdi, kalabalıktılar, sizden on dakika evvel geldiler, iki gazino vardı, kırıp döktüler, dedim.

Başkan: Kandırmak için değil mi?

Şahit Mehmet Göktun: Evet efendim...

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı? Yok.

(Şahit Mehmet Göktun salondan çıktı)

Başkan: Bekan Tümerkan'ı getirin.

Başkan: Adınız?

Şahit: Bekan Tümerkan efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Bekan Tümerkan: Hasan Fehmi.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Bekan Tümerkan: İstanbul 1329

Başkan: İşiniz?

Şahit Bekan Tümerkan: Halen Yapı Kredi Bankası İdare İşleri Müdürüyüm.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz?

Şahit Bekan Tümerkan: Beşinci Şubede 1. sınıf muamelat memuru idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Bekan Tümerkan: Tanıyorum, şahitliğe ninni bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bildiklerinizi söyleyin, maddi hadiseleri bırakın.

Şahit Bekan Tümerkan: Şu bakımdan izahatta bulunmak isterim. Hadiselerin başlamasından 2-3 saat evvel saat 16'da Emniyet Müdürlüğü santralından akşam 5'ten sonra hiç bir memur evine gitmeyecektir, denildi.

Başkan: Hangi gün?

Şahit Bekan Tümerkan: 6 Eylül saat 16'da. Bu emir üzerine bütün Beşinci Şube mevcudu dairede kaldık. 6-6,5 sıralarında sağdan soldan, Beyoğlu yıkılıyor, kiliselere tecavüz ediliyor, diye karakollara haberler gelmeye başladı. O zamanki Müdürümüz Celal Kosova Avrupa'da idi. Yerine Emniyet Amiri Necati Eğinç bakıyordu. Bu efendiye ne yapacağız diye sorduk. İkinci bir emre kadar müdahale edilmeyecek, dedi, ve kapıları kapatarak içeri çekildik. 50 metre kadar karşımızda çapulcular gözlerimizin önünde evleri dükkanları yıkarken seyirci kaldık.

Başkan: Hadiseyi nereden işittiniz, o zaman nerde çalışıyordunuz?

Şahit Bekan Tümerkan: Efendim, Beşinci Şube, halen Galata'daki yolcu salonu. Karaköy meydanı bizden 100-150 metre mesafededir. Eğer emir verilmiş olsaydı, 50-60 silahlı polisle bu yağma hadiseleri bertaraf edilebilirdi. Yukarıdan alınmış emir üzerine bu kadar polis hadiseye seyirci kalmıştır. Bütün Şube mevcudu 60-70 kadardır. O gün 40-50 mevcut vardı.

Başkan: İkinci bir emre kadar niçin müdahale etmeyeceğiz, dediniz, bunun sebebini sormadınız mı?

Şahit Bekan Tümerkan: Sormadım efendim.

Başkan: Şahidin ifadesine bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Evvela müsaade buyurursanız bir sual soracağım. 50-60 polis toplu olarak bir yerde mi bulunuyorlardı?

Şahit Bekan Tümerkan: Hepimiz Şubede hazır vaziyette idik. Belki on kişi kadar mevcudumuzdan eksik olabilir tahmin ediyorum.

Sanık Adnan Menderes: 40-50 Polis toplu bulunduklara halde hadisenin cereyan ettiğini biliyorlar, kendi inisiyatifleriyle hareket etmenin doğru olacağına hükmedemezler miydi? O zaman cereyan eden bu hadiseler hakkında ifadelerini tespit ettirmek için bir müracaatta bulunmuşlar mıdır?

Başkan: Bir yardımda bulundunuz mu?

Şahit Bekan Tümerkan: Ancak şunu arz edeyim ki, vazifeli memurların başında bulunan amirler muhakkak ki bizden daha çok iyi düşünürler. Bütün polisler verilen emre itaat etmişlerdir.

Başkan: İkinci bir emirle müdahalede bulundunuz mu?

Şahit Bekan Tümerkan: Müdahale etmedik. Akşam saat 1'de Altıncı Şube Müdürü kendileriyle beraber 8-10 tane çapulcuyu yakalayarak getirdiler.

Başkan: Doktor Halim Bayer.

(Doktor Halim Bayer huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Ali Halim Bayer.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Ali Halim Bayer: Halil.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Ali Halim Bayer: 1904.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Ali Halim Bayer: Diş Tabibiyim.

Başkan: Hadise zamanında ne yapıyordunuz?

Şahit Ali Halim Bayer: İzmir'de Diş Tabibi idim.

Başkan: Sanıklara bakın tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Ali Halim Bayer: Hayır, Yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğunu biliyor musunuz? Maddi hadiseleri değil. Mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında malumatınız var mı?

Şahit Ali Halim Bayer: Hiç, bir malumatım yoktur efendim.

Başkan: Niçin buraya getirilmişsiniz? Başka bir bilginiz var mı?

Şahit Ali Halim Bayer: Hiç bir şey bilmiyorum.

Başsavcı: Bu zat 4 Eylül tarihinde Büyük Yamanlar kampındaki yemekte hazır bulunmuştur. Bu konuşmayı işitmiştir, kendisine bu hususta sual sorulmasını istiyorum.

Başkan: Büyük Yamanlar kampında bir yemek verilmiş. Celal Bayar, Bakanlar, Vali vesaire bulunmuş, bu yemekte Celal Bayar bir konuşma yapmış. 6-7 Eylül ile ilgili bir konuşmayı işittiniz mi? Yemekte var mıydınız?

Şahit Ali Halim Bayer: Efendim bendeniz Verem Savaş Derneğinin 20 seneden beri Başkanı bulunmaktayım. Yamanlar kampı Verem Savaş Derneğine aittir. 4 Eylül gecesi bize yemeğe gelecekleri haberini gönderiler ve yemeğe geldiler. Kimler olduğunu pek hatırlı yamıyorum amma, içlerinde hatırladıklarım vardır. Başta Celal Bayar, refikası Reşide Bayar, Behçet Uz, Osman Kapani, İzmir Valisi Kemal Hadımlı, Enver Dündar Başar, Yurtiçi Kumandanı ve İzmir Kumandanları vardı.

Başkan: Kamp Müdürü kimdi?

Şahit Ali Halim Bayer: Kamp Müdürü Öğretmen İbrahim Alper idi zannediyorum.

Başkan: Orada bir konuşma olmuş.

Şahit Ali Halim Bayer: Orada 6-7 Eylül hadiselerine dair bir konuşma işitmedim.

Başkan: Celal Bayar konuştu mu?

Şahit Ali Halim Bayer: Hep sathi konuşmalar oldu.

Başkan: Tanık İbrahim Alper'in ifadesine göre soruldu; şimdi, yemek esnasında Sanık Celal Bayar, "Selanik'te bir bomba patlarsa İstanbul ve İzmir'deki Rumların halini görün." diye henüz Selanik'te bomba patlamadan evvel bazı sözler sarfetmiş.

Şahit Ali Halim Bayer: İşitmedim, efendim.

Başkan: Yemekte siz masanın neresinde oturuyordunuz?

Şahit Ali Halim Bayer: Tam karşısında oturuyordum. Ev sahibi olmam dolayısıyla ara sıra kalkıp dolaşıyordum.

Başkan: Bundan evvel dinlenen şahitlerden İbrahim Alper, gel bakayım buraya.

Siz bir partiye mensup musunuz?

Şahit Ali Halim Bayer: Halk Partisine mensuptum.

Başkan: Şimdi?

Şahit Ali Halim Bayer: İnkılaptan iki ay evvel Medeni Berk'in arzusu ile listeye ithal etmişler, Demokrat Partiye efendim.

Başkan: Bu hususu hatırlamıyor musunuz?

Şahit İbrahim Alper: Kahve verilirken konuşmalar oldu. Doktor Ali Halim bey kapının önünde idi.

Başkan: Bu konuşmaları işitmiş olabilirler mi?

Şahit İbrahim Alper: Konuşmalar olurken Doktor Ali Halim bey masaya doğru gitti, ben de Amerikan bara gittim.

Başkan: Konuşmaları hatırlıyor musunuz?

Şahit Ali Halim Bayer: Farkında değilim.

Şahit İbrahim Alper: Şimdi hatırladım, söylediğim zaman doktor Ali Halim bey de hatırlayacaklardır. Onunla şöyle bir konuşmamız oldu: Hükümet bunu yaptıracak İzmir'de Vali ve Emniyet Müdürü Zeki Demir, İzmir'in kapılarını açacak, böyle bir hadisenin yükü diğer bir partilinin üstüne yıkılacaktır, dedim.

Şahit Ali Halim Bayer: Hatırlamıyorum.

Başkan: Siz de hiç bir şey hatırlamıyorsunuz.

Şahit Ali Halim Bayer: Olmuş ise hatırlamam lazım.

Başkan: Sanık Kemal Hadımlı.

Sanık Kemal Hadımlı: Muhterem Reis beyefendi, karşınızdaki şahit İbrahim tamamen yalan söylüyor. Geçen defa muhterem İstanbul Valisi burada ifade buyurdular. Büyük Yamanlar Kampına çıktığımız 4-5 gecesi dedi, o gece bu kampa çıkıldı. Ali Halim Bayer bu işin tamamen şahididir. Beş seneden beri bu kampın müessisidir. Yıllardan beri dünyanın en güzel yeri olan Büyük Yamanlar kampının yolu yapılmamıştır. Behçet Uz "Devlet Reisine gösterelim ve burayı Karayollarına

versinler, bu yol yapılsın." dedi, 3-4 Eylül gecesi geçen defa arz ettiğim Fuarda yapılan Ege Üniversitesi kermesini müteakip ertesi gün kermesin hasılatı olan 255.000 lira ile Tepecik'teki hastahanenin temeli atıldı ve ondan sonra kampa gidildi. Bu kampta Başyaver, hatırladığıma göre Yurtiçi Bölge Kumandanı vardı. Yirmiye yakın zevat bulunmakta idi. Amerikan bar, yemek yediğimiz yerin 10 metre yanındadır. Böyle bir söz katiyen konuşulmamıştır, kat'iyen söylenmemiştir. O zamanki Devlet Reisi İzmir'e gelişi sebebini şimdi Ali Halim Bayer söyleyebilir. Ben altı aydan beri hürriyetimden mahrumum. Kendisi ile görüşmüş de değilim. Reisicumhurun İzmir'e geliş sebebini kendileri izah edebilirler. 6 ay devamlı surette çalışmış Ege Üniversitesi kermesini kendileri hazırlamışlardır. Şimdi etraflı olarak ifade ederler. Diğer şahit tamamıyla yalan söylüyor. Başyaver toplantıda bulunuyordu. Enver Dündar Başar Belediye Reisi değildi. Dr. Selahattin Akçiçek Belediye Reisi idi. Cumhurbaşkanının refikaları vardı, 20 kişi vardı. Böyle bir şey söylenmemiştir, reddediyorum, nefyediyorum.

Başkan: Sanık Celal Bayar bu ifade karşısında bir şey söyleyecek misiniz?

Sanık Celal Bayar: Şahidin sureti kat'iyede yalan söylediğine eminim. Diğerlerini dinlediğiniz zaman hakikat meydana çıkacaktır. Burada General Refik Tulga şahadette bulundu, müdafaamda cevap vereceğim. Bilhassa onun dahi bu meselede dinlenmesini rica edeceğim. Çünkü kendisinin bu kadar vicdana muhalif söz söyleyeceğine asla inanmıyorum.

Başkan: O zamanki Başyaver, şimdi İstanbul Valisi olan zat konuşma sırasında nerede idi?

Şahit Ali Halim Bayer: Yemek yenirken her halde sofrada idi. Sonra holde dolaşıyordu. Refik Tulga her halde sofrada idi.

Başkan: Kahve içme zamanı?

Şahit İbrahim Alper: Kahve içildikten sonra, durumu arz ettim, ben ne diye yalan söyleyeyim, yalan söylemekte ne menfaatim var? Vaziyet şöyle idi: Üç kişilik kahve geldi. Ali Halim bey ev sahibi sıfatıyla dolaşıyordu. Reisicumhur orada kalmaya niyetli idi. Bunun üzerine Halim Bayer kalktı kapının önüne geldi. Ben bankonun öbür tarafında idim, bana dediler ki: İbrahim, "Sadi beyin evini hazırlatın."

Başkan: Refik Tulga bunu işitmiş olabilir.

Şahit İbrahim Alper: Salon burası ise, kapı şurasıdır.

Şahit Ali Halim Bayer: Efendim kalma hikayesini hatırlıyorum. Yemekten kalkıldıktan sonra terasta oturuyordu. Reşide Bayar, "Bey, bu akşam burada kalalım." dedi. Bunun üzerine Celal Bayar bana döndü "Doktor, bizi bu gün misafir ediniz, aşağı inmeyelim." dedi. Şimdi gayet iyi hatırlıyorum yatak çarşafı filan da yoktu, oradaki misafirlerden çarşaf tedarik ederek yatağı hazırlatmıştım.

Başkan: Yemekte her zamanki kimselerden başka Göl Gazinosu garsonlarından Ahmet isminde birisi varmış hatırlıyor musunuz?

Şahit Ali Halim Bayer: Hatırlıyorum. Göl Gazinosunun iki tane garsonu vardı.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Müsaade ederseniz bir sual soracağım. Efendim, bu suali müvekkilim de sordurmak istedi, fakat heyecanlı olduğu için temas edemedi. Bu şahit Halim Bayer o zaman sakıt Reisicumhurun gelişi sebeplerini izah edecek çünkü şahit olduğu anlaşılıyor. Acaba Celal Bayar 3-4 Eylülde İzmir'e hangi maksatla gelmiştir, bir gece evvel bir kermes yapılmış mıdır?

Şahit Ali Halim Bayer: Efendim, 1955 yılının Mart ayı içinde o zamanın Sağlık Bakanı Behçet Uz İzmir'e geldi. Orada Tıp Fakültesi kurmay a niyetlendi. Evvela Verem pavyonunun yapılmasının icap ettiğini söyledi ve bunun için de bir garden parti hazırlayalım dendi. Vilayette Ticaret Odası mümessilleri, Esnaf teşekkülleri bir toplantı yaptık. Bunun Verem Savaş adına yapılmasını ve Reisicumhurun himayeleri altında olmasını, böyle olursa daha müessir olacağı ve fazla para toplanacağı söylendi. Hakikaten davetiyeler Reisicumhur Celal Bayar'ın himayelerinde diye bastırılıyor. 3 Eylül garden parti günü filhakika Celal Bayar garden partiye geldi.

Başkan: Ondan evvel de Irak Kralı ile birlikte gelmiş. Bu gelişi ne kadar evveldi?

Şahit Ali Halim Bayer: Hatırlamıyorum, bendenizin öyle temasları yoktur.

Başkan: Matbuatta biz de gitmiş olduğunu, oraya doğru seyahat etmiş olduğunu okumuştuk. İstanbul Valisi Refik Tulga beş on gün evvel İzmir'e gidildiğine göre ikinci bir defa gitmemizin sebebi olması lazım gelir demişti. Devlet Reisinin seyahatini ciddi bir sebebe bağlamak lazım gelirse bunu 6-7 Eylül hadiselerine bağlarım demişti.

Şahit Ali Halim Bayer: Efendim, himayelerde vukuu çoktur. Davetiyeler falanın himayesinde yazılır da gelmez. Mücbir bir şey değil.

Başkan: Peki buyrun.

(Şahit Ali Halim Bayer salondan çıktı)

Başkan: Necip Bozkır'ı getirin. (Necip Bozkır huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Necip Bozkır efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Necip Bozkır: Kani.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Necip Bozkır: 1931.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Necip Bozkır: Sanayi Odasında memurum.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz?

Şahit Necip Bozkır: 3. Zırhlı Tugay, 3. Zırhlı Taburunda Asteğmendim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Necip Bozkır: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim, yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Necip Bozkır'a yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bildiklerinizi söyleyin. Maddi hadiseleri bırakın.

Şahit Necip Bozkır: Efendim, Örfi İdare Hapishanesinin Muhafız Kumandanlığını yaptım. Davutpaşa'ya 1000 kadar tutuklu getirdiler. Bunların Muhafız Kumandanlığını yaparken bu şahıslar konuşmaya başladılar. Efendim hemen hemen hepsinin söylediği şu idi: Biz Demokrat Partinin emri ile yaptık. Bunlar arasında bazı tanıdığım şahıslar var. Bu şahıslar arasında elebaşı olabilecekler 50 lira yevmiye aldıklarını, bazıları 10 lira yevmiye aldıklarını söylediler; hadise olduğu zaman katıldıklarını söylediler. Fatih, Aksaray ve diğer ocak başkanlarına hapishanede gayet iyi baktılar. Ziyaret günleri kendilerine elebaşla-

rına hediyeler geldi. Kendi mensubu olmayanlar orada verilenlerle iktifa ediyorlardı. Elebaşılar Demokrat Parti ileri gelenleri tarafından iyi bakılıyorlardı. Bunlardan Eminönü İlçe Başkanı Mustafa isminde şahıs vardı. Bu adam hapishanede kendi koğuşundaki adamlara; bana Fuat Köprülü emir verdi, demişti. Ziyafette çekilmiş resimleri gösteriyordu ve bana hiç kimse bir şey yapamaz, ben nasıl olsa yakında tahliye edileceğim, diyordu. Günün birinde Fuat Köprülü'ye mektup yazdı. Sonradan tahliye edildi. Bu adamın ismi Mustafa'dır.

Başkan: Başka bildiğiniz?

Şahit Necip Bozkır: Bir şey söylemek istiyorum. Ben sanıkları her zaman Örfi İdare Mahkemesine getirir götürürdüm. Aradan birkaç ay geçmesine rağmen bu mahkumlar tahliye edilmediler. Bir gün Örfi İdare Kumandanı Namık Argüç gelerek bir daha bu şekilde ifade verirseniz sizi tekme ve tokatlarım diye çıkışmıştı.

Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensupları üniversite talebeleri, birçoklarını tıptan ve hukuktan tanırım. Bunlar komünisttirler, ayrı yere kapatın dediler. Bu durumdan talebeler çok müteessir oldular. Hatta içlerinde intihar etmeğe teşebbüs edenler oldu.

Başkan: Başka bildiğiniz var mı?

Şahit Necip Bozkır: 7 Eylül sabahı şehri dolaştım, evler ve dükkanlar harap olmuştu. Rum dükkanına bakıyorum üzerinde tabela yok, Türk dükkanına bakıyorum onunda üzerinde tabela yok. Fakat hep Rum dükkanları yıkılmış.

Başkan: Sanıkların bu ifadeye bir diyeceği var mı?

Sanık Fuat Köprülü: Efendim, tanık, ismini layıkıyla hatırlayamadığı bir kimseden bahsetti. Buna benim emir verdiğim, ondan sonra da onu kurtardığımı söylüyorlar. Bu zat kimdir? Tasrih etsinler.

Şahit Necip Bozkır: İsmi Mustafa. Ben Sirkeci'de çalışıyorum, girdiği çıktığı yerleri görüyorum. Bulabilirim.

Başkan: Tanık Hüsamettin gelmiş mi?

(Yok sesleri)

Yunanistan'dan yazılar istenmişti cevap gelmedi.

(Arif Bartu adında bir şahit var sesleri)

Başsavcı: Hüsamettin Canöztürk'ün de dinlenmesine karar verildi. Böyle bir şahidi istemedik.

Başkan: Çağırın... Yokmuş.

(Geliyor sesleri)

Başkan: Kendisi gelmiş biz talep etmedik.

Başsavcı: Hüsamettin Canöztürk'ün ismini listede vermiştim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Celsede hazır bulunmuştur, dinlenemez.

Başsavcı: Biz şahitlerin ifadesinde ismi geçen ve şimdi dinlenen şahit tarafından bulunabileceği söylenen Mustafa ile diğer bir şahidin ifadesinde ismi seçen İhsan Karaçam hadisede malumatı bulunduğu anlaşıldığından bu iki şahidin bulunup dinlenmesi hakkında makamca bir karara varılmasını, diğer şahit Necati Eğinç için de, yine hadisenin teferruatı hakkında bilgisi olduğu anlaşıldığından bulunup dinlenmesini, Refik Tulga'nın da İzmir'de yemek sırasında söylenen sözler hakkında eski yemini tahtında dinlenmesi için müzekkere yazılmasını istiyorum.

Başkan: Şimdi efendim reyler toplanıncaya kadar dosyaların tetkiki babında mahkemenin birinci celsesinde bir karar verilmişti. Bu karar bütün davalara şamildir. Divan re'sen dosyalardan örnek çıkartıp veremez, müdafiilerin kendileri veya katipleri müracaat ederse istedikleri evrakın örneğini almakta serbesttirler. Bunun için de iki şık mevzubahistir: Duruşmalara çıkan dosyalar Yassıada'da tetkik edilecekler, henüz duruşmaya çıkmamış dosyalar İrtibat Bürosunun Dolmabahçe sarayında göstereceği odalarda tetkik edilecektir. İstiyen evrakı kendileri gelip suret almakta muhtardırlar. Re'sen örnek vermiyoruz. Sür'at gayesini zedeliyor.

Gereği düşünüldü:

1- Dava mevzuuna, müdafa delillerinin ikamesi sebebine, ibraz edilen bir kısım tasdikli vesikaların esas hakkmdaki karar sırasında tetkike tabi tutulacağına göre sanık Kemal Hadımlı ve müdafiinin ve Sanık Oktay Engin müdafiinin soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki isteklerinin ve Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii ile Sanık Adnan Menderes'in aşağıda A ve B bendlerinde yazılı hususların dışında kalan diğer tahkikatın tevsiine ve sanık Fatin Rüştü Zorlu'nun dinlenmesini istediği Mehmet Ertuğruloğlu ile Faiz Kaymak'ın çağrılıp dinlenmelerine ve Kıbrıs ile ilgili yazı ve telgrafların celbine dair taleplerinin reddine, ancak,

A) Sanık Fahrettin Kerim'in dinlenmesini istediği ve 22.12.955 tarihli karşılık yazı mumzisi İstanbul Vali Muavini Vefik Kitapçıgil ile Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre'nin celb ve dinlenmelerine,

B) Hangi saatlerde, nerelerde bulunmak üzere kuvvet istendiği, kuvvetin zamanında gelip gelmediği hususunun tahkiki için hadise tarihinde İstanbul Ordu Müfettişi bulunan Orgeneral Vedat Garan'ın getirilip dinlenmesine,

2- Bugün dinlenen şahit ifadelerinde adları geçen ve bu meyanda şahit Bekan Tümerkan'ın şahadetinde adı geçen Necati Eğinç ve şahit Avukat Turgut Kayacan'ın şahadetinde adı geçen İhsan Karaçam'ın ve Tanık İbrahim Alper'in şahadetinde, bahsolunan Göl Gazinosu garsonlarından Ahmet'in tanık sıfatıyla celp ve dinlenmelerine,

3- İddia makamı tarafından ibraz edilecek şifre tel yazısının gelecek oturumda ibrazı lüzumuna,

4- Yunanistan'dan celbine karar verilen yazıların gelmesinin beklenmesine ve

Duruşmanın 3 Kasım Perşembe günü saat 9.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Öğleden sonraki duruşmanın, Sanık Adnan Menderes ve Doktor Fahri Atabey'in duruşmasının 14.30'da yapılması uygun görülerek oturuma son verildi.

Kapanma saati: 13.00

YEDİNCİ OTURUM

3 Kasım 1960 Perşembe

Açılma saati: 9.30

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerini aldılar. Müdafiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafilerin yoklamasını yapacağım:

Sanık Celal Bayar müdafiileri: Nail Taner, Enver Safter Oder, mevcut.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal, mevcut.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafiileri: Hamdi Üge, Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, mevcut.

Sanık Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay, mevcut. Lemi Budak, yok.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafileri: Sadettin Kerim Gökay, Abdulhak Kemal Yörük, mevcut.

Sanık Alaeddin Eriş müdafileri: Hamdi Üge, Ekrem Korkut, mevcut.

Sanık Kemal Hadımlı müdafii: Senai Meriç, mevcut.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii: Atalay, mevcut.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii: Ekrem Korkut, mevcut.

Sanık Hasan Uçar müdafii yok.

Sanık Oktay Engin müdafii: Hasan Nevzat Karagil, mevcut.

Başkan: Şahit Vefik Kitapçıgil... (yok)

Şahit Selçuk Emre.

Adınız?

Şahit: Selçuk.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Selçuk: Emre.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Selçuk Emre: Naci.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Selçuk Emre: 1927.

Başkan: Ne işle meşgulsünüz?

Şahit Selçuk Emre: Anadolu Ajansı İstihbarat Şefi.

Başkan: 6-7 Eylül 1955 tarihindeki vazifeniz?

Şahit Selçuk Emre: Anadolu Ajansı İstihbarat şefi.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay ve diğerlerini tanıyor musunuz?

Şahit Selçuk Emre: Bir kişi hariç hepsini tanıyorum.

Başkan: Yemin ettireceğim, şahadete mani bir haliniz var m?

Şahit Selçuk Emre: Şahadete mani bir halim yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay ve diğerleri 6-7 Eylül hadiselerini tertip etmiş olmaktan sanıktırlar. Bunlardan bazıları asli iştirak, bazıları fer'i iştirakten sanıktırlar. Sanık Fahrettin Kerim Gökay fer'i olarak bu hadiseye iştirak etmiştir. Sizi müdafaa şahidi olarak gösteriyor. Alınan tedbirlerin nelerden ibaret olduğu hususunda bildiklerinizi söyleyiniz.

Şahit Selçuk Emre: Efendim, bu hadiseyi anlatmadan evvel 6 Eylül sabahından başlamak lazım.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin maddi kısmı bizim davamızın mevzuu dışında. Yani Beyoğlu'nda şöyle olmuş, şurada böyle olmuş, bunlar bizce malum. 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu. Mevzumuz bu.

Şahit Selçuk Emre: Efendim cereyan eden hadise bir tertip eseri olarak yapılmıştır. Fakat tertipçilerinin kimler olduğunu bilmiyorum. Yalnız o akşam Vilayette bulunuyordum. O sırada müntehir Dahiliye Vekili Namık Gedik'in yaptığı telefon konuşmaları bu hadisenin bir

tertip olduğunu gösteriyor. Birinci telefon o zamanın Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner ile idi. Dahiliye Vekili verdiği emirde "Polis yumuşak davransın, bu milli bir galeyandır." diyordu.

İkinci telefon konuşmasını da Nafıa Vekili Kemal Zeytinoğlu'yla yaptı. Ona "Sen anlamazsın, biz yaptığımızı biliyoruz, bu milli bir galeyandır. Sen yollarınla meşgul ol, karışma." dedi.

Başkan: Fahrettin Kerim'in müdafaasına yarayacak ve müdafaasına taalluk edecek hususlarda söyleyecek bir şey var mı?

Şahit Selçuk Emre: Fahrettin Kerim bey Polis Müdürüne verdiği emirde, polis icabında zor kullansın diye söylemişti. Polis gerekli tedbiri alsın, demiştir. Dahiliye Vekili onun üzerine Emniyet Genel Müdürüne telefon ederek az evvel beyan ettiğim şeyleri söylemiştir...

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı, Fahrettin Kerim Gökay, soracağınız bir şey var mı? Yok.

Vedat Garan'ı getirin... Yok. Necati Eğinç'i getirin.

(Necati Eğinç huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit Necati Eğinç: Necati Eğinç efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Necati Eğinç: Necmettin.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Necati Eğinç: 1319.

Başkan: Halen bulunduğunuz iş?

Şahit Necati Eğinç: Emniyet Amirliğinden emekliyim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Necati Eğinç: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yok.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bildikleriniz var mı?

Şahit Necati Eğinç: Mürettep olduğu hakkında hiç bir bilgim yok. Sadece hadiselerin cereyan tarzı insana böyle bir kanaat veriyor. Kos-

koca bir İstanbul'da her yerde aynı zamanda hadiselerin başlaması, bunların tertip olduğu kanaatini veriyor.

Başkan: Beşinci Şubede bulunmuşsunuz, orada polislere ikinci bir emre kadar gidilmeyecek filan denmiş.

Şahit Necati Eğinç: Arz edeyim. O gün, 6 Eylül günü, zannederim Cuma idi. 16 raddelerinde Emniyet Müdürlüğü santralinden emri aldık.

Başkan: Ne emri?

Şahit Necati Eğinç: 5'ten sonra kimse bir tarafa ayrılmasın, dediler. Zaten bu emirler arada sırada verilirdi. Bunu bürolara yaydık. İntizar devresinde idik, akşama doğru oradan buradan bazı yerlerde tahribat yapıldığı duyulmaya başladı. Telefonla öğrenmişler, gelip söylüyorlardı. Ben Emniyet nöbetçi müdürü ile temasa geçtim.

Başkan: Ne kadar zabıta memuru vardı emrinizde?

Şahit Necati Eğinç: Emrimdeki kuvvet, tahmini olarak söylüyorum, Şubemizin kadrosu 65-70 kişidir. O günkü mevcudumuz 15-20'yi aşmaz. O anda o kadar memur çıkarabilirdim. Nöbetçi müdürle temasa geçtim, ismi Avni Bilen'dir. Hadiseleri sordum; evet dedi, teyit etti. "Beyoğlu'nda kırılma, dökülme hadiseleri başladı, zaman zaman haber veririm." dedi. Bunun üzerine tekrar emir verdi, "Dikkatli olalım." Efendim, Beşinci Şubenin işi diğer şubelerin işlerine benzemez, mühimdir. Bu şubenin işi büro işi değildir. Koruma ile mükellef olduğumuz sahalar vardır, Salıpazarı'ndan şimdiki Kadıköy iskelesinin parmaklıklarına kadar geniş, uzun sahanın korunması bize aittir. Burada biliyorsunuz büyük antrepolar, milyonların bulunduğu büyük ticari eşyalar antrepolarda değil, sundurmaların altında muhafaza ediliyordu. Her hangi bir taarruzun mevcudiyetini düşünerek hemen rıhtım devriyelerini takviye ettik. Bu suretle herhangi bir taarruzu önlemiş olduk. Ayrıca mevcudun bir kısmını elimde tutuyordum. Ara sırada Nöbetçi Müdürle temasa geçiyordum. Fakat civarımızda bir şey yoktu. Olsa zaten bizi alakadar ederdi. Birinci derecedeki asli vazifemiz, daha ziyade muayyen bir uzunluktaki sahayı korumaktan ibaretti.

Başkan: Sizin arkadaşınız miktarı çoğalttı, siz azaltıyorsunuz. O, mevcudun 40-50 kişi olduğunu söyledi.

Şahit Necati Eğinç: Mevcudun 40-50 kişi olmasına hiç bir zaman imkan yoktur. Zira mevcudun bir kısmı muamele memuru, bir kısmı

senelik izinde, diğerleri Sirkeci ve Büyükdere Karakollarında vazifelidir. Bunlardan ayrı olarak da, müteferrik hizmetlerde vazifelendirilmiş memurlar vardır. Bütün bunları bu kadro içinden çıkarıyoruz.

Başkan: Şu halde...

Şahit Necati Eğinç: 15-20'yi aşacağını tahmin etmem.

Başkan: O arkadaşınız dedi ki: "İkinci bir emir gelinceye kadar müdahale edilmeyecek. Müdahaleyi mucip haller oluyor, sağdan soldan haberler geliyor, biz ise ikinci bir haber gelinceye kadar müdahale etmeyeceğiz."

Şahit Necati Eğinç: Hayır, böyle bir şey yok. Ne böyle bir emir alınmıştır, ne de verilmiştir. Zaten birinci emir yok ki ikincisi olsun.

Başkan: Hayır ikinci bir emir gelinceye kadar çıkmayacağız diye bir emir var mı?

Şahit Necati Eğinç: Hayır, efendim.

Başkan: İkinci gün dinlenen şahit Bekan Tümerkan (Yok sesleri)

İndelhace muvacehe edilmesi icap eder, diye şahidin gelmesini istemiştik.

Şahit Necati Eğinç: Akşam radyoda da dinledim. Bu doğru değildir. Zaten kendisi muamele memurudur.

Başkan: Hadise olduğuna göre tabii dağınık...

Şahit Necati Eğinç: Tabii dağıttık. Bir kısmını hakikaten belirecek ihtiyaca sevketmek üzere, bir kısmını da dairede tuttuk.

Başkan: 15-20 kişi o anda orada mıydı?

Şahit Necati Eğinç: Oradaydı efendim.

Başkan: Beşi kalsın, diğerleri vazifeye gitsin...

Şahit Necati Eğinç: Memurların asli vazifesini bıraktırıp dışa sevketmem için benim bir emir almam lazım. Memurları dışarıya sevkettiğim zaman Müdüriyet de benden memur isterse ben bu memurları nereden bulayım?

Başkan: Siz denemediniz mi sağdan soldan hadiseler olduğu bildiriliyor. Benim elimde 15-20 kişi mevcut var, bunu sevk edeyim mi, bunlardan bir kısmını vazifelendireyim mi diye.

Şahit Necati Eğinç: Ben böyle bir şey söylemedim. Memur haddi zatında şubemize ancak kifayet eder. Emir verirlerse ben gönderirim.

Başkan: Şahit Bekan Tümerkan'ın ifadesine göre sorulmuştu.

Şahidin ifadesine bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Müsaade ederseniz Reis beyefendi şahitten bir sual sorulmasını rica edeceğim. Bunlardan bir tanesi 26 Ağustos 1955 tarihinde teşkilata kendi imzam ile yaptığım umumi bir tamim vardır. Bu tamimde senelik ve haftalık mezuniyetlerin kesilerek hazır kuvvetlerin ihtas edildiği bildiriliyor. Bu emrin 5. maddesinde bütün şubeleri memur, amir hatta silahsız muamele memurlarının dahi geceli gündüzlü daireden ayrılmamalarını emretmiştim. Bu emri şahit okumuşlar mı?

Şahit Necati Eğinç: Zaten bir tarafa gitmiyorduk, böyle bir emir almıştık. Yalnız senelik izinde bulunanlar geri çağırılmadı, yeni izine de çıkan olmadı.

Sanık Alaeddin Eriş: İkincisi efendim, 31 Ağustos 1955 tarihinde yine kendi imzamla teşkilata yaptığım umumi tamimin son kısmında şöyle bir şerh olacaktı. Rumlara ait müesseseler ve mahallerde daima müteyakkız bulunulmasını bildiriyordum, bu emri de görmüşler mi?

Şahit Necati Eğinç: Bizim bulunduğumuz yerde Rum diye bir şey yok, şubemizin vazifesi limanı korumaktı.

Sanık Alaeddin Eriş: Bendeniz o itibarla değil, umumi emir olduğu için sormuştum.

Başkan: Hatırlayabildiği kadar söylüyor efendim.

Sanık Alaeddin Eriş: Üçüncüsü, hadise günü, 6 Eylül günü polis santralı vasıtasıyla *İstanbul Ekspres* gazetesinde Atatürk'ün evine bomba atıldığını öğrendikten sonra polis santralı vasıtasıyla saat 3-4 sırası bütün teşkilata şu emri vermiş, hiç bir memur yerinden gelişi güzel ayrılmasın, fevkalade müteyakkız bulunsun, hassas hareket edilsin, vukuu muhtemel herhangi bir hadise derhal önlensin demiştim. Bu emri hatırlıyorlar mı?

Şahit Necati Eğinç: Hatırlıyorum, korunma ile mükellef bulunduğumuz bir yere tecavüz vuku bulursa bunu önlememiz vazifemizdir.

Başsavcı: Bizim de sualimiz var; geçen celsede dinlenen şahit Bekan Tümerkan ifadesinde Üçüncü Şubenin karşısında yüz metre mesafede bulunan binalar tahrip edilirken bizler Demirkapılar kilitlenmiş hadiseyi pencerelerden seyirettik demişti. Böyle bir tahribi bilfiil gör-

müşler midir? Buna karşı ne diyeceklerdir, bu hususun sanıktan sorulmasını rica ediyorum.

Başkan: Bahsedilen tahribi gördünüz mü?

Şahit Necati Eğinç: Bahsedildiği gibi, civarımızda tahrip yoktu, önümüz boştu, her halde bir hata vardır. 50-100 metre civarımızda bir şey olmadı. Diğer kısımlar ise hududumuz dışında kalmaktadır.

Başkan: Şahit Hicri Tan.

Şahit Necati Eğinç: Benim şahitliğim bitmedi, anlatacağım şeyler var.

Başkan: Anlatın neymiş bunlar, demin niçin söylemediniz.

Şahit Necati Eğinç: Efendim, saatler geçtikten sonra benim korumakla mükellef olduğum sahayı yukarıdan aşağıya kadar gözden geçirdim. Bir taarruzun vaki olamayacağı kanaati bende hasıl oldu. Bizim sahamız nisbeten mahfuzdu. Altıncı Şube Trafik Şubesidir. Bu şube bir ekip çıkartmış, ben de bir iki memurumu bu ekibe iltihak ettirmek suretiyle vazifelendirdim. Memurlar saat 9-10 arasında, kat'i olarak hatırlayamıyorum, hadiseler bitene kadar dışarıdan suçluları yakaladılar ve dışarıya yığınla eşya getirdiler. Biz bunları yığdık, dağlar gibi yığdık, yakalanan suçlular trafik şubesine alındı. Trafik şubesi Müdür Muavini Hüsnü Orbay ile bu eşyaları ne yapacağız, sabah oluyor dedik, o zamanın Emniyet Müdürü Alaeddin beyle konuştuk. Bize "Nöbetçi Müdürle konuşun kamyonlarla Müdüriyete getirsinler." dedi. Kamyon bulamamışlar, otobüs göndermişler. Eşyaları doldurduk gönderdik. Böyle bir faaliyet de gösterdik.

Başkan: Bizim istediğimiz malumata bunlar dahil mi? Peki çekilin.

(Şahit Hicri Tan huzura alındı)

Adınız?

Şahit: Hicri Tan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Hicri Tan: Tahsin.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Hicri Tan: 1331.

Başkan: Ne işle meşgulsünüz?

Şahit Hicri Tan: Ticaretle uğraşıyorum.

Başkan: 6-7 Eylül 1955'te ne işle meşguldünüz?

Şahit Hicri Tan: Beyoğlu Bekar sokakta film ve sinemacılık üzerine iş yapıyordum.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahadete mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Hicri Tan: Şahsen tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Hadisenin olduğu 1955 tarihinde nerede idiniz?

Şahit Hicri Tan: Lale sinemasının tam karşısında Bekar sokak 14 No.da Ruhi Moral apartmanında filim ve sinemacılık üzerine komisyonculuk yapıyordum.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında bilginiz var mı? Mürettepse kimler tertip etmiştir?

Şahit Hicri Tan: Anlatacağım vak'alar doğrudan doğruya bir yazı ile tespit edilemez bu anda. Fakat Yüksek Başkanım, ben de yüzde yüz mürettep olduğunu gösterir. Şimdiye kadar dünyaya birçok dinler geldi gitti halen yaşamakta olan dinler var. Bunların hepsi de Allah'ı tanılar. Fakat göremezler, gösteremezler... Bilirler ki, Cenabıhak vardır. Ben de bu kadar kat'i biliyorum ki bu tertiptir. Efendim benim bulunduğum katın altında Miami Bar vardır. Bunun üzerindeki balkonlu yazıhane benimdir. Balkonda oturuyordum, akşam üzeri geçmişti, saatini hatırlamıyorum tahminen akşam namazı sıralarında gürültü, patırdı, bir sürü kalabalık geçti. Arkadan beş dakika geçmeden tekrar gençler geçmeye başladılar. En önde bir kız vardı, albayrağı göğsüne sarmış vaziyette idi. Kollarını açarak teşvik ediyordu. Bağırdılar çağırdılar, evvela bir şey yapmadılar arkalarından sayılamayacak kadar çapulcular geldi. Vurmalar, kırmalar, küfretmeler bir birlerini takip etti. Pijamamın üzerine pardösümü çektim, İstiklal caddesi yakınımızdadır. Sokağın başında kalabalıktan bir tramvay atıl vaziyette kalmıştı. Tramvayın içine girdim. Bir çok mağazalar yıkıldı, yağma edildi, bunları gördüm. Yine merak saikasıyla Ağa camiine doğru indim. Sakızağacı sokağında Yani isminde bir vatandaşın Sine Radyo isminde radyo ve sinema makineleri tamir ettiği bir dükken vardır. Orada o gün tanıdığım taşralı bir sinemacıyı gördüm, galiba makinistti. Ona tesadüf ettim, bu Yani fakir bir adamdır, bizdendir deyiver de-

dim. O vatandaşın orada durması ile dükkanın bir camı dahi kırılmadı, mağaza hiç bir tahribe uğramadı, polis isteseydi hepsine mani olabilirdi. Sonra, Ağa camii noktasında bekleyen polisler vardı, aşağıdan birçok çapulcular kürk getirmişlerdi, yırtmak için çekiştiriyorlardı. Kürkün yırtılmadığını görünce oradaki polislerden bir tanesinden bir bıçak rica ettiler. Polis bıçağı vermedi kendisi bir miktarını kestikten sonra yırttılar.

Başkan: O polisi görsen tanır mısın?

Şahit Hicri Tan: Belki görsem tanırım. O günkü nöbet listesinde tabi ismi vardır. Orada bir Acem kahvesi vardır. O polis orada bulunabilir.

Sonra daha yukarı gittim Hüsnütabiat Lokantasının üstünde bir kilise vardır. Bu kiliseye benzin dökmüşler, yanıyordu.

Orada polisleri de olmasına rağmen hiç kimse bu hadiselere mani olmaya çalışmadılar. Polislere bu doğru değildir, din yerlerinin yıkılıp yakılması diğer şeylere benzemez, dediğim de, "Bize cana kast etmemek şartıyla karışmamamız emredildi." dedi. Bu hadise Osman Güzel'in önünde oldu.

Başkan: Polisin ismini hatırlıyor musun?

Şahit Hicri Tan: Evrakları dağıtan bir polis vardır, o hepsini tanır, kendisi yaşlıcadır.

Sonra yangının başka yerlere sirayet edeceğini...

Başkan: Bundan başka bildikleriniz var mı? Bundan ne gibi bir netice çıkarıyorsunuz?

Şahit Hicri Tan: Bir çok hadiselerde olduğu gibi bu hadisenin de bir tertip eseri olduğu meydandadır. Buna tertip eseri dememek için pek saf olmalıdır. Sanıkların bu hadise ile münasebetleri hakkında bir şey söyliyemiyeceğim. Efendim, tabi memleketin, devletin en büyük makamını işgal edenlerle bir samimiyetim yok. Fakat yaptıkları işleri her gün takip ediyorum. Günde 7-8 gazete alırım. Yaptıklarından bu suretle haberim ve malumatım vardır.

Başkan: 7-8 gazeteyi bir günde okuyor musunuz?

Şahit Hicri Tan: Efendim, okuyordum. Tabi ilanları şunu bunu okumuyorum. Etraftan gördüğüm şeyler bu hadiselerin tertip olduğunu meydana çıkardı.

Başkan: Tertipse bunu sanıklar mı tertip etmiştir? Böyle bir kanaat yürütebilir misiniz?

Şahit Hicri Tan: Yürütürüm. Çünkü, Adliye odacısının bir kabahatine varıncaya kadar alakadar oluyorlardı. Mesela Menderes Trakya gezisinde bir zabıt katibi "Bu para ile nasıl geçinilir?" dediği zaman hapse attırdı. Bunu yapan insan böyle büyük bir hadiseyi bilmezse zaten ayıp.

Başkan: Diğerleri hakkında bir malumatınız?

Şahit Hicri Tan: Efendim resimden tanıyorum, mitinglerden, şuradan buradan tanıyorum.

Başkan: Şahide karşı bir diyeceğiniz var mı? Yok.

Şahit Komiser Mehmet Araş'ı getirin.

(Şahit Hicri Tan salondan çıktı)

(Şahit Komiser Mehmet Araş huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Mehmet Araş.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Mehmet Araş: Arif.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Mehmet Araş: 1336.

Başkan: Nerede oturuyorsunuz?

Şahit Mehmet Araş: Beyşehir'de.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz ne idi?

Şahit Mehmet Araş: İzmir Emniyetinde Karamanlar Karakol komiseriydim.

Başkan: Sanıkları tanıyormusunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Mehmet Araş: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında size telefonla bir ihbar olmuş. Böyle bir tel yazısı geldi. Ne biliyorsunuz? Bu hadise mürettepse tertipçileri kimlerdir?

Şahit Mehmet Araş: Efendim ben o tarihte Karamanlar Karakolu komiseri idim. Saat 18-18.30 sıraları nöbetçi Emniyet Müdüründen bir telefon aldım. Dediler ki bir hareket var. Fuara doğru gidilmektedir, bir curcuna halinde bunların önlenebilmesi için Fuar Emniyet Amirliğinde bütün Emniyet mensupları toplanıp tertibat alacak. Karakollarda bir kişi bırakacaksınız. Ben de o zamanki mevcudu alıp, bir kişi karakola bırakarak Fuara gittim. O zamanki Emniyet Amiri Ziya Tüzün vardı. Geldiğimizi söyledim henüz daha güruh gelmemişti. Fuar karakolunun bulunduğu yer Yunan pavyonunun şimal cephesine düşerdi. Şayialar Basmahane tarafından güruhun geldiğini ifade ediyordu. İki memurla Basmahane kapısına doğru yürüdüm. Bir kalabalık Yunan pavyonuna doğru ilerliyordu. Vali Hadımlı bu kalabalığın içinde idi. Ve kendisine tezahürat yapılır bir vaziyette idi.

Başkan: Nasıl tezahürat?

Şahit Mehmet Araş: Yaşa, varol, sağol şeklinde tezahürat yapılıyordu. O sırada Cumhuriyet Savcı Muavini Nevzat Akın ile karşılaştım. Ne oluyor Mehmet Bey falan dedi. İşte vaziyeti görüyorsunuz diye cevap verdim, neye önlemiyorlar bunu dedi. Dedim ki, başımızda esaslı bir kimse yok. Peki Vali beyle görüşeyim dedi. Ve yanımdan ayrıldı. Gitmiş görmüş bilahare kalabalıkla beraber Yunan pavyonunun olduğu yere kadar geldim. Sonra Yunan pavyonu yakılmaya başlandı, zaten bu işi yapan öyle kalabalık bir güruh değildi, 150-200 kişi etrafında idi. Fuarın içinde faaliyet gösteren pek cüz'i bir kitle vardı. Yunan pavyonu yakılmaya başlandı, bu sırada her memur her amir kendi vicdanlarına seslerinden aldığı kuvvetle bazı ufak tefek mani hareketlerde bulunmak istiyordu. İşte ben de bu hareketleri önlemek için bazı insanları oradan uzaklaştırmak istiyordum, itmek istiyordum. Bu haller devam ederken Vali geldi. Çekil, haşin, davranma dedi.

Başkan: Vali ne dedi?

Şahit Mehmet Araş: Haşin davranmayın dedi. Bu vaziyet üzülecek bir vaziyetti. Yangın olduğu görüldü. Yangının söndürülmesi için itfaiye getirildi. Bu defa da itfaiyenin hortumlarını bıçaklamak suretiyle delindi, bunlara mani olmak istedim, gene dinlemediler. Güruhun içine atıldım fakat güruhun ayakları altında kalarak sırılsıklam ıslandım ve bir kenara çekildim. Derhal Karamanlar'daki evime giderek 5-10 dakika içerisinde üstümü değiştirerek tekrar hadise yerine geldim. Tekrar mücadeleye devam ederek ikinci defa bu güruh içine atıldım,

fakat gene ıslandım. Evime gidecek halim kalmamıştı. Yanan enkazın alevlerinde hem kurunduk hem de seyrettik. Neticede yangın sona ermişti. Bu defa yıkma işi başladı. Nereden bulduklarını bilmediğim halatları direklere kanca atmak suretiyle, sanki balıkçılar gibi ha babam ha demek suretiyle direkleri yıktılar.

Başkan: Bu hadiseler olurken Vali orada mıydı?

Şahit Mehmet Araş: İlk anda orada idi. Saat 11 sıralarında pavyonun işi bitmişti.

Başkan: Ne ise, tahribatı biliyoruz. Tertip edenler hakkında malumatınız?

Şahit Mehmet Araş: Ondan sonra Alsancak'a gittim. Oraya gittiğim zaman Yunan pavyonunun yıkıldığını görmedim.

Sanık Kemal Hadımlı: Şahit demin Yunan pavyonu yıkıldığı zaman orada idim ve Vali de vardı şimdi ise görmedim diyor.

Şahit Mehmet Araş: Efendim Yunan pavyonu değil Yunan Konsoloshanesi yanında Alsancak'ta bir bina vardı. Taş mı idi neydi bilmiyorum, bu bina yakılırken orada idim. Bu sırada bir bölük asker geldi.

Başkan: Efendim biz tahribatı biliyoruz.

Şahit Mehmet Araş: Kemal Hadımlı lehine tezahürat vardı.

Başkan: Demek Vali tasvip ediyordu ki, kendisi için tezahürat yapılıyordu... Peki başka bilginiz?

Şahit Mehmet Araş: Ondan sonra kuyumcuların bulunduğu mıntıkaya gittim, Anafartalar'a. Oraya Vali Bey Gürsel Paşa ile birlikte geldi. Ben kuyumculara gittiğim zaman 5-6 memur vardı. Bu hadise bize milli hareketin oluşu hissini veriyordu, bu bir yağmacılıktı.

Başkan: Kuyumcular daha ziyade Türk müdür, Rum mudur?

Şahit Mehmet Araş: Türk de var, Rum da var.

Başkan: Ekseriyet kimde?

Şahit Mehmet Araş: Ekseriyet Türklerdedir, saat 16-16.30 sıralarında...

Başkan: Tahribat malum. Maddi hadiseler malum, mürettep olduğu hakkında konuşunuz?

Şahit Mehmet Araş: Mürettep olduğu hakkmdaki kanaatim bizlere müdahale etmeyin, haşin davranmayın fikirlerinden mülhemdir.

Sanık Kemal Hadımlı: Efendim şahidin ifadelerinde benim kendisi ile görüştüğüm, şöyle çekilin dediğim var. Kuyumcular önünden evvel Fuar kapısına gelmişim, halk bana karşı yaşa baba demiş. Benim Fuar kapısında halkı dağıtmak üzere yaptığım ikaz ve ihtarı belirten bir rapor var. Yüksek Baş Müddeiumumiliğin dosyasındadır. İkincisi, Emniyet Müdürü oradadır; Emniyet Müdürü ve polislerle beraber halkı dağıttığımıza dair onun şahadeti vardır.

Üçüncüsü, o zamanki Belediye Reisi Selahattin Akçiçek o gün orada idi, o da şahittir. Vatandaşları dağıtmak üzere yaptığım ihtarlara copla tabanca ile yürüyecek değildim. Dağılınız vatandaşlar dedim, dağıldılar. Emniyet Müdürü gelmiş tertibatını almıştı.

Başkan: Soracak sualiniz var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Bu şahidin benim elimde ve lehimde olan bir raporu vardı, müsaade ederseniz okuyayım.

(Rapor okundu)

Sanık Kemal Hadımlı: Bu rapor Devlet Şurasında vardır, efendim.

Başkan: Bunu kime vermiş.

Sanık Kemal Hadımlı: Bu raporu Emniyet Müdürlüğüne vermiş. Emniyet Müdürlüğünden Devlet Şurası tahkikat dosyasına girmiş.

Başkan: Böyle bir rapor vermişsin.

Şahit Mehmet Araş: Bu rapor sözlerime mübayin değildir, müsaade ederseniz izahını yapayım. Bendeniz Kuyumcular'daki hadiseden bahis açmak istediğim zaman lüzum görmediniz. Oradaki hadiseyi Gürsel Paşa da görmüşlerdir. Oraya birçok güruh gelmişti, 3-5 memur da vardı. Kuyumcular karşısındaki yağmacılığın önlenmesi lazımdır, dendi. 26 kişi kadar insan yakalandı... Bu hususlar bendenizden bir rapor istendi, Vali Bey tarafından. Ben Emniyet Müdürlüğüne çağırıldım, gittim. Vali Bey sizi görecek dediler, gittim. Bana Kuyumcular hadisesine ait bir rapor hazırla dediler, raporu hazırladım. Burada bir tecemmuat vardır, Vali sokakta gezmek suretiyle değil, Valinin çalışması suretiyle değil, Valinin çalıştırmasını bilmesi lazımdır. Bize topluluğu dağıtmak için tecemmuat kanununa göre halka gerekli ihtarı yaptırdıktan sonra bize silah kullanılması için emir verilmesini bekliyorduk.

Başsavcı: Sanık İzmir Valisi sual sormak için ayağa kalktıktan sonra kendisi şahidin ifadesini tahlil ederek uzun boylu bir rapor okudular. Kendisinin sual sorması lazım gelirken, bu şekilde hareket etmiş olması usulün bir hükmün kesin olarak ihlal etmiştir. Zaten şahit kendi ifadesinde, raporunda bu hadiseye temas etmektedir. Bendeniz raporun okunması hususunda Yüksek heyetinizin dikkatini çekmek isterim.

Hadise Sayın Gürsel Paşa vazifesinden avdet ettikten sonra saat 9-9.30'da olmuştur. Esaslı tahrip hadiseleri kendilerinin başkanlık etmiş olduğu ekip tarafından tamamlanmıştır. Bu sebeple bendenizin şahitten bir sualim olacaktır. Bu nümayişçileri ve tahripçileri dağıtmak için Vali Emniyet memurlarına kesin bir emir vermiş midir?

Şahit Mehmet Araş: Bu hususta hiç bir emir almadık. Saat 11-12 sıralarında zaten Alsancak yıkımı bitmişti.

Başkan: Şahide karşı başka sorulacak husus var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Benim sözüm var.

Başkan: O tamimi okudunuz.

Sanık Kemal Hadımlı: Efendim iki rapor da elimdedir, diyorlar ki bir rapor istediler biz de verdik. Bu rapor var. Bendeniz polise emir vermem. Emniyet Teşkilat Kanununa göre Emniyet Müdürüne emir veririm.

İkincisi, ben böyle emir versem bile polis çekilmez. Bu itibarla Başsavcı beyin istinatlarını reddediyorum.

Başkan: Oturun efendim uzatıyorsunuz. Göl Gazinosu garsonlarından Ahmet'i çağırın. Yok. Şahit İhsan Karaçam'ı çağırın.

(Şahit İhsan Karaçam huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: İhsan Karaçam efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İhsan Karaçam: Şevki.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit İhsan Karaçam: 1335.

Başkan: Yaptığınız iş?

Şahit İhsan Karaçam: Jandarma kıdemli yüzbaşısıydım, emekliye ayrıldım, serbest çalışıyorum.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz nedir?

Şahit İhsan Karaçam: Bendeniz o tarihte malzeme ve eslaha subayı idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit İhsan Karaçam: Şahitliğe mani bir halim yoktur. Sanıkları tanıyorum.

Başkan: Yemin ettireceğim?

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında ve mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bir malumatınız var mı? Sizin bu işten malumatınız olduğu bir başka şahidin ifadesinden çıkmıştır.

Şahit İhsan Karaçam: Bendeniz hadiseyi objektif olarak arz edersem belki içerisinden bazı fikir kırıntıları peyda olabilir.

Başkan: Bizim davanın mevzuu bu hadise mürettep midir, şayet mürettepse tertipçileri sanıklar mıdır, merkezindedir. Burayı belirtecek şekilde konuşun.

Şahit İhsan Karaçam: Efendim hadiseyi objektif olarak bildiğim ve işin içerisinde olduğum için müsaade ederseniz kısa öz olarak anlatayım.

Başkan: Avukat Turgut Kayacan'ın ifadesinde isminiz geçmektedir.

Şahit İhsan Karaçam: Hadise günü saat 5 sıralarında vazife ile Beyoğlu'na çıkmıştım. Beyoğlu'nda Konak Otelinin önüne geldiğim zaman 18-20 yaşlarında ki bir delikanlının bir iskemle alıp üzerine çıkmak suretiyle cebinden bir gazete çıkardığını ve nutuk ettiğini gördüm; çok kısa bir zamanda etrafına 50-60 kişi toplandı.

Başkan: Nutkunda ne diyordu?

Şahit İhsan Karaçam: Gazete bombanın patlatıldığınm yazıldığını, bunun reaksiyon yaptığını, Türk gençliğinin duramayacağını, hükümetçe çare aranması lazım geldiğini ve saire anlatıyordu. Bu topluluk Taksim'e giderken daha fazlalaştı. Bu sırada birkaç polis topluluğa mani olmak gayesiyle topluluğu çevirdi. Hemen geri döndüler Tepebaşı'na gelindiği zaman tam karşıda zannederim bir Ermeni'nin eczanesi vardı. Bunun camına 12 yaşında bir çocuk ilk taşı attı. Bir iki daki-

ka içinde Eczane tamamen harap oldu. Diğer bir istikametten gelen bir toplulukla bu topluluk birleşti. Konak Otelinin civarına geldiğimiz zaman bendeniz o zamanki Valiye, Konak oteline girmek suretiyle durumu telefonla izah ettim, dedim ki, Beyoğlu taşlanmak suretiyle tahrip edilmiştir. Bendeniz jandarma subayıyım, fakat emniyetle, asayişle ilgim yoktur. Arzı malumat ediyorum, haberiniz var mı dedim. Kendisi bana, böyle şey olmaz dedi. Kendisine olduğunu söyledim. 10 dakika sonra Beyoğlu...

Başkan: Alakadar olmayın mı dedi?

Şahit İhsan Karaçam: Hayır, bilakis vazife verdi. Dedi Taksim'e gidin Emniyet Müdürlüğü ile işbirliği yapın ve bana sık sık malumat verin. Ben Beyoğlu Emniyet Müdürlüğüne gittim, vaziyeti söyledim. Bana cevaben dediler ki, biz aciz vaziyetteyiz, askerin varsa, kendine güveniyorsan geç başa. Bendeniz tekrar geldim, kendilerine telefon ettim, dedim ki, birbirlerini takiben dükkanlar yakılıp yıkılıyor, vaziyet vahimdir, mümkünse yalnız Beyoğlu mıntıkasını muhasara edin hadiseler burada kalsın, başka tarafa sıçramasın, dedim. Kendisi benimle alakadar olarak gene bana malumat getirirsin dedi.

Başkan: Siz karışmayın dedi mi?

Şahit İhsan Karaçam: Bilakis bana vazife verdi.

Baktım hadiseler çığırından çıkıyor, anormal bir şekilde büyüyor bir taksiye binerek Taksim'den hareket ettim. Tepebaşı'nda bir polisin dövüldüğünü gördüm. Sokak başında beni durdurdular, bayraksız hiç bir vasıtanın aşağı bırakılmayacağını bildirmeleri üzerine, ben de bir vatandaştan bayrak tedarik ederek yoluma devam ettim. Vilayete geldiğim zaman Valiyi Namık Gedik'le münakaşa halinde gördüm. Bana ilk sualleri şu oldu: Siz çok asabi ve heyecanlısınız, anlatın bakalım dediler. Kısaca vaziyeti anlattım, bana inanmadılar Namık Gedik, bu arkadaşı Vali Muavininin odasında yarım saat bekledikten sonra, kalemi mahsus müdürü gelerek Valinin beni istediğini bildirdi. Yanlarına gittiğimde "silsile vari" bir tahribin olacağını nereden biliyorsun dedi. Dedim ki, birinci dükkan yağma edildi, tabii polis ve inzibat kuvvetleri müdahale etmezse silsile halinde ikinci dükkan da tahrip edilecek, peki bekle dediler. O zaman Vilayete doğru muazzam bir kalabalığın gelmekte olduğunu gördüm. Vali bana İhsan karşıya git bekle dedi. Ben Jandarma erlerini topladım. Biraz sonra kalemi mahsus Müdürünün

yanında bu hadiseler devam ederse yangın çıkacağını söyledim. On dakika sonra yangın haberi verildi. Dahiliye Vekili sen silsilevari yangın olacağını nereden biliyordun dedi. Bunlar tabii şeyler, kendisini gösterir, müneccim olmağa lüzum yok dedim. Beni Namık Gedik tersledi ve orada kalmamı söyledi. Nabi beye, Basın Yayın Umum Müdürüne bazı fikirlerim olduğunu söyledim. Mesela köprünün açılmasının bir çıkar yol olacağını ifade ettim. Bana müspet bir cevap vermediler. Saat 12'ye doğru kendilerinden izin istedim. Yarım saat daha bekle dediler. Saat birde, yahut 24'ü geçe eve gittim. Ertesi sabah bir yüzbaşı geldi, Reisicumhur seni çağırıyor, dedi beni alıp götürdü. O zamanın Reisicumhuru sakıt Reisicumhur Vilayette idi. Hakikaten anormal vaziyette hırçın adımlarla yürüyordu. Zannediyorum Başyaver olacak bana, "İhsan Karaçam siz misiniz, tebrik ederim." dedi. Ben şaşırdım, beni azarlayacaklarını tahmin ediyordum. "O akşam neden birkaç kişiyi vurmadınız?" Dedim ki, ben Emniyet ve asayişle ilgili bir vazifede idim. Fakat bir vatandaş olarak Jandarma Kanununa ve Jandarma nizamnamesine göre vazife bildim. Kendilerini ikaz ettim. Duruma onlar da inanmalıdırlar, işi küçümsediler. Nihayet hadiseler bu hali aldı. O zamanın Paşası Garan Paşa beni odaya çağırdı, telefon ettik, bir iki birliğin gelmesini temin ettik. Bütün bildiklerim bu kadardır.

Başkan: Bu ifadeye karşı bir diyeceğiniz var mı?

Şahit İhsan Karaçam: Bir kaç gün sonra beni Vali bey çağırtı. Sen dedi o akşam benim yerimde olsa idin ne yapardın? Bir kumandan olsa idin kumandanlar yerlerini, karargahlarını terkederler mi idi? Ben bir şey söylemedim. Yalnız bir toplantıda, o akşamki yüzbaşı çok heyecanlı ve asabi idi, bizi heyecana sevketti demişler. Zannederim arife günü idi, bu sözün manasını anlamak için gittim. Siz benim için mukaddes bir vatandaşsınız, böyle günde elimizi öpmeğe mi geldiniz dediler.

Başsavcı: Turgut Kayacan buradadır, Turgut Kayacan'ın ifadesi ile bu şahidin ifadesi arasında bir noktada esaslı mübayenet vardır.

Başkan: Turgut Kayacan, gelin efendim. Siz "karışmayın" dediğini söylemiştiniz.

Şahit Turgut Kayacan: Yüzbaşı o vakit siz bir şeye karışmayın dedi, demişti. Ama telefonla konuşan kendisi idi, Vali bey ne dedi bilmem.

Başkan: Bilakis bana vazife verdi diyor.

Şahit İhsan Karaçam: Bana vazife verdi ve sık sık kendisine malumat vermemi söyledi. Karışmayın demedi.

Başkan: Rasim Atala.

(Rasim Atala huzuraalmdı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Rasim Atala.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Rasim Atala: Kazım.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Rasim Atala: 1327.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Rasim Atala: İzmir barosunda, avukatım.

Başkan: Hadise sırasında 6-7 Eylül 1955 sırasında da yine avukat mı idiniz?

Şahit Rasim Atala: Evet İzmir'de avukattım.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Rasim Atala: Sanıklardan İzmir Valisini tanıyorum. Diğer sanıkları, vaktiyle işgal etmiş oldukları makamlar dolayısıyla tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

(Şahit Rasim Atala'ya yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin tertip olduğu hakkında bilginiz tertipse, tertipçilerinin kimler olduğu hususunda bildiklerinizi söyleyiniz.

Şahit Rasim Atala: Efendim, bendeniz hadiseden evvel Nato'nun Hukuk müşaviri idim. Hadise günü dışarıda bulunmuyordum. Evde otururken tahminen saat gece yarısı 12-12.30 sıralarında telefon edildi, hatta telefona eşim çıktı, telefon eden Nato'da vazifeli Yunan Binbaşısı Sakilyon'un refikaları Tasula. Kendi evlerinin karşısında, bulunan gene Nato mensuplarından Kalonzon'un evlerine 25-30 kişinin tecavüz ettiğini, Kalonzon'un refikalarını dövdüklerini, evlerinin içini tahrip ettiklerini söyledi. Şimdi ise tahrip sırasının kendilerine geleceğini ve aynı sokak içinde bulunan Yunan Generali Papiyondapulos'un -

kendilerini Nato Hukuk müşaviri olmam dolayısıyla hem de ailece görüşmemizden dolayı tanırım - evinin tahrip edileceğini söyledi. Böyle ailece görüşmemizden dolayı benden bir yardımda bulunmanı rica etti. Ben hadisenin inkişaf şeklini bilmiyordum.

Başkan: Hadisenin maddi şeklini değil.

Şahit Rasim Atala: Sayın Başkanım, ona geleceğim. Ben kendilerine telefonu kapat, bazı teşebbüslerde bulunacağım dedim. Telefonu kapattı. Askerlik arkadaşım bulunan ve aynı zamanda meslektaşım olan sakıt İzmir Mebusu ve o zaman İzmir Demokrat Parti İl Başkanı bulunan Enver Dündar Başar'a telefon ettim, bulamadım. Sonra bulunabileceğini tahmin ettiğim Demokrat Parti İl binasına telefon ettim. Ahize kalkar kalkmaz Enver Dündar karşımda idi. Kendisine hadiseleri anlattım, Yunan generalinin evine bir tecavüz vuku bulursa bunun devletler arası bir ihtilaf doğurabileceğini, yardım yapmak imkanı varsa teşebbüs etmesini rica ettim. Enver Dündar bana İstanbul yanıyor, malum olan Selanik'teki bomba dolayısıyla memleket galeyan halinde, biz bu galeyanın önüne geçemiyoruz diye sözler söyledi. Bunun milletler arası bir ihtilafa sebep olacağını ısrarla söyleyince telefonu kapat, ben orası için bir müfreze asker göndereceğim dedi. Telefonu kapadım ve bu haberi ben Tasula'nın kocası olan Binbaşı Sakilyon'a telefonla bildirdim. Binbaşı Sakilyon apartmanın alt katında oturuyordu... Apartmanın sahibi Hüsnü Aydıner adında bir doktordu. Hüsnü Aydıner'in kardeşi olan mühendis üçüncü katta oturmakta idi. Bunları üçüncü kata almış, herhangi bir tecavüze mani olmak için kapıları kapamış. Bu haber üzerine Tasula'nm kocasını telefona istedim. Ben de fevkalade bir heyecan içerisinde idim. Size asker geldiği taktirde bana lütfen telefon edin dedim. Ben telefonun başında bekliyordum, 10 dakika sonra telefon çaldı kocası hem kendi namına hem de Yunan generali namına sana teşekkür ederim. Askerler geldiler, mütecavizleri buradan tardettiler. Ben de telefonu kapadım, o gece bir yere çıkmadım, ertesi günü Yunan generali tarafından Nato'ya davet edildim. Hadiselerin cereyan tarzı dolayısıyla Yunan subaylarının evlerinde meydana gelen bazı tahribatın ne şekilde tanzim edilebileceğini, bunun hakkında herhangi bir tazminat davası ikame edilip edilmeyeceğini sordu. Ben de kendisine münasip cevabı verdim.

Başkan: Şimdi efendim bunları bırakın. Siz bir partiye mensup musunuz?

Şahit Rasim Atala: 1948'den beri Halk Partisine mensubum. Tertip meselesine geliyorum. Hadiseden 15 gün sonra Yunan Generali Papulyon beni makamına çağırdılar. Yanında Albay Kalansoz ve Salasinas vardı. Yine tazminat meselesinden bahsedildi. Sonra onları çıkarttılar ve bana dediler ki, Rasim bey ben seninle mektep arkadaşıyım. Hakikaten bu adam benim okuduğum Robert Kolej'de okumuş, Birinci Dünya Harbinde. Oradan Yunanistan'a hicret etmiş. Sana bazı hakikatleri açacağım ve fikrini soracağım, kendisinin, Yunan makamlarına takdim edilmek üzere bir rapor hazırladığını bu meseleler üzerine tahkikat yapmış olduğunu, tahkikatın sonunda üç hadise hakkında bazı deliller elde etmiş olduğunu, bunun doğrudan doğruya hükümet tarafından yaptırılmasına ait delillerin mevcut olduğunu ve delillerden bir tanesinin Yunan Konsoloshanesinin yakılmadan evvel Kemal Hadımlı'nın mütecavizlerle, polislerle Konsoloshane önüne geldiğini, Konsoloshanenin tahrip ve yakılışında Kemal Hadımlı'nın da hazır bulunduğunu ve Fuardaki Yunan pavyonunun yakılması sırasında İtfaiye Müdürü İbrahim denilen zatın, ekibinin başında olmasına rağmen Yunan pavyonunun yakılışını seyrettiğini, kendisine bazı şahıslar tarafından niçin müdahale etmiyorsun emrine karşı da, daha henüz vakit gelmemiştir, şeklinde cevap verildiğini, 6-7 Eylül hadiseleri sırasında Demokrat Partiye mensup olan şahısların görüldüğünü ve bunların adeta teşvikkar müşevvik mahiyette roller oynuyorlardı. Enver Dündar Başar da orada bulunuyordu. Bana bu hususta kanaatimin ne olduğunu sordular. Ben milli hisler sebebiyle herhangi bir beyanda bulunmadan bu konuşmalar üzerine oradan mahcup, muzdarip müzmahil bir şekilde ayrıldım. Ertesi günü Yunan generali bana trajik bir hikaye anlatacağını söyledi. Hadise gününün sabahı Kemal Hadımlı elinde bir buket çiçek olduğu halde eve geldiğini ve madama takdim ettiğini söyledi, misafir olarak gelen Kemal Hadımlı bu işlerden fevkalade müteessir olduğunu bildirdiğini söyledi. Kendisinin yapmış olduğu tahkikat neticesinde Kemal Hadımlı'nın o gün oraya izharı teessür değil eseri riya olarak geldiğini ifade etti.

Sanık Kemal Hadımlı: Efendim sorgu sırasında Yunan Generali Papiyondapulos'un evine asker gönderildiğini arz etmiştim.

Başkan: Şahide sorulacak bir şey var mı? Müdafaa şeklinde değil.

Sanık Kemal Hadımlı: Yunan pavyonunun yakılışı sırasında itfaiye müdürünün iş görmediğini ve benim de buna bigane kaldığım söy-

lendi. Şahit listesine İbrahim Günay'ın ithal edilerek dinlenmesini istiyorum. Hakikati aydınlatacaktır.

İkincisi, Yunan pavyonunun önüne geldiğim ve yakıldığı gördüğüm söyleniyor. Ben o sırada Alsancak Karakolunda idim. Karakol Emniyet Amiri Ali Rıza Keskin şahittir. Bunlar tertiptir, bu sözümü af buyurun. Yunan Konsolosu yanarken bendeniz geldim, Alsancak'ta kuvvet topladım. Yanan yer Yunan Konsoloshanesi değil Konsolosun evi idi. Geldiğim zaman Emniyet Müdürü silah atmışlar, göz yaşartıcı bomba kullanmışlar.

Başkan: Bunlar müdafaaya giriyor.

Sanık Kemal Hadımlı: Yanlış söylüyorlar, onun için arz ediyorum, beş tane Yunan subayının evinde tahribat yapılmış, başka yok.

Başkan: Yani İtfaiye Müdürü gelirse aydınlatacak mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Emniyet Müdürü, İtfaiye Müdürü, Ali Rıza Keskin aydınlatacaktır efendim. Ali Rıza Keskin'in burada bir raporu bulunmaktadır.

Başkan: Şahit Murat Eröz'ü getirin.

(Şahit Murat Eröz huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Murat Eröz efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Murat Eröz: Mehmet.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Murat Eröz: 1338.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Murat Eröz: *Demokrat İzmir* gazetesi mürettibiyim.

Başkan: Hadise tarihinde ne vazife yapıyordunuz?

Şahit Murat Eröz: Aynı gazetenin mürettibi idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Murat Eröz: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Murat Eröz'e yemin ettirildi)

Başkan: Biz, 6-7 Eylül hadiselerinin maddi kısmını tetkik etmiyoruz. Hadise mürettep midir? Mürettepse tahripçileri kimlerdir? Sanıklar mıdır? Bu noktada bildiğiniz var mı?

Şahit Murat Eröz: İzmir'de 6-7 Eylül günü Yunan Konsoloshanesinin yanış tarzını gözlerimle gördükten sonra bunun hükümetin müsaadesiyle yapılmış bir hadise olduğu kanaatindeyim. Çünkü Yunan Konsoloshanesi yıkmaya ve tahrip etmeye gelen nümayişçilerin başında ve omuzlarında o zaman İzmir Valisi bulunan Kemal Hadımlı vardı.

Başkan: Omuzlarına mı almışlardı?

Şahit Murat Eröz: Omuzlarına almışlardı, Gündoğdu meydanında omuzlardan indirildi. Konsoloshane yanmadan önce Emniyetçe Gündoğdu meydanında ve vapur iskelesi başlarında tertibat alınmıştı. Biz Alsancak semtinde oturduğumuz için oralardan kimseyi geçirmiyorlardı. Saat 9-9.15 sularında Fuar tarafından Dağ Başını Duman Almış marşını söyleyerek Gündoğdu meydanına doğru gelen bir gurup gördük, biz de toplandık. Gurup Gündoğdu meydanına geldiği zaman Vali Kemal Hadımlı beyi omuzlarında gördük. Orada indirdiler. Vali bey geldikten sonra polisler bir şey söylemediler, Konsoloshaneye gidildi. Vali Kemal Hadımlı Konsoloshanenin merdivenlerine çıkarak beraberinde gelen bu nümayişçilere bir şeyler söyledi. Tabi bizler uzakta olduğumuz için ne söylediğini duymadık. Vali bey kalabalık arasından geri döndü. Vali bey Gündoğdu meydanına varmamıştı ki güruhtan ayrılan 10-15 kişilik bir gurubun balkona ip atmak suretiyle tırmandığı, benzin bidonlarını çektiği, evi yaktığı...

Başkan: Başka bildiğin?

Şahit Murat Eröz: Başka bildiğim yok efendim.

Sanık Kemal Hadımlı: Şahit, Gündoğdu meydanından bahsediyor. Gündoğdu meydanı Yunan Konsoloshanesinin ilerisinde mi, gerisinde mi?

Şahit Murat Eröz: Gündoğdu meydanı Yunan Konsoloshanesine gitmeden öncedir ve sokak içindedir.

Sanık Kemal Hadımlı: Bendenizi Alsancak karakoluna Abdi Sokullu ve Ali Rıza Keskin ile gördüğünü söyledi. Şahidin bir yanlışlığı var, ters istikametten geldi, dedi. Bendeniz ilk sözümde de ifade ettiğim gibi, kuvvet istedim, birkaç kere telefon ettim...

Başkan: Tasvipkar bulunmuşsunuz, nümayişçiler sizin bu tasvipkar sözlerinizden cesaret almış.

Sanık Kemal Hadımlı: Şahit yalan söylüyorlar; bendeniz Alsancak istikametinden geldiğim zaman binanın yıkıldığını gören 40 kadar polis ve Emniyet Müdürü şahittir.

Sanık Adnan Menderes: Hadise Kemal Hadımlı tarafından tasvip edildiği ve bu kanaat halinde ifade edildiğine göre, hadise anında Konsoloshanenin merdivenlerine çıkarak Vali halka hitap ediyor, konuşuyor. Halkın bu konuşmaya karşı reaksiyonun ne olduğu belli değil. Bu hususu bu tarzda geçiştirmek biraz gayri tabii görülüyor. Acaba şahit, Kemal Hadımlı'nın merdivenlere çıktığında ve yapmış olduğu konuşmada yakın yıkın mı demiş yoksa dağılın gidin mi demiş? Bu hususu hiç kimseden tahkik etmiş midir?

Başkan: Valinin neler söylemiş olabileceğini başka kimselerden tahkik ettiniz mi, sordunuz mu?

Şahit Murat Eröz: Bu kükremiş nümayişçi grubunun içerisine sokulup da sorabilirdim.

Başkan: Şahit, mahza Kemal Hadımlı aleyhine söylemek için gelseydi "Orada tasvipkar sözler söyledi." diyebilirdi. Demiyor.

Şahit Hüsamettin Canöztürk (Şahit Hüsamettin Canöztürk huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Hüsamettin Canöztürk.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Fahrettin.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: 1928.

Başkan: Ne işle meşgulsünüz?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Sandoz ilaç fabrikasında çalışıyorum, doktorum.

Başkan: Hadise tarihinde ne yapıyordunuz?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: O sırada stajer doktordum. Aynı zamanda Türkiye Milli Talebe Federasyonu Başkanı ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkan Vekili idim.

Müdafii Ertuğrul Akça: Yemin etmedi.

Başkan: Daha sıra gelmedi.

Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Davamızın mevzuu 6-7 Eylül hadiselerinin tahribatla ilgili maddi kısmı değildir. 6-7 Eylül hadiseleri mürettep midir, bir tertip eseri midir, tertip eseri ise kimler tertip etmiştir? Bu hadisede sanıkların rolü nedir?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Efendim ben şahsen 6-7 Eylül hadiselerinde bulunduğum mevki icabı karıştırılmış ve mahkemeye çıkarılmış, ondan sonra hapishane hayatı geçirmiş bir insan olarak dolayısıyla isteyerek veya istemeyerek bunun kendi kendime sonradan muhakemesini yaptım ve neticelere vardım. Şöyle ki, 6-7 Eylül hadiseleri şahsi kanaatime göre bir tertiptir. Yalnız şunu belirtmek isterim ki bu hadiseler ancak başlangıçta bir tertip eseri olabilir. Hadiselerin neticeleri bakımından yani müessif 6-7 Eylül hadiselerinin neticesi bakımından şahsen tertip olduğuna inanmıyorum. Çünkü böyle bir tertibi hazırlayacak insanların vatan haini olması en azından lazım gelen bir hususstur. O zaman da bu kişilerin vatan haini olmaları ve o şekilde bütün efkarı umumiyeye çıkarılmaları lazımdı. Fakat ne yazık ki, bizler o tarihlerde ilk peşin Harbiye'ye götürüldüğümüz zaman vatan haini sıfatıyla götürüldük maalesef. Müsaade buyurulursa bendeki kanaati husule getiren hususları arz edeceğim.

Efendim, 6-7 Eylül günü müessif hadiselerin vukubulduğu haberini öğrendiğimiz zaman Türkiye Milli Talebe Federasyonunda idik. Biz bir gençlik teşekkülü olarak bu hadiseleri tel'in edecek bir beyanname hazırlamak durumunda idik. Bu beyanname hazırlanmış ve matbuata intikal etmişti. Bilahare Türk Milli Gençlik Teşkilatından bir telefon aldık ve bunda bizim teşkilatta toplanmamız ve oraya gitmemiz rica ediliyordu.

O sırada arkadaşım Nedim Üstdiken ile Türkiye Milli Gençlik Teşkilatına gittik. Türkiye Milli Federasyonu toplantı halinde idi, bu hadiseyi konuşuyorlardı, onlar bu hadiseyi tel'in edecek bir beyannamenin hazırlanmasını istiyorlardı, bu beyanname hazırlanmıştır ve ayrıca da

bu hadise dolayısıyla Türkiye Milli Gençlik Teşkilatının bir miting yapması arzu edildi. Bu miting müsaadesini almak üzere de orada bulunan arkadaşlar arasından bir heyet seçildi. Bu heyet Vilayete, Valiyi, o zamanki vali bulunan Fahrettin Kerim Gökay'ı görmeye gittik. Bu heyette bulunan arkadaşlar Ali İhsan Çelik, İsmet, Necati Çerman, Nedim Üstdiken, Bahir ve ben vardım. Vilayete gidilmesi tahminen 19.30 sıralarına rastlar. Vali bizi heyet olarak kabul etti. Kendisinden miting yapma müsaadesini rica ettik. Yalnız şunu söyledik, bu miting müteakip günler içinde yapılacaktır, miting yeri olarak büyük bir meydanın tensibinde fayda gördük. Hatta şehrin dışına intikalini, Okmeydanı'nda yapılması şeklinde teklif edildi. Aynı zamanda bu miting yapıldığı taktirde siz bütün emniyet kuvvetlerinizle, askeri birliklerinizle mitingi kontrol edersiniz. Bu suretle mitingin neticesinden biz kat'iyen mesul değiliz dedik. Fahrettin Kerim Gökay'a biz bu şekilde ısrar ederken, kendileri dediler ki biz size miting müsaadesi verecek durumda değiliz. Ancak Adnan Menderes'ten izin alacağıma, şu anda ise Başbakanın burada bulunmadığına, Ankara'ya doğru hareket ettiğini bildirdi. Bu konuşmalar yapılırken Hicabi Dinç de orada bulunuyordu. Biz Türkiye Gençlik Teşkilatı olarak oradan ayrılırken Valiye ufak ufak halk topluluklarının toplandığını söyledik, haberiniz var mı, yoksa bunda bir müsamahamı var dedik. Kendileri o zaman çocuklar halk yer yer deşarj oluyor, şimdi siz gidin, sabahleyin gelin, ben de tedbirleri alayım dedi.

Başkan: Bu konuşma kaç Eylülde oldu?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: 6-7 Eylül günü akşam üstü olmuştur. O sırada diğer bir husus bu kanaate beni götürdü. Vilayetin makam odasından çıkarken bir makam polisi vardı. *Emroz* gazetesini yağma etmişler dedi. Biz de, "Nasıl oluyor da polis buna müsaade etmiş." dedik. "'Polis de bu milletten değil mi?" diye cevap verdi. O zaman Milli Türk Talebe Birliği Başkanı ve gazeteci arkadaşım Necdet Çerman vardı. Kendisinden duyduğumuz bazı şeyler var; daha evvel Vilayete gidiyor, o zaman Vilayette vazifesini bilmediğim Sedat Erkoğlu ile konuşuyor. Sedat Erkoğlu demiş ki, haberin yok mu, Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atılmış. Arkadaşım bilmiyorum diyor. Bunun üzerine Sedat Erkoğlu milli bir teşekkülün başında bulunuyorsunuz bu hadise bir reaksiyon göstermenize sebep teşkil etmez mi diyor. Necat bu şekilde Türk Milli Gençlik Teşkilatına gelmiştir ve gazetesine gitmiş haberdar etmiştir. Daha sonra Necat'dan duyduğum bir husus

şudur: Necat kalem odasında otururken bir telefon muhaberesinden bahsettiklerini söylemiştir. Telefon muhaberesi Londra'dan Fatin Rüştü Zorlu tarafından Adnan Menderes'in aranması şeklinde olmuştur. Trenin hareketi 20 dakika geciktirilmiştir.

Başkan: Hariciye Vekili, Başvekili başka bir meseleden dolayı da aramış olabilir?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Fakat o günkü hava içerisinde bu telefon muhaberesini başka türlü kıymetlendirmek icap ediyordu. Biz de, o şekilde kıymetlendirdik, muhterem Reis. Daha sonra Fahrettin Kerim Gökay ile konuşmamızda edindiğim intiba şudur: Fahrettin Kerim Gökay'm o andaki yüzünün ifadesi kendisinin çok huzursuz olduğu şeklinde idi. Bunu benim yanımdaki arkadaşlar dahi hissettiler. Fahrettin Kerim Gökay'ı ben Türkiye Mili Talebe Federasyonunda bulunmam hasebiyle muhtelif vesilelerle tanıdım. Bu huzursuzluğu daha yakinen de kendisinde müşahede etmişimdir. Onun içindir ki kendisine bu işte bir müsamahanız var mı diye sordum. Çünkü biliyordum ki, Fahrettin Kerim Gökay bu tip hadiselerde çok titiz davranmakta idi. Şimdi hafızama diğer bir husus takıldı. 1955 senesinin 21 Nisanında Türk Milli Talebe Federasyonu Taksim Kristal Gazinosunda bir kapalı salon toplantısı yapmıştı. Bunun üzerinde Vilayet gayet titizlikle durdu, hiç bir hadiseye meydan verilmemesi hususunda bizzat emir vermişti. Emniyet tedbirleri çok sıkı şekilde alınmıştır. Fakat sonra bir gurup Beyoğlu'ndan yürüyor köprüyü geçiyor, Cağaloğlu'na geliyor. Türkiye Mili Talebe Federasyonu ve Hürriyet gazetesi önünde nümayiş yapıyor. Bu arada Fahrettin Kerim Gökay'ın müdahalesinin ne kadar titiz olduğunu yakinen müşahede ettim. Elindeki bastonla halkı dağıttı, o zamanın esprisi olmuştu, bazı gazeteci arkadaşlara tanımadan üzerine yürümüş ve baston sallamıştı. Bu şekildeki titizlik gösteren bir insanın o günkü haliyle bir müsamaha göstermesi bizi hayrete düşürdü, ve nihayet dedik ki bu işte bir tertip vardır ve bu tertip belki Fahrettin Kerim Gökay'dan sorulmadı. Fakat mecbur edildi.

Diğer husus Emniyet teşkilatının hadise olduğu zaman seyirci kalması hususudur. Bunu müteaddit şekillerde bizzat ben de müşahade ettim. Mesela askeri arabalar, arkalarında buz dolapları ve çamaşır makineleri gezdiriyorlar ve katiyen buna müdahale yapılmıyordu. Bazı askeri cemseler, askeri birlikler sabaha kadar caddelerde bekletilmişler ve katiyen müdahale ettirilmemişlerdir.

Diğer bir husus, radyo mevzuu. Bomba hadisesini 13.30 ajansında ilk haber veren devlet radyosudur. Ondan sonra iş İstanbul Ekspres gazetesine intikal etti. Bütün efkarı umumiye duydu. Radyonun diğer hatası, 20.30'dan sonra saat 11.30'a kadar İstanbul radyosu sık sık Fahrettin Kerim Gökay'ın mesajını anons etmiştir. Halkın telaşa kapılmaması isteniyordu. Bu haberi duyan insanlar, hastalar, psikolojik olarak herkes merak saikasiyle İstanbul'da neler oluyor diye sokaklara dökülmüşlerdir.

Başkan: Radyo bu şekilde haber vermemeliydi?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Bu şekilde anons edilmesi bir nev'i haber bildirmedir, ben şahsen bu şekilde telakki ediyorum.

Diğer bir hususu size arz etmek istiyorum, biz mahkememiz yapılırken Örfi İdare Mahkemesinde bizi 128. madde ile mahkemeye sevk ettiler bu madde "Hükümetin tasvibi olmaksızın yabancı bir devlet aleyhine hasmane hareketlerde bulunmak idi. Beni ve 17 arkadaşımı bu şekilde suçlandırıyorlardı. Zannediyorum Mart ayı ortalarında bir duruşmada Müddeiumuminin bir kanaati vardır ki, bu husus zabta geçmiştir, müsaade ederseniz bu zabtı okuyabilirim.

Başkan: Kısa mı?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Kısa efendim. Örfi İdare Müddeiumumisinin beyanı.

(Örfi İdare Müddeiumumisinin beyanı okundu)

Başkan: Peki yeter.

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Bu şekilde bir iddianame var. İddia makamı bu hususa memur edilmemiş, hadisenin topyekün kimin tarafından yapıldığı hususuna memur edilmediğini söylüyor. Peki, o zaman mesuliyet mevkiinde bulunan insan kimdir? Sonra perişanlık içine düşmüşler, niçin bunu hissetmemişler? Bizim tarihimiz içinde hakikaten bir leke olan halen devam eden böyle bir hadisenin tahkikatının büyük bir titizlikle devam ettirilmesi ve hakiki mesullerinin ortaya çıkarılmasını niçin arzu etmediler? Hakikaten masum olan 17 kişinin mahkemesine ve aylarca hapis hayatı yaşamasına, tabutlukta kalmasına göz yumdular. Demek ki, bunda bir tertip vardır.

Başkan: Bu da kanaatinizi hasıl eden başka sebeplerden biri değil mi?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Evet efendim. Ondan sonra bu hadisenin tertipçisi olması lazım gelen hükümet adamlarından bazılarının Ankara'ya gidişleri var. Ankara'ya giderlerken acaba İstanbul'da neler oluyor, hadiseler nasıl cereyan ediyor diye, daima irtibat halindedirler. Demek ki, hadisenin tertibinden haberleri vardır. Ondan sonra biz yine Adalet huzurunda beraat ediyoruz. Kafi değil, Köprülü de geçenlerde burada söylediler, biz muhakkak hadiselerin tertipçileri olduğuna inanıyoruz dediler. Bunların meydana çıkarılmasını, şiddetle cezalandırılmasını istedik. Niçin bıraktılar, niçin hakiki mesulleri meydana çıkaramadılar?

Başkan: Bu söylediklerinizden başka bir şey söyleyecek misiniz?

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Bundan başka bir şey söyleyecek değilim. Sorarsanız söylerim.

Başkan: Şahide karşı diyecek bir şey var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Şahitten bir şey soracağın. Benden miting izini istediler ve heyecan halinde bulunan gençliğin deşarj olmasının lüzumunu söylediler. Ben de işte deşarj oluyor demişimdir. Bu söz *Dünya* gazetesinde intişar etti, üç gün sonra tekzibim yayınlandı. Hiç bir reaksiyon göstermediler.

Başkan: Sanık Adnan Menderes.

Sanık Adnan Menderes: Şahit ifadesinde, askeri birliklerin, cemselerin, tankların, keza emniyet memurları gibi hadiseye bigane ve seyirci kalmalarını tertibin bir delili olarak ileri sürdüler. Bu hususta daha fazla malumat verebilecek vaziyette midirler?

Başkan: Sordum yok dediler.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Muhterem şahidin İdarei Örfiyede vermiş oldukları ifadeden aldığım bazı notlar vardır. O noktalarda bu günkü ifadeleri arasında küçük bazı mübayenetler, değişiklikler mevcuttur. Tensip buyurursanız oradaki ifadelerinin bir kısmını okuyacağım.

Başkan: Orada bir töhmet altında ifade vermişlerdir. Halbuki burada, hadise bir tertip mi, tertipse tertipçilerinin kimler diye bir sual tevcih edildi. Onun için oradaki ifadesinin okunmasına lüzum yoktur.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: O halde vaz geçtim, müdafaamda söylerim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Şahit huzurualinizde netice itibariyle kanaatlerini bir noktada temerküz ettirmek istediler. Bunun aksine olarak ek 31'de bir beyannameleri vardır. Şimdiki kanaatlerini bu şekilde ifade etmediklerini bildiriyorlar.

Başkan: Ne zaman yazılmış?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Beyannamede muttali olunacağı veçhile Ata'nın evine bomba atılmasının akabinde tazim edilmiştir.

Başkan: Bir vesika olabilir, neleri tespit etmiştir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Dört hususu ihtiva etmektedir. Kendileri beyannamedeki hususları teyit etsinler. Biz talebimizden vazgeçeriz.

Başkan: Beyannameyi okuyoruz.

(Ek 31'deki beyanname okundu)

Başkan: Bu Kıbrıs işini ele almış ve aynı zamanda 6-7 Eylül hadiselerini tahlil ediyor.

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Efendim. O beyanname sanıyorum. Her halde o gün kaleme alınmış fakat tarihi yok ne zaman ve kimin tarafından kaleme alındığı hakkında malumat yok. Sanıyorum cemiyetin beyannamesi, gayet tabiidir ki tasvip etmiştim. Aynı zamanda bu beyannamemiz o zamanın Başvekili Adnan Menderes'in 28 Ağustos tarihinde yaptığı konuşmanın yanında hiç kalır.

Başkan: Kıbrıs hadiseleri dolayısıyla yazılmış, yoksa 6-7 Eylül hadiselerini tahrik şeklinde değil.

Kimdi o demin konuşmak isteyen gelsin.

Şahit Hicri Tan: Efendim, bey sordular bu mevzuyla ilgili bir hususu arz edeceğim.

Başkan: Yani sizin şahadetiniz noksan kalmış.

Şahit Hicri Tan: Evet efendim. Hadise günü saat 10-10.30 raddelerinde bendeniz eve dönmüştüm. Yine balkonda idim. O sırada iki atlı polis geldi, birisi dizginleri eğerin üzerine koydu ve şiddetli bir düdük çaldı. Ellerile tamam, yeter, bitti gibi şeyler yaptı, tekrar düdük çaldı, yine söyledi, evvela gürültü yatıştı, sonra daha yatıştı ve herkes sokaklardan caddelerden dağılmaya başladı. Hiç cop falan kullanılmadı. An'ane haline gelen cop o gece hiç bir zaman kullanılmadı. Yalnız

bir doktor yahut dişçinin apartmanının üçüncü katında olanlar duymamış olacaklar ki, polis geldi bunları götürdü. Bu mesele tetkik edilirse o gece merkeze götürülen suçlu pek azdır. Neden sonra tanklar ve askeri teşekküller geldi. O zaman da İstiklal caddesinde ve sokaklarda kimseler kalmamıştı.

Başkan: Peki. Bunlar kenardan söz kesilecek kadar mühim bir şey mi?

Müdafii Talat Asal: Efendim bu beyanname müdafaamız bakımından ehemmiyetli olacaktır, şahit bu beyannameyi ben hatırlamıyorum diyor. Halbuki Örfi İdare Mahkemesi duruşma zabıtnamesinin 21. sahifesinde bu beyannameyi ben kaleme aldım diyor.

Başkan: Tereddüt ediyor imzamı göreyim diyor. Pek o kadar ehemmiyetli değil.

Şahit Hüsamettin Canöztürk: Ben tarihini hatırlamıyorum ve altında imza yok dedim. Tümü üzerinde beyannameyi kabul ediyorum.

Bizimle beraber mahkemeye verilen bir arkadaş vardır. Mürşit Yolgeçen. O akşam hadiselerin başlangıcında Taksim'de ve müteaddit yerlerde korunma yapmıştır. Bu mahkeme zabıtlarıyla sabittir.

Mürşit Yolgeçen Tokatlıyan önünde yaptığı konuşmada bir masa üzerine çıkmıştır. Ve o sırada Emniyet Müdürü olan zat araba içerisinde kendisini seyir etmiştir. Bunu bizzat Mürşit'in kendisi söyledi. Emniyet Müdürü müdahalede bulunmamıştır. Mürşit Yolgeçen'in konuşmaları müteaddit şahitler tarafından teyit edildi. Bazıları yatıştırıcı şekilde konuşma yaptığını, bazıları ise teşvik edici şekilde konuştuğunu söylemişlerdir; Emniyet Müdürü dinlenmiştir. Ben konuşmaları işitmedim, o zaman bulunmuyordum.

Başkan: Başka dinlenecek şahit? Celp edilen şahitlerden gelenler de gelmeyenler de oldu.

Başsavcı: Geçen celsede ifadelerine müracaat edilen şahitlerden İbrahim Serter, Ali Halim Bayer 4 Eylül tarihinde İzmir'de Büyük Yamanlar kampındaki sofrada vukuu bulan konuşma mevzuu hakkında bazı beyanlarda bulunmuşlardı. Bu sofrada o zaman Başyaver ve şimdi İstanbul Valisi Refik Tulga'nın bulunuşunu ve kendisinin hadise hakkında bilgisi olduğunu gözönünde tutarak kendisinin dinlenmesine karar verilmesini istiyorum. Bundan başka telgraflarla, istidalarla

müracaat ederek bu hadise ile ilgisi olduğunu iddia eden bazı şahitlerin isimlerini riyasete arz ediyorum.

Başkan: Bu şahitler gelmişler mi?

Başsavcı: İbrahim Serter, Göl Gazinosundan Ahmet gelmiştir. Arif Bartu, İsmail Tamçelik, Ahmet Tevfik Tunçok, Şevket Temiz, Cemal Gökberk, İsmail Çoker, Müştak Tüzünsü, Kamil Okan, İsmail Kaynak bu şahitlerin hadisenin tenevvür etmesi bakımından dinlenmelerini arz ediyorum.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, biz müdafii olarak iddia, makamını muhterem huzurunuzda dinledik, hepsi tertiple başlayıp tertiple bitiyor. Bu itibarla müdafaamızı teyit eden şahitler karşısında müdafaamızın sabit olduğu neticesine varıyoruz. Bu sebeple şahitlerin artık iddia makamınca devam ettirilmesinin faydalı olmayacağı kanaatindeyiz. Şu münasebetle bir hususu arz etmek istiyorum; dikkat buyurulacak olursa dinlenmiş bulunan şahitler vakıadan kendi görüşlerini ifade etmekten ziyade Müddeiumuminin küçük bir minyatürü şeklinde itham yoluna sapmaktadırlar ve bu şekilde ifade vermektedirler. Bu vaziyet karşısında adeta bu hadisede müvekkilime isnat olunan suçun mürettep olduğunun tespitinden ziyade bu şahitlerin dinlenmesine devam edilmekten ziyade şahitlerin Başsavcının iddialarını tertip haline sokuyor kanaatindeyim. Bu gün dinlenmesini istediği şahitler dün İrtibat Bürosu vasıtası ile bizzat Başsavcı tarafından çağırılmış ve dinlenmişlerdir. Bunların içinden Başsavcının işine yarayanlar mahkemeye getirilmiş, müdafaayı teyit eder mahiyette olanlar polis tarafından siz bizim iddiamızı teyit eder mahiyette konuşmadınız diye geri çevrilmiştir.

Başkan: Müdafaa şahitleriniz varsa siz bunları gösterin.

Müdafii Burhan Apaydın: Arz edeyim. Usül hakkında Yüksek Makeme Kemal Hadımlı'nın bir vesika okuması karşısında...

Başkan: Yeter efendim uzatmayın.

Müdafii Burhan Apaydın: Hangi hususlarda şahit dinlenecek, buna karar verin.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Reis beyefendi, benim ufak bir talebim var. Efendim şahit Mehmet Araş, Ratip Atalay ve Murat Eröz'ün şahadetlerine göre Valinin hadise sırasında şiddetli müdahalesinden ve mümanasından kızan kalabalığın Konsoloshane-

nin önünden geçerken kendini omuzlar üzerine almak bahanesiyle denize atmak istediklerini yani Valinin mümanaatına kızdıkları için hasmane bir tecavüzü bulunduklarını bilen Ali Rıza Akıncı'nın müdafaa şahidi olarak dinlenmesini - kendisi Belediye Meclisi Azasıdır ve İzmir'dedir ve Ratip Atalay'ın beyan ettiği Yunan generalinin yapmış olduğu tetkikat neticesinde Valinin sorumlu bulunduğuna mütedair iddianın hilafını teyit eden ve Yunan Başkonsolosu ile bilhassa Ankara'da bulunan Yunan Büyükelçisinin ve Nato Kumandanlarının hadiseden sonra Valiye mümanaatından dolayı gönderdikleri teşekkürü havi mektupların - bu mektuplar halen Vilayette mahfuzdur - celbine karar verilmesini rica ediyorum.

Başkan: Onun hakkında geçen sefer karar verildi, celbine lüzum yok denildi. Karar verilenler hakkında konuşmayınız.

Şimdi, Vali Kemal Hadımlı'yı denize mi atmak istemişler?

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Evet, hiddetlenmiş ve omuzlayıp denize atmak istemişlerdir.

Başkan: Buyurun Kemal Hadımlı.

Sanık Kemal Hadımlı: Demin Demokrat İzmir gazetesinden olduğunu söyleyen şahidin şahadetine iliştiğim zaman dedim ki, Gündoğdu meydanı nerdedir? Bendeniz aksi istikamette, Alsancak Karakolunda bulunuyordum. Geldiğimiz zaman değil Konsoloshanenin basamağına basmak, üzerine bile çıkmadım. Yolun üzerinden geçerken Emniyet Müdürü ve polisler muhafaza ediyorlardı. Şahit yanlış söylüyorlar, Gündoğdu meydanına geldi dediler.

Başkan: Şahide karşı söyleyeceğiniz var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Avukatımı tavzih, ediyorum. Kalabalığı geçtikten sonra üç tane Konsoloshane vardır, İngiliz, Fransız, Alman Konsoloshaneleri ve Nato binası vardır. Bunların önünde omuzlarına aldılar. Ve beni ne yapacaklarını bilmiyorum, mukabele gösterdim, bunu bana sonradan Ali Rıza Akıncı ve emekli yüzbaşı söyledi. Hadise dönüşte olmuştur, yoksa gelirken değil. Şahit söyledi; kırka yakın polis vardı. Tam aksi istikametten gelmiş ve silah kullanma emrini vermişim, Enver Dündar buradadır, tayyare ile gelecek şahit değildir. Behçet Uz buradadır, Selahattin Akçiçek buradadır.

Başkan: İcap ederse onlar da dinlenir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Efendim bu hususta Apaydın arkadaşımın noktai nazarına şu hususları ilave edeceğim.

Yüksek Mahkemenizden istirham ediyorum, vaziyet şu, kıymetli Reisim; sıfatınız ve mevkiiniz gelmiş geçmiş en yüksek mahkeme, vereceğiniz kararlar ise nesillere tesir edecek...

Başkan: Bunlara lüzum yok.

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: Hukuk prosedürüne tesir edecek. Hukukumuzda bir amme şahidi...

Başkan: Bunlara lüzum yok.

Müdafii Ertuğrul Akça: Müddeiumumi iki üç saat konuştu ona söz verdiniz...

Başkan: Yüksek Adalet Divanının ehemmiyeti üzerinde durmaya lüzum yok...

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Vereceğiniz karar Hukuk prosedürüne mesnet teşkil edecektir.

Başkan: Bunları biliyoruz, lüzum yok.

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: Efendim, iki türlü şahit vardır. Amme şahidi, müdafaa şahidi. Şimdi huzurunuza bir sürü gönüllü ve fedai şahitler gelmektedir. Bu itibarın, gönüllü ve fedai şahit ikamesinde iddia makamı tamamıyla insiyatifi kaybetmiş durumdadır. Yüksek heyetinizin insiyatife hakim olmasını rica ediyorum.

Başkan: Divan olarak bize de telgraflar çekiyorlar. 6-7 Eylül hadiselerinde görgüsü olduklarını bildiriyorlar. Böyle atiye doğru şümullü bir dava ile vatandaşların da alakadar olması pek tabii bir şeydir. Bir devrin muhasebesi görülüyor, Demokrat Parti iktidarının muhasebesinin görülmesinde herkesin payı vardır, müracaat edebilir.

Göl Gazinosu garsonlarından Ahmet'in geldiği söyleniyor, burada mı? (Yok sesleri)

Efendim, bu Ahmet'in dinlenmesine daha evvel karar vermiştik. Refik Tulga'yı bırakıyoruz. İbrahim Serter, Arif Bartu, İsmail Tamçelik, Ahmet Tevfik Tunçok, Şevket Temiz, Cemal Gökberk, İsmail Çoker, Müştak Tüzünsü, Kamil Okan ve İlhami Kaynak. Bunlar Yamanlar kampındaki muhaverede mi bulunmuşlar?

Başsavcı: Hayır, bunlar 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğuna, dair şahadette bulunacak şahitler. Yalnız biz Refik Tulga'yı şu ba-

kımdan, İzmir'deki yemek hadisesi için istiyoruz. Bu nokta üzerinde müsaade ederseniz Sayın Avukata cevap vereceğim. Dilekçeler ve telgraflarla bize müracaat edilmektedir. Yüksek mahkemenizi fazla meşgul etmemek için hadiseler hakkında bilgilerinin olup olmadığı tarafımdan tespit edilmiştir. Amma, mürettep gibi ağır ve ithamkar kelime son derece yersizdir ve arkadaşa bunu yakıştıramadım.

Sanık Celal Bayar Müdafii Enver Safter Oder: Af buyurun efendim, maruzatımız ittihaz edilecek kararla ilgili olduğu cihetle evvelemirde dinlenmemi rica ediyorum. Sebep şudur: Mukaddema istima kılınan İstanbul Valisi Tulga herhangi bir beyanı ile bizi savunmaya sevk edeceklerdir. Yüksek Adalet Divanınız savunma delillerinin reddine karar verdiği takdirde müvekkilim müdafaadan mahrum kalacaktır. Bu itibarla Yüksek Mahkemenizden evvelemirde Refik Tulga'nm istimaına ve ikame edeceğimiz delillerin de istimaına karar vermesini rica ediyoruz.

Başkan: Gereği görüşüldü:

1. Yamanlar kampındaki sanık Celal Bayar'ın konuşması hakkında kendisinden izahat alınması için evvelce dinlenmiş bulunan şahit Refik Tulga'nın tekrar dinlenmesine,

2. Bu gün ad ve adresleri iddia makamı tarafından verilmiş olan İbrahim Serter ve arkadaşlarının şahit sıfatıyla dinlenmelerine ekseriyetle karar verildi.

Şahit Refik Tulga

(Şahit salona alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Refik Tulga.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Refik Tulga: Hamit.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Refik Tulga: 1907.

Başkan: Şimdiki ve hadise tarihindeki vazifeniz?

Şahit Refik Tulga: Şimdi İstanbul Valisi, hadise tarihinde Başyaver.

Başkan: Evvelce dinlenmiştiniz, bir kısım şahitler şahadetlerinde sizin Yamanlar kampındaki konuşmayı işitebileceğinizi söylediler,

tekrar dinlenmenize karar verildi. Evvelki yeminin tesiri ve ahdi altındasınız, tekrar yemin ettirmeyeceğim.

Bu Yamanlar kampında yemek yenmiş. Sanık Celal Bayar, sabık Devlet Başkanı Osman Kapani ve saire yemekte varmış, yemekten sonra kahveler gelmiş, bu sırada Selanik'te bir bombanın patlatılacağı hususunda bir konuşma olmuş, ne biliyorsunuz? İşittiklerinizi söyleyiniz?

Şahit Refik Tulga: Efendim, böyle bir konuşmayı duymuş ve işitmiş değilim. Burada bunu ifade ederken, böyle bir konuşma olmamış olduğunu iddia etmek istemiyorum. Çünkü o esnada maddi imkansızlıklar böyle bir konuşmayı dinlenmeye imkan vermiyordu, 6-7 Eylül hadiselerine tekaddüm eden zaman zarfında geçirilen mütemadi tereddütler ve kararsızlıklar cümlesinden olarak o gece de yalnız yemeğe gitmiş olduğumuz o kampta gece de kalınmağa karar verildi. Bu sebeple gerek bendeniz ve gerekse kamp müdürü olan doktor büyük bir telaş içerisinde sağa sola koşmak mecburiyetinde kalıyordu. Yani, yemek salonunu terk etmek zorunda kalıyorduk.

Başkan: Demek, kahveler geldiği sırada orada yoktunuz?

Şahit Refik Tulga: Evet efendim.

Başkan: Zaten Celal Bayar da sizin doğru söyleyeceğinizi ifade etmişti.

Şahit Refik Tulga: Yalnız aynı hadise ile ilgili olarak bir hususu arz etmek istiyorum. Yalnız bunun mahrem bir celsede söylenmesini yüksek heyetiniz kabul ettiği takdirde arz etmek istiyorum.

Başkan: Bu hususta bir talep var mı?

Başsavcı: Kendileri gizlilik hususunu takdir ederler; bu sebeple bendeniz de gizli bir celsede dinlenilmesine karar verilmesini rica ediyorum:

Başkan: Böyle bir gizliliği icab ettirecek bir ışık tutun ki biz gizliliğe karar verelim.

Şahit Refik Tulga: Açıklanmasında mahzur telakki ederim.

Başkan: Gereği görüşüldü: Şahit Refik Tulgan'm müteakip celsede gizli oturumda dinlenmesine oy birliğiyle karar verildi.

(Salon boşaltılsın)

(Gizli celseye geçildi)

GİZLİ CELSE

Şahit Refik Tulga: Sakıt Devlet Başkanı Kıbrıs hadiselerini bir izzetinefis meselesi telakki ediyor ve bunu bir iç politika mevzuu sanıyordu. Buradaki mağlubiyeti iç politikada da mağlubiyet sanıyordu. Bir çok defalar yapmış olduğumuz konuşmalarda İstanbul Rumları üzerinde İstanbul'da oturan mal, mülk sahibi olan ve adetleri 30.000 bulan Yunan teb'ası Rum veya Yunanlılar üzerinde ve nihayet Patrikhanenin üzerinde tazyik yapmanın lüzumunu şiddetle müdafaa ediyordu. Hatta 1957 senesinde Napoliye hareket etmezden evvel kendilerine veda etmek için gittiğim zaman Amerikalı Kumandana söyle, biz çok şiddetli tedbirler almak kararındayız; İstanbul'da Rumlar ve daha fazla olarak adetleri 30 bini bulan mal mülk sahibi Yunan teb'ası vardır, Patrikhane vardır, biz onları bu memleketten kapı dışarı edeceğiz ve üzerlerinde şiddetli tedbirler alacağız, bunu Nato Kumandanına söyle dediler. Tabi böyle, memleketin emniyet ve itibarı üzerinde tesirler yapacak böyle bir konuşmayı Nato Kumandanına daha çok hafif cümlelerle aksettirdim. Bununla ifade buyurduğunuz şahidin sözlerine yakın bir ifadenin memleketin emniyeti bakımından zararlı telakki ettiğim için gizli celsede dinlenmemi arz ve istirham ettim.

Başkan: Sözleriniz bu kadar. Sanık Celal Bayar işittiniz değil mi?

Sanık Celal Bayar: Kendisine böyle bir vazife verdiğimi hatırlamıyorum, fakat hatırlamıyorum demekle bir inkar perdesinin arkasına saklanmak niyetinde değilim. Eğer kendisine böyle bir şey söylemişsem bunun 6-7 Eylül hadiseleriyle asla alakası yoktur. Başlı başına mücerret bir meseledir. Kıbrıs davası meselesinde efkarı umumiyeyi cihan efkarı umumiyesini lehimize çevirmek ve Türk milleti bu davada gayet kat'i ve kesin olarak karar vermiştir ki, Kıbrıs'ı Yunanistan'ın ilhakına asla müsaade edilmeyecektir. Bu husus milli menfaat namına, lazım gelen tedbirlere müracaat edilecektir; çünkü biz de Türk milletinin umumi efkarının tazyiki altında bunu anlatmak istiyorduk. Bu şahidin ifadesi 6-7 Eylül hadiseleri ile alakalı bir mesele değildir. Bu öteden beri milli bir mesele olarak, Patrikhane İstanbul'da kalmalı mıdır? Bizans'ın mümessili olarak asırlardır başlamış olan...

Başkan: Bu başka mesele.

Sanık Celal Bayar: Ben fikrimi izah ediyorum.

Başkan: Kalmalıdır veya kalmamalıdır. Bu, Yunanlılar için en mühim bir mesele, kezalik bizim için mühim bir mesele bunun etrafında akademik konuşmanın 6-7 Eylül hadiseleri ile bir alakası yoktur.

Sanık Celal Bayar: Bunu ifade etmek istiyorum. Yoksa benim politikam Yunanlılarla... müsaade ederseniz, müsaade ederseniz izah edeyim: Ondan sonra ekalliyet hakkındaki noktayı nazarımı arz ederim.

Başkan: Bununla alakası yok.

Sanık Celal Bayar: Bu vatandaşlara ne gibi bir muamele yapmak hususunun 6-7 Eylül hadiseleri ile alakalı bir keyfiyet değildir.

Başkan: Alakası şu şekilde olabilir. Böyle bir vaziyeti kabul ediyorsunuz, inkar etmiyorsunuz. Kıbrıs meselesi bir iç meseleye taalluk ediyor, Kıbrıs meselesi bir iç meseledir, diyor. Gerçi dış meselelerle alakası tamamen yoktur amma iç mesele olarak düşünmek hatalıdır. Onun için Kıbrıs meselesini salim bir şekilde halletmeği, memleketteki Rum Patrikhanesi üzerine, Yunan teb'alı Rumlar üzerine tazyik yapılmasını terviç etmektedir diyorsunuz. Bu sebeple 6-7 Eylül hadiselerini onun üzerine tecelli ettiğini bir birine bağlıyabiliriz. Bu itibarla ayrı değil bunlar bir birlerine bağlanmış vaziyettedir, diye konuştuk diyor şahit. Siz ne dersiniz?

Sanık Celal Bayar: Meseleyi hatırlamıyorum. Bu akademik bir konuşmadır, 6-7 Eylül hadiseleriyle alakası yoktur. Nato askeri bir teşekküldür, bunun burada ifade edilmesinin manasını anlayamadım.

Başkan: Hata etmişsiniz, böyle bir vazifenin kendisine verilmesi yani Nato Kumandanına sözlerinizi ulaştırmayı hatalı görmüş sizin sözlerinizi aynen değil hafif olarak intikal ettirmiş, sorulacak bir şey var mı?

Şahit Refik Tulga: Sayın Başkan, bir hususu daha tebarüz ettirmek istiyorum bu hadiseler sırasında Köprülü ile Devlet ve Hükümet Başkanı arasında büyük bir ihtilaf mevcuttu, Irak Kralının gelişinden itibaren aralarında mütemadi nizalar hüküm sürüyordu. Binaenaleyh kendisinin bütün bu davalardan, bütün bu meselelerden haberdar edilmiş olacağını da tahmin etmiyorum. Bu kanaatimin diğer bir sebebi de kendisinin uzun müddet Hariciye Vekilliği yapmış olmasına rağmen Hariciye Vekilinin Londra'ya hareketi esnasında Hariciye Vekaleti Vekilliğine getirilmeyip de Milli Müdafaa Vekaleti Vekilliğine getirilmiş olmasıdır.

Başkan: Bunlar parantez içinde oluyor. Gizli celsede konuşulacak şeyler değil.

Şahit Refik Tulga: Evet efendim. Devletin yüksek kademelerinde bulunan insanların bu kadar yüksek politika meselelerinden Valileri haberdar edeceğini pek tahmin etmiyorum... Bunu söylemeyi de bir vicdan borcu sayarım.

Başkan: Şahitten sorulacak bir şey var mı?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Şahitten şunun sorulmasını rica ediyorum. Kıbrıs davamızın başarısızlığı sebebiyle sanıklar yüksek huzurunuza getirilmiş olsaydı bunun münakaşası daha fazla yapılabilirdi. Ancak Kıbrıs davası bir iç politika mevzuu olarak kabul edildiği ve partiler üstü bir dava haline getirildiği zaman acaba 6-7 Eylül hadiseleri üzerinde bu politikanın bir rolü olmuş mudur?

Başkan: Bu şahitten sorulacak bir şey mi?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Yani milli bir mesele olarak kabul edilse idi, partiler üstü bir dava haline getirilmiş olsaydı, acaba böyle bir 6-7 Eylül hadisesi vuku bulabilir mi idi?

Başkan: Noktayınazar olarak söyleyebilir misiniz efendim?

Şahit Refik Tulga: Efendim, bu dahili politika meselesidir, cevap veremeyeceğim askerim.

Başkan: Diğer şahitler saat 13.00'de dinlenecektir. Bittikten sonra öteki davaya devam edilecektir.

Kapanma saati: 12.03

YEDİNCİ OTURUMUN DEVAMI

3 Kasım 1960 Perşembe

Açılma saati: 13.30

Başkan: Şahit İbrahim Serter'i çağırın.

(Şahit İbrahim Serter huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: İbrahim Serter.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İbrahim Serter: Hüseyin.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit İbrahim Serter: 1328.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit İbrahim Serter: İzmir'de öğretmenim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit İbrahim Serter: Yemin ederim.

(Şahit İbrahim Serter'e yemin ettirildi)

Başkan: Sizden evvel de bir şahit dinledik. O da öğretmendi, aynı zamanda onun da adı İbrahim'di. Şimdi bu 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, şayet mürettep ise tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bilginiz var mı? Yani o zaviyeden.

Şahit İbrahim Serter: Efendim, 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu aşikar ve muhakkaktır. Şöyle ki:

1. O gün o gece...

Başkan: Ne öğretmenisiniz?

Şahit İbrahim Serter: Matematik öğretmeniyim.

Başkan: Devam edin.

Şahit İbrahim Serter: Devam ediyorum efendim.

1. O gece gerek Fuarda pavyonun yanışında, gerekse Mesudiye caddesindeki Rum dükkanlarının, evlerinin tahrip edilmesini, gerekse Konsolosluk binası yakılmasını müşahede ettim. Ve bu müşahedele-

rimde Emniyet kuvvetlerinin, yani o işleri men edecek kuvvetlerin hiç bir müdahalede bulunmadığını gördüm. Tabiidir ki, böyle bir vaziyette bunların müdahale etmesi ve işin başlangıcından alıp ileri gidilmemesini temin etmeleri icab ederdi.

2. Yine yangın mevzuunda; itfaiyecilerin hiç bir teşebbüste bulunmadıklarını ancak, yanan yerleri söndürmeye çalışmadıkları ve ancak yangının etrafa sirayet etmemesi için ufak tefek su fışkırtmalarında bulunduklarını gördüm.

3. Bu müşahadelerim arasında İzmir'i o zaman idare etmekte olan Vali, Demokrat Parti Başkanı ve zannediyorum aynı zamanda Belediye Reisi Enver Dündar Başar bu kalabalık arasında gözüme ilişmiş bulunmakta idi. Kendisile tanışıklığım olması dolayısıyla selamlaştık. O gün o hadiseler sırasında kendisinde bir idareci hali görmedim, gayet sakindi, kalabalık arasında duruyorlardı.

Başkan: Yani işler revşinde gidiyordu.

Şahit İbrahim Serter: Bu sebeplere binaen ben bu işin bir tertip olduğuna muhakkak surette kanaat getirmiş bulunmaktayım. Bu tertipçilerin birincisi, tabii, İzmir şehrinin tertipçileri olduğu muhakkaktır İdare ve Mülkiye Amirleri ve onun yanında da Parti mensupları olması lazımdır. Zaten onları oralarda gördüğüme göre onlar da bu işle alakadardı amma alakası yalınız seyir etmekten ibaretti. Binaenaleyh bu işin tertipçileri başta Demokrat Parti başkanları olmak üzere diğer Demokrat Parti mensubini olması lazım gelir. Vali beyin veya Demokrat Parti Başkanlarının memleket çapında böyle kötü bir işi kendi başlarına tertip etmemesi lazımdır. Her halde onların da üst makamlardan almış oldukları emre veya talimata uygun olarak bu hareketi yapmış olmaları lazımdır. Benim maruzatım bu kadardır efendim.

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Sayın şahit bendenizi o akşam nerede ve kaçta görmüştür bu cihetin sorulmasını rica ediyorum.

Başkan: Duydun söyle bakalım.

Şahit İbrahim Serter: Mesudiye caddesinde kalabalık arasında gördüm.

Sanık Kemal Hadımlı: Mesudiye caddesi Fuarla alakalı değildir. Şahit sözüne başlarken Fuar pavyonlarının yanışından bahsetti.

Başkan: İzmirli olduğu için bilir, her halde.

Sanık Kemal Hadımlı: Mesudiye caddesi nerededir, söylesin. Onun için arz ediyorum.

Başkan: Mes'udiye caddesi nerede?

Şahit İbrahim Serter: Mes'udiye caddesi Alsancakta'dır.

Sanık Kemal Hadımlı: Fuar nerede?

Şahit İbrahim Serter: Fuar da bulunduğu yerdedir.

Başkan: Mesudiye caddesiyle münasebeti?

Şahit İbrahim Serter: Mesudiye caddesi filan yerinde demedim, bulunduğu yeri söyledim.

Sanık Kemal Hadımlı: İlk defa bendenizini nerede görmüştür.

Başkan: Mes'udiye caddesi nereye çıkıyor?

Şahit İbrahim Serter: Fuarın 26 Ağustos kapısı istikametine.

Sanık Kemal Hadımlı: Saat kaçta görmüştür?

Şahit İbrahim Serter: 11 aralarında.

Sanık Kemal Hadımlı: Yanımda kimler vardı?

Şahit İbrahim Serter: Yanında Parti Başkanı ve diğer Demokrat Parti mensupları olduğunu gördüm.

Sanık Kemal Hadımlı: Büsbütün yanlış oldu. Saat 10-11 arasında.

Başkan: Teferruat oluyor.

Sanık Kemal Hadımlı: Saat 10-11'de oraya geldiğim, zaman yanımda Korgeneral [Cemal Gürsel] vardı bendenizin.

Başkan: Müdafaanda "Benim yanımda Korgeneral olduğu halde falan şahit böyle söylüyor, şahadeti kabule şayan değildir." dersiniz.

Şahit Arif Bartu'yu çağırın.

(Şahit Arif Bartu huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Arif Bartu.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Arif Bartu: Tahir.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Arif Bartu: 1920.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Arif Bartu: Makine teknisyeniyim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğunu biliyor musunuz, mürettep ise tertipçileri kimlerdir? Bu noktadan.

Şahit Arif Bartu: Efendim ben, 6-7 Eylül hadiselerine tekaddüm eden günlerde Nato telefon hatları inşaat gurup şefi idim. Ve İzmir'de bulunuyordum. İşimden çıkıp trenle Basmahane'ye geldiğim zaman bir gurubun Basmahane kapısına doğru ilerlemekte olduğunu gördüm. Aradan 10 dakika kadar geçti. Bir arkadaşım dedi ki, biz de bakalım kapıda bir şeyler oluyor. Basmahane'den Fuara girerken seyir ettik. Komiser Mehmet Araç halkın içeri girmesine mani oluyordu. Vali bey o ara gelerek ne oluyor, çekiliniz, halka haşin davranmayın, ne diye haşin davranıyorsunuz dedi. Polis komiseri çekilince ahali içeri hücum etti. Yunan pavyonuna, doğru koşmağa başladı. Bu kalabalığın başında olan İsmet Uç bilahare kendisine yangının mükafatı olarak Buca Belediye Reisliği verilmiştir. İsmet Uç 25-30 kişi ile bir taraftan koşuyordu. Ada Gazinosu arasından da diğer bir gurup başlarında Topal Ahmet olduğu halde Yunan pavyonuna doğru geliyorlardı. Komiser ve polisler mani olmaya çalıştı. Polise "Defol oradan." dedi. Ve müdahaleyi men etti. Kara Ali isminde Tepecik Demokrat Parti Başkanı, ondan sonra elektrikçi Ahmet, o da Yeşilyurt'ta idare meclisi azasıdır. Bunlar fırladılar ve ateşlediler, camları kırdılar.

Başkan: Nereleri ateşlediler?

Şahit Arif Bartu: Ellerinde sopalar vardı, sopaların üzerine bez sarmışlar, gaza batırmışlar, kibrit çakıp evlerin perdelerini yakıyorlardı. Vali bey 50-60 metre arkada, hadiseleri beşuş bir çehre ile seyrediyordu. O yangınları seyir ettikten sonra Yunan Konsolosluğu yanıyor, Kordon'da yangın varmış dediler, yanımdaki kalabalık Kordon'a açılan kapıya doğru gidiyorlardı. Kalabalıktan geçemedik. Yine Vali bey imdadımıza yetişti. Orada onu omuzlarına almışlar bir gurup halinde "Yaşa Kemal Hadımlı, yaşasın Adnan Menderes, kahrolsun Yunanlılar" diye bağırarak geldiler. Vali Kemal Hadımlı sanki bir seçim adayı imiş gibi şapkasını sallıyordu, "Varolun, sağolun" diye. "İzmir'in yü-

zünü ağarttınız, varolun, sağolun" diye geldiler. Gündoğdu'ya kadar geldiler. Kendisi derhal Yunan Konsoloshanesinin merdivenlerine çıktı ve bir şeyler söyledi. Yalnız bir tanesini duyabildim. "Sizin arzularınız her şey demektir." cümlesini duyabildim. Ben o zaman iskeleye doğru itildim. Vali bey oradan indikten sonra yine Gündoğdu istikametinde geri döndü. Demokrat Partinin önünde parti katibi Ahmet'in idaresinde ellerinde gaz tenekeleri ve bidonlarla Yunan Konsolosluğunun önüne geldiler ilk olarak Necati Karakaya veya Karagöz isminde biri, kendisi Tariş'te memurdur, şimdi Nato'da çalışıyor. Tariş Müdürü Enver bey adresini verebilir. Sahilde kömür mavnası vardı. İpler getirmişler, mavnacı ipi verin diye bağırıyordu. Mavnacıyı denize attılar, itfaiyeci kancalarını takmıştı, İsmet Uç elektrikçi Ahmet'le beraber kancayı balkona taktı. Tırmandı, ipleri düğüm düğüm merdiven gibi kullanarak yukarı çıktı, bilahare kendisine ucu bez sarılı sopalar attılar, bunları kibritiyle tutuşturdu, sağa sola atmağa başladı. Sonra birkaç kişi daha çıktı, yeşil Türk Petrolü isimli gaz bidonlarını çıkartarak binanın içersine atmağa başladılar.

Başkan: Bu, İsmet Uç hangi partiden?

Şahit Arif Bartu: Demokrat Parti Tepecik Bucak Başkanı idi. Mükafaten sonradan Belediye Başkanı oldu. Sonra Vali bey tayyare sinemasına yani Konak istikametine doğru gittiler. Yanlarından Demokrat Partiden Enver Dündar ve isimlerini hatırlayamadığım birkaç kişi vardı. İsimlerini hatırlayamadığım, şahsen hepsini tanırım. Enver Dündar Başar içlerine geldiği zaman çok yakınlarında idim, ceketinin düğmesi gibi peşlerinden ayrılmadım. Valiye şöyle diyordu, "Vali bey Vali bey manzaraya bak." Öğle bir haleti ruhiye içinde idi ki, ihale ile bir tahrip işini üzerine almış bir müteahhit gibi çalışıyor ve kendisi de sevinçle seyrediyordu. Palmiyenin altında bir müddet durdular, yangını seyrettiler. Asker geldi, Vali bey de oradan ayrıldı efendim. Asker geldikten sonra zaten arka taraftan bir yangın daha çıktı, halk oraya doğru dağıtıldı. Ondan sonra ben de ayrıldım, saat 10.30 vardı, Vali bey de vardı.

Sanık Kemal Hadımlı: Son cümlesinde, asker geldi, diyor.

Başkan: Vali bey de ayrıldı diyor.

Sanık Kemal Hadımlı: Evet efendim, askerler geldi diyor. Halbuki üç gün evvel İzmir'den gelen yazıda 9.30'da asker talep ettiğimi, İz-

mir Bölge Kumandanlığı cevap veriyor. 9.30'da ve bir saat evvelinden asker hazırlanmaz, diyor. Tekrar şahitten rica ediyorum; takip ettiğimiz yolu bir defa daha tekrarlasınlar.

Şahit Arif Bartu: Efendim, iskeleye geldiğim zaman, Basmahane'ye geldiğim zaman saat 7-7.30 raddelerinde idi. Ceketinin düğmesi gibi peşinden ayrılmadım, gazeteciler de vardı. Hatta gazeteciler, Vali bey omuzlara alındığı zaman resim çekiyorlardı. Mahkemenin mehabetine hürmet ederek söylemek istemezdim fakat söyleyeceğim, af buyurun; Vali, gazetecilere "Çekin şu orospu çocuklarını şuradan." diye hitap etmiştir.

Başkan: Kim dedi bunu?

Şahit Arif Bartu: İzmir Valisi Kemal Hadımlı bey dedi. Basmahane'den Yunan pavyonuna geldi.

Sanık Kemal Hadımlı: Pavyon kapısında kim vardı?

Şahit Arif Bartu: Komiser Mehmet vardı. Hatta Savcı Muavini Nevzat Akın yanına geldi bir şey konuştu. Sonra Nevzat oradan ayrıldı.

Başkan: Şimdi, hışımla davranmayın demiş Namık Gedik.

Sanık Kemal Hadımlı: Demin Komiser muavini pavyonu yakıyorlardı dedi. Bendeniz geldiğim zaman orada Emniyet Müdürü ve Komiser muavini varmış. İkincisi bir isimden bahsetti. İsmet Uç diye. Belediye Reisi diyor, İlçe Başkanı diyor, ne zaman Belediye Reisi olmuş?

Şahit Arif Bartu: Vali ben değil kendisidir, ben ne bileyim.

Sanık Kemal Hadımlı: Ne zaman Belediye Reisliğine seçilmiş?

Başkan: Bilmiyorum dedi.

Sanık Kemal Hadımlı: Hadiseden 4 sene sonra 1959'da 25 kişilik Belediye Meclisi tarafından seçilmiştir.

Başkan: Bu İsmet Uç yangın mükafatı olarak mı Belediye Reisi olmuştur?

Şahit Arif Bartu: Efendim, İsmet Uç nerede hadise olursa onun bir grubu vardır, onlarla beraber o hadiseye koşar.

Sanık Kemal Hadımlı: Sualim cevapsız kaldı. Bu zat ne zaman Reis intihap edilmiştir? İkincisi de gittiği yolu söylesin. Rica ederim; mühim bir nokta üzerindeyim.

Şahit Arif Bartu: Efendim, gürültüye getirmek istiyor benim ifademi. Ne zaman Belediye Reisi tayin edilmiştir, diyor? Cevap veriyorum. *Demokrat İzmir* gazetesi yakıldıktan sonra.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Usul bakımından, şahadet eden kimselerin, mazi ve ahlakının belli edilmesi lazım gelir. Soruyorum efendim, kendisinin dolandırıcılıktan, hırsızlıktan mahkemede hakkında tahkikat açılmış mı, açılmamış mı?

Şahit Arif Bartu: Böyle bir şey itham ettiler, beraat ettim. Menderes'e, Bayar'a hakaretten 119 defa mahkemeye verdiler, Allah'a şükür beraat ettim.

Başkan: İsmail Tamçelik'i çağırınız.

(İsmail Tamçelik huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: İsmail Tamçelik efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İsmail Tamçelik: Nasır.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit İsmail Tamçelik: 1338 doğumluyum.

Başkan: Şimdi ne iş yaparsınız?

Şahit İsmail Tamçelik: Sanayiciyim efendim.

Başkan: Hadise tarihinde 6-7 Eylül 1955'te ne iş yapardınız?

Şahit İsmail Tamçelik: İstanbul Belediyesi Levazım müdürü idim.

Başkan: Arkadaki sanıkları tanıyor musunuz? Hısımlık ve akrabalık gibi şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit İsmail Tamçelik: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit İsmail Tamçelik'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin tertiplenmiş olduğu ve tertiplenmiş ise mürettiplerinin kimler olduğu hakkında bilgileriniz?

Şahit İsmail Tamçelik: Efendim, müsaade buyurursanız, tertip midir, tertip ise kimler tarafından tertip edilmiştir bu hususu belirtmeden evvel zamanın mesul makamını işgal eden ve muhterem diye söy-

lememe müsaadenizi rica edeceğim Fahrettiń Kerim Gökay'la yaptığım bir konuşmayı arz edeceğim.

Sene 1955. Eylülün yedinci günü saat 14.30 raddelerinde Vali Konağına gittim. İçeri girdiğim zaman Vali ile Komiser İbrahim Altın şoför Osman efendi ve konağın memurlarından Nurettin'i, gördüm. Gidişimin sebebi şu idi: Vali Konağının sevkü idaresi şahsıma yani levazım müdürlüğüne bağlı idi. Gittim, bir gün evvelki hadiselerden sonra konakta herhangi bir zarar olup olmadığını sordum. Bir şey yok dediler. Bu esnada Osman efendi dedi ki beyefendi asansörle iniyorlar. Kendileri asansörden çıkınca ne var ne yok İsmail bey dediler. Biraz evvel arz ettiğim şeyi kendilerine de söyledim. O halde beraber çıkalım dediler. Kendilerini önde ben onu takiben ve Vilayet Komiseri İbrahim de beni takip ederek dışarıya çıktık. Araba bir numaralı değil 2 numaralı idi. Gökay sağ köşeye bendeniz arka sol köşeye bindim. İbrahim de şoförün yanına bindi. Şoför Osman efendi idi. Çünkü Vilayet şoförü odur. Gökay Osman efendiye şu emri verdi: Beyoğlu'ndan gitmeyelim. Bizi acele olarak Vilayete götür; saat 14.30 civarında idi, bendeniz evden çıktığım zaman 14.30'a beş vardı. Arabamız harekete geçti. Şu istikamette yürüdü: Vali Konağı caddesi, Emlak caddesi, Dolmabahçe, Meclisi Meb'usan Caddesi, Necati bey caddesi, Köprü, Eminönü ve Vilayet. Gökay çok yorgundu, bitkin bir durumu vardı. Ve hiç konuşmuyordu. Halbuki Gökay'ın bir hususiyeti vardır müdürleri yanında iken daima şehir işlerini sorar ve konuşurdu. Bu gün konuşmuyordu. Necati bey caddesine geldikten sonra tam Karaköy'de iken daha Karaköy caddesi açılmamıştı, trafik kesafeti dolayısıyla araba durdu. Durduğu anda solda nazarı dikkatimi celbeden bir husus oldu. Baktım ki iki otomobil devrilmiş vaziyette yani altı üstüne gelmiş, tahrip edilmiş vaziyette idi. Şu anda arabanın birisi mavi idi, sanki gözümün önünde teşahhus ettiriyorum. Döndüm Gökay'a dedim ki görüyor musun hadiseyi. Gökay, o yorgunluk içinde olan zat birden bire canlandı, dışarı baktı ve bana hitaben "Eşek oğlu eşekler." dedi. Aynen söylüyorum Reis bey huzurunuzda teeddüp ederim, tertip ettiler yaktılar, yıktılar ve şimdi kurban arıyorlar, dedi. Araba yanında duruyordu, şoför Osman'a emir verdiler dediler ki, "Arabanın canavar düdüğünü kullan, çabuk gidelim" çünkü arabanın canavar düdüğü vardı, Osman canavar düdüğünü çaldı, trafik memuru yol verdi, araba hızla ilerliyordu. Kendisine ben şu suali tevcih ettim: "Beyefendi sabahtan

beri Vilayette idim, muhtelif arkadaşlar arasında görüşmeler oluyordu. Hadiseyi tertip eden Başvekil midir?" dedim, cevaben maalesef doğru dediler. Sonra şunu ilave ettiler. Gestapo Dahiliye Vekili, akşam karşıma geçtiler, vatandaşa dokunmayın bu milli galeyandır dedi. Şimdi milli galeyanın ne olduğunu öğrensin dedi.

Başkan: Bu konuşmayı sizden başka kimse duydu mu?

Şahit İsmail Tamçelik: Duymaması icab eder. Arabanın içinde bir cam vardır ve Saym Gökay arabaya bindikleri zaman müdürlerle görüşmek istediği zaman camı kapar. Biz vilayete geldik, arabadan indik. Saym Gökay kendi odasına girdiler ben de dışarıda durdum. Diğer müdürler de mevcut idi. 5 veya 8 dakika geçtikten sonra Sayın Gökay dışarı çıktı toplantı salonunda gazeteciler bulunuyorlardı kendileri orada arkadaşlarla konuşurken zamanın Başvekili ve bu günün sabık ve sakıt Başvekili Adnan Menderes yanında Mükerrem Sarol olduğu halde kapıdan girdiler. Ben koşarak Gökay'a dedim ki beyefendi, Başvekil geliyorlar, Gökay dışarı çıktı. Mükerrem Sarol bir hışımla Gökay'a hitaben, kim var içeride, o kalabalık kim, dedi. Sert bir hışımla. Gökay ona yaklaştı, gazeteciler var, dedi. Hep beraber Gökay'ın odasına girdiler. Bu anlattığım hususatta hilafı hakikat bir maruzatım olup olmadığının Gökay'a sorulmasını rica edeceğim ve ondan sonra bir de konuşacağım icab ederse.

Başkan: Sözlerine o kadar emin ki, sözlerinin doğru olup olmadığını sorunuz diyor.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Efendim, kendileri ayın 7'sinde, yani hadiseyi takip eden bir günden bahsettiler. Ben hadiseyi takip eden günün öğle vakti Vali Konağına gelip gelmediğimi hatırlamıyorum dersem bunu samimiyetle kabul ediniz.

Başkan: Ondan sonraki konuşma.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Ondan sonraki konuşma... İlk günden beri şahit olarak, sanık olarak verdiğim ifadede Dahiliye Vekili ile münakaşamız malumu devletleridir, Başbakanla birçok konuşmalarımız olmuştur, amma, ben bunları hatırlamıyorum.

Başkan: Bu şahit size hürmetkar hareketlerini de bilmeniz icap eder, hakikat hilafını söyleyeceğini kabul eder misiniz?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Hakikat hilafı söyleyeceğini tahmin etmiyorum. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki Dahiliye Vekili hak-

kındaki sözümü her vakit söylemiş olabilirim. Fakat ötekini hatırlamıyorum. Başvekil hakkındakini hatırlamıyorum.

Şahit İsmail Tamçelik: Efendim, Sayın Gökay'a bir sorunun daha tevcihini istirham edeceğim.

Başkan: Hayır, soruyu bırak. Bildiğiniz, benim sorduğum noktalar hakkında başka bir şey var mı?

İsmail Tamçelik: Bunu hatırlamamış olabilirler.

Ben kendisine ikinci bir hatırlatma yapacağım. Sayın Gökay'ın masum olduğunu bildiğim için konuşturmak istiyorum.

Başkan: O zaman hasbi bir müdafiilik gibi bir şey oluyor. Konuşturacağım, açtıracağım... 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkındaki malumatınız bitti mi?

Şahit İsmail Tamçelik: Efendim, 6 Eylül 1955 tarihinde Cumartesi günü saat 17'den sonra Sayın Gökay beni evine Mahmut vasıtasıyla çağırmıştı.

Başkan: Mahmut kim?

Şahit İsmail Tamçelik: O zaman Konağın kalorifercisi idi. Konağa geldiğim vakit Sayın Gökay şapkası başında olduğu halde taşlıkta duruyorlardı. Bana, İsmail dedi, işiniz var mı? Ben de, hayır efendim. O halde bana refakat edin dediler. Yine aynı araba ve aynı şoförle Kabataş istikametine doğru gidiyorduk. Bana dediler ki, ben bu gün istifamı verdim. Kendilerine şunu söyledim: O halde sizi tebrik ederim beyefendi. Ne için dediler. Bir eşkıya ile çalışmaktansa bu istifayı vermeniz sizin için sevinilecek bir hadisedir dedim.

Başkan: Eşkıya kim oluyor?

Şahit İsmail Tamçelik: Kastım şu idi: O günkü Cumhurreisi, Başvekil ve Dahiliye Vekili gibi zevat idi.

Başkan: Bunları söyleyebildin demek?

Şahit İsmail Tamçelik: Söyledim ve bunları söylerken muhakememi kullanarak söyledim. Hissiyatımın eseri olarak değil. O zevatın tavır ve hareketlerini az çok yakinen bildiğim için söyledim. Bu Gökay bu sözümü sükutla karşıladılar. Tam Kabataş'a geldiğimiz vakit, zamanın Trafik Müdürü Orhan Eyüboğlu orada idi, Orhan bey de arabaya geldiler, yanımızda oturdular, Orhan beyle yavaştan bir konuşma yaptılar, ne konuştuklarını bilmiyorum. Arabalıya gelindi. Arabalıda

iken Gökay birisini gördü, yanılmıyorsam Refik İnce olacak. Sayın Gökay arabadan indiler, nasılsınız beyefendi dediler. Belki isimlerde yanılabilirim, ben yalnız hadiseyi anlatıyorum. Onlarla görüştükten sonra yine arabaya geldiler. Gürüyor musunuz İsmail bey işte Başvekil bunun kardeşinin ölümüne sebep oldu, işte Başvekil adam öldürür, adamların ölümüne sebep olur, memleketi böyle mahveder dedi.

Başkan: Hamit Şevket olacak.

Şahit İsmail Tamçelik: Karıştırabilirim. Ben de kendilerine şu cevabı verdim. Üsküdar'a gelinceye kadar sükunet içinde idik. Üsküdar'a geldikten sonra, dönebilirsin dedi ve evime döndüm. Bu da ikinci bir hadise.

İşte arz etmiş olduğum belli başlı iki hadise, 6-7 Eylül hadiselerinin evvel emirde müretteр olduğu ve bu tertibin de zamanın mesuliyetli ve salahiyetli bir şahsın ağzından sarahatan tarafıma ifade edildiğine göre, bunun tertipçisi Başvekildir ve kanaatime göre de Dahiliye Vekilidir. Bendenizin maruzatı bundan ibarettir.

Başkan: Bu ifade karşısında bir diyecek var mı?

Sanık Adnan Menderes: Efendim bu ifadeye Fahrettin Kerim Gökay'ın cevap vermesi lazım gelir, filvaki. Fahrettin Kerim Gökay'm bu ifadesinin doğru olup olmadığı hususunda kendi ifadeleri ile mübayenet teşkil ettiği için gerek şahit gerekse maznun sıfatı ile ifade etmek mecburiyetindedir zannediyorum.

İkinci nokta, Fahrettin Kerim bey o gün istifa etmesi münasebetiyle duyduğu infiali ifade etmiş olması suç delili teşkil etmesi bakımından ne dereceye kadar varid sayılabilir. Bu ciheti yüksek takdirlerinize arz ederim.

Başkan: Şahit Ahmet Tevfik Tunçok'u çağırın.

(Şahit Ahmet Tevfik Tunçok huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Ahmet Tevfik Tunçok.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: Ahmet Niyazi.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: 1324.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: İstanbul Barosunda avukat.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe manî bir haliniz var mı?

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: Hayır.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında bilgileriniz, mürettepse tertipçileri kimlerdir?

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: 6-7 Eylül hadiselerini gece takip ettim, muhtelif semtlerde cereyan eden olayları bizzat gördüm. Ellerindeki aletleri, tavırları, hareketleri, sözleri yakinen gördüm. Ve işittim. Bunların ellerinde ayrıca isim listeleri de vardı. Bütün bunları gördükten sonra bu hadisenin mürettep olduğu kanaati bende uyandı.

Başkan: Ne listesi idi bunlar?

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: Tahrip edilecek yerlerin isimleri burada yazılı idi fakat muhtevasını görmedim. Birisi listeye bakarak şurası tahrip edilecek diyordu ve etrafındakiler o binanın camini çerçevesini indiriyordu. Bilahare içeriden eşyaları çıkartıp tahrip ediyorlardı. Ellerindeki tahrip aletlerinin hepsi aynı idi. Bunlar öteden beriden rastgele toplanmış şeyler değildi. Sonra bu şahıslar muayyen yerlerden hareketle bu yerlere gelmişler.

Başkan: Adnan Menderes bu aletler için diyor ki, aynı cinsten aletlerdir her yerde bulunabilir.

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: Efendim, baltasapı yapıyorlar, kazmasapı yapıyorlar, bunların hepsi bir birine benzer, bu adamların ellerindekiler de aynı şeylerdendir. Şuradan buradan tedarik edilmiş şeyler değildi. Sonra ellerindeki listelerde tertipli olduğunu gösteriyor bunlar öyle şuradan buradan toplanmış şahıslar değildi, muayyen yerlerden geliyorlardı, başlarında da elebaşları vardı. Bunun mürettep olduğunun ikinci bir delili de, edindiğim kanaate göre Vali bir tarafta duruyor ve seyirci idi. Bilahare askeri kuvvetler işe müdahale etti. Fakat onlar da bütün vasıtalarıyla seyirci kaldılar. Yalnız ufak tefek çapulculuk olursa ona müdahale ediyorlardı, almayın sakın elinizi sürmeyin diyorlardı, tahribe müsamaha ediyorlardı, çapulculuğa müsaade etmiyorlardı.

Görüşüm, binnetice bir İstanbul Valisi tarafından tertip edilemeyeceği, hatta ona emir verme salahiyetine haiz Dahiliye Vekili tarafından da tertip edilmediği merkezindedir, çünkü şümullü, Türkiye'nin birkaç vilayetinde olmuştur. Bunların daha büyük bir merkezden idare edildiğine kaani idim.

Başkan: Başka?

Şahit Ahmet Tevfik Tunçok: Başka bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Bu ifade karşısında bir diyecek varmı? Yok. Şahit Şevket Temiz'i çağırın.

(Şahit Şevket Temiz huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Şevket Temiz efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Şevket Temiz: Ahmet Rüştü.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Şevket Temiz: 1328.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Şevket Temiz: Ankara Bakır Fabrikası Müdürüyüm.

Başkan: Hadise tarihinde, 6-7 Eylül 1955'te ne iş yapardınız?

Şahit Şevket Temiz: İstanbul'un Çatalca ilçesinde çiftçilik yapıyordum.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani hısımlık ve akrabalık gibi bir haliniz var mı?

Şahit Şevket Temiz: Yok efendim.

Başkan: Yemin ettireceğim?

(Şahit Şevket Temiz'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve tertipçilerin bu sanıklar olduğu iddia edilmektedir. Ne biliyorsunuz?

Şahit Şevket Temiz: Efendim 6 Eylül günü arazimin mutad işlerini gördükten sonra deniz havası almak için Büyükçekmece'ye geldim. Büyükçekmece'nin içinden İstanbul-Edirne Turistik yolu geçer, bu trafik yolu üzerinde bir kahvede oturup çay içiyor ve gazete okuyordum. Saat 4-4.30 sıralarında Edirne tarafından İstanbul istikameti-

ne doğru lebalep insan dolu ve taşkın hareketlerde bulunan iki kamyonun İstanbul'a doğru geçtiğini gördüm.

Başkan: Saat kaç vardı tahminen?

Şahit Şevket Temiz: 4-4,5 idi. Bunları yol amelesi zannettim. Bilahare üç kamyon daha gelerek oturduğum kahvenin karşısındaki benzin bayiinin önünde durdu. Şoförü indi. Lastikleri muayene ediyordu. Ben kamyondaki kitleye yaklaştım, bunların hepsi balta sapı gibi birer sopaya dayanmış çok sıkışık bir vaziyette ayakta duruyorlardı. Nereye gidiyorsunuz böyle dedim. Babalık İstanbul'da cümbüş var, oraya gidiyoruz dediler. Yahu nedir bu cümbüş dedim. Filmi yarın seyredersin dediler. İstanbul'da olan hadiselerden haberim yoktu. Fakat bundan sonra hadiseler bir birini takip ediyor. Çatalca'ya dönmek için 1,5 kilometre kadar gidip yol kavşağında vesait beklemek lazımdır; bunun için Mimar Sinan köprüsüne kadar giderek vesait beklerken 3-4 kamyonun daha İstanbul'a gittiğini gördüm.

Başkan: Bunlar köylü mü idi, şehirli mi idi?

Şahit Şevket Temiz: Köylü, köylü hareketlerinde kalite yok, İstanbul'dan mutad saatinde gelmesi lazımgelen otobüs gelmedi. Edirne istikametinden gelip Çatalca'ya sapan bir kamyoncuya rica ettim. Ve bu vasıta ile Çatalca'ya geldim. Eve gittim, yemekten sonda da kahveye çıktım kasabaya mutad otobüsler daha gelmemişti. Halkta merak vardı. Saat 10'a doğru boş otobüs geldi. Bu arada inenlere sordum, niçin geç kaldınız dedim? Sorma efendi dediler, İstanbul'un altını üstüne getiriyorlar, biz de o yüzden geç kaldık dediler. Bu otobüs yolcularının nakletmiş oldukları hadisenin, İstanbul'da cümbüş olmuş olduğunu anladım ve ertesi günü ilk vasıta ile İstanbul'a gittim, daha şehrin methalinden itibaren gördüğüm manzara feci idi yıkılmadık, yanmadık yer kalmamıştı, umumi tahribatı gördüm. Akla hayale gelmeyen sokaklara sapayım dedim, bir bodurum katıda, orada imalat olduğuna dair bir emare olmadığı halde tahrip edilmiş. Şahsiyeti, hüviyeti başka olduğundan.

Avadis Hacaduryan ismindeki ahbabımın yazıhanesine gittim. O da kendi mağazasında tahribat var mı diye endişesiyle yazıhanesine geliyormuş, onunla karşılaştık. Bana anlatmış olduğu olay şudur: "Tertipçisi hükümettir." dedi. Olay, patlak verdiği zaman da ben kahvede oturuyordum. Oradan birisi "Çorbacı kaç." dedi. Çorbacı bura-

dan hususi arabasını orada bırakarak kenardan kaçıyordu ki, şuursuz bir kitle kazma, kürek, balta ve manivela gibi aletlerle geliyorlardı, içlerinde iri kıyım bir insan, işaretle muhtelif istikametlere bunları sevk ediyor, oranın işi bittikten sonra tekrar başka bir yere emir ve kumanda veriyordu. Bunlar, tertipçidir dendi. Hükümetin bu bir tertibidir dedi. Avadis Hacaduryan'dan işitmiş olduğum bu bilgim şahadet ve görüşüme esastır.

Sayın Hakim bey, huzurunuzda tertip şekline geleyim. Selanik'te bir bomba, İstanbul'da yapılacak ve büyük şehirlerdi yapılacak ilk alarmı bu komitacılık idi, bu komitacılık bir taktikti, esas olan gizlilikti.

Başkan: Sen ne biliyorsun komitacılığı?

Şahit Şevket Temiz: Efendim, ben askerlikte uğraştım. Gerillayı bilirim. Komitacılıkta esas olan şey tertibi muhtelif yollarla hazırlamak, aynı anda alarm bağlamak ve ortadan çekilmek. İstanbul'a 6-7 Eylül hadiseleri için dışarıdan insan taşmıyor. Bomba olayı öğleden evvel devrin sabık ve sakıt iktidarınca malum bir hakikat ve gerçektir. Devrin büyükleri o anda İstanbul'da bulunmakta idiler. İstanbul gibi kritik bir bölgede vatandaşların emniyetlerini zimam altına almak için fevkalade bulunmaz bir fırsat iken bunlar bunu kullanmıyorlar, tertiplerini İzmir'den itibaren İstanbul'da da yapıyorlar, hazırlıklarını ikmal ediyorlar ve İstanbul'dan gidiyorlar. Selanik'te bomba patlaması ile İzmir ve İstanbul'da olan hadiseler bir komitacı tekniğinden başka bir şey değildir. Buradaki sorumluluk büyüktür. Çünkü şuursuz kitlede iz'an yoktur, bu kitle ideoloji sahibi değildir. Umumiyetle Türk milletinin bir hasleti vardır. Zabıtaya karşı dehşetli korku duyar ve zabıtaya karşı sevgi besler. Eğer bu kitleye karşı polis veya görevlisi rastgele havaya bir iki mermi atmış olsaydı şuur ve iz'andan mahrum olan kitle derhal bir sabun köpüğü gibi dağılırdı. Ancak polisin cobuna ve mermisine göğsünü açan ve sırtını gösteren inanlı bir kitledir. Benim kanaatime esas olan hadiseler bunlardır, efendim.

Başkan: Öyle söylüyor, ne diyorsunuz? Şahit Cemal Gökberk'i çağırın.

(Şahit Cemal Gökberk huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Cemal Gökberk.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Cemal Gökberk: Recep.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Cemal Gökberk: 1326.

Başkan: Hadise tarihinde ne iş yapıyordunuz?

Şahit Cemal Gökberk: Hadise tarihinde İ.E.T.T. İdaresi Bağlarbaşı havai hattında çalışıyordum.

Başkan: Sanıkları tanıyor musun, şahitliğe mani bir halin var mı?

Şahit Cemal Gökberk: Yok.

(Şahit Cemal Gökberk'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadisesinin mürettep olduğunu biliyoruz. Mürettep ise, mürettipleri kimlerdir?

Şahit Cemal Gökberk: Efendim, ben yedek yüzbaşıyım. Yeni silahların eğitimi için Çorlu'daki 232. Alayın 2. Tabur 5. Bölüğüne tayin edildim. Askerlik şubesi tarafından çağırıldım. Burada 15 günlük eğitim gördük. Eğitimin bitmesine tekaddüm eden günlerde...

Başkan: Nedir elindeki?

Şahit Cemal Gökberk: Nüfus kağıdı. Tarih vardı da kursun bitimine tekaddüm eden gece Alay Kumandanı bey oradaki ihtiyat subay arkadaşlara muvazzaf subaylar da dahil olmak üzere bir ziyafet verdi. Bu ziyafet alay mahfelinde idi. Orada herkes bir şeyler konuşuyordu. Benim yanımda bir yedek teğmen arkadaş vardı. Bu arkadaş da 6-7 Eylül hadiselerinden bahsetti. Benim vazifeye başladığım tarih, 19 Eylül 1955 tarihi idi. Ve 4 Ekimde de terhis oldum.

Başkan: Orasına indik, söyleyin bakalım gerisini.

Şahit Cemal Gökberk: Herkes bir şeyler konuşuyordu. Bu yedek teğmen arkadaş da 6-7 Eylül hadiseleri hakkında şu konuşmayı yaptı: Kadıköy'de, Moda'da evi bulunan Zeki Rıza Sporel'in evinde 6-7 Eylül hadiseleri şerefine ziyafet tertip etmişler. Bu ziyafette 40 kişi varmış, Adnan Menderes de bulunuyormuş. Bu ziyafet esnasındaki konuşmalarda Adnan Menderes 6-7 Eylül hadiselerini kast ederek "Bu milleti nasıl cuşu huruşa getirdimse yine aynı şekilde sükun buldurdum." şeklinde konuşmuş.

Başkan: Kim söyledi?

Şahit Cemal Gökberk: 233. Piyade Alayında subay, Başvekalet arşiv memurlarından imiş, biz orada bulunduğumuz zaman ne işler yaptığımız malumdu.

Başkan: Başka?

Şahit Cemal Gökberk: Bir de efendim, şunu arz ediyorum benim öz ağabeyim vardır, ismi Şükrü Bölükbaşı'dır. Bu zat eskiden Kızıltoprak Demokrat Parti Başkanı idi. Halen Kadıköy Kızılay İkinci Başkanı Veznedarı bulunmaktadır. Terhisten sonra kendisini ziyarete gitmiştim. 6-7 Eylül hadiseleri mevzubahis oldu. Bu hadiselerin İstanbul'da tertipleyenin Mükerrem Sarol olduğunu ve kafası çalışır Demokrat Parti ocak, bucak başkanlarını çağırarak bunlara direktifler verilmiş.

Başkan: Sanıklar arasında Mükerrem Sarol yok.

Şahit Cemal Gökberk: Yok amma efendim, ağabeyim öyle söyledi. Mükerrem Sarol bu vazifeyi üzerine almış, bazı ocak, bucak başkanlarını çağırıp icab eden direktifleri kendilerine vermiş. Bu meyanda yalnız soyadını hatırlıyorum, Kadıköy'de Demokrat Parti Başkanı Kaşıkçıoğlu. Bitti efendim.

Başkan: İfadeye bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Nerede, hangi ziyafette bulunmuşum da bunu söylemişim? Şahitten sorulmasını rica ediyorum.

Şahit Cemal Gökberk: Ben Çorlu'da 233. Piyade Alayının mahfelinde...

Başkan: Hangi tarihte?

Sanık Adnan Menderes: Hangi tarihte?

Şahit Cemal Gökberk: 19 Eylül 1955 senesinde. Orada yedek eğitimine gitmiştim. Orada ziyafet esnasmda.

Başkan: Ziyafet nerede veriliyor?

Şahit Cemal Gökberk: 233. Alayın Askeri mahfelinde.

Başkan: Zeki Rıza Sporel'in ziyafeti nerede?

Şahit Cemal Gökberk: Moda'daki evinde.

Başkan: Menderes'in bahsettiğiniz konuşması Zeki Rıza Sporel'in evinde midir, askeri mahfelde midir?

Şahit Cemal Gökberk: Evinde efendim, orada konuşmuş bunu.

Sanık Adnan Menderes: Kimden işitmiş, efendim konuştuğumuzu?

Başkan: Kimden işittiniz?

Şahit Cemal Gökberk: Başvekalet arşiv memuru yedek subay teğmen.

Sanık Adnan Menderes: Başvekalet arşiv memuru o ziyafette bulunmuş mudur?

Başkan: Orada bulunmuştur diyor.

Şahit Cemal Gökberk: Bulunmuş efendim, kendi ifadesine göre.

Sanık Adnan Menderes: Bir defa bu ziyafetin anlaşılıyor ki 6-7 Eylül hadiselerinden sonra ve 19 Eylül tarihine kadar olan zaman mesabesi içinde cereyan etmiş olması lazımdır. Böyle bir ziyafette bulunduğumu kat'iyen hatırlamıyorum. Bunu bir defa sormak lazımdır.

Başkan: Zeki Rıza Sporel'in evinde.

Sanık Adnan Menderes: Zeki Rıza Sporel'in evine ben bir defa gittim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinden evvel mi, sonra mı?

Sanık Adnan Menderes: Kat'i bir şey söyleyemem fakat orada böyle bir konuşma yaptığım gayri varittir.

Başkan: Kat'i olarak bilmiyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes: Tahkik etmek lazımdır.

Başkan: Biz de onu tahkik ediyoruz.

Şahit: İsmail Çoker'i çağırın.

(Şahit İsmail Çoker huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: İsmail.

Başkan: Soyadınız?

Şahit İsmail: İsmail Çoker.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İsmail Çoker: Ali...

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit İsmail Çoker: 1927.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit İsmail Çoker: Dahili ticaret.

Başkan: 1955'te ne iş yapıyordunuz?

Şahit İsmail Çoker: Gene ticaret yapıyordum.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir halin var mı?

Şahit İsmail Çoker: Yok efendim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Anlat bakalım ne biliyorsun?

Şahit İsmail Çoker: Efendim, hadise günü semtimiz olan Yenikapı'da kahvede oturuyordum. Oranın ileri gelenleri bir kamyona bindiler Taksim'de miting var diye konvoy halinde gittiler. Bendenize evim Rum mahallelerine yakın olduğu için evime geldim. 1-2 saat sonra dışarı çıktım, Langa Kilisesinin önünden geçiyordum. Kilise yanıyordu. Polisler bunu seyrediyorlardı. Patrikhane yanmıyor da neden Langa Kilisesi yanıyor Reis bey, evimin kapısının önünden ayrılmadım, fakat mahalle kabadayısı diye beni tevkif ettiler. Oraya getirilen bir adam bağırıyordu. Celal beyden yardımlar görüyormuş, teferruatı ile anlatmaya başladı. Bendeniz de o zaman Tokat'ın Zile kazasına sürgün olarak gittim.

Başkan: Mahkum mu oldunuz?

Şahit İsmail Çoker: Sürgün oldum efendim, orada mali durumum bozuldu, bir iki ay kaldım, kaçtım geldim İstanbul'a. Tekrar tevkif ettiler Davutpaşa Kışlasına gittim. Orada Demokrat Partili arkadaşlarla haşir neşir olduk, 120 bin lira almış, birçok şeyler çalmış, 9 ay Tuzla'da yattım beyefendi. Orada yattığım zamanlar, anneleri babalarına mektup yazmayanlar Demokrat Parti Başkanlarına mektup yazıyorlardı, böyle mi olacak, söyle mi olacak diye.

Başkan: Başka?

Şahit İsmail Çoker: Bildiğim bundan ibarettir. Allah versin bunların cezalarını.

Başkan: Sanık Adnan Menderes.

Sanık Adnan Menderes: Bu Demokrat Partililer orada mevcutmuş, mektuplar yazıyorlarmış; acaba hangi Demokrat Partililer nereye yazmışlardır?

Şahit İsmail Çoker: Faruk beye yazıyorlardı.

Başkan: Aradan beş sene geçmiş, isim verebilir mi?

Şahit İsmail Çoker: Yazanların isimlerini unutmuşum. Amma, yazılan adamın ismini biliyorum. Faruk Sargut, isminde Fatih İlçe Başkanına yazıyorlardı.

Sanık Adnan Menderes: Bunu Fatih İlçe Başkanından sormak icab eder.

Şahit İsmail Çoker: Muvacehe istiyorum efendim.

Başkan: Şahit muvacehe istiyor, o da gelsin diyor. Fatih İlçe Başkanı Faruk Sargut.

Sanık Adnan Menderes: Bunlar umumi tabir olarak ifade ediliyor.

Başsavcı: Faruk Sargut, Topkapı hadiseleri dolayısıyla burada mevkuftur.

Başkan: (Sanık Adnan Menderes'e hitaben) Siz o vakit meclis tahkikatı açsa idiniz, böyle yuvarlak olmazdı, daha köşeli olurdu, ne yapalım, böyle olur.

Şahit Müştak Tüzünsü'yü çağırın. (Şahit Müştak Tüzünsü huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Müştak Tüzünsü.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Müştak Tüzünsü: Recep Hayri.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Müştak Tüzünsü: 1927.

Başkan: Halen ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Müştak Tüzünsü: Banka Müdürlüğü.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında?

Şahit Müştak Tüzünsü: Şoförödüm.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı, yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Bu mesele hakkında ne biliyorsunuz, anlatınız?

Şahit Müştak Tüzünsü: Efendim, hadise gecesi bendeniz Aksaray'da idim. Hadiselerin en civcivli anında tahminen saat 12'ye yaklaş-

makta idi. Büyük bir kamyonun üzerine dolmuş 70-80 kişi Atina'ya gidiyor, Türk olan binsin diye bağırıyordu, Aksaray'da Komiser muavini olan Şevket isminde birisi durun demesi üzerine kamyon durdu. Arkadaşlar burada dağılalım idarei örfiye ilan edildi, kanuna karşı boynumuz kıldan incedir. Hükümete karşı gelinmez diye bağırdı. Bunun üzerine oradakiler dağıldılar. Bundan da anlaşılıyor ki, polis başlangıçtan beri müdahale etmemişti. Eğer böyle olsa idi, polis müdahale etmiş olsaydı biz de Davutpaşa Kışlasında yatmazdık. Ben mevkufken Davutpaşa Kışlasına Örfi İdare Kumandanı Aknoz geldi. İçeri girdiği zaman suçsuz olanlar parmağını kaldırsın, dedi. Tabii suçu kim kabul eder herkes parmağını kaldırdı, yalnız iki kişi kaldırmamıştı. Biri Muhittin ismindeki şahıstı. Ona sordu, sen ne yaptın dedi. O da ben Hacopulos'un evini duman ettim geldim, dedi. Aknoz döndü, Allah kahretsin, Allah da seni duman etsin, dedi. Bir adam vardı ihtiyar, seni neye getirdiler dedi. Bilmem, bana ne soruyorsun, radyoda beyanat verdi Vali, Atatürk'ün evi bombalandı.diye bağırdınız, çağırdınız şimdi de bizi suçlu diye soktunuz.

Paşa da dedi ki, biz vurun kırın dediysek böyle on bin senelik şeyleri de hurda haşat edin mi dedik?

Buna dedi ki Paşa, Türk kanını bilmez misin, Yunanlılar Türkleri kesiyorlar deyince, biz dinler miyiz?

Arkasından subaylar işaret ediyorlardı, söyleme diye, Arnavut ne işaret ediyorsunuz, hokkabaz mı oynatıyoruz. Paşaya da bakın suçlu musunuz diyor dedi.

Paşa, siz bu kabadayılıkla üzüm salkımı gibi asılacaksınız dedi, kendisi döndü gitti. Ben o zaman orada başgardiyan vazifesini görüyordum. Hem mevkuf, hem de Başgardiyanlık vazifesini görüyordum. Subaylar sivillerin içinden suçlu kimdir, suçsuz kimdir bilmiyordu. Bir çok zavallılar getirilmişlerdi. İçlerinden en iyisi bendim, tasavvur edin.

Başkan: Başka bir bilginiz var mı?

Şahit Müştak Tüzünsü: Bir tane daha var efendim. Ben, başgardiyan olmam hasebiyle karşılaştım bir gün Mustafa Demir isminde birisini oraya getirdiler. O saatte Hapishane Müdürü Yüzbaşı yoktu. Binaenaleyh, mahkumu bana verdiler, ben de kendisini koğuşa götürmek üzere aldığım zaman "Beni böyle tutamazsınız, buranın kumandanı kim, beni kumandana götür dedi. Kendisine, kardeşim bu saatte

kumandanı bulacağınızı zannetmem. Bağırmaya çağırmaya başladı. Bana, ben Adnan Menderes ve Celal Bayar'la teşriki mesai ettim, onların arkadaşlarındanım dedi ve bu arada resimler gösterdi.

Başkan: Ne resimleri?

Şahit Müştak Tüzünsü: Kendileri ile birlikte çekilmiş resimleri.

Başkan: Kim bu adam?

Şahit Müştak Tüzünsü: Mustafa Demir isminde biri.

Başkan: Ne iş yapar?

Şahit Müştak Tüzünsü: Ne iş yaptığım bilemem, yalnız nerede Demokrat Parti mitingi varsa orada hatiptir. Ben zaten bu zatla o gün münakaşa etmiştim hatta, çok affedersiniz, kendisine tokat bile atmıştım. Çünkü çok şamata ediyor, boyuna büyük adamlardan bahsediyordu.

Başkan: Şahide karşı bir diyeceğiniz var mı? Yok.

(Şahit Müştak Tüzünsü huzurdan çekildi)

(Şahit Kamil Okan huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Kamil.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Kamil: Kamil Okan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Kamil Okan: Abdülaziz.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Kamil Okan: 1340.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Kamil Okan: Diş hekimiyim.

Başkan: Hadise sırasında?

Şahit Kamil Okan: İstanbul'da talebe idim.

Başkan: Geriye bakınız, sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Kamil Okan: Yok efendim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Söyle bakalım ne biliyorsun, 6-7 Eylül hadiselerinin tertip olduğu noktasından?

Şahit Kamil Okan: Hadise günü efendim, Sultanahmet mektep balkonunda bir arkadaşımla beraber ders çalışıyorduk. Saat 9-10 sıralarında bir şahıs yanımıza gelerek İstanbul'da yangın var, dükkanlar tahrip ediliyor, siz burada ne duruyorsunuz dedi. Arkadaşım da haydi biz de gidelim, dedi. Eve döndüğümüz zaman da hakikaten Sultanahmet meydanında bir sütçü dükkanı vardı, o tahrip edilmişti. Bir çok arabalar geçti. Ve bunlar arkasında kumaş...

Başkan: Bizim davamızın mevzuu 6-7 Eylül hadiseleri mürettepmidir, mürettepse tertipçileri kimlerdir?

Şahit Kamil Okan: Efendim, müretteptir. Mürettep olduğuna da o akşam birçok hadiseler karşısında bende yarattığı intibalara istinaden kanaat getirdim.

Bunlardan birisi gayrimüslim dükkanlarından başka dükkanların kırılmadığına göre daha evvelden tespit edilmiş, işaret edilmiş olduğudur.

İkincisi bu hadiseler cereyan ettiği zaman da emniyet teşkilatında katiyen müdahale görmüyordu. Çünkü, birçok polisler, olay polislerin gözü önünde cereyan ettiği halde müdahale etmiyordu.

Başkan: Başka?

Şahit Kamil Okan: Bunun hakkında bu kadardır efendim.

Başsavcı: Bu hadiselerden sonra kendisi tevkif edilmiş midir acaba?

Şahit Kamil Okan: Efendim iki buçuk ay tevkif edildim.

Başkan: Ne için tevkif edildin?

Şahit Kamil Okan: Benim tevkif edilmem, semtimizde bulunan bir terzinin ihbarı üzerine oldu.

Başkan: Niçin tevkif ettiler, sebep ne?

Şahit Kamil Okan: Sebebini izah edeceğim...

Başkan: Kısaca.

Şahit Kamil Okan: Benim evim Sirkeci'dedir, hadiseler cereyan ederken seyrediyordum. Bu esnada bir kitle saat 10-11 sıralarında ellerinde bayraklarla bizim tarafa doğru geldi. Bana sordular, burası gay-

ri Müslim dükkanı değil mi dediler. Ben tereddüt ettim. Ben de gayrimüslim dükkanıdır, fakat Rum değil, Ermeni dükkanıdır diyerek Rum dükkanlarını kurtardım. Bunun üzerine o zat sabahleyin koşarak kendisine diyor ki bu adam senin dükkanı çapulculara gösterdi. İşte onun şikayeti üzerine beni tevkif ettiler.

Başsavcı: Acaba Aknoz Paşanın sözlerini kendisi de duymuş mudur?

Başkan: Duydunuz mu?

Şahit Kamil Okan: Aknoz Paşanın ne gibi sözleri?

Başkan: Aknoz Paşa cezaevine gelerek bazı sözler söylemiş diye sizden evvelki şahit beyanda bulunmuştur.

Şahit Kamil Okan: Ben sonradan duydum. Ben gitmeden bir iki gün evvel gelmiş.

Başkan: Şahide karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Kendisi ne zaman tevkif edilmiş acaba.

Şahit Kamil Okan: Bu hadiseler cereyan ettikten 15 gün sonra efendim.

Başkan: Şahit İlhami Kaymak. (Gelmemiş sesleri)

Şimdi efendim, şahit Vedat Garan, Garson Ahmet, İlhami Kaynak ve Vefik Kitapçıgil gelmediler.

Başsavcı: Bu gelmeyen şahitlerin celbi için Makamımıza müzekkere yazılmasını.

Sonra Sayın Başkanım, Hariciye Vekaletinden, bahsedilen Londra'dan çekilen telgrafın tasdikli suretini getirttik. Bunu Yüksek Makamınıza takdim ediyoruz.

Keza Atina Mahkemesinde gerek Oktay Engin'e ve gerekse Hasan Uçar'a ait yazılı evraklar vardır, fotokopilerini getirttik, takdim ediyoruz.

Başkan: Peki efendim, verin.

Üzerinde Sanık Oktay Engin tarafından yazılan mektuplar diye yazılı zarf içindeki mektup fotokopileri sanık Oktay Engin'e gösterilip soruldu.

(Sanık Oktay Engin'e hitaben) Oktay Engin, bunlara bakacaksın, bu el yazıları senin mi, değil mi, söyleyeceksin.

(Mektuplar Oktay Engin'e tetkik etmek için verildi)

Sanık Oktay Engin: Efendim, bunun benim yazımla alakası yoktur.

Başkan: İmzan falan var mı, her tarafına bakın.

Sanık Oktay Engin: Bu Rumca olarak yazılmış.

Başkan: Türkçesine bakın. Fotokopileri tam manasıyla el yazısını çıkarmış, mündericatında, yazının benzerliğinde.

Sanık Oktay Engin: Evet bu yazı benim yazımdır, benziyor; benim yazım olabilir.

Başkan: Benziyor, olabilir; olur mu?

Sanık Oktay Engin: Üzerindeki imza da benim imzamdır.

Başkan: Bu ötekiler?

Sanık Oktay Engin: O benim yazım değildir.

Başkan: Benim yazım dediğinizi bir elinize, olmayanları da diğer bir elinize alın.

(Sanık Oktay Engin iki satırlık yazıdan mada diğer yazıların kendisine ait olduğunu bildirdi)

Sanık Hasan Uçar'a ait mektuplar diye yazılı zarftaki yazılar Hasan Uçar'a gösterildi. Yazılardan bir tanesi tercüme olduğu için Hasan Uçar'a ait olamaz. Diğer yazıların kendisine ait olduğunu Hasan Uçar bildirdi.

Başkan: Dışişleri Bakanlığından gelen Londra mahreçli 28 Ağustos 1955 tarihli yazının gönderildiğine dair 2 Kasım 1960 tarihli yazıyı okuyunuz.

(2 Kasım 1960 tarihli yazı okundu)

Başkan: Müdafiler sonra bu şifre telgrafı okurlar. Sanık Hasan Uçar ne diyorsunuz?

Sanık Hasan Uçar: Efendim, bana göstermiş olduğunuz deminki yazılar hakkında konuşmak istiyorum. Yunanlılar evvela beni hapisten çıkaracaklarını vaad ederek bu yazıları yazdırdılar.

Başkan: Bu gelen yazılara dair bir diyeceğiniz olup olmadığını sonra soracağım, şimdi yerine otur.

(Sanık Oktay Engin'e hitaben)

Oktay Engin'i icabında tatbikat yapılabilmesi için senin resmi mercilerden bir yazın falan var mı?

Sanık Oktay Engin: Bilmiyorum.

Başkan: Hasan Uçar, senin resmi dairelerde el yazın var mı daha evvel yazılmış?

Başsavcı: Efendim, esasen Oktay Engin Hukuk Fakültesinde talebe idi. Herhalde imtihan evrakında falan yazısı olacaktır.

Başkan: Bu hususta bir talebiniz var mı?

Başsavcı: Sadece Oktay Engin'in kabul etmediği medarı tahkik yazılar bulunmak suretiyle tetkiki. Kendisinin, Hukuk Fakültesi 2. sınıfında talebe olması hasebiyle tahriri imtihanlardaki yazıları bulunabilecektir. Bunları olmak ve Adli Tıp müessesinde tatbikat yapılmak üzere karar verilmesini rica ederiz.

Başkan: Diğerlerini kabul ettiğine göre, onun da lüzumu olup olmadığını düşünelim.

Sanık Oktay Engin: Mektupların heyeti umumiyesini gördüm. Fakat iyice tetkik edemedim. Bazı yerlerinde tadilat bulunabilir.

Başkan: Sureti umumiyede el yazısı olduğunu söylediniz. Sonra tetkik edersiniz.

Sanık Oktay Engin: Bundan başka Mahkeme ilamında belirtilen başka bazı mektuplar da vardır. Bu mektuplar gönderilmemiştir. Bunlar neden gönderilmemiştir? Bu mektuplarda bazı ibareler vardır. Yunan mahkemesi ilamında.

Başkan: Gereği görüşüldü: Gelmemiş bulunan şahit Vefik Kitapçıgil, Vedat Garan ve Göl Gazinosunda garson Ahmet İlhami Kaynak'ın celb ve dinlenmelerine ve duruşmanın 5.11.1960 Cumartesi saat 9.30'a bırakılmasına oy birliğiyle karar verildi.

Diğer duruşmaya, sanık Adnan Menderes ve Fahri Atabey hakkmdaki duruşmaya 10 dakika sonra devam edeceğiz.

Kapanma saati: 15.30

SEKİZİNCİ OTURUM

5 Kasım 1960 Cumartesi

Açılma saati: 9.30

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerini aldılar. Müdafiler hazır. Açık olarak duruşmaya devam olundu.

(Heyette Nahit Saçlıoğlu yerine, Mehmet Çokgüler yer aldı. Başkaca değişiklik yoktur)

Müdafilerin yoklamasını yapıyoruz:

Sanık Celal Bayar müdafiileri Nail Taner, Enver Safter Oder burada.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal, burada.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafiileri Hamdi Üge yok, Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça burada.

Sanık Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay burada, Lemi Budak yok.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri Abdulhak Kemal Yörük, yok. Sadettin Kerim Gökay burada.

Sanık Alaeddin Eriş müdafiileri Hamdi Üge yok, Ekrem Korkut burada.

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç burada.

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil burada.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Ergüner burada.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut burada.

Sanık Hasan Uçar müdafii Atalay Peköz burada.

Başkan: Şahit Vefik Kitapçıgil; Adınız?

Şahit: Vefik.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Vefik: Kitapçıgil.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Vefik Kitapçıgil: Hamit.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Vefik Kitapçıgil: 1334.

Başkan: Şimdi ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Vefik Kitapçıgil: Merkez Valisiyim.

Başkan: Hadise sırasında ne işle meşguldünüz?

Şahit Vefik Kitapçıgil: İstanbul Vali Muavini idim.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay'ı ve diğer sanıkları tanıyor musunuz? Yemin ettireceğim, şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Vefik Kitapçıgil: Tanıyorum, şahadete mani bir halim yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin tertip olduğu ve tertipçilerinin aledderecat sanıklar bulunduğu iddiası karşısında bu mesele hakkında ne biliyorsunuz, bilhassa Fahrettin Kerim Gökay'ın müdafaasına yarayacak hususlar hakkında ne biliyorsanız söyleyin.

Şahit Vefik Kitapçıgil: Muhterem Reis bey, 6-7 Eylüle takaddüm eden günlerde İzmir'de idim. 6 Eylül günü İstanbul'a geldim. O gece diğer vazifeliler gibi ben de Vilayette idim. Vilayet konağının içi çok kalabalık ve hareketli idi. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay ve Dahiliye Vekili Namık Gedik Vilayetin makam odasında idiler ve yanlarına çok giren çıkan vardı. Ben de çok defa yanlarına giriyordum. Fahrettin Kerim bey mütemadiyen "sert tedbirler alın, gaz ve sis bombası kullanın, silah kullanın, hadiseleri önleyin, nümayişçileri dağıtın." diye emirler veriyordu.

Başkan: Saat kaç raddelerinde?

Şahit Vefik Kitapçıgil: Tahminen 21-21.30 raddelerinde idi. Emri tahminine göre telefonla Emniyete veriyorlardı. Bu sözlerine karşılık Dahiliye Vekili Namık Gedik "Vali bey, bu hadise bir milli galeyanın mahsulüdür, bu itibarla milli bir galeyana sert tedbirlerle mukabele et-

mek doğru olmaz. Halkı teskin ederek dağıtmak suretiyle hadiseleri önlemek icap eder." diye söylüyorlardı. Fakat buna rağmen Vali Fahrettin Kerim Gökay'ın bu telkin ve tavsiyelere o gece kaç defa yanına girdiysem uymadıklarını gördüm. Polise ve askere aynı emri tekrarlıyorlardı. Hatta gece saat 23 sıralarında örfi idare ilan edersek halkı sokaklarda dolaşmaktan uzaklaştırırsak, hadiseleri önleyebiliriz diye bir söz söylediler. Ve benden sordular, örfi idare nasıl ilan edilir diye. Bendeniz de İcra Vekilleri Heyeti kararı ile örfi idare ilan edilir diye arz ettim. Bilahare odamdayken örfi idarenin ilan edildiğini ve sokaklarda dolaşmanın yasak olduğunun halka duyurulduğunu öğrendim. Ayrıca tankların bir an evvel şehre sokularak hadiselerin yapıldığı mıntıkalara doğru yürütülmesinin de tahribatı önleyeceğini ileri sürüyorlardı. Bilahare, gece vakti tanklar da geldi. Örfi İdare ilanının duyurulması ve tankların şehre getirilmesi daha müessif hadiselerin meydana gelmesine mani oldu.

Başkan: Başka?

Şahit Vefik Kitapçıgil: O gece Vilayette cereyan eden hadiseler bunlardır. Yalnız silah kullanılması mevzuu üzerinde bir emir vermişlerdi. Şimdi bunu hatırladım, örfi idare mahkemesinde verdiğim ifadelerde de mevcuttur, Ordu Kumandanı benim odamdan telefon ettiler, fakat nereye telefon ettiklerini bilmiyorum. "Vali silah kullanılmasını emrediyor. Fakat silah kullanılması cihetine gitmeyerek başka şekilde hadiseleri önleyiniz." dedi.

Ben bunu duyunca esasen son derece heyecanlı idim, Vilayet odasına gittim, Ordu Kumandanına verdiğiniz emir bu şekilde intikal ettirildi, malumaten arz ederim dedim. Bunun üzerine Ordu Kumandanını çağırdılar.

Başkan: Ordu Kumandanı kimdi?

Şahit Vefik Kitapçıgil: Vedat Garan Paşa idi. Ordu Kumandanını çağırttılar, içeriden yüksek sesli konuşmalar başlamak üzere iken bendeniz odayı terk etmiştim.

Başkan: Başka bir bilginiz?

Şahit Vefik Kitapçıgil: Başka bir bilgim yok efendim.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay, bir diyeceğiniz var mı? Yok. Diğer sanıklar bir diyeceğiniz var mı? Yok.

(Şahit Vedat Garan huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Vedat Garan.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Vedat Garan: Hasan Sami.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Vedat Garan: 1311.

Başkan: Vazifeniz?

Şahit Vedat Garan: Emekli Orgeneral.

Başkan: 6-7 Eylül 1955 senesinde vazifeniz ne idi?

Şahit Vedat Garan: 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da Birinci Ordu Müfettişi idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Vedat Garan: Hepsini tanırım, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Vedat Garan'a yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinde bu hadiseleri önlemek için zabıtanın ve Ordu birliklerinin tedbirler almış olduğu müdafaatan ileri sürülüyor. Böyle tedbirler alındı mı? Askeri birliklerin tedbir almasını hangi saatte bildirdiler; bunun hakkında bilgi verin.

Şahit Vedat Garan: Efendim, müsaade ederseniz her şeyi sırasiyle arz edeceğim: 6-7 Eylül hadiselerinden bir gün evvel Yunanistan'daki manevralardan yurda dönmüştüm. On gün orada kaldım, hadiseye tekaddüm eden günden 24 saat evvel 5 Eylül tarihinde yurda avdet ederek vazifeye başladım. 6 Eylül günü saat 18.45'te o zamanın İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş beni telefonla bularak, Selanik'te Ata'nın evine bomba atıldığını, bunun yankıları dolayısıyla İstanbul'da büyük nümayişler yapılmakta olduğunu, binaenaleyh, bazı tedbirler alınacağını ve bu meyanda Ordunun yardım ve desteğine ihtiyaçları olduğunu, bu hususta yazılı tezkerenin şimdi gönderilmek üzere olduğunu söyledi. Aynı zamanda kendisinin de 1500 askere ihtiyaçları olduğunu, bu askerleri noktalara düzeceğini söyledi. Bu sırada telefonda bazı şeyler işitiyordum. Beyoğlu'nda tahribat varmış, anlaşılıyordu ki, radyo ile bulunduğu yere veriliyordu. Ve hoparlöre bağlanmış olacak ki sözleri benim telefondan işitiliyordu. Alaeddin Eriş ol-

dukça heyecanlı ve telaşlı idi. Ve telefonda tahribat var sesleri işitiliyordu. Bu radyo konuşması üzerine telefonu kapattım ve bu muhabereyi işittikten sonra işlerin normal olduğunu anladım ve derhal Rami, Topkapı'da bulunan birliklere hazır olmalarını, kendilerine vereceğim vazifeye ve emre intizar etmelerini bildirdim. Yani bir alarm işareti verdim. Saat tam 19 idi. Adının Ahmet Paftalı olduğunu sonradan öğrendiğim İstanbul Emniyetinden bir zat geldi ve bu zat Valinin evvelce bahsedilen tezkeresini getirdi. Tezkerede olaylar hakkında kısa malumat veriliyor, vaziyet belirtiliyor ve ondan sonra Ordudan istekler ifade ediliyordu. Müsaade ederseniz aynen okuyayım.

Başkan:. Emniyet Müdürü 18.45'te telefon etti, 19'da da tezkere geldi değil mi?

Şahit Vedat Garan: Evet efendim. Bu arada bendeniz İstanbul cihetine tebliğler yaptım, alarm verdim.

(Şahit Vedat Garan beraberinde getirdiği Emniyet Müdürlüğünden gelen tezkereyi okudu)

Alınan tezkerenin medlulü bu idi, efendim. Daha doğrusu metni bu idi. Görülüyor ki bu yazı kıt'aları yerinde ve hazırlık durumunda istiyor. Fakat o sırada vaziyetin gerginleşmekte olduğunu, hadiselerin büyümek istidadını gören Ahmet Paftalı bu kıtaların bir kısmının hiç olmazsa mahalli müretteplerine sevk icap ettiğini söyledi ve teklif etti. Uygun buldum ve esasen o kağıdı aldığım zaman malumu aliniz tatil zamanı olduğu için karargahta kimse yoktu, tek başına idim. Bir çok işleri tek başına yapmak zorunda idim. Bir taraftan arkadaşları toplamak için emir verdim. Diğer taraftan durumu muhakeme ettim. Bu sırada Ahmet Paftalı'yi telefonla çağırdılar ve Fener Patrikhanesine doğru bir yürüyüş olduğunu, işin tehlikeye girdiğini söylediler. Kendisi de bıraktı hareket etti gitti.

Başkan: Fahrettin Kerim Gökay, bu Ahmet Paftalı kimdir?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Emniyet Müdür Muavini.

Şahit Vedat Garan: O zamanki birlikler ve yerleri hakkında, da arzı malumat edeyim. Topkapı Maltepesi, Davutpaşa ve Rami'de 10, Selimiye'de 3, Boğazın her iki tarafındaki Kavaklar mıntıkasında 1'er olmak üzere cem'an 15 piyade taburu vardı ve benden istenilen miktar ise 18 taburdu.

Başkan: Halbuki 15 tabur mevcut varmış?

Şahit Vedat Garan: 15 piyade taburu vardı. Yazıyı alır, almaz Selimiye'ye alarm verdim, İstanbul tarafını da alarme etmiştim. Hazırdık esasen Selimiye'yi de haberdar etmiştim. Bir taraftan da karargahımdaki arkadaşları, 8. ve 66. Tümen Kumandanlarını ve Merkez Kumandanını celp ettim. Davutpaşa Kışlalarındaki birliklere hazır olmalarını emrettim. Nedim Paşa, Kadıköy tarafında imiş, onları da celp etmeye uğraşıyordum. Diğer taraftan kıt'aların motorlu olarak hareketi isteniyordu. Motorlu vasıtaların sayısı bu miktar askeri taşımağa müsait olmadığından tümenlerin mümkün olduğu kadar ihtiyaçlarını temin etmelerini, eksik kalan hususların karşılanması için de Metris Çiftliği Oto Taburundan araç istettim. Saat 19.50 ila 20.30 arasında istenilen kıt'aların hemen yarısı hedeflerine tahrik edilmiş ve hareket etmiş bulunuyorlardı.

Başkan: Diğer yarısı?

Şahit Vedat Garan: Arz edeceğim, 8-9 piyade taburunun diğer yarısı da saat 20.30 ila 21.30 arasında tahrik edildi. Saat 22'den sonra garnizonlarda artık piyade kıt'aları kalmamıştı. Bir ihtiyat olmak üzere ve aynı zamanda çıkması muhtemel yeni hadiselere karşı ve şehre girmiş kıt'aların da uzun zaman mukavemet edemeyeceklerini göz önünde bulundurarak bunları değiştirmek maksadil Hadımköy'den de hemen hemen istenilen miktarın yarisi kadar piyade taburu celp ederek Topkapı, Rami ve Davutpaşa bölgelerine gönderdim. Ve kademeli olarak, peyder pey gece yarısından sonra, şehirde zaptı vaziyetine girmiş bulunuyorlardı. Şimdi şu noktayı belirtmek isterim ki, bir kıt'anın hele biraz da sabatörlü bir kıt'anın takdir buyurulursa konvoy şeklinde şehre girmesi epey mesafe ve yekun tutar. Bu bakımdan şehrin trafik şartları icabı ve yer yer arbedeler bu kıt'anın sür'atli olarak hareketine mani oluyordu, o zamanki hesabımıza göre vasati olarak bir, bir buçuk saatte ancak hedeflerine vasıl olabilirdi.

Kıtalara ilk emri verdim. Mürettep mahallere gitmelerini söyledikten sonra orada bulacakları emniyet amirlerine baş vurmalarını ve kendileriyle iş birliği yapmalarını ve asıl vazifeyi kendilerine onlar tarafından gösterileceğini sarahatle söyledim. Hatta İstanbul'un hususiyeti dolayısıyla bu idare amirlerinin her zaman her yere yetişebileceklerini tahmin etmediğim için bunlarla birlikte Emniyet amirlerini de görmelerini ve bunlarla da istiane etmelerini ve onlarla da işbirliği yapmalarını ilave ettim.

Başkan: Esasen, idare amirlerinin bu işle vazifeli olması lazım değil mi?

Şahit Vedat Garan: Evet efendim, malumu aliniz kanunen bu işle idare amirleri vazifedardır. Fakat arz ettiğim gibi İstanbul'un hususiyeti dolayısıyla Emniyet amirlerinin bunda yetkili olduklarını tahmin ettiğim için kendilerine iş birliği arkadaşı olarak verdim. O sırada başka karışıklıklar da oluyordu. Mesela Davutpaşa'da bulunan fakat vasıtaları bakımından en çabuk yetişebilecek olan zırhlı tugayın bindirilmiş taburunu en uzak yere Harbiye'ye tertip etmiştik. Bu tabur Unkapanı köprüsüne geldiği zaman orada bulunan Emniyet Amirlerinden Vedat Sokullu tarafından Patrikhaneye bir tazyik yapıldığı endişe ve evhamı ile hemen kıt'a oraya çevrilmişti. Kıt'a Kumandanı da aldığı emre göre Emniyet Müdürlerine itaat edecek değil mi idi? O da oradan Patrikhaneye gitmiş. Halbuki biz Patrikhane için ayrıca iki taburu Rami Kışlasında tertip etmiştik. Tabii onun haberi yok. Bu suretle en çabuk gelmesi ve en müessir alması lazım gelen bir kıt'a da vaktinde Beyoğlu'na ve Harbiye'ye yetişememiştir.

Bir noktayı daha tavzihe müsaade buyrun. Saat 19'dan sonra kıt'alarda nöbetçi subayından başka subay kalmaz. Hatta saat 19'da öyle bir vaziyettedir ki, belki subaylar evlerinde de değildir, yolda bulunmaktadırlar. Çünkü İstanbul'un büyüklüğü onu icap ettirir. Binaenaleyh ben kıt'ada emir verirken elde bulunan subaylarla yakında bulunan subayların kıt'alaryla hareket etmesini ondan sonra gelen subayların kıt'alarının gittiği yere sevk edilmesini ve onların uzun boylu kıt'alarını aramasına mahal kalmaması için kendilerinin gördükleri subayın bir kıt'anın hemen emri kumandasını almalarını ilaveten söyledim. Buraya kadar arz ettiğimi hülasatan bir daha tekrar etmek lazım gelirse; eskiden yapılan tahkik dosyalarında mevcut vesaikin delaili ile sabittir ki, Ordu vazifeyi aldığı andan itibaren elindeki imkanların azamisini kullanmak suretiyle vazife mahalline şitap etmiş ve olanca kuvvetiyle oraya yetişmeğe çalışmıştır.

Bir suali mukaddere karşı da şunu arz etmek isterim; İstanbul gibi birçok kıtaatın meskun bulunduğu yerde böyle bir asayişsizliğin bastırılması mümkün olur mu, olmaz mı davası. Sarahaten şunu arz edeyim ki bu pek tabii ve pek mümkündür. Yeter ki alakadarlarla vazifedarlara vaktinde ve zamanında malumat verilmiş olsun. Fakat Orduya haber, demin de arz ettiğim gibi, geç haber verildi, adeta hadise-

ler hızını aldıktan sonra ilk malumat üzerine ilk istek yapılmıştır. Kıt'alar, gittikleri yerde mülki amirleri ve idare amirlerini bulamamışlardır, seyirci kalmışlardır. Bunun üzerine Ordu kendi inisyatifi ile hareket etmeğe karar vermiş ve bazı teşebbüslere geçmiştir. Bu arada tereddütten dolayı bir zaman kaybı olmuştur. Fakat kıt'alar bihakkın vazifeleri ifa etmişler ve gece yarısına doğru vaziyete hakim olmuşlar ve yakalamış oldukları 4-5 bin kişiyi Ordu birlikleri emniyet makamlarına teslim etmişlerdir. Ordu birliklerinin vazifelerini yapıp yapmadığı hususunda zannederim bir delil teşkil eder.

Bir başka noktayı arz edeyim, ateş meselesi.

Başkan: Şimdi ateş meselesi biraz daha keskin bir hatla ayrılıyor. Ondan evvel bir iki nokta soracağım. Ordu birliklerine şifahi tebliğ 18.45'te, yazılı tebliğ 19'da yapıldığına göre gecikmiş gibidir. Siz de gecikmiş olduğu takdirinde bulunuyorsunuz. Ben de bunun üzerine gecikmiş gibi diyorum. Öyle ise ne zaman gelse idi muvaffakiyetle önlenebilirdi. Takdirinize göre?

Şahit Vedat Garan: En geç 16.30-17'de. Hiç olmazsa subayları kıt'alarının başında bulundurmak mümkün olabilirdi.

Başkan: İdare amirlerinin hadiselere seyirci kaldığını nereden anladınız?

Şahit Vedat Garan: Kıt'alardan aldığım malumattan, kime baş vuralım gibi haberlerden anladım.

Saat 20.30'da karargahımda bu harekatın tertibi, tanzimi ve kontrolü ile meşguldüm. Hareket ediyorlar mı etmiyorlar mı diye. Yanımda celp ettiğim 8. Tümen Kumandanı, Merkez Kumandanı, Kurmay Başkan bulunmaktaydılar. O sırada Vilayetten Namık Gedik telefon etti, vaziyet hakkında malumat istedi, biraz sertçe. Sonra benim de kendisinin yanıma gelmekliğimi ve burada beraber bulunmamızı istedi. Bendeniz derhal hareket ettim. Zaten aşağı yukarı işi tezgahlamıştım. Vilayete gitmek için Harbiye'den çıkar çıkmaz ilk karşılaştığım manzara Pangaltı'da karargahın hemen karşısında bulunan kristal, buz dolabı satan mağazanın kırılması idi. Şahsen müdahale tabii mümkün değildi. Arkadaşlara bırakarak ben hemen gittim. Vak'a ile ilk temasım bu idi. Ve vak'anın şümulü ve mahiyeti hakkında kat'i bir fikrim yoktu. Ondan sonra Taksim-Tophane yolundan aşağıya indim. Binaenaleyh İstiklal caddesini görmedim. Tophane, Galata ve Eminönü'nde tahribat yapılmış olduğunu ve kırılan, dökülenlerin yerlerde

yuvarlandığını ve ortalıkta nisbi bir sükunet olduğunu gördüm. Yani her şey bitmiş...

Başkan: Yapılanlar yapılmış...

Şahit Vedat Garan: Evet efendim. Kasap dükkanlarından etler cadde üzerine atılmış, şapkalar rüzgar tesiri ile yuvarlanıyor... Vakit kaybetmeden doğru Vilayete gittim. Valiyi sofada o zaman tanımadığım, sonradan kim olduğunu öğrendiğim bir şahısla, Hikmet Bil'le konuşurken gördüm. Vali'nin makam odasına gittiğimiz zaman Namık Gedik orada idi. Sessiz, donuk ve adeta bu işlerle hiç alakası yokmuş gibi bir tavırla gördüm.

Başkan: Namık Gedik'i?

Şahit Vedat Garan: Namık Gedik'i. Vali oldukça heyecanlı, telaşlı idi. Önünde bir not defteri her işittiğini not ediyor ve icap ettiği zaman benden yardım ve kıt'a istiyordu. Biz de buna karşılık bir şeyler temin ediyorduk. Bu suretle Vali ile işbirliğine başladığım zaman adeta, biraz geç kaldığımdan sitemkar bir şekilde davranıyordu. Kumandanlar arandığı zaman teşyi için Haydarpaşa'da olduğu söyleniyordu. Saatler mukayese edildiği zaman Ordunun ne kadar geç haberdar edildiği anlaşılır. Ordu Patrikten sonra haberdar edilmiştir. Hadiseler hızını almış sükunet avdet etmiş, durum tavsamış bulunuyordu. Vali o sırada, Paşam ateş edeceğiz, istersen sana yazılı kağıt da vereyim, dedi. Bendeniz hiç sesimi çıkarmadım.

Başkan: Ateş edeceğiz dediği zaman saat kaç idi?

Şahit Vedat Garan: 11-12 arasında. Saatini tahmin edemiyeceğim; kendi notlarımda belki vardır. Bu emri kendi gördükleri bir lüzum üzerine mi yoksa hükümetten veya kendi amirlerinden aldığı emre istinaden mi verdiğini anlayamadım. Bu ateş isteğini bildirmekle beraber üzerinde fazla durmadım. Ateşin açılıp açılmaması meselesi malumunuz bazı şartlara tabidir. Kanun muvacehesinde "Ateş, vak'a yerinde bulunan silahlı askere aittir." der. Bu şartlar altında Vilayet konağından 20-25 tabura, İstanbul gibi bir yerde ateş emri vermem vahim hadiselere sebebiyet verebilirdi. Bütün bu düşüncelerle ve durumdan da sık sık haberdar olduğum için ve kanuni ve maddi şartların da tekevvün etmemesi sebebiyle ateşe lüzum görmedim.

Şimdi bir noktayı daha arz etmek istiyorum, Vali Fahrettin Kerim, bir ifadesinin bende hasıl ettiği intihadır. Kendileri buyurdular ki, bu-

rada huzurunuzda, bir iki defa ateş emri verdiğini, bunun üzerine benim "Ateş etmem, ben ikinci bir Mustafa Muğlalı olamam." Ben böyle bir şey söylemedim bunu şiddetle red eder ve kat'iyyetle tekzip ederim. Bendeniz ilk emri verdiğim zaman kıtaata, bölüklere yanlarında birer sandıkta cephane bulundurmalarını fakat zaruret olmadan kullanmamalarını, subayların bu hususta hassas olmalarını emirlerimde ifade etmiştim. Şu halde bendeniz hiç bir zaman aldığım vazifenin icabını, mesuliyeti üzerimden atacak ve buna mani olacak bir adam değilim. Ben 19 yaşından itibaren Birinci Cihan Harbi ile beraber Orduya subay olarak girdim ve o tarihten 1955 yılına kadar 41 senelik subaydım. Binaenaleyh böyle bir insan memleket savunmasında ve bu gibi olaylara karşı ne gibi tedbir alınacağını bilir. Onlar bunu anlamamışlardır. Dediğim gibi böyle bir mesele icap ederse ve herhangi bir suretle ateş açmak lazım gelirse bu ateşi yapar, bunun maddi ve manevi mesuliyetini seve seve yüklenmesini de bilirim, maruzatım bundan ibarettir.

Başkan: Sorulacak bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes: Soracağım nokta şu Reis beyefendi; Vali Gökay bana saat 16.00'da telefon etti ve saat 16'da ciheti askeriyeyi haberdar etmesini ve kendisinin ihtiyacı olan kuvveti oradan harekete getirmesini söylemiştim. Şimdi Sayın Orgeneral 18.45 diyor. Vali Gökay'dan saat 16 ila 16.45 arasındaki farkı sormak lazım gelir.

Başkan: Ben soracağım efendim. Sizin şahitten sormak istediğiniz başka nokta var mı?

Sanık Adnan Menderes: Benim şahitten sormak istediğim nokta şu: Sayın Orgeneral Vilayette ilk karşılaştığımız zamanı hatırlıyor mu?

Başkan: Hatırlayınca ne olacak?

Şahit Vedat Garan: Menderes'in 7 Eylül saat 4 sıralarında Vilayete teşriflerini gayet iyi hatırlıyorum.

Sanık Adnan Menderes: Orada bir kısa konuşmamız oldu, hatırlıyorlar mı acaba?

Şahit Vedat Garan: Gayet iyi hatırlıyorum efendim.

Başkan: Ne konuşmuş?

Şahit Vedat Garan: Kendileri durum hakkında malumat sordular. Ne zaman haberdar olduğumu, ne gibi tedbirler alındığını ve bun-

ların neticelerini ve sükunetin avdet ettiğini ve ateş et teklifini kabul etmediğimi ve yapmadığımı sarahatle kelimeler üzerine basarak arz etmiştim.

Sanık Adnan Menderes: İzmit veya Sapanca'dan kendileriyle telefonla görüştüğümü hatırlıyorlar mı?

Şahit Vedat Garan: Hayır efendim, bendenizle hiç bir zaman görüşmediler. Tahmin ediyorum Vali beyle görüşmüşlerdir.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Şunu arz edeyim, evvela bizim Ordu ile münasebetlerimiz evrak ve vesaikle tespit edilmiş olduğu için Ordunun muhterem bir Generali ile münakaşaya girmek istemiyorum.

Başkan: Burası münakaşa yeri değildir, tabii münakaşa olmaz, karanlık noktaların aydınlanması için sualler sorulur.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bu sualin Emniyet Müdürlüğünden sorulmasını isterim; kendilerini vazifelendirmiştim; 17 ile 17.30 sıralarında Sayın Orgenerale haber verdim, diyorlardı.

İkincisi, muhterem Orgeneral 6.45'te haberdar edildiğini söylüyorlar, acaba kendileri Haydarpaşa'ya teşyie saat kaçta gittiler?

Şahit Vedat Garan: Ben teşyie gitmedim.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Kendilerini bulamadım o saatlerde, makamlarında bulamadım. 26 Ağustosta kendilerine yazılan kağıtlardan hiç bahsetmediler, 26 Ağustosta kıt'ayı muntazira her an hazır bulunacaktı. 26 Ağustostan itibaren, Ordu iç hizmetleri talimatnamesi mucibince hazır bulunması icap eden kıt'alarını 6.45'te telefon edildiği zaman derhal harekete geçirilmesi icap ederdi. Ben burada sözümü keseceğim, Ordu ve onun Kumandanı için hiç bir şey söylemeyeceğim.

Başkan: Muntazır bir kuvvet bulunsun denildi, buna göre 6.45'te şifahi tebliğ yapıldıktan sonra derhal harekete geçmeleri lazımdı, diyorlar.

Şahit Vedat Garan: Bir defa şunu arz edeyim, hadiseden bir gün evvel yurda dönmüştüm. On gün evvel cereyan eden hadiselerden haberim yoktu. O gün de bütün gün karargahta çalıştım, bazı mühim emirler gelmişti. Tamamen askeriyeye aitti. Bunları tetkik etmekle meşguldüm, hiç bir tarafa çıkmadım. Saat 18'e kadar bilfiil makamımda idim.

Başkan: 26 Ağustosta.

Şahit Vedat Garan: Arz edeyim, evvelce yapılan tahkikatta deliller ve şahitlerle ispat edilmiştir, dosya tetkik edilebilir. Beni telefonla bulamayınca bir motosikletli polis vasıtası ile nerede bulunmamın anlaşılması güç bir şey değildir.

26 Ağustos meselesine gelince: Evvela şunu peşinen arz edeyim ki, 26 Ağustos öğle üzeri Yunanlıların manevraları için Selanik'e gittim. Sonradan maatteessüf hadiselerden sonra bana haber verdiler ki, 26 Ağustos günü polisten iki kişi akşam takriben saat 16-17 arasında karargaha gelmişler ve 28 Ağustosta Kıbrıs'ta yapılacak bir katliam şayiasının memleketimizdeki akisleri dolayısıyla büyük hareketlerin ve nümayişlerin olması ihtimaline binaen kendilerinin tedbir aldıklarını ve askerin de kendilerine yardımcı olmak için birkaç birlik tahsis etmesini istemişlerdir. O zaman bana vekaleten Ordu Başkanı olan ve şimdi Milli Savunma Bakanı bulunan Hüseyin Ataman ile bu iki zat görüşmüşler. Bendeniz Hüseyin Ataman'la sonradan görüşmüştüm. Yüksek Soruşturma Kurulunda da kendisi bunları ifade etmiş. Hüseyin Ataman'la bu iki kişi arasında mutabakat hasıl olmuş, emniyet mensubu olan bu iki zat dönmüşler ve onlar da kendi amirleriyle mutabık kalmış olacaklar ki Orduya bu hususları yazılı olarak bildirmişler, Hüseyin Ataman o zaman Elazığ'a gitmişti. İmzası ile isteklerine dair bir kısa emir veriyor, bu kıt'alar 6 bölükten ibarettir. Yani 18 taburla 6 bölüğün mukayesesini arz ettim.

Başkan: 28 Ağustosta öyle bir hadise olmadığına göre artık alınacak tedbirler ve şartları zail olmuş demektir.

Şahit Vedat Garan: Hayır efendim bilakis, bu devam etmiştir. Emirler iptal edilmediği için bu kıtalardan 2 bölük Rami'de, 2 bölük Topkapı'da, 2 bölük Selimiye'de biri Harbiye'de Merkez Kumandanlığı İnzibat Bölüğü biri de Ayazağa'da Süvari Okulunun hazır bölüğü bulunmuştur.

Başkan: 6 bölük mü istemişler, 8 bölük mü?

Şahit Vedat Garan: Kayıtta yazılmamıştır. Afaki olarak kıt'a isteriz diyorlar. Verilen emir neticesinde hazır kıt'alar hazırlanmış ve telefon numaralarının istenmesi üzerine hazır kıtaların telefon numaraları kendilerine verilmiştir. İstenilen kuvvet o günkü hadiseler muvacehesinde istenmemiştir. Şimdi, istenilen kuvvet ve İstanbul'un o zamanki

hadiseleri muvacehesinde bu kuvvetler bir şey ifade etmezlerdi. Fakat yine de bir kuvvet idi. Bu kıt'alar istenmiştir. Yalnız bunlardan Harbiye'deki İnzibat Bölüğünü zannederim Polis Müdürü Beyoğlu'na celp etmiş.

Başkan: 6 bölük muntazır kuvvet vaziyetinde değil mi idi?

Şahit Vedat Garan: Evet efendim.

Başkan: Bunlar 18.45'te hemen harekete geçemez mi idi?

Şahit Vedat Garan: Harekete geçebilirdi. Fakat bendenizin bundan haberim yoktu. O zamanki Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi Tunaboylu geldi ve beni biraz tahdiye eder şekilde konuştu. Haberim olmadığını söyledim. Sabahleyin karargaha döndüğümüz zaman emri getirttim. Hakikaten böyle bir emir varmış.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Vilayette, Taksim'e askeri kıt'anın başına bir subayın geçmesini telefonla söylediğim zaman bana vazifesiz olduğunu söyleyen subaya telefonla emir vermişler midir?

Şahit Vedat Garan: Ethem Yetkiner Valiye telefon ediyordu, bir şey konuşuyorlardı, Kumandana söyleyin dedi. Bana, Ethem Yetkiner'in Taksim'de olduğunu hadiselere, burada asker olmasına rağmen başında subayları olmadığından dolayı işe karışmadıklarını, orada gördüğü bir inzibat binbaşısına vazife almasını teklif ettiğini fakat binbaşının, bir inzibat subayı olduğu için kıt'aya karışmam dediğini söyledi. Bunun üzerine telefonu bana verin dedim. Binbaşı telefona geldi, kendisine oradaki kıt'aların kumandasını deruhte etmesini ve Ethem Yetkiner'in tekliflerinin yerine getirilmesini, kendisi ile işbirliği yapmasını aynı şekilde söyledim.

Başkan: Şahitten sorulacak bir şey var mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Efendim, muhterem şahit 18.45'te buyurdular. Zannediyorum ki, saat tahmininde yanılmış olacaklardır. Bendeniz 17-17.30 arasında kendileriyle görüştüm. Nitekim Orduya yazılan tezkerenin aslı ile emniyetteki surette saat vardır. 17.30 kaydı mevcuttur.

Başkan: Bir defa şifahi tebliğin 18.45'te olması, emniyetteki yazıda da 17.30 olması bir mesele teşkil etmez.

Sanık Alaeddin Eriş: Kendisiyle görüştüğümüz saat yazılmıştır. Saat 17'yi tahminen 10-15 geçe polis santralı vasıtasiyle paşayla görüşmek istediğimi bildirdim. Yok dediler, tekrar aramalarını söylediğim-

de, beş dakika sonra bulduklarını bildirdiler. Ben kendilerine Paşam size bir yazı gelecek, bu yazı kayıt için belki gecikebilir, bu sebeple gerekli tedbirleri alarak hazırlanmalarını rica ettim. Ayrıca yazının altında not olarak 1000 asker istendiğini de bildirdim. Bana 18 tabur göndereceğiz, ayrıca 1000 asker istiyorsun bu kadar kuvveti nerede kullanacaksın dediler. Kendilerine iki asker, bir polis, bir jandarma görevlisi ve bir de bunların başında komiser bulunmak üzere guruplar halinde İstiklal caddesinde, Tarlabaşı'nda, Asmalımescit'te, toplu devriyeler gezdireceğiz dedim. Saati de 17.30 olarak koydum. Beş on dakika da fazla koydum. 17.20'yi geçiyordu, saati tespit etmek mümkündür.

İkinci nokta yanımda o sırada Ahmet Paftalı ve Necdet Uğur, diğer şube müdürleri de vardı, hatırlayabilirler. 17.20 veya 17.25.

Başkan: Şimdi bir noktayı soralım. Ahmet Paftalı mı, Taftalı mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Ahmet Paftalı. Yazıyı Paşaya okuduktan sonra 3-4 yazı verdim. Al Paşaya bizzat kendin götür dedim. Saat 17.20 veya 17.25 idi.

Şahit Vedat Garan: Efendim, aynı surette bendeniz de 16'yı on geceye kadar karargahta Kumandanlık odasında idim. Bunu ispata hazırım. Ve hatta bunu bu kadar açık söyleyebilirim. Sebebi de benim oturduğum lojman karargahın hemen yanmdadır. Karargahtan çıktım, şöyle saate baktım, saat 18.10 geçiyordu ve beni de evimde bekleyen iki kişi vardı. Onları beklettiğim için üzüldüm ve o vakit saatin 18.10 olduğunu kat'i olarak hatırlıyorum.

Başkan: Esasen Paftalı'dan evvel ben kendisi ile telefonla görüştüm diyor.

Şahit Vedat Garan: Kat'iyen görüşmediler, ilk görüşmemiz 18.45'tir. Paftalı'dan evvel bir emir gönderdikleri hakkında bir şey diyemem.

Başkan: Paftalı'dan evvel saat kaçta sizinle görüşülür.

Şahit Vedat Garan: 18.45'te, çünkü gayet iyi biliyorum.

Başkan: Saat 19.00'da esasen Paftalı yazılı tebliğ getirdi. Saatte fark var.

Sanık Alaeddin Eriş: Büyük fark var efendim.

Başkan: İkinci nokta?

Sanık Alaeddin Eriş: İkinci nokta şu Reis beyefendi: Bir defa saatin 17.30 olduğu şu ikinci noktadan anlaşılacaktır. Çünkü, ben kendileriyle görüştükten sonra Beyoğlu'nda Konsoloshaneye ilk yapılan tecavüz haberinin verilmesi üzerine Valiye bunu bildirdim. Vali, süratle atla git, hadise ile meşgul ol, ondan sonra umumi teftişte bulun dedi. 17.30'dan sonra ben daireyi terk etmiş, bulunuyordum. 18.30'da Ankara Bakkaliyesi önünde ikinci büyük hadise başlamıştı. Kalabalıkla Ağa camiine doğru intikal ettik ve kalabalık tesiri ile orada mahsur kaldım.

Şahit Vedat Garan: Bunun isbatı gayet kolaydır. O zaman yapılan adli ve idari tahkikat dosyaları vardır. O zaman bu iş incelenmiş ve bu saatler benim arz ettiğim gibi ortaya çıkmıştır.

Başkan: Üçüncü sualiniz?

Sanık Alaeddin Eriş: Tezkeresinin altındaki telefonla görüştüğümüz saatin kaydını kendileri görmüşler midir?

Şahit Vedat Garan: Hatırlamıyorum.

Başkan: Ahmet Paftalı ile gönderdiğimiz talebin altına kayıt koyduk, gördüler mi diyor.

Şahit Vedat Garan: Öyle bir kayıt yoktu, hatırlamıyorum.

Sanık Alaeddin Eriş: Bendenizle ikinci defa telefonla görüşmüşler midir?

Şahit Vedat Garan: Ben kendileriyle bir defa görüştüm.

Başkan: Orduya gelen yazıda telefonla konuşma saati yok, hatırlamıyorum diyorlar.

Şahit Vedat Garan: Yok efendim.

Sanık Alaeddin Eriş: Şu halde bir sual daha rica edeceğim; Taksim'deki görüşmenin saatini tespit ettiler mi? Bendenizle görüştüm diyorlar.

Şahit Vedat Garan: Belki Vali, Ethem Yetkiner ne istiyor diye telefonu bana vermişlerdi; seslerini tefrik edemediğim için bu hususta bir şey diyemeyeceğim.

Sanık Alaeddin Eriş: Saat kaçta?

Şahit Vedat Garan: 10 ile 10.30 arasında olduğunu tahmin ediyorum.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Reis beyefendi; hadisenin vuku bulduğu gün yazılan yazının Sayın şahide varış tarihi hakikaten mühimdir. Ek 26, 27'de vesikalar mevcuttur. Bu vesikaları tetkik ettiğimiz zaman yazının Orduya varış saati üzerinde bir tahrifat gördüm altına saat 19.00 diye yazılmış.

Başkan: Ek 26 okunsun.

(Ek 26 okundu)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Altında tarih var fakat saat kısmında tahrifat yapılmıştır. Saatin 17.50 olması lazım gelirken silinmiş, altına saat 19 diye yazılmıştır.

Başkan: Kırmızı çerçeve içerisine alınmış olan kısımda tarih olarak 6.9.1955 saat de 19.30 gibi, 40 gibi bir şey var. Bu yazıyı okuyalım.

(İstanbul Valiliği tarafından yazılmış 6.9.1955 tarih ve 10841 numaralı ve ek 26'da bulunan yazı şahide gösterildi)

Başkan: Solda kırmızı çerçeve içerisinde.

Şahit Vedat Garan: Yazıyı tanıyorum, altındaki paraf benimdir. Saat yazılmamış üst taraftaki paraf ise belki Erkanı Harbiyei Umumiyeden bir arkadaşındır.

Başkan: 19.30-40 gibi görülen ve silinen sonra da 19 yazılan yazı.

Şahit Vedat Garan: Evet saat 19'da geldi, bu sanırım karargahtan bir subayın yazısı.

Başkan: Bu 19 değilmiş, 18.30-40 gibi yani benim okuduğum gibi siz nasıl okursunuz?

Şahit Vedat Garan: 19.30-40 gibi. 19.40 olabilir efendim. 19 sarahaten okunuyor, alttaki 19 değişmemiş.

Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Sayın Orgeneral buyurdular ki, ben 26 Ağustosta burada değildim. Ayın beşinde İstanbul'a geldim. Vazifeyi devir aldım. Vazifeyi devir aldıkları zaman daha evvel Orduya yazılan yazıları görmemişler fakat muttali oldum dediler.

Ordudan 6 bölüğü hazır vaziyette istiyorlardı. Efendim, madem ki hazır kuvvetleri mevcuttur bizim saat başında Ordu'dan talep ettiğimiz - bu durum emniyet kronolojisinde sabittir - hazır kuvvetler başında subay olmadan ne şekilde Taksim meydanına gönderilmiştir? Bunu ne şekilde izah ederler efendim?

Şahit Vedat Garan: Ne zaman?

Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Müsaade buyurursanız tekrar edeyim. Bir kerre Vilayetten yazılan yazılarda Kıbrıs'ta katliam olacak diye bir ibare yok.

(Ek 26, 27'deki Ordunun verdiği cevap okundu)

Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Alt tarafta bir de not bulunmaktadır.

(Ek 26, 27'deki Ordunun verdiği cevabın alt tarafından bulunan not okundu)

Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Bu mıntıkaların hepsi şehre 10-15 dakikalık bir mesafededir ve bu kıt'alar hazır kıt'a halinde olduğuna göre, İç Hizmet Talimatnamesinin 79-85. maddelerine göre hazır kıt'a halinde çıkarılmıştır. Kıt'alarm başında kumandan olması ve silah ve mermi bulunması lazımdır. Taksim'e saat 9'da gelen kıt'anın başında subay bulunmazsa, mermi bulunmazsa, bunu ne şekilde telif edeceklerdir?

Şahit Vedat Garan: Bir defa silah bulunmadığını nereden çıkardınız? Vilayetin yazdığı yazının bir de bağlantısı vardır. Sekiz yere ne kadar polis ve polis görevlisi tayin edildiğini yazar. Mesela Fener Patrikhanesine 50 polis ve 100 kadar polis görevlisi ayrılmıştır der. Binaenaleyh hadise yerine bu kadar polis tayin edildiğine göre buraya bir bölük ayrılmış ve gönderilmiştir, bu bir. İkincisi benim malumatım yoktu, bu beni ilzam etmez. Vilayetin bildirdiğine göre bu vaziyet doğrudan doğruya kıt'a kumandanlarına telefon edip nöbetçi subayına söyleyecekti, falan yere gönderin diyecekti. Bu bizi ilzam etmez.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Vilayete verilen cevabın altında Birinci Ordu Müfettişi namına cevap verilmiştir.

Başkan: Muntazır Kıt'a Kumandanlığına yazılacaktı.

Başsavcı: Sayın Orgenerale bazı noktaların aydınlanması için soruyoruz; nihayet bir ateş emri verilmesi iktiza ediyor idiyse bu ateş emrinin muhatabı oldular mı? Çünkü, Vilayetler İdaresi Kanununa göre talep edilen kıt'alar Vilayetin emrine verilir, Vali tarafından bu kıt'alara kumandan tayin edilir. Artık bu kıt'alar asayiş birliği olarak Vali emrinde sayılır.

Başkan: Ateş emri veremem, dediler.

Şahit Vedat Garan: Dahili Hizmet Talimatnamesinin 89. maddesi gayet sarihtir. Demin arz ettiğim gibi "Ateş, silahı kullanan askere aittir."

Başsavcı: Tezkerede tarih yazılmamış, tarihi ne olursa olsun esas dosyada mevcut olan delillerden anlaşılıyor ki, talep şu saatte vuku bulsun veya şu saate vuku bulsun en erken saat 8'dir. Sayın Orgeneral, ancak kıt'alara emir vermekle mükelleftir. Ondan sonra şu tarihte veya bu tarihte, şu saat veya bu saatte denmenin muhatabı olarak kendilerini tutmaya imkan yoktur.

Başkan: En erken saat 2. Şahitten bir şey mi soracaksınız?

Başsavcı: Bizim, bu hususu sormaktan maksadımız cevapların tamamlanması için bir noktanın açıklanmasını istedik.

Şahit Vedat Garan: Bendeniz de arz ettim. Emir bir hazırlık mahiyetindedir, harekat isteği değil, 20'den sonra bendenizden harekat istiyorlardı.

Başsavcı: 6-7 Eylül hadiselerinden sonra Sayın Orgeneral diğer iki paşa ile birlikte o zamanın vekillerinden Etem Menderes tarafından sorguya çekilmiş bu sorgunun mahiyeti ne idi ve bu sorgular sırasında o zamanın Başvekilinin durumu ne idi?

Şahit Vedat Garan: Efendim, bu mahkemenin umumi mevzuunu teşkil eden bir hususdur. 7 Eylül günü akşamı Etem Menderes Zorlu ile beraber Londra'dan dönmüşlerdi. Kendilerini hava meydanında karşıladım. Ve şehre döndüler. Takriben bu mevsimin karanlığı idi. Saat 11'de beni evimden telefonla çığırdılar. Etem Menderes'in geldiğini söylediler. Vekilin yanında Ahmet Salih Korur vardı hatırladığıma göre yanında askerlerden de benden başka Namık Argüç, Kemal Binatlı vardı. Diğerlerini hatırlayamıyorum, epeyce kalabalıktı. Ordu Müfettişliği odasında toplanmıştık. Etem Menderes bana şu suali sordu; daha doğrusu umumi olarak bütün askerlerden sordu, "Siz, hükümetin Erkanı Harbiyesi sayılırsınız, bu vak'alarda ne gibi bir istidlaliniz vardır, ne anladınız?" dedi. Ben bu suale şu cevabı verdim: "Bu hareket düzenli ve tertipli bir harekettir. Selanik'te patlıyan bomba da bu harekatı yapacak teşkilata bir işaret fişeğidir. Amma, böyle bir tertibi yapabilecek bir teşkilatın ancak, memleket zararına çalışan ve toplum olması bu bakımdan da hadiseler sırasında servete karşı görülen bir reaksi-

yon dolayısıyla istidlal olabilir ki, bir komünist tertibidir."

Başkan: O vakit öyle dediniz.

Şahit Vedat Garan: O vakit başka türlü düşünmemize ihtimal yoktu, sonradan umumi efkar gibi şeklin başka olduğunu anladım.

Başkan: Böyle Selanik'te patlayan bombanın Türkiye'ye yapılacak hareketlere bir işaret olduğunu söylediniz mi?

Şahit Vedat Garan: Evet efendim. Aynı kelimeler, bu kadar sene geçmesine rağmen o zaman bulunanlar hatırlarlarsa belki söylerler, bu kelimeleri aynen sarf ettiğimi çok iyi hatırlıyorum.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Gerek Sayın Orgeneralin, gerekse Sayın Başsavcı, kendilerine telefonları verilen Tümen Kumandanlarını aramışlar mı diye sordular. Evet Saym Başkanın, aradık, not defterinde vardır. Ancak 66. Tümenden yardım temin edebildik.

İkincisi, bir hususu daha arz edeceğim, Ankara'da bulunan Prof. Fehmi'nin oğlu Bülent Ecevit'le konuştukları zaman, Gökay, bütün tedbirleri almışlar, ellerinde bütün vesikalar vardır, demişlerdir. Bu hususta malumatlarını rica ederim.

Şahit Vedat Garan: Ne böyle bir durumu hatırlıyorum, ne de böyle bir muhavereye şahit oldum.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: O zaman Erkanı Harbiyei Umumiye Reis Vekili kendilerine telefonla mesaj vermişler. Vilayete gelmişlerdir. Valinin odasında Namık Gedik ve Namık Argüç Paşa varmış. Niçin kendileri İstanbul'a gelmek mecburiyetinde kalmışlardır?

Şahit Vedat Garan: Bu emir enteresan bir emirdir. Bu mesaj benim kendilerine verdiğim vaziyet raporu üzerine verilmiş bir cevaptır. Vaziyet tamamıyla tavazzuh etlikten sonra verilmiştir, müsaade ederseniz şimdi raporu okuyorum:

Birinci raporunuz alındı, hadise vahimdir. Askeri Bandolar kalabalık bulunan hadise yerlerine sür'atle getirtilerek İstiklal Marşı çaldırılacak ve halkın sükunundan istifade edilerek süngü taktırılacak halk kanuna karşı gelmeyecek, sükunetle evlerin gidecek, üst subaylar tarafından süngü kullanılmasından halkın dağıtımı sağlanacaktır. Keyfiyetin Sayın Vekile bu suretle arz edilmesini ve neticenin bildirilmesini rica ederim. 2.6.1955 Nöbetçi Emir Subayı

Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi

İsmail Hakkı Tunaboylu

Başkan: Asker gelecek, bando çalacak, süngü takılacak, herkes dağılacak... O da öyle düşünmüş.

Şahit, Göl Gazinosu garsonlarından Ahmet'i çağırın...

Başsavcı: Sayın Başkanım yemek sırasında iki garsonun bulunduğu ve bunlardan birisinin ismi Ahmet olduğu söyleniyordu. İzmir Savcılığı vasıtasıyla yaptığımız tahkikat neticesinde sofrada hizmet, eden iki garson bulunduğunu fakat isimlerinin Ahmet olmadığı anlaşıldı. Biz ikisini de getirttik, müsaade buyurursanız dinlensin.

Başkan: Bunun ismi Adil, öbürünün ismi ne idi?

Başsavcı: Mustafa Öztekin.

Başkan: O tarihte iki garson varmış biri Adil diğeri de Mustafa.

Gereği düşünüldü: Celp edildiği anlaşılan Adil ve Mustafa'nın oy birliği ile dinlenmesine karar verildi.

(Şahit Adil Müftüoğlu huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Adil Müftüoğlu efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Adil Müftüoğlu: Nedim.

Başkan: Annenizin adı?

Şahit Adil Müftüoğlu: Nuriye.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Adil Müftüoğlu: 1929.

Başkan: Nerede oturuyorsunuz?

Şahit Adil Müftüoğlu: İzmir 404 üncü Sokak, 13 numarada oturuyorum.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Adil Müftüoğlu: Çankaya 1369. sokak 11 numarada lokantacılık yapıyorum.

Başkan: Yamanlar Gazinosunda bir yemek verilmiş, o tarihte nerede idiniz?

Şahit Adil Müftüoğlu: O tarihte Göl Gazinosunda garson idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Adil Müftüoğlu: Tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Adil Müftüoğlu'na yemin ettirildi)

Başkan: Yamanlar kampında bir yemek verilmiş, o zamanın Cumhurbaşkanı, Devlet Bakanı vesaire hazır bulunmuş siz de orada hizmet etmişsiniz. Bir konuşma olmuş, duydunuz mu? Bu hususta ne biliyorsanız söyleyin.

Şahit Adil Müftüoğlu: Efendim, bazı konuşmalar oldu, olmadı değil. Bilmiyorum teferruatlı mı anlatayım, kabataslak mı? Bir balık mevzuu geçti, bir bey Cumhurbaşkanı Bayar'a, efendim balıkçılar dinamit kullanılmasından müthiş müşteki dedi. Celal Bayar ben de bir zamanlar Marmara'ya çıktım, bir iki balıkçı motoru gördüm, bunların da ilk şikayeti bu idi, bunun üzerine İçişleri Bakanlığına tamim yaptırdım dedi.

Başkan: Şimdi bizim mevzuumuz balık mevzuu değildir, başka konuşmalar duydunuz mu?

Şahit Adil Müftüoğlu: Başka mevzu duymadım. Malumualiniz içeriye dışarıya girip çıkıyorduk, mutfakla sofra arasında 10-15 metre kadar mesafe vardı.

Başkan: Kamp Müdürü ve yemekte olanlar kimlerdi?

Şahit Adil Müftüoğlu: Yemekte 28-29 kişi vardı. İzmir'li olmam hasebiyle tanıyabildiklerimi arz edeyim. Reisicumhur Celal Bayar, o zamanki Demokrat Parti Başkanı Enver Dündar Başar, Osman Kapani vardı. Sonra Bayar'ın hanımı vardı. Vali Hadımlı ve hanımı vardı. [Bayar'ın hanımı yoktu. E.G-N.]

Başkan: Kamp Müdürü kimdi?

Şahit Adil Müftüoğlu: Kamp Müdürü İbrahim isminde bir arkadaştı, İsmini sonradan öğrendim. Verem Savaş Demeği Başkanı Ali Halim Bayer ve zannedersem hanımı ve bir iki subay vardı.

Başkan: Şöyle bir konuşma olmuş, yemekten sonra kahveler geleceği sırada, Selanik'te bir bomba patlarsa İstanbul ve İzmir Rumları di-

ye bir konuşma olmuş, Celal Bayar bu şekilde, sohbet eder şekilde konuşmuş, hatırlıyor musun?

Şahit Adil Müftüoğlu: Duyduğumu hatırlamıyorum. Yalnız müsaade buyurursanız şunu arz edeyim ki, yemekten evvel ayakta kokteyl partimsi bir şey verildi. Yemekten sonra kahveler verildi. Ve bu arada bir kısmı dağıldı. Dışarıya, terasaya dağıldılar. En son 5-6 kişi kaldı. Biz de bu arada sofranın toplanması ile meşgul oluyorduk. Belki bir şey konuşmuşlardır.

Başkan: En son kalanlar kimlerdi?

Şahit Adil Müftüoğlu: En son kalanlar Osman Kapani, Vali Kemal Hadımlı.

Başkan: Kamp Müdürü?

Şahit Adil Müftüoğlu: Kamp Müdürü ortalıkta dolaşıyordu. Şimdi hatırlıyorum; Behçet Uz da vardı, başka kimseyi hatırlamıyorum.

Başkan: Şahitten, Yamanlar Kampı Müdürünün ifadesine göre soruldu; ben böyle bir şey işittim, diyor.

Şahit Adil Müftüoğlu: Olabilir efendim. Ben böyle bir söz duymadım.

Başkan: Bir gün sonra da bomba patlamış. Selanik'te bir bomba patlarsa, İstanbul'daki Rumların hali gibi bir konuşma olmuş işittiniz mi?

Şahit Adil Müftüoğlu: Böyle bir konuşma olabilir. Ben hizmette bulunduğum için duysam muhakkak söylerim.

Başkan: Sorulacak başka bir şey var mı?

(Şahit Mustafa Öztekin huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Mustafa Öztekin.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Mustafa Öztekin: Osman.

Başkan: Annenizin adı?

Şahit Mustafa Öztekin: Emine.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Mustafa Öztekin: 1323.

Başkan: Nerede oturuyorsunuz?

Şahit Mustafa Öztekin: Karşıyaka 1075. sokakta.

Başkan: Ne iş yaparsınız?

Şahit Mustafa Öztekin: Garsonum.

Başkan: Hadise sırasında ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Mustafa Öztekin: Yamanlar kampında garsondum. (Göl Gazinosu garsonu)

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, yemin ettireceğim. Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Mustafa Öztekin: Şahitliğe mani bir halim yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Yamanlar kampında bir yemek verilmiş zamanın Cumhurbaşkanı da bulunmuş, yemekten sonra kahveler geldiği sırada Celal Bayar bir söz sarf etmiş sen işittin mi?

Şahit Mustafa Öztekin: Efendim bendeniz içeri gitmiştim. Bu sırada böyle bir şey duymadım.

Başkan: Senden başka garson var mı idi?

Şahit Mustafa Öztekin: İki kişi idik Adil ve ben.

Başkan: Ahmet isimli garson var mı idi?

Şahit Mustafa Öztekin: Yoktu.

Başkan: Şahit İbrahim'in ifadesine göre bu şahitten soruldu:

Kamp Müdürü Şahit İbrahim Kampa geldiği sırada Celal Bayar Selanik'te bir bomba patlarsa İstanbul ve İzmir Rumları diye bir şey söylemiş, işittin mi?

Şahit Mustafa Öztekin: İşitmedim efendim. Ofiste idim.

Başkan: Sanık Kemal Hadımlı.

Sanık Kemal Hadımlı: Demin dinlenen şahit yemeğin sonuna o zamanki Devlet Reisi, Behçet Uz, Osman Kapani ve Vali kaldı dediler. Yani diğerleri gitmiş, Reis beyefendi muaşeret adabında büyük kalkmadan sofradan kalkılmaz, etrafından dağılınmaz, bir.

İkincisi, büyük kalktıktan sonra, hep beraber terasa çıktık, kahve terasta içildi.

Üçüncüsü, o gün burada ifade veren İbrahim bizim aramızda yoktu Reis beyefendi.

Başkan: İbrahim'e karşı söyleseydiniz.

Sanık Kemal Hadımlı: Hayır söylemedim bunu.

Başkan: O vakit söyleseydiniz, İbrahim yok şimdi.

Yemekten sonra kahve dağıtıldığını biliyor musunuz? Gördünüz mü?

Şahit Mustafa Öztekin: Evet efendim.

Başkan: Yemekten sonra kahve geldiği sırada yemekte bulunanlar orada oturuyor mu idi?

Şahit Mustafa Öztekin: Çoğu dışarıya çıkmıştı efendim.

Başkan: Çıkar, resmi bir ziyafet değil.

(Mustafa Öztekin salondan çıkarıldı)

Başkan: İlhami Kaynak'ı çağırın. Yok.

İstanbul Şişli'den Naim Tanyeli tarafından gönderilen Fahrettin Kerim Gökay hakkmdaki tel yazısı okundu.

(Tel yazısı okundu)

Başkan: Bir de sanıklardan Oktay Engin'in babası, Batı Trakya sabık milletvekili diye söylüyor, Faik Engin imzalı pulsuz ve kaydiyesi yapılmamış bir yazı var, şahit sıfatı ile dinlenmesini istiyor.

(Sanık Oktay Engin'e hitaben) Babanız mı?

Sanık Oktay Engin: Evet efendim.

Başsavcı: Usul Kanununa göre pulsuz bir evrakla muamele yapmaya imkan yoktur. Bize de gelmiş iki tane tel yazısı var. Okunmasını rica ediyorum.

Başkan: Başsavcılığa Yenişehir'den çekilmiş Avukat Nevzat Akm'ın tel yazısı okundu.

(Avukat Nevzat Akm'm tel yazısı okundu)

İzmir, *Bizim Körfez* gazetesi İdare Müdürü Selahattin Öztürk'ün tel yazısı okundu.

(*Bizim Körfez* gazetesi İdare Müdürü Selahattin Öztürk'ün tel yazısı okundu)

Efendim, böyle gelmiş tel yazıları vardır.

Başsavcı: Efendim, hadiseler tamamen tavazzuh etmiştir. Bu telgraflara rağmen biz yeni deliller hakkında bir talepte bulunmuyoruz.

Başkan: Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil.

Sanık Oktay Engin Müdafii Hasan Nevzat Karagil: Efendim, kararnamede Oktay Engin hakkında bazı hususlar vardır; bunların sorulması icap etmektedir. Mesela Selanik Hukuk Fakültesi öğrencisi iken, Oktay Engin'e ayda 963 drahmi burs olarak verilmekte idi, 954 senesinde 963 drahmi kaç Türk lirasına tekabül etmektedir. Bunun anlaşılması icap etmektedir. Ayrıca 1954 senesinde Türkiye'den, Avrupa'da devlet hesabına okuyan Türk talebelerine Milli Eğitim Bakanlığınca kaç lira gönderildiği hususunun öğrenilmesi lazım gelmektedir. İkincisi Oktay Engin'e Kıbrıs Türk Kültür Derneği tarafından 16.1.1957 tarihinde 1245 liralık bir yardım vardır. Bu yardım burs mukabilinde mi, yoksa bir yardım mı olduğunun dernekten sorulmasına.

Üçüncüsü, Batı Trakya, Kıbrıs ve diğer Türk ülkelerinde hizmet etmiş olan veya etmek üzere Türk hükümeti tarafından Türkiye Okul veya Üniversitelerinde okutulmakta olan yabancı tabiiyetinde ve diğer Türk soyundan olan öğrencilere bir burs verilmekte ve bu bursu alan öğrenciler acaba gerek Batı Trakya ve Kıbrıs ve gerekse Türkiye'de bir taahhütnameye tabi tutuluyorlar mı? Yoksa bu taahhütname alınmadan mı Türkiye dışına gönderilmektedirler bu hususun da sorulması.

Nihayet dördüncüsü: Balkanlarda 12 Ada'da, Kıbrıs'ta ve diğer Türklerin meskun bulunduğu ülkelerde Türkiye menfaatine hizmet edenler ve Türk Kültürüne hizmet eden birçok Türkler vardı; bunlar şu veya bu sebeplerle göçmen olmak mecburiyetinde bulunduruluyorlar. Bu suretle memleketimize göçmen olarak gelen Faik Engin ailesinden başka kimlere iskan hakları tanındığının Toprak İskan Umum Müdürlüğünden sorulmasını istiyoruz. Nihayet beşincisi:

Başkan: Kaçıncı nihayet efendim?

Müdafii Nevzat Karagil: Peki efendim. Bu kadar.

Müdafii Burhan Apaydın: Reis beyefendi müsaade eder misiniz?

Başkan: Tahkikatın tevsii hakkında mı?

Müdafii Burhan Apaydın: Ona yakın bir şey.

Başkan: Buyrun.

Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, tevsii tahkikat safhasına girmiş bulunduğumuzu hissederekten muhterem Başsavcılık makamından şu hususun sorulmasını istirham edeceğim: Vedat Garan'ın din-

lenmesinden sonra bizim Savcılık makamı tarafından aydınlatılmasını istediğimiz nokta şudur: 12 Eylül 1955 günü Demokrat Parti Meclis gurubunda yapılan müzakere ve münakaşalar sonunda rey usulüne şu veya bu şekilde baş vurulması meselesi ortaya çıkmıştı. Namık Gedik'in orada konuşturulmaması yolundaki iddia kendisinin ifşaatta bulunmasının önlenmesi maksadına matuf olduğu hususunda Savcılığın bir kanaati var mıdır? Vedat Garan'ın ifadeleri karşısında biz buna göre rey meselelerine gidip gitmemekte ve ona göre hareket etmekte kendimizi muhtar sayacağız efendim.

Başkan: Peki efendim buyrun, başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Tevsii tahkikat mevzuunda bir dilekçemiz var, müsaade buyurursanız bunu takdim edeceğiz efendim.

Başkan: Okuyalım. (Avukat Nevzat Karagil'e hitaben) Biraz evvel söylediklerinizi mi yazılı olarak verdiniz?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil Evet efendim.

Başkan: Sanık Oktay Engin müdafii Nevzat Karagil biraz evvel söylediği hususları dilekçe halinde verdiğini söyledi, Sanık Adnan Menderes müdafii Talat Asal tarafından verilen 5.11.1960 tarihli dilekçe okundu.

(Sanık Adnan Menderes müdafii Talat Asal'ın dilekçesi okundu)

Başkan: Bir talepleri vardır.

İlhami Kaymak da gelmemiştir. Onun hakkındaki mütalaanız nedir?

Başsavcı: Hadise tavazzuh etmiştir. İsmail Kaymak'ın dinlenmesine lüzum olmadığına karar verilmesini talep ediyorum.

Başkan: Diğer talep hakkındaki mütalaanız?

Başsavcı: Bu talepler hakkında, Sayın avukatın bahsettiği evrakın bir kısmı dosyalarımızda mevcuttur. Olmayanların ise ne dereceye kadar hadise ile ilgili olduğunu tespit ancak bir tetkik neticesinde olacaktır. Bu itibarla şimdi okunacak dilekçenin makamınız tarafından tetkik edildikten sonra bir mütalaada bulunmak üzere bize müsait bir mehilin verilmesini talep ediyoruz.

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Atalay Peköz: Efendim, tevsii tahkikat talebimizi yazılı olarak takdim ediyorum. Okunmasını rica edeceğim.

Başkan: Peki.

(Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz tarafından verilen 5.11.1960 tarihli dilekçe okundu)

Başsavcı: Bu dilekçe hakkında da aynı tarzda tetkikat yapmak üzere mehil rica ediyorum. Yalnız diğer müdafiye bir hususta cevap vermek istiyorum. Başsavcılık fonksiyonu hakkında yanlış bilgiye sahiptirler. Sorgu sırasında bize birçok müracaatlar vaki olmaktadır. Yalnız biraz sabretsinler, bütün suallerine cevap alacaklardır. Sanık Adnan Menderes'in bu hadiseleri tertip ettiği şu maksatla mı hareket ettiler, bunlar şöyle mi olmuştur diye Başsavcı açıklasın dediler. Biraz sabırlı olsunlar esas hakkında malumatımızı arz ederken kendilerine kafi derecede bilgi vereceğiz.

Başkan: Bu usulen de böyledir. Noktai nazarımızı bildireceğiz diyorlar.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Müsaade ederseniz sual sormak maksadımızla ilgili noktayı belirtmek istiyorum. Sayın mahkemenize bir vesika taksim edeceğim.

Başkan: Vesikayı verin.

Müdafii Burhan Apaydın: Efendim Başsavcıya tevcih ettiğimiz bir sual vardı; Cihat Baban ve Turan Güneş dinlenirken üzerinde hassasiyetle durduğunuz bir noktaya taalluk ediyordu, iddiaları Namık Gedik'in bu hadise ile ilgili bazı ifşaatta bulunacağına ve buna müsaade etmemek suretiyle müvekkilimi tertipçi olmak gibi bir maksatla itham ettiler bu hususu sordum açıklamaktan dahi kaçındıkları için cevap vermediler. Kendilerinin bu fonksiyona daha müdrik olmaları lazım gelirdi. Bizim takdim edeceğimiz vesika şudur:

Başkan: Oraya vesikayı ibraz için geldiniz.

Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, ibraz edeceğimiz vesikanın mesnedini tabiatıyla kısaca izah edeceğiz. Bu vesika Namık Gedik'in kendileri tarafından iddia edildiği gibi, o anda parti gurubu toplantısında müvekkilim aleyhine bu işte icrai faaliyet ettiği şeklinde ifşaatı değil, bilakis 6-7 Eylül hadiselerinin ne şekilde cereyan ettiğine matuf olan bir hususa taalluk etmektedir. Bugün ölmüş olan bir insanın hareket tarzları hakkında şu veya bu şekilde konuşulmuş bulunmaktadır. Ölüler konuşamayacağı için ona karşı yapılan konuşmalardaki serbestliği dikkate alarak ancak, vesikanın konuşması gibi bir durum ha-

sıl olmuştur. Bu da, Namık Gedik'in kendi el yazısı ile o günkü parti gurubunda yapacağı ve 6-7 Eylül hadiselerinin nasıl cereyan ettiğine dair yazısıdır ki, bunu fotokopileri ile birlikte mahkemenize takdim ediyorum. Burada Vedat Garan'dan bahis vardır ve Fahrettin Kerim beyin sualleri ile Vedat Garan'a tevcih etmek istediği hususların nelerden ibaret olduğu sarahatle belirtilmiştir. Bu itibarla okunmasını rica ediyorum.

Başkan: Bunu nerden elde ettiniz?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Vesika okunsun efendim. Mahkemeniz bunu vesika hükmünde telakki ettiği takdirde nasıl elde edilmiş olduğunu ayrıca arz ederiz.

Başkan: Nereden elde etmiş olduğunuzu söyleyin.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Bir avukata vesikayı nereden elde ettiği gibi bir sualle af buyrun ilk defa karşılaşıyorum. Bu vesikayı ibraz ederken üzerinde durulması lazım gelen nokta, bunun Namık Gedik'e ait mi, değil mi noktasıdır. Bunu ispata hazırız efendim.

Başkan: Usule riayet etmemezlik yapıyorsunuz gibi geliyor. Ölmüş bir kimseye ait vesikayı nereden elde ettiniz diye soruyorum.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Bu sualinize cevap vermeden önce bu vesikaların Namık Gedik'e ait olduğunu müdafaamız bakımından ispattan sonra ifade etmek istiyorum. Ancak, bunu ispat ettikten sonra nasıl elde edildiği hususunda, lüzum varsa, ancak o zaman ifade edebilirim.

Başkan: Siz oturun bakayım. Bazı vesikalar ibraz ediyor. Tetkike şayan.

Başsavcı: Bu vesika denilen kağıtları biz de tetkik edeceğiz. Hadise ile ilgili vesikaların tetkikini biz de talep edeceğiz.

Müsaade buyurursanız kendisine bir nokta hakkında cevap vermek istiyorum. Başsavcılığı fonksiyonunun şu olduğunu kendilerine hatırlatırım: Başsavcılık fonksiyonu adalete hizmettir. Biz sanıklara şahitlere muayyen sualler tevcih ediyoruz. Hakikatin anlaşılmasını, adaletin tecellisini temin etmek maksadıyla arz ediyoruz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Son söz müdafaanındır. Bendeniz talep ediyorum, söz verip vermemekte muhte-

rem heyetiniz serbesttir. Söz istemekte ısrar ettiğim için heyetçe bu hususta karar verilmesini istiyorum.

Başkan: Oturun efendim. Oturun efendim.

İddia makamı tarafından bu gün mütalaa edilen hususlarla, mütalaaları bilahare bildirilecek hususlar hakkında, gerek iddia makamınca gerekse Divanca bir mütalaa ve bir karara varmak için duruşmanın 9.11.1960 Çarşamba günü saat 9.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Diğer duruşmaya on dakika sonra devam edeceğiz.

Kapanma saati: 11.35

DOKUZUNCU OTURUM

9 Kasım 1960 Çarşamba

Açılma saati: 9.30

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçe
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ferruh Adalı
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Abdullah Üner
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Hatipoğlu
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafilerin yoklaması:

Sanık Celal Bayar müdafiileri Nail Taner, Enver Safter Oder.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal.

Sanık Fatin Rüştü müdafiileri Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge.

Şimdiye kadar okunanlar hazır.

Sanık Fuat Köprülü müdafileri Hikmet Tuncay, burada. Lemi Budak, yok.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri Abdulhak Kemal Yörük ve Sadettin Kerim Gökay buradalar.

Sanık Alaeddin Eriş müdafiileri Hamdi Üge, burada. Ekrem Korkut, yok.

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç, burada.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Perküner, burada.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut, yok.

Sanık Hasan Uçar'ın müdafii yoktur.

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil burada.

Şahit İlhami Kaymak'ı çağırın.

(Şahit İlhami Kaynak huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: İlhami Kaymak.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İlhami Kaymak: Osman.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit İlhami Kaymak: 72 yaşındayım.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit İlhami Kaymak: Gazeteciyim.

Başkan: Hadise tarihindeki vazifeniz?

Şahit İlhami Kaymak: Yine gazeteci idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Hassaten Kemal Hadımlı'yı tanıyor musunuz? Şahitliğe mani, hısımlık, akrabalık gibi haliniz var mı? Yemin edeceksiniz.

Şahit İlhami Kaymak: Tanırım, şahitliğe mani bir halim yok.

(Şahit İlhami Kaymak'a yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül 1955 hadiselerinin mürettep olduğu, müretteptepse tertipçilerinin kimler olduğu hakkında bilgilerinizi söyleyiniz.

Şahit İlhami Kaymak: Efendim, bu hadisenin hani 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğunu bilmeyecek bu 27 milyon nüfus içerisinde kimse kalmamıştır.

Başkan: Şimdi siz gazetenin nesisiniz? Sahibi mi?

Şahit İlhami Kaymak: Sahibiyim. Evvela Ege çukurunda 31 seneden beri gazetecilik yaparım. Bir defa bu hadisat 6 aylık bizim gazetelerin manşetleriyle, Yunan gazetelerinin manşetlerini göz önüne getirecek olursak, tertip mahiyetinde kendiliğinden bir nüve gibi kaynamakta bulunduğunu müşahede etmememe imkan yoktur. Bu imkanların ve bu müşahedelerin tesirleri içerisinde 6-7 Eylüle tekaddüm eden günler arasında umumi efkarda Kıbrıs davasından mütevellit kaynaşmaların tepkisi esaslı şekilde korku tevlid edecek mahiyeti taşımağa başlamıştır. Bu kadar azgın ve taşkın bir hadisenin doğması imkanlarını hazırlamış iken ve bu hazırlığın tezahüratlar yani memleket efkarı umumiyesinin tam sahibi mutlakı bulunan dördüncü kol gazetelerin manşetlerine dikkat çekilecek olursa karşı taraf gazetelerinin neşriyatı ve Batı Trakya'dan başlayarak Kıbrıs'ta akıtacakları kanların mukabili kendilerinin kan kokladıklarını söylemeleri ve buna ait resimleri Atina sokaklarında gezdirmelerinden sonra pek tabiidir ki, bizim evliyai umurumuzun da bir tertip için gerekli tedbirleri alması gerekirdi. Bu, tertiplerin alınması lüzumu kendilerine emretmektedir.

Gelelim ikinci noktaya; İzmir gibi bir diyarda, hadiseler geçmiş bir diyarda ve beynelmilel zımanı kefaletinde bulunan, ve enternasyonal manasıyla açılan Fuarın bu kısmında bulunan Yunan pavyonunun ateşlenmesi işte bu tansiyonun artması zamanına tesadüf eder. Bunun için idarecilerin tedbir almaması, tertip manasını taşımaktadır. Bu tedbirler alınmadığına göre, 1954'e kadar Demokrat Partinin seyri bir arslan yürüyüşü ile giderken 1954'teki bocalamasından, gazetelerden öğ-

rendim. Şahitlerden birisi burada İsmet Uç'tan bahsetmiştir. Fakat İsmet Uç'u tarif edememiştir.

Eski Vali Hadımlı, İsmet Uç'un, 1955'te Buca Belediye Reisi olduğunu söylüyorlar. Çok doğrudur. Fakat İsmet Uç Tepecik kahramanı İsmet Uç, kumar kahvesi işleten İsmet Uç, maalesef Demokrat Parti'nin açık alınlı, temiz vicdanlı, reel görüşlü aslan insanlarını soğutacak kadar Demokrat Parti idarecilerini baskısı altına almış adam. Ve münevver Demokrat Partili pılıyı pırtıyı toplamış kaçmak üzereydi.

Hadisat bu hengamede iken malum vak'a vukua geldi, Yunan Konsoloshanesi yakıldı.

Evet bu vaka olabilir. Milli galeyan olabilir. Vagonlide olduğu gibi. Atatürk'ün resmi alınır, cam kırılır, Üniversiteye götürülür. Gençliğe hediye edilir.

Evet, Yunan bayrağı yırtılır. Atina'da Amerikan bayrağı yırtılır, İngiliz bayrağı yırtılır, Türk bayrağı yırtılır, yırtılabilir, olabilir. Bunlar birer manifestasyon mahiyet taşır. Fakat Türk milletinin esasında, anasından emdiği helal sütün esasında, yer yıkmak, kilise yıkmak, ibadethane yıkmak hiç yer almaz. Buna cesaret etmek için aklı selimin hem dışında, hem de çapulcu bir zümrenin yolcusu olmak lazımdır. Bu hadiseleri yapmak için politikayı çapulculuğa çevirmek icabeder.

Hadiselerden 20 gün sonra Ankara'ya, gittim. Müsteşar Dilaver Argun dostumdur. Onun odasında kahve içtim. Konuşuyorduk, yahu dedim, şu hadiselerde malumatı içerisinde yuvarlanırken, dalga kıranı çok iken bu hadiselerin tertipçileri arasında bulunduğuna, umumi efkarda zerre kadar itibarı kalmayan bizim Valiyi, İzmir Valisini nasıl yerinde tutarsınız yahu? Başka vali yok mu? Dilaver Argun dedi ki, valiyi kaldıracağız ama, dedi, Başvekil bu günlerde rahatsız, o zat da istirahat etsin. Günahı dedim. Benim serbest fırkadan beri tanığım bir zattır. Serbest fırkada beraber çalıştığım, tanıdığım, münevver bir zattı. Bu zatı öldürüyorsunuz. Sizin manasızlığınız Demokrat Partiyi yıkıyor, birçok mideci ve kanaati cüzdaniyesiyle hareket eden kimseler bu partiyi yıkıyor dedim. Argun bunları Etem beye söyler misin dedi.

Etem beye hatta Başvekile bile söylerim. Başvekil benim dostumdur. Kendisine bu felaketi hatırlatayım. "Eddef'ü minelevla ilel'ref" nazariyesiyle, felaketin önüne geçmek hayırlı olur nazariyesile bu zevatı ikaz edelim. Ve Demokrat Partinin kaymakta bulunduğu çukur-

dan onları kurtaralım, dedim. Ve siyasi partilerin teşekküllerini anlattım onlara. Yaşım itibariyle ben İttihat Terakkide rol almış bir adamım. İttihatçılık ıstıraptan doğdu. Atatürk Partisini, Kurtuluş Savaşının neticesi olarak İzmir'de millete hediye etti. Demokrat Parti de Serbest Fırkanın tam teşekkül edememesinden mütevellit oradan kayan bir teşekküldür. Bunu Allah için olsun ayakta tutalım, dedim.

Ben o zaman Yaver ile Etem Menderes'e haber gönderdim. Biz içeri girecektik ve tam içeri girme hazırlığında iken eski İstanbul Valisi Profesör Gökay'ın geldiğini söylediler. Ben de dedim ki, benim işim bu kadar, size söyledim. Sen ister ulaştır, ister ulaştırma.

Hatta calibi dikkat bir söz arz edeceğim. Bana dedi ki, Ben Salih Korur'un bulunduğu toplantılara iştirak etmiyorum. O adam lekelidir. Dilaver Argun dedi. Hatta onun da çekilmesi mukadder ama, vakit bulamıyorum. Beyefendi hazretleriyle konuşarak bu noktaları ulaştırayım.

Benim bildiklerim bundan ibarettir. Başka katacak bir şey yoktur.

Başkan: Burada böyle tertip olduğu bahsedilince mürettipleri kimlerin olması icabeder veya sizce mürettipleri kimlerdir?

Şahit İlhami Kaymak: Sayın Reisim, şahadet üç türlüdür; malumualiniz, birisi, Eşhedülillallah, yani sizin gösterdiğiniz şekilde. Yani ahır şekil de Allah için doğru söylemek...

İkincisi, rü'yete müstenittir. Ben İzmir'in yanmasının, Yunan pavyonunun yıkılmasının, Yunan Konsoloshanesinin ateşe verilmesinin görücüsüyüm. Fakat bu son söz, yani mürettipleri kimlerdir diye vaki olan söze verilecek cevap ve "Fetekaüde al'eşşap - Hacının gemisi şapa oturur." Ne Celal Bayar'ın yanında idim, ne Menderes'in koltuğunda. Yakında Azrail'in arabasına binmek üzere olan bir adamım.

Başkan: Daha o kadar değilsiniz.

Şahit İlhami Kaymak: Teşekkür ederim ömrüne bereket Reis bey.

Başkan: Şahide karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Kemal Hadımlı: Sayın şahit o gece acaba neredelerdi? 6-7 Eylül gecesi.

Şahit İlhami Kaymak: Kızlarımla pavyona inmiştim. Hadiseler vuku buldu. Ben Kemal Hadımlı sırta geziyor demedim ki hangi yerde olduğumu sorsunlar. Yunan Konsolosluğu yanarken şapkasını sal-

ladı demedim. Ben yalnız müşahedemi arz ettim. Bütün tespitleri bir araya toplayarak huzuru adalette demedim ki, Kemal Hadımlı mesuldür.

Başkan: Evet ama, sanık soruyor.

Şahit İlhami Kaymak: Bir kaynaşma mevcut imiş. Aşağı indiğimiz zaman 7-8 sıralarındaydı. Kızlarımla, indiğim zaman, Yunan pavyonu yanıyor, dediler. İtfaiye bakıyor, müdahale etmiyordu. Açtırma kutuyu, işitme kötüyü derler. Şimdi açayım kutuyu. Çünkü sizin bilmediğinizi zannediyorum. Sayın Egesel'in dediği gibi, bunu bilmeyen Yeni camideki uçan kumrulardan başka kimse kalmadı.

Başkan: Peki, çekiliniz efendim.

(Şahit İlhami Kaymak huzurdan çekildi)

Başsavcı: Efendim, Yüksek Soruşturma Kurulunun 8.11.1960 tarihli yazısında; Binbaşı Hayrettin Sümer'in 6-7 Eylül hadiseleri hakkında önemli bilgileri mevcut olduğu anlaşıldığından Yüksek Adalet Divanınca dinlenmesi hususunda delaletinizi rica ederim, denilmektedir.

Başkan: Yüksek Soruşturma Kurulunun 8.11.1960 tarihli tezkeresinde adı yazılı Binbaşı Hayrettin Sümer'in dinlenmesi isteniyor. Şu yazıyı alın efendim. Dinlenmesini istiyor musunuz?

Başsavcı: Biz de dinlenmesini talep ediyoruz efendim.

Başkan: Binbaşı Hayrettin Sümer'in dinlenmesi isteniyor.

Gereği görüşüldü. Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığının 8.11.1960 tarihli tezkeresinde adı yazılı binbaşı Hayrettin Sümer'in dinlenmesine oy birliğiyle karar verildi.

Binbaşı Hayrettin Sümer'i çağırın.

(Binbaşı Hayrettin Sümer huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Hayrettin Sümer.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Hayrettin Sümer: Kemal.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Hayrettin Sümer: 43. Süvari Alayında süvari binbaşısıyım.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Hısımlık, akrabalık gibi şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin edeceksiniz.

Şahit Hayrettin Sümer: Sabık İzmir Valisinden sonra gelenleri tanımıyorum. Kendileriyle akrabalığım yoktur.

(Şahit Hayrettin Sümer'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu, mürettepse tertipçilerinin kimler olduğu merkezinde bilgileriniz nedir? Söyleyin?

Şahit Hayrettin Sümer: Sayın Başkanım, o tarihlerde sabık ve sakıt Başvekilin emir subayı idim. Kendisi merhum Muzaffer Ersü ile İstanbul'a geliyordu. Ben Ankara'da kalmıştım. 7 Eylül sabaha karşı Başvekaletten bir telefon aldım. Beni acele çağırıyorlardı. Başvekalete geldim. Hususi Kalem Müdürlüğü, Hususi Kalem Şefi Adnan Zafir ve şimdi ismini hatırlayamadığım o günkü nöbetçi memurdan 6-7 Eylül hadiselerinin İstanbul'da cereyan etmiş olduğunu öğrendim. Sakıt ve sabık Reisicumhur ve Başvekilin Sapanca'dan İstanbul'a geri döndüklerini, Heyeti Vekileden Ankara'da bulunan zevatın Başbakanlıkta toplanmış olduğunu öğrendim. O sırada Hususi Kalemdeki vazifeme başladım. Bu esnada muhtelif yerlerle irtibat sağlamak için ekseriye Devlet Vekili Sarol'dan emir alıyordum. Sarol Devlet Vekili olarak Adnan Menderes'in sağ kolu mesabesinde kabinede söz sahibi bir zattı. Dörtte üç Heyeti Vekileye riyaset eder durumda idi. Muhtelif yerlerle görüştü. Hatırladıklarıma göre Vilayeti, Demokrat Parti merkezini ve Beykoz'daki Parti Başkanı Kaptan'ı arattı. Adalar Kaymakamlığı ile muhtelif yerlerdeki hadiselerin nasıl cereyan ettiğini öğrenmek için konuşmalar yaptı.

Başkan: Kim yapıyordu?

Şahit Hayrettin Sümer: Sarol. Bu esnada odaya vekillerden bazıları girip çıkıyordu. Bir ara odaya girdiğim zaman Sarol'un orada bulunan arkadaşlarına şunları söylediğini duydum. "Yap dedi isek böyle mi olsun? dedik. Türk milletine vur dersen öldürür ama, basiretli idare amirleri insiyatiflerini kullanarak pek ala hadiselere mani olabilmiştir. Mesela Nakiboğlu, mesela Adalarda bir komiser."

Aradan birkaç gün geçtikten sonra, sabık Başvekilin maiyetinde İstanbul'a gelmiştim, muhtelif haberlerden Emniyet mensuplarının hadiseleri önleme bakımından bigane kaldıklarını öğreniyordum. Bu sebeple Alaeddin Eriş'e biraz da çatar gibi şunu sordum: Park Otelde, "Alaeddin bey nasıl olur da maiyetinizde bu kadar polis ve jandarma bulunur da bir müdahale yapamazsınız. Hiç olmazsa beş on tanesiyle

siz tabancanızı çekseydiniz ve müdahale etseydiniz, yine orada hadiseye mani olabilirdiniz." dedim. Bunun üzerine bana şunları söyledi: Ben ne yapabilirdim ki, emir edilen tertibatı aldım, her dakika ve saniye Vilayete, orada bulunan Dahiliye vekili Namık Gedik'e ve Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner'e durumu bildirdim. Esasen Reisicumhur, Başvekil de Haydarpaşa'dan hareket edecekleri ana kadar hadiseyi öğreniyorlardı, şayet lüzumlu görselerdi, geri dönerler, emir verirlerdi. Ve bu şekilde neticelenmezdi. Oradan Vilayete hareket edilmişti. Vilayette Muzaffer Ersü ile beraber hususi kalem odasında çalışıyorduk. Vali Gökay odasından çıktı, yanımıza gelmişti. Aynı şeyi kendisine de sordum. Niçin önlenemedi? Bana şunları söyledi, "Ben herşeyi yaptım, hadisenin olacağını biliyordum."

Başkan: Kim diyor bunları?

Şahit Hayrettin Sümer: Fahrettin Kerim Gökay.

"Bu hususta lazım gelen hazırlığı almak için yazılı bir emirim de vardır. Orduyu daha evvelden haberdar etmiştim. Sonra o gün burada sabık Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Emniyet Umum Müdürü bulunuyorlardı. Benim amirim olarak, hadiseler hakkında benden daha yüksek makam olarak el koymuşlardı. Ben kendimi kurtarırım, onlar düşünsünler." dedi.

Ankara'ya dönülmüştü. 6-7 Eylülün hasarlarının telafisi için zarar miktarının tespiti için çalışılıyordu. Muhtelif yerlerde hasar miktarının tahmin edilmesi isteniyor ve bu maksatla hükümetin sarfedeceği paranın tespiti yoluna gidilmesi düşünülüyordu. Sabık Başvekilin odasında idim. Odaya Muzaffer Ersü girdi. Zararların listesini takdim etti ve şimdilik 20-30 milyon tahmin edildiğini, fakat bu rakamın artabileceğini veya eksilebileceğini, henüz müspet bir rakam olmadığını söyledi. Sakıt Başvekil, "Ne yapalım, biz istedik, sineye çekeceğiz. Maliye Vekilini bul, bu mevzuda hazırlıklı olsun." dedi. Paranın temini mevzuunda.

Dışarı çıkmıştım, Muzaffer Ersü telefonla Maliye Vekilini arıyordu. Nedir ağabey? dedim, kendisine ağabey diye hitap ederdim. "Halt ettiler, temizlemeye çalışıyoruz." dedi.

Başkan: Muzaffer Ersü mü?

Şahit Hayrettin Sümer: Evet.

Diğer küçük bir hatıram: Fotoğrafçı Mehmet Sürenkök 6-7 Eylül hadiselerine ait bir albüm hazırlamıştı. Bu albümü sakıt Başvekile ver-

mek için yanımıza gelmiş bulunuyordu. Birinci sahifesini açtığımız zaman albümde şöyle bir resim gördük. Otomobilin içerisinde Hikmet Bil sağında da Başvekil oturuyor. Altında daktilo ile yazılmış şu meşruhat vardı: "Herşey bu konuşmadan sonra başlamıştır" Diğer resimlerin altında da falan yerde polis memurlarının huzurunda yapılan tahribat, falan Emniyet amiri huzurunda yapılan tahribat şeklinde izahat vardı.

Muzaffer Ersü, bu resmi görünce: "Mehmet, senin hiç mi kafan çalışmaz?" diye çıkışmıştı.

Bildiklerim bundan ibarettir.

Başkan: Bu albüm nerededir acaba? Nerede bulabiliriz?

Şahit Hayrettin Sümer: Bu albüm Başvekalete bırakılmıştı. Bu resim gazetelerde de intişar etti.

Başkan: Bu şahide sorulacak bir şey var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Evvelden beri de arz ettiğim üzere biz tertibatı hadiselerin vuku bulması ihtimali üzerine almıştık. Binaenaleyh, ben bu tertiptir, vesairedir diye bir şey söylemiş miyim? Yoksa, hadiselerin vuku bulması ihtimali karşısında tertibat alınmıştır mı demişim?

Şahit Hayrettin Sümer: Hadiseleri bekliyorduk, hazırlık yaptık, bu hususta emir vardı, dediler.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bu hususu arz etmiştim efendim.

Başkan: Başka?

Sanık Alaeddin Eriş: Muhterem şahit, Mükerrem Sarol'a İstanbul'a geldiğini söylediler. Acaba hadiseden kaç gün sonra geldiler?

Şahit Hayrettin Sümer: İstanbul'a Mükerrem Sarol'la beraber geldiğimi söylemedim. Sabık Başvekil ve Hususi Kalem Müdürü ile beraber geldiğimi söyledim. Hadisenin akabinde değil ise de, bir hafta on gün sonra olacak.

Sanık Alaeddin Eriş: O görüşmeye imkan yok, çünkü 6 Eylülde ayrılmıştım.

Başkan: Bana böyle söyleyemezdi, çünkü ben ayrılmıştım, diyor.

Şahit Hayrettin Sümer: Kendisi, Park Oteldeki bizim ikamet ettiğimiz dairenin toplantı odasında idi. O zaman İstanbul'dan ayrılmamıştı.

Başkan: Başka bir diyecek var mı? Yok...

Buyurunuz.

Divan Başkanlığına şöyle yazılı müracaatlar vukubuluyor.

1.4.11.1960 tarihli.

(6-7 Eylül hadiselerine ait dinlenecek yeni şahitler arasında bendenizi dinlemek lutfunda bulunulursa, ziyadesile memnun olacağımı ve belki de sizlere yarayacak bir takım malumatı vereceğimi ümit ediyorum.

Şefik Ateşlikan

(Hastahane Caddesi No: 93 İstanbul)

Sayın Başkanlığa,

6-7 Eylül hadiselerinde Büyükada'daki binalara (x) işareti koyan Demokrat Parti Ocak ve Bucak başkanlarının Demokrat Parti merkezinden emir aldıkları ve Demokrat Parti Genel Başkanı Adnan Menderes'in bu emrinin o zamanki Demokrat Parti İl Başkanı Hayri Gönen vasıtasıyla ulaştırıldığı muhakkaktır.

Esasen 1957 seçimlerinde para ve oy dalaverelerini çeviren ve 1957'de İstanbul İl Başkanı olan Hayri Gönen ile şimdi ölü bulunan Üzeyir Avunduk'tur. İyi bildiğim bu hususu size faydalı olmak gayesiyle arz ediyorum. Hayri Gönen şimdi İstanbul Bankası genel müdürüdür. Saygılarımla. Atıf Benli

Başkan: Bir de şu vardır. Okuyunuz:

Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığına,

Vilayetimiz Emniyet kadrosunda komiser muavini olup sabık ve sakıt Belediye Reisi Kemal Aygün'ün refakat polisi olarak çalışmış Davut Akdemir'in, 6-7 Eylül hadiseleri hakkında bilgi ve görgülerini havi rapor ilişikte sunulmuştur. Gereğine emirlerinizi saygı ile arz ederim.

Başkan: Soruşturma Kurulu da Yüksek Adalet Divanına havale ediyor, ilişiğini de okuyunuz.

(Komiser muavini Davut Akdemir'in Müdüriyet makamına hitaben 6-7 Eylül hadiseleri hakkında yazmış olduğu mektup okundu)

Başkan: Aziz Ozan tarafından gönderilen 4.11.1960 tarihli dilekçeyi okuyoruz.

(Aziz Ozan tarafından gönderilen 4.11.1960 tarihli dilekçe okundu)

Başkan: Aziz Ozan tarafından gönderilen 4.11.1960 tarihli dilekçeyi okutuyorum. Aziz Ozan evvelce dinlendi.

(Aziz Ozan'm dilekçesi okundu)

Başkan: Fahrettin Kerim...

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Tababeti ruhiyede masal diye bir şey vardır. Ben kimseden korkmadım. Şahit burada biraz his tesiri ile hareket ediyor. Benim söylemek istediğim, şahit olarak ifademde, sanık olarak ifademde mevcuttur. Ne gibi tesirler altında bulunduğum gayet aşikardır. Uzun uzun yazılmış olan bu mektuba verecek cevabım yoktur.

Başkan: Buyurun.

Başsavcı: İlk okunan dilekçelerin sahibi bulunan kimselerin huzura getirilip dinlenmeleri dava veya müdafaaya ışık tutacağına kani değiliz. Bunların dosyalarında vesika olarak bulunmasiyle iktifa edilmesine karar verilmesini rica ediyoruz.

Geçen celsede sanık vekili tarafından bazı vesaikin tetkiki talebi yapıldı ve makamınızdan bu talepleri tetkik edip icabeden mütalaada bulunmak üzere Yüksek Riyasetten mehil istemiştik. Şimdi, bunu müsaadenizle arz edeyim.

1. Sanık Adnan Menderes vekili Burhan Apaydın tarafından vesikadır iddiasıyla ibraz edilen 9 sahifeden ibaret eski harflerle yazılmış ve ifade tarzından Namık Gedik tarafından yazıldığı anlaşılan notlar müspet tarihli olmayıp 6-7 Eylül olaylarının kendisine göre kronolojik bir izahından ibarettir.

Sağ olsaydı, hiç şüphesiz sanıklar sırasında mevki alacak olan bu zatın tarihsiz, tasdiksiz ve imzasız yazıların ancak olayın kendi noktai nazarından müdafaasına yarayacak şekilde bir izahı olabilir. Bu yazılardan Adnan Menderes müdafiinin kendisine bir müdafaa imkanı araması kadar beyhude bir gayret olamaz.

12 Eylül tarihindeki grup müzakerelerinde cereyan eden olaylarla, bu yazılar arasında bir irtibat kurmaya. Burhan Apaydın'dan başka hiç kimsenin muktedir olabileceğini sanmıyoruz. Bu itibarla vesika mahiyetini hiç bir suretle taşımaz. Son derece mühim bir vesika ibraz ediyormuş gibi esrarlı kelimelerle yüksek heyetinize sunulan bu kağıt-

ların müdafaaya da asla faydası dokunacağına kani bulunmadığımızdan bu kağıtların bildirilmeyen alınış yerine iade edilmek üzere ibraz edene verilmesine.

2. Faik Engin. Oktay Engin'in babası Faik Engin'in 31.10.960 tarihli 5 sahifeden ibaret olan dilekçesine gelince; tamamıyla Batı Trakya Türklerinin durumunu teşrihten ibaret bulunan bu arzuhalin ne davamızla ve ne de sanıkların müdafaasıyla zerrece ilgisi bulunmadığından muhtıra mahiyetindeki bu varakparenin ilgili makamlara sunulmak üzere kendisine iadesine.

3. Oktay Engin vekili 5. madde üzerinde tevsii tahkikat talebinde bulunmuş olup bunlardan;

a) Dosyadaki vesikalara göre, Yunanistan'daki Yunan bursiyerlerinden daha fazla burs aldığı anlaşılan Oktay Engin hakkmdaki bu bursun başka memleketteki bursiyelerle mukayesesi hakkmdaki talep yersizdir.

b) Kıbrıs Türk Kültür Derneği tarafından Oktay'a verilen 1245 liranın mahiyeti Yunanistan'daki bursunun kesilmesi sebebiyle, Hariciye Vekaletinin telkiniyle ödendiği, dosya kayıtlarından anlaşılmakta olduğuna göre bu paranın burs olup olmadığı hakkında ayrıca tahkikata lüzum yoktur.

c) Başka memleketlerden gelen Türk talebelere yardım edilip edilmediğinin tahkikine ve bunlardan taahhütname alınıp alınmadığının tetkikine ait 3 No.daki talepte zati hadise ile ilgili değildir. Biz, Engin ailesinin hangi sebeplerle ve ne suretle yardım görüp mükafatlandırıldığı delilleriyle izah ettik, vesikaları da dosyadadır.

d) Hadisenin iki sanığı Uçar ve Engin'den, Engin'e dört katlı apartman ve kararnamede tebarüz ettirilen diğer menfaatler bol keseden verilip Uçar'a itirafta bulunmuş olduğundan dolayı hiç bir menfaat göstermeyen zihniyet apaçık meydanda iken hariçten hicret eden göçmenlere iskan hakkı tanınıp tanınmadığı hususunun tetkiki hakkındaki 4. maddedeki talep dava ve müdafaa sınırları dışında kalmaktadır.

e) Beşinci maddede zikredilen hususlar ise tevsii tahkikat talebiyle yakından ve uzaktan alaka ve münasebeti görülememiştir. Bu sebeple bu dilekçede tadat olunan bütün talepler reddi mütalaa olduğuna.

4. Mehmet Ali Balin vekili konuşması.

a) Yunan Mahkemesinin ilamında bahsedilen şifreli telgrafın aslı Soruşturma Kurulunca araştırılmış ise de müddet mürurundan dolayı muhafaza edilmediği anlaşıldığı cihetle bulunamamıştır. Telgraf mündericatı hakkında bu davaya kadar hiç bir tekzip edici talepte bulunmayan sanığın, böyle maddi imkansızlığa dayanıp telgraf aslının taharrisini istemesinin sebepleri aşikardır.

b) İkinci maddede bahis konusu edilen tevsii tahkikat talebine gelince Yunan mahkemesinde kendisine atfı sarfta bulunan Ahmet Uçar'a, Türkiye'ye ilticasından sonra kendi evlatlığı Nafia'yı verip kendi evlerinde bedava oturtan bu sanığın, bu maddedeki bombanın atılması şekline ait talepleri de tamimiyle yersizdir. Bombayı Mehmet Ali Balin'in emriyle attığını Yunan mahkemelerinde ikrar eden bu sanığın asla yüzüne bakmaması icabederken, evladı yerindeki şahsı tezvic edip yuvasını açması kendisinin bomba hadisesindeki rolünün maddi bir delilidir.

c) Sanığın mizacı hakkında dosyada kafi derecede bilgi mevcut olup bu hususta ayrıca Selim Sarper'in bilgisine de müracaata lüzum ve zaruret yoktur.

d) Yıllık izninin hangi tarihlerde kullanıldığının tahkiki hakkındaki talep de, hadisemizle ilgili değildir.

e) Sanığın yurda avdetinden sonra tekaütlüğünü taleb etmesi ve bunun sebeplerinin tahkiki de hadise ile ilgili değildir.

f) Tekinalp izinli olarak İstanbul'a gelip gittiğini kendisi kabul ettiğine göre 6. maddedeki talep yersizdir. Bomba herhangi bir suretle tedarik ve nakledilebileceği cihetle bu iş için muhakkak kurye çantasına lüzum yoktur. Bu sebeple tahkik talebi yersizdir.

g) Bomba patlatıldıktan sonra, sanığın Selanik'e avdetinin emri ve daha önce İstanbul'daki bir konferansa iştirakinin tayini hususunun tahkiki hadise ve müdafaaya yaramaz.

h) Patlatılan bombanın her yerden tedariki mümkün görüldüğüne göre, 8. maddedeki talep de yersizdir.

i) Hasan Uçar Türkiye'ye geldikten sonra Oktay'ın tam tersine hiç bir menfaatle taltif edilmediği açık olup bir şeyinin olmadığının araştırılması abesle iştigaldir. Bu sebeplerle Mehmet Ali Balin müdafiinin bütün taleplerinin reddi iktiza eder.

5. Adnan Menderes müdafii Talat Asal:

Adnan Menderes müdafii Talat Asal'ın taleplerine gelince:

a) Müntehir Gedik'in karısı Melahat'a, Yüksek Soruşturmada mazbut ifadesinde ademi malumat beyan etmiştir. Bu sebeple dinlenmesine lüzum ve mahal yoktur.

b) İkinci maddede zikrolunan rapor, ihtilaf konusu değildir. Tetkik sırasında nazara alınmak üzere ibrazı yerindedir.

c) Vukuu tarihinden beri bütün tahkik taleplerine mümanaat eden sanıkların tertipleri, herkesin gözü önünde konuşmaları mutad olmayacağı cihetle yerinde bulunan zevatın şahit sıfatıyla dinlenmesinde dava ve müdafaa bakımından bir fayda mülahaza edilmemiştir.

d) İstanbul'da bütün Demokrat Parti merkezlerinde 6-7 Eylül tarihlerine tekaddüm eden günlerle onu takip eden günlere ait mukarrerat ve tahriratın yok edildiği dosyadaki vesikalarla sabittir. Bu suretle 6-7 Eylül olaylarındaki tutumu resmi vesikalarla sabit olan bir cemiyetin idarecilerinin muhakemeye getirilerek hilafının tespitinde çalışılması müdafaaya fayda vermez.

e) 5. maddede okunması istenen vesika dosyada olduğuna göre her zaman tetkiki mümkündür.

f) Oktay Engin hakkındaki karar bilahare Yunan Temyiz Mahkemesince tasdik edildiğine göre, istinaf bozma kararının talebinde fayda mülahaza etmiyoruz.

g) Sarafim ile Mürşit Yolgeçen beraat etmiş şahıslar olup haklarında bir iddia sebketmemesine ve bu iki şahsın sanıklarımızla bir iştiraki iddia edilmemesine göre bunlara ait beraat ilamının talebine lüzum yoktur.

h) Ahmet Emin Yalman'ın başka şahıslar hakkındaki şahadetinin bu hadise ile iddia ve müdafaa bakımından ilgisi bulunmadığı cihetle bu ifade suretinin celbine de lüzum görmüyoruz.

i) Hikmet Bil'in şahadeti yüksek heyetinizce kıymetlendirileceğinden sanık sıfatıyla başka bir mahkemede vermiş olduğu ifadesinin hükmü hakikate hizmet etmesine.

k) Alaeddin Eriş parafla 26.8.955 tarihli tamim dosyadadır. Biraz dikkatli aradıkları takdirde bulurlar.

Bu itibarla bu sanık vekilinin 5 No.lı bentlerdeki taleplerinin dışında kalan diğer isteklerinin reddi mütalaa olunur.

Başkan: Bir şey var mı?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Efendim, Yunanistan mahkemesinin vermiş olduğu kararda bombanın Amerikan askeri mamullerinden olduğu zikredilmektedir. Bombanın üzerinde kanaatimce numara bulunması iktiza eder. Bu takdirde bombanın Amerikan Milli Savunma Bakanlığından hangi devlete verildiğinin sorulması iktiza ettiği kanaatindeyim.

Başkan: Hangi devletin hangi ferde verdiğini nasıl tahkik edeceğiz?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, yerli ve yabancı hukuka hakikaten vakıf olan muhterem Başsavcı Egesel bizim takdim ettiğimiz vesikayı hukuk dışı mütalaalarla kıymetlendirme yolundaki sözlerini, kendilerinin şahsiyetleriyle pek uygun telakki edemedim. Bütün sevgi ve hürmetimize rağmen şu noktayı ifade etmek isterim ki, bizim bu vesikayı ibraz ve okumasını talep edişimizdeki maksat müdafaamızı beyhude bir gayretle tahakkuk ettirmek maksadına müstenit değildir. İddia makamı ile aramızda gayret bakımından tezahür eden bir hususa bilhassa işaret etmek isterim ki, samimi maksadımız hakikatin tezahür etmesidir. İddia makamı mücerret iddiaları ile müvekkilimin sadece cezalandırılması kanaatiyle talepte bulunmaktadır. Biz ise burada mahkumiyetten ve cezadan kaçan insanlar değiliz. Biz, milli bir mevzuda bir hükümetin böyle bir tertibi yapmayacağı keyfiyetini tarih önünde, huzurunuzda ispat etmek istiyoruz. Vesikanın mahiyeti budur. Müvekkilim sorgusunda hatırı alinizdir, dediler ki, Başvekalet dosyasında Namık Gedik'in istifa mektubu vardır. Bulunsun, okunsun diye şahsından rica ettiler. Bütün evrakı tetkik etmek imkanına sahip iken bu istifaname mektubunu çıkarmış durumda değildir. Bunun bir sureti elimizdedir. Muhterem mahkemenizin bu hususta ittihaz buyuracağı karar tarihi hakikatlerin tezahürüne büyük ölçüde hizmet edecektir. Bu itibarla, vesikanın okunmasında bir mahzur yoktur. Okunmasını rica ediyoruz.

Başkan: Ne var? Dilekçe ile müracaat ettiniz. Mütalaanızı bildirdiniz. Tekrar tekrar konuşmakta ne var? Uzun uzun yazmışsınız dilekçenizde.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Bir noktai nazar ihtilafı vardır, bazı noktalarda.

Başkan: Uzun uzun yazmışsınız, başka ne söyleyeceksiniz?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Talat Asal: Mucip sebebi dilekçede kısaca arz edildi.

Başkan: Oturun, oturun... Bir şey mi var?

Sanık Adnan Menderes: Muhterem Reis beyefendi, 6-7 Eylül hadiselerini takip eden grup toplantısında Namık Gedik'in söz almak için yaptığı hareket esaslı delillerden birisi addedilmektedir. Acaba Namık Gedik ne söyleyecekti? Namık Gedik'in ne söyleyebilmesi ihtimali olduğu üzerinde düşüncelerimi arz etmiştim. "Ben ne yapabilirim, nasıl kendimi müdafaa edebilirim?" diye Namık Gedik acaba ne söyleyecekti? Bu vesikanın tavzihini istirham ediyorum.

Birisi de Namık Gedik'in istifasında bildirilen telgrafın okunduğu takdirde Namık Gedik'in ne gibi bir haleti ruhiye içinde grupta konuştuğu istidlal olunabilir. Bu bir...

İkincisi Sayın İddia Makamının Namık Gedik'in el yazısı hakkında hadisemizle hiç bir irtibatı mevcut değildir, böyle bir irtibat kurulamaz yolundaki mütalaasına iştirak etmenin imkanı yoktur. Kronolojik 9 sahifelik yazı diye buyururlar. Acaba bunun tarihi nedir? Hadiseler zamanında yazılmış bir vesika mıdır? Yoksa sonra mı yazılmıştır?

Başkan: Yarım olan sahifede, "Başvekilin 12 Eylül tarihindeki konuşmasını hatırlamak kafi gelir." diyor. Demek ki 12 Eylülden sonra yazılmıştır. Ve onun tarafından yazılmıştır.

Sanık Adnan Menderes: Yani buyuruyorlar ki, eğer Namık Gedik sağ olsaydı, sanıklar arasında bulunacaktı. Bu husus, taksim etmiş olduğumuz vesikaların okunmasına mani teşkil etmez kanaatindeyim. Yüce Divanca, bu iki vesikanın nazarı itibara alınması ve okunması hususunda...

Başkan: Divan bu hususlarda biraz müzakere edecek ve gelecektir efendim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Bir istidam var efendim, okuyayım mı? Yoksa takdim mi edeyim?

Başkan: Okuyun...

(Sanık Fatin Rüştü Zorlu istidasını okudu)

(Riyasete takdim edildi)

Başkan: Şimdi dilekçede müdafilerin dosyanın tetkiki bir de sanıkların müdafileri ile görüşme meselesi, şu şekildedir:

Evvela Yüksek Adalet Divanı kazai meselelerle meşguldür. İdari ve inzibati meselelerin mercileri başkalarıdır. Yüksek Adalet Divanının kazai vazifesini icra etmesi kanun hükmü ile Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesince verilmiş bir vazifedir ve Komitece Divanın Yassıada'da kurulmasına karar verilmiş ve Divan vazifesine başlamıştır. Yassıda'nın durumunu herkesin takdir etmesi lazımdır. Denizin ortasında bir adadır ve birinci derecede yasak bölgeye dahildir. Buraya ancak Dolmabahçe'deki İrtibat Bürosundan gelinebilir. Başka bir kapısı yoktur. Bu, bir zarurettir. Bunun neticelerini herkesin bu meyanda sanıkların ve müdafilerinin takdir etmesi gerekir. Her zaman gelinemez. Her zaman vasıta kaldırılamaz. Vasıtanın buradan dönüş saati de ona göre ayarlanacaktır.

Dosyaların tetkikine gelince; duruşmaya alınan dosyalar buradadır. Henüz duruşmaya alınmamış dosyaları İrtibat Bürosu Dolmabahçe sarayında açacağı bir odada tetkik ettirecektir. Ama bunun zamanı ve nasıl tetkik ettirileceği idari makamlara aittir.

Müdafilerin görüşmesi de bu gibi takyitlere tabidir. Takyitlere tabi olması içinde bulunduğumuz imkan ve şartların zaruretinden ileri geliyor. Karadaki bir mahkeme gibi her zaman görüşülemez. Hatta karadaki mahkemelerde de sanıklar her zaman müdafileriyle görüşemezler. Onun da bir usulü var. Müdürün tesiri vardır. Binaenaleyh bu zaruretleri nazara almadan bol bol görüşeceğim, şöyle görüşeceğim şeklindeki mütalaa varit olamaz. Biz müzakereye çekiliyoruz.

(Heyet müzakereye çekildi)

Başkan: Sanık Mehmet Ali Balin müdafii. Şimdi Kurmay Yarbay İsmail Hakkı Güngör ve Yüzbaşı İbrahim Kılıç'ın dinlenmelerinin sebebi nedir?

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Atalay Perküner: Efendim, bu iki zat hadise tarihinde Selanik Nato Karargahında vazifelidir. Bomba patlaması hadisesinde bilgilerinin bulunduğunu düşünmekteyiz. Bu arada müvekkilimin, böyle bir hadise ile alakası derecesi hakkında bilgi verecekleri gibi, bilhassa Kavas Hasan'ın müvekkilim Mehmet Ali

Balin ile olan münasebetini ve kavasın Konsolosluk hizmetçisi Nafia ile evlenmesi şekillerini izah edecekler.

Başkan: Bir de böyle dilekçede "hadisenin sureti vukuundan" diyorsun.

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Atalay Perküner: Nato Karargahında vazifeli Türk subayları olarak evvel emirde böyle bir hadise ile alakalanmışlar ve bu alakaları neticesinde edindikleri bilgi ve kanaatlarını izah edeceklerdir.

Başkan: Anlaşıldı.

Şimdi ara kararı okunacak, fakat karar uzun olduğu için sanıklar oturdukları yerde dinleyecekler. Yalnız "Karar verildi." derken sanıkların ayağa kalkması lazımdır. Karar uzun olduğu için sanıklar oturabilirler.

6-7 EYLÜL OLAYLARINA AİT DAVANIN ARA KARARI

Gereği düşünüldü:

1. Sanık Fahrettin Kerim hakkında bilgileri olduğunu İstanbul'dan çektiği tel yazısında bildiren Naim Tanyeri'nin bilgilerinin dava mevzuu ile alakası olduğu anlaşılmadığından dinlenmesine yer olmadığına,

2. *Bizim Körfez* gazetesi idare müdürü Selahattin Öztürk tarafından gönderilen tel yazısında bilgileri olduğu bildirilen Süreyya Tuna şahit gösterilmekte ise de malumatı olduğu bildirilen Süreyya Tuna müracaat etmemiş olduğuna ve tel yazısı mündericatına göre adı geçen Süreyya'nın dinlenmesine mahal olmadığına,

3. Faik Engin tarafından gönderilen dilekçe pulsuz ve ayrıca harç pulu da alınmamış olduğu gibi mündericatına nazaran sanık Oktay Engin'in babası olduğu anlaşılan bu Faik Engin'in dinlenmesine yer olmadığına,

4. Sanık Oktay Engin müdafiinin verdiği dilekçe hakkında:

a) Sanık Oktay Engin'e Yunanistan'da verilen 963 drahminin kaç Türk lirasına tekabül ettiğinin tahkikine yer olmadığına,

b) Yunanistan'dan başka mahaldeki talebe bursunun hadise ile alakası olmadığı gibi Yunanistan'da o tarihte mukayeseye esas olacak ikinci bir burslu talebe de bulunmadığından burs miktarının tahkikine mahal olmadığına,

c) Kıbrıs Türk Derneği tarafından 1957 yılında sanık Oktay Engin'e verilen paranın burs olmayıp bir defalık yardım mahiyetinde bulunduğu dosya mündericatından anlaşılmakla başkaca tahkikine lüzum olmadığına,

5. Sanık Mehmet Ali Balin'in müdafiinin vermiş olduğu 5.11.1960 tarihli dilekçe:

a) Sanık Mehmet Ali Balin'in, Türkiye'den Selanik'teki sanıklara bombayı atmaları hususunu ne suretle bildirdiği şekil itibariyle malum bulunmadığından ayrıca tahkikine lüzum olmadığına,

b) Kurmay Yarbay İsmail Hakkı Güngör ve Yüzbaşı İbrahim Kılıç'ın dinlenmeleri sebebi ve "Hadise sureti vukuundan" ne kastedildiğinin sanık Mehmet Ali Balin müdafiinin istizahından sonra bu ikisinin dinlenmesine mahal olmadığına ekseriyetle,

c) Bu dilekçenin 3-9. numaralarındaki isteklerin gösterilen sebeplere göre reddine,

6. Sanık Adnan Menderes müdafii Talat Asal tarafından verilen 5.11.1960 günlü dilekçe:

a) 6 Eylülde trende bulundukları bildirilen Atıf Benderlioğlu ile Ramiz Eren'in dinlenmelerine mahal olmadığına,

b) DPnin hadise zamanında il idare kurulu başkanı ile ikinci başkanı ve sekreterinin dinlenmelerine yer olmadığına,

c) Anadolu Ajansı memurlarından Erdoğan Ulus'un Basın Yayın Genel Müdürüne hitaben yazdığı yazının dosyada bulunması sebebiyle tetkik edileceğinden başkaca tahkike lüzum olmadığına,

d) Sanık Oktay Engin hakkındaki kararın, kefalet parasının irad kaydına dair kısmının istinafça bozulmuş bulunduğu dosyada bulunan Yunan Temyiz Mahkemesi ilamının tetkikinden anlaşılmakla ayrıca istinaf mahkemesi kararının Yunanistan'dan celbine lüzum olmadığına,

Bu dilekçenin 7. bendindeki Sarafim Sağlamer ile Mürşit Yolgeçen haklarındaki ağır ceza kararının celbine mahal olmadığına,

f) Ahmet Emin Yalman'ın evvelce Örfi İdare Mahkemesinde verdiği ifadenin, mevzu ile ilgisi bulunmadığından getirilmesine mahal olmadığına,

h) Hikmet Bil'in duruşmadaki beyanı karşısında örfi idare duruşma tutanağındaki ifadesinin celbine lüzum olmadığına,

7. Sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın tarafından ibraz edilen Namık Gedik'e ait olduğu bildirilen el yazısı fotokopileri hakkında:

a) Eski harflerle yazılmış bu el yazısı fotokopilerinin ne maksatla yazılmış olduğu belli olmadığı gibi hususile 9. sahifesinde "Başvekilimizin 12 Eylül fevkalade toplantısındaki beyanlarını hatırlamak kafidir, zannederim." denilmek suretile hadiseler sırasında yazılmadığı ve 12 Eylülden sonra kaleme alındığı anlaşıldığından bunlar üzerinde herhangi bir tetkik ve tahkike mahal olmadığına,

8. 4.11.1960 tarihli yazı ile dinlenmesini isteyen Şefik Ateşlikan'ın dinlenmesine mahal olmadığına,

9. 25.10.960 günlü yazıyı gönderen Akif B.'nin adresi belli olmadığı gibi yazı mündericatına göre dinlenmesine lüzum olmadığına,

10. Sanık Fatin Rüştü Zorlu tarafından bu gün celbi istenilen tel yazılarıyla dinlenmeleri istenilen savunma tanıkları hakkında:

a) 25.8.955-7.9.955 tarihlerinde Londra ile Dışişleri Bakanlığı arasında teati edilen tel yazılarının celbine lüzum olmadığı evvelce Divanca kararlaştırılmış olduğundan bu hususta tekrar karar ittihazına mahal olmadığına,

b) Atina Büyük Elçiliğiyle Dışişleri Bakanlığı arasında teati edilen tel yazılarının da celbine mahal olmadığına,

c) Muharrem Nuri Birgi, Settar İlksel, Orhan Eralp ile Melih Esenbel'in celp ve dinlenmelerine lüzum olmadığına,

Ancak;

1. Hadise tarihinde İzmir'de savcı yardımcısı olduğu anlaşılan Beyşehirde avukat Nevzat Akın'ın şahit sıfatile celp ve dinlenmesine.

2. Batı Trakya ve Kıbrıs gibi kısmen Türklerle meskun ülkelerde hizmet etmek maksadile Türkiye'ye parasız yatılı veya bursla tahsil yapan Türk ırkından öğrencilerden taahhütname alınıp alınmadığının ve alınıyorsa Ankara Ebe Okulunda 954 yılında okumuş olan Dilek Engin'den alınmaması sebebinin neye müstenit olduğunun Sağlık Bakanlığından sorulmasına.

3. Batı Trakyadan serbest göçmen olarak gelen Türklere İstanbul'da iskan hakkı tanınıp tanınmadığı ve tanınmış olanlara gayri menkul - mesken ve dükkan - tahsisi yapılıp yapılmadığının İmar ve İskan Bakanlığından sorulmasına.

4. Müntehir Namık Gedik'in karısı Melahat Gedik'in şahit sıfatiyle celp ve dinlenmesine.

5. Emniyet Müdürü Sanık Alaeddin Eriş'in 26.8.955 tarihli Şube 3/18918 sayılı tamimi aslının İstanbul Emniyetinden celbine.

6. Şahit Yakup'un ifadesinde adı geçen şube müdür muavinlerinden Sabri'nin şahit sıfatile celp ve dinlenmesine.

7. 4.11.960 tarihli yazı ile gönderilmiş olan rapor mümzisi ve Kemal Aygün'ün refakat polisi halen komiser muavini Davut Akdemir'in celp ve dinlenmesine ve duruşmanın 12.11.960 Cumartesi günü saat 10'a bırakılmasına - 5. maddenin b bendinde ekseriyetle diğer hususlarda oy birliğiyle - 9.11.960 tarihinde karar verildi. Ve duruşma 12.11.960 Cumartesi günü saat 10'a bırakıldı.

Kapanma saati: 12.25

ONUNCU OTURUM

12 Kasım 1960 Cumartesi

Açılma saati: 10.55

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Cahit Özden
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Mehmet Çokgüler
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Vasfi Göksu
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Adil Sanal
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmıyarak yerlerine alındılar, müdafiiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafiilerin yoklaması:

Celal Bayar müdafii Nail Taner, Enver Safter Oder.

Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın, Talat Asal.

Fatin Rüştü Zorlu müdafii Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge

Fuat Köprülü müdafii Hikmet Tuncay, Lemi Budak yok.

Fahrettin Kerim Gökay müdafii Abdulhak Kemal Yörük yok, Saadettin Gökay.

Alaeddin Eriş müdafii Ekrem Korkut, Hamdi Üge.

Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç.

Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz.

Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut

Hasan Uçar'ın müdafii yok

Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil, hazır.

Şahit Nevzat Akın'ı çağırın.

(Şahit Nevzat Akın huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Nevzat Akın efendim.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Nevzat Akın: Mehmet.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Nevzat Akın: 1337.

Başkan: Şimdi ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Nevzat Akın: Halen İzmir'de avukatım.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı, akrabalık, hısımlık gibi?

Şahit Nevzat Akın: Sanıkları tanıyorum, şahitliğe mani bir halim yoktur.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Nevzat Akın'a yemin verildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri bir tertip eseri imiş. Tertip eseri ise kimler tertip etmiş. Sanıklar zaviyesinden bildikleriniz. Yoksa maddi hadise değil, yani yakılmış, yıkılmış gibi.

Şahit Nevzat Akın: Hadise hakkındaki umumi kanaatim bir tertip olduğu mahiyetindedir.

Başkan: Bunun gerekçesi?

Şahit Nevzat Akın: Hadise tarihinde İzmir'de Müddeiumumi Muavini bulunuyordum. İzmir'de cereyan eden kısım kısım vak'alara şahidim. Bu hadiselerden elde ettiğim intiba beni bu hadisenin müretteb olduğu neticesine vasıl etmektedir.

Başkan: Nedir?

Şahit Nevzat Akın: Kanaatim.

Başkan: Kanaatiniz nedir? Şundan şu kanaati, bundan bu kanaati diye söylemeniz icabeder.

Şahit Nevzat Akın: Arz ediyorum efendim. Hadise evvela İzmir'de Cumhuriyet Meydanında küçük bir gurubun ellerindeki bayraklarla nümayişe kıyam etmesi sureti ile başlamıştır. Evim buraya çok yakın olduğu için tesadüfen muttali oldum. Sonra bu hadisenin çok genişlediğini Kordon boyunda büyük mikyasta sesler geldiğini duydum. O tarafa yürüdüm. O tarafta limanda bulunan gemilere hücum etmek isteyen büyük kitleler vardı. Etraftan soruşturdum, bu nümayişlerin Basmahane civarında daha geniş çaptn başlamış olduğunu söylediler. Oraya gittim, büyük bir kalabalık toplanmıştı, Vali Kemal Hadımlı o kalabalığın arasında idi. Etraftan soruşturdum, beni tanıyan bazı Emniyet memurları ile karşılaştım, bana selam verdiler, kendilerinden sordum. Fuar içerisindeki Yunan pavyonuna hücum edildiğini, yakılıp yıkıldığını, Yunan Konsolosluğuna hücum edildiğini ifade ettiler. Niçin müdahale etmediklerini sordum. Böyle bir emir almadık. Onun için müdahale etmiyoruz, dediler. Bu sırada kalabalık arasında Vali Hadımlı omuzlara alınmıştı. Kendisi ile görüşmek istedim, fakat görüşemedim. Bunun üzerine Müddeiumumiliğe telefon ettim bazı arkadaşlarda orada toplanmış bulunuyorlardı. Ben de gittim. Oradan dört arkadaş bir taksiye binerek Alsancak'ta Kordonboyu'na gittik. Alsancak Rumların fazla bulunduğu bir yerdir. Orada daha vahim hadiseler icra edilmiş olduğunu ve kısmen sükunete varılmış olduğunu gördük. Dağılmaları için telkine çalıştık. Bizi dinleyen olmadı. Zabıtaya mania olamazdık tahkikata te-

vessül için büroya döndük. Ertesi günü bilhassa İzmir gazetelerinin foto muhabirlerinin çekmiş oldukları fotoğraflardan suçluları tespit ederek haklarında takibata girişmemiz istendi. Bu fotoğraflar arasında polislerin bigane resimlerini, Vali Kemal Hadımlı'nın omuzlarda, beşuş bir çehre ile bulunduğunu müşahede ettik. Bütün bu hadiselerden ve sonra da İstanbul'da cereyan eden hadiselerin aynı zamanda cereyan etmiş olmasından bunun bir tertip eseri olduğu kanaatine vasıl oldum.

Başkan: Tertipse, mürettipleri kimlerdir? Bu tertibin bu sanıklarla alaka ve münasebeti?

Şahit Nevzat Akın: Haklarındaki delil derecelerini bilmiyorum. Şurası muhakkaktır ki, her halde lalettayin bir şahsın tertip edemeyeceği bir hadisedir. Muhakkak mesul bir icra kuvvetini teşkil eden şahısların tertip etmiş olmaları icap eder.

Başkan: Şahitlik yapmayı siz kendiniz mi istediniz, bilgilerim vardır dediniz.

Şahit Nevzat Akın: Efendim, huzurlarınızda ismim geçti, ben de müracaat ettim.

Başkan: Başka ne biliyorsunuz?

Şahit Nevzat Akın: Bilgim bu kadardır efendim.

Başkan: Yani ben söylemeseydim, kanaatiniz nedir diye, şöyle olduğu için, böyle olduğu için bu kanaati edindim diye söylemeniz lazımdı. Ben açmasaydım, bunu bile söylemeyecektiniz. Halbuki kendiniz şahadete talip oldunuz.

Bu şahadete karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Efendim, Müddeiumumi muavini olarak bulunuyorlarmış. Hadise sırasında kendilerinin ilk andan itibaren müşahedeleri olmuştur. İlk edindikleri intiba nedir? Henüz tahribat başlamadan gördükleri kalabalık ve ondan sonra şuraya buraya yapılan hücumlar karşısında acaba bu hadise bir milli galeyan mahiyetinde mi idi yoksa bir tertip eseri mahiyetinde mi idi? İlk intibaları nedir?

Başkan: İlk intiba şundan, ikinci intiba bundan diye bir şey olur mu? Bu sualiniz varit değildir. Başka?

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Arz edeyim efendim. Hadiseyi müteakkip örfi idare ilan edildi. Bu malumatı acaba Ör-

fi İdare Kumandanlığına bildirmişler mi? Çünkü Vali hakkında bir müfettişler grubu tarafından tahkikat yapıldı. Acaba bu malumatlarını onlara bildirdiler mi?

Şahit Nevzat Akın: Efendim, ben evvelce de arz etmiştim. Müddeiumumi muavini idim. Resen Örfi İdare Kumandanı ile temas etmek yetkisi bendenize ait değildi.

Başkan: Yani o vakitte diyor, bu hadise hakkında kanaatlerim veya müşahedelerim var diye. Bir yere müracaat etmiş midir, diye soruyor.

Şahit Nevzat Akın: Vali hakkında bir müfettişler grubu tarafından tahkikat yapıldığından haberim yoktu efendim.

Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Kendisinin bir siyasi partiye mensubiyetleri var mı?

Şahit Nevzat Akın: Cumhuriyet Halk Partisi mensubuyum.

Başkan: Ne vakitten beri?

Şahit Nevzat Akın: 1950'den beri.

Başsavcı: Komiser Muavini Mehmet Ali fuardaki Yunan pavyonunun tahribinden sonra kendisi oraya gelmiş, niçin müdahale etmiyorsunuz diye kendisinden sormuş. O da "Öyle emir aldık." diye cevap vermiş. O şahidin ifadesini teyit bakımından sorulmasını rica ediyoruz.

Şahit Nevzat Akın: Bendeniz Müddeiumumi Muavini olarak müracaat ve suçüstü masasını idare ediyordum. Beni bütün Emniyet kadrosu şahsen tanıyorlardı. Amma benim teker teker onları tanımama imkan yoktur. Ben birçok polis ve komisere, niçin müdahale edilmediğini defaatle sordum. Çünkü bir vazife ifa edecek davranışta değildiler; perakende dağınık bir vaziyette idiler. Benim aldığım cevap "Biz emir almadık." şeklinde idi. Bir çıkış ve çevirme yok. Hatta "Haşin davranmamamız bize telkin edildi, emir verildi." deniyordu, bilmiyorum. O Komiser bu söylenen komiser olabilir.

Başkan: Buyurun.

Şahit Melahat Gedik'i çağırın.

(Şahit Melahat Gedik huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Melahat.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Melahat: Gedik.

Başkan: Kocanız Namık Gedik?

Şahit Melahat Gedik: Evet.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Melahat Gedik: 1331.

Başkan: 6-7 Eylül hadisesinin 11 sanığı var, bunları tanıyor musunuz?

Şahit Melahat Gedik: Tanıyorum.

Başkan: Hısımlık, akrabalık gibi şahadete mani bir haliniz var mı?

Şahit Melahat Gedik: Hayır.

Başkan: Yemin ettireceğim?

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Kocanız olması dolayısıyla bu hadiselerden malumatınız olabilir.

6-7 Eylül hadiselerinin bir tertip eseri olduğu hakkında, bilgileriniz var mı? Tertip eseri ise kimler tertip etmiştir. Sanıkların bu tertiple alaka ve münasebetine dair bildiklerinizi söyleyiniz. Evvelce Yüksek Soruşturma Kurulunda da dinlenmişsiniz.

Şahit Melahat Gedik: 6-7 Eylül hadiselerinden evvel Kıbrıs Türklerine yapılan çeşitli mezalim yüzünden bütün Türklerin vicdanlarında uyanan çeşitli reaksiyonlara hiç bir cevap verilmiyordu. Hatta bu gün gibi hatırlıyorum, Namık'a sordum, "Niye müsaade etmiyorsunuz böyle bir mitinge?" dedim. "Hayır," dedi bana "hükümet olarak biz bunu miting şeklinde değil de daha iyi bir şekilde, daha asil bir şekilde halletmek durumundayız."

Başkan: Tahsiliniz ne kadardır efendim?

Şahit Melahat Gedik: Hukuktan mezunum, üç sene de hakimlik yaptım.

Başkan: Devam ediniz.

Şahit Melahat Gedik: Daha asil bir şekilde bunu halletmeye kararlıyız, dedi. Şu halde hükümet olarak bir mitinge dahi müsaade et-

meyen kimselerin bunu tertiple yapacaklarına kat'iyyen inanmıyorum. Kat'iyyen bu işte tertip yoktur. Ben buradaki konuşmamı dışarıdaki rivayetlere, dedikodulara istinaden yapmıyorum. Bu işin içinde yaşamış, hakiki delillere istinat ederek merhum Namık'tan duyduğuma göre söyleyeceğim. Bu hadiselerden bir müddet evvel rahmetli Namık bir yurt içi gezisine çıkmıştı ve ayın 5'inde toplanacak olan Polis Kongresi vardı. Bu kongreye yetişmek üzere Ankara'ya geldi ve beraber İstanbul'a geldik. Ayın 5. günü Kriminoloji Kongresini açtı. 6. sabahı evden ayrılırken "Ben, Reisicumhur hazretleri ve Başvekil bey Ankara'ya teşrif edecekler, eğer vakit bulabilirsek yarın kızımız Ayla'nın Kolejde giriş imtihanı vardır, ben de sizinle beraber imtihandan sonra Ankara'ya dönerim." dedi. Ben kalabilecek diye sevinmiştim. Akşam oldu, saatler geçti. Saat 9.30 sıralarında bir telefon aldım. Gelmiyordu. Kendi kendime; Reisicumhur hazretleri, Başvekil bey teşrif ettiler, acaba niçin gelmedi Namık, yine bir iş buldu kendisine diye düşündüm. Saat 9.30'da bir telefon aldım. Bu telefonda Namık'ın çok meşgul olduğunu ve eve gelemeyeceğini söylüyorlardı. Ne var diye sordum İstanbul'da bazı nümayişler olduğunu söylediler ve sabah ettik telefon muhaveresi yapmak istedim. Bana telefonda dediler ki Dahiliye Vekaleti tarafından telefonlar kesildi, ancak resmi telefonlar yapılmaktadır. O gece sabah ettik ertesi akşam ve ertesi sabah kocam merhum Namık eve geldi. Fevkalade üzgün ve konuşacak halde değildi. Ne oldu Namık diye sordum, üzgün görünce. Bana, bu bir şansızlık, büyük bir şansızlık hükümet için büyük bir şansızlık, hükümetin büyük şansızlığı, milletin büyük şansızlığı olduğunu söyledi. Çok üzgündü ne oldu diye sorduğum zaman, şunu anlatmağa başladı. Biliyorsun o gün giderken gelmemem ihtimali olduğunu size söylemiştim. Başvekil beyefendiye mülaki oldum, Reisicumhur hazretleri de teşrif ettiler, ondan sonra beraber Florya'ya gittik, Florya'da saat 5 sıralarında Başvekil beyefendiyi Fahrettin Kerim bey aradı, konuşmasını pek iyi bilmiyorum fakat bana da malumat vermesi için telefonu bana verdiler. Telefonda Yunan sefarethanesi önünde bir nümayiş hazırlığı olduğunu, fakat bunun dağıtıldığını söylediler. Ben de sakın bu gibi topluluklara müsaade etmeyin hava esasen gergindir, ufak bir topluluğa dahi müsaade etmeyin, gerekli tertibatınızı sıkı olarak alın, diye cevaplandırdım. Sonradan anladım ki, Başvekil beyefendi ile bunu konuşmuşlar, ufak bir topluluğa dahi müsaade edilememesi şeklindeki direktiflerini işittim. Bu telefon muhaveresinden sonra kendilerini

uğurlamak üzere Haydar Paşa garına geldik. Orada kalabalık vardı. O esnada Başvekil beyefendiye bir telefon gelmişti. Telefonda konuştular. Mecburen tren biraz rötar yaptı. Ve tirene binip gitti. Gara gelmeden evvel Vali Fahrettin Kerim'le konuşmuş, teşiye gelmek istemediğini, söylemiş, iyi olur, siz kalın, vaziyeti takip edin bir şey olursa bana her zaman için haber verin demiş, uğurladıktan sonra, tren kalktıktan sonra Gar Müdürü Neş'et yanına gelmiş, kulağına yavaşça Haylafın camları kırıldı demiş. Vazifesine çok düşkün titiz olan kocam Namık Gedik, bunun üzerine gelmekten vazgeçmiş. (Dinleyicilerin gülüşmeleri) Hakikatleri söylüyorum, Yüce Divanda gülünecek bir şey mi var?

Başkan: Siz karışmayın; kendiniz söyleyin, dinliyorum. Mesela müdahale edecek cihetler oluyor, ben müdahale etmiyorum.

Devam edin.

Şahit Melahat Gedik: Evet, çok dürüst ve vazifesine çok bağlı Namık, hayatını istihkar derecesine çalışan insan, eve gelmekten vazgeçmiş... O zamanki vekillerden Zeytinoğlu var mı? Şöyle bir haber aldım seninle beraber İstanbul'a geçelim demiş. Geçmişler. Köprüden Karaköy istikametinde bir kalabalık görmüş ve o zaman anlamış ki bir hareket var, derhal oradan bir otomobile atlayarak ve son süratle Vilayete gitmiş. Vilayette Fahrettin Kerim Gökay ve daha bazı kimseler - hatırlayamayacağım şimdi, zannediyorum Sedat Erkoğlu vardı - onları, Fahrettin Kerim'i hadisenin şaşkınlığı içinde bulmuş, ondan malumat aldıktan sonra 9'u 4 geçe vilayete giden Namık 9'u 7 geçe telefon muhaverelerini kendi eline almış ve icab eden yerlere telefon etmeğe başlamış, evvela yangın ihtimallerini düşünerek havagazı tesisatı alakalılarına haber vermiş ve yer yer havagazının kesilmesini söylemiş. Askeriye ile irtibat tesis edilemediğini öğrenince o zamanki İstanbul Ordu Müfettişine ve Ordu Kumandanına telefon ederek derhal gelmelerini emretmiş. Hatta bir ara elektrikler söndürülsün daha iyi olur demişler. Kat'iyen, bu iş daha vahim olur elektrikleri söndürmeyin, demiş. Nümayişlerin genişlediğini görünce bunların bir taraftan bir tarafa akın etmesi ihtimalini düşünerek vapur seferlerini durdurmuş, telefon muhaverelerini yalnız hükümete tahsis etmiş ve Ankara'dan Erkanıharbiye Reisini telefonla bularak derhal İstanbul'a gelmesini bildirmiş. Bunun arkasından Erkanıharbiye Reisinin telefonla emirler verdiğini duyarak tekrar kendisini aramış.

Başkan: Bundan sonra da iş işten geçmiştir.

Şahit Melahat Gedik: Evet, hatta kendisi orada bu iş talana, yağmaya doğru gittiğini görünce, hatta vur emrini dahi vermiş. Fakat, bu o zamanki Kumandan tarafından her nedense tatbik edilmemiştir.

Başkan: Yani hadise sizce mürettep değil midir?

Şahit Melahat Gedik: Kafiyen mürettep değildir, hiç bir şekilde.

Başkan: Mürettep olduğunu sanıklar bile kabul etmekte amma başka zaviyeden çünkü mürettep olmasaydı, bu iş böyle olmazdı, diyorlar. Ya komünistler yapmıştır, yahut da Kıbrıs Türktür Cemiyeti yapmıştır, deniyor. Hatta bidayette öyle anlaşıldığı için komünistler hakkında, Kıbrıs Türktür Cemiyeti hakkında takibat bile yapılmış. Sanıklarla alakası münasebeti bakımından mürettep olmamasına hemen hemen imkan yoktur. Çünkü, İstanbul'da hareketin başlaması, nihayet İzmir'de, Ankara'da muhtelif kollardan aynı saatte olması herhangi bir alaka peyda etmeden olmasına imkan yoktur. Hiç bir şekilde mürettep değildir dediniz de onun için söylemeğe lüzum hissettim.

Şahit Melahat Gedik: Kanaatimi sorarsanız mürettep değildir. Şuna kaniim ki, hükümetin ısrarı ile hatta karar vererek, hatta bilmem nasıl isterse bu tertip bu şekilde olamazdı. Bu ancak o günlerden 1-1,5 ay evvel gazetelere göz gezdirdim; büyük manşetlerle yazılıyordu; oradaki vatandaşlarımızın uğradığı büyük feci hadiseler hatta katliam hadiseleri herkesin vicdanında...

Başkan: Bunu bir araya getirmek? Başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, Namık Gedik bu hadiselerden sonra grup toplantısı için herhangi bir hazırlığa girişmiş mi ve ondan sonra bazı vesikaları tanzim etmiş midir? Bu hususun sorulmasını rica edeceğim. Ve el yazısının gösterilmesini rica edeceğim.

Başkan: Kararı biliyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Reis beyefendi, karar belli olmakla beraber...

Başkan: Karar nasıldı, bunlar üzerinde herhangi bir tetkik ve tahlil yapılmaması.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: İddia makamının bir mütalaası vardı. El yazısı hakkında bir mütalaa.

Başkan: Böyle bir mütalaa olabilir. Ondan sonra bir de karar safhası var onu sormuyorum.

Sorulacak başka bir şey var mı efendim?

Sanık Adnan Menderes: Gurup toplantısında Namık Gedik'in hadisenin mürettep olduğuna, kendisinin mesul olmadığını belki Başvekilin belki başkalarının bu işin mesulu olduğuna dair ifşaat yapacağı hususunda kararnamede esaslı surette doldurulmaktadır. Fakat böyle bir ruh haleti içinde olan Namık Gedik o gurup toplantısında hiç bir ifşaatta bulunmamıştır.

Başkan: Yaptırılmamış.

Sanık Adnan Menderes: Hayır Reis beyefendi, böyle değildir. İşte yaptırılmış mı, yaptırılmamış mı? En yakını olması itibariyle bu sualin şahide tevcihini istirham ederim.

Başkan: Nasıl soralım?

Sanık Adnan Menderes: Gurup toplantısı günü acaba ne söyliyecekti. Nasıl bir hazırlığı vardı?

Başkan: 6-7 Eylül gecesi bu hadiseler oldu. 12 Eylülde bir gurup toplantısı olmuş, istifaya kalkışmış. Sonra ifşaatta bulunacakmış, Adnan Menderes önlemiş. Hatta guruptaki arkadaşları başka şeyler de istemişler, tahkikat açılsın demişler. Bu da önlenmiş. Tüzükte olmayan rey şekline müracaat edilmiş. Kısa tarafından bunları cevaplayın.

Şahit Melahat Gedik: Efendim, merhum Gedik 6-7 Eylül hadiselerinden sonra istifa etmişti. Kendisi 12 Eylül toplantısına gitmek üzere hazırlandı. Bir takım yazılar yazdı. Bazılarını ben okudum.

Başkan: O yazılar, o size söyletmek istedikleri veya sizin söylemek istediğiniz şeyin müdafiiler tarafından fotokopisi verildi. O yazıların 12 Eylül toplantısından sonra kaleme alındığı eski harflerle yazılmış yazının şayet kocanız tarafından, kim tarafından kaleme alınmışsa 12 Eylül toplantısından sonra yazıldığı, yazının içinde geçiyor. 12 Eylül Başvekilin konuşmasını hatırlatır.

Şahit Melahat Gedik: İzah edeyim efendim.

Başkan: Belki de yalan söylemek durumuna düşebilirsiniz.

Şahit Melahat Gedik: Kat'iyen yalan söylemem. Ben hakimlik yapmış bir insanım ve hayatını menfalarda, geçirmiş bir adamın yüzbaşı Galip beyin kızıyım ben, yalan söylemem. Ben size bildiğimi söyliyeceğim.

Kendisi 12 Eylülde söylemek üzere bir hazırlık yaptı. Toplantılardan evvel bir hazırlık yapardı. Bunu ben kendim okudum. Fakat meç-

liste, Başvekil beyefendi bana suçlu olmadığımı söylerse konuşmayacağım demişti. Konuşturmamışlar, istifa ettirilmeyeceği söylenmiş.

Başkan: Bunlar zabıtlarda var.

Şahit Melahat Gedik: Başvekil beyefendi, izah ettikten sonra Namık Gedik'in suçsuz olduğu anlaşılmış ve kendisi konuşmak ihtiyacı hissetmemiş.

Başkan: Orada sözü keseceksiniz. Çünkü yazının tetkik ve tahliline lüzum yoktur diye karar verildi.

Şahit Melahat Gedik: Üzerine bir şey yazmış, ufak tadiller yapmış. Bu yazı 12 Eylülden sonradır. Yani bu söylediğiniz 12'sinden sonra değil 12'sinden evvel hazırlanmıştı. 12'sinden sonra ilave varsa bunu sırf sonradan mecliste yapacağı konuşma için yapmıştır.

Başkan: İlave değil bir çıkıntı yapmıştır.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi yazıda bir çıkıntı yok. Yazıyı bendeniz de gördüm. 12 Eylül için hazırlanmış bir yazıdır. Bunu belirttikten sonra sonunda bir parantez koymuş. Orada diyor ki, "Bunu bir hatıra olarak muhafaza ediyorum. Bunu konuşmadım. Başvekilin konuşması üzerine." demek suretiyle...

Yazı okunmadı ki hakikat meydana çıksın.

İkinci noktaya da temas edeceğim. Bendeniz istifanamenin de okunmasını arz ve istirham etmiştim, okunmadı. Madem ki ifşaatı yapacaktı, ifşaata Başvekil mani oldu, denilmesi karşısında bunlar okunmazsa ben ne ile müdafaamı hazırlayacağım.

Başkan: Bu, mesmuatla olmaz, gurup zabıtlarına gittik.

Sanık Adnan Menderes: Gurup zabıtlarında tespit edilmiştir.

Başkan: Başka bir şey?

Sanık Adnan Menderes: İstifanamenin okunmasını istirham ediyorum.

Başkan: Dosyada var okuruz, şahitten sorulacak bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes: Şahidin şahadetiyle alakalı olmak üzere istifanamenin okunmasını istirham ediyorum.

Başkan: İstifaname dosyada olacaktı, bulun.

Başsavcı: İstifa mevzu'unda müsaadenizle konuşmak istiyorum.

Başkan: Karşı tarafı susturdum, siz de müsaade edin.

Başsavcı: Geçen celsede, kendileri bu istifanameyi izah ettiler, ikisi birden... Yüksek heyetinizin bu hususdaki kararı malumdur.

Başkan: Başka sorulacak bir şey var mı?

Şahit Melahat Gedik: Ben de var efendim, bu sizin Divanınızı aydınlatacak, hakikate eriştirecektir.

Başkan: Okuyun öyle ise.

(Şahit Melahat Gedik yanındaki Namık Gedik'in istifanamesini okudu)

Başkan: Bu mu efendim, okunmasını istediğiniz istifaname?

Sanık Adnan Menderes: Evet beyefendi, ifşaat yapacak diye telakki olunan şey 2-3 gün evveline tekaddüm eden bir istifaname. Şimdi Yüce Divandan arzı istirham ediyorum ki bu haleti ruhiye içinde bu istifanameyi yazmış olan bir insanın ifşaat yapılacağını istidlal yoluyla istihraç etmek suretiyle buna kat'i bir mahiyet vermek yolundaki telakkinin varid olmayacağını arz ve izah etmek isterim.

Başkan: Bunu müdafaanızda söylersiniz. Gurup zabıtları meydanda.

Şahit Melahat Gedik: Cihat Baban'ı yalanlıyorum. Müsaadenizle çamur atıyor.

Başkan: Siz hakimlik yapmışsınız.

Şahit Melahat Gedik: Ama beyefendi ben uyumuyorum ki, kocamın yazdığı şeylerin size çok yardımı olacaktır.

Başkan: Sormadan konuşursanız ne mevkie düşersiniz? Sadet içinde konuşmaya geldiniz. Sadet dışında konuşmaya devam edersenız ne olur?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Müsaade eder misiniz?

Başkan: Şahitten sorulacak bir şey var mı? Şahitten sorulacak şeylerle müdafaaya taalluk eden kısmı ya ayırmıyorsunuz yahut...

Şahit Melahat Gedik: Mazur görün acım çok büyüktür.

Başkan: Size söylemiyorum.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Muhterem şahide lütfen sorar mısınız; Namık bey gurup toplantısında Hükümet Başkanının veya herhangi bir azasının 6-7 Eylül hadiselerini bir tertip olarak yaptığı hususunda bir ifşaatta bulunacak mıydı, bulunmayacak mı idi?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Kendisiyle konuştuğu için arz ediyorum.

Başkan: Buyrun efendim oturun!

(Şahit huzurdan çıkarıldı)

(Sağlık ve Sosyal Bakanlığından gelen 10.11.1960 tarih ve 21315 numaralı dilek, Engin hakkındaki karşılık yazı okundu)

Başkan: İmar ve iskan bakanlığından gelen tarihsiz, Şube 6. Dosya 3606 numaralı karşılık yazıyı okutuyorum.

(İmar ve İskan Vekaletinin 3606 numaralı yazısı okundu)

Başkan: Bu okunan yazıya Sanıkların bir şey diyeceği var mı?

Sanık Adnan Menderes: İyice anlayamadım; birincisi, Reis beyefendi, acaba beş genç kızın Ebe Okuluna kayıt edilmesi... Bu kayıtlar yani taahhüt alabilme kaydı seyyanen beşine de müsavi olarak mı şey yapılmıştır?

Başkan: Okunan yazı bir daha okunsun, diğer eklerini de okuyun.

(Sağlık ve Sosyal Yardam Bakanlığından, Ankara Valiliğine yazılan yazı, tekrar okundu)

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi, müsaade buyurursanız iki dilekçem vardır.

Başkan: Bu yazıya diyeceğiniz var mı? Oktay Engin'e tahsis yapılmıştır. Halbuki İstanbul'da başka tahsis yapılmıyormuş.

Sanık Adnan Menderes: İstanbul'da başka tahsis şimdi mi yapılmıyor, yoksa evvelden mi yapılmıyor diyor?

Başkan: Bir daha okunsun İskandan gelen yazı.

(Cari iskan mevzuatı karşısında Batı Trakya'dan... diye okundu)

Başkan: Bakanlar Kurulu kararı ile olmuş.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade ederseniz dilekçelerimi takdim edeceğim.

Başkan: Hiç haberim yok bu tahsisten diyorsunuz?

Sanık Adnan Menderes: Olabilir, Reis beyefendi.

Başkan: Dilekçeleri alacağım. Şimdi gelen yazılara karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Bakanlar Kuruluna hangi Vekaletten sevk edilmiştir, bilmiyorum, malumatım yoktur.

Başkan: Pek iyi, dilekçeleri alacağız şimdi başka bir muameleyi karıştırmayın. Sen ne diyorsun Oktay Engin?

Sanık Oktay Engin: Efendim, Kardeşimden bu iş için taahhütname alınıp alınmaması meselesine bir diyeceğim yoktur. Bu, devletin yurtdışındaki Türk azınlıklarını yetiştirmek gayesiyle yaptığı bir kolaylıktır.

İkinci mevzua gelince; bu yazı yanlış kaleme alınmıştır. Oktay Engin'e ev verildiği bildirilmektedir. Hakikatte bu ev bana değil bütün aile namına verilmiş ve babam Faik adına tescili yapılmıştır.

Üçüncü olarak, Batı Trakya'dan serbest göçmen olanlara iskan yardımı öteden beri ta Cumhuriyetin kurulduğu devirden bu güne kadar devam eden bir muameledir, Türk hudutları dışındaki Türk halkına hizmet etmiş birçok kimseye, Türkiye'ye geldikleri zaman bu iskan yardımı Vekiller Heyeti kararıyla daima yapıla gelmiştir. Bunun Atatürk zamanındaki misalleri de çoktur. Kıbrıs Türklerine de bu iskan yardımı yapılmıştır. Benim Atatürk'ün evine bomba atmak suçunu işlemem mukabili değil, babamın hizmetinin mukabilidir.

Başkan: Alaeddin Eriş'in tamimini okuyun.

(Emniyet Müdürü Sanık Alaeddin Eriş'in 26.8.955 tarih ve Şube 3, 18918 sayılı tamimi okundu)

Başkan: Celbini istediğiniz tamim bu mudur? Müdafii Sadettin Kerim'e gösteriniz.

(Tamim müdafii Sadettin Gökay'a gösterildi)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim: Evet efendim budur, bir şey diyeceğimiz yoktur.

Başkan: Şahit Sabri Tunçer'i çağırınız.

(Şahit Sabri Tunçer huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Sabri Tunçer.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Sabri Tunçer: İsmail.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Sabri Tunçer: 1900.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Sabri Tunçer: Emekli Emniyet Amiriyim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani hısımlık ve akrabalık haliniz var mı, yemin edeceksiniz?

Şahit Sabri Tunçer: Tanırım, şahitliğe mani halim yoktur.

(Şahit Sabri Tunçer'e yemin ettirildi)

Başkan: Şahit Yakup'u dinledik, onun ifadesinde sizin de isminiz geçiyor.

6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında bilgileriniz, mürettepse tertipçileri kimlerdir, sanıklar mı? Bu hususta bilgilerinizi söyleyin.

Şahit Sabri Tunçer: Efendim, ben o zaman İstanbul Emniyet teşkilatında Trafik Şube Müdür Muavini bulunuyordum. Vazifem; şoförleri imtihan eden heyetin başkanlığını yapıyordum. Bermutat her gün Hürriyeti Ebediye tepesinde vazife yaptıktan sonra, memur arkadaşlarla evrakları getirir, Müdüriyete teslim eder ve eve giderdim. Gece vazifesinden müstesna idim. 6-7 Eylül akşamı hadiseyi evde haber aldım. Vazifemin başına gittim. Müdürüm Orhan Eyüboğlu yaralandı dediler, oradan çıktım Beyoğlu semtine gittim. Topluluklar arasında sivil elbiseyi lâbis olarak bulunuyordum. Sonra ekibe iştirak ettim, Boğaza gittik. Orada otomobilleri tersine çevirmişlerdi.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri mürettep mi, o noktadan?

Şahit Sabri Tunçer: Şimdi oraya geliyorum, efendim, zabıtai mania vazifesinin yapılmayışı bu hadiseye sebebiyet vermiştir. Çünkü o gün böyle bir şeyden haberimiz yoktu. 24 Ağustostan evvel zaten tedbirler alınmıştı. Hıristiyanların kesif olduğu mıntıkalarda tertibat alınmıştı. Bu biliniyordu. 6-7 Eylül akşamı miting şeklinde başlayan hadiseler zabıtai mania vazifesi hakkiyle ifa edilemediği için büyümüştür. Benim kanaatime göre bu bir tertip eseri olsa gerektir.

Başkan: Başka bilgileriniz?

Şahit Sabri Tunçer: Bundan başka sarih bir bilgiye sahip değilim.

Başkan: (Sanıklara hitap ederek) Şahidin bu ifadesine karşı bir diyeceğiniz var mı? Yok. Çekiliniz.

(Şahit Sabri Tunçer huzurdan çekildi) Şahit Davut Akdemir'i çağırınız.

(Şahit Davut Akdemir huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit Davut Akdemir: Hasan.

Başkan: Doğum tarihiniz?

Şahit Davut Akdemir: 1333.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Davut Akdemir: Ankara'da komiser muaviniyim.

Başkan: Hadise tarihinde, bu 6-7 Eylül hadiseleri sırasında vazifeniz ne idi?

Şahit Davut Akdemir: Ankara Valisinin maiyet polisi idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musun, kendileriyle akrabalığın yakınlığın, şahitliğe mani bir halin var mı, yemin ettireceğim.

Şahit Davut Akdemir: Yemin ederim.

(Şahit Davut Akdemir'e yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğunu biliyor musunuz? Mürettep ise tertipçileri kimlerdir? Bu hususta bilgileriniz?

Şahit Davut Akdemir: Muhterem Reis bey, 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğunu memleketimizde bilmeyen kalmamıştır. Fakat bu hususta kat'i olarak, görgüye dayanan bir şey bilmiyorum. Yalnız o tarihlerde Kemal Aygün'ün maiyet polisi olduğumdan bazı, otomobilde telefonla konuştuğunu duymuştum.

Başkan: Benim sorduğum suale taalluk eden kısımlarını söyle.

Şahit Davut Akdemir: 6-7 Eylül hadiselerinde Kemal Aygün İstanbul'da idi, hadiseleri müteakkip Ankara'ya döndü. Ankara'ya döndüğünde otomobilde bir arkadaşına, ismini bilemiyorum, şu şekilde anlatıyordu, "Benim İstanbul'da bulunuşum isabet oldu, hadiseyi bizzat gördüm müşahade ettim. Her tarafta aynı saatte, aynı anda başlamıştı. Polis hiç müdahale etmiyordu. Bunun üzerine Ankara'yı telefonla aradım, haberdar ettim, emir verdim. Ankara hadiselerini bu şekilde önledim. Yoksa Ankara da aynı şekilde harap olacaktı." dedi.

Yanında bir arkadaşına söylüyordu, otomobilde. İkinci bir müşahadem de; zamanın Dahiliye Vekili istifa etmişti, Namık Gedik istifa etmişti ve Ankara'ya geliyordu. Onu karşılamak için Etimesgut'a gittik. Namık Gedik geldi. Gayet üzüntülü bir hali vardı. Kimse ile görüşmek istemeyen bir hali vardı. O tayyareden indi kendisine gönderilen

hususi arabaya binmedi. Müteakiben Dahiliye Vekilliğine Etem Menderes geldi. Askeri alanda indi, gayet neşeli idi. Herkesle görüştü. Kemal Aygün'e dedi ki, Emniyet Genel Müdürlüğüne tayin edildiniz, vazifeye başladınız mı dedi. Kemal Aygün, hayır başlamadım dedi. Acele vazifeye başla, işimiz çok dedi. Ondan sonra hareket ettik. Dilaver Argun'la Kemal Aygün aynı arabaya binmişlerdi. Kemal Aygün Dilaver Argun'a kendisinden bahsetti.

Başkan: Ne dedi?

Şahit Davut Akdemir: Kendisinden bahsetti. Emniyet Genel Müdürü tayin edilmesinden müşteki olduğunu İstanbul ve İzmir Valileri 6-7 Eylül hadiselerini önlemeğe muvaffak olamadıkları için vazifelerinden alındıklarını halbuki kendisinin Ankara'da bu hadiseyi önlemesine rağmen değiştirildiğinden bahsetti. Hatta maddi zararları olduğunu anlattı. Mesela Belediye Reisliğinden şu kadar, buradan bu kadar alıyordum dedi. Ondan sonra Dilaver Argun dedi ki, İstanbul valisinin yerinden alınması onları müşkül duruma düşürür. Hatta Fahrettin Kerim bey eskiden olduğu gibi işini sağlam tutar dedi. Bu işi de sağlam tutmuş, hatta Ordu Kumandanına yazdığı bir vesika elinde imiş, dedi. Bu bakımdan onu değiştiremezler kanaatindeyim dedi.

Üçüncü bir nokta, Kemal Aygün her gün öğle üzeri bir saat uyurdu. Telefonlara biz bakırdık. Bu hadise sırasında telefon edenler olursa yukarıya bağlayın dedi, iki hadiseye şahit oldum. Yatak odasında konuşan telefonlar duyulmazdı amma, merdiven başında konuşan telefonlar duyulurdu.

Başkan: Evet.

Şahit Davut Akdemir: Bir defasında şöyle konuştu, dedi ki, Ankara olaylarında, İstanbul hadiselerinde, Vali ile Emniyet Müdürünü harcamadan kendilerini kurtaramayacaklar, Vali de değiştirilsin dedi. Bir müşahadem de şöyle olmuştur, dediler ki, Sayın Başvekile arz edin, küçük boylu valiyi yerinde bırakıp dönerlerse muazzam bir aksüamel ile karşılaşacaklardır, Mecliste gergin bir hava vardı dedi.

Başkan: Bu şahide karşı bir diyecek var mı?

Şahit gidebilir, buyrun. Burada oturum sırasında gelen yazılar var.

Emekli Albay Kemalettin Serdaroğlu tarafından gönderilmiş bir tanesi 3.11.960 tarihli dilekçeyi okuyun.

(Emekli Albay Kemalettin Serdaroğlu'nun "Yüksek Adalet Divanı Sayın Başkanlığına: Düşük iktidarın gadrine uğramış..." şeklindeki yazısı okundu)

Başkan: Avukat Halim Sait Kayılı tarafından Eskişehir'den gönderilen tel yazısını okuyun.

(Avukat Halim Sait Kayılı'nın teli okundu)

Başkan: Öyle diyor, Eskişehir'deki işçiler fabrikadan sevk edilmiş diyor.

(Enver Sanvar tarafından İzmir'den gönderilen tel yazısı okundu)

Anderia Lambekis imzalı tel yazısı okundu)

Başkan: O da öyle söyliyor. Mustafa Demir tarafından gönderilen tel yazıyı okuyunuz.

(Mustafa Demir tarafından gönderilen tel yazısı okundu)

Başkan: Dışişleri Bakanlığından gelen 6.11.1960 tarih ve 106795/4-4-019 sayılı yazıyı okuyunuz.

(Dışişleri Bakanlığından gelen yazı okundu)

Başkan: Dosyada bulunsun mülahazasiyle gönderilmiş.

Sanık Adnan Menderes: Siz demin iki dilekçem var demiştiniz. Neye iki tane yazdınız? Bir dilekçe yazsaydınız olmuyor mu idi? Veriniz bakalım dilekçelerinizi.

(Sanık Adnan Menderes tarafından verilen dilekçeler alındı)

Başkan: Sanık Sakıt Başvekil Adnan Menderes tarafından, verilen 10.11.1960 ve 11.11.1960 tarihli dilekçeler okundu.

(Birinci dilekçe okunurken Başkan yarıda kesti ve)

Başkan: Amma şimdi durun yine okuyacağız o buraya geldi dinledik. Usul hükümlerine göre sanıklara bir diyecekleri olup olmadığı soruldu. Fakat eğer sorulacak bir şey ise, sorguya taalluk eden bir şey ise, sorun, dendi, yoksa müdafaaya taalluk eden müdafaa safhasında geniş geniş konuşacağız dendi.

Okutturacağım gene istidanızı, fakat onun dinlendiği celseden mülhem olarak söylüyorum.

(Sanık Adnan Menderes'in istidasının okunmasına devam edildi)

Başkan: Hassaten şu "Bana atfedilen varid değildir" kısmını o oturumda söylemeniz lazımdı ve o da size cevap verirdi. Bunu bilme-

yebilirsiniz. Fakat ben her sanıktan soruyorum, bir diyeceğiniz var mı diye soruyorum, bu usul icabıdır, soruyorum. Bunu bildiğiniz halde o oturumda söylemeyip burada söylemeniz şüpheli görünüyor, icab eden yere bakılır.

(Yazının 4 ve 5. şıkları da okundu)

Başkan: Bunu da okuyun.

(Sanık Adnan Menderes'in, avukatlarla temas etme hususundaki dilekçesi okundu)

Başkan: Şimdi sizin bulunduğunuz bir oturumda mı, yoksa başka bir oturumda mı? Yine böyle Fatin Rüştü Zorlu'ya söyledim bunu şu şekilde cevaplandırmıştım:

Divanın faaliyeti tamamen kazaidir. İdari ve inzibati meselelerin de mercii vardır. İrtibat Bürosu Başkanlığı veya dolayısıyla Ada Kumandanlığı muhataptır, oraya müracaat edersiniz. Defaatle bunu söyledim görüşmenin zamanını, şeklini, miktarını onlar tayin eder. Tamamen dosyayı tetkik edip etmemek meselesi. Bunlar Divanın meşgul olacağı işler arasında değildir. Divan mahkemedir. Bunu geçen oturumda daha fazla söyledim galiba, oraya dilekçe verilecektir. Cezaevi Müdürüne.

Başsavcı: Müracaat eden şahidin şahadetiyle hadisenin mahiyeti tamamen tavazzuh etmiş olması sebebiyle gerek amme ve gerekse müdafaa bakımından bunların dinlenmesinde bir fayda mülahaza etmiyoruz yalnız, söz almışken şu noktayı açıklamak istiyorum:

Dünya gazetesi, bundan evvel şahit olarak dinlediğimiz İsmail Tamçelik'in ifadelerinin tam olarak alınmadığını, bazı hususları Mahkemenin mahabeti tesiri ile kafi derecede söylemediğini zikrediyor. Biz bu şahidin hadiselerin ışıklanması bakımından ifşaatta bulunacağı kanaatına vardık ve kendisini ihzar ettik. Eğer Yüksek heyetiniz münasip görürse dinlenmesini rica ediyoruz.

Bir de şimdi Dahiliye Vekaletinden gelmiş bir yazı vardır. Bu yazıya ekli kitabın 77 ve 78. sahifeleri kırmızı kalemle işaret edilmiştir. Yine hadiselere ışık tutması bakımından bu kitabı Yüce Divanınıza takdim ediyoruz. Okunmasını ve dosya meyanına ilavesini rica ediyoruz.

Başkan: Kitap gönderilmiş, bu kitaptan da bazı parçalar tercüme ettirilmiş.

Dahiliye Vekaletinden Divan Başsavcılığına yazılıp oradan makamımıza tevdi edilen 9.11.960 tarih ve 51261 numaralı yazı okundu.

Bir kitap gönderilmiş, buna ekli 3 sayfalık bir de tercüme var. Bu tercümeyi okuyalım mı efendim?

Başsavcı: Bizce lüzum yoktur, efendim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Şahit hakkında, İsmail Tamçelik hakkında bir şey rica edeceğim...

Reis beyefendi, İsmail Tamçelik'in tekrar dinlenmesi hakkında iddia makamının ileri sürmüş olduğu mucip sebebi kanunen kabule şayan değildir. Şahidin mahkemeye şahadeti bakımından söylenmeyecek sözleri, calibi dikkattir, küfürleri dahi tekrar etti. Şimdi bir şahit huzurunuzda yemin ediyor, bildiğimi namusum ve vicdanım üzerine söyleyeceğim diyor ve söylüyor. Hatırlamadığı husus varsa, bunu şahidi dinleyen hatırlatır. Eski ifadesi varsa okunur. Binaenaleyh, şahidin tekrar buraya getirilişinde bir musanna olduğu neticesi hasıl olur. Dışarıdan malumat alıyor geliyor burada söylüyor. Bunun mucip sebebi kanuni değildir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Muhterem Reisim, ben tamamen Avukat Burhan Apaydın'ın aksi tezi müdafaa edeceğim. Şahit dinlensin. Çünkü, vaziyetin tavazzuh etmesi lazımdır. Muhterem İddia Makamı burada üç celse evvel "Tamamıyla vaziyet tavazzuh etmiştir. Bu itibarla şahit dinlemeye hiç lüzum yoktur." buyurmuştu. Aşağı yukarı üç celsedir şahit dinliyoruz.

Şu noktada ısrarla duruyorum; bu hadisenin biz de aydınlanmasını istiyoruz. Bendeniz daha ileri giderken istirhamda bulunacağım: Dinlenmesi için tekrar müracaat eden İsmail Tamçelik ile 6-7 Eylül hadiseleri dolayısıyla rapor tanzim eden ve bunun bir suretini Sayın İnönü'ye takdim eden Aziz Ozan'ın da tekrar çağırılarak dinlenmesini istirham ediyorum.

Başkan: Aziz Ozan'ın dinlenmesine mahal olmadığı hakkında karar verdik.

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Sayın Başkanım, geçen celsede sormuş olduğum sorular arasında İmar ve İskan Bakanlığından, iskanın ne şekilde yapıldığı hususu da vardı. Bendeniz bu sorumda Batı Trakya, Kıbrıs, Balkanlar ve diğer Türk ülkeleri.

Başkan: Biz oraya hasrettik kararla.

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Evet ama Yüksek Divanınız bir ara kararı verebilir. Malumualiniz Batı Trakya'daki Türkler İstanbul Rumları mukabilinde etabli edilerek değiştirilmiştir. Batı Trakya'dan orada hizmeti geçmiş Türklerden gelen yoktur. Halbuki Oktay Engin'in babası 33 sene öğretmenlik yapmış bir kimsedir. Ve müşkül durumda kaldığı için anavatana gelmiştir.

Başkan: Peki, nereden soralım?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Kıbrıs, Kerkük ve diğer Balkan memleketlerinden gelmiş Türkler vardır. Bunu rica edeceğim. Batı Trakya'nın herhangi bir yerinden...

Başkan: Kafi, oturunuz.

Gereği görüşüldü: İsmail Tamçelik'in tekrar dinlenmesine oy çokluğu ile karar verildi.

(Muhalefet şerhi)

Bu şahit evvelce dinlenmiş, bütün bildiklerini beyan eylemiş olmasına göre yeniden dinlenmesine lüzum bulunmadığı reyindeyiz.

Üye Selman Yörük, Üye Mehmet Çokgüler, Üye Hıfzı Tüz

Şahit İsmail Tamçelik.

(Şahit İsmail Tamçelik huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: İsmail Tamçelik.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit İsmail Tamçelik: Nasır.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit İsmail Tamçelik: 1338.

Başkan: Ne iş yapıyorsunuz?

Şahit İsmail Tamçelik: Sanayiciyim efendim.

Başkan: Evvelce 6-7 Eylül hadiseleri sırasında ne iş yapıyordunuz?

Şahit İsmail Tamçelik: Belediyenin Levazım Müdürü idim.

Başkan: Evvelce dinlediniz ve yemin ettiniz o yeminin tesiri altındasınız.

Şimdi söyleyin bakalım, evvelce tam söylememiş mi idiniz?

Şahit İsmail Tamçelik: Evvelce yani 3 Kasım 1960 tarihinde verdiğim ifade de bu hadisenin mürettep olduğunu ve tertipçilerinin zamanın Başvekili Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili müntehir Namık Gedik olduğunu söyledim. Dün bana haber verildi geldim. Onun için Yüksek heyetin sorusunun ne olduğunu öğrenmek isterim.

Başkan: Bildiklerinizi söylememişsiniz, Mahkemenin mehabetine kapılmışsınız, başka bildikleriniz varmış.

Şahit İsmail Tamçelik: Evet efendim.

Başkan: Evet amma nedir?

Şahit İsmail Tamçelik: Şimdi efendim bendeniz, o gün buradan gittikten sonra bir hadiseye ittila kesbettim. Bu da Oktay Engin hadisesidir.

Başkan: Nedir, Oktay Engin hadisesi?

Şahit İsmail Tamçelik: Müsaade ederseniz izah edeceğim.

Başkan: Hayır efendim, oralarını evvela söyle.

Şahit İsmail Tamçelik: Oktay Engin hadisesinde zamanın Başvekili Adnan Menderes onunla, ilgilenmediği ve belediyede memurluğa tayin edilmediğini söylemişlerdi. Halbuki Oktay Engin'in inhasını yapan benim. Oktay Engin yanımda çalıştı. Bu bakımdan maruzatta bulunacağım ve aynı zamanda mevcut dosyayı konuşturacağım.

Başkan: Yani bu tahsise dair mi?

Şahit İsmail Tamçelik: Ve dolayısıyla tertibin hadise ile münasebetini kuracağım.

Başkan: Niye daha evvel söylemediniz?

Şahit İsmail Tamçelik: Zatı aliniz benden şunu sordunuz: Bu tertip mi değil mi? Tertip olduğunu arz ettim, ifademin sonunda icab ederse tekrar konuşacağımı ifade ettim.

Efendim, 23 Aralık 1956 tarihinde bendeniz İstanbul Belediyesi Hesap İşleri Müdürlüğünde iken bana bir dilekçe intikal etti. Zat İşleri Müdürlüğünden gelen bu dilekçe Oktay Engin'e ait idi. Hesap işlerine bağlı Kontrol Müdürlüğünden eğlence memuru olarak tayini talep ediliyordu. O gün için münhalimiz yoktu. Zat İşleri Müdürlüğüne münhalimiz yok diye cevap verdim. Zat İşleri Müdürlüğü aynı dilekçenin arkasına şu meşruhatı vermek suretiyle bize iade etti, deniliyor ki "Sayın Vali ve Belediye Reisi tayinini ehemmiyetle talep etmekte-

dir." Mutlaka tayinini yapınız. Dilekçe bendenize intikal ettiği zaman ilgili Müdüre dedim ki, "Her hangi bir münhal vukuunda muamele yapalım." Nitekim aradan takriben 20 gün geçtikten sonra münhalimiz oldu ve Zat İşleri Müdürlüğüne durumu telefonla bildirdik. Bunun üzerine Şubatın takriben onu veya on beşi arasında bir gün, hatta havanın güneşli olduğunu hatırlıyorum. Oktay Engin ismindeki arkadaş yanıma geldi, ilk defa onu o gün gördüm, içeriye girdiğim zaman terbiyeli bir eda ile selam verdi ve Oktay Engin benim diye kendini tanıttı. Ben de şaka olsun diye, bomba hadisesi kahramanı diye söyledim. Karşımdaki koltuğa oturttum. Oktay Engin oturduktan sonra, nasıl diye sordum ve arzunuz nedir dedim. Efendim, dedi, dilekçem sizde tayinimi yapıyorsunuz, sizden bunu istirhama geldim. Ben de kendisine sizin durumunuzda bir yenilik olduğunu öğrendik, o da şudur: Siz Yunan teb'asısınız. Yunan teb'ası olunca ancak kararname ile inha yapılması lazımdır dedim. Kendisi bizzat bu teklifin Dahiliye Vekaletince oraya yapılmıştır. Yakında gelecektir, dedi. Karar gelince ben de inhanızı yaparım dedim. Bu konuşma esnasında telefon çaldı telefonu açtığım zaman, Ben Ferruh, İsmailciğim dedi. Ferruh, zamanın Belediye Reis Muavini Ferruh İlter idi. Buyurunuz dedim. Oktay Engin size geldi mi? Dedim ki şu anda karşımda oturuyor. İşi oluyor mu? Maalesef olmuyor dedim. Neden? Biraz evvel arz ettiğim gibi, İcra Vekilleri Heyeti kararı olmadığı için yapamıyorum dedim. Bunun üzerine Ferruh İlter bey dedi ki, "Bu iş ehemmiyetlidir. Sayın Vali ve Belediye Reisi Gökay'a Başvekile atfen, bana emir verdi, ehemmiyetle üzerinde dur, diyor dedi" ve ilave etti "Sana sıçramasın." Ben kendisine cevaben "Sıçramayacak, ortada bir şey yoktur, onun için ben inhasını yapamayacağım." diye sarahaten cevabımı verdim. "Gözlerinden öperim." dedi ve telefonu kapattı.

Oktay Engin'e döndüm "Sizin için telefon edenler bir an evvel İcra Vekilleri Heyetinden kararınızı getirmeğe çalışsın; ben de bizzat inhanızı yapacağım." dedim. Oktay Engin yanımdan ayrıldı, gitti. Takriben Şubatın 15'i veya 16'sı idi, elimize bir telgraf geldi, yalınız telgraf gelmeden evvel, Zat İşleri Müdürlüğünden telefon edildi. Denildi ki, Dahiliye Vekaleti Oktay Engin'in tayini için lüzumlu İcra Vekilleri kararını almıştır. Durumu bana bildirildi ve inhasını yapınız dendi. Ben şunu dedim: Belge gelmedikçe Belge dilekçeye iliştirilmedikçe inhasını yapamam dedim. Bunun üzerine tekrar Gökay'a gidiyorlar, bu sefer

Gökay kırmızı kalemle "Olur" diyor. Bana telgrafı getirdiler ben kendilerine aynı cevabı verdim. Gökay'la görüşeceğim dedim. O gün öğleden sonra Gökay'a gittim, Gökay toplantı salonunda çalışıyordu. Ayakta ve hatta biraz sinirli idi. Ne o İsmail dedi. Efendim, bir emrinizi aldım fakat maalesef yapamadım. Ne için, Dahiliye Vekaleti bildirmiş dedi. Beyefendi, vesikanın aslının veya suretinin gelmesi şarttır dedim. Bir az sinirli bir tavırla benim başımı Başvekille belaya sokuyorsun İsmail, bu işi bitir dedi. Ne için sokayım, arzu ederseniz gidip Başvekile durumu arz edeyim dedim. Nereye gidersen git dediler. Telgrafı aldım Muzaffer Ersü beyin yanına gittim. Beyefendi ile Oktay Engin mevzuunda görüşmek istiyorum dedim. Muzaffer Ersü bey dedi ki, yapılmadı mı? Yapılmadı dedim. Muzaffer Ersü, içeriye girdi, aradan yarım dakika geçmişti. Beni içeri aldı. Menderes bir eli cebinde bir elinde ince bir zincir oynuyordu. Emin Kalafat da yanında idi. Selam verdim. Buyrun dedi, bana, daha tayini yapamadın mı dedi, ben de İcra Vekilleri Heyeti kararı gelmedi dedim. Ben takip yapmıyorum, muhatap ben oluyorum dedim. Sonra yanındaki Emin Kalafat'a döndüm, beyefendi siz maliyecisiniz usul böyle değil mi diye sordum. Emin Kalafat bey de beni tasdik etti. Ve ondan sonra Muzaffer Ersü'yü çağırdılar, Adnan Menderes çağırdı. Bir an evvel İcra Vekilleri Heyeti kararını göndersinler dedi. Bir iki gün sonra, karar geldi ve inhasını imzam altında yaptım. Oktay Engin gelip vazifesine başlamıştır.

Arz etmek istediğim şu; daha evvel arz etmemiş olduğum, Menderes'in ifadelerinde diyorlar ki, Oktay Engin'i tanımıyorum, yakından uzaktan ilgilenmedin. Bu bir. İkincisi İcra Heyeti Vekilleri kararında imzası mevcuttur. Ve nihayet üçüncüsü, bendenizi çağırıp bana emir vermesi ve onun üstüne ayrıca zamanın Belediye Reisi ve Valisi olan Gökay'a emir vermesi, bütün bu hususlar acaba ne sebeple yapılmıştır? Bu hususları Sayın Adnan Menderes izah ederler mi?

Başkan: Başka bir bildiğiniz var mı?

Şahit İsmail Tamçelik: Şimdilik bu kadar.

Başkan: Şimdilik bu kadar olur mu?

Şahit İsmail Tamçelik: Oktay Engin hadisesi hakkında şimdilik söyleyeceklerim bundan ibarettir.

Başkan: Adnan Menderese, bana cevap verebilir mi diye bir şey sormak mevkiinde misiniz? Şahit bildiğini söyler, gider.

Şahit İsmail Tamçelik: Efendim...

Başkan: Sus, Sus...

Başka bir bilgin var mı? Ne imiş Oktay Engin'e soracağın?

Şahit İsmail Tamçelik: Şunun sorulmasını istirham edeceğim. Oktay Engin ne zaman bana geldi ve ne için bana gelmiştir? Onu kim göndermişti. Benim yanımda otururken telefonu kim açtı.

Sanık Oktay Engin: Yüce Divan huzurunda yılan hikayesi uydurmuş söylüyor.

Başkan: Onun sorduğuna cevap ver diyorum.

Sanık Oktay Engin: Hatırımdan çıktı. Soracağım nokta şu: bütün Heyeti Vekile, Başvekil beni himaye etmiş kaç paralık vazife verilmiş bana.

Şahit İsmail Tamçelik: Kadromuz 250 lira idi, kendisi bu para beni idare etmez dedi. Ben de dedim ki, siz benim maiyetime ilk defa yeni geliyorsunuz, müptedi olmanız dolayısıyla daha fazla veremem. Bana şunu söyledi, "Amma Başvekil beyefendi emrediyor." Benim için Başvekilin emrinden evvel kanun mevzubahistir dedim.

Sanık Oktay Engin: Efendim, Başvekilin adını dahi anmış değilim. Yalnız şahidin karakteri hakkında bir misal vermek için şunu arz edeyim. Başvekil hakkında, bir dostu ile görüşürken şahidin şunları söylediğini işittim: Menderes İmar sahalarını gezerken ben de yanlarında bulundum, bana iltifatta bulundular, çocuklarımı sordular çok nazik, çok faal bir adam, Menderes'in eşi yoktur. İşte şahidin, karakteri budur.

Başkan: Sanık Adnan Menderes, şahide bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Kadroya alınma meselesi hakkında ve Heyeti Vekile kararı hakkında iki cümlelik maruzatta bulunmama müsaade buyurunuz. Bu Türk tab'iyetine alınma meselesi her hafta olur. Kartonlar içinde heyeti Vekile kararlarını getirdiler. Bunlar daima gelir. Ve bunların kimlere ait olduğu üzerinde durulmaz dahi, bir şerh verilirse, 50 şahsın tab'iyete alınması şeklindedir. Yani Heyetti Vekile kararı çıkmış da Başvekil veya diğer vekiller bunun muhtevasından haberdar değildir.

Başkan: Diyor ki, şifahi görüşme olmuştur.

Sanık Adnan Menderes: Kat'iyen efendim. Oktay Engin dolayısıyla ve doğrudan doğruya benimle bir temasta bulunmuş mudur?

Başkan: Var mı sorulacak bir şey?

Şimdi müzakere reyi toplanıncaya kadar Adnan Menderes'in avukatla münasebeti hakkındaki hususu bir az daha konuşmak istiyorum.

Anayasa, 6-7 Eylül Davasının birinci oturumunda böyle müracaatlar oldu ve Divan kuruluncaya kadar yapılan Yüksek Soruşturma tahkikatı gizli olduğu için sanıklar müdafiileri ile görüşmediler ve dosya tetkik etmediler. Amma Divan kurulduktan sonra avukatlarıyla münasebetleri başladı, dosyalar tetkik ediliyor. Evvelce gazete, dergi almıyorlardı. Şimdi almağa başlamışlardır. Divanın faaliyeti tamamen kazai olduğuna göre bu hususlarda merciine müracaat etmeleri lazım gelir. Şayet oradan menfi cevap alırsanız, o vakit tedbir alınabilir. Ada Kumandanlığı, İrtibat Bürosuna müracaat etmeniz lazım. Sırf bir kolaylık olsun diye böyle söylüyorum, rey toplanıncaya kadar.

Sanık Adnan Menderes: Duruşma ve tatil günleri hariç olmak üzere temas edilebilinir, deniyor. Ancak, Muhterem Milli Birlik Komitesinin avukatların yardımlarından istifade etmemiz hususunda bahşettiği imkana şayanı şükran arz ederiz. Ancak bundan faydalanmak lazım gelir. Bilhassa her gün duruşma oluyor.

Başkan: Her gün değil.

Sanık Adnan Menderes: Bu hususdaki zaruretimiz aşikardır. Şimdi duruşmanın dışında, tatil dışında dendiği zaman bu adimül imkan olmaktadır. Bu itibarla...

Başkan: Bunları söylersiniz.

Sanık Adnan Menderes: Bu itibarla buraya geldiğim zaman öğle tatilinde bu imkanın verilmesini mütalaa ettim. Yüksek Riyasetin tekdir dahi olsa şahsa müteveccih olacağı kanaatında değilim, buna cesaret ederek bunu arz etmeyi lüzumlu ve zaruri gördüm.

Başkan: Güzel, bu yolda müracaatlar yapılsın, Ada Kumandanlığı ki halen Yassıada'da tutukların Cezaevi Müdürü mevkiindedir. Orası isaf eder, İrtibat Bürosu tanzim eder.

Sanık Adnan Menderes: Kumandanlık kendilerinin alakalı olmadığını söylediler.

Başkan: Hayır, yapar. Şimdi bizim elimizde bu bapda meşgul olacağımız bir şey yoktur.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Reis Beyefendi, Kalemin bilhassa bizlere göstermiş olduğu kolaylıktan dolayı teşekkürlerimizi arz ederiz. Yalınız şöyle bir cevapla karşılaşıyoruz; dosyayı tetkik için geldiğimiz günlerde dosya, umumiyet itibariyle, Başsavcılıkta bulunuyor. Bizim tevsii tahkikat hususunda taleplerimiz olacaktır. Bunları perakende olarak arz etmek istemiyoruz. Dosyanın tetkikimize hazır bulunmasını rica ediyoruz.

Başkan: Müdafiilerle görüşme imkanı verildi. Dosyayı tetkik imkanı verildi. Bunun zamanı yok. Kendiniz tetkik ettireceksiniz. Divan Başkatipliğine de haber verirseniz yaparlar.

Başkan: Gereği görüşüldü:

1. Tel yazılarıyla veya dilekçe ile şahit sıfatıyla dinlenmelerini isteyen şahitlerin dinlenmesine mahal olmadığına,

2. Sanık Adnan Menderes tarafından tekrar dinlenmesi istenen emir subayının dinlenilmesine lüzum olmadığına,

3. Eskişehir avukatlarından Halim Sait Kayılı'nın gönderdiği tel yazısına göre, Halim Sait Kayılı'nın şahit sıfatıyla dinlenilmesine,

Duruşmanın 16.11.1960 Çarşamba günü saat 13.30'a bırakılmasına oy birliğiyle karar verildi.

Sanık Adnan Menderes: Efendim, yanlış anlaşılmış, dilekçemin yanlış anlaşılmış olduğunu anlıyorum. Bendeniz, orada hazır bulunanların dinlenilmesini istedim.

Başkan: Emir subayının dinlenmesi ve saireyi gelecek celse söylersiniz, şimdi duruşma bitti, kapandı.

Kapanma saati: 12.45

ON BİRİNCİ OTURUM

16 Kasım 1960 Çarşamba

Açılma saati: 14.55

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Rıza Tunç
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ferruh Adalı
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Abdullah Üner
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Cahit Özden
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıklar getirildi, bağlı olmıyarak yerlerini aldılar, müdafiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Şahit Halim Sait Kayılı'yı çağırınız.

(Şahit Halim Sait Kayılı huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Halim Sait.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Halim: Kayılı.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Halim Sait Kayılı: Ali Rıza.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Halim Sait Kayılı: 1328.

Başkan: Ne işle meşgulsünüz?

Şahit Halim Sait Kayılı: Eskişehir'de avukatım.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz?

Şahit Halim Sait Kayılı: Umumi olarak tanırım.

Başkan: Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Halim Sait Kayılı: Yok.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu hakkında bilginizin olduğunu bildirdiniz, Eskişehir'den İstanbul'a ve Ankara'ya işçiler sevk edilmiş, bilhassa İstanbul'a, ne biliyorsanız söyleyiniz.

Şahit Halim Sait Kayılı: Efendim, Eskişehir'de iktidarın, o günün iktidarının bütün hareketlerini adım adım takip ediyorduk. Ve aldığımız haberleri kıymetlendiriyorduk.

Başkan: Hangi partiye mensupsunuz?

Şahit Halim Sait Kayılı: O zaman Köylü Partisine mensuptum.

Başkan: Şimdi?

Şahit Halim Sait Kayılı: Tarafsızım. Bizim Köylü Partisinin genel seçimlere katılmasını istemiyorlardı. Bunun için Sivrihisar Seçim Kurulu Başkanı engel oluyordu. Biz bu yönden sık sık toplantı yapıyor-

duk. Tam Eylül başında idi, hatta Eylülün üçüncü günü, seçime giremeyeceğimiz hakkında tebligat yapıldı. Bundan malumatı olan merhum arkadaşımız Dr. Sami toplantıya gelmişti. Kendisi dedi ki, bak dedi, Demokratlardan İstanbul'a polis gönderilmiş, bu gün bir hanım muayene ettim, bir polisin hanımı imiş, kocasının İstanbul'a birkaç arkadaşı ile işçi götürdüğünü söylüyor. Bir toplantı varmış, hanım pek iyi söyleyemedi, miting varmış galiba.

Başkan: Hangi gün, Eylülün kaçı?

Şahit Halim Sait Kayılı: Zannediyorum Eylülün üçü dördü olacak. Çünkü bizim son cevap aldığımız günlere rastlıyor.

Eylül ayı başından itibaren Eskişehir'in çok hareketli zamanıdır. 3 Eylül Eskişehir'in kurtuluş bayramıdır. Eskişehir'in Yunan işgalinden kurtuluşunun yıl dönümünde merasim yapılır ve buna büyük önem verilir. Ogün Demokrat Partinin ekabiri tam kadro ile geldiler. Gene o sene de Hasan Polatkan, Abidin Potuoğlu ve Hicri Sezen gelmişlerdi. Hatta Kemal Zeytinoğlu gelemeyeceği için bir tebrik telgrafı göndermişti. Öğleden sonra veya ertesi gün Sanayi Çarşısının açılış töreni yapıldı. Bu gibi şeylere önem veren o zamanki iktidar devamlı olarak işçi kitlesini elinde bulundurduğu için bu elemanları tören yerlerine sevk ediyordu. O gün gene böyle büyük bir kalabalık olmuştu, kalabalık arasında şayi oldu ki, bir kısım işçileri Hasan Polatkan İstanbul'a sevk etmiş hatta arkadaşlar arasında latife olsun diye, "Belki bir sünnet düğünü vardır." diye kapattım, geçiştirdim. Fakat Cumartesi günü, zannediyorum, Eylül 3 olacak. O gün işçilerin İstanbul'a gittiğini işittik. Bunu bize işçilerin arasında bulunan elemanlarımız söyledi. Bunun üzerine acaba neyin nesidir, bunu tahkik ediniz dedik ve araştırmaya başladık, Odun Pazarı Karakoluna uğradım, oradaki yaşlıca bir polise sordum dedim, dün de burada idin sen. Ne var hayır ola? Arkadaşlar hariçte, vazife beklemek bana düştü dedi. Ben, şüphelenmesin diye üstelemedim, işçi arkadaşlarımızdan birisini memur etmiştim. O çocuk akşam istasyona gitmiş ertesi günü malumat getirdi. Bir çok kalabalık vardı, ben varmamla tren kalktı. Tren, salkım saçak dolu idi dedi. Biz düşündük ne oluyor böyle bir hareket var, başladık yoklamaya, Eylülün 5. ve 6. günü bu yoklamamız, aramamız devam ederken Eskişehir'de büyük sel oldu. İki dere birden taştı; birisi Akarçay, diğeri Şeytanköprüsü dediğimiz iki çay taştı. Şehrin mühim bir kısmını su aldı. Bu arada sızıntılar oldu, evlerinde yokmuş bulunamamışlar gibi. İt-

faiye kurtarmaya gidiyor, bazılarını evde bulamamışlar. Ertesi günü 6-7 Eylül hadiseleri patlak verince halk arasında dedikodular yapıldı. "Allah bırakmadı" vesaire gibi. Çünkü, 6-7 Eylül hadiselerinde İstanbul'da yağma olmuştu. Ve işin enteresanı Eskişehir'de bu yağmada bazı mal getirenler yakalanmıştı. Bunlardan iki kişinin de mahkemeye sevk edildiğini biliyorum. Bu hadise bu şekilde 7 Eylülde vuku bulunca sızıntı halinde duyduklarımıza göre biz düşündük ve dedik ki...

Başkan: Sizden başka kim?

Şahit Halim Sait Kayılı: Heyet halinde Köylü Partisi İl İdare Kurulu olarak 3-5 arkadaş idik.

Başkan: Kimler bunlar?

Şahit Halim Sait Kayılı: Süleyman Sami vardı, sonra İsmail Yetim ve Hasan Ekici. Daha birkaç arkadaş vardı isimlerini hatırlamıyorum, biz dedik ki bu işi hükümet yaptırmıştır, yaptırmıştır ama belki önünü alamadı. Yahut bir mitinge müsaade etti gibi kendimizce bir hükme vardık. Bir hafta on gün sonra İstanbul'a gittim, dönerken trende bir polis arkadaşla aynı kompartımanda döndük.

Başkan: İsmi ne imiş?

Şahit Halim Sait Kayılı: İsmini not etmedim. Çünkü böyle bir hadise ile karşılaşacağımı tahmin etmiyordum. O polis dedi ki, evvela bu şekli tanzim ettiler, fakat sonradan iş değişti. Hatta şerefi üzerine yemin etti ben hiç bir çapula iştirak etmediğim halde şimdi beni şarka sürüyorlar dedi. Zannedersem ya Muş'a, ya Erzurum'a gönderdiler. Edindiğim umumi bilgi budur.

Şimdi hadisenin oluş şekline göre Eylülün başlarında bilhassa üçüncü veya dördüncü günleri, arz ettiğim gibi daima hükümete yakın olarak vaziyeti müşahade ediyoruz. Şeker Fabrikası Müdürü, Devlet Demir Yolları Müdürü...

Başkan: İsimlerini biliyor musunuz?

Şahit Halim Sait Kayılı: Şeker Fabrikası Müdürü Suphi beydi. Belediye Reisi Galip ve Parti başkanı...

Başkan: Hangi partinin başkanı?

Şahit Halim Sait Kayılı: Demokrat Parti Başkanı. Sabahleyin ve öğleden sonra müteaddit defalar gelip gittiler Vilayete.

Başkan: Kaç Eylülde?

Şahit Halim Sait Kayılı: 4 Eylülde veya 5 Eylülde. Aynı zamanda Belediye Reisi de gelip gitmişti. O zaman biz işçilerin de bu şekilde gönderildiğini tahmin ettik. Şimdi Emniyet Müdürlüğünde harice giden memurların bir listesi vardır. Bu polis arkadaşın bendenize söylediğine göre, İstanbul'da bütün kazaların polis, Emniyet Müdürleri ve polis kadrosunda bulunanların mühim bir kısmı merkeze alınmış, bazılarının da civar vilayetlerden gelmiş olduğunu bu arkadaştan işittim. Şayet hakikaten İstanbul'da bu hadiseyi yapmak için polis sevk edilmiş ise, elbette ki, Emniyet Müdürlüğünde bir vazife listesinin bulunması icap eder. Bu bir.

İkincisi, karakolların bir de nöbet cetveli ve vazife defteri vardır. Bu defterler tetkik edildiği zaman bu vaziyet tavazzuh edecektir. Diğer bir nokta olarak, Devlet Demir Yollarından kara vasıtasiyle gelenler müstesna, o günlerde Eskişehir istasyonundaki 3. mevki tren biletlerinin defteri ile mukayese edilirse gene vaziyet tavazzuh edecektir.

Başkan: Bu kadar mı bildiğiniz?

Şahit Halim Sait Kayılı: Evet.

Başkan: Peki, Eskişehir Fabrikası sevk ettiği işçileri bir tarafa yazar mı, sevk eden müesseseler deftere kaydeder.

Şahit Halim Sait Kayılı: Efendim, fabrikaların puvantaj defteri vardır. Sabahleyin işçilerin yoklamasını yaparlar, gayet tabii olarak. Parti kademelerinde vazife almış müfrit partizanların adamları fabrikalarca malumdur. O günlerde bunlar izinli gösterilmişse bunlar gönderilmiş demektir.

Başkan: Tahmininize göre ne kadar işçi sevk edilmiş olacak?

Şahit Halim Sait Kayılı: 400-500 kişi tahmin ediyorum. Bunlar şeker fabrikası veya Belediyenin ücretli kadrolarında aynı zamanda partinin Ocak Başkanı vesaire gibi şahıslardır.

Başkan: Şahidin bu ifadesine karşı bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: Muhterem Reisim, polisler İstanbul'a asayişi temin babında mı, yoksa yağma ve çapula iştirak için mi sevk edilmişlerdir kanaatini taşıyor muhterem şahit.

Şahit Halim Sait Kayılı: Söyleyeyim; Demokrat Partinin başından sonuna kadar elinin altında bir değnekçi gurubu dediğimiz bir gurup vardır.

Başkan: Bunların vazifeleri ne imiş?

Şahit Halim Sait Kayılı: Bunların vazifesi, seçim zamanında hadiseler çıkarmak, memlekette asayişi ihlal etmek, muayyen şahıslara gözdağı vermek kabilinden veyahut da merasimlerde teşrifatçılıktır. Ve şimdiye kadar göre geldiğimiz vaziyet de budur. Zaten bu tip insanlar için yeni yeni memuriyetler ve vazifeler ihdas ediliyordu, bunun yüzlercesi ve binlercesi göz önündedir. Binaenaleyh İstanbul haricinden getirilen kimseler, yakında yeni seçim vardı, genel meclis seçimi vardı, bu seçimlerde kullanılacak şahıslara biz, daha evvelden "İstanbul'da ziyafet vardır" sözünü seçim zamanında kullanılan ve yapılan hizmetin bir tavzihi olarak kabul ediyorduk.

Başkan: Giden polisler de bu kabil polislerdir, demek istiyorsunuz, öyle mi?

Şahit Halim Sait Kayılı: Evet efendim, çünkü polisler İstanbul'un yabancısıdır, bilmezler. Aynı karakolda çalışan polislerin mıntıkalarında asayişsizlik yapılmasına imkan yoktur. Ancak, bunlar birkaç gün evvel gitmek suretiyle, tahribi istenen noktaları tespit edip işçileri ona göre sevk etmek için gitmişlerdi.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: 500-600 işçiden bahsettiler. Bize 4-5 işçinin isimlerini verebilirler mi?

Başkan: Var mı, tespit ettiniz mi?

Şahit Halim Sait Kayılı: Evvelce arz ettim; isim tespit etmedim ve etmem de mümkün değildir.

Başkan: Sorulacak bir şey var mı? Şahit gidecek. Peki buyrun.

(Şahit salonu terk etti)

Sanık Oktay Engin bu yazı sizin mi?

Sanık Oktay Engin: (Yazıya bakarak) Bu yazı benim değil, geçen sefer de gösterilmişti.

Başkan: En son satırında sağda "çalışalım, hiç bir yere sırrını açma" var, bakın bakalım, en son satır.

Sanık Oktay Engin: Efendim, bu mektubun son kısmında tahrifat vardır. Bu cümle bana aittir. Fakat mektubun muhtevası yukarıdan aşağıya bu davanın Yunanlılar tarafından tertip edilmiş olduğunu ifade etmektedir. Bu, o zaman için bir tarzı ifade idi. Çünkü o zaman için bu mektubu tevdi ettiğim Kartalis ismindeki adam Yunanlılar tarafın-

dan şahit olarak hazırlanıyordu. Ve bütün sırlara vakıf diye gösteriliyordu. Bu cümle de bu maksatla yazılmıştır.

Başkan: O cümlede bir tahrifat var mı?

Sanık Oktay Engin: Tahmin etmiyorum.

Başkan: Bakacaksınız.

Sanık Oktay Engin: Mektupların kopyasını şey etmiş değilim.

Başkan: Tahrif olursa görülür, "hiç bir yere sırrı açma."

Sanık Oktay Engin: Ondan sonra bir cümle daha var, silinmiş.

Başkan: Bir tahrife uğramış mı?

Sanık Oktay Engin: "Hiç bir yere" değil, "Hiç kimseye" olacak. Doğru.

Başkan: Ne doğru?

Sanık Oktay Engin: Onu takip eden cümle vardı, silinmiş efendim.

Başkan: Sırdan kastınız nedir?

Sanık Oktay Engin: Sırdan kastım, bir insanın hususi hayatına taalluk eden şeylerdir. Yunanistan'da 6-7 Eylül hadisesinin muayyen tepkileri vardır. Günlerce bize geliniyor, 6-7 Eylül iyi oldu diye bizi sinirlendirmeye çalışıyordu. Bu maksatla Hasan'ın fazla konuşmamasını telkin etmekti.

Başkan: Peki buyrun.

Sanık Hasan Uçar: Şu yazı sizin mi? Yunanca yazmışsınız.

Sanık Hasan Uçar: Evet benimdir.

Başkan: Kime yazdın bunu?

Sanık Hasan Uçar: Hatırımda kalmıyor, çok zaman geçti efendim.

Başkan: Ne yazmışsın içinde, ne varmış?

Peki verin, sizinmiş.

Evvelce soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki istekler soruldu ve muhtelif oturumlarda muhtelif istekler ileri sürüldü. Bir kısmı kabul edildi, bir kısmı reddedildi. Bu hususta başka istek olmasa gerek.

Sanık Adnan Menderes: Müsaade buyurur musunuz?

Başkan: Geçen oturumda verdiğiniz dilekçeye göre diğerlerinin dinlenmesine lüzum yok. Yani biz münhasıran emir subayının dinlen-

mesi şeklinde anlamıştık. Halbuki siz dilekçede isimleri yazılı diğer şahısların dinlenmesini de istemişsiniz. Dilekçedeki bu kimselerin dinlenmesine lüzum görmüyoruz. Karar o münasebetle alınmış idi, karar böyledir.

Sanık Adnan Menderes: Emir Subayı Hayrettin Sümer Heyeti Vekilenin toplu olduğu zaman içeriye girdiğinde Mükerrem Sarol'un hadisenin evvelce bilindiği veya tertip edildiği manasına gelebilecek sözler söylemekte olduğunu işittiğini ifade etti.

Şimdi bu ifadenin bir ehemmiyet ve kıymeti varsa evleviyetle orada hazır bulunan, kendi tabirince, dörtte üç Heyeti Vekilenin de bu sözü dinlemiş olacakları tabiidir. Onların da ifadelerine müracaat etmek lazım gelir. Çünkü bu sözlere ve bu ifadeye ehemmiyet verilmek icap eder. Şimdi tek şahittir ki, gözümle gördüm diyor, kulağımla işittim diyor ve kulağıyla işittiği, gözü ile gördüğü hadiselerin hükümetin tertip ettiği veya hükümet azalarının tertibi olduğu, asgari, en az Mükerrem Sarol'un ifadeleriyle o anda Heyeti Vekilenin hadiseyi öğrenmiş bulunduğu manasına delalet eder; bu itibarla arz ve istirhamım şudur ki, o gece toplu bulunanların dinlenmesi icap eder.

İkincisi Reis beyefendi, Hayrettin Sümer'in burada, yüksek huzurunuzda vermiş olduğu ifadesini gazetelerde okuyan bir zat, kendisinin burada ifade vermezden birkaç gün önce Ankara'da bir lokalde burada verdiği ifadesinin tamamen zıddına gelecek manaca sözler söylemiş olduğu hakkında avukatlara müracaatta bulunmuş. Kendisinin müdafaa şahidi olarak dinlenmesini arz ve istirham ederim.

Başkan: Kim bu?

Sanık Adnan Menderes: Avukatlar biliyorlar.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Şinasi Nahit Berker.

Başkan: Bu da, Hayrettin Sümer'in şahadetinin hilafına sözler sarf ettiğini duymuş. Şahadette bulunmadan evvel mi?

Sanık Adnan Menderes: Yüksek huzurunuzda şahadete gelmeden evvel. Bu sözlerin aksi manasına gelecek, zıtlı olacak sözde bulunduğunu bir lokalden telefonla müdafi vekiline söylüyor ve şahadete hazır olduğunu ifade ediyor. Ondan sonra Yüksek İddia makamı, yüksek malumunuz olduğu üzere arzu ettiği kadar şahit ikame etti ve muazzam bir hacim teşkil etti. Buna karşı müsaade buyurursa biz de mü-

dafaa için tevsii tahkikat yolu ile müdafaamızı mümkün hale getirebilecek bir vaziyete girmiş olalım.

Başkan: Bu müdafaayı yaparken bu sözler zapta geçmektedir. İstek müspet veya menfi tecelli eder.

Sanık Adnan Menderes: Şurasını arz edeyim Reis bey efendi; şayet Mükerrem Sarol bu sözleri söylemiş ise, şayet Heyeti Vekile azası bu sözleri orada işitmişler ise onların da burada sanık olarak bulunması lazımdır. Burada sanık olarak bulunan Fuat Köprülü sadece mecliste, bu hadiseyi biliyoruz demiş olmasından dolayı huzurunuzda bulunuyor.

Başkan: Onların da sanık olarak bulunması sizin müdafaanıza yarar mı?

Sanık Adnan Menderes: O bakımdan arz etmiyorum, sadece hakikatin tesevvür etmesi bakımından arz ediyorum.

Başkan: Kafi derecede bu nokta anlaşıldı.

6-7 Eylül hadiselerini vatandaşların pek çoğu bilebilir, bilmek mevkiindedir. Farz edelim, 50 bin kişi bilse, bu 50 bin kişinin dinlenmesi şart mıdır? Şart olmasa gerek. Hadise, öğle bir hadisedir ki, miktarı pek çok olacak şahit çıkabilir. Nitekim mütemadiyen yazı ile telgrafla müracaatlar devam ediyor. Memleketin her tarafından müracaatlar oluyor...

Sanık Adnan Menderes: Müdafaa imkanı da vermek lazım gelir.

Başkan: Müdafaanıza imkan verilmiştir.

Sanık Adnan Menderes: Reis beyefendi...

Başkan: Anlaşıldı.

Sanık Adnan Menderes: İki cümle ile maruzatımı bitireyim. Şimdi, bombanın patlatılmış olması bir emri muhakkak gibi gösteriliyor. Ondan sonra, bir tertibin yapılmış olduğu muhakkak gibi gösteriliyor; neşriyat bu yolda. Gelecek şahit adeta mukadder bir cevabın karşısında kalıyor. Bu itibarla bize de müdafaa için imkan vermeniz ve vaziyetin daha tavazzuh etmesi lazım gelir. Tevsii tahkikat talebimiz bu esasa istinat ediyor.

Başkan: Müdafaa imkanı vermek, müdafaayı yapan sanığın isteğini söylemesi ve zabıtlara, geçmesi ve bunun hakkında müspet, menfi bir karar vermekle; menfi kararla reddedilir, müspet karar verilirse toplanır. İlla ki, karar vereceksin diyemezsiniz.

Sanık Adnan Menderes: İstirhamlarımı arz ediyorum.

Başkan: Evet.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Çok muhterem Reis beyefendi, temsil ettiğiniz adalet vekarı ile ve müsellem dirayetiniz ile meselenin derinliğine girmek için zaman zaman yüksek heyetle beraber büyük gayret sarf etmektesiniz. Tabiatiyle, bu hadisenin hususiyetinden ileri gelmektedir. Biz bu işin üzerindeki karanlık örtünün açılmasından hiç bir suretle korkmuyoruz. Tevsii tahkikat hususundaki taleplerimiz adaletin tezahürüne yardımcı olabilmek düşünce ve arzusundan ileri gelmektedir. Tevsii tahkikata müteallik olarak geçen celsede Yüksek Riyasetinize arz etmiştim. Dosyayı tetkik imkanını bulamadım. Bendeniz ancak 3-4 gün evvel dosyayı tetkik edebildim. Fakat emin olunuz ki, bu müddet zarfında tetkikatımı ikmal edemedim. Yalnız bu bakımdan sizden ricamız, parekende tetkikat yerine bize bir mehil lütfederek bu tetkikatın neticesini toplu olarak arz etmemize müsaadenizi rica ediyorum. Bu arada şunu da arz etmek isterim ki, dosya tetkikatı sırasında Soruşturma Kurulunda dinlenmiş olan şahısların ifadelerini tetkik ettim. Bunların içerisinde 22 tanesi henüz ifadeleri dinlenmek hususunda çağrılmamış bulunmaktadır, Tabiatiyle ifadesi alınmış olanla içerisinde esasa müessir ifadesi olmayan da bulunabilir. Bendeniz şekli bir kaideye istinaden böyle bir şeyde bulunmayacağım. Fakat bunların içinden bazıları meselenin esası ile ilgili ifade ve beyanlarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında, Necdet Uğur, Medeni Berk, Mithat Perin ki, Reis beyefendi bilhassa bomba hadiseleriyle alakalıdır, Fazıl Bilge, Mükerrem Sarol ve Ahmet Salih Korur gibi şahıslardır. Öbürlerinin esasını tetkik etmedim. Bu arada Sayın İsmet İnönü'nün de ilk tahkikat sırasında ifade vermiş olduğu dikkatimizi çekmiş bulunmaktadır. İsmet İnönü'nün buradaki şahadetinin ehemmiyetini yüksek heyetinizin takdir buyuracağından eminim çünkü, İsmet İnönü senelerce hükümet başkanlığı yapmış, mühim hadiseler içerisinde yaşamış ve bilahare devlet idare etmiş, devlet sevk ve idaresinde tecrübe ve ehliyet kazanmış olan bir insandır. İfadesinde 6-7 Eylül hadiseleri sırasında İstanbul'da bulunduğunu söylemektedir. Yani arz etmek istediğim, hem kendisinin toplum psikolojisini bilmesi bakımından bu hadisenin saikleri ve mürettiplerini tayin hususunda bir şahitliği adalet huzurunda ehemmiyetlidir. Ve hem de, bizzat 6-7 Eylül hadiselerinde İstanbul'da bulun-

duğu ve bilahare de meseleyi tetkik etmiş olduğu için şahitliğine ihtiyaç olduğu kanaatındayız.

Evvel emirde İsmet İnönü başta olmak üzere arz etmiş olduğumuz şahitlerin çağrılması hususunda, ilk tahkikat ifadeleri dolayısıyla karar verilmesini istirham edeceğim.

Diğer hususlardaki taleplerimizi diğer celsede arz etmek hususunda tevsii tahkikat için mehil vermenizi istirham ederim.

Başkan: Her oturum arası bir mehil olmak gerektir. Kaç celse oldu acaba? Her fasıla bir mehildir.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Müsaade buyurursanız arz edeyim...

Başkan: O kadar.

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Sayın Başkanım, Soruşturma Kurulunun dosyalarını tetkik etmiş bulunuyorum, Müvekkilimin kız kardeşi Dilek Engin ile babası Faik Engin'in ifadelerine baş vurulmuş. Bu iki şahidin yüksek huzurunuzda dinlenilmesini arz ve rica ediyoruz.

Ayrıca geçen celsede bir talepte bulunmuştum, fakat bu hususta da zannediyorum bir karar alınmış değildir. O da şudur: Türkiye dışında, Türk menfaatlerine ve Türk kültürüne uzun yıllar hizmet edip de şu veya bu sebeple göç etmek mecburiyetinde kalan ve ana vatana gelen kimselerin Türkiye'de iskan hakkından faydalanıp faydalanamayacağı...

Başkan: Biz münhasıran o kararı verdik, buyrunuz.

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Teşekkür ederim.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Efendim, amme delillerinin dinlenmesi hitam bulmadan evvel, müdafaa bakımından bazı delillerimizin dinlenmesi ve bazı vesikaların celbini talep etmiştik. Ve bu talep hakkında; binnetice müdafaa da nazara alınması kaydiyle, bir red kararı verilmişti. Bu red kararının kesin olmadığı.

Başkan: Yok efendim kesindir.

Başsavcı: Şahit Hayrettin Sümer'in şahadeti hakkında ileri sürdükleri ve bu itibarla dinlenmesini istedikleri Şinasi Nahit Berker'in hadiselerde değil, şahidin şahadetine müteallik beyanda bulunacağı belirtilerek onun da dinlenmesi arzu edilmektedir. Usul hükmüne gö-

re, buna lüzum yoktur; bu bakımdan dinlenmemesine karar verilmesi mütalaa olunur.

Yüksek Soruşturma Kurulunda dinlenen ve ifadeleri zabıtnamelerde mazbut bulunan şahitlerin bir kısmı huzurunuzda tenevvür bakımından davaya yeniden ışık tutacak mahiyette olmadığı tezahür etmiş ve şahit listesinde kendileri gösterilmemiştir. Bu itibarla, yine sanık Adnan Menderes müdafilerinin bu şahitlerin dinlenmesi hakkmdaki mütalaaları yersizdir, reddine karar verilmesi mütalaa olunur.

Başkan: Buyrun.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Çok özür dilerim, henüz gelen telgrafı avukatım okuyup bana bildirmedi ve dosyadan da hala malumat sahibi olamadım. Bunun için tevsii tahkikat hususundaki rica ve istirhamlarımı yapmadan evvel evvelce de arz ettiğim gibi bu dosya için avukatımla görüşme imkanını elde etmekliğime müsaade buyrulmasını rica edeceğim. Netice itibarıyla ben de mehil talebi hususundaki istirhama iltihak ediyorum.

Başkan: Yalnız dosya tetkiki ve müdafilerle görüşmek Divan Başkanlığının müsaadesine tabi değildir. Hiç bizim müsaademizi almadan müracaat edebilirsiniz. Divan Başkatibi ile görüşürsünüz, müdafilerle görüşmek tanzim edilmiştir, bu bizim müsaademize tabi değildir.

Sanık Adnan Menderes: Hayrettin Sümer'in ifadesinde bahsettiği dörtte üç miktarındaki Heyeti Vekile kimlerden ibaretti?

Sanık Adnan Menderes: İsimlerini bilmiyorum. Kabili tahkiktir. Kendisinden veya orada hazır bulunanlardan sorulabilir.

Başkan: Şu anda biliyor musunuz?

Sanık Adnan Menderes: Bilmiyorum efendim.

Başkan: Peki buyrunuz.

Başkan: Şimdi, bu günkü duruşmanın genişletilmesi hakkmdaki istekler hakkında ara kararı vereceğiz. Ara kararının bir bendi de tahkikatın tevsii hakkında sanıklara kat'i mehil olacaktır. Ondan sonra artık tahkikatın tevsii hakkında bir istekte bulunulmayacak. Bu cihetin böylece anlaşılması için karardan evvel bildiriyorum, sebebi de kararın iyice anlaşılması içindir. Yani şimdi vereceğimiz kararın bir bendi sanıkların tahkikat tevsii taleplerinin bildirilmesi için son mühlet veriyoruz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Müsaade edermisiniz.

Başkan: Ne var efendim, şimdi konuştunuz.

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: Muhterem Başkanım, bir kerre telgraflar mevzuunda dosyayı tetkik edin diyorsunuz. Geliyoruz, zaten iki defa geldik adaya.

Başkan: Üç defa geldiniz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: İmkan yoktur efendim. Dosya bir kerresinde İddia Makamında...

Başkan: Bunu da sonra tetkik edeceksiniz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Tekrar gelecekse...

Kati mehil buyuruyorsunuz. Bu şartlar olmasa kat'i mehilden bir şey çıkaramayız.

Başkan: Buyrun.

O vakit bu, tevali eder. Davanın ipinin ucu sizin elinize geçer; halbuki Divanın elinde ve benim elimde olması icap eder.

Sanık Adnan Menderes: Bir hususu rica ediyorum...

Başkan: Ne var efendim? Şimdi konuştunuz, müdafiiniz konuştu, müdafaa talebini, tevsii tahkikatı suistimale kadar götürüyorsunuz... Hatırınıza bir şey mi geldi?

Sanık Adnan Menderes: Hatırıma geleni değil icap edeni arz edeceğin. Bunun için hüküm vermemenizi istirham ederim. Kat'i mehil verilecekse bu kat'i mehilden istifade edebilmemiz için avukatımla istişare etmek lazım gelir. Bunun temin buyrulmasını istirham edeceğim. Aklıma gelen bu beyefendi.

Başkan: Evvelce Yüksek Soruşturmada yapılan tahkikat gizli olduğu için bunu kabul ettik. Fakat Divanın çalışmaları 14 Ekimden itibaren başlamıştır. Artık bu yollar açılmıştır ve bu işler tanzim edilmiştir.

Sanık Adnan Menderes: Divan katibi umumisine...

Başkan: Katibi umumi değil, Başkatip, Başkatibe müracaat edersiniz.

Sanık Adnan Menderes: Böyle bir imkanımız yok.

Başkan: Var.

Sanık Adnan Menderes: Böyle imkanımız yoktur. Avukatımız için yol açık diyorsunuz. Böyle bir imkan da yoktur.

Başkan: Bu davanın açılması ve Yassıada'da bu davanın görülmesi biraz da sizin ihdas ettiğiniz bir fiildir. Neticesi budur, bunu da düşününüz. Ne yapalım. İmkanlar ve bu şartlar dahilinde oluyor.

Gereği görüşüldü:

1. Evvelce dinlenmiş bulunan şahit Hayrettin Sümer'in ifadesinde bahsettiği dörtte üç miktarındaki Bakanlar Kurulu üyelerinin kimler olduğu kendisinden sorulacak onların şahit sıfatı ile celp ve dinlenmelerine,

2. Bu gün sanık Adnan Menderes'in müdafii tarafından adları bildirilen Necdet Uğur, Medeni Berk, Mithat Perin, Fazıl Bilge, Mükerrem Sarol ve Ahmet Salih Korur'un şahit sıfatiyle dinlenmelerine,

3. Sanık Oktay Engin müdafii tarafından ismi bildirilen Oktay Engin'in kız kardeşi Dilek Engin'in şahit sıfatiyle celbiyle dinlenmelerine,

4. Faik Engin'in dinlenmesine mahal olmadığına evvelce karar verilmiş bulunduğundan, onun hakkında tekrar bir karar ittihazına yer olmadığına,

5. Bugün, Sanık Adnan Menderes tarafından ismi bildirilen Şinasi Nahit Berker'in dinlenmesine yer olmadığına,

6. Bu deliller toplandıktan sonra İsmet İnönü'nün dinlenmesine lüzum olup olmadığının bilahere kararlaştırılmasına.

7. Sanıkların ve müdafilerinin tahkikatın tevsii hakkmdaki taleplerini yapmaları için kat'i mühlet verilmesine ve bu mühletin gelecek oturuma kadar devamına. Bundan sonra tekrar bir mühlet isteyememelerine ve duruşmanın, daha evvelki günler dolu olduğu için 22.11.1960 Salı saat 9.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Diğer davaya bakacağız, buyrun.

(Sanıklar salonu terk etti)

Kapanma saati: 17.10

16.11.1960

ON İKİNCİ OTURUM

22 Kasım 1960 Salı

Açılma saati: 09.30

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Abdullah Üner
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ferruh Adalı
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ali Doğan Toran
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Adil Sanal
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafilerin yoklaması:

Sanık Celal Bayar müdafiileri Nail Taner, Enver Safter Oder, buradalar.

Sanık Celal Bayar Müdafii Gültekin Başak: Ben de Sanık Celal Bayar müdafiiyim.

Başkan: Vekaletnamenizi şimdi mi veriyorsunuz? Mikrofonda isminizi söyleyin, kaydedilsin, vekaletnamenizi verin.

(Sanık Celal Bayar müdafii Gültekin Başak'ın vekaletnamesi alındı)

Başkan: Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal, buradalar.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafiileri Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge, buradalar.

Sanık Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay, burada, Lemi Budak, yok.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri Abdulhak Kemal Yörük, Sadettin Kerim Gökay, buradalar.

Sanık Alaeddin Eriş müdafileri Hamdi Üge, Ekrem Korkut, buradalar.

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç, burada.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut, burada.

Sanık Hasan Uçar'ın müdafii, yok.

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil, burada.

Başkan: Sanık Adnan Menderes tarafından verilmiş olan 18.11.1960 tarihli 5 sahifelik dilekçesini okutuyorum.

(Beş sahifelik dilekçe okundu)

Başkan: Dosyalar Divana geldikten sonra şu gördüğünüz şekilde, ilmi bir şekilde tasnif ettirilmiştir. Bir dosya müteaddit kartonlara ayrılmıştır, bir fihristi vardır, fihriste bakınca, o kartonda neler olduğu gözükür, bulunur. İşte 6-7 Eylül dosyası, bakınız 29 kartona ayrılmıştır, her kartondaki vesikalar fihristte gösterilmiştir, el atınca derhal bu-

lunur. Binaenaleyh avukatlar temasa geçince her şeyi kolayca görebilirler.

İkincisi, buradaki duruşmalar mufassal bir şekilde yapılmaktadır. Huzurunuzda vesikalar okunmuştur. Şahitlerin ifadeleri dinlenmiştir, her şahidin ifadesi karşılaştırılmıştır. Binaenaleyh dosyayı tetkik diye ısrar etmeye mahal olmamak icap eder.

Devam edin.

("Binaenaleyh, tahkikatın tevsii hususunda maruzatıma dosyaları bilmeden..." şeklindeki kısmının okunmasına devam olundu)

Başkan: Burası anlaşılmadı, ikinci istek nedir? Kimleri dinleyeceğiz?

Sanık Adnan Menderes: Emniyet kuvvetleri müessir müdahalede bulunmadı deniyor. Askeri birliklerin de zamanında müdahalede bulunmadıkları hususu duruşmalar esnasında tahakkuk etmiş bulunuyor. Arzım şu ki Reis beyefendi, şayet böyle bir tertip mevcut ise hem emniyet kuvvetlerine hem de askeri makamlara şu veya bu şekilde müdahalede bulunmamaları hususunda bir talimat, emir veya herhangi bir imada bulunmak lazım gelir. Askeri birliklerin zamanında müdahale etmediklerine göre acaba böyle bir şey var mıdır? O cihetten de tevsii tahkikat lüzumuna kani bulunarak bu dilekçeyi verdim.

Başkan: Ne suretle tahkik edelim? Böyle bir şey varsa kulaklarına çıtlatılır, aldırış etmeyin diye. Böyle bir emir yazılı olarak verilmez. Bu, kabili tahkik midir?

Sanık Adnan Menderes: Başta Ordu Müfettişi olmak üzere bütün aşağı doğru kademelere inilerek sorulabilir.

Başkan: Ne suretle tahkik edelim?

Sanık Adnan Menderes: Şu suretle olabilir, Reis beyefendi; amirlerinden sormak suretiyle, böyle bir direktif aldınız mı, ne için zamanında müdahale etmediniz diye sorulabilir.

Başkan: Gelenlere soruldu, hiç bir şey söylemediler. Okumaya devam ediniz.

(Sanık Adnan Menderes tarafından verilen dilekçenin üçüncü paragrafından itibaren okunmasına devam olundu)

Başkan: Peki, nazara alırız. Şahit Fazıl Bilge'yi çağırın. Adınız?

Şahit: Fazıl Bilge.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Fazıl Bilge: - Tevfik Bilge.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Fazıl Bilge: 315.

Başkan: Şimdi emekli misiniz?

Şahit Fazıl Bilge: Emekli Orgeneralim.

Başkan: Bu 6-7 Eylül hadiseleri olduğu zaman ne vazifede bulunuyordunuz?

Şahit Fazıl Bilge: Çatalca müstahkem mevziinin müdafaasına memur ve karargahı Hadımköy'ünde bulunan Üçüncü Kolordu Kumandanlığı vazifesini yapıyordum.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? On bir tane sanık var, kendileriyle şahitliğe mani bir haliniz, akrabalığınız yakın lığınız var mı?

Yemin ettireceğim.

(Şahit Fazıl Bilge'ye yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve mürettiplerinin aledderecat sanıklar olduğu iddia edilmektedir. Sizin de şahit sıfatıyla malumatınız olabileceği ileri sürüldü. Ne biliyorsanız, iddia ve müdafaaya yarar, ne biliyorsanız söyleyin.

Şahit Fazıl Bilge: Bendenizin kanaatim, bunun mürettep olduğu merkezindedir.

Başkan: Hadisenin olduğu gece nerede idiniz?

Şahit Fazıl Bilge: Hadımköy'ünde idim. Yalnız saat 22 sıralarında Ordudan kuvvetlerimin mühim bir kısmının İstanbul'a nakledilmesi emrini aldım ve bu kuvvetleri kısa zamanda İstanbul'a sevk ettim. Ve kendim de kuvvetlerimin başında olarak İstanbul'a geldik.

Başkan: Saat kaçta?

Şahit Fazıl Bilge: İstanbul'a hareket emrini aldığım saat 22 idi. Yalnız bunlardan bir alay, daha evvel 61. Tümene verilen emirle önceden İstanbul'a sevk edilmişti. Onlar daha evvel İstanbul'a varmıştı.

Başkan: Siz geldiğiniz zaman saat kaç idi?

Şahit Fazıl Bilge: Takriben saat 23.30 idi.

Topkapı'ya geldik, Ordu ile temasa geçtik. Emre intizar etmemiz bildirildi. Bazı kuvvetlerimiz Ordu Kumandanı emri ile muhtelif vazifelere sevk edilmiş. Taburlardan birisi Patrikhanede vazifelendirilmişti.

Benim kanaatim mürettep olduğu merkezindedir. Bir defa memleketimizde bir komünist teşekkülü olduğunu kabul edemiyorum. Böyle bir teşekkülün peşinden Türk halkı akidesi itibariyle gidemez.

Başkan: Böyle bir teşekkül cüz'i miktarda her zaman vardır. Fakat bir milleti peşinden sürükleyecek mahiyette değil.

Şahit Fazıl Bilge: Hükümetin icraatı karşısında böyle bir teşekkülün İstanbul ve Ankara gibi bölgelerde bilhassa İstanbul'un en ücra bir yerinde ve planlı bir şekilde tatbik mevkiine koymasına imkan tasavvur olunamaz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Şahit hatırladığını söylesin, yazıdan okumasınlar.

Başkan: Demek istiyor ki müdafii, şahit evvela bildiklerini söyler, notlarına bakmaz, hatırlamadığı zaman bakar demek istiyor.

Şahit Fazıl Bilge: Halkta galeyan olsa bile bu galeyanın memleketin muhtelif köşelerine şamil bir durum arz etmesine imkan tasavvur olunamaz. Böyle bir galeyan ancak mevzii mahiyette olabilir. O halde böyle bir hareketi ancak memlekete hakim otoriteler meydana getirebilir kanaati hasıl oluyor. Bu da ancak parti ve onu sevkü idare edenler olabilir. Bu nümayiş başladığı sırada İstanbul'da miktarı binleri aşan Polis ve Jandarma kuvveti de vardı. Bu kuvvetin müsamahalı ve adeta atıl bir tarzda kaldığı sonradan bana söylenmiş bulunmaktadır. Çünkü gece orada bulunmuyordum. Ve bu hadiseyi yaşamıyordum.

Başkan: Bu atıl bir halde bırakıldığını size kimler söyledi?

Şahit Fazıl Bilge: Şahıs tayin etmeme imkan yok, herkes. Tabii ben o gece Topkapı'ya vardığım zaman Ordu ile temas etmiş, Ordu Kumandanı da kıt'alarının orada intizar etmesini bendenizin de başlarında bulunmamı emretmişti. Sabahleyin, Ordu Kumandanı ile temas etmek üzere Bizzat İstanbul'a gittim. Ve İstanbul'da Ordu Kumandanı ile de görüştüm. Tabii bu esnada birçok arkadaşlar, birçok insanlar bu meseleyi, mevzuu bahsediyorlardı. Hatta Tarlabaşı'ndan geçerken, burası Türk dükkanı diye tebeşirle yazılmış yazılar gözüme çarptı.

Başkan: Bitti mi?

Şahit Fazıl Bilge: Evet efendim.

Başkan: Sanık Adnan Menderes.

Sanık Adnan Menderes: Şehrin içinde binlerce jandarma ve emniyet kuvvetlerinin mevcut olduğunu ifade ettiler. Yine şehrin içinde askeri makamların kolayca el atabilecekleri ve müessir müdahalede bulunabilecekleri, Askeri Kuvvet miktarı hakkında malumatları var mı acaba?

Başkan: Dinlediniz, söyleyin.

Şahit Fazıl Bilge: İstanbul'da Topkapı Bölgesinde 6. Piyade Tümeni, Selimiye bölgesinde 8. Piyade Tümeni mevcuttu.

Sanık Adnan Menderes: Emniyet kuvvetlerinin ve Jandarma kuvvetlerinin şehrin her tarafına yayılmış olduğu ve aniyen istenilen noktada bulunabilecek adedinin mahdut bulunduğu hakikatine karşı mühim miktarda askeri kuvvetlerin derhal harekete geçirilmek üzere elde mevcut olduğu hakikati muhterem şahidin bu ifadesiyle tebeyyün ediyor. Tevsii tahkikat talebimi ihtiva eden dilekçemdeki sebep, burada tezahür ediyor.

Başkan: Sorulacak bir şey var mı şahide karşı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, şahit 5 Eylüle kadar Vedat Garan Paşaya vekalet etmiştir. O sırada Kurmay Başkanı olan Hüseyin Ataman Vilayetten gelen vazifeli memurlarla görüşmüş ve şehir içinde muhtemel hadiseler üzerine tedbirler almıştır. Kendileri de bu tedbirler üzerinde mutabık kalmışlardır. Bu tedbirler alınmış olmasına rağmen acaba hükümet tarafından herhangi bir emir gelmiş mi, bu tertipler ve nümayişler önlenebilmiş mi?

Şahit Fazıl Bilge: Efendim, Ordu Kumandanlığına 26 Ağustostan 5 Eylül sabahı arasında vekalet ettim. 5 Eylül sabahı Nato Güney Doğu ve Avrupa Kara Kuvvetleri Kumandanı General Ridin'in gelmesiyle onunla beraber teftişe çıkmış olan General Vedat Garan vazifesine başlamıştı. Ordu Karargahına geldiğim ilk saatlerde Ordu Kurmay Başkanı Tümgeneral Hüseyin Ataman geldi. Vilayetten gelen birkaç memurun o tarihlerde Kıbrıs'ta yapılması muhtemel nümayiş hareketine bir karşılık olmak üzere İstanbul'da da bir hareket yapılması ihtimali düşünülerek bazı tedbirlerin alınmasını istediklerini ve kendileriyle mutabık kalarak muhtelif yerlerde üç motorlu, bir süvari gurubu bulunduracağımı söyledi. Ben de bu teklifi kabul ettim ve emirlerimi verdim. Ve bu emirler İstanbul Valiliğine, İstanbul'un doğrudan doğruya, asayişi ile, inzibatı ile alakalı ve karargahı İstanbul'da bulunan

15. Kolordu Kumandanlığına, Merkez Kumandanlığına demin söylediğim birliklere ve diğer alakalılara da tebliğ edilmiştir.

Başkan: Hükümet tarafından açık veya gizli bir emir mi verilmiştir ki, bu tedbirler hadiseyi önleyememiştir, diyor?

Şahit Fazıl Bilge: Bunun hakkında ben bir şey söyleyecek durumda değilim.

Başkan: Müdahale etmeyin, nümayişlere müdahale etmeyin, aldırış etmeyin, müsamaha ile karşılayın, yapılsın şeklinde.

Şahit Fazıl Bilge: Böyle bir şey yoktur.

Başsavcı: Etem Menderes Vedat Paşayı sorguya geçtiği zaman, 6-7 Eylül hadiseleri dolayısıyla, Sayın Orgeneral bazı suallere muhatap olmuş. Kendisinden bu hususta malumat alalım müsaade ederseniz.

Şahit Fazıl Bilge: Etem Menderes'in sualleri bir dakika sürdü. Şimdi ne olduğunu hatırlamak benim için mümkün değil. Bir dakika içinde kararını verdi ve oldu bitti.

Başkan: Gerek soruları ve gerek cevapları hatırlamıyorsunuz.

Şahit Fazıl Bilge: Hatırlamıyorum, çünkü bir dakika sürmüştü. Ve hatta çıkarken o zamanki Genelkurmay Başkanı Korgeneral Tunaboylu'ya kapının ağzında ve bir diğerinin işiteceği tarzda, ben kırk senedir Orduya şerefle hizmet etmiş ve bunun nişanelerini taşıyan bir insanım, vazifemi müdrikim; izinlisin demek suretile bize yapılan muamele nedir diye sordum; o da, ben kendisi ile görüşürüm dedi ve sonra bundan bir şey çıkmadı.

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Sayın Orgeneral biraz evvel ifadelerinde söylediler ki, "benim emrimde bulunan" zannediyorum ki, 61. veya 63. Tümen, "daha evvel Ordu Kumandanlığından emir almıştı" buyurdular.

Acaba, saat kaçta emir verilmiştir.

Şahit Fazıl Bilge: Saat 22'de bana Ordu Kumandanlığından bir tebligat yapıldı. 61. Tümen Hoşdere'de, Hadımköy'ünden ayrı bir bölgededir. Onun ve Yarımburgaz'daki 213. Piyade Alayının İstanbul'a şevkini öğrendim. Bu malumatı aldıktan sonra yeni tedbirler almak lüzumunu duydum ve bütün Kolordu'ya alarm emrini verdim. O saatte öğrendim ki 61. Tümene 3. Ordu emir vermiş. 61. Tümen hareket etmiş bulunuyordu. Takriben saat 21-22 idi.

Başkan: Şahit Necdet Uğur.

(Şahit Fazıl Bilge huzurdan çekildi)

(Şahit Necdet Uğur huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Necdet.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Necdet: Uğur.

Başkan: Baba adınız?

Şahit Necdet Uğur: Yaşar.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Necdet Uğur: 1923.

Başkan: Halen ne iş yaparsınız?

Şahit Necdet Uğur: Enek İnşaat Şirketi Müdür Muaviniyim.

Başkan: Hadise sırasında ne iş yapıyordunuz?

Şahit Necdet Uğur: İstanbul Emniyet Müdür muavini idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Necdet Uğur: Şahitliğe mani bir halim yoktur.

(Şahit Necdet Uğur'a yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri mürettep olduğu ve tertipçilerinin de buradaki sanıklar olduğu aledderecat iddia edilmektedir. Siz de şahit sıfatı ile evvelce dinlenmişsiniz bu hususta ne biliyorsanız söyleyin.

Şahit Necdet Uğur: 6-7 Eylül hadiseleri benim kanaatime göre fevri ve ölçüsüz bir şekilde sokağa intikal ettirilmiş bir dış politika çatışmasının neticesidir. Bu hadiselerin neden ve niçinini hadiselere tekaddüm eden günlerde vuku bulan iki hadise ile bence izah etmek mümkündür. Bunlardan bir tanesi efkarı umumiyede bir nümayiş havasının yaratılmış olmasıdır. İkincisi de, bomba hadisesinin halk kitlelerine intikal ettiriliş tarzıdır.

Efkarı umumiyede nümayiş havasının yaratılmasını müsaade ederseniz izah edeyim. Kıbrıs mevzularında o zamanki hükümetin dış politikası tamamıyla Yunanların dış politikadaki tutumlarına tabi idi. Yani inisiyatif Yunanlılarda idi ve Yunanlılar da bu politikalarında kö-

tü örnek veriyorlardı. 1954 senesinde Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs hadisesinin gündeme alınması reddedildikten sonra Yunanlılar bunu bir sokak nümayişleri şekline intikal ettirdiler. Kıbrıs'ta tecavüzler oldu. Mütemadi neşriyat oldu, tahrikler oldu. Bu ana kadar bu tutumu takip etmeyen bizim hükümet bundan sonra belki de başka memleketlerin efkarı umumiyesini, tıpkı onların düşündüğü gibi, tesir altında bırakmak için aynı yolu tutma yoluna gitti. Yani hadiseyi halk kitlelerine intikal ettirmek ve halk kitlelerinin meselesidir diye ortaya atmak. Ve hadisenin halk kitlelerine intikal ettirilmesi için, halk kitlelerinin hazırlanması gerekir. Bu hadisenin bir hususiyeti vardı. Yunanlılarla Türkler arasındaki tarihi hassasiyet malumdur. İstanbul'da yaşayan Rum soylu vatandaşların mevcudiyeti ve miktarının çokluğu da malumdur. Binaenaleyh böyle bir hadise bir hizbe intikal ettirilirken çok dikkatli ve ölçülü olmak gerekirdi. Halbuki aslında Yunanlıların çok kötü tahrikleri neticesinde zaten efkarı umumiyede bir hassasiyet vardı. İstanbul'da yaşayan Rum soylu vatandaşlar Yunan hükümetinin politikasından dolayı ıstırap içinde idiler. Türkiye'de iyi geçindiklerini söylemekte idiler. Hükümetin bu kararından sonra tutumları tamamıyla değişmiş ve muhtelif davranışlarla efkarı umumiyeye tesir edildi. Bence en talihsiz davranış Liman Lokantasındaki eski Başvekilin nutkudur. Bu nutuk Yunan hükümetine hitap etmekten ziyade zaten İstanbul'da çok hassas olan halk kitlelerini çok tahrik etmiş ve çok tehlikeli bir nümayiş havası yaratmıştı. O zamanı yaşayanlar bilirler, İstanbul'da her an patlamak üzere, çok ufak bir hadisede bile çok vahim neticeler doğurabilecek bir efkarı umumiye teşekkül etmişti, o zaman bilhassa Liman Lokantasındaki çok sert sözlerden sonra yaratılan bu nümayiş havasının tesirinde bazı zümrelerin kaldıkları muhakkaktır. Bu tesir altında kalan zümrelerin 6-7 Eylül hadiselerindeki davranışlarını bu tesir ile izah etmek mümkündür. Mesela ilk tesir halkta olmuştur.

Başkan: Sizin tahsiliniz nedir?

Şahit Necdet Uğur: Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezunum.

Başkan: Devam edin.

Şahit Necdet Uğur: Dış Politika hadiselerinde halk umumiyetle hükümetin etrafında toplanır. Böyle bir mevzuuda da toplandı. Ve tehlikeli bir hava yaratıldı.

İkincisi, milli hassasiyet göstermek istidadını gösterdi. Bendeniz hadiselerden daha bazı neticeler de çıkararak şunu da ilave edeceğim ki, bu tutum kendi partileri üzerinde de müessir olmuştur. Gerek Kıbrıs'ta yapılacak bir katliamın, eğer olursa, İstanbul'da bir mukabelesinin temininin hazırlanması, gerekse nümayiş havasının kendi parti teşkilatı üzerinde müessir olduğu kanaatindeyim. Bunu da şuradan çıkarmak mümkündür: Hadiseler İstanbul'da muayyen semtlerde ve bir birine benzeyen karakterde tecelli etmiştir. Bir büyük şehirde, çeşitli semtte bir birine benzeyen karakter şekil ve suretlerde yapılmış olabilir. Kıbrıs hadiselerine karışmış teşkilat nelerdir? Bunlar Kıbrıs Türktür Cemiyeti, gizli komünist teşkilatı ve siyasi partiler olabilirdi. Ne Kıbrıs Türktür Cemiyetinin ne de gizli komünist teşkilatının hadiselerden sonra ve ne de muhalefet partilerinin, hadiseden sonra yapılan tetkiklerde anlaşılmıştır ki, hadiselerin oluşunda müessir bir rolü olmamıştır. Fakat yine, hadiselerin cereyanında o zamanki iktidar partisinin mahalli mensuplarının yer yer hareketleri ve halkın başında öncülükleri görülmüştür. Benim bunları da izahım, kendisinin yarattığı nümayiş havasının tesirinde kalan parti teşkilatının bir reaksiyonundan ibarettir.

Üçüncü tesir, altında kalan vazifeliler olmuştur. Bu efkarı umumiyenin ve nümayiş havasının... Bunu efkarı umumiye yaşamakta idi. 6 Eylül günü vazife alacak olanlar da her türlü teşkilata mensup insanlar olarak efkarı umumiyenin parçası idiler, aynı hisleri duymuşlardır.

Mühim bir nokta daha var; amme hizmetlerinin en yukarısında bulunan zat devletin tutumunu çok sert bir şekilde ifade ederse vazifeli olanlar o zatın tutumuna uygun bir şekilde hareket ve kararlarını takdir ederken elbette önce bir kararsızlığa ve tereddüde düşer. Çünkü efkarı umumiyenin bir parçası idi.

İkincisi, hizmetlerin en yukarısındaki bir zatın tutumuna şahit olmuştu. Binaenaleyh davranışında vazife icabının takdirine bir tereddüt ve kararsızlık geçirmesi hiç şüphe yok ki tabiidir ve zaman zaman bazı vazifeliler bu kararsızlığa hiç düşmemişler, bazıları bazı yerlerde düşmüşlerdir. Bunlar da sonradan kendilerini toparlamışlar fakat vakit çok geçmişti, Efkarı umumiyenin hazırlanışı ve nümayiş havasının yaratılması bu söylediğim üç şekilde 6 Eylül hadiselerine müessir olduğu gibi bunun kadar mühim bir durum da bomba hadisesidir. Bunun efkarı umumiyeye intikal ettiriliş tarzıdır. Efkarı umumiyedeki gerginlik ve asabiyet elle tutulacak kadar sarihti. Bunu herhangi bir adam dahi

görebilirdi. Herkes İstanbul'da çıkacak çok müessif ve vahim hadiseden korkmakta idi. Böyle bir durumda Selanik'teki Atatürk'ün evine bir bomba atılması hadisesi haberi ile karşılaşan bir devlet adamının tutumu, efkarı umumiyedeki gerginliği nazarı itibara alıp ve Atatürk'ün manevi şahsiyetine yönelen en büyük taarruz telakki edilebilecek bomba hadisesinin zaten gergin olan efkarı umumiye üzerinde ne kadar talihsiz tecelliler yaratabileceğini takdir etmek olmalıydı. Bu bomba hadisesi, ölçüsüz bir şekilde efkarı umumiyeye intikal ettirilirse vahim hadiselerin doğabileceğini görmek çok basittir. Bu böyle olduğuna göre hadise bu şekli ile telakki edilmeyip öğle ajanslarında bütün Türkiye'ye intikal ettirilmesi 6-7 Eylül hadisesinin başlamasına sebep olmuştur. Niçin intikal ettirilmiştir? Şahsi kanaatim gerek başka memleketler efkarının gerekse Yunanistan'da yapılagelmekte olan şu veya bu harekete cevabı olsun, mukabele olsun diye kendisi bir nümayişin yapılmasını istemiştir. Ve o gün bir nümayiş yapılması fırsatı da ortaya çıkmıştır. Bu fırsatın tecelli ve tahakkuk etmesi için önüne geçmeyi bırakmış, neticede bu çarpışmalar ve büyük hadiseler olmuştur. Zaten bu tutum tarzı bence şeyi izah eder. Mesela güzergah şeysinde, tecessüs ve durumunun tetkikinin ifadesidir. Ankara'ya gidiş; eğer başka türlü bir tutum olsaydı, o kadar elle tutulur ve gözle görülür gergin efkarı umumiye vardı ki, başka bir tutumla Ankara'ya gitmek değil, bu havadisi alır almaz çok ciddi tedbirleri almak gerekirdi. Başlangıçta bunu yapmayan ve nümayişin tahaddüsüne meydan vermek arzusundadır demektir ki, Ankara'ya gitmekte bir beyis görmezler.

Bence, şüpheleri çeken eski Dahiliye Vekiline gelince; bu zaten malumdur. Dahiliye Vekili şöyle dedi, böyle dedi. Hükümetin bir nümayiş arzusunda olduğu ve onun peşinen buna meydan verdiğinin farkında idi. Fakat, bir teşkilatın başında olan adam olarak, onun mesulü olarak bilmesi icap eder. "Konuşurum, konuşmam" demesinin ve bunu söyleyip söylememesinin bir tesiri olmaz.

Hülasa ediyorum.

Başkan: Hülasaya lüzum yok. Sanıkların tertiple alakaları derecesi?

Şahit Necdet Uğur: Bence bu hadisede arz ettiğim sebeplerden dolayı meydana gelmiştir ve bu sebepleri hazırlayan da zamanın Başvekilinin ve Hariciye Vekilinin yanlış takdir ve kararları ve taktikleridir. Diğerlerinin alakasını görmüyorum.

Başkan: Sanık Adnan Menderes.

Sanık Adnan Menderes: Efendim.

Başkan: Demin duruşma başlarken bir dilekçe verdiniz, kendiniz okudunuz sonra da böyle hükümetten bir emir mi verilmiş ki alınan tedbirlerle önlenememiş demiştiniz. Şahit kendi zaviyesinden cevaplandırıyor, diyor ki, Başvekilin tutumuna ayak kısmen ayak uydurdular ve Liman Lokantasındaki konuşma da bir nevi talimattı diyor.

Sanık Adnan Menderes: Liman Lokantasındaki konuşmalar üzerine şahit ifadelerini teksif etmiş bulunuyor. Bunun yanında Yunanlıların tahrikamiz hareketler yaptığını ifade ediyor. Halbuki şahidin gayet iyi hatırlaması lazım gelen bir husus da matbuatın aylardan beri devam eden neşriyatı, hatta muhalif partilerin hükümetin hareketsiz kalmış olduğu hususundaki gayet ağır ve şiddetli tenkitleridir. Liman Lokantasındaki nutuk vazifelilerin vazife mefhumu üzerinde bir emir teşkil etmez. Dış politikaya ait bir mevzuu ele almak demektir. Kıbrıs'ta Türk soyundan olanların katliama maruz kalacağı tehlikesini önlemek için söylenmiş bir nutkun vazifeliler üzerindeki tesiri elbette tam ve şamil olamaz.

Asıl şahitten sormak istediğimiz nokta, komünistler bu işte alakalı değildir, Kıbrıs Türktür Cemiyeti bu işte alakalı değildir, muhalefet partilerinin bu işte alakalı olmadıkları tezahür etmiştir dediler ve ilaveten, bunun Demokrat Parti teşkilatı tarafından yapıldığı hakkında sonradan edinilmiş kanaatlerim mevcuttur dediler.

Acaba Demokrat Parti mensubu olan hangi semtler bu harekete iştirak etmiştir? Ve bunların başında bulunmuş olanlardan isim söyliyebilir mi ve bunlar mahkemeye verilmişler midir? Kıbrıs Türktür Cemiyetinde olduğu gibi, yakalanan bazı komünistler olduğu gibi mahkemeye verilmişler midir?

Şahit Necdet Uğur: Takip edilmemiştir. Bir defa birinci kısma cevap vereyim.

Başkan: Sorulan kısma cevap ver. Öteki kısımları divan takdir eder. Diyor ki isim verebilir mi, mahkemeye verilmiş mi dir?

Şahit Necdet Uğur: O zamanki tahkikat dosyaları tetkik edilirse görülür ki, mahkemeye verilen bir hayli Demokrat Partili vardı, nümayişte bulunmuşlardı. Benim bu mevzudaki beyanım hudutlu ve muayyen sebeplere bağlı beyandır. Kendisine o zaman ki tutumun parti teşkilatına tesiri ve aksülamelini izah ettim ki, bunları semt semt görmek

mümkün idi. Dedim ki, hadiselerin oluşunda diğer karışması muhtemel teşekküller, bunlarda görüldüğü gibi görülmemiştir. Fakat onların teşkilatından maalesef görülmüşlerdir. İstanbul'un muhtelif semtlerinde görülmüşlerdir. O zamanki gerek tahkikat dosyalarında vardır, gerekse halk bizzat şahit olmuştur.

Başkan: Şahsen isim verebilir misiniz?

Şahit Necdet Uğur: İsimler tahkikat dosyalarında vardır, bellidir.

Başkan: Alaeddin Eriş.

Sanık Alaeddin Eriş: Efendim, müsaade buyurursanız iki sual rica edeceğim.

Kendileri o zaman İkinci Şube Müdürlüğünde Polis Müdür Muavinliğini yaptıklarına göre, İstanbul Zabıta teşkilatı, 6-7 Eylül hadiseleri sırasında yalnız başına hadiseyi önleyebilecek kifayette mi idi?

Şahit Necdet Uğur: Efendim, benim kanaatimce yalnız Emniyet teşkilatı değil takviye edilmiş birlikler bile bu hale getirilmişti ve efkarı umumiye bu şekilde vahim bir reaksiyona hakim olamazdı. İstanbul Emniyet teşkilatı hiç bir zaman bu hadiseyi önlemeye muktedir olamazdı.

Sanık Alaeddin Eriş: İkinci sualim, gerek tertip safhasında, gerek tatbik safhasında herhangi bir suretle bu hadisede tezahüratçı olabilir miydi, şahidin kanaatleri nedir?

Şahit Necdet Uğur: Ne Emniyet Müdürünün ne de o gün yakın temasta bulunduğum İstanbul Valisinin hadiselerin bu şekilde tecellisinden dolayı en ufak menfi bir hareketlerine şahit olmadım. Bilakis çırpınışlarını gördüm.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Necdet, bey kendisine göre bir silsile yaptı ve bir noktada hadiseye mim koydu. Buyuruyor ki, bilhassa bomba hadisesinin o gün öğle ajanslarında millete intikal ettiriliş şekli bunun bir safhasını teşkil ediyor. Bendeniz şu sualin sorulmasını istirham edeceğim; o gün öğle ajansında bu hadise intikal ettirilmeseydi ertesi gün bu hadise umumi efkara intikal ettirilecek mi idi? Ettirilmeyecek mi idi? Yani bundan ertesi günkü gazeteler bahsetmeyecek mi idi?

Şahit Necdet Uğur: Bu hakikaten çok mühim bir nokta, bu vaziyette olsaydı çok fark ederdi. Böyle bir tecavüzün İstanbul halk kitleleri üzerinde çok vahim hadiseler doğurabileceği hakkında Vali ve Polis

Müdürünün yazdığı yazıya dikkatinizi çekerim. Bunlar çok büyük kitle hareketlerinin vukuu muhtemeldir, diyorlar. Şu halde o zamanki öğle ajansına verilmese ne olurdu? Akşam verilirdi, ertesi gün gazetelerde çıkardı fakat bir gün kazanılmış olurdu ve o bir gün zarfında da tedbirler alınabilirdi. İdarei örfiye mi düşünülüyor, o zaman alınırdı, siyasi bir demarş mı düşünülüyor, o zaman yapılırdı. Hadiseyi sıcağı sıcağına hazır kitleye intikal ettir, tedbir almak için bekle... olur mu?

Sanık Fatin Rüştü Müdafii Ertuğrul Akça: İkinci sual, bu hadise diyor bilhassa Başvekil ile Hariciye Vekilinin yanlış taktik hareketleri neticesidir. Burada Hariciye Vekilinin yanlış taktik hareketi, kendisine göre nedir?

Şahit Necdet Uğur: Bir dış politika hadisesini sokağa intikal ettirmek yolu. Yalnız bunu da değil, 6-7 Eylül hadiselerini takip eden diğer Kıbrıs meselelerinde de oldu, aylarca "ya taksim ya ölüm" diye çalkandı neticede hükümetin tutumu ne idi? Bambaşka binlerce, yüz binlerce insanın meydanlarda "ya taksim ya ölüm" diye hükümetin peşinden gittikten sonra; birden bire hükümetin kararı değişirse, acaba halk kitlelerinin bundan sonra o hükümetin tutumuna karşı güveni ne olur?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Hariciye Vekilinin bu meseleyi sokağa intikal ettirişi şeklini lütfen anlatsınlar. Ne yolla? Sırf Hariciye Vekili bunu bir sokak politikası haline ne şekilde getirmiştir?

Şahit Necdet Uğur: Sokak nümayişine şöyle başlanmıştır. Bu hadiselerde şunu itiraf etmek lazımdır ki, Yunan hükümeti de suçludur, en çok sebebiyet vermek onların tutumundan ileri gelmiştir.

Başkan: O, onlara aittir.

Şahit Necdet Uğur: Şimdi bunları izah etmek için arz ediyorum, onların maksatları efkarı umumiyeye göre politikasını yürüten büyük devletlere tesir etmekti. Mesela Amerika, bir memlekette efkarı umumiye reaksiyon gösterirse politikasını ona göre yürütür. Yani hükümetin idaresine değil efkarı, umumiyenin reaksiyonuna bakar. Bu, sadece hükümetten gelen bir hareket değil, halktan gelen bir hareket der. Yunanlılar bunu yaptılar. Nihayet biz de bunu yapmak ihtiyacını duyduk ama, bunun yapış şekli ve ölçüsü vardır. Hele bu hadisenin Yunanlılarla Türkler arasında olması arz ettiğim gibi bazı hususiyetler arz eder. Bunlar nazarı itibara alınmadı.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Reis beyefendi, hadise sırasında zabıtaya, nümayişlere karşı konulmaması için emir verilmiş midir?

Şahit Necdet Uğur: Sureti katiyede böyle bir şey yoktur, zabıta ve asayiş kuvvetlerinin tutumunda halka acayip gelen psikolojisini biraz evvel izah ettim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Müvekkilimin takip ettiği politikanın bu hadiseye sebebiyet verdiğini mi ifade etmek istiyorlar? Yoksa müvekkilimin bu hadiseleri önceden tasarlamış ve tertip etmiş gibi bir durumu olduğunu mu ifade ediyorlar?

Şahit Necdet Uğur: İfadem sarihtir, tutumları dedim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Bunu şunun için arz ediyorum, çünkü Yüksek Soruşturmada şahidin vermiş olduğu ifade ile burada vermiş olduğu ifade zıt bir mahiyet taşımaktadır. Hadise günü İstanbul içinde ve daha evvel bunların önlenmesi için nasıl tedbirler alınmış olduğunu ve hadisede kat'i surette tertip olmadığını ifade etmiş.

Bir de şunu istirham ediyorum, müsaadenizle. Efendim, Adnan Menderes'in Liman Lokantasında vermiş olduğu nutkun mahiyeti nedir? Ve bu davanın ne yolla hal edilmesini ifade etmiştir ve bu nutuk efkarı umumiyece ve matbuatça tasvip edilmiş midir? Ve bu nutukla Yunanlıların takip ettiği hareket tarzına karşı atıl hareket eden hükümet diye beliren hareketlerden haberdar mıdırlar?

Şahit Necdet Uğur: Buna biraz evvel cevap verecektim. Şimdi Burhan beyin teması üzerine cevap vereceğim. Eski ifademle şimdiki konuşmam arasında hiç bir mübayenet yoktur. Benim bu hadiselerdeki tertip anlayışım başkadır. Şimdi anlattığım gibidir. İfademde, tertip yoktur dediğim zaman başka türlü bir tertip anlayışım vardır. Talimatlı, hazırlıklı küçük teşkilatlar kurulmuş, 6-7 Eylül hadiselerine göre ayarlanmış, vazifelilere emir verilmiş, bir tertip anlayışım yoktur. Fakat bu şekilde tecellide bir mesuliyet payı vardır.

Sonra Liman Lokantası nutku efkarı umumiyenin tazyiki ile yapılmıştır, deniliyor. Bir devlet adamı, Siyasetini efkarı umumiyeden gelen ilhamlara göre mi hazırlar, yoksa devletin menfaatlerine göre mi hazırlar?

Başkan: Şimdi, tertip değildir dedi ama, bu şekildedir. Başka bir şey yok mu?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: İbraz etmiş olduğum dosyada, bulunan bir kronoloji mevcut ise, bu kronoloji kendileri tarafından tanzim edilmiş midir, edilmemiş midir?

Şahit Necdet Uğur: Ben bunu yazmadım. Ben dört saat, 6.30'dan 10.30'a kadar Emniyette fiilen vazife başında idim. Bu dört saat içinde hadiseleri önleyebilmek için arkadaşlarımızla elimizden geleni yaptık. Bu arada çabuk not tutan iki memur, bizim bütün verdiğimiz emirleri dakikası dakikasına objektif olarak kayıt etmekte idiler.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: İkinci sualim, saat 16'da vazife başında bulunduklarına göre İstanbul Valisinin tutumu ne merkezde idi...

Başkan: Şahit Medeni Berk.

Sanık Adnan Menderes: Bir sualim var...

Başkan: Ne söyleyeceksiniz?

Sanık Adnan Menderes: Ajans neşriyatını kaçta haber almışlar? Buna cevap versinler.

Şahit Necdet Uğur: Gazete neşriyatından öğrendim ve daha evvel arkadaşlarımdan duydum.

Sanık Adnan Menderes: Böyle bir haberin intikalinin tehlikeli olabileceği hususunda kat'i kanaat sahibi olduğuna ve İstanbul Emniyet Müdür Muavini vazifesini taşımakta olduğuna göre acaba saat 6'ya, 7'ye kadar herhangi bir teşebbüste bulunmuşlar mıdır, herhangi bir tedbir almışlar mıdır? Bu ciheti izah etmelerini istiyorum.

Şahit Necdet Uğur: Elden gelen bütün tedbirler alınmıştır. Hatta, önlemek için çırpınılmıştır.

Başkan: Bu çırpınmayı Vali ve Emniyet Müdürü için de söyledi.

Şahit Necdet Uğur: Hiç şüphe yok.

Başkan: Buyrunuz.

(Şahit Necdet Uğur huzurdan çekildi) (Şahit Medeni Berk huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Medeni Berk.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Medeni Berk: Hamza.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Medeni Berk: 1913.

Başkan: Şimdi Yassıada'da tutuksunuz?

Şahit Medeni Berk: Evet.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz?

Şahit Medeni Berk: Konsolosluk mensupları hariç, diğerlerini tanıyorum.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında ne vazife yapıyordunuz?

Şahit Medeni Berk: Türkiye Emlak Kredi Bankası Umum Müdürü idim.

Başkan: Sanıklarla bir yakınlığınız bir akrabalığınız var mı? Yemin ettireceğim.

(Şahit Medeni Berk'e yemin ettirildi)

Başkan: Bu 6-7 Eylül hadiselerinin mürettep olduğu ve tertipçilerinin de derece derece sanıklar bulunduğu iddia edilmektedir. Siz de şahit sıfatıyla dinlenmişsiniz, ne biliyorsanız söyleyin.

Şahit Medeni Berk: Yüce Soruşturma Kurulunda benim şahadetime müracaat edilen husus 6-7 Eylül hadiselerinin cereyan ettiği tarihe ait değildir. 6-7 Eylülden sonra, 957 seçimlerinden sonra kabinede İmar ve İskan Vekili olarak vazife aldım. Bu tarihlerden takriben bir sene sonra 958-959 senelerinde idi, sanık olarak huzurunuzda bulunan Oktay Engin babasıyla birlikte bana geldiler ve kendisinin göçmen olarak Türkiye'ye gelmiş olduğunu ifade ederek kendisine bir gayri menkul tahsisini istedi. İmar ve İskan Vekaletine bağlı olarak çalışan Toprak ve İskan Umum Müdürlüğü bu göçmen işleriyle uğraşır fakat Vekalet bünyesinde idari bakımından bağlı bulunmaktadır. Ben kendisini dinledim, bu muamele ile meşgul olacak daire Toprak ve İskan Umum Müdürlüğü olduğu için, oranın Umum Müdürlüğüne kendisini gönderdim. Ve muameleyi orada takip etti. Bundan sonra bir kerre de kendisi bana gelerek, tahsis edilen gayri menkulün uygun olmadığını söyledi.

Başkan: Kendisi mi, babası mı söyledi?

Şahit Medeni Berk: Ya babası, ya da kendisi; pek iyi hatırlayamıyorum, müracaat ettiler. Fakat ben, bununla meşgul değilim, Toprak ve İskan Umum Müdürlüğü tahsis ediyor, bu gayri menkul size verilecek olan gayri menkuldür, dedim.

Başkan: Bu tahsiste istisnai bir durum var. Hizmetleri olduğu için istisnai bir muamele yapılıyor.

Şahit Medeni Berk: Hiç bir istisnai durum olduğunu zannetmiyorum. Çünkü, ben kendisini doğrudan doğruya ziyarete gelmiş olan vatandaşlar gibi kabul ettim. Bir tavziye ve iltimas ile kimse bana gelmedi efendim.

Başkan: Sanık Oktay Engin.

Sanık Oktay Engin: Bu nokta da Sayın şahit durumu tam olarak hatırlayamayabilirler. Çünkü o sıralarda Toprak ve İskan Umum Müdürlüğü henüz İmar ve İskan Vekaletinin uhdesine verilmiştir. İşin özelliğini kendileri bilmeyebilirler. Bu sebeple bir noktanın tavzihini rica ediyorum. Şahit ifadelerinde buyurdular ki alelade bir vatandaş gibi muamelesini tekemmül ettirdim buyurdular. Durumun hususiyetini Toprak İskan Umum Müdürlüğü bilmektedir. Bu hususiyete göre İskan Umum Müdürlüğü teklifini Vekiller heyetine yapmıştır. Sormak istediğim budur.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinde hizmetiniz mesbuk olduğu için istisnai bir muameleye tabi tutulmuşsunuz. Benim sormak istediğim odur.

Peki, çekiliniz.

(Şahit Medeni Berk huzurdan çekildi) (Şahit Mithat Perin huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Mithat Perin.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Mithat Perin: Celal.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Mithat Perin: 1917.

Başkan: Şimdi ne iş yapıyorsunuz?

Şahit Mithat Perin: Şimdi tutuklu olarak burada bulunuyorum.

Başkan: Esas mesleğiniz nedir?

Şahit Mithat Perin: Esas mesleğim gazeteciliktir.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz?

Şahit Mithat Perin: Bir kaç tanesi müstesna diğerlerini tanıyorum.

Başkan: Şahitliğe mani bir haliniz var mı, yemin ettireceğim.

(Şahit Mithat Perin'e yemin ettirildi)

Başkan: Hangi gazetede çalışıyorsunuz?

Şahit Mithat Perin: *İstanbul Ekspres* gazetesinin sahibi ve başmuharririyim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri hakkında ne biliyorsunuz? Söyleyin. Bomba hadiselerini evvela siz yayınlamışsınız?

Şahit Mithat Perin: Efendim, o gün gazete idarehanesi olarak yeni idare işlerini tedvir ettiğimiz civarda bir handaki yazıhanede çalışıyordum. Saat 3.30 raddelerinde gazete yazı işleri müdürleri telefon ettiler; dediler ki, böyle bir haber aldık, Atatürk'ün Selanik'teki evine bir bomba konularak suikast yapılmış olduğu haberi radyolarda yayınlandı, ajans bültenine de konuldu, ikinci tabı yapmak istiyoruz, ben şahsen evvela, bunda geç kalınmış olduğunu söylemek istedim. Çünkü, saat 3.30 olduğuna göre, geç kalındığı mülahazası ile ikinci tab yapılmaması düşüncesinde olduğumu bildirdim. Fakat, bunun yapılmasının doğru olacağını, mühim bir haber olduğunu bana söyleyerek, ikna ettiler. Tahminen saat beşi çeyrek veya yirmi, geçe ikinci tab neşredildi. Gazetenin neşrine ait olan kısım bundan ibarettir.

Ondan sonra, malum hadiseler cereyan etti. O gece saat 3'e doğru 1. Şube komiser ve muavinlerinden oldukça kalabalık bir gurup gelerek beni evden aldılar ve Emniyet Müdürlüğüne götürdüler.

Başkan: Niçin, sebebi ne imiş?

Şahit Mithat Perin: Kendilerinden bunu defaatle sorduğum halde bu şekildeki hareketlerin ancak Validen öğrenilebileceğini söylediler. Vali ile temas imkanı bulamadım. İhtilattan men edilmiş olduğumu bildirdiler ve ayrı bir odaya koydular. Odaya koyuş 7 Eylülde saat bire kadar devam etti. Sonradan bazı kimseler daha geldi. Akşam üzeri, zannediyorum, saat 5.30-6 sıralarında idi, bütün teşebbüslerime rağmen niçin tevkif edildiğimi ve emniyete getirildiğimi sordum, söylemediler ve Vali ile konuşturmadılar. O sıralarda Emniyet Müdürlüğü fevkalade kalabalık bir hal almıştı, yeniden mevkuflar getirilmiş bulunuyordu. Saat 5,5-6 sıralarında Emniyet Amiri beni çağırdı, Emniyet Müdürünün odasına götürdü. Emniyet Müdürü odasında rahmetli...

Başkan: Bunları geçelim.

Şahit Mithat Perin: Sordunuz da arz ediyorum.

Başkan: Kısa tarafından söyleyiniz. Nezaret altına alınmanızı neye hamlettiniz?

Şahit Mithat Perin: Gazetenin ikinci tabı neşredilmiş olmasına hamlettim.

Başkan: Başka bilginiz var mı?

Şahit Mithat Perin: Hadisenin cereyan ettiği gün saat altı otuza doğru evvela Beyoğlu kısmında saat sekizi çeyrek geçe Galatasaray'da başlayan tahribatı takip ettim. Bu tahribatın...

Başkan: Tahribatı sormuyorum. Sonra kimin emri ile çıktınız?

Şahit Mithat Perin: Saat 6.30'da Başvekilin Kalemi Mahsus Müdürü rahmetli Muzaffer Ersü gelerek beni Emniyet Müdürünün odasına götürdü. Orada Başvekille karşılaştım. Ve tahliye edilmekliğimi tebliğ ettiler.

Başkan: Sorulacak bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes: Şahit zannederim o zaman İstanbul Demokrat Parti teşkilatında vazifeli bulunuyordu. Hatta Vilayet İdare Heyeti azası idi. Acaba bir tertibin mevcudiyetine dair ve bu tertibin Demokrat Parti teşkilatı vasıtasıyla tatbike konulması hususunda bir bilgisi, bir sezişi var mıdır?

Şahit Mithat Perin: Hayır, böyle bir malumatım yoktur. O zaman Vilayet İdare Heyeti azası idim.

Başkan: Olsa bile söyleyeceğini tahmin ediyor musunuz?

Şahit Mithat Perin: Olsa söylerim.

Başkan: Şahit Mükerrem Sarol'u çağırın.

(Şahit Mükerrem Sarol huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Mükerrem Sarol.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Mükerrem Sarol: Osman Nuri.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Mükerrem Sarol: 1909.

Başkan: Şimdi tutuklusunuz?

Şahit Mükerrem Sarol: Evet efendim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri zamanında Vazifeniz ne idi?

Şahit Mükerrem Sarol: Devlet Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani hısımlık ve akrabalık gibi bir haliniz var mı, yemin edeceksiniz.

Şahit Mükerrem Sarol: Tanırım, şahadete mani bir halin yoktur.

(Şahit Mükerrem Sarol'a yemin ettirildi)

Başkan: Bu 6-7 Eylül hadiseleri olduğu sırada, böyle Bakanlar Kurulunda bazı arkadaşlarınız da varmış, bir şey söylemişsiniz, hayıflanarak, hatırlıyor musunuz?

Şahit Mükerrem Sarol: 6-7 Eylül hadiseleri olduğu zaman ben Ankara'da idim. Keyfiyeti Basın Yayın Umum Müdürlüğü mahallinden alakalı memurdan muttali oldum. İstanbul'la temas ettim, Vali Fahrettin Kerim Gökay'ı aradım. Vilayette Fahrettin Kerim Gökay'ı buldum, kendisinden telefonla, bana Basın Yayın Kanalı ile intikal etmiş olan üzücü hadiseleri tevsik etmek istedim. Fahrettin Kerim Gökay, Vilayette Dahiliye Vekilinin de bulunduğunu ve kendilerinin bu işe el koymuş olduğunu bildirmek suretiyle telefonu Dahiliye Vekiline verdi. Vekil beyden malumat öğrendim. Sonra İstanbul'dan aldığım bazı malumat üzerine hadisenin ehemmiyetini nazarı itibara alarak *Zafer* gazetesinden mütemmim malumat almak için oraya gittim. *Zafer* gazetesindeki arkadaşlardan etraflı malumat aldım. Sonra Garnizon Kumandanını buldum. Kumandan Ankara'da bazı kıpırdanışlar olduğunu söyledi ve lazım gelen tedbirleri olmak için bendeniz Başvekalete gittim. İzmit Valisini aradım, yokmuş, Emniyet Müdürü ile konuştum. İstanbul'da cereyan eden hadiseleri sordum ve durumu trenle Ankara'ya gelmekte olan Reisicumhur ile Başvekile bildirmelerini rica ettim. Başvekil bey İstanbul'a avdet ederken benim Başvekalette Ankara'da bulunan Vekil arkadaşlarımı Başvekalette toplamak suretile meseleyi mütalaa etmek üzere toplanmamızı emretmişlerdi. Arkadaşlarımızı çağırdım.

Başkan: O toplantıda mevcut olanlar kimlerdi?

Şahit Mükerrem Sarol: Hafızamda aldanmıyorsam Sıtkı Yırcalı, Samet Ağaoğlu, Rahmetli Osman Şevki Çiçekdağ, Behçet Uz, Hayrettin Erkmen, Muammer Çavuşoğlu. Bu arkadaşları çağırdım bir kısmı erken geldi. Muammer Çavuşoğlu ilk gelenlerdendi. 10'da orada toplandık. Yani gece 22.00 sularında.

Sıtkı Yırcalı, Emin Kalafat, Merhum Osman Şevki Çiçekdağ daha geç geldiler. 11-11.15 sıralarında geldiler. Diğerleri daha erken gelmişlerdi. Londra'da Fatin Rüştü Zorlu'yu buldum ve telefonla İstanbul'daki hadiseyi kendisine bildirdim. İstanbul'a avdet etmekte olan Başvekil saat bire doğru onunla...

Başkan: Bunları sormuyorum, bir konuşma olmuş?

Şahit Mükerrem Sarol: Gazetede okudum. Eğer ona aitse kat'iyen haberim yoktur. Ne Beykoz Başkanı Mehmet Kaptan'a veya herhangi bir teşkilata telefonla bahsedilen hususu söylemiş değilim.

Başkan: Şahit Hayrettin Sümer'in ifadesine göre "...Mükerrem Sarol'un yanma bu esnada vekillerden bazıları girip çıkıyordu, odaya girdiğim zaman Sarol'un arkadaşlarına şunu söylediğini duydum. Yap dedikse böyle mi olsun dedik, Türk milletine vurun dersen öldürür. Amma basiretli idare amirleri inisiyatiflerini kullanarak pek ala hadiselere mani olabilmiştir. Mesela Nakiboğlu, mesela adalardan bir komiser." diyor. Ne diyorsunuz buna?

Şahit Mükerrem Sarol: Muhterem Reis beyefendi, Nakiboğlu'nun...

Başkan: Hayır, Nakiboğlu değil baştakini söyle; Nakiboğlu sonradan geliyor. Bunları söylediğinizi Hayrettin Sümer ifade ediyor. "Yap dediysek, böyle mi olur? Türk milletine vur deyince öldürür."

Şahit Mükerrem Sarol: Böyle bir şey söylemedim efendim. Bahsedilen zatla da konuşmuş değilim.

Başkan: Emir Subayı Hayrettin Sümer'i tanıyor musunuz?

Şahit Mükerrem Sarol: Tanıyorum.

Başkan: Hayrettin Sümer bir ara arkadaşınıza böyle söylediğinizi duymuş.

Şahit Mükerrem Sarol: Böyle bir şey cereyan etmedi muhterem Reis beyefendi. Yani, bendeniz, kendisi içeriye girdiği zaman ben duyduğunu zikretmek suretiyle bana iz'afe edilen sözler cereyan etmemiştir.

Başkan: Bir cereyan etmemiştir dernek var, bir de cereyan edip etmediğini şimdi hatırlamıyorum demek var.

Şahit Mükerrem Sarol: Hayır efendim, hatırlamıyorum.

Başkan: Peki nereden çıkaracak bunları?

Şahit Mükerrem Sarol: Bendenizi muaheze ettiniz Hayrettin Sümer'le başladım diye. Bunu söylemekten maksadım şudur. İstanbul'da ya İngiliz ya Amerikan sefaretinde bazı üzücü hadiselerin vukuu karşısında alınan muvaffakiyetli tedbirlerden dolayı memnun kalmıştık. Bunu, İstanbul'a gittiğimiz zaman haber aldık. Bazı gayretli idare amirlerinden bahsediliyordu. Ertesi günü Beyoğlu Kaymakamlığı hududları içinde Nakiboğlu'nun sefarethaneler civarındaki üzücü hadiseleri bertaraf ettiğini İstanbul'a gittiğim zaman öğrendim. Bunu daha önceden Hayrettin Nakiboğlu diye nasıl zikredebilirim? Onun için belirtmek istedim.

Başkan: Asıl bizim için ehemmiyetli olan nokta orası değil. Belki siz söylememiş olabilirsiniz amma sizinle alakası olan şurasıdır: "Yap dedi isek böyle mi olsun, dedik. Türk milletine vur dersen öldürür." İşte asıl sizden naklen söylediği burasıdır.

Şahit Mükerrem Sarol: Benden böyle bir şey sadır olmadı Reis beyefendi.

Başkan: Bu ifadeye karşı söyleyeceğiniz bir şey var mı? Yok.

Şahit Hayrettin Sümer'i indelhace müvaciheyi icab ettirir bir hal olur diye çağırdık.

Şahit Hayrettin Sümer'i çağırınız.

(Şahit Hayrettin Sümer huzura almdı)

(Evvelce dinlenmiş bulunan şahit Hayrettin Sümer huzura alındı)

Başkan: Evvelce yemin ettiniz. Onun tesiri altındasınız. Sizin ifadenize göre o vakit dörtte üç nisbetinde Bakanlar Kurulu azası vardı. Ve Mükerrem Sarol riyaset eder durumda idi demiştiniz. Ve ben içeri girince şunları duydum, demiştiniz. İsterseniz ifadenizdeki o kısmı da hatırlatmak için okuyabiliriz.

Bu esnada Vekillerden bazıları içeri girip çıkıyordu. Bu esnada Oda'ya girdiğim zaman, Mükerrem Sarol'un arkadaşlarına şunları söylediklerini duydum: "Yapın dediysek böyle mi olsun, dedik. Türk milletine vur deyince öldürür." Şimdi bunu söyledi. Hayır böyle bir şey söylemedim diyor, sureti katiyede söylemedim diyor.

Şahit Hayrettin Sümer: Şahit böyle bir hususu kabul etmiş olsaydı şahit vaziyetinde olan Sarol, sanık vaziyetinde huzurunuzda olacaklardı. Tabii, bunu katiyen söylemiş olduklarını inkar edeceklerdir.

Başkan: Burası şundan mı menkul, Türk milleti vur dersen öldürür sonra devam ediyor "Amma basiretli idare amirleri inisiyatiflerini kullanarak pek ala hadiselere mani olabilmiştir, mesela Nakiboğlu, mesela adalardan bir komiser." Bu cümleyi burada bize mi söylediniz?

Şahit Hayrettin Sümer: Evet burada söyledim.

Başkan: Burada tırnak kapanıyor. Bu kısım da, sizden nakledilmiştir, (Mükerrem Sarol'a hitaben) Bunu söylemediniz öyle mi?

Şahit Mükerrem Sarol: Söylemedim efendim.

Başkan: Şahide karşı bir diyecek var mı?

Sanık Adnan Menderes: Şahidin geçen duruşmalardan birisinde arz ettiği, Ankara'daki bir lokalde Şinasi Nahit Berker'le bir buluşması olmuş mudur, onu söylemek istiyorum.

Başkan: Bir az daha aç bakalım.

Sanık Adnan Menderes: Bu hadise hakkında avukatımın malumatı vardır. Müsaade buyurursanız izah etsinler şahit buraya gelmişken.

Başkan: Böyle bir buluşma ve konuşma olmuş mu?

Sanık Adnan Menderes: Mükerrem Sarol değil, Hayrettin bey.

Başkan: Şahide karşı diyorum ben.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, Londra'da beni telefonla bulduklarını söylüyorlar. Filhakika kendileriyle konuştum. Acaba benimle telefonla konuştukları zaman bu hadiselerden haberdar mı imiş değil mi imiş. Sorulmasını rica ediyorum.

Şahit Mükerrem Sarol: Kat'iyen kendilerinin haberi olmadığını anladım.

Başkan: Başka sorulacak bir şey var mı? Yok. Şahit Ahmet Salih Korur'u çağırınız.

(Şahit Ahmet Salih Korur huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Ahmet Salih.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Ahmet Salih: Korur.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Ahmet Salih Korur: Salih.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Ahmet Salih Korur: 1905.

Başkan: Mevkuf musunuz?

Şahit Ahmet Salih Korur: Evet.

Başkan: 6-7 Eylül hadiselerinin olduğu sırada vazifeniz?

Şahit Ahmet Salih Korur: Başvekalet Müsteşarı idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Ahmet Salih Korur: Hayır.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Bu 6-7 Eylül hadiseleri hakkında ne biliyorsanız söyleyin.

Şahit Ahmet Salih Korur: Efendim, 6 Eylül günü bendeniz Ankara'da idim, İstanbul'da değildim. O akşam Reisicumhur ile Başvekilin Ankara'ya avdetleri mevzubahis idi. Ben herhangi bir vesile ile Başvekilin odasına girdiğimi hatırlamıyorum. Dışarıda mı idim, yoksa oda da mı idim, hatırlamıyorum. Saat 7-8 sıralarında Başvekilin odasına girdim muhtemelen çağırıldım. Mükerrem Sarol'un. Mükerrem Sarol telefon başında idi ve bana İstanbul'da olan bitenlerden haberin yok mu mealinde bir sual sordu. Hakikaten hiç bir haberim yoktu İstanbul'da olan bitenlerden.

Başkan: Yanınızda başka kim vardı?

Şahit Ahmet Salih Korur: Vardı...

Başkan: Kimler?

Şahit Ahmet Salih Korur: Fuat Köprülü'yü yanımda zannediyorum, ondan sonra anladım ki İstanbul'da imiş, yanlış bir beyanda bulunmuşum. Arkadaşlar vardı, Emin Kalafat... Fakat hatırlayamıyorum, teşhis edemiyorum, çünkü, dikkat etmemiştim. Hafızamı bulunanlar üzerine teksif etmemiştim.

O sırada mütemadiyen telefonla Mükerrem Sarol bey konuşuyordu. Ve İstanbul'daki inanılmayacak şekilde bir takım haberleri alıp naklediyordu. Bu haberler, müteaddit yerlerde hadiselerin çıktığını ve kabul edilemeyecek şekilde yangınların vukua geldiğini naklediyordu. Başvekil ile Reisicumhur yoldalar, trendeler şeklinde yine Mükerrem Sarol beyin ifadesine karşı kendilerinden işittim, İzmit'te kendilerini

bulup, telefonla görüştüğünü ve oradan malumat verildiğini ve onların da oradan İstanbul'a döndüklerini bana söyledi.

Saat 9-10 sıralarında dairede kaldık. Hadiseleri telefonla takip ettiler. Bir türlü inanılır şeyler değildi. Mübalağalı bir takım haberlerdi.

Başkan: Başka?

Şahit Ahmet Salih Korur: Ertesi gün Ankara'da kalanlar İstanbul'a gittiler. Beni Başvekil çağırdı. İstanbul'a gidişim ya ikinci veya üçüncü günü idi. Çünkü müteakip günlerde gazetelerde gördüğüm resimlerdeki manzarayı Beyoğlu'nda gezdiğim zaman görmedim. Dağınık eşyalar görmedim. Bunlar temizlenmişti. Ondan anladım ki, hadisenin hemen akabinde hemen İstanbul'a gitmiş değilim her halde bir gün sonra gitmiş olacağım. İstanbul'a vardığımda Valinin odasında Başvekili gördüm. Yalnızdı, kendisi gayet meyus ve perişan bir vasiyette idi. Hadiseleri sen de duydun. Git bizzat kendi gözünle gör, Atenagoras'ı ziyaret et, benim ve hükümetin durmakta olduğumuz teessürü bildir ve tayin edeceği birisi ile kiliseleri, mabetleri görünüz. Tahribatı tespit ediniz ve bu meyanda yaralanmış olan despotu da ziyaret ediniz, onun da gönlünü al diye bana emir verdiler. Ben Patrik'i Patrikhanede gittim gördüm ve görüştüm. Bana Patrik Vekili Emilyanos'u verdiler zannediyorum. Ayrıca yanımıza İstanbul Mebusu Hacopulos'u da verdiler. Beyoğlu'ndan başlamak suretiyle tahrip edilmiş olan kiliseleri gezdim. Şişli'deki Rum mezarlığını ve oradaki tahribatı da gördüm. Dolapdere'deki Katedraldeki tahribatı gördüm, Velhasıl bir gün içinde görebileceğim bütün tahribatı gördükten sonra Balıklı'ya gittim. Ve orada despotu da gördüm. Ondan sonra tekrar Atenagoras'ı gördüm, vaziyeti anlattım, karşılıklı olarak üzüntülerimizi beyan ettik, nihayet bunlar gelmiş bir felaket olduğunu, hükümetin bunu er geç telafi edeceğini, zararların giderilmesini görüştüm. Atenagoras bundan emin olduğunu, mukaddes kitaplar, eşyalar hasara, hakarete uğramamış olsaydı teessürünün büyük olmayacağını beyan etti. Ve döndüm. Bundan sonraki temaslarım hep bu mevzu üzerinde oldu. Tahribatın nispeti ve bunlar üzerindeki tazminat şeklinin tespiti şeklinde idi.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Şahit...

Başkan: Ne soracağız burada?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: 24 Ağustosta Liman Lokantasında yapılan bir toplantıda hazır bulunmuşlar. O gün Başvekil beyanını

yaptıktan sonra, İstanbul'da azınlıklara ait olan kısımda, onların lehine bir değiştirme yaptık. Bu değiştirmeyi acaba hatırlıyorlar mı?

Başkan: Söyleyin.

Şahit Ahmet Salih Korur: Başvekilin Liman Lokantasındaki konuşmasında bulundum amma, bu değişiklikten malumatım yoktur.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Bu konuşmanın büyük tepki yapacağını, binaenaleyh, yarın bize mühim vazife düşüyor, derhal işe başlayıp kuvvetli tedbirler almak lazım geldiğini bizzat kendisiyle görüşmüştüm. Acaba burasını hatırlıyorlar mı?

Şahit Ahmet Salih Korur: Benimle mi görüşmüştür?

Başkan: Anlamadı sualinizi.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: O akşam Başvekil beyanatını bitirdikten sonra şahit orada idi. Sert olan bu beyanat karşısında umumi efkarda kuvvetli bir tepki husule geldiğinden yarından itibaren idare amirleri zor bir vaziyete düşeceklerinden, kuvvetli tedbirler alınması hususunda kendileriyle bir hasbıhal yaptık, acaba hatırlıyorlar mı?

Şahit Ahmet Salih Korur: Sarih olarak bir şey ifade etmeğe muktedir değilim. Beni hafızam yanıltır. Bu konuşmayı kati olarak bilmiyorum.

Başkan: Şahide karşı başka bir diyeceğiniz var mı? Yok.

(Şahit Ahmet Salih Korur huzurdan çekildi)

(Şahit Dilek Engin huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Dilek.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Dilek: Engin.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Dilek Engin: Faik.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Dilek Engin: 1938.

Başkan: Oktay Engin neyiniz oluyor?

Şahit Dilek Engin: Ağabeyim oluyor.

Başkan: Şahitlik yapacak mısınız?

Şahit Dilek Engin: Evet arzu ediyorum.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz?

Şahit Dilek Engin: Sadece soldan itibaren üç sanığı tanıyorum. Şahitliğe mani bir halim yoktur.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: Sizi şahit gösterdiler, ne biliyorsanız söyleyin. Bu 6-7 Eylül hadiseleri ve bomba hadisesi hakkında.

Şahit Dilek Engin: Ben de arzu ettim. Bomba hadisesi hakkında şahitlik edeceğim gibi iddianamede doğrudan doğruya beni alakadar eden hususları da cevaplandırmak isterim. Doğrudan doğruya beni alakadar eden bu hususları ağabeyim cevaplandırmaktan acizdir. Çünkü kendisi durumu bilmez.

Başkan: Ebe okuluna ilk mektep mezunu olarak mı girdiniz?

Şahit Dilek Engin: Ebe Okuluna orta mektep mezunları kabul edilir. Ben de Yunanistan'da orta mektebi bitirmiştim. Ve Batı Trakya'da hiç bir elemanımız mevcut değildi. Bu bakımdan ben de orada ebe olarak çalışmak istedim, Konsolos bey tavassut ettiler, benim Batı Trakya'da ebe olarak çalışmamı istiyordu, Ankara'ya müracaat ettiler. Hakikaten Türkiye'deki Ebe ve Hemşire mektepleri orta mektep mezunu kabul ediyorsa, Batı Trakya'nın ebe ihtiyacı var, böyle bir talebemiz var, okutabilir miyiz diye Gümülcine Konsolosluğu müracaat etti. Bu müracaatın cevabı 954 senesinin Şubat ayında geldi. Aradaki bu zaman zarfında Yunan Lisesine devam ettim. Cevap geldi. Ankara Ebe ve Hemşire Okuluna girmem bildiriliyordu. Normal kayıt yapıldı, herhangi bir mektebe giriş gibi alındım. Yaz tatillerini Gümülcine'de geçiriyordum. 1955 senesinde yaz tatilinde de, yani 2. sınıftan 3. sınıfa geçmiştim; Gümülcine'de kalıyordum Ağustos sonlarında ve Eylül başında Selanik'te Enternasyonal Fuara Türkiye bir pavyonla iştirak edecekti. Bu pavyonda çalıştırılmak üzere eleman aranıyordu. Tercüman olarak Rumca ve Türkçe'yi iyi konuşmasını bilen eleman aranıyordu. Gümülcine'de böyle eleman yoktu. Lise mezunu olarak bir tek ağabeyim vardı, ilk olarak ağabeyim ve sonra ben ve daha sonra da iki kız arkadaş tercüman vazifesi teklifini kabul ettik ve Selanik'e vazifemizin başına gittik. 2 Eylülde Fuarda tercümanlığa başladık. 5 Eylül günü, bombanın patlatıldığa gün, o güne kadar normal şekilde çalıştık. Bombanın patlatıldığı gecenin ertesi sabahı vazife saatinde iş başına gittim.

Saat 10 olmuştu. Türk Ticaret Ataşesi geldiler ve haberiniz var mı çocuklar, Atatürk'ün evini bombalamışlar, dedi. Bunun üzerine biz, acaba kim yaptı diye sorduk. Bize, vazife saatinde sizi meşgul etmeyeyim sonra söylerim dedi. Aynı şahıs pavyona da bomba atabilir, bunda bir Türk düşmanlığı olur, gelen ziyaretçilerin hareketlerini kontrol edin, vitrinlerin arasına ufak bir bomba bırakılabilir, bütün ziyaretçileri kontrol edeceksiniz, dedi. Biz korku ile vazifemize devam etmeğe başladık o gün akşama kadar bu şekilde çalıştık. Ertesi günü veya sonraki gün mü idi bilmiyorum, bir sabah pavyona gittik, pavyonun etrafını polislerle sarılı gördük. Bayrağımız indirilmişti, diğer pavyonların bayrakları asılı idi. Biz acaba pavyonumuz bombalandı mı diye endişe içinde idik. Fakat pavyonun harici manzarasında herhangi bir değişiklik yoktu, içeriye girdik içerde de 30 kadar polis duruyordu. Sergi amirine, ne oluyor dedik. Haberiniz yok mu gazete okumadınız mı dedi. Hayır dedik, ancak şimdi yetiştik vazifeye dedim. Türkiye'de hadiseler olmuş, Rumların malına, mülküne tecavüz edilmiş, yakılmış, yıkılmış kiliseler diye. Yunan halkı da karşılık gösterir diye bu Emniyet mensupları bizi koruyacaklarmış dedi. Niçin olmuş bu hadiseler dedim. Atatürk'ün evine bomba atılmış dedi.

6-7 Eylül günü çalıştık. Ertesi gün yine Pavyona geldik saat 11 sıralarında idi. Hüdai bey bizi çağırdı. Pavyonun kapatılacağını söyledi. Böyle bir emir aldık, pavyon kapatılacak dedi. Biz tercümandık zaten, dördümüz Gümülcine'ye döndük ve işimiz bittiği için Eylül ayının 10'unda Ankara'ya hareket ettim. Bomba hadisesi hakkında bunları biliyorum, o sene Haziran ayı başlarında idi Türk tabiyetine kabul edilmem için Dahiliye Vekaletine müracaat ettim. Çünkü Batı Trakya'da çalışmama imkan kalmamıştı, ağabeyimin mahkum edilmesi bunu gösteriyordu. Suçu yoktu, durup dururken yok etmek için Yunanlılar ağabeyimi tevkif etmişlerdi. Ben de kalsaydım başka bir suçun suçlusu olacaktım. Bu gibi uydurma hadiselere Yunanistan'da her zaman rastlanır.

Başkan: Peki bombayı kim atmış, veya attırmış?

Şahit Dilek Engin: Bunun hakkında bir fikrim yoktur. Mutlaka yüzde yüz bunu Yunanlılarda aramak icabeder.

Zatıaliniz, diyorsunuz ki, "Bunu bir Yunanlı atamaz, çünkü Yunanlı kendi eliyle kendi felaketini hazırlamaz" diyorsunuz.

Başkan: Ne vakit söyledim?

Şahit Dilek Engin: Ben dinleyiciyim efendim. Burada dinledim. 6-7 Eylül 1955 tarihine kadar Türk tarihinde Yunanlılara karşı hazırlanmış böyle bir olay olmamıştı. Yunanlılar bombayı atarken, Türkler tepki gösterirse, İstanbul'dakilerin mallarını hesaba koyarak bu bombayı atmışlardı.

Başkan: Yani Yunanlılar atmıştır öyle mi?

Şahit Dilek Engin: Mutlaka Yunanlılar atmıştır.

Başkan: Peki bomba hadisesi böyledir. Ya tevkif tarafı?

Şahit Dilek Engin: Ben ağabeyimin tevkifi haberini işitince, Yunanistan'da kalmaktan vazgeçtim. Çünkü biliyordum, hapishanede sürünecekti, 1956 yılı Haziran ayı başında Türk tabiyetine geçmek için müracaat ettim. Müracaattan iki ay sonra mektep mezun etti. Hariciye Vekaletine ve Sağlık ve Sosyal Bakanlığına ebe olarak tayinimi yapmaları için ricada bulundum. Bütün arkadaşlarımın tayinleri çıkıyordu. Benimki çıkmadı. Sordum, niçin çıkmıyor diye. Senin Türk tabiyetine geçmen için müracaatın var. Şimdiki halde Türk tabiyetine kabul edilmedin, bu Vekiller Heyetinin tasdikinden geçmiş değil, onun için kanunlar buna müsait değil. Bu bakımdan memur olarak tayin edemiyoruz dediler. Param da yoktu. Müracaatım bir hayli geç kaldığı için Yunanistan'a dönmeme imkan yoktu. Mektepten mezun oldum. Mektep nihayet bir hafta sonra beni sokağa atacaktı çünkü müddetimi doldurmuştum, vazife istiyordum fakat vazife vermiyorlardı. Bir hafta kadar bekliyeyim dedim. Bir haftanın son günlerinde tekrar Vekalete gittim, durumumu izah ettim. Seni memur olarak tayin edemeyiz, çünkü kanunlar müsait değildir, dediler. Ben bana bir yol gösterin burada kimsesizim dedim. Bu sözlerim üzerine memurlar müteessir oldular, aralarında konuştular, birisi dışarıya çıkıp tekrar geldi, seni memur olarak tayin edemeyiz, fakat ücretle sana bir iş verebiliriz, dedi. Ne gibi bir iş olacak dedim. Tabii senin mesleğin ebelik, Ankara Doğum Evinde ebe olarak çalışırsın, fakat maaş değil ücret olur dedi. Ne olur hastahanelerde diye sordum. Hademe olur, ütücü olur, bahçıvan kadrosu var dedi. Tayinim çıktı ve ben utana utana bu bahçıvan kadrosunda çalıştırıldım. 180 lira ile tayin edilmiştim, 150 lira aldım. Bu iş üzerine eğer bir müsamaha görülüyorsa; benim bildiğim hususi muameleler, insanlara haklarının fazlasını kazandırır ki ben hakkımı kaybetmişim. Sonra İstanbul'da beş yüz bin Rum milyonlar kazanırlar, döviz kaçakçılığı yaparlar, onlara kanun müsaade eder, benim kimsesiz, mektebini bitir-

miş parası kalmamış bir kızı sokağa mı atar? Kanun bunu mu emreder?

Sanık Oktay Engin Müdafii Hasan Nevzat Karagil: Müvekkilim ve aynı zamanda müvekkilimin arkadaşı olan Hasan Uçar'ın duruşmaları sırasında acaba Selanik mahkemelerinde baskı yapıldığı hususunda bir bilgileri var mı? Baskı yapılmış ise...

Şahit Dilek Engin: Bütün basın buna şahit, Hasan Uçar'ın tabanca tehdidi altında imzaladığına Batı Trakya şahittir.

Başkan: Başka?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Babası ve Ahmet Şenova acaba bu baskı hususunda bir şeyler biliyorlar mı?

Şahit Dilek Engin: Evet, babam bilir, kardeşim için Yunan mensuplarının yanında bağıra bağıra söylemiştir.

Başkan: Oktay Engin.

Sanık Oktay Engin: Efendim, bir noktayı sormak istiyorum. Muhterem Yüksek Soruşturma Kurulu kararnamesinde Selanik'te bendeniz, kardeşim ve bizimle beraber bulunan diğer iki Türk kızına verilen ücretin bir nev'i iltimas olduğu ve aşırı ücret olduğu ifade edilmektedir. Bu beş kişi arasında, biz orada dört kişi idik, iki Türk kızı vardı. Bendeniz Hukuk talebesi idim, kardeşim orta okul mezunu idi; diğer Türk kızının tahsil dereceleri ve onların aldıkları ücret ne idi?

Şahit Dilek Engin: Türk kızlarının ikisi de ilk okul mezunu idiler. Daha iyisi bulunmadığı için mecburiyet karşısında pavyona aldılar.

Başkan: Ücret itibariyle aranızda bir fark var mı?

Şahit Dilek Engin: Hayır efendim, hepimiz tercümandık. Biz bunları bomba atsın diye diye aldıysak onlar hakkında da tahkikat yapılması lazım. Şunu da ilave etmek istiyorum.

Başkan: Ne imiş?

Şahit Dilek Engin: Türk tabiyetinde olanlar mektebe alınır deniyor. Mecburi hizmet yapacağım diye alındım. Batı Trakya'da bu mektebe ben alındım. Yunanistan'a dönmek niyetiyle okudum. Bunun için mektep benden hiç bir taahhüt senedi almadı. Benim durumum kiminle kıyaslanmak isteniyor, acaba neden istisnai bir muameleye tabi tutulduğum iddia ediliyor. Maarif Vekaleti Garbi Trakya Türkleri için

öğretmen okutuyor, onlardan da teahütname alınmamaktadır. Ben hiç bir kanuni mecburiyetim olmadığı halde sağlık Vekaletine 3,5 sene hizmet ettim. Annemin hastalığı dolayısı ile mecburen vazifemden istifa ettim. Vekalet beni okutmakla bir şey kaybetmemiştir. Bilakis benim hakkımı yemiştir.

Başkan: Başka?

Şahit Dilek Engin: Bu kadar efendim.

Başkan: Peki, çekiliniz.

(Şahit Dilek Engin huzurdan çekildi)

Başkan: Şahit Sıtkı Yırcalı.

(Şahit Sıtkı Yırcalı huzura alındı)

Başkan: Adınız Sıtkı Yırcalı.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Sıtkı Yırcalı: Şükrü.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Sıtkı Yırcalı: 1908 Balıkesir.

Başkan: Şimdi tutuklusunuz 6-7 Eylül hadiseleri sırasındaki vazifeniz ne idi?

Şahit Sıtkı Yırcalı: Ticaret Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz, akrabalık vesaire gibi bir yakınlığınız var mı, yemin ettireceğim.

(Şahit Sıtkı Yırcalı'ya yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri olmuş, Bakanlar kurulunun bir kısmı Ankara'da, bir kısmı İstanbul'da, buradakiler Mükerrem Sarol'un riyasetinde toplanmışlar. Mükerrem Sarol konuşma esnasında şöyle bir şey sarfetmiş. Biliyor musunuz?... Hayıflanarak bir şey söylediğini biliyor musunuz?

Şahit Sıtkı Yırcalı: Bendeniz Ankara'da idim. Aşağı yukarı saat 8'de haber aldım. Fakat bendeniz geç gittim, saat 11-11.30'a doğru gittim. Benim yanımda Londra ile konuşuldu. Bilahare saat 1'e doğru Başvekille konuşuldu, İstanbul'dan ve hadise anlatıldı.

Başkan: İşte bu sırada Mükerrem Sarol'un 6-7 Eylül hadiseleri ile alakalı bir söz sarf ettiğini duydunuz mu?

Şahit Sıtkı Yırcalı: Hayıflanarak söylenmiş bir söz duymadım. Yalnız hepimiz de hayıflandık...

Başkan: Şahit Hayrettin Sümer ifadesine göre, Şahit Sıtkı Yırcalı'dan soruldu. Hayrettin Sümer içeri girdiği zaman şunları söylediğini duyuyor. Mükerrem Sarol söylüyor "Yap dediysek böyle mi olur, Türk milletine vur dersen öldürür. Anma basiretli idare amirleri inisiyatiflerini kullanarak pekala hadiselere mani olabilmişlerdir. Mesela Nakiboğlu, mesela adalardan bir komiser." diye. Böyle bir şey söyledi mi?

Şahit Sıtkı Yırcalı: İlk kısmı söylemiş değil, yalnız bu arada...

Başkan: İlk kısmı neresi?

Şahit Sıtkı Yırcalı: Kat'iyen böyle bir şey benim yanımda konuşulmadı. Hadisenin tafsilatını öğrenince, müteveffa Namık Gedik bu milli galeyandır diye ifade ettiğini kendisine bildirdi. Fakat hadisenin geniş ölçüde tahribat yaptığı ve talebe nümayişleri ve yer yer başlayan hadiseler ölçüsünü kaybederek çeşitli menfi eğilmelere sahip elemanların işe karıştığı ve bazı vatandaşlara karşı husumet havası içinde tahribat yapıldığını ifade etti. Fakat bunun bazı yerlerde önlenmesi imkanı bulunduğu konuşuldu. Bunun dışında herhangi bir şey konuşulmadı.

Başkan: İsimleri tasrih ederek söyledi mi?

Şahit Sıtkı Yırcalı: Hayır efendim. Çünkü bendeniz geç geldim.

Başkan: Bu ifadeye karşı bir diyeceğiniz var mı? Yok. Buyurunuz.

(Şahit Sıtkı Yırcalı huzurdan çekildi)

(Şahit Emin Kalafat huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Emin.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Emin: Kalafat.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Emin Kalafat: Ali.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Emin Kalafat: 1318.

Başkan: Halen Yassıada'da mevkufsunuz.

Şahit Emin Kalafat: Evet efendim.

Başkan: Hadise sırasında vazifeniz ne idi?

Şahit Emin Kalafat: Gümrük ve Tekel Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Emin Kalafat: Yok efendim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri münasebeti ile Ankara'da toplanmışsınız, Bakanlar Kurulunun aşağı yukarı dörtte üçü nisbetinde toplanmışsınız. Orada Mükerrem Sarol riyaset ediyormuş gibi bir durum var. Mükerrem Sarol 6-7 Eylül hadiseleri münasebetiyle bir şeyler söylemiş, işittiniz mi?

Şahit Emin Kalafat: Efendim, o gece Ankara Palasta...

Başkan: Onu sormuyorum... Ankara Palasta değil, geldiğiniz toplandınız.

Şahit Emin Kalafat: Mükerrem beyle yapılan toplantıya Dahiliye Vekaletinde idim. Onun için bir az geç iştirak ettim. Zannederim saat 11-11.30 arasında idi. Biz geldiğimiz zaman Mükerrem Sarol İstanbul ile ve diğer bazı Vilayetlerle temas etmiş, hadise hakkında bize izahat verdi. Kendisinin bize vermiş olduğu izahata göre...

Başkan: Onları değil, Mükerrem Sarol tarafından sarfedilmiş bir söz var, hatırlıyor musunuz? Yani 6-7 Eylül hadiselerinin maddi kısımlarını değil.

Şahit Emin Kalafat: Bilmiyorum.

Başkan: Şahit Hayrettin Sümer ifadesine göre soruldu.

Emir Subayı Hayrettin Sümer, "Bir ara içeri girdim Mükerrem Sarol'un arkadaşlarına şunu söylediğini duydum diyor. "Yap dediysek böyle mi olur. Türk milletine vur dersen öldürür. Amma basiretli idare amirleri inisiyatiflerini kullanarak pekala hadiselere mani olabilmişlerdir. Mesela Nakiboğlu, mesela adalardan bir komiser." diye söylemiş." İşittiniz mi bunu?

Şahit Emin Kalafat: İşitmedim.

Başkan: Başka bir şey söylemedi mi?

Şahit Emin Kalafat: Telefonla konuşmaları hakkında söyledi.

Başkan: Bir diyecek var mı? Yok... Buyrun.

(Şahit Emin Kalafat huzurdan ayrıldı)

Başkan: Şahit Nedim Ökmen'i çağırın.

(Şahit Nedim Ökmen huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Nedim Ökmen.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Nedim Ökmen: Abdullah.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Nedim Ökmen: 1908.

Başkan: Şimdi Yassmda'da mevkufsunuz?

Şahit Nedim Ökmen: Evet.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında vazifeniz?

Şahit Nedim Ökmen: Ziraat Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Nedim Ökmen: Bir kısmını tanırım, şahitliğe mani halim yok.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri üzerine Bakanlar Kurulu dörtte üç nisbetinde Ankara'da toplanmış, Mükerrem Sarol riyaset etmiş bu toplantıya, Mükerrem Sarol bu hadiseleri ilgilendiren bir şey söylemiş, emir subayı Hayrettin Sümer şahadeti sırasında bunu nakletti. Bu husta bir bilginiz?

Şahit Nedim Ökmen: Bendeniz o akşamki toplantıda bulunmadım. Bana haber vermemişler.

Başkan: Mükerrem Sarol, Nedim Ökmen o toplantıda yok mu idi?

Şahit Mükerrem Sarol: Yoktu efendim.

Başkan: Hayrettin Sümer, Nedim Ökmen o toplantıda var mı idi?

Şahit Hayrettin Sümer: Hayır, hatırlamıyorum efendim.

Başkan: Peki, buyurunuz.

(Şahit Nedim Ökmen huzurdan çekildi)

Başkan: Şahit Muammer Çavuşoğlu.

(Şahit Muammer Çavuşoğlu huzura alındı)

Başkan: Adınız Muammer Çavuşoğlu. Babanızın adı?

Şahit Muammer Çavuşoğlu: Feyzullah.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Muammer Çavuşoğlu: 1319.

Başkan: Şimdi Yassıada'da mevkufsunuz.

Şahit Muammer Çavuşoğlu: Evet.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasındaki vazifeniz ne idi?

Şahit Muammer Çavuşoğlu: Münakalat Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı? Yemin ettireceğim.

Şahit Muammer Çavuşoğlu: Şahitliğe mani bir halim yok, yemin ederim.

(Şahit Muammer Çavuşoğlu'na yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri münasebetiyle Bakanlar Kurulu tamamı değil, dörtte üç nisbetine yakın kısmı Ankara'da toplanmış o toplantıya da Mükerrem Sarol riyaset eder vaziyette imiş. Mükerrem Sarol 6-7 Eylül hadiseleri münasebetiyle sizlere, arkadaşlarına bazı şeyler söylemiş. Bununda emir subayı Hayrettin Sümer içeri girip çıkarken işitmiş bu hususta ne biliyorsunuz?

Muammer Çavuşoğlu: Toplandık. Mükerrem Sarol İzmir ve İstanbul ile temas ediyor, hadiselerin inkişafı hakkında malumat alıyor ve bize naklediyordu.

Başkan: Maddi kısmı değil, hadiseler münasebetiyle sizlere bazı şeyler söylemiş.

Şahit Muammer Çavuşoğlu: Hadiseler münasebetiyle hiç bir şey ifade etmemiştir.

Başkan: Şimdi şuna göre soruyorum. Hayrettin Sümer; emir subayı burada şahit sıfatı ile dinlendi. Şahadetinde şöyle söylüyor:

"İçeri girdim, Mükerrem Sarol'un şunları söylediğini duydum. "Yap dediysek böyle mi olur, Türk milletine vur dersen öldürür, amma, basiretli idare amirleri inisiyatiflerini kullanarak pekala hadiselere mani olabilmişlerdir. Mesela Nakiboğlu, mesela adalardan bir komiser."" tarzında sözler söylemiş.

Şahit Muammer Çavuşoğlu: Böyle bir şey duymadım efendim.

Başkan: Peki buyrun.

(Şahit huzurdan ayrıldı)

Şahit Hayrettin Erkmen'i çağırın.

(Şahit Hayrettin Erkmen huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Hayrettin Erkmen.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Hayrettin Erkmen: 1915.

Başkan: Şimdi Yassıada'da mevkufsunuz.

Şahit Hayrettin Erkmen: Evet...

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında vazifeniz?

Şahit Hayrettin Erkmen: Çalışma Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, şahadete mani haliniz var mı?

Şahit Hayrettin Erkmen: Tanıyorum, şahadete mani halim yok.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri münasebeti ile Ankara'da Bakanlar Kurulu bir toplantı yapmış, o toplantıda siz de bulunmuşsunuz, Mükerrem Sarol toplantıyı idare ediyormuş, 6-7 Eylül hadiselerini ilgilendiren bazı şeyler söylemiş, maddi kısmı değil.

Şahit Hayrettin Erkmen: Hatırımda kaldıklarını kısaca arz edeyim.

Başkan: Maddi kısmı değil, telefonla alıp size bildirdikleri değil.

Şahit Hayrettin Erkmen: Onun haricinde başka bir şey bilmiyorum.

Başkan: Onlar değil. Şimdi emir subayı Hayrettin Sümer'i burada şahit olarak dinlediğimiz zaman şunu söyledi: "İçeri girdiğim zaman Mükerrem Sarol'un arkadaşlarına şunu söylediğini işittim, "Yap dediysek böyle mi olsun, dedik. Türk milletine vur dersen öldürür amma basiretli idare amirleri inisiyatiflerini kullanarak pekala hadiselere mani olabilmişlerdir. Mesela Nakiboğlu, mesela adalarda bir komiser."" tarzında bir şey söylediğini işittiniz mi?

Şahit Hayrettin Erkmen: Efendim, burada hatırladığım idare amirlerinin uyanık olduğu yerlerde hadiselerin önlendiğini anlatıyordu. Ve misal olarak da Nakiboğlu'nu verdi. Adalardaki komiserden de bahsettiğini hatırlıyorum, idarenin uyanık olduğu yerlerde hadiselerin önlendiğini söylüyor. Bir taraftan da aldığı malumatı veriyordu.

Başkan: Bir de "Yapın dediysek böyle mi olsun dedik, Türk milletine vur deyince öldürür." demiş.

Şahit Hayrettin Erkmen: Hayır efendim, böyle bir şeyi hatırlamıyorum.

Başkan: Diğer arkadaşlarınız aşağı kısmını da hatırlayamadık dediler. Sonra Hayrettin Sümer, Mükerrem Sarol ile yüzleştirildiler. Elbette söyleyemezler, söylerlerse onlarda suçlu duruma girerler dedi.

Sanıkların bir diyeceği var mı?

Şahit Samet Ağaoğlu'nu çağırın...

Celal Yardımcı da var mıydı toplantıda?

Şahit Mükerrem Sarol: Yoktu.

Başkan: Hayrettin Sümer siz söyleyin, var mıydı?

Şahit Hayrettin Sümer: Arz ettiğim toplantı saat 11-11.30'u geçiyordu, gelmiş olması lazım.

Başkan: Adınız?

Şahit: Samet Ağaoğlu.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Samet Ağaoğlu: 1325.

Başkan: Şimdi Yassıada'da mevkuf musunuz?.

Şahit Samet Ağaoğlu: Evet efendim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında vazifeniz ne idi?

Şahit Samet Ağaoğlu: İşletmeler Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz? Şahitliğe mani bir haliniz var mı, akrabalık vesair gibi?

Şahit Samet Ağaoğlu: Yok efendim.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahit Samet Ağaoğlu'na yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri münasebetile Bakanlar kurulunun aşağı yukarı dörtte üç nisbetinde Ankara'da toplanmış, toplantıya Mükerrem Sarol riyaset ediyormuş. Toplantı esnasında 6-7 Eylül hadiselerini ilgilendiren bazı şeyler söylemiş, maddi kısmı değil, onun dışında bazı sözler sarfetmiş, hatırlıyor musunuz?

Şahit Samet Ağaoğlu: Çok muhterem Başkanım, uzun zaman geçti; hatırladığım şu anda...

Başkan: Maddi kısımları değil, telefonla alıp söyledikleri değil.

Şahit Samet Ağaoğlu: Arz edeyim; gece 10,5-11 raddelerinde Başvekalete davet vaki oldu. Mükerrem bey arkadaşları toplanmıştı, hadiseleri izah etti ve hadiselere intizar için sabaha kadar bekleyeceğimizi söyledi. Sabahleyin ayrıldık ve İstanbul'a hareket ettik.

Başkan: Hayıflanmış, biz böyle dediysek böyle mi olsun falan diye söylemiş.

Şahit Samet Ağaoğlu: Asla.

Başkan: Emir Subayı Hayrettin Sümer'i dinledik, içeri girip çıkarken Mükerrem Sarol'un arkadaşlarına şu tarzda söylediğini duydum dedi; "Yap dediysek böyle mi olsun dedik. Türk milletine vur dersem öldürür, ama basiretli idare amirleri hadiselere mani olabilmişlerdir. Mesela Nakiboğlu, mesela adalarda bir komiser." Bu sözleri söylediğini işittiniz mi?

Şahit Samet Ağaoğlu: Hayır muhterem Reis beyefendi. Asla hatırlamıyorum, bu nevi konuşmalar olmadı.

Başkan: Sizden evvel, şahadet eden Hayrettin Erkmen, Mükerrem Sarol'dan naklen şahadetin aşağı kısmını duyduğunu söyledi. Mesela idare amirleri bazı yerlerde inisiyatiflerini kullanarak hadiselere mani olabilmişlerdir, dedi.

Şahit Samet Ağaoğlu: Sizi temin ederim ki, bu sözleri dahi hatırlamıyorum.

Başkan: Osman Kapani.

(Şahit Samet Ağaoğlu huzurdan ayrıldı)

(Şahit Osman Kapani huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Osman Kapani.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Osman Kapani: Tahir.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Osman Kapani: 1915.

Başkan: Şimdi tutuklusunuz değil mi?

Şahit Osman Kapani: Evet efendim.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri zamanında vazifeniz?

Şahit Osman Kapani: Devlet Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, hısımlık ve akrabalık gibi şahadete mani bir haliniz var mı, yemin edeceksiniz.

Şahit Osman Kapani: Tanırım, yoktur.

(Şahit Osman Kapani'ye yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri esnasında Bakanlar Kurulunun aşağı yukarı dörtte üç kısmı Ankara'da toplanmış ve toplantıya da Mükerrem Sarol riyaset eder vaziyette imiş, 6-7 Eylül hadiselerini ilgilendiren bazı sözler sarf etmiş. Telefonla İstanbul'da kalıp naklettikleri maddi kısım değil, Mükerrem Sarol kendiliğinden bazı şeyler söylemiş.

Şahit Osman Kapani: Efendim, ben hadise günü toplantıda yoktum, İzmir'de idim.

Başkan: Toplantıda yok muydunuz?

Şahit Osman Kapani: Hayır, Yoktum efendim.

Başkan: (Mükerrem Sarol'a hitaben) Siz söyleyin, yok mu idi?

Şahit Mükerrem Sarol: Yoktu efendim. İzmir'de kendisine haber verdim, ertesi günü İstanbul'a gelmesini rica ettim.

Başkan: (Şahit Hayrettin Sümer'e hitaben) Yok muydu?

Şahit Hayrettin Sümer: Yoktu efendim.

Başkan: Buyrun.

(Şahit Osman Kapani huzurdan ayrıldı)

Başkan: Şahit Behçet Uz'u çağırın. (Şahit Behçet Uz huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Behçet Uz.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Behçet Uz: Salih.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Behçet Uz: 1893.

Başkan: Şimdi Yassıada'da mevkufsunuz.

Şahit Behçet Uz: Evet.

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri sırasında vazifeniz?

Şahit Behçet Uz: Sağlık Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz, akrabalık hısımlık gibi şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Behçet Uz: Tanırım, şahitliğe mani halim yok.

Başkan: Yemin ettireceğim.

(Şahide yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri münasebetiyle Bakanlar Kurulu aşağı yukarı dörtte üç nisbetinde Ankara'da Toplanmış ve bu toplantıya Mükerrem Sarol riyaset eder vaziyette imiş. Sormak istediklerimiz bu hadisenin maddi kısmı değildir. Mükerrem Sarol'un İstanbul'dan telefonla alıp size bildirdikleri değildir. Bu toplantıda Mükerrem Sarol bazı sözler söylemiş.

Şahit Behçet Uz: Efendim, ben bu toplantıda bulunmadım.

Başkan: Mükerrem Sarol, Behçet Uz bu toplantıda yok mu idi?

Şahit Mükerrem Sarol: Yoktu efendim.

Başkan: Hayrettin Sümer, Behçet Uz bey o toplantıda bulunmadı mı?

Şahit Hayrettin Sümer: Hayır efendim.

Başkan: Bu listeyi sizin ifadenize göre tanzim etmiştik.

Buyrunuz. (Şahit Behçet Uz huzurdan çekildi)

(Şahit Celal Yardımcı huzura alındı)

Başkan: Adınız?

Şahit: Celal.

Başkan: Soyadınız?

Şahit Celal: Yardımcı.

Başkan: Babanızın adı?

Şahit Celal Yardımcı: Celal.

Başkan: Kaç doğumlusunuz?

Şahit Celal Yardımcı: 1327.

Başkan: Hadise tarihinde ne iş yapardınız?

Şahit Celal Yardımcı: Maarif Vekili idim.

Başkan: Sanıkları tanıyor musunuz; şahitliğe mani bir haliniz var mı?

Şahit Celal Yardımcı: Yok efendim.

(Şahit Celal Yardımcı'ya yemin ettirildi)

Başkan: 6-7 Eylül hadiseleri münasebetiyle Bakanlar Kurulunun tamamı değil dörtte üç nisbetinde bir kısmı Ankara'da toplanmış, Mükerrem Sarol riyaset ediyor vaziyette imiş bu toplantıya, sorulmak istenen husus hadisenin maddi kısmi değil. Bu toplantıda 6-7 Eylül hadiselerini ilgilendiren bazı sözler sarfetmiş, Mükerrem Sarol.

Şahit Celal Yardımcı: Efendim, vak'anın olduğu akşam toplantı yapılmış. Bendeniz toplantıda bulunmadım. Sabahleyin yani 7 Eylül sabahı Mükerrem bey telefon etti. Başvekalete gittim, İstanbul'da 6 Eylül akşamı vukua gelen hadiseyi bendenize anlattı. Ve Ankara'da mevcut olan arkadaşlarla beraber İstanbul'a gideceğimizi ifade ettiler. Ve zannederim tayyare ile İstanbul'a hareket ettik.

Başkan: Böyle 6-7 Eylül hadiselerini ilgilendiren konuşma olmadı mı?

Şahit Celal Yardımcı: Olmadı efendim.

Başkan: Şimdi şu ifadeye göre soruyorum; emir subayı Hayrettin Sümer dinlendiği, zaman; içeri girip çıkarken Mükerrem Sarol'un arkadaşlarına şunu söylediğini duymuş; "Yap dedik de böyle mi, olsun dedik. Türk milletine vur dersin öldürür. Amma basiretli idare amirleri inisiyatiflerini kullanarak pek ala hadiselere mani olabilmişlerdir, mesela Nakiboğlu, Adalar Kaymakamı..."

Şahit Celal Yardımcı: Ben Mükerrem Sarol'un böyle sözler söylediğini duymadım.

Başkan: Bundan evvel dinlenen şahitler buraya gelsinler.

(Dinlenen şahitler huzura alındı)

Başkan: Mükerrem Sarol değil, ondan soruldu. Sıtkı Yırcalı gelsin. Toplantıda bulunanlar.

Şimdi, Hayrettin Sümer'in ifadesine göre sizlerden soruyorum. Hepiniz ayrı ayrı söylediniz. Sonra Hayrettin Sümer ile Mükerrem Sarol'u yüzleştirdim. Hayrettin Sümer "Elbette söyleyemez, söylerse kendisi suçlu duruma düşer." dedi, dinledik. Hepsi hayır işitmedik diyorlar. Yalnız Hayrettin Erkmen, sizin söylediğiniz kısmın aşağı kısmını söyledi, "İdare amirleri bazı yerlerde mani olabilmiştir, mesela Nakiboğlu, mesela adalardan bir komiser" kısmını ifade etti, bunu duydum diyor, diğerleri teyit etmiyor. Ne diyorsunuz? Yani usulen yüzleştirme yapıyorum. Şahadette mübayenet hasıl oldu.

Şahit Hayrettin Sümer: Sayın Başkanım bundan evvelki celsede arz ettiğim ifademi Sarol kat'iyetle reddetti. Fakat dikkat buyurdunuzsa şahitlerin bir kısmı yavaş yavaş benim ifademe yanaştılar. Fakat hadisenin esas noktasına hiç birisi yanaşmadı. Bu hususu yüksek heyetiniz takdir edeceğine kat'iyetle inanıyorum. Esasen düşük iktidar bütün mensupları ile heyetinizin huzurunda bulunmayacak ve bizim inkılabımız olmayacaktı. Bu sebeple burada bulunuyoruz. Onlar on senelik inkar ve tahrif şekiller ile yürüttükleri politikanın hem hesabını verecekler ve hem de biz bu inkar ve tahrifi ispat edeceğiz.

Huzurunuzda 19 senelik Türk Ordusunun üniformasını şerefle taşımış bir subay olarak bulunuyorum. Hayatımda hiç bir zaman inkar ve tahrif yollarına sapmadım. Sadece silahımı taşımayı ve askeri vazifeyi yerine getirmeyi şeref saydım. Yüksek huzurunuzda şahit olarak yemin ettim. Bu sözlerimin doğruluğunu hem şerefim, hem haysiyetim ve hem de yeminle ve hem de bir mazimle her zaman için tekrar etmeğe amadeyim.

Başkan: Diğerlerine soruyorum. Mükerrem Sarol duymadım diyor, Celal Yardımcı sonradan gelmiş duyacak vaziyette midir?

Şahit Hayrettin Sümer: Şunu da arz etmiştim ki, Sayın Başkan, odaya bir kısmı giriyor, bir kısmı çıkıyorlardı.

Şahit Celal Yardımcı: Bu şahidin söylediği toplantı ne zaman olmuş?

Başkan: O gece.

Şahit Celal Yardımcı: O gece olan toplantıda ben yoktum.

Başkan: Mükerrem Sarol sureti kat'iyede yok diyor. Sıtkı Yırcalı siz?

Şahit Sıtkı Yırcalı: İşitmedim.

Başkan: Samet Ağaoğlu siz?

Şahit Samet Ağaoğlu: Müsaade ederseniz Saym Başkanım arz edeyim. Hayrettin Sümer'in sözlerini teessüfle ve hayretle dinledim. Namus ve şeref bizde de mevcut. Namus ve şeref üzerine huzurunuzda namus ve şeref üzerine Allah'ın huzurunda yemin ettim. Tereddüt etmeden diyorum ki şahadetleri doğru değildir.

Başkan: Emin Kalafat, siz?

Şahit Emin Kalafat: Arz ettim, böyle bir şey duymadım.

Başkan: Muammer Çavuşoğlu siz?

Şahit Muammer Çavuşoğlu: Hayır efendim.

Başkan: Hayrettin Erkmen siz?

Şahit Hayrettin Erkmen: Efendim, bir az evvel arz ettim. Hadiselerin cereyanı izah edilirken, nerelerde neler olduğu anlatılırken bazı yerlerde idare amirlerinin hadiseleri önlemeye imkan bahşettiğini söyledi. Bundan gayri "vur dersek öldürür" gibi sözleri kat'iyen duymadım.

Başkan: Sizler yerinize buyrun.

Şahit: Hasan Polatkan'ı çağırın.

Mükerrem Sarol, Hasan Polatkan da toplantıda var mı idi?

Şahit Mükerrem Sarol: Hayır efendim, İstanbul'da idi.

Başkan: (Hayrettin Sümer'e hitaben) Var mı idi?

Şahit Hayrettin Sümer: İstanbul'daydı efendim.

(Şahit Hasan Polatkan huzura alındı)

Başkan: Hayır size lüzum kalmadı. Bu toplantıda yokmuşsunuz, İstanbul'da imişsiniz.

Şahit Hasan Polatkan: Evet efendim İstanbul'daydım.

(Şahit Hasan Polatkan huzurdan ayrıldı)

Başkan: Bir diyeceğiniz var mı?

Başsavcı: Hayır efendim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Efendim, buraya bir telgraf gönderilmiş, şahit bizim müteaddit defalar telefonla konuştuğumuzu anlattı. Hayrettin Sümer'le aralarında geçen konuş-

mayı nakletti. Şimdi kendilerinden sorulmasını rica ediyorum. Buraya şahitliğe gelmeden evvel Şinasi Nahit'le Ankara'da herhangi bir lokalde oturup konuşmuşlar mı? Başka bir maksatla Şinasi Nahit'e bir şey söylemiş mi?

Başkan: Böyle bir konuşma oldu mu?

Şahit Hayrettin Sümer: Bu suali cevaplandırmak fırsatını lütfettiği için kendilerine müteşekkirim.

Şinasi Nahit Berker Ankara'da ve gazeteciler muhitinde çok iyi tanınan bir arkadaştır. Fakat kendisiyle uzun boylu samimiyetim olmazdı. Çünkü onun yaşadığı hayata ayak uyduramam. Şinasi ya uyumaya yahut da uyandığı vakit muhakkak surette bir kadeh konyakla uyanır. "Cinsi sapıklık" fıkrasını yazmak suretiyle iktidara hücum etmiş ve 3 seneye yakın mahkum olmuş bir gazetecidir. Ne acı bir tecellidir ki, iktidarları devrinde en fazla hapis cezası alan bir gazetecinin kendi lehlerine müdafaa şahidi olarak geleceğini zannetmektedirler. Kendisini görmek istedim, Yassıada'ya gelmeden evvel bu mümkün olamadı. Ve fakat iki arkadaşımdan Şinasi'nin bunlar hakkındaki fikrini öğrendim, şayet buraya şahit olarak gelmiş olsaydı Sayan Başkanın sanıkları tanıyor musunuz sualine "Nasıl tanımam, affedersiniz anamı belleyenler onlardır." diyecekti. Şimdi Şinasi Berker'in bu çeşit karışık ifadeleri vardır. Avukat Burhan Apaydın'a neyi söylemek istemiştir. Bilmem ama, ben Şinasi Nahit Berker'le huzurunuzda konuştuğum gibi konuşacak bir insan değilim. Etmemiştir. Ve böyle şey de cereyan etmemiştir.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Şinasi Nahit Berker'e nakletmiş olduğu sözleri arz edeyim. Ben şahit olarak dinlenilmesini isteyen bir kimse ile telefonla görüşmek istedim, 4-5 defa aradım. Ben avukat sıfatıyla hadiseyi biliyorum, ne suretle şahadet edeceğiniz diye konuşurken, ben şahitliğe gideceğim, Soruşturma Kurulunda bir ahbabı var şahitlik yapmam hususunu temin etti, oraya gittiğim zaman bildiklerinin aksini söyleyeceğim, zira istikbalim bunu emrediyor dedi, diye bunu nakletti. Şinasi Nahit Berker bu minval üzere şahit ifadesine karşı beyanına müteallik konuşmaları nakledeceğini bildirmiş bulunmaktadır. Doğru veya yanlış, orasını bilmem.

Başkan: Şeref ve namus üzerine yemin ettim dedi. Ve şahadetin kutsiyetini müdrik olduğunu kanaat bahs bir şekilde izah ettiler.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: O ayrı bir husus.

Başkan: Buyurun.

Şahitler gidebilirler mi, sorulacak bir şey var mı?

Başsavcı: Hayır efendim.

Başkan: Şahitler gidebilirler.

(Şahitler salondan ayrıldılar)

Başkan: Gereği görüşüldü: Maznunların ifadelerine ve Sanık Adnan Menderes'in dilekçesinde gösterdiği sebeplere göre İsmet İnönü'nün şahit sıfatı ile dinlenmesine lüzum olmadığına oy birliğiyle karar verildi. Başka efendim?

Başsavcı: Adnan Menderes'in tevsii tahkikat hakkında. talebi var. Adnan Menderes dilekçesinde 6 madde halinde tevsii tahkikat talep etmektedir. Bunlardan birisi, polislerin hadise sırasında seyirci kalmış olmaları dolayısıyla kendilerinden talimat alınıp alınmadığı hususunun tevsiki zımmında gerek kendilerinin gösterdiği şahit gerekse amme namına celbedilip dinlenen şahit hadiseyi tamamı ile ışıklandıracak mahiyette beyanda bulunmuşlar ve bu noktada karanlık bir husus kalmamıştır.

Askeri birliklerin bu hadiselerde müessir bir rol oynayıp oynayamadığı ve vazifelerini ifa edip etmediği noktası üzerinde tevsii tahkikat talebinde bulunduklarını söylediler. Yüksek Riyasetiniz bunun nasıl tahkik edileceği suali üzerine işte başta ordu müfettişi olmak üzere ordunun yüksek kademelerinden tahkik edilebilir dediler. Fakat Ordunun yüksek kumandanlarından buraya geldiler bu tedbirlerin hazırlandığını,. 26 Ağustostaki yazı üzerine nihayet 4 Bölüğün hazırlanmış olduğunu fakat hadise günü ancak 18 Taburluk kuvvetin hazır olması icap ettiğinin saat 7'den sonra kendilerine bildirildiğini açıkladılar. Bu hususta da karanlık bir noktanın kalmadığını, olaylar Demokrat Parti teşkilatının ne suretle alakalı olduğu hususunda Demokrat Parti ilçe, ocak, bucak başkanları gibi zevatın bu hadisenin aydınlatılması hususunu istediler ki bu, hadisemizi tamamıyla karanlığa götürmek için kafidir. Çünkü ocak, bucak başkanları bu hadiseye dahildi, deseler şuradaki 11 kişilik sanıklar yanında daha 10 bin kişi bulunurdu. Bu bakımdan buna asla lüzum görmüyoruz.

Bomba hadisesinin kafi derecede aydınlanmadığı noktasında durdular. Hakikaten bomba meselesi vaktiyle kafi derece aydınlanmamış idi ve hükümet olarak kendileri bunu yaptılar. Bomba hadisesi hakkın-

da Atina'da dava açıldı, aylarca sürdü, iki vatandaşımız mahkum oldu, memleket dahilinde muazzam hadiselere sebep oldu. Hepsinden feci olarak Türk milletinin alnına kara leke sürüldü. Kendileri bomba hadisesinin aydınlanmasına her vesile ile mani oldular. Biz zannediyoruz ki, bomba meselesi mahkemede tamamıyla açıklanmıştır. Ve yapılacak bir şey yoktu. Bombayı kendilerinin attırıp attırmadıkları hususunda tahkikatın noksan olduğunu söylediler. Biz bombayı kendileri tedarik ettirdiği iddiasında bulunmadık. Kendisinin bu hadisedeki rolünü tabii esas iddiamızda bütün teferruatı ile söyleyeceğimizden sarfınazar ediyoruz. Onun için kısaca söyleyeceğim. Biz bu hadiselerde kendisinin mesuliyeti olup olmadığını ve eğer varsa esas hakkındaki mütalaamızda açıklayacağız. Yoksa yine adaletin tecellisi için lazım gelen mütalaayı vereceğiz.

Sonra, Yüksek Heyetin reddini mucip olmuş bir talepleri de vardır. Namık Gedik Mecliste şöyle konuşacakmış, yok onun konuşmasına mani olan olmuş... Halbuki, böyle bir iddiamız yoktur. Namık Gedik ne konuşursa konuşur konuşmasına mani olacak yoktu. O gün, konuşmasına mani olunması hususunda grup zabıtları da meydandadır.

Sonra efendim, şunları yazmış; bunları yazmış... Bu dahi Yüksek Heyetinizin reddine uğradığı halde bu sefer iki şahit olan Cevat Ülkü ve Nail Geveci, bunlar ne diyeceklermiş? Namık Gedik şunları söyledi diyeceklerdi. Namık Gedik'in söylemesine mani olunan sözler söylenmediğine göre biz ne lehte ve ne de aleyhte söylendiğine dair bir ısrarda bulunmuyoruz. Sadece o gün konuşturulmadığını maddi hadiseler ve delillerle ispat etmiş bulunuyoruz. Cevat ülkü, konuşturulmadı diye partiden istifa etmiş, sonra bir takım teşebbüslerle partiye iade edilmiş, Nail Geveci ve Cevat Ülkü konuşturulmadı diye kızmış. Bunun 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgisini asla göremiyorum. Bu itibarla 5 maddeden ibaret olan tevsii tahkikat istediği müteallik dileklerinin tamamı ile reddine karar verilmesini talep ederiz.

Başkan: Başka var mı efendim?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Reis beyefendi, yazılı olarak takdim edeceğim fakat şurada kısaca arz etmeme müsaade buyurunuz:

Şu hususu bilhassa kayıt etmek isterim ki, iddia makamı, bizi suçlandırma makamında hazırlayarak ileri sürmüş olduğu ithamların es-

babı mucibesini izah ve ifadeye çalışırken hiç bir surette Türk milletini alnında lekeli bir millet olarak göstermeye hakkı yoktur. Ne Türk hükümeti ne de herhangi bir kimse şimdiye kadar Türk milletinin alnına bir lekeyi asla sürmemiştir. Türk milleti alnı daima lekesiz olarak yaşayan bir millettir, eğer İstanbul'da bir hadise vukuu bulmuşsa bu bizim dışımızda olan bir takım hadiselerin İstanbul'a inhisar etmek üzere o anda vukuu bulan bir tecellisinden ibarettir. Binaenaleyh bu şekildeki bir ithamı bu esbabı mucibeye dayanarak bizim tahkikat taleplerimizin reddine müteallik sözleri hukuki bir değer taşımamaktadır. Bendenizin sayın ve çok muhterem meslektaşımıza bu şekilde cevap verdiğimden dolayı müteessirim. Çünkü size şimdi takdim edeceğim tevsii tahkikat talebimin sonunu şöyle bitiriyorum, "Taleplerimizle bu bakımdan yüksek Divanınıza yardımcı olmak istiyorum." Şimdi efendim, iddia makamının bu tarza tevsii tahkikat taleplerimizin üzerine de bulunması, şimdi bizim arz edeceğimiz tevsii tahkikat taleplerimizde ne kadar samimi olduğumuz görülüyor ve burada bir suçluluktan kaçmak psikolojisi içersinde değiliz. Hakikatlerin ortaya tezahüründe sizlerin hakikaten naçiz hizmetkarınız olduğumuzu ifade etmek bunu ortaya koyacaktır.

(Sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın yazılı olarak hazırladığı dilekçesini okudu)

Başkan: Başka efendim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Mecmuayı riyasete takdim ediyorum.

Başkan: Müdafaanız dışında başka şeyler mi söyleyeceksiniz Adnan Menderes?

Sanık Adnan Menderes: Muhterem Başsavcı beyefendinin mütalaasına cevap edeceğim.

Başkan: Hayır cevap değil, tahkikatın genişletilmesi hakkında bir isteğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Efendim, bu kararnamenin okunması anından itibaren bir telgrafın okunmasını rica etmekteyim. Bu yüksek mahkemenizin huzurunda ne okundu ben de bendenizin ittilaına vasıl oldu. Bu telgraf iddia makamı tarafından benim suçluluğumun bir delili olarak ortaya sürülmektedir. Benim Londra'dan yazdığım ve yaptığım teşebbüslerin Türkiye'de takviye edilmesini talep etmiş ol-

mama mütedair bulunan bu telgrafın okunmasını istiyorum. Çünkü aradan 5 sene geçmiştir. Bu telgrafı 5 sene sonra görmedim, fakat bu telgraf neticesinde burada teşebbüslerde bulunulduğunu ve bu teşebbüsün iddia makamının ileri sürdüğü gibi nümayiş yapmak şeklinde değil bazı büyük elçilikler nezdinde teşebbüslerde bulunmak şeklinde mevkii tatbike konulduğunu biliyorum. Bunu tatbik mevkiine koyan Büyükelçi Esenbel'in dinlenmesini.

İkincisi, iddia makamı yine memleketimizin, milletimizin alnında bir kara leke gibi duran bu hadiseden bahsetti. Eğer Mister Eden'in... senesinde çıkan kitabını okusalardı dostlarımızın, kendileri kadar Türk milletini taltif etmek hususunda fena düşünmediklerini görürlerdi. Ve kendilerini teselli etmek için bu kitabın 400-410 sayfaları arasındaki geçen bahisleri okumalarını tavsiye edeceğini ve mahkemeye de bunları arz ediyorum. Orada da Türklerin kabahatı olmadığına Mister Eden kendi meslektaşı Amerikalıya ifade etmektedir.

Diğer taraftan burada bir leke olan Yunan Mahkemesinin kararından bahsettiler. Bu kararın ne şekilde alındığı ve mahkemenin ne şekilde cereyan ettiği hususu o zaman Atina Büyükelçiliğimiz tarafından yapılan teşebbüsler çok açıkça gösterilmektedir. Nasıl suçlu diye Yunan Mahkemesi karşısına çıkarılan kimselerin avukat dahi bulmak ve müdafaalarını yapmakta müşkilata maruz kaldıkları ve dava vekili bulmak için Büyük Elçiliğin nasıl didiştiği bilhassa Yunan vatandaşı olan bir zatın ağzından yazılı olarak dinlemek imkanı vardır. Bu telgrafların da lütfen Yüksek Mahkemenize getirilmesini rica edeceğim.

Üçüncüsü, yine benim Londra'dan buraya çektiğim 6 telgrafı, o vaziyeti pek aydınlatıcı bir mahiyette belirecektir. Ve bana gelen talimatla, bunların gelmesini rica edeceğim. Bunlar da Nato Devletleri ile alakalı veya başkaca mahrumiyet mevzuu bahis olamaz. Çünkü, mademki bu mahkeme açılmıştır, burada elbette ki amme menfaati mevzuubahistir efendim, elbette Kıbrıs meselesi üzerinde bir takım görüşler olmaktadır. Ben bunu soruşturma esnasında söyledim. İki memleket arasında iyi bir şekilde ahenk temini icabeder. Ordumuzun bir cüz'ü tamamının Kıbrıs'a gitmesi ve orada Türk bayrağının çekilmesini intaç eden bu meselenin tekrar alevlenecek bir istikamet almasına sebebiyet verecek bir şekilde cereyan etmemelidir. Ümidimiz inşallah bu davadan sonra Türkiye'nin bu işte ne kadar samimi ve Türk devlet

adamlarının ne kadar durendiş bir şekilde iki memleketin menfaatini koruyacak şekilde hareket ettiklerini bir kat daha açıklamış olacaktır, bütün tesellimiz budur. Fakat madem ki bu iş açılmıştır, bunun bütün çıplaklığı ile görülmesinde telgrafların yüksek huzurunuza getirilmesinde hiç bir mahsur olacağını zannetmiyorum. Bilhassa iddia makamının teşebbüsü ile ortaya çıkmış olan gizli celseler usulü tatbik edildikten sonra pekala bu da okunabilir.

Başkan: Gizli oturum yapılması ceza usulü kanununda vardır. Yalnız şimdi ihdas edilmiş değildir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Aksini iddia etmiyorum.

Dördüncü husus, bomba meselesine geleceğim. Bomba, bu işte en büyük rolü ve amili teşkil etmektedir. Bu bomba, oraya nasıl gitmiştir? Bomba Başvekilin veya Hariciye Vekilinin cebinde bulunmaz. Bombayı verecek, bu hususları yapacak gizli teşkilatlar vardır. O gizli teşkilatın o zamanki resileri, mesul kimseleri acaba dinlenmemeli midir? Madem ki her şey o zamanın gizli teşkilatı tarafından yapılmıştır ve zannediyorum ki o zamanın gizli teşkilatının reisi de Behçet Türkmen'di, buradaki sanıklardan gerek Mehmet Ali Balin gerek Mehmet Ali Tekinalp bu ikisinin de üzerinde bir takım iddialar vardır. Bu zevatın telgraf çektikleri söyleniyor. Pek tabii olarak bu telgraflar postahanede bulunamaz, postahanede alınan telgraflar bir müddet sonra imha edilir, deniyor, Halbuki bunların verdiği telgraflar şifre telgraftır. Hariciyeden verilmesi lazımdır, herhangi bir kimse gidip postahaneye şifre telgraf veremez, behemehal ancak Hariciyeden çekilmesi ihtimali var. Bugünkü günde herhangi bir şahıs şifre telgraf çekebilir mi? Böyle bir telgraf çekilmiş ise, kopyalarının Hariciye dosyalarında mevcut olması lazım, Başkonsolosluk dosyalarında mevcut olması lazım. Bunların da tahkikini rica edeceğim. Acaba iki konsolosun bir anda mezun olmasına imkan var mı?

Başkan: Biraz karara bağlanmış şeylerden konuşuyorsunuz?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: O kısım bağlanmamıştır. Bunların Hariciyeden sorulması lazımdır.

Diğer tarafdan hariçten çektiğim telgraflar. Hariciyeye çekilen telgraflar muhtelif şekillerde çekilir. Bu şifreli telgrafın dahi, şifreli olan telgrafların da muhtelif kayıtları vardır. Mesela zat'a mahsus denilir; servis yapılmaması ricasiyle denilir; sırf şu kimse tarafından açı-

lacaktır, diye denilir. Acaba benim çektiğim telgraf üzerinde "servis yapılmaması" gibi bir kayıt var mı ki, bu tamamen mahrem telgraf demektir. Diğerleri, şahit Coşkun Kırca da söylediği gibi; Paris'te Nato Büyükelçiliğine gitmiştir. Binaenaleyh, gizli mahiyette olmayan, herkesin bilmesinde bir mahzur olmayan bu bilhassa okunmasında fayda olan bir telgraftır.

Bu hususun da lütfen Hariciye Vekaletine sorulmasını rica edeceğim. Maruzatım bundan ibarettir.

Başkan: Kemal Hadımlı.

Sanık Kemal Hadımlı: Geçen celsedeki ara kararının 7. maddesi, bu günden sonra müdafaa şahitlerinin dinlenmesine dairdi. Benim bazı müdafaa delillerim var, şahadetlerin takdirinde bunların nazarı itibara alınmasını arz ve rica ediyorum.

Başkan: Yazılı olarak değil mi?

Sanık Kemal Hadımlı: Evet, yazılı olarak.

Başkan: Peki verin.

Sonra müdafiiler efendim?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Efendim, etraflıca anlattı Zorlu. Zübde olarak iki kelime olarak arz edeyim. Söylemiş olduğu telgrafı biz gördük. İçinde bir şey yoktur. Yalınız sonunda Coşkun Kırca'nın söylemiş olduğu kısım vardır ki, Müddeiumumi onun üzerinde duruyor, "Haklarımızda ne dereceye kadar ısrarlı bulunduğumuz hususunda tereddütler vardır. Bu sahada çok çalışmamız lazımdır. Bu hususta gerek ben gerek gazeteciler büyük gayret sarf ediyoruz. Tarafı devletlerinden bu hususta ilgililere gerekli direktifin verilmesini rica ederim." diyor. Yalınız bendenizin istirhamı: Bu telgrafta 2-3 yerde nokta nokta vardır. Buraları çizilmiş ve sonunda Kıbrıs davasına nihayet verilmesi istenmiş tekrar nokta nokta konmuş burada ne var bilmiyorum, ikincisi de İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalması ve statünün muhafazasını da destek etmiş ve nokta nokta koymuş, bendeniz bu noktaların sorulmasını, da...

İkincisi de tekrar Coşkun Kırca'nın şahadetinde, dondurmak siyasetini destekleyin şeklinde 3-5 Eylül arasında Zorlu tarafından bir telgraf çekilmiştir, bunun da bulunması lazımdır.

Bir de dosyanın tetkikinde 29 numaralı dosyanın 8.11.1959 tarihli

müzekkeresine aykırı olarak Atina Büyükelçiliğimizin gönderdiği evrak Rumcadır. Bu itibarla biz bundan bir şey anlıyamadık... Lütfederler de bu husus da lütfeder de bunun Türkçesini bize verirlerse bu hususta söyliyeceklerimiz olacaktır. Maruzatım bu kadardır.

Başkan: Sanık Kemal Hadımlı'nın 22.11.1960 tarihli, iki sahifelik dilekçesini okutuyorum.

(Kemal Hadımlı'nın iki sahifelik dilekçesi okundu)

Başkan: Sizinki de, aynı mı, ayrı mı?

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Ayrıdır efendim.

Efendim müvekkilim hakkında şahadette bulunmak için Yüksek Divana kendiliğinden müracaat ederek burada şahadetinde de bunu kendisinin bir muharriri vasıtası ile sorduğumda bunun bir milli galeyan olduğunu Vali söylemişti diyen İzmir'de münteşir *Yeni Sabah Postası* gazetesi sahiplerinden Orhan Rahmi Gökçe'nin neşrettiği 6 Eylül 1955 tarihli, yani hadise tarihli ve 913 sayılı sabah postası nüshasında "Bu hayasız şımarıklık artık durdurulmalı!" serlevhasını ihtiva eden ve amme efkarını tahrik eder mahiyette bulunan yazı neşredilmiştir. Bu da gösteriyor ki, hadise dış tahrik, tahrik neticesi vuku bulmuştur.

Bir de İzmir'de intişar eden *Gece Postası* gazetesinin 6 Eylül 1955 tarihli ve 394 sayılı nüshasında "Palikaryaların bayrağı artık Konak meydanında dalgalanamaz" başlıklı yazı davanın tenviri ve müdafaamız bakımından lüzumlu mahiyette bulunduğundan bu hususların celbi. Bir de İzmir eski Belediye Meclis azası emekli subay Ali Rıza Akıncı'nın; yine müvekkilimin davranışı ve halk topluluklarının önüne çıkarak bunları konsoloslukların bulunduğu yerden alarak Cumhuriyet meydanına sevk ile oranın sükununu temin hususunda gösterdiği gayretin şahidi olarak dinlenmesini talep ediyorum.

Sanık Fuat Köprülü Müdafii İsmet Haktanır: Bazı amme şahitlerinin ifadelerinde ismi geçen ve Demokrat Parti Meclis grubunda 6-7 Eylül hadiselerinin enliliğine ve derinliğine görüşülmesinin önlenmesi üzerine Demokrat Partiden o gün istifa ettiği gazete neşriyatı ile ifade edilen Fevzi Lütfi bey tarafından hadiselerden bahisle bendenize yazılmış mektubu dosyada saklamak için heyete arz ediyoruz. Bizim başkaca bir tevsii tahkikat talebimiz mevcut değildir.

(Mektup alındı) (Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'ndan gelen mektup okundu)

Başkan: Müdafiilerin ve sanıkların tahkikatın tevsii hakkında başka istekleri var mı?

Sanık Celal Bayar Müdafii Gültekin Başak: Efendim, huzurunuzda tevsii tahkikat talebinde bulunmak için herhangi bir talep dermeyan edecek mevkide değilim. İstidradan bir iki noktayı arz edeceğim.

Başkan: Tahkikatın tevsii hakkında bir isteğiniz varsa onu söyleyin.

Sanık Celal Müdafii Gültekin Başak: Tahkikatın bizatihi kendisi ile alakalı.

Başkan: Şimdi bu müdafaa olur. Tahkikatın genişletilmesi hakkında bir istek var mı? Şuradan şu vesika getirilsin, okunsun diye bir şey var mı?

Sanık Celal Bayar Müdafii Gültekin Başak: Efendim, huzurunuzda da şahadette bulunan şahit Refik Tulga tarafından müvekkilim Celal Bayar'ın İzmir'den İstanbul'a olan seyyahatini tayyare ile yapma kararından birden vazgeçip, hemen o sırada limanda Adana vapuruna binmek suretiyle seyyahat yaptığı ifade edildi. Biz bu şahadet karşısında; Adana vapuru ile İstanbul'a gidebilmenin, bizim için bir istırar halini ifade ettiğini dermeyan etmiştik. Ve onun müstenidi olarak hava zaruretini ileri sürmüştük. Hakikaten o gün hava şartları uçuş için müsait değildi. Ancak o sırada limanda harekete hazır bulunan Adana vapuru ile hareket etmek mümkündür. Refik Tulga bu beyanlarını izah etmek için bir takım resimlere istinat etmek istediler ve yüksek heyetinize gösterdiler. Biz müdafaamızı ve beyanımızı tevsik etmek mevkiinde bulunduğumuza göre yüksek heyetinizden rica ediyorum, o günkü hava şartları itibariyle İstanbül-İzmir uçuş yolu üzerinde hava durumu ve uçuş imkanları bakımından ne gibi özellikler arz ediyordu. Türkiye'deki hava şartlarına müessir olan komşu memleketlerin hava şartlarının tetkik edilmesi suretiyle bizim beyanlarımızın hilafı yahut Refik Tulga'nın şahadetinin tespit edilmesi ve vuzuha kavuşması. Birinci nokta bu.

İkinci nokta, gene muhterem şahitlerden Refik Tulga bey Yamanlar kampında verilen yemek esnasında bomba hadisesine temasla Celal Bayar tarafından, bir bomba patlatayım da bunun akislerinin nereye kadar gideceğini görün, diye bir sözü asla sarf etmediğini söyleme-

lerine rağmen, mürettep ve musanna ifadelerde bulunan İbrahim Arda adındaki bir şahidin bütün hakikatlere sırt çevirmek suretiyle adeta bir bomba patlatırcasma burada verdiği ifadenin ne dereceye kadar hakikat olduğunun anlaşılması için bu yemekte hazır bulunan diğer şahitlerden Osman Kapani, Enver Dündar Başar ve Behçet Uz'un da dinlenmesinin bu hadiseye vuzuh vereceğine kuvvetle inanmaktayız. Bu itibarla bunların da şahit olarak dinlenmelerinde israr ediyoruz.

Başkan: Bunlar hakkında karar verildi.

Sanık Celal Bayar Müdafii Başak: Tekrar Yüksek Mahkemenize arz ediyorum. Şahadetin takdiri bakımından arz ediyoruz.

Üçüncü bir nokta bu hadiseye subut unsurlarının kazandırılması bakımından daima "tertip ve mürettep" kelimeleri ve bu gibi teşebbüslere götürmek istenen bir şahadet silsilesi karşısındayız. O zamanın Milli Emniyet başında bulunan eşhasın memleketin bu meselesi hakkında da bir takım malumata sahip bulunacakları fikrindeyiz. Bu itibarla, bu teşkilatın başında bulunan Behçet Türkmen Paşanın da celp ve istimama bir karar verilmesini istirham etmekteyiz.

Başkan: Bitti mi?

Sanık Celal Bayar Müdafii Gültekin Başak: Evet, efendim.

Başkan: Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil.

Sanık Oktay Engin Müdafii Hasan Nevzat Karagil: Muhterem başkanım, Selanik'te Atatürk'ün evinde patlatılan bombanın, İngilizler tarafından Yunan komünistleri eliyle patlatıldığını, halen hayatta bulunan, Atina'da Rozvelt sokağında oturmakta olan Yorgi tarafından bir Türk'e söylenmiş olduğu haberini almış bulunuyorum.

Başkan: Ne vakit haber aldınız?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Bir hafta önce, Mustafa Zeki Demirel adında bir zatın ifadesine göre Yorgi bundan 3-5 ay evvel İstanbul'a gelmiş ve bunun bütün teferruatını kendisine anlatmış ve hatta Yorgi'nin akrabalarından bazıları da, halen Yunan Kraliyet Sarayında Kraliçenin nedimeleri arasında bulunmakta imiş. Ve bu bomba hadisesini Selanik ve Atina Zabıtası ört bas etmek ve doğrudan doğruya müvekkilim üzerine teşmil etmek teşebbüsüne girişmiş ve hadise de o şekilde cereyan etme şeklini almış bulunuyor. Nihayet müvekkilim ve aynı zamanda Hasan Uçar'm ikrar etmesi ve vaki bir tazyik altında bunu söylemesi için Yunan Emniyet ve Zabıtası tarafından teşeb-

büslere girişildiği de bazı şahitler tarafından bilinmektedir. Bu şahitlerden birisi halen gazeteci arkadaşlardan olan Şahap Balcıoğlu'dur. Şahap Balcıoğlu o sırada Selanikte Batı Trakya'da bulunuyordu. Diğer taraftan Yüksek Soruşturma Kurulunca ifadesine müracaat olunan Ahmet Şenol.

Başkan: Bunları evvelce söylemediniz mi?

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Şahap Balcıoğlu ve Ahmet Şenol hakkında karar alınmış değil. Yalınız Faik Engin hakkında karar alınmıştır. Ancak bu karar dilekçesinin pulsuz olması dolayısıyla verilmiş bir karardır. Halbuki Dilek Engin'in ifade ettiği gibi Faik Engin bütün bu tazyiklere vakıf olduğundan bu hususta yüksek heyetinizi tenvir edecektir. Bu üç şahidin dinlenmesine karar verilmesini rica ederim.

Başkan: Başka efendim?

Sanık Kemal Hadımlı: 1955 6-7 Eylül tarihinde İzmir'de Belediye Reisi olup halen burada tutuklu bulunan Doktor Selahattin Akçiçek Fuarın Basmahane'deki kısmı ile Yunan pavyonunun yanma hadisesindeki çalışmalarıma şahit olmuştur. Onunda dinlenmesini rica ederim.

Başkan: Tekrar soruldu; müdafiilerin ve sanıkların tahkikatın genişletilmesi hakkında bir istekleri var mı?

Sanık Oktay Engin: Ben de efendim, vekilimle aynı ricada bulunacağım, çünki babam tevkif edildiği andan itibaren bu işle çok yakından alakadar olmuş ve hiç bir avukatın bilemiyeceği kadar bu işin ruhuna nüfuz etmiştir. O itibarla babamın da şahit olarak dinlenmesini istirham edeceğim.

Başkan: Sanıkların ve müdafiilerin başkaca bir tevsii tahkikat talepleri var mı? Yok. (İddia Makamına hitaben) Sizin bir talebiniz var mı?

Başsavcı: Evvelce Yüksek Heyetinize arz edilip reddedilen teklifler hariç bunların dışında kalan tevsii tahkikat talepleri Sayın meslektaşlarımın kıymetli tetkikleri mahsulüdür. Gayemiz de adalete ışık tutmak için bunları tetkik ederek hadiseye ışık tutabilecek mahiyette olanları hakkında bir karar vermek için biz de bir talepte bulunacağız. Bu itibarla makamımıza, bu dilekçelerin tetkiki için fırsat verilmesini rica ediyoruz.

Ayrıca sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın'a cevap vermek için arz ediyorum; bendeniz böyle bir ithamda bulunmadım, ancak dünya matbuatı tarafından yapılan ithamlar dolayısiyle konuştum, tarafımdan yapılmış böyle bir itham yoktu. Bu itibarla kendilerini tatmin için bu cevabı vermiş bulunuyorum.

Başkan: Gereği görüşüldü: Bu gün müdafiiler ve sanıklar tarafından ileri sürülen tahkikatın genişletilmesi hakkındaki istekler hususunda mütalaalarını bildirmek için dosyanın iddia makamına tevdiine ve duruşmanın 25.11.1960 Cuma günü saat 13.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Bu günkü diğer duruşmalar saat 14.30'da yapılacaktır.

Kapanma saati: 13.10

ON ÜÇÜNCÜ OTURUM

25 Kasım 1960 Cuma

Açılma saati: 13.30

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Abdullah Üner
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ferruh Adalı
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Cahit Özden
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Mehmet Çokgüler
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

•Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

(Heyette değişiklik olduğundan eski zabıtlar okundu) (Başsavcıya hitaben) Mütalaanız?

Başsavcı: Tevsii tahkikat hakkındaki mütalaamızı arz ediyorum:

1. Burhan Apaydın'ın tevsii tahkikat zımnında vermiş olduğu dilekçenin 1. maddesinde eski Büyükelçi Fletcher Warren ile müteveffa Foster Dulles'ın kardeşi Alen Dulles'ın şahit olarak dinlenmesi hakkındaki isteği yersizdir. Zira, müdafiin iddiasına göre bu iki şahit hadisenin bir komünist tahriki olduğu kanaatindedirler. Bu kanaatin hilafı muhkem kaziye teşkil eden mahkeme ilamlariyle sabittir.

2. Avrupa Parlamentolar Birliği toplantısında Türk Delegasyonuna mensup Halk Partili meb'usların o tarihlerde 6-7 Eylül olaylarının hükümet tertibi olmadığı hakkındaki sözlerinin zabıtlardan celbine de lüzum yoktur. Yunanlıların vaki ithamları karşısında bu Türk mebuslarının tabiatiyle öyle konuşmaları iktiza ederdi. Vekaletini haiz oldukları milletin hükümeti itham ediliyordu. Müdafaa, vazifesi kendilerini bu tarzda konuşmaya zorluyordu. Ama aynı birlikte konuşan mebuslar Yüksek Mahkemenize gelerek pek ala hakikati ifade ettiler. Bundan başka Meclis zabıtlarında bir hükümet tertibi olan 6-7 Eylül olayları hakkında Meclis tahkikatı açılmasında defalarca ısrar ettiler.

3. İsmet İnönü'nün dinlenmesi yolundaki talep yüksek heyetinizce reddedilmiş olduğundan bu hususta mütalaa vermeyi zait addediyoruz.

4. Muammer Çavuşoğlu geçen celsede ve müdafilerin huzurunda şahadette bulundu. Yüksek Riyaset olayları hakkındaki bilgisini sordu. Alman cevabı da tespit etti. Bu itibarla bu zatın yeniden dinlenmesi hakkında aynı oturumda ileri sürülen talep yersizdir.

5. Halen Milli Savunma Bakanı bulunan emekli Korgeneral Hüseyin Ataman'ın dinlenmesi hakkıdaki talep yerindedir. Olaylar sırasında kendisine Menderes tarafından Örfi İdare Kumandanlığı teklif edilmiş, fakat müşarünileyh bu talebi reddeylemiştir. Celbedilerek olaylar hakkında bilgisine müracaat edilirken Örfi İdare Komutanlığı talebini reddedişi keyfiyeti de sorulsun.

6. Emniyetin hadiseler karşısındaki pasif durumu kafi derecede tebellür etmiştir. Bu itibarla 6. bentte zikrolunan zevatın dinlenmesinde fayda mülahaza etmiyoruz. Mamafih, hadise sırasında olayların mihrakında vazife gören Şişli Emniyet Amiri Zeki Şahin Yassıada'da tutukludur.

Uzun zaman sakıt iktidarın başlarının korunmasında birinci derecede vazifeli sayılan bu zatı dinliyelim. Hem zaman kaybetmemiş hem de bu maddedeki talebin faydalı olup olmayacağı hakkında bir karara da varmış oluruz.

7. Yaşar Yiğit, hadise hakkında mufassal bir rapor vermiştir. Verdiği rapor da dosyadadır. Bu itibarla dinlenmesinde fayda yoktur.

8. 8 ve 9. maddelerde dinlenmesi talep olunan Hayrettin Nakiboğlu ile Sadık Arca'nın da dinlenmesinde bir fayda mülahaza etmiyoruz. Çünkü, Sadık Arca, olaylar hakkında Yüksek Soruşturmaya esaslı bir bilgi vermemiştir. Nakiboğlu ise olaylar sırasında Beyoğlu kaymakamı idi, şahsi insiyatifi ile vazife görmüştür.

9. 6-7 Eylül olaylarının cereyan tarzı hakkında dosyamızda yüzlerce fotoğraf mevcuttur. Müntehir Gedik'in bu olaylardaki meş'um rolü ise, "Bu hadiseler milli bir galeyandır, brütal hareket etmeyiniz." tarzındaki kendi sözü ile bellidir. Ölümü dolayısiyle davası mahşere kalan bu sanığın müdafaa şahidinin olaylar sırasında onun yanından ayrılmayan Nurettin Veral'ın dinlenmesinde, ne olaylar bakımından ve ne de Menderes'in müdafaası bakımından bir fayda mülahaza etmiyoruz.

10. Seyfi Kurtbek'in dinlenmesi hakkındaki dilek evvelce Yüksek Divanca redde uğramıştır. Bu şahit hakkında kılık değiştiren taleplerin Yüksek Riyasetin dikkatinden kaçmayacağına emin bulunmaktayız.

11. Olayları sadece İstanbul'da yüz binler takip etmiştir. Hadiseleri gördüğü ve takibettiği gerekçesiyle dinlenmesi arzu edilen Ali İhsan ile Orhan'ın bu bakımından dinlenmelerinde bir fayda yoktur. Müdafi de başka bir gerekçe göstermediğine göre bu isteğin reddi yerinde olur. Zira maddi hadise kanaatımızca tenevvür etmiştir.

12. *Redear's Digest*'deki Fredrik Sander'nin dehşet gecesi adındaki makale için Apaydın'a teşekkürler. Tam edebi bir üslupla ve aslına uygun yapılan tercümenin duruşmada okunarak deliller meyanma ithalini rica ederim. Bu makale okunduğu zaman gerçek suçluların korkunç portreleri gözlerimizin önünde teressüm edecektir.

13. Davası öteki dünyaya kalan Gedik'in ne maksatla yazıldığı belli olmayan ve Yüksek heyetinizin reddine uğrayan yazılarının mabaadına da lüzum olmadığına kaniiz. Eğer bu kürsüden ölüler hakkında konuşmak caiz olsaydı, söyleyeceklerimizin çok ağır olacağını herkes kadar sayın meslekdaşımızın da bilmesi iktiza eder. Onun için rica ediyorum, Gedik'i hiç olmazsa bulunduğu yerde rahat bıraksın. Her halde o da bu mevzuda kendisinden söz açılmasına pek taraftar değildir. Aksini düşünseydi, yıldırım hızıyle bir pencereden kendisini cehenneme atmazdı.

14. Namık Gedik'in mesuliyet veya ademi mesuliyeti hakkında bir Meclis tahkikatı açılmamıştır ki teftiş heyeti raporlarını bu hususta celb edelim. Esasen biz Apaydın'ı Menderes'in müdafii olarak biliyoruz. Acaba Gedik de kendisine vekalet mi vermiştir?

Kemal Hadımlı ve müdafii Senai Meriç'in tevsii tahkikat taleplerine gelince: Hadımlı'nın dilekçesine eklediği bütün zabıtlar 6-7 Eylül olaylarından sonra kendisinin emir vererek vazifeli emniyet mensuplarına hazırlattığı raporlardır. Kemal Hadımlı bu raporlara istinaden düşük iktidar zamanında men'i muhakeme kararı almaya muvaffak olmuştur. İhtilalden sonra elde edilen yeni delillerle kendisi huzurunuza sevkedilebilmiştir. Tabii o devirde kendisi, İzmir Valiliği vazifesine devam ederken ve iktidar partisinin bir numaralı mutemet valisi olduğunu öğünürken hiç kimse onun aleyhine bir delil serdine muktedir olamamıştır. Bu itibarla alınma şekli malum olan bu raporların dosyaya konmasında bir fayda mülahaza etmiyoruz.

Fatin Rüştü Zorlu'nun tahkikatın tevsii talebine gelince:

1. İfadesinde bahsettiği telgraf celbedilerek dosyaya konulmuştur, vekili tarafından da tetkik edildiği duruşmada açıklandığına göre bu telgraf hakkında Büyükelçi Esenbel'in ayrıca dinlenmesinde bir fayda yoktur.

2. Yunanistan'da cereyan eden bomba mahkemesi sırasında uğradıkları müşkülat hakkında Sefarethanemizle Hariciye Vekaleti arasındaki telgrafların celbindeki maksadın ne olduğu pek anlaşılamamıştır. İki Yunan tabiiyetli Türk tarafından Atatürk'ün evi bombalanıyor. Haydi, diyelim ki Yunanlılar böyle iddia ediyorlar. Biz daha muhakemenin başlangıcında Oktay ile Hasan'ın masumiyetini kabul ediyoruz. Bu bir Yunanlı tertibidir diyoruz. Fakat, Yunan hükümetine karşı hiç

bir protestoda bulunmuyoruz. Masum dediğimiz insanların kendi paramızla tuttuğumuz avukatlarla müdafaa ettiriyoruz. Suçlarını ikrar eden bu zevat mahkum oluyor. Hükmolunan para cezalarını ödüyoruz. Memleketimize geliyorlar, mal, mülk ve mansıp verek kendilerini ağırlıyoruz. Sonra da muhakemede müşkülattan bahsederek o zamanki muhabereyi celp ve tetkik edelim diyoruz. Fakat 6-7 Eylül hadiselerinden 27 Mayıs ihtilaline kadar 4,5 seneden fazla geçmiştir. Oktay ve Hasan Yunanistan'da mahkum olmuş ve cezaları kesinleşmiştir. Hariciye Vekaleti eğer bu kararın haksız ve adaletsizliğine kani idi ise hiç olmazsa o davaya ait ilam ve evrak suretlerini celbettirerek kendisine göre bir tetkik yaptırabilirdi. İnkılaptan sonra bu mahkemeye ait evrakın celbi ancak Yüksek Soruşturmanın müdahalesiyle mümkün olmuştur. Bu itibarla sanığın bu mevzudaki muhaberatın celbi hakkındaki talebi açıkça davayı uzatmak maksadına matuftur. Ve aynı suretle 6-7 Eylül olaylarına tekaddüm eden günlerde Londra'dan gönderilen diğer telgrafların celbi de hadise ile alakalı değildir. Biz memleketin yüksek menfaatiyle ilgili hususlarda gizli celse taleb edebiliriz. Her halde bu gizli celsede kendilerinin zamanında olduğu gibi tabancalı sorgular ve tehditler yapılmıyor. Kendileri avukatları önünde sadece memleketin Yüksek menfaatlerinin icabettirdiği vazife emniyeti düşüncesiyle böyle bir yola gidiliyor. Eğer devletin yüksek menfaatlerine aykırı düşeceği mülahazasile kendileri de böyle bir talepte bulunsa onunda talebini destekleriz. Fakat böyle bir talep zımnında bize tarizde bulunmaları yakışıksız düşmektedir. Esasen daha önce Londra'dan çekilen diğer telgraflar hakkmdaki talebin reddedilmiş bulunmasına göre bu talep üzerinde fazla konuşmağa lüzum yoktur. Bombanın ne suretle tedarik edildiği hususu Hasan Uçar'ın ikrarından anlaşılmaktadır. Bu mevzuda şayet zamanın Milli Emniyeti malumatta ise yani Milli Emniyet bombayı tedarik edip Selanik'e gönderdi ise bu hadisenin suçlularma ortak olmuş demektir. O itibarla mahkemeye celbedilip dinlenmesinde bir fayda olamaz. Zira gelip ikrarda bulunsa sanıklar atfe cürümden bahsederler. Aksini söylese, neticeye müessir olmaz. Kaldı ki dosyadaki Milli Emniyet raporları bu hadise hakkında Milli Emniyetin nasıl bir kanaat sahibi olduğunu açıklamaktadır.

3. Balin ve Tekinalp'ın izinlerinin aynı zamana rastlayıp rastlamadığının hadise ile ilgisi yoktur. Esasen bu talep evvelce yapılmış ve redde uğramıştır.

Hafızai beşer belki nisyan ile maluldür ama, zabıtlar değil.

Oktay Engin ve müdafiinin tahkikatın tevsii taleplerine gelince:

1. Oktay ve müdafii geçmiş celselerdeki merdüd taleplerini beklemektedirler. Biz dava ve müdafaa ile ilgili olmayan bu taleplerdeki ısrarı yersiz görmekteyiz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Geçen celse, bu celsede vereceğini bahsettiğim layihayı takdim ediyorum.

Başkan: Veriniz.

Gereği görüşüldü: Tahkikatın genişletilmesi hakkındaki isteklere dair bir karar verilmek üzere duruşmanın 26.11.1960 Cumartesi günü saat 10'a bırakılmasına oy birliğiyle karar verildi.

Kapanma saati: 13.45

ON DÖRDÜNCÜ OTURUM

26 Kasım 1960 Cumartesi

Açılma saati: 11.35

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Rıza Tunç
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ferruh Adalı
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Cahit Özden
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Vasfi Göksu
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar, müdafiiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafiilerin yoklamasını yapıyorum.

Sanık Celal Bayar müdafilleri Nail Taner (burada), Enver Safter Oder (burada), Gültekin Başak (yok)

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın (burada), Talat Asal (burada)

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafiileri Orhan Cemal Fersoy (burada), Ertuğrul Akça (yok), Hamdi Üge (burada)

Sanık Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay (burada), Lemi Budak (yok)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri Abdulhak Kemal Yörük (yok), Sadettin Kerim Gökay (burada)

Sanık Alaeddin Eriş müdafiileri Hamdi Üge (burada), Ekrem Korkut (yok)

Sanık Kemal Hadımlı müdafiileri Senai Meriç (burada)

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz (yok)

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut (yok)

Sanık Hasan Uçar müdafii (yok)

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil (yok)

Beyazıt'tan Muhsin Eğilmez tarafından çekilen tel yazısını okutuyorum.

(Tel yazısı okundu)

Başkan: (Başsavcıya hitaben) Bunun şahit olarak dinlenmesini istiyor musunuz?

Başsavcı: Dinlenmesine lüzum yoktur. Hadise tavazzuh etmiştir. Yalnız vasıtamızla Yüksek Divana gelen bir yazı vardır. Sadece okunmasiyle iktifa edilmesini istiyoruz efendim.

Başkan: Başsavcılık tarafından verilen Newyork mahreçli ve 16.11.1960 tarihli yazı ve ilişiği okundu.

Başkan: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından Tasu Anastasya yazmış. Bu yazıya ekli bir de ilmühaber varmış, onu da okuyunuz.

(İlmühaber okundu)

Başkan: Okunan bu yazılar dosyasına kondu.

Tahkikatın tevsiine dair istekler hakkında verilen karar uzun olduğu için kısasını bildireceğim. Bu istekler birer birer ele alınıp mucib sebebleri, zabta geçirilmek üzere, şimdi zabıt şefi Şakir Doğanay'a tevdi ediyorum.

Kararın kısası şudur:

1. Dosyaya, gösterilen sebeplere, bir kısım tahkikatın tevsii hakkındaki istekler evvelce Divanca reddedilmiş olmasına göre müdafiilerin ve sanıkların tahkikatın tevsii hakkmdaki istekleriyle iddia makamının Hüseyin Ataman ve Zeki Şahin'in dinlenmelerine dair isteğinin ve şahit olarak dinlenmesini isteyen Muhsin Eğilmez'in talebinin reddine,

2. Dosyada mevcut Rumca yazıların Türkçe'ye tercüme ettirilmesine oy birliği ile karar verildi. (Uzun karar zabıt şefine verildi)

6-7 EYLÜL DAVASINA AİT ARA KARARI

Gereği görüşüldü:

1. Sanık Celal Bayar müdafii Gültekin Başak'ın

a) Sanık Celal Bayar'm 6-7 Eylül hadisesine tekaddüm eden günde İzmir'den İstanbul'a gidişi sırasında gerek Türkiye'ye gerek komşu memleketlerdeki hava şartlarının ve o zaman Milli Emniyet Başkanı bulunan Behçet Türkmen'in dinlenmesine ait isteklerinin gösterilen sebeplere göre reddine,

b) Yamanlar kampındaki yemekte hazır bulundukları bildirilen Osman Kapani, Enver Dündar Başar ve Behçet Uz'un dinlenmeleri isteği evvelce reddedilmiş olduğundan bu hususta yeniden bir karar ittihazına mahal olmadığına,

2. Sanık Adnan Menderes'in 18.11.1960 ve müdafii Burhan Apaydın'ın 22.11.1960 tarihli dilekçelerindeki:

a) İkame edilen şahısların, gösterilen sebeplere nazaran, dinlenmelerine mahal olmadığına,

b) Hadise mahiyetine ve Namık Gedik hakkında bir dava mevcut olmamasına ve Avrupa Parlamentolar Birliği toplantısındaki konuşmaların neticeten bir siyasi toplantıya taalluk etmesine göre, Dahiliye Vekaleti Teftiş Heyeti Başkanlığınca yapıldığı bildirilen, soruşturmaya ait dosya ile Parlamentolar Birliğinde konuşmalara dair zabıt örneklerinin celp ve tetkikine lüzum olmadığına,

c) İsmet İnönü'nün dinlenmesi isteğinin reddine ve Yunan İstinaf Mahkemesi kararının celbine lüzum olmadığına evvelce karar verildiğinden bu hususlarda yeniden karar ittihazına mahal olmadığına,

3. Sanık Fatin Rüştü Zorlu'nun

a) İkameleri sebebine göre Büyükelçi Memduh Esenbel ile Behçet Türkmen'in dinlenmeleri isteğinin reddine,

b) Sanık Oktay Engin ve Hasan Uçar haklarında Selanik Yunan Mahkemesinde yapılan duruşma sırasında kendilerine müdafii tayini hususunda Atina Büyükelçiliğinden Hariciye Bakanlığına gönderildiği ileri sürülen telgrafların celbine ait isteğin reddine,

c) Kıbrıs meselesi dolayısiyle Londra Büyükelçiliğinden Hariciye Bakanlığına çekilen telgrafların celbi ve Sanık Mehmet Ali Balin tarafından Türkiye'den Selanik Konsolosluğuna çekildiği bildirilen şifreli telgrafın tahkiki hususlarına dair istekler evvelce de reddedilmiş olduğundan yeniden bir karar ittihazına mahal olmadığına,

4. Sanık Kemal Hadımlı ile müdafii Senai Meriç'in

a) Bildirilen sebebe göre Ali Rıza Akıncı ve Selahattin Akçiçek'in dinlenmeleri isteklerinin reddine,

b) İzmir'de çıkan *Yeni Sabah Postası* ile *Gece Postası* gazetelerinin 6.9.955 tarihli nüshalarının celbine lüzum olmadığına,

5. Sanık Oktay Engin ile müdafii Hasan Nevzat Karagil'in

a) Gösterdikleri şahit Mustafa Zeki Demirel ile Şahap Balcıoğlu ve Ahmet Şenol'un dinlenmelerine lüzum olmadığına,

b) Faik Engin'in dinlenmesi isteği evvelce reddedilmiş olduğundan bu hususta yeniden bir karar verilmesine mahal olmadığına,

6. Dosyada mevcut Rumca yazıların Türkçeye tercüme ettirilerek dosyaya konulmasına.

Başka bir diyecek var mı?... Esas hakkındaki iddia?

Başsavcı: Esas hakkındaki iddiamızı son vaziyete göre hazırlamak için mühlet verilmesini rica edeceğim. Mesela haftaya Cumartesi gününe konursa başka dava yok, iyi olur.

Başkan: Gereği görüşüldü: Esas hakkındaki iddia bildirilmek üzere dosyanın iddia makamına tevdiine ve duruşmanın 3.12.1960 Cumartesi saat 9.30'a bırakılmasına oy birliğiyle karar verildi.

Kapanma saati: 12.00

ON BEŞİNCİ OTURUM

3 Aralık 1960 Cumartesi

Açılma saati: 9.30

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiiler hazır. Açık olarak duruşmaya devam olundu.

Müdafiilerin yoklaması:

Sanık Celal Bayar müdafiileri Nail Taner yok, Enver Safter yok, Gültekin Başak burada.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal burada.

Sanık Fatin, Rüştü Zorlu müdafiileri Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge burada.

Sanık Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay burada, Lemi Budak yok.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri: Sadettin Kerim Gökay, Abdulhak Kemal Yörük burada.

Sanık Alaeddin Eriş müdafiileri Hamdi Üge, Ekrem Korkut burada.

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç burada.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz burada.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut burada.

Sanık Hasan Uçar müdafii yok.

Sanık Oktay Engin müdafii Nevzat Karagil burada.

Başkan: Jorj Portava Silyon tarafından gönderilmiş bulunan 17 Kasım 1960 tarihli yazıyı okuyoruz.

(Jorj Portava Silyon tarafından gönderilen mektup okundu)

Fatin Rüştü Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Söz istiyorum.

Başkan: Bir dakika müsaade edin, bir yazı daha var onu da okuyalım.

Mustafa Demir tarafından gönderilen 29.11.1960 tarihli ve buna bağlı tel yazısı okundu.

(Mustafa Demir tarafından gönderilen yazı okundu)

Başkan: Böyle iki tane müracaat var.

Başsavcı: Hadise her yönden tamamiyle tenevvür etmiştir. Şüphesiz bu şahıslar haklı olarak Yüksek Adalet Divanı huzurunda dinlenmeleri, hadiseye ışık tutmaları tamamen kendi şahsi mülahazalarıdır. Yüksek Adalet Divanı çalışmasında önde tuttuğu ilk şart sür'at kaidesi olduğuna göre hadiseye yeni bir ışık tutulmayacaktır. Bu sebeple bu şahısların celp edilerek dinlenmelerine lüzum yoktur. Yunanistan'da bombanın komünistler tarafından ve İngilizler tarafından atılması hikayesini anlatan aynı Yorgi sabık iktidar hükümetinden para sızdırmak için müracaatlarda bulunmuştu ve bu müracaatlar tetkik edildikten sonra reddedilmişti. Eğer sabık iktidar zamanında bombanın komünistler veya İngilizler tarafından atılmış olduğunun bir deliline rastlanmış olsaydı, her şeyden önce Adnan Menderes, Meclis tahkikatı taleplerinin reddi için mütemadiyen mücadele edeceğine, bu vesikayı ele geçirir ve Mecliste "İşte vesikayı bulduk, hadisenin müteşebbisleri ve Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atanlar komünistlerdir..." der ve kendisini temize çıkarırdı. Bu itibarla biz yeni bir tertip karşısındayız gibi geliyor. Yüksek Adalet Divanının mahiyeti açıkça meydanda olan bu talebi reddetmesini rica ediyoruz.

Başkan: Bir şey mi var?

Sanık Celal Bayar Müdafii Enver Safter Oder: Duruşmaların safahatı hakkında maruzatta bulunmak istiyorum.

Başkan: Duruşma esas itibariyle iddia makamının iddiasına kaldı. Duruşmaların safahatı hakkında ne söyleyeceksiniz?

Sanık Celal Bayar Müdafii Enver Safter Oder: Bu anda Yüksek Divana gelen bir yazısının okunması üzerine müvekkilim ve mesleğimize vaki ta'n sebebiyle maruzatta bulunmakta hem deruhte etmiş olduğum vazife ve hem de temsilcisi bulunmakla şeref duyduğum avukatlık için bir zaruret hissettim. Sayın İddia Makamı bir kamu müdafiidir. Tek kelime ile bütün Türk milletinin kaderi üzerinde söz söyleme-

leri gerektir. Çok temenni ederim ki, benden evvel kendileri söz alsın, bu yazıyı buraya gönderen zatın buraya celp ve istimanı muhterem mahkemenizden istesin. Bu hususu ben rica edeceğim. Buraya gelsin vicahi olarak konuşsun. Gaye tektir. Müşterek ve milli adalete varmaktır. Maruzatım budur, çok teşekkür ederim.

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Efendim, Mustafa Demir isimli zatın adı, bir şahidin ifadesinde duruşmada geçti. Biz bu zatı tahkik ettik, bu zat inkılaptan evvel Vatan Cephesine intisap etmiş. DP hatibi diye kart bastırıp, cebinde bu kartı taşımış ve inkılaptan 5-6 ay evvel de İnönü'ye hakaretten mahkemeye verilmiş ve halen de duruşması devam etmekte olan bu zatın, duruşmayı uzatmaya matuf bu talebinin reddini istirham ediyoruz.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Amerika'dan mektup gönderen bu Jorj hakkında maruzatta bulunmak isterim. Kendisi mesleğinize ve müvekkilimize tecavüzde bulunmuştur. Her ne şekilde olursa olsun aziz topraklarımızı terkeden bu vatansız adamın hakaret dolu mektubunun Yüksek Adalet Divanı zabıtlarından çıkartılmasını talep ediyoruz. Ve bu varakparenin dosyalardan atılmasını istiyoruz.

Başkan: Ne diye atalım, efendim, dosyalarda durur. (Başsavcıya hitaben) Buyurun efendim, mütalaanamenizi dinliyoruz.

Başsavcı: Yüksek Adalet Divanının Sayın Başkan ve Üyeleri.

I. Tarihçe ve Başlangıç

1570 Yılında ve Akdeniz'in bir Türk Gölü haline getirilmeye çalışıldığı bu tarihte Anadolu'ya 40 mil mesafede bulunan Kıbrıs adasını kullanarak korsanlık yapan Venediklilerin elinden, burasının da alınması Venediklilerin Türk ticaret filolarına engel olan korsanlarına artık nihayet verilmesi zamanı gelmişti. 9 Eylül 1570'te ada, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından zaptedildi. Bu tarihten, 308 yıl sonrasına kadar Türk bayrağının dalgalandığı bu yer, 1878 yılında, Rusların Ortadoğu'ya yayılmasını önlemek amacı ile fiilen Osmanlı İmparatorluğunun müttefiki İngiltere'ye bırakıldı. Ve nihayet 1923 yılında akdolunan Lozan anlaşması ile, ada üzerindeki Türk hakimiyeti hukuken de ortadan kalkmış oldu.

Kıbrıs adasının coğrafi bakımdan Anadolu'nun sinesine sığınmış bir parçası durumunda olmasına ve yakın tarihte eski sahibinin Türk-

ler bulunduğu hakikatine rağmen İngiltere'nin adayı bırakması mevzuubahs olunca, yüzlerce mil uzakta bulunan Yunanlıların, adada yaşamakta olan Türklerin ve Türkiye'nin tarihi haklarının mevcudiyetini nazara almaksızın, Kıbrıs muhtariyetini nazara almaksızın Kıbrıs muhtariyetini müdafaaya ve kilisenin de öncülüğü ile ilhak - Enosis - davasını yaymağa başladıklarını görüyoruz. Bu maksatla, Yunanistan'da bir Kıbrıs İlhak Komitesi kurulmuş ve buna mütenazır olarak adada Makarios adında bir kilise adamı Amerika ve İngiltere efkarını kazanmak için propagandaya başlamıştır. Yunan matbuatı ve üniversite gençliği de bu propagandalara destek olmuş, hatta Kral ve Başvekil bu tezi her tarafa savurarak ilhak teşebbüsüne resmi bir mahiyet vermeğe başlamışlardır.

Nihayet Yunan hükümeti 21.8.1954 tarihinde Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletlere götürmüş ve fakat bu müracaat gündeme alınmadan reddolunmuştur. Bu redden sonra ilhak propagandasının durdurulması beklenirken aksine daha da hızlandırılmış ve bu idealin tahakkuku için adada kanlı nümayişlere girişilmiştir. 30 Haziran 1955'te Büyük Britanya Başvekilinin Avam Kamarasında adanın ve Doğu Akdeniz'in stratejik meselelerinin izahını müteakkip Türk ve Yunan hükümetlerine davetnameler göndererek bir üçlü konferans akdedilmesini bildirdiğini görüyoruz.

II. Olaylar

Bu konferansa tekaddüm eden günlerde Türk hükümetinin Kıbrıs'ın Türkiye'ye ilhakı hususunda henüz belirmiş kesin bir kararı ve salahiyeti bulunmadığını o zamanın Hariciye Vekili Fuat Köprülü'nün, "Kıbrıs diye bir mevzuunuz yoktur." şeklinde vaki beyanatından anlamaktayız. Türk ve Yunan matbuatının bu mevzudaki iddialı neşriyatına ve Türk umumi efkarının geniş alakasına rağmen, beynelmilel şöhreti haiz bir Hariciye Vekilinin memleket davalarına karşı kayıtsızlığını gösteren bu hareketini burada kaydetmeden geçemeyeceğiz.

Yunanlıların matbuatla ve radyo ile geniş ısrarlı propagandaları ve adada üç Türk polisinin öldürülmesi vakıası ve nihayet 23.6.1955 tarihine tekaddüm eden günlerde Yunanlıların, Kıbrıs meselesinin lehlerine neticelendirilmediği takdirde her şeyin yıkılıp yakılacağını ve Türkleri yaşamaktan mahrum edeceklerini ilan eylemeleri karşısında ilk defa Türk Hariciyesinin mesele ile alakalandığını ve Rum tethişçi-

lerine karşı adadaki Türklerin mal, can emniyeti hakkında İngiltere hükümetine nota verdiğini müşahede ediyoruz.

Türk matbuatı ve gençliği Kıbrıs'ın Türk kalacağını müdafaa eylemekle beraber bu davada Türk tezinin açıklanmasında geç kaldığına da kanaat getirmiştir. Bu vaziyet karşısında Kıbrıs Türktür Komitesi adı altında kurulmuş olan teşekkül temsilcileri düşük Başbakan tarafından İstanbul Vilayet makamına çağırılmıştır. Geç kalan bu alakanın Kıbrıs davasının bir iç mesele halinde belirmesi ve seçimlere tesir edecek bir sebebin teşkil eylemesi endişesinden doğduğunu da belirtmek yerinde olacaktır. Menderes bu davetinde komite üyelerine Kıbrıs'ın Türklüğü hakkındaki davanın müdafaa edilebilmesi için bir cemiyet halinde taazzuvunu telkin ve maddi manevi yardımlarda bulunacağını da vaad eylemiştir. Kıbrıs Türktür adı ile kurulan cemiyetin ancak Türkçe İngilizce broşürler neşretmek, konferanslar vermek ve seyyahatlar tertiplemek gibi dahilde ve hariçte Kıbrıs davasını yazı ile ve sözle yaymak şeklindeki faaliyete başlamışsa da Patrikhanenin zengin Rumlarından para toplayarak 28.8.1955 tarihinde Kıbrıs'ta bir katliam hazırlığına girişildiği şeklinde yayılan haberin Türk gazetelerinde yer almasıyla Türk efkarı umumiyesinin heyecanı artmış ve düşük Başvekilin 23.8.1955 tarihinde basın toplantısında söylediği tahrik edici ve sert ve ağır beyanat havayı bir kat daha elektriklendirmiştir.

İstanbul Valiliği bu heyecanlı durum karşısında, İstanbul'da Emniyet tedbirleri almayı lüzumlu görmüş ve vukuu muhtemel büyük kitle hareketlerini teşebbüs safhasında önlemek üzere, sis ve göz yaşartıcı bombalarla mücehhez bindirilmiş hazır kuvvetlerin tespit edilen yerlerde bulundurulmasını Birinci Ordu Müfettişliğinden 28.8.1955 tarihinde istemiştir. Ayrıca Emniyet Kadrosundaki izinler kaldırılmıştır.

Kıbrıs Türklerinin toptan öldürüleceği haberinin gerçekleşmemesi karşısında Emniyet kadrosundaki izinlerin bir nispet dairesinde verilmesine başlanmış ve İzmir'de Fuar dolayısıyla alınmış olan tedbirlere yeni bir şey ilave edilmemiştir. Yunan gazetelerinin Türkler aleyhindeki ısrarlı neşriyatı karşısında Türk halkının heyecanı dinmemiş ve 4 Eylül 1955 Pazar günü Taksim meydanında gençler tarafından aleyhde neşriyat yapan Yunan gazetelerinin yakılması ile ilk fiili tezahür kendisini göstermiştir.

Diğer taraftan üçlü konferans için İngiltere'ye gitmiş olan sanık Zorlu başkanlığındaki heyet evvela Kıbrıs'ın Türk kalacağını müdafa-

ayı ve bu tez muvaffak olmadığı takdirde mevcut statükoda bir değişiklik yapmamayı savunmayı kararlaştırmış iken, bu maksada uygun bir netice alınamayacağını görünce de Zorlu'nun bu durumu düşük Başvekile bildirdiği ve evvela kararlaştırdıkları üzere, mevcut statükonun muhafazası için siyasi dondurulması hususunda talimat istenmesi, Türk efkarı umumiyesinin Kıbrıs mevzuundaki alakasını üçlü konferans azalarına hissettirmek için Türkiye'de bir gösteri yapılmasını arzu ve telkin etmiştir. Ve düşük Başvekil de bulduğu çareyi Zorlu'ya anlatıyordu. Her ikisi de bulunan çarenin mükemmelliği üzerinde mutabık kalmışlardır. Ellerini ovuşturan Zorlu'nun o müstehzi gülüşü ile konferanstan zaferle döneceğine inanmış bir hali vardı. Menderes ise, Erkanıharbiyesi ile birlikte harekat planının tatbiki ile meşguldü. Nihayet hazırlık tamamlandı. Mesele çok basitti. Demokrat Parti teşkilatı aynı anda her yerde birden zorbalık hareketine geçecekti. Nitekim bu tabiye DP teşkilatının yarattığı her hadisede olduğu gibi diplomasi yolundan ziyade meseleleri sokakta halletmek esasına dayanıyordu. İşte 6-7 Eylül hadiseleri böyle bir zemin üzerinde bu şekilde hazırlanmış oldu. Biz yine hadiseleri dış görünüşünden takibe devam edelim. Aylardan beri devam eden elektrikli havanın yatıştırılması gerektiği bu günlerde Selanik'te aziz Atatürk'ün doğduğu evde patlatılan bomba haberini Abdullah Efendi Lokantasında, Celal Bayar, Fahrettin Kerim Gökay ve bazı şahıslarla yemekte bulunan düşük Başvekilin alır almaz bunun öğle ajansına, yetiştirilmesini emrettiği haberin de bütün radyolarda ve öğle neşriyatlarında okunduğu ve ayrıca İstanbul'da çıkan DPli Mithat Perin'in sahibi bulunduğu ve bu partinin organı olduğu anlaşılan *Ekspres* gazetesinin ikinci baskı ile bu haberi büyük puntolarla ve sekiz sütun üzerinden İstanbul halkının ıttılaına arz ettiğini görüyoruz.

Artık beklenen nümayişin başlaması anının yaklaştığını anlayan Fahrettin Kerim Gökay, o gün Ankara'ya dönecek olan düşük Cumhurbaşkanı ve Başvekil'e uğurlamağa gelemeyeceğini saat 16'da bildirmiş ve gerçekten nümayişler de saat 17'den sonra yer yer kendisini göstermiştir.

Ankara'ya dönme kararında bulunan Bayar ve Menderes mutat güzergah yerine Atatürk Bulvarı, Unkapanı-Taksim yolu ile Kabataş'tan Haydarpaşa'ya geçtikleri saat 20 sıralarında, düşük Başvekili telefonla Londra'dan arayan Zorlu ile Haydarpaşa istasyonundan ko-

nuşan Menderes nümayişin istenildiği şekilde başlamış olduğunu Zorlu'ya bildirmiş ve bu sırada yer yer nümayişlere tesadüf ettikleri halde burada da alakasız görünmüşlerdir. Nihayet aynı trene binmiş olan o zamanın Devlet Vekili Köprülü ile beraber yola çıkılmıştır. Tren Sapanca istasyonuna gelinceye kadar kendilerine İstanbul hadiseleri hakkında malumat verilmiş ve bu telgraflarda hadisenin vahamet kesbettiği belirtilmiştir. İstanbul'a dönmeğe ve örfi idare ilanına trende karar veren Bayar ve arkadaşları Vilayet Konağına gelerek o gece örfi idareyi ilan eylediklerini bildirmişler ve askeri kuvvetlerin gece yarısından itibaren duruma hakim bulunmuş olmaları sebebiyle de 7.9.1955 günü saat 8.00'de örfi idarenin kaldırılmış olduğunu bildirmişlerdir. Fakat, aynı gün saat 15.00'te örfi idareyi tekrar üç vilayette ilana karar vermişlerdir.

Bu hadiselerin komünist tertibi olduğu ve tertipçilerinin de fişe merbut komünist Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensubini bulunduğunu hiç bir tahkike lüzum görmeksizin kararlaştırmış olan o zamanın Başvekil yardımcısı Fuat Köprülü'nün Vilayete çağrıldığı İstanbul Emniyet Müdürüne Emniyet Başmüfettişine fişe merbut komünistlerle Kıbrıs Türktür Cemiyetinin listeleri tanzim edilerek derhal tevkiflerini ve nezarette bulunan DP organı ve gazeteci Mithat Perin'in de serbest bırakılmasını emreylediği anlaşılmıştır.

Hükümetçe 7 Eylül 1955 günü neşredilen tebliğde, Kıbrıs meselesi etrafında cereyan eden hadiseler sebebiyle aylardan beri umumi efkarda hasıl olan şiddetli heyecana Selanik'te aziz Atatürk'ün doğduğu eve maksadı mahsusa müstenit suikast tertibinin de inzimam eylemesi ile büyük halk kitlelerinin nümayiş hareketlerine giriştiği ve hususiyle İstanbul'da gecenin geç saatlerine kadar devam eden tahrip ve çapulun ekseriyetle Rum ırkından olan vatandaşların mallarına zarar iras ettiği bildirildikten sonra, bütün bunların komünist tertip ve tahriki bulunduğu neşri ileri sürülmüş ve her türlü zarar ve ziyanın devlet tarafından sür'atle ve tamamen tanzim edileceği bildirilmiştir. Ve sonradan çıkarılmış olan 6684 sayılı kanunla 60 milyon Türk lirasını geçmemek üzere daha o anda vaad olunan tazminatın ödenmesi sağlanmıştır.

6-7 Eylül hadiselerinin maddi zararlarına gelince: Bu nümayişler sırasında İstanbul'da üç kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmış, 73 kilise, 8 ayazma, 2 manastır olmak üzere cem'an 3584 Rum vatandaşa ait gay-

rimenkulun yakıldığı veya tahrip olunduğu ve İzmir'de Fuarda Yunan pavyonu ile Yunan Konsoloshanesi ve bayrağının yakıldığı anlaşılmıştır.

Bu hadiselerin başladığı sıralarda aynı gün alınan tedbirler ise şunlardır: Nümayişlerin vuku bulacağı Vali tarafından saat 15.00'te Patrike ve düşük Başvekile bildirilmiş ve 10841 sayılı yazı ile de Birinci Örfi Müfettişliğinden saat 20.00'ye kadar hazır olmak üzere 18 taburluk bir askeri kuvvet istenmiştir. Ayrıca Jandarma Er Okulundan tam teçhizli 100 er ve Merkez Kumandanlığından 200 inzibat eri, Polis Okulundan 200 polis ve bunların hadise mahalline sevki için otobüs idaresinden 20 otobüs talep edilmiştir. Ancak bu tedbirlerin vaktinde alınmaması veya geç alınmasının kastedilmesi sebebiyle bu vahim neticeler meydana gelmiştir.

İzmir'de Beynelmilel Fuarın açılışı sebebiyle alınmış olan tedbirlere bir yenisi ilave edilmemiştir. Ankara'da, nümayişlerin, başladığı anda alınan ciddi tedbirler yüzünden hiç bir tahribe meydan verilmemiştir.

Bu hadiseleri müteakkip düşük hükümetçe yaptırılan tahkikata gelince: 6-7 Eylül olayları akabinde vilayette toplanan Bayar, Menderes, Gedik ve Fuat Köprülü'nün bu hadiselerin komünistlerin tahrik ve tertibi olduğuna tahkiksiz karar verip bunu salahiyettar memurlara telkin eyledikleri şüpheden azadedir. Ancak İstanbul Emniyet Müdürlüğünce yapılan soruşturma sonunda düzenlenen fezlekede, hadiselerin meydana geliş ve devamında komünistlerin alakaları tespit edilmediği açıklanmış ve yalnız Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensupları üzerinde durulmuştur.

Saniyen, Örfi İdare Kumandanlığının tahkikat raporunda komünistlerden bir kısmı hakkında takipsizlik kararı verildiği ve bir kısmının mahkemeye sevk edildiği belirtilmiş ise de bu sevk edilen komünistlerin mahkemece beraatlerine karar verildiği görülmüştür.

Milli Emniyetçe tanzim edilen raporlarda ise, Reisicumhurun telkini ile ve düşük Başvekilin Yunanlılara küçük bir göz dağı vermek için nümayiş yapılmasını istediği ve buna da müsaade eylediği, fakat bunun istenen hudutlar içinde kalmadığı ve hadiselerin Demokrat Partiye mensup şahıslar tarafından desteklendiği ve komünistlerin hiç bir alakası bulunmadığı tebarüz ettirilmişti.

Nihayet Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensuplarının da İstanbul Birinci Ağır Ceza Mahkemesince, Savcılığın isteğine uygun olarak beraatlerine karar verildiği ve hükmün kesinleştiği anlaşılmıştır.

Netice olarak, komünistlerin ve Kıbrıs Türktür Derneği mensuplarının 6-7 Eylül hadiselerinin tertipçisi olmadığı belirmiştir.

Bomba atılması olayına gelince: Kesinleşen Yunan bidayet mahkemesi hükmüne göre, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evle Konsolosluk binası arasında 5-6 Eylül 1955 gecesi patlayan bombayı Yunan teb'alı Hasan Uçar'ın attığı ve yine Yunan teb'alı Oktay Engin ile Konsolos Mehmet Ali Balin ve muavini Mehmet Ali Tekinalp'in Hasan Uçar'ı bu suça azmettirdikleri ve bombaların 15.7.1955 günü Türkiye'den Mehmet Ali Tekinalp tarafından Selanik'e getirildiği ve Temmuz ayı sonunda Türkiye'ye izinli giden Mehmet Ali Balin'in bombaların patlatılması zamanı hakkında talimat verdiği sabit görülerek kavas Hasan Uçar ve Oktay Engin'in cezalandırılmalarına ve diğerleri hakkında Türk Hükümetinin müracaatı üzerine takibatın durdurulmasına karar verildiği görülmüştür. Bu hükmün deliller ve gerekçesi kısmında, bombanın dışarıdan atılmadığının mahallinde yapılan keşif ve maddi delillerle anlaşıldığı, yatağında yattığını savunan Hasan Uçar'ın ise yatağının hiç bozulmamış ve üzerine kalın cam parçaları dökülmüş olduğu ve kendisinin patlamayı müteakip bir ağaç arkasına gizlenmiş olduğunun görülmüş bulunduğu ve esasen olayı itiraf eyledikleri belirtilmiştir.

Buraya kadar cereyan eden vakıaların bir hulasasını vermiş bulunmaktayız. Şimdi 6-7 Eylül hadiselerinin huzurunuzda bulunan sanıklarla alaka ve münasebetlerini, delilleri ile ayrı ayrı mütalaa edeceğiz.

III. Deliller ve Münakaşası

Öyle bir dava karşısındayız ki, bu davada suçluların, fiillerini yazılı bir vesikaya dayatmamış olmaları ve bunların kapalı ve kimsenin muttali olamayacağı bir yerde suç ortakları ile temas etmelerinin bir neticesi bulunmaktadır. Esasen bir tertibin hiç bir zaman delil ve iz bırakmamak hedefi bulunduğu göz önünde tutulur ise 6-7 Eylül hadiselerinin tertip olduğu hakkında tamamen delilden mahrum kaldığı sonucuna varılmak gerekir. Halbuki bu hadiselerin bir tertip olduğu gerçi bütün planlamalara ve delil vermeme gayretlerine rağmen aşağıda

izah edeceğimiz açık delillerle sabit olmuş bulunulmaktadır. Her tertibin mahiyeti icabı o tertibi hazırlıyanların delil ve iz bırakmamak kast ve niyetleri bu hadisede mevzuu bahis değildir. Nitekim sanıkların bu hadisedeki tutumları ve işin sokağa intikali ve orada halli tertipçilere izafesini suhuletle mümkün kılmaktadır. Ve bu güne kadar olan tutumları da bunun bir delilidir.

1. Ortada bir tertip vardır ve bu hususta en küçük bir şüphemiz yoktur.

2. Bizzat vak'aların herkesçe malum olan cereyan tarzı, vüs'ati icra vasıtaları ve teferruatı bu ciheti ortaya koyduğu gibi şahitlerin ifadelerindeki açık kayıtlar aynı gerçekleri şüpheye mahal bırakmayacak surette teyit etmektedir.

Bu maksatla evvela 6-7 Eylül hadiseleri hakkında yabancı ve Türk basınında çıkan yazıların ajans haberlerini nakletmeyi faideli görmekteyiz:

A. Yabancı Basından

1. İngiliz *Daily Telegraph* gazetesinde neşrolunan makalenin bir yerinde "...hükümet sözde suçlular ararken hakiki mücrimler hakkında tahminlerde bulunmaktadır. Bir kaç vekilin, generalin ve polis müdürünün azli onlara tesir etmiyor. Karışıklıklar devam ederken yetkili makamlar niye polisin seyirci kalmasına müsaade etti diye soruyorlar, hiç polis memuru yabancı bir şahıs tarafından acele yardımına gelmesi için yapılan müracaatı vaziyete müdahale etmesi hususunda emir verilmesi şeklinde cevaplandırmıştır." Ve devamla "Türk hükümeti komünistleri itham etmiştir. Fakat bu zayıf bir mazerettir. Çünkü Türk hükümeti daima Türkiye'de komünizmin hiç mevcut olmadığını iddia etmiştir." denildiği,

2. İsviçre basınından *Dietat* isimli gazetenin Anadolu volkanının patlaması başlıklı bir makalesinde de "Artık barut fıçısının patlamasına bir kıvılcım kafi gelmiştir. Selanik'te Türkiye Konsolosluğuna atılan bomba bu kıvılcımı teşkil etmiştir.

Selanik'te yapılan suikast şöyle bir ana rastlamıştır ki, o anda Türkiye'de resmi makamların tasvibi ile bir hareket hazırlanmakta idi." denilmekte ve devamla "...Kıbrıs'a ait bütün Türk teşekküllerinin başkanı Faiz Kaymak Başvekil Adnan Menderes tarafından kabulünden hemen sonra yaptığı bir basın toplantısında adanın fatihlerinin torun-

ları olduğunu ispat edeceğimiz günü Türklerin hasret ve iştiyakla beklediklerini söylemiştir. İşte Salı günü kitle halinde Rum mağazalarının, meskenlerinin ve kiliselerinin tahrip ve yağma edilişi bu ateşli havadan doğmuştur. Bu hareketten bir gün komünistleri mesul tutmak isteyen Türk hükümeti ateşi tahripkar surette genişlemeye başlayıncaya kadar bizzat kendisi körüklemiştir, Kıbrıs kampanyası yalnız dış politika bakımından değil iç politika sebepleri ile de Türk hükümetinin işine uygun gelmiştir. Çünkü muhalefet partilerinin seferber halde hükümete karşı girişmiş oldukları iç politika hücumları ada hakkındaki Milli Mücadelenin cabası içinde sönmüştür." denildiği ve yine İsviçre basınında yayınlanan "Türk-Yunan gerginliği" başlıklı yazıda "...Evvela Yunan aleyhtarı mahiyetindeki nümayiş çabucak, hiç bir mümanaatla karşılaşmayan boşanmış bir halk kitlesini saran yakıcı bir tehevvüre kalbolmuştur. Fakat bununla beraber asayiş servislerinin hiç değilse tayakkuz bakımından noksanlık göze çarpmaktadır. Türk basınında akis bulması pek tabii olan Londra Konferansının cereyanı boyunca umumi nizamı temin ile sorumlu makamlar bir halk kaynamasına karşı uyanık davranabilirdi. Ve davranmalı idi... Komünist suikastı bu yakıcı tehevvürü izah için biraz kısadır." denildiği,

Yine İsviçre basınında yayınlanan "İstanbul'daki korkunç bir gece" başlıklı yazıda "Selanik'teki bir bomba suikastı bir ateş kumandası tesiri yapmıştır. İlk önce ben ani bir infial fırtınasının koptuğunu sanmıştım. Fakat artık görünüyor ki bu infial Rum azınlığını iktisaden yıkmak için hesaplı tertipli bir hareket halini almış ve bunda Selanik suikastı iyi bir fırsat ve vesile teşkil etmiştir... Bu hareketler arasmda yağma yapılmıyordu. Sakin duranlara karşı da şahsen tecavüz edilmiyordu. Hattızatında çok uyanık olan Türk polisi bu hengamelerde ortada görünmüyordu." denildiği,

3. Alman basınında yayınlanan "Türkiyenin gaile ve kayguları" başlıklı bir yazıda işin içinde komünist tahrikatının mevcut olduğu yolunda Türkler tarafından yapılan diğer izahlar da tamamiyle tatmin edici değildir. Fakat Menderes'in işaret ettiği gibi, ne iptida polisin pasif kalmış olması, ne de komünist tahrikçilerin bu harekete iştirak etmiş olmaları bu hadiseyi izah edemez." denilmektedir.

B. Türk Basını

26.12.1355 günü "Büyük vazife" başlığı altında Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yazılan makale aynen: "6-7 Eylül kargaşalıklarının

dışarda Türk hükümeti aleyhine hasıl ettiği müthiş günü, tesiri ve Milli şerefimize sürdüğü lekeyi temizlemeliyiz, bunun birinci şartı hakikati tekmil çıplaklığı ile meydana çıkarmaktan ibarettir. Esefle görüyoruz ki tutulan yol bu değildir. Biz geciktikçe, kayıtsız göründükçe Yunanlılar bu halimizi istismar ediyorlar. Küstahça hücuma kalkarak bütün bütün dalımıza biniyorlar. Biz dünya basınının hadise hakkında yazdıklarını memlekete sokmamayı tedbir ve marifet zannediyoruz. Ve bununla yaptığımız şey Türk halkını karanlık içinde bırakmaktan ibarettir. Halbuki dünya gazeteleri ve televizyonları bütün çıplaklığı ile yazdılar ve resimleri ile cihanın her tarafına gösterdiler. Türk halkına bunu gizlemek ile ne faide elde edilmiştir. Vali ne açıkladı? Hiç ve hep... Büyük şüpheler uyandırdı Türk radyoları Selanik'teki bomba patlamasını saat birde memleketin her tarafına yaydılar ve bu yayılmadan evvel de haber tabii ve zaruri olarak yüksek makamlara bildirilmiş olacaktır. Vali ise Florya Köşküne saatlerce sonra ilk tehlike haberini kendisinin verdiğini söylüyor. Fakat bütün hazırlıkların neden semeresiz kaldığını anlatmıyor. Avrupa ve Amerika televizleri ise zabıta memurlarımızı yağmacılara ve yıkıcılara seyirci bir halde teşhir ediyorlar. İşin hakikati nedir? Bunu ancak bir meclis tahkikatı dünyaya inandırıcı bir surette ortaya çıkartabilir."[3]

Yine Hüseyin Cahit'in 5.5.1956 tarihli diğer bir makalesinde "Tarihi bir meş'um vak'a teşkil eden 6-7 Eylül facialarını bir hatırlatalım: Kargaşalık patlak verdiği ve tahripler, yağmalar alıp yürüdüğü sırada, İstanbul'da Vali, İçişleri Bakanı, Başbakan, hatta Cumhurbaşkanı bile mevcut idiler. Hükümet İstanbul'da mühim bir kargaşıklık çıkacağını evvelden haber almıştı. Yanlız bunun saati meçhul bulunuyordu. Hadise o kadar iyi ve muhakkak surette biliniyordu." diyen muharrir yazısına devamla "Meselenin ehemmiyeti ve vahameti yağmacılık ve zorbalık keyfiyetinden ziyade İstanbul'da en mühim devlet şahsiyetleri hazır ve tenkil kudreti bol bol mevcut bulunmasına rağmen hükümet ve asayiş organlarının vazifelerini yapmamaları muammasıdır. Asıl milli faciamız budur.

Kimdir bu mesuliyetin altındaki hükümet adamı; İçişleri Bakanı istifa etti ağzını kapayarak bir kelime bile söylemedi. Eğer kendisinde, bir mesuliyet hissesi var idiyse kuru bir istifa ile kurtulmaması icap ederdi. Vali mesul denildi. Hakkında tahkikat açıldı. Bu kafi gelmedi, tahkikatın genişletilmesine lüzum gösterilmedi, fakat o da temize çık-

tı." (Vali hakkındaki men'i muhakeme kararından bahsedilmek isteniyor) "Fakat arada bir hadise oldu ki çok manalı ve ehemmiyetlidir. Fahrettin Kerim Gökay okkanın altına gidebileceğini hissedince ağzını açtı vak'a hakkında bildiklerini anlattı. Fakat bunu anlatırken asıl can alacak noktaya gelince sözünü yarıda kesti ancak herkes anladı ki bu bir ihtar adeta bir tehdit idi. Benim üzerime daha fazla yüklenmeye kalkarsanız bütün bildiklerimi ortaya döker ve hikayeyi tamamlarım demek istiyordu. Kendisinin hesabı doğru çıktı işi uzadı. Aradan 7 ay kadar bir zaman geçti mesele aktüalitesini kaybetmiş, ehemmiyetten düşmüş zannolunacak halin geldiğine hükmedildi. Ve Vali Fahrettin Kerim Gökay da yüzüne yoğurt çalmış çiftlik kahyası gibi yüzünün akı ile işin içinden çıktı. Buna memnun olduk ama Vali suçsuz ise Başbakan ne oluyor? O kadar bol lakırdı söylemesini seven ve söze başlayınca saatlerce konuşan Adnan Menderes neden ağzını açıp da 6-7 Eylül facialarını cereyan ederken hükümetin vazifesini yapmamış, neden hükümet kuvvetlerini harekete geçirmemiş olduğuna dair iki kelime bile söylemiyor. Bu sükunet müthiş bir ikrardır. Öyle zannolunabilir ki korkudan ileri gelmektedir. Hele Vali de mesuliyetten kendisini sıyırdıktan sonra bütün mesuliyet yanlız Menderes'in üzerine kalıyor. Bu mesuliyet yükü, Adnan Menderes'i bundan sonra bütün hayatı müddetince tekmil tarihimiz boyunca azmakta devam edecektir." denilmektedir.

Yine Hüseyin Cahit Yalçın 6-7 Eylül hadiseleri başlıklı 5.3.1956 tarihli yazısında meseleyi milletin bir infialinden ileri gelmiş bir protesto mahiyetinden çıkarmak, ölüleri mezardan atacak, kiliseleri yakacak, yağmacılığa dökülecek şekillere tereddi ettirenler ve buna meydan verenler kimlerdir? Bu hususta resmen söylenen sözlerin bir birine uymaması zihinlerde derin endişe hasıl etmiş ve bu noktada mesul hükümet adamlarına büyük bir kusur yüklenmiş olduğunu gizlersek samimiyet vazifesinde kusur etmiş oluruz. Menderes, 6-7 Eylül hadiseleri üzerinde durulmasından hiç hoşlanmıyor. Ve bunun bir politika oyunu olarak ele alındığını söylüyor. Facianın ehemmiyetini Adnan Menderes'e biz anlatmağa kalkarsak zannederim ki Başbakana bundan büyük bir hakaret tasavvur edilemez. Onun içindir ki, Adnan Menderes gibi Türk hükümetinin en yüksek mevkiine erişmiş ve bütün hükümet mesuliyetini yüklenmiş bir devlet adamı yalnız Türkiye'yi değil, bütün medeni dünyayı ilgilendirmiş, aleyhimizde en kötü bir tesir yapmış gi-

bi bizi adeta batı medeniyeti ailesinin dışına atmış, elleri sıkılamaz adamlar mevkiine düşürmüş bir meselede memleketin şeref ve haysiyetini kurtarmak için hakikati ve mesulleri aramak yolundaki gayretleri ve neşriyatı memnuniyetle karşılamak, teşvik ve tenvir etmek icab ederdi. Onun bu yolda vazifelerini yapmak istemeyen kalem sahiplerinin yazılarından gocunmalarını pek acı bir his ile karşılarken dudaklarımızın istifam işareti ile büküldüğünü hissediyorum. Hakikaten ve doğruyu söylemekten korkmak için ne sebep vardır, ilk zamanlarda, hadisenin bir komünist planı olduğunu söylerdiler... Örfi İdare bu iz üzerinde müsbet bir hakikat diye yürüdü. Dışişleri Bakanı Köprülü çok daha ileri gitti. Hadiseden hükümetin haberi olduğunu her şeyi bildiklerini, yalnız saatini kestirememiş olduklarını haber verdi. Günler geçtikçe iş değişti. Komünistlerin parmağı olduğu unutuldu. Mesele Başbakanın ağzında bir milli felaket halini aldı. Dava sonra bir değişiklik daha. İş felaket olmaktan çıktı. Bir milli galeyan kılığına girdi. Nihayet Millet Meclisinin huzurunda bir başka şekilde daha peyda oldu. Maateessüf gazeteci olan bir mebus vahşi hareketleri bir vandalizm (barbarlık) olmaktan kurtarmak şerefini omuzlarına aldı. Hadiseleri milli gayelerin şuur ve idare dışına çıkması şeklinde kabul etti. Fikrince İstanbul hadiseleri tabii bir afet imiş. Hükümeti mesul tutmak haksızmış." denilmekte ve "Suç delilleri" başlıklı yazısında da aynen ("...memleketin itibar ve şerefini cihanşümul bir darbe indirilir de vatandaşlar bunun hesabını aramakta kusur ederlerse asıl bu kayıtsızlık memleketin menfaatine uygun düşmez. 5-10 kişiden yahut bir kişiden ibaret bir iktidarın mesul tutulması bütün memleketi küçültmez. Fakat bu kadar müthiş bir idaresizlik eseri bütün cihanı aleyhimize çevirirdi. Millet namına bir tepki gösterilmezse işte asıl o zaman bizden sonraki nesiller tarafından hayır ile yad edilmemeğe istihkak kesbetmiş oluruz. Adnan Menderes'in anlayabilmesi için bir daha tekrar edelim ki meselede iki türlü mesuliyet vardır.

1. Doğrudan doğruya yağmacıların, yıkıcıların, yangıncıların yaptıkları suçlar dolayısıyladır. Bunları örfi olsun, adli olsun mahkemelerce zanlandırılır. Biz bu noktayı bahis konusu bile etmiyoruz. Bütün o akıl ve hayale sığmaz vahşi suçlar irtikap edilirken hükümet nerede idi diyoruz.

İstanbul'da mezarlar açılır, yangınlar çıkarılır, dükkan kırılır evlere tecavüz edilir, yağma yapılırken büyük polis kuvvetleri vardır. Ha-

zır bulunması bir hafta evvelinden ihtar edilmiş büyük askeri kuvvetler vardı... Başbakan ve bazı Bakanlar vardı. Bunlar neden vahşetlere seyirci kaldılar, neden vazifelerini yapmadılar diye soruyor. Hükümet vazifesinin yapılmamış olmasına, hadisenin sabaha kadar devam etmesinden zabıta kuvvetlerinin seyirci kalmalarından daha kuvvetli, daha inandırıcı delil olur mu?" denilmektedir. Bülent Ecevit tarafından yazılan 5.5.956 tarihli ve "Çoban masalı" başlıklı yazıda "6-7 Eylül hadiselerinin suçlularını ortaya çıkarmak için açılan tahkikatın daha ilk gününde bu hadiselerin bir komünist tertibi olduğu izah ve telkin edilme yolu tutuldu. Gerçi bu sefer böyle bir yol tutulmakla yurt içinde tahkikatın gizliliğinden yurt dışında ise Türkiyenin komünizme karşı bir kale olarak sağlamlığından şüphe uyandırdığı görülüp geri dönülmek hatta bu dönüşü vaktinde anlayamamış bazı DPli milletvekilleri zorla susturulmak istendi ama artık iş işten geçmiş, gerek tahkikat, gerek suçlunun durumuna beslenen güven sarsılabileceği kadar sarsılmıştır." denilmekte ve bu zatın "Başbakan ve Komünizim" başlığıyla yazdığı makalede "Bir Başbakan ki zabıta kuvvetlerine, kanunsuz hareketlerde bulundukları zaman Meclis kürsüsünden takdir, kanuna uygun hareketlerde bulundukları zaman ise halk huzurunda tekdir eder, artık o Başbakana güven beslemek elde midir? 6-7 Eylül hadiselerinden kimi sorumlu tutacağını bilmeyen Başbakan ilkin ısrarla komünistler sorumludur demeyi denedi... fakat sonra gördü ki komünizme karşı en sağlam bir kale olarak biline gelmiş Türkiye'de komünistlerin bu derece teşkilatlı ve kuvvetli olduklarının en yetkili ağızlardan açıklanması dış itibarımızı temelinden sarsıyor. Onun üzerine aynı Başbakan iktidar partisinin bir Meclis gurubu toplantısında 6-7 Eylül hadiselerinden komünistlerin sorumlu olduğunu tekrarlamak gayretkeşliğini gösteren bir DPli milletvekilini susturup kürsüden indirdi. Böyle bir iddianın asılsız olduğunu ısrarla belirtti. Şimdi de görüyorsunuz ki aynı Başbakan, muhalefet partilerini faaliyetten men edip demokratik düzeni sona erdirmek bahane olarak, yine komünistlerden medet ummaktadır. Gaziantep konuşmasında, başbakan, bir takım komünist birliklerinin cesaretlenerek harekete geçme hazırlıklarında olduklarını millete ve bütün dünya efkarına fütursuzca ilan etmiştir. Türkiye'de komünizim 6 yıllık DP iktidarı sırasında böylesine kuvvetlenip teşkilatlanmak fırsatını bulabilmiş midir? Bilmiyoruz. Fakat eğer bu gün memlekette Başbakanın bahsettiği kadar ciddi bir komünist tehlikesi gerçekten varsa bir takım komünist birlikleri gerçekten hare-

kete geçmek üzere, hazır bekliyorlarsa, buna hiç de şaşılmaz. Çünkü, zabıta kuvvetleri vazifesini ihmal ettiği zaman takdir, vazifesini ifa ettiği zaman tekdir edilebilen bir memlekette gayrimeşru siyasi hareketleri meclis kürsüsünde tebcil, meşru siyasi çalışmalarınsa, halk huzurunda tel'in edilebildiği bir memlekette artık çalışabilecek hiç bir şey kalmamış, o memleket gayrimeşru faaliyet imkanını arayan kuvvetler için en elverişli bir zemin haline gelmiş demektir." denildiği görülmüştür. DP iktidarı mensuplarının organı durumuna getirilen *Radyo* gazetesinin 26 Ağustos 1955 günlü yayınında düşük Başvekilin Liman Lokantasındaki nutkundan söz açılarak "...bütün gazetelerimizin makale olarak, haber olarak birinci sahifelerinde yer alan mevzu, Sayın Menderes'in beyanatı ve bu beyanatının memleket halk efkarında Kıbrıslı kardeşlerimizde ve dünyada bıraktığı müsbet tesirlerdir. Haklı olduğumuz bu davada milletimizin hisleri şahlanmış bir manzara arz ediyor." denilmiş ve 27 Ağustos 1955 günü neşriyatında "Başvekilimizin gönüllere inşirah veren milli duygularımızı topyekün bir noktada birleştiren beyanatı, sözleri ve 26 Ağustos günü de kısacası Türkiye'nin Türk oluşu gibi Kıbrıs da Türk'tür, Kıbrıs da Türk kalacaktır" şeklinde ifadesini bulan ve halk efkarının hissiyatına hitap eden tahrik edici tefsirlerle 6-7 Eylül olaylarının hükümet kademesinde bir tertibe mazhar olduğunu belirten deliller arasında mütalaa eylemek zaruridir.

Şiddet ve diğer vesikalara gelince: Hadiselerin birkaç Vilayette ve hususi ile İstanbul gibi yaygın bir şehirde ve bir birinden uzak mesafelerde ve aynı tip vasıtalarla bir kumanda altında başlamış olması, olayların nümayiş, tahrip ve yağmaya aynı saatlerde inkılabı ve tahribin Rum vatandaşların mallarına ve şahıslarına yöneltilmiş bulunması zihinlerde şüphe bırakmayacak şekilde bir tertip mahsulü olduğu Yüksek Divanca dinlenen şahitlerin bir birini tamamlıyan sarih beyanları ile ve bilhassa Atenagoras'ın imzasını taşıyan ve Sen Sinot Meclisinin tahkikatın neticesini aksettiren huzurda imzası kabul edilmiş ve Başvekile yazılmış bulunan mektup muhtevası ve Başbakanlığa bağlı Milli Emniyet Müfettişliği raporları ile gerçekleşmiş bulunmaktadır. Atenagoras bu yazısında aynen "Muayyen bir program ve plan mucibince teşkilatlandırılmış, bir sevki idare altında hazırlanmış bulunan halk kitleleri şehrin muhtelif noktalarından gece vaktinde ve aynı zamanda ve bir işaretle hareket ederek emirlerine amade muhtelif vesaiti nakliye ile her türlü tahrip edici alet ve edevatı ile mücehhez olarak asayişi

muhafazaya memur olanların nazarları önünde dehşet verici bir salvet ile ırkımıza karşı tecavüze girişmişlerdir, denilmektedir. Diğer taraftan Milli Emniyet Şube Müdürü Nevzat Emrealp tarafından Milli Emniyet Reisliğine 20 Eylül 1955 tarihinde resmen gönderilen gizli yazıda soruşturmalar sonunda elde ettiği netice şu şekilde ifade edilmektedir: "1- Bu hareket bir komünist tertibi ve tahriki neticesi husule gelmemiştir. 2- 6-7 Eylül hadiseleri İstanbul Vilayeti ve Emniyet Müdürlüğü için sürpriz olmamıştır. Şöyle ki: A- Gençliği ve halkın galeyanını önleyebilmek için hadiselere tekaddüm eden saatlerde eksik de olsa bir emniyet tertibatına tevessül edilmiş taarruza uğraması çok mümkün görülen Fener Rum Patrikhanesi, Yunan Konsolosluğu ve Yunan gazeteleri kordon altına alınmış ve hatta hadiselerin başlaması ile bu kordon takviye edilmiştir. B- Taksim'de yapılan küçük çaptaki nümayişler kanuna mugayir olduğu halde müsaade ve müsamaha edilmiştir. Zabıta kuvvetleri hadiselere seyirci kalmıştır. C- Şayanı dikkat olan hususlar Patrikhaneyi kordon altına alan polislerin kati olarak ateş edeceklerini, nümayişçilere söylemiş olmalarıdır ki buraya taarruzu önlemiştir." denilmektedir.

Yine İstanbul Milli Emniyet Şefliğinin Milli Emniyet hizmetleri reisliğine hitaben yazdığı 8 Eylül 1955 tarihli raporda şehrin muhtelif yerlerinde ve guruplara Rum dükkan ve evlerinin gösterilerek liderlik edenlerin idaresinde nümayişin başlaması tertipli olduğuna bir delil teşkil etmektedir. Zabıtanın bu hadiseye seyirci kaldığı ve komünist tahrik ve tertibinin bahis konusu bulunmadığı ve Başvekilin müsaade ettiği gözdağı mahiyetinde küçük bir nümayişi idare edememelerinden dolayı Vali ve Emniyet Müdürünün ağır itabe maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Yine Milli Emniyet hizmetleri reisliğin Başvekalete verdiği 9 Eylül 1955 tarihli raporda aynen bomba ve katliam yapılacağı haberlerinin halk üzerinde husule getirdiği tahrik neticesi hadisenin vaki olduğu, ancak bir tertip ve sevki idarenin mevcut bulunduğu kabul edilmekte ve bilhassa bu hareketin vazifeliler tarafından teşvik edildiği ve polislerin hadiseye tamamile seyirci kaldıkları bildirilmektedir.

B- Keza, zabıta kuvvetlerinin hatta askeri kuvvetlerin ve nihayet zabıta amirlerinin, İstanbul Polis Müdürü ve Emniyet Umum Müdürü de dahil olmak üzere hadise karşısında tam manası ile seyirci kalması ve hatta teşvik ve teşci edici müdahale ve beyanlarda bulunma-

sı bir tertip karşısında bulunulduğunun en beliğ delilidir. Bu husus, Yüksek Divan huzurunda dinlenen şahitlerin aledderecat bir birini tamamlayan beyanları ile sabit olduğu gibi dosya içinde mevcut resimler, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay tarafından zamanın Cumhurbaşkanı Bayar'a yazılan mektuba iliştirilerek gönderilen ve Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'in alkışlayan nümayişçiler arasında çekilen resmi ve karakol bitişiğinde bulunan Rumlara ait bazı evlerin dahi tahribine göz yumulması zabıta kuvvetlerinin gözleri önünde dükkanların tahribi gibi maddi delillerle gerçekleşmiş bulunmaktadır. Hususi ile İstanbul Milletvekili Hacopulos'un Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden hadiseleri müteakip irad eylediği samimi beyanatında aynen "Arkadaşlar, bizi en fazla üzen, maalesef itiraf mecburiyetindeyim, memleketin emniyet teşkilatıdır. Bunu itirafta hepimiz müttefikiz. Emniyet teşkilatı maalesef gafil avlanmış, maalesef uyumuş ve belki de dilim söylemeğe varmıyor bazı hadiselere göz yummuştur. Misal söyleyeyim; arkadaşlar, Büyükada'ya gece yarısı 5-10 kayık geliyor içindekiler karaya çıkıyor, polisler bunu görüyor, bunlar 200-300 kişi idi. Silahsız, topsuz ve tüfeksiz kimseler. Polisle konuşuyorlar, ondan sonra Büyükada'yı tahrip ediyorlar, hiç bir mukavemet görmeden gerisin geriye dönüyorlar. Polis istese idi 3-5 kayığı tutup bunları fare gibi kapan içinde tutamaz mıydı? Taksimin göbeğinde çapulcular Zapyon Lisesinin kapısını zorlarken oradan süvari polisleri geçiyor, hadiseyi görüyor, ne yapıyorsunuz utanmazlar diyor ve geçip gidiyor, daha mühim bir hadise benim evimde cereyan etmiştir. Benim evimde cereyan ettiği için söylemek mecburiyetindeyim. Evimin yanı başında Polis karakolu bulunmaktadır. Bizi tanırlar, anne ve babamı bilirler. Tahripçiler evin içine giriyor. Evi tamamile tahrip ediyor ve evimin önünde duran silahlı jandarmalar hiç müdahale etmiyor bu hadisede, diyebilirim ki, evim değil tahripçiler muhafaza edilmiştir. Babam ve annem 80 yaşındadır. Yataktan aşağı atılmış ve gece yarısı yatakları dahil her şey tahrip edilmiştir. Başbakanlık müsteşarı Salih Korur evimin halini gözleri ile görmüştür. Sayın arkadaşlar, bu yalnız benim için değil aynı zamanda sizin için de yürekler acısıdır. Bir gün bu sebepden dolayı benim evim, yarın herhangi bir sebepten dolayı sizin eviniz de aynı akibete varabilir. Sarf ettikleri cümleler de şunlardır: "Kırın, yıkın mebusun evini; bedavadan para alıyor."

Hani memleketin kanunları, hani vatandaşın emniyeti, nerede masuniyet haklarımız hangi günler için? Bu kanunlar ve haklar bize verilmiştir.

Yenimahalle'de bir eve çapulcular gireceği anda bir polis, onlara yaklaştı ve daha erkendir bir saat sonra gelin dedi. Buna emniyet mi derler? Size binlerce daha misal verebilirim. Vatandaşın malı, mülkü, namusu, hayatı hangi teminatla muhkemdir. Bu muazzam nümayişte tek bir polisin burnu kanamamıştır.

Sayın arkadaşlar hemen hemen, bütün evlere girenler şu cümleyi kullanmıştır. "Korkmayın sizi asıp kesecek değiliz. Buna dair emir vardır. Yalınız evlerinizi tahrip edeceğiz." Bu emri verenler vardır. Kimlerdir? Bu iş hangi teşkilatın mahsulüdür. Bunlar üzerinde durulması ve uzun uzun derin, derin düşünülmesi lazım gelen mühim noktalardır. Fakat bunun ötesi de vardır, denilmektedir ki, bu da DP Rum ırkından bir vatandaşın gözleri ile gördüğü ve meclise intikal ettirdiği 6-7 Eylül hadiselerinin polisin gözleri önünde cereyan etmiş olmasına rağmen onların müdahale etmemesi veya teşvikkar hareket etmiş olduklarının en beliğ delilini teşkil etmektedir. Diğer taraftan Örfi İdare Kumandanlığının 12.3.956 tarih ve Şube 3 Kısım I ifadesi ile Başvekalete verdiği raporda aynen "Saat 20'den itibaren Valinin güya halkı teskin için radyo ile sık sık tekrar edilen tebliğleri hadiseden habersiz olarak evlerinde, hanlarda ve kahvelerde oturan halkı da sokağa fırlatmağa vesile olmuş ve bu suretle kitleler bir çığ gibi büyümeğe başlamıştır... Saat 20.30'dan itibaren ordu kuvvetleri başlarında nöbetçi subayları olduğu halde şehre girmeğe başlamıştır. Vazifeleri hakkında hiç bir emir almamış olan ve ne maksatla gönderildiklerini layiki ile bilmeyen askeri birlikler bu tezahürat karşısında nasıl hareket edeceklerini şaşırmışlardır... kendilerine hüsnümisal olması lazım gelen ve esasen bu maksatla özel olarak yetiştirilmiş olan zabıta kuvvetlerinin ki zabıta kuvvetleri ne hadiseden evvel ne de hadiseden sonra hiç bir yerden sarih bir emir almamışlardır." denilmekte ve burada alınmayan emrin hadiseleri önlemek ve vukuu sırasında bertaraf etmek maksadı çerçevesinde vaki olmadığı açıkça belirtilmiş bulunmaktadır. Yine bu raporun alt kısımlarında aynen "Zabıta kuvvetlerinin hadise karşısındaki pasif durumları da askeri birlikler üzerinde menfi bir tesir yaratmıştır. Hadisenin olduğu seyir karşısında saat 23.30'da İstanbul Valisi, Vilayetteki odasından bu hususta kanuni muhatabı olmayan Ordu müfettişinden askeri birliklere umumi

ateş emri vermesi isteğinde bulunmuştur. Eğer ateş açmanın zaruretine kanaat getirilmiş idi ise bu ateş açma emri kapalı bir odadan umumi olarak değil, mahallinde ve lüzum görülen yerlerdeki zabıta ve askeri kuvvetlere ya bizzat Vali tarafından veya onun namına idare veya zabıta amirleri tarafından verilmek icabederdi... Hülasa 6-7 Eylül hadiselerinin cereyanı sırasında dirijan olarak yani sevk ve idare edici olarak ortada ne bir emniyet amiri ve ne de ikinci bir derecede bir idare amiri mevcut değildir. 6-7 Eylül günü öğle vakti Valilikçe Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atıldığı öğrenilmiş ve bu olayın günlerden beri beklendiği ileri sürülen hadiselerin patlaması için kafi bir kıvılcım olduğu kabul edilmiştir. İşte bu anda Garnizon Kumandanlığından askeri yardım istenmiş olsa idi bütün kumandan ve subaylar kıt'aları ve vazifeleri başında bulunacaklarından askeri birlikler daha tertipli ve daha düzenli ve kıt'a kumandanları başlarında olarak hadise başlamadan çok evvel şehre girmiş bulunacaktı." denilmektedir.

Örfi idare Kumandanlığının bu raporundan da anlaşılmaktadır ki, devam edegelen hadiseler dolayısıyla hassasiyeti artmış bulunan halk kitlelerinin muhtemel davranışları da önceden kestirilmiş olduğuna göre, İstanbul'da değil bir nümayiş hareketinin hatta geniş çapta bir isyanı bastırabilecek zabıta ve askeri kuvvetler mevcut iken bidayette önleyici tedbirler alınmaması ve hadiseler vuku bulduktan sonra da pasif davranılmış bulunması başta Vali ve Emniyet Müdürü ve İstanbul'da bulunan hükümet kademesindeki vazifelilerin tertipçi bulunduklarının aşikar delillerindendir.

C- Nihayet İstanbul gibi dünyanın en yaygın büyük şehirlerinden birinde Pendik'ten Çekmece'ye, Adalar'dan Kavaklar'a kadar her yerde aynı saatlerde ve benzer vasıtalarla hemen münhasıran Rum evlerine ve mağazalarına hücuma geçilebilmiş olması bunun daha önceden tam bir titizlik ve organizasyon ile hazırlanmış bir hareket olduğunun cerhedilmez delilidir. Keza fiil, 10-15 dakika veya azami bir saat içerisinde kendisini göstermiş bir galeyan neticesi değil de, iki gün arka arkaya devam eden gece ve gündüz durmayan intizamlı bir faaliyet serisi şeklinde tezahür eylediğine göre artık bunda bir hiddet ve tehevvür sebebi aramağa imkan yoktur. Kaldı ki bu tertibat manzumesi sadece İstanbul'a inhisar etmeyip aynı anda İzmir ve Ankara gibi iki şehirde dahi kendisini göstermesi suretiyle memleket ölçüsünde bir mahiyet arz etmektedir. Binlerce ev, dükkan ve mevcut kiliselerin çoğunu

kavrayacak kadar şumullü tahribat bunun ne derece organize edilmiş bir tertibin eser olduğunun en kesin ve münakaşaya mahal bırakmayan delilleridir.

Muhterem Heyet, bir az evvel ancak kısmen naklettiğimiz deliller açık bir surette göstermektedir ki herhangi bir hadise dolayısıyla galeyana gelen insanların rast gele icra ettiği tahribatla en küçük ilgi ve benzerliği olmayan bilakis hadiseleri tahlil ve takdir hususunda en cahil ve acemi insanların dahi münakaşa etmeden kabul edebileceği kadar açık bir tertip karşısında bulunulduğu aşikardır.

II- Şimdi arz etmek mecburiyetinde bulunduğumuz nokta, mevcudiyeti kat'i olan bu tertibin kimin eseri olduğunu, daha doğrusu kimlerin eseri olmayacağı için kimin eseri olmak mecburiyetinde bulunduğunu belirtmekten ibarettir. Memleketimizde içtimai hayatta bir kuvvet haline gelmiş ve teşkilatlanmış hareket ve teşekküllerin nelerden ibaret olduğu herkes gibi Yüksek Riyasetin de malumlarıdır. Böyle yurdun üç büyük şehrinde aynı anda ve bütün şehre şamil bir elden idare edildiği her gözün fark edebileceği kadar bariz bir tertibi tatbik edebilecek kuvvete sahip teşekküller gayet mahduttur. Hele hadisenin mahiyeti icabı akla gelebilecek teşekküller sadece şimdi arz edeceklerimizden ibaret olabilir; bu tertip ya komünistler tarafından icra edilmiş olabilir veya memlekette geniş bir teşkilata ve taraftara sahip bulunan Halk Partisi tarafından tertip veya icra edilebilir, yahut da gücünün yetmesi bakımından pek amma pek uzak bir ihtimal olmakla beraber bir Kıbrıs Türktür cemiyeti tarafından icra edilebilir veyahut da bunlar bahis konusu olmazsa sonuncu bir teşekkül ve kuvvet olarak DP ve onun dayandığı hükümet tarafından icra edilmiş olabilir. Hadise bakımından diğer bir teşekkül ne akla gelebilir ve ne de herhangi bir şahsa mesela sanıklar tarafından dahi fail olarak ileri sürülmüş ve iddia edilebilmiştir.

Pek Muhterem Heyet, sadece beş kişinin girdiği bir odada bu şahıslardan birisi katledilirse ve eğer geride kalan dört fail namzedinden üçünün bu fiili işlemediği ve işleyemeyeceği akıl ve mantık kaidelerinin zaruri neticesi olarak kabul edilirse failin dördüncü şahıs olduğunu teslim etmekten başka mantıki bir çıkış kapısı bulunamaz. Binaenaleyh mevzuubahis olan dört sanıktan üçünün samimiyetini ispat etmek, dolayısiyle dördüncünün fail olduğunu ispat etmenin ta kendisi olarak telakki edilmek gerekir.

İşte, aynen bu duruma müşabih olarak hadisemizde de tespit ve tasvir olunan ölçüde bir tahrip ameliyesini planlayıp tatbik edebilecek kudrete sahip ve uzaktan yakından böyle bir tertiple ilgisi tasavvur olunabilecek teşekküller yukarıda saydıklarımızdan ibaret bulunduğuna göre bunlardan ilk üçünün bu tertibi düzenlemek ve tatbik etmek ameliyesinin faili olmadıklarını iki kerre iki dört eder kadar kat'i delillerle ortaya koymak isterim. Bu ispat sayesindedir ki, sonuncu fail namzedi olan DP veya onun yardımına dayanan hükümetin bu fiili ika etmiş olduğu taayyün etmiş olacaktır.

Komünistlerin bu tertibin faili olmadığı dosya münderecatı ile sabittir.

a- Komünistlerin hareketini adım adım ve gün be gün takip eden Milli Emniyet raporları ve bu teşkilatın en salahiyetli şahıslarının vermiş olduğu kesin ifadeler her türlü şüpheden uzak bir surette ortaya koymaktadır ki komünistler bu tertibin faili değillerdir.

b- Esasen haklarında yapılan tahkikat neticesinde, mahkeme kararı ile sabit olmuştur ki komünistlerin bu tertipte bir dahli yoktur. Bir kısmı hakkında ademi takip kararı verilmiş, tevkif edilenler de sonunda mahkeme kararı ile beraat eylemiş bulunmaktadırlar.

c- Bir an için tasavvur edelim ki Milli Emniyet atlamıştır. Başlangıçtan olduğu gibi sonradan yaptığı tahkikatta dahi her nedense tam bir gaflet eseri olarak bu kerre komünistlerin rolünü tespit edememiştir. Ve yine tasavvur edelim ki zabıta ve adliyenin yapmış olduğu tahkikat dahi muvaffakiyetsizdir. Ve komünistler bu tertibin faili oldukları halde yakayı kurtarmışlardır. Nasıl tasavvur edilebilir ki bir kişinin veya iki kişinin değil binlerce şahsın icrasına kapıldığı bir tertip ameliyesinin 6000 küsur şahıs da tevkif edilebildiği halde aksayan tek kimse bulunmasın. Tek ip ucu elde edilmesin ki bu ip ucundan komünistlerin uzaktan bir ilgisi olacağı neticesine bile varılamamış olsun. Bu kadar çok şahsın karıştığı bir fiilde, bu güne kadar komünistlerle mücadelede diğer bütün memleketlere örnek olacak kadar muvaffakiyet göstermiş olan Milli Emniyet ve zabıtamızın en küçük bir ip ucu elde edememiş olması % 1 ihtimal olarak dahi kabul edilemez. Böyle küçük bir şemme en hafif bir gölge dal mevcut olsa büyük ve en ağır ithamlar altında olan DP idarecileri nasıl olur da kendilerini kurtarmak için komünistler hakkındaki tahkikatı bizzat ele alarak onları şu veya bu surette mahkum etmenin yolunu bulmaz? Hele daha başlangıçta ko-

münistlerin ittiham edildikleri göz önünde tutulursa bu ittihamın gerçek olduğunu isbat mecburiyetinde olan tertipçilerin böyle bir fırsatı asla kaçırmıyacağını düşünmek en tabii bir muhakemeye tevafuk eder. Tahkikat neticesinde komünistler tamamen beraat ettiği halde tertipçilerin her ne kadar beraatı cihetine gidilmiş ise de, bunlar delil fıkdanından ileri gelmektedir. Veya buna benzer bir bahane ile yine de hakiki faillerin komünistler olduğu kanaatinde ısrar etmemesi dahi komünistlerin fail olmadığının kat'i ve nihai bir delilidir. Bu suretle komünistlerin faili olmadığı hükümet mertebesinde bulunan sanıklar tarafından kabul ve itiraf edilmiş dernektir.

B- Halk Partisinin bü tertibi hazırladığı ve tatbik ettiği ne tasavvur olunabilir ve ne de böyle bir iddia sakıt iktidarca ve sanıklarca ileri sürülmüştür.

Bütün memlekete şamil ve böyle kitle halindeki bir tahrip gerçekleştirebilecek ikinci bir kuvvet olarak Halk Partisi ihtimalini ele alıp birkaç cümle sarf etmeyi lüzumlu görmüş oluyorum. Komünistler hakkında ileri sürdüğümüz bütün mülahazalar burada da aynen varittir. Şöyle ki, binlerce şahsın iştirak etmiş olduğu böyle bir tahrip ameliyesinde tevakkuf edilen binlerce şahıs içinden aksayan bir veya iki şahsı yakalamak suretiyle ipin ucuna kadar ulaşmak ve Halk Partisini ortaya çıkarmak hadise bile teşkil etmezdi. Ve yine eğer Halk Partisinin bir tertibi bahis konusu olsa idi milyonda bir ihtimal bu istikamette işaret edebilseydi onun hasmı cani olan DP iktidarının ve Menderes hizbinin dikkat ve husumeti bu tarafa tevcih etmemesine ve hiç değilse kendilerine karşı Halk Partisince yapılan ağır ittihamlara mukabele olarak suçu onlara yüklememesine imkan tasavvur edilemezdi. Hele, dahilden ve hariçten pek ağır bir ittihama maruz kalmış olan ve bu sebeple de durmadan yıpranan bir iktidarın bu tahripten kurtulabilmek için suçu Halk Partisi istikametine sevk etmesi en büyük cazibeye sahip olurdu. Buna rağmen böyle bir şeyin akıldan geçmemesi ve dile alınmaması onun ne derece imkansız olduğunun delilidir. Kaldı ki CHPnin bu tertiple en uzak bir ilgisi olsa durmadan Meclis tahkikatı isteyecek yerde sanıklar ve suç ortakları gibi daha ilk andan itibaren bu hareketi ya milli heyecanın galeyana gelişi olarak vasıflandırırlar veya bir günah geçişi arama telaşı hemen komünistlerin eseridir deyiverirlerdi.

Şu maruzatımızla en kesin bir surette anlaşılmaktadır ki bir ikinci fail namzedi dahi ciddi olarak akıldan geçmez.

C- Kıbrıs Türktür Cemiyetinin böyle bir tertibi icra etmesine gücü yetmez ve onun bu tertibin faili olmadığı tahkikat neticesi ve mahkeme kararı ile de sabittir.

a- Dosya içerisindeki muhtelif evrak ve ifadelerden anlaşılacağı üzere Kıbrıs Türktür Cemiyeti pek mahdut sayıda insandan teşekkül eden ve yaygın teşkilatı bulunmayan pek zayıf, daha ziyade sembolik bir mahiyet arz eden bir dernekten ibarettir. Onun bu kadar geniş ve şümullü bir faaliyet tertip ve hele icra edebilmesine maddeten imkan yoktur. Bu cihet dosyadaki muhtelif delillerle sabittir.

Ezcümle bu teşkilatın zaafını his eden kuvvetli gözüktüğü takdirde hizmet ifa edebilmesi ve bidayette komite halinde teşekkül arz eden Kıbrıs Türktür Komitesinin dernek halinde taazzuvunun ancak maddi ve manevi takviyesi suretiyle imkan dahilinde görebileceğini anlayan Menderes'ten bu derneğin gördüğü 5000 lira yardım ile kısa zamanda Türkiye çapında inkişafına maddeten imkanı tasavvur edilemez.

Kaldı ki, 6-7 Eylül hadiseleri ile İzmir ve Ankara olaylarının mahdut sayıdaki teşkilat ile başarılması da mümkün olamaz.

Diğer taraftan, Hikmet Bil'in Örfi İdare Mahkemesine verdiği dört sahifeden ibaret dilekçesinde, İstanbul Adliye Sarayının açılış törenini müteakip Menderes'in kendisini otomobiline alıp Florya istikametinde giderken yolda Kıbrıs davası üzerinde kaydettiği inkişafları izah ederken Londra'da yapılacak üçlü konferansa Zorlu'yu toplantıyı tertiplemek üzere gönderdiğini bildirince kendisinin ve telkin ettiği cemiyetin artık yapacak ve görülecek işi kalmamış ve hükümetin kemali ile bu işi benimsemiş olması karşısında derneğin vazifesi nihayete ermiş olduğundan fesh edilmesi gerektiği mütalaasına karşılık Menderes'in, "Daha lazımsınız." cevabını verdiğini belirtmekte ve dilekçeyi verdiği tarihte Menderes tarafından lazımsınız şeklinde sarf olunan sözün neyi ifade ettiğini şimdiden anlamış olduğunu beyan eylemektedir ki, bu da cemiyetin kuvvetli oluşundan ziyade ileride tertip edilecek hadiselerde bir paravan olarak kullanılmak istendiğini belirten en açık delil sayılmak gerektiği hususunu şahit Hikmet Bil'in bu beyanından anlamaktayız.

b- Kaldı ki Kıbrıs Türktür Cemiyetinin kurucuları arasında açılan tahkikat neticesinde verilen beraat kararları ile de bunların suçsuzluğu sabit olmuştur.

c- Nihayet bütün bunların bir zühul mahsulü olduğu bir an için farzı mahal olarak kabul edilse bile gerek dahilde ve gerek hariçte en büyük ittihamlara maruz kalan ve daima tekrarlanan bu ittihamlar ile yıpranan bir iktidarın en küçük bir ihtimal mevcut olsa, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin mahkum edilmesi gayesinde kendisini temize çıkarma yolunu tutmamasına mantıken imkan yoktur.

Netice: Mevcudiyeti bakımından en küçük şüphe bulunmayan ve yukarıda arz ettiğimiz delillerle kesin surette ispat edilen tertibin faili olarak akla gelebilecek dört teşekkülden üçü tarafından bu tertibin hazırlanmadığı ve icra edilmediği yine biraz önce arz ettiğimiz delil ve istidlallerle ispat edildiğine göre, bunu DPnin ika ettiğini kabul etmekten başka mantıki bir yol kalmamıştır. Binaenaleyh, bu durum bile, sanıkların bu suçun faili olduklarını kabul etme bakımından yeter bir delil sayılmak icap eder.

Böyle olmakla beraber, biz sanıkların suçluluğunu ispat eden delillerimizi sadece bir menfi ispat tarzına 5 sene bütün delillerinin tahrip edilmesi için gereken gayret gösterilmiş olmasına ve zamanın ve sanıkların tahribine rağmen geride kalabilen müspet deliller sayesinde de sanıkların suçluluğunu ikinci bir defa, tabiri caizse katmerli olarak, ispat edecek ve yukarıda mantıki istidlali perçinlemiş olacağız.

III- Bu tertibin DP idarecilerinin eseri olduğu birçok delil, emare ve karinelerle de sabittir.

A- Her şeyden önce yukarıda başka münasebetlerle arz ettiğimiz zabıta kuvvetlerinin tahrip karşısında seyirci ve hatta tasvipkar hareket etmiş olmaları Menderes ve arkadaşlarının idaresi altında bulunan bir memlekette onların telkin ve tavsiyesinden gayri bir sebebe dayanamayacağının belirtilmesi lazımdır. Hele Türk zabıtası gibi vazifesini tam manası ile müdrik ve suç vasfını taşıyan hadiseler karşısında asla müsamahakar davranmayan vazifelilerin bu utandırıcı tahrip ve tecavüzlere karşı seyirci ve müşevvik durumda kalmaları ancak ve ancak amirlerinin bu davranışı söz ile veya kendilerinin örnek teşkil eden seyirci kalışları ile izah edilebilir.

Vilayetçe talep olunan askeri kuvvetlerin başına emir ve kumanda etmek üzere bir subay tayin etmemiş olması kanuni hükümlerin ihmalinden doğmuş ve bu durum muvacehesinde kuvvet talep eden makama ait olan bu hal askeri kuvvetlerin hadiselere seyirci kalması-

na müncer olmuştur ki bunda askeri kumandanlardan ziyade Valinin kusurlu bir hareketinin neticesini görmek mümkündür.

Kıbrıs'ta 28 Ağustos 1955 günü Türklere karşı katliam yapılacağı haberinin duyulması üzerine İstanbul Valiliğince İstanbul Ordu Müfettişliğine 26.8.1955 tarihinde yazılan yazı ile muhtemel kitle hareketlerinin teşebbüs safhasında def'i için kuvvet istenmesine karşılık 3 motorlu, 1 süvari olmak üzere 4 bölüğün isimleri ve bulunduğu yerler bildirildiği Vilayetçe bu kuvvetlere İller İdaresi Kanununa göre bir kumandan tayin edilmediği gibi belirli gün gelip geçtikten sonra, haberin asılsızlığı anlaşılması fakat 5'i 6'ya bağlıyan Eylül gecesi Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atılmasına sür'atle ve öğle ajansında İstanbul, İzmir, Ankara Radyoları vasıtasiyle yayınlanması üzerine İstanbul Valisi Ordu Kumandanlığınca bildirilen askeri kuvvetlerle her nedense temasa geçilmeyerek yeni baştan kuvvet talebi saat 19, Orduya 20'de hazır bulundurmak kaydı ile 18 taburluk bir kuvvetin mesai saatinden sonra istenmiş olması ayrıca nümayişlerin başladığı ve tahrip safhasına intikal ettiği sırada istenmiş olması saat 16'dan sonra İstanbul Radyosu vasıtasile nümayişin devamlı anons edilip, bunlardan haberi olmayanları heyecana düşürüp sokağa fırlamasına ve bilmiyerek sokağa çıkanların nümayişçiler arasına katılmasına sebep olduğu gibi İstanbul Valisinin 26 Ağustos tarihinde aldığını bildirdiği tertiplerden daha ileri giderek bazı birliklerden kuvvet istemesi ciddiye alınacak bir tedbir olmadığının delili sayılır.

İzmir Valisinin durumuna gerince: Burada Vali hiç bir tedbir almadıktan başka bizzat nümayişçilerin başına geçerek onları tahrip için gittikleri istikamet dışına sevk etmekten ziyade onlarla birlikte hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bir kitlenin başlarında Vilayetin en büyük idare amirini gördükten ve ondan bu hareketlerinin tasvip olunduğunu öğrendikten sonra, tahrip maksadından vazgeçeceğini ummak bir saf dilliğin ifadesi olur.

Kaldı ki, Yüksek Divan huzurunda dinlenen şahitlerin sarih beyanlarına göre, Valinin bütün tahriplerde emniyet mensupları ile beraber seyirci kalmış olduğu vakıası karşısında sanık Kemal Hadımlı'nın tedbir saydığı hareketin tam bir teşvik mahiyetinde bulunduğunda tereddüt edilemez. Nitekim şahitlerden Arif Bartu, Komiser Mehmet Araş ifadelerinde, "Vali, yangın ve yapılan tahribi beşuş bir çehre ile seyrediyordu; Valiyi omuzlarına aldılar ve yaşa Kemal Ha-

dımlı diye bağırmaya başladılar, Vali ise, şapkasını sallıyordu. Var olun sağ olun, İzmir'in yüzünü ağartınız diye mukabelede bulunuyordu." demişlerdir. Yine bu beyanları teyit eden ve dosyada mevcut bulunan fotoğraflarda Valinin şapkası elinde ve halkın omuzları üzerinde beşuş bir çehre ile götürülürken götürüldüğünü kaydedilmeğe değer buluyoruz. Vazifeyi ihmal suçunu işlemekten dolayı hem vazifesinden atılacak ve hem de bir suç işlemi olmaktan dolayı cezalandırılacak duruma düşmeyi birkaç zabıta memuru değil yüzlerce ve binlerce memur ve amirin aynı anda ve hemen hemen istisnasız bu davranışı kabul etmesi bir tesadüfe asla hamledilemez. Bu kadar memur ve amirin mesleki hayatlarını pervasızca tehlikeye koyabilmesi akla gelemez. Demek oluyor ki bizatihi şu kitle halinde vazifeyi ihmal ve hatta suç teşkil edecek şekilde vazifeye aykırı teşvik, bu yolda davranışa hükümet kademelerindeki şahısların müsaade ettiğinin en beliğ bir delilidir. O kadar ki, müsamaha olmayınca o zabıta fidan gibi Türk gençlerinin üzerlerine acımadan kurşun bile sıkabilmiştir. Nasıl tasavvur edilebilir ki İstiklal Marşı söylemekten ve hürriyet diye bağırmaktan başka suçu olmayan memleketin en yakın istikbaldeki idarecilerinin üzerine tabancalarında tek kurşun kalmayıncaya kadar boşaltan zabıta mal ve cana barbarca saldıran ve bir tahrip makinası gibi durmadan yakan insanlara karşı aksine emir olmasa tek kurşun atmayı akıl edemez mi? Şu karşılaştırma bile zabıtanın 6-7 Eylül hadiselerinde zımni veya sarih bir talimat ile hareketsiz kalmaya mahkum edildiğinin şaşmaz delilidir. Keza bazı şahitlerin ifadelerinde polislerin, "Kan dökülmeyecek yalnız tahrip olunacak kırılacak, yıkılacak." demiş olmaları da yine bu hadisenin önceden hazırlanmış olduğunu gösteren delillerdendir.

B- Cereyan eden hadiselerin tertip olduğunun başka bir delili de hadiseyi müteakip istifa eden Dahiliye Vekilinin aynı memuriyetle müteakiben yeniden hükümette vazife alması, istifa eden Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'in Valiliğe tayini, Kıbrıs Türktür Cemiyeti Reisi Hikmet Bil'in Beyrut Basın Ateşeliğine atanması, İstanbul'da vazife gören Kaymakam, Maliye Müdürü ve bir kısım cemiyet mensuplarının bulundukları yerlerden uzaklaştırıldıktan sonra tekrar İstanbul'a muhtelif sebeplerle nakilleri buna karşılık İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın tehditkar istifasının neticeleri izale edildikten sonra hariçte bir vazifeye nakli keyfiyeti cereyan etmiş olan 6-7 Eylül hadisele-

rinin tertip mahsulü bulunduğunun zikredilmesini mecburi kılan ayrı bir delilini teşkil etmektedir.

C- Sanıkların 6-7 Eylül hadiselerine tekaddüm eden günlerdeki bizzat davranışları onların bir tertibin faili olduklarını açıkça ortaya koyan kuvvetli delil ve emarelerden ibarettir.

Bir kerre daha arz etmek isteriz ki, bu ciheti gösteren aşağıda zikredeceğimiz deliller 5 sene sonra yapılan bir tahkikatta geri kalmış zamanın ve bütün hükümet mekanizmasını avucunun içinde tutan faillerin tertibinden yakasını kurtarabilmiş delillerden ibarettir. Yani, hadiselerin hemen akabinde ciddi ve namuslu bir tahkikat açılmış olsa ve hükümet buna müsaade etseydi elde edilebilecek delillerin ancak ve ancak %10 ve belki de %5 ini teşkil etmektedir. Buna rağmen yine de sanıkların bu tertibin failleri olduğunu bir kerre değil on kere ispat edebilecek kuvvettedirler.

Gerek Bayar, gerek Menderes hadiseden birkaç gün önce olduğu gibi bizzat hadise günü de öyle hareketlerde bulunmuşlar ve öyle davranışlar göstermişlerdir ki bunu ancak gizli bir tertip ve daha açık konuşulacak olursa 6-7 Eylül hadiselerinde kendini gösteren tertibin faili olmak bile izah olunabilir:

a- Bayar'm İzmir'e gidişi, İzmir'den Ankara'ya gelişi bir gayri tabiilik arz etmekte ve hususile ifadesine güvenilir bir şahit olan o zamanın Riyaseticumhur Başyaveri ve bu gün İstanbul Valisi Tümgeneral Tulga-ya bahsettiği hususlar bu tertibe iştirak eylediğini göstermektedir.

Şahit Refik Tulga Divan huzurunda vaki şahadetinde, Bayar'ın İzmir'den Ankara'ya dönmeğe karar vermiş iken bilahare bu kararından vazgeçerek İstanbul yolu ile ve Vapurla Ankara'ya avdeti ihtiyar ettiğini ve İstanbul'a uğramasının 6-7 Eylül hadiselerinin vuku bulduğu zamana rastladığını ve İzmir'den doğruca Ankara'ya daha az zamanda kolaylıkla dönmesinin mümkün bulunduğunu ifade eylediği gibi adı geçen şahidin Divanın gizli celsesinde alınan ifadesini ve iç politikadaki DP'nin uğradığı muvaffakiyetsizlikleri örtmek ve onu unutturmak için Celal Bayar'm telkini ile bu hadiselerin tertip edildiğine dair Milli Emniyet şefliğinin dosyada mevcut raporu ile sübuta ermektedir.

b- Zorlunun gönderdiği telgraf ve Başvekilin Zorlu ile yapmış olduğu telefon konuşması bu hareketin bir tertip olduğunu gösteren delillerdendir.

Zorlu'nun Londra Konferansının dondurulması maksadı ile Menderes'e çektiği şifre telgraf muhtevasını vazifesi hasebile öğrenmiş bulunan Nato nezdinde Türk daimi delegeliği ikinci katibi Coşkun Kırca'nm Divan huzurunda şahit sıfatıyla verdiği ifadede bu telgrafta Zorlu'nun düşük Başvekile Türkiye'de bu dondurma gayesinin tahakkuku için gerekenlere emir vermesi gerektiğini telkin eder mahiyette bir cümle sarf ettiğini ve Türkiye'de verilecek emrin ancak 6-7 Eylül hadiselerinin tertibine taalluk edebileceği kanaatine bilahare hadiselerin vukuunu müteakip mantık istidlal yolu ile vasıl olduğunu beyan eylemesine mukabil Zorlu'nun bu telgrafı çektiğini kabul eylediği ve 6-7 Eylül gecesi Menderes'le Zorlu'nun trenin hareketinden evvel telefonla konuşmuş olduklarını, kendilerinin dahi kabulü ve dosyada mevcut ve Zorlu tarafından Menderese çekilen şifre telgraf muhtevası da yukarıda belirtilen görüşü teyit eder vesikalardandır.

c- Valinin Patrik ile yapmış olduğu telefon muhaveresi de hareketler başlamadan önce bunların vuku bulacağını Vali'nin bildiğini gösterir ki bu da tertibin başka bir delili sayılmalıdır. O kadar ki Vali Ordu Kumandanına haber vermeden önce ve saat 15'te (cereyan edecek hadiselerden korkulmaması ve lüzumlu tedbirlerin alınmış olduğu) yolunda Patriğe telefon etmesi bidayette 28 Ağustosta vuku bulacağı bildirilen katliam haberi muvacehesinde 26 Ağustos tarihinde Ordu Müfettişliğinden muhtemel hareketleri teşebbüs safhasında önleme mucip sebebi ile istediği kuvvete karşılık bir gün sonra yani 27 Ağustosta cevap verilerek Vilayet emrine verilecek (4) bölüğün isimleri ve bulunduğu mahaller bildirilmiş olmasına ve bundan sonra bu birliklerle Vilayetin temasa geçmesi tefrik edilen kuvvetler kafi görülmediği takdirde ancak ve o zaman Orduya yazılarak: kuvvet istenmesi icap ederken 6 Eylül günü mürettep hadiseler, bomba haberinin Radyo ile neşri üzerine başlama temayülü tehlikesi gösterdikten ve başladıktan sonra mesai saati haricinde ordudan saat 20 de hazır bulunma kaydı ile kuvvet talebi, ilk defa alman tedbirlere ilaveten Polis Okulu Merkez Kumandanlığı İ.E.T.T. İdaresinden otobüs isteği, alınmış tedbirlerin vaktinde ve zamanında alınmamış olduğu, tertibin nihayete ereceği tasarlanan saatte kuvvet talebi beklenen vazifesini görememiş sanık gösterilen. Vali ise bunu, talep ettiği kuvvetlerin muvaffakiyetsizliği olarak vasıflandırmıştır ki bu da hadiselerin bir tertip olduğunun açık bir burhanıdır. Bütün bunlara ilaveten Valinin hadiseleri müteakip suçlu görülmesi üze-

rine 9 Eylül 1955 tarihinde yazılı olarak verdiği istifanamesinde bu sıfatla İstanbul'da vazife göremeyeceğini, Yurt içinde ve dışında gerekli açıklamalarda bulunacağını bildirmesi, o günün iktidarı başında bulunanları korkutmuş, tertibin meydana çıkmaması için Dahiliye Vekilini feda etmesine karşılık Vali Fahrettin Kerim'i istifadan vazgeçirmek suretiyle buna muvaffak olmuştu. Bu cihet şahit İstanbul Belediyesi eski Levazım Müdürü İsmail Tunçbilek'in Divan huzurunda vaki ifadesi ile taayyün etmektedir. Görülüyor ki daha hareketler başlamadan önce onun tecavüzkar mahiyeti Başbakan ve Reisicumhur ile o gün yakın münasebette bulunan Vali'nin başka surette malumudur.

d- Bizzat Başyaverin de belirttiği üzere her zaman öğle istirahatı yapan sabık Reisicumhurun o gün istirahat etmeyişi ve mütemadi Başvekil ile müzakere halinde bulunuşu da yine mühim bir şeyler hazırlamakta olduğunun delilidir.

e- Menderes'in bomba hadisesinin öyle radyosunda verilmesine hususi bir ehemmiyet atfederek bunun alelacele radyo havadisi olarak yetişmesine gayret göstermesi ve onun bir adamı olan şimdi de suç ortağı olarak mevkuf bulunan Mithat Perin'in gazetesinin senelerden beri kendisine baş vurulmayan bir metottan faydalanarak en büyük puntolarla ikinci baskı yapması ve böyle büyük puntolarla halkı tahrik edecek şekilde ikinci baskıya baş vurulması suç teşkil ettiği halde bunun müsamaha ile karşılanması, göstermektedir ki zaten bir tertip eseri olduğu diğer delillerle sabit olan bomba hadisesinin mabadı için Menderes ve Bayar alelacele o gün cereyan etmesi lazım gelen fiillerin tertibi sadedinde müzakerede bulunmuşlar ve planlarının tatbiki sadedinde gereken atmosferi yaratabilmek için bir an önce radyo yayını yapmayı ve yaygaracı bir ikinci baskıyı çıkarmayı ihmal etmemişlerdir. Binaenaleyh bütün diğer hadiselerden tecrit olunduğu zaman başlı başına masum hareketler gibi görünen bu fiiller dahi hadiselerin evvel ve ahiri göz önünde tutulunca tertip bakımından kafi mana ifade edecek mahiyettedirler.

f- Menderes ve Bayar'ın trene yetişmek için hem de pek az vakit kaldığı halde normal yolu tercih etmeyerek Taksim üzerinden araba vapuruna gitme şıkkını ihtiyar etmeleri de hususi bir kasta istinat edebilir ve bu kastın Taksim'de cereyan edecek bir şeyleri görmek arzusundan başka bir kasıt olamayacağı da yine hadiselerin bizi sevk etme mecburiyetinde bulunduğu zaruri bir istidlaldir.

g- Hadiselerin, Menderes ve Bayar'ın İstanbul'dan ayrılmadan kendisini gösterdiği ve hatta bir hayli inkişaf ettiği halde Devlet ve Hükümet Başkanlarının böylesine tehlikeli manzara arz eden bir gelişmeye ve bu kadar elektrikli havaya rağmen İstanbul'u terk etmekte ısrar etmeleri ancak ve ancak suç işlenmesi için gereken tertibi alan mücrimlerin suç işlendiği anda cinayet mahallinden uzaklarda bulunma yolundaki klasik ve malum tertibinden başka bir manaya alınamaz. Ve başka suretle de mantıki bir izaha kavuşamaz.

Yalnız herhangi bir Cumhurbaşkanı ve Hükümet Başkanı değil bizzat Menderes ve Bayar dahi herhangi bir zelzele, yangın veya su baskını yahut sair tabii afetler halinin dahi derhal felaket yerine koştukları ve bu suretle halkın sempatisini toplama yolunu tuttukları halde tabii afetlerin mahsulü değil, en aşağısından Hükümetin ve idarenin vazifesini yapamaması neticesinde husulen gelen bir siyasi afetin vaka mahalline koşmamaları ve onun daha da büyük felaketlere doğru inkişaf edecek seyrini durdurmak için gayret sarfetmemeleri başka türlü asla izah olunamaz. Menderes ve Bayar'ın daha istasyona gelmeden sokakta hadiselere kısmen muttali olduğu dosya mündericatiyle sabit olduğu gibi istasyonda kendilerine kadar gelen çapulcuların sözleri ve davranışlarıyla de sabittir. Ve esasen bazı vakalar kendilerine ulaştırılmıştır. Zaten Hükümet ve Devlet Başkanlarına idare amirlerince bu kadar elektrikli bir anda başgösteren tecavüzlerin derhal duyurulmamasına imkan ve ihtimal var mıdır?

Bunu, ne Menderes ve Bayar'ın bilmemesine ve ne de Patrikhaneye telefon etmeyi bile ihmal etmeyen Valinin Devlet ve Hükümet Başkanlarına arz etmemesine akli bakımdan imkan yoktur.

Şu halde, bütün bu durumu yani hiç değilse ilk anlardaki büyük tecavüzleri bile Devlet ve Hükümet Başkanlarının İstanbul'u terketmekten çekinmemeleri onların tertipçiliğinin en açık bir delilidir.

Bayar ve Menderes İstanbul'dan ayrılırken hadiseler başlamış nümayişler ölçülü hudutlarını tamamlayarak tahribe inkılab eylemiştir. Ankara'ya hareket eyledikleri ana kadar İstanbul'da cereyan eden hadiselerden haberleri bulunmuş olduğu halde İzmit'e geldikleri zaman İstanbul hadiseleri hakkında, İzmit'te aldıkları haberi mühimsememişler ve ipin ucunun kaçırıldığını ve durumun vahametini kestirememiş ve yollarına devama karar vermişlerken hangi düşünüş tesiriyle Sapanca'dan dönmeye kalkışmaları hiç bir mantıki ve akli izah ile kabili telif görülmemiştir.

Milyonluk bir şehirde on binlerce azınlığın bulunduğu bir şehirde çıkan böylesine vahim hadiselere rağmen yollarına devam etmekte ısrar eden Hükümet ve Devlet Reisleri ancak bu hareketlerin tertipçisi olan o hareketlerin vuku bulacağını zaten daha önce bilen ve işte bundan dolayıdır ki vaka mahallinden uzaklaşarak suçu üzerinden uzaklaştırmak hevesine kapılan dünyayı ve milleti aldatma gayesi güden caniler olabilir. İşte şu geri dönmeyişte ısrar dahi başlı başına kendilerinin tertipçi olduğunun cerhedilmez delilidir. Öyle ki ta Sapanca'ya kadar bir türlü karar verememişler, önceden düşündükleri taribin vuku bulduğu yerde görünmelerinin mi daha mahzurlu, yoksa kontrolü kaybolmuş bir tertibi yeniden kanalına koyabilmek için vaka mahallinde hazır bulunmamanın mı daha mahzurlu olacağı gibi kolay kolay neticeye vardırılamayacak bir hesaplamanın tereddüdü içinde kaldıklarından dolayıdır ki bu kadar beklemek zarureti hasıl olmuştur. Yoksa suçlu hiç bir bilgileri olmayan şahıslar olsalardı daha ilk telefon ve telgraf alır almaz devlet adamının yapacağı şeyi yapar ve derhal treni durdurarak tereddütsüz geriye dönerlerdi.

1- Menderes'e gönderilen bu telgrafın muhtevi ve telgrafı gönderen şahsın sıfatı da hadiselerin daha önce Menderes'in malumu olduğunun açık bir delilidir. Nitekim Sarol tarafından gönderilen bu telgrafta, hadiselerin vahamet kesbettiği bildirilmektedir.

Görülüyor ki Sarol telgrafta İstanbul'da cereyan eden bir takım vakalardan bahsetmemektedir. Eğer cereyan eden vakalar Menderes'in tamamen meçhulü olsaydı, telgrafın muhtevası hadiseleri ilk defa haber veren bir ifade ve üslubu taşıması lazımdı. Yani İstanbul'da şöyle, şöyle vakalar olmuştur ve olmaktadır demesi gerekirdi. Halbuki yukarıda naklettiğimiz telgrafın ifadesi pek açık bir şekilde göstermektedir ki, bu telgraf vakalar cereyan ettiğini veya edeceğini bilen bir insana hitaben çekilmiş bir telgraftır ve sadece bu vakaların bilinen ve istenen hududu aştığına haber vermektedir. İşte, bu telgrafın muhtevası dahi Menderes'in ve onunla birlikte hareket eden Bayar'm vakaların cereyan edeceğinden veya etmekte olduğundan haberdar bulunduğunu ispata yeter.

j- Bizzat Valinin talebelere söylediği sözler ve yine İzmir Valisinin sözleri ve davranışları da daha hareketler başlamadan idare amirlerinin bundan haberdar olduğunu gösteren delillerdir.

Nitekim, talebe ve gençlik teşekküllerinin hadise günü münferit müracaatlarına karşı eski İstanbul Valisi sanık Fahrettin Kerim Gökay'ı

halkın deşarj olmakta bulunduğunu bildirmesi ve İzmir Valisinin de şahitlerden Arif Bartu'nun rüyete müstenit şahadetinde geçen vakalar ve hadiselerin ertesi günü gazetecilere verdiği beyanatta bunun milli bir galeyan olduğunu ve önüne geçilemeyeceğini bildirdiği ve iyi olduğunu da belirttiği dosyada mevcut delillerle gerçekleşmektedir. Bütün bunlar da vakaların idare amirleri için bir sürpriz teşkil etmediğinin, yani tertibin delilleridir.

C- Eğer, hükümet kademesinde bir tertip karşısında bulunmasaydık memleketin dahili ve harici siyasetinde ön planda mesul olan DP mensuplarının gerek dahili ve gerek harici siyaset bakımından böylesine mahvedici bir darbe karşısında kendi şeref ve haysiyetini kurtarmak için olduğu gibi memleketin şeref ve haysiyetini de korumak gayesiyle ve nihayet siyasi ve cezai meşguliyetten kurtulabilmek için Meclis tahkikatını bizzat talep etmeleri lazımdı. En mütevazı bir hesap ile mağdurlara tahsis edilen 60 milyon ölçüsünde maddi zarar ve hudut tanımaz ölçüde manevi zarar ve gaip var iken bir hükümetin ve onun sevk ve idaresini elinde bulunduran Başbakan ile iktidar partisinin bütün hareketlerini elindeki DP bastonu ile Menderes'le birlikte idare eden Devlet Başkanının ileride karşılaşacağı ittiham ve mahkumiyetlerden kurtulabilmek için tarafsız bir tahkikata yol açmak maksadıyla ya istifa etmesi veya hiç değilse derhal bir meclis tahkikatı açılmasını ve bu suretle kendilerinin bu işte hiç değilse kasıtlarının mevcut olmadığını günü gününe ortaya çıkarmakta büyük menfaat görecekleri tabii idi.

Halbuki, Menderes ve onun suç ortakları Meclis tahkikatını bizzat talep etmek şöyle dursun, kazai ve idari tahkikat neticesinde hiç bir fail ortaya çıkaramadıkları halde müteakip ay ve seneler içinde bile Meclis tahkikatını kabul etmek yoluna gitmemişlerdir. Malum hadiseleri müteakip hükümetçe ilan edilen örfi idare ve müddetinin tasdiki için TBMM 12.9.955 günü için davet olunmuş DP Meclisin bu kararı tasdikden evvel gurubu aynı gün sabahtan toplayarak öğleden sonra Meclis'te konuşulacak mevzu etrafında konuşma açıldığında bizzat DP milletvekilleri dahi hadisenin vahameti ve ilk nazarda tertip olduğu kanaati hükümetin bu hadiseler karşısındaki tutumunu tenkitle bir Meclis tahkikatı açılması yolunda yapılan ve grup zaptına geçen konuşmalarda meselenin incelenmesi ve tahkiki hususunda büyük bir ekseriyet bulunduğu anlaşılmış ve ezcümle grup zaptının 10. sahifesinde Fahri

Belen meselenin bir tahkik mevzuu yapılmasını belirttikten sonra aynen, "Bu hadiselerden aledderecat mesul olanlar bulunduğu gibi hükümet de kül halinde mesul olduğunu unutmamalıdır." demiş ve gurupta "Hepimiz mesulüz." sesleri yükselmiştir. Yine hatiplerden Adnan Karaosmanoğlu sahife 20'de aynen, "Başvekil müdahale etmesin, konuşalım, her milletvekili içini döksün, yoksa her çıkışta susturmaya, hakaret etmeye kalkışırsa mesele kalmaz." diyerek Menderes'in grupta mevzuun konuşulmamasını sağlamak için sert müdahalelere ve hatta hakarete kadar varan tedbirlere başvurduğunu açıkça belirtmiş bulunmaktadır.

Hatta Adnan Menderes, Karaosmanoğlu'na verdiği cevapta sahife 21'de aynen "Mebus arkadaşlar karar almadıkça konuşamazlar, burası iç dökülecek ağlama taşı değildir." demek suretiyle mevzu hakkında konuşmayı önlemek için hem usul bakımından mani çıkardığı ve hem de konuşmak isteyenleri tezyife kalkıştığı görülmektedir. Şurası kayda değer ki müntehir Namık Gedik Menderes'in kimseyi konuşturmadığını görünce bu durumda kendi mesuliyetini de ortadan çıkarabilmek gayretine kapılmış ve mesuliyetsizliğine bir karar alabilmek gayretiyle sahife 28'de aynen "Başvekilimden burada konuşmamam pahasına bir şeyi rica ediyorum. Dahiliye Vekili bu hadisede mesul değildir desinler susayım, eğer mesuliyet benim üzerimde ise müsaadenizle konuşayım." diyerek ayrıca havadan faydalanarak ademi mesuliyetini Başvekilin ağzından duyurmak gayretine kapıldığı görülmektedir. Bunlara cevap veren Menderes'in yine grup zabıtlarında Meclis tahkikatı açılmaması hususunda sarfettiği sözlerini burada aynen nakletmeyi faydalı görmekteyiz. Sahife 4'te "Fakat hadisenin tafsilatı üzerinde biraz konuşmak içte ve dışta bu gün için lazım olan vakar ve temkinimizi vakarlı ve temkinli manzaramızı haleldar edebileceği gibi, tedbirler üzerinde konuşmakta yapacaklarımız vaktinden evvel düşman karargahına ifşa etmek manasını taşıyabilir." demektedir. Görüyoruz ki Menderes muhalefet partisine düşman karargahı nazariyle bakmakta ve hatta onları bir başka nutkunda ehlisalip güruhu manzarasında gördüğünü ifade edebilecek kadar ileri gitmektedir. Yine Menderes 5. sahifede, "Katiyetle ifade ediyorum ki şekilleriyle hazırlanmış olan büyük bir komünist darbesinin karşısında bulunmaktayız." dedikten sonra 6. sahifede, "Müsait olan fırsatı fevkalade üstadane, meharetle ve soğukkanlılıkla istismar eden komünistler bir milli felaket

diyebileceğimiz fevkalade ağır bir vaziyet vücuda getirmişlerdir." diye beyanatta bulunmuş ve nihayet sözlerini bitirirken de 9. sahifede aynen "Bu melun hadisenin intikamını onu ihdas etmiş olanlardan almak imkanını Allah Türk milletine nasib ve müyesser eylesin." diyecek kadar hadiselerin mesulünü hükümet kademesindeki şahıslar bulunmadığının teminatını vicdanlarda gerçekleştirebilmek için manevi dayanakları bile bu yolda harcamaktan geri kalmamıştır. O kadar ki kendisini temize çıkarmak pahasına lanet ettiği hadisenin sorumluluğuna muhatap olmamak için Allah'ı dahi şahit göstermekten çekinmemiştir. Menderes'in bu kötü niyetini cezalandırmak için Allah Türk milletine bu günkü fırsatı nasib ve müyesser kılmıştır. Grupta, meclis tahkikatı açılmaması hususunda arzusuna muvafık netice elde eden Menderes öğleden sonra toplanan Mecliste de aynı gayreti sarfederek gündemin örfi idarenin ve müddetinin tasdikine ait olduğunu ve bunun dışına çıkılamayacağı mucip sebebine istinaden hükümet aleyhine tahkikat açılması yolundaki istekleri de reddettirmiştir. Hususiyle Başvekil yerine bu mevzuda hükümet adına konuşan sanık Köprülü'nün, "Şunu söyliyeyim ki bu hadiseden hükümet evvelce haberdardı. Ona göre bazı tertibat da almıştı. Fakat bu hadisenin günü ve saati muayyen değildi. Ve bu bütün gayretlere rağmen adeta bir baskın şekline her tarafta birden tecelli etmiştir." diyerek sözlerine devamla, "Hadisenin İstanbul ile beraber Ankara'da ve İzmir'de ahenktar olarak tecelli etmesi bunun tam bir tertip olduğunu zannedildiği gibi mahdut bir sahaya şamil bulundurmadığını göstermektedir arkadaşlar." dediği ve onu takiben söz alan düşük Menderes, Köprülü'yü teyiden, "Haberiniz yok mu idi, vardı neden önlemediniz diyeceksiniz, önlemek için kafi kuvvetlerimiz mevcuttu. Fakat hadise ile bir anda öylesine inbisat etti ve yaratılmış olan psikoz o derece müessir bir şekilde bütün zabıta kuvvetlerini ilk anda hareketsiz bıraktı ki milletçe milli bir felakete maruz kalındığını hakikaten baskına uğratıldığını kabul etmek lazımdır." demiştir.

Görülüyor ki, Menderes bir yandan öğleden evvelki grup toplantısında hadisenin bir komünist tertibi olduğunu söylemişken öğleden sonra konuşmasını istediği Köprülü, hükümetin olaylardan malumattar bulunduğunu bildirmiş ve düşük Başvekil de bunu teyit eylemek suretile pek kısa zamanda hadiselerin oluşunu değişik şekilde ifade eylemek yolunu tutmuştur. Bu da gösteriyor ki Menderes, gerçekleri

olduğu gibi açıklamaktan çekinmekte ve soruşturma açılmasını önlemek maksadına uygun bir izah yolunu tercih eylemektedir. Her ne pahasına olursa olsun hükümet aleyhine tahkikat açılmamasını temin maksadiyle gayretler sarfettiğinin bir diğer delilini de yine kendisinin beyanından nakletmekteyiz. 13.1.1956 günlü Meclis toplantısında düşük Başvekil aynen, "Muhterem arkadaşlar, Adnan Menderes eğer, Adnan Menderes olsaydı, Adnan Menderes, eğer Başvekil olmamış bulunsaydı, eğer Adnan Menderes, hükümet reisi olarak hükümetini temsil etmiyor olsaydı, Adnan Menderes, şimdi açın tahkikatı bakayım nasıl haibühasir olacaksınız derdi. Ve hissiyatının icabına göre hareket ederdi. Fakat ben, mücerret Adnan Menderes değilim. Size beklediğiniz fırsatı, avucunuzu yalayın, katiyen vermeyeceğim." demiştir.

Yukarıdan beri gerek DP mensupları ve gerekse muhalefet mebuslarının tahkikat açılması yolundaki istek ve arzularına rağmen düşük Başvekilin bu isteklere karşı geldiğini ve buna da muvaffak olduğunu göstermekteyiz. Böylece 6-7 Eylül hadisesinin o gün için meydana çıkarılamamış bulunmaktadır.

D- Bu kadar akıllıca ve dürüst hareket etmeyi Menderes ve Bayar gibi şahıslardan beklemenin dahi, parti grubuna ve muhalefetin ısrarla Meclis tahkikatı talep etmesi karşısında buna yalnız razı olmamakla kalmayıp aynı zamanda mani olmak için aklın almayacağı ve her türlü gayri meşru vasıtalara başvurarak mani olmak cihetine gidişlerini suçluluk şuurundan başka bir suretle izah edebilmeye imkan yoktur.

a- Şahit Ekrem Alican, Turan Güneş, Fethi Çelikbaş'ın ifadeleri ve bizzat sanık Menderes'in, başkanlık ettiği ve idaresini tamamen avucunun içinde tuttuğu parti grup başkanlığının zabıtlarıyla sabittir ki hadisenin akabinde DP grubunun ezici çoğunluğu 6-7 Eylül hadiselerinin iç yüzünü müzakere ve münakaşa edilmesini talep ettikleri halde Menderes bütün gayreti ve inadı ile ve tam manasıyla suçluların telaşından ibaret olan her vasıtaya başvurmaktan kaçınmayan bir pervasızlıkla bu müzakerelere mani olmuş ve hadiselerin nasıl vuku bulduğunun bizzat milletvekilleri tarafından dahi öğrenilmesini önlemiştir. O kadar ki o milletvekilleri kendi partisinin mebusları idi. Hadiselerin içyüzünün bilinmesinin kendisi için bir felaket teşkil edeceğini gruptaki davranışiyle şüpheye mahal kalmayacak surette itiraf etmiştir.

Şu davranışın kendisinin suçluluğunu kapatmaktan başka bir manaya gelmediğini mükemmelen müdrik olan Menderes bu davranışı-

nı, yüksek heyetin nazarlarından saklayabilmek için huzuru hakimde açıkça bu gün dahi yalan söylemekten çekinmediğini gördük. Bu bile onun tahkikata mani olmak isterken suçluluğunu örtmek gayret ve telaşı içinde bulunduğunu ne derece idrak ettiğinin delilidir. Malumları olduğu üzere şahitlerin ifadesine karşı bir şey söyleyemeyecek durumda kalan Menderes her münasebetle övünmeyi ihmal etmediği ve 10-15 sene evvelki hadiselerden nakiller yapmak suretiyle delillerini verdiği hafızasının bu kadar müphem ve unutulmayacak hadisede iflas ettiğini iddia etmek gibi garip ve akla sığmaz bir iddiadan ibaret bulunmuş ve açıkça rol oynayarak yüksek heyetinizi aldatmak yoluna sapmaktan başka çare bulamamıştır. Bu kadar unutulmayacak tarihi bir celsede tatbik ettiği en hilekar metodu reddetmek kadar faydasız bir yol tutmanın imkansızlığı karşısında çar naçar hafızasını kaybetmek yolunu tercih etmiş ve "Böyle bir oylama yapıldığını hatırlamıyorum." demiştir. Öğleden sonraki celsede muhterem Reis tarafından mikrofon başına çağırılıp münhasıran aynı suale muhatap kalınca da sabahki yalanının pek iyi netice veremeyeceği endişesi içinde bir adım gerileyerek "Layıkıyla hatırlayamıyorum" demeyi tercih etmiştir. Halbuki bizzat kendisinin bir vasıta ve maşası olmaktan daha ileri gidemeyen ve onun arzusundan başka bir zabıt tutmak cesaretine sahip bulunmayan Hulusi Köymen'in Başkanlığındaki grup zaptına göre oylamanın şu şekle müncer olduğunu görüyoruz.

Menderes, ekseriyetin tahkikat açılması rey'inde bulunduğunu anlayınca grup reisi Hulusi Köymen'e tahkikat açılması rey'inde olanların dışarı çıkarılması suretile oylama yapılsın, demiş ve bu suretle Parlamento, tarihte İngiltere müestena olmak üzere başka hiç bir devlette tatbik yeri bulunmayan bir usule başvurulmuştur ki bu da tahkikat açılmamasından başka bir netice vermemiştir.

Görülüyor ki Menderes 6-7 Eylül hadiselerinin akabinde Meclis grubunda hadiselerin iç yüzü üzerinde müzakere açılmamanın suçunu saklamaktan başka bir gayeye yönelmediğini ve bundan başka bir manaya gelemeyeceğini müdriktir. Ve bunu saklamış olmanın suçu itiraf manasına geldiği şuuru içindedir ki, bu gün dahi ne pahasına olursa olsun o gerçeği inkar etmeyi tercih etmek yolunu tutmuştur. Zabıt kendisine okunduğu zaman da hiç beklemediği bir vesikanın ele geçmesi karşısında nutku tutulmuş ve sadece hatırlayamıyorum diyerek yeniden koskoca bir yalan söylemekten kaçınmamıştır. Şu inkar ve ıs-

rar dahi sanığın suçluluğunun yeter ve artar derecede kesin bir delilidir.

b- Menderes bir taraftan kendi grubunda 6-7 Eylül hadiselerinin iç yüzünün konuşulmasına her türlü baskı metotları ve hileli ayak oyunları ile mani olduğu gibi diğer taraftan da aynı gayeye ulaşmak isteyen yeni Meclis tahkikatı sayesinde hakikatin ortaya çıkmamasını talep eden muhalefet mebuslarının ve partilerinin bu yoldaki hareketlerini önleyecek en ağır ve tecavüzkar mukabelelerden çekinmemiştir. Bunlar kendi grubundaki mebusları ve muhalif parti mebuslarını yıldırmak isteyen ve ne pahasına olursa olsun tahkikata müsaade etmeyen bir Başvekilin davranışlarıdır ki, ancak ve ancak o fiilin suçlusu olan bir Başvekilden beklenecek hareketlerdir.

C- Demokrat Parti Meclis grubunda mesul görünen hükümet azaları aleyhine tahkikat açılması isteğine karşı direnen ve gayret sarfeden Menderes öğleden sonra Meclis müzakerelerinde de gayret enerjisinin zaafa uğradığını görünce toplantıya katılan Köprülü'den ricada bulunduğu, Köprülü de bidayette tertip olup bu tertibin komünistler tarafından yapıldığı görüşüne aykırı olarak, bu nümayişlerden hükümetin haberi vardır, derken komünist tertibine muttali olduğunu ve buna muvafakati bulunduğunu söylemek suretiyle komünist tertibini hükümetin bildiği gibi acayip ve hiç bir mantık kaidesiyle izahı mümkün olmayan mütalaada bulunmuştur.

D- Menderes'in Atenagoras'm göndermiş olduğu son derece ağır ve Türk milleti için ittihamlarla dolu mektuba karşı susması dahi onun suçluluğunun başlı başına ve cerhedilmez bir delilidir. Bu mektupta en kesin ve açık bir surette tecavüzlerin tertip mahsulü olduğu belirtilmiştir. Hem de bir şahsın mütalaası, sübjektif görüşü olarak değil, bir meclisin Sen Sinot Meclisinin yaptığı tahkikatın neticesi olarak...

Gelmiş geçmiş herhangi bir Başvekil tasavvur olunabilir mi ki kendisine dini cemaatın başı olan bir şahıs tarafından gönderilmiş ve o dini cemaatın en yüksek heyeti tarafından yapılmış tahkikatın neticesini bildiren koca bir millet için ithamlarla, en ağır ithamlarla dolu bir mektuba karşı yazılı, sözlü tek cevap vermesin. Bu ithamların hakikate aykırı olduğunu belirtmesin. Türk milletine karşı yapılmış böylesine ağır ithama karşı cevap verememek onu zımnen kabul etmek demektir.

Mecellede bile ifade edilmiş kaidelerdendir ki, marazı hacette sükut beyandır. Hükümetin başı olan şahsa karşı bir cemaatın başı bu hareketler tertip mahsulüdür ve delilleri şunlardır diye bir mektup yazarsa, buna cevap vermemek onu kabul demektir. Her türlü mesuliyet şuurundan uzak bir Başvekil hatta Menderes gibi muhalefet liderinin öldürülmesi için tertipler yaptıracak kadar mesuliyet hissinden mahrum bir Başvekil bile koca bir millete karşı yapılan böylesine ağır bir ithama sükut edemez. Bir ithamı sükut ile kabul edemez. Hele Menderes gibi laf yarışmasını sanatı mutade haline getirmiş ve siyaseti lafazanlık sanan bir şahıs, herhangi bir milletvekilinin beğenmediği sözlerine karşı bile sık sık kürsüye fırlayarak en bayağı surette cevap veren bir kimse Sen Sinot Meclisinin ve Patrik'in Türk milletine karşı ithamnameden başka bir manaya gelmeyen mektubunu ancak ve ancak bu sebeple cevapsız bırakabilir. O da, hayır, millet bu tertibi yapmadı dediği takdirde, tertibi yapanları söyleyemeyecek durumda kalmasıdır. Evet, bu korkunç, sükun gayesi, o ithamnameyi kabul ederek yani, Türk milletinin tertibi yaptığı yolundaki görüşe itiraz etmeyerek asıl suçluyu yani kendisini kurtarmak olabilir. Yoksa hain bir devlet adamı bile, kendi suçluluğunu bertaraf etmek gibi zaruri bir sebep olmadıkça milletine karşı yapılan böylesine ağır bir tertip ithamını, sükutla karşılayamaz. Adnan Menderes adını taşıyan bu şahıs, adaletten kendi yakasını kurtarabilmek için, tarih mahkemesi önünde Türk milletinin suçlu olarak damgalanması maksadı ile elinden geleni yapmış, kendi tertibini saklayabilmek için Türk milletini tertipçi olarak göstermiş veya Türk milletini tertipçi olarak gösterenlerin ithamlarını susarak kabul etmek gibi milli bir cinayet işlemiştir. Bunu da bilhassa belirtmek isteriz. Mütalaamızın başından beri mesul hükümet reisi olarak Menderes'in Demokrat Partiyi alet etmek suretiyle şahsında tadat ve tahlil ettiğimiz bu hadiselerin tek başına Menderes tarafından tertiplenebileceğini kabul etmek yerinde olmaz. Maznun Menderes'le birlikte bu filleri işleyen Celal Bayar, Namık Gedik, Fatin Rüştü Zorlu ve Fuat Köprülü'nün hadisedeki suçluluk durumlarını kısaca belirtmek yerinde olur.

Celal Bayar: Reisicumhur ve Devlet Reisi olarak hükümetin de başında bulunmakta ve Anayasa hükümlerine göre, arzu ettiği takdirde İcra Vekilleri Heyetine reislik yapmaktadır. Nitekim, kendisi bu hadiselerin cereyanı sırasında Menderes, Gedik ile birlikte hareket etmiş

ve Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve atılan bombanın radyo vasıtası ile duyurulması için Abdullah Efendi Lokantasında verilen emir sırasında hazır bulunmuş hadiseler başladıktan sonra da nümayişçileri gördükleri ve bunların arasından geçtikleri halde, aldırış etmeyerek yollarına devam etmişlerdir, işin vahametini görünce de İstanbul'a dönüp örfi idareyi ilan eden hükümetle birlikte bulunmuş olan Bayar tahkikata girişilmeden komünistlerin bu tertipleri yaptığı hükmünü vererek onları tespit ettirmiş bulunmaktadır.

Maznun Celal Bayar'ın kısaca hulasa ettiğimiz bu fiilleri Yüksek Divnamızca tetkik buyurulan Milli Emniyet raporları ile İstanbul Valisi Refik Tulga'nın İzmir Yamanlar kampı Müdürü öğretmen İbrahim Alper'in bu hadiselere ışık tutan şahadetleriyle mertebi subuta ermektedir. Şahit İbrahim Alper'in beyanlarını garson Adil ile Mustafa Öztekin işitmediklerini bildirmişler ise de bu şahitlerin hadise esnasında hizmetle meşgul olmaları konuşulanları dinlememiş bulunmaları mümkün görülebileceğinden ve konuşmanın cereyan etmediğini ifade edenler ise maznun ideal arkadaşları olduğundan bu hususlar mevcut şahadetin doğruluğunu haleldar etmeyecektir.

Bilakis, hadiseler şahadeti takviye etmektedir. Maznun Celal Bayar'ın, hiç bir sebep yok iken ikinci İzmir seyahati rotasını değiştirmesi ve İstanbul tariki ile Ankara'ya gitmek arzusunu izhar etmesi ve 6-7 Eylül hadiselerinin de maznunun bu seyahatini takip eylemiş bulunması bu şahadeti kuvvetlendirmiştir.

Sanık Gedik'in durumu: Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atılmasının evvelce hazırlanmış olan efkarı ümumiyeye duyurulması, Demokrat Parti organı *İstanbul Ekspres* gazetesinin ikinci baskı yapması ve radyonun bu haberi sık sık anons etmesi üzerine meydana gelen elektrikli hava büsbütün artmış ve hükümetçe arzu edilen nümayiş de böyle bir zeminde başlamıştır. O gün İstanbul'da uzaklaşan devlet ve hükümet reisleri cereyan edecek hadiseleri yakinen takibi için bu sanığı İstanbul'da bırakmışlardır. Nümayişler hakkında tedbir alıyor gözüken Vali ve Emniyet Müdürüne Gedik'in milli heyecandır, brütal hareket etmeyin gibi emirler vermesi sanığın diğer tertipçilerle beraber olduğunun kati delilidir ve nitekim kendi partileri içindeki milletvekilleri muhalefet partileri ve hatta hadiseleri takiben İstanbul'da toplanmış hükümet azaları da Gedik'i ve onun şahsında hükümeti sorumlu görmüşlerdir. Başvekil ve birlikte hareket edenler bu görüşe ve inanı-

şa karşı koymuşlardır. Nitekim, grupta Gedik, üzerine yönelen bu iddialara karşı Başvekilin suçsuzluğunu söylemesini, aksi takdirde durumu açıklayacağını ifade ederek Başvekili açıkça tahdit etmiş durumun nezaket kesbettiğini gören Başvekil ise kendisine mahsus taktiği kullanarak Gedik'in suçluluğuna mani olsa şahsen istifaya davet edeceğini beyan etmek suretiyle onu susturma yolunu tercih etmiştir. Bu hususta Gedik'in tertipte dahil olduğunun açık ve cerhedilmez delillerindendir. Esasen Başvekil hadiseler ehemmiyetini kaybettikten sonra kendisini yeniden kuracağı tertiplere alet etmek üzere Gedik'i yeniden Dahiliye Vekilliğine getirmiştir.

Fatin Rüştü Zorlu'nun durumuna gelince: 6-7 Eylül hadiselerinin arifesinde düşük Menderes Kıbrıs hakkında adeta Yunanistan'a harp ilan edermişçesine üçlü konferansın toplanmasından evvel 24 Ağustos 1955 tarihinde Liman Lokantasında basın mensupları önünde Yunanistan ve Yunanlılar hakkında ağır konuşmasını yaptığı bu konuşmanın ağırlığı, fikirleri sorulan Gökay tarafından da bildirilip nutkun matbuata verilen kısımlarında kısmi hafifletmeler yapıldığı bildirilmiş, bu hava içerisinde Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu Kıbrıs meselelerini konuşmak üzere Londra'ya gönderilmiştir. Malum hadiselerin cereyan ettiği güne kadar her gün *Radyo* gazetesi Menderes tarafından söylenen nutuk esas tutulmak suretiyle yorumlarda bulunmuştur. Üçlü konferans devam ederken Londra'da Türk sefaretinde verilen ziyafette Zorlu Londra'da bulunan Kıbrıslı Türklerin yaptıkları mitingi tasvip ve buna benzerinin de Türkiye'de yapılmasının Türk tezine dünya efkarını ve konferansa katılan üye devletler nezdinde mühim tesirler icra edeceğini bildirdiği ve bu mevzuda Başvekil ile yaptığı telefon konuşmasında düşük Menderes Londra'da yapılan mitinglere benzer nümayişlerin Türkiye'de de yapıldığı haber ve havadisini aldığı anlaşılmıştır. Nitekim Zorlu yurda avdetinde Türkiye'de cereyan eden hadiselerin kötü tepkiler bırakmak şöyle dursun Türk tezine hizmeti dokunduğunu dahi bildirmiştir. Bu husus Yüksek Divanmızca dinlenmiş olan şahitlerin aledderecat bir birini tamamlayan şahadetleriyle sabit olmuştur. Coşkun Kırca'nm şahadeti ve Divan huzurundaki beyanında bahis konusu ettiği Fatin Rüştü'nün Londra'dan çektiği tel muhtevası da olaylarda alakasını ispata kafidir.

Selanik'te, doğan Atatürk'ün evine bomba atılması haberi ilk defa Selanik Konsolosluğu ve Atina sefareti tarafından şifre ile bildirilince

bu haberin ehemmiyeti nazarı itibara alınmayarak, cevap verilmeyecektir şerhinin şifre altına yazılmasında bir mana taşımaktadır. Bu kadar mühim bir hadise Türkiye'nin üç büyük şehrini yerinden oynatmış olduğu halde Hariciye aynı alakayı göstermemiştir. Hiç olmazsa bir nota da mı vermezdi? Aksine Yunan hükümeti bu hadisenin üzerine eğilerek Atatürk'ün doğduğu ev ve Konsoloshanede tahribe maruz kalan yerlerini onarmış bir kısım Yunanlıların aleyhine suçlu sıfatıyla takibata girişmek ve neticede suçla alakası görülmeyen kimseleri serbest bırakıp o zamana kadar yapılan tahkikatın verdiği neticeye göre de suçluluk durumu kavas Hasan Uçar'ın üzerinde toplandığından tevkifi cihetine gitmiş ve inkişaf eden duruma göre bursiyer Oktay ve Konsolos Balin ve muavini Tekinalp haklarında tahkikata mübaşeret eylemiştir. Hariciyenin teşebbüsü ile konsoloslar takibattan istisna edilmiş, kavas Uçar, bursiyer Oktay, cari muhakemeleri sonunda dosyada mevcut Yunan mahkemesi ilamında yazılı sebeplere istinaden mahkum edilmişlerdir. Şimdi Zorlu ve Menderes bomba hadisesinin Yunanlıların bir tertibi olduğunu bu itibarla ilamın hukuki bir kıymet taşımadığını, Yunanistan'da muhtelif siyasi parti görüşlerinin muakkesi olduğunu bildirmektedirler. Müdafaa bu şekilde yapılmasına karşılık Yüksek Soruşturma Kurulunun tahkikata başladığı güne kadar Hariciye Vekaleti dosyalarında Yunan mahkemesi ilamına tesadüf edilmemiş ancak istek üzerine ilam getirtilerek dosyaya konulmuştur. İlamın vusuku hakkında bu şekilde konuşulduğu halde Hasan Uçar'ın mahkumetine ait para cezası bizzat hükümet tarafından ödenmiş, mahkeme masrafları ve avukatlık ücretleri Hariciye tarafından verilmiştir. Bunlar müdafaanın zaafına delil teşkil etmektedir, ilan kabul edilmiyor, para cezası ödeniyor; bu, ne suretle izah edilebilir? Belki sanıklar hariçte bulunan ırkdaşa yardım edildiği şeklinde müdafaada bulunabilirler bunun da cevabını verelim: Irkdaşlarımız dünyanın her tarafına yayılmıştır. Bunlardan hangisinin mahkumiyetine ait para cezası ödenmiştir. Ödenecekse Hariciyenin bütçesinde buna dair bir fasıl mevcut mudur?

Fuat Köprülü'nün durumu: 6-7 Eylül hadiselerinin başladığı sırada Devlet ve Hükümet Reisi ile birlikte Haydarpaşa'dan kalkacak trenle Ankara'ya gidecek olan Köprülü, Bayar ve Menderes'in Haydarpaşa garında nümayişçileri gördüklerini kabulleri ve ehemmiyet vermediklerini beyan etmeleri muvacehesinde bidayetten beri hadiselerden

malumatı olmadığını söyleyen Köprülü'nün gözleri önünde cereyan eden olayı bilmemesine imkan tasavvur edilemez. Kaldı ki, istasyonda dostu Şükrü Kaya'nın o gün ikinci tab'ı yapan *İstanbul Ekspres* gazetesini kendisine vermesi ve bunu yolda okumuş olması ve birlikte seyahat ettiği Bayar ve Menderes'e sorması akıl ve mantık icabıdır. Bu itibarla da hadiselerden malumatı olmadığı yolundaki müdafaası yersizdir. Trenin Ankara'ya seyri esnasında İstanbul'da vahim hadiselerin cereyan etmekte olduğu bildirilince Sapanca'dan İzmit'e kadar trenle ve oradan kara yolu ile İstanbul'a ve Vilayete gelinceye kadar nümayişçilerle yer yer karşılaşmaları ve def'i tard ettiklerini bildirmeleri vilayette hazır bulunan Dahiliye Vekili ve Validen izahat aldıktan sonra mütekaddim bir tahkikat yapılması lüzumunu hissetmeden derhal malumatları tahtında cereyan eden hadiselere suçlu arama ve yakıştırma neticesi olarak celbettikleri İstanbul Emniyet Müdürü ve Milli Emniyet Başmüfettişine fişe merbut komünistlerin ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti mensuplarının derhal listeleri tanzim edilerek tevkifine emir verip tevkif ettirdikleri anlaşılmıştır. Bu Köprülü'nün yakın mesai ve kurucu arkadaşları ile işledikleri suça ad taktıklarının inkar kabul etmez delilidir. Ve nitekim malum olaylar üzerine hadiselerin vuzuhla meydana çıkması için örfi idare ilan edilmiş ve bunun tasdik ve tayin olunan müddeti Meclise arz edilmek üzere yapılan grup toplantısında tertipçiler Köprülü dahil hükümet tahkikatı açılması yolundaki taleplere direnip karşı koymuşlar ve bu yolda gruptan karar almağa muvaffak olunca aşılmaz kale olan grup müzakeratında vazifesini ifa eder. Düşük Başvekil ekseriyetin reyi malum olunca öğleden sonraki Meclis müzakerelerinin idaresini de Köprülü'ye tevdi eylemiştir. O da Meclis'te tahkikat açılması taleplerine karşı cereyan etmiş hadiselerden hükümetin malumatı bulunduğunu söylemiş ve suçlarını böylece ikrar etmiştir. 27 Mayıs inkılabından sonra aleyhlerine bu sebeple tahkikat açıldığını gören tertipçiler nümayişlerden hükümetin malumatı bulunduğu yolundaki ikrarlarını tevil ederek hükümetten kastımız Vilayet emridir demekten kendilerini alamamışlardır. Bir an için hadisenin böyle olduğunu kabul etsek Vilayetin emri, hükümet emri olduğuna göre layıkıyla tedbir alınmadığı cereyan etmiş hadiselerle sabittir. Mesulü Vali ve Emniyet Müdürüdür. Zamanı idarelerinde bunlara ne yapılmıştır. Belki mahkemeye sevkettik, ademi mesuliyetlerine dair karar aldılar diyeceklerdir. Hemen buna da cevap verelim. Kendileri suçluların bulunduğunu ve ağır cezaya çarptırılacaklarını her zaman ve

vesile ile söylediklerine nazaran suçlular kimdir? Bunlar tespit edilmediğine göre, ve başka bir suçlu da bulunmadığına nazaran kendileridir. Yine Fuat Köprülü inkılabı müteakip 5 Haziran 1960 günlü *Yeni Sabah* gazetesine verdiği beyanı da 6-7 Eylül hadiselerini tertipçi arkadaşlarının hazırladığını açıklamış Yüksek Divan huzurunda bu beyanını kabul etmiştir. Bu da iddiamızı kuvvetlendirmektedir.

Bu şekilde tertipçilerin suçluluğu sayılmakla bitirilemeyen delillerle sübut mertebesine ermiş ve ayrıca hadiseleri takiben bir gün sonra Anadolu Ajansı ile verilen hükümet tebliğinde Yunan ırkından vatandaşlara yapılan zararların devletçe tazmin edileceği ilan edilmiştir. Devletin mesuliyeti kast, ihmal ve kusurlu hareketlerinden doğar. Akabinde hükümetçe kabul ettirilen bir kanunla zarar görenlerin zararları tazmin olunması cihetine gidilmiştir. Bu da ikrarlarına müntehi olan delilleri teyit eylemektedir.

Biraz evvel fiil ve hareketleri izah olunan maznunların tertip eyledikleri bu nümayişleri önlemekle kanunen vazifeli oldukları halde sırf tertipçilerin iktidarın başında bulunan şahıslar olmalarını bilmeleri sebebiyle noksan tertibat almış ve bu suretle hadiselere iştirak eylemiş bulunan idare amirlerinin durumuna gelince: Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen hareket ve katliam yapılacağının efkarı umumiyeye intikali üzerine İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay muhtemel kitle hareketlerinin teşebbüs safhasında def için İller İdaresi Kanununa göre Birinci Ordu Müfettişliğinden kuvvet istemiştir. Buna cevaben bir gün sonra Ordu Müfettişliği üçü motorlu biri süvari olmak üzere 4 bölüklük bir kuvvet tefrik ettiğini Vilayete bildirmiş, bu kuvvetlerin bulunduğu mahalli de teskereye derceylemiştir. Emniyetçe alınan tedbirlere ilaveten bu şekilde asayiş planı yapılmış, Vali istediği kuvvetlerin başına İller İdaresi Kanununun II/B fıkrasına göre bir kumandan tayin etmediği gibi Ordudan başkaca kuvvet istememiştir. İlan edilen katliam gününde Kıbrıs'ta Türklere karşı bir tecavüz vuku bulmayınca Emniyet Müdürlüğü bidayeten kaldırıldığı izinleri bir nisbet dahilinde hafifletmiştir. 5-6 gecesi Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bomba atılması haberine öğle ajansından evvel Abdullah Efendi Lokantasında Bayar ve Menderes ile birlikte yemek yiyen Gökay orada muttali olduğu halde her nedense gazete muhabirlerinden daha geç haber aldığını ileri sürerek hadiseler başlamadan sonunu, vahametini kestirerek o gün Ankara'ya gidecek olan devlet büyüklerini teşyide bulunamayacağını

bildirmiş, mesai saatinden sonra saat 20.00'de hazır bulunmak kaydı ile Ordu Müfettişliğinden 16 taburluk bir kuvvet istemiştir. Vali 27 Ağustos tarihinde emrine verilen ve yerleri bildirilen askeri kuvvetlerle temasa geçmemesi sebebini bu güne kadar izah edememiştir. Kuvvet isteyip verdiği bir makamdan yeniden kuvvet talebi ve saat 20.00'de hazır bulunmak kaydının derci, aldığı tedbirlerin ciddi olmadığının delilidir. Aldığı tedbirler ciddi olsa idi bomba atılma hadisesinin duyulması üzerine Polis Okulu, Jandarma Kumandanlığı, Merkez Kumandanlığı ve Elektrik İdaresinden aynı saatte istediği kuvvetleri 26 Ağustosta aldığı tedbirler meyanında bunları ihmal etmezdi. İhmali işi hafife aldığının ikinci bir delilidir. Kendi görüşü ile ben tedbirleri aldım, kendimi kurtardım edası vardır. Bu sebepledir ki Menderes'e ve tertipçilerine karşı kafa tutmuş muaheze edilmesine karşılık, bu sıfatımla artık vazife göremem, yurt içinde ve dışında serbestçe açıklamalarda bulunacağım, demiştir. İşte Menderes bu tehdit karşısında erimiş, her hadisede olduğu gibi en samimi tertipçi arkadaşını feda etmesine karşılık Gökay'ı feda etmek kuvvetini kendinde bulamamıştır. Fakat seneler geçtikten hadiseler üzerinden sünger geçirildikten sonra malum taktiği ile evvelce feda ettiklerini kurtarmış, fakat yalnız Gökay harcanmıştır. Maznun Fahrettin Kerim Gökay'm suçluluğunun bunlardan başka diğer bir delili de kendisinin mutemedi olan sabık Levazım Müdürü İsmail Tamçelik'e samimi ikrarı ve bunun Divan huzurunda şahit tarafından söylenmesi üzerine Gökay'm reddetmemiş bulunması iddiayı isbatla birlikte kendisinin iştirakini de göstermektedir.

İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'e gelince: Muhtemel kitle hareketlerine karşı aldığı kısmi emniyet tedbirleri muvaffak olmuşsa da tedbirlerini tam almadığı ve hatta hadiselere kendisinin de seyirci kaldığı Yüksek Divanınız huzurunda dinlenen şahitlerin şahadeti, hadiseler sırasında çekilmiş fotoğraflarla subuta ermiştir. Hatta polisin hadiselere seyirci kalışı da mevcut kuvvetlerin vazifesini ifaya mani teşkil etmiştir. Şahitlerin cümlesi polisin hadiselere seyirci kaldığını ve hatta bazı yerlerde iştirak ettiği hususunda ittifak halindedirler. Mütalaamızın başında da belirttiğimiz veçhile en ufak hadiselerde dahi gayet hassas hareket eden polis kuvvetlerinin bir yerden emir almışcasına muattal kalması, Emniyet Müdürünün emrinde bulunan kuvvetlerin hadiselerin sonradan inkişafını nazara almadığının ve emrinde bulunan kuvvetleri fiilen hazırlamamış bulunduğunun bir delilidir. Bun-

lar da diğer maznunların fiiline hadiselerin cereyanı sırasında alınması lazım gelen tedbirleri noksan almak suretiyle iştirak etmiş olduğunu göstermektedir.

İzmir Valisi Kemal Hadımlı'nın durumuna gelince: O tarihlerde İzmir Enternasyonal Fuarı açık olup bu fuara iştirak eden devletler meyanında Yunan hükümeti de bulunmaktadır. Kıbrıs hadisesi dolayısıyla tertipçiler tarafından Türk efkarı umumiyesinin tahrik edilmiş durumunu nazara almayarak fuar münasebetiyle alınmış mutat tedbirler dışında bir tedbir almayı ihmal etmiş Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atılmasının radyo ile yayınlanmasını müteakip tedbir almamakta ısrar eden Vali, malum hadiseler başlayınca bunları bertaraf etmek şöyle dursun nümayişçilerin başına geçerek onları arzu ettikleri istikametlerden alıkoyduğu mucip sebebi ile önderlik etmiş, bu hal ve tutumu dinlenen şahitlerin aledderecat bir birini tamamlayan şahadeti, dosya arasında mevcut yüzlerce fotoğrafta tespit edilen durumu Yunan bayrağının ve Konsoloshanenin yakılması ile nümayişler malum safhalarını ikmal ettikten sonra ertesi günü intişar edecek gazetelere hareketin milli bir heyecan ve gösteri olduğuna dair beyanları ile sabittir.

Bomba hadisesi sanıklarına gelince:

6-7 Eylül hadiselerine başlangıç teşkil eden ve aziz Atatürk'ün Selanik'teki evinde patlayan bomba hadisesinin sanıklarla ilgisi bakımından şu delillerin serdi icabeder:

Bomba sanık Hasan Uçar tarafından ateşlenmiş ve patlatılmıştır. Bu husus Yunan mahkemesinin kesinleşen ilamının istinat ettiği maddi delilleriyle sabit görülmektedir:

A- Atatürk'ün Selanik'teki doğduğu ev ile Konsoloshane aynı bahçe içerisindedir. Bu bahçe 2,65 metre irtifaında bir duvar ve parmaklık ile muhat olup yol kavşağında ve daimi surette nöbetçi nezareti altındadır. Hariçten gelen bir şahısı nöbetçinin behemahal görmesi icabeder.

B- Hariçten gelen şahıs 2,65 yüksekliğindeki barikatı aştıktan sonra içeriye girip Atatürk'ün evi ve Konsoloshane arasındaki koridorun 13,90 metrelik kısmında bombayı patlattıktan sonra aynı yolla geri dönmesi, patlatılmamış bulunan diğer bombanın fitilinin kısalığına nazaran gayri mümkündür. Patlamayan bombanın fitili 15 cm. olup fi-

til ateşlendikten sonra saniyede 1 santimetre yandığına nazaran 15 saniye sonra patlaması icabeder. 15 saniyede ise hariçten dahil olan bir şahsın aynı yolla geri dönmesi mümkün değildir.

C- Bomba bir libre ağırlığında trotil maddesini ihtiva etmekte olup mukavim olmayan gazete kağıdına sarılı bulunmaktadır. Bombanın hariçten atılması ihtimali trotili ihtiva eden kağıdın 2,65 metre yükseklikteki duvarı kavisleyerek atlanıp 13,90 metre mesafede kat edecek mukavemette bulunmaması itibariyle mümkün değildir. Esasen bu ateşe kağıdın mukavemet edemeyeceğine ve havada iken parçalanarak içindeki trotil maddesi dağılmak suretiyle zerrelere ayrılacağından tesiri bu derecede mümkün olmayacaktır.

D- Hasan Uçar Yunan Sorgu Hakimliğine gönderdiği mektup ve verdiği ifadede Mehmet Ali Tekinalp'in İstanbul'dan izinden avdetinde bombaları getirdiğini, Mehmet Ali Balin'e verdiğini ve Mehmet Ali Balin'in de 4 Eylül 1955 günü İstanbul'dan verdiği şifreli telgraf talimatı üzerine bombayı 5 Eylülü 6 Eylüle bağlayan gece yarısından 7 dakika sonra Oktay'ın telkini ile patlattığı yolundaki ikrarı bu deliller arasındadır.

E- Oktay'ın Hasan'a hitaben, sırrını kimseye açma yolunda yazdığı fotokopileri Yunan mahkemelerinden celp olunan mektup muhtevası da zikre değer.

F- Bomba patlatılması hadisesinden bir gün evvel Oktay'ın Hasan Uçar'la buluşmuş olmasına rağmen bunu inkar etmiş olması dikkate şayandır.

G- Eylül ayında Selanik'te beynelmilel fuara Türkiye'nin de iştirak ettiği ve burada Oktay memur olduğu halde, fuarın devamı sırasında bombanın infilak gecesi olan 5-6 Eylül gecesi kendisinin nerede olduğunu hatırlayıp bildirmemiş bulunması da ayrıca dikkati çeken bir hususdur.

H- Ve nihayet bomba hadisesinin suçlusu olarak tevkif edilen Oktay ve Hasan tahliye edildikten sonra Oktay'ın Yunanistan'dan firar ederek Türkiye'ye ilticası üzerine Yunan tabiyetinde bulunmasına ve yabancı tabiyette bulunan bir şahsa memuriyet verilmemesi icabederken Bakanlar Kurulu kararına istinaden gündüzleri bekçi bürosunda geceleri eğlence bürosunda çalışmak suretiyle çift memuriyet verildiği ve sonradan dolgun ücretle Belediyede çalıştırıldığı ayrıca Kıbrıs Türk

Kültür Derneği İzmir Belediyesi ve Garbi Trakya Türklerinin kurduğu cemiyetten yardımlar aldığı, serbest göçmenlere iskan hakkı tanımadığı halde Bakanlar Kurulu kararınca İstanbul'da istimlak harici bölgede 4 katlı bir gayri menkul verildiği, ayrıca babasına Aksaray'da dükkanları istimlak edilen vatandaşlar için yapılan, dükkanlardan birinin daimi encümen kararı ile tahsis olunduğu kendisinin Atatürk'ün evine atılan bomba hadisesine ismi karıştığından ve hizmetinden bahisle yaptığı müracaatlar üzerine taadat olunan yardımların Oktay'a yapıldığı, bir birini tamamlayan delillerle sabit olmuştur.

Sanıklardan Hasan Uçar, Oktay Engin gibi iskan hakkından istifadesi için yaptığı müracaat suçu Yunan mahkemelerinde ikrar etmiş olması muvacehesinde reddolunmuştur.

Mehmet Ali Balin ile Mehmet Ali Tekinalp'in durumlarına gelince:

Kavas Hasan Uçar aleyhine takibat sırasında suçunu ikrar ederken bombaları Balin'in İstanbul'dan getirdiğini ve Tekinalp'e teslim ettiğini söylemiştir ki, bu bombalar fabrika mamulü olmayıp Türkiye ve Yunanistan'da kolaylıkla temini mümkün olan patlayıcı madde ile saniyeli fitilden mamul bulunmaktadır. Sanık Hasan Uçar bu ikrarında mezkur bombaları talimat üzerine attığını beyan eylemiştir. Ayrıca sanık Balin'in, Hasan'ın zan altında bulunduğu sıralarda, hizmetçisi Nafia ile sevişmekte olduğunu anlayarak onu memnun etmek için evlendirdiği ve yurda dönüşünde de bunları kayın validesinin evinde bedava oturttuğu anlaşılmıştır. Ayrıca sanığın Oktay'ın tahsili durumu ile yakından ilgilenip Türk Hükümeti tarafından burs verilmesini temin ve Hariciye Vekaleti nezdinde bunun tezyidine de teşebbüs eylediği dosyada ibraz edilmiş delillerle sabittir. Sanıkların şahsi durumlarına ilişkin delillerle bu suçta ortaklıkları hakikatte müşterek delillerin bir arada ve ayrı ayrı mütalaası tamamlanmış bulunmaktadır. Şimdi suçların fiil ve hareketlerinin TCK muvacehesinde tavsif ve haklarında tatbiki gereken maddelerin tespitine geçiyoruz:

Düşük Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve düşük Başbakan Adnan Menderes'le Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun TCK'nun 141. maddesinin son fıkrasında yazılı olduğu üzere cemiyet halinde bir araya gelmiş ve bir gaye etrafında birleşmişlerdir. Bu gaye Kıbrıs meselesi dolayısıyla Anayasanın tanıdığı kamu haklarının bir kısmından ırk mülahazası ile Rum vatandaşlarını

mahrum bırakmak hedef ve gayesiyle Selanik'te aziz Atatürk'ün doğduğu evde bomba patlatılmasını temin ve Kıbrıs hadiseleri dolayısile hassas bir vaziyette bulunan Türk vatandaşları bu zümre aleyhine harekete geçirmekten ibarettir. Ve bu maksatlarında da muvaffak olmuşlardır. Bu itibarla hareketlerine uyan TCK'nun 64, 141/1, 6, 62 ve 8 ve 173. maddelerine göre tecziyelerine ve sanık eski Konsolos Mehmet Ali Balin ve muavini Tekinalp bombaları temin ederken patlama zamanını yukardan aldıkları emre göre tespit etmişler ve sanık Oktay Engin vasıtası ile Kavas Hasan Uçar'ı bombanın patlatılmasına azmettirmişlerdir. 5-6 Eylül 1955 gece yarısı bu bombayı infilak ettirmek suretiyle de Bayar, Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Köprülü'nün fiillerine asli şekilde iştirak etmişlerdir. Bu itibarla hareketlerine uyan TCK'nun 64, 141/1 ve 4, 6 ve 173. maddelerine göre tecziyelerine.

İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş ve İzmir Valisi Kemal Hadımlı'nm TCK'nun 141. maddesinin son fıkrasındaki cemiyete dahil oldukları anlaşılmamakla beraber bu hadiseleri men etmemek suretiyle vaki müzaharetlerinden dolayı hareketlerine uyan TCK'nun 65. maddesi delaletiyle 141/1 ve 4, 6 ve 173. maddelerinin uygulanması suretiyle cezalandırılmalarına karar verilmesi talep ve arz olunur.

Başkan: Müdafaa...

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Dosyanın durumu ve iddianamede serd edilen uzun beyan nazarı itibara alınmak suretiyle bizlerin müdafaası için uzun bir mehil verilmesini arz ve rica ediyoruz.

Başkan: Hepiniz mehil istiyorsunuz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Burhan Apaydın: Ben de aynı talebe iştirak ediyorum. Yalnız 141. madde muhtelif bentler şeklinde Sayın İddia Makamı tarafından ifade edilmiş bulunmaktadır. Müdafaamız bakımından bu hususun kendileri tarafından tavzih edilmesini Yüksek Divanınızdan rica ediyorum.

Gerek bir numaralı kanunun 6. maddesinde, gerekse sevk kararnamesinde müvekkilim Adnan Menderes hakkında sıfat bakımından "Sakıt" tabiri kullanılmaktadır. Halbuki Başsavcılık makamının iddianamesinde daha hakaretamiz bir mana ve mahiyette olan "Düşük" tabiri kullanılmaktadır. Bunun zabıtlardan çıkarılmasını rica ederim.

Başkan: Siz de mehil mi istiyorsunuz? Mehil verilmesini düşünüyoruz.

Sanık Celal Bayar Müdafii Gültekin Başak: Biz çok kısa bir zaman içerisinde müdafaamızı yapmağa hazır ve kararlı idik. Ancak Başsavcı Altay Egesel beyin iddialarını serd ederken dosya münderecatının dışına çıkarak bir takım yeni hadiseler üzerinde imalifikretmiş bulunduklarını müşahade ettik. Bu itibarla bize tanıyacağınız mehlin bununla mütenazır olmasını arz ve rica ederiz.

Başsavcı: Dosyanın dışına asla çıkmadık.

Başkan: Sür'at gayesinin zedelenmemesi şartıyla tahkikat ilerleyecek ve müdafaa bu şekilde yapılacaktır, 10 Aralık Cumartesi gününe koymayı düşünüyorum. Haftaya Cumartesi günü kafi gelir mi?

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Avukat Senai Meriç: Kafi gelmez Reis beyefendi, 15 gün olsun.

Başkan: Evvelce başka bir vesile ile usule ait 16. maddeyi okumuştuk.

Madde 16: Duruşma aralıksız cereyan eder. Zaruri sebepler varsa duruşmaya en çok üç gün ara verilebilir. Son müdafaa için Divan daha uzun bir mehil verebilir.

Vermeyebilir de. Binaenaleyh, üç günü bir haftaya çıkarıyorum, kafi gelmez mi?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Avukat Orhan Cemal Fersoy: Efendim, lütfedin bir pazar daha aradan geçsin.

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Avukat Senai Meriç: Cumartesi yarım gün. Müdafaaların tamamı yetişmez efendim.

Başkan: Şu halde 12 Aralık iyi mi?

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Avukat Senai Meriç: Kafi efendim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Avukat Cemal Fersoy: Teşekkür ederiz efendim.

Başkan: Gereği görüşüldü: Müdafiilerin müdafaalarını hazırlamaları ve yazılı olarak vermeleri için duruşmanın 12.12.960 Pazartesi saat 9.30'a bırakılmasına oy birliğile karar verildi...

Kapanma saati: 12.30

ON ALTINCI OTURUM

12 Aralık 1960 Pazartesi

Açılma saati: 9.30

1. Yüksek Adalet Divanı Vekili: Ferruh Adalı
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Vasfi Göksu
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Hatipoğlu
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ali Doğan Toran
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Adil Sanal
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci

Zabıt katibi: Necmi Ener

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak duruşmaya alındılar. Müdafiler hazır, açık olarak duruşmaya devam olundu.

2 Eylül 1960 tarihli yazılarla tercümelerin geldiği görüldü. Tercümeleri dosyaya koyuyoruz.

Müdafiilerin yoklaması:

Sanık Celal Bayar müdafiileri Nail Taner yok, Enver Safter Oder, Orhan Ergüder, Gültekin Başak burada.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, Talat Asal, burada.

Sanık Fatin Rüştü müdafiileri Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Hamdi Üge, burada.

Sanık Fuat Köprülü müdafii Hikmet Tuncay burada.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri A. Kemal Yörük, Sadettin Kerim Gökay burada.

Sanık Alaeddin Eriş müdafii Hamdi Üge, Ekrem Korkut burada.

Sanık Kemal Hadımlı, müdafii Senai Meriç burada.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz burada.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut burada.

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil, burada.

Sanık Hasan Uçar müdafii, yok.

Sanık Celal Bayar Müdafii Orhan Ergüder: Efendim, müdafaayı Gültekin Başak, Orhan Ergüder ve Enver Safter Oder yapacaklardır.

Başkan: Bu avukatlar yeni mi? Burada kayıtlı değiller. Nail Taner gelmedi mi?

Sanık Celal Bayar Müdafii Orhan Ergüder: Gelmiyorlar, ayrıldılar galiba...

Başkan: (Sanık Celal Bayar'a hitaben) Haberiniz var mı?

Sanık Celal Bayar: Ayrıldılar.

Başkan: Müdafaa. Buyrun.

Sanık Celal Bayar Müdafii Enver Safter Oder: Sayın Hakimler, Muhterem Reis, çalışma metodumuz dairesinde müdafaaya arkadaşı-

mız Orhan Ergüder başlayacak ve bendeniz üçüncü olarak müdafaada bulunacağım.

Başkan: Yazılı müdafaanızı verecek misiniz?

Sanık Celal Bayar Müdafii Orhan Ergüder: Vereceğiz efendim.

Başkan: Sanık Celal Bayar müdafii Orhan Ergüder 12.12. 1960 tarihli yazılı müdafaasını verdi ve mündericatını sözlü olarak tekrar etti.

(Sanık Celal Bayar müdafiileri Gültekin Başak ve Enver Safter Oder müdafaalarını okudular)

Başkan: (Celal Bayar müdafii Enver Safter'e hitaben) Yazılı mütalaanızı verin efendim.

Sanık Celal Bayar Müdafii Enver Safter Oder: Arkadaşımın takdim ettiği yazılı müdafaanameye dahildir efendim.

Başkan: Sanık Celal Bayar müdafii Gültekin Başak şifahen yaptığı müdafaanın yazılı müdafaasının aynı olduğunu bildirdi. 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaasını ve vesikaları verdi.

(Enver Safter Oder'e hitaben) Sizin aynen yazılı müdafaanız yok mu?

Sanık Celal Bayar Müdafii Enver Safter Oder: Arz etmiştim efendim, arkadaşımın takdim ettiği yazılı müdafaanın içinde mevcuttur.

Başkan: Adnan Menderes müdafiileri, müdafaanızı yapınız.

(Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın müdafaasını okudu)

Başkan: Saat 12.00'ye geldi, bıraktığımız yerden öğleden sonra devam edeceğiz.

Kapanma saati: 12.00

ON ALTINCI OTURUMUN DEVAMI

Açılma saati: 13.30

Başkan: Sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın, devam edin müdafaanıza.

(Burhan Apaydın müdafaasını okumaya devam etti)

Başkan: Sanık Adnan Menderes müdafii Burhan Apaydın şifahi müdafaasını yaptı ve aynı idealde olduğunu söyleyerek yazılı müdafaasını ve müdafaasında mevzuubahs edilen belgeleri ibraz etti.

Sanık Adnan Menderes müdafii Talat Asal.

(Sanık Adnan Menderes müdafii Talat Asal yazılı müdafaasını okudu)

Başkan: Sanık Adnan Menderes müdafii Talat Asal şifahi müdafaasını yaptı ve aynı mealde olduğunu bildirdiği 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaasını da verdi.

Sanık Fatin Rüştü müdafii Ertuğrul Akça.

(Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafii Ertuğrul Akça müdafaasını yaptı)

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu müdafii Ertuğrul Akça müdafaasını yaptı; 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaasını ve resimleri havi belgeyi de verdi.

Fatin Rüştü Zorlu müdafii Orhan Cemal Fersoy.

(F. Rüştü Zorlu müdafii Orhan Cemal Fersoy müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafii Orhan Cemal Fersoy şifahi müdafaasını yaptı ve 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaasını da verdi.

(Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafii Hamdi Üge müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafii Hamdi Üge şifahi müdafaasını yaptı ve aynı mealdeki 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaa metnini verdi.

Fuat Köprülü müdafii.

(Sanık Fuat Köprülü müdafii Hikmet Tuncay müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Fuat Köprülü müdafii Hikmet Tuncay şifahi müdafaasından sonra 32 sahifeyi ihtiva eden yazılı müdafaanamesini ve merbut vesikaları ibraz ve tevdi eyledi.

Bundan sonra müdafaa yapacak olan avukatlar, müdafaalarını telhis etsinler. Çünkü biz sonra müdafaanameleri, her satırına kadar okuyacağız.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Abdulhak Kemal Yörük.

(Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Abdulhak Kemal Yörük müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Abdulhak Kemal Yörük şifahi müdafaasını yaptı ve 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaanamesini verdi ve ayrıca bazı vesikalar tevdi etti.

(Avukat Sadettin Kerim Gökay'a hitaben) Siz de aynı müdafaada mı bulunuyorsunuz?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Bendeniz de aynı müdafaaya iştirak ediyorum.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Sadettin Kerim Gökay da aynı müdafaayı tekrar ettiğini bildirdi ve müdafaanamenin müşterek olduğunu söyledi.

Sanık Alaeddin Eriş müdafii Ekrem Korkut.

(Sanık Alaeddin Eriş müdafii Ekrem Korkut sözlü müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Alaeddin Eriş müdafii Ekrem Korkut, şifahi müdafaasını yaptı ve 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaasını da verdi.

Müdafaaya devam edilmek üzere duruşmanın 12.12.1960 Çarşamba günü saat 09.30'a bırakılmasına ittifakla karar verildi.

Kapanma saati: 19.05

ON YEDİNCİ OTURUM

14 Aralık 1960 Çarşamba

Açılma saati: 10.00

1. Yüksek Adalet Divanı Vekili: Ferruh Adalı
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Cahit Özden
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Vasfi Göksu
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Adil Sanal
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ali Doğan Toran
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Hatipoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen

1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün

Zabıt katibi: Necmi Ener

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiler hazır. Açık olarak duruşmaya devam olundu.

Şimdi müdafilerin yoklaması yapılacak.

Sanık Celal Bayar müdafiileri Orhan Ergüder yok, Gültekin Başak burada, Enver Safter Oder yok.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın, yok, Talat Asal, yok.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafiileri Orhan Cemal Fersoy, yok, Ertuğrul Akça, yok, Hamdi Üge, yok.

Sanık Fuat Köprülü müdafii Hikmet Tuncay, burada.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri Abdulhak Kemal Yörük, burada, Sadettin Kerim Gökay, burada.

Sanık Alaeddin Eriş müdafiileri Hamdi Üge, yok, Ekrem Korkut, burada.

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç, burada.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz, burada.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut, burada.

Sanık Hasan Uçar müdafii yok.

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil, burada.

Başkan: Geçen oturumda sanık Alaeddin Eriş müdafii Senai Meriç müdafaasını yapacak.

(Sanık Kemal Hadımlı, müdafii Senai Meriç yazılı müdafaasını okumaya başladı)

Başkan: Bir dakika, 308. maddeden bahsettiniz, 308 maddenin manası sizin anlattığınız şekilde değildir. Burada 3 numaralı kanunu da nazarı itibara almak lazımdır. Ayrıca yazılı müdafaalar ayrı ayrı tetkik edilecektir. Şifahi müdafaanızın mümkün olduğu kadar ana hatlarını izah etmeniz lazımdır. Şayet 400 sahifelik bir yazılı, müdafaayı burada okuyacak olursanız bu vaktin alınması demek olur. Ayrıca 303. maddeyi Divana hatırlatmanın bir manası da yoktur.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Zaten kısa efendim.

Başkan: 308. maddeden bahsettiniz de onun için hatırlattım.

(Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç yazılı müdafaasını okudu)

Başkan: Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç aynen okuduğu 12.12.1960 tarihli ve 20 sahifeden ibaret yazılı müdafaasını verdi. Dosyasına kondu.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz buyurun.

(Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz şifahi müdafaasını yaptı ve 12.12.1960 tarihli ve 13 sahifeden ibaret yazılı müdafasını ve merbut belgeleri tevdi eyledi. Dosyasına kondu.

Duruşmaya saat 13.30'da devam olunacaktır.

Kapanma saati: 12.00

ON YEDİNCİ OTURUMUN DEVAMI

14 Aralık 1960 Çarşamba

Açılma saati: 13.30

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar, açık duruşmaya devam olundu. Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii.

(Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut şifahi müdafaasını yaptı ve 12.12.1960 tarihli yazılı müdafaasını verdi.

Hasan Uçar müdafii Atalay Peköz:

(Sanık Hasan Uçar müdafii Atalay Peköz yazılı müdafaasını okudu)

Başkan: Sanık Hasan Uçar müdafii Atalay Peköz şifahi müdafaasını yaptı ve yazılı müdafaasını verdi)

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil.

(Oktay Engin müdafii Nevzat Karagil müdafaasını yaptı)

Başkan: Sanık Oktay Engin müdafii Nevzat Karagil şifahi müdafaasını yaptı ve 14.12.1960 tarihli yazılı müdafaasını ve ona merbut bazı vesikaları ibraz etti.

Sanık Celal Bayar.

Sanık Celal Bayar: Sayın Başkanım, muhterem Hakimler; fazla konuşmayacağım ve esas hakkındaki müdafaada bulunmayacağım. Ancak söylenilen sözleri tekrarlamış olacağım ve esas itibariyle de böyle bir davada benim rolüm, müdahalem yoktur demek dahi izzeti nefsime haysiyetşiken gelmektedir. Ve bu kadar meselede alakasızım.

Yalnız söylemek istediğim ve üzerinde durmak istediğim nokta esas politikamızı Yunanlılarla olan siyasi münasebetlerimizi müdafaa etmektedir. Çünkü bu gün dahi Yunanlılar bize dostturlar ve Nato'da müttefikimizdirler. Biz, ilk gününden beri Yunan siyasetinde samimi olduk. Kıbrıs davasında milletimizin arzusuna ve idaresine tabi olarak şuurla ve intizamla hareket ettik. Müdafaa edeceğim esas, davanın sokağa düşürülerek şuursuz hareket ettiğimiz ifade olunmaktadır. Bunun üzerinde kısaca duracağım müsaadenizle. Bu izahatı yaparken bi-

raz da Cumhuriyet devrinden beri takip edilen politikamızın esaslarına kısaca temas edeceğim.

Yunanlılarla olan münasebetlerimizi iki safhaya ayırmak mümkündür. Birisi Cumhuriyet devrinden evvelki tarihi münasebetlerimiz, bir de Cumhuriyet devrinden sonraki münasebetlerimizdir. Cumhuriyet devrinden evvelki münasebetlerimiz üzerinde uzun boylu konuşmaya hacet yok. Tarih bunu kaydetmiştir. Bunu tarih okuyanlar pek ala takdir ederler. O zaman münasebetlerimiz bir birimizi inciterek acı bir şekilde devam etmiştir. Bunun manası malumdur. Yunan Megalo-İdea ve Emperyalizmin tek hedefidir. Bunlar üzerinde durmayacağım. Malum olan ve bilinen hakikatlerdir, ancak biz Yunanlılarla olan siyasi münasebetlerimizde daima samimiyetle yürüdük. Onun için onlarla az evvel söylediğim gibi siyasi münasebetlerimizde samimi olarak işe başladığımız için onlar üzerinde az evvel söylediğim gibi birkaç kelime ile kendimizi müdafaa edeceğim.

Cumhuriyet devrinde harici politikamız mütalaa edilirken Yunanlılarla tarihi bir tasfiye devrine girdiğimizi kabul etmiştik. Yunanlılar alacaklarını almışlar ve biz Misakı Milli hudutları içinde yaşamak esasını kabul etmiş bulunuyorduk. Bu politikanın yürütülmesi için kısaca arz edeyim, bana Atatürk vazife verdi ve ben o vakit İktisat Vekili idim.

Başkan: Siz de tarihi anlatmağa başladınız. Dava konusu ile alakalı olan kısımdan bahsediniz.

Sanık Celal Bayar: Neticesi dava konusu ile alakalı olacaktır, efendim.

Arz ettiğim gibi Yunanlılar bu gün dahi müttefikimizdir. Ve biz onlara karşı dürüst hareket ettik. Dürüst hareket ederken milli menfaatlerimizi de gözettik. Maruzatım dolayısiyle de 6-7 Eylül hadiselerine de intikal edecektir. Atatürk bana vazife verdi, Yunanistan'a gidiyorsun, ticaret muahadesi yapacaksın ayrıca gizli olarak da Yunanlılarla siyasi müzakerede bulunacaksın, siyasi temayüllerini öğreneceksin. Biz de noktayı nazarımızı onlara kabul ettireceğiz. Atatürk, Yunanlıların coğrafi durumları itibariyle ve komşumuz bulunmaları hesabiyle Yunan dostluğuna ve Yunan dostluğu vasıtasiyle Balkan Paktına büyük ehemmiyet addetmiştir. Bana bu vazifeyi verdi. Gittim, Yunanistan'da Çaldaris beyle konuştum ve kendilerine ademi tecavüz paktının

imzalanmasının doğru olacağını talep ettim. Ve aynı zamanda meşhur Venizelos'la hususi olarak konuştum. Venizelos tamamen fikirlerimi anladı ve bana dedi ki, "Atatürk'e hürmetlerimle beraber söyleyiniz ki memleketin mukadderatı iyi geçinmektedir. Ve ben Türk-Yunan dostluğunun mümessili olmakla iftihar ederim, Atatürk'ün de bu hususlara dikkat ettiğini görmekle büyük sevinç duyuyorum." Vazifeyi orada ifa ettim geldim. Hariciyeye olgun bir halde meseleyi devrettik. Bunu söylemekten maksadım Yunan münasebetleri üzerinde samimi olarak bir kanaatim olduğunu ifade etmekti. Cumhuriyet devrinden evvelki devrede Yunanlılara karşı memleketimizi müdafaa etmek için Meşrutiyet devrinden başlayarak elimle silahımla çalışmış bir insanım. Fakat tarihi tasfiyeden sonra Yunanlılarla bizim münasebetlerimiz Atatürk'ün işaret ettiği şekilde yürütülmesine samimiyetle kanaat getirmişimdir. Münasebetlerimiz ilerledi. Başvekil oldum. Yine Atatürk'ün irşatları ve direktiflerile Balkan antantını, Yunanistan'ı esas kuvvet olarak ele almak suretiyle yürüttük. İkinci Cihan Harbinden sonra Yunanlılar rahatça On İki Adayı aldılar. Ondan sonraki gürüşmelerimiz üzerinde bir gerileme hasıl oldu. Biz iktidara geldiğimiz zaman iki memleketin müşterek menfaatlerini takdir ettiğimiz içindir ki, eski münasebeti ve eski dostluğu ihya etmeğe çalıştık. Ve hatta Nato'ya dahil olmak istediğimiz zamanda dahi bize "Yunanlılar da yoktur. Nato'da sizi nasıl itham edebiliriz." gibi imalar da oldu. Biz de niye almıyorsunuz, Yunanlılar da dost sıfatı ile Nato'nun içine girerdi, dedik. Bu hal böyle devam ederse, Kıbrıs meselesi kendiliğinden tahassül etti. Enosis meselesini ortaya attılar. Bu biziin üzerimizde reaksiyon yaptı. Türk milleti üzerinde reaksiyon yaptığı da malumdur. Acaba Yunanlılar bizim kabul ettiğimiz tarihi tasfiyeyi red mi ediyorlar, gibi bir fikir hasıl oldu. Aynı zamanda Kıbrıs'taki tarihi haklarımızın ve ırkdaşlarımızın hukuki ve şahsi durumlarını, milli menfaatlerini de düşünmek mecburiyetinde idik. Malum olan şekilde harekete geçtik. Bunun safahatına girmek istemiyorum. Biz politikayı sokağa düşürmedik, beynelmilel alemde ve şuur ile hareket ettik. Bunları arz ediyorum. Bir kaç defa Birleşmiş Milletlere gittik, Nato'da müzakere oluyor, biz orada milli haklarımızı müdafaa ettik ve netice olarak görülüyor ki muvaffak da olduk. Ve Kıbrıs her şeye rağmen elimizden gitmişken memleketimize malum olan şekilde bağlanmış ve oradaki vatandaşlarımızın hakları gözetilmiş ve orada bayrağımız ve askerimizin bu gün mevcuttur. Bunun hariçteki reaksiyonu iki şekilde olmaktadır. Arz ettiğim hadise-

den sonra deniyor ki, "Şimdiye kadar Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan iki yere ikinci defa Türkler ayak basamamışlardır." Bu meş'um haleti yıktılar ve kırdılar. İkincisi olarak Türk hakimiyetini tesis etmiş bulunuyoruz ve aynı zamanda Kıbrıs'a benzeyen beynelmilel müesseselere düşmüşlerdir. Orada davalarını müdafaa ediyorlardı. Bizi bu kabil meselelerde şuurla hareket etmiş ve muvaffak olmuş bir devlet ve bir insan olarak numune diye gösterdiler. Türklerin ve Yunanlıların hallettikleri gibi diğer ihtilafları da Türkleri nazarı itibara alarak davalarımızı halletmek ve beynelmilel ihtilafları ortadan kaldırmak suretiyle insaniyete hizmet etmek lazım gelir diye takdir ettiler. Netice; Yunanlılarla şu hadise olmuş, bu hadise olmuş, bu gün dahi eski dostluğumuzu ihya etmiş vaziyetteyiz.

Başkan: Sözünüzü kesmeğe mecbur kalacağım. Siz yine 6-7 Eylül hadiselerine tekaddüm eden zamanlara ve bu davanın siyasi tarih kısmına temas ediyorsunuz. Suç konusuna geliniz, müdafiileriniz Kıbrıs'ın tarihinden bahsettiler.

Sanık Celal Bayar: Ben 6-7 Eylül hadiselerini müdafaa etmeğe lüzum ve ihtiyaç görmüyorum... Ancak hadisenin aramızdaki siyasi meselelere zarar vermediğini ve zarar vermeyeceğini ve takip ettiğimiz samimi politikanın avantür bir politika olmadığını izah etmek istiyorum. Ve ancak bunda memleket için menfaat görüyorum.

Başkan: Sizin bundan evvelki politikanız mevzuubahs değil, son isnad olunan hususa müteallik müdafaanızı söyleyin. Vekillerinizin temas ettiği hususa ait suça taalluk eden müdafaanızda bir noksanlık varsa onu söyleyin.

Sanık Celal Bayar: O halde sözüm yoktur. Yalnız şunu söyleyeyim ki, ben çok üzücü hadise karşısında, yani 6-7 Eylül hadiseleri dolayısıyla vaki olan isnat karşısında çok müteessirim. Bunla beraber vazifemi vatandaş olarak, Devlet Reisi olarak yapmakla müteselliyim ve rahatım. Burada huzurunuzda davanın esasına girince, iddia edilen, burada ifade edilen şeyleri, şahitlerin ifadelerini gördünüz. Bunlar arasında Atatürk'ün heykelini çamurlar içinde bırakan bir insan olarak da teşhir edilmiş olduğunu da işittiniz. Ben gerek şahitlerin ifadelerine ve gerekse bu mesele hakkında uzun boylu izaha girişip bir polemik mevzuu yapmak istemiyorum. Atatürk'ün heykeli çamurlar içersinde mi kalmıştır. Atatürk'ün heykeli çok şerefli bir surette layık olan mevki'e konmuş mudur? Bu esaslar üzerinde durmuyorum. Fakat nazarı dikkati-

nizden kaçmadığından emin olarak söylüyorum ki, burada daima kin ve intikam haricinde ve münasebetlere hakim olarak konuşulmuştur.

Ben 77 yaşında bir insanım. Şurada mezarıma kadar kaç adım mesafe kaldığını tahmin edemiyorum. Her halde çok kısa mesafe mevcuttur. Mağdur olmaktan ve mahkum olmaktan asla korkmam. Bu yolda cezaya düşmekten endişem ve pervam yoktur. Cezam az olur çok olabilir. Hiç ehemmiyeti yoktur. Benim nazarımda yalnız ve yalnız manevi bir cephe vardır. O manevi cephede yalnız değilim, sizler de müştereksiniz. Kararınızı ona göre veriniz, başka sözüm yoktur.

Başkan: Sanık Adnan Menderes, isnad edilen suç mevzuu dahilinde müdafaa yapılacaktır. Müdafaadan maksat budur.

Yoksa suçun haricinde bir takım mütalaa ve mülahazaları burada serdetmenin suçun delillerine tesiri olacağını zannetmeyiniz. Buna göre müdafaanız ve mevcut delilleriniz ne ise müdafaanızı yapınız.

Avukatlarınız hukuki bakımdan birçok şeyler söylediler.

Bunların haricinde kalan bir şey varsa söyleyiniz.

Sanık Adnan Menderes: Muhterem Reis beyefendi, henüz hürmet hitabımı dahi yapmamışım. Binaenaleyh müsaade buyurunuz, zatı devletlerini hürmetle ve Yüce Divan azasını ve iddia makamını işgal eden güzide şahsiyetleri hürmetle selamlamak ve ifademde mümkün olduğu kadar mevzuun içinde kalmak şartıyla kısa olarak müdafaama yapmama müsaade buyurmanızı rica ederim.

Herhangi bir memnu fiil ika edilmiş olduğunu iddia edebilmek için o memnu fiilin ikama sebep ve saik olan hususları belirtmek lazımdır. Biz Yüce Divanın huzuruna 6-7 Eylül hadiselerini tertip etmekle suçlu olarak sevkedilmiş bulunuyoruz. Aynı zamanda sabık Reisicumhur, sabık Dahiliye ve Hariciye Vekilleri ve bendeniz dört kişilik bir gizli cemiyet kurmak suretiyle bu tertibi tahakkuk ettirmiş olduğumuz iddiasiyle huzurunuza sevk edilmiş bulunuyoruz. Şimdi bu fiili memnu ika etmiş olmak için ileri sürülmüş olan sebepler, esas itibariyle ikiye ayrılabilir. Bunlar harici politik sebepler, iç sebepler olarak esaslı bir tefrike tabi tutulmak mümkün olur. Dış sebepler olarak, iddiaya göre biz o zaman devam etmekle olan Londra Konferansında muvaffakiyeti kolaylaştırmak için 6-7 Eylül günü bir nümayiş yapılmasının faydalı olacağı kanaati ile tertiplemişiz ve bu suretle mevkii tatbike koymuşuz.

İç politika sebeplerinden ise Kıbrıs'ta tazammun eden herhangi bir muvaffakiyetten dolayı içte bunun inikasını istismar etmek ve aynı zamanda efkarı umumiyenin dikkat nazarını Kıbrıs meselesi üzerine çektirmek. Esas itibariyle iddiaya göre fiili memnu sebeplerini bu suretle tasnif etmek mümkündür.

Müsaade ederseniz dış sebeplere temas edeyim. Mevzu'u içinde miyim, Reis beyefendi? Mevzuun içindeyim zannediyorum. Londra Konferansı devam ederken, İstanbul'da 6-7 Eylül ika edilerek ve bundan istifade edilerek netice acaba ne olurdu? Bu cihetin Yüksek İddia Makamınca tahlil edilerek ileri sürülmüş olduğunu tespit etmek mümkün olmuyor. Binaenaleyh, bu dış sebeb, harici sebeplerle kaziyesine istinad etmek hakikaten çok müşkül. Şurasını arz etmeme müsaade buyurun. Londra Konferansı esasen bir başlangıç konferansıdır. Nihai bir konferans değildi. Ondan sonra devam edecek birçok müzakereler ve açılması lazım gelen birçok safhalar vardı. Binaenaleyh bu husus nazarı dikkate alınacak olursa bu Kıbrıs meselesini başlangıcından itibaren ve hatta başlamadan evvel ta 1950'de iktidarı deruhte ettiğimiz andan itibaren 1955'e kadar sükunetle ve kemali vakarla dış politikayı iç politikaya karıştırmamak hususundaki titizlik ve tutumumuz nazarı dikkate alındığı takdirde böyle bir dış sebebe iltifat etmeyeceğimiz hususu kendiliğinden tebarüz eder, kanaatindeyim. Müsaade buyurursanız iç sebep olaraktan yine aynı delilleri, aynı müdafaayı serdetmek vaziyetinde olacağım. Dış politikada Kıbrıs meselesinde yapacağımız istismarla iç politikada tesir icra etmek hususunu bir tarafa bırakınız, mesele ve kaziyye tamamen aksine olmuştur. Şu suretle ki Kıbrıs meselesi zuhur ettiği andan itibaren hükümetin, zamanın iktidarının tamamen aleyhine olarak istismar edilmiş ve Türk milli menfaatlerinin müdafaasında zamanın iktidarının ve hükümetinin aciz ve pasif hareket ettiği, sakit hareket ettiği iddia olunmak suretiyle suçlandırılmışızdır. Hatta, bu hususta yeni Kıbrıs meselesinde daha ziyade bütün neşriyat şahittir ki, muhalefet Kıbrıs meselesini bir iç politika mevzuu olarak zamanın hükümetinin iktidarı aleyhinde istismar etmek yolunda gitmiştir. Buna rağmen biz milli menfaatleri, milli hudutların ötesinde dahi olsa vekar ile dış siyaset yoluyla iletme çizgisinin dışına çıkmayı hiç bir zaman hatırımıza getirmemiştik.

Şimdi müsaade buyurursanız Reis beyefendi, böyle bir mukaddemeden sonra ileri sürülen diğer neviden delillerin üzerine eğilmek ve

tamamen Yüksek İddia Makamının iddialarının ve kararnamenin hududu içinde müdafaamı kısaca arz etmek isterim. Yüksek İddia Makamının iddiaları, serdettikleri iddia ve talepler, kararnamenin umumiyetle hudut ve çizgisi içinde kaldığına göre ve tam metin, yani Yüksek İddia Makamının iddia ve taleplerini ihtiva eden metin elimizde olmadığına göre kararname üzerine mütalaalarımı ve müdafaalarımı arz etmek mecburiyetinde kalmaktayım.

Esasen Başsavcı beyefendi kararnamedeki iddiaların çizgisi içinde kalmakla beraber aşağı yukarı onu tevsi etmiş oluyorlar ki, belki müdafaa sırasında hatırıma gelen bu noktaları da nazara almak suretiyle kendilerine arzı cevap etmek imkanını bulurum. Kısaca iddianamenin hülasa kısmından başlamak suretiyle aleyhimize serdedilmiş olan delillerin ne dereceye kadar varit olabileceğini müdafaa olarak temas etmek imkanını şu anda bulmuş bulunuyorum. 14 madde olarak kararnamede hülasa edilmiş olan ve toplanmış deliller olarak kararnameye ithal edilmiş bulunan fasla gelmiş bulunuyorum.

Bundan evvelkilerinin hepsini bir tarafa bırakıyorum. Kıbrıs hakkındaki politikamız ve Kıbrıs politikası mücerret değildir. Elbette politikamızın bir parçasıdır. Dış politikamızın ehemmiyeti içinde Kıbrıs meselesi nasıl bir manzara arz eder ve ilk günden itibaren nasıl bir istikamete sevk ve idare edilmiştir; bütün bunları bir tarafa bırakarak şu madde de tespit edilmiş deliller üzerinde yahut da iddialar üzerinde müdafaalarımı serdetmek istiyorum.

Reis beyefendi, Yüce Divanın muhterem azaları, İddia Makamını işgal eden mümtaz şahsiyetler; birinci madde olarak, burada Kıbrıs Türk komitesinin cemiyet halinde inkılabı için sabit ve sakıt Başvekil Adnan Menderes'in onların temsilcilerine telkinde bulunması ve buna inzimamen maddi yardımlardan esirgememiş olması ve Kıbrıs Türktür Cemiyetine ait rozeti yakasına takmak suretiyle manevi müzahereti fiilen göstermesi...

Şimdi delillerden birisi, birinci maddede başlıyor. Müsaade ederseniz bunu kısa olarak tahlile tabi tutalım: 6-7 Eylül hadiselerini Kıbrıs meselesinden ayırmak mümkün değil. Binaenaleyh 6-7 Eylül hadiselerine tekaddüm eden zamanın şartlarını nazarı itibara alarak hatıramızı ihya etmek ve o şartları gözümüzün önüne getirmek suretiyle vaziyetin Türkiye için ve Türk milleti için tahammülü güç bir tazyik şekline gelmiş bulunduğunu kabul etmek lazım gelir. Kıbrıs davası için hü-

kümet olarak ne dereceye kadar sakit bir çalışma ve netice almaya uğraşırsak uğraşalım, memleket içinde bir efkarı umumiye mevcuttur. Bu efkarı umumiye Kıbrıs davasını ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti de bu davayı kifayetle ve matbuat da müdafaa ediyordu. Fazlasiyle müdafaa ediyordu. Böyle bir zamanda Kıbrıs Türktür Cemiyeti olarak bendenize müracaat ediyor, sizinle konuşmak istiyorum diyor. Milli menfaatlarımızı müdafaası mevzuunda vazife almış bir cemiyet veya komite veya herhangi bir teşekkülün böyle bir talebinin zamanın Başvekili olarak reddetmeye imkan olmadığını ve şayet böyle bir müracaatı reddedersem vazifesini ifa etmemiş bir insan nazarı ile huzurunuzda bu gün bulunacağımı takdir buyuracağınızdan eminim. Kıbrıs Türktür Komitesini bendeniz davet etmiş değilim. Bu mevzuuda mühim olan nokta burasıdır. Arzu ettiler reddetmedim. Kendileriyle görüştüm, bu milli davada sükunetle, vekarla hareket etmek ve karşımızda çalışanlara mukabil bizim milli efkarımızın sükunetli ve vekarlı temsilcileri olarak hareket etmeleri lüzumunu kendilerine söyledim.

Kıbrıs Türktür Cemiyetine yardım etmişim. Yaptığımız bütün yardım 5000 liradan ibarettir. Bu paranın kayda değer ehemmiyet ve keyfiyet olarak dahi yer almaması icap eder. Ondan sonra göğsüme Kıbrıs Türktür rozetini takmışım. Bunun bir suç olabileceğini ve bir suç delili teşkil edeceğini akıl ve hayalden geçirmeye imkan yoktur. Türk menfaatlerini yalnız Türk milli hudutları içinde değil, müstakbel Türk menfaatinin müdafaasını dahi gerektiği yerde ve milli hudutlar dışında dahi Türk menfaatlerinin müdafaası üzerinde bulunmanın bir vazife olduğunu takdir edeceğinize de eminim. Hatta vatanın herhangi bir parçasını müdafaa ve muhafaza edebilmek için milli hudutlar dışında dahi olsa milli menfaatler Türk milleti tarafından nasıl müdafaa edildiğinin bir örneğini, numunesini herkesin görebilmesi bakımından izah etmeğe hiç bir lüzum görmüyorum. Bu itibarla Kıbrıs Türktür Cemiyetini kabul etmem kendileriyle görüşmem, rozetlerini takmam hatta kendilerine maddi ve manevi yardımda bulunmam, o zaman taşıdığım sıfatın bir icabı olarak yapmam lazım gelen bir hareket diye telakki ettim.

Burasını bu kadarla bırakarak ikinci maddeye geçiyorum:

"24 Ağustos 1955 tarihinde Liman Lokantısında basın mensupları huzurunda gayet sert bir eda ile konuşarak Türk efkarı umumiyesinde bir nümayiş havası yaratmış olmak" - müsaade buyurursanız Reis be-

yefendi, 24 Ağustosa tekaddüm eden günlerin şartlarını ve havasını 4-5 cümle ile izah edeyim.

Yunanlılar senelerden beri radyoları ile, üniversite mitingleriyle, Kıbrıs'ta türlü hareketlerle, Yunanistan'da türlü hareketlerle ve bütün dünyaya yayılmış propagandalarla Kıbrıs davasında Türkiye aleyhine her türlü tecavüzlere geçmiş bulunuyorlardı. EOKA teşekkül etmiş, Makarios muhtelif seyahatler yapmış ve Kıbrıs'ta bir katliam yapılacağı haberi sarih olarak bütün vatana intişar etmiştir. Bu o kadar doğru ki, Liman Lokantasındaki basın toplantısında yaptığım beyanata tekaddüm eden günü, 23 Ağustos günü, meseleyi gayet ciddi olarak telakki etmekteyim, gayet vahim olarak telakki etmekteyim. 23 Ağustos, Liman Lokantasmdaki beyanattan bir gün evvel İngiliz hükümetine bir nota vermek suretiyle Kıbrıs'taki ırkdaşlarımızın hayatını maddi, manevi her türlü tecavüzden masun bulundurmak vazifesini 23 Ağustosta kendisine ihtar ettim. Bunu arz etmekten maksadım, 24 Ağustos konuşması tesadüfi bir konuşma değildir. O kadar tesadüfi bir konuşma değildir ki, bunlar bendenizde resen ben insiyatifimi kendi elime alarak değil bütün memlekette hissedilmekte olan avamın tazyiki neticesi olmak üzere matbuat mensuplarının bana müracaatı ve beni Kıbrıs hakkında beyanda bulunmaya icbar etmeleri neticesinde, aynı zamanda şartların hakikaten olgunlaşmış olduğunu, yani hükümet olarak noktayı nazarı söylemenin Kıbrıs'taki milli menfaatleri açıkça müdafaa etmenin zamanı gelmiş olduğunu tamamiyle idrak ederek bu basın toplantısı davetini memnuniyetle kabul etmiş bulunuyorum.

23 Ağustos İngiltere hükümetine nota; 24 Ağustos Türk Hükümetinin noktayı nazarı ve Türk efkarı umumiyesinin noktayı nazarını belirtmek suretiyle muhtemel hadiselerin önüne geçmek, daha feci akıbetleri önlemek maksadiyle takip etmekte olduğumuz aşikar. 24 Ağustostaki beyanatımı yapmamış olsaydım; vazifeme hiyanet etmiş ve vazifesini yapmamış bir insan olacağıma hala kani bulunuyorum. Grivas, koskoca albay bir tedhişçilik hareketinin başında olmak üzere Kıbrıs'a gitmiş. Makarios türlü seyyahatler yapmış, dünya efkarını çelmek için her teşebbüsü yapmış. Yunanistan Birleşmiş Milletlere müracaat etmiş, menfi netice almış. Bu menfi netice karşısında katil hareketlerine geçmek istidadı içinde... Bir takım fiili hareketlerle Türkiye'yi zayıf düşürmek niyetinde, üç Türk polisi Kıbrıs'ta öldürülmüş. Grivas küçük bir ada içinde bir türlü bulunamıyor. İngiliz makamları bunu ortaya çıkar-

maktan ve tedhişçilik hareketini durdurmaktan aciz bir vaziyette... Böyle bir sırada elbette Türkiye'nin sesinin mesul bir insan ağzından işitilmesi lazım gelir. Liman Lokantasında gazetecilere yaptığım beyanat bu maksatla yapılmıştı. Şurasını derhal arz edeyim ki, bendeniz Türkiye ile Yunanistan'ın çok sıkı münasebetler tesis etmesi ve beraber bir dış politika takip etmesi zaruretine kani olan bir insan olarak ilk günden itibaren vazifemi ifa ettiğim kanaatindeyim. Garbi Trakya'nın, Şarki Trakya'nın müşterek müdafaası Türk-Yunan dostluğuna vabeste bir keyfiyet idi. Garbi Trakya'daki Türk ekalliyeti mensuplarının mevcudiyeti, İstanbul'da Rum ırkına mensup vatandaşların mevcudiyeti bu iki memleket mensuplarını zıt bir hale getirmek şöyle dursun tarafsız takip edilecek makul bir dostluk politikası sayesinde bu iki ekalliyet mensuplarını birbirine yaklaştıracak hususlar olabileceğine kaniyim. Hatta Kıbrıs meselesinin dostane bir şekilde hallinin iki memleket arasındaki münasebetleri daha sıkı ve daha dostane halline yarayacağına kani olarak arz ediyorum, ki, bu düşüncede olan bir insanın hiç bir suretle 6-7 Eylül hadiselerini ika etmesi şöyle dursun hatırının köşesinden geçmeyeceği aşikardır. Bir çok nutuklar söylendi, birçok nümayişler yapıldı, her türlü tahrikler yapıldı, fiili harekete geçildi ta 24 Ağustos 1955 tarihine kadar Kıbrıs meselesi ve Türk-Yunan münasebetlerine taalluk eden beyanatım eğer yanılmıyorsam 1952 veya 1953 senesinde 3-4 cümleden ibaret kalmıştır. Bu da Yunanlı dostlarımızın ve müttefiklerimizin bir an önce makulatın hududu içine girerek bu gibi ihtilafları bertaraf etmek hususunda yardımcı olacakları zamanın gecikmemesini temenni ederim, şeklinde, mealen hatırladığım, 3-4 cümleden ibarettir. Ve Kıbrıs meselesi üzerinde diplomasi yolu ile, dış politika yolu ile netice almak hususundaki düşüncelerimiz esaslı sebeplere istinat etmekte idi. Bir taraftan İngiltere Nato'da müttefikimiz, bir tarafta Yunanistan yine Nato'da müttefikimiz. Her üçümüz Akdeniz devleti, her üçümüz aynı problemleri, aynı tehlikelerin karşısındayız, binaenaleyh bir sert hareketle bir sert çıkışla bu münasebetleri bozmanın Türkiye'nin birçok gaileleri ve birçok meseleleri içinde onun dışında kaldığından ona bir yük teşkil edecek bir politika ile çıkmanın muvafık olamayacağı kanaati ile daima hareket etmişizdir. Binaenaleyh Türkiye'nin milli menfaatlerinin üstünde Kıbrıs politikası üzerinde müdafaası hususunda bir politikası vardır. İddianın bir yerinde ve bir takım gürüşmeler ve müdafaalar esnasında böyle bir politikanın mevcut olmadığı iddia edilmekte olduğu için istidraren temas etmiş

bulunuyorum. Bir politikası vardı. Bu politika harici siyaset ve diplomasi yolu ile milli menfaatlerimizin Kıbrıs'ta böyle, yani 6-7 Eylül tezahürlerinin tam aksine olarak, mütalaa edilmesi icap eder. Şimdi Liman Lokantası nutkunu iki cümle ile daha müsaadenizi arz edeyim, Kıbrıs meselesi üzerinde zamanın Hariciye Vekili olan Fuat Köprülü'den bir sual soruluyor veyahut da o resen bir beyanat yapıyor, bilmiyorum, nasıl olmuştur. Burada Fuat Köprülü Türk-Yunan dostluğunun büyük ehemmiyeti olduğunu ve Kıbrıs davasının bir tarihi mesele olduğundan bahisle bir beyanatı çıktı. Maalesef bunu işaret etmek bunu göstermek suretiyle Kıbrıs adası üzerinde Türk hükümetinin bir politikasının olmadığı neticesine varılmak isteniyor ki, hakikati hal bu değildir, o zaman Fuat Köprülü'nün demek istediği Türk-Yunan dostluğu sayesinde Kıbrıs meselesini dostane hallederiz, demek istemek olabilir. Yoksa Kıbrıs meselesi diye, Kıbrıs'taki milli menfaatlerimiz diye bir meselenin mevcudiyetini inkar edecek bir beyanat yapmayı hatırına getirmiş olduğunu asla tahmin etmiyorum. Buna ilave olarak şunu arz edeyim ki, günün birinde zamanın İngiltere Büyükelçisi ziyaretime geldi. Bir takım meseleler arasında bazı meseleleri hallettikten sonra, çıkıp giderken bana, yakında Kıbrıs için bir muhtariyet statüsü hazırlamakta olduklarını, söyledi. Bunun üzerine, daha evvel de alakadar idim, oradaki ırkdaşlarımızın temsilcileri ile temastayız ve cereyan eden hadiseleri çok yakından takip ettim; fakat İngiltere sefirinin bu sözü üzerine derhal kendisine çünkü adanın adeta Anadolu'nun bir parçası olduğunun unutulmaması ve orada tarihi, hukuki irtibatlarımızın mevcut olduğunu ve nihayet stratejik ve jeopolitik bakımından Kıbrıs Türkiye için büyük bir ehemmiyet arz ettiğini ve en nihayet orada yüz bini mütecaviz yurtdaşımızın yaşamakta bulunduğunu hatırlatmak suretiyle yapacakları statüye kat'i şekil vermeden önce behemehal Türk hükümeti ile müzakereye girmeleri lüzumunu kendisine hatırlattım. Zannediyorum 1953 tarihinde ondan evvel ve ondan sonra Kıbrıs'la alakadar olmaktan hükümet olarak bir an fariğ olmuş değiliz. Bunu Trakya hudutlarından boğazın ağzını kapayan Midilli, Rodos ve Sisam adalarından horoz sesleri işitilen Anadolu kıyılarına kadar yakın olan bu adaların Yunanlılarda olmasına mukabil Kıbrıs'ın İskenderun körfezine kadar Anadolu sahillerine yakın olması ve 100.000 ırkdaşımızla tarihi irtibatlarımız olan bir adanın Türk milli menfaatları bakımından ele alınmayacağı hususunu tasavvur etmek imkanı yoktur. Binaenaleyh, bir Kıbrıs politikamız vardı. Sadece, İngiltere ile Yu-

nanistan çekişme halinde idiler. Bizim samimi olarak oraya girmemiz faydalı bir müdahale olmuştur. Yunanlılar tam bir muhtariyet ve İngiltere'nin adayı tahliyesini ve müteakiben de adanın Yunanistan'a ilhakını istiyorlardı. Çekişme devam ederken bizim devletler arası birçok münasebetlerimize engel olacak yeni bir kavgayı kendi üzerimize çekmek elbette doğru olamazdı. Diplomasi yolu ile gayretimizi sarfetmekle beraber gayet dikkatli ve itinalı hareket etmenin, Nato içindeki iştiraki bozmadan ve Akdeniz statüsüne bir zarar vermeden milli menfaatlerimizi korumak azim ve kararı ile hareket ettik. Şimdi müsadenizle tekrar kararnameyi takip edeceğim:

"Londra'da devam eden üçlü konferansta Türk delegasyonu reisi sakıt Hariciye Vekilinin, Londra'da mukim Türkler tarafından Kıbrıs hakkında miting yapılmasını terviç eylemesi ve nümayişlerin yapılmış olması..."

Şimdi yüksek huzurunuzda bu mesele epeyce genişçe konuşuldu. Kıbrıs hakkında bir nümayişi tahrik ettiğimize dair zamanın Hariciye Vekilinin ne bir haberi vardır ne bir işareti vardır. Ancak burada sebkeden ifadelere göre ve hadiselerin gösterdiği bir hakikat olarak derhal arz etmeliyim ki, Yunanlılar Londra'da, her yerde olduğu gibi, birçok gösteriler yapmış olmalarına mukabil Türklerin de orada kendi mevcudiyetlerini ihsas etmek üzere bir yürüyüş, bir nümayiş tertip etmeleri hususu Hariciye Vekiline de nezaketen söylenmiştir. O ne demiş müdafaasında burada söyleyecektir. Fakat bendenizin bundan kat'iyyen bu Londra'da yapılan Türk nümayişinin 6-7 Eylül hadiselerinin bir başlangıcı olması ve Londra'da yapılan Türk hareketinin 6-7 Eylül hadiseleriyle aynı tabiri taşıması bakımından bir irtibat ve alakasına imkan görmedim. Binaenaleyh buradaki deliller arasında sayılmış olmasını zait addetmek mevkiindeyim.

Müsaade buyurursanız 4. maddeye geçiyorum.

"Kıbrıs mevzuundaki Türk efkarı umumiyesinin aylardan beri gösterdiği hassasiyet ve İstanbul ve İzmir'de yapılacak nümayişlerin Kıbrıs adasında Türk Polisinin öldürülmesi ve Türk halkı aleyhine yaratılmış olan tethiş havası dolayısı ile bu vilayetlerde yaşayan Rum ırklı vatandaşlar aleyhine neticeler tevlit edeceği nazara alınmaksızın" 4. madde, kısaca Selanik'te bombanın patlatılmasıdır. Kıbrıs'ın toptan elde etmek hatta yeniden yeniye ülkeler fethetmek pahasına olsa hiç bir Türk'ün herhangi bir mukabele ve ivaz karşılığından olmak üzere aziz

Atatürk'ün hatırasını taşıyan eve bomba atmayı düşünebileceğini asla tasavvur etmiyorum. Bendeniz bu bombanın Türkler tarafından atıldığına asla ve kat'a kani değilim. Bendeniz bombanın Türkiye'den gittiğine, bombanın bizim Konsoloslar tarafından götürüldüğüne ve buradan verilen talimat ile patlatılmış olduğunu asla inanmıyorum. Yunan mahkemesinin kararı ne olursa olsun, bir mahkemedir, mahkeme olarak kararından bahsederken hürmetkar olmak lazım gelir. Ancak soruşturma esnasında da arz ettiğim gibi hadiselerin içinde yaşıyarak, kendimizi hadiselerin içersine götürmek suretiyle delilleri takdir etmek mevki'inde olacak olursak hakikate erişmede daha suhulete mazhar olacaktır.

Yunanistan'da evvela mahkemenin ne suretle cereyan ettiğini mahkeme ilamının Yüce Divanca bir mesnet ittihaz edilip edilmeyeceği hususunda hukuki mütalaalaları bir tarafa bırakarak bendeniz sadece şartları ve o mahkemenin verdiği kararın ne gibi şartlar içinde verilmiş olduğunu bir nebze gözden geçirilmesini zaruri addetmekteyim. Kıbrıs davası Yunanistan için bir numaralı bir davadır. Çünkü Yunanistan'da aylardan ve yıllardan beri tahrikler neticesinde Kıbrıs bir ateş haline getirilmiş, Kıbrıs davası etrafında narı beyza haline getirilmek istenmiştir. Ve 6-7 Eylül hadiseleri vukua geliyor ve Kıbrıs'm mukaddes akıbeti zamanlarına da rast geldiği kanaati hakim Yunanistan'da böyle bir zamanda mahkemenin vereceği karar Kıbrıs davasını şu veya bu istikamete götürmekte büyük tesiri olacağı aşikar. Bomba davası mahkemeye gelmeden önce elbette bir takım safhalardan geçmiş bulunuyor. Mahkeme kararlarına ne dereceye kadar hürmetkar ve riayetkar olursak olalım, gözden kaçırılmaması lazım gelen bu şartları yüksek huzurunuza sermek mecburiyetindeyim. Burada müdafi vekillerin bilmünasebe arz ettikleri gibi bomba patladığı zaman bir ağacın arkasına sinmiş olarak yakalanan ve fakat yatağında yatmadığı halde yattığı ifade edilen ve yatağın üstünde cam kırıkları bulunduğu tespit edilen ve bu suretle yüzde yüz suçlunun yakalanmış olduğuna şüphe olmayan Hasan Uçar, ancak, 12 gün sonra tevkif edilmiştir. Bu noktaya dahi işaret etmek yerinde olur. Binaenaleyh, bombanın Türkiye'den götürüldüğü ve hükümetçe tertiplendiği ve Oktay Engin'in bu münasebetle vazifelendirildiği vesaire hususundaki iddiaların tabloyu tamamlamak için, manzarayı tamamlamak için ilavesi lazım gelen bir unsur, bir renk olarak mütalaa etmek lazım gelir kanaatindeyim. Yok-

sa bunun senedi, sepeti delili emaresi sadece ve sadece Yunan mahkemesinin kararından ibaret kalıyor. Bir an için Oktay Engin'in böyle bir vazifeyi yapmak üzere peylenmiş olduğunu, iddianamedeki gibi kabul etsek bu tasmim ve tasammum daha 1953 senesinden evvelki yıllara doğru gider. Çünkü Oktay Engin'in bursiye olması ailesinin veya kendisinin şu veya bu şekilde yardıma mazhar olması keyfiyeti 1953 ve ondan evvelki senelere gidiyor. Bunu bildiğim yok. Kararnameden öğreniyorum. Binaenaleyh Oktay Engin'in böyle bir hadise için peylendiği iddiasını da varit görmemek icap eder. Buna münsebit olmak üzere muhterem Reis beyefendi, 6-7 Eylül hadiselerini tertiplemişiz, cemiyeti kurmuşuz, bombayı patlatmışız, bu tertibe göre bomba iki tanedir, birisi Selanik'te patlayacak, birisi İstanbul'da patlayacak, ikisinin de saatlerinin ayar edilmesi lazımdır. Binaenaleyh bunun için ne yapmak lazımdır. Başkonsolos veya muavini hangisi burada, o oradan bize bir şifre gönderecek, patlama saatini tespit edecek. Biz de bunu radyoda memlekete ilan edeceğiz. Her şey hazırlanmış öğleyin ilan edilmesi lazım gelir. İddianame öyle söylüyor. Ve bu suretle hareket edeceğiz.

Müsaade buyurursanız bu noktayı arz edeyim; bomba patlamasından bomba hadisesinden tamamen habersiz olarak biz Abdullah Efendi Lokantasında yemek yedik. Saati bilmiyorum, tespit edildi mi, edilmedi mi? Çünkü dosyaları tetkik etmek imkanı yok. Her halde ajansın son dakikalarında olsa gerek, iyice hatırlıyamıyorum, denildiğine göre Abdullah Efendi Lokantasında beni buluyorlar, ajansın bu haberini neşredelim mi etmeyelim mi diyorlar. Ondan evvelki hadisenin safahatı şu; günün Matbuat Vekili neşredilsin diyor. Ajans Umum Müdürü, bir defa da Başvekilden soralım diyor. Demiş olsa neşredilecek. Sonra bendeniz nasıl mütalaa olunabilir ki aziz Atatürk'ün evine bomba atılacak, bize söylenecek, hayır bu haberi gizleyin diyeceğim. Bu hal o an için hafsalanm alacağı bir hadise değil, atılmış hadiseyi gizlemek adeta bir hürmetsizlik, büyük Atatürk'e karşı bir hürmetsizlik. Binaenaleyh şurasını şu noktayı tebarüz ettirmek istiyorum; mesela biz tesadüfen Abdullah Efendi Lokantasında bulunmasaydık, lokantadan çıkmış olup da yolda bulunsaydık ve Ajans memuru da bizi bulamamış olsaydı bu hazırlanmış olan 6-7 Eylül tertibi, demek oluyor ki, işlemeyecektir. Bunun ne dereceye kadar bir tefavüte bağlı olduğunu takdir buyuracağınızdan eminim. Yani şu, ya Ajans Umum Müdürü,

Başvekilden soralım diye düşünmeyip de Vekilin sözü ile hareket etseydi veyahut Vekilin kendisi re'sen bunu akşam ajansına bırakalım deseydi, demek ki, 6-7 Eylül hadiseleri ya vuku bulmayacaktı, iddiaya göre, yahut da ertesi günü bırakıldığına göre yahut da Başvekilden Abdullah Efendi Lokantasında sorulmasaydı Başvekilin emretmiş olması kaziyesi ve iddiası burada dermeyan edilmeyecekti. Tahlilde ve hadiselerin hikayesinden gaye analiz ve üslubun mevcudiyetini kabul etmek lazım gelir. Burada deniyor ki, Başvekil öğleyin ajansı ile neşredilmesini behemahal ve ısrarla emrediyor. Öyle olmamıştır. Esasen hadisenin tahlili Yüksek İddia Makamını belki bu hususta ferahlığa kavuşturacaktır. Çünkü herhangi bir karanlık noktada tenevvür etmek ve bir suç delilinin iptal edilmiş olmasında fayda vardır. Bendenize istizan edilerek "Ben aradım, behemahal öğle radyosunda yetiştirilmesini" demiyorum. Bu neşredilir mi edilmez mi? Elbette neşredilmez.

Şimdi bu bomba hadisesinin mütebakisi olmak üzere bu bomba hadisesinin radyolarda neşri hususunda kısaca ifade etmiş bulunuyorum. Müsaade ederseniz buradaki tabiri aynen okuyayım. Bombanın patlatıldığı haberinin şifre ile Dışişleri Bakanlığına bildirilmesi üzerine bu şifrenin altına eski harflerle "cevabı verilmeyecek" notunun konulması "Bu B fıkrası buna göre Hariciyece cevap verilmemesi mütalaa olunmuş. Bu cevabı verilmemesi acaba ne mani ifade eder, yani neyin ispatı olarak buraya konulmuş? Bu izah edilmiş değil.

Kararnamenin başka tarafları muhterem Başsavcılığın iddianamesinde tavzih edilmiş mi diye baktım, rastlayamadım, C fıkrası "bombanın patlatılması ile Türkiye'nin banisi ve Türklerin aziz atası Atatürk'ün manevi şahsiyetine vuku bulan taarruzun büyük heyecan tevlit edeceği ve infial doğuracağının bilinmesi devlet ve hükümet adamları için çok kolay ve hatta vahim hadiselerin doğma ihtimalini tahmin imkanı her türlü şüpheden azade iken mezkur haberin 6 Eylül 1955 Salı günü Ankara, İstanbul ve İzmir Radyolarının öğle bülteninde behemahal neşredilmesi hususunda sakıt Reisicumhur ile sabık İstanbul Valisi ile Abdullah Efendi Lokantasında yemek yiyen sabık Başbakanın israren emir vermesi" beraber bulunduğumuz zaman söylemişim. Hakikati hal arz ettiğim gibidir. Radyoda bu haberin neşredilmesi veya edilmemesi hakkında birçok şeyler söylendi. Böyle bir hadiseyi tertip eden insanlar acaba bomba patladı mı patlamadı mı diye endişe içinde olmaları ve öğle Radyosuna yetişip yetişmeyeceği hususunu da-

ha müteyakkız olarak takip etmeleri icap etmez mi idi? Biz bunlardan tamamen bigane olarak zamanın Reisicumhuru İzmir'den gelmiş, kendisi karşıladık beraberce öğle yemeğine gittik. Orada yemek yiyoruz, arz ettiğim gibi, tesadüfen yolda bulunmuş olsaydık radyo için ne sormak imkanı olacak ne de onu takip eden neticeleri ona merbut gibi göstermek istenen hususlar vuku bulacaktı.

Şimdi kararnamenin 5. maddesini okuyayım: "Sakıt Devlet ve Hükümet Reisleri Florya'da iken bomba hadisesini ajansla ve ikinci baskı yapan *İstanbul Ekspres* gazetesi neşriyatı ile Türk efkarı umumiyesine duyurulması neticesinde nümayişlerin nüve halinde başlamakta olduğunu hisseden sabık İstanbul Valisi tarafından adı geçenlere telefonla bildirilmiş olması ve hatta vukuu kuvvetle muhtemel vahim vak'alar sebebiyle teşyie gelemeyeceğinin tasrih kılınması suretile keyfiyete muttali oldukları"

Arz edeyim; lokantadan çıktıktan sonra yapılmakta olan Zeytinburnu Et Kombinasını sabık Reisicumhura göstermek istiyorduk. Daha bazı yerleri gördük bu arada Et Kombinasını da gördük. Vali telefon etti - aynen olduğu gibi arz ediyorum - Vali telefon etti. Saat 4 veyahut 4.30; dedi ki, bu akşam teşyilere gelemeyeceğim, çünkü *Ekspres* gazetesi bir ikinci tabı yaptı. Bunun bazı heyecanlar uyandırması muhtemeldir. Ve orada burada ufak tefek topluluklar gördüm. Binaenaleyh teşyie gelemeyeceğim, dedi. Herhangi bir vakanın ihbarından ziyade bu teşyie gelemeyeceği ihbarı mahiyetini taşımaktadır. Biz biliyorduk ki, İstanbul'da büyük askeri kuvvetler mevcuttur. Biz biliyorduk ki, 24, 26 Ağustostan itibaren Birinci Ordu, herhangi bir harekete karşı alarm halindedir ve askeri birlikler her an harekete amade vaziyettedir. Bendeniz Valiye derhal cevaben söyledim; elinizde kafi kuvvet mevcut değil midir? Mevcuttur. Şimdi derhal Ordu Müfettişi ile temasa geçiniz ve en küçük topluluğa mahal ve meydan bırakmayacak şekilde hareket ediniz.

Şimdi muhterem Reis beyefendi, Muhterem Yüce Divan azaları, polisin muattal kaldığı, polisin pasif kaldığı ve bu sebepten hadisenin genişlemiş olduğu izah ediliyor. Zaten tertibe esas itibariyle iki sebep, dış ve iç sebepler diye iki yeniden sebep gösterilmekle beraber bunun yanında tertip delili olmak üzere hadisenin geniş çapta oluşu ve üç şehirde birden başlaması ileri sürülmektedir. Ben ilave delil olarak da zabıtanın kısmen, tamamen demiyorum, kısmen pasif kal-

masını ileri süreceğim. Biraz evvel arz ettiğim gibi muhterem Reis beyefendi, biliyorduk ki, bir kuvvetler mevcut idi, İstanbul içinde ve kenarında ve bu kuvvetlerin sahip olduğu vasıtalar gayet sür'atli şehrin herhangi bir noktasına yarım saat içinde gelebilir. Binaenaleyh nüve halinde değil, tefekkür halinde dahi bu önlenebilir. Şimdi tertibin mevcudiyeti, hadisenin genişliği ve zabıtanın pasif kalması tertibin sebebi olarak ileri sürülüyor. Tertib yapanlar iki istikametten gelebilirler. Birisi, böyle bir tertibi önleyecek kuvvetler mefluç bulunsun, bunları muattal bırakmak, emir vermek suretiyle onları hareketsiz bırakmak diğer taraftan bu hadiselerin vuku'a getirdikleri teşkilatı durdurmak.

Bu her iki istikamette tesire delalet edecek şahitlerin ifadesinde de, Başsavcı beyefendinin beyanlarında da hiç bir delile rastlanmış değildir.

Şimdi zabıta kuvvetlerinin, biraz evvel yüksek huzurunuzda ifade edildiği gibi İzmir'de bütün polis mevcudu 480-490, İstanbul'da bilmem şu kadar... bunlar karakollara bağlıdır. Mühim zamanlarda kitle hareketlerine karşı müracaat edilecek kuvvet elbetteki askeri kuvvettir. Müsaade ederseniz, askeri kuvvetlerin, askeri birliklerin hareket tarzı üzerinde de kısaca maruzatta bulunayım. 18 tabur istenmiş, 50 bölük istenmiş, orasını bilmiyorum. Bendenizin bildiğim nokta şudur Reis beyefendi: Hadise İstanbul'un ortasında, göbeğinde cereyan etti, hadise mesela Ordu Müfettişliği binasının pek yakınında cereyan etti. Bu duruşmalarda ve soruşturmalarda üzerinde çekişilen bir noktadır. Saat 17'de mi, saat 19'da mı ordu harekete geçmeliydi? Orduya müracaat bir hafta evvel vuku bulmuş büyük kuvvetler getirilmesi, 18 taburun getirilmesi istenmiş. Mevcut olan kuvvetler derhal müdahale yoluna gitmiş olsaydı, bu hadise elbette nüve halinde iken bastırılırdı. Fakat, bu nasıl oldu da düşünülmedi, nasıl oldu da yapılmadı askeri amirler tarafından? Saat 11'e kadar büyük kuvvetlerin gelmesini bekleyeceklerine 19'da mı haber aldılar 18'de mi haber aldılar ellerindeki mevcut kuvvetlerle derhal müdahale yapmış olsalardı hadise olduğu yerde derhal kalırdı. Yani bunu mutlaka olacaktı ve önüne geçilmez bir hadise idi şeklinde mütalaa etmek imkanı yoktur. Zaten zamanın Ordu Müfettişi burada huzurunuzda verdiği ifadede de açıkça söyledi. Daha erken haber alsaydık bunu önlerdik dedi. Tariz makamında da Vali Patrikhaneyi haberdar etmesinden, Yunan Konsoloshanesi ta-

rafında tertibat almasından ziyade başka tedbirlere başvursaydı şeklinde iddiaları da dermeyan eyledi.

Evvela, akla gelen taarruz hedefleri elbette bunlardır. Valiler elbette her şeyden evvel buraları düşüneceklerdir. Büyük bir kitle hareketini önlemek için bunu nazarı itibara alacaklardı. Nitekim de böyle hareket etmişlerdir.

Hülasa olarak arzım şudur ki, şayet böyle bir tertip yapılmışsa, böyle bir cemiyet kurulmuşsa, şu arz ettiğim sebeplerden sonra hadisenin vuku bulması, yüzde yüz önlenebilir nevidendir. Mutlaka olacaktır diye bir iddia mevzuubahis olamaz. Nedir bu başa gelmemiş bir hadise bir vak'a olduğu için askeri makamlar da zabıta da bir psikozun içinde vazifelerini tam olarak yapabilmek imkanına sahip olamamışlardır.

Müsaade ederseniz:

Başkan: On dakika ara veriyorum.

Kapanma saati: 16.00

ON YEDİNCİ OTURUMUN DEVAMI

Açılma saati: 16.10

Başkan: Sanık Adnan Menderes, müdafaanıza devam edin.

Sanık Adnan Menderes: Muhterem Reis beyefendi, yine kararnamede iddianın istikametini takip ederek maruzatımı mümkün olduğu kadar kısa kesmek suretiyle, devam edeceğim.

Arz etmiştim ki, Vali saat 16.30'da telefonla benimle görüştü. Kendisine derhal askeri kuvvetleri hareket ettirmesini, istediği kadar kuvvet almasını ve tedbir almasını bilmukabele söyledim. Orada deniyor ki, iddiaya göre, Florya'da üç kişi bulunuyormuşuz. Orada üç kişi değildik, Florya'ya saat 4'e doğru vasıl olduk yemekten çıktıktan sonra, saat zannediyorum 4'e doğru idi. Biraz sonra Vali beyin telefonu geldi, orada hatırladığıma göre birkaç vekil vardı. Bunlardan taliye Vekili ve Nafia Vekilini hatırlıyorum. Orada Valiye bu talimatı verdikten sonra bir müddet daha kaldık ve hareket ettik. 8'den evvel Haydarpaşa'da bulunmalı idik. Gemi ile geçilecekti. Buna göre hareket ettik. Yol değiştirmenin bir sebebe müstenit olduğu mütalaa ediliyor, takdir buyurursanız bunun aksi de vardır; şu şekilde: Niçin böyle bir tertibi yapmak istedik... bilakis hadise mahallinden uzaklaşmak suretiyle, görmemek suretiyle daha selametli olmak... Bunu iddianamede zikredilmiş olduğu için ilave ediyorum.

Biz yollarda Sayın Refik Tulga'nın ifade ettiği gibi böyle bir hareketlere delalet edecek vaziyetle karşılaşmış değiliz. Yalnız Taksim meydanında ve orada mutat sayılabilecek daimi surette kalabalık olurdu. Halen, her günün gecesi muayyen saatlerde kalabalıklar oluyor.

Haydarpaşa'ya geçiyoruz, 8'den evvel geliyoruz. Tren geç hareket etti. Çünkü oraya gelir gelmez Londra'dan beni telefonla arıyorlardı. Haydarpaşa'da herhangi bir nümayişe, herhangi bir topluluğa rastlayamadım. Bendeniz gelir gelmez, vagona girmeden doğru telefona gittim. Telefonla aranıp bulunması 20 dakika sürdü. Telefon yerini bırakır bırakmaz, trene geldim ve hareket ettik. Binaenaleyh, orada işin derecesi hakkında bir fikir verecek vaziyetle karşılaşmış değilim. Soruşturmadaki ifademde de arz etmiştim zannediyorum. Geçirmeye gelen mutad bir kalabalıktan başka peronda ve garda hiç bir fevkaladelik mevcut değildi. Yine ifademde de arz ettiğim gibi orada yalnız birkaç

kişi tren hareket edeceği sırada, Kıbrıs'ı alalım, falan şeklinde günün heyecanına uygun olmak üzere bir söz işitmiştim. Bundan ibaret. Başka delil ve emare yok.

Ondan sonra, İzmit'e geldiğimizde Valinin verdiği haber nakıs. Biz diyoruz ki, büyük kuvvetlerimiz var İstanbul'da, anlaşılan bunlar müdahale edilinceye kadar ufak tefek topluluklar olmuş, bunlar da biz dönünceye kadar bertaraf edilir dedik. Vak'ayı ehemmiyetli olarak ele almadık, ancak yine müteyakkız olarak bize ilk istasyonda eğer bildirilecek bir haber mevcut ise bildiriniz dedik. Sapanca'da telefonla görüştük ve derhal döndük. Şimdi yine iddiaya göre ertesi günü verilen beyanatta, ne için komünistlerden ve Kıbrıs Türktür Cemiyetinden bahsetmişiz. Şimdi tasavvur ediniz, muhterem Yüce Divan üyeleri, hadiselerin içine girmişiz sabahleyin tetkiksiz, tahkiksiz beyanat verildiğini söylüyorlar. Biz ne söylemek mümkünse ancak onu söyledik. Kıbrıs Türktür Cemiyetini ne için söyledik? Yollarda rast geldiğimiz birçok vasıtalarda Kıbrıs Türktür Cemiyeti bayrakları asılmıştı. Ondan sonra da böyle bir heyecanlı tahrikler neticesinde harekete gelmiş büyük kitlenin içinde açık veya gizli komünistlerin faal olamayacağını düşünmemeye imkan yoktur. Bu itibarla bu beyanatı yaptık. O beyanat suçu gizlemek veya başkasına atfetmek için değildir. Sabahın intibalarıyla yapılmış olan bir beyandan ibarettir. Sonradan bunlar beraat etmişlerdir. Binaenaleyh sonradan beraat etmişlerdir ama bizim beyanat verdiğimiz zaman da beraat etmiş değillerdi. Bu itibarladır ki bir beyanat yapılması lazımdı ve ilk intibalarımız olarak, herkesin bize verdiği malumatın bir züptesi olarak o beyanat yapılmıştır. Hiç bir maksada müstenit değildir. Eğer hakikati halde, bunu komünistler yapmamışsa Kıbrıs Türktür Cemiyeti suçludur. Yoksa elbette bunu bir kanaatle söylemiş olmaktan hadisenin şeyini söylemiş olmaktan ne fayda melhuz olabilir?

Sonra bu tazminat meselesini de delil olarak kullanıyorlar. Bendeniz bunun da delil olarak kullanılabileceğini hiç bir suretle aklıma ve mantığıma uyduramıyorum. Bir tahribat olmuş, bu tahribatı bertaraf etmenin bir hükümet vazifesi olarak telakki edilmiş olmasının ifadesinden başka bir şey teşkil etmez.

Ondan sonra Atenagoras'ın mektubu; Atenagoras'ın mektubuna mutlaka cevap vermek, onu mutlaka muameleye koymak mı icab ediyordu? Yoksa Atenagoras böyle bir mektup yazdı diye bizim suçlu ol-

duğumuz neticesini tebeyyün ediyor? Bunu da anlamıyorum. Atenagoras yazmış, resmi bir makam değil, almışız koymuşuz bir tarafa. Kendisinin verdiği ifadede müşahade edildiği gibi atfedilecek bir şeyin de bulunmadığı tebeyyün etti.

Valinin istifanamesinden bahsediliyor. Valinin istifanamesinden alman pasaj sadece okunacak olursa bir ifade iphamı içinde acaba şu manaya mı gelir acaba bu manaya mı gelir diye bir tereddüt vaki olabilir. Fakat istifanamenin bütünü okunduğu zaman maksat tamamıyla ortaya çıkıyor.

Ondan sonra gurup toplantısından bahsediliyor. Grup toplantısında o zamanın Dahiliye Vekili, istifa da etmiş olan Dahiliye Vekili konuşmak istemiş, bunu önlemişiz. Şimdi akıl ve mantık ile tahlil edecek olursak Dahiliye Vekili ya suçludur, ya suçlu değildir. Suçlu idi ise iddianameye göre suçlu kalkıp ne diyecekti? İtiraf mı edecekti. Bu taraf hiç akla hayale gelecek bir şey değildir. Fakat tahlil olarak, bir nebze üzerinde durmak isterim. Şurasını arz edeyim ki, o zamanki gurup toplantısı bir meclis tahkikatı açılmasını tazammun eden ve onu hedef tutan bir toplantı değildir. O günkü gurup toplantısı, o gün öğleden sonra toplanacak olan Meclise mürtebit, bağlı bir gurup toplantısıdır. Meclis fevkalade toplantıya davet edilmişti, kanun mucibince yeni hükümet idareyi örfiye ilan eder ve şu kadar müddet zarfında Meclise arz eder. Yüksek malumları olduğu üzere fevkalade toplantıda yalnız davet maddesi müzakere edilir. O gün davet maddesi ise örfi idarenin tasdiki veya ademi tasdiki keyfiyetidir. Binaenaleyh gurup toplantısı buna mürtebit mütenazır olarak yapılmakta idi... Orada iki tez çarpıştı "Biraz izahat verilsin, anlayalım." Yoksa ne gurupta, ne mecliste kat'iyetle ifade edebilirim, zaman geçmiş olmasına rağmen, zabıtların tetkikinden de anlaşılacağı gibi bir meclis tahkikatı açılması hususu hiç bir milletvekili tarafından ne grupta ne de mecliste dermeyan edilmiş değildir. Binaenaleyh, bir defa bu noktanın bu suretle tesebbüt etmesi lazım gelir.

Sonra istifa eden Dahiliye Vekilini susturmak meselesi: Dahiliye Vekili istifa etmiş. İstifa edince kendisini taksirli görmek mevkiinde olanlar bulunabilir. Bu taksirli olmak mevkiinden bir an evvel çıkmak istiyor Dahiliye Vekili, fakat gündem müsait değil. Çünkü idareyi örfiyenin tasdikli veya ademi tasdikli, hadiselerin hacmi ve ehemmiyeti karşısında idarei örfiyenin ilan edilmesini istilzam eder mi etmez mi, hususunu tazammun eden bir toplantı. Bu itibarla konuşamıyor. Onun

üzerine diyor ki Başvekil konuşmamam bahasına benim taksirli ve mesul olmadığımı söylesin. Benim susturmam keyfiyeti şu ibareden geliyor, okuyup vaktinizi almak istemiyorum. Eğer kendisini mesul addetseydim, bir defa görüyorum ki kendisi istifa etmiş, vazifeden alınmış istifa ettirilmiş değil. Eğer bir mesuliyeti mevcut olsaydı, kendisini istifa etmek mecburiyetinde bırakır ve bu vazifeden alırdım. Bu kendisi suçlu veya mesul olan bir insanın ifşaatta bulunmaya istidatlı veya kararlı olan bir insanı susturmak keyfiyeti asla mümkün değildir.

Oylama meselesi şu şekilde bu şekilde olmuş, oylama meselesi o günlerde gurup içindeki bir takım tehavvülatı ve guruba hakim olan havayı ve şartları göz önüne getirdiğimiz zaman gayet kolay izah edilir, Milletvekilleri vardır ki, Bunlar ayrılmak istiyorlardı. Bu açık olarak görülüyor. Binaenaleyh böyle olmasa dahi daima kalabalık bir gurup içinde biraz sağ tarafa olan, biraz sol tarafa olan, ortasında bulunan birçok milletvekilleri olabilir. Böyle bir hadisede biraz kendi taraftarların puan kazanmak için konuşturmak ve hükümeti az veya çok müşkül mevkide bırakmayı düşünebilecek arkadaşlar olabilir. Hususiyle böyle bazı geçimsizlikler mevcut olduğu sıralarda bunları tabii telakki etmek lazımdır. Bunlar reye konulacağı zaman gürültüler oldu, bir defa iki defa üç defa böyle oldu. Nihayet çıkalım dışarıya, oylamayı ya sükunet avdet ettiği zaman yapalım manasına veyahut bu istemeyenler var, gürültü yapanların küçük bir ekalliyet olduğunun tebarüz ettirilmesi manasında. Bilmiyorum, çünkü o an ve o hengamede birkaç defa eller kalktı, indi. Gürültüler devam etti, kabul edenler ayağa kalksın dendi, o da bu hengamede cereyan etmiş bir şeydir. Ondan sonra Reis celseyi tatil etti. Biraz sonra tekrar toplandık. Ve oylama ondan sonra oldu. Ve o zaman idarei örfiyenin kabulü reye iktiran etti. Ve öğleden sonraki celsede de bütün orada hazır bulunan gurubun azaları idarei örfiyenin kabul edilmesi ve ilanına müspet olarak reylerini kullandılar. Hatta yanılmıyorsam muhalefetin de bir kısmı müsbet olarak oylarını kullandı. Binaenaleyh bu oylama hadisesinin memlekette hakikaten meclis tahkikatı açılmasını isteyen 80-90 kişi var da bunlar bu kararından alıkonulmuş gibi gösteriliyor. Böyle bir vaziyet yok, yarım saat sonra toplandığımızda saatini hatırlayamıyorum, toplandığımızda belki de daha kısa bir zamanda olmuştur. Hava tamamen normal ve oylama normal şekilde cereyan etti. Hatta hadise hakkında biraz izahat verilsin isteyen milletvekilleri oylarını tamamıyla

müsbet olarak kullandılar. Şurasını arz edeyim; hiç bir zaman ne o gün ne o günü takip eden zaman içinde Demokrat Parti gurubunda hükümet aleyhine bir tahkikat açılması talebi ne münferiden ne de müçtemian vuku bulmadı, hatta Mecliste dahi böyle bir talep olmadı. Ne kadar zaman sonra oldu bilmiyorum, fakat hatırımda kalan o gün muhalefet lideri olarak İnönü'nün konuşması, iş adli makamlara intikal etmiştir. Bunun neticesini beklemek lazımdır, şeklinde cereyan etti.

Şimdi bu her tarafa aynı saatte olmaz. Bu tetkik edilecek olursa zannederim bu neticeye varılacak, Yüksek Soruşturma Kurulu ve İddia Makamı tahmin ediyorum ki bu neticeye varmış olacaktır.

Bazı yerde şu saatte, bazı yerde bu saatte başlaması, devam etmesi ve yer yer başlaması arasında zaman farkları üç Vilayette birden olmuş. Bu üç vilayette az veya çok hedefler mevcut olduğuna göre en çok tahrip İstanbul'dadır. İkinci derecede İzmir'de, daha az Ankara'dadır. Ankara'daki hadiseler alman tedbirlerin kuvvetinden veya şusundan değil; alınan tedbirlerin tesirli olması değil, fakat hedefler fevkalade mahdut olduğu için, orada şu veya bu Rum tesisleri, mağazaları, dükkanları, vesaire mevcut olmadığı için orada daha salim cereyan etmiştir. Eğer hedef mevcut olsaydı ve Ankara, İstanbul ve İzmir gibi sirayet ve cereyanları çok sür'atli büyük toplulukları taşıyan şehirler olsaydı aynı hadiseler karşısında aynı neticelerin vukua gelmesi melhuz olabilirdi. Ancak, aylardan beri devam eden hadiseler büyük Türk milli efkarında büyük reaksiyonlar yaratmış ve bir anda hazır bir vaziyete getirmiş olduğunu, sonradan cereyan etmiş olan vak'alar bize göstermiş bulunuyor.

Şimdi huzurunuzu fazla işgal etmek istemiyorum. Yüce Divanın adaletinden yüzde yüz emin olarak ve inkılabın samimiyetine yüzde yüz inanarak Yüksek İddia Makamının yaptığı tahkikler ve tetkikler neticesinde vazifesini ifa etmenin, yani tetkik adesesi altına koymanın ötesinde vicdanen bu işte yüzde yüz tertip eseri olduğu hususunda kanaatlerinin mevcut olduğuna kani bulunuyorum. Böyle bir tertibin mevcudiyetini bir mantık inşası ile, güzel bir mantık inşası ile ortaya koymuş bulunuyorlar. Diyorlar ki, böyle geniş çapta bir hadiseyi ancak büyük teşkilatı olan elle yapar. Bu teşkilat nedir? Muhalefet partisi olamaz. Bu teşkilat nedir? Komünistler, beraat ettiler olmaz. Bu teşkilat Kıbrıs Türktür Cemiyeti mi, onlar da beraat ettiler, o halde bir eleminasyon yapmak suretile, bir mantık kıskacı içinde bir inşayı tekem-

mül ettirip ortaya koymak hususunda hakikaten güzel bir inşa yapmış oluyorlar. Ancak, ne şahitlerin ifadeleri ile, ne hakikatlerle teyit ve tespit edilmemiş olduğu aşikar ve zahirdir. Binaenaleyh bu husus Yüksek Adalet Divanının tasdik ve kabul etmekte gecikmeyeceğine yüzde yüz emin olarak huzurunuzdan ayrılmak istiyorum.

Başkan: Sanık Fatin Rüştü Zorlu.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Pek muhterem Yüksek Adalet Divanı Reisi, çok sayın azaları;

Huzurunuzda kendimi savunmak üzere bulunuyorum. Bundan evvel birçok soruşturmalarda bulundum. Fakat ilk defadır ki, savunma imkanına malik bulunuyorum. Muhterem Başkanın da, bundan evvel riyaset eden Başkanın da müteaddit defalar beyan buyurdukları gibi belki bizim de kabahatimiz sebebile yargılanmamız pek de normal olmayan şerait altında cereyan ediyor. Müdafaanın hazırlığında delillerin tespiti alalade herhangi bir sanığın Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu gereğince ve modern hukuk gereğince malik olduğu küçük imkanlara sahip olmadan huzurunuza çıkmış bulunuyorum. Böyle mühim bir davada, bundan evvel memleketimizde cereyan eden emsale göre Yüksek Adalet Divanlarınca eski bir bakana bahşedilmesi gereken ve zamanında edilmiş olan dosyaları görmek ve tetkik etmek imkanından mahrum bulunuyorum. Avukatlarımla yaptığım istişarelerde ise müdafaam için yarım saat geçmemiştir. Sayın Başsavcının iki buçuk saate yakın süren esas hakkındaki iddianameyi nazarı itibara alır ve 97 şahidin huzurunuzda dinlendiği nazarı itibare alınırsa bunun ne kadar az olduğu derhal göze çarpar.

Bütün bunları niçin arz ediyorum? önce müdafaamın tetkikinde Yüksek müsamahanızı kazanmak için ve sonra aciz kanaatime göre bu duruşmada ben sadece kendimi müdafaa etmiyorum. Ben burada 1955 senesinde Hariciye Vekilliğinde Türk Devletinin dış siyasetini idare etmiş bir kimseyi müdafaa etmek mecburiyetindeyim. Bu dava ne eski Reisicumhur Bayar'ın, ne Menderes'in, ne de Zorlu'nun davasıdır. Bu dava 1955 senesinde Türkiye'nin iki şehrinde hadis olan ve beynelmilel münasebetleri alakadar eden bazı vakıalar karşısında Türkiye'nin bünyesinden çıkan meşru bir hükümetin ve kendisinden evvelki iktidarlar zamanında Yüksek mevkileri işgal etmiş olan valileriyle, polis müdürleri ile, milli topluluklarla nasıl hareket ettiğini tespit eden tarihi bir vak'adır.

Suçlu olup olmadığımı gösterecek, bütün milletin tarihine mal olacak bir vak'ayı tespit etmek üzere yüksek huzurunuza iddia makamı ile el ele vermiş bulunuyoruz.

Vekil bulunduğum zaman, düşmeden evvel, bir gün Hariciye encümeninde yaptığım bir konuşmada arz etmiş olduğum gibi, partiler bir milleti ayrı ayrı kompartımanlara bölemezler; Türk, Türktür. Demokrat Parti başka, Halk Partisi başka, Millet Partisi başka olamaz. İçimizde iyi kötü insanlar bulunur, iyinin fazlalığı bunların kötülere nisbetinin fazlalığı bir milletin karakterini seviyesini gösterir. Onun için bir kıstas olur. Ama demokratik yollarla ve milli ekseriyete istinat ederek gelmiş ve meşru olarak seçilmiş bir iktidarın bir icraatı elbetteki o milletin tarihine mal olacaktır. Ve olmuştur da. O tarih ki mefahiri ile o milletin malıdır. Onun burada bir tarihçesi yazılmalıdır. Eğer biz suçlu isek maalesef suçumuz tarihe maddi ve manevi şahsiyetimizin yapacağı bir vüsatte geçebilir. Ben kimin? Türk tarihinde bir hiç. Amma Türkiye'nin tarihi bütün beynelmilel bir alemde bir büyük varlıktır. Maatteessüf bir damla olan benim icraatım o büyük deryanın içine katılacaktır. Benim ismim ne kadar bilinmiş olursa olsun unutulacaktır. Amma, hadise, Türkiye şu tarihte bunu yapmıştı, şunu yapmıştı diye yaşayacaktır. Gönül isterdi ki bu davada bütün müdafaa ve hakikatleri belirtmek imkanlarına malik olarak kendimi savunabileyim. Bundan maatteessüf mahrum bulunuyorum. Çünkü dosyayı şahsen tetkik edemedim. Avukatlarımla da görüşemedim. Onların ne şekilde müdafaa edeceklerini bilmiyorum. Beynelmilel mahiyette olan ve münasebetleri tesis edecek bulunan ve hatta daha şimdiden bazı aksülameller yaratmakta olduğu görülen bu davada o zamanki hükümeti savunanlara tamamen müdafaa hakkının bahsedilmesi tevsii tahkikat taleplerinin kabul edilmesi elbetteki kamu menafii bakımından lüzumlu ve faydalı idi. Bu meselenin üzerinde daha fazla durmayacağım.

Yüksek Divan Başkanı olan zatıaliniz ve pek muhterem azaların müsellem ve Milli Birlik Komitesince de ilan edilmiş bulunan adalet duygularında bulmaya çalışacağım.

Muhterem Başsavcının 64 sahife tutan iddianamesini maalesef arz ettiğim gibi okuyamadım, dinledim. Sayın iddia makamı, beni en büyük ithamlar altında tutmak için hiç bir delile ve mesnede malik olmadığı halde, suçlandırmaya devam ediyor. Beni asıl müteessir eden cihet, iddiasında israr ediyor, sanki milli bir vazife yapan bir kimse gibi

hareket ediyor. Delil ve mesnet eksikliğini his ve kavli mücerretten ibaret şahsi kanaatlarını beyan ediyor. Daha Soruşturma Kurulu huzuruna çıktığım anda muhterem komisyon azası benim bildiğim kadar bu davada o zamanki hükümetin ne kadar samimi olduğunu ve bu anlaşmazlığı sulh yolu ile halletmek için ne kadar gayret sarf ettiğini anlattım. Şimdi de iki devlet arasında bu davanın güzel bir anlaşma ile neticei pezir olduğunu söyledim. Bizim hem emniyetimizin temin edilmiş olduğunu ve oradaki Türk ırkdaşlarımızın ada siyasetine ve milli iktisadına hakim ve veto haklarına malik olarak yaşayacaklarını ayrıca Türk Ordusunun bir cüz'ü tamının orada bulunduğunu Anayasa mucibince bayrağımızın dalgalanmakta olduğunu ve adanın Türk müdafaasına ilhak edilmiş olduğunu ve Türkiye'nin ada müdafaasında ahdi ve Anayasa dolayısiyle mesul bulunduğunu arz etmiş ve kendilerine mahrem olarak zapta geçirilmemesi ricasiyle de pek çok malumat vermiştim. Ve bu meselenin milli menafii yeni baştan gölgelemek ihtimali iledir ki, bu meselenin yüksek huzurunuza getirilmemesini de rica etmiştim. Ve fakat bu dava yine huzurunuza geldi. Ve 55-60'a kadar muhtelif teşekküller önünde bunu muvaffakiyetle müdafaa etmiş olan ben şimdi huzurunuzda suçlu olarak kendimi, kendimi değil o zamanki Hariciye Vekilini müdafaa etmek gibi elim bir mecburiyet karşısında kalmış bulunuyorum. O zamanki hükümet adamlarının Türkiye'nin dostluklarına ne kadar bağlı ve sadık oldukları, samimiyetle bu davayı takip ettikleri, Yüksek huzurunuzda muhakkak bir kerre daha sabit olacaktır. Bütün tesellimi de ben bunda buluyorum. Size burada Kıbrıs davasından bahsetmiyeceğim, belki yakın maziden bahsetmiyeceğim, belki bahsetmem doğru olurdu, ama çok dinlediniz, çok yoruldunuz. Vakit geçti, yalnız bu davaya benim katıldığım andan itibaren müsaadenizle temas edeceğim. Ve size, 6-7 Eylül hadiselerine gelinceye kadar nasıl bir haleti ruhiye içinde bulunduğumu ve bu hadiseler cereyan ederken nasıl bir haleti ruhiyenin mevcut olduğunu isbat etmek bakımından ve benim şu veya bu şekilde hareket edip etmemem lazım geldiğini yüksek vicdanlarınıza izah edeceğim.

Kıbrıs davası eski bir davadır. Mora isyanları ile başlar. Fakat ancak yeni zamanlarda bu dava 1947 de bir Yunan heyetinin Londra'ya gidip Kıbrıs'ı istemesiyle başlar. 1949 da Türkiye'de bir gençlik hareketinin Kıbrıs'ı Yunanlıların istemeleri üzerine Ulus meydanında ani bir feveranla Hariciye Vekaleti önüne gelen ve orada Polis Kuvvetleri ta-

rafından zorla dağıtılan "Yeşil Ada Kızıl olamaz" levhalarını taşıyan bir nümayişle başlar. 12 Ada meselesinde hareketsiz kalan Türk hükümeti Kıbrıs karşısında da hareketsiz. Amma matbuat çok heyecanlı idi, Türk hükümetinin hareketsiz kalması Yunanlılar için kafi değildi. Onlar, ufak bir harekete karşı ateş püskürüyorlardı. Bir futbol maçı hadisesi olmuştu. Demokrat Parti iktidara geldiği zaman Türkiye ile Yunanistan'ın arası açılmış vaziyette idi. O zaman yeni bir tekarrüp siyaseti başlamıştı. Kıbrıs'ı isteyen Yunanlılar, Türkiye'ye iadei ziyaret etmeye başladılar. Bu hareket, Atatürk'ün izinde yürümek isteyen her Türk'ün istediği bir hareketti. Ve yine her Türk'ün istediği bir şey vardı; Türk Yunan işbirliğinin bir muvazene esnasına istinat etmesi idi. Yani tavizin tek taraflı değil, iki taraflı olması idi. Ben o zaman Hariciyede idim. Hükümetin ne düşündüğünü bilmiyorum. Bizim Hariciye olarak düşündüğümüz bu sıkı münasebatın altında Kıbrıs davasının da yattığıdır. Ve nitekim Yunanlılar birden Garbi Trakya'daki Türklere daha iyi muamele yapmaya başlamışlar, lise açılmasına müsaade etmişler ve hocalar gönderilmesine müsaade etmişlerdir. Bir dostluk havası yaratılıyordu. Aynı zamanda 1952 senesinde Londra'ya giden bir heyet Kıbrıs'ı talep etmiştir. Mister Eden o zaman bana hayır, diye cevap vermiştir. Türkiye Kıbrıs işi ile 952 senesinde fazla alakadar olamazdı, çünkü Nato'ya girmek üzere idi. Nato'ya bir de kavga sürükleyerek girmeye imkan yoktu, bunu alttan almak lazımdı ve öyle yaptık. Sadece İngiltere nezdinde mütemadiyen takip ediyorduk.

1954 senesinde Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında nasıl çıktı? Ben o sene politikaya girdim, Başvekil muavini oldum, Amerikada müzakere yapmak üzere Vaşington'a davet edildim, Atina'dan geçiyordum. Yunan Başvekili ve Hariciye Vekili tayyare meydanına gelmişti. Bizi dönüşte bir gün için Atina'ya uğramaya davet ettiler. Tayyaremiz benzin almak için durmuştu. Hareket ettik, tayyareye binince Başvekil bana dedi ki, "Atina Büyükelçiniz bana bir adadan falan laf etti, nedir acaba bu?" dedi. Ben o zaman, "Aman bu Kıbrıs olmasın!" dedim. Vaşington'a gidince davet teyit edildi ve kabul ettik. Orada zaten bir gün kalacaktık. Dönünce Yunanistan'a geldik. Tayyareden iner inmez büyükelçi bana dedi ki, "Sizinle Kıbrıs meselesi görüşülecektir." Benim bir reaksiyonum olmaz, dedim. Başvekilin aynı şeyi söylediğini bildirdi. İngilizlerin arkasında, bize hiç haber verilmeden ve hiç bir hazırlık yapılmadan bizim için bu kadar hayati olan bir

meselenin orada görüşülmesine elbette imkan yoktu. Büyükelçiden talep ettik. Bu mesele görüşülecekse biz gideceğiz dedim. Bizi tuzağa düşürür gibi davet etmek, Amerika'dan gelir gelmez Kıbrıs meselesini öne sürmek doğru olmaz dedim. Büyükelçi, aldığı talimata göre gitti. Yunan hükümetine bildirdi. Hayır, görüşülmekten sarfınazar edildi dedi. İlk Kıbrıs meselesi böyle oldu. Şimdi, bu arada selefim bilahare halefim olan Köprülü'nün fena tesirlere yol açan beyanatı oldu. Aramızda her meseleyi hal edebiliriz gibi bir sözü Yunanlılar fena tefsir etmişler, başka gazetecilere bu beyanatı yapmış, onlar da fena tefsir etmişler. Bu, bir politika meselesi, bir ifade meselesi vesaire. Fakat bu mesele muhakkak ki bir gölge bırakmıştır. 1954 senesinin sonbaharına doğru Yunanlılar bu meseleyi Birleşmiş Milletlere götürüyorlar. Şimdi Hariciye Vekilimiz Selim Sarper bana telefon ediyor. Biz o zaman Nato toplantısına gitmişiz ve Paris'te bulunuyoruz. Telefonda diyor ki, "Yunanlılar meseleyi getirdi, Hariciyeden talimat alamıyorum. Bu yaz Ankara'da idim. Hariciye Vekili bana böyle bir meselemiz yok dedi. Ne yapalım?" Kendisine dedim ki, "Kıbrıs karşısında hareketsiz kalamayız. Bizim istikbalimiz, halimiz bakımından ehemmiyetlidir. Bu hükümet kararı alınması lazımdır. Benim düşündüğüm Kıbrıs ya statükosu içinde kalır, yahut da bize avdet eder. Bu bizim ilk merhaledeki tezimiz olmalıdır. Ben şimdi Ankara'ya dönüyorum. Size malumat veririm." diyorum. Ankara'ya dönüp Başvekile meseleyi arz ediyorum, heyeti vekile toplanıyor ve bu hususta ilk Türk tezi olan Birleşmiş Milletlerdeki tezimiz ortaya atılıyor. O zaman Fuat bey Bağdat'a gidiyor, Başvekil ile beraber, ben Hariciye Vekili Vekaletinde kalıyorum. Ve talimatı bizzat ben yazıp gönderiyorum. Bu vaziyet alışımızı Yunanlılar çok izam ediyor ve o andan itibaren büyük bir kampanya başlıyor. Yunanlılar Grivas'ı Kıbrıs'a göndermişlerdir, tedhiş hareketi başlamıştır. Biz bu arada bir Kıbrıs toplantısı için İngiltere'den davet alıyoruz. 4-5 Hariciye Vekili, aynı zamanda Başvekil bu davete derhal icap etmek istiyoruz. Fakat Yunanlıların vaziyeti böyle değil. Çünkü Yunanlılar kendilerine Türklerin engel olacağını anladıkları andan itibaren bizi bu işten dışarıda bırakmak istiyorlar. Ve bu toplantıya iştirak etmek istemiyorlardı. Bilhassa Makarios kendilerini şiddetle tazyik ediyor, toplantıya gitmeyin Birleşmiş Milletlere gidin diyor. Ve Yunanlılar bunun için cevaplarını geciktiriyorlar ve ancak Birleşmiş Milletlerin ruznamesine bu meseleyi yazdırdıktan sonra konferansa gitmeyi kabul ediyorlar.

Ben ancak 29 Temmuzda Hariciye Vekaleti Vekil Vekili idim, Başvekilin yerine konferansa gitmeye üç hafta vardır. Derhal hazırlıklara başlıyorum. Hariciyede 1949 senesinde İngilizler tarafından verilmesi istenilen muhtariyet Anayasası dahi yok. Bütün bu işlerde hukuki mesnetleri hazırlamaya ve hukuki davayı ortaya çıkarmaya uğraşıyorum. Başvekil, İstanbul'da Kıbrıs Türktür Cemiyetinin toplantısında bulunmadı. İlk defa Cemiyet Reisini yüksek huzurunuzda gördüm. Bu sırada Yunanlılar tedhiş hareketlerine devam ediyorlardı. Şimdiki Ankara'daki Kıbrıs Büyükelçisi Ertuğruloğlu Kıbrıs Türklerinin endişelerini anlattı. Ertuğruloğlu ile beraber bir gazeteci de geldi, burada şahit idi. O gazeteciyi ben kabul etmedim. Sade Ertuğruloğlu'nu kabul ettim. Ertuğruloğlu'nu 28 Ağustosta kabul ettiğimiz zaman Yunanlılar İtalyanlara karşı kazandıkları bir zaferin bayramını yapıyorlardı. O gün bir katliam olacağından bahsetti. Zaten bize gelen bazı haberlerde duvarlara, Türkleri asacağız, keseceğiz diye bir takım yazıların yazılmakta olduğu bildiriliyordu. Binaenaleyh gazeteci arkadaşım dediği gibi uydurma bir haber değildi. Bunun üzerine biz, İngiliz maslahatgüzarına bir nota veriyoruz ve ayrıca da hukuku düvel bakımından böyle bir nota vermek hakkımız olmamakla beraber yurttaşlarımızın selameti bakımından bunu göze alıyoruz. Ve bu notayı veriyoruz. Ve aynı zamanda notanın içinde olmayan bir hususu da arz ediyoruz. Diyoruz ki siz uzun zamandır Grivas hareketini bastıramıyorsunuz, size isterseniz biz askeri birlikle de yardım ederiz. Bu hem bir iş birliği teklifidir, hem de vaziyeti ciddiye alınız ırkdaşlarımızın kanma girilmesin, diyorum. Bu sırada Başvekil beni İstanbul'a çağırıyor. Ayın 24'ünde İstanbul'a gidiyorum. Orada Liman Lokantasında bir yemek olduğu ve Başbakanın bir nutuk verdiğini söylüyorlar. Doğrusunu isterseniz bir müzakere heyeti hareket etmeden evvel bir nutuk verilmesini ben pek doğru bulmuyorum ve kendisine bu hususu arz ediyorum. Bana şu cevabı veriyor; senin işini bozmam, seni takviye ederim. Peki diyorum. Nutku irticalen veriyor. Bu nutuk burada çok konuşuldu, bu nutuk bir nevi, bu hadisenin mihrakı addedilmiştir. Ama burada birçok telgraflar birçok mektuplar okundu. Fakat bu nutuk bir defa olsun okunmadı. Görülüyor ki sabık Başvekil dahi bu nutuktan tedehhüş ediyor. Bu nutuktan korkacak bir şey yok. Bu nutuk öyle zannedildiği gibi, şimdi burada okunsa ortalığı aleve verecek ve umacı gibi gösterecek bir nutuk değildir. Bu nutuk o zaman Yunan devlet adamlarının verdikleri ve o zaman batı Trakya'da Ziraat Vekilinin verdiği nutukla-

rın yanında bir hiçtir. Bu nutukta deniliyor ki, Muhterem Hakimler, bir kerre Türk Yunan dostluğunun lüzumundan bahsediliyor. Atatürk ve Venizelos politikasının devamının iki memleket menfaatinden olduğundan bahsediliyor. Yalnız bu nutukta ne var. Yunanlılara dostluğu aşmayın, taşmayın diyordu. Kıbrıs'ta katliam olmaz diyor. İki memleketin menafii o kadar girifttir ki, kendi iç bünyelerimiz, dış siyasetimizde dış emniyetimizi sarsmadan iyi geçinmeli ve bir birimizle kavga etmemeliyiz. Kavgalarımız bize çok pahalıya mal oldu diyoruz. Ama bu nutuk burada sanki bir bomba tesiri yaptı. Vaziyet böyle değil. Sabık Vali diyor ki, bu nutkun şurasını, burasını düzelttim, düzelttirdim, olabilir. Nutuk irticalen söylenmiştir. Nutuk okunsa böyle bir mana çıkamayacağı görülecektir. Rumları kesiniz diyen bir tarafı yoktur. Nitekim bu nutuktan 6 gün sonra 30 Ağustos bayramı olmuştur İstanbul'da. Bu kadar heyecanlı bir nutuk söylemişse tam 30 Ağustos bayramı ki, Türk-Yunan savaşında kazanılan Türk zaferinin seneyi devriyesine tesadüf eden bir günde bu nutkun tesiri halkı heyecanlandırıp 6-7 Eylülden evvel böyle bir hadise olmaz mı idi? Olmadı ama şimdi bu nutuk ele alınıyor sanki bir bomba imiş gibi üzerinde duruluyor. Fakat aslı yoktur. Ben bu nutuktan sonra Londra'ya gitmiştim, Londra'da bu nutkun büyük in'ikas yarattığını görmedim. Benim Başvekile şimdi söylemeyiniz dememin sebebi şu idi: Yunanlılar zaten bu konferansa kerhen gidiyordu. Bir bahane çıkartırlar diye endişe ettim. Nutkun metnini görmemişim, irticalen söyleyecek. Sert bir tarafı olur ve konferanstan cayarlar diye düşünüyordum. Londra'ya gittik. Gider gitmez Mister McMillan'la görüştük. Konferans 29'unda başlayacak 26'sında görüşüyorum. 27'sinde telgraf çekmişim. Bu da Sayın İddia Makamı için suç delillerinden birisi. Güya ben konferansın akamete uğrayacağını görmüşüm, Başvekile 6-7 Eylülü yapınız, demişim. Konferans daha başlamamış, iki gün sonra başlayacak. Ben bunun sonunu nereden görüyorum. Bu konferansın sonunu. Demin arz ettiğim gibi konferansta bizim bulunmamız, bizim bu gibi konferansların devam etmesini arzu etmemiz milli menfaatimiz bakımımdan lazım. Çünkü Yunanlılar bu davaya 1930'da başlamışlar, 1950-1955 arasında mütemadiyen çalışmışlar ve uğraşmışlar biz ise İngilizlere dayanmış oturmuşuz, İngilizlere güvenmişiz, nasıl olsa adayı vermezler, beyhude yere hadise çıkarmayalım demişiz. O zamana kadar politikamız bu ilk defa kendimiz göstermişiz, göstermemiz de lazımdır. Neden? O sıralarda Mister Eden'in hatıratında yazılı dünya umumi efkarı 1954'te va-

ziyet almamıza rağmen bu işten acaba biz hakikaten ciddi miyiz diye tereddütte, Fuat Köprülü'nün bu beyanatını Yunanlılar mütemadiyen istismar ediyorlar. Ağustos ayında yine biz hareket etmeden evvel bir Amerikan heyeti yurdumuza geliyor. Başvekil kabul ediyor, ben kabul ediyorum. Onlar diyorlar ki, biz Atina'dan geliyoruz; onlar Senatörler heyeti idi. Ve ilave ederek "Atina'da bize dediler ki, siz Kıbrıs ile alakadar değilmişsiniz amma İngilizleri tutmak için böyle gözüküyormuşsunuz." demişler. Biz de, bizim gazetelerimizi çıkarıyoruz bakınız efkarı umumiye alakadardır diyoruz. Hükümet de alakadar olmak mecburiyetindedir. Aynı muhavere Eden'in hatıratında mevcuttur. Eisenhower ile Eden arasında da geçiyor. Eisenhower Eden'e diyor ki, mesaj teati ediyorlar "Canım, Türkler bu işle alakadar değil, siz Yunanlılara verin." diyor. Bir insanın az söylemesi, az hissetmesini icap ettirmez, Türkler az söylüyorlar ama, muhakkak daha fazla his ediyorlar, Türklerin tabiatı böyledir. Onun için yavaş yavaş kızışırlar, amma kızıştıktan sonra onların önlerinde durulmaz diyor Eden. Bu sözler tarihi mesajlarda mevcut. Her hangi bir Amerikan gazetesinin, herhangi bir İngiliz gazetesinin yazacaklarından çok daha mühim, vak'a üzerinde daha iyi ışık tutacak vaziyette. Onun için konferansın devam etmesi ve muvaffak olması bizim için elzemdir. Ben bunu böyle görüyorum. Başvekile söylüyorum. Başvekil de aksi fikirde değil.

Şimdi müsaade ederseniz, 27 tarihinde çektiğim telgrafta ne diyorum: Bizim orada bir endişemiz vardır. O da şudur; İngilizler mütemadiyen bir muhtariyet Anayasası hazırlamakla meşguller, yani adaya istiklal vereceği yerde muhtariyet vermek istiyorlar, İngiliz hakimiyeti ve İngiliz sultası altında bir muhtariyet, 49 Anayasasını tetkik ettim. Gördüm ki, bu, istikbali çok tehlikeye düşürecek bir muhtariyettir. Yunanlılara idarede öyle bir hakimiyet tesis ediyor ki, yani ufak bir değişiklik olduğu anda, o hakimiyeti geri almaya imkan yok, Türkler bir ekalliyet olarak nazarı itibara alınmış. O zamana kadar da Türklerin evkaflarını dahi kendileri idare edemiyorlar. Yüksek Valilik idare ediyor. 1958'de ancak Türkler kendi emvalini kendileri idare etmeye başladılar, teşebbüslerimizle. Benim korkum bu istikamette gidecek, Yunanlılar da uğraşacaklar, karşımıza iki devlet birden çıkacak, iki türlü hukuk prensibi çıkacak. İngilizler Lozan ahitnamesine dayanan, hakimiyet prensibine dayanan adanın iç işlerini istedikleri gibi idare etmek hakları, onun yanında çoğunluk hakkı, yani Yunan ekseriyeti. Benim

bütün endişem burada. 26 tarihli görüşmem, 27 tarihli telgrafım, bu hususu arz ediyor. MacMillan'la açık bir konuşma yapıyorum, diyorum ki, biz sizi destekleriz, bir memleketin hakimiyetini desteklemek zor bir şeydir, efkarı umumiyenin kolay kolay benimseyeceği bir iş değildir. Bu vaziyeti kabul ederim ama bir şartla; ilerideki inkişaflarda bizim emniyet vaziyetimiz, stratejik vaziyetimiz ve ada üzerindeki iddialarımız ve bilhassa oradaki Türk camiasının ada idaresindeki efendi gibi ve eşit partiler olarak idare etmekteki imkanları selbedecek, bir emrivaki yapmamak şartı ile. MacMillan bunun üzerine bana ümit verecek vaziyet almaktadır. Konferans bitmiş değildir. Böyle bir şey yoktur. Fakat çok çalışılması lazım geldiğini görüyorum. Ancak Yunanlılar böyle bir şeyi kabul eder mi etmez mi diye tereddütte. Ben diyorum ki, Başvekile, ben çok gayret sarf ediyorum, her gün matbuat konferansı yapıyorum, 30'a yakın ecnebi gazeteci geliyor, bizim gazeteciler de geliyor. Bizim gazetecilerden rica ediyorum, bu fikirleri tespit edin diye. Bu fikirleri tespit ederken bizim o zamanki nutuklarda tebarüz ettirdiğimiz bir nokta var. Diyorum ki, Türkiye ağır başlıdır. Türkiye ahitlerine vefakardır, Türkiye ittifaklarına sadık bir devlettir, Türkiye bu işin behemehal bir anlaşma ile hal edilmesini istiyor. Dostlar arasında kuvvetliyiz, soğukkanlıyız, serinkanlıyız. Gelin masaya götürelim bu işi hal edelim. Ama Yunanistan böyle mi diyor, hayır. Birleşmiş Milletlere bile bir elinde bir bomba, bir elinde Birleşmiş Milletler Anayasası ile geliyor. Karşımızdaki adam ilk önce elindeki bombayı bıraksın diyoruz. İşte bunun içindir ki, 6-7 Eylül hadiselerini yaratmak kendi bindiğimiz dalı kesmek demektir. Binaenaleyh bu yapılamaz. Bizim politikamız; sükunet ve sekinetle bu işi ele alarak ağır başlıkla ve medeniyet mefhumları anlayışına uygun olarak bir anlaşmaya varmaktır. Biz buna gayret ediyoruz. Yoksa yakmak, yıkmak bizim menfaatimize uygun değildir. Bilhassa 27'sinde, daha konferansın ne olacağı belli değil, bu telgraftan sonra konferans açılıyor. Taraflar nutuklarını söylüyor, ilk önce İngiltere söylüyor ve hakikaten görüşümüze sadık kalıyor, Mister MacMillan. Ve diyor ki, vakit kazanmak için ben şimdiden teklif yapmayacağım, bu ada stratejik bakımdan hem Türkleri, hem Akdeniz devletlerini, hem de bizi ilgilendirir diyor. Ama diyor, şunu da unutmamalıdır ki bunda İngiltere Krallığının hakimiyeti altındadır ve burada bir iş yapmak ilk önce benim hakkımdır, ben sizinle konuşuyorsam dostluğumuz bakımından, hepimizin alakası bakımından konuşuyorum diyor. Yunanlılar bizim orada bulunmamızdan, gazete-

cilerin yazılarından biraz çekiniyorlar, kendilerini emperyalist diye itham edeceğimizden çekiniyorlar. Biz diyorlar, adayı istemiyoruz, self determineyşin yani millletlerin kendi mukadderatını kendileri tayin etmek hakkını verin, tayin etsin diyor. Ne isterlerse istesinler. Bize gelirlerse ne yapalım diyoruz. Türk ekalliyetine garanti edilmiş haklarm verileceğini söylüyor, teminat veriyor. Hem adayı istemiyorum diyor hem de Yunan hükümeti olarak oradaki Türk ekalliyetine teminat verilecektir diyor. Biz malum tezimizi müdafaa ediyoruz. Fakat bir meseleyi mütekaddime koyuyoruz ortaya. Diyoruz ki, ilk önce nümayiş gelsin. İlk önce Yunan hükümeti tedhişçileri silahlandırmaktan ve oraya adam göndermekten vazgeçsin ve bir sükunet hasıl olsun, bu sükunet içinde anlaşalım, konuşalım diyoruz. Buradaki tez için de yine aynıdır. Yani sükunete davet ediyoruz. Biz; tethişçilik yapıyorsunuz, bir kere bunu kesin, müttefikler arasında böyle bir şey olmaz diyoruz. Bu da var nutuklarda. Bu telgrafın, 27 Mayıs tarihli telgrafa son paragrafında demişim ki, biz böyle çalışıyoruz, siz de ilgililere söyleyin. Onlar da, bu gayretlerimize iştirak etsinler. Bu demekmiş ki, 6-7 Eylül hadisesini yapın, Peki, bu telgrafın çekildiği Hariciye Vekaletince malum. Orada katibi umumi vekili var. Niçin o adama Sayın Başsavcı tahkikat esnasında ve benim talebim üzerine buraya gelsin, ne yaptın diye sormuyor. Onun yaptığı, malum. İngiliz Büyükelçisi ile Amerika Büyükelçisi müracaat ediyor, tezimizi teyit ediyor, bizi tutsunlar diyor. Aynı zamanda bütün Büyükelçilere tamimlerde bulunuyor, gereken propagandayı yapsınlar diyor.

Sonra ben bu telgrafı yazarken benim yanımda Muharrem Nuri Birgi, Atina Büyükelçisi Settar İlksel de vardı. Bunlarla yazıyoruz. Müdavelei efkarda bulunuyoruz. Bunların çağrılıp dinlenmesi lazım değil mi? Eğer bu telgraf bu kadar mühimse ve bu telgraftan mevcut olmayan manalar çıkarılmak isteniyorsa onlar da buraya çağrılsın. O zaman Nato Büyükelçiliğinde ikinci katiplik yapan bir zat şahadet ediyor ama o büyükelçiler çağrılıp onların şahitliklerin müracaat edilmiyor. Niçin? İlle benim suçlu gösterilmem mi lazm? Yani memleketin menfaati için o zamanki hükümetin barbarlık yaptığını kamu bakımından ilanda bir menfaati var mı? Bu iddiayı, suçu göstermek için o tarafa göz kapatılıyor.

İkincisi, o şahıs buraya geldi, selefim Köprülü'nün damadı kendisi Köprülü ile el sıkışırdı, selam vermezdi bana, çünkü sayın babasının yerini aldım. O şahıs buraya geldi ve kendisinin de konuştuğu Turan

Güneş'i de peşine takmış, Turan Güneş de şöyle demişti diyor. Coşkun beye sordum dedim ki, bu telgrafın yanında bir de dondurma, mütareke telgrafı çekmiştim, hatırlıyor musunuz dedim. Yalan söyleyemedi, hatırlıyorum dedi. İddianamede Sayın Başsavcı bu iki telgrafı bir birine karıştırıyor. Bunlar ayrı ayrı telgraflardır. Birisi ayın 27 sinde, diğeri 2-3 arasmda çekilmiştir. O telgrafımda ben diyorum ki, McMillan'la görüşme yaptım, o görüşmede artık benim muvaffakiyetim, yani statükonun muhafazası karşısında, statükonun muhafazasını bizim desteklemeniz karşısında oradaki Türk camiasının müstakbel menafiine ve Türkiye'nin herhangi bir değişiklik halinde müstakbel menafiini haleldar etmeyecek garantisini bana vermeye razı olmaya başlamış. Yalnız bendenizin bazı endişelerim vardır, sonra sırası gelince anlatacağım. Neden?

Bu telgrafta ben diyorum ki, kendisine; bu işte daha olgun görülmüyorsa şöyle bir şey düşünülebilir. Sükunet avdet etmiyor, bir mütareke yapalm. 5-10 sene taraflar hukuki noktai nazarlarını olduğu gibi muhafaza etsinler ve orada ada üzerinde ne tedhiş, ne propaganda ve ne de herhangi bir faaliyette bulunmasınlar, olduğu gibi bıraksınlar. Beş sene sonra masa etrafında oturalım. Bu teklif McMillan'a geliyor, tekrar diyorum ki, bunu ben ileri sürersem, Yunanlılar kabul etmez, sen sür diyorum. Görüşelim diyor. Ama, biz de bir teklif yapalım diyor. Ben diyorum ki, ben zaten bu hususu arz etmedim, onun için vaktim var. Dondurma telgraf bu. Bu telgraf, Türk hükümetinin görüşüne yüzde yüz muhalif değil. Çünkü bir Hariciye Nazırı hükümetine danışmadan bu kadar dönme yapamaz. Ne de olsa ben kendimi angaje etmişim. Benim ümidim teklifimin Ankara'da makul karşılanacağı idi. Ben bu telgrafı gönderiyorum. Bu telgrafa cevap maatteessüf menfi geliyor. Menfi gelmesinin sebebi, bunu bir zaaf addederler diye. Efkarı umumiye fazla heyecanlanmış, bu fena tesir edebilir, tarafımızdan verilmiş bir nevi taviz gibi addolunabilir şeklinde kısa bir cevap geliyor, bütün bunlarm şahitleri var. Bunlar gelseydi vaziyeti gayet güzel izah ederlerdi. Her halde onların izahı burada İkinci Şube Polis Müdürünün dış siyaset hakkında ne kadar akilane olursa olsun tamamıyla kanaat ve istidlali üzerine isnat eden bir sıra mütalaadan daha faydalı olurdu, ne düşünüldüğü ne yapıldığı bilinirdi.

Şimdi bu telgraftan sonra yine İngiliz Başvekili Mister Eden ile konuşuyorum. Mister Eden'e de aynı şeyi söylüyorum. Mister Eden be-

nim bu görüşüme daha mütemayil ve diyor ki, McMillan'a söyleyeyim. Hükümetle görüşeyim, sizinle temas etsin, bu bana makul geldi, diyor. Yani statüko üstünde ve mukabil bize garanti vermek hususu. Biz statükoyu müdafaa etmeyeceğiz, ona mukabil onlar, bize teminat verecekler, Türk ekalliyetinin müstakbeldeki vaziyetini haleldar etmeyecek teminat. Filhakika McMillan'la görüşüyorum ve bu şekilde mutabık kalıyorum; biz konuşacağız, formül bulacağız, ben sual soracağım, cevap verecek, bu sual ve cevaplar sonunda centilmen "our man" teessüs edecek. Şimdi bu sualler ve cevaplar Londra Konferansından çıktı. Ve Türkiye ile İngiltere arasında 1958 senesine kadar bizim menafiimizi muhafaza eden centilmen agrement oldu. Hariciye dostlarına bakın İngilizler bu beyanata her dokunuşunda hakikaten bundan vaz mı geçtiniz, bozuyor musunuz diyerek, bu beyanatla, İngilizlerin bunun baki kaldığını ileri sürmüşlerdir.

Şimdi görüyoruz konferans çıkar çıkmaz, biter bitmez bilmem amma biz istediğimizi elde etmişiz, ve bizim artık yeni bir vaziyet ihdas edip işi akamete sürüklemekte menfaatimiz yoktur. Bu yine ayın dördünde oluyor. İkinci bir telgrafı çekiyorum, yine hem bunu bildiriyorum, hem de aynı zamanda dondurma teklifini tekrar ediyorum. İşte ayın altısında telefonum bunun üzerindedir. Yalnız müsaade ederseniz telefona gelmeden evvel şunu arz edeyim. Bu telgrafı çektikten sonra ayın altısında sabahleyin Selanik'te bombanın patlatıldığını konferansa giderken Atina Büyükelçimiz Settar İlksel söyledi. Atina'daki maslahatgüzarımız kendisine telefon etmiş ve Selanik'te bomba patladı demiş. Sefaret kordon altında demiş. Ben şimdi Hariciyeye gideceğim teşebbüste bulunacağım demiş. Ben de Settar İlksel'e söylüyorum ki, şiddetli teşebbüste bulunsun. O da telefon ediyor. Nihayet konferansa gidiyoruz. Yolda matbuat ateşemiz geliyor. Londra radyosunun bu haberi verdiğini söylüyor.

Şimdi, Sayın Başsavcının iddianamesinde İstanbul Radyosunun bu haberi verip vermemesi hususunda bir münakaşadır gidiyor. Emir verdin, vermedim şeklinde. Atatürk gibi bu kadar beynelmilel bir adamın evine, beynelmilel bir dava devam ederken bomba atılır da onu sadece Anadolu Ajansı mı verir? İngiliz radyosu, Kıbrıs radyosu ve diğer milletlerin radyosu bunu ilan etmezler mi? Türkiye bir buz dolabının içinde de dünya ile hiç bir münasebeti yok mu? Onu ilan etmiş etmemiş, nasıl olsa duyulacak hadise. Sonra suç delili olarak ileri sürü-

...rlar, haberi telgraf gelmeden telefonla elde etmişim. Servis telefonla bıdırmiş. Böyle bir münasebet yapıldığı zaman müzakere heyeti başkanma bu gibi haberler servis tarafından ulaştırılır. Bu herhangi bir Hariciye memuruna sorulsaydı, mutlaka söylerdi bunu. Ama o zaman da iddianamede yer alamazdı, iddianameye yazmak bir mecburiyeti hukukiye midir? Elbette değildi.

Şimdi bu telgraf üzerine konferansa gidiyoruz. Masaya oturur oturmaz söz istiyorum ve bu hadiseyi söylüyorum ve bütün içinde duyduğum üzüntüyü, teessürü, merareti ifade ediyorum. Ve Yunan hükümetine ihtarda bulunuyorum. Bunlar zabıtlarda var, yapılacak diplomatik demarşm en şiddetlisi. Hangi diplomata sorarsanız bilir. Nota verilmemiş, teşebbüs edilmemiş... yok böyle bir şey. En şiddetlisini yaptım. Cevap ne oldu? İtiraz değil, teessüf beyanı, suçlunun cezalandırılacağı, çok üzüldükleri müteessir oldukları... Yunan Hariciye nazırının cevabı bu. Boynunu eğen adamın kafası vurulur mu? Tamim çıkarıyorlar, özür diliyorlar, teessüf ediyorlar, on iki gün sonra çıkıyor; Yunanlılar suçlu.

Şimdi bu bomba meselesi soruşturmada münakaşa ediliyor. Biz atmayız Yunanlılar atar mı? Yunanlılar atar. Çünkü o zamanki Yunan hükümeti var. Lütfen huzurunuzda altını çizerek söylüyorum, o zamanki Yunan hükümeti tedhişçi ve bu hususta bir albayı almış adaya göndermiş, her gün bomba patlatılıyor. Bizim adetimiz değildir mezarlıklara dokunmak. Halk ne için mezarlıklara dokundu? Çünkü halk Yunan gazetelerinde gördü; orada Türk mezarlıklarına taarruz edildi. Hatta Yunan gazetelerinde; Yunanistan'ı müdafaa için gelen Avusturyalıların mezarları kazıldığını, ölülerin dışarı çıkarıldığını gördük. Bunlar, saridir, cemiyete sirayet eder. Şimdi, Eden'in hatıralarına geçiyorum. O da Stefanopulos'a diyor ki, bu tedhişten vazgeçin, doğru dürüst bölüşelim. Ne yapalım diyor Stefanopulos, bunlar daima tazyik ediyorlar, mutaassıp kimselerdir diyor, biz bunlarla başa çıkarmıyoruz diyor. İşte, Selanik'teki bombayı Yunan hükümeti attı diyemem. Amma, Yunanlıların atması yüzde 99.5, Türklerin atmasına ise, binde bir ihtimal yok.

Şimdi Başvekille bu günün akşamı konuşuyorum, kendisine diyorum ki, evvelce arz ettiğim anlaşmaya vardık. Çünkü benim çektiğim telgraf daha açık cevap verilecek bir vaziyette değil. Kendisinden yine dondurma hakkında müsait bir teklif almak ümidi içindeyim. Başvekil

bana diyor ki, ne demek istediğini anlıyorum, fakat fikrinde ısrar etme diyor. Burada çok büyük heyecan vardır, diyor. Hatta diyor ki, askere bile müracaat edilmesi için emir verdim. Onun için, diyor, lütfen taviz diye telakki edilebilecek bir durum çıkartma diyor. Telefonu saat 8.00'de alıyorum. O zaman telefonla bana şöyle oldu böyle oldu diye malumat verilmiyor, şurası yandı burası yandı denmiyor.

Sonradan öğreniyoruz ki, ilk önce soruşturma ve iddia makamı şöyle diyor; ben telefon etmişim de, miting yapın demişim ve miting yapılmış. Böyle bir şey yok, o ağaç tutmadı. Bu sefer Başvekil bana haber veriyor diyorlar. Ne aslı var ne de esası. Ve ertesi günü bütün dünyaya ilan edeceğim. Ben böyle bir bomba patlatılmasını, şurişin çıkmasını ister miyim? Netice elde etmeden, elde ettiğim neticenin kaçması ihtimali var. Ya Yunanlılar gelmemiş olsaydı ne olacaktı?

Şimdi ertesi günü gidiyoruz, hakikaten McMillan'la malum anlaşmayı yapıyoruz, redaksiyonunu yapıyoruz. Konferans saat 11'de başlıyacak, biz 9'da gidiyoruz. Gitmeden evvel, gece yarısından sonra Mükerrem Sarol telefon ediyor. Ve hadiseleri ben ancak o zaman öğreniyorum. Bunu da yüksek huzurunuzda kendisine sordum. Ben hadiseleri biliyor mu idim, telefon ettiğim zaman, dedim. Hayır dedi. Hiç bir malumatım yoktur, hadiseleri de beklemiyorum. Hatta biz o zaman arz ettiğim arkadaşlarla beraber çalışıyorduk. Sabah beşe kadar çalıştık. Son nutkun hazırlanması ve suale cevap tespit etmek için. Ben üzüldüm, hepimiz beraberce üzüldük. Acaba bir kötü tesir yapar mı, bir menfi tesir eder mi? Konferans bu şekilde birden bire dağılır mı diye üzüldük. Mr. McMillan'a müessif hadiseler oldu dedim. Biliyorum dedi. Acaba dedi, Yunanlı meslektaşlarımız da biliyor mu? Bilmiyorum, görmedim dedim. Oturduk sualin cevabını tespit ettik. Yarım saat geçti konferansa gittik. Yunanlı meslektaşımız bizi bekliyordu. Oturduğumuz zaman hemen sualleri sorduk. Kendisi bana muziplik yaptın, sen bana çok mühim sualler sordun dedi, sen bunun cevabını hazırlamışsın dedi. Ben de, cevabı suale göre okuyacağım veya okumayacağım dedim. Cevap verdi, Kıbrıs adasında selfdeterminasyonun kabili tatbiki olmadığını, başka beynelmilel hukuku idare eden başka prensipleri mevcut olduğunu, mesela Avusturya'da bunun tatbik edilmediğini ve burada Türkiye'nin alakasından bahseden cevapları verdi. Ben de ona mukabil nutku okuyacağım yerde irticalen konuşmak mecburiyetinde kaldım. Konferans da böylece bitti.

Şimdi Yüksek huzurunuzda şunu arz etmek istiyorum: Orada bu arz ettiğim şekilde bir netice almaya daha ayın 27'sinden itibaren başlamışız. Bir heyeti murahhasa Reisi tutup da miting yaptır, bomba patlat gibi bir vaziyetin ihdasını ister mi, istemez mi? Bilhassa ki, yine arz ettiğim gibi biz daima sükunetle anlaşmak isteyen adamlarız. Kuvvetli olduğumuz halde. Karşımızda anlaşma istemeyen kimseler var. Biz tazyikimizi İngiltere hükümetine oda içinde yapıyoruz, oda dışında değil. Onun için bizim haleti ruhiyemiz böyle bir talepte bulunmaya müsait değildir. Yanımda bulunan kimseler gelselerdi, bunları açıkça söyleyebilirlerdi.

Benim üzerinde durabileceğim bir nokta da Selanik'ten bir telgraf gelmiş üzerine Arapça "cevap verilmeyecek" diye yazılmış. Bir kere telgraflar muhtelif renklerdedir. Hariciye Vekiline gider, Başvekile gider, katibi umumiye gider, dairesine gider. Hangi nüshasını görmüş?

Ben Londra'da olduğuma göre bu şerhi ben veremem.

Başkan: Müdafaanız daha çok devam edecek mi, devam edecekse burada bırakalım.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Elimde daha notlarım var devam edecek.

Başkan: Gereği görüşüldü: Sanıkların müdafaalarını yapması için duruşmanın 17.12.960 Cumartesi günü saat 10'a bırakılmasına ittifakla karar verildi.

Kapanma saati: 17.55

ON SEKİZİNCİ OTURUM

17 Aralık 1960 Cumartesi

Açılma saati: 9.55

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz.
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Vasfi Göksu
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Adil Sanal
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Hatipoğlu
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Mehmet Çokgüler
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak

Zabıt katibi: Necmi Ener

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar, müdafiiler hazır. Açık olarak duruşmaya devam olundu. Müdafiilerin yoklaması:

Sanık Celal Bayar müdafiileri Orhan Ergüder yok, Gültekin Başak yok.

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Burhan Apaydın yok, Talat Asal yok.

Sanık Fatin Rüştü müdafiileri Orhan Cemal Fersoy burada, Ertuğrul Akça yok, Hamdi Üge yok.

Sanık Fuat Köprülü müdafii Hikmet Tuncay burada.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri Abdulhak Kemal Yörük burada, Sadettin Kerim Gökay burada.

Sanık Alaeddin Eriş müdafii Hamdi Üge yok, Ekrem Korkut yok.

Sanık Kemal Hadımlı müdnfii Senai Meriç burada.

Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz yok.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii Ekrem Korkut yok.

Sanık Hasan Uçar müdafii yok.

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil, burada.

Başkan: Şimdi sanıklar müdafaalarına devam edecek, ancak müdafaalarda tekrarların hiç bir faydası olmaması icap eder. Bu esaslara riayet edilerek, müdafiilerin söylediği noktalara temas etmeyerek müdafaalara devam edeceğim.

Fatin Rüştü Zorlu'nun müdafaası yarıda kalmıştı. O devam edecek.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Pek muhterem Yüce Divanın Sayın Başkanı ve muhterem azaları, geçen celsede Londra'da daha konferans başlamadan evvel İngiltere Başvekili ve Hariciye Nazırı ile nasıl müşterek bir zemini bulmağa çalıştığımız ve konferansın devam ettiği her gün zarfında bu müşterek zemini biraz daha terakki ettirerek ileri götürdüğümüzü ve oradaki anlaşmanın inkişaf ettiğini arz etmiştim. Ve böyle müsbet neticeye gidecek heyeti murahasa reisinin hiç bir zaman bu neticenin konferansta resmi bir şekilde ve beynelmilel efkara arz edilecek surette, müşterek bir anlaşma şeklinde neticelenmesini tehlikeye düşürebilecek herhangi bir hadiseyi arzu etmediğimizi pek tabii

söylemiştim. Bu netice filhakika konferans sonunda bizim aramızda evvelce hazırlanan bir sual cevap şeklinde tezahür etti ve Türkiye ile İngiltere orasında Kıbrıs meselesi üzerinde iki seneden fazla bir centilmen akdimentin esasını teşkil etti. Binaenaleyh 6-7 Eylül hadiselerinden sonra konferansın Türkiye için ve İngiltere için neticesiz bittiğini söylemek kat'iyen doğru değildir, hatalıdır. Yine şunu arz etmiştim. Türkiye murahas heyeti başkanının yani bendenizin daha Londra'ya ayak basar basmaz, ayın 26'sından itibaren muhtelif beyanları gerek konferans dışında, gerek konferans içinde daima Yunanlıların konferans masasına bir elinde bomba ile gelmek istediklerini ve tethiş hareketi devam ederken gelmek istediklerini söylemek ve bu hareketi takbih etmek olmuştur. Gerek beyanlarımızda zabıtlara geçmiştir gerek celselerde çıkan beyanımızda bu husus açıklanmıştır. O derece açıklanmıştır ki hatta adeta herhangi bir hareketin, herhangi bir müzakere zemininin hazırlanabilmesi için tethiş hareketinin Yunanlıların tarafından durdurulmasını bir ön mesele olarak ileri atmış bulunuyorduk. Bu ilk günden başladı son güne kadar devam etti. Bu vaziyette biz ileri sürdüğümüz delilin ve gördüğümüz hareketin bizim milletimiz tarafından atılmasını istenilmeyecek bir hal olarak gösterdiğim pek aşikardır. Bu maruzatım Sayın Başsavcının iddiasındaki, iddianamedeki kararın da olduğu gibi delilsiz kavlümücerretten, tamamıyla bir takım istidlallerden, hiç bir esasa istinat etmeyen iddialardan netice almış değildir. Onlardan da istihraç edilmiş değildir. Bunlar beyaz üzerine siyah olarak yazılmış vesikalardan neş'et etmekte ve onlara istinat etmektedir. Eğer Sayın İddia Makamı kabul etmiş olsaydı, belki bu duygu şahitleri buraya gelir arizamik konuşmak imkanı bulurdu. Fakat her nedense Sayın Başsavcı bu hususta buraya 97 şahit getirdiği halde konferansta bulunan ve her bakımdan Yüksek makamınızı tenvir edecek sıfat ve salahiyete haiz olan üç büyükelçiyi ve katibi umumi vekilini yüksek huzurunuza çıkarmak şerefinden mahrum etmiştir.

Şimdi müsaade ederseniz bu hususları arz ettikten sonra yine Sayın Başsavcının yapmış olduğu gibi psikolojik bir takım takdim tehirlerle bazı istintaçlar çıkarmayarak yalnız bir kronoloji takip edecek aradaki bir mitingden bahsediyor Sayın Başsavcı. Bu mitingin benim tarafımdan tertip edildiğini ve madem ki Fatin Rüştü Zorlu Londra'da bu mitingi tertip etti, elbetteki Türkiye'de de bir miting tertip eder diyor. Bu bir defa mantıki bir istintaç değil. Orada bir miting tertip edilmesi

İstanbul'da miting tertibini icap ettirmez. Orada miting tertip edenler İngiliz tebaasında olan Türklerdir. Bunların mitingi ne zaman tertip etmiş olduklarını ve nasıl tertip etmiş olduklarını Sayın şahit Nevzat Karagil söyledi. Ben gelmeden evvel müracaatlarını yapmışlar. Bu müracaatı Türkiye Hariciye Vekiline, Vekaletine veya Türk Büyük Elçiliğine mi yapmışlardır? Hayır, kendilerinin tebası oldukları İngiltere hükümetinden müsaadeyi almışlar. Sonra, bu mitingin İstanbul'daki mitingle bir münasebeti var mı? Katiyen tamamıyla intizam içinde elde çiçeklerle milli kostümlerle, bayraklarla yapılmış bir miting olmuştur.

Sonra bu miting niçin yapıldı? Aynı günde bir de Yunan mitingi var. Onlar da yapıyorlar. Demek ki o zaman, Sayın Başsavcının mantık silsilesini takip edersek, madem ki Yunanlılar Londra'da bir miting yaptı, onların da bu manada bir 6-7 Eylül yapmaları lazım veya orada miting yaptıkları için Selanik'te bombayı atmaları lazım. Bunun bir delil olarak ele almasına imkan yok.

İkinci delilleri telefon muhaberesi, telefon muhaberesi hususunda kat'iyen avukatlarımın söylediği şeylere temas etmiyorum. Yüksek huzurunuzda arz ederim. Telgraf ayın 27'sinde çekiliyor. 28'inde de Ankara'ya geliyor. Sayın İddia Makamı diyor ki, ben o telgrafta konferansın bitmeyeceğini anlamışım, onun için miting yapın demişim. Konferans aym 29'unda başlıyor. Yani ben bir kehanet yapmış oluyorum. Ayın 27'sinde İngiliz Hariciye Nazırı ile yaptığın muhavere neticesinde konferans çıkmaz demişim. Bunun aslı astarı yok. Konferans daha başlamamış. Bu telgrafı Sayın Başsavcı burada hiç okumadı. Okunsaydı iddialarının devam edememesi lazımdı. Kendisi nedense beni suçlandırmayı haksız olarak bir milli vazife addediyor. Hamasi bir heyecan ve bir iklim içinde iddiasını okuyor. Yanlış yoldadır. Ben orada Fatin Rüştü değilim, ben orada Türkiye hükümetinin Hariciye Vekiliyim. Mahkum etmek istediği adam, ben değilim; Türk milletidir. Amma, bunları kaale almıyor, bu telgrafı konferansın sonuna doğru çekilmiş bir telgraf gibi yüksek huzurunuza arz ediyor. O telgrafı çektiğim zaman, onu tahrir ettiğim zaman, bu telgraf üzerinde müzakere cereyan etti, bu müzakerede bulunan şahitler vardır, onların huzurunuzda dinlenmesini istedim. Fakat, bu şahitleri getirmiyor, istintaçlar yapıyor. Neden? Ben orada diyorum ki İngiliz Hariciye Nazarı ile görüştük, şu hususları görüştük, çok gayret ediyoruz. Gazeteciler de çalıştı, daha çalışmamız lazım, siz de lütfen ilgililere emir verin bizim çalışmaları-

mızı teyit etsinler diyoruz. Bu telefon üzerine Başvekilin katibi umumi vekiline emir veriyoruz. Bu emir üzerine İngiliz ve Amerikan Elçiliği nezdinde teşebbüste bulunuyor. Ayrıca bu husus bütün elçiliklere de tamim ediliyor. Şayet katibi umumi vekili buraya gelseydi bunları söyleyecekti. Şayet bu telgraf bu kadar mühimse, bir hakikatin ortaya çıkması için gerekli tahkikata, müşahadeye ve bilgiye müstenit noktalarda müsteğni kalınıyor. Mantıka uymuyor. Sonra bu telgraf tamim edilecek bir telgraf üzerinde Başvekile arzı demişim, o sırada Başvekil İstanbul'da, bu telgraf okunsun. Bunu herhangi bir Hariciye memuruna sorsalardı öğrenirlerdi. Sonra soruşturma esnasında da arz ettim. Bu telgrafların muhtelif şekilleri vardır. Üzerinde çok gizli ibaresi bulunan telgrafta çeken şahıs "servis yapılmayacak" diye yazar, yahut "zata mahsus" diye yazar. O zaman bu telgraf kimsenin eline geçmez sadece Reisicumhur, Başvekil, Hariciye Vekili veya umumi katip tarafından görülür, bu kadar. Bu telgraf üzerine bir şahıs çağırılır, kim bu şahıs. Pariste, Nato'da. Telgrafı çeken memur gittiği için ve büyük bir intişar sahası verildiği için, bu gizli denilen telgrafı o gün bir ikinci katip bile okumuş. Bu ikinci katip şifre memuru değil. Orada lalettayin bir memur. O da okumuş. Bunun üzerinde hiç mevcut olmayan bir mana çıkartılmak isteniyor. Bu delilin makbul bir delil olmayacağını buna isnad edilerek benim suçluluğumun çıkartılamayacağının arzına bile lüzum yok. Yüksek vicdanınıza bu hususta sığınırım.

Sonra, ayın 27'sinde bu telgrafı çekiyorum, bir miting istiyorum da konferansın son gününe kadar yani 12 gün bu miting yapılmıyor ve ben bu mitingi niye yapmadınız diye bir ikinci telgrafı çekmiyorum. Bu da, akla ve mantığa sığar bir şey değil.

Buradan sonra Sayın Başsavcı bir ikinci telgraftan daha bahsediyorlar. Bomba patlamış, bana malumat verilmiş. Bu gayet tabii, bir heyeti murahassa reisine böyle bir hadise dolayısıyla haber verilir. Bunu bir delil olarak ileri sürmeye imkan yok. Zaten onlar vermeseydi de sabahın onunda İngiliz Radyosu vasıtasile öğrenirdim. Bunu Anadolu Ajansı için de söyledim. Bütün dünyanın verdiği bir şeyi Anadolu Ajansı vermiş, vermemiş bunun da bir kıymeti yok. Elbette bana da göndereceklerdi. Bu telgrafın üzerine Arapça harflerle, cevap verilmesi, denmiş. Bu Arap harflerini herhalde ben yazmadım. Kim yazdı? Bir kerre nerede gördüler, onu da araştırmıyorlar. Bu telgraflar müteaddittir. Ben eminim ki, kendilerinin gördükleri telgraflar o telgraflar de-

ğildir. Onların dosyası tutulmaz, imha edilir. Gördükleri telgraf dairede bulunan dokümantasyon telgraflardır, bu telgraflara Katibi Umumi cevap verir. Binaenaleyh görülüyor ki, bu telgraflara verilen not herhalde katibi Umumi veya daire reisi tarafından verilmiştir. Katibi umumi vekili buraya çağırılsa idi bu hususta izahat verirdi. Telgrafa cevap verilmeyecek demek, telgrafa cevap verilmeyeceği manasına gelmez, siyasi mahiyet arz eden işlerden konsoloshane işi büyükelçiye havale eder. Nitekim de böyle olmuştur. Ve Büyükelçiye talimat verilmiştir. Nitekim oradaki maslahatgüzar da, geçen celsede arz ettiğim gibi, teşebbüste bulunması için talimat verilmiştir. O sıralarda ben Yunan Hariciye nazırını beynelmilel bir celsede en ağır bir şekilde itham ettim. Maslahatgüzar derhal teşebbüste bulundu, o kadar teşebbüste bulundu ki Yunan Hariciyesi bir tamim neşrediyor, hadise karşısında teessüf ve teessürlerini de bildiriyor. Demek ki, hem teşebbüs yapılmış, hem de cevap alınmıştır. Bu netice itibariyle hiç bir şeyi ispat etmeyecek aşikar bir delil değil. Bunlar belki bir polis tahkikatı için yol olabilir. Amma polis tahkikatı muhayyeleye istinat eder. Muhayyele hukuk kanalına girdiği zaman kesilir, durdurulur. Bunlarla bir kararname yazılmış. İddianın delile istinat etmesi lazımdır. Delil ip ucu bulunmadı mı muhayyele biter, bu artık polis romanında devam eder, sadece şimdi müsaadenizle telefon muhaberemize geliyorum. Başvekille telefonla konuşmuşuz. Telgrafla konuşmamızın yine nasıl olduğunu bilen var, burada benim arz ettiğim şahitler içinde. Görüyorsunuz ben Başvekille kaçta konuştum, İstanbul saati ile 20-20.30 arasında. Binaenaleyh, ilk soruşturmada bu telefon muhaberesi istismar edilmek istendi, telefon ettin sen, mitingi yaptırdın demek istendi. Tarihi meydana, çıkınca, saati meydana çıkınca, bundan vazgeçildi çok şükür. Amma, yine devam ediyor, nasıl devam ediyor; Başvekil bu sefer yaptı, marifetini sana bildirdi denmek isteniyor. Bunun da aslı esası yok. Telefonla arayan ben, bildirmek istediğim malumatlar da malum. Ben nasıl miting yapın diyebilirim? Başvekil bana diyor ki, aman taviz mahiyetine gelecek bir yola sapma. Ben diyorum ki, hem İngilizlerle centilmen Agrement yapalım, hem de Yunanlılara dondurma teklifini yapalım, çünkü Yunanlılar bunu reddedecekler, reddedeceklerse cihan efkarı umumiyesi önünde kabahatli oldukları yani anlaşmaya yanaşmak istemedikler bir kerre daha tezahür edecek. Bunun için kendisinden bir defa daha bunu istiyorum. Bana cevabında, onu anlıyorum, fikrini diyor, bu heyecan içinde yanlış tefsir edilebilir, aleyhte netice alınabi-

lir diyor ve kabul etmiyor. Sadece centilmen agrement olan İngilizlerle, sual ile cevap üzerinde kalıyoruz.

Sayın Başsavcının söylediği, benim hakkımda direkt olarak 'oğrudan doğruya söylediği deliller üç tanedir. Bunların hiç biri biribirini tutmuyor ve hiç bir mana ifade etmiyor. Hepsi huzurunuzda yağmur yağıyor gibi bir takım istintaçları karşımıza getiriyor. Bu sebeple benimle ilgili zannettiği bir takım delilleri sürüyor ve mesela Selanik Başkonsolos ve muavininin Türkiye'ye gelip bomba götürmeleri gibi. Bir kerre şunu arz edeyim ki, onların Türkiye'ye geldiğinde ben Hariciye Vekili değildim. Ben 29 Temmuzda Hariciye Vekili oldum. Onlar Türkiye'ye 15 Temmuz veya daha evvel geldiler. Bilhassa gene şu hususu arz etmek isterim ki, ikisini de 1952 senesinden sonra bu defa yüksek huzurunuzda görüyorum. Aradan geçen bu zaman zarfında kendilerini hiç görmedim. Mehmet Ali Balin ve Tekinalp elbetteki Vekalet arkadaşlarım. Uzun seneler Vekalette bulunmuş kimseler, tanırım. Yakinen de tanırım. Amma bunlar dışarıda muhtelif dış postalarda bulunmuşlar, ben başka yerlerde bulunmuşum. 1950 veya 1952'den sonra bir defa karşı karşıya gelmemişiz. Bunu söyleyen yok zaten. O halde bu zat emri kimden aldı? Kendileri müdafaaların yapacaklar elbet, bunun üzerinde durmuyorum. Sonra Oktay Engin ve Hasan Uçar'ı da hiç tanımam ve hiç görmedim ve bir temasım olmadı. Bunlara ait şu mansıba yükseldi dedikleri şeyler ki, doğru olmadığı meydanda. Onlarla da hiç bir ilgim olmadı, hiç bir münasebetim olmadı. Sonra, bu davanın yine bir mesnedini teşkil eden husus Selanik Vilayet Mahkemesinin ilamı. Sayın müdafiiler bunun üzerinde durdu. Fakat, kanaatimce iki nokta üzerinde durmadılar. Bir ecnebi ilamının muhkem kaziyye teşkil etmiş gibi Türk Mahkemelerinde çıkartılmasına esas itibarı ile imkan yok. Fakat ayrıca bu muhkem kaziyyede iki değil, şimdi dört Türk tebaası var. Bu Türk tebaalarında Türk vatandaşlarından ikisi de ayrıca devlet memuru bu bir. İkincisi, suçun işlenme yeri kısmen dahi olsa bizim kendi toprağımız. Telgraf Türkiye'den çekilmiş, bomba, Türkiye'den gitmiş. Türk kaza hakimiyeti ve Türk sultası ve hakimiyeti böyle bir halde böyle bir ilamın ele alınmasına dahi manidir. Bendeniz bu devlet namına 15 tane müzahareti Adliye anlaşması yapmışım ve imzalamışım. Beynelmilel hukuk daha bu kadar ileri gitmedi. Bu tamamiyle bizim sultamıza ve bizim hakimiyetimize mugayirdir. Ama bu mahkeme çok mutlu bir mahkeme, bu ilam çok mutlu bir ilam. Bunun

ne gibi şerait altında cereyan ettiğine dair Büyükelçinin raporlarını getirtelim diyoruz. Burada herhangi bir Yunan tebaasının, Rum'un, Türkiye'den kaçmış Rum'un mektubunda bülendavaz ile bahsettiği şikayetlerin Büyükelçinin şikayetlerinde bir tek satırı dahi yoktur. O zaman yapılmış baskıların ne şekilde yapıldığı görülecektir. Sayın Başsavcı bir şeyden istiane etmek istiyor; niye protesto etmediniz diyor. Ben o zaman Hariciye Vekili değildim. Fakat şunu söyleyeyim ki, protesto edilmiştir. Fakat şunu arz ettim. Sayın Başsavcıya ve bilhassa Yüksek Mahkemenize arz edeyim. Bu dava görüldüğü zaman bu vatandaşlar Yunan tabalı idiler. Yunan tabalı bir şahsı muhakeme eden bu mahkemeye bizim bir müdahale hakkımız yoktur. Zaten bu şekildeki mahkemelere ecnebi devletler müdahale edemez. Fakat bizim müdahale hakkımız olmamasına rağmen sureti umumiyede protesto ettik. Şimdi Müddeiumuminin hakkımızda bir suç delili gibi gösterdiği bu vakıa'da Türk Hariciyesi uzun münakaşalardan sonra Yunan Hariciyesine zorla avukat tutulması hususunu kabul ettirdi. Bu, hususlar Atina Büyükelçiliğinin raporunda mevcuttur. Bu kançılaryalar arasında mahrem cereyan eden hadiselerdir. Sonra Sayın Başsavcının mantık silsilesini takip edersek şunu söylemek lazım, suçluluk kompleksi Yunanlılardadır. Niye kendi tebaları için bizim sefaretimiz tarafından bir avukat tutulmasına razı oluyorlar? Neden kendi kavaslarının avukat ücretini Türk sefarethanesine ödetiyorlar? Demek ki suçluluk kompleksi varsa bizde değil, onlardadır. Sonra parası ödenmiş. Ben o zaman Hariciye Vekili değilim. Sonra kavasımız, kim bilir kaç senelik kavasımız ve nihayet arkadaşımız. Şimdi müsaadenizle şahitlere geliyorum. Fakat, şahitlere gelmeden evvel yine maddi deliller üzerinde şunu arz edeceğim. Sayın Başsavcı suçluluk kompleksi üzerinde çok durdular. Böyle bir şey yok. Bomba patladı, bunu İngiliz Hariciye Nazırının önünde beynelmilel bir konferansta yüzlerce şahitlerin huzurunda Yunan Hariciye Vekilini protesto ettim, Maslatgüzarınız da etti ve tamim çıkarttılar, bu bir, ikincisi, acaba Saym Başsavcı tetkik etmişler mi? Yunan hükümetinin bize bir notası var. O notada hükümeti merkeziyeden bahsedilmiyor da İstanbul'da polislerden, mahalli makamattan bahsediliyor. Çünkü Yunan hükümeti, hükümeti merkeziyeyi Sayın Başsavcının yaptığı gibi mesul tutmuyor; Yunan Maslatgüzarı bana bir nota getirdi ama ben o notayı iade ettim, şöyle iade ettim. Ben kıdemce sizden çok eski bir diplomatım, siz herhalde bunu Yunancadan tercüme ettiniz ve hükümetinizin maksadını aştı-

nız. Benim böyle söylediğimi ve notayı iade ettiğimi söyledim. Gitti, geri geldi. Evet, dedi, aşmışım dedi. Mevcut notayı getirdi ve hükümeti itham etmedi. Ondan sonra yine aynı tarihlerde bu hadiseden 13-14 gün sonra Amerika Büyükelçisine biz müracaat ettik. Niçin? Birleşmiş Milletlerde Türkiye'yi desteklemesi için. Şimdi burada bir suçluluk kompleksi var mı? Amerika bizi Birleşmiş Milletlerde destekledi. Eden'in hatıratında da vardır. Ondan sonra Birleşmiş Milletlerde Yunanlılar acaba ne diye 6-7 Eylül hadiselerinin tahkikini istemediler. Veya Adalet Divanına getirmediler. Eğer Başsavcı gibi bir takım mantıki istintaçlar göz önünde tutulmak lazım gelirse asıl Yunanlıların suçlu kompleksi altında bulunduklarının, 6-7 Eylül hadiselerini Yunanlıların tertip ettiğini düşünmek lazım gelirdi. Amma böyle bir şey yok. Yunanlılar bilir ki, bir hükümet kolay kolay itham edilemez, bilhassa delilsiz itham edilemez. Burada beynelmilel bir mesuliyet var.

Türk devleti polise emir vermiş, askere emir vermiş fakat polis ve asker hadisede gerektiği gibi hareket etmemiş; bu durum karşısında hükümete beynelmilel hukuki bir mesuliyet yüklemenin doğru olmayacağını hiç söylemiyeceğim, hafızamın çok zayıf olduğu bir zamanda söyledim. Şimdi Yüksek huzurunuzda konuşmaya alıştım. O zaman alışmamıştım. Bunun misalleri var. Şam isyanı Kahire isyanı, bunun misalleri, Paris'teki hadiselerden misaller verebiliriz. Bu bakımdan beynelmilel sahada bir mesuliyetimiz olamaz. Ne zaman Polise, Orduya müdahale ettiremezsek ve tedbir almazsak ki tedbiri aldığımız herkes tarafından biliniyor, o zaman mesuliyetimiz olur.

Ondan sonra gazeteleri ileri sürüyorlar. Bir defa Sayın Başsavcıya şunu arz edeyim, bu gazetelerin hiç birinde benim suçluluğuma ait bir tek kelime yoktur. Arz ettim 12 gün Birleşmiş Milletlerde matbuatla sabahtan akşama kadar bir arada bulundum.

Ben orada bulunuyorum ve noktai nazarımızı, ne yapmak istediğimizi daima arz ediyorum. Ayın 7. günü de matbuatla temas ettim. Hatta 8 sabahı da ettim. Londra'dan hareketimden evvel eğer benim haleti ruhiyemde böyle bir miting yapmak, böyle bir harekette bulunmak olsaydı, bunu gazeteciler derhal sezer ve hadise çıkar çıkmaz derhal beni ilgilendirirlerdi. Böyle bir vaziyet yok. Fakat madem ki, beynelmilel hususa temas edildi, Eden'in hatıratında gayet açık yazılıdır. Amerikalı meslekdaşımla konuştum, Amerikalı meslekdaşım 6-7 Eylülden bahsedince, Eden diyor ki, Türkler kabahatli değillerdir. Buna onlar başlama-

dılar, o kadar çok tahrik ettiler ki diyor. Bunları görün, bu milli bünyenin reaksiyonudur. Bütün tarihimize mal olacak bir hadisedir. Kendi kendimizin lüzumsuz olarak tecrim etmek için hiç bir sebeb yok. Geçen celsede de arz ettim, bunun arkasında ben yokum, ben Türk tarihinde bir damlayım, benim ismim unutulacak, fakat Türkler şunu yaptı, bunu yaptı diyecekler. Dünya bunu böyle görmemiş ve görmüyor. O zamanki gazeteler şöyle söylediler: Bu bir bakıma Yunanlılara ders olsun bir gün gider Amerikan sefaretini taşlar, İngiliz sefaretine bomba atar, Avusturalyalı askerleri mezarlarından çıkarır atar mukabele görmez. Ama demek ki bir gün kendi ayarında kendisinden daha büyük bir devletin, bir milletin mezarına bomba atıldığı zaman elbette bunun aksülameli olacağını da görsün. Bunu ders olsun diye yazdılar.

Şimdi, Yüksek Reisimiz Soruşturma esnasında bir mülahazada bulundunuz; dediniz ki, Yunanlı onun cevabını Hariciye Nazırına versin. Hafızam zayıf elimde doküman da yok, yalnız, hatırımda kalan, evvelce okuduğum Eden'in hatıratı vardır. Orada diyor ki, Stefanopulos ne yapalım, demiş, çok mütaassıp adamlar var, başa çıkamıyoruz. Yunan hükümeti bombayı attı diyemem, elimizde delil yok. Ama Yunan hükümetinin attırdığı muhakkak, Londra Konferansı başlamadan evvel Yunanlılar üç polisimizi öldürtmüşlerdi. Ayrıca büyükelçinin ikametgahına da bomba atmışlardı. Bu hadiselerden sonra yine, arz ettiğim gibi, muhtelif bomba hadiseleri vuku bulmuştur. Yine konferanstan 20 gün evvel Kıbrıs'ta bir camie bomba atılmıştır. Demek ki, bu alıştıkları bir hareket. Bu hususa tekrar avdet etmek üzere müsaadenizle bir noktayı şu anda belirtmek lüzumunu hissettim. Ben o zaman Hariciye Vekilliğinden ayrılmıştım. Tekrar döndük. Yine bu davayı Birleşmiş Milletlerde, Nato'nun önünde bulduk. Aynı tezlerle Yunanlılar tarafından ortaya atılmış. Aynı tez, Türkiye'nin bir alakası yoktur, ada bizim olacak, selfdeterminasyon isteriz dendi. Biz bir beynelmilel teşekküllerde Yunan tezini mağlup etmeğe muvaffak olduk, 3 sene evvel aşağı yukarı bu hafta içinde Yunanlıları Birleşmiş Milletlerin birinci komisyonunda, politik komisyonunda 83 devlet önünde mağlup ettik tezlerini çürüttük. Türkiye'nin alakası bulunduğuna dair karar aldık. Gecenin 12'si idi. On ikiyi çeyrek geçe gazeteciler beni tebrik etmişti. Yunan Hariciye Nazırı Melul, mahzur çıkmıştı. Ben, gazetecileri bıraktım. Bizim gazeteciler gördüler. Yunan Hariciye Nazırına doğru yürüdüm, elini sıktım. Beni tebrik etmek nezaketini gösterdi, böyle ol-

masını istemezdim, bu kararı müştereken vermeliydik dedi. Ben de öyle isterdim, öyle ise yarın Assembleye bunu müştereken takdim edelim dedim. Kabul etti. İngilizlerle kim konuşacak dedi. Ben konuşurum dedim. İngiliz Hariciye Nazırı ile konuştum, muvafakat etti. Bir araya geldik. Kararı müştereken müzakere ile halledileceğine dair hazırladık. O gün, Kolombiya delegesini bulduk. Bunu Birleşmiş Milletlerde sen prezante et dedik. Öyle oldu. Neticede karara geçildi. Herkes lehte bulundu, Rusya hariç. O gece yarısı saat 2'den sonra Ankara'ya telefon ettim. Niçin? Aman gazetelerimiz Yunanlılar mağlup oldu demesinler diye. Oradaki gazetecilerimizden de rica ettim, Yunanlıları münhezim göstermesinler diye. Tıpkı Londra'daki haletiruhiyemde olduğu gibi bir politikacı olarak insan bundan istifade etmek ister. Ama ben hiç bir zaman politikacı olmadım. Ondan iki gün sonra Averof'la görüştüm ve Zürih ve Londra'da imzalanan anlaşmayı orada iki kişi başbaşa imzaladık. İngiliz Hariciye Nazırının da muvafakatini istedik derhal muvafakatini verdi. İki ay başbaşa müzakere ettik. 6-7 Eylül hadisesini yapan adama Yunan Hariciye Nazırı başbaşa oturup bir iş görüşmez, itimadını veremez, İngiliz Hariciye Nazırı da itimad edemez. Bu hadise tarihen sabittir, Londra anlaşması imzalandıktan sonra bana gönderdiği mektupta, bunu kimin yaptığını biliyoruz, sizi tebrik ederim diyor, bu tebriklere selefim Mister Dallas da iştirak etmek ister diye yazıyor. 6-7 Eylül hadisesini yapan devlet adamları böyle beynelmilel bir itimat kazanamazlardı. 1960 senesinde *Newyork Times* gazetesinde iki sütun üzerinde neşredilen bir makalede ve benim resmimin altında "Her şeye rağmen anlaşma ile en ciddi meseleleri halledebileceğini ispat eden adam" başlıklı yazı çıktı. İşte o zaman 6-7 Eylül hadiselerinin beynelmilel alemdeki inikası bir leke şeklinde değil bir öğünç vesilesi olarak gösterildi. Türk devlet adamları Cumhuriyetin başından sonuna kadar ahde vefa, söze sadakat, beynelmilel prensiplere riayet ve Ata'nın en ileri medeniyet telkin eden siyasi görüşünü gütmüşlerdir. Bunun aksini kimse ispat edemez. O kadar doğrudur ki, üç Amerikan belediyesi yine bu sebeple bana fahri hemşerilik beraeti verdi. Bir Amerikan üniversitesi fahri Hukuk Doktorluğu payesini verdi. Aynı şekilde hepsi Yüksek Soruşturma Kurulunda, İdarei Örfiye Kumandanlığında ve Hariciye dosyalarında mahfuz.

Bundan sonra müsaade ederseniz şahitleri gözden geçirelim. Bilaistisna benim bu mesele ile ilgili olduğum huzurunuzda söylenmedi.

Coşkun Kırca, selefim Fuat Köprülü'nün damadı istintaç yolu ile kaniyim, şahsi istihbaratım olarak dediler ve yemin dışında olduğunu ifade etmek için, bin bir sarahat verdikten sonra 27 tarihli telgrafın son fıkrasını ben öyle anlamıştım diyor. Ne zaman, 5 sene sonra. Niçin olduğunun sebebini arz ettim. Tekrar arz etmiyorum. Ondan sonra, asıl politik muarızlarımız olan Fethi Çelikbaş, Ekrem Alican, Turan Güneş; Bahadır Dülger hepsi geldiler, lütfettiniz sordunuz. Hiç biri benim hakkımda kanaat olarak dahi dahildir demedi. O zamanki Meclis zabıtlarını açın, göreceksiniz böyle bir şey yok, benim hakkımda dahildir vesair diye bir şey yok. Mevzubahis değil, Turan Güneş sade - en sonunda yine hayır öyle bir şey yok demesine rağmen - dedi ki Fatin Rüştü bey bana Mecliste geçerken izam ediyorsunuz dedi, o kadar izam edilecek bir mesele değil, dedi. Turan Güneş'i bu yola sevkeden yine Coşkun Kırca. Bunlar 3-4 ay evvel beraberce bir Şark seyahati yapmışlar. Orada bu mevzuu konuşmuşlar. Turan Güneş böyle bir şey söyledi, fakat ifadelerde fark var, tabii nazarı dikkatinizi celbetmiştir. Turan Güneş diyor ki, Mecliste müzakere olduğu için ayakyolunun önünde söyledi, rica ederim; görüşülecek yer değildir, huzurunuzda söylenecek bir laf da değildir. Objektif olduğunu, hakşinas olduğunu belirtmek için söyledim. Teşekkür ederim. Mecliste zamanın Başvekili bu kompleks içinde hadiseleri iyice izah edemedi. Gurupta niçin münakaşaları önlemek istedi, neden Mecliste bazı meseleler mevzubahis oldu, Meclis zabıtları açıktır, Mecliste konuşulduğu zaman 6-7 Eylül arasında Kıbrıs meselesi de vardı, bu öyle bir komplekstir ki, o zaman bir üzüntü de mevcuttu. Pek vatanperver bir adam, hepimizin çocukluğumuzda vatani nutuklarını dinlediğimiz Hamdullah Suphi Tanrıöver çıktı Mecliste dedi ki, "Efendiler salibin girdiği bir yere ayyıldız giremez." Vermezler bize Yunanlılar bunu, bırakalım bu davayı. Bu sözler söylendikten sonra Meclisten çıktım, Ankara Palas salonuna geldim, üzgündüm. Ankara Palas salonunda Hamdullah Suphi Tanrıöver bana gülerek bu genç yaşta - ki ona nisbetle her halde gencim - senin omuzların bu ağır mesuliyeti taşımaz, bu mesuliyeti genç omuzlarınıza almayın, bu iş çıkmaz dedi. Kendisine şu cevabı verdim. "Ben bir devlet adamı olarak mesuliyeti almak için buraya geldim. Eğer beni genç görüyorsanız mesuliyet asıl gençlere yakışır, eğer benim darılmamamı istiyorsanız Kıbrıs davasını sarsmayın" dedim. 6-7 Eylülden sonra bazı kimselerde de bu düşünce vardı. Ondan sonra bunları izam etmeyin dememizin başka sebebleri vardır. Hem Birleşmiş Milletlerde

hem Nato'da biz bu 6-7 Eylül hadiselerinden sonra da pekala Yunan taleplerini red ettik, kendi talebimizi kabul ettirdik.

Şimdi burada bir de bayrak çekme meselesi var. Ben o zaman Reisicumhurla birlikte Tahran'da idim ve orada öğrendim, bunları. Fakat bunun da izam edilecek bir tarafı yok. İzmir'de Nato Karargahı vardır, Selanik'de yine Nato Karargahı vardır. Burada her gün Türk ve Yunan bayrakları çekilir ve karşısında Türk ve Yunan subayları arzı selam ederler. Nato'daki Türk ve Yunan subaylarının kollarında Türk bayrağı ile Yunan bayrağı yan yana durur. Yunanlılar bizim müttefikimizdir ve şimdi de dostumuzdur. O zaman da onlar da, biz de daima dost olmamızı istiyorduk. Bütün ifratçı meyillerine rağmen, Yunanlılar bizi sonuna kadar bu davada kaçırtmak istikametinde gitmek istiyorlardı. Bu bayrak çekilmiş, Yunanlılar bunda o kadar resmi değildi ki, Sayın Başsavcı bir tek nota bir tek teşebbüs olsun Yunanlılar tarafından yapılanını gösteremezler.

Bu, orada bir İzmir milletvekilinin gayri resmi şekilde bayrak çekilmesinde hazır bulunmasından ibarettir.

Tazminat meselesine gelince:

Köprülü beyin avukatı da söyledi; ben vekil değildim ve mesuliyeti de bana terettüp etmez. Fakat tazminat meselesiyle elbetteki bir milli tesanüdün ifadesi ve bizim bir ırk davası gütmediğimizin en birinci delili idi. Sonra hariciyenin bu hususta biraz direnmesini izah edeyim. O tazminatın içinde Yunan tebası da vardır. Bilindiği gibi İstanbul'da 16.000 Yunan tebası vardır. Bunlar muvakkat izin tezkeresiyle oturmaktadır. Onlara da tazminat mevzuubahis idi. Bunun için belki bir pazarlık imkanı aramak isteyeceklerdir, bundan ibarettir. Şunu arz edeyim ki, zaten bu, Türk hükümetinin samimiyetini gösterir. Türk hükümetinin elinde mukabelei bilmisilde bulunacağı bir rehine vardır, o da İstanbul'daki 16.000 Rum'dur. Bunlar daima 6 aylık vesikalarla oturuyorlardı. Bunların çıkarılmasını gerek grupta, gerekse Mecliste müteaddit defalar mebuslar bunu istediler. Ama, hükümet hiç bir zaman buna yanaşmadı. Çünkü Türk hükümeti o zaman ve evvelden olduğu gibi asıl gayesi, Atatürk'ün çizdiği istikamette Türk ve Yunan iş birliğini devam ettirmek idi. Kıbrıs mevzuunda bizden taviz istemelerine rağmen biz buna yanaşmadık. Şimdi o zamanki Meclis zabıtlarına bakılırsa, hakikaten şahsen, benim bu işin ne telkin ne de tertipçi şeklinde gözükmediğim anlaşılır. O zamanki tenkitler zaten asa-

yiş kuvvetleri üzerinde idi. Dahiliye Vekaleti, Vekili asayiş kuvvetlerini iyi idare edememiş. Bazı valiliklere, polis müdürlerine bunun üzerine hükümet tahkikat tevdi etmiş. Bu o kadar böyle oldu ki ben Londra'dan avdet ettiğim zaman, 8 gecesi kimseyi görmedim. Sadece annemi gördüm. İngiliz sefareti arkasında emlakimiz vardır. Evimiz Taksim meydanındadır. Emlakimizi Ayşe adında Müslüman bir kapıcı kadın idare eder. Orada dükkanlar da vardır. Müstecirlerinin hepsi Rum'dur. Hadise günü kapıcı kadın kapının önüne çıkmış, gelen nümayişçilere benim ismimi vermiş, bağırıp çağırmış, gelenleri kaçırmış. Ayşe bizim dükkanları korumuş, dedi. Bütün kiracılar ona duacı. Polis Taksim meydanında sıkıştı, dedi. Meydan bizim evin penceresinden gözükür. Bilemedi ne yapacağını, şaşırdı, dedi, Ben ertesi günü Vilayete gittim. Başvekil oturuyordu. Mükerrem Sarol vardı. Belki Vali de vardı. Başka vekiller de bulunuyordu. Allah rahmet eylesin, Namık Gedik de vardı. Böyle olmuş, dedim. Bir soğukluk oldu, kimse cevap vermedi. Zaten Başvekil çok üzgündü, ben ne olduğunu anlamadım. Sonra Mükerrem Sarol, sen gelmeden evvel vekiller Namık Gedik'e hücum ettiler. Köprülü Fuat bey, en başta onu çok sarstılar. Yeni sükunet bulmuştu, sen geldin, söyleyiverdin dedi. Ben bilmiyordum. Ben tertipte bulunmuş olsaydım böyle bir lafı pat diye ortaya koymazdım. Yani Sayın Başsavcının dediği gibi bir suçluluk kompleksi içinde olabilirdi. Bu yok böyle bir şey...

Şimdi ikinci bir şahidin ifadesine gelelim. Yüzbaşı Ziya Karaçam bütün hakikat onun ifadesinde. O Tokatlıyan'da oturuyormuş, bir genç geldi, bir iskemlenin üzerine çıktı diyor. Derhal etrafına bir kalabalık toplanmış, bu ful psikolojisi böyledir. Sonra da hareket başlamış. O civarda Kıbrıs Türktür Cemiyeti vardır. İş meydanda. Ondan sonra ikinci bir mesele, asayişle meşgul kimselerin de bunda kabahatleri yok, alışmamışlar böyle hareketlere. Ani olmuş, ani feveran olmuş. Dahiliye Vekili brütal hareket etmeyin demiş. Kendisi popüler olmak istiyor. Ama zabıta kuvvetleri, şunu yapamadı, bunu yapamadı deniyor. İçlerinde beşeri bir his var. Hükümet tahrik etmeseydi diye bir şey söylenemez. Dava burada. Bu beşeri bir his. Bunun yanında Kıbrıs davası çıkmayacak, böyle hareket edilmeyecek, bunlar yok. O zamana kadar Kıbrıs'a ne kadar asker gitmiş, ne de bayrağımız çekilmişti. Nitekim bu hususu birçok davalarda gördüm. Hatay davasında da böyle oldu. Kıbrıs statüsü çıktı, mesele de halloldu.

Şimdi İstanbul Emniyet teşkilatı bir rapor veriyor. Bu işte komünistlerin yüzde yüz bir komplosu var, deniyor. Orada ufak bir çıkış yapılıyor. Orada gösteriliyor, kat'i bir ifade değil. Kati bir ifade olmaktan çok uzak. Sonra Milli Emniyet hizmetleri reisi olan general Türkmen'in raporu var. Tamamen komünistler yapmıştır, diyor. O zaman beynelmilel Bankacılar Birliğinin toplantısı vardı. Bu beynelmilel bankanın memurlarıyla konuşmuştum. O zaman bana dediler ki, bu bizim üçüncü müşahedemiz, bu işi Kahire'de gördük, bunun eşitini Brezilya'da gördük. Orada gördüğümüz aletlerle burada gördüğümüz aletler hemen hemen ayni. Bu da indi bir müşahede. Çünkü her yerde kazma, kürek bulunur.

Bunları arz ettikten sonra, Sayın Tulga şahadet etti, dedi ki: O zamanın Reisicumhuru Bayar, bunları hep iç politika ile karıştırmak isterdi, dedi. Ben Bayar'ın böyle bir şeyine tesadüf etmedim. Kendisi beynelmilel aleme çok ehemmiyet verirdi. Atatürk'ün izinden gitmek isterdi. Atatürk muasır medeniyete, düşüncelerine çok ehemmiyet verirdi. O da çok ehemmiyet verirdi. Ama, bunları onun için arz etmek istemiyorum. Kendisi müdafaasında yapar veya yaptı. Bana böyle bir şey söylemedi hiç. Bana gelince; demin arz ettiğim en büyük muvaffakiyetimin bizim gazetelerde çıkmasına mani olmak için telgraf çektim ve telefon ettim. Dosyada mevcuttur. Ayrıca, 1957 senesinde seçimlere gidilecek, ondan evvel de İsmet İnönü zannederim Taksim Gazinosunda yahut Spor Sarayında bir nutuk söyleyecekti. Fazıl Küçük de İstanbul'da idi. Kendisine İnönü ile konuşun, dedim, Kıbrıs'tan hararetle bahsetsin dedim. Bunu yaptılar. İnönü, bahsetmez miydi, bilmiyorum. Belki de ederdi. Ama ben bunu da yaptım. Bundan niçin bahsediyorum? Çünkü 1957 senesinde Truman Doktrininin 10. senei devriyesi vardı. Zamanın Başvekili verdiği bir toplantıya İsmet İnönü'yü davet etmişti Amerika Büyük Elçisiyle beraber.

Biz bu toplantıda Fuat Köprülü bey, zamanın Başvekili, Sayın İnönü ve Amerika Büyükelçisi ile beraber oturuyorduk. Orada Başvekil İnönü'ye, Kıbrıs meselesinde bizi destekleyin, dedi. İnönü önce Türkçe dedi ki biz Kıbrıs'ı Lozan'da verdikti. Bundan alınacak en büyük hak, büyük bir muvaffakiyettir, sonra Amerika Büyük elçisine döndü, İngilizce olarak, ben hükümetle beraberim, dedi. Bu iki; iş politikaya girmiyor.

Üç, yine İngiliz büyük şahsiyetlerinden birisi Türkiye'de 1958 senesinin yaz aylarında Ahmet Şükrü Esmer'i İnönü'ye ricada bulunma-

sı için gönderiyorum. Lütfen tezimizi teyit etsinler. Bu husus *Akis* dergisinde de çıktı.

Dört, o zaman Fazıl Küçük'ün aleyhinde bulunuyordu. Çünkü kendisi Demokrat Partili olarak tanılıyordu. Kendisi mert bir insan olduğu için hakkında neşredilen yazılara cevap vermek istiyordu. Biz kendisine mani olduk, bu bizim iç politikamızdır, sen karışma, biz bu gün varız, yarın yokuz. Ama, sen devamlı olarak kalmak mecburiyetindesin. Git İsmet İnönü ile temas et, bu dedikoduları durdurtsun, dedim. Çünkü sizin orada birlik halinde bulunmanız lazımdır. Sayın Karagil'le çıkan münakaşamız budur. Orada politika üstünde ben Fazıl Küçük'ü gördüm ve onunla çalıştım. Kendisi olsaydı, o da onunla çalışırdı. Gittiler, müracaat ettiler, yine telkinim üzerine Başvekile, bana telgraf çektiği zaman İnönü'ye de telgraf çekti. Hatta İnönü'ye çektiği telgrafta biraz da ellerinizden öperim, diye hürmetkarane sözler vardı. Grupta bunu tenkit mevzuu olarak ortaya attılar. Çıktım ve bu mevzuu biz daima iç politika dışında tuttuk ve tutmamız lazımdır, dedim. Görüyorsunuz ki, hükümet olarak bunun için bir övünme yapmadım ve yapmamışımdır. Kıbrıs hususunda hükümet bir tek övünmede bulunmamıştır. Benim radyoda, şurada burada bir tek övünmemi bulamazsınız. Muvaffakiyettir bile dememişimdir. Orada çıktım bunu müdafaa ettim, grup da kabul etti. Şimdi görülüyor ki bunun iç politika mevzuu, biz hiç bir zaman yapmak istemedik. Demokrasilerde bir dış meseleydi, iç politikaya sokmamak zordur. Biz reyi seçmenlerden alıyoruz, seçmenin reyine muhtacız, milli iradeyi onlar tesit ediyor. Bunların istikametinde gitmeye mecburuz. Binaenaleyh, dış politikanın iç politikaya karışmaması, demokrasilerde hemen hemen imkansızdır. Zordur, zararlıdır. Ama buna rağmen biz, sirayet ettirmemek imkanını aradık ve öyle zannediyorum ki bulduk.

Şimdi pek muhterem hakimlerim, görülüyor ki hiç bir delil yok. Hiç bir görgüye, duyguya istinad eden delil yok. Buna rağmen böyle bir suçla yüksek huzurunuza getirilmiş bulunuyorum. Esas hakkındaki iddiasında - kendisinden çok özür dilerim - Sayın Başsavcı kendisiyle tenakus halindedir. Kendisi, benim maksat ve gayemi gösterirken, Kıbrıs konferansını muvaffak kılmak, ada üstündeki hakkımızı temin etmek için nümayiş istemiştir, diyor. Müracaat ettiği madde, ırkçılık maddesidir. Gösterdiği esbabı mucibe yabancı devlet üstünde milli bir menfaat kazanmak için bir baskı yapmak. Gaye bu, maksat bu. Gösterdiği mad-

de, ırkçılık yani maksat ve gaye ile müracaat edilen ceza maddesinin birbirleriyle münasebeti yok. Zaten ırkçılık hiç bir zaman mevzuubahis değil. Burada müdafiler arizamik üzerinde durdular, burada bir kamu hakkının ebediyen ihlali veya ortadan kaldırılması mevzuubahis değildir. Ecnebi tabiiyetinde olan şahıslarla beraber Türk vatandaşları ve Rum vatandaşlarının haklarının izrar edilmesi ve bu zararlarının da sonradan tazmin edilmesi karşısında Sayın Başsavcının esbabı mucibesiyle beraber vazettiği madde ve irae ettikleri cezadan bu durum karşısında vazgeçmeleri lazımdı. Bütün bunlar, öyle zannediyorum ki, tevsii tahkikat hususunda bazı şahitlerin celpleri Yüksek Heyetince reddedildi. Vesikaların ehemmiyeti meydanda. Yüksek Heyetinizin herhalde suçluluğuma kani bulunmadığı için bu şahitleri, bu delilleri zait görmesi dolayısile bu karara vardığını ümit ediyorum. Bugün suçlu olarak önünüze getirildim Adaletinize sığınırım, tek tesellim orada bizim emniyetimizi temin eden birliğimizi düşünmekte ve şanlı bayrağımızın dalgalandığını düşünmekte buluyorum. Bunun iyi bir anlaşma olmasını temenni ederim. Türk-Rum işbirliği eğer muvaffak olmazsa zararını biz çekeriz. Hiç bir ahde vefasızlıkta bulunmadık. Ada Türk emniyetinin içine girmiştir. Emniyetin müdafaası bize mevdudur. İnşallah muvaffak oluruz, yüksek huzurunuzda vicdanen emin ve müsterih olarak çekiliyorum.

Başkan: Sanık Adnan Menderes.

Sanık Adnan Menderes: Muhterem Reis beyefendi, üzülerek, mahcubiyetle ve teessür içinde bir atıfetinizi istirham edeceğim, O da şu: Geçen duruşmada müdafaamı yaparken, vaktin gecikmesi hasebiyle ve Riyaset makamında bulunan pek muhterem Ferruh Adalı beyefendinin "Çok uzun konuşuldu, avukatlar herşeye temas etti, kısa devam ediniz" demesi üzerine ve bu ihtarın tesiri altında kalarak temas etmem lazım gelen 2-3 maddeye temas etmemiş bulunuyorum. Eğer atıfet buyurulacak olursa, bunu itmam edeyim.

Başkan: Fakat, kısa...

Sanık Adnan Menderes: Evet, kısa.

Temas edeceğim noktalardan biri, gerek Başsavcı beyefendinin iddia ve talepnamesinde, gerekse kararnamede bahsedilen emniyet raporu meselesidir. Emniyet raporunda istihbar etmişler ki, Beyoğlu'nda biz gözdağı vermek için bir küçük nümayiş yapılmasına hükümet müsaade etti veya karar verdi. Bu bir istihbar olarak Başvekile aksettiril-

miştir. Bunun ne şekilde yazılmış olduğunu bilmiyorum, göremedim. Yalnız bu münasebetle şurasını, arz etmek isterim ki, Kıbrıs meselesi üzerinde gizliden bir nümayiş yapmaya müsaade etmek veya teşvik etmek için o günün şartlarının zerre kadar bir icabı, bir zorlayışı yoktur. Bilakis nümayiş yapmak için mütemadiyen gençlik hatta bütün Türk milleti, o gece cereyan etmekte olan hadiselerin tesiri altında fıkır fıkır hareket halinde mütemadiyen müracaat ediyorlar. Hükümet Londra konuşmalarında diplomatik müracaatları ve siyasi münasebetleri haleldar etmemek için bunlardan tevakki eder bir vaziyette bulunuyordu. Çünkü nerede başlıyacağı ve nerede biteceği belirsiz bir hadiseyi hükümetin müsaade etmiş olması, onu teşvik etmesi ve onu harekete getirmesi hususu tamamiyle makulat ve mantık dışında mütalaa edilmesi lazım gelen bir cihettir. Buna rağmen nümayişin teşvikini orada tafsilatla anlatıyor. Bayar'ın teşvikiyle ve Başvekil de muvafakat etmiş ve böylece hükümet bir nümayiş yapmak istemiş. Ancak, Naima'nın şu ifadesiyle "Nailei fesat dairei tertibi aşmakla" yani ne diyeyim şeyi yapmamışız bu hadise vukua gelmiş. Böyle bir şey asla varid değildir. Seneler sonra İngilizlerin biraz inhiraf eder gibi olmaları eski Hariciye Vekilinin bahsettiği centilmen agrimentica Lenod Boys'u (?) yaptığımız, vücude getirdiğimiz, anlaştığımız, centilmen agrimentten ayrılır gibi olması ve Yunanlıların da Kıbrıs için öteden beri tezahürat yapması karşısında gençliğin miting yapmasına müsaade edildi. Seneler senesi sonra İstanbul'da, İzmir'de, Ankara'da herhangi bir nümayiş için o günün şartları bir an için akla getirilecek olursa Selanik'te gizli, kapaklı el altından bomba patlatmak, şunu yapmak, bunu yapmak ve bir nümayiş tertip etmek aklın mantığın dışındadır. Bu şekilde tasavvur edilir. Bu noktayı böylece arz etmiş olayım.

İkinci nokta, Reis beyefendi, Hikmet Bil meselesidir. Hikmet Bil, burada şahadet etti ve şahadetinde kısmen doğru söylemedi, hilafı vaki konuştu. Hikmet Bil'i bendeniz çağırmış değilim. Bu iki kerre iki, dört. Kendisi geldi. Şimdi öyle tasvir oluyor ki, ben onu arayıp bulmuşum, getirmişim, arabama almışım, tarih Eylül, ertesi günü hadise olacak. Yine 5 Eylül günü Hikmet Bil'i arayıp bulmam, palas pandıras arabama almam, onunla gizli konuşmam, Eylülde vukubulacak hadiselerin tertibinin delili olarak gösterilmek isteniyor. Hadise bu değil, Reis beyefendi, bendeniz arz ettim. Londra'dan veya Kıbrıs'tan gelmiş mütemadiyen beni arıyor. Bu, Kıbrıs meselesi üzerine Kıbrıs Türktür

Cemiyetinin en ziyade faaliyette bulunduğu zamana rastlar. Beni araması üzerine kendisiyle görüştüm. Ve bu görüşmede daha ziyade teskin ve itidal tavsiye ettim.

Sebebi şu... Londra Konferansı başlarken, gençliğin ve Türk milletinin orada bir tavize gitmekliğimiz endişesiyle mütehalli oldu. Bu bir hakikattir. Mealen söylüyorum; oraya gideceksiniz İngiliz ve Yunan birlikleri veya cephesi karşısında Türk menfaatlerine veda edilmiş olmasın. Buradaki ifadesinde Hikmet Bil, ben kendisine demişim ki, Fatin Rüştü Zorlu'yu, konferansı torpillemeye göndermişim. Bu benim kullandığım bir tabir değildir. Ben nasıl bunu söyliyebilirim? Londra Konferansında Kıbrıs meselesinin Türklersiz görüşülemeyeceğini, Kıbrıs Türklerinin bir taraf teşkil ettiği hususunun tespit ve tevhidinin tazammun ettiğini ifade ettim. Böyle bir konferansın bendeniz tarafından torpillenmesi gibi bir şey mevzuubahis değildir. Bilakis Kıbrıs'a ayağımızı atmamız Londra Konferansiyle başlar. Çünkü ortada bir Lozan ahitnamesi var, bunu mehaz olarak vermişiz. Mesela bir muhtariyet meselesinden başlamak üzere tıpkı Girit'te olduğu gibi kısa istihalelerin akabinde Yunanlıların Enosis yolu ile adayı ilhak tezi karşısında seneler senesi sabırla çalışmamızın neticesinde, Londra Konferansına gitmemiz o konferansı son derece arzu etmemize ve Türkiye için bir muvaffakiyet sayılacak olan bu konferansın yapılması dahi bir muvaffakiyet sayılacak iken bunu torpillemekten bahsetmeye imkan yok. Ancak, orada belki kendisine söylemiş olacağım şey, hiç merak etmeyin veya heyecanlanmayın, hükümet hadisenin üzerindedir. Büyük dikkatle takip etmektedir şeklinde itidale davet etmek mahiyetinde olmuş olabilir. Hikmet Bil meselesini de bu suretle ifade etmiş oluyorum.

Reis beyefendi, Meclisteki konuşmaya gelince; Mecliste bendeniz konuşmam ve eski Hariciye Vekili Fuat Köprülü'nün yahut da, o zamanki başbakan yardımcısı Fuat Köprülü beyin konuşması meselesi, bu da, bir delil olarak gösteriliyor. Orada ben konuşacak halde değilmişim, rica etmişim. Zannediyorum ki sabahleyin grupta ve öğleden sonra Mecliste birçok defa kürsüye gelip gittikten sonra günün yorgunlukları içinde, bir suale karşı şuna da sen cevap ver demişimdir. Kendisi de çıkmış kürsüye, haberimiz vardı demiştir. Müteakiben eksik kalan beyanını derakap tamamlamak maksadiyle bendeniz kürsüye gelmişimdir. Biz söyledik, haberimiz vardı, elimizde kafi derecede kuvvet de vardı. Ama şöyle oldu böyle oldu demişimdir. Bugün aynı

şeyi tekrar ediyorum. Bunda tertibe delalet edecek, tertibin bizim tarafımızdan yapılmış olduğuna delalet edecek bir şemme mevcut değildir. Bu, Meclis olduğuna göre, suçluluğa delil teşkil edecek ifade ve beyanda bulunmayı bir itirafta bulunmayı akıla hayale gelecek şeylerin olmasını kabul etmemek lazım gelir. Buna ilaveten arz etmek isterim ki, ne o günkü grupta ve ne de öğleden sonraki Mecliste, Meclis tahkikatı açılması için bir talep vaki olmadı. Hükümet aleyhinde herhangi bir suretle uzaktan yakından alakalı bir tahkikat açılması talebinde bulunulmadı. Bunu sarahaten arz ediyorum. Zannediyorum ki...

Başkan: Avucunuzu yalayın, imkan vermem diye, bir şey söylemişsiniz. Yine de okuruz.

Sanık Adnan Menderes: Böyle bir şey yok. Buna ilave olarak şunu arz edeyim ki, bu mesele tahkikatsız kalmış değildir, örfi idare ilan edilmiş, muhtelif mahkemeler teşekkül etmiştir. Altı bin kişi tevkif edilmiş, zannediyorum ve yanılmıyorsam yirmi yedi bin kişinin ifadesi alınmış, ondan sonra bu işler adli mahkemelere intikal etmiştir. Şimdi Vali ve Emniyet Müdürü gibi mesul mevkilerde bulunan insanlar Devlet Şurasında hesap vermek mecburiyetinde kalmışlardır. Bütün bunlar gösteriyor ki, örfi idare mahkemeleri kurulurken, tahkikata başlarken her türlü tedbir alınmışken muhalefet dahi bunları istismar etmek suretiyle bir Meclis tahkikatı açılması talebiyle Meclis huzuruna gelmiş değildir. Bunlar zabıta tahkikatında anlaşılacak hususlardır.

Ondan sonra itibarımızı kırdı iddiası, yani bu hadise bizi milletçe bir suçluluk kompleksi altında bulunduracakmış, böyle bir şey asla varid değildir. Reis beyefendi, ondan sonra üç defa Birleşmiş Milletlere gittik. Birleşmiş Milletlerde hakkımız kabul ve teslim edildi ve dünyanın en ileri, en büyük demokrat memleketleri davamızda bize yardım etmekte devam etti, Nato içinde mevkimiz, bütün medeni alemle olan siyasi ve politik münasebetlerimiz zerre kadar haleldar olmadı. Binaenaleyh böyle bir şey vaki olmadığı gibi, bu gün davanın yenilenmesi suretiyle naçiz şahıslarımız üzerinde, farzımuhal evet bir ayıptır, o bir kötü şeydir ama, bunlar yaptı demek suretile acaba ne kazanılmıştır? Binaenaleyh bunu bir istindaç, yani itibarımız kırıldı, bu davayı itibarımızı tamir için geri alıyoruz gibi bir şeyle irtibatı temin edilecek olursa, böyle bir şeyin varid olmadığını da arz etmek isterim. Dahası Reis beyefendi, 1955'ten sonra - biraz evvel eski Hariciye Vekili Zorlu'nun bahsettiği gibi - 10. yıl dönümünde Ankara Palastaki toplantıda Köp-

rülü Fuat bey, Fatin Rüştü Zorlu, Amerikan sefiri, İsmet İnönü beraberdik. Hadiseden iki sene sonra 1-1,5 saat devam eden bir konuşma vaki oldu aramızda. Sayın İsmet İnönü Amerikan sefirine hükümet hakkında ve şahsım hakkında şimdi söylemeyi muhill-i tevazu edeceğim, sözler söylenmiş. Başvekile yardım edin dedi ve nihayet Amerika sefiri şunu söyledi, dedi ki, siz karşılıklı bir birinize arzı muaşaka etmek için benim bulunmama mı ihtiyaç gösterdiniz? Yani bu suretle bu latifeden hatırlayacaklardır. Köprülü de yanımda idi.

Başkan: Ama bu, on senede bir kerre, iki kerre olmuş.

Sanık Adnan Menderes: Müsaadenizle şunu da arz etmek istiyorum ki, bundan başka bir mana değil şu manayı çıkarmak istiyorum. Muhtelif maksatlarla söylenmiş addedilebilir; bundan çıkarmak istediğimiz mana 6-7 Eylül hadiselerinin tertipçisi addedilen insanlarla ve bu hadiselerin üzerinden iki sene geçtikten sonra hadiseler berraklaşmış, müphem hususlardaki tereddütler zail olmuş, ondan sonra tertipçi addedilen insanların bir araya gelip konuşmaları asla mevzuubahis olamaz. Çünkü bir iki sene sonra polemik olarak, muhalefetin bir polemiği olarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazmış olduğu makaleleri Başsavcı burada okudular. Bu makalelerde muhalefetin isteğine rağmen hükümetin Meclis tahkikatı açılmaması hususuna yanaşmamakla suçlandırılmış olduğunu belirtmek istedi. Binaenaleyh bunlar karşısında arzım şu ki, muhalefet lideriyle hadiselerden iki sene sonra bu suretle görüşmüştük. Eğer muhalefet lideri 6-7 Eylül hadiselerinin davacısı olarak Meclis tahkikatı açılsın iddiasında bulunarak hakikaten hükümet ve onun başındaki kimseyi böyle menfur bir hareketin müsebbibi olarak, mürettibi olarak kabul etmiş olsaydı, Londra dönüşünde istasyona kadar gelip, ihtiyari zahmet edip lütfedip geçmiş olsun demek nezaketini göstermezdi. Kendisi gibi tecrübeli ve hareketinin nereye girebileceğini istikbalde ne gibi şeyler gösterebileceğini hesap eden bir insanın böyle hareket etmesine imkan ve ihtimal yok. Bu gösterir ki, Adnan Menderes'i 6-7 Eylül hadiselerinin tertipçisi olarak görmemiştir. Kim, asıl Meclis tahkikatı açılsın, bu iş anlaşılsın davasını üzerine alan muhalefetin başında bulunan zatı muhterem. Şimdi bir noktaya temas edip ve iki dakika sonra huzurunuzdan ayrılacağım. Bu mesele de şudur: Askeri birliklerin müdahale edip etmemesi meselesi. Bu dava esasen Selanik'te bomba hadisesine, hadiselerin geniş cereyan etmiş olmasına, üç şehirde birden vaki olmasına ve zabıtanın pasif kalması-

na, bu temellere istinad ettiriliyor. Zabıtanın pasif kalması meselesini ele aldığımız zaman bununla muvazi olmak üzere askeri birliklerin müdahaleye geç kaldıklarını ifade ettik. Bunda ne zabıtayı muahaza, ne askeri birliklerin geç müdahalesini muahaza kasdiyle arz etmedim, sadece şu hakikati arz etmek istedim, muhterem beyefendi. Bir taraftan böyle bir tertibe, çok geniş bir tertibe çok kimseler alakadar ettirilmek istenecek, buna mani olacakların önüne geçmek lazım gelecek. Zabıtanın pasif kalması, aleyhte delil olarak kullanılırken, bendeniz de ilaveten diyorum ki, askeri birliklerin de müdahalesi gecikmiştir. 16-18 tabur istenmiş, şunu istemiş, bunu istemiş. Fakat hadise ilk başladığı sırada şehrin içinde ve şehre yarım saatte girebilmek birçok birlikler olmasına rağmen, 50, 100, 300, 500 kişinin orada burada toplanmasını ve herhangi bir harekete tevessül etmesi karşısında şayet askerin bir müdahale yapılmış olsaydı bu iş orada bitirilecekti. Binaenaleyh kuvvet mevcuttu. 26 Ağustos tarihinde orduya verilmiş bir alarm emri vardır. Bu alarm emrine de temas etmek istiyorum. İstanbul'un içinde daima mühim askeri kuvvetler mevcut olduğu, hiç değilse İstanbul'a yakın yerlerden sür'atli vasıtalarla gelebilecekleri hususunu da hatırımda tutarak böyle bir hadisenin derhal önlenebileceği kanaati ile hareket ettim ve Meclisteki o konuşmam bu suretledir. Vali 4.30'da telefon ettiği zaman kendisine kuvvetin var mı dedim, var dedi. Şimdi Ordu Kumandanına müracaat edin en küçük topluluğa dahi müsaade etmeyin dediğim zaman bunu muhakkak surette tahakkuk edeceğinden emin bulunuyordum. Binaenaleyh şayet zabıta pasif bırakılmış, polis pasif bırakılmış. Bunlar bir psikoz. O anda yaratılmış bir psikoz.

Askeri birliklerimiz de aynı psikozun tesiri altında kalmışlardır. Zabıta da yer yer bu psikozun tesiri altında kalmıştı. Kumandanları da bu psikozun tesiri altında kalmışlardır. Cana kıymama, cana kıymayacaksınız, tahrip edeceksiniz denmiş olması, bir küçük delil olarak ileri sürüldü. Bu da 6-7 Eylül hadiselerinde yağma ve şahsa taarruz.

Başkan: Yalnız oraya geçmeden evvel, mademki temas ettiniz. İddiaya göre, zabıta pasif kalmış, silahlı kuvvetlere geç haber verilmiş.

Sanık Adnan Menderes: Çok teşekkür ederim Reis beyefendi. Bendenize kısaca izah etmek imkanını lütfetmiş oluyorsunuz. Ordunun bir defa bizatihi hareket etmesi lazım gelir. Şu bakımdan. Daha önceden alarm tebliği almışlar, 26 Ağustostan beri. Ondan sonra Ordunun merkezi ve karargahı İstanbul'un içinde ve hadisenin başladığı ye-

re bir kilometre mesafede. İnzibat karakolları var, subayları var, karargahları var, hadiseler de malum. Bir tarafta böyle iken, diğer tarafta zannediyorum ki saat 19'da aldım, 20'de aldık efendim, Hadisede İstanbul içinde bulunuyorum ve gece zannederim saat 7'de, 8'de İstanbul Vilayetine davet edilmiş bulunuyorum. Niçin büyük kuvvetlerin gelmesini alayı vala ile gelmesini 23-24'e kadar beklemiş olsun. Ondan evvel elde mevcut kuvvetler nümayiş daha nüve halindeyken müdahale etmiş olsaydı, bunlar bertaraf edilebilir idi. Binaenaleyh burada sıkı kollaborasyonların ve şartların takdirinde gaflet üzerine hareket olunduğu, gafletle hareket edildiği ve bu hadiselerin meydana geldiği, bu tertibi yapan insanların hem zabıta üzerine hem de askeri makamlar üzerinde şu veya bu şekilde menedici tesirler yapmış olmaları lazımdır. Birçok şahitler dinlediniz. Bunlardan hiç birisi zabıtanın böyle bir emir aldığını, böyle bir tesir altında bulunduğunu asla söylemediler. Yalnız şu var: koskocaman bir millet Girit hadisesi görmüş, Balkan hadisesi görmüş, İzmir işgalini görmüş; bir de yeniden yeniye bu meseleler çıktı, Kıbrıs'ta katliam yapılacağı söylendi. Aylar ve aylar mütemadiyen aleyhte telkinler, propagandalar yapılıyor. Binaenaleyh askeri de, polisi de hepsi de az veya çok mutlak surette bunun tesiri altında bulunmamasına imkan ve ihtimal yok.

Şu noktayı da arz etmek isterim; eğer maruzatta bulunmam için müsaadeniz olursa bunu emir telakki ederim. 6-7 Eylül gecesinde cana taarruz vaki olmamış, mala taaruz edilmiş ve yer yer, mahalle mahalle söyleyenler bulunmuş. Bu da bir tertip delili olarak gösteriliyor. Bunu bir tertip delili olarak telakki edilecek yerde, Türk milletinin vatanperverliğinin ve siyasi dehasının bir tecelisi olarak telakki etmek lazım gelir.

Şu suretle ki, eğer bu adi, çıplak kötü bir çapul, yağma ve tahripten, cana taaruzdan ibaret bir hadise olsaydı, bütün çıplaklığı ile ortada kalırdı.

Mesele o değil, bu topraklarda, Türkiye denilen yurtta, vatan parçasında, asırlar ve asırlar şehrin kasırgalarına karşı nasıl tutunmuşuz. Bu milli deha sayesinde. Bunu bir tertip eseri olarak mütalaa etmek değil, adeta, iştirak edenlerden büyük bir kısmının bir kutsi heyecan içinde bulunduklarını kabul etmek lazım gelir. Yoksa bu bir adi çapulculuktan ibaret kalır. Bunda milli heyecan unsurunu ve cevherini kaldırdığınız zaman, tertipçi kim olursa olsun, bu maalesef yüzbinlerin iştirak ettiği galiz ve kötü bir hadise olarak tarihe intikal eder.

Bendenize lütfettiğiniz, atıfet buyurdunuz, bunlara temas etmiştim. İçimde ukde oluyordu. Binaenaleyh arzı şükran ederim. Tertibin zerre kadar eseri mevcut değildir. Bu, milli bir heyecanın infilakinden ibarettir. Türk milleti küçük düşürülmemiştir. Türk milleti ondan sonra muvaffakiyetlere gitmiştir. Bugün muvaffakiyetlerin yolundadır. İtibarı, şanı, şerefi hepsi yerindedir. Binaenaleyh kendimizi böyle bir düşkünlük psikozu altında görmemizin sebep ve saiki mevcut değildir. Karşımızda tertip olmadığına göre milyonda bir dahi asla ve kat'i böyle bir imkanın herhangi bir suretle bir asla mevzuubahis değildir. Yüce Divanın yüce vicdanında makesini bulacağını inandığım, bu hislerimin kabul ve tasvip etmekte ve gecikmiyeceğini ümit ederek bu hislerle mütehalli olarak huzurunuzdan ayrılıyorum.

Başkan: Sanık Fuat Köprülü.

Sanık Fuat Köprülü: Yüksek Divanın muhterem Reisi ve muhterem azaları; sırf bir maddi hata neticesi olarak bu olaya karıştırıldım. Bu hadise hakkında vekilim müdafaamı yaptı, ona ilave edecek bir tek sözüm yoktur. Yüksek Divanınızın kararında hakkın ve adaletin tecelli edeceğinden asla şüphem yoktur.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay.

(Sanık Fahrettin Kerim Gökay yazılı müdafaasını okudu ve dosyasına konmak üzere verdi)

Başkan: Burada bir liste var. Bu liste nedir?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Efendim, arz etmeyi unuttum. 8 senelik hizmetim sırasında bazı eserler meydana geldi. Bu eserlerin tahribine müsaade etmem diyecektim. Bu eserleri zamanımda yapılmış olan şeyleri bir liste halinde takdim ettim.

Başkan: Zamanınızda yapılmış olan şeylerle bizim davanın alakası yok.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Alakası şu Reis beyefendi: 7 Eylüle müsaade etmek demek, o yapılan şeylerin yıkılmasına müsaade etmek demektir.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay 12.12.1960 tarihli 12 sahifelik dilekçesiyle, buna ekli liste verdi ve müdericatını sözlü olarak tekrar etti. Yalnız bir mukayese yaptınız, ben de bir iki cümle ile ona temas edeceğim, "O halde niçin bu vazifeyi aldınız?" filan dediniz. Divandaki hakimler ve savcıların burada vazife almalarının ön bir sebep-

le alakası yok. Mesleğimiz hakimlik olduğuna göre bu vazife tevdi ve tevcih edildi, geldik.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Herhangi bir maksatla söylemedim. Vazifenin ulviyetini belirtmek istedim.

Başkan: Benzerlik de yok.

Sanık Alaeddin Eriş.

(Sanık Alaeddin Eriş yazılı müdafaasını okudu ve dosyaya konmak üzere verdi)

Başkan: Şu tamimi de eklemişsiniz.

Sanık Alaeddin Eriş: Reis beyefendi, bunlar iki tane tatbikat planıdır. 26 Ağustosta alınmıştır ve asıllarıdır.

Başkan: Sanık Alaeddin Eriş 14.12.1960 tarihli 8 sahifelik dilekçesini verdi ve mündericatını sözlü olarak tekrar etti. Sanık Kemal Hadımlı.

(Sanık Kemal Hadımlı yazılı müdafaasını okudu ve dosyasına konmak üzere verdi)

Başkan: Sanık Kemal Hadımlı 12.12.1960 tarihli 38 sahifelik dilekçesini verdi ve mündericatını sözlü olarak tekrar etti.

Sanık Mehmet Ali Balin, müdafaanızı yapacak mısınız?

Sanık Mehmet Ali Balin: Evet, efendim.

Başkan: Sanık Mehmet Ali Tekinalp, müdafaanız uzun mu sürecek?

Sanık Mehmet Ali Tenikalp: İki sahife kadar, okuyacağım.

Başkan: Sanık Hasan Uçar siz müdafaanızı yapacak mısınız?

Sanık Hasan Uçar: Üç beş dakikada biter efendim.

Başkan: Oktay Engin, siz?

Sanık Oktay Engin: On dakika sürmez efendim.

Başkan: Şimdi vakit gecikti. Dördünüzün müdafaasını gelecek oturumda alacağız.

Gereği görüşüldü: Sanık Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin müdafaalarını yapabilmeleri için duruşmanın 19.12. 960 Pazartesi günü saat 13.30'a bırakılmasına oy birliğiyle karar verildi.

Kapanma saati: 13.05

ON DOKUZUNCU OTURUM

19 Aralık 1960 Pazartesi

Açılma saati: 17.10

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Abdullah Üner
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Saçlıoğlu
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Vasfi Göksu
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Nahit Hatipoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak

Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar, müdafiiler hazır. Açık olarak duruşmaya devanı edildi.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafii Avukat Orhan Cemal Fersoy.

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafii Avukat Sadettin Kerim Gökay.

Sanık Fuat Köprülü müdafii Avukat Hikmet Tuncay buradalar. Diğerleri gelmediler.

Sanıkların müdafaasında kalınmıştı. Sanık Mehmet Ali Balin buyrun.

Sanık Mehmet Ali Balin: Muhterem Reis beyefendi, Vekilimin müdafaasına aynen iştirak, ediyorum, ayrıca bir maruzatım, yoktur. Beraatimi istirham ediyorum.

Başkan: Peki.

Sanık Mehmet Ali Tekinalp.

Sanık Mehmet Ali Tenikalp: Efendim, müdafaam 7 sahife kadar tutmaktadır, müsaade ederseniz okuyayım.

(Yazılı müdafaasını okudu ve dosyasına konmak üzere verdi)

Başkan: Sanık Hasan Uçar.

(Sanık Hasan Uçar yazılı müdafaasını okudu ve dosyaya konmak üzere verdi)

Başkan: Sanık Oktay Engin...

(Sanık Oktay Engin yazılı müdafaasını okudu ve dosyaya konulmak üzere verdi)

Başkan: Şimdi dosya tetkike alınacaktır. Ancak bundan evvelki radyo davası da tetkike alınmış olması sebebiyle bu iki dava arasında biraz fasıla yereceğiz.

Gereği görüşüldü: Dosyayı inceleyip gerekli kararı hazırlamak üzere duruşmanın 5.1.1961 Perşembe günü saat 9.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Kapanma saati: 17.45

YİRMİNCİ OTURUM

5 Ocak 1961 Perşembe

Açılma saati: 9.30

1. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Salim Başol
2. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Selman Yörük
3. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hıfzı Tüz
4. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Hasan Gürsel
5. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Vasfi Göksu
6. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Adil Sanal
7. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Ali Doğan Toran
8. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Kemal Gökçen
9. Yüksek Adalet Divanı üyesi: Mehmet Çokgüler
1. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı: Altay Ömer Egesel
2. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Fahrettin Öztürk
3. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Faruk Siret Değermen
4. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Salim Ertem
5. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Orhan Erdoğan
6. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Süleyman Taşar
7. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Niyazi Kırdar
8. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Necdet Darıcıoğlu
9. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Servet Tüzün
10. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Turgut Lüleci
11. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Avni Yurtsever
12. Yüksek Adalet Divanı Başsavcı yard.: Ahmet Bayrak

Zabıt katibi: Şakir Doğanay

Başkan: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerine alındılar, müdafiler hazır. Açık olarak duruşmaya devam olundu. Kurul değiştiğinden geçen tutanaklar okundu. Müdafilerin yoklaması:

Sanık Celal Bayar müdafiileri Enver Safter Oder, (yok), Orhan Ergüder (burada), Gültekin Başak (burada)

Sanık Adnan Menderes müdafiileri Ertuğrul Akça (burada), Burhan Apaydın (yok), Talat Asal (yok), Orhan Apaydın (yok)

Sanık Fatin Rüştü Zorlu müdafiileri Orhan Cemal Fersoy (burada), Ertuğrul Akça (burada), Hamdi Üge (burada)

Sanık Fuat Köprülü müdafiileri Hikmet Tuncay (burada), Lemi Budak (yok)

Sanık Fahrettin Kerim Gökay müdafiileri Abdulhak Kemal Yörük (yok), Sadettin Kerim Gökay (burada)

Sanık Alaeddin Eriş müdafiileri Hamdi Üge (burada), Ekrem Korkut (yok)

Sanık Kemal Hadımlı müdafii Senai Meriç (burada)

Sanık Mehmet Ali Balin müdafiileri Hilmi Dönmez (yok), Atalay Peköz (burada)

Sanık Mehmet Ali Tekinalp müdafii ve Sanık Hasan Uçar müdafii Atalay Peköz (burada)

Sanık Oktay Engin müdafii Hasan Nevzat Karagil (burada)

Mustafa Öztürk tarafından gönderilmiş bulunan 10.12.1960 tarihli yazıyı okutuyorum.

(Mustafa Öztürk'ün yazısı okundu)

Başkan: Sanık Oktay Engin buna bir diyecek var mı?

Sanık Oktay Engin: Yoktur.

Başkan: Şimdi bir ara kararı var. Tebliğ ediyorum.

Gereği görüşüldü: Sübutu halinde sanık Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu'nun fiillerine, sevkteki kanun maddesi değil, Türk Ceza Kanununun 64 ve 517. maddeleri ve sanık Kemal Hadımlı'nm hareketine 65 ve 517. maddeleri ve sanık Fahrettin Kerim Gökay ile Alaeddin Eriş'in hareketlerine de 230. madde uyacağından Ceza Usulünün 258. maddesi icabınca ek müdafaalarının alınmasına oy bir-

liğiyle karar verildi. Bu ara kararı böyledir. Zaten müdafiler uzun uzun müdafaalarını yaptılar. Şimdi, Celal Bayar müdafii Orhan Ergüder; bu değişiklik dolayısıyla söyleyeceğiniz bir şey var mı?

Sanık Celal Bayar Müdafii Orhan Ergüder: Yüksek kararınız muvacehesinde ek müdafaamızı yapabilmemiz için mehil istirham ediyorum.

Başkan: İsterseniz öğleden sonraya bırakalım. Kanunun maddesine bakarsınız. Nihayet sanık müdafiileri sadece kanunun maddesine bakacaklardır. Öğleden sonraya bırakalım. Sanık Celal Bayar müdafii Gültekin Başak, siz ne diyorsunuz?

Sanık Celal Bayar Müdafii Gültekin Başak: Arkadaşımın söylediklerine iştirak ediyorum.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Ertuğrul Akça: Ek müdafaa için hiç bir şey söylemeyeceğim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Aynı efendim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Hamdi Üge: Birşey söylemeyeceğim efendim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Arkadaşlarımızın ittifak halindeki kararlarına uyarak vazgeçiyorum.

Başkan: Yani ek müdafaa için bir mühlet istemiyorsunuz?

Sanık Celal Bayar Müdafii Orhan Ergüder: Vaz geçiyoruz efendim.

Başkan: Yani ek müdafaa için bir müddet istemiyorsunuz değil mi?

Sanık Celal Bayar Müdafii Gültekin Başak: Arkadaşlarımın fikirlerine iştirak ederek ek müdafaa için mehil istemiyorum efendim.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Ertuğrul Akça: 258. maddenin bize bahşettiği müdafaa hakkından istifade etmeyeceğiz efendim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Orhan Cemal Fersoy: Ek müdafaa için mühlet talebimiz yoktur efendim.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Ertuğrul Akça: Fatin Rüştü Zorlu hakkında da aynı fikri ifade ediyorum.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu Müdafii Hamdi Üge: Evvelki müdafaama eklenecek bir şey yoktur.

Sanık Fuat Köprülü Müdafii Hikmet Tuncay: Esas hakkındaki müdafaamızı aynen tekrar ediyorum, ek müdafaa için bir mühlet istemiyorum.

Sanık Fahrettin Kerim Müdafii Sadettin Kerim Gökay: Yeni bir mehil istemiyorum.

Sanık Alaeddin Eriş Müdafii Hamdi Üge: Bir mühlet istemiyorum. Şurayı Devletçe meni muhakeme kararı verilmişti. Bu hususun da nazarı dikkate alınmasını rica ederim.

Başkan: Ama, yeni deliller dolayısile tekrar dava açıldı.

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: Yazılı olarak takdim edilen müdafaanamemde bertafsil izah edildiği veçhile müvekkilimin böyle bir...

Başkan: Ek müdafaa için bir mühlet istiyor musunuz?

Sanık Kemal Hadımlı Müdafii Senai Meriç: İstemiyorum.

Başkan: Sanık Mehmet Ali Balin müdafii Atalay Peköz.

Sanık Mehmet Ali Balin Müdafii Atalay Peköz: Ek müdafaa için mühlet istemiyorum, efendim. Ve evvelce yaptığım müdafaamı aynen tekrar ediyorum.

Başkan: Hasan Uçar müdafii Atalay Peköz.

Sanık Hasan Uçar Müdafii Atalay Peköz: Aynı müdafaamı tekrar ediyorum.

Sanık Oktay Engin Müdafii Nevzat Karagil: Ek müdafaa, talebinde bulunmuyoruz, eski müdafaamızı aynen tekrar ediyoruz.

Başkan: Sanık Celal Bayar, siz ne diyorsunuz?

Sanık Celal Bayar: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Sanık Adnan Menderes, siz ne diyorsunuz?

Sanık Adnan Menderes: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Fatin Rüştü Zorlu, siz ne diyorsunuz?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Sanık Fuat Köprülü, siz ne diyorsunuz?

Sanık Fuat Köprülü: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Sanık Alaeddin Eriş, siz ne diyorsunuz?

Sanık Alaeddin Eriş: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Sanık Kemal Hadımlı, siz ne diyorsunuz?

Sanık Kemal Hadımlı: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Sanık Mehmet Ali Balin, siz ne diyorsunuz?

Sanık Mehmet Ali Balin: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Mehmet Ali Tekinalp, siz ne diyorsunuz?

Sanık Mehmet Ali Tenikalp: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Hasan Uçar, siz ne diyorsunuz?

Sanık Hasan Uçar: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Sanık Oktay Engin, siz ne diyorsunuz?

Sanık Oktay Engin: Bir diyeceğim yok efendim.

Başkan: Bütün sanıklar ek müdafaa için mühlet istemediler. (Sanıklara hitaben) Müdafaalarınıza ilave edeceğiniz bir şey var mı? (Yok sesleri)

Başkan: Ayrı ayrı soruldu: Evvelki müdafaalarına ilave edilecek bir şey bulunmadığını bildirdiler.

Başkan: Sanık Celal Bayar'dan son sözü soruldu: Başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Celal Bayar: Yok.

Başkan: Sanık Adnan Menderes'ten son sözü soruldu: Başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Adnan Menderes: Yok.

Başkan: Sanık Fatin Rüştü Zorlu'dan son sözü soruldu: Başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fatin Rüştü Zorlu: Yok.

Başkan: Sanık Fuat Köprülü'den son sözü soruldu: Başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fuat Köprülü: Yok.

Başkan: Sanık Fahrettin Kerim Gökay'dan son sözü soruldu: Başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Fahrettin Kerim Gökay: Yok.

Başkan: Sanık Alaeddin Eriş'ten son sözü soruldu: Başka bir diyeceğiniz var mı?

Sanık Alaeddin Eriş: Yok.

Başkan: Sanık Mehmet Ali Balin, Sanık Mehmet Ali Tekinalp, Sanık Hasan Uçar ve Sanık Oktay Engin'den son bir sözleri olup olmadığı ayrı ayrı soruldu:

Sanık Mehmet Ali Balin: Yok.

Sanık Mehmet Ali Tenikalp: Yok.

Sanık Hasan Uçar: Yok.

Sanık Oktay Engin: Yok.

Gereği görüşüldü:

1. Sanık Celal Bayar'a isnad olunan suçun değişen vasfına ve Anayasanın 41. maddesiyle TC Milli Birlik Komitesinin 7.7.1960 tarih ve 2 No.lu kararı gereğince hakkında takibat yapılamayacağına ve bu sebeple bu suçtan dolayı verilen tevkif müzekkeresinin geri alınmasına.

2. Sanık Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaeddin Eriş, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin haklarındaki tevkif müzekkerelerinin geri alınmasına ve başka sebeplerle tutuk veya hükümlü değillerse salıverilmeleri için Divan Başsavcılığına müzekkere yazılmasına.

3. Esasın 3 No'da kayıtlı bu davanın 1 esas sayıda kayıtlı Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine 5.1.1961 tarihinde oy birliğiyle karar verildi.

Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Üye Selman Yörük, Üye Hıfzı Tüz, Üye Hasan Gürsel, Üye Adil Sanal, Üye Vasfi Göksu, Üye A. Doğan Toran, Üye Kemal Gökçen, Üye Mehmet Çokgüler

Bu böylece bitti. Şimdi başka davaya bakacağız.

Kapanma saati: 09.50

6/7 EYLÜL OLAYLARI KARARI GEREKÇESİ

Kıbrıs dava ve ihtilafının cereyan etttiği ve hadise had bir safhaya girdiği sırada Rum vatandaşlara anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülahazası ile kısmen kaldırmayı hedef tutan bir cemiyet halinde birleştikleri ve Kıbrıs olayları dolayısıyla hassas bir durumda bulunan Türk vatandaşlarını Rumların mallarını tahrip için nümayiş tertip ve harekete geçirdikleri iddiasıyla sanık:

1- Sabık ve sakıt Cumhurbaşkanı Celal Bayar,

2- Sabık ve sakıt Başbakan Adnan Menderes,

3- Sabık ve sakıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu,

4- Eski Devlet Bakanı Fuat Köprülü,

5- Cemiyete dahil bulundukları tesbit olunmakla beraber, yukarıda adları yazılı sanıkların tahrip maksadına müstenit fiil ve hareketleri sonucunda husule gelen nümayişleri önleyecek tedbirleri almamak, tevessül ettikleri bazı tedbirleri de zamanında yerine getirmemek, nümayişlerin tevessülüne ve tahribe müsaadę ve müsamaha eylemek suretiyle suça feran iştirak ettikleri iddiasıyla:

6- İstanbul eski Valisi Fahrettin Kerim Gökyay,

7- İzmir eski Valisi Kemal Hadımlı,

Sanık Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Fuat Köprülü'nün maksatlarını bilerek ve bunu temin için tedarik edilen bombayı Türkiye'den Yunanistan'a göndererek Selanik'te Atatürk'ün evine atmaya ve patlatmaya azmettirmekten ve bu kasd ile bombayı patlatmaktan sanık:

8- Selanik eski Başkonsolosu Mehmet Ali Balin,

9- Selanik eski Başkonsolos Muavini Mehmet Ali Tenikalp,

10- O tarihte Yunan tebaalı ve öğrenci Oktay Engin,

11- Selanik Konsoloshanesi kavası Hasan Uçar,

haklarında Yüksek Soruşturma Kurulu'nun 21.09.1960 tarihli kararnameleriyle ve TCK'nın 64, 65, 141. maddesinin 4, 6, 8. bentlerine ve 173. maddelerine göre açılan kamu davasının Yüksek Adalet Divanında sanıkların ve müdafilerin yüzlerinde yapılan açık duruşması sonunda aşağıdaki karar tespit olundu:

Genişletilen tahkikatın arz ettiği cezai safhaya, toplanan delillerin tahlil ve münakaşasına geçilmeden evvel suçun sebeb ve saiki mahiyetinde görülen Kıbrıs dava ve ihtilafından, olaylara tekaddüm eden durumdan bahs eylemek zarurreti vardır. Ancak Kıbrıs davasının, gerek son tahkikatın açılmasına mütedair kararda ve başsavcılığın esas mütalaasında, gerek sanıkların ve müdafilerinin sözlü ve yazılı savunmalarında kendi görüşleri yönünde uzun uzadıya beyan ve izah kılınması, Türk, İngiliz ve Yunan hükümetleri arasında sonradan bir antlaşmaya iktiran eylemesi itibariyle meselenin tekrar tafsiline gidilmesinde fayda mülahaza edilmemiş, esasen bu hususiaki siyasi faliyet ve neticenin isabet derecesi mevzuunda görüş ve mütalaa serdi lüzumlu ve zaruri görülmemiştir. Filhakika bu babda takip olunan siyasette isabet olup olmadığı bütün dokümanların elde edilmesine ve tetkikine bağlı bulunduğu gibi siyasi faaliyet ve bunun neticesi olan antlaşmanın, ancak istikbale de göstereceği istikrar ve inkişaf ile değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülecek bir bahiste sakıt ve sabık iktidarın davadaki siyasi tutumunun ne dereceye kadar uygun bulunduğu hakkında tartışma yapılması zamansız ad ve telakki olunmuştur. Şu kadar ki, hangi sanığın fiil ve hareketinin ne sebeb ve saik ile suç zemininde yer bulduğunu belirtmek noktasından olaylara yakın durumu kısaca incelemek, üzerinde durmak gerekmektedir.

Birçok Türkün yaşadığı üç asır geçen bir müddetle Türk hükümranlığında kalmış, her bakımdan anavatanın bir parçası ve yalnız Akdeniz'in mavi sularıyla değil Türk maşeri vicdanıyla ve kalpleriyle çevrilmiş bulunan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için yapılan propaganda ve girişilen tethiş hareketleri Türk umumi efkarında büyük akisler yapmış, tahrikçi propagandanın tethişin zaman zaman şiddetlenmesi, devamlı bir şekil alması milli heyecan ve duyguların artmasına sebep

olmuş ve tesir ve akisleri Türk basınında üniversite gençliğinde gereken değer ve önemde takip ve takdir edilmiş bulunmaktadır. Bir din adamı olarak sulh ve sükun amili olması lazım gelen Makarios'un, kesif faaliyeti, gizli ve aşikar ilhak tezini savunması propaganda maksadıyla Amerika ve İngiltere'deki seyahatleri, şiddetli yazılarla zaten ilhakı destekleyen Yunan basınını ve partilerini bu gayede birleştirme gayreti, 1953'de Yunan kral ve başvekilinin ilhak tezini benimsemeleri, Yunan hükümetinin 21. 08. 1954 de mesleyi Birleşmiş Milletlere intikal ettirmesi, havanın gerginliğini milli hislerin daha keskin bir uyanıklıkta devam eylemesini intaç etmiş, sanık Fuat Köprülü'nün "Kıbrıs diye bir mevzumuz yoktur." diye söylebilmesine rağmen İngiliz başbakanının 30 Haziran 955 de Avam Kamarasındaki beyanından Londra'da üçlü konferans akdi lüzumu hasıl hasıl olduğu anlaşılmıştır. Hadiselerin seyri bundan sonra daha süratleşip sertleşerek Ağustosun ikinci yarısında sakıt iktidar hükümetini Kıbrıs'daki Türklerin mal ve can dokunulmazlığını sağlanması hususunda İngiltere hükümetine nota vermeye mecbur eden Ada'daki Türklerin (katliama) uğrayacakları haber ve şayiasını gazetelerde yer aldığı ve sanık Adnan Menderes'in 24.8.955 de Liman Lokantasındaki sert beyanatıyla mahmul ve meşbu bulunan havanın daha ağırlaştığı, bu meyanda sanık Menderes'in "Kıbrıs Türktür Cemiyeti" haline inkılap etmiş olan cemiyetle yakından ilgilenmeye başladığı, Yunan basınının ve karşı tarafın tahriklerinin devam eylediği ve 4 Eylül 1955 günü İstanbul'da Yunan gazetelerinin yakıldığı görülüyor. İşte vakaya çok yakın bir zamanda Kıbrıs davası dolayısıyla adeta hazırlanmış bir hale gelen vasatın küçük çapta çizilmiş manzarası budur.

A- OLAY ÖNCESİ SANIKLARIN DURUMU VE DELİLLERİ:

Hadiseler bu şekilde tezahür ve tecelli ederken sanık Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs davasında takip edilen zikzaklı yolun gösterdiği müşkülat, davayı tasavvur ettikleri surette kazanmamaktan doğan ruhi halet içinde bulunmakta, bir cephesi iç politikaya aksettirilen davanın kaybı takdirinde bunun ileride iktidar değişikliğine müncer olacak sebep ve amillere ilave edilebileceği düşüncesi kendilerini büsbütün telaşlı ve sinirli yapmakta yine kendilerince müessir olacak çareyi aramak yoluna gitmektedirler. Nitekim (katliam) haber ve şayiasını esaslı bir merkezden gelip gelmediği, sıh-

hatli derecesi bir vech ile tahkik edilmeden Liman Lokantasında malum nutuk irad olunmuş, nota verilmiş, o zamana kadar miting müsadesi alamayan Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve mensuplarıyla yakından ilgilenme ve cemaat reisinin cemiyeti fesih arzusuna karşı (sırası değil daha dursun) şeklindeki konuşma ile sonraki hareketler için destek aramak lüzumu hissedilmiştir. Esasen bu sırada yaklaşmakta bulunan üçlü konferansta kuvvetli görünmek kaygısı ile Türk umumi efkarına mal edinmek istenen harekatı tacil etmek lazımdır. Sanık Zorlu bu zeminde çalışmaktadır. (...ancak bizim, haklarımızda ne dereceye kadar ısrar edeceğimiz hususunda tereddüt sahibi oldukları anlaşılmaktadır...) binaenaleyh bu tereddüdü aktif hareket ederek izale etmek icap eder. (...tarafı devletlerinden bu hususta ilgililere verilecek emrin pek faydalı olacağını saygılarımızla arz ederiz...) Londra Büyükelçiliğnden (Sayın Başvekile arzı ricasıyla) çekilen ve aynı gün alınan 28.8.955 tarih ve 83 sayılı şifre telgraf yukarıda parantez içinde alınan satırları ihtiva ediyor. Sanık Fatin Rüştü Zorlu bu şifrenin Londra müzakerelerini anlattığını, ilgililere emir verilmesinin elçilikler nezdinde teşebbüste bulunulmasını tazammun ettiğini söylemiştir. Elçiliklerde yapılacak teşebbüsün şifrede kapalı yazılmasında bir sebep bulunmadığı gibi ilgili elçiliklere (emir) verilmesi o tarihte Dışişleri Bakanlığı da uhdesinde bulunmasına, böyle mühim ve acele bir halde ikinci derecede bir memurun teşebbüse geçmesi bahse konu olamayacağını, Dışişleri Bakanının Londra'da olması hasebiyle mevzubahis teşebbüsün olsa olsa bu bakanlığa vekalet eden başbakana teveccüh eylemesine, bu takdirde de telgraftaki (emir) kelimesinin başbakana ait olamayacağına göre cereyan eden hadiseler de nazara alındığı takdirde emrin, evvelce aralarında derpiş olunan suretle yapılacak harekete matufiyetinin kabulü icap eder kaldı ki konferansta Türkiye baş delegesi bulunan sanık Zorlu'nun telkin ve tesiri olmadan ve bunun bir nevi muvaffakiyet çaresi bulunduğu fikri inzimam etmeden üçlü konferansa takaddüm eden bir zamanda Rum vatandaşlara karşı hareket tertibinin bahse konu olamayacağı aşikar bir keyfiyettir. Şahit Coşkun Kırca, Nevzat Emrealp, Nevzat Karagil, Aziz Ozan, Turan Güneş, Nüvit Yetkin ve Aydın Konuralp'ın bu hususa taalluk eden şehadetleri bunu teyit eder. Ezcümle şahit Hikmet Bil (...sanık Adnan Menderes'in kendisine Zorlu aktif olmamızı istiyor!) suretinde beyanda bulunması şifre telgrafın delalet eylediği manayı açıklayan bir şehadettir. Konferansa aktif şekilde yardımın elçilikler nezdinde teşebbüse inhisar etmeyeceği gibi bunun

basit bir miting ve nümayişten ibaret olamayacağı, konferansa tesirli bir harekete tevessülü gerektireceği, bu da ancak İstanbul Rumlarına karşı girişilecek müessir bir hareket ile kabil olabileceği derkardır. Bu hususta sanık Menderes ile Fatin Rüştü Zorlu arasında mutabakata varılmıştır. Filvaki (6 Eylül hadiseleri zuhur etmezden evvel Zorlu ile Menderes arasında bir telefon konuşmasının vuku bulduğu ve bunda Londra'daki Kıbrıs müzakerelerinde Türk hükümetinin tezini kuvvetlendirmek maksadıyla İstanbul'da hatta İzmir'de evvelce çizilmiş hudutlar arasında nümayiş yapılmasının faydalı ve zaruri olacağı teşkilatımız tarafından hadiselerin vukuunu takiben öğrenildi. Bu tertip ve fikir, Gökay'm hazır bulunduğu bir toplantıda Menderes tarafından ortaya atılınca Vali Gökay'm itiraz ettiği ve nümayişlerin evvelce çizilen hudutlar içinde kalmasının temin keyfiyetinin ademi muvaffakiyete uğraması takdirinde milli bir felaket zuhuruna sebebiyet verileceği tezini müdafaa ettiği yine teşkilatımızca anlaşılmıştır.) diye şahit o zaman Emniyet Başmüfettişi Nevzat Emrealp'in ve bunu teyiden şahit Ethem Yetkiner, Aziz Ozan'ın beyanları ile sanık Gökay'ın sorgu sırasındaki sözleri ve tutumu ve sanık Fuat Köprülü'nün şahit sıfatı ile Yüksek Soruşturma'daki ifadesi ve 5.6.1960 tarihli *Yeni Sabah* gazetesinde münteşir beyanatı ve duruşmadaki (hadiseyi Menderes'le Zorlu'nun tertip ve izhar eyledikleri) yolundaki sözlerile de sanık Menderes ve Zorlu arasındaki anlaşma meydana çıkmaktadır. Bununla beraber bir nümayiş tertibinde Zorlu'nun telkin ve tesiri hakkmdaki deliller bundan ibaret sayılmamalıdır. Orhan Eyüboğlu, Nevzat Karagil, Turan Güneş ve Aydın Konuralp'in şehadetleri meal ve münderecatı bu noktada birleşmektedir. Sanık Menderes ve Zorlu'nun mutabık kaldıkları böyle mühim bir hareketi tasavvurda sanık Celal Bayar'ın haberdar olmaması varit olamaz. Hadisenin müşterek karar ve hareket mahsulü bulunduğu anlaşılmaktadır. Şahit Refik Tulga'nın (...Sakıt Devlet Başkanı, Kıbrıs hadiselerini bir izzeti nefis meselesi telakki ediyor ve bunu bir iç politika mevzuu sanıyordu. Buradaki mağlubiyeti iç politikada da mağlubiyet sayıyordu. Bir çok defalar yapmış olduğumuz konuşmalarda İstanbul Rumları üzerinde İstanbul'da oturan (mal ve mülk sahibi olan) ve adetleri 30.000'i bulan Yunan tabası Rum veya Yunanlılar üzerinde ve nihayet Patrikhane üzerinde tazyik yapmanın lüzumunu şiddetle müdafaa ediyordu...) suretindeki beyanı da hadise ve hadiseye takaddüm eden zamanda sanık Celal Bayar'ın Kıbrıs davasında nasıl müessir olabileceğine dair düşüncesini izah edebilece-

ği gibi bu düşüncede bulunan Bayar'm Rumlar hakkındaki harekette sanıklarla birleştiği ve hatta bir devlet başkanı olarak onları tesir ve nüfuzu altında bıraktığı şüphesizdir. Diğer delillerle tehassül eden bu kanaati, takviye eyleyen bir cihet de vardır. Cumhurbaşkanlığı müddetince bir parti şefinden farklı hareket etmeyen sanık Bayar'm, biraz yukarıda kaydolunduğu üzere böyle şümullü ve vahameti meydanda bulunan bir olayın tertip ve izahından malumat verilmediği ve kendisinin tasvip etmediği düşünülemez. Kaldı ki tasvibine iktiran etmeseydi hadisenin tertip ve icrasına mani olabileceği tabiidir. İç politika telakki ettiği Kıbrıs davası dolayısıyla 6/7 Eylül hadisesinin tertip ve izharında dahil bulunduğunu ve şahit Fethi Çelikbaş'ın ifade eylediği veçhile (...Sanık Celal Bayar'ın da bu işin içinde) olduğunu kabul eylemek yerinde olur. Bu noktada biraz tevakkuf edersek görürüz ki şahit Refik Tulga'nın 24.10.1960, 3.11.1960 tarihli şahadeti işin bir cephesini daha tavzih eylemektedir. İzmir'den yeni avdet eden Bayar'ın bir devlet reisi olarak alelacele tekrar İzmir'e gitmesinde varit ve mühim bir sebebe istinat edilmemiş; Ankara'ya tayyare ile dönüşte mahzur görüldüğü takdirde trenle gitmek kabil iken bir an evvel İstanbul'a varması matlub olacak ki limanda vapur çevrilerek hareket edilmiş ve 6.9.1955'te saat 10 sıralarında İstanbul'da bulunulmuştur. Cumhurbaşkanının trenle yapacağı seyahatlerin külfetli olduğu ve trenle seyahatleri nizamlayan bir talimatname mevcut bulunduğu, bu mevzuda güzergahta birtakım tedbirler alınması bunların ittihazı için münasip bir zaman içerisinde keyfiyetin ele alınması iktiza edeceği, bu itibarla İzmir'den Ankara'ya trenle seyahat edilemediği beyan olunmuştur. Halbuki 6.9.955'te Adana vapuru ile İstanbul'a gelen sanık Bayar, ileri sürülen mahzur nazara alınmadan aynı gün saat 8.05 treni ile seyahatte tereddüt etmemiştir. Sanık Bayar'ın hareket tarzının İzmir'i hazırladıktan sonra İstanbul'a gelerek Menderes ile görüşmek maksadından ileri geldiğini kabul eylemek birbirine bağlanan hareketleri ve deliller muvacehesinde kabule şayan bir mülahazadır. Sanık Bayar, Menderes ve Zorlu anlaşmasında işin mahiyeti itibari ile müntehir Namık Gedik'in rol almaması mümkün değildir. Hakkmdaki kamu davası düşmekle beraber fiil ve hareketinin, diğer sanıklarla alaka ve irtibatı dolayısıyla durumundan bahsetmek zarureti vardır. Müntehir Namık Gedik planı icra bakımından elverişli eleman, diğer tabirle (suçlu)dur. O zamana kadar sadakati mücerret karakteri malumdur. Şahit Cihat Baban'm dediği gibi (...kendisinin istifa ettiğine iyi ettiğini söyleyen

kimseye teşekkür ettiği ve grup toplantısında kapıdan çıkan Menderes'i (kendisini çamura vurmak isteyen adam) diye gösterdiği halde sonradan tekrar İçişleri Bakanlığına getirilmesi ve Cihat Baban'ın bu hususta makale yazması üzerine (sen beni hükümete karşı, Başvekilime karşı istifaya teşvik etmek sureti ile yazı yazdın...) diyen bu makam düşkünü bakanın planı icraya memur edilmesindeki isabeti işaret etmek faydalıdır. Müntehir Gedik, şahit Selçuk Emre, Nabi Up'un beyanlarından anlaşılacağı üzere (bunun bir milli galeyan olduğunu, brütal hareket edilmemesini) söylemekten ve sanık Fahrettin Kerim'in yanında Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'e telefonla (polis yumuşak davransın bu bir milli galeyandır) diye emir vermekten çekinmemiştir. Şüphesiz İçişleri Bakanının bu düşünce ve emrinin Devlet ve Hükümet Başkanlarının düşünce ve talimatına uygun olmadığı iddia edilemez. Zaten zabıtanın müsaade ve müsamahası, tamamen pasif denecek durumda kalması sanık Bayar ve Menderes'in arzusunun bu yolda olduğunu gösteren delillerdendir. Nitekim şahit Halil Tufan'm (dükkanların kepenkleri kırılıyordu, Ağa Camiinin yanında Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'i gördüm. Sabır gösterin bu talebe nümayişidir dedi. Bir talebe nümayişinden çıkmış, tahripkar durum almıştı...) suretindeki beyanı, Selçuk Emre'nin bu hususiaki şahadetini desteklemektedir. Bu beyanlara inzimamen şahit Refik Tulga'nm sanık Celal Bayar'ın İzmir ve İstanbul'daki hareket tarzına dair şahadeti ile şahit Aydın Konuralp'in (Kıbrıs Türktür Cemiyeti daha evvel kurulmuştu, Ankara'da şube açmak için Vali Aygün'e müracaat ettik. Dilekçemizi imzaladıktan sonra birkaç gün daha sabredin dedi birkaç gün daha sabretmeyi uygun buldum. Ancak 6/7 Eylül hadisesinin patlak verişi birkaç gün sabır kelimesinin ne mana ifade ettiğini o zaman anladım.) şeklindeki beyanları, sanık Kemal Hadımlı'ya İzmir'de gereken talimatın verildiğini ve her üç şehirde bir hareketin tertip ve ısdar olunduğunu göstermesi bakımından kayda şayandır. Ankara'da Rum ekalliyetin pek az bulunması, orada da bir hareketin icrasına mani değildir. Zira hükümet merkezinde sembolik de olsa bir hareket lazımdır. Ankara'daki hadisenin mahdut kalması, ordu ve zabıta mensuplarının daha evvel müessir çareye başvurmak mecburiyetinden ileri gelmiş olabilir. Her hangi sebeple olursa olsun Ankara Valisi Kemal Aygün'ün, şahit Aydın Konuralp'a söylediği sözler manalı, üç şehirde birden hareket yapılması tasavvurunun mevcudiyetini açıklamaktadır. Görülüyor ki Rumlara karşı İstanbul, İzmir ve Ankara'da müessir

harekette birleşen sanık Bayar, Menderes, Zorlu ve Müntehir Gedik için artık bu üç yerde planın muvaffakiyetle tatbiki günü kalmış ve bu günün gelmesi de gecikmemiştir.

OLAYLAR:

Yukarıda olaya takaddüm eden durum ve bunun sebep saiki belirtilmiştir. Yunanlıların, Yunan basınının taemadi eden tahrikleri, Kıbrıs'ta tethiş hareketleri, Türk polislerinin öldürülmesi, Türklere karşı (katliam) haber ve şayiası, liman lokantası nutku, Taksim'de Yunan gazetesinin yakılması, tahrikler dolayısıyla Türk basınının haklı cevap ve tutumu, plan ve tertip için hazırlanmış vasattır. 5/6 gecesi Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atılması, maddi ve manevi tertip ve izhar edilmiş planın tatbike konması için en muvafık an sayılmış, üç şehirde de hazırlanmış olan parti teşkilatına gereken emir ve talimat verilmiştir. İşte Milli Emniyet Reisliğinin 9.9.955 tarihli raporunda tebarüz ettirildiği veçhile (bütün tarihimiz boyunca istila ettiğimiz memleketlerde bile yapmadığımız ve memleket içi mümasil hareketler de vukua gelmemiş bir keyfiyet olarak mabet, bir kısım mezarlıklar taarruza uğramış) "muhtelif semtler arasındaki irtibat ve muvasalatı kifayetsiz bulunan bir şehirde yekdiğerinden çok uzak mıntıkalarda nümayiş ve hareketin aşağı yukarı kısa fasılalarla aynı zamanda başlayarak" mağaza ve müesseselere ellerde muayyen vasıtalarla hücum edilmiş, hükümetin 35 milyon lira ödemesini mucip olan zarar ve tahrip hareketine girişilmiş ve ancak saat 24'ten sonra askeri birliklerin müessir surette müdahalesiyle tahrip veya yağmanın önüne geçilmiş, aynı zamanda İzmir'de de başlayan hareket ve tahribat yine ordu birliklerinin saat 23.30'dan sonra vaki faaliyetleri neticesi önlenebilmiştir.

B) Olaylar sırasında ve olayı müteakip sanık Celal Bayar, Menderes ve Zorlu'nun durumu ve haklarındaki deliller:

Sanıkların vakayı hazırlama ve tertip etme sureti sebep ve amili, kararın (A) bölümünde izah edilmişti. Hadisenin tertipçisi olduklarını gösteren diğer husus ve delillerin ve bunların kendilerine nispet ve derecesinin tespiti, hadisedeki rollerini daha kesin surette belirtecektir. İstanbul'da matlup ve mürettep nümayiş ve hadiseler cereyan etmeye başlamıştır. Saat 16-16.30 sıralarında Florya'ya telefon eden Gökay'a (Derhal Ordu Müfettişliğine müracaat edilmesini ve yardım istemesi-

ni bildirdiğini iddia eden sanık Menderes, o akşam saat 20.05 te Ankara'ya hareket edecek trenle ve sanık Bayar ve arkadaşlarıyla yola çıkmakta tereddüt etmemiştir. Ordunun müdahalesini icap ettirecek bir durumu sezen bir Başvekilin şehri kendi mukadderatı ile baş başa bırakıp Ankara'ya hareket eylemesi, Florya'dan Kabataş'a gitmek için mutad olan diğer bir ifade ile gidilmesi en muvafık bulunan güzergahın takip edilmemesi sebebi üzerinde durulmayarak Florya'dan Haydarpaşa'ya olan seyahati gözden geçirelim: Nümayişler yer yer saat 16-17 raddelerinde ve dikkat nazarını çekecek derecede başlamıştır. Haydarpaşa'ya muvasalatlarında sanık Zorlu'nun Londra'dan telefon ile sanık Menderes'i aradığını ve bu konuşmanın aralarında gizli kaldığını görüyoruz. 28.8.955 günlü şifre telgrafın mahiyet ve delalet eylediği nokta üzerinde durulmuştu. Bunun Londra müzakerelerine taalluk ettiği ileri sürülmesine göre bu konuşmanın mahiyeti ne olmak icap eder. Ya daha evvel sanık Menderes Londra'da Zorlu'yu aramış aradan geçen müddet zarfında ancak Haydarpaşa'da konuşmak mümkün olmuş veya sanık Zorlu doğrudan doğruya sanık Menderes'i aramış bulunsun. Her iki halde de nümayiş meselesinin görüşüldüğünün kabulü, hadiselerin ve tahkikatın seyir ve neticelerine uygun düşmektedir. Ayın yedisinde üçlü konferans toplanacağına nazaran ayın altısında verilen en mühim ve muvafık haber nümayiş hususuna dair bulunduğuna şüphe yoktur. Bu konuşma dolayısıyla tren on beş dakika gecikme ile saat 20.20'de hareket etmiştir. Şahit Nabi Up gibi tahrip ve hareketin mesela Nişantaşı'nda saat 17-18 sıralarında başladığını, sonra Beyoğlu'na sirayet ettiğini bildirenler olmakla beraber, şahit Nevzat Emrealp, Orhan Eyüboğlu gibi saat 19.30-20'de tahribin başlamış bulunduğunu ifade edenler de mevcuttur. Şu var ki, nümayişlerin başlaması ile tahrip safhası arasında uzun bir vakit geçmediği ve tahrip hareketlerinin yer yer en fazla saat 20'den itibaren vukua geldiği şahadetten ve Örfi İdare Kumandanlığının 13.3.956 tarihli raporu mealinde anlaşılmaktadır. Bu saatlerde sanık Bayar, Menderes ve beraberindekiler henüz Haydarpaşa'dadırlar. Gerek burada, gerek Pendik ve Gebze istasyonlarında nihayet İzmit'te tahrip hareketlerini haber almadıklarını iddia etmek hakikate aykırı bir mülahaza olur. Bu husus şahit Orhan Eyüboğlu, Refik Tulga'nın beyanlarında açıklanmıştır. Kaldı ki, sanık Gökay, İçişleri Bakanının da bulunduğu ve hepsinin intizar halinde olduğu bir hadiseyi bunlara haber vermemesi, tasavvuru izahsız bir hareket olur. Bu haber ve malumatta hadisenin mahiyet ve şümulünün

bildirilmemiş ve tahrip hareketinin anlatılmamış veya gizlenmiş olması ihtimali düşünülemez. İlgili ve vazifelilerin hadisenin cereyan şeklini haber verdiklerine şüphe yoktur. Zaten o zaman Emniyet Genel Müdürü bulunan Ethem Yetkiner'in (...saat 6'ya doğru evden çıktık. Büyük Parmakkapı bulunduğu sokak üzerinde büyük bir kalabalığın yaklaştığını gördüm. Bir polise sordum. Biraz evvel Konsoloshaneye tecavüz etmek istediler. Fakat polisler tarafından dağıtıldılar. Bu kalabalık onun bakiyesidir, dedi. Yoluma devam ettim. Tokatlıyan Oteli önünde itfaiye arazözlerini, o zamanın Emniyet Şube Müdürlerini gördüm, sordum, biraz evvel yapılan tecavüzü anlattılar... sonra Emniyet Müdürü mülaki oldu... Patrikhane'ye gittiğini söyledi, beraberce oraya gittik, orada da telsizle Haylayf pastahanesine bir tecavüz vaki olduğunu, bunu takiben Taksim'de kalabalık başladığını söylediler. Bütün bunları Emniyet Müdürü telsizle hem Valisine, hem de Haydarpaşa Emniyet Amirliği vasıtası ile o sırada Celal Bayar ve Adnan Menderes'in Ankara'ya gitmeleri dolayısıyla onları teşyi için Haydarpaşa'ya gitmekte olan Dahiliye Vekiline haber verdi. Biz Patrikhaneden döndükten sonra Haylayf'tan dolaşarak Taksim'e geldik. Biraz sonra Emniyet Müdürü, Vali ile yaptığı telsiz muhaberelerinde askeri yardım ricasında bulunuyordu...Ağa camiinin bulunduğu yere geldiğimizde cadde aşağıdan itibaren muhteşem bir kalabalık ile dolu idi... aynı zamanda saat 7 olmuştu. Saat 17'den sonra tahrip hareketleri başlamıştı. Ellerinde sopalar vardı. Camlara saldırıyorlardı...) suretindeki beyanı Hayrettin Sümer'in (...hadiseden birkaç gün sonra Park Otelde konuştuğum sanık Alaeddin'in kendisine hadiseleri her dakika ve saniye vilayette, orada bulunan Dahiliye Vekili Namık Gedik'e ve Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner'e bildirdiğini, esasen Cumhurreisi ve Başvekilin de Haydarpaşa'dan hareket edecekleri ana kadar hadiseyi öğrenmekte olduklarını, şayet lüzum görselerdi geri dönerler emir verirler, hadise bu şekilde neticelenmezdi) diye vaki şahadetile hadiselerde iki nokta teşkil edilmiş bulunuyor. Birisi şahit Nabi Up'un da ifade ettiği üzere bazı mahallerdeki tahrip hareketlerinin saat 17'den itibaren başladığı ve tahrip keyfiyetinin henüz hareket etmemiş olan Haydarpaşa'dakilere bildirildiği. Diğer husus sanık Alaeddin Eriş'in 24.10.960 tarihli duruşmada ve zabıtnamenin 266. sahifesinde bildirildiği üzere bu sanık tahrip safhasını müşahede ettiği içindir ki, o sırada Validen askeri yardım istemiştir. Şehirde yer yer izrar ve tahrip hareketlerinin vukuuna rağmen sanık Bayar ve Menderes'in Ankara'ya ha-

reketleri ve Sapanca'ya kadar gitmeleri tertip ve planlarında izrar ve tahrip keyfiyetinin de mündemiç bulunduğudur. Esasen böyle olmasaydı zabıta kuvvetlerinin tahrip hareketine seyirci kalmaları, hatta müsaadekar davranmaları bahse konu olamazdı. Bazı mahallerde münferit zabıta mukavemetleri, bu mülahazayı red edecek bir sebep teşkil eylemez... O tarihte Trafik Şubesi Müdürü ve Emniyet Müdür Muavini Orhan Eyüboğlu'nun şahadetine göre (Zapyon Lisesine vaki tecavüzü önlediklerini, birkaç camın kırıldığını, kalabalığı dağıttığını söylemesi üzerine Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'in (birkaç cam için bu kadar şiddet göstermeyin) şeklinde cevap vermesi de tertipte dahil olduğunu gösterir. Tertibi yapanların kasıt ve niyetlerinin hudut ve şümulünü bilmese idi Emniyet Genel Müdürünün bir zabıta amirine bu suretle hitap etmesi ve bahusus vazifesi her türlü tecavüz ve ızrarı men etmek olduğu halde vazifesini suiistimal ettiğini ayan etmesi düşünülebilir mi? Cesaret aldığı kaynağın kuvvetli ve kendisince malum bulunmasıdır ki, o türlü konuşmakta mahzur görmemiştir. İzrar ve tahribin nümayiş ve tahribin de dahil olduğunu, zabıtanın yangın ve yağmadan başka hareketlere karışmaması gerektiğini ortaya koyan diğer şehadette mevcuttur. Orhan Birgit'in şahadetinde adı geçen ve o tarihte komiser vekili bulunan Hikmet Çolak, Faruk Bingöl, Maria Patpatyan, Hicri Tan ve Ahmet Tevfik Tunç'un şahadetleriyle bu husus tezahür eylemiş ve zabıtanın izrar ve tahribe karşı bir mukavemet ve muhalefette bulunmadığı ciheti de Milli Emniyet ve zabıta amir ve memurlarından Nevzat Emrealp, Cemal Sancak, Şemsettin Ülgen ve Halil Tufan'm şahadetlerile münderecatmdan anlaşılmaktadır. Zabıta kuvvetlerinin nümayiş havasına uydukları ve o havanın tesirinde kaldıkları düşüncesi psikolojik bir izah ise de, hadise içinde bulunmayan, hatta karakollarda vazife gören, bu itibarla kalabalığın atmosferinden uzakta kalan zabıta amir ve memurlarının da müsamahasının tespiti karşısında hadisenin topluluk psikolojisiyle izahı mümkün değildir. Bütün bunlar tertibin hükümetten geldiği yolunda zabıta kuvvetlerinde bir kanat ve malumat olduğunu irae eden delil ve emarelerdir. Belki ızrarda kendilerince teemmül edilen hudut aşılmıştır. Ancak, yukarıdan beri izah olunduğu veçhile nümayiş sırasında Rum vatandaşların az veya çok ızrara ve tahribe duçar olması, nümayiş hareketinin bu suretle tesir husule getirebileceği düşüncesi hakim bulunmuş ve üçlü konferansta lalettayin bir gösterinin sanık Zorlu'nun durumuna faydalı olamayacağı mülahaza edilmiş, şahadette ve delillerde bah-

se konu olan (aktif hareket), (ilgililere emir verilmesi) ve (mal mülk sahibi Rumlar üzerinde tazyik yapmak) gibi ifade ve düşüncelerin manası ortaya çıkmış bulunuyor. Namık Gedik, sanık Bayar ve Menderes'i geçirdikten sonra vilayete dönmüş, tecavüz ve tahrip hareketlerinden Haydarpaşa'dan beri haberdar bulunmuş, daha vahim bir şekil alan hareketler kendisine vilayette de söylenmiş olduğu halde (bu bir milli galeyandır, yumuşak davranın, brütal hareket etmeyin) diye telkin ve emir vermekte tereddüt etmemiş, tecavüz ve tahribin devamına müsaade eylemiş, esasen partisi şefinin tertip ve düşüncesine uygun fiil ve harekette bulunmuştur. Vakta ki hadise ve hareketlerin yağma ve talana çevrildiği İstanbul semt semt harap bir hale geldiği anlaşılınca sanık Bayar ve Menderes Sapanca'dan dönmek mecburiyetini hissetmişlerdir. Tertip neticesinin matlup ve muayyen bir izrar ve tahrip hududunu geçtiği memleket ve dünya efkarında husule getireceği menfi tesiri nazara alınarak hiçbir tahkik ve esasa istinat edilmeden hadise müretttibi ve müsebbibi olarak (komünistler) ileri sürülmüş, suçluluk psikozu içinde derhal zararın tazmini, efkarın tatminine teşebbüs edilmiş ve karton ek 32'de 3/9'da kayıtlı olduğu veçhile Anadolu Ajansı vasıtası ile bu hususta 7.9.955 tarihli tebliğ neşrolunmuştur. Halbuki ek 63, karton 3/23'teki İstanbul Emniyet Başmüfettişi Cemal Sancak'm Ankara Emniyet Başmüfettişliğine yazdığı 7.9.955 tarihli yazıda, hadisede komünist tahriki görülmediği, sanık Fuat Köprülü'ye o zaman bildirilmiştir. Sanık Menderes'in vaka akabinde zarar ve ziyanın ödenmesi hususundaki aceleciliği tahteşşuur bir sorumluluğun tezahürüdür. Şahit Hayrettin Sümer'in (Ankara'ya dönülmüştü. Hasarların telafisi, zarar miktarının tespiti için çalışılıyordu. Başvekilin odasında idim. Odaya Muzaffer Ersü girdi, zararın listesini takdim etti... sakıt Başvekil ne yapalım biz istedik sineye çekeceğiz, Maliye Vekilini bul, bu mevzuda hazırlıklı olsun dedi, dışarı çıkmıştım Muzaffer Ersü telefonla Maliye Vekilini arıyordu, nedir ağabey dedim, halt ettiler temizlemeye çalışıyoruz, dedi...) suretindeki şahadeti de bunu göstermektedir.

Hükümetin bir kısım azası İstanbul'da, bir kısmı Ankara'da bulunduğu sırada kaldırılmak, tekrar ilan edilmek suretile ve tertiplerinin husule getirdiği vahametin şaşkınlığı içinde örfi idare vaz ve ilan ve 3/27 sayılı kartonun ek 71'deki raporuna göre 5395 kişi Örfi İdare Mahkemelerine sevk olunmuştur. Hal bu merkezde ve hakiki faillerin meydana çıkarılmasına tevessül edilmesi ve tahkikatın serbest bırakıl-

ması icap etmekte iken Örfi idare komutanlığına hadisenin komünist hareketi olduğu telkin edilmek istendiği şahit Celalettin Altundağ, Cemal Sancak ve Arif Onat'ın şehadetlerinde müsteban bulunmuştur. Esasen hakiki faillerin tespitine mümanaat her zaman devam ede gelmiştir. Sanık Bayar ve Menderes'in Ankara'ya avdet ettikten sonra DP Meclis Grubu ve B.M.M.'de müzakereler cereyan etmiştir. Hadise tertipçilerinin parti mensuplarını ve umumi efkarı teşvik için hangi yollara saptıkları ve suçluların gizlenmesini temin için ne gibi taktiklere müracaat ettikleri ve düşünceleri bakımından ibret verici sahneler arz eden bu müzakerelerden kısaca bahseylemek faydadan hali olmayacaktır. 960/19-21 sayılı kartonun ek 54, 56, 58. sayılarındaki Grup ve Meclis zabıtları münderecatına göre 12/9/955 gününde toplanan ve DP Meclis Grubunda meselenin yalnız 6/7 Eylülde cereyan etmiş olan hadiselerin örfi idarenin ilanını mucip olup olmadığına hasrettirilmek istendiğini, sanık Adnan Menderes (toplantının maksadına münhasır olmak üzere örfi idarenin lüzumu üzerinde karar verip hadisenin yakın haftalar içindeki inkişafına müntazır olmak gerektiğini, hadisenin bir komünist hareket olduğunu, Kıbrıs meselesinin bu hususta millette husule gelen galeyanın komünistler tarafından istismar edildiğini, toplantının 6/7 Eylül hadiselerinin sebepleri ve tedbirleri üzerinde durmak maksadı ile yapılmayıp, hükümetçe ilan edilmiş olan örfi idarenin tasvibi maksadı ile yapıldığını) ileri sürmüş Fahri Belen (DP grubunun tamamiyle sükut etmesini doğru bulmadığını... hadiseden aledderecat mesul olanlar bulunduğu gibi hükümetin de kül halinde mesul olduğunu) Adnan Karaosmanoğlu (Adnan Menderes, komünistleri avcunun içinde gözünü kırpsa görürüm dediği halde ne için gafil avlandığını söylemiş, Fethi Çelikbaş, Adnan Karaosmanoğlu (Dahiliye Vekilinin konuşmasını) istedikleri ve Adnan Karaosmanoğlu, Başvekilden bu mevzuun grupta konuşulmasını rica ettiği, Adnan Menderes'in (bu meselenin burada kapanmasını, daha ileri gidilmemesini rica ettiği) Namık Gedik'in (Başvekilimden burada konuşmam pahasına bir şey rica ediyorum. Dahiliye Vekili bu hadisede mesul değildir desinler susayım, eğer mesuliyet benim üzerimde ise müsaadenizle konuşayım) diye söylediği, Nihat İyriboz tarafından (Grup Örfi idarenin tasvibini müzakere için toplanmıştır, bazı arkadaşlar teferruatını münakaşa etmek arzusundadır, her şeyden evvel bunun oya konulmasını teklif ederim.) diye takrir verdiği, Reis Hulusi Köymen'in takriri reye vaz ettiği ve kabul edenler işaret buyursunlar dediği, Ad-

nan Menderes'in (kabul edenler dışarı çıksınlar) şeklinde teklifte bulunduğu, Reis Hulusi Köymen (bir kolaylık teklif ediliyor, takriri kabul edenler bir dakika dışarı çıksınlar) şeklinde reye koyduğu, gürültüler kaydolunarak celsenin beş dakika tatil olduğu ve celse açıldığında... Avni Yurdabayrak, (takrir gündeme aykırıdır. Gündemde müzakere açılması) diyor. Böyle takrir reye konamaz, suretinde konuşmasına karşı Adnan Menderes, (...meselenin teferruatının konuşulmasının vahdet ve tesanüde münafi olacağından) bahisle takririn reye konmasını istediği Fethi Çelikbaş, (Üç vilayette örfi idare ilanı mevzubahistir... Bu itibarla hadiselerin bilinmesi lazımdır. Bu üç vilayette neler geçmiş? Ariz amik tetkik edelim) dediği, neticede mesele ve teferruatı hakkında konuşulmamasına ekseriyetle karar verildiği ve Kars Mebusu Mehmet Hazer tarafından verilen 6/7 Eylül hadiseleri dolayısıyla Başvekil ve Dahiliye Vekili hakkında Meclis tahkikatı açılmasına dair takririn B.M.M.'deki müzakeresinde de sanık Menderes amiyane bir ifade ile "avcunuzu yalayın, size katiyen bu fırsatı vermeyeceğim" diye takririn aleyhinde konuşmuş ve 6/7 Eylül hadiselerinin bir hazırlık ve tertip eseri olduğunu söylemiş ve örfi idarenin tasvibi tezkeresi hakkında, keza B.M.M.'de cereyan eden müzakereler sırasında sanık Menderes (hadise başlangıçta tamamile nezih bir talebe ve gençlik topluluğu şeklinde cereyan ettiğini, haberleri olduğunu, önlemek için kafi kuvvetlerinin mevcut bulunduğunu, fakat hadisenin bir anda inbisatının zabıta kuvvetlerini hareketsiz bıraktığını...) beyan eylediği görülmüştür. Müşahede edilmiştir ki, sanık Menderes, DP Meclis Grubunda hadise ve meselenin görüşülmesine muhalefet etmiş ve o zaman kadar tatbik edilmeyen rey verme usulü icat etmek, mensuplarını tesir altında bırakmak suretile müzakereyi istediği gibi neticelendirmiş ve Meclis huzurunda da arkadaşları ile beraber kendisi ve müntehir Namık Gedik hakkında Meclis tahkikatı açılmasına mümanaat eylemiştir. İşbu izahat ve serdolunan delil, emare ve karinelerden, şahadetten ve tahkikatın seyir ve neticesinden sanık Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu'nun bir fikir ve kasıt altında hareket ettikleri, ızrar ve tahrip keyfiyetini içine alan harekette gerekli talimat ve emirleri verdikleri anlaşılmaktadır. Bu anlaşma ve tertibin bir kolu da İzmir'de bulunduğunu hadiseler açıklamıştır. Bu itibarla burada sanık Kemal Hadımlı'nın fiil ve hareketinin adı geçen sanıklarla olan irtibatı üzerinde durmak lazımdır.

Sanık Kemal Hadımlı:

Sanık Celal Bayar, malum surette 5.9.1955 günü İzmir'den vapurla ayrılmış. Ertesi gün İzmir ve İstanbul'da hadiseler hemen hemen aynı zamanda başlamış bulunuyor. Şahit Refik Tulga şahadetinde, (...bilhassa partililerle temasın ne olduğu hakkındaki görüşmeler bende şüpheler uyandırdı...) demek suretile sanık Bayar'ın temas ve durumunda bir gayri tabiilik hissettiğini belirtmiş ve hadisenin cereyanı bu hissin mavakaa tevafuk eylediğini göstermiştir. Bu şahidin şahadetinde bahsettiği gibi Ankara'da devlet ve hükümet erkanından kimse olmadığı, devletin büyük bir tehlikeye maruz bulunduğu, Nato ittifakının çevrelediği iki müttefik devlet arasında ihtilaf çıktığı ve Başvekilin harp ilan edecekmiş gibi nutuk söylediği bir sırada İzmir'e gelmek ve partililerle şüphe uyandıracak bir şekilde temastan sonra İstanbul'a hareket etmek, İzmir'den zeminin ihzar edildiğine delalet eyleyen hallerdendir. Sanık Kemal Hadımlı, sanık Bayar'ın ve partisinin mutemedi olduğunu "Köpek", "Demokrat İzmir Gazetesinin Tahribi" davalarında göstermiştir. Sanık Bayar Hadımlı vasıtasıyla Mursallı köyünde bir propaganda çeşmesi yaptırmakta, devlet müessesesine sattığı köpek bedeli 20.000 lirayı Hadımlı'nın emrine vermektedir. Bu bakımdan sanık Hadımlı, tertip ve izhardan haberdardır. Hadiselerin cereyanı sırasında takip ettiği hareket tarzı da bunun delilidir. Bu cihetin tebarüz ettirilmesi için şahitlerin ifadelerini hulasaten takip ve delalet eylediği manayı tahlil etmek kafidir. Şahit Orhan Rahmi Gökçe (.... zabıtanın ciddi her hangi bir müdahalesini görmüyoruz, arkadaşım Daver İnal, Alsancak karakolunda valiyi görüyor, görüşünüz, mütalaanız nedir diye soruyor, vali şu cevabı veriyor: Bu hadiseler... milli vicdandaki aksülamelin tezahürüdür... Yunan Konsoloshanesi yıkılmakta, orada İzmir Valisi vazife ifa eden bir insan hali içinde değil, mütebessim kalabalığı teşvik eden bir insandır. Fotoğraflar hadiseleri tespit eder mahiyettedir...), şahit Komiser Mehmet Araş: (O tarihte Kahramanlar karakolu komiseri idim, saat 18-18.30 sıralarında nöbetçi müdürümden telefon aldım, mevcudu aldım, gittim... İki memurla Basmahane kapısına yürüdüm, bir kalabalık Yunan pavyonuna doğru ilerliyordu. Vali Hadımlı bu kalabalığın içinde idi. Kendisine tezahürat yapılıyordu... Yunan pavyonu yakılmaya başlandı. Bu sırada her memur ve amir bazı ufak tefek mani hareketlerde bulunmak istiyordu. Ben de önlemek için bazı insanları oradan uzaklaştırmak istiyordum. Bu haller devam

ederken vali geldi, çekil, haşin davranma dedi. Pavyon yandı, bu defa yıkmak istiyorlardı, direklere kanca atmak suretiyle yıktılar. (Soruldu) Nümayişçileri, tahripçileri dağıtmak için Validen hiçbir emir almadık), şahit Murat Eröz, (...Hükümetin müsaadesiyle olmuş bir hadise olduğu kanaatindeyim. Çünkü Yunan Konsoloshanesini yakmaya, tahrip etmeye gelen nümayişçilerin yanında ve omuzlarında Kemal Hadımlı vardı. Gündoğu meydanında omuzlardan indirildi. Vali bey geldikten sonra polislere bir şey söylemediler...), şahit Arif Barto: (...komiser Mehmet Araş, halkın fuara girmesine mani oluyordu. Vali bey o ara gelerek ne oluyorsunuz çekiliniz, halka haşin davranmayın, ne diye haşin davranıyorsunuz dedi. Komiser çekilince ahali içeriye hücum etti. Yunan pavyonuna doğru koşmaya başladı. Kalabalığın başında İsmet Uç vardı. Diğer bir grup başlarında Topal Ahmet olduğu halde Yunan pavyonuna doğru geliyorlardı. Komiser ve polisler mani olmaya çalıştı. Polise defol oradan dedi. Kara Ali isminde Tepecik DP Başkanı elektrikçi Ahmet'te Yeşilyurt'ta meclis azasıdır. Bunlar fırladılar ateşlediler... Vali bey 50-60 metre arkada hadiseleri seyrediyordu. Kordona doğru geldiler. Vali bey şapkasını sallıyordu (soruldu) İsmet Uç, Tepecik DP bucak başkanıdır...), şahit Savcı Yardımcısı Nevzat Akın: (...Bu hadiselerde elde ettiğim intiba; mürettep olduğudur... Basmahane civarında büyük bir kalabalık toplanmıştı. Hadımlı kalabalığın arasında idi bazı emniyet memurlarına sordum fuardaki Yunan pavyonuna hücum edildiğini ifade ettiler, ne için müdahale etmediklerini sordum böyle bir emir almadık, onun için müdahale etmiyoruz, dediler. Bu sırada kalabalık arasında Vali Hadımlı omuzlara alınmıştı. Kendisiyle görüşmek istedim görüşemedim...) diye şahadet etmişlerdir. Bu beyanlar sanık Kemal Hadımlı'nın fiili durumunu açıklamaktadır. Kendisi hadiselere yalnız seyirci olarak kalmamıştır, gereken emirleri vermemek, zabıtanın müdahalesini önlemek suretile, önünde cereyan eden nümayiş ızrar ve tahrip hareketlerine müzaheret etmiştir. Esasen İzmir'de zabıtanın en yüksek amiri olan sanık Valinin, sokak sokak, meydan meydan dolaşması bir vazifenin ifası mahiyetinde saylamaz. Bir merkezden vereceği lüzumlu ve şiddetli emirlerle hareketi kısmen de olsa önleyebilirdi. İşin vahamet kesbetmesinden sonraki faaliyeti ise daha evvel mevcut ve aşikar bulunan kast ve hareketini suçluluğunu kaldıracak kanuni bir sebep sayılamaz. Daha hadiseler vahamet kesbetmeden zabıtanın müdahalesini men eden sanığın, zaman geçtikten, semt semt tahrip hareketleri ilerledikten sonra ordudan yar-

dım istemesi, mütekaddim kasdının hedefi değil, bir mecburiyetin neticesidir. Filvaki ek 3/29'daki ağır bakım tamirhanesi levazım müdürü Yzb. Tuğrul Akın'ın Divan Başsavcılığına tevdi kılınan 20/10/960 tarihli yazısı bir cihetten sanığın durumunu ortaya koymaktadır. İstanbul'daki İçişleri Bakanı müntehir Namık Gedik ile beraber (bu milli bir galeyandır, haşin davranmayınız) demek suretile ağız birliği yapmalarının mücerret bir tesadüfe hamli mümkün bulunmamıştır. Karton 3/8, ek 30'daki 4 fotoğraf sanık Hadımlı'nın tasvipkar hareketini aksettirmiş ve şahadette bahse konu olan durumunu ifade eylemiştir. Sanık Hadımlı, Yunan bayrağının saat 6'ya 10 kala yakıldığını, şahit Orhan Rahmi Gökçe'nin şahadeti sırasında söylemiş ve bu saate takaddüm eden zamanda tedbir alınmadığı gibi, ondan sonra da esaslı, zecri bir tedbire tevessül olunmadığı görülmüştür. Bu cümleden olarak karton 3/8, ek 29'da İzmir Vali Muavininin Örfi İdare Kumandanlığına yazdığı 6/9/955 tarihli yazıda alınan tedbirlerden verilen emirlerden bahsolunmamış -zaten mevcut değil- yalnız sabaha karşı 04.00 sıralarında tahminen 500 kişilik bir kalabalığın Kuyumcular çarşısında yangın ve yağmaya yeltenmeleri, evvelce haber alınmış olduğundan orada mücadeleye hazır bulundurulan Anafartalar karakol mürettebatı ve üç kamyon 90 süngülü er tarafından dağıtıldığı bildirilmiştir. Bu hususta nazara alınması gereken önemli bir noktayı tekrar etmek lüzumludur. Hadiseler İzmir'de saat 17.30-18.00 arasında başlamıştır. Her ne kadar İzmir Vali Muavininin yukarıda bahse konu olan yazısında ve bu yazıya atfen olduğu anlaşılan Örfi İdare Kumandanlığı raporunda (...önce Hükümet Konağı karşısında Yunan bayrağının 19.10'da yakıldığı...) kaydedilmiş ise de şahit Orhan Rahmi Gökçe'nin Yunan bayrağının saat 5 sularında yakıldığını bildirmesine itiraz eden sanık Hadımlı, zabıtnamenin 303. sayfasında mazbut ifadesinde (Yunan bayrağının yakıldığı meselesine gelince; kendilerinin ifade ettikleri gibi hadise beşe on kala değil, altıya on kala olmuştur) tarzındaki cevabiyle hadiselerin daha evvel başladığını kabul eylemiştir. Vali muavininin sonradan Örfi İdare Kumandanlığına cevaben gönderdiği yazı, tedbirlerin zamanında alınmamasından dolayı hadiselerin başlangıcı zamanını geç göstermek istenmesinden ileri gelmiştir. Saatlerdeki ve hadiselerin cereyan şeklindeki mutabakattan daha mühim burada da DP ocak ve bucak başkanlarının rol aldığı yukarıda adları sayılan şahitlerin beyanı ve matematik öğretmeni İbrahim Serter'in (...bu tertipçilerin birincisi İdarei Örfiye amirleri ve onun yanında parti mensupları olmak lazım ge-

lir... Vali beyin veya Demokrat Parti başkanlarının memleket çapında böyle bir kötü işi kendi başlarına tertip etmemeleri lazımdır. Her halde onların da üst makamlardan almış oldukları emre ve talimata uygun olarak bu hareketleri yapmış olmaları lazımdır...) diye vaki şahadetiyle anlatılmakta ve bu cihet diğer sanıklarla irtibat halini tahkikat neticelerine tevafuk eyler surette açıklamaktadır.

Sanık Bayar, Menderes ve Zorlu hakkında tespit edilen delillerle birlikte mütalaa olunduğunda; bütün bunlar, sanık Kemal Hadımlı'nm da anlaşmada mevcut olduğunu ve bu sebeple hadiselerde zabıta kuvvetlerine gerekli emri vermediğini, zabıtanın müdahalesine mani olmak suretile Yunan pavyon ve Konsoloshanesinin, 13 mesken ve 3 dükkanın tahribine sebebiyet verdiğini ve tahribe müzaherette bulunduğunu göstermiştir. Sanık Kemal Hadımlı'nın hadisedeki mevki ve durumunu bu suretle kaydettikten sonra aslında bütün bu sanıklara şümullü olan sanık Kemal Hadımlı'nın suçluluğunun tebarüz ettirilmesinde bahse konu DP teşkilatının hadisedeki rolünü ayrı bir bölümde izah etmek davanın tümü, mahiyeti ve bünyesi icabıdır. Filhakika sanık Menderes, hadiseden daha evvel hükümetin haberdar olduğunu, önlemek için kafi kuvvetleri bulunduğunu, baskına uğradıklarını bildirdiği halde bu baskını yapan kuvvet ve teşkilatın ne sebebe binaen o zaman ve o andan sonra meydana çıkarılmadığını hiçbir vakit izah etmemiştir. Zira harekete geçen bu kuvvet ve teşkilat, kendisi ve partisi eleman ve mensuplarına taalluk ediyordu.

Yukarıdan beri açıklandığı üzere Kıbrıs davası dolayısıyla Londra'da toplanacak olan üçlü konferans için müessir olacağını ümit ettikleri nümayişin, matlup surette icrasında fayda mülahaza eden sanık Bayar, Menderes ve Zorlu'nun bu tasmim ve tertiplerinin bir vasıtaya ihtiyacı aşikardır. Bilhassa nümayiş ve hareketlerin Rum vatandaşların fazla bulunduğu İstanbul'da yapılması, iyi işleyen bir teşkilata bağlı ve müessirliğinin şümulü bakımından İzmir ve Ankara'da bu yolda hareket edilmesi tertibin içinde idi. Bu itibarla faaliyet ve hareketin kendi eleman ve mensuplarıyla icrası hem işin gizliliğini, hem kısa müddet zarfında harekete geçilmesini sağlamak için lüzumlu ve bilhassa zaruri sayılabilir. Aşağıdaki izahat ve deliller bize bu hususta kafi kanaat verecektir.

C) Olaylarda DP teşkilat ve mensuplarının rolü:

Evvela şu ciheti belirtelim ki, hadiselerin, bir tertip ve bir teşkilatın mahsulü olduğu anlaşılmıştır. Sanık Adnan Menderes 12.9.955 tarihli DP grup toplantısında (...bütün unsur ve meseleleriyle 6/7 Eylül hadiseleri uzun bir hazırlık neticesidir. Biz bunu bir tertip eseri olduğunu ifade suretile belirtmiş bulunuyoruz) diyerek tertibi kabul ve ikrar etmiştir. Zaten üç şehirde hemen hemen aynı zamanda başlaması, İstanbul gibi aralarında deniz bulunan, gidip gelmek için vasıtaya ihtiyaç olan, birbirine uzak mesafedeki semtlerde bile hadiselerin kısa fasılalarla vukua gelmesi, grup ve nümayişçilerin balta, kazma, sopa gibi aletlerle vaka mahallerine gelmeleri Rum vatandaşların, ev, mağaza ve müesseselerinin adeta evvelden tespit kılınmışçasına bilinerek ızrar ve tahribe uğratılması, tertibin bir elden ve merkezden verilen talimatla idare edildiğinin tezahürleri ve delilleridir. (Milli Emniyet Reisliğinin 9.9.955 tarihli raporu), hadise sırasında İstanbul Emniyet Başmüfettişi bulunan Nevzat Emrealp (...hadiselerin bir talimat ve direktifle başladığını) şahit Şevket Temiz (...bir bodrum katında olup sokaktan imalathane olduğu belli olmayan bir mahallin dahi şahıs ve hüviyeti başka bulunduğundan tahrip edildiğini...) Emekli Kolordu Kumandanı Fazıl Bilge (...böyle bir hareketi memlekette hakim olan otoritelerin meydana getirebileceği kanaati hasıl olduğunu, bunun da ancak parti ve onu sevk ve idare edenler olabileceğini...) ifade etmişlerdir. Burada üzerinde durulacak nokta harekette öncülük eden, tatbike vasıta olan teşekkül ve mensupların tayin ve iradesidir. Izrar ve tahribe kadar gidecek bir harekette muhalefet partilerinin, gençlik teşekküllerinin ve Kıbrıs Türktür Cemiyetinin kullanılmasına imkan yoktur. Kaldı ki gençlik ve Kıbrıs Türktür Cemiyetinin büyük bir harekete geçecek teşkilatı yoktur. Bunların cereyan eden şekilde bir harekete muktedir olmadığı şehadetten ve dosya 3/12'deki ek 37 ve 38 sayılı Milli Emniyet Reisliği ve Başmüfettişiliğin verdiği raporlardan anlaşılmaktadır. Bu cemiyet mensuplarının nümayişe şu veya bu suretle iştiraklerinin hedef ve gayesi mücerret gösteriye matuf olabilir. Bununla beraber gerek öğrenci teşekküllerinin, gerek Kıbrıs Türktür Cemiyetinin ve komünistlerin hadisede bir dahli ve tesiri bulunmadığı tesbit kılınmıştır. Buna mukabil (DP teşkilatının nümayişlerde hakim rol oynadığı) yukarıda adı geçen ek 38 deki Milli Emniyet Başmüfettişinin yazısında belirtilmiştir. O zaman bir devlet memuru olan Müfettişin, hakikati daha

açık olarak bildirmesine durumun müsait olmadığını kabul etmek lazımdır. Bu hususta malumat ve rapor vermek mevkiinde olanların daima bu noktaya temas etmekten mümkün olduğu kadar içtinap eyledikleri görülmektedir. İzmir'de de hareketi idare edenin parti teşkilatı olduğunu, İzmir'de o tarihte Nato hukuk müşaviri bulunan Rasim Atalay'ın (Kendisine Yunan Binbaşısı tarafından vaki yardım ve müracaatı üzerine DP İl Başkanı Enver Dündar'a keyfiyeti bildirdiği ve mumaileyhin de ihbar ve şikayet edilen mahalle askeri birlik gönderdiği) yolundaki beyanı ve Arif Barto, Öğretmen İbrahim Serter'in (...İzmir tertipçilerinin; idare amirleri ve DP mensupları...) bulunduğu hakkındaki ifadeleri meydana koymaktadır. Rasim Atalay'ın vali Kemal Hadımlı yerine velev tanıdığı olsa dahi bir parti başkanından istimdat talep eylemesi ve bu talebi parti başkanının yerine getirme salahiyetine sahip olması dikkati calip ve manidar bir keyfiyettir. Bu suretle hareketin bir merkezden evvelce verilen talimata uygun olarak idare edildiği müşahade olunmuş ve DP iktidarının bu kabil işlerde parti teşkilatına müracaat eylediğini, İzmir, Topkapı, Geyikli, Kayseri, Demokrat İzmir gibi olaylar açıkça göstermiştir. Topkapı olayı bir günde tertip ve ihzar edilmiş, beş altı bin partili kısa bir müddet içinde bir noktaya (Topkapı, Kayseri, Demokrat İzmir dosyaları) yığılmıştır. Şahit Halim Kayılı, Hayrettin Sümer'in şahadetini teyit eden şahit Nevzat Emrealp ve Aydın Konuralp'in beyanlarından anlaşılacağı üzere hadiseden bir veya iki gün evvel Eskişehir'den İstanbul'a, muhite yabancı polis ve fabrikalardan işçi sevki, hadiselerin ertesi sabahı Mükerrem Sarol'un Ankara'dan telefonla Beykoz'dan DP Başkanı Mehmet Kaptan ile konuşması, olaylarda parti teşkilat ve mensuplarının kullanıldığının munzam delilleridir. Bilhassa bir devlet başkanının, İstanbul harap bir halde iken, şahadette sık sık adı geçen Kaptan ile teması, hadiseden mukaddem bu zatın vazifelendirildiğine delalet eyler.

Bu delil ve emarelerle şahit Hikmet Bil, Haydar Tansu, Kemal Yıldırım, Müştak Tüzün, Yakup Ulukan, Necip Bozkır, Şevket Temiz, Cemal Gökbel, İsmail Çoker ve Adalar Emniyet Amiri Ahmet Hamdi Canoğlu'nun hadiselerde (...Parti teşkilatının ve partililerin iştirak etmiş bulunduklarını) bildiren mahiyetteki beyanları da ilave edildiği takdirde, mevcut delillerin bu noktada da birleştiği görülmekte ve hadiseleri yakından takip etmek ve görebilmek mevkiinde bulunan şahit Refik Tulga'nın (...tertibin tertipçileri partililerdir. Çünkü ancak büyük

bir parti teşkilatıdır ki İstanbul'a çok uzaklardan bu kadar insanı toplayabilir ve onların ellerine birbirine benzeyen aletler tevzi edebilirdi...) diye vaki şehadeti, keza durumu aydınlatmaktadır. Aynı günün sabahı *Cumhuriyet* gazetesinde bir muhabirin sorusuna bilhassa İstanbul'da suçlu adedi azalıyor, memlekette asayiş durumu memnuniyet vericidir. Bu neticenin sebebi, vatandaşların olgunluğunda ve zabıta kuvvetlerimizin çalışmasında aramak yerinde olur kanaatindeyim diyen İçişleri Bakanı Namık Gedik'in, durumu idare ve partililerle teması bakımından İstanbul'da kalması, o anda verilen bir karar mahsulü olmaktan uzaktır. Namık Gedik'in durumu idare ve partililerle teması bakımından İstanbul'da bırakılmasının muvafık görüldüğü kanaatini veren haller mevcuttur. (...O akşam vilayette bulunuyordum, o sırada müntehir Dahiliye vekili Namık Gedik'in yaptığı telefon konuşmaları, bu hadisenin bir tertip olduğunu gösteriyor. Birinci telefon o zaman Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner ile idi. Dahiliye Vekili verdiği emirde; polis yumuşak davransın, bu bir milli galeyandır diyordu. İkinci telefon konuşmasını Nafıa Vekili Zeytinoğlu ile yaptı. Sen anlamazsın, biz yaptığımızı biliyoruz. Bu milli galeyandır dedi.) suretindeki şahit Selçuk Emre'nin beyanı, Müntehir Gedik'in İstanbul'da kalması sebebini bir bakımdan izah eder. Hatta şahit Nabi Up'un beyanına göre Haydarpaşa'dan vilayete saat 8.30'dan çok sonra gelmiş olması itibariyle o zamanda yer yer ızrar ve tahrip devam ettiği halde zabıtanın şiddet göstermemesini tavsiyeden çekinmemiştir. Esasen böyle şümullü bir hareketin teşkilattan mahrum olacağı düşünülemeyeceğini ve böyle bir teşkilatın mevcudiyetini ve hazırlamış olduğu geniş tertibi Hükümetin haber almaması veya hiç olmazsa hadiselerden sonra takip ve tespit edememesi bahse konu olamayacağına nazaran bu teşkilat mensuplarının vikaye ve himaye gördüğü şüphesizdir. DP teşkilatına emir ve talimatın şifahen verilmesi mümkün bulunduğu gibi, gizli olması da kabildir. Ancak 3/28 sayılı karton ek 75'deki İstanbul Savcılığının 8/8/960 tarihli yazısında bildirildiği üzere DP evrakının tetkikine 2.6.960 tarihinde sıra gelmiş ve o tarihte el konulmuştur. Yine bu yazıda (...6/7 Eylül tarihindeki olaylara ait parti üst kademelerinden verilen yazı ve şifahi emirler, alt kademelerden verilen mukabil cevaplara ait yazı ve karar defterindeki bu yapraklar koparılmış ve imha edilmiş olduğu anlaşılmıştır) diye bildirilmektedir ki, bu husus yazılı veya yazıya akseden şifahi emirlerin elde edilmemesi sebebini açıklamaktadır.

Şurasını ayrıca kaydeylemek icap eder ki, nümayiş ve tahribe iştirak edenlerin yalnız DP mensupları olduğu iddia edilemez. Ancak hadiseler bu teşkilat elemanlarının idare ve öncülüğü ile vukua gelmiştir. Zabıtanın müsamaha ve müsaade ve çekimser davranmasının diğer sebebi de yer yer Demokratların mevcudiyetini müşahede etmiş olmalarıdır. Bu cümleden hadise dolayısile Demokratlar hakkında araştırmada bulunduğu için başka mahalle nakil ve sonradan emekliye sevk edilen Adalar İlçesi Emniyet Amiri Ahmet Hamdi Canoğlu'nun beyan ve şahadeti kayda değer bir mahiyet arz etmektedir.

Netice şudur ki; hadiselerde parti teşkilatı elebaşıları ve mensuplarından faydalanılmış, bunlar organize edilmiş, hadisenin şümullü, her tarafta aynı zamanda vukua getirilmesi temin olunmuştur. Bu sayılan deliller, emare ve karinelerle sanık Bayar, Menderes ve Zorlu'nun 6/7 Eylül hadiselerinin mürettipleri olduğu ve sanık Kemal Aygün'ün bu tertip ve ihzara ve icraya muavenette bulunduğu sübuta iktiran etmiştir. Diğer taraftan İstanbul'daki hadiseler yalnız ızrar ve tahrip ile kalmamış, yangın çıkarılmış, yer yer yağma olmuştur. Hadiselerin bu şekilde vahamet kesbetmesinde sanık bulunan idare amirlerinin de hareket tarzları tesir eylemiştir. Şöyle ki:

D) Sanık İstanbul eski valisi Fahrettin Kerim Gökay ve Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'e gelince:

Bu sanıkların; sanık Celal Bayar, Adnan Menderes ve Zorlu ile anlaşıp hadiseyi tertip ettikleri, tertipte verilen talimat ve direktifte ızrar ve tahribin de bahse konu olduğunu bildikleri, ızrar ve tahribe müsaade ve müsamahanın bu kasda dayandığı teşvik veya yardım ve müzaherette bulundukları hakkında kafi delil ve şahadete tesadüf edilememiştir. Ancak, o gün bir nümayiş olacağını veya hiç olmazsa nümayiş vukuu ihtimalini bilmekte ve nümayişe muntazır durumda oldukları anlaşılmaktadır. Hadiselere tekaddüm eden zamanda ve hadiseler sırasında bu sanıkların şu yolda fiil ve hareketlerini görüyoruz:

Kıbrıs davası dolayısıyla hava gergindir. Yunan basınının tahrikleri ve Türk basınındaki akis ve müdafaalar devam etmektedir. 28.8.955'te Kıbrıs'ta katliam olacağı haber ve şayiası, sanık Menderes'in 24.8.955'te Liman Lokantasındaki nutku, Kıbrıs mevzuundaki tansiyonu yükseltmiştir. 26.8.955 tarih ve 11585 sayılı yazı ile ve 27.8.955 de hazır olmak üzere sanık Gökay birinci ordu müfettişliğin-

den muntazır kıt'a ve muayyen yerler için yardım istemiştir. Sanık Eriş teşkilata yazdığı 26.8.955 tarih ve 229 sayılı tamim ile senelik ve haftalık mezuniyetlerin kaldırıldığını ve bazı zabıta tedbirlerini bildirmiş ve 31.8.955 tarihli diğer bir yazıda da müteyakkız bulunulmasını kaydeylemiştir. Sanık Gökay ve Eriş, bu hareketleriyle durumun kritik olduğunu kabul etmişlerdir. Sanık Gökay hadise günü Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atıldığını saat 3.30'da makamına geldiği zaman *Cumhuriyet* gazetesi muhabirinin telefon etmesiyle öğrendiğini, bu yüzden teşyie gitmediğini söylemiştir. Fakat hadiselerin başladığı, tahrip hareketlerine geçildiği saat 17.30-18.00'a kadar normalin üstünde bir tedbire müracaat etmemişler, evvelce ciheti askeriyeye vaki müracaatlarıyle iktifa eylemişlerdir. Halbuki kendi beyanlarına göre daha bomba atılması haberinin vahim ihtilatlara yol açabileceğini takdir ettiklerini bu arada bildirmişlerdir. Sanıkların büyük bir harekete intizar ettikleri tahkikat safhalarıyla tebeyyün etmiş, nitekim Patrik Atenagoras'ın (...vakadan iki saat kadar evvel o zamanki İstanbul Valisi, Patrikhaneye saat beşte telefon ederek İstanbul'da vuku bulacak hadiselerden telaş gösterilmemesini bildirdiğini) söylemesi de bu intizar durumunu göstermektedir. İşbu beyanı ve tahkikata göre sanık Gökay, Ordu Müfettişliğinden evvel Patrikhanenin dikkat nazarını çekmiş oluyor. Filhakika (zabıtname sahife 69) sanık Gökay (...bir taraftan Emniyet müdürü ile temasta bulunuyordum, kıtayı muntazıra halinde bulunan kıtaların haberdar edilmesini Emniyet Müdürü bana şu dakikada yanımda şube müdür ve muavinleri vardır, hazırlıyorlar. Biraz sonra imzaya gönderilecek dedi Biraz sonra kağıdı imzaya gönderdi, bununla iktifa etmedi, Ordu Kumandanına 17-17.30'da telefon ile yazdığımız bir yazıyı geç gönderilebilir diye düşünerek okudu. Bunu Ordu Kumandanı da tasvip etti.) Zabıtname: 74'te (yazıları saat 5'den itibaren yazmaya başladım. Ve saat beş buçuktan itibaren orduya bildirdik...) demiştir. Halbuki harekete mesnet olacak resmi yazının saat 19-19.30'dan evvel gönderilmediği şahit Fazıl Bilge ve Vedat Garan'ın beyanından anlaşılmaktadır. Askeri kuvvet talebi hakkında Birinci Ordu Müfettişliğine yazılan 6/9/955 tarih ve 11841 sayılı yazıda (...Şehrimizde Rum müesseselerine herhangi bir taarruzun çok kuvvetle ihtimal dahilinde bulunduğundan ... muayyen birlik ve yerlerden bahsedilerek birliklerin bindirilmiş olarak bu akşam saat 20'den itibaren kuvve-i muntazıra halinde bulundurulması...) şeklinde işar kılınmıştır. Bazı yerlerde tahrip hareketi saat 17.30-18.00 sıralarında başlamış

olmasına göre, birliklerin saat 20.00'de kışla gibi yerlerde hazır bulundurulması değil doğrudan doğruya vaka mahallerine gönderilmesinin temin ve talebi halin icabı idi. Bununla beraber şahit Nabi Up şehadetinde askeri kuvvetler için saat 18.00-18.30 raddelerinde 1. Ordu, 15. Kolordu, Davutpaşa Kışlası kumandanını müteaddit defalar aradığını söylemiştir. Bu arama keyfiyeti, birinci yardım talebine ait ise, 17.30 da müracaat edildiği yolundaki beyanları tekzip eder mahiyettedir. Birinci Ordu Müfettişliğine yazılan yazıdan sonra aranmış olmasına taalluk ediyorsa bu takdirde talep edilen kuvvetlerin ne kadar kısa zamanda hazırlanıp istenilen yerlere gönderilmesine vakit ve teknik bakımdan imkan bulunmadığı ek 67 deki Örfi İdare Komutanlığının 4 Kasım 955 tarih ve 1818 sayılı yazısında ve Vedat Garan'ın şahadetinde mukni ve mantıki surette anlatılmıştır.

Sanık Alaeddin Eriş, vakaya takaddüm eden günlerde zabıta teşkilatına bazı tamimler yapmıştır. Fakat hadise günü gereken tedbirleri almamıştır. Bunda Müntehir Gedik'in, eski Emniyet Müdürü Ethem Yetkiner'in telkin ve beyanlarının tesiri olduğu anlaşılıyor. Fakat bir zabıta amiri sıfatıyla hadiselerin cereyan şeklini müşahede eylemesine nazaran salahiyeti dahilindeki tedbirleri resen ve o anda alması, gereken emirleri vermesi icap ederdi, karton 3/25, ek: 69'da. 5. 12. 955 tarih ve 403 sayılı olup sanık Gökay, sanık Alaeddin Eriş hakkında yazılan yazıda (leffen takdim ettiğim resimde görüleceği üzere Emniyet Müdürü belki daima bağlı olduğumdan direkt emirler telakki ettiği Dahiliye Vekilinin milli galeyandır telkini altında nümayişçiler arasında yalnız el çırpmadığı müşahede ediliyor) demiştir. Gerek bu yazı münderecatına gerek şahit Kemal Savcı'nın (...Alaeddin Eriş, çok vakur bir hareket bu, heyecan karşısında gözlerden yaş akacağı geliyor dedi. Yarım saat sonra kepenkler, camlar kırılıyordu. Tekrar gördüğümde müteessirdi...) Emniyet Başmüfettişi Şemsettin Öge'nin (...sokağın başında gavur mağazasını kırıyorlardı bu esnada sanık Alaeddin resmi bir araba ile geldi seyretti. Hatta kendisini alkışladılar, otomobil yürüdü gitti), Milli Emniyetten Halil Tufan'm (Ağacamii'nin yanında Ethem Yetkiner'i gördüm, konuşurken yanımıza Alaeddin Eriş ve muavinleri geldiler, bir şeyler konuştular, umum müdür, sabredin bu talebe nümayişidir, dedi. ...Camlar çerçeveler kırılırken umum müdür bir müşahit gibi kalıyor...) suretindeki ve birbirini teyit eder mahiyetteki beyanları ve sanık Gökay'm bahse konu yazısı da nazara alındığı

takdirde sanık Alaeddin Eriş'in hadiseler karşısında herhangi bir tesir ile olursa olsun vazifesini tamamen ve gereği vech ile ifa etmediği tespit edilmiş bulunmaktadır. Sanık Gökay bir taraftan tedbir aldığını ve tedbirlere müracaat edildiğini müdafaa ederken (halkın deşarj olmakta bulunduğunu) söylemiş, sanık Alaeddin, ittihaz ettiğini iddia ettiği tedbirlerin halk ve zabıta memurları muvacehesinde takındığı tavır ve sözleriyle tesirini izale edeceğini düşünmemiştir.

Şu suretle sanıkların tedbir eksikliklerinin, fiil ve hareketlerinin, tertibin esas mahiyetine vakıf bulunmadıklarından ileri geldiği tespit edilememiş, ancak hareketleri mücerret vazifelerinin gerektirdiği lüzumlu ve şümullü tedbirleri hadiseden evvel ve sonra ittihaz etmemiş olmasına münhasır kaldığı görülmüştür.

E) Savunma

İsnat olunan suç mahiyetine ve hadiseye göre sanık Bayar, Menderes, Zorlu ve Hadımlı'nın fiil ve hareketleri arasındaki irtibat ve haklarındaki deliller birbirine bağlı bulunmasına binaen durumlarının kül halinde bir tablo içinde mütalaasını zaruri kılmış ve kararın A, B, C bölümlerinde hareketleri tespit, delil, emare ve karineleriyle birlikte izah ve irade kılınmıştır. Hadisenin maddi cephesi ve fiili durumları itibariyle bunlardan ayrı bir hukuki mahiyet arz eden sanık Gökay ve Eriş'in fiil ve hareketleri ve varılan sonuç ayrı bölümde belirtilmiştir. Bununla beraber sanıkların savunmaları bazı noktalarda birbirinden ayrıldığından her sanığın savunması birer birer gösterilmiştir.

1. Sanık Celal Bayar ve Müdafilerinin Savunmaları Özeti

Kıbrıs dava ve safhaları nümayiş için müsait bir vasat teşkil eylediği, İzmir'de ilk fakülte olan Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Kliniği inşaatına sarf edilmek üzere tertip edilen fuar eğlenceleri ve bu tesislerin temelini atmak için gideceği İzmir seyahati şahidin dediği gibi lüzumsuz bulunmadığı, hava muhalefetinden dolayı uçakla Ankara'ya dönülmediği, hava müsait olsaydı tayyare ile İstanbul'a gideceği, öğle uykusu yapmaması, hadiseye delil olamayacağı, şahit Refik Tulga telefon muhaverelerini dahi sui tefsir ettiği, Florya'dan Kabataş'a gelirken muayyen güzergah takip edilmediği gibi kendisi için mutad bir yol da bulunmamasına binaen takip edilen yolun, hazırlanan nümayişleri görmek maksadına istinat edemeyeceği, Abdullah Efendi Lokanta-

sında yemek yemekte iken Anadolu Ajansından telefon eden Nail Mutlugil'in bomba haberini Muzaffer Ersü tarafından Menderes'e bildirmesi ve onun ajansa hemen yayınlanması talimatına muttali olması suç delili olamayacağı, Yamanlar kampında Selanik'te bomba patlarsa diye bir söz sarf etmediği, bunun mücerret şahit İbrahim'in beyanına inhisar eylediği, suçun Kıbrıs Türktür Cemiyetine ve komünistlere yüklemek istediği iddiasına şahit Aknoz ve Yetkiner'in şahadetleriyle çürüdüğü, mamafih vakanın ilk anında bunlardan şüphe edilmesinin gayri tabi olamayacağı, İzmir'den öğleye yakın İstanbul'a gelindiği, Florya'dan Kabataş'a saat 17.30'da hareket edilmiş olduğu, buna göre gayet mahdut bir zaman içinde temasın mümkün bulunmadığı İzmir'den İstanbul'a gelinmesi aleyhe tefsir edilmesine göre İstanbul'dan Ankara'ya hareketinin bir delil mahiyetinde olamayacağı, İzmir'den Ankara'ya hava muhalefetinden uçakla gidilmediği, trenle seyahatin ise seyahatleri nizamlayan talimatları mevcut olduğu, güzergahta bir takım tedbirler bunların ittihazı için münasip zaman içinde keyfiyetin ele alınması iktiza edeceği, bu külfetli yolun ihtiyar edilmemesinin aleyhe delil gösterilemeyeceği, Sapanca'dan İzmit'e döndükten sonra otomobille İstanbul'a geldiği, tahripçiler grubu ile mücadele ettiği, tertipten haberdar olmadığı gibi isnat edilen maksat altında mürettip mevkiinde bulunmadığı, bu maksatla diğer herhangi bir sanık ile de irtibatı mevcut bulunmadığı, şahitlerin samimi olmadığı, Nevzat Emrealp'in verdiği raporla ifadesi birbirini tutmadığı, hadise DP'nin eseri denilirken bunu diğer teşekküllerin yapamayacağına istinat ettirilmesinin doğru olamayacağı, delillerin gösterilmesi icap ettiği, ekalliyetlere karşı her zaman vatandaş hukuku dairesinde hareketi siyasi şiar, Kıbrıs'ta Türklere karşı tedhiş yoluna gidilerek bu yüzden Türk umumi efkarında heyecan, asabiyet ve hassasiyet yaratıldığı, 28.8.955'te Türklerin katliam edildiği haberinin şayi olması, dahildeki Rumların Kıbrıs için para toplamaları, ilhak gayesine matuf hareketleri Türkleri büsbütün asabileştirdiği, bu sırada Selanik'teki bomba hadisesi Türkleri teskin imkanını selbeylediği, 6/7 Eylül nihai bir hareket ve mitingin hususiyetleri olduğu, tahrip gaye değil, samimi hissin tezahürü bulunduğu, bazı zararlı kimselerin kitle psikolojisinden istifade ederek işi tahrip ve yağmacılığa döktükleri müdafaa edilmiş ve bu meyanda *Cumhuriyet* gazetesinin 1955 senesinin 4/5/6 Eylül nüshaları ve Ahmet Hamdi Başar'ın *Devrimizin İç Yüzü* eserinden iki yaprak ve *Son Posta* gazetesinin 2 Kasım 955 tarihli nüshasının sureti verilmiştir.

Savunmanın Tahlili

Savunmada bahsolunduğu üzere Kıbrıs coğrafi ve siyasi tarihinin geçirdiği safhaların burada birer birer tafsili savunma esasının dışında kalır. Bu davada Demokrat Parti idaresinin Kıbrıs meselesinde takip ettiği siyasetin ve bu baptaki faaliyet, saha ve hududunun ne bakımdan ve hangi dereceye kadar suç ve davayı ilgilendirdiği nazara alınarak bu cihet kararın baş tarafında bahse konu edildi. Kıbrıs davasının nümayiş için müsait bir vasat teşkil ettiği hususuna gelince: Bu yönden hadise zaten ele alınmış, keyfiyet izah kılınmıştır. Üzerinde durulması gereken, yaratılmış olan ruhi halet ve vasattan sanıkların ne suretle ve sebeple faydalanmış olduklarıdır. Bu da kararın ait bulunduğu kısımda ele alınmıştır. İzmir'den yeni avdet eden devlet reisi için kısa bir müddet içinde tekrar İzmir'e gitmesinin mühim bir sebebe istinat etmediği, bahusus kritik bir zamanda hükümet merkezinin başsız kaldığı şahit Tulga'nın şahadetinde sebepleriyle birlikte tafsilen anlatılmıştır. Esaslı sebep olarak Ege Üniversitesinin temel atma merasimi olarak gösteriliyor. Bir devlet başkanı bu gibi törenlerde usulen ve mutat veçhile davet olunabilir. Hükümet başkanı ve bakanların çoğu İstanbul ve İzmir'de bulunduğu sırada devlet başkanının da hükümet merkezinden ayrılmasına bir kliniğin açılmasının mesnet gösterilmesi şahit Tulga'nın saydığı sebepler ve o günkü durum muvacehesinde varit ve samimi addedilemez. Hava muhalefetinden uçak ile Ankara'ya dönülmediği, trenle seyahatin bazı nizam ve evvelden alınan tedbirlere bağlı külfetli bir vasıta olduğundan seyahatin vapurla ihtiyar edildiği bildirilmiştir. Kararın taalluk edilen kısmında kaydolunduğu üzere İstanbul'a muvasalat gününün akşamında aynı mahzur ve külfetler nazara alınmadan trenle Ankara'ya hareket edilmiş olmasına göre bahse konu savunmanın samimiyet derecesi sarsılmıştır. Haydarpaşa'ya gitmek için takip edilen yolun mutad yol bulunup bulunmadığı değil, Florya'dan Haydarpaşa trenine yetişilmesi ve Kabataş'a gidilmesi için en müsait yolun hangisi olduğu üzerinde durmak icap eder. Bu muvafık yolun da herhalde Taksim'den geçtiği ileri sürülemez... hareketin komünistler tarafından icra edildiği kanaati sanık Bayar ve Menderes tarafından telkin edildiği mesbuk şahadetten ve sanık Fuat Köprülü'nün müteaddit beyanlarından anlaşılmaktadır. Devlet ve hükümet başkanlarının bu hususdaki kanaatlerinin hareket tarzı ve sözleriyle benimseyen o zamanki Örfi İdare Komutanı Nurettin Aknoz ve Ethem Yetki-

ner'in beyanları savunmaya mesnet olacak mahiyet arz etmemektedir. Tertibin komünistler tarafından yapıldığı iddiası yalnız vaka akabinde değil, 12.9.955 tarihinde DP meclis grubunda ve B.M.M.'de daima ileri sürülmesine göre bu isnat ve iddianın hadiselerin cereyan şeklinden mülhem olduğu söylenemez. Refik Tulga'nın şahadet ettiği gibi davaya içi politika gözü ile bakıldığı görülmektedir. Buna dair olan şahadet ve hadiselerin akışına uygunluk vardır. Şahit Nevzat Emrealp, şahadetinin ve verdiği raporun sebep ve mesnetlerini izah etmiş, sanığın durumuna müessir bir mübayenet de bulunmamıştır. İbraz ettiği vesikalardan Ahmet Hamdi Başar'ın *Yaşadığımız Devrin İç Yüzü* kitabından alınan 93.-94. sahifelerdeki mütalaaların bir kısmı hadiselerin maddi cephelerine uymadığı gibi ateş emri verilip verilmemesi hususu da şahit Vedat Garan tarafından verilen izahat ile aydınlatılmıştır. 2 Kasım 955 tarihli suret B.M.M.'de iç ve dış siyaset hakkındaki konuşmasına aittir. Davaya taalluk eden kısmına Örfi İdarenin bütün şümulü ile hadiseye el koyduğu Dahiliye Vekaleti müfettişleri tarafından mesul memur hakkında tahkikat yapıldığını tahkikat neticesinin beklenmesinin zaruri bulunduğunu zikreylemesinde savunmasına yarar bir mahiyet müşahede olunmamıştır. İstanbul harap olduktan sonra dolaştığını gösteren gazete fotoğrafları, suçun ikamdan sonra sanığın teessürünü göstermesi maksadıyla ibraz edilmiş ise, elbette bir kısım suçlular da suçun işlenmesini müteakip müteessir olabilirler. Bu bir ruh haleti ifade etse bile savunmayı destekleyemez. Sanık ve müdafilerinin savunmaları mevcut deliller ve emareler karşısında varit görülmemiştir.

2. Sanık Adnan Menderes ve Müdafilerinin Savunmaları

Hadisenin DP teşkilatı tarafından yapıldığına, şifahi, yazılı emir verildiğine ve aralarında anlaşma bulunduğuna dair delil elde edilmediği, şahadet geçmediği, yakalananların hiç birisi DP hükümet veya devlet ricalinin tertibine dair olduklarını söylemedikleri, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin nümayiş şeklinde bir teşebbüse girişilebileceği, DP'nin o günlerde Kıbrıs davasına ait tutumunun böyle bir tertibe müsait olmadığı, isnat olunan maddedeki suç unsurlarının mevcut bulunmadığı, gazetelerdeki neşriyatın, tertibin hükümet tarafından yapıldığını gösterir mahiyette olmadığı, şahitlerin bir kısmının siyasi hasımları olduğu, bir kısmının mesuliyet duygusu altında şahadet eylediği bitaraf şahitler, sanıklara izafe edilecek bir tertibin olmadığını söyledikleri, Sen Sinod Meclisinin kararma istinat eden Patrikhane yazısı,

hadiselerin manzarasını tespitten ibaret kalacağı, resmi merci olmayan Patrikhanenin cevap vermek mecburiyeti bulunmadığı, Nevzat Emrealp'in 20.9.955 raporu aleyhe delil teşkil edecek mahiyet taşımadığı, Milli Emniyet Şefliğinin 8.9.955 tarihli raporuna iddia makamının yanlış mana verdiği, buna mukabil ek: 35-36'daki 13.3.956 tarihli Örfi İdare raporunda hükümetin şümullü tahkikata tevessül ettiğinin anlaşıldığı, emniyet kuvvetlerinin çalıştığı, bazı mıntıkalarda atıl kalması, ani hücumdan tevellüt ettiği, bomba haberinin ajans ile neşrinde ısrar edilmediği, iç tüzüğün yalnız meclis müzakerelerinde tatbik edileceği, 6/7 Eylül hadiseleri dolayısıyla 13.1.956 tarihinde meclis tahkikatına mahal olmadığına karar verilmesi, bu kararın kanun hükmünde bulunması ve Milli Birlik Komitesince kaldırılmaması itibariyle karara mevzu teşkil eden hadiseden dolayı kaza makamınca tahkikat icrası usulen mümkün olamayacağı, Ahmet Emin Yalman, Örfi İdare Mahkemesinde hadisenin bir tertip olmadığını söylediği, tedbirlere tevessül edilmesi itibariyle tertibin mevzubahis bulunmadığı, şahit Hayrettin Sümer'in şahadeti suça mesnet olamayacağı beyan edilmiştir.

Savunmanın Tahlili

Savunmada sarf edilen hususlar, kararın A, B, C bölümlerinde tafsilen tahlil ve mucip sebepleriyle bahse konu edilmekle beraber burada kısaca bir daha gözden geçirilmiştir. Hadiselerde tertip olduğunda bütün şahitler ittifak etmekte ve mevcut deliller bunu göstermektedir. Gerek grupta gerekse meclisteki konuşmalarında sanıkta bu ciheti açık bir şekilde ifade etmiştir. Binaenaleyh tertip var mı, yok mu noktası üzerinde durmaya mahal yoktur. Hadisenin Kıbrıs Türktür Cemiyeti, komünistler veya teşkilatlı muzır kuvvetler gibi teşekkül ve unsurların faaliyetinden mütevellit olması ihtimali ileri sürülebilir. Nitekim savunmalarda bunlar gerek delaleten gerek sarahaten bahse konu olmuştur. Kıbrıs Türktür Cemiyeti, komünistler hakkında aylarca durulmuş mensup ve taraftarları takibat ve tahkikata maruz kalmış, tevkif edilmiş, bir kısım suçluları mahkemelere verilmiş, fakat hadiselerin bunlar tarafından çıkarıldığı, evvelden bir tertip ile harekete geçtikleri bilveçhile tespit olunamamıştır.

Savunmada, Türkiye'de müseccel komünistlerden başka müseccel olmayan komünistler de bulunabileceği söylenmiştir. Tahkikat ve takibat müseccel olsun olmasın bütün bu gibilere teşmil edildiğine

şüphe yoktur. Şahit Cemal Sancak'ın ve diğer bazı şahitlerin beyanlarından anlaşılacağı veçhile bir milli emniyet mensubu bile komünist olması ihtimaline binaen tevkif edilmiştir. Talebe nümayişine muzır kuvvetlerin katılması ve faydalanması iddiası sıkışıldıkça ileri sürülen basit bir mantık taktiğidir. Bir talebe nümayişinde hazırlıksız, mütekaddim bir tertibi bulunmayan muzır kuvvetlerin o anda derhal teşkilatlanıp bu kadar geniş mikyasta şehirler arasında ve şehrin uzak yakın semtlerinde birbirine benzeyen alet ve vasıtalarla harekete geçebilmeleri ve geçtikleri kabul edildikten sonra da böyle bir teşkilatın meydana çıkarılması mutasavver midir? Zabıta amiri bulunan Milli Emniyet Başmüfettişi Nevzat Emrealp karton 3/13 ek: 38'deki 20.9.955 tarihli raporunda (...muhtelif talebe teşekküllerinden başka DP teşkilatının nümayişi desteklediklerine dair haberler alınmış... Kıbrıs Türktür Cemiyetiyle Şoförler Cemiyetinin, T.M.T.F. ve muhtemelen DP teşkilatının nümayişlerin sirayet ve şümulünde, hakim rolleri bulunduğu müşahede edilmektedir...) denilmekte ve şahit Hayrettin Sümer'in şahadeti hadisede DP teşkilatının ve ızrar maksadının tertibe dahil olduğunu göstermekte, Nevzat Emrealp'in raporunda hadiselerin DP teşkilatı tarafından tertip ve idare edildiğini açıkça yazması beklenemezdi. Sanık Menderes, hadiseler dolayısıyla komünistler, Kıbrıs Türktür Cemiyeti hatta meclis ve grup zabıtlarına ve yüksek soruşturmada ifadesi mazbut İsmet İnönü'nün şahadetine göre muhalefet partileri üzerinde durduğu halde hakkında rapor verilen DP'yi hatırına getirmemiş ve bu yönden bir tahkikata geçilmesini ilgililere bildirmemiştir. Şahit Hayrettin Sümer'in şahadetine mesnet olan konuşmada bir kısım bakanların bulunmadığı, bu bakımdan muhaverelere şahit olmadıkları muvacehe sırasında tebeyyün etmiş, şahit Emin Kalafat, Muammer Çavuşoğlu, Samet Ağaoğlu böyle bir konuşma işitmediklerini söylemiş ise de, şahit Hayrettin Erkmen, (Mükerrem Sarol'un.... idare amirlerinin uyanık olduğu bazı yerlerde hadiselerin önlendiğini anlattıklarını misal olarak Nakiboğlu ve Adalar Komiserini bahseylediğini bildirmiştir. Halbuki adı geçen bakanlar, Mükerrem Sarol'un bu suretle konuştuğunu dahi duymadık demişlerdir. Yalnız Hayrettin Erkmen her nedense muhaverenin sebep ve mesnedi olan birinci kısım hakkında ademi malumat beyan etmiştir. Görülüyor ki Hayrettin Sümer'in şahadeti mavaka uymakta ve kısmen Hayrettin Erkmen tarafından kabul edilmektedir. Şahit Hayrettin Sümer, Mükerrem Sarol'un Beykoz'daki parti başkanı Kaptan'ı arattığını ve "Yap dedi isek böyle mi

olsun, Türk milletine vur dersek öldürür." suretinde de beyan ve şahadette bulunmuştur.

Bu konuya nihayet vermeden Adalar Emniyet Amiri Ahmet Hamdi Canoğlu'nun (...tertip edenler de muhakkak surette Demokratlardır...) şahit Aziz Ozan'ın (...DP ocak ve bucak başkanlarından biri benim arkadaşlardan birkaç kişi arasında vakaya müteakip şu konuşmayı yapmıştır: Raporda mevcuttur; (bize parti teşkilatından genel merkeze atfen talimat verildi), Milli Emniyetten Halil Tufan'ın (...mürettipleri DP hükümeti ve onun idarecileridir...), şahit Aydın Konuralp'm (Kadıköy'ünde hadiseleri idare eden Kızıltoprak DP başkanı Sarafim Sağlamer isminde bir şahıs olduğunu söylediler. Sonra Beykoz'dan Mehmet Kaptan'ın 6/7 Eylülden evvel de bu gibi birçok hadiselere teşebbüs ettiğini söylediler. Kanaatimce bu üç şahıs tatbikçi olarak görülüyor... Miting olamaz. Miting yapılsaydı gençlik teşekküllerine haber verilebilirdi...) yolundaki şahadetleriyle şahit Hikmet Bil, Yakup Ulukan, Necip Bozkır, İsmail Çoker, Fazıl Bilge'nin beyanları mahiyet ve medlulu itibarıyla DP teşkilatı mensuplarının hadisede müessir ve teşkilatçı rollerinin mevcudiyetini tespit ettiğini açıkça göstermektedir. Böyle bir teşkilatın kendiliğinden harekete geçmeyeceğini de kaydetmek icap eder. Milletlerarası Para Fonu toplantısının, harekete geçilmesine mani olmadığı, hadiselerin vukuu ile tebeyyün etmiştir. Atenagoras'ın 15.11.1955 tarihli Başbakanlığa yazdığı yazı hadisenin tertip olduğunu ve bu tertibin büyük bir teşkilat eseri bulunduğunu ifade etmektedir. Yazıda Patrikhanenin hukuki ve ahdi durumu ile telifi kabul olmayacak surette hükümetten talepleri sebk ettiği ve bu taleplerin yersiz ve Patrikhane hakkında bir muameleyi icap ettirdiği, gereken tedbirlerin alınması hükümetin takdirine bırakıldığı teşekkül eden komisyonca (karton 3/24 ek 65'teki) 13.1.1956 tarihli yazı ile Başbakanlığa bildirilmesine rağmen bu hususta hiçbir muamele ve tedbire teşebbüs edilmemesi tertipçilerin işi derinleştirmekten içtinap ettiklerine delalet eder. Hadiselerde Kıbrıs Türktür Cemiyetinin ve komünistlerin tesiri ve rolü bulunmadığı idari ve adli tahkikat neticesinde tespit edilmiş olması bakımından daha ziyade peşin bir kanaat ile hareket ettikleri zahir olan o zamanki Örfi İdare Kumandanı ve 1. Şube Müdürünün ek 35, 36'daki 14.1.1956, 13.3.956 tarihli raporları müdafaayı ve mevcut delilleri red ve tahlil edecek mahiyette görülmemiştir.

Evvelce B.M.M.'ce Hükümet hakkında tahkikat açılmasına karar verildiğinden dolayı başkaca ve halen takibat ve tahkikat yapılamayacağı savunmasının hukuki mesnetten tamamen mahrum bulunduğu derkardır. Hadiselerin iç yüzüne vakıf olmayan, o zamanki iktidar ve hükümetin resmi beyanları ve Kıbrıs davası karşısında devlet ve millet menfaatları bakımından mütalaa serdetmek durum ve zaruretinde kalabilen gazete neşriyatının ve Ahmet Emin Yalman'ın Örfi İdare Mahkemesindeki beyanı mevcut delillere göre savunmayı destekler bir mahiyet taşımaktadır. Kaldı ki hadise ve tertibin Hükümet ve o zamanki iktidarla alakalı bulunduğu işrap, telmih ve hatta işaret eden makale ve yazıların da mevcut olduğu zikredilirse bu cihete istinat eden savunmanın yersiz olduğu anlaşılır. Bu itibarla deliller karşısında sanık Menderes ve müdafilerinin savunması varit değildir.

III. Sanık Fatin Rüştü Zorlu ve müdafilerinin savunmaları özeti:

6/7 Eylül hadiselerinin Kıbrıs davasiyle ilgili olduğu, kendilerinin miting teşebbüsüne mümanaat ettikleri, 25 Ağustosa kadar bu halin devam eylediği Londra'daki miting İngiliz tab'alı Türkler tarafından İngiliz mercilerinden müsaade alınarak yapıldığı, sanığın bir tesiri bulunmadığı, Londra'da iken 3 ve 4 Eylülde çektiği telgrafların Londra müzakerelerine dair olduğu, üçlü konferansta tarafların takınacakları tavrın henüz belli olmadığına göre, Türk Hükümetinin böyle bir hadise çıkarmasında faydası olamayacağı Sensinot meclisinin yazısı bir istida mahiyetinde ve rivayete müstenit bulunduğu, tarihsiz ve imzasız emniyet raporlarının kıymet ifade etmeyeceği, Başsavcılığın işin DP tarafından yapıldığına mütedair mantıki teselsülünün hukuki bir görüş telakki olunamayacağı, nümayişlerin saat 17de, tahribin saat 20-21'de başladığı, saat 22 sıralarında talan ve çapulun başlamış bulunduğu, şu hale göre hadiselerin şehrin her tarafında aynı saatte ve şekilde başlamadığı, vak'anın başlangıcına nazaran saat 20'den sonraki telefon muhaveresinin bu bakımdan hadiselerle irtibatı bulunmadığı, İzmit'ten Sapanca'dan İstanbul'a avdet keyfiyetinin delil olamayacağını, aksi hareketin de suç delili gösterilebileceği, Londra mahreçli 28.8.955 tarihli şifre bahis konusu edilmeyecek şekilde manalandırıldığı, şifre, McMillan ile yapılan görüşmelerden bahseylediği, (Liman Lokantası nutku), (4.9.955 tarihinde Yunan gazetelerinin yakılması), (Londra mi-

tingi), (bomba hadisesi), (radyoda öğle neşriyatı), (*Ekspres* gazetesinin ikinci baskısı) ayrı ayrı vak'alar olup birbiriyle irtibatı bulunmadığı, Liman Lokantası nutkunun o günkü şartlar içerisinde mütalaa edilebileceği, 6/7 Eylül nümayişini ve olayların Yunan ve İngiliz Hariciye nazırlarından öğrendiğini, İddia Makamının şahit ihzar ve lehe olanlarının kaale almadan aleyhe olanları ikame etmesinin müsavatsızlık husule getirdiği, şahitlerden bir kısmının 6/7 Eylül olaylarını naklettikleri, kendilerinin vazifeten mes'ul şahıslar mevkiinde olduğu, bunların bir kısmı mes'ulleri tayin edemeyecekleri, bazıları da mes'ullerin sanıklar olduğunu delil tayin etmeden söyledikler, eşkıya çetesinden bahseden şahit İsmail Tamçelik DP il kongresinden delegelik için namzetliğini koyduğu, şahit Aziz Ozan'ın gayretkeşlik yaptığı, şahit Aydın Konuralp'ın şehadeti hakikat hilafı bulunduğu, radyodaki Yassıada neşriyatı her yazılı müracaatta bulunan şahit olarak celp ve istima edileceği zehabını uyandırdığı, 23.8.955 tarihli ve 83 sayılı şifre telgraf bir nümayiş hazırlanmasına delalet etmeyeceği cihetle Coşkun Kırca'nın şahadetinin doğru olamayacağı, ek 8'de 16. Ağustos 955 tarihli belge Kıbrıs Türktür Cemiyetinin nümayişteki rolünün gösterdiği, şahit Şevket Temiz'in şahadetinin bu tamim ile alakalı olabileceği, Cemal Sancak, Nevzat Emrealp'in raporlarının mesnedi hakkında bilgi olmadığı, Türk hey'etinin 23 Ağustostan 6 Eylüle kadar Londra'daki konferansa iştirak ettiği, hadiselerin sebep ve saikinin Türk düşünce ve şuurunda uyanan tepkide aramak icap ettiği, tertibe iştirak etmediği, 25 Ağustostan 8 Eylüle kadar Londra'da olduğunu savunup 8 Eylül gece yarısı İstanbul'a geldiği, fiil ve hareketinde 517. madde unsurlarının da mevcut olmadığını ileri sürmüştür.

Savunmanın Tartışılması:

Tertip ve ihzarın, amil ve saikinin bilhassa Londra konferansında ve takip edilecek siyasette sanık Zorlu'nun, dolayısıyla Türk Hükümetinin davada kuvvetli görünmesini temin hedefine müteveccih bulunduğu delillerile tesbit edilmiş, sanığın, 28.8.955 tarihli şifre telgrafındaki (ilgililere emir verilmesini), (Zorlu'nun aktif hareket edilmek istediğine) dair direktif ve sözlerin hadiseler muvacehesinde neye delalet ettiği anlaşıldığı gibi takip olunan usulün bir tertibe taallük eylediği işbu şifre telgrafı sanık Menderes'in tutum ve hareketi dolayısiyle kararın (A) bölümünde gerekli izahat ve delilleri irae kılınmış, bu noktala-

ra matuf savunmanın yerinde olmadığı açıklanmıştır. Hadisede şu veya bu topluluğun ve teşekkülün değil doğrudan doğruya DP teşkilatının baş ve sevk edici rolü oynadığı yine delillerile gösterilmiştir. Şurayı kaydetmek gerekiyor ki, sanıkların esas savunmaları netice itibariyle birkaç noktada temerküz etmektedir. Bazen tertip olduğunun kabulü bazen de reddi, tertip olsa da kendilerinin tertip etmedikleri ve tertibe dahil olmadıklarıdır. Bu savunma her sanık tarafından tekrar edildiği ve bir evvelki sanığın savunmasının reddinde nazara alındığı cihetle tekrar tafsile girişilmesinde fayda mülahaza edilmemiştir. Sanığın bir kısım savunması ile diğer sanıkların savunmalarında bahse konu olmuş ve sebepleri gösterilmiştir. Divan huzurunda Başsavcılığın yeni delil ikame etmesini men eden bir hüküm yoktur. Delilin ikamesi şekli, talebin reddine mesned olamayacağı ve talepleri hakkında Divanın kanaatine göre karar vereceği usulün 239. maddesi hükmü iktizasındandır. Savunmada zikredilen şahitlerden Nurettin Aknoz'un hadiselerdeki tutumu aşikar bulunmuş, mumaileyh şahit, sanık Bayar ve Menderes'in daha ilk andaki hadisenin komünistler tarafından tertip ve ika edildiği yolundaki iddialarını sonuna kadar benimsemiştir. Şahit Kemal Aygün'ün hadiseler zamanındaki ve bugünkü durumu itibariyle işin iç yüzünü bilmemesi kendi zeviyesinden belki mazur dahi görülebilir. Bilhassa kendisinin maiyet polisi şahit Davut Akdemir'in şahadeti Kemal Aygün'ün beyanı üzerinde fazla tavakkufun caiz olamıyacağını göstermektedir. Atenagoras'ın şehadeti ve Patrikhanenin mümessili olarak yazdığı yazı muhtevası lehe bir mana ifade etmekten uzaktır. Aziz Ozan, Coşkun Kırca ve Aydın Konuralp'ın beyanlarının diğer delillere istinad ettiği, şahit Şevket Temiz'in şahadeti Kıbrıs Türktür Cemiyetinin değil, DP teşkilat ve mensuplarının harekete geçtiğinin delili olarak kararda ele alınmış ve sebepleri irae kılınmıştır. Şu hususu tebarüz ettirmek lazımdır. Şahitlerin şahadetlerinde hadiselere uygun ve diğer delillerle teyit edilen cihetleri nazara alınır ve takdire mesned olur. Bunun dışındaki beyanların kararda münakaşa ve tahlili lüzumsuz tafsile sebep olacağından üzerinde durulmak mecburiyeti tahmil edilemez. Cemal Sancak ve Nevzat Emrealp'in raporlarının mesnedi hakkında bilgi olmadığı savunulmuştur. Cemal Sancak ve Nevzat Emrealp o günkü mevki ve vazifeleri dolayısıyla raporlarında kafi izahat vermemiş, çekimser yazmış olabilirler. Ancak bu şahitlerin duruşmadaki beyanları ve diğer şahadet ve deliller; tertibi ve tertipçileri meydana çıkarmıştır. Sanık, 28.8.955'ten 8 Eylüle kadar Londra'da

olduğunu ve bu itibarla hadiseye iştirakin bahse konu olmayacağını bildirmiştir. Kendisinin hadisedeki ve tertipteki tesir ve rolünün ne suretle vukua geldiği izah kılınmıştır. Deliller, tahkikat evrakı münderecatı ve buna dair belgeler sanık ve müdafilerin savunmalarının yerinde olmadığını tesbit ve tevsik eylemiştir.

IV. - Sanık Kemal Hadımlı ve müdafilerinin savunma özeti:

Kıbrıs'da Türk polislerinin öldürülmesi ve Türk halkına karşı olan tethiş hareketleri, bunların tevlit ettiği havanın İzmir ve İstanbul'da yaşayan Rum ırklı vatandaşlar aleyhine neticeler tevlit edeceğini kararname ve esas iddiada nazara alınmadığı, 6 Eylül tarihli *Sabah Postası* gazetesinde aynı tarihli *Gece Postası* gazetesinde çıkan makaleler, efkarı heyecana düşürdüğü, bu yazıların teşvik edici ruhi halet meydana getirdiği, (olayların milli ve vicdanın aksülamelidir) demiş olmasının tertibe iştiraki tazammun etmeyeceği, Komiser Muavini Mehmet Araş'ın bitaraf şahadet etmediği, her türlü tedbire müracaat ettiği (haşin davranmayın) diye tavsiye olunması idare icabını zarureti bulunduğu, naylon Arif diye anılan Arif Barto'nun şahadeti hissi ve karakterine uygun olduğu, şahit Rasim Atalay'ın şahadeti görgüye dayanmadığı, şahit gösterdiği General Cemal Gürsel dinlenmiş olsaydı tedbirleri aldığı meydana çıkacağı, Yunan Başkonsolosu ve Nato Kumandanlığın teşekkür mektubu yazdıkları, büyük kitle karşısında zabıtanın kafi olmadığını evvelce Bakanlığa yazdığı, ek 29'daki Vali Muavininin 11.11.956 .tarihli ifadesi sureti ve komiser muavini Nejat'ın 12.9.955 tarihli yazıları savunmayı teyit eylediği, 141. maddedeki suç unsurları bulunmadığı, hadiselerin İstanbul ve İzmir'de aynı saatte olmadığı, İstanbul'da 4.30, İzmir'de 7.30'da başladığı, fotoğraflardaki evza ve hareketinin sırf topluluğu iknaa matuf bulunduğu yolunda savunmada bulunmuş ve bazı yazılar ibraz eylemiştir.

Savunmanın tahlil ve tartışılması:

Kıbrıs davası kararda kafi surette açıklanmış, tertip ve ihzar da, bu vasat ve havadan nasıl ve ne suretle faydalanıldığı izah edilmiştir. Şahit Komiser Mehmet Araş'ın şahadeti, Savcı Yardımcısı Nevzat Akın'ın şahadeti, Savcı Yardımcısı Nevzat Akın'ın beyanı ile teyit edilmiş, şahit Arif Barto, Murat Eröz, Orhan Rahmi Gökçe'nin şahadetleri ise hem bu iki şahidin beyanları, hem de cereyan eden olaylar bakımın-

dan mavakaaya tevafuk eylemiştir. Karton 3/8 ek 30'daki sanığın durum ve hareketlerini gösterir fotoğraflar dahi fiil ve hareketleri, ne kadar tasvipkar olduğunu göstermektedir. Şahadette ve fotoğraflarda bahse konu tarzın idarenin icabı ve zarureti olduğu iddia edilemez. Bir idare amirinin her şeyden evvel vazifesi, vatandaşın can ve mal emniyetini korumaktır. Yapılan tahribatı ve hareketi önlemek isteyen bir komiser müdahalesinden alakoymak, huzurunda ve hadisenin cereyanı sırasında etrafta zabıta memur ve kuvvetleri mevcut iken bunlara derhal gerekli emirleri vermemek bir idari zaruret telakki edebilir mi? Sanığın durumu kendisine ait bölümünde etrafiyle münakaşa ve tahlil edildiği üzere hadiseleri yapanlar teşvik edilmiş, ancak işin çok vahim bir akıbet aldığı anlaşılınca saat 21.30'da Yurtiçi Bölge Kumandanlığından yardım talebinde bulunmuş, daha üst kumandanlıkları acele haberdar etmeyerek fuzuli telefon muhaveresiyle vakit geçirmiş, Orgeneral Cemal Gürsel'e 23'te haber verilerek o saatten sonra ordunun müdahalesi temin olunmuştur. (Karton 3/29 - 20/10/960 tarihli yazı) kaldı ki bu cihet bütün şahadetten ve kendi ifadesinden anlaşılmaktadır. Askeri birliklerin saat 23.30'dan sonra müdahalesi karşısında Orgeneral Cemal Gürsel'in dinlemediğine mütedair itirazı neticeye müessir bir savunma sayılmamış, yine savunmada hadiselerin 7.30'da başladığı kaydedilmiş olmasına rağmen sanığın beyanı, şahadeti ve belgeler 17.30-18 arasında meydana getirdiğini göstermiş, bu saatler İstanbul'daki başlangıç saatlerine tevafuk etmekte bulunması itibariyle bu noktaya istinad eden savunma da yerinde görülmemiştir. Yunan Başkonsolosluğunun ve Nato Kumandanlığının mektupları mahiyette olduğu gibi halin icabı dolayısile nezaketten ileri gelmiş yazılar mahiyetinde de telakki edilmiştir. İktidarın muhalif partilere, umumi efkara karşı bazı idare amirleri hakkında takibat yaptırmak iztirarında kalması yüzünden sanığın bazı vesikalar toplamağa teşebbüs ettiği şahit Mehmet Araş'ın şahadetile tebeyyün eylemiştir.

Netice itibariyle sanık müntehir Namık Gedik'in hadisedeki rolüne uygun surette milli galeyan olarak tavsif ettiği hadiselerde kendisince malum bulunan tertibe seyirci kalmakla ve gereken emirleri vermemekle, hatta zabıta müdahalesini bazı yerde men eylemekle suça iştirak ve savunması varit bulunmamıştır.

V. Sanık Fahrettin Kerim Gökay ve müdafilerinin savunmaları özeti:

6/7 Eylül hadiselerinin asıl faillerini bilmediği istifa dilekçesi ve sanık Bayar'a yazdığı mektuptan bunun anlaşılacağı, öğle vakti (Abdullah Efendi Lokantasında) birlikte yemek yemesi tertibe dahil olduğuna delalet edemeyeceği, Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atıldığı haberini saat 3.30'da vilayete geldiği zaman *Cumhuriyet* muhabirinden öğrendiği, muttali olur olmazda Bayar ve Menderes'i haberdar ettiği, şahit Hüsamettin'in (yer yer, deşarj olamıyorlar mı?) mealinde beyanı, nümayişlerden söylenmiş olacağına göre, tertipten malumatı olmadığını gösterdiği, gerekli tedbirleri aldırdığı, hadiseler sırasında İçişleri Bakanı Müntehir Gedik'in hareketi verilen emir ve talimatta teşevvüş husule getirdiği, İçişleri Bakanının doğrudan doğruya mes'uliyete muhatap olması bakımından kendisine kusur atfedilmeyeceği, yeni delil bulunmadığından muhakemesinin men'i kararlarının baki kalması icap ettiği savunulmuş ve tasdikli bir gazete makalesi tercümesi ibraz kılınmış ve suçun görevini ihmal vasfında tecelli ettiği düşünüldüğü takdirde af kanununa tabi olacağı savunmaya ilave edilmiştir.

Savunmanın Tartışılması:

Sanığın tertibe dahil olup olmadığı, keyfiyeti kendisine ait bölümde tahlil edilmiştir. Gereken tedbirlerin tam olarak ve zamanında alınıp alınmadığı cihetine gelince: hadiseden evvel (kıt'ayı muntazıra) istenmiş, fakat bunun ne suretle kullanılacağı organize edilmemiş ve bu tedbir, bir usulün yerine getirilmesinde ibaret kalmıştır. Nümayiş 17.30-18 raddelerinde başlamış, bazı yerlerde saat 18 sıralarında tahrip hareketine geçilmiş, büyük bir hareketin başlayacağı hissedildiği ve buna intizar olduğu halde askeri yardım isteği kıt'aların saat 20'de hazır bulundurulması kaydıyla geç vakitte yapılmış; gecikme keyfiyeti, şahit Fazıl Bilge ve Vedat Garan'm şahadetleri ve saat 20 sıralarında tahribatın tevessü etmiş olduğunun tesbitiyle tezahür eylemiştir. 2559 sayılı kanunun 22. maddesinin İçişleri Bakanına verdiği salahiyet, görev başında bulunan ve görevine devam eden Valinin salahiyetini kaldırdığı manasına alınamaz. Şahit Nabi Up, Müntehir Gedik'in vilayete saat 20.30'dan sonra geldiğini bildirmiştir. Halbuki yukarıda işaret olunduğu üzere ızrar ve tahribat çoktan başlamıştır. Bu da sanığın tedbirde gecikmesinin ve alınan tedbirin eksik olduğunun bir delilidir.

5442 sayılı kanunun 11. maddesinin tatbik şekli hakkındaki tamime de riayet olunmamış veya hiç olmazsa istenen kuvvetlerin ne suretle kullanılacağı hakkında evvelden veya hadise sırasında hiçbir teşebbüse geçilmemiş ve tedbir alınmamış ve mücerret yardım istemekle görevin yerine getirildiği zan olunmuştur. Sanık, esas itibarile tertipten haberdardır. Şahit Hikmet Bil, Hüsamettin Cantürk, İsmail Tamçelik, Aziz Ozan, Cemal Sancak ve Halil Tufan'ın şahadetleri mahiyeti bu hususu ifade eylemektedir. Ancak tertip ve izrar ve tahrip maksadının da mündemiç bulunduğuna vukufu anlaşılmamıştır. Mahkemenin men'i kararı münderecatına ve sonradan elde edilen delillere göre bu cihete ilişen savunmada yersizdir. 8.10. 960 tarihli İsviçre gazetesinden verilen tercüme, savunmaya müessir olmayıp, yazarın bir görüşünü ifadeden ibarettir. Sanığın savunması varit görülmemiştir.

VI. Sanık Alaeddin Eriş ve müdafiinin savunmasının özeti:

Suça iştiraki hakkında ve sanık Bayar ve arkadaşlariyle anlaşmış veya izrar ve tahrip tertibine muttali bulunmuş olduğuna dair delil gösterilmediği, ortada kasden tedbir almamak keyfiyeti bahis konusu olamayacağı, hadiseden evvel ve hadise sırasında icap eden tedbirleri aldığı, askeri yardımın zamanında istendiği, saat 20 civarında nümayiş karakterini kaybettiği anlaşıldığından askeri yardım isteğinin vaktinde yapıldığı, heyecan ve infiale müheyya bir kitle önünde sert davranılması doğru olamayacağı, Müntehir Gedik'in brütal hareket edilmemesi lazım geldiğine matuf sözleriyle atıl kalan bir kısım emniyet memurlarının hareketi arasında irtibat bulunmadığı, zira Namık Gedik'in konuşması sırasında esasen tahribin başladığı, istifasının dürüst hareketine delil sayılması lazım geldiği, suç unsurlarının mevcut olmadığı bildirilmiştir.

Savunmanın tahlili:

Bu sanığın da tertipteki ızrar ve tahrip keyfiyetinin mevcudiyetinden haberdar olduğu, fiil ve hareketlerinin işbu maksattan tevellüt ettiği tespit edilmemiştir. Ancak, hadiselere, tertip neticesinde doğacak hareketlere intizar etmekte bulunduğu bilhassa şahit Kemal Savcı, Şemsettin Ülgen, Halil Tufan'ın şahadetleriyle anlaşılmış ve bu husus kararın sanığa ait kısmında etraf ile izah olunmuştur. Sanığın gittiği yerlerde gereken emirleri derhal vermesi icap ederken bunu yapma-

mış, bilakis (bir milli galeyandır) suretinde tavsif eylemiş, vaktaki işin vahamet kesbettiğini müşahede eyledikten sonra şaşkın ve müteessir bir halde görülmüştür. Şahit Cihat Baban, Orhan Eyüboğlu, Necdet Uğur'un bir kısım lehteki beyanları sanığın hadiselerin başlangıcındaki, cereyanı sırasındaki tutumunu ortadan kaldıracak mahiyette değildir. Nitekim sanık Fahrettin Kerim Gökay'ın sanık Bayar'a yazdığı mektup münderecatı aleyhteki delilleri ve düşünceyi desteklemektedir. Bu sebeplerle görevini savsadığı tesbit edilen sanığın savunması yerinde görülmemiştir.

ADI GEÇEN SANIKLARIN HUKUKİ DURUMLARI VE SUÇ VASFI:

Sanık Bayar, Menderes ve Zorlu'nun maksat ve hedefleri, yaklaşmakta olan Londra konferansında Kıbrıs davası için aktif bir hareketle müessir olmaktır. Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülahazasiyle kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan bir kasd tespit edilememiştir. Sevk madde ve fıkrasının medlül ve mahiyeti itibariyle burada umumi kasd'dan ayrı hususi maksadı da araştırmak icap eder. Filhakika Anayasanın zamin olduğu mal ve mesken masuniyeti ihlal edilmiştir. Ancak bu seyir, başka kasdin hudut ve şumulünün aşılmasından ileri gelmiş, hadisede 141. maddenin 4. bendindeki unsurlar tekevvün ve teşekkül etmemiştir. Sanık Bayar, Menderes ve Zorlu'nun düşünce ve maksatlarının müteamil bir nümayiş hareketine de inhisar etmediği, müessir bir hareketin matlup olduğu kararın diğer kısımlarında açıklanmıştır. Rum vatandaşlara karşı müessir nümayişte ızrar kasdının mevcudiyeti aşikardır. Tahribatın büyük ve geniş olması ve işin talan ve yangına kadar götürülmesi ızrar maksadını kaldıracak bir faktör sayılamaz. Sanıklar aynı zamanda parti teşkilat ve mensupları ile izah edilen vasat içinde böyle bir harekete teşebbüs ve tevessül etmenin mukadder akıbeti husule getireceğini bilecek durum ve mevkidedirler. Denebilir ki hadise, bu sanıkların birbirlerini ikna ve azmettirmenin müşterek neticesidir. Sanık Kemal Hadımlı tertipten haberdardır. Müsamahalı hareketleri ve zabıtaya hadiseler sırasında derhal emir vermemesi, bir zabıta memurunun müdahalesine mani olması suret ile tertip ve izharda ve suçun işlendiği sırada müzaherette bulunmuştur. Bilhassa, tahribe mani olmak isteyen zabıta memurunu bertaraf etmesi, ızrar kasdinin mevcudiyetine de malumat ve vukufunu

gösterir, bu itibarla sanıkların ızrar maksadına müstenit fiil ve hareketleri mevcut ve toplanan delillerle sübuta ermiş, bu hususta vicdani kanaat tahassül eylemiş ve hadise T.C.K.'nun 517. maddesinde yazılı suç unsurları kemal ile tekevvün ve teşekkül etmiştir. Suçun bu vasıfta tecelli ve tezahür eylemesi karşısında sanıklardan Celal Bayar hakkında Anayasanın 41. maddesini ve Milli Birlik Komitesinin 7.7.960 tarihli kararının nazara alınmasını icap ettirmektedir.

Diğer sanıklara gelince:

VII. Sanık Fuat Köprülü:

Sanık Fuat Köprülü, hadise gününü Anadolu yakasında geçirmiş, tren saatine yakın Haydarpaşa'ya geldiği anlaşılmıştır. Hadise günü birlikte Ankara'ya hareket edilmesi suçta iştiraki veya tertibi evvelden bildiğine dalalet edecek bir fiil sayılmasına imkan görülmemiş ve bomba hadisesine Haydarpaşa istasyonunda vakıf olduğu yolundaki savunmasının aksi tebeyyün eylememiştir. Filhakika trende hadiselere muttali olması, tertipte methaldar bulunduğunu göstermeyeceği gibi hadise sırasında Dışişleri Bakanlığına Menderes'in vekalet etmekte olduğu anlaşılmış, bu bakımdan da Kıbrıs davası ile ilgili olmadığı anlaşılmıştır. Daha evvel (Kıbrıs davası diye bir davamız yoktur) demesi ve şahit Hikmet Bil'in beyanına göre (Kıbrıs Türktür Komitesinin lüzumuna kani olmadığını) söylemesi, davayı yakından takip etmediğini gösterir. 12.9.955 gününde Büyük Millet Meclisindeki beyanatını (...birden alınmış bir vazifenin ifası zımnında son dakikada söylemek mecburiyetinde kalmış) bulunmasından ileri geldiği şahit Nüvit Yetkin, Turan Güneş ve Ekrem Alican'm şahadetleri cümlesindendir. Şahit Refik Tulga, şahadetinde; sanık Fuat Köprülü'nün durumunu, halin cereyanına uygun surette anlatmış ve esas sanıkların tertipte Köprülü'yü iştirak ettirmekten içtinap eylediklerini söylemiştir. Sanığın, hadiseleri müteakip bunun komünist tertibi olduğunu bildirmesi, yine şahadetten müsteban olacağı üzere sanık Bayar ve Menderes'in bu yolda vaki telkininden ileri geldiği, şahit Cemal Sancak'ın (biz milli galeyandır dedik, hayır komünist tertibidir. Başvekilin de kanaati budur) suretindeki şahadet ile tezahür eylemiştir. DP Grup toplantısında Müntehir Gedik'in konuşmak istemesine ve konuşturulmamasına karşı sanığın (konuşsun) diyerek meselenin zahire çıkmasını istediği Turan Güneş'in zabıtnamenin 317. sahifesinde mazbut ifadesinden anla-

şılması itibari ile lehteki deliller bu suretle oluşa tetabuk etmiş bulunmaktadır. Şahit Turan Güneş, Ekrem Alican ve Cihat Baban'ın şahadetlerine nazaran sanığın meclisteki konuşmasının tertibe dahil olmadığına delalet eden bir mahiyet arz eylemiş ve sakıt ve sabık Başvekil tarafından o anda verilen bir vazifenin ifasından tevellüt eylediği anlaşılmıştır. 5.10.960 tarihli *Yeni Sabah* gazetesindeki beyanatı ise hadise mes'ullerine taalluk eylemiştir. Görülüyor ki, sanık Köprülü'nün suçun ikamdan evvel veya ikaı sırasında iştiraki hakkında kanaat temin ve husulüne medar olabilecek delil mevcut değildir.

VIII. - Sanık Mehmet Ali Balin,

IX. - Sanık Mehmet Ali Tenikalp,

X. - Sanık Oktay Engin,

XI. - Sanık Hasan Uçar'a gelince;

Sanık Mehmet Ali Balin ve Mehmet Ali Tenikalp'in, sanık Bayar, Menderes ve Zorlu'nun tertibine dahil oldukları iddiası mesnetsiz kalmıştır. Bombanın sanıklar tarafından tedarik edildiği, İstanbul'dan Selanik'e getirilerek sanık Hasan Uçar'a verildiği hususu hiçbir veçhile tespit olunamadığı gibi gerek müştereken, gerek yalnız başına sanık Oktay vaya Hasan'ı suçu işlemeye azmettirdikleri mücerret iddia ve tahminden ibaret kalmış ve sanık Balin'in telgraf çektiği delile dayanmamış ve böyle bir telgraf da elde edilememiştir.

Sanık Hasan Uçar'ın, sanık Mehmet Ali Balin'in yanındaki kızla sevişmesi ve onunla evlenmesi, hadisede delil teşkil edecek hususiyet taşımadığı tahkikat safhasından anlaşılmıştır. Sanık Hasan Uçar, kendisine atılan suçu kabul etmemiştir. Bu sanığın zor durumda kaldığı zaman çabuk tesire tabi bir karakterde bulunduğu bilhassa şahit Stilyanos Komyanos'un mazbut ifadesi suretinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu şahit, kızını vermek mukabilinde sanık Hasan'ı suç itirafına teşvik ettiği, sanık Hasan'm da bunu muvafık görerek suçu işlediğine dair sözler sarf ettiği, Hasan'ın bu anlaşmadan dönmesi dolayısıyla şahidin sanık üzerinde yine işlediği görülmüştür. Sanık Hasan, Konsolosa yazdığı mektuplarda; ölüm tehlikesinden bahsetmektedir. Her hangi bir tehlike karşısında mecburen inkiyat ve tehlikeyi bertaraf etmek gayesi ile hareket edecek karakterde olduğu bildirilmişti. Nitekim sanık Hasan Uçar, bu kadar gayret sarfedilmesine rağmen Stilyanos'a bir gün (...muhterem babacığım, verdiğim ifadelerin kaffesi yalan idi. Bunları

bana Kartalis işrap ve dikte etti. Suçlarını itiraf edecek suçluların beraat ettirileceğini, yahut da affedileceklerini senden öğrenmiş olduğumdan hapishaneden bir an evvel kurtulmak için bütün bunları söylemiştim...) diye beyanda bulunmuş, ancak, Stilyanos ve Kartalis'in temadi eden faaliyet ve telkinleri ile ve kızını vermek isteyen şahide (sen merak etme ben seni üzmeyeceğim) şeklinde beyanlara tevessül etmiş ve Stilyanos'un beyanından Hasan Uçar ile kızı arasında sureta mektuplaşmada olduğu tebeyyün eylemiştir. Kuzey Yunanistan Basın Müdürü Panayot (Türkiye Konsolohanesinin yakınında vuku bulan infilakın 6/7 Eylül hadiseleri ile ilgili bulunduğuna dair ve Türk makamlarının takındığı vaziyet hakkında bürosunda vesaik mevcut olmadığını) bildirmesi kayda şayandır.

Sanık Oktay Engin hakkında sanık Hasan Uçar'ı suça teşvik veya azmettirdiğine dair kesin bir delile tesadüf edilememiştir. Bu sanık 1953-1954'te Selanik Hukuk Fakültesine kaydolunmasına binaen Gümülcine ve Selanik Konsolosluklarının tavassut ve tavsiyesiyle Türk Hükümeti bursiyerliğine kabul edilmiştir. Bakanlar Kurulu kararı ile serbest göçmenlere iskân verilebileceği İmar ve İskân Bakanlığının 3606 sayılı yazısından anlaşılmaktadır. (Batı Trakya Türklerinden giriş şartlarını haiz beş kız öğrencinin tabiiyet ve mecburi hizmet kaydı aranmaksızın Hemşire, Ebe okulunda parasız yatılı olarak okutturulması İcra Vekilleri Hey'etinin 25.1.954 tarih ve 4/2246 sayılı kararı iktizasından olduğu ve bu maksatla Batı Trakya Türklerinden olup Yunan Lisesinde okumakta iken memleketimize gelerek Ankara Ebe Okulunda misafir Faik kızı Dilek Engin'in okula kayıt ve kabulünün yapılması hususunda ilgililere emirlerinizi rica ederim) diye Sağlık ve Sosyal Bakanlığından Ankara Valiliğine yazılan 22.2.954 tarihli yazı münderecatına göre beş kız öğrenci arasında Dilek Engin'in de bu suretle Ebe Okuluna kaydolunduğu ve taahhütname alınması meşrut bulunmadığından sonradan tazminat talebine tevessül edilmediği tevsik edilmiş ve Sağlık ve Sosyal Bakanlığının Dışişleri Bakanlığına cevaben gönderdiği 18.1.954 tarihli yazıda öğrencinin gerekli formaliteleri ikmal ettirilerek mektebe müracaatının temini bildirilmiş ve bundan dolayı Bakanlar Kurulunca (Batı Trakya Türklerinden beş öğrencinin tabiiyet ve mecburi hizmet kaydı aranmaksızın Hemşire Ebe Okullarında parasız yatılı olarak okutturulmaları Dışişleri Bakanlığının teklifine dayanılarak Sağlık Bakanlığının 16.1.954 tarihli yazısı üzerine 25.1.954

tarihinde karar verildiği) karton 3/29 da 10.11.960 tarihli tasdikli yazı suretlerinden anlaşılmıştır. 3/17 kartondaki yazılardan sanık Oktay Engin'in babası eski Rodop mebusu İslâm cemaati Reisidir. Tahsis olunan bir babhane doğrudan doğruya Oktay Engin'e değil, Faik Engin'in ailesine tahsis edilmiş, kendisi, karısı ve çocukları üzerine tescil kılınmıştır. (ek 43, 48, 52, 53, 55, 56) 28/5/958 tarih ve 1153 sayılı İmar ve İskân Bakanlığının Maliye Bakanlığına gönderdiği yazı bu hususta muameienin cereyanını ve tahsiste her hangi bir yolsuzluk olmadığını göstermektedir. Bu hususiaki yazılardan sanık Oktay'ın 20/09/956 tarihinde yalnız olarak yurda iltica ettiği, ana ve babasının Gümülcine'de kaldığı 17/10/956 tarihinde Türk vatandaşlığına geçmesi için dilekçe ile müracaatta bulunduğu İcra Vekilleri Hey'etinin 27/12/958 tarihli kararıyle Faik Engin ve eşinin yurttaşlığa alındığı anlaşılmıştır. Keza Faik Engin'e vaki müracaatı üzerine bir dükkan kiralanmasında ve Engin Dilek'in muhtelif işlerde ücretli ve maaşlı çalışmasında suçla ilgili bir cihet görülmemiştir. Tahsis ve yardımlara, sanık Oktay'ın 20/9/956 tarihinde yurda iltica etmesinin ve sonra da çocuklarının durumu karşısında Gümülcine'de barmamayan Faik Engin ve eşinin anavatana göç etmek mecburiyetinde kalmaları amil ve saik olmuştur. Diğer taraftan sanık Oktay'ın sanık Hasan'a yazdığı mektuplar suç ikrarına delalet eder mahiyette olmadığı gibi bilakis meal ve mefhumu itibariyle isnat edilen suçu işlemediklerine dairdir. Sanık Oktay'ın, sanık Hasan Uçar'a yazdığı 24/10/955 tarihli ve 7 No.'da kayıtlı iki satırdan ibaret pusla fotokopisi değişik kalem ve yazı mahsulü olmakla beraber, bundan itirafı mutazammın mana çıkarılması da kabil olamamıştır. Sanık Hasan Uçar'ın Oktay'a yazdığı mektuplar dahi bu suçu işlemediğin gösterir manadadır.

Sanık Hasan'ın, sonradan Yunan Adli makamlarına gönderdiği iddia edilen yazının hangi ruhi halet ve tesirle yazıldığı yukarıda izah edilmiş ve bu fotokopilerin sübuta esas ittihazına kanuni ve usuli imkan görülmemiştir. Kendisinin Türk Konsolosluğunda kavas ve fakir olması dolayısıyla para cezasının ve muhakeme masraflarının Hükümetçe ödenmesi işin icabına aykırı bir keyfiyet sayılamaz. Ödeme tavassutu da Atina Büyükelçiliği tarafından yapılmış ve Dışişleri Bakanlığınca oradaki tahsisattan ödenmesi bildirilmiştir. Sanık Hasan Uçar'ın, ev tahsisi isteğinin reddedilmesi aleyhe alınacak bir husus addedilemez. Eğer bu sanığın bomba hadisesiyle ilgili kabul edilseydi,

tahsis muamelesine veya başka suretle tatminine teşebbüs ve tevessül olunması isnada daha uygun düşerdi. İsteğinin reddedilmesinin Yunan mercilerindeki muallel ikrarına bağlanması bir mütalâa ve tahminden ileri geçmez.

Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Üye Selman Yörük, Üye Rıza Tunç, Üye Abdullah Üner, Üye Hıfzı Tüz, Üye Hasan Gürsel, Üye Mehmet Çokgüler, Üye Vasfi Göksu, Üye A. Doğan Toran

İndeks

A

Adalı, Ferruh 3, 69, 424, 472, 486, 542, 548, 602, 607, 664

Ağaoğlu, Samet 13, 506, 523, 524, 529, 710

Akça, Ertuğrul 4, 15, 70, 129, 136, 170, 173, 177, 210, 281, 283, 285, 331, 354, 363, 395, 425, 446, 464, 476, 477, 484, 487, 498, 499, 536, 549, 552, 603, 605, 608, 649, 676, 677

Akça, İsmail 259, 260, 262, 264

Akçiçek, Selahattin 61, 62, 194, 325, 343, 362, 540, 551

Akdemir, Davut 14, 433, 444, 459, 460, 461, 714

Akın, Nevzat 14, 341, 374, 418, 443, 446, 447, 448, 449, 696, 715

Akın, Tuğrul 278, 697

Akıncı, Ali Rıza 362, 537, 551

Aknoz, Nurettin 13, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 140, 154, 180, 184, 253, 254, 266, 392, 707, 714

Alıcıgüzel, Bahattin 279

Alican, Ekrem 13, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 250, 587, 659, 720, 721

Altın, İbrahim 376

Altındağ, Celal(ettin) 14, 136, 137, 138, 139, 140, 141

Anastasya, Tasu 549

Apaydm, Burhan 4, 12, 15, 70, 107, 108, 109, 129, 132, 161, 162, 184, 185, 210, 241, 257, 259, 274, 285, 329, 331, 361, 395, 413, 419, 421, 422, 425, 434, 438, 443, 446, 453, 363, 464, 471, 479, 481, 482, 487, 490, 491, 500, 529, 530, 532, 533, 541, 543, 544, 545, 547, 549, 550, 552, 600, 603, 604, 605, 608, 649, 676

Apaydın, Orhan 15, 676

Araç, Mehmet 15, 260, 263, 264, 372

Araş, Mehmet 14, 340, 341, 342, 343, 344, 361, 577, 695, 696, 715, 716

Arca, Sadık 14, 144, 145, 544

Arda, İbrahim 539

Argüç, Namık 328, 412, 413

Argun, Dilaver 427, 428, 461

Arpat, Burhan 85

Asal, Talat 4, 15, 67, 68, 70, 101, 106, 129, 136, 141, 149, 151, 158, 166, 210, 225, 285, 289, 331, 360, 395, 420, 425, 437, 439, 442, 446, 487, 549, 552, 603, 605, 608, 649, 676

Atabey, Fahri 330, 394

Atalay, Rasim 14, 299, 303, 348, 349, 350, 700, 715

Atalay, Ratip 361, 362

Ataman, Hüseyin 406, 491, 543, 550

Atatürk 7, 10, 17, 19, 28, 33, 46, 49, 50, 54, 74, 80, 82, 84, 93, 95, 96, 116,

126, 138, 146, 171, 216, 227, 229, 255, 282, 307, 336, 355, 359, 389, 398, 427, 428, 458, 496, 504, 514, 539, 545, 553, 557, 558, 560, 571, 577, 591, 592, 593, 595, 597, 599, 600, 611, 612, 613, 622, 623, 624, 636, 639, 644, 658, 660, 662, 681, 688, 703, 717

Atenagoras, İspiro 13, 21, 22, 23, 96, 97, 102, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 511, 567, 580, 589, 629, 630, 703, 711, 714

Ateşlikan, Şefik 433, 443

Averof, Evangelos 658

Avunduk, Üzeyir 433

Aydmer, Hüsnü 349

Aygün, Kemal 13, 115, 116, 118, 119, 120, 276, 433, 444, 460, 461, 687, 702, 714

Aygün, Mehmet Ali 115

Aylav, Galip 14, 142, 143

B

Baban, Cihat 13, 265, 266, 267, 421, 456, 686, 687, 719, 721

Balcıoğlu, Şahap 540, 551

Balin, Mehmet Ali 4, 7, 15, 42, 43, 44, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 86, 96, 109, 187, 207, 210, 267, 285, 331, 395, 420, 421, 425, 436, 440, 441, 442, 446, 513, 535, 546, 549, 551, 552, 560, 593, 598, 599, 600, 601, 603, 608, 609, 623, 649, 654, 672, 674, 676, 678, 679, 680, 681, 682, 721

Balkan, Aziz 94, 107

Balta, Fahri 162

Bartu, Arif 328, 361, 363, 371, 372, 373, 374, 375, 577, 584, 696, 700, 715

Başak, Gültekin 15, 487, 538, 539, 549, 550, 552, 601, 603, 604, 607, 649, 676, 677

Başar, Ahmet Hamdi 706, 708

Başar, Enver Dündar 189, 312, 313, 323, 325, 349, 350, 362, 370, 373, 415, 539, 550, 700

Başol, Salim (her sayfada)

Bayar, Celal 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 23, 25, 35, 39, 45, 46, 47, 49, 63, 68, 70, 94, 95, 100, 103, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 125, 126, 127, 140, 148, 158, 159, 165, 166, 179, 189, 194, 195, 196, 203, 204, 210, 217, 218, 219, 222, 224, 225, 235, 240, 243, 247, 267, 279, 280, 285, 303, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 315, 317, 318, 323, 324, 325, 326, 331, 347, 364, 365, 366, 367, 378, 390, 395, 415, 416, 417, 425, 428, 430, 446, 487, 538, 539, 549, 550, 451, 506, 510, 552, 553, 557, 563, 569, 579, 581, 582, 584, 590, 591, 599, 601, 603, 604, 607, 610, 611, 613, 624, 649, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 683, 685, 686, 687, 688, 690, 694, 695, 702, 705, 707, 720

Bayar, Reşide 323, 326, 415

Bayer, Ali Halim 15, 311, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 360, 415

Bayer, Halil 299

Bayrak, Ahmet 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 648, 673, 675

Bedük, Suat 244

Belen, Fahri 234, 270, 584, 693

Belger, Ahmet Mithat 168

Benderlioğlu, Atıf 442

Bengü, Cemil 121, 122, 219

Benli, Atıf 433

Berk, Medeni 13, 324, 481, 485, 501, 502, 503

Berker, Şinasi Nahit 479, 482, 485, 509, 530

Bil, Hikmet 13, 19, 20, 93, 145, 156, 157, 215, 253, 256, 257, 259, 260, 278, 280, 284, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 299, 403,

432, 437, 442, 575, 578, 665, 666, 684, 700, 711, 718, 720
Bilen, Avni 334
Bilge, Fazıl 14, 481, 485, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 699, 703, 711, 717
Bilge, Tevfik 489
Binatlı, Kemal 412
Bingöl, Faruk 15, 299, 307, 308, 309, 691
Birgi, Muharrem Nuri 207, 443, 642
Birgit, Orhan 13, 19, 20, 145, 146, 147, 148, 149, 156, 157, 158, 208, 259, 289, 691
Bölükbaşı, Şükrü 385
Bozkır, Necip 14, 299, 327, 328, 700, 711
Budak, Lemi 15, 331
Budakoğlu, Esat 256
Bürge, Fazıl Şerafettin 176

C

Çaldaris, Panayoti 611
Canoğlu, Ahmet Hamdi 14, 149, 150, 151, 152, 700, 702, 711
Canöztürk, Hüsamettin 13, 288, 289, 290, 292, 299, 328, 329, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360
Cansu, Hüsamettin 293
Cantürk, Hüsamettin 718
Cebe, İzzet 179
Cindoruk, Hüsamettin 16

Ç

Çapanoğlu, Cevat 143, 207
Çavuşoğlu, Muammer 13, 506, 520, 521, 522, 529, 543, 710
Çelik, Ali İhsan 355
Çelikbaş, Fethi 13, 244, 265, 267, 268, 269, 273, 274, 275, 278, 659, 686, 693, 694
Çelikkol, İhsan 292
Çerman, Necati 355
Çerman, Necdet 355
Çerman, Nejat 220
Çiçekdağ, Osman Şevki 506, 507
Çoker, Fahri 14, 19, 152, 153, 154, 155, 158, 218
Çoker, İsmail 15, 361, 363, 386, 387, 388, 700, 711
Çokgüler, Mehmet 395, 445, 465, 542, 648, 675, 680, 724
Çolak, Hikmet 14, 147, 208, 230, 250, 258, 259, 691

D

Darıcıoğlu, Necdet 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 607, 648, 673, 675
Değermen, Faruk Siret 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 607, 648, 673, 675
Demir, Mustafa 389, 390, 462, 553, 554
Demirel, Mustafa Zeki 551, 539
Demiroğlu, Zeki 60, 324
Dinç, Hicabi 179, 183, 355
Doğanay, Şakir 69, 425, 473, 487, 543, 549, 550, 674, 676
Dönmezer, Sulhi 4, 15, 70, 210
Dülger, Bahadır 256, 659
Dulles, Alen 543
Dulles, Foster 543

E

Ebüziya, Zeyyad 269
Ecevit, Bülent 413, 566
Ecevit, Fehmi 413
Eden, Anthony 534, 636, 639, 640, 643, 645, 656, 657, 683
Egesel, Altay Ömer 3, 12, 69, 424, 429, 438, 445, 472, 486, 542, 548, 601, 602, 607, 648, 673, 675
Eğilmez, Muhsin 549, 550
Eğinç, Necati 14, 321, 329, 330, 333, 334, 335, 336, 337
Eisenhower, Dwight D. 640
Ekici, Hasan 475

Ekinci, Mustafa 237
Emilyanos (Patrik vekili) 511
Emre, Selçuk 14, 48, 52, 330, 331, 332, 333, 687, 701
Emrealp, Nevzat 14, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 179, 568, 684, 685, 689, 691, 699, 700, 706, 708, 709, 710, 713, 714
Ener, Necmi 3, 603, 607, 649
Engin, Dilek 15, 443, 482, 485, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 540, 722, 723
Engin, Faik 418, 419, 435, 441, 482, 485, 540, 551, 723
Engin, Oktay 4, 7, 12, 15, 16, 27, 31, 41, 70, 72, 73, 75, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 96, 97, 106, 109, 129, 167, 171, 172, 173, 186, 187, 188, 209, 210, 281, 282, 285, 291, 329, 331, 368, 392, 393, 394, 395, 418, 419, 420, 425, 435, 437, 438, 441, 442, 446, 457, 458, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 477, 478, 482, 485, 487, 502, 503, 512, 516, 539, 540, 547, 549, 551, 552, 560, 599, 600, 603, 608, 610, 622, 623, 649, 654, 672, 674, 676, 678, 679, 680, 682, 721, 722, 723
Eralp, Orhan 169, 170, 443
Erdoğan, Orhan 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 648, 673, 675
Eren, Ramiz 442
Erengil, Selçuk 208
Ergin, Hüseyin Rahmi 121
Ergin, Şem'i 13, 121, 122, 123, 219
Ergüder, Orhan 15, 603, 604, 607, 649, 676, 677
Erim, Bedii 299
Eriş, Alaeddin 4, 7, 15, 54, 55, 57, 59, 60, 70, 92, 93, 105, 120, 121, 125, 128, 149, 160, 161, 165, 166, 178, 179, 183, 187,188, 200, 201, 210, 217, 218, 223, 224, 247, 256, 267, 285, 331, 336, 337, 389, 395, 398, 407, 408, 409, 425, 430, 432, 437, 444, 446, 458, 487, 498, 549, 552, 569, 578, 596, 600, 603, 606, 608, 649, 672, 676, 678, 679, 680, 690, 702, 704, 705, 706, 718
Erkmen, Hayrettin 13, 506, 522, 523, 524, 528, 529, 710
Erkoğlu, Sedat 175, 176, 355, 452
Erman, Sahir 15, 70, 129, 210, 285, 286
Eröz, Murat 14, 351, 352, 353, 361, 696, 715
Ersan, Fahir 149
Ersoy, Murat 299, 309
Ersü, Muzaffer 190, 193, 286, 287, 295, 430, 431, 432, 468, 505, 692, 706
Ertem, Salim 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 607, 648, 673, 675
Erten, Ergin 306
Ertuğruloğlu, Mehmet 276, 277, 283, 329, 638
Esenbel 534, 545
Esenbel, Melih 22, 443
Esenbel, Memduh 551
Esmer, Ahmet Şükrü 662
Eyüboğlu, Orhan 14, 162, 163, 164, 165, 166, 378, 459, 685, 689, 691, 719

F

Faysal (Irak kralı) 683
Fahrettin Öztürk 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 648, 673, 675
Fersoy, Orhan Cemal 4, 15, 70, 106, 107, 129, 206, 210, 251, 285, 291, 331, 359, 395, 425, 446, 487, 549, 552, 553, 554, 600, 601, 603, 605, 608, 649, 674, 676, 677

G

Garan, Vedat 14, 55, 58, 330, 333, 347, 392, 394, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 419, 420, 422, 491, 492703, 704, 708, 717

Gedik, Melahat 13, 437,444, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456
Gedik, Namık 8, 13, 17, 20, 23, 24, 25, 30, 31, 34, 35, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 58, 59, 62, 91, 116, 120, 126, 127, 159, 165, 174, 190, 197, 198, 203, 204, 222, 228, 233, 234, 239, 240, 244, 246, 266, 269, 270, 271, 273, 288, 290, 310, 332, 333, 346, 347, 374, 377, 378, 379, 381, 396, 402, 403, 413, 420, 421, 422, 431, 434, 438, 439, 443, 444, 450, 452, 453, 454, 455, 456, 460, 466, 496, 506, 518, 532, 544, 550, 559, 578, 581, 585, 590, 591, 592, 594, 630, 661, 686, 687, 688, 690, 692, 693, 694, 697, 701, 704, 716, 717, 718, 720
Geveci, Nail 269, 270, 532
Gökay, Fahrettin Kerim 4, 7, 15, 17, 20, 25, 30, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 59, 60, 67, 68, 70, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 103, 104, 106, 107, 120, 124, 125, 127, 128, 129, 134, 141, 142, 143, 155, 160, 163, 165, 176, 177, 178, 180, 181, 188, 197, 198, 209, 210, 213, 220, 247, 267, 285, 293, 308, 312, 317, 318, 324, 325, 326, 329, 330, 331, 332, 333, 355, 356, 357, 358, 360, 364, 376, 377, 379, 381, 395, 396, 397, 399, 403, 404, 405, 407, 410, 411, 413, 418, 422, 425, 428, 431, 432, 434, 441, 446, 451, 452, 458, 461, 487, 501, 506, 511, 512, 549, 552, 557, 564, 569, 577, 578, 579, 581, 583, 591, 595, 596, 600, 603, 606, 608, 624, 625649, 671, 672, 674, 676, 679. 681, 680, 685, 687, 678, 702, 717, 719
Gökay, Sadettin Kerim 15, 70, 128, 129, 141, 177, 178, 198, 207, 210, 281, 285, 331, 358, 395, 410, 411, 425, 446, 458, 487, 501, 549, 552, 603, 606, 649, 674, 676, 678
Gökbel, Cemal 700
Gökberk, Cemal 15, 361, 363, 383, 384, 385, 386
Gökçe, Orhan Rahmi 14, 206, 208, 226, 227, 228, 229, 230, 537, 695, 697, 715
Gökçen, Kemal 424, 445, 472, 486, 602, 607, 648, 673, 675, 680
Göksu, Vasfi 445, 548, 602, 607, 648, 673, 675, 680, 724
Göktun, Mehmet 14, 299, 318, 319, 320
Gönen, Hayri 433
Grivas, Georgios 8, 618, 637, 638
Günay, İbrahim 351
Güneş, Turan 13, 132, 134, 206, 209, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 250, 268, 269, 421, 587, 642, 643, 659, 684, 685, 720, 721
Güngör, İsmail Hakkı 440, 442
Gürsel, Cemal 11, 13, 63, 218, 342, 343, 344, 371, 715, 716
Gürsel, Hasan 3, 69, 424, 445, 486, 542, 548, 602, 607, 648, 673, 675, 680, 724
Güzel, Osman 339

H

Hacaduryan, Avadis 382, 383
Hacopulos, Aleksandros 13, 18, 103, 123, 124, 295, 296, 297, 298, 389, 511, 569
Hacopulos, Kostantin 123
Hadımlı, Kemal 4, 7, 10, 15, 60, 63, 66, 67, 70, 92, 105, 109, 110, 129, 193, 194, 196, 197, 206, 208, 209, 210, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 247, 267, 268, 279, 285, 311, 313, 323, 324, 326, 329, 331, 341, 342, 343, 344, 348, 350, 351, 352, 353, 361, 362, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 395, 415, 416, 417, 418, 425, 426, 427, 428, 429, 446, 447, 448, 449, 482, 487, 536, 537, 540, 545, 549, 551, 552, 577, 597, 600, 603, 608, 649, 672, 676, 678, 679, 681,

687, 694, 695, 696, 697, 698, 700, 705, 715, 719
Haktanır, İsmet 537
Hatipoğlu, Nahit 424, 602, 607, 648, 673
Hazer, Mehmet 237, 694
Hikmet, Nazım 185

İ

İleri, Tevfik 270, 274
İlksel, Settar 44, 169, 170, 207, 443, 642, 644
İlter, Ferruh 467
İnal, Daver 695
İnce, Refik 379
İnönü, İsmet 94, 107, 174,176, 177, 464, 481, 482, 485, 531, 543, 551, 554, 632, 662, 663, 668, 710
İyriboz, Nihat 271, 693

K

Kalafat, Emin 13, 468, 507, 510, 518, 519, 529, 710
Kalansoz 350
Kalonzon 348
Kansu, Suat 300, 303
Kapani, Osman 13, 189, 312, 323, 365, 415, 416, 417, 524, 525, 539, 550
Kaptan, Burhan 260, 261
Kaptan, Mehmet 161, 277, 507, 700, 711
Kara Ali 372, 696
Karaçam, İhsan 14, 317, 329, 330, 344, 345, 346, 347, 348
Karaçam, Ziya 661
Karagil, Hasan Nevzat 4, 14, 15, 91, 109, 129, 167, 168, 169, 170, 171, 177, 210, 281, 285, 291, 331, 368, 395, 419, 420, 425, 438, 446, 464, 465, 482, 487, 516, 539, 540, 549, 551, 552, 603, 608, 610, 649, 651, 663, 676, 678, 684, 685
Karakaya, Mahmut 261
Karakaya, Necati 373
Karakurt, Mahmut 263
Karamanlis, Konstantin (Yunanistan başvekili) 36, 636
Karaosmanoğlu, Adnan 585, 693
Karaosmanoğlu, Fevzi Lütfi 203, 234, 236, 237, 269, 270, 273, 537
Kartalis 78, 79, 81, 85, 477, 722
Kaşıkçıoğlu 385
Kavur, Ekmel 279
Kaya, Şükrü 594
Kayacan, Turgut 14, 299, 316, 317, 318, 330, 345, 347
Kayılı, Halim 700
Kayılı, Halim Sait 14
Kaymak, Faiz 20, 276, 283, 329, 561
Kaymak, Halis 277
Kaymak, İlhami 14, 392, 420, 425, 426, 428, 429
Kaymak, İsmail 420
Kaynak, Ahmet İlhami 394
Kaynak, İlhami 299, 363, 418
Kaynak, İsmail 361
Keskin, Ali Rıza 351, 352
Kılıç, İbrahim 440, 442
Kılıçali paşa 262
Kılıçoğlu 177
Kırca, Coşkun 13, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 209, 536, 580, 592, 659, 684, 713, 714
Kırca, Mehmet Ali Haşmet 130
Kırdar, Niyazi 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 607, 648, 673, 675
Kitapçıgil, Vefik 13, 208, 330, 331, 392, 394, 396, 397
Komyanos, Stilyanos 721, 722
Konuralp, Aydın 14, 265, 275, 276, 277, 278, 684, 685, 687, 700, 711, 713, 714
Kopulos, Vilyam 64
Koraltan, Refik 20, 269, 271
Korkut, Ekrem 4, 15, 70, 129, 210, 285, 331, 395, 425, 446, 487, 549, 552, 603, 606, 608, 610, 649, 676

Kortias, Maria 175
Korur, Ahmet Salih 13, 58, 192, 412, 428, 481, 485, 509, 510, 511, 512, 569Korur, Salih
Kosova, Celal 321
Köprülü, Fuat 4, 5, 7, 15, 18, 19, 20, 25, 39, 44, 45, 46, 47, 68, 70, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 100, 104, 105, 122, 123, 129, 130, 148, 166, 179, 180, 182, 183, 186, 190, 191, 201, 202, 203, 205, 206, 209, 210, 218, 219, 222, 225, 239, 240, 247, 248, 267, 285, 290, 300, 301, 302, 303, 308, 317, 318, 328, 331, 358, 367, 395, 425, 446, 480, 487, 510, 537, 549, 552, 554, 555, 558, 559, 565, 586, 589, 590, 593, 594, 595, 599, 600, 603, 605, 608, 620, 637, 640, 642, 649, 659, 660, 661, 662, 666, 667, 668, 671, 674, 676, 678, 679, 680, 681, 683, 685, 692, 707, 720, 721
Köymen, Hulusi 233, 235, 236, 238, 240, 244, 245, 249, 269, 275, 588, 693, 694
Kumrulu, Zeki 4, 15, 70, 129
Kunter, Nurullah 15, 4, 70, 129
Kurtbek, Seyfi 273, 544
Kurutluoğlu, Sahir 4, 15, 70, 129
Küçük, Fazıl 21, 168, 291, 293, 662, 663

L

Lambekis, Anderia 462
Laskari, Hristaki 211
Laskari, Kaludi 211
Leonidis 106
Lüleci, Turgut 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 648, 673, 675

M

Makarios 13, 15, 555, 618, 637, 683
McMillan, Harold 131, 639, 641, 643, 644, 646, 712
Menderes, Adnan 4, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 59, 63, 70, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 117, 108, 111, 113, 114, 115, 118, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 144, 147, 148, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 161, 162, 164, 166, 171, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 190, 193, 195, 196, 198, 203, 204, 205, 210, 217, 225, 228, 230, 233, 234, 235, 236, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 256, 257, 259, 265, 266, 267, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 293, 294, 295, 297, 298, 301, 302, 307, 308, 310, 312, 315, 317, 318, 319, 320, 322, 329, 330, 331, 340, 353, 355, 356, 358, 359, 361, 372, 375, 377, 378, 379, 380, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 392, 394, 395, 404, 405, 412, 413, 420, 421, 422, 425, 427, 428, 430, 431, 432, 433, 434, 437, 438, 439, 442, 443, 446, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 462, 463, 464, 466, 468, 469, 470, 471, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 488, 490, 491, 494, 496, 497, 499, 500, 501, 505, 506, 507, 509, 510, 511, 512, 517, 529, 530, 531, 532, 533, 535, 541, 543, 544, 545, 547, 549, 550, 552, 553, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 574, 575, 576, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 599, 600, 603, 604, 605, 608, 612, 614, 616, 617, 623, 624, 628, 631, 633, 636, 637, 638, 640, 643, 645, 646, 649, 652, 653, 659, 661, 662, 664, 665, 667, 668, 669, 676, 677, 678, 679, 681, 683,

684, 685, 687, 688, 689, 690, 692, 693, 694, 695, 698, 699, 702, 705, 706, 707, 708, 710, 712, 713, 714, 717, 719, 720, 721
Menderes, Etem 13, 117, 205, 208, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 412, 428, 461, 492
Menteş, Kemal 208
Meriç, Senai 15, 70, 206, 207, 208, 209, 210, 224, 285, 326, 331, 361, 362, 375, 395, 425, 446, 448, 449, 482, 487, 537, 545, 549, 551, 552, 601, 603, 608, 649, 676, 678
Muğlalı, Mustafa 404
Mutlugil, Nail 190, 706
Mutlugil, Şevki 184, 217, 218
Müftüoğlu, Adil 12, 15, 414, 415, 416

N

Nafia (TC Atina Konsolosluğunda hizmetli) 436, 441, 599, 628
Nakiboğlu, Hayrettin 140, 142, 149, 184, 253, 430, 507, 508, 509, 518, 519, 521, 522, 523, 524, 527, 528, 544, 710
Nalbantoğlu, Burhan 167, 168

O

Oder, Enver Safter 15, 70, 210, 285, 331, 364, 395, 425, 446, 487, 552, 549, 553, 603, 604, 607, 676
Oğuz, İbrahim 14, 171, 172, 173
Okan, Kamil 15, 361, 363, 390, 391, 392
Onat, Arif 215, 216, 219, 220, 693
Onat, İsmail 215
Orbay, Hüsnü 337
Ozan, Aziz 14, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 209, 433, 434, 464, 684, 685, 711, 713, 714, 718
Ozansoy, Hayrettin 207

Ö

Ökmen, Nedim 13, 520
Önal, Kamil 253, 291
Önel, Kemal 253
Özçelik, Mustafa 258
Özden, Cahit 3, 69, 445, 472, 542, 548, 607
Özgüder, Doğan 228, 229
Özkan, Ekrem 15, 264
Özkaragil, Hasan 70
Özsan, Nuri 274
Öztekin, Mustafa 15, 414, 416, 417, 418, 591
Öztürk, Mustafa 676
Öztürk, Selahattin 418, 441

P

Paftalı, Ahmet 55, 56, 399, 408, 409
Panayot 722
Papiyondapulos 348, 350
Papulyon 350
Patpatyan, Maria 691
Paul, I. (Yunanistan kralı) 683
Peköz, Atalay 15, 70, 71, 72, 109, 129, 285, 395, 420, 421, 446, 549, 552, 603, 608, 609, 610, 649, 676, 678
Perin, Mithat 13, 164, 481, 485, 503, 504, 505, 557, 558, 581
Perküner, Atalay 425, 440, 441
Pofyas, Marya 209
Polatkan, Hasan 13, 17, 190, 474, 529
Potpatiyas, Maria 15, 230, 231, 232
Potuoğlu, Abidin 246, 474

R

Ridin (Nato Güney Doğu ve Avrupa Kara Kuvvetleri Kumandanı, General) 491

S

Saçlıoğlu, Nahit 3, 69, 395, 424, 472, 486, 542, 548, 602, 673
Sağlamer, Sarafim 175, 276, 277, 437, 442, 711
Saidi Nursi 257

Salasinas 350
Sanal, Adil 445, 486, 602, 607, 648, 675, 680
Sancak, Cemal 14, 34, 35, 140, 142, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 252, 691, 692, 693, 710, 713, 714, 718, 720
Sander, Fredrik 544
Sanvar, Enver 462
Sanver, Selahattin 65
Sargut, Faruk 388
Sarol, Mükerrem 20, 117, 277, 288, 290, 377, 385, 430, 432, 479, 480, 481, 485, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 583, 646, 661, 700, 710
Sarp, Rüştü 191, 193
Sarper, Selim 436, 637
Savcı, Kemal 14, 185, 186, 187, 188, 704, 718
Sebük, Mehmet Ali 320
Serdaroğlu, Kemalettin 461, 462
Serter, İbrahim Alper 15, 299, 311, 312, 313, 323, 324, 325, 326, 330, 360, 361, 363, 364, 369, 370, 371, 591, 697, 700
Sezen, Hicri 474
Silyon, Jorj Portava 552
Sokullu, Abdi 352
Sokullu, Vedat 401
Soylular, Vehbi 15, 299, 313, 314, 315, 316
Sporel, Zeki Rıza 384, 385, 386
Stefan, Aleko 212
Stefanopulos, Stefanos 645, 657
Sümer, Hayrettin 14, 429, 430, 431, 432, 479, 482, 483, 485, 507, 508, 509, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 690, 692, 700, 709, 710
Sürenkök, Mehmet 431

Ş

Şahin, Zeki 544, 550
Şengün, Aziz Celal 14, 299, 309, 310, 311, 318
Şenol, Ahmet 540, 551
Şenova, Ahmet 172, 173, 516
Şenova, Mehmet 172

T

Tamçelik, İsmail 15, 176, 361, 363, 375, 377, 378, 379, 463, 464, 465, 466, 468, 469, 596, 713, 718
Tan, Hicri 15, 337, 338, 339, 340, 359, 691
Taner, Nail 4, 5, 15, 68, 70, 204, 210, 225, 279, 280, 285, 303, 310, 331, 395, 425, 446, 487, 549, 552, 603
Tanöver, Muzaffer 234
Tansu, Hayri 294
Tanyeri, Naim 418, 441
Taşar, Süleyman 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 648, 673, 675
Taşçı, Hicri 299
Tekil, Firuzan 191
Tekinalp, Mehmet Ali 4, 7, 15, 42, 43, 70, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 106, 129, 210, 285, 331, 395, 425, 446, 487, 535, 549, 552, 560, 598, 599, 600, 603, 608, 610, 649, 654, 672, 674, 676, 679, 680, 682, 721
Tekiner, Atalay 4, 15, 207, 210
Temiz, Şevket 15, 361, 363, 381, 382, 383, 699, 700, 713, 714
Temizsoy, Yaşar 279
Toran, Ali Doğan 486, 602, 607, 675, 680, 724
Tufan, Halil 251, 254, 255, 256, 257, 258, 687, 691, 704, 711, 718
Tulga, Refik 14, 49,188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 205, 280, 313, 325, 326, 329, 347, 360, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 538, 579, 591, 628, 662, 685, 686, 687, 689, 695, 700, 705, 707, 708, 720

Tuna, Süreyya 441
Tunaboylu, İsmail Hakkı 111, 118, 217, 218, 407, 413, 414, 492
Tunç, Rıza 3, 69, 472, 548, 724
Tuncay, Hikmet 15, 94, 129, 166, 202, 203, 206, 210, 248, 285, 331, 395, 425, 446, 487, 549, 552, 554, 603, 605, 608, 649, 674, 676, 678
Tunçbilek, İsmail 581
Tunçer, Sabri 14, 458, 459
Tunçok, Ahmet Tevfik 14, 361, 363, 379, 380, 381, 691
Turan, Osman 241
Tümerkan, Bekan 299, 320, 321, 322, 330, 335, 336
Türk, Celal Fuat 191
Türkmen, Behçet 34, 105, 159, 535, 539, 550, 551, 662
Türkmenilli, Ömer 299
Tüz, Hıfzı 3, 69, 424, 445, 465, 472, 542, 548, 602, 607, 648, 673, 675, 680, 724
Tüzün, Müştak 700
Tüzün, Servet 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 607, 648, 673, 675
Tüzün, Ziya 341
Tüzünsü, Müştak 361, 363, 388, 389, 390

U

Uç, İsmet 372, 373, 374, 427, 696
Uçar, Ahmet 436
Uçar, Hasan 4, 7, 15, 16, 31, 43, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 96, 97, 106, 129, 172, 186, 187, 188, 209, 210, 285, 331, 392, 393, 394, 395, 425, 435, 436, 440, 441, 446, 460, 478, 487, 516, 539, 546, 549, 551, 552, 560, 593, 597, 598, 599, 600, 603, 608, 610, 622, 649, 654, 672, 674, 676, 678, 679, 680, 682, 721, 722, 723
Uğur, Necdet 14, 56, 164, 166, 207, 408, 481, 485, 493, 494, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 719
Ulukan, Yakup 15, 299, 303, 304, 305, 306, 700, 711
Ulus, Erdoğan 442
Up, Nabi 15, 687, 717
Uz, Behçet 13, 189, 193, 194, 312, 313, 323, 324, 326, 362, 416, 417, 506, 525, 526, 539, 550

Ü

Üge, Hamdi 4, 15, 70, 129, 210, 285, 331, 395, 425, 446, 487, 549, 552, 603, 605, 608, 649, 676, 677, 678
Ülengin, Münir 199
Ülengin, Şemsi 14, 198, 199, 200
Ülkü, Cevat 234, 240, 246, 270, 532
Ünal, Daver 227, 228, 229
Üner, Abdullah 3, 69, 424, 472, 486, 542, 673, 724
Üstdiken, Nedim 354, 355

V

Venizelos, Elefterios 612, 639
Veral, Nurettin 544
Vurvolis 78, 79

W

Warren, Fletcher (ABD'nin Türkiye Büyükelçisi) 543, 668

Y

Yalçın, Hüseyin Cahit 562, 563,564, 668
Yalman, Ahmet Emin 12, 20, 148, 289, 290, 437, 442, 709, 712
Yardımcı, Celal 13, 523, 526, 527, 528
Yetim, İsmail 475
Yetkin, Nüvit 4, 13, 15, 70, 129, 178, 201, 202, 203, 204, 205, 684, 720
Yetkiner, Ethem 13, 54, 55, 56, 57, 124, 125, 127, 128, 161, 163, 166, 187, 256, 333, 407, 409, 431, 685, 687, 690, 691, 701, 704, 706, 707
Yiğit, Yaşar 544

Yıldırım, Kemal 15, 260, 261, 262, 263, 700
Yırcalı, Sıtkı 13, 506, 507, 517, 518, 528, 529
Yolgeçen, Mürşit 276, 360, 437, 442
Yörük, Abdulhak Kemal 4, 15, 70, 129, 210, 331, 395, 425, 446, 487, 549, 552, 603, 606, 608, 649, 676
Yörük, Selman 3, 69, 424, 445, 465, 472, 486, 542, 548, 648, 673, 675, 680, 724
Yorulmaz, Burhanettin 15, 262, 263
Yurdabayrak, Avni 694
Yurdatapan, Danyal 217
Yurtsever, Avni 3, 69, 424, 445, 472, 486, 542, 548, 602, 648, 673, 675

Z

Zafir, Adnan 430
Zeytinoğlu, Kemal 17, 190, 333, 452, 474, 701
Zorlu, Fatin Rüştü 4, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 29, 31, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 70, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 106, 107, 113, 115, 118, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 149, 159, 160, 168, 169, 170, 173, 174, 177, 193, 203, 206, 209, 210, 222, 237, 239, 247, 267, 276, 277, 278, 281, 283, 285, 287, 288, 291, 292, 293, 329, 331, 356, 359, 363, 367, 395, 425, 439, 443, 446, 456, 457, 463, 464, 476, 477, 483, 484, 487, 492, 496, 498, 499, 507, 509, 533, 535, 536, 545, 549, 551, 552, 553, 554, 555, 590, 592, 599, 600, 601, 603, 605, 608, 620, 621, 633, 635, 636, 637, 647, 649, 650, 651, 652, 654, 655, 659, 666, 667, 668, 674, 676, 677, 678, 679, 681, 683, 684, 685, 694, 712

27 Mayıs darbesinin ürünü olan Yassıada mahkemesinde 6-7 Eylül 1955 olayları dava konusuna dönüştürülmüş ve bu olayların bir hükümet tertibi olduğu iddia edilmiştir. Bayar, Menderes ve Zorlu'nun dava seyrindeki konuşmaları dikkatle okunması gereken bir siyasi duruşun ifadeleri, aynı zamanda, Demokrat Partinin dış politikasını ortaya koyan metinlerdir.

www.kitabus.com
online satışlar için

ISBN 978-975-9173-37-9

35 YTL

KİTABEVİ